

P. VIRGILII MARONIS OPERA

ad Editionem P. Maasvicii

CASTIGATA

Cum Notis

JOH. MIN-ELLII

AMSTELÆDAMI,
Apud R. & G. WETSTENIOS.

PUB. VIRGILII MARONIS OPERA,

AD

Editionem P. MAASVICII CASTIGATA,

Cum Annotationibus

JOHANNIS MIN-ELLII.

AMSTELÆDAMI,
Apud R. & J. WETSTENIOS
& G. SMITH, 1730.
CUM PRIVILEGIO.

PRIVILEGIE.

DE Staten van Hollandt ende Westvrieslandt doen te weten; Alsoo ons vertoont is by *Rudolph* en *Gerard Wetstein*, Burgers en Boekverkopers binnen Amsterdam, hoe dat zy in d' Auctie ten behoeve van de Erven van *R. Leers*, onder directie van *Mich. Böhm*, op den 12. Novemb. 1715. gehouden tot Delft, gekogt hadden de Exemplaren en 't regt van Copie, volgens de privilegie van Minellii, *Terentius*, *Virgilius*, *Sallustius* ende *Ovidii Metamorphosis*, alle met de voorsz. Autheurs Noten, waarop voormaals door ons aan *R. Leers* Privilegie was verleent geweest, en alzoo deselve Exemplaren sedert by haar waren uytverkogt, en de Suppl. deselve door luyden van Studie merkelyk hadden laten verbeteren, niet sonder vele moeiten en groote kosten, en de Suppl. deselve *Auctores cum Notis Minellii* beezig waren met vele kosten te herdrukken, dog bevreest zynde dat deselve henlieden mogt werden nagedrukt door eenige baatsoekende menschen, niet sonder groote en merkelyke schaden van de Suppl. soo keerden sy haar tot ons, versoekende ons Octroy om de voorsz Auctores, als *Terentius*, *Virgilius*, *Salustius* ende *Ovidii Metamorphosis cum notis Minellii*, hier te Lande voor den tyd van vyftien agter een volgende Jaaren, alleen of namaals door hunne Erven, ofte Actie verkrygende te mogen drukken, doen drukken, uitgeven en verkopen, met speciaal verbod, deselve in 't geheel nogte ten deele hier te Lande na te drukken, te doen nadrukken, uit te geven ofte te verkopen, ofte deselve buyten 's Lands naargedrukt zynde hier te Lande in te brengen, uyt te geven; te verruylen, ofte te verkoopen, op een boete van drie duysent guldens by ons daar toe gestatueert, voor yder Exemplaar van de voorsz. Auctores t'elkens en soo dikmaals te verbeuren, als deselve souden werden agterhaalt; Soo is 't, dat wy de saake en 't voorsz. versoek overgemerkt hebbende, en genegen wesende ter beede van de Suppl. uyt onse regte wetenschap, Souvereine Macht ende Authoriteyt deselve Suppl. geconsenteert, geaccordeert ende geoctroyeert hebben, consen-

senteeren, accordeeren en octroyeren haar by desen, dat sy gedurende den tyd van vyftien eerst achter een volgende jaaren de voorsz. Auctores, als *Terentius*, *Virgilius*, *Sallustius* ende *Ovidii Metamorphosis cum Notis Minellii*, binnen desen Lande alleen sullen mogen drukken, doen drukken, uitgeven, en verkopen, verbiedende daaromme alle ende een ygelyken deselve Boeken in 't geheel, of ten deele te drukken, naar te drukken, te doen naardrukken, te verhandelen, ofte te verkopen, of elders naargedrukt binnen den selven onsen Landen te brengen, uit te geven, ofte te verhandelen, ende verkopen, op verbeurte van alle de naargedrukte, ingebragte, verhandelde, ofte verkochte Exemplaren, ende een boete van drie duysent guldens daar en boven te verbeuren, te appliceren een derde part voor den Officier die de Calange doen sal, een derde part voor den Armen ter plaatsen daar het casus voorvallen sal, ende het resteerende derde part voor de Suppl. en dit t' elkens soo menigmaal als deselve sullen werden agterhaalt, alles in dien verstande, dat wy de Suppl. met desen onsen Octroye alleen willende gratificeren tot verhoedinge van hare schade, door het nadrukken van voorsz. Boeken daar door in genigen deele verstaan, den inhouden van dien te authoriseeren, ofte te advoueren, ende veel min deselve onder onse protectie ende beschermingge eenig meerder credit, aansien, ofte reputatie te geven, nemaar de Suppl. in cas daar inne iets onbehoorlyks soude influeren, alle het selve tot haren laste sullen gehouden wesen te verantwoorden, tot dien eynde wel expressèlyk begeerende, dat by aldien zy desen onsen Octroye voor deselve Boeken sullen willen stellen, daar van geen geabbrevieerde, ofte gecontraheerde mentie sullen mogen maken, neemaar gehouden wesen het selve Octroye in 't geheel ende sonder eenige omissie daar voor te drukken, ofte te doen drukken, ende dat zy gehouden sullen zyn, een Exemplaar van de voorsz. Boeken, gebonden ende wel geconditioneert te brengen in de Bibliotheek van onse Universiteit tot Leyden, ende daar van behoor-

lyk te doen blyken, alles op pœne van den effecte van desen te verliesen. Ende ten eynde de Suppl. desen onsen consente ende Octroye mogen genieten, als naar behoren, lasten wy alle en eenen yegelyken dien het aangaan mag, dat sy de Suppl. van den inhoude van desen doen, laten, ende gedogen, rustelyk, vredelyk, en volkomentlyk genietende ende gebruyken, cesserende alle belet ter contrarie. Gegeven in den Hage, onder onsen grooten Zegelen, hier aan doen hangen, op den seven en twintigste Juny, in 't Jaar onses Heere en Zaligmakers seventien hondert een en twintig.

Was getekent

W. v. WASSENAAR.

Ter Ordonnantie van de Staten.

SIMON van BEAUMONT.

CONSULTISSIMO VIRO
JANO HUBERTO MELIO,

Literarum Amatori acerrimo

S. P. D.

R. & G. WETSTENII.

ROmani carminis summum auctorem tibi mittimus, Consultissime Meli, a nobis denuò typis descriptum, & tanquam novo cultu in publicum prodeuntem. In ea re nec temeritatem nostram accusabis nec imprudentiam; quum & tu soleas magni facere elegantissimum Poëtam, quem certatim omnes tam veteres quàm recentiores summis laudibus evehunt, & qui certè per se ipse est dignus, quem colant Poëtices plane divinae studiosi. Scilicet is est P. VIRGILIUS MARO, qui summum ingenium adtulit ad Poëticen, & eam magis exegit ad sanae rationis normam, quam ad furorem aliquem indomitum, quo se efferunt, qui videri volunt plus debere agitanti alicui Deo quàm sanae menti. At, quid, quaesumus, illud est, quod homines illi jactant? An danda est opera Poëtae, ut insaniat? Minimè vero. Ii enim demum poëtarum nomine censendi sunt, qui res quascunque gestas non solum, sed etiam loca ac homines summa arte nec minori gratia ita ante oculos ponunt

legentium, ut res non legi sed agi videatur. Talis poëta flectit legentium animos, & facit ut flenti adfleant, ridenti arrideant, ut alibi dixit Horatius, qui in suo genere etiam principatum obtinuit. Nusquam in Virgilio reperies tumorem illum, qui adeo Lucano & Statio apud Latinos, Nonno apud Graecos placuit, ut non veriti fuerint falsae sublimitatis caussâ vim inferre rectae rationi. E contrario solet Virgilius nihil proferre, quod non undiquaque exactum est. Magno labore ajunt eum producere versus fuisse solitum, at tales sunt qui laude Poëtae semper crescente propagentur ad posteros. E Latina lingua si transferas versus tam bonos in aliam linguam quamvis, aut parum aut nihil eorum bonitati decedet, quia non verba, quae vestimenti loco sunt, sed res, id est ipsum corpus, veram eorum pulcritudinem efficiunt. Quod in aliis, quos modo diximus, poëtis longe aliter se habet, quum omnis eorum pulcritudo unà cum verbis soleat aufugere, si coneris ipsorum cogitata transfundere in aliam linguam.

Hinc factum est, ut VIRGILIUS sit habitus apud Romanos non tantum, sed apud omnium penè gentium aliarum eruditos, in honore summo, nec tot saecula, quot elapsa sunt ab ejus tempore, potuerunt nomen, quod sibi immortale promiserat, delere. Scilicet ubique sequitur Naturam, optimam rerum magistram, ducem; & lectorem tam rerum varietate quam similitudine veri ita tenet attentum, ut ille vix

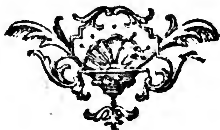
Poë-

Poëtam tam ſuavem, tam blandientem animis ſpecie veri, poſſit de manibus deponere. Neque id ſolum accidit iis, qui mediocri rerum cognitione inſtructi ad eum legendum accedunt, ſed etiam doctiſſimis quibusque, qui ibi reperiunt, quo animos ſuos poſſint paſcere.

Quum tamen VIRGILIUS tanta eruditione, tam ingenti varietate rerum, atque etiam multis ſcitu dignis fabulis ex antiquiſſimis Poëtarum ſcriptis, carmina ſua ornaverit, non potuit fieri, quin quibusdam in locis evaſerint ejus ſcripta intellectu difficilia, non ipſius vitio ſed noſtro, qui non ſatis intelligimus ea, quorum notitiâ opus eſt ad plenum intellectum carminum Virgilianorum. Illud viri quidam docti videntes jam ante aliquot ſaecula coeperunt ſuis commentariis lectori minus in ſcriptis veterum verſato oſtendere, quid praeſertim Poëta, ut per excellentiam vocari ſolet, reſpexerit, quid eum moverit, ut magis ità quàm alio modo diceret, ad quid in univerſo opere animum intenderit, & quaedam alia, quae ſcire lectoris intererat. Hinc nata ſunt integra commentariorum volumina, non ſine taedio evolvenda, eo quod interdum aut eruditi ipſi in ſuis commentariis à ſcopo aberrent, aut res nimis notas lectori ad nauſeam inculcent. Ideo vir eruditiſſimus Johannes Min-ellius, tam ex aliorum laboribus quam ſua ipſius diligentia, praecipua collegit, quae prodeſſe poſſunt legenti. Ex iis quaſi florum

aliquod corpusculum fecit, atque ea subjecit ubique textui, ut vocant, Virgiliano.

Illos ejus labores, nostris impensis renovatos typis, tuo nomini, Consultissime Meli, inscribendos duximus, tam quia officii ratio id a nobis videbatur exigere, quàm quia vix quemquam noveramus, qui tanti Virgilium faceret quanti tu eum soles aestimare, imitatus exemplum Patris Tui, viri doctissimi & celeberrimi, quem scimus otii sui praecipuam partem ponere in lectione veterum scriptorum, praesertim Poëtarum, inque iis ante alios Virgilii amore teneri. Vix dubitamus, quin munusculum hoc qualecunque futurum Tibi sit gratum, si respicias animos mittentium, qui non desinunt optare, ut familiaris eruditio, quae in Parente Tuo coepit, & in Te firmata est, per Te in eadem familia propagetur ad posteros. Vale.

VITA

VITA
P. VIRG. MARONIS,
AUCTORE
SEBASTIANO CORRADO.

VIRGILII *vitam multi, sed admodum negligenter, scripserunt. Quod à nemine hactenus animadversum miramur: quin dolemus interdum, Virgilium & Ciceronem linguae Latinae principes & in scribendo diligentissimos omnium, rerum suarum scriptores tam negligentes habuisse. Sed alias de Cicerone: nunc aliqua, quae de Virgilio paulò negligentiùs scripta sunt, ipsi nos paulò diligentiùs & accuratiùs considerabimus: deinde pauca quaedam, quae sunt à caeteris omissa, nos addemus.*

Ut igitur à Suida Οὐεργίλιος *Graecè, sic à multis Virgilius Latinè scribitur: quasi verò qui primus Vergilius est dictus, à Vergiliis stellis vel à vere sit appellatus. Et si non desunt qui dictum à verendo suspicentur: & Virgilium scriptum in veterum monimentis se vidisse testantur: nec eis credunt qui nomen hoc à virga deductum putant: vel potius somniant. Certè Virgilii matrem nescio quid de virga somniasse scribunt. Et sanè non videtur iis esse credendum: cùm multò anteà Romae Virgilii essent, ut in Ciceronis libris, & in veterum monimentis videre licet: & Servius Virgilium Poëtam natum Virgilio patre testetur: quod simile vero ex eo videri potest, quòd tum mos esset ut filii (prae-*

ſertim primo loco nati) non ſolùm nomina, ſed etiam praenomina patrum ſequerentur : ut M. Tullius Cicero, M. Tulli Ciceronis filius eſt appellatus. Pater autem Virgilius vel colonus deduci, vel civitate donatus, nomen alicujus Virgilii ſequi potuit. Pierius certè noſter, poſtquam quae dici contra ſolent, levi brachio (quod ajunt) confutavit, Virgilium ſcribendum eſſe facilè convincit, ſive ſit à virgâ, ſive à virendo (ut quidam putant) dictus. Nec enim deſunt qui mordicus illud teneant, à virgâ dictum : in quâ ſententiâ fuit Caecilius Minutianus, Apulejus, & Calvus ille qui carmen hoc ſcripſit :

Et vates, cui virga dedit memorabile nomen.

Nos, qui non libenter in leviſſimis hiſce rebus verſari ſolemus, ſi modò credimus huic Poëtae nomen hoc praeter morem ob aliquam cauſam impoſitum, Antonio Thyleſio praeceptori noſtro potius aſſentimur : qui putabat à virginali (ſic enim loquebatur) modeſtiâ & verecundiâ, Virgilium dictum fuiſſe. Hanc ego ſententiam eò libentius ſequor, quòd Poëta (ut Auſonius, vitae ſcriptor, & Servius affirmant) ex moribus etiam Graecè cognomen accepit. Nam Parthenias eſt appellatus. Hinc in libris manu ſcriptis penè omnium, illa eſt inſcriptio, P. PARTHENIATIS VIRGILII MARONIS. LIBER.

Et ſane quidem Virgilium, virum modeſtiſſimum fuiſſe, vel ipſius ſcripta demonſtrant : in quibus nihil omninò reperias, quod in virginum choro legi non poſſit. Nec eſt cur hoc loco quiſquam mihi vel Alexin vel Priapeia carmina velit objicere : cum

jam

jam satis constet, nec amplius ea carmina Virgilio tribui, & de Alexide doctos homines inter se dissentire. Sunt enim qui Caesaris eum puerum fuisse putent, quem Virgilius ita laudarit ut Caesari gratificaretur: quod si verum est, hic jam Virgilius nullam culpam sustinet. Vitae scriptor Alexandrum vocat, & credit eum, cùm servus esset, ab Asinio Pollione Virgilio donatum fuisse: nec videt (quod omnes videre possunt) neque Alexandrum nomen esse servile: neque causam fuisse, cur Virgilius eum quem jam donatum accepisset, & cogere posset, tam multis versibus obsecraret. Ille verò semper (ut opinor) anteà vocatus est Alexis: nec Caesaris, aut Pollionis, sed Maecenatis servus fuit: qui cùm pulcherrimus esset, ut eum Virgilius amaret, Maecenas concessit, non eum donavit: ut Martialis libro octavo sic ad Flaccum scribens ostendit:

Jugera perdiderat miserae vicina Cremonae,
Flebat & abductas Tityrus aeger oves:
Risit Tuscus eques, paupertatemq; malignam
Reppulit, & celeri jussit abire fugâ:
Accipe divitias, & vatum maximus esto:
Tu licet & nostrum dixit Alexin ames.

Et dixit, Licet ames nostrum Alexin: non dixit, Licet habeas tuum. Cùm Virgilius igitur Alexin non haberet, eum tamen (quod licebat) amabat: non ille quidem turpiter, sed ut Alcibiadem Socrates, & Alexin suum Plato, & suum T. Pomponius Atticus: quos Cicero & Virgilius imitari voluerunt. Valeant igitur qui scribunt Virgilium & impudicum fuisse, & olim à foeminâ, si Diis placet, ad mediam turrim pertractum, tamdiu sus-

pensum fuisse, donec ab omnibus videretur. Est enim, cum sine autore dicatur, tam falsum, quàm quod Servius, vitae scriptor, & Franciscus Petrarcha, literis etiam mandarunt: Ciceronem, cùm versus quosdam ex ejus Bucolicis audisset, & eum etiam aliquando vidisset, medium carmen illud, quod Aeneidi postea Virgilius inseruit, MAGNAE SPES ALTERA ROMAE, *protulisse, quod fieri nullo modo potuit: cum inter Ciceronis mortem, & tempus illud quo vel ipsi scribunt Virgilium Romam venisse, & Bucolica scripsisse, anni minimùm duodecim numerentur: tantùm abest ut Cicero vel ejus carmina ex Bucolicis audire, vel ipsum videre potuerit. Quin in Bucolicis ipse Poëta Pollionem Consulem vocat: & is anno tertio post Ciceronis mortem Consul fuit. Quòd si quis id omninò verum esse contendat, illud agnoscat falsum necesse est, eum tùm demùm Romam venisse, cùm in agrorum divisione, quae post Antonium & Cleopatram (C. Caesare Octaviano tertiùm, & M. Valerio Messalâ, Consulibus) victos, est facta, suos amisisset. Ego certè cum eo libentius sentiam, qui hoc falsum putet, praesertim cùm sibi non constent qui hoc scribunt. Nam quidam opinantur, eam divisionem post Philippensem victoriam, alii post Antonium in Epiro victum factam fuisse: alii utramque victoriam complectuntur.*

Quare res ipsa sic dubia relinquitur, ut nos quoque jam aliquid comminisci & dicere possimus: videri nobis eam divisionem significari, quam Decemviri (quorum unus fuit Cicero) post D. Brutum obsidione Mutinensi liberatum fecerunt; nam sic omnia

nia quadrant: quòd fieri potuit ut Virgilius eâ divisione suos agros amiserit: deinde Romam profectus, eos vel Pollionis (qui tunc aberat) literis, vel Octaviani (qui Romam redierat, certè tunc erat in Italiâ, & multum, quamvis esset juvenis, poterat) gratiâ recuperarit: atque, ut aliquam gratiam referret, Bucolica scripserit, in quibus illud dixit: Hic illum vidi juvenem. *Accedit, quòd Virgilius tunc annum vigesimum octavum agebat, quo tempore Bucolica coepit (ut Servius refert) scribere. Ita Cicero versus aliquos ex Bucolicis audire, & ipsum etiam Virgilium videre potuerit: quamvis adhùc eâ de re dubitemus: quòd Eusebius ante bellum civile, quod inter Caesarem & Pompejum fuit, eum Romam venisse propè demonstret: & nos ita ratiocinari soleamus: Si Virgilius ante Ciceronis mortem Romam venit, agrum recuperavit, Bucolica scripsit, & ab ipso Cicerone tantoperè commendatus est: verisimile non est, eum postea sic ignotum fuisse, ut diu stabuli minister esset: sin post Ciceronis mortem venit, Cicero neque versus ex Bucolicis audire, neque ipsum videre potuit, praesertim cùm vitae scriptor (quisquis ille fuit) affirmet, eum magistro stabuli servisse, & Octavianum, jam tum Augustum & principem fuisse: qui tamen neque princeps, neque Augustus (nisi multò post Ciceronis mortem) fuit appellatus. Quin si Cicero illum vidit, & commendavit, necesse est, ea quae de pullo, de canibus, de panibus, & de Octaviani dubitatione scribunt, falsa judicare, & dicere, eos contraria scribere: ut illud est contrarium, Virgilium multò post Antonium ad Actium victum,* pro-

pro recuperato agro Bucolica scripsisse: & eundem Octaviano ab Actiacâ victoriâ reverso Georgica recitasse: quasi verò Bucolica post Georgica scripserit. Respondeat fortasse quispiam, in vitâ scriptum esse, divisionem agrorum post Philippensem victoriam factam fuisse. Esto: pugnat quoque: nam fuit ea multò post Ciceronis mortem: ita ut nihil eorum, quae de illa referunt, fieri potuerit. Certè Servius apertè dicit, Virgilium post agrum amissum Romam venisse: sed vitae scriptor non tam dicit quàm significat, eum priùs Romae fuisse, & Augusti familiaritate suoque carmine fretum, Arrio Centurioni resistere voluisse.

Quàm porrò illud absurdum, Virgilium res Romanas inchoasse, & offensum materia, & nominum asperitate, ad Bucolica transiisse? Nam quae materia major, aut pulchrior, quam quae res Romanas comprehendit? quae nomina minus aspera, quàm Romana? Quin nec offensus est, & de rebus Romanis tam multa in hisce libris scripsit, ut ita Servius dicat: In antiquis invenimus, opus hoc appellatum esse non Aeneïdem, sed gesta populi Romani. *Idem Servio dicenti, Virgilium res Albanas jam coeptas omisisse, respondemus. Quid quòd vitae scriptor ille refert fuisse qui existimarent eum, si diutiùs vixisset, quatuor & viginti libros usque ad Augusti tempora scripturum, aeque alia quidem percursurum, Augusti verò gesta diligentissimè exsecuturum? Quae quidem opinio, etsi (quod paulò post ostendemus) falsa fuit, vel potiùs ab illo scriptore ficta, ostendit tamen magis quod diximus, Virgilium nec materiâ, quam vellet percurrere,*

nec

nec asperitate nominum, quae scribere cogitasset, offensum fuisse. Illa igitur opinio de viginti quatuor libris, & rebus Augusti, vel falsa vel ficta cognoscitur ita. Si de rebus Augusti plura scripturus fuisset, tam multa de illo, libro primo, sexto, & octavo non dixisset, sed integram sibi rem servasset. Quod verò ad viginti quatuor libros pertinet, Virgilius Homerum sic imitatus est, ut illum brevitate & gravitate potissimum superârit. Homerus enim τὸν βίον θεωρητικὸν *in Ulysse viginti quatuor libris, &* τὸν πρακτικὸν *in Achille totidem libris expressit, & in Hectoris morte rem terminavit, ne, si ulteriùs fuisset progressus, Achillis mortem satis ignobilem persequi cogeretur. Virgilius verò haec omnia duodecim libris, & in uno homine complexus est, & in Turni morte terminavit, ne & ipse cogeretur ea, quae de morte Aeneae non satis speciosa dicuntur, referre.*

Diversa quoque de Virgilii morte scribunt. Periit (*inquit Servius*) Tarenti in Calabriae civitate. Nam dùm Metapontum cupit videre, valetudinem ex Solis ardore contraxit. *Vitae verò scriptor ad hunc modum refert:* Cum Megara, vicinum Athenis oppidum, visendi gratia peteret, languorem nactus est, quem non intermissa navigatio auxit ita, ut gravior indies tandem Brundusium adventârit: ubi diebus paucis obiit, X. Cal. Octob. *Illum tamen ego scriptorem libentiùs, quam Servium sequor: quandoquidem Eusebius etiam illum Brundusii obiisse scribit, & ipse epigrammate se à Calabris raptum testatur, in quibus Ptolemaeus Brundusium reponit.*

Neque verò minus in eo, quod ad Aeneida cremandam

dam pertinet, dissentiunt: quòd Servius affirmet, eum morientem incendi jussisse, sed Augustum, ne tantum opus periret, Tuccam & Varum emendare voluisse. Scriptor autem vitae sic ait, Virgilius, cùm gravari morbo sese sentiret, scrinia saepè & magnâ instantiâ petivit, crematurus Aeneida: quibus negatis, testamento comburi jussit, ut rem inemendatam, imperfectamque: verùm Tucca & Varus monuerunt, id Augustum non permissurum. Tunc eidem Varo, ac simul Tuccae, scripta sub eâ conditione legavit, ne quid ederent quod à se editum non esset, & versus etiam imperfectos, siqui erant, relinquerent. Nec ita multò pòst idem confirmat, Varum & Tuccam Aeneida post obitum, prout petiverat, jussu Caesaris emendasse, atque enim Caesarem ipsum illa carmina scripsisse. Ergone supremis potuit ~~vox~~ improba verbis Tam dirum mandare nefas? *& quae sequuntur. Miror majores nostros non animadvertisse, haec cùm absurda, tùm etiam inter se contraria esse. Quid enim tam absurdum, quàm dicere, vivo cuiquam sua scrinia negari? at dixerat, Aeneida se crematurum. Faceret igitur ut Ovidius nihil diceret, & ipse suis manibus cremaret, praesertim cùm Varus & Tucca monerent, Augustum, ut postea crematur, non permissurum: qui tamen, meo quidem judicio, vel ibi non aderant, (cur enim illùc tam longè venissent?) vel, si aderant, nunquam eâ de re illum monuissent, ne sententiam mutaret, & ipsemet cremaret. Quid verò tam contrarium, quàm testamento Aeneida comburi (quod tamen etiam Plinius & Macrobius affirmant) jussisse: & Varo ac Tuccae legasse ut eam emendarent? nam si legavit ut emendarent, eam noluit comburi: nec opus*

fuit

fuit ut Caesar illa Carmina scriberet: aut Varo & Tuccae imperaret ut eam emendarent, quam jure legati & mandati emendare quasi tenebantur. At extant Cornelii Galli & Sulpicii Carthaginensis carmina, quibus apparet, Virgilium, quae diximus, aboleri jussisse. Ea carmina Plinius, Gellius & Macrobius secuti videntur. Sed ego quaero, quis iste Cornelius Gallus: is certè non est, quem Virgilius ita dilexit, ut ejus laudes in fine libri quarti Georgicorum fuerit olim complexus: siquidem ille multò ante Virgilium (quod Eusebius ostendit) obierat: nec, si tùm vixisset, ea scripsisset ad Augustum, quem sibi tantopere iratum sciebat. Verùm fuerit alter Gallus etiam doctissimus, & Sulpicius iste Carthaginensis inter optimos Poëtas sit numeratus: an ego propterea rem somnio persimilem non credam? Credam potius esse somnium Grammaticorum, qui tum, Caesare consentiente, id totum finxerint, ut major autoritas huic operi pararetur. Haec omnia majores nostri videre potuerunt, nec illud dissimulare quod idem scriptor affirmat, Virgilium adeo gloriae contemptorem fuisse, ut, cùm quidam quosdam versus ipsius sibi adscriberent, eáque re docti haberentur, non modò non aegrè tulerit, sed gratum etiam habuerit: cùm tamen idem dicat, eum aequo animo non tulisse quod Bactillus sive Bacillus sibi duos versus, quos ipse composuerat, adscripsisset.

Illud item est animadvertendum, an credi debeat, Virgilium Augusto consilium dedisse ut imperaret: cùm Dion ad Maecenatem referat, nec ullus scriptor, quod ad hanc rem pertineat, de Virgilio meminerit, scripturus, si quid ille unquam omninò eâ de re dixisset. Quin ne videtur quidem dicere potuisse. Virgilius enim

enim post amissum agrum, hoc est, aliquantò post Antonium victum, ut isti dicunt, Romam venit, at Octavianus post oppressum statim Antonium de Rep. reddendâ cogitavit, cùm princeps adhuc non posset appellari. Virgilius autem dicitur in ipsâ vitâ, cùm adhuc in stabulo serviret, illum & Augustum & principem nominasse. Nec mirum est, eum scriptorem (si modò illa sunt ab uno scriptore scripta, & non ex pluribus potius collecta) totiès errare, cùm scribere non dubitârit, die tertio Iduum Martiarum (ut ipse loquitur) C. Caesarem occisum fuisse; cùm scriptores omnes testentur, ac lippi & tonsores etiam sciant, Idibus Martiis interfectum. Illum tamen Servius hac in parte maluit, quàm reliquos scriptores, imitari. Quanquam non desunt qui putent, eam vitam ab eodem Servio scriptam fuisse; quod verum esse non potest, cùm Servius aliter saepe sentiat. Alii Donato malunt adscribere. Id ego minùs credo, qui sciam, Donatum (quem Servius etiam nominet) virum doctissimum fuisse: eum verò qui hanc vitam scripsit, vel indoctissimum; qui neque Latinè loqui sciret, & ea scriberet, quae neque vera, neque verisimilia videri possent. Quae si velimus omnia colligere, simus multò, quàm par sit, longiores. Quare potius ea, quae sunt ab eo relicta, paucis colligamus. Virgilium (*inquit Seneca*) illa felicitas ingenii in oratione solutâ reliquit: *vitae tamen scriptor illum causam unam egisse, & Symmachus apud Macrobium, epistolas scripsisse testantur: ut mittamus, quod idem vitae scriptor ait, quosdam tradere, Virgilium Aeneida prosaicâ priùs oratione formatam digestamque in duodecim libros, particulatim componere instituisse. Non negamus ipsi tamen, eum faciendis carmini-*

bus

bus feliciorem fuisse: quae tamen ille quàm paucissima singulis diebus faciebat, ut Quintilianus & Gellius affirmant.

Nullum Praeceptorem Virgilio legimus (inquit Franciscus Petrarcha) malè: nàm Macrobius autor est, eum Parthenio Grammatico in Graecis literis usum fuisse; Servius autem Sironem ejus doctorem in rebus Epicureis agnoscit. Nec video, quem secutus autorem Franciscus idem Petrarcha scripserit, Marcellum, Octaviae filium, à Virgilio reprehensum, vel irrisum fuisse, quòd avibus delectaretur. Hunc Poëtam quanti fecerit Augustus, notum: quanti populus Romanus, hisce verbis Cornelius Tacitus ostendit. Populus Romanus, auditis in theatro versibus Virgilii, surrexit universus, & forte praesentem spectantemque Virgilium veneratus est sic quasi Augustum. *Quem quidem honorem paucis tribui solitum Plutarchus ostendit. Hunc Alexander Severus Imperator Platonem Poëtarum vocabat, ipsiusque imaginem cum simulacro Ciceronis in secundo larario (ut loquitur Lampridius) habuit. Sic Homerus, & Virgilius Alexandrum, uterque suum, sortiti videntur.*

Hujus opera Graeci (quod Ovidio quoque, & praeterea nemini, vel certe paucis contigisse videmus) in suam linguam converterunt. Huic tantum veteres tribuerunt, ut nullus penè bonus scriptor reperiatur, qui non illum (si fortè locus occurrat) commendet, & Poëtis omnibus anteponat. Ovidius certè, cùm semper, & ubicunque datur occasio, Virgilium laudat, tùm ex illius versibus tragoediam confecisse dicitur: ut Ausonius, Proba, Pomponius, & alii postea multi centones confecerunt. Silius Italicus diem Virgilii natalem quotannis

nis celebrabat: quod & Jacobum Sanazarium superioribus annis fecisse ferunt. Natus est autem Idib. Oct. ut libro duodecimo Martialis ostendit:

Majae Mercurium creastis Idus:
Augustis redit Idibus Diana:
Octobres Maro consecravit Idus:
Idus saepè colas, & has, & illas:
Qui magni celebras Maronis Idus.

Statius suam Thebaida monet, ut Aeneida longè sequatur, & ejus vestigia semper adoret. Lucanus Virgilii elegantiam ut conatus est, ita quibusdam videtur satis exprimere: doluit ipse tamen sibi multum ad Culicem restare. Quid multa? virum planè divinum fuisse Virgilium licet credere: cùm, quae scripsit, ea divinitùs scripsisse videatur: quippe cùm versus illius veteribus oraculorum instar fuerint (undè Sortes Virgilianae *dicuntur) & satis constet, Secundianum, Verianum pictorem, & Marcellianum oratorem, homines à nostrâ religione prorsus alienos, cùm versus illos legissent:*

Magnus ab integro saeclorum nascitur ordo,
Jam redit & virgo, redeunt Saturnia regna:
Jam nova progenies coelo demittitur alto,

(quibus Christum significari multi putant) protinus ad hanc ipsam nostram religionem transiisse. Verùm nullus erit finis, si cuncta velim, quae de Virgilio dici possent, persequi. Quare nos illis, qui vitas scribunt, caetera, quae dici possent, relinquamus: & illud, quod Suetonius ait, referamus: Q. Caecilium Epirotam Grammaticum, primum fuisse, qui Virgilii libros publicè sit interpretatus.

TESTIMONIA DE VIRGILIO, ET EJUS SCRIPTIS.

OVIDII DE AENEIDE.

Tityrus & segetes, Aeneiaque arma legentur,
Roma triumphati dum caput orbis erit.

EJUSDEM.

Et profugum Aenean altae primordia Romae,
Quo nullum Latio clarius extat opus.

EJUSDEM AD AUGUSTUM.

Et tamen ille tuae felix Aneïdos auctor
Contulit in Tyrios arma virumque toros:
Nec legitur pars ulla magis de corpore toto,
Quàm non legitimo foedere junctus amor.
Phyllidis hic idem, teneraeque Amaryllidis ignes
Bucolicis juvenis luserat antè modis.

Ex STATIO, ubi Thebaïdem suam alloquitur.

Vive precor: nec tu divinam Aeneïda tenta,
Sed longè sequere, & vestigia semper adora.

Ex JUVENALE, Sat. XI.

Conditor Iliados cantabitur, atque Maronis
Altisoni dubiam facientia carmina palmam.

Ex AUSONIO.

Te praeeunte, nepos, modulata Poëmata Flacci,
Altisonumque iterum fas est didicisse Maronem.

ALCIMI de VIRGILIO & HOMERO.

Maeonio vati qui par aut proximus esset,
Consultus Paean risit, & haec cecinit:
Si potuit nasci quem tu sequereris, Homere,
Nascetur qui te possit, Homere, sequi.

Ex SILIO Lib. VIII.

Mantua Musarum domus, atque ad sydera cantu
Evecta Andino, & Smyrnaeis aemula plectris.

VEL-

VELLEJUS. *lib.* 1. Princeps carminum Virgilius.

MARCELLINUS *lib.* 15. *&* 19. Excelsum, eminentissimum vatem, Poëtam praeclarum nominat.

MACROBIUS *lib.* 1. *Somn. Scipion. cap.* 1, 2, *&* 7. Homericae perfectionis per omnia imitator: nullius disciplinae expers, & quem nullius disciplinae error involvit.

IDEM *Saturn. lib.* 5. *cap.* 18. Fuit Virgilius ut scrupulosè & anxiè, ita dissimulanter & quasi clanculo doctus: ut multa transtulerit, quae undè translata sint, difficile sit cognitu

D. HIERONYMUS. Virgilius alter apud nos Homerus.

D. AUGUSTINUS. Virgilium pueri legant, ut Poëta magnus omniumque praeclarissimus atque optimus, teneris imbibitus annis, non facilè oblivione possit aboleri.

LACTANTIUS. Latinorum Poëtarum primus Virgilius.

QUINTILIANUS *l.* 1. *cap.* 14. Caetera admonitione magnâ egent: imprimis, ut tenerae mentes, tractaturaeque altius quicquid rudibus & omnium ignaris insederit; non modo quae diserta. sed magis quae honesta sunt discant. Ideòque optimè institutum est, ut ab Homero atque Virgilio lectio inciperet: quanquam ad intelligendas eorum virtutes, firmiore judicio opus esset.

TACITUS *in Dialog. de Orat.* Exercetur enim jam ab Oratore etiam Poëticus decor, non Accii aut Pacuvii veterno inquinatus: sed ex Horatii, & Virgilii, & Lucani sacrario prolatus.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS

[1] BUCOLICA.

[2] Ecloga I. cui nomen TITYRUS.

ARGUMEMTUM.

Cum Virgilius, cujus personam hic sustinet Tityrus pastor, agrum vicinum Cremonæ amisisset, Romam venit: ubi cum sua eum carmina Mecænati commendasset, Mecœnas autem Augusto, agrum recuperavit. Tityrum igitur felicem esse prædicat pastor Melibœus, (sub cuius nomine cæteri quoque pastores Mantuani intelliguntur) & suam contra calamitatem deplorat, finibus suis a milite veterano pulsus. Ipse autem Tityrus se tanti beneficii autorem colere & semper culturum esse profitetur.

MELIBOEUS, TITYRUS.

ME. Tityre, tu [3] patulæ [4] recubans sub tegmine [5] fagi,
[6] Sylvestrem tenui musam meditaris [7] avenâ.
Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arva:
Nos [8] patriam fugimus: tu, Tityre, [9] lentus in [10] umbrâ
Formosam resonare doces [11] Amaryllida sylvas.
TI. O [12] Meliboee, [13] *Deus nobis* [14] *hæc otia fecit:*

1 Subintellige ἔπη à βόυκολος, *bubulcus*: q. d. carmina pastoralia. *Bucolica* ergo dicta sunt à custodia boum. 2 Ab ἐκ & λέγω, quasi selectus pastorum de rebus caprinis sermo. 3 Latè patentis 4 Otiosus & securus iacens. 5 Arboris tuæ glandiferæ. 6 Rusticum carmen μελετᾷς, exerces ludis 7 Fistula. 8 Τὴν πατρίδα φεύγομεν, agris exuti patrium solum exilio mutamus, infra vers. 65 Pathos à loco. Vide Macrob. Sat. l. 4. c. 3. 9 Securè & otiosè recubans. Sic Æn 12. *quorum* lenti *consedimus arvis.* 10 Fagi tuæ. 11 Nomen amicæ tuæ, vel carmen de amica tua formosa compositum: *Alleg.* Romam, id est, sonitu per Echo repræsentare, id est, canis, ut sylvæ resonent. 12 Ω μέλι τῶν βοῶν, id est, cura boum. 13 Octavius Cæs. qui mihi propter beneficentiam in reddendis agris, indulto otio ac libertate, numinis instar est, eritque & post mortem, & dum vivit. Alii enim Imperatores post mortem referuntur in numerum Deorum: Augusto autem viventi divini honores habiti Horat. Ep. 1. l. 2. *Præsenti tibi maturos largimur honores Jurandasque tuum per nomen ponimus aras.* 14 Hanc quietem & securitatem.

Namque erit ille mihi semper [1] Deus: [2] illius aram
Sæpe tener nostris ab ovilibus [3] imbuet agnus.
[4] Ille meas [5] errare boves (ut cernis) & ipsum
[6] Ludere, quæ vellem, [7] calamo permisit agresti.
ME. Non equidem [8] invideo, mirôr magis: undique totis
[9] Usque adeò turbatur agris: en ipse capellas
[10] Protenus æger [11] ago, hanc etiam [12] vix, Tityre, duco.
Hic inter densas corylos [13] modò namque [14] gemellos,
[15] Spem gregis, ah! silice in [16] nudâ, connixa reliquit.
Sæpè [17] malum hoc nobis, si mens non [18] læva fuisset,
[19] De cœlo tactas memini prædicere quercus,
[Sæpè [20] sinistra, cavâ [21] prædixit ab ilice cornix.]
Sed tamen, [22] iste Deus qui sit, [23] da, Tityre, nobis.
TI. [24] Urbem, quam [25] dicunt Romam, Melibœe, putavi
[26] Stultus ego [27] huic nostræ similem, [28] quo sæpè solemus

1 *Deus* unde dictus sit, varie hic sese offerunt eruditorum sententiæ. Alii enim à *dando* deducunt, quod Deus *det* omnia, tanquam bonorum omnium fons. Alii a Græco Δέος, quod *timorem* significat, tanquam sit res aliqua, cui debeatur timor. Hinc illud Statii: *Primus in orbe Deos fecit timor.* Plerique à Græco vocabulo Θεὸς deducunt, quod quidam derivant vel à θεάομαι, id est, *video*, quòd Deus omnia *videat*: vel à θέω, pro quo usitatius est τίθημι, id est, *dispono*, quòd Deus omnia ritè & suo quæque ordine *disponat*. Cæterum solent Latini scriptores vocem *Dei* etiam iis tribuere, qui in re aliqua eximie multumque supra cæteros velut Dii quidam excellunt. Item qui nobis auxilio, præsidio ad salutem, libertatem, ad res denique magnas nobisque necessarias, singulari ac divino fuerunt: ita ut hic Tityro Augustus vocari *Deus* rectè possit ob magnitudinem collati in ipsum beneficii. Ter. Adelph. *Laudarier te audit libenter: facio te apud illum* Deum. 2 In honorem ejus ædificatam. 3 Sanguine suo resperget. 4 Vide Senecam de beneficiis. l. 4. c. 6. 5 Liberè vagari ac pasci. Ut Ecl. 2. *Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.* Horat. Ode 2. Epod. *Aut in reducta valle mugientium Prospectat* errantes greges 6 Versibus scribere. Sic Georg. 4. *Carmina, qui lusi.* *pastorum.* Sciendum est, legem fuisse latam, ut nullus aliquid componeret, ni prius ad ædiles accessisset, & scribendi veniam, cum illi prius scriptoris vires perpendissent, moxque secundum ingenii capacitatem & doctrinam dabant componendi potestatem, impetrasset; deinde præerant recitandis, & recitata emptitabant 7 Fistula sive cantilena rustica. Supra vocavit *tenuem avenam.* 8 Prosperitati tuæ. 9 In tantum, ut meritò admirari queam tantum te otii agitare. 10 Longe hinc, vel prægredientes longe: quasi porrò tenus. Serv. a *Protinus*, id est, valde, & apponnit τῷ æger. 11 Impello. 12 Non sine difficultate. 13 Paulò ante. 14 Binos fœtus uno partu. 15 Nempe marem & fœminam. 16 Sine foliis & virgultis. 17 Exilium hoc, fugam hanc. 18 Stulta & vesana, sibi adversa. 19 Fulmine afflatas. 20 Malum portendens. 21 Nobis sc. hoc malum. 22 Qui sit tuus, cujus mentionem facis, Deus. 23 Dic. Ter. *Nunc, quamobrem has partes didicerim, paucis* dabo: uti *accipe* pro *audi.* Accipe *nunc Danaum insidias*, 1. Æn. 24 Cum potius cœlum dici mereatur. Interrogatus autem de Deo Tityrus, rustica simplicitate locum præscribit, ac longo intervallo ad interrogata respondet. 25 Omnes ferè homines. 26 Ego rusticus. 27 Urbi Mantuæ. 28 Ad quam agnos lacte depulsos agere venales solemus.

Pastores ovium teneros depellere fœtus.
[1] Sic canibus catulos similes, sic matribus hædos
Noram, sic parvis componere magna solebam.
Verùm [2] hæc tantùm alias inter caput [3] extulit urbes,
[4] Quantùm lenta solent inter viburna cupressi.
ME. [5] Ecquæ tanta fuit Romam tibi causa videndi?
TI. [6] Libertas: quæ sera, tamen respexit inertem;
[7] Candidior postquam [8] tondenti barba cadebat;
Respexit tamen, & [9] longo post tempore venit,
[10] Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
Namque (fatebor enim) [11] dum me Galatea tenebat,
Nec spes libertatis erat, nec cura [12] peculi:
Quamvis multa meis [13] exiret [14] victima [15] septis,
Pinguis & [16] ingratæ premeretur caseus urbi,
Non unquam [17] gravis ære domum mihi dextra redibat.
ME. [18] Mirabar, quid mœsta Deos, [19] Amarylli, vocares:
Cui pendêre sua patereris in arbore poma.
Tityrus hinc aberat: ipsæ te, Tityre, pinus,
Ipsi te fontes, ipsa hæc arbusta vocabant.
TI. [20] Quid facerem? neque servitio me exire licebat,
Nec tam [21] præsentes [22] alibi cognoscere [23] Divos.

1 In tali proportione, in quâ Mantuam Romæ similem putavi. 2 Roma. 3 Levavit. 4 Quantum cupressi solent extollere caput inter frutices flexibiles ac tenellos. 5 Al. *Et quæ.* 6 Fuit causa. 7 Cùm Virgilius Bucolica scripserit juvenis, τὸ *candidior* alii ad libertatem detorquent: alii *lanuginem primam* intelligi volunt. Quoniam verò eum posteà Melibœus senem bis vocat, Turnebus l. 2. c. 26. sentit poëtam (cum se fingat servum, libertatis desiderio Romam profectum) respexisse ad imaginem servorum, qui jam ætate grandiores, vel etiam peculio suo, non raró libertatem consecuti sunt. Græci autem servos, etiam senes, appellabant παῖδας. 8 Erant abradenti, id est, tonsori: id est, postquam primam barbam mihi abradi feceram, cum tamen eam libertatem junior impetrare potuissem 9 Quam barbam radere cœperam 10 Ex quo Romam veni, relicta Mantua. 11 Dùm Mantuæ quidem agerem, non pauca ingenii mei specimina edidi, cùm tamen nullo apud rudes meos municipes in pretio esset ars mea, deplorata jam omni honoris, quæ artes alit, spe, languore confecta Musa tacuit, excidit mihi carminis studium, & cura. 12 Lucri. 13 Depelleretur ad urbem. 14 Agnus, aut vitulus dignus qui victima fieret pro victis hostibus. 15 Ovilibus 16 Parum aut nihil mercedis pro sumtu & laboribus pendenti. 17 Onusta pecunia. 18 Apostrophe ad urbem Romam. Mirabar quisnam is esset, cujus nomine Romani Augusto supplicarent, ut sui illi manerent agri, video jam fuisse Virgilium, cui omnes ordines summis studiis favent. 19 Per hanc Roma intelligenda, quam mœstam, absente Tityro, Melibœus ait, quò amico gratificetur. 20 Apud Galateam seu Mantuam. 21 Propitios, faventes, ad opem ferendam paratos. Præsentia enim favorem & animum adjuvandi magis declarat. 22 Quam Romæ. 23 Heroas ac principes viros.

[1] Hic illum vidi [2] juvenem, Melibœe, [3] quot annis
Bis senos cui nostra dies altaria fumant.
Hic mihi responsum primus dedit ille petenti:
[4] Pascite, [5] ut antè, boves, pueri: [6] submittite tauros.
ME. [7] Fortunate senex! ergo tua rura [8] manebunt?
Et tibi magna satis: [9] quamvis lapis omnia nudus
Limosoque palus [10] obducat pascua junco.
Non insueta [11] graves [12] tentabunt pabula [13] fœtas:
Nec [14] mala vicini pecoris [14] contagia lædent.
Fortunate senex, [15] hic inter [16] flumina nota
Et fontes [17] sacros [18] frigus captabis [19] opacum.
[20] Hinc tibi, quæ semper vicino ab limite [21] sepes,
[22] Hyblæis apibus [23] florem depasta salicti,
Sæpè levi [24] somnum suadebit inire susurro.
[25] Hinc altâ sub [26] rupe canet [27] frondator [28] ad auras,
Nec tamen interea raucæ, tua cura, [29] palumbes,
Nec [30] gemere aëria cessabit turtur ab ulmo.
TI. Ante [31] leves ergo pascentur in [32] æthere cervi,
Et freta [33] destituent [34] nudos in littore pisces:

1 In urbe Româ: 2 Augustum, quo nullum numen præsentius, qui tanquam ex oraculo responsum dedit. Juvenem se vidisse ait: ea enim ætas fuit Augusti, cum rerum potitus est, anni undeviginti. 3 Cujus immortale beneficium singulis annis duodecim dies, id est, singulis mensibus unum diem sacrificiis colo, id est, cujus præsentissimo potentissimoque numini singulis Kalendis rem facio divinam. 4 Possessiones vestras recipite & Musis vacate. 5 Ut pavistis antè priusquam agri vestri ablati essent 6 Jugo ad arandum. 7 Tityro, fortunate senex future, ut ad tempus futurum, non ad ætatem Virgilii referatur. 8 In possessione tuâ. 9 Ut quæ à saxoso monte ad Mintium se extendant, ut Ecloga 9. 10 Obsideat.. 11 Gravidas, prægnantes. 12 Corrumpent. 13 Oves, quæ jam pepererunt, partu levatas. 14 Nociva & infectiva scabies. 15 In hoc loco, ne molestum sit proficisci. 16 Padum & Mincium. De hoc 3. Georg. *Tardis ubi flexibus errat Mincius, & tenerâ prætexit arundine ripas.* 17 Nymphis Naiadibus consecratos. Omni enim fonti numen præfuisse credebatur propter perennem scaturiginem. 18 Refrigerium. 19 Sub densis arboribus 20 Ex unâ parte, sc. à palude parvo seu dulci apum murmure commemorat Melibœus aurium oblectamenta, quibus, manente sibi rusculo suo, fruiturus sit Tityrus securissimè. 21 Ponens terminum inter te & proximum. 22 Synecdoche *Hybla* autem mons erat Siciliæ, thymo ad mellificia clarus. 23 Habens florem multarum salicum depastum ab apibus optimum mel conficientibus, ut faciunt Hyblææ apes 24 Horat Epod. 2. *Fontesque lymphis obstrepunt manantibus, Somnos quod invitet leves.* 25 Ex aliâ parte. 26 In qua vites consitæ sunt. 27 Rusticus mercenarius decerpens frondes. 28 Sublimi & alta voce. 29 Columbæ sylvestres. 30 Querulosè canere. 31 Veloces. Quoad vixerit, se Augustum, ut de se quam optimè meritum, grata memoria prosecuturum, & ante oculos nunquam non habiturum, congestis aliquot ἐκ τῶν ἀδυνάτων, pollicetur. 32 Summo aëre. 33 Derelinquent. 34 Nunquam tegi solitos.

An-

Antè, pererratis [1] amborum finibus, exul
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
[2] Quàm nostro illius labatur pectore vultus.
ME. [3] At nos [4] hinc, alii [5] sitientes [6] ibimus Afros;
[7] Pars Scythiam, & [8] rapidum [9] Cretæ veniemus Oaxen,
Et [10] penitus toto divisos orbe Britannos.
En unquam patrios longo post tempore [11] fines,
Pauperis & tuguri [12] congestum cespite culmen,
Post aliquot mea [13] regna videns, mirabor [14] aristas?
Impius hæc tam culta [15] novalia miles habebit?
[16] Barbarus has segetes? en, [17] quò [18] discordia cives
Perduxit [19] miseros! en queis consevimus agros!
[20] Insere nunc, Melibœe, pyros, [21] pone ordine vites:
[22] Ite meæ, [23] quondam felix pecus, ite capellæ:
Non ego vos post hac viridi [24] projectus in antro,
[25] Dumosâ pendêre procul de rupe videbo:
Carmina nulla [26] canam: non, me [27] pascente, capellæ
Florentem [28] cytisum, & salices [29] carpetis [30] amaras.
TI. [31] Hic tamen hac mecum poteris requiescere nocte
Fronde super viridi: sunt nobis [32] mitia poma,

1 Ἀλλήλων, id est: permutatis sedibus Arar Parthiam, Tigris Germaniam alluet, vel Germani patriâ ejecti *Parthiam* incolent, Parthi Germaniam. Ex detioro autem inscitiæ pastoralis Gallicum fl. pro Germano positum, Armenium pro Parthico. 2 Quam vultus illius munificentissimi juvenis Augusti decidat à memoria nostra. 3 Melibœus securitati & otio Tityri exilium suum objicit. Parthos à loco. Macrob. Sat l. 4. c. 2. 4 A patria nostra. 5 Frequenti siti laborantes ob calorem. 6 Adibimus. 7 Aliis. 8 Velociter currentem. 9 Cretæ regiones fluvium. 10 A continenti divisos insulares. 11 Limites, quibus ejectus sum. 12 Compositum. 13 Meos agros, possessiones meas. Cic. *Id nisi in* tuo regno essemus, *non tulissem*, id est, in tua villa. Melibœus ergo ex affectu, quo plerumque agricolæ sibi regum fortunas superare videntur, cum illis proprio agello frui licet, procul negotiis, proculque discordibus armis, sua regna vocat, pauperis tugurii culmen, agellumque suum; quæ sibi satis magna, quibusque se fortunatum putabat, cum ea retineret. Sicut de Tityro, sua tutò possessuro, ait: *Fortunate senex*, &c. 14 Spicas, messes, annos. Metalepsis. 15 Innovata arva. 16 An miles alienigena habebit has segetes tam cultas? 17 Ad quem statum, ad quam miseriam. 18 Bellorum civilium. 19 Quorum coloni expelluntur. 20 Apostrophe & Epitrope ad se suosque cives amara. Q. d. Agite Mantuani, arbores serite, agros colite, vites maritate & disponite, ut alieni tandem, vobis ejectis, fructus percipiant. 21 Ut melius solem excipiant. 22 Discedite à me. 23 Quæ aliquando fuistis pecus diligenter curatum & pastum. 24 Recubans. 25 Dumis plena. 26 Ut solebam. 27 Pastore vestro existente. 28 Florem illum succi plenum, unde multum lactis oves effundunt, à Cytiso insula dictum. 29 Abroderis. 30 Hominibus sc. sed vobis dulces. 31 In his tuguriis meis. 32 Matura & mollia. Horat. Od. 2. Epod. *Vel cùm decorum* mitibus *pomis caput Autumnus arvis extulit.* Eadem translatione utitur 1. Georg. *Mites uvæ, mitis vindemia.*

Castaneæ [1] molles, & [2] pressi copia lactis.
Et jam summa procul villarum culmina [3] fumant,
[4] Majoresque cadunt altis de montibus umbræ.

1 Maturæ ac recentes. 2 In caseum coacti, id est, copia casei est nobis. Ovid. Met. 8. *Lactis massa coacti.* 3 Propter adventum noctis. Sole enim occidente, fumi apparent crassiores, umbræ montium majores. 4 Id est, noctescit. Sic Ecl. 2 *Et Sol crescentes decedens duplicat umbras.*

Ecloga II. cui nomen [1] ALEXIS.

ARUMENTUM.

CORydon pastor, Alexidis pueri amore captus, nihil eorum prætermittit, que ad puerilem animum demulcendum, mutuumque amorem conciliandum, possunt pertinere: verum ubi se neque querelis, neque blanditiis, aut munusculis quidquam proficere intelligit, tandem ad se rediens, dementiamque suam agnoscens, ad intermissam rei familiaris (qui fere ex otio nasci solet) tædium discutiat. Sub Corydone autem (si Donato credimus) Virgilium: sub Alexide Alexandrum intelligimus, Pollionis puerum: quem ab eo postea dono accepit.

FOrmosum [2] pastor Corydon [3] ardebat Alexin,
[4] Delicias [5] domini, [6] nec, quid speraret, habebat.
[7] Tantùm inter [8] densas, umbrosa cacumina, fagos
Assiduè veniebat: ibi hæc [9] incondita solus
Montibus & sylvis [10] studio jactabat [10] inani.
[11] O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas,
[12] Nil nostri miserere: mori me [13] denique [14] cogis.

1 Mœcenatis fuisse puerum innuit Martialis l 8. Ep. 56 Alii tamen Cornelium Gallum significari volunt. Alii Augustum. Apud Theocritum autem (quem sibi imitandum in Bucolicis proponit noster) Æpolis se ab Amaryllide spretum queritur 3. Idyl. 2 Ovium. 3 Deperibat. Sic Horat. l. 4, Od 9, *Non sola* (Helena) *comptos* arsit *adulteri crines.* Hellenism Hujusmodi verba Em. Alvarez appellat *Neutroactiva.* 4 Hominem, qui nobis singulari oblectamento est, & in quem propendere plurimum solemus, scriptores *delicias* nominant Cic. Ep. l 7. Deliciæ *verò tuæ Æsopus ejusmodi fuit.* Ad Att. l. 1. *Tul tola* deliciæ *nostræ.* 5 Patroni sui Asinii Pollionis. 6 Nec Corydon habebat, unde ejus potiundi spem haberet. 7 Tantummodò hanc spem habere videbatur, quòd inter densas, &c. 8 Habentes densa & umbrosa cacumina. 9 Indigesta, temerè effusa, abrupta, & inculta, quæ sequuntur, carmina. 10 Conatu stulto. 11 Ab hoc loco ad finem usque carmen amatorium ipsius Corydonis. Habet autem partes septem 1. expostulationem. 2. sui accusationem. 3. sui commendationem. 4 invitationem, 5 munerum oblationem. 6. rursus sui reprehensionem. 7. commonitionem sui, & consolationem. 12 Nulla in re. Q. d. Non reddis ereptos mihi agros. 13 Ut uno verbo crudelitatem tuam explicem. 14 Al *coges.*

[1] Nunc etiam pecudes [2] umbras & frigora captant;
Nunc virides etiam occultant [3] ſpineta [4] lacertos:
[5] Theſtylis & rapido feſſis meſſoribus [6] æſtu
Allia ſerpillumque, herbas contundit olentes.
[7] At mecum raucis, tua dùm veſtigia [8] luſtro,
Sole ſub ardenti reſonant arbuſta cicadis.
[9] Nonne fuit [10] ſatiùs triſtes Amarillidis iras,
Atque [11] ſuperba pati [11] faſtidia? [12] nonne Menalcam?
Quamvis [13] ille niger, quamvis [14] tu candidus eſſes.
O formoſe puer, *nimiùm ne* [15] *crede colori:*
Alba [16] liguſtra [17] cadunt, [18] vaccinia nigra [19] leguntur.
[20] Deſpectus tibi ſum, nec, qui ſim, quæris, Alexi:
[21] Quàm dives pecoris nivei, quàm lactis abundans.
Mille meæ Siculis [22] errant in montibus [23] agnæ:
Lac mihi non æſtate [24] novum, [25] non frigore deſit.
Canto, quæ ſolitus, ſi quando [26] armenta vocabat,
[27] Amphion Dircæus in [28] Actæo Aracyntho.
Nec ſum adeò [29] informis: [30] nuper me in littore vidi,

1 Cùm cæteri omnes, pecudes, lacerti, meſſores refrigerium ſuum & requiem nacti ſunt adverſus meridiani ſolis rabiem: ego ſolus, niſi quando concinant cicadæ, dum te inquies quærito, foris æſtu; intus amore ardeo. 2 Frigus umbrarum. Sic Ecl. 1. *Frigus opacum.* 3 Spinarum copia & multitudo. 4 Serpentes 5 Mulier ruſtica moretum apparat pranſuris & interquieſcentibus, meſſoribus 6 Solis. 7 Sed arbuſta referunt cantilenam meam cum cicadis aſſiduo cantu rauceſcentibus, id eſt, referunt cantum meum & cicadarum. 8 Inquiro. 9 Quod Amaryllida propter Alexandrum reliquerit, ſeſe arguit. 10 Melius. 11 Superbum contemptum. 12 Nonne fuit ſatius pati Menalcam, paſtorem nigrum & deformem? 13 Menalcas. 14 O Alexi. 15 Confide. Quam hic mutationem formæ in deterius Corydon Alexidi, eandem Ligurino proponit Horat. l. 4. Od. 10 *Inſperata tua cùm veniet pluma ſuperbiæ*, &c. Sic Ovid Triſt. l. 3. El. 7. *Iſta decens facies longis vitiabitur annis*, &c. 16 Liguſtri fruticis flores, qui candidi 17 In terram decidunt, quia inutilia ſunt, nemine ea colligente. 18 Alii mora agreſtia ſtatuunt vaccinia, alii nigras violas & hyacinthos. 19 Colliguntur, quia utilia ſunt. 20 Contemptus a te ſum, nec inquiris, qualis ſim. 21 Multis deinceps verſibus Corydon ſuas opes laudat, quæque in Alexin paratus ſit conferre præmia, omnia diligenter enumerat. Idem Galateæ facit Polyphemus apud Ovid. Met. 13. *Sunt mihi per montes vivo pendentia ſaxo Antra*, &c. 22 Paſcuntur. 23 Oves fœmellæ. 24 Recens mulſum. 25 Nec hyeme deeſt. 26 Majora animalia, quibus armi eminent, ut ſunt boves, tauri & vaccæ. 27 Filius Jovis & Antiopæ, arte muſica inſignis, utpote qui citharæ ſono Thebana mœnia ſtruxit *Dircæus*, Thebanus, à *Dirce* fonte Bœotiæ. 28 Παραθαλλασσίῳ, littorali promontorio prærupto, ſcopuloſo, ab ἀκτὴ *littus*: ut 5. Æn. *At procul in ſolâ ſecreta Troades actâ* Aracynthum autem agnoſcimus Bœotiæ montem. 29 Sine forma, ut ob id repudiandus ſim. 30 In aqua, tanquam ſpeculo, contemplatus ſum. Ex ruſticorum more, qui ſpeculo artificioſo, vitreo aut cryſtallino uti non ſolent.

Cùm placidum ventis [1] ſtaret mare: [2] non ego Daphnim,
Judice te, metuam, ſi nunquam fallit imago.
O tantùm libeat mecum tibi ſordida rura,
Atque humiles habitare caſas, & [3] figere cervos,
Hœdorumque gregem viridi compellere [4] hibiſco!
Mecum unà in ſylvis imitabere [5] Pana canendo.
Pan primus [6] calamos cerâ conjungere plures
Inſtituit: Pan curat oves, [7] oviumque magiſtros.
Nec te [8] pœniteat calamo [9] triviſſe labellum.
[10] Hæc eadem ut ſciret, quid non faciebat [11] Amyntas?
[12] Eſt mihi [13] diſparibus ſeptem [14] compacta [15] cicutis
Fiſtula, [16] Damœtas dono mihi quam dedit olim,
Et dixit moriens: Te nunc habet iſta [17] ſecundum.
Dixit Damœtas: [18] invidit ſtultus Amyntas.
Præterea duo, [19] nec tutâ mihi valle reperti
Capreoli, [20] ſparſis etiam nunc pellibus albo,
Bina die [21] ſiccant ovis ubera: quos tibi ſervo.
[22] Jampridem à me illos [23] abducere Theſtylis orat:
[24] Et faciet: quoniam [25] ſordent tibi munera noſtra.
[26] Hùc ades, ô formoſe [27] puer: tibi lilia plenis.
Ecce, [28] ferunt Nymphæ [29] calathis: tibi [30] candida [31] Naïs

1 Immotum maneret. 2 Ego non timeam contendere cum Daphni, paſtore Siculo & filio Apollinis, de formoſitate. 3 ἐλάφως βάλλειν, venari, venando transfigere. 4 Ad Hibiſcum, malvam Sylveſtrem, paſtum ſcil. 5 Deum paſtorum. 6 Fiſtulas. 7 Paſtores. 8 Parum videatur. Cic. 1. Offic. *Tamdiu autem velle debebis* (ſc. audire Cratippum) *quoad te, quantum proficias, non pœnitebit.* 9 Frequenti inflatione fiſtulæ. χείλεα θλίβειν, Theocr. 24. Idyl. *Dum labro calamos percurrit hiantes.* Lucret. 4. lib. 10 Ad quæ te invito, ut ſe ſciret terere labellum frequenti calami inflatione. 11 Paſtor ille Muſicæ parum peritus. 12 Invitat Alexin Corydon ad munera accipienda, quæ ille parata habet. Ergo diſparibus, id eſt, diverſæ quantitatis & ſoni 13 An quia ad internodia qua junguntur cera cannæ, quæ excipiunt ſuperiores cannas? an quia junctæ ex ſeptenis cannis ad alæ figuram, aliæ aliis longiores eſſent ad diſcrimina vocum, qualem videmus Organorum ſeriem? Tibul. 2. l. 5. El. 14 Conjuncta. 15 Internodiis cicutæ, herbæ fiſtuloſæ. 16 Paſtor Muſicæ peritus. 17 Poſſeſſorem ſc. 18 Perdite eam amans fiſtulam. 19 Periculoſa. Munus commendat à difficultate. 20 Habentes pelles ſparſas adhuc maculis albis. 21 Exugunt. Sic Horat. Od. 12. Epod. *Claudenſque textis cratibus latum pecus, Diſtenta ſiccet ubera.* 22 Jam à pluſculo tempore. 23 Ut abducat. 24 Et abducet. 25 Videntur tibi ſordida. 26 Rurſum Alexin pluribus modis allicere conatur Corydon, cùm & Nymphæ ſibi obſequantur. 27 Alexi. 28 Adferunt. 29 Vaſculis vimineis. 30 Formoſa. 31 Nympha aquæ.

[1] Pallentes violas, & [2] ſumma papavera carpens,
[3] Narciſſum, & florem [4] jungit [5] benè olentis anethi.
[6] Tùm caſia, atque aliis intexens ſuavibus herbis,
Mollia [7] luteola [8] pingit vaccinia caltha.
Ipſe ego [9] cana [10] legam [11] tenerâ lanugine mala.
Caſtaneaſque nuces, mea quas Amaryllis [12] amabat.
Addam [13] cerea pruna: [14] honos erit huic quoque [15] pomo.
Et vos, ô lauri, carpam, & te [16] proxima myrte:
[17] Sic poſitæ quoniam ſuaves miſcetis odores.
[18] Ruſticus es Corydon, nec munera curat Alexis:
[19] Nec, ſi muneribus certes, concedat [20] Iölas.
Eheu! [21] quid volui miſero mihi? [22] floribus [23] Auſtrum
Perditus, & [24] liquidis immiſſi fontibus apros,
Quem fugis ah [25] demens? [26] habitarunt [27] Dî quoque ſylvas,
[28] Dardaniuſq; [29] Paris. [30] Pallas, quas condidit [31] arces,
Ipſa colat: [32] nobis placeant ante omnia ſylvæ.
[33] Torva leæna lupum ſequitur, lupus ipſe [34] capellam:
Florentem cytiſum ſequitur laſciva capella;
Te Corydon, ô Alexi, *Trahit ſua quemq; voluptas.*
Aſpice, [35] aratra jugo referunt ſuſpenſa juvenci,

1 Λευκοΐα: *tinctus violâ pallor amantium.* Horat. 2 Summitatem papaverum. 3 Florem illum, in quem Narciſſum puerum transformatum fabulantur Poetæ. 4 In ſertum colligit. 5 Suaviter. 6 Inſuper. 7 Luteoli ſeu rufi coloris. 8 Diverſarum herbarum coloribus more pictoris componit. Μῆλα χνοαῶδα: vel cotonea, ſive cydonia. 10 Carpam. 11 Quibus adhæret tenera lanugo. 12 Cum a me amaretur. 13 Flava, cerei coloris, vel mollia. 14 Decor. 15 Pruno, corticem mollem habenti. 16 Quæ proxima lauro es. 17 Circum mala & poma. 18 Rerum imperitus, iners. Se ipſum ignaviæ arguit Corydon, cùm animadvertat meliora Alexin ab altero accipere poſſe. 19 Nec Iolas, paſtor ille dives, & rivalis tuus, concedet te potiri optato, ſi contendas per munera Alexin allicere. 20 Auguſtum innui volunt, dictumque Iolam quaſi Iulum. 21 Niſi maximum malum, dum tales amores inceptarem. 22 Tranquillum ſtatum maximè turbulentum reddidi. 23 Hortis inimicum. *Pubenteſque roſæ primùm moriuntur ad Auſtrum.* Papin. 3. Sylv. 24 Claris. 25 Perverſæ mentis Alexi, qui ſylvas fugis? 26 Incoluerunt. 27 Pan, Apollo, Liber, Fauni, &c. 28 Trojanus. 29 Propter Hecubæ ſomnium expoſitus ſylvis. 30 Ἀρχιτεκτονικῆς inventrix. 31 Athenas. 32 Paſtoribus. 33 Epithetum ab oculorum ſævitia, quæ ſumma in hac ferâ eſt. Neque verò ægrè feres, ſi te amore captus perſequor, quia *torva leæna,* &c. 34 Quâ libentiſſimè veſcitur. Eſt autem ſimilis locus apud Ovid, Met. 4. de animalibus ſe odio quodam proſequentibus: *Sic agna lupum, ſic cerva leonem. Sic aquilam pennâ fugiunt trepidante columbæ.* 35 Adveniente nocte, ſolis ardor remittitur, jugo ſolutis bobus adeſt quies: meus amor tamen non deferveſcit, non novit finem, non modum.

[1] Et sol crescentes [2] decedens duplicat umbras:
Me tamen urit amor: *Quis enim* [3] *modus adsit amori?*
[4] Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia [5] cepit!
[6] Semiputata tibi [7] frondosâ vitis in ulmo est.
[8] Quin tu [9] aliquid saltem potius, quorum indiget usus,
Viminibus, mollique paras detexere junco?
[10] Invenies [11] alium, si te hic [12] fastidit Alexis.

1 Et advesperascit. 2 Occidens. 3 Finis. Ter. Eun. Act 1. Sc. 1. *Here, quæ res in se neque consilium, neque modum habet ullum, eam consilio regere non potes.* 4 Increpatio sui, cum adhortatione ad opus faciendum, potentissimum remedium amoris: qui *gignitur luxu, otio nutritur, &c.* Senec. Hippol. 5 Invasit! 6 Ad dimidium resecta. 7 Plena frondium: quam oportebat dudum frondibus nudatam, quò melius aprici maturescerent racemi. 8 Cur non. 9 Corbes, fiscellas, calathos, ad vinum ferendum, aut uvas decerptas. 10 Εὑρήσεις Γαλάτειαν ἴσως καὶ καλλίον' ἄλλαν. Theocrit. Cycl. 11 Alexin: quia *Successore novo vincitur omnis amans.* 12 Cum fastu aspernatur.

Ecloga III. cui nomen PALÆMON.

ARGUMENTUM.

MEnalcas & Damœtas, pastores, mutuis primùm inter se conviciis certant: mox, interveniente Palæmone judice, Amœbæi carminis lege disceptant: ubi neuter vincitur, sed uterque alteri, Palæmonis sententia, exæquatur.

MENALCAS, DAMOETAS, PALÆMON.

ME. [1] DIc mihi Damœta, [2] cujum pecus? [3] an Melibœi?
DA. Non, verum Ægonis: nuper mihi [4] tradidit Ægon.
ME. Infelix ô semper [5] oves pecus! [6] ipse [7] Neæram
Dum [8] fovet, ac ne me sibi præferat illa, veretur;
[9] Hic alienus oves custos bis [10] mulget in hora:

1 Εἰπέ μοι, ὦ Κορύδων, τίνος αἱ βόες; ἢ ῥα φιλώνδα. Οὐκ, ἀλλ' Αἴγωνος. βόσκεν δέ μοι αὐτὰς ἔδωκεν. Theocrit. 4. Eidyl. 2 Cujus est hic grex ovium? 3 Nonne est Melibœi, quod Melibœo surreptum est? 4 Credidit, commisit. 5 Oves, grex ovium. 6 Ægon Dominus. 7 Amicam nobis communem. 7 Dum amores Neæræ sequitur assiduus, eamque molliter amplexatur. Metaphora ducta ab avibus, pullos alarum volumine foventibus, aut ovis incubantibus: quæ vox plerumque à Poëtâ in re amatoriâ adhibetur. Æn. 4. *Hyemem inter se, quam longa*, fovere. Item Æn. 1. *oculis & pectore toto Haret, & interdum gremio* fovet. 9 Damœtas existens mercenarius. 10 Surripit domino imprudenti.

Et

Et [1] ſuccus pecori, & lac ſubducitur agnis.
DA. [2] Parcius [3] iſta [4] viris tamen objicienda memento.
[5] Novimus & qui te, [6] tranſverſa tuentibus hircis,
Et quo, ſed faciles Nymphæ [7] riſêre, ſacello.
ME. [8] Tùm credo, cum [9] me [10] arbuſtum vidêre Myconis,
Atque [11] malâ vites incidere falce novellas.
DA. [12] Aut hic ad veteres fagos, cùm Daphnidis arcum
Fregiſti & calamos: quæ tu, perverſe Menalca,
Et cùm vidiſti [13] puero donata, dolebas;
Et, ſi non [14] aliquâ nocuiſſes, [15] mortuus eſſes.
ME. [16] Quid domini faciant, audent cùm [17] talia [18] fures?
[19] Non ego te vidi Damonis, peſſime, caprum
[20] Excipere inſidiis, multum latrante [21] Lyciſcâ?
Et cùm clamarem: Quo nunc ſe proripit [22] ille?
[23] Tityre, [24] coge pecus: tu poſt [25] carecta latebas.
DA. An mihi, cantando victus, non [26] redderet ille,
Quem mea carminibus meruiſſet fiſtula caprum?
Si neſcis, [27] meus [28] ille caper fuit: & mihi Damon
Ipſe [29] fatebatur, [30] ſed reddere poſſe negabat.

1 Naturalis humor clam ſubtrahitur matribus & lac agnis adhuc lactantibus *Subducere*, eſt clam tollere. Mart. Subduxit *mappas quatuor Hermogenes* Eſt etiam ſurſum vel in terram ducere: ut in Æneid. 1. *Quaſſatam ventis liceat ſubducere claſſem.* 2 Modeſtius. *Ego tamen vir ſum*, inquit Veſp. Suet. 13. cap. cave cui maledicas viro, ne, ſi pergas, quæ vis, dicere, ea, quæ non vis, audias. Reſpondet enim ad objecta Damœtas 3 Turpia facinora. 4 Non effœminatis, qui ulciſci poſſumus. 5 Novi enim qui te (ſcin' quid velim?) inclinarint, ac ſtupraverint: & quid paſſus ſis ipſis hircis advertentibus: quod niſi ad ignoſcendum benignas nontium aut aquarum expertus fuiſſes Deas, violati ſacelli protinus dediſſes pœnas Pathos per ἀποσιώπησιν: de quo Macrob. Sat. l. 4. c. 6. 6 In tranſverſum, tranſverſim. Helleniſm. id eſt, non dignantibus te aſpicere: aut angulis oculorum tuorum libidinosè ſe circum agitantibus. 7 Riſerant turpitudinem tuam. 8 Riſiſſe Nymphas Non diluit objecta, ſed alia Damœtæ objicit, idque Ironice ſua perſona. 9 Quod tamen ego non feci, ſed tu. 10 Novellas arbores vicini noſtri. 11 Ad uſum malum applicata, qua tu male uteris. Sic, *inutile ferrum cingitur* 12 Aut ſi tunc non riſerunt, hic riſerunt. 13 Daphnidi. 14 Ratione ſc. 15 Sc. *invidiâ.* 16 Quid tandem fiet de nobis qui domini ſumus, ſi meo, &c. *vel*, quid non auſurus eſt tuus herus Ægon, ubi ſervus ejus conductitius atque idem furax audeat talia? 17 Sc. *fingere & dicere.* 18 Furaces ſervi. Furta enim specialiter ſervorum ſunt. Sic Plaut de ſervo: *Homo, es trium litterarum*, id eſt, fur. 19 Plaut. Truculent. *Pluris eſt oculatus teſtis unus, quàm auriti decem. Qui audiunt audita dicunt: qui vident, planè ſciunt* 20 Furari. 21 Cane, ex lupo & cane nato. 22 Fur. 23 Eho, paſtor, obſerva, ne quid tibi depereat de grege. 24 Compelle in unum. 25 Loca caricibus plena. 26 Reddere debebat. 27 Victoriæ meæ præmium. 28 Quem abſtuli. 29 Quòd eum lucratus eram. 30 Ne ſuo judicio ſuperatus eſſe videatur.

ME. [1] Cantando tu [2] illum? aut unquam tibi fistula cerâ
[3] Juncta fuit? non tu [4] in triviis, [5] indoctè, solebas
[6] Stridenti [7] miserum stipulâ [8] disperdere carmen?
DA. [9] Vis [10] ergo inter nos quid [11] possit uterque, [12] vicissim
Experiamur? Ego hanc vitulam, ne forte [13] recuses,
[14] Bis venit ad [15] mulctram, [16] binos alit ubere fœtus,
[17] Depono: tu dic, [18] mecum quo pignore certes.
ME. [19] De grege non ausim quicquam deponere tecum:
Est mihi namque domi pater, est [20] injusta noverca:
Bisque die numerant [21] ambo [22] pecus, [23] alter & hœdos.
Verùm id, quod multò tute ipse fatebere [24] majus,
([25] Insanire libet quoniam tibi) [26] pocula ponam
Fagina, [27] cælatum [28] divini opus Alcimedontis;
[29] Lenta [30] quibus torno [31] facili superaddita vitis,
[32] Diffusos, hederâ [33] vestit [34] pallente [35] corymbos.
[36] In medio duo signa: [37] Conon, & [38] quis fuit alter,
Descripsit [39] radio totum qui gentibus orbem,

1 Quasi verò tu indoctus & imperitissimus illum viceris Menalcas enim indignatus, quod Damœtas Damonem vicisse gloriaretur, dicit eum imperitum artis cantandi: ex quo datur Damœtæ occasio provocandi Menalcam ad certamen Musicum. 2 Damonem, virum peritissimum. 3 Compacta. 4 In locis vulgaribus, quò tres viæ ducunt. 5 Imperitè cantandi. 6 Dissonè crepitanti, non dulcem jucundumve auribus sonum reddenti. 7 A te imperito ellusum, aut flebile. 8 Inaniter effundere. 9 Χρήσδεις δ' ὤν ἐστ᾽ ἰδεῖν, Χρήσδεις καταθεῖναι ἄεθλον. Theocr. 7 Eidyll. 10 Quia imperitus tibi videor. 11 In carmine. 12 Per vices canendo. 13 Quia dixi *vitulum*. 14 Manè & vesperi. 15 Vas, in quod mulgetur. 16 Singulis diebus duos fœtus suos. 17 In arbitrium certaminis a me pono. Veteres sponsionibus contendebant, & earum arbitros constituebant, apud quos pignora quoque deponebant. 18 Quid velis deponere, ut mecum certes. 19 Quia non meus est grex, sed Ægonis. Menalcas provocatus ad certamen Musicum, se quidem certare paratum ostendit, sed non habere quod deponat. 20 Sæva. 21 Tam pater, quàm noverca. 22 Gregem ovium. 23 Alter eorum, scilicet noverca. 24 Quam vitulam. 25 Quoniam ἄμουσος musicum, asinus equum in campum provocare vis, & mecum certare, cui minimè comparandus es. 26 Deponam vasa potoria ex fago cælata. 27 Exsculptum. 28 Præstantissimi artificis, & divino ingenio præditi. 29 Flexibilis. 30 In quibus poculis. 31 Molliter sculpenti. 32 Hederæ corymbis & vitis pampinis inter se mutuò implicatis. 33 Amplectitur. 34 Albâ. 35 Fructus hederæ. 36 In medio poculorum duæ imagines exsculptæ sunt. 37 Insignis Mathematicus. 38 Quam excidisse vel ignotum esse, pastori ex decoro tribuit Poëta: videtur fuisse Archimedes, aut Aratus, Eudoxus vel Hipparchus, vel Anaximander Milesius, qui primus terræ marisque circuitus descripsit. 39 Virga Geometrica.

Tem-

Tempora quæ messor, quæ [1] curvus arator haberet?
[2] Nec dum illis labra admovi, sed [3] condita servo.
DA. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,
Et [4] molli [5] circum est ansas amplexus acantho;
[6] Orpheaque in medio posuit, sylvasque [7] sequentes.
Nec dum illis labra admovi, sed condita servo.
[8] Si ad [9] vitulam spectes, nihil est quod [10] pocula laudes.
ME. [11] Numquam hodiè [11] effugies: veniam [12] quocunque vocaris:
Audiat hæc tantum vel qui venit, ecce, [13] Palæmon.
Efficiam, post hac ne quemquam [14] voce lacessas.
DA. Quin age, si [15] quid habes: in me mora non erit ulla,
Nec quemquam fugio: tantum, vicine Palæmon,
Sensibus hæc imis [16] (res est non parva) [17] reponas.
PA. [18] Dicite: quandoquidem in molli consedimus herbâ:
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos:
Nunc frondent [19] sylvæ, nunc formosissimus annus.
Incipe Damœta, tu deinde sequêre Menalca.
[20] Alternis dicetis: amant [21] alterna [22] Camœnæ.
DA. [23] Ab Jove principium [24] Musæ: [25] *Jovis omnia plena:*
Ille [26] colit terras, illi mea carmina curæ. (me
ME. Et me Phœbus amat: Phœbo [27] sua semper apud
[28] Munera sunt, lauri, & [29] suave rubens hyacinthus.
DA. [30] Malo me Galatea petit, lasciva puella,

1 Incurvatus, dùm arat. 2 Et non adhuc. 3 Recondita, tanquam rem pretiosissimam. 4 Flexibili. 5 Circumdedit ansas, quibus pocula manu tenentur. 6 Orphei imaginem, & fabulam, satis notam. 7 Tam graphicè cælatas, ut ipsum sequi viderentur. 8 Mittamus pocula laudare, & deponamus uterque vitulam. 9 Quam deponam. 10 Quantumvis artificiosa. 11 Artificiosè præ se fert fiduciam. quasi verò Damœtas occasionem effugiendi quæreret, & ob id pocula vituperaret, ut certamen evitet. 12 Elaberis, quò minûs tecum certem. 13 Ad quemcunque locum sive judicem. 14 Dicacitate tuâ. 15 Artis. 16 Cum de vitula simul agatur & gloria. 17 Recondat ad benè disquirendum hanc litem nostram. 18 Per artem eloquimini. 19 Arbores sylvarum. 20 Μουσάων θ' αἳ ἄειδον ἀμειβόμεναι ὀπὶ καλῇ. Homer. Il. α. 21 Carmina alternatim dicta. 22 Musæ, quæ cantantibus præsunt. 23 Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα. Theocr. 24 O Musæ sumamus principium ab Jove. 25 Nam omnia præsentiâ numinis sui juvat & conservat. Similis sententia est Æn. 6. *Principio cælum ac terras, camposque liquentes, &c.* Lucan. *Jupiter est, quodcunque vides, quocunque moveris* 26 Amat, curat, habitat. 27 Propria. 28 Quibus me donavit 29 Suaviter Hellenism. 30 Ultrò ad amoris commercia à Galatea alicior: id enim est Græcis μήλοις βάλλειν.

Et fugit ad falices, & [1] se cupit [2] ante videri.
ME. At mihi sese offert ultrò, meus [3] ignis, [4] Amyntas;
Notior ut non sit canibus jam [5] Delia nostris.
DA. Parta meæ [6] Veneri sunt munera: namque notavi
Ipse locum, aëriæ quo [7] congessêre [8] palumbes. (ta
ME. [9] Quod potui, [10] puero [11] sylvestri ex arbore [12] lec-
[13] Aurea mala decem misi: cras altera mittam.
DA. O quoties: & quæ nobis Galatea locuta est!
[14] Partem aliquam venti [15] Divûm referatis ad aures.
ME. [16] Quid prodest, quod me ipse animo [17] non spernis, Amynta,
Si, dùm tu sectaris apros, ego [18] retia servo?
DA. [19] Phyllida mitte mihi, meus est natalis, Iöla:
[20] Cùm faciam vitulâ pro frugibus, [21] ipse venito.
ME. Phyllida amo [22] ante alias: nam [23] me discedere flevit,
Et, [24] longum formose vale, vale, inquit Iöla.
DA. [25] Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres,
[26] Arboribus venti: nobis Amaryllidis iræ.
ME. [27] Dulce satis humor, [28] depulsis [29] arbutus hœdis.
[30] Lenta salix [31] fœto pecori, mihi solus Amyntas.
DA. [32] Pollio amat nostram, quamvis [33] est rustica, Musam,
[34] Piërides [35] vitulam [36] lectori pascite vestro.

1 Non sine grata quadam protervitate. 2 Antequam fugit, ut sequar, 3 Cujus amore ardeo. 4 Puer ille. 5 Diana venationis Dea, vel vetus amica mea. 6 Amicæ meæ. 7 Nidum suum simul gesserunt, posuêre. Nidamenta congessêre. Plaut. in Rudent. 8 Columbi sylvestres. 9 Quantum. 10 Amyntæ. 11 In sylva reperta. 12 Collecta. 13 Chrysomela, aurei coloris, *vel* cydonia, citria. 14 Hæc ô venti internuntii ad Deos ferte; grata sc. iis futura 15 Deorum 16 Quid te juvant verba ut ut aurea: si ego vel alius quispiam veri amoris usufructum capiat? 17 Me complecteris & charum habes. Litotes. Sic Æn. *Munera nec sperne*, id est, mihi grata sunt. 18 Quod in venatione minimum habes voluptatis. 19 Amicam meam. Alterius amicæ amores te ensct Damœtas. 20 Cùm Cereri, frugum Deæ, vitula cæsa pro frugibus sacrificia fecero, sacrificavero. 21 Quia tunc amicæ operam dare non potero. 22 Plus quàm alias. 21 Quando ego discedebam. Hellenism. 24 Per longum tempus. 25 Tristis res est, & incommoda iis, quæ sunt in stabulis. Hellenism. Damœtas quia vidit Menalcam paratum in amore narrando sequi, transfert se ad contrarium amoris, sc. ad iram. 26 Nam rami dejiciuntur, ac flores pereunt. 27 Irrigatio seu pluvia recens est res dulcis segetibus. 28 A lacte materno remotis, & jam ablactatis. 29 Virgultum arboris vitiferæ. 30 Flexibilis. 31 Prægnanti. 32 Asinius Pollio, vir consulatis, quo intercessore Virgilius agrum suum recuperaverat. 33 Tractat de rebus rusticanis. 34 Musæ filiæ Pieri: vel propter amœnitatem & solitudinem Piërii montis Thessaliæ. 35 Bucolicis vitula, epicis taurus, tragicis hircus proponebatur carminis præmium. 36 Pollioni.

ME.

ME. [1] Pollio & ipſe facit [2] nova carmina: [3] paſcite taurum,
[4] Jam cornu petat, & pedibus qui [5] ſpargat arenam.
DA. Qui te, Pollio, amat, [6] veniat, quo te quoque gaudet:
[7] Mella fluant illi, ferat & rubus aſper amomum.
ME. [8] Qui Bavium non odit, [9] amet tua carmina, Mævi.
Atque idem jungat vulpes, & mulgeat hircos.
DA. Qui legitis flores, & [10] humi naſcentia fraga.
[11] Frigidus, ô pueri, fugite hinc, latet anguis in herbâ.
ME. [12] Parcite oves nimiùm procedere, non bene [13] ripæ
Creditur: ipſe aries etiam nunc vellera ſiccat.
DA. Tityre paſcentes à flumine [14] rejice capellas:
Ipſe, ubi [15] tempus erit, omnes in fonte lavabo.
ME. [16] Cogite oves pueri: [17] ſi lac præceperit æſtus,
Ut nuper, fruſtrà [18] preſſabimus ubera palmis.
DA. [19] Eheu, quam [20] pingui macer eſt mihi taurus in [21] arvo!
Idem [22] amor exitium pecori, [23] pecoriſque magiſtro eſt.
ME. [24] His certe neque amor cauſa eſt: [25] vix oſſibus hærent.
Neſcio quis teneros [26] oculus mihi [27] faſcinat agnos.

1 Aſinius Pollio tragœdiam & hiſtorias de bello Civili ſcripſit teſte Horat. 2. lib. 1. Od. 2 Admiranda, aut inſolito artificio. 3 O Pierides. 4 Non quidem puſillum aut macrum: ſed qui jam aggrediatur quemlibet cornu utroque. 5 Dum animoſus ingreditur. 6 Veniat quoque ad eum ſtatum, ad quem gaudet te veniſſe. Pervenerat autem ad Conſulatum & triumphum victis Salonis, oppido Dalmatiæ. 7 Omnia feliciter cedant iis, qui Pollioni bènè volunt. 8 Contra qui malis & trivialibus delectatur poëtis, Bavio & Mævio, delectatur æquè rebus abſurdis, ita ut jungat aratro ſeu currui vulpes, animalia illa aſtuta, & veloci pede currentia, ut difficillimum ſit ea conjungere, mulgeatque hircos, qui nihil lactis, ſed plurimum fœtoris habent 9 Luat eam pœnam, ut cogatur peſſima tua carmina amare. 10 Mora humili loco ad terram naſcentia. 11 Veneноſus. 12 Ne ſinite, prohibete ac videte ne nimium procedant. 13 Margini fluviorum. 14 Arce. 15 Opportunitas. 16 Compellite in unum locum ſub umbras. 17 Quia ſi fervens calor ſolis præripuerit ac conſumpſerit lac 18 Sæpe comprimemus. 19 Rurſum carpit Menalcam, qui ſe amoribus potitum dixit, docens ipſum & pecus ejus ob eos perire. 20 Pinguem facere ſolito. 21 Prato. 22 Cujus culpa meas planè res omnes negligo. 23 Id eſt, mihi. 24 Meis ovibus, ut emacerentur. 25 Et tamen vix habent oſſa cohærentia. 26 Urens, malus, invidus, βάσκανος, ut qui è corde infenſo per oculos emittat ſpiritus veneficos radios. 27 Inficit.

DA. [1] Dic, [2] quibus in terris (& [3] eris mihi magnus [4] Apollo)
Tres pateat cœli spatium non ampliùs ulnas.
ME. Dic quibus in terris [5] inscripti nomina regum
Nascantur flores, & [6] Phyllida solus habeto.
PA. [7] Non nostrum inter vos tantas [8] componere lites.
Et [9] vitula tu dignus, [10] & hic; & quisquis amores
Aut metuet [11] dulces, aut experietur [11] amaros.
[12] Claudite jam rivos pueri, sat prata biberunt.

1 Quis Menalcam respondere paratum videt, ne perpetuum esset carmen, proponit ænigma, quod indissolubile putat. 2 Sc. in omnibus puteis profundis, & caminis, quorum orificia sunt tantum trium ulnarum. Verè dicit quod refert Criticus, respondisse Virgilium, se hanc Grammaticis crucem fixisse. Alius enim est clibanus aut puteus Syenes, qui totus illuminatur Solstitii æstivi die medio, vel alius quispiam puteus. Aliis, Cælii Sepulchrum Aliis fossa in urbis Romæ centro, qui Mundus dictus, tres tantum dies per annum patebat. 3 Reputaberis a me. 4 Cui reliqui Dii concesserunt, ut præter cæteros divinaret, id est, conjector peritus, qui ænigma solvat. 5 Habentes inscripta nomina regiorum puerorum, sicut in Hyacintho inscriptum videtur nomen pueri in ipsum versi, ex fab. Hyacinthi 10. Met. Ovid, & fab. Ajacis, l. 11. Alii intelligi hoc volunt de nummis sub Augusto cusis à Floro Triumviro & flore vario inscriptis. 6 Quæ prius nobis amica communis. 7 Non sine utriusque laude neutrum pronunciat victorem Palæmon; Cùm tamen Menalcas difficiliores sustinuerit partes, quem oportuit ex lege Amœbæi vel prius distichon æquasse, vel etiam superasse. 8 Dirimere seu finire. 9 Præmio victoriæ. 10 Damœtas quoque est dignus vitulâ. 11 Γλυκυπικρῶς. 12 Nolite amplius derivare aquas in prata. Allegoricè, ut Catullus; *Claudite ostia virgines, lusimus satis.*

Eclo-

Ecloga IV. cui nomen Pollio.

ARGUMENTUM.

Asinius Pollio, ductor Germanici exercitus, cum post captas Salonas, Dalmatiæ civitatem, primò meruisset lauream, post etiam consulatum adeptus fuisset, eodem anno suscepit filium, quem à captâ civitate Saloniuin vocavit: cui nunc Virgilius Genethliacum dicit. Hæc Servius. Hùc autem detorquet, quæ Sibylla de futura aurei sæculi felicitate cecinerat. Obiter tamen & Pollionis patris & ipsius etiam Augusti laudes admiscet. Nam quod dicit, Pacatumque r. p. v. o. de Augusto quidam intelligunt, qui à C. Jul. Cæs. fuit adoptatus. Alii hoc quoque ad Salonium referunt: & intelligunt principium magni anni, quem cecinit Sibylla, procedere consulatu Pollionis, quo ille puer nascitur: ut magni menses sint magni anni menses.

Sicelides [1] Musæ, paulò [2] majora canamus.
[3] Non omnes arbusta [4] juvant, humilesque myricæ;
Si canimus [5] sylvas, [6] sylvæ sint consule dignæ.
[7] Ultima Cumæi venit jam carminis ætas:
Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo.
Jam redit & [8] virgo, redeunt [9] Saturnia regna:
Jam [10] nova [11] progenies cœlo [12] demittitur alto.
Tu modò nascenti puero, [13] quo ferrea primùm
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo,
[14] Casta fave [15] Lucina: tuus jam regnat [16] Apollo.

1 Siculæ aut Sicilienses, quæ Theocrito Siculo Bucolica carmina dictitastis. *Sicelides* est patronymicum fœmininum, à nominativo singulari *Sicelis*, *idos*, à nomine *Sicelia*: sic enim Græci dicunt, cùm Latini dicant, *Sicilia*, quæ est insula in qua habitavit Theocritus, qui primus Græcè Bucolica scripsit, & quem Virgilius imitatus est. Undè *Sicelides Musæ*, sunt carmina Bucolica, quæ in Siciliâ primò sunt composita. 2 Altiora, quam Bucolici carminis stylus exigat. 3 Non omnes delectantur legendo res merè pastorales, quales hactenus scripsimus. *Myricæ* sunt brevia virgulta, de quibus scopæ fiunt. 4 Delectant. Horat. l. 1. Od. 1. *Multos castra juvant, & lituo tubæ Permistus sonitus.* 5 Carmina sylvestria seu pastoralia. 6 Bucolicum ut ut sit carmen, & ipsum tamen consule Pollione, qui *amat nostram, quamvis sit rustica, musam*, non indignum sit, & tale sit, quod honestè legi possit a consule. Alludit Poëta ad veterum Romanorum consuetudinem, apud quos cautum erat, ut Consules ipsi curam collium & sylvarum haberent, ne ullo modo ligna deficerent ad conficienda publica navigia. 7 Adimpletum est tempus Sibyllæ Cumanæ vaticiniis jam olim prædictum, quo siderum in ortum suum redeuntium confectis spaciis de novo incipiat magnus annus Platonicus, novusque ineat orbis ab ætate aureà. 8 Astrea, quæ terras priùs reliquerat. Justitia. 9 Ætas aurea, seu aurea sæcula, qualia sub Saturno fuisse perhibentur. 10 Heroës: vel ipse Salonius. Quæ de Christo vaticinata est Sibylla, transfert Poëta ienarus ad filium Pollionis jam natum. 11 Generatio Deorum. 12 Deorsum mittitur. 13 Quo puero gens dura & immanis desinet esse ac primùm exterminabitur, & gens, multis virtutibus prædita, orietur per totum mundum. 14 Perpetua virgo. 15 Diana, à juvando dicta, partus Dea. *Juno Lucina fer opem.* Ter. And. 16 Augustus.

Te-

Teque [1] adeò decus hoc ævi, te consule inibit
Pollio, & incipient [2] magni procedere menses.
[3] Te duce, si qua [4] manent sceleris vestigia [5] nostri.
[6] Irrita [7] perpetuâ [8] solvent formidine [9] terras.
[10] Ille Deûm vitam accipiet, [11] Divisque videbit
Permistos heroas, & ipse videbitur [12] illis;
Pacatumque reget [13] patriis virtutibus orbem.
[14] At tibi prima puer [15] nullo munuscula [15] cultu
[16] Errantes hederas passim cum [17] baccare tellus,
Mistaque [18] ridenti colocasia [19] fundet acantho.
Ipsa lacte domum referent [20] distenta capellæ
Ubera: [21] nec magnos [22] metuent armenta leones.
Ipsa tibi [23] blandos fundent [24] cunabula flores:
[25] Occidet & serpens, & [26] fallax herba [27] veneni
Occidet: Assyrium [28] vulgò nascetur amomum.
[29] At simul heroüm laudes, & [30] facta parentis
Jam legere, & [31] quæ sit poteris cognoscere virtus:
[32] Molli paulatim flavescet campus arista,
Incultisque rubens pendebit sentibus uva.
Et duræ quercus [33] sudabunt [34] roscida mella.
[35] Pauca tamen suberunt priscæ vestigia fraudis,

1 Certè, omninò hoc ornamentum aurei seculi initium capiet in consulatu tuo. 2 Menses magni anni, sc. Julius & Augustus, quorum tunc perpetuus erit proventus. 3 De Salonio hæc ab aliis intelliguntur: ab aliis de Augusto. 4 Reliqua sunt 5 Qui in ferreo sæculo nati sumus. 6 In nihilum redacta. 7 Ita ut nemo formidet ea aliquando reditura: quod verum fuit: nam post Actiacum bellum clausum est Jani templum, pace terra marique parta. 8 Liberabunt. 9 Terrigenas. 10 Qui nunc regnat, Apollo, id est, Augustus Cæsar transformabitur in Deum. 11 Iis, qui in Deorum numerum relati sunt. 12 Ab illis, seu inter illos. 13 Militaribus, quæ in Julio Cæsare, patre tuo adoptivo, & in patria tua Roma præcipuè sunt & fuerunt. 14 Ut mundi quasi ver & infantia nascendi puero conveniat. Jam vertit sermonem ad Salonium jam natum, Pollionis filium, laudans eum à bonis ejus gratia futuris. 15 Non colendo terram, sed sponte sua. 16 Per obliquum rebus, ad quas nascuntur, adhærentes. 17 Herba illa contra fascinum apta. 18 Semper florenti & amœno 19 Germinando abundè tibi producet. 20 Extenta propter copiam lactis. 21 Vide Esaiæ c. 11. 22 Et armenta pascentur liberè. 23 Molles in attactu. 24 Cunæ, in quibus reponuntur infantes 25 Interibit. 26 Difficultur cognoscibilis 27 Venenata. 28 Passim, ita ut etiam vulgo ejus copia fiat. 29 At ubi ad ætatis tuæ æstatem adoleveris, Poësi, Historiæ, Philosophiæ initiandus: tum demum ætas aurea virtutes longius ac latius exercebit. 30 Gesta parentis Pollionis. 31 Cum incipies imitari virtutem parentis. 32 Maturâ. 33 In morem sudoris effundent. 34 Flagrantia, antè floribus rore cœlesti aspersis. 35 Tametsi & fruges, & vina & mella sponte nascentur, tamen paucæ reliquiæ prioris ævi fallaciæ & vitii, scilicet ambitionis & avaritiæ, latebunt in quibusdam.

[1] Quæ tentare [2] Thetin ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ jubeant telluri [3] infindere sulcos.
Alter erit tum [4] Tiphys, & altera, quæ vehat, [5] Argo
[6] Delectos heroas: erunt etiam [7] altera bella:
Atque iterum [8] ad Trojam magnus mittetur [9] Achilles,
[10] Hinc ubi jam firmata virum te fecerit ætas,
[11] Cedet & ipse mari [12] vector, nec [13] nautica pinus
[14] Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
Non [15] rastros patietur humus, non vinea [16] falcem:
Robustus quoque jam [17] tauris juga solvet arator,
Nec varios discet [18] mentiri lana colores:
Ipse sed in pratis aries jam [19] suave rubenti
[20] Murice, jam croceo mutabit vellera [21] luto:
[22] Sponte suâ [23] sandyx pascentes vestiet agnos.
[24] Talia secla, suis dixerunt, currite, fusis,
Concordes stabili fatorum numine Parcæ. (res,
Aggredere, ô [25] magnos (aderit jam [26] tempus) hono-
Cara [27] Deûm soboles, magnum [28] Jovis incrementum.

1 Quæ vestigia nàvigationem, urbium munitionem, agriculturam, militiam exerceant. 2 Per mare navibus navigare, id est, quæ impellent ob avaritiam navigare. 3 Findendo impingere fossas aratro factas. 4 Fabricator & gubernator navis illius, quâ vecti aureum petebant vellus delecti Argivi. 5 Navis oblonga similis Argo. *Argo* erat illa navis, quâ Jason cum multis proceribus navigavit in Colchos pro aureo vellere. 6 Sicut Argo vexit olim Argonautas, qui erant heroës, scilicet Herculem, Castorem, Pollucem, &c. 7 Æqualia Trojano bello. 8 Ad aliquod grave bellum, quàle fuit Trojanum. 9 Aliquis vir forti similis Achilli. *Achilles* filius fuit Pelei, regis Thessaliæ, vir fortissimus, sine quo non potuit Troja capi. Occidit Hectorem & multos Trojanos. Tandem per insidias occisus est à Paride in templo Apollinis. 10 Ex hoc tempore quo hæc fient, postquam Salonius in virum evaserit: perfecta æta itaureæ ἀκμὴ artibus & laboribus periodum addet, tanquam non necessariis, postquam omnis feret omnia tellus. 11 Discedet è mari, non ampliùs navigaturus. 12 *Vector* dicitur & qui vehit, & qui vehitur navi. Hic accipi potest utrovis modo. 13 Navis ex pinu facta & nautis servire solita. 14 Ad commutationem transvehet merces peregrinas. 15 Instrumenta dentata, quibus terra radatur. 16 Quâ putetur, id est, terra non fodietur, & vinea non putabitur. 17 Non ampliùs utetur tauris ad arationem. 18 Mendaciter repræsentare. 19 Cum suavitate odoris, aut suaviter: ut Eclog. 3. vers. 63. 20 Purpurâ. 21 Croco lutei & subrubri coloris. 22 Sine tinctoris officio. 23 Color flammeus; sed factitiùs, quam tamen Virgilius herbam esse existimavit, inquit Plin. 35. l. 6. cap. 24 Tres illæ Deæ fatales (originem, medium, & exitum omnium rerum disponentes, quarum prima Clotho colum gestat, Lachesis trahit, Atropos occat) consentientes firmâ & irrevocabili potestate fatorum jusserunt dicentes suis instrumentis, quibus filum circumfunditur, dum nent, ô fusi, celeri cursu vestro adducite tam aurea & tam fœlicia secula. *Parcas* autem per Antiphrasin dictas volunt, quòd nemini parcant. 25 Divinos. 26 A Parcis constitutum. 27 Alumne Jovis. Διογενὴς, διοτρεφὴς. 28 Progenici Jovis augmentum.

[1] Aspice [2] convexo [3] nutantem pondere mundum,
Terrasque, [4] tractusque maris, cœlumque profundum:
Aspice, venturo lætentur [5] ut omnia [6] sæclo.
O mihi tam longæ maneat pars ultima vitæ,
[7] Spiritus & quantum sat erit tua dicere facta:
[8] Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,
Nec Linus: huic mater quamvis, atque huic pater [9] adsit:
Orphei Calliopea, Lino formosus Apollo.
Pan etiam [10] Arcadiâ mecum si judice certet,
Pan etiam Arcadiâ dicat se judice [11] victum.
Incipe [12] parve puer [13] risu cognoscere matrem:
[14] Matri longa decem tulerunt fastidia menses.
Incipe parve puer: [15] qui non risêre, parentes,
Nec Deus hunc mensâ, Dea nec dignata cubili est.

1 Nutanti mundo succurrat tua virtus. 2 In humeros ejus devoluto. 3 Vacillantem pondere malorum præsentium aut exultantem lætitia bonorum futurorum. 4 Regiones. 5 Quomodo. 6 De felicitate sæculi venturi, seu aurei. 7 Et utinam spiritus Poëticus sit mihi tantus, quantum satis erit ornatè persequi inclyta facinora tua. 8 Quæ res si mihi erit. *non me, &c.* 9 Auxilio sit. 10 Musicæ peritâ, quæ tamen Deo suo faveret. *Pan Deus Arcadiæ* 11 A me, tua facta canente, id est, tanta erit gestorum tuorum gloria, ut etiam ab humili Poëta descripta, omnem Poësin superent. 12 Saloni. 13 Non id vult, ut puer arrideat matri, sed ut cognoscat matrem ex ejus risu. Expeditior tamen videtur Jos. Scaligeri explicatio, quâ confirmat illud Catulli: *Torquatus, volo, parvulus Matris è gremio suo porrigens teneras manus dulce rideat ad patrem.* Manifestè, inquit, hortatur Virgil. puerum ut ad matrem rideat: non contra ut illi parentes: sic Plaut. in Capt. *quasi muti silent, neque me rident.* 14 Risu tuo compensa fastidia, quæ tulit mater tua, jam decimo inchoante mense partum enixa: quæ abierint, si arriseris. 15 IO parentes facite ut rideat, quia nec Deus Genius dignatus est hunc eorum, qui non risêre, mensâ, nec Dea Juno cubili, id est, vitalis non fuit, quisquis alienus natus est risu. vitalitatis quippe omen erat, si pueri ad parentes riderent. Al. *cui.*

Eclo-

Ecloga V. cui nomen DAPHNIS.

ARGUMENTUM.

MEnalcas & Mopsus pastores Daphnidis, pastoris Siculi, quem Mercurius genuit, Pan musicam docuit, mortem deflent: alterque ejus epitaphium, alter apotheosin canit. Sunt qui per Daphnim Cæsarem Dictatorem intelligi putent, paulo ante quam hæc scriberet poëta, tribus & viginti vulneribus in curia confossum. Alii Quintilium Varum accipiunt, in Germania cum tribus legionibus cæsum. Alii Flaccum Maronem intelligi malunt, Virgilii fratrem: de quo exstat pervulgatum quidem illud, sed incerti autoris, distichon,

Tristia fata tui dum fles in Daphnide Flacci
Docte Maro, fratrem Dis immortalibus æquas.

Salonium alii, cujus Genethliacon superiore Ecloga cecinit, nunc verò ejusdem fato functi Apotheosin canit: ad primum verò & undevicesimum Theoc. Idyll. expressit hanc Eclogam noster.

MENALCAS, MOPSUS.

ME. CUr non Mopse ([1] boni quoniam convenimus ambo,
[2] Tu calamos inflare leves, ego dicere versus)
Hic corylis mixtas inter [3] consedimus ulmos?
MO. Tu [4] major: tibi me est æquum parere Menalca,
Sive sub [5] incertas Zephyris [6] motantibus umbras,
Sive antro potiùs succedimus: aspice, ut antrum
[7] Sylvestris raris [8] sparsit labrusca racemis.
ME. Montibus in nostris solus [9] tibi certet Amyntas.
MO. Quid si [10] idem certet [11] Phœbum superare canendo?
ME. Incipe, Mopse, prior, si quos aut [12] Phyllidis ignes,
Aut [13] Alconis habes laudes, aut jurgia [14] Codri.
Incipe: pascentes servabit Tityrus hædos.

1 Periti, & docti, εἰδότες ἄμφω. Ἄμφω συρίσδεν δεδαημένω ἄμφω ἀείδεν. Theocr. 8. Idyll. 2 Tu bonus ac peritus ad inflandum calamos graciles. 3 Locum ad sedendum cepimus, ut cantu nos oblectemus. 4 Ætate es provectior. 5 Instabiles. 6 Frequenter moventibus ramos arborum, ex quo fiunt incertæ umbræ. 7 Inculta. 8 Sparsim ornavit. 9 Tecum contendat de laude cantilenarum. Græca loquendi figura, μάχημαί σοι, quam & Catullus imitatus est, *noli pugnare duobus*: & Virgilius noster 4. Æn. *Placidone etiam pugnabis amori?* 10 Amyntas certet. 11 Musicorum principem. 12 Amores Phyllidis, id est, argumentum de amoribus, quales erant Phyllidis, reginæ Thraciæ, erga Demophoontem aut pastoritiæ alicujus fœminæ. 13 Cretensis sagittarii usque adeò periti, ut serpentem, Phalero filio implicitum, sagittâ confixerit, illæso filio. 14 Regis Atheniensium, *pro patriâ non timidi mori*. Hist. notat. Val. Max. l. 5. c. 6.

MO

MO. [1] Imò hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi
Carmina descripsi, & [2] modulans alterna notavi.
Experiar: tu deinde jubeto certet Amyntas.
ME. [3] Lenta salix quantum [4] pallenti cedit olivæ,
[5] Puniceis [6] humilis quantum saliunca [7] rosetis:
Judicio nostro tantùm tibi cedit Amyntas.
MO. Sed tu [8] desine plura, puer: [9] successimus antro.
[10] Exstinctum [11] Nymphæ crudeli funere [12] Daphnim
Flebant: vos coryli [13] testes, & flumina Nymphis,
Cum [14] complexa sui corpus miserabile [15] nati,
Atque [16] Deos atque astra vocat crudelia mater.
Non [17] ulli pastos [18] illis [19] egêre diebus
[20] Frigida, Daphni, boves ad flumina: nulla neq; amnem
[21] Libavit quadrupes, [22] nec graminis attigit herbam.
Daphni, tuum [23] Pœnos etiam ingemuisse leones
Interitum, [24] montesque feri sylvæque [25] loquuntur.
[26] Daphnis & Armenias curru [27] subjungere [28] tigres
[29] Instituit: Daphnis [30] thiasos inducere Baccho,
Et [31] foliis lentas [32] intexere mollibus hastas.
[33] Vitis ut arboribus [34] decori est, ut vitibus uvæ,

1 Imò ego faciam experimentum, an benè condita sint hæc carmina, &c. 2 Modò fistula, modò voce componens ad certas mensuras notavi alternatim, ut ex varietate deprehenderetur concentus. 3 Flexibilis. 4 Ab olivâ pallenti vincitur. 5 Rubicundus. 6 Non multum assurgens. 7 Fruticibus rosiferis. 8 Sc. *obloqui*. 9 Pervenimus sub antrum, ubi cantare delegisti. 10 Occisum vulnere crudeliter ab iis illato, quibus ipse pepercerat. Postquam Menalcas & Mopsus consederant, incipit Mopsus experiri ea carmina, quæ se descripsisse in cortice fagi prædixerat, quibus deflet necem Daphnidis. 11 Deæ fluminum, & Allegoricè matronæ Romanæ. 12 Allegoricè Cæsarem. Respice argumentum hujus Ecl. 13 Scitis, quam tristitiam Nymphæ inter Corylos & ad flumina exercuerint. 14 Lugentium est, ut & corpori inhæreant. Insigne exemplum patet 9. Æn. de Niso, qui super exanimem sese projecit amicum Euryalum. l. 10. Mezentius corpori Lausi exanimis inhæret. Et l. 11. Evander super Pallantis, filii sui, cadaver procumbit, atque hæret lachrymansque gemensque. De Thisbe, super corpus Pyrami ruente, Ovid. Met. 4. *Et laniata comas, amplexaque corpus amantis, Vulnera supplevit lachrymis, fletumque cruori Miscuit.* 15 Daphnidis. 16 Quibus permittentibus interfectus sit Daphnis. 17 Scilicet *armentarii*. 18 Quibus re Nymphæ materque flebant. 19 Compulerunt. 20 Refrigerativa. 21 Modicè degustavit. 22 Vide Sueton. c. 81. Jul Cæs de equis pabulo abstinentibus a cæde Cæs. 23 Punicos leones, qui ferocissimi sunt, id est, ipsos sicarios, qui te, trucidaverunt. 24 Allegoricè proceres immites & conjurati. 25 Attestantur. 26 Hæc ad Jul. Cæs. referunt, quem Bacchi sacra ex Armenia Romam primum transtulisse volunt, sed non ego credulus illis: longè enim antè Cæs. scelerum hæc seminaria Romæ investigata à Coss. & vindicata refert Liv. 4. 9. 27 Subjugare ad currum. 28 Tigribus vehebatur Bacchus. 29 Ordinavit. 30 Saltationes, cœlestes Crioros Orgia celebrantium vociferatione & saltu. θιάσους 31 Thyrsos, hastulas pampinis ac hæderæ foliis vestitas. 32 Vestire. 33 Recitat adhuc carmina sua de Daphnidis interitu Mopsus. 34 Ornamento.

Ut gregibus tauri, [1] segetes ut pinguibus arvis:
[2] Tu decus omne tuis: [3] postquam te fata tulerunt,
Ipsa [4] Pales agros atque ipse reliquit Apollo.
[5] *Grandia sæpè quibus* [6] *mandavimus hordea* [7] *sulcis*,
[8] *Infelix lolium*, *&* [9] *steriles* [10] *nascuntur avenæ.*
Pro molli violâ, *pro purpureo narcisso*
Carduus, *&* [11] *spinis surgit paliurus acutis.*
[12] Spargite humum foliis, [13] inducite fontibus umbras,
Pastores: mandat fieri sibi talia Daphnis:
Et tumulum facite, & tumulo superaddite [14] carmen.
[15] Daphnis [16] ego in sylvis, hinc usque ad sidera notus,
[17] Formosi pecoris custos, formosior ipse.
ME. [18] Tale tuum carmen nobis, [19] divine poëta,
[20] Quale sopor fessis in gramine, quale per æstum
Dulcis aquæ saliente sitim restinguere rivo.
[21] Nec calamis solum æquiparas, sed voce Magistrum.
Fortunate puer, tu nunc eris [22] alter ab illo.
Nos tamen hæc quocunque modo tibi nostra vicissim
Dicemus, Daphninque [23] tuum [24] tollemus ad astra:
Daphnin ad astra feremus: amavit nos quoque Daphnis.
MO. An quicquam nobis [25] tali sit munere [26] majus?
Et [27] puer ipse fuit cantari dignus, & ista
Jampridem [28] Stimichon laudavit carmina nobis.
ME. [29] Candidus insuetum miratur limen Olympi,

1 Agris aratis. 2 Ita, ô Daphni, es tu tuis amicis omne ornamentum, id est, Romanis: quorum ditionem valde Cæsar auxit. 3 Quia postquam mors abstulit nobis te. 4 Pastorum Dea. 5 Magna, respectu avenæ. 6 Commisimus. 7 In fissuris aratri. 8 Zizania infelicitatem colonis inferens. 9 Inanes. 10 Vi sua oriuntur. 11 Habens spinas acutas. 12 E more funerum, in quibus spargebantur flores, tumulis inferebantur virentes arbores, fontibus injiciebantur corollæ. 13 Facite lucum circum fontes. 14 Inscriptionem ac epitaphium sequens. 15 Ε᾽πιτάφιον Daphnidis. 16 Ego, qui hic sepelior, sum Daphnis. 17 Boni populi optimus Imperator. 18 Tam suave Menalcas, ut minime invidus Poëta, laudat Mopsi junioris amici carmen, ut ipsum ad majora incenderet. 19 Mopse. 20 Quam suave. 21 Nec te æqualem facis Magistro Bucolici carminis, sc. Theocrito, non solùm fistulis tenuibus ex calamo factis, sed etiam voce tuâ plurimum vales. 22 Secundus & proximus ab illo magistro Theocrito, atque adeò proxima laus in canendo Bucolico carmine debetur tibi. 23 Quem tantopere amas. 24 Extollemus & transferemus, id est, ostendemus ipsum receptum esse in numerum Deorum. 25 Quali Daphnis meus feretur ad astra. 27 Præstantius? 27 Cum adhuc puer esset, nedum modò in cœlum translatus. 28 Pastor quispiam cantandi peritus. 29 Bonus ac deificatus. Sequitur jam Apotheosis seu Deificatio Daphnidis. Allusum forte ad circulum lacteum: ubi Heroas suos post fata habitare opinabatur antiquitas.

* Sub

[1] Sub pedibusque videt nubes & sidera Daphnis.
Ergo alacres sylvas, & [2] cætera rura voluptas,
Panaque pastoresque [3] tenet, [4] Drydasque puellas.
Nec lupus insidias pecori, nec retia cervis
Ulla [5] dolum meditantur: amat bonus [6] otia Daphnis.
[7] Ipsi lætitiâ voces ad sidera [8] jactant
[9] Intonsi montes: [7] ipsæ jam carmina rupes,
[7] Ipsa [10] sonant arbusta, Deus, Deus [11] ille, Menalca,
Sis [12] bonis, ô felixque tuis: en quatuor aras:
Ecce duas tibi, Daphni, duas altaria Phœbo.
[13] Pocula bina novo spumantia lacte quotannis,
Craterasque duo statuam tibi [14] pinguis olivi:
Et multo imprimis [15] hilarans convivia Baccho,
Ante focum, si frigus erit, si [16] messis, in umbrâ,
Vina novum fundam [17] calathis [18] Arusia [19] nectar.
[20] Cantabunt mihi Damœtas, & [21] Lyctius Ægon:
[22] Saltantes satyros imitabitur Alphesibœus.
[23] Hæc tibi semper erunt, [24] & cum [25] solemnia vota
Reddemus Nymphis, & cùm [26] lustrabimus agros.
[27] Dùm juga montis aper, fluvios dùm piscis amabit;
Dùmque thymo pascentur apes, dum rore cicadæ,
Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.
Ut [28] Baccho, [29] Cererique, tibi sic vota quotannis
Agricolæ facient: [30] damnabis tu quoque votis.
MO. Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?
[31] Nam neque me [32] tantum venientis sibilus Austri,

1 Id est, exaltatus est supra nubes & sidera errantia. 2 In quibus Daphnis solitus est conversari. 3 Occupat. 4 Nymphas arboreas. 5 Dolosam captionem ob Daphnidis seu Cæsaris Apotheosin. 6 Cessationem à bellis & insidiis. 7 Polyptoton. *ipsi, ipsæ, ipsa*, ut Eclog. 1. 8 Extollunt præ gaudio. 9 Sylvosi. 10 Referunt ac canunt mihi. 11 Daphnis, quem extinctum credebam. 12 Propitius & beneficus tuis dedititiis. 13 Στάσω δὴ κρητῆρα μέγαν λευκοῖο γάλακτος. Idyll. 5. tanquam Lari. 14 In quibus fit pingue oleum. 15 Lætificant. 16 Calor, qualis solet esse in messe. 17 Corbibus aut calicibus. 18 Ἀρισία χώρα, ager Chius ins. optimi viniferacissimæ. Vinum Nectaris seu Deorum potus æmulum. 20 Αὐλησεῦντι δὲ μοι δύο ποιμένες, &c. Idyll 6. 21 Cretensis. 22 Alphesibœus saltabit ad cantum Damœtæ & Ægonis ad mortem satyrorum. 23 Sacrificia jam dicta cum cantu & saltatione 24 Ubi pro frugibus faciemus hostiâ Ambarvali. 25 Quæ omnibus annis persolvere solemus. 26 Lustrando piabimus agros. 27 Quamdiu. 28 Deo vini. 29 Deæ frugum. 30 Tu etiam potens præsensque numen obligabis, obnoxiosque reddes Agricolas ad vota persolvenda postquam præstiteris, pro quibus impetrandis voverint. 31 Ἅδιον ὦ ποιμὰν, τὸ τεὸν μέλος, ἢ τὸ καταχὲς τὴν ἀπὸ τᾶς πέτρας καταλείβεται ὑψόθεν, ὕδωρ. Theocr. Idyll. 7. 32 Quantum tua carmina.

Nec

Nec [1] percussa [2] juvant fluctu tam littora, nec quæ
Saxosas inter decurrunt flumina valles.
ME. Hac te nos fragili donabimus [3] antè [4] cicutâ.
Hæc nos, [5] Formosum Corydon ardebat Alexin:
Hæc eadem [6] docuit, [5] Cujum pecus? an Melibœi?
MO. Ac tu sume [7] pedum quod, [8] me cùm sæpe rogaret,
[9] Non tulit [10] Antigenes, (& erat tùm dignus amari)
[11] Formosum [12] paribus nodis atque ære, Menalca.

1 Resonantia. 2 Delectant. 3 Priusquam aliquid muneris in nos contuleris. 4 Fistula ex cicuta compacta. 5 Secundam & tertiam Eclogam, supra. 6 In eâ modulati sumus. 7 Baculum pastoralem, quo pedes ovium à pastoribus comprehenduntur, dum eas ad se trahere volunt. 8 Quamvis peteret sæpè a me. 9 Non abstulit à me. 10 Pastor. 11 Ornatum. 12 Pari distantia distinctis.

Ecloga VI. cui nomen SILENUS.

ARGUMENTUM.

Silenum in hac Eclogâ inducit, ebrium quidem illum, ut Bacchi educatorem decebat, sed tamen perite secundum Epicureorum opinionem de rerum primordiis canentem, idque in gratiam Quinctilii Variqui (teste Donato) unà cum Virgilio huic sectæ sub Solone Philosopho operam dedit. Cæterùm quoniam hæc Bucolici Carminis humilitati non satis conveniebant, statim ab initio Veniam precatur: neque ita multum argumento illi immoratus, statim ad fabulas transit.

Prima [1] Syracusio dignata est ludere versu
Nostra, nec erubuit sylvas habitare Thalia.
Cùm [2] canerem reges & prælia, [3] Cynthius aurem
Vellit, & admonuit: Pastorem, Tityre, pingues
Pascere oportet oves; [4] deductum dicere carmen.
Nunc ego ([5] namque super tibi erunt, qui dicere laudes,
Vare, tuas cupiant, & tristia [6] condere bella)
[7] Agrestem tenui meditabor arundine Musam.

1 Theocritum, qui Syracusanus, Musa mea imitata, Bucolica canere non erubuit. 2 Scribere vellem, Heroica carmina, quibus reges & eorum prælia decantari solent. 3 Apollo admonuit: auris vero Memoriæ dicata est, ut frons vel os Pudori, dextra Fidei, genua Misericordiæ, nasus Irrisioni, &c. atque hinc, credo, excitandi monendique aliquem ad res agendas mos. 4 Tenue, humile, quale est Bucolicum. Translatio à lanâ, quæ deducitur in tenuitatem. *Deductum*, ait Macrob. Sat. I. 6. c. 4. *pro tenui & subtili eleganter positum est.* 5 Nam supra quam satis erunt tibi. 6 Perfectè describere. 7 Meditando canam agresti stylo rusticum carmen, seu Bucolicum.

[1] Non injussa cano: si quis tamen hæc quoque, si quis
Captus [2] amore leget; te nostræ, Vare, [3] myricæ,
Te nemus omne canet: nec Phœbo gratior ulla est,
[4] Quàm sibi quæ Vari præscripsit pagina nomen.
[5] Pergite, Pierides. [6] Chromis & Mnasylus in antro
[7] Silenum pueri [8] somno vidêre jacentem,
[9] Inflatum hesterno venas, [10] ut semper, Iaccho:
[11] Serta procul tantùm capiti delapsa jacebant;
Et [12] gravis [13] attritâ pendebat cantharus ansâ.
[14] Aggressi (nam sæpè [15] senex spe carminis ambos
[16] Luserat) injiciunt ipsis ex [17] vincula sertis.
Addit se sociam, [18] timidisque supervenit Ægle,
Ægle [19] Naïadum pulcherrima: jamque [20] videnti
[21] Sanguineis frontem moris, & tempora pingit.
[22] Ille, [23] dolum ridens, Quò vincula nectitis? inquit;
Solvite me pueri: satis est potuisse [24] videri.
Carmina, quæ vultis, cognoscite: [25] carmina vobis;
[26] Huic, aliud mercedis erit: Simul [27] incipit ipse.
[28] Tum verò [29] in numerum [30] Faunosque ferasque videres
[31] Ludere, tùm [32] rigidas motare cacumina quercus.
Nec [33] tantùm Phœbo gaudet [34] Parnasia rupes:

1 Imò jussa ab Augusto. 2 Nostri aut Musæ nostræ. 3 Pastoritiæ Eclogæ, Bucolica carmina. 4 Quam ea charta, quæ in fronte aut titulo scripsit sibi nomen Vari. 5 O Musæ, perseverate canere. 6 Fictitia Satyrorum nomina, sub quibus latent Varus & Virgilius Philosophiæ Epicureæ sub Sileno operam dantes. 7 Nutritorem Bacchi, 8 Propter somnum. 9 Habentem venas inflatas Baccho, seu vino, quod pridiè ejus diei biberat. 10 Sc. solitum jacere inflatum. 11 Coronæ ex pampinis jacebant longè ab ipso tantum capitis ebrii & somno obruti delapsa: alioqui illæsæ & non ruptæ. 12 Magnæ capacitatis. 13 Frequenti usu aut potu. 14 Pueri eum adorti. 15 Silenus promiserat eis sæpè carmen, quod reddere recusaverat. 16 Fefellerat. 17 Neque enim nisi vincti vaticinabantur, Silenus, Proteus, Faunus, cæterique Semidei. 18 Pueris. 19 Nympharum aquarum. 20 Expergefacto, vigilanti. 21 Sanguinei coloris. 22 Silenus. 23 Quia per dolum, cùm dormiret ipsum vinxerant. 24 Quod, invitis ipsis semideis, rarum & difficile; nisi deprehensis. 25 Sc. erunt. 26 Venerea merces, stuprum Nympham seu puèllam Æglen manet 27 Carmen suum canere. 28 Recitat carmen ipsius Sileni. 29 Secundum modum seu modulos carminis: quamvis *modus* proprie ad carmen: *numerus* ad saltationem pertineat. 30 Deos Sylvestres. 31 Saltare. 32 Duras. 33 Quantum omnis mundus gaudet, dum Silenus canat. 34 Quæ est in Parnasso monte.

Nec

Nec tantùm [1] Rhodope miratur, & [1] Ismarus [2] Orphea.
Namque canebat, [3] uti magnum per [4] inane coacta
[5] Semina terrarumque, [6] animæque, marisve fuissent,
Et [7] liquidi simul ignis: ut [8] his [9] exordia primis
Omnia, & ipse tener mundi [10] concreverit [11] orbis.
[12] Tum durare solum, & discludere [13] Nerea ponto
Cœperit, & rerum paulatim sumere formas.
[14] Jamque novum [15] terræ stupeant lucescere [16] Solem,
Altiùs atque [17] cadant [18] summotis nubibus imbres.
Incipiant sylvæ [19] cùm primùm surgere, cumque
[20] Rara per ignotos errent animalia montes.
[21] Hinc [22] lapides Pyrrhæ jactos, [23] Saturnia regna,
[24] Caucaseasq; refert volucres, [25] furtumq; Promethei.
His adjungit, [26] Hylam [27] nautæ quo fonte relictum
Clamassent: ut littus, Hyla, Hyla, omne [28] sonaret:
Et [29] fortunatam, (si nunquam armenta fuissent)
[30] Pasiphaën nivei [31] solatur amore juvenci.

1 *Mons uterque Thraciæ.* 2 Qui sylvas & saxa post se dulcedine cantus sui, traxit. 3 Quomodo. 4 Chaos spatium corporum capax. Lucret. 1. *Magnum* per *inane soluta.* 5 Rerum primordia, elementa: sic Lucret. l. 1. *Ex igni, terra atque animia procrescere, & imbri:* licet Epicurus, Lucretii magister, ex atomorum concursione gigni omnia censuerit 6 Aëris. 7 Elementaris & puri. 8 Seminibus atque elementis. 9 Principia & origines rerum. 10 Consolidatus sit. 11 Globus. 12 Deinde canebat, ut orbis mundi inceperit duram efficere terram. 13 Aquas fluviales ab aquis salsis & marinis. Nereus enim Ponti, vel ut alii, Oceani & Tethios filius. 14 Et alia cœlestia corpora canit: Meteora, plantas, animalia, &c. 15 Genita in terris. 16 Recens ortum ac formatum. 17 In terras decidant. 18 Sublatis: quià vapores trahuntur sursum, unde nubes fiunt. 19 Quo tempore. 20 Nondùm per propagationem multiplicata. 21 Post dictam rerum genesin. Post physicam narrationem, Poëticam ac fabulosam interserit. 22 Diluvium, & genus humanum reparatum. 23 Aurea sæcula, qualia erant tempore Saturni 24 Aquilas, aut vultures exedentes jecur Promethei. Caùcaso, Scythiæ monti, alligati, idque Jovis imperio à quo ignem furto abstulerat. 25 Quia (ut diximus) ignem de cœlo furatus erat. Hor. Od. 3. l. 1. *Audax Japeti genus, Ignem, fraude malâ, gentibus intulit. Post ignem ætherea domo Subductum, macies, & nova febrium terris incubuit cohors: Semotique priùs, tarda necessitas Lethi corripuit gradum.* 26 Fabulam de Hylà puero, ab Hercule dilecto, Nymphis rapto, fonte submerso, & ab Hercule inclamato. 27 Argonautæ. 28 Per sonum Echo referret. 29 Quæ fortunata, seu felix fuisset. 30 Reginam Cretensem, Minoïs conjugem, & Solis filiam. 31 Silenus tàm graphicè canit, ut solari eam videatur de amore tauri candidissimi.

Ah! [1] virgo infelix, quæ te dementia [2] cepit?
[3] Prœtides [4] implerunt falsis mugitibus agros:
At non tam turpes pecudum tamen [5] ulla [6] secuta est
Concubitus: quamvis collo [7] timuisset aratrum,
Et sæpe in [8] levi quæsisset cornua fronte.
Ah! [9] virgo infelix, tu nunc in montibus [10] erras:
[11] Ille, latus niveum molli fultus hyacintho,
Ilice sub [12] nigra [13] pallentes [14] ruminat herbas:
Aut [15] aliquam in magno sequitur grege. [16] claudite, Nymphæ,
[17] Dictææ Nymphæ, [18] nemorum jam claudite [19] saltus:
Si [20] qua fortè ferant oculis sese obvia nostris
[21] Errabunda bovis vestigia: Forsitan illum
Aut herbâ captum viridi, aut armenta secutum
Perducant aliquæ, stabula ad [22] Gortynia, vaccæ.
Tùm canit [23] Hesperidum miratam [23] mala [24] puellam:
Tùm [25] Phaëtontiades [26] musco circumdat amaræ
Corticis, atque solo proceras erigit alnos.
Tùm canit errantem [27] Permessi ad flumina [28] Gallum,
[29] Aonas in montes [30] ut duxerit una sororum:
Utque [31] viro [32] Phœbi chorus assurrexerit omnis:
Ut [33] Linus hæc [34] illi divino carmine pastor,
[35] Floribus atque apio crines ornatus amaro,
Dixerit; Hos tibi dant calamos (en [36] accipe) Musæ,
[37] Ascræo quos [38] antè seni: quibus [39] illle solebat

1 Virginis nomen συνεκδοχικῶς καταχρήσει tribuitur, quarum jam libata virginitas. ex autoritate Euripidis in Jove, Terentii in Hecyrha, & nostri. 2 Invasit. 3 Proeti ex Sthœnobæa filiæ, quas à βουμανίας seu κορτανθρωπίας sanæ menti restituit Melampus. 4 Crediderunt quidem se vaccas esse. 5 Prœtidum, quæ tres erant. 6 Ut tu. 7 Sc. *qualibet illarum trium.* 8 Æquali, in quâ nihil exstabat, neque asperum erat. 9 O Pasiphaë. 10 Erras. 11 Taurus sc. quem quæris ejus amore captus. 12 Obscurâ. 13 Semicoctas in alvo. 14 Remandit. 15 Vaccam. 16 Verba sunt Pasiphaës. 17 Cretenses. *Dicte* mons Cretæ. 18 Qui sunt in nemoribus. 19 In quibus feræ saliunt. 20 Aliqua viâ 21 Errabundi bovis. 22 Cretensia. *Gortyna* Cretæ oppidum. 24 Poma aurea, quæ Hesperides in horto Atlantis in Æthiopiâ custodiebant. Fab. Atalantæ, ab Hippomene cursu victæ, dùm 3. aurea mala ab illo projecta declinans tollit. Ovid. Met. 10. 24 Atalantam. 25 Phaëtontis sorores cortice circumdatas & in alnos versas canit, propter mœrorem submersi fratris. Met. 2. 26 Lanugine 27 Fl. ex Helicone, monte Bœotiæ, profluentis. 28 Cornelium Gallum Oratorem & Poëtam clarum: de quo infra Eclog. 10. 29 Montes Bœotiæ. 30 Quomodo. 31 Gallo. 32 Musæ in honorem assurrexerint. 33 Poëta eximius, Apollinis filius 34 Varo. 35 Hederaceis 36 O Vare. 37 Hesiodo oriundo Ascrâ, vico Bœotiæ. 38 Priùs, sc. *dederunt.* 39 Hesiodus.

Can-

Cantando rigidas [1] deducere montibus ornos.
[2] His tibi [3] Grynei nemoris dicatur origo:
Ne quis sit lucus, quo se [4] plus jactet Apollo.
Quid loquar, [5] aut Scyllam Nisi, quam fama secuta est,
[6] Candida succinctam latrantibus [7] inguina [8] monstris
[9] Dulichias [10] vexasse rates, & [11] gurgite in alto
Ah! timidos nautas canibus lacerasse marinis?
[12] Aut ut mutatos [13] Terei narraverit artus?
Quas [14] illi [15] Philomela [16] dapes, quæ dona pararit?
Quo cursu deserta [17] petiverit, & quibus [18] antè
[19] Infelix sua [20] tecta supervolitaverit alis?
Omnia, quæ, Phœbo quondam [21] meditante, beatus
Audiit [22] Eurotas, jussitque [23] ediscere lauros,
[24] Ille canit: [25] pulsæ [26] referunt ad sidera valles:
[27] Cogere donec oves [28] stabulis, [29] numerumque referre
[30] Jussit, & [31] invito [32] processit vesper [33] Olympo.

1 Deorsum ducere de montibus. 2 Per hos calamos. 3 In finibus Ioniis Apollini consecrati juxta Clazomenas. 4 Quam de Gryneo nemore. 5 Aut ut Silenus narraverit fabulam de Scyllâ, Nisi. Megarensium regis, filia. 6 Propter fluctuum spumam. 7 Partes pudendas. 8 Canibus. 9 Ulyssis. Dulichii insulæ ducis. 10 Molestando frequenter vexasse. Poëta videtur allusisse ad etymon Scyllæ, a σκύλλω, vexo, infesto. 11 Maris. 12 Aut quid loquar, ut Silenus narraverit mutatos, &c. 13 Fab. trita. Ovid. Met 6. 14 Tereo. 15 Soror Prognes uxoris Terei. 16 Ex ipsius filio Iti decoctas. 17 Philomela aut Tereus. 18 Priusquam deserta peteret. 19 Tereus. 20 Regia. 21 Exercente musam suam, 22 Flu. Spartæ, juxta cujus ripas, lauris consitas, Apollo luxit Hyacinthum à se percussum disco. 23 Memoriæ mandare. 24 Silenus, 25 Verberatæ ex impulsu vocis Sileni. 26 Vocem aut cantum ejus 27 Pueros, Chromyn & Mnasylum, compellere. 28 Ad ovilia. 29 Ovium, illis à parentibus aut heris commissum 30 Silenus. 31 Ut qui plura audiendi studio ægrè ferat vesperum properare. 32 Apparuit. 33 Cœlo.

Ecloga VII. cui nomen MELIBOEUS.

ARGUMENTUM.

SUmptum est Eclogæ hujus argumentum ex Bucoliastis Theocriti. Inducit autem hic Poëta Melibœum pastorem referentem certamen Corydonis & Thyrsidis, cui (dum capsum, qui a grege deerraverat, quæreret) fortè intervenerat, accersitus a Daphnide certaminis judice: quem secundum Corydonem pronunciasse innuit, cum ait ad finem Eclogæ; *Hæc memini & victum frustra contendere Thyrsin* Per Corydonem autem Virgilium intelligi volunt: Per Thyrsin, Theocritum, aut alium quempiam.

MELIBOEUS, CORYDON, THYRSIS.

FOrtè sub [1] argutâ consederat ilice [2] Daphnis:
[3] Compulerantque greges Corydon & Thyrsis in unum:
Thyrsis oves; Corydon [4] distentas [5] lacte capellas:
Ambo florentes ætatibus, [6] Arcades ambo,
Et cantare [7] pares, & respondere parati.
Hic mihi, dùm [8] teneras [9] defendo à frigore myrtos,
[10] Vir gregis ipse caper deerraverat: atque ego Daphnin
Aspicio: ille ubi me contra videt, Ocius, inquit,
Hùc ades, ô Melibœe, caper tibi salvus & hœdi;
Et, si quid cessare potes, requiesce sub [11] umbra
Hùc [12] ipsi potum venient per prata [13] juvenci:
Hic viridis tenerâ [14] prætexit arundine ripas
[15] Mincius, éque [16] sacrâ resonant [17] examina quercu.

1 Stridula, susurranti, ex leni vento crepitante: de quo Auson. *Est & arundineis modulatio musica ripis. Atque arguta suis loquitur coma pinea ventis, Incubuit foliis quoties levis Eurus acutis.* 2 Per hunc Augustus intelligi videtur. 3 Coëgerant. 4 Habentes ubera distenta. 5 Εἰς ἕνα χῶρον Τὰν ἀγέλαν πόκ' ἄρατε συνάγαγον. Theocr. Id. 6. 6 Musica adeò præstantes, & periti, ut Arcades putentur. *Musicam*, inquit Polybius, *universis utilem esse constat. Arcadibus necessariam*: & noster Eclog. 10 *Soli cantare periti Arcades* 7 Pari forma. 8 Recenter plantatas. 9 Integumento quodam munio. 10 Princeps. Τῶν αἰγῶν ἀνήρ. Catachresis. ut Hor. Od. 17, l. 1. *deviæ olentis uxores mariti.* 11 Ilicis. 12 Sponte suâ. 19 Juniores pecudes, ut capri aut boves. 14 Abscondit. 15 Fluvius juxta Mantuam, incidens in Padum. 16 Jovi, vel Nymphæ Dryadi. 17 Convolatus apum.

Quid facerem? [1] neque ego Alcippen, nec Phyllida habebam,
[2] Depulsos à lacte domi quæ clauderet agnos:
Et certamen erat, [3] Corydon cum Thyrside, magnum:
[4] Posthabui tamen illorum mea [5] seria [6] ludo.
Alternis igitur contendere versibus ambo
Cœpêre: [7] alternos Musæ meminisse volebant.
Hos Coridon, illos referebat in ordine Thyrsis.
CO, [8] Nymphæ, [9] noster amor [10] Libethrides, aut mihi carmen,
Quale [11] meo Codro, concedite: ([12] proxima Phœbi
Versibus ille facit) aut, si non [13] possumus omnes,
Hic [14] arguta [15] sacrâ pendebit fistula pinu.
TH. Pastores, hederâ [16] crescentem ornate [17] Poëtam,
[18] Arcades, invidiâ rumpantur ut ilia [19] Codro:
Aut, si [20] ultra placitum laudarit, [21] baccare frontem
Cingite, ne vati noceat [22] mala lingua futuro.
CO. [23] Setosi caput hoc apri [24] tibi, Delia, parvus;
Et [25] ramosa [26] Mycon [27] vivacis cornua cervi:
Si [28] proprium hoc fuerit, [29] lævi de marmore tota
Puniceo [30] stabis suras evincta [31] cothurno.
TH. [32] Sinum lactis, & [33] hæc te liba, [34] Priape, quotannis

1 Neque amicam aut uxorem, ut habuit uterque certantium quæ clauderet, &c. 2 Remotos a lacte, id est, ablactatos. Sic, Ecl. 3. *Dulce satis humor*, depulsis *arbutus hœdis.* 3 Corydon quippe certator erat: sic Æneid 5 nunc *tertia palma Diores.* & in Culice; *Fama vetus nunquam moritura per ævum Curtius.* 4 Minoris feci & postposui. 5 Capri desiderati investigationem. 6 Cantilenæ. 7 Versus suos alternatim canere. Ecl. 3. *Amant alterna Camœnæ.* 8 Quaternis versibus contendunt, ut in Damœta binis 9 Quæ estis peculiares deliciæ nostræ. 10 Libethram, fontem Bœotiæ, Musis sacrum, frequentare solitæ. 11 Amico, 12 Quam proximè accedentia. 13 Sc. *tale carmen facere.* 14 Sonora. 15 Tanquam effœtus & emeritus professionis. hæc arma fistulam hanc suspendam in hac pinu Cybelæ, matri Deorum, consecrata. Nam qui ab arte gladiatoria, militari, aut alia discedebant, ejus instrumenta Diis suspendebant, sacrabantque ipsius potissimum artis præsidibus. 16 Nondùm perfectum. 17 Me Thyrsin. 18 Qui *soli cantare periti.* 19 Quia videbit se à me superatum. 20 Ultra quam ipse placeam aut merear; aut ultra quam ipsi placet, & eâ tantum mente, ut me fascino urat 21 Herba illâ, quæ valet contra fascinum. 22 Nociva & fascinatoria. 23 Setis multis obsiti. 24 Tibi, Diana, venationis Dea, ex more & voto. 25 Multis ramis ornata. 26 Sc. *dedicat.* 27 Diu viventis. Τετρακορώνου. V. Virg epigr de ætatibus animalium 28 Peculiariter datum, perpetuum & firmum, ut solus tali carmine, aut tali venandi arte, te juvante excellam. 29 Polito, 30 Erigêris in statua 31 Alto calceamento genuum tenus fere protenso. 32 Vas mulctrale, Græcè δινόν. 33 Ejusmodi placentas. 34 Hortorum Deus.

Exſpectare ſat eſt: cuſtos es [1] pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro [2] tempore fecimus; at tu,
[3] Si fœtura gregem ſuppleverit, aureus eſto.
CO. [4] Nerine Galathea, thymo mihi dulcior [5] Hyblæ,
Candidior [6] cycnis, hederâ formoſior albâ:
Cùm primùm paſti [7] repetent præſepia tauri,
Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.
TH. Imò ego [8] Sardoïs videar tibi amarior herbis,
[9] Horridior ruſco, [10] projectâ vilior algâ,
Si mihi non [11] hæc lux toto jam longior anno eſt.
Ite domum paſti, ſi quis pudor, ite juvenci.
CO. [12] Muſcoſi fontes, & [13] ſomno mollior herba,
Et quæ vos rarâ viridis tegit arbutus umbrâ,
[14] Solſtitium [15] pecori defendite: jam venit æſtas
[16] Torrida; jam [17] læto [18] turgent in palmite gemmæ.
TH. Hic [19] focus, & [20] tædæ pingues; hic plurimus ignis
Semper, & aſſiduâ poſtes [21] fuligine nigri.
Hic tantùm Boreæ curamus frigora, quantum
Aut [22] numerum lupus, aut [23] torrentia flumina [24] ripas.
CO. [25] Stant & Juniperi, & caſtaneæ hirſutæ:
Strata jacent paſſim [26] ſua quæque ſub arbore poma:
Omnia nunc [27] rident: At, ſi formoſus Alexis,
Montibus his abeat, videas & flumina ſicca.
TH. Aret ager: vitio moriens [28] ſitit aëris herba:
[29] Liber pampineas invidit collibus umbras:

1 Atque adeo ſi plura poſſem, plura darem. 2 Egeſtate hujus temporis. 3 Si tot agnos habuero, quot oves, eſto ex ſolo auro formatus. 4 Nerei filia. 5 Nato ad Hyblam, Siciliæ oppidum. 6 Oloribus. 7 Iterùm petent & adibunt 8 Herbam quandam in Sardinia naſci ferunt apiaſtro ſimilem, quæ comeſa nervos contrahat, labiaque in rictum deducat, ita ut quâſi ridentes moriantur. 9 Aſperior. 10 Abjectior Iuncis marinis a procellis ad littus appulſis 11 Hæc dies, quâ Nerinen exſpecto. 12 Muſco tecti. 13 Ὕπνω μαλακώτερ☉ς. Theocr. Idyl. 5. 14 Solis in Cancro ſummi æſtum. 15 A pecore arcete, repellite, avertite. Horat. Od. 27. l. 1. *Velox amænum ſæpe Lucretilem Mutat Lycæo Faunus & igneam* Defendit *æſtatem capellis uſque meis, pluvioſque ventos.* Plaut Rud. *Ut illas ſerves vim* defendas. 16 Omnia torrens. 17 Viridi. 18 Inflantur, tument. 19 Locus ad ignem fovendum aptus. 20 Pinguia ligna picis plena. 21 Nigredine pinguis fumi. 22 Neque enim parcit numeratis, neque timet numerum. 23 Aquis abundantia 24 Quod nihil eſt. 25 Plenæ ſunt Ut 12 Æn. *jam pulvere cœlum* Stare *vident*. Sic apud Hor. l 1. Od. 9. *Vides, ut altâ ſtet nive candidum Soracte?* 26 Propria ipſi arbori. 27 Lætitiam præ ſe ferunt. 28 Deficcatur. 29 Bacchus per invidiam abſtulit collibus umbras pampinorum, quæ vitium frondes ſunt, id eſt, etiam vites frondibus propter ariditatem ſpoliatæ ſunt.

Phyl-

Phyllidis adventu nostræ, nemus omne virebit,
[1] Jupiter & læto descendet plurimus imbri.
CO. Populus [2] Alcidæ gratissima, vitis Iaccho,
Formosæ myrtus Veneri, [3] sua laurea Phœbo.
Phyllis amat corylos: illas dum [4] Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœbi.
TH. Fraxinus in sylvis pulcherrima, pinus in hortis,
Populus in fluviis, abies in montibus altis:
Sæpiùs at si me, Lycida formose, revisas,
Fraxinus in sylvis [5] cedet tibi, pinus in hortis.
ME. Hæc [6] memini, & victum [7] frustrà contendere Thyrsin:
[8] Ex illo Corydon, Corydon est tempore nobis.

1 Pluvia è mediâ regione aëris, quæ Jovi tribuitur, descendet abundantissima cum imbri omnia lætificante. Descendere Jovem in nubes, cùm tonaret, fulminaret, plueret, credebant veteres. 2 Herculi, ἀπὸ τῆς ἄλκης, id est à *robore*, aut ab *Alcæo* avo sic dicto. 3 Propria. 4 Quamdiu. 5 Vincetur. 6 Memoriæ mandavi. 7 Quia licet fateri nolebat, manifeste tamen victus erat. 8 Post illud tempus Corydon est reputatus à me Corydon, id est dulcis cantor, & victor nobilis ante omnes. Proverbium in eos, quos in aliquâ se victores admirantur.

Ecloga VIII. cui nomen PHARMACEUTRIA.

ARGUMENTUM.

DUæ sunt Eclogæ hujus partes. In priore Damon Pastor, Nisæ puellæ amòre captus, cum illa sibi Mopsum prætulisset, impatientia amoris in varias erumpit querelas. Posterior pars pene tota sumpta est ex Theocriti ejusdem nominis Idyllio, in quo venefica quædam pharmacis & incantatiònibus animam viri, à quo spernebatur, ad sui amorem conatur revocare.

DAMON, ALPHESIBOEUS.

PAstorum [1] Musam Damonis, & Alphesibœi,
[2] Immemor herbarum [3] quos est mirata juvenca
Certantes, quorum stupefactæ carmine linces,

1 Cantilenam amorum quos cecinerunt. 2 Suæ Musæ adscribit Poëta quicquid de Orpheo fingitur feras carmine detinuisse, rapidos fluminum cursus moratum esse, &c. 3 Pastores.

[1] Et mutata suos requierunt flumina cursus:
Damonis Musam dicemus, & Alphesibœi.
[2] Tu mihi, seu magni superas jam saxa [3] Timavi,
Sive [4] oram Illyrici [5] legis æquoris; en erit unquam
Ille dies, mihi cùm liceat tua dicere facta?
En erit, ut liceat totum mihi [6] ferre per orbem
Sola [7] Sophocleo [8] tua carmina digna cothurno?
[9] A te principium; tibi desinet: accipe jussis
Carmina cœpta tuis, atque hanc sine [10] tempora circum
[11] Inter [12] victrices [13] hederam tibi serpere [14] lauros.
[15] Frigida vix cœlo noctis decesserat umbra,
Cùm ros in tenerâ pecori gratissimus herbâ:
[16] Incumbens [17] tereti, [18] Damon sic [19] cœpit, olivæ.
DA. [20] Nascere, [21] præque diem veniens [22] age, [20] Lucifer, [23] almum:
[24] Conjugis [25] indigno Nisæ deceptus amore
Dùm queror, & divos, ([26] quanquam nil, testibus illis,
Profeci) extremâ moriens tamen alloquor horâ.
[27] Incipe [28] Mænalios mecum, mea tibia, versus.
[29] Mænalus [30] argutumque nemus, pinosque [31] loquentes
Semper habet; semper pastorum [32] ille audit amores,

1 Et flumina mutata in natura, quæ stare & quiescere nescit, quiescendo retinuerunt sive retardarunt suos cursus. 2 O Auguste, faveas, ubicunque es. Qui jam in Illyrico bella gessisse videtur. 3 Venetæ regionis fluvii. 4 Extremitatem. 5 Navigando prætervehëris. Sic. 3 Æn. *Litoraque Epiri* legimus. Et, *crebris* legimus *freta consita terris*. 6 Efferre. 7 Grandi ac sublimi carmine, æmulato Sophoclem Scriptorem tragœdiarum: Tragœdi autem grande locuturi nitebantur cothurnis, id est, calceamentis, sublevato altiùs subere, ut heroas æquarent, & grandiores apparerent. 8 Quæ res à te gestas tuasque laudes canent: non quæ tu condidisti. 9 Initium carminum nostrorum erit à laude tuâ, & desinet in laudem tuam. *Ἐν σοὶ μὲν λήξω, σέο δ' ἄρξομαι* Homer. 9. Il. Sic Horat. l. 1. Ep. I. *Primâ dicte mihi, summa dicende Camenâ*. 10 Capitis tui. 11 Tenuem hanc Musam meam comitari tuos triumphos. 12 Victoriæ & triumphi significatrices. 13 Coronam, quæ Poëtis debetur. 14 Laureas coronas. 15 Vix erat diluculum. Circumlocutio temporis matutini. Nòx frigida est propter absentiam solis. Peracta invocatione, Poëta ad narrationem descendit. 16 Incumbendo fulciens se præ animi ægritudine. 17 Rotundo. 18 Pastor ille, cujus àmica alteri nupserat. 19 Queri & lamentari. 20 O stella matutina, orere. 21 Præveniens diem. *Tmesis*. 22 Impelle. 23 Omnia moderantem ac nutrientem. 24 Sponsæ, quam sperabam quidem mihi conjugem futuram. 25 Ejus, quæ amari indigna erat. 26 Quanquam nihil mihi profuit invocasse illos testes fidei, mihi à Nisa datæ. 27 Sc. *dicere*. 28 Arcadicos seu Bucolicos, quales Arcades faciunt, qui *soli cantare periti*, à *Mænalo*, monte Arcadiæ. 29 Arcadiæ mons. 30 Sonorum, in eo canentium sonitu crepitans. 31 Loquelas eorum referentes. 32 Mænalus.

Panaque, [1] qui primus calamos non passus [2] inertes.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
[3] Mopso Nisa [4] datur: quid non [5] speremus amantes?
Jungentur jam [6] gryphes equis; ævoque sequenti,
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.
Mopse novas [7] incide [8] faces: tibi ducitur uxor.
Sparge marite [9] nuces: [10] tibi deserit [11] Hesperus Oetam.
Incipe Mœnalios mecum, mea tibia, versus.
O [12] digno conjuncta viro! dùm despicis omnes:
Dùmque tibi est odio mea fistula, dumque [13] capellæ,
Hirsutumque supercilium, promissaque barba:
Nec [14] curare [15] Deûm credis mortalia quenquam.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
[16] Sepibus in nostris, parvam te [17] roscida mala
(Dux ego [18] vester eram) vidi cum matre legentem:
[19] Alter ab undecimo tùm me jam [20] ceperat annus:
Jam fragiles poteram à terrâ contingere ramos.
[21] Ut vidi! ut perii! ut me malus abstulit error!
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
Nunc scio, quid sit amor: [22] duris in cotibus [23] illum
[24] Aut Tmarus, aut [24] Rhodope, aut [25] extremi Garamantes,
Nec [26] nostri generis puerum, nec sanguinis [27] edunt.

1 *Pan primus calamos, &c.* Eclog. 2. 2 Simplices & sine arte factos. 3 Indignatur sc. iniquas conjugum formas & sic mitti sub juga ahenea. 4 Nuptum. 5 Timeamus. 6 Aves illæ aduncis naribus, & leonibus in posteriore parte perquam similes & equis infestissimi. 7 Inspice formam ut ignem concipiant. 2. Georg. *ferroque faces inspicat acuto.* 8 Nuptiales, quæ à pueris p- præferebantur, dùm uxor domum duceretur. 9 Missilia nuptiarùm solennia: boni ominis, juglandes sc. Plin. 15. l. c. 22. Ne exaudiatur nova nupta corrupta, vel ut valedicat puerilibus lusibus & concubinis maritus. Catull. in Epithalamio. 10 Tibi, sc. in tuam gratiam appetit nox: quam, ut & diem, prospicere Oetam, montem Thessaliæ, atque è montibus Orientalibus advenire volunt Poëtæ. Ironicè. 11 Stella vespertina. 12 Sc. *te*, id est, qualem digna es habere. cùm turpis & effœminatus sit. 13 Divitiæ meæ. 14 Aspicere, & ita non punire perjuria. 15 Deorum. 16 Docet, quomodo ejus amore primùm captus sit 17 Rore perfusa. 18 Matris & filiæ. 19 Secundus, id est, decimus tertius. 20 Acceperat. 21 Ὡς ἴδον, ὡς ἐμάνη, Idyll. 7. 22 Usitatum est, ut, quorum immanem crudelitatem execramur, eos è rupibus, efferisve animantibus natos dicamus. In 4. Æn. Dido sic Æneam alloquitur: *Nec tibi Diva parens, generis nec Dardanus autor Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens Caucasus, Hyrcanaque admorunt ubera Tigres.* 23 Amorem. 24 Montes Thraciæ asperrimi. 25 Remotissimi a nobis, utpote ultra Getulos. 26 Humani generis id est, nihil habentem humanitatis. 27 Generant.

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
Sævus amor docuit, natorum sanguine [1] matrem
Commaculare manus: [2] crudelis tu quoque, mater;
Crudelis [3] mater magis, an puer improbus ille?
Improbus ille [5] puer: crudelis tu quoque, mater.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
[6] Nunc & oves ultrò fugiat lupus: [7] aurea duræ
[8] Mala ferant quercus: narcisso floreat [9] alnus:
Pinguia corticibus [10] sudent electra [11] myricæ:
Certent & [12] cycnis ululæ: sit [13] Tityrus Orpheus:
Orpheus in [14] sylvis, inter [15] Delphinas [16] Arion.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
[17] Omnia vel medium fiant mare: [18] vivite sylvæ:
[19] Præceps [20] aërii [21] speculâ de montis in undas
[19] Deferar: extremum hoc munus morientis [22] habeto.
Desine Mænalios, jam desine, tibia, versus.
[23] Hæc Damon: vos, quæ [24] responderit Alphesibœus,
Dicite Pïerides: *non omnia possumus omnes.*
AL. [25] Effer [26] aquam, & molli cinge hæc altaria [27] vittâ
[28] Verbenasque adole pingues [29] & mascula thura:
[30] Conjugis ut magicis sanos [31] avertere sacris
[32] Experiar sensus: nihil hic, nisi [33] carmina desunt.

1 Medeam. 2 Nisi enim crudelis fuisses, non potuisset te amor ad tantum facinus induxisse, ut filios occideres. 3 Medea, quæ facinus commisit. 4 Cupido. 5 Qui te, ô Medea, ad hoc induxit. 6 Optat omnia contra naturam immutari, per impatientiam amoris sibi exitium destinans. 7 Aurei coloris. *Omnia natura præpostera legibus errent*, postquam *Mopso Nisa datur.* 8 Quæ in tenerrima arbore nascuntur. 9 Arbor amari corticis. 10 Sudando emittant. 13 Humillimi frutices. 19 Quibus moribundis præcipuè est suavissimus cantus. 11 Pastoralis & rudis cantor sit optimus Musicus. 14 Quas ad se traxisse fingitur. 15 Pisces illos marinos, inter quos modulatus dicitur tam suaviter, ut eum salvum in dorso suo ad litus pervexerent. 16 Citharædus nobilis notusque ex Agellio 16. l. 19. c. Plin. 9. l. 8. & aliis. 17 Me moriente mergantur omnia. 18 Valete, æternùm valete. 19 Præcipitabor. 20 In aëre exaltati. 21 De alta rupe, ut de speculari liceat. 22 O Nisa. 23 Sc. *carmina cecinit.* 24 Contra cecinerit. 25 O Amarylli, Vide Argumentum Eclogæ. 26 Lucretiam, ad magica sacra aptam. 27 Sertis ex herbis aut floribus. 28 Sacras herbas incende & ure, oleo, ut incendi possint, perfusas. 29 Thus, quod ex rotunditate guttæ pendet, masculum vocatur: cum tamen alias non vocetur mas, ubi non sit fœmina, Plin. 12. l. 14. c. 30 Mariti mei Daphnidis. 31 Ab usu rationis. 32 Experiendo coner. 33 Magica scil. incantationes.

Ducite

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
[1] Carmina vel cœlo possunt [2] deducere Lunam:
Carminibus [3] Circe socios [4] mutavit Ulyssis:
[5] Frigidus in pratis, [6] cantando, rumpitur anguis.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
[7] Terna [8] tibi hæc primum triplici diversa colore
Licia circumdo, terque hæc altaria circum
[9] Effigiem duco: [10] Numero Deus impare gaudet.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
[11] Necte tribus nodis ternos, Amarylli, [12] colores:
[11] Necte, Amarylli, modo, & [13] Veneris, dic, vincula [11] necto.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
[14] Limus ut hic durescit, & hæc ut [15] cera liquescit.
[16] Uno eodemque igni: sic nostro [17] Daphnis amore.
Sparge [18] molam, & [19] fragiles incende [20] bitumine lauros.
[21] Daphnis me malus urit: ego hanc [22] in Daphnide laurum.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Talis amor Daphnim,[23] qualis cùm fessa [24] juvencum
Per nemora, atque altos quærendo [25] bucula lucos

1 Incantamenta. 2 Deorsum ducere de cœlo in terram. 3 Venetica illa celeberrima, Solis filia. 4 In varias feras. 5 Nocens, ac veneni, quod frigidum est, plenus, frigus timoremque inducens. 6 Per incantamenta, dùm incantatur. 7 Tangit modum, quo sacra magica hæc peregerat. 8 O Daphni. 9 Daphnidis imaginem ad vivum effictam traho. 10 Quia Deus amat numerum ternarium. Olim numerus ternarius in sacris adhibebatur, quia perfectissimus, utpote in quo numero est principium, medium & finis. Ex opinione Pythagoreorum. Τὸ πᾶν, καὶ τὰ πάντα τοῖς τρισὶν ὥρισται, &c. Aristot. 1. de cœlo. 11 Liga. Epanalepsis Polyptoto permutata. Licia discoloria necti nodis jubet ad ligandum in amoribus Daphnidem. 12 Qui sunt in liciis, id est, tria licia trium colorum. 13 Conciliandi amoris. 14 Effigies ex limo efformata durescit. Metonymia materiæ: ut mox in *cera*. Duas imagines, è cera unam, è limo alteram ad ignem statuit. 15 Imago cerea fit liquida per unum & eundem ignis calorem. 16 Synecphonesis est, qualis etiam 12. Æn. Uno eodemque *tulis partu*. 17 Durescat in amore sui, & liquescat in amore mulieris urbanæ 18 Sacrificium ex sale & farre confectum. 19 Crepitantes in igne, desiccatas. 20 Sc. *illitas*. 21 Daphnidis votis meis repugnans efficit ut amore ardeam. 22 Super effigiem Daphnidis. 23 Sc. *amor tenet buculum*. 24 Taurum. 25 Juvenis vacca.

[1] Propter aquæ rivum viridi [2] procumbit in [3] ulva
[4] Perdita, nec [5] seræ meminit decedere nocti:
Talis amor tenet, nec sit mihi cura [6] mederi.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Has olim [7] exuvias mihi [8] perfidus ille reliquit,
[9] Pignora chara sui: quæ nunc ego, [10] limine in ipso,
[11] Terra, tibi [12] mando: debent hæc pignora [13] Daphnim.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Has herbas, atque hæc [14] Ponto mihi [15] lecta venena,
Ipse dedit [16] Mœris: nascuntur [17] plurima [14] Ponto.
[18] His ego sæpè [19] lupum fieri, & se [20] condere sylvis
Mœrin, sæpè animas [21] imis [22] excire sepulchris,
Atque [23] satas [24] alio vidi [25] traducere [23] messes.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
[26] Fer cineres, Amarylli, foras, [27] rivoque fluenti,
Transque caput [28] jace: ne respexeris: [29] his ego Daphnim
Aggrediar: nihil ille Deos, nil [30] carmina curat.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Aspice! [31] corripuit [32] tremulis altaria flammis
Sponte suâ, dùm [33] ferre moror, cinis ipse: [34] bonum sit!

1 Juxta, probè. 2 Prosternitur, amplius stare aut currere nequiens. 3 Herba Palustris. 4 Amore afflicta, languens. 5 Serò & tarde adventanti, aut aliquantulum progressæ, id est, serâ nocte domum redire. 6 Medendi, succurrendi ejus amori. Hellenismus. 7 Vestes suas, quas exuit. Æneid. 4. *Arma vim exuviasque omnes, lectumque jugalem, Quo perii, super imponas.* 8 Infidelis Daphnis. 9 Monumenta chara, ut me sui reditus admoneant. 10 Integressu domus meæ. 11 Apostrophe. 12 Committo. 13 Sc. *mihi restituere, reducere.* 15 Virosâ, venenorum feraci regione Asiæ, cui olim Mithridates imperavit, de quo Martialis: *Perfecit poto Mithridates sæpè veneno, Toxica ne possent sæva nocere sibi.* 15 Collecta in Ponto. Simplex pro composito. 16 Artis magicæ peritissimus. 17 Venena. 18 Virtute horum venenorum. 19 Ex homine in lupum mutari. 20 Abscondere in sylvis. 21 Profundis. 22 Evocare. 23 Seminatas fruges. *Cantus vicinis fruges traducit ab agris.* Tibul. t. l. 8. El. 24 In alium agrum. 25 Transferre. 26 Effer. Februa & purgamenta lustrationis & incantationis post tergum abjiciebant in aquas, quæ respicere nefas 27 In fluvium. 28 Projice eos. 29 Sacris amatoriis & magicis. 30 Incantationis. 31 Latior illuxit ignis, felix πυρομαντίας omen, inquit ancilla, vel ipsa maga. 32 Scintillantibus ac micantibus. 33 Efferre cineres differo. 34 Precor, ut fit bonum omen, signum. Fausti ominis formula.

[1] Nescio quid certè est: & [2] Hylax in limine [3] latrat.
[4] Credimus? an, qui amant, [5] ipsi sibi somnia fingunt?
[6] Parcite, ab urbe [7] venit, jam parcite carmina, Daphnis.

1 Nescio quid sit, certè est aliquid magnum. 2 Canis noster, ab ὑλάω, *latro*, 3 Ubi infoderat exuvias Daphnidis, & per quod venire debeat. 4 An credam ipsum Daphnin ab urbe domum venire? 5 Quæ cupiunt, in somnis vident? Unde Publius Syrus: *Amans, quod suspicatur, vigilans somniat.* Ter. Andr. *Num ille somniat ea, quæ vigilans voluit?* 6 O carmina mea desistite, cessate jam. 7 Redit domum.

Ecloga IX. cui nomen MOERIS.

ARGUMENTUM.

POst Philippensem victoriam, cùm in distributione agrorum, qui Triumvirorum jussu trans Padum dividebantur, sua quoque prædia Virgilius amisisset, Romam profectus, cùm favore ingenii, tùm præsertim adjuvante Pollione. Transpadanæ regionis præfecto, possessiones suas recepit. Verùm ægrè id ferente Arrio, cui fortè Virgilii fundum in portionem cesserat, parum abfuit, quin ab irato milite interficeretur. Denuò itaque Romam profecturus præcipit procuratori, ut Arrio usque ad reditum suum, quam minimo posset detrimento suo, obsequeretur. Is igitur ex patroni sui præcepto Mantuam proficiscitur, hædorum aliquod munusculum Arrio oblaturus. Mœrin subsequitur Lycidas pastor, itineris ejus causam inquirens, ibi nactus occasionem Mœris temporum illorum calamitatem deflet. Deinde unà Mantuam euntes itineris tædium variis sublevant cantilenis.

LYCIDAS, MOERIS.

QUò te, [1] Mœri, pedes? [3] an (quò via ducit) in [4] urbem?
MOE. O Lycida, [5] vivi pervenimus, [6] advena nostri
(Quod nunquam veriti fumus) ut [7] possessor agelli
Diceret: [8] Hæc mea sunt, veteres migrate coloni.

1 Per Mœrin, Virgilii villicum intellige. 2 Sc. *ferunt, ducunt*, id est, quò proficisceris, quò tendis? Theocr. 13. Id ᾇ πόδες ἄγον, 3 Sc. *illùc ducunt te.* Ellipsis verbi. 4 Mantuam. 5 Diu vivendo ad infortunium. 6 Externus, peregrinus; miles Arrius: Pathos præter spem. Vide Macrob. Sat. l. 4. c. 6. 7 Ut culta hæc novalia barbarus miles invaderet, prisco & vero domino expulso. 8 Arva vel rura, & omnia quæ hic sunt. Formula vindicandi possessiones.

Nunc

Nunc [1] victi, triſtes ([2] quoniam *ſors omnia verſat*)
Hos [3] illi ([4] quod nec benè vertat) [5] mittimus hœdos.
LY. Certe equidem audieram, [6] quà ſe [7] ſubducere colles
Incipiunt, [8] mollique jugum demittere clivo,
Uſque ad [9] aquam, & veteris jam [10] fracta cacumina fagi,
[11] Omnia carminibus veſtrum ſervaſſe [12] Menalcam.
MOE. [13] Audieras, & [14] fama fuit: ſed carmina tantùm
Noſtra [15] valent, Lycida, tela inter [16] Martia, quantùm
[17] Chaonias [18] dicunt, [19] aquilâ veniente, [20] columbas.
Quòd niſi me [21] quacumque [22] novas incidere lites
Antè [23] ſiniſtra cavâ monuiſſet ab [24] ilice cornix,
[25] Nec tuus hic Mœris, nec viveret ipſe Menalcas.
LY. [26] Heu! cadit in quenquam [27] tantum ſcelus? [26] heu, tua nobis
Penè ſimul [28] tecum [29] ſolatia rapta, Menalca!
[30] Quis caneret [31] Nymphas? [32] quis humum florentibus herbis

1 Violenter extruſi. 2 Cùm fortuna omnia mutet, ac nulla hic certa ſit poſſeſſio, nec firma rerum conditio. Ter. Eun *Omnium rerum viciſſitudo eſt*, Sal. Cat. *Sed profectò fortuna in omni re dominatur*. Γνώμη. 3 Advenæ illi Arrio, qui nos migrare fecit, agroſque noſtros occupavit. 4 Imprecandi formula. Quæ res ſit ei exitio. Litotes. 5 Dono. 6 Ab eâ parte, quà, &c. 7 Deſcendere in planos campos, humiliores fieri. 8 Et deorſum mittere ſeu relinquere ſummitatem ſuam facili deſcenſu. 9 Mincium fl. 10 Fractam ſummitatem. 11 Loca, ſc. ut arva & paſcua. Virgilium herum tuum compoſitione carminum ab occupatione militum immunia reddidiſſe 12 Virgilium herum tuum. 13 Menalcam, id eſt, Virgilium ea omnia ſervaſſe. 14 Homines dicebant rem ita ſe habere. 15 Poſſunt efficere tantum. Metaphora à re nummariâ. 16 Bellica & militaria arma. Synecdoche ſpeciei pro genere. 17 Epiroticas, id eſt, quas libet. Synecdoche ſpeciei. *Chaonia* eſt Epiri pars. 18 Hiſtoriarum aut augurii periti. 19 Dum aquila involat in eas, quod nihil eſt. 20 Sc. *valere*. 21 Sc. *ratione* poſſem, ut omnem occaſionem cum centurione Arrio litigandi præciderem, id eſt, removerem. 22 Ruſticis inſuetas. 23 A ſiniſtra parte, à qua ratum facit augurium, volans. Auſpicia ſiniſtra erant Romanis fauſta, ſed Græcis reliquiſque Barbaris dextra erant meliora. 24 In qua ſedebat. 25 Neque ego, neque Dominus meus Virgilius. 26 Poteſtne quis eſſe tam ſceleratus! Anaphora. 27 Ut te & Virgilium vita extinctum eat. 28 Si tu fuiſſes interfectus. 29 Carmina ſolatioſa, quæ ſolatium adferre ſolent, fuiſſent adempta. 30 Quis, ſi tu raptus eſſes, caneret Galateam, Amaryllida, &c. Anaphora per interrogationem inſtituta. 31 Aquarum Deas.

Spar-

[1] Spargeret? aut viridi [2] fontes induceret umbrâ?
[3] Vel quæ [4] sublegi tacitus tibi carmina nuper,
Cùm [5] te ad delicias [5] ferres [6] Amaryllida nostras?
Tityre, [7] dùm redeo (brevis est via) pasce capellas:
Et [8] potum pastas age, Tityre, & inter agendum
[9] Occursare capro ([10] cornu ferit ille) caveto.
MOE. [11] Imò hæc, quæ [12] Varo, necdùm perfecta, canebat,
Vare tuum nomen ([13] superet modò Mantua nobis,
[14] Mantua væ [15] miseræ nimiùm vicina Cremonæ!)
[16] Cantantes [17] sublime ferent ad sydera [16] cycni.
LY. [18] Sic tua [19] Cyrneas fugiant [20] examina [19] taxos:
Sic [21] cytiso pastæ [22] distentent ubera vaccæ.
Incipe si [23] quid habes, & me fecere Poëtam
[24] Pierides: sunt & mihi carmina: me quoque dicunt
[25] Vatem pastores: sed [26] non ego credulus illis.
Nam neque adhuc [27] Varo videor, nec dicere [28] Cinnâ
[29] Digna, sed [30] argutos inter strepere [31] anser [30] olores.
MOE. [32] Id quidem ago, & tacitus, Lycida, mecum ipse [33] voluto,

1 Caneret sparsam. 2 Hypallage est: umbra enim fontibus inducitur, id est, fontibus umbras inductas caneret? 3 Vel quis componeret talia carmina, qualia &c. 4 Surripui tacitè, secretò, latenter. Antimoria 5 Proficisceseris, ires. 6 Romam. 7 Donec. 8 Impelle capellas, postquam pastæ sunt ad aquas, ut potent. 9 Ne occurses. Hellenismus. 10 Cornibus. 11 *Imò* potius dic, quis caneret hæc carmina, quæ Menalcas canebat, id est, composuerat Varo, quamvis non dum perfecta essent. 12 In honorem Vari: de quo in Ecloga 6. *Te nostræ, Vare, myricæ, &c.* 13 Dummodo Mantua supersit ac reddatur veteribus ejus possessoribus. 14 Ab Mantua. Cum enim militibus Octavii assignatus ager Cremonensium, qui adversis partibus favissent, in divisionem non satis esset: Mantuani quoque agri pars donata est. Vide Argumentum. Pathos per exclamationem. Macrob. Sat. l. 4. c. 6. 15 Ob amissos agros. 16 Poëtæ. 17 In altum, ut cygni volant. 18 Sic precor, ut, &c. Obtestantis particula. Sic prosperè cedant mellificia, abundet lac. Sic Ecl. 10 v. 4. 19 Quaslibet arbores venenatas. *Cirnus* est insula in mari Mediterraneo, alio nomine dicta *Corsica*, in qua plurimæ taxi apibus noxiæ. 20 Fœturæ apum tuarum. 21 Frutice succoso & dulci. 22 Impleant lacte usque ad distentionem sua ubera. 23 Aliquid quod canas, id est, si quid carminis ad manum habes. 24 Musæ in Piero monte degentes. 25 Sc. *esse*. 26 Sc. *sum*, id est, non habeo illis fidem. 27 Oratore egregio. 28 Poëta eximio. 29 Quæ comparentur optimis illis Poëtis. 30 Canoros cygnos, id est, suavissimos Poëtas. 31 Ut, tanquam anser, id est, Poëta malus. Non inepta modesti Poëtæ comparatio: allusum tamen ad Anserem ignobilem Poëtam, qui scripsit Antonii gesta. 32 Certè ego conor incipere. 33 Agito, repeto.

[1] Si valeam meminisse, [2] neque est ignobile carmen.
[3] Hùc ades, ô [4] Galatea: [5] quis est nam [5] ludus in undis?
[6] Hic ver [7] purpureum: [8] varios hic [9] flumina circùm
[10] Fundit humus flores: hic candida populus [11] antro
Imminet, & [12] lentæ [13] texunt umbracula vites.
Hùc ades: [14] insani feriant [15] sine littora fluctus.
LY. [16] Quid? quæ te [17] purâ [18] solum sub nocte canentem
Audieram? [19] Numeros memini, si verba tenerem.
MOE. Daphni, quid antiquos [20] signorum [21] suspicis ortus?
Ecce [22] Dionæi processit Cæsaris astrum:
[23] Astrum, [24] quo [25] segetes gauderent frugibus, & [24] quo
[26] Duceret [27] apricis in collibus [28] uva [26] colorem.
[29] Insere, [30] Daphni, pyros: [31] carpent tua poma [32] nepotes.
[33] *Omnia* [34] *fert ætas*, [35] animum quoque: sæpè ego longos
Cantando, puerum memini me [36] condere [37] Soles.
Nunc [38] oblita mihi tot carmina: vox quoque [39] Mœrin
Jam [40] fugit ipsa: [41] lupi [42] Mœrin videre priores.

1 An possim in memoriam mihi revocare carmen, quod incipere paro. 2 Et est dignum, quod noscatur. nobilissima enim est cantilena. Litotes. 3 Veni in terram. 4 Nympha Marina. 5 Quæ voluptas in mari esse potest? q. d. nulla. Interrogatio negandi vim habens. 6 In terris est. 7 Purpureis floribus ornatum. 8 Varii colores & odoris. 9 Circum flumina. Anastrophe. 10 Metaphora à rebus liquidis 11 Impendet, id est, in antrum declinat. 12 Flexibiles. 13 Contextu suo efficiunt umbras 14 Furentes aut magni & vehementes Sic 2. Æn: *Quid tantum* insano *juvat indulgere labori?* Metaphora ab hominibus mente captis. 15 Permitte, sc. *ut*. Asyndeton. 16 Cur verò ista carmina non canis? 17 Serena. 18 Cùm solus esses. 19 Modos cantus, *νόμων*, rythmum versuum, si versus tenerem. 20 Siderum. 21 Sursum inspicis, cùm sit novus ortus admirandus. 22 Stella Julii Cæsaris, à *Dione*, Veneris matre, & Julo, Veneris nepote, oriundi, eluxit, apparuit. 23 Anadiplosis. 24 Sc. oriente. 25 Herbæ satæ impleantur granis frugum propter maturitatem: id autem fit in Julio. 26 Attraheret colorem purpureum, id est, maturesceret. 27 Soli oppositis & calidis. 28 Seu hortis. 29 Planta, arbores. Synecdoche speciei pro genere. 30 Apostrophe. 31 Decerpent. 32 Posteri tui. 33 Longævitas vitæ aufert, adimit secum omnia juventutis vel corporis bona. 34 Enallage simpl. pro comp. 35 Memoriam quoque, & animi vires, nedum corporalia. 36 Consumpsisse. Enallage temporis. 37 Dies æstivos. Metonymia efficientis pro effecto. 38 Oblivioni à me tradita sunt, exciderunt mihi præ senio. Enallage generis deponentis pro passivo. 39 Me. 40 Deficit ac deserit. 41 Ex opinione noxii luporum visus: qui homini, quem priores viderint, vocem ad tempus adimunt. Plin. l. 8. c 22. Theocr. 13. Id. Οὐ φθέγξῃ, λύκον εἶδες. 42 Obmutui, uti solent, quos lupi priores viderunt, Metonymia antecendentis pro consequente.

Sed

Sed tamen iſta ſatis referet tibi ſæpè [1] Menalcas.
LY. [2] Cauſando noſtros [3] in longum [4] ducis amores:
[5] Et nunc [6] omne tibi ſtratum [7] ſilet æquor, & omnes
(Aſpice,) [8] ventoſi ceciderunt murmuris auræ.
[9] Hinc [10] adeò media eſt nobis via: namque ſepulchrum
Incipit apparere [11] Bianoris: hic, ubi denſas
Agricolæ [12] ſtringunt frondes, hic, Mœri, canamus:
Hic [13] hœdos [14] depone: tamen [15] veniemus in urbem.
Aut ſi, [16] nox pluviam ne colligat [17] antè, veremur,
Cantantes licet [18] uſque ([19] minùs via lædet) eamus.
Cantantes ut eamus, [20] ego hoc te [21] faſce levabo.
MOE. Deſine [22] plura, [23] puer: &, quod nunc [24] inſtat, [25] agamus:
Carmina tùm meliùs, cùm [26] venerit [27] ipſe, canemus.

1 Ipſe Virgilius *referet tibi ſatis* ea, quæ deſideras, carmina. 2 Cauſas prætexendo, tergiverſando & excuſando incendis magis intendiſque deſiderium meum tui audiendi. 3 Sc. *tempus* 4 Differs carmina, quæ ſummoperè amo. Metonymia ſubjecti pro adiuncto. 5 invitat ab opportunitate. 6 Omnis locus æquus, ſive in mari, ſive in terrâ, ſedatus & æquatus, tranquillus eſt in gratiam tuam, quo commodiùs canere poſſis. Metaphora à ventis. 7 Quia nullus eſt ventus. 8 Sonori, id eſt, ventoſæ procellæ ſedatæ ſunt. 9 Nos eundo abſolvimus medium itineris, cum ſimus in media via. 10 Omninò. 11 Qui & Ocnus dictus eſt, & Mantuam à ſe conditam à nomine matris ſuæ fatidicæ Mantûs dixit. 12 Abſtrahunt, amputant ramos arborum luxuriantes. 13 Onus, donum Arrio miſſum. 14 De humeris. 15 Tempori, ac ſatis tempeſtivè. 16 Ne circa noctem pluat. 17 Priuſquam pervenimus in urbem. 18 Semper, aſſiduè. 19 Via offendet & defatigabit nos minus, quàm ſi triſtes incederemus: comes enim jucundus pro vehiculo eſt. 20 Ego portabo hœdos tuos. 21 Onere hœdorum tuorum, quos portas. 22 Sc. *expetere a me.* 23 Lycida. 24 Imminet & urget nos, ut noſtrorum agrorum poſſeſſori hœdos iſtos mittamus veniæ gratiâ. 25 Sc. *id.* 26 Ab urbe Româ, ut agros recipiat. 27 Menalcas, Virgilius, autor carminum noſtrorum: alii Auguſtum intelligunt.

Eclo-

Ecloga X. cui nomen GALLUS.

ARGUMENTUM.

CORnelius Gallus eximius poëta fuit, primusque Ægypti præfectus, qui cum Cythereidem meretricem, Volumnii libertam, quam poëta hic Lycoridem vocat, perditè adamaret, neque illa mutuo amori responderet, sed, ipso spreto, Antonium in Galliam secuta esset, ægerrimè repulsam tulisse creditur. Eum itaque hac Ecloga consolatur Virgilius, sed ita, ut à pastoralibus personis rusticisque comparationibus non secedat. Totum autem fere hoc argumentum sumptum est ex Thyrside Theocriti, ubi similem Daphnidis amorem exsequitur.

[1] EXtremum hunc, [2] Arethusa, mihi [3] concede laborem.
Pauca [4] meo Gallo, sed quæ legat ipsa [5] Lycoris,
Carmina sunt dicenda: neget [6] quis carmina Gallo?
[7] Sic [8] tibi, cùm [9] fluctus subter labêre Sicanos,
[10] Doris [11] amara [12] suam non intermisceat undam.
Incipe: [13] sollicitos [14] Galli dicamus amores:
Dûm tenera [15] attondent [16] simæ [17] virgulta capellæ.
Non canimus surdis: [18] respondent omnia sylvæ.
[19] Quæ [20] nemora, aut [19] qui vos saltus habuêre, puellæ
[21] Naïdes, [22] indigno cùm Gallus amore periret?
Nam neque Parnasi vobis [23] juga, nam neque [24] Pindi,

1 Ultimum hoc carmen, quia non plura bucolica carmina conficere statui. 2 Nympha fontis Siculi. 3 Permitte. 4 Amico meo. 5 Amica ejus Cytheris. 6 Q. d. nemo, cùm sit Poëta eximius. 7 Sic, ex Elide, fugiens Alphæum fluvium, in Siliciam per occultàs subter mare vias suas pura, intemerata, nec mari permista v. 3. Æn. sub fine. 8 Aquis dulcibus. 9 Flues sub mari Siculo 10 Nerei conjux, filia Oceani, Nympharum mater, quam pro aqua marina posuit, sive ipso mari, per Metonym. subjecti possess. 11 Salsa. 12 Marinam, & ita amaram undam. 13 Sollicitudinis plenos, sollicitudinem adducentes. Metonymia effecti pro efficiente. Hinc Ovid 1. Ep. *Res est solliciti plena timoris amor.* 14 Quos Gallus in Lycorin confert. 15 Carpunt. Græcè κείρουσι. 16 Nasum incurvum habentes. 17 Frutices. 18 Per echo & resonantiam vocis reddunt omnia nostra verba 19 Polyptoton. 20 In quibus nemoribus aut saltibus fuistis? Inter *nemora* & *saltus* hanc differentiam esse volunt, ut *nemus* di atur sylva non ita densa, in qua pecora pasci possunt, à Græco verbo νέμω, id est, *pasco*: *saltus* verò sylva densior, quæ à feris non nisi saliendo transiri potest. 21 Nymphæ fontium, à νάω, *fluo*. Apostrophe. 22 Tali viro, sc. cùm meliori amore dignus esset. 23 Tithorea & Hyampeus, duo vertices Parnassi montis in Bœotia, Musis & Apollini sacri. 24 Montis Thessaliæ etiam Musis sacri.

Ulla

Ulla [1] moram fecêre, neque Aonia [2] Aganippe.
[3] Illum etiam [4] lauri, [3] illum etiam [5] flevere [6] myricæ:
[7] Pinifer illum etiam [8] solâ sub rupe [9] jacentem
[10] Mænalus, & gelidi [11] fleverunt saxa [12] Lycæi.
Stant [13] & oves [14] circum, [15] nostri nec pœnitet illas:
[16] Nec te pœniteat pecoris, [17] divine Poëta.
Et formosus oves [18] ad flumina pavit [19] Adonis.
Venit & [20] opilio: [21] tardi venêre subulci:
[22] Uvidus [23] hybernâ venit de glande Menalcas.
[24] Omnes, undè amor [25] iste, rogant, [26] tibi? venit [27] Apollo:
Galle, quid [28] insanis? inquit: [29] tua cura Lycoris,
Perq; [30] nives [31] alium, perq; [32] horrida castra secuta est.
Venit & [33] agresti capitis [34] Sylvanus [33] honore,
Florentes [35] ferulas, & [36] grandia lilia [37] quassans.
Pan Deus Arcadiæ [38] venit, quem vidimus [39] ipsi
[40] Sanguineis ebuli [41] baccis, minioque [42] rubentem.
Ecquis erit [43] modus? inquit: amor non [44] talia curat.
[45] Nec lacrymis crudelis [46] amor, [45] nec gramina [47] rivis,
[45] Nec [48] cythiso saturantur apes, nec [49] fronde capellæ.

1 Detinuerunt vos. 2 Fons Bœotiæ quæ & Aonia, propè Heliconem, Musis sacrum, quem Poëtæ fabulantur factum ex ungulâ Pegasi equi alati: undè & Græcis *Hippocrene* dicitur, quasi τῦ ἵππυ κρήνη, id est, *equi fons.* 3 Gallum. Anaphora. 4 Arbores sacræ Apollini Musarum præsidi. 5 Defleverunt. Simplex pro compos. 6 Id est, summi quique & infimi. 7 Pinus proferens. 8 Deserta, non habitata. Ter. Andr. *Venit alicundè meditatus ex solo loco.* Idem Phorm. *Nonne hoc publicitus scelus hinc deportarier in solas terras?* 9 Quod desperantis amatoris est. 10 Arcadiæ mons. 11 Deplorarunt. 12 Montis Arcadiæ. 13 Etiam. 14 In circuitu, ubi Gallus amore languens decubabat. 15 Pastorum amantium, id est, neque tui, neque mei: tui nempe, amores tuos flentis: mei, amores tuos canentis. 16 Nec pudeat te pastoralia tractare. 17 Excellens. 18 Juxta. 19 Puer ille formosus plurimùm à Venere dilectus. Ab exemplo. 20 Ovium pastor. 21 Stulti. 22 Madidus. 23 De glandium collectione, quæ fit hiberno tempore. 24 Rustici. 25 Tantum te Gallum invaserit. 26 Ad te consolandum. 27 Musarum præses. 28 Amore correptus furis? 29 Quæ cor tuum urit, quæ tantopere tibi curæ est 30 Alpium 31 Virum, sc. Antonium in Galliam, ut in Argumento. 32 Terribilia. 33 Ornatu sylvestri, id est, corona frondea, qua caput cinctus veniebat Sylvanus. Sic Horat. folia sive frondes arborum, *sylvarum honorem* appellavit. Od. 2. Epod. 34 Deum sylvarum & agrorum. 35 Fruticis. 36 Pro modulo capitis. 37 Subinde concutiens. 38 Ad Gallum. 39 Nos pastores. 40 Sanguinei coloris. 41 Acinis. 42 Habentem faciem oblitam. 43 Finis amoris tui. 44 Qualia tu facis, id est non mitigatur lachrymis misere amantium. 45 Anaphora. 46 Sc. *saturantur.* 47 Irrigatione. 48 Flore Cytisi. 49 Frondibus Cytisi. Synecdoche numeri singularis pro plurali.

Triſtis at [1] ille: Tamen [2] cantabitis, Arcades, inquit,
[3] Montibus hæc veſtris: [4] ſoli [5] cantare periti
Arcades: ô mihi [6] tùm quàm molliter [7] oſſa quieſcant,
[8] Veſtra meos olim ſi fiſtula dicat amores.
Atque utinam ex vobis unus, veſtrique fuiſſem
Aut [9] cuſtos gregis, aut maturæ [10] vinitor uvæ.
Certe, ſive mihi [11] Phyllis, ſive eſſet [11] Amyntas,
Seu quicunque [12] furor; ([13] quid tùm, ſi fuſcus Amyntas?
Et [14] nigræ violæ ſunt, & [15] vaccinia [14] nigra)
Mecum inter ſalices, [16] lentâ ſub vite, jaceret:
[17] Serta mihi Phyllis [18] legeret, cantaret Amyntas.
[19] Hic [20] gelidi fontes: [19] hic [21] mollia prata, [22] Lycori:
[19] Hic nemus: [19] hic ipſo tecum [23] conſumerer ævo.
Nunc [24] inſanus amor duri [25] me [26] Martis in [27] armis,
[28] Tela inter media, atque [29] adverſos detinet [30] hoſtes.
Tu procul [31] è patriâ ([32] nec ſit mihi credere tantum)
[33] Alpinas, ah! dura, nives, & frigora [34] Rheni
Me ſine ſola vides: [35] ah, te ne frigora lædant!
[35] Ah, tibi ne teneras glacies [36] ſecet aſpera [37] plantas!

1 Gallus. 2 Hæc mea mala. 3 Sc. in. 4 Supra, Ecloga 7. 5 Cantandi. Helleniſmus. 6 Ubi mortuus fuero. 7 Superſtitioſæ antiquitati in votis erat terra levis, ut molliter oſſa cubarent. Unde in ſepulchris olim ſcribebatur, S. T. T. L. id eſt, *Sit tibi terra levis.* Ovid. in Didone: *Et patris Anchiſæ molliter oſſa cubent.* Mart *Sit tibi terra levis, mollique tegaris arenâ.* 8 Si vos carmen de meis amoribus olim cecineritis. Metonymia ſubjecti pro adjuncto. 9 Paſtor pecudum. Urbes deteſtatur, ubi meretrices ſunt perfidæ & exitioſæ. 10 Vindemiator, ut ſc. non inciderem in talem amorem. 11 Amica, aut amaſius. 12 Amor vehemens, cura, deliciæ: furoris enim amor omnis plenus eſt: id eſt, ſive quiſpiam alius eſſet mihi cauſa amoris. 13 Prolepſis. 14 Flores violarum nigri. 15 Eclog. 2. *Vaccinia nigra leguntur.* 16 Flexibili. 17 Flores, è quibus fierent ſerta. 18 Colligeret. Simplex pro compoſito. 19 Anaphora. 20 Refrigerativi. 21 Herboſa. 22 Apoſtrophe ad amicam. 23 Conſumi & mori velim toto tempore vitæ meæ. 24 Vehemens, homines reddens inſanos. Meton. effecti pro efficente. 25 Gallum. 26 Belli. Metonym. efficientis pro effecto. 27 Quæ longè abhorrent à mollibus pratis. 28 Quæ longè diſcrepant à glandibus fortibus. 29 Nobis inimicos. 30 Qui diſcrepant à nemore amœno. 31 A patriâ. 32 Utinam non credam tantam duritiem de te. 33 Quæ ſunt in Alpibus, montibus Italiam à Gallia & Germania dividentibus 34 Fluvi Galliam à Germaniâ dirimentis. 35 Sc. *cave*, Anaphora. 36 Dilaceret, vulneret. 37 Pedes. Pars pro toto.

1 Ibo,

[1] Ibo, &, [2] Chalcidico quæ sunt [3] mihi condita versu,
Carmina [4] pastoris Siculi [5] modulabor avenâ.
[6] Certum est in sylvis, inter [7] spelæa ferarum
[8] Malle pati, tenerisque meos [9] incidere [10] amores
[11] Arboribus: [12] crescent [13] illæ, [14] crescetis amores.
[15] Intereà [16] mistis lustrabo [17] Mænala Nymphis:
Aut [18] acres venabor apros: non me ulla vetabunt
Frigora [19] Parthenios canibus [20] circumdare saltus.
Jam mihi per [21] rupes videor, [22] lucosque sonantes.
Ire: libet [23] Partho [24] torquere [25] Cydonia [23] cornu
Spicula: tanquam [26] hæc sit nostri medicina [27] furoris,
Aut [28] Deus ille [29] malis hominum mitescere discat.
[30] Jam nequè [31] Hamadryades rursus, nec carmina nobis
Ipsa placent: ipsæ rursus [32] concedite sylvæ.
Non [33] illum nostri possunt mutare [34] labores:
[35] Nec si [36] frigoribus mediis [37] Hebrumque [38] bibamus,

1 Statuit sibi solatium & remedium quærere à carmine, sylvarum lustratione & venatu 2 Gallus latinè reddiderat Euphorionis Chalcidensis carmina. 3 A me composita stylo Poëta Euphorionis Chalcidensis. 4 Theocriti Poëtæ Siculi. 5 Canam fistulâ. Metonymia materiæ. 6 Omninò decrevi. 7 Speluncas seu latibula. 8 Hanc miseriam, quàm in tali amore persistere. 9 Solebant veteres in corticibus arborum nomina deliciarum suarum notare. Sic Oenone apud Ovid. ad Paridem. *Incisa servant à te mea nomina fagi, &c.* 10 Carmen de meis amoribus. Metonym. subjecti pro adjuncto. 11 Arborum corticibus. 12 *Et quantum trunci, tantùm mea nomina crescant: crescite & in titulos surgite ritè meos* Ovid Epist. Oen. 13 Arbores. 14 Polyptoton. 15 Dùm amores crescent. 16 Mixtus inter Nymphas. 17 Arcadiæ montem. 18 Veloces, feroces. Horat. Od. 2. Epod. *Aut trudit acres hinc, & hinc multâ cane Apros in obstantes plagas.* 19 Arcadios, à monte *Parthenio*, quem lustrant παρθένοι virgines Dianæ comites. 20 Obsidere. 21 Montes saxosos. 92 Memora resonantia, id est, in Arcadia. 23 Arcu Parthico, in cujus extremis augulis cornu est. Primitivum pro derivativo. 24 Jaculari. 25 Cretensia: Cydon est è nobilibus Cretæ urbibus. 26 Venatio & ferarum sectandarum defatigatio 27 Insani amoris. 28 Amoris Cupido. 29 Cruciatibus, miseriis hominum. 30 Æger animus mutat consilia, 31 Nymphæ seu Deæ sylvarum, ἅμα ταῖς δρυσὶ, natæ & denatæ. 32 Simul cedite, valete cum Nymphis & feris vestris. 33 Deum Cupidinem, vel amorem. 34 Mala mea. 37 Nec ille amor potest mutari, etiamsi, &c 37 Mediâ hyeme, quando frigora solent esse intensissima. Meton. effecti. 37 Aquam ex Hebro Thraciæ fluvio. Totum pro parte. 38 Bibam. Synecd. num. plur.

1 Si

[1] Sithoniasque nives hyemis [2] subeamus [3] aquosæ:
Nec si, cùm [4] moriens altâ [5] liber aret in ulmo,
Æthiopum [6] versemus oves [7] sub sidere Cancri.
Omnia vincit [8] *amor:* & nos [9] cedamus [8] amori.
Hæc sat erit, [10] Divæ, [11] vestrum cecinisse Poëtam,
Dùm sedet, & gracili [12] fiscellam [13] texit hibisco,
Pïërides: vos [14] hæc facietis [15] maxima [16] Gallo:
Gallo, cujus amor tantum mihi crescit in [17] horas,
Quantum [18] vere novo viridis [19] se subjicit alnus.
Surgamus: solet esse [20] gravis cantantibus umbra:
[21] Juniperi [20] gravis umbra: nocent & frugibus umbræ.
[22] Ite domum, saturæ, [23] venit Hesperus, ite, [24] capellæ.

1 Thracias. 2 Ingrediar. 3 Aquam generantis. 4 Flaccescens. 5 Cortex arboris desiccatus præ calore. 6 Ducam ad nova pabula, pascam. 7 Tempore solstitii æstivi, quando sol est in cœlesti signo Zodiaci, quod Cancer dicitur. 8 Polyptoton. 9 Locum demus. 10 O Musæ. 11 Me vatem vestrum, Virgilium lusisse, dum tenui argumento gracile carmen conficit. 12 Vas vimineum. 13 Componit. 14 Mea carmina. 15 Acceptissima. 16 Anadiplosis. 17 Singulas. 18 In principio veris. 19 Se erigit. 20 Molesta. 21 *Arboribus primùm certis gravis umbra tributa est, Usque adeò capitis faciant ut sæpe dolores, &c.* Lucret. 6, l. 22 Ad stabula vestra. 23 Advesperascit, id est, jam opus ad finem perduximus. Significat ergo his verbis crepusculum, quod Ovid. 4. Met. his tribus versibus circumlocutus est: *Jamque dies exactus erat, tempusque subibat, Quod tu nec tenebras, nec possis dicere lucem. Sed cum luce tamen dubia confinia noctis.* 24 Apostrophe & Anaphora.

P. VIRGILII MARONIS
GEORGICORUM.
LIBER I.

ARGUMENTUM.

PRopositio operis. Invocatio Numinum. Aratio. Ejus præcognita; arandi tempora; soli natura & discrimina; novalis prærogativa. Sementis. Pestes Satorum. Agriculturæ origo. Instrumenta rustica. Operum rusticorum tempora, quæ a cœli & siderum cognitione pendent. Tempestatum prognostica, à Sole & Luna. Prodigia quæ Jul. Cæs. cædem secuta, præsagierunt civile bellum contra Brutum & Cassium.

AD C.* MÆCENATEM.

*I. QUid faciat [1] lætas segetes, [2] quo sidere terram
[3] Vertere, Mæcenas; II. ulmisque adjungere vites
Conveniat; III. quæ cura boum, [4] qui cultus habendo
Sit pecori; IV. apibus quanta experientia [5] parcis:
[6] Hinc canere incipiam. [7] Vos, ô clarissima mundi
[8] Lumina, [9] labentem cœlo quæ [10] ducitis annum,
[11] Liber, & [12] alma Ceres, vestro si munere tellus
[13] Chaoniam pingui glandem mutavit [14] aristâ,

* Pulchra & plena Georgicorum & laborum & librorum propositio & divisio: ut argumentum sit libri 1. I. *Agriculturæ rationes & tempora.* II. *Arborum plantatio atque insitio.* III. *Pecoris cura.* IV. *Apum & mellificii ratio.* 1 Terras aut herbas satorum seminum pingues: tunc enim segetem uberrimam ferunt; & ex ubertate oritur lætitia. 2 In cujus sideris ortu & occasu, quo tempore observatio: ex sideribus enim tempora colliguntur. 3 Arando. 4 Quæ cura ac diligentia adhibenda sit pecori ovillo, caprillo & equino. 5 Frugi: quia mella custodiunt, & inventis abstinent, & nihil sine ordine conficiunt. 6 Deinceps. 7 Post propositionem rerum describendarum invocat Poëta diversa numina. 8 Sol & Luna, anni duces; *quorum motu tempora observantur à serentibus ac condentibus*, inquit Varro. 9 Currentem, vel citò transeuntem. 10 Vicissim traducitis. 11 Inventores vini & frugum: vestro siquidem beneficio & invento gens humana a glandium & aquæ usu ad pinguiorem frumenti & vini victum traducta est. 12 Altrix nostra. 13 Epiroticam, qua homines, in sylva Chaonia crescente, ante inventum frumentum, vescebantur. Κατ' ἐξοχὴν & Synedochice pro omni glande: uti & ... 14 Fruge maturâ, id est, frumento.

Poculaque inventis [1] Acheloïa miscuit uvis;
Et vos, [2] agrestum [3] præsentia numina, [4] Fauni,
[5] Ferte simul [4] Faunique [5] pedem, [4] Dryadesque [6] puellæ,
[7] Munera vestra cano: [8] Tuque ô, cui [9] prima frementem
Fudit equum, magno tellus percussa tridenti,
Neptune; &. [10] cultor nemorum, cui [11] pinguia Ceæ
Ter centum [12] nivei [13] tondent dumeta juvenci;
[14] Ipse, nemus linquens patrium saltusque Lycæi,
Pan, ovium custos, tua [15] si tibi Mænala curæ,
Adsis, O Tegeæe favens; oleæque, Minerva,
Inventrix; [16] uncique [17] puer monstrator aratri:
Et teneram [18] ab radice ferens, Sylvane, cupressum:
Dique, Deæque omnes, studium quibus arva tueri,
Quique novas alitis [19] non ullo semini fruges,
Quique [20] satis [21] largum cœlo dimittitis imbrem;
[22] Tuque adeò, [23] quem mox quæ sint habitura Deorum
Concilia, incertum est; urbisne invisere, Cæsar,
I. Terrarumque [24] velis curam, & te maximus orbis,
Authorem frugum, [25] tempestatumque potentem
Accipiat, cingens [26] maternâ tempora myrto;

1 ... *Acheloïa pocula*, pro qualibet aquâ, respectu tamen habito ad hunc fluvium, qui primus omnium terra erupisse dicitur. 2 Agros colentium seu rusticorum. 3 Propitia & in terris degentia. 4 Bacchi comites, numina rustica, rerum sylvestrium præsides, ad 2. l. 5 Adeste, convenite in auxilium meum. 6 Nymphæ arborum. 7 Inventa vestra, glandes & frondes quibus pascuntur pecora. 8 Neptune, cujus tridente percussa terra, in certamine cum Pallade super Athenarum nomine, produxit equum. 9 Generaliter, quæ Deorum parens fuerit cum cœlo: vel quæ prima emerserit ante omnia elementa: vel speciali respectu ad Atticam, contentionis Nept. cum Pallade locum, quæ primam se & antiquissimam terram gentemque prædicat. 10 Aristæe, pecorum in Ceâ ins. in mari Ægæo præses, ubi & reparasse apes diceris, ad l. 4. 11 Oves pingues seddentia. 12 Candidi. 13 Pascendo abrodunt loca dumis & spinis referta. 14 Pan præses pastorum, relicta Arcadia, in quâ Lycæus & Mænalus Montes. Tegea oppidum, adsis. 15 Tametsi. 16 Incurvi, & uncum in stivâ habentis. 17 Triptoleme, qui à Cerere edoctus in Atticâ primum, mox per orbem, agri colendi rationes sparsit. Alij Osyrim Ægyptium intelligunt. 18 Integram cupressum, radicitus evulsam. Nota ex fab. Cyparissi. 19 Quodam nativo alimento. 20 Ad utilitatem satorum seu segetum. 21 Fœcunditatem largientem. 22 Auguste Cæsar, adsis. 23 Cujus serò tandem hinc ad Deos migrantis, in arbitrio est, in quorum numero velis esse Deorum. I. *terrestrium*, II. *marinorum*, III *cœlestium*, aut IV. *inferorum*: quem tamen rejicit Poëta. 24 Sc. *assumere*, id est, an velis coli in urbibus ab his, qui eas inhabitant, tanquam eorum protector. 25 Tempestatum aut temporum potentiam habentem. 26 Veneri sacra, è cujus stirpe Octavius Augustus enim originem habuit ab Iulo, qui fuit filius Æneæ; cujus mater Venus.

II. An

II. An Deus immensi venias maris, ac tua nautæ
Numina sola colant; tibi serviat [1] ultima Thule;
Teque sibi generum [2] Tethys [3] emat omnibus undis;
III. Anne novum [4] tardis sidus te mensibus addas,
[5] Quâ locus Erigonen inter, [6] Chelasque sequentes
[7] Panditur; ipse tibi jam brachia contrahit ardens
Scorpius, & cœli [8] justâ plus parte [9] reliquit;
[10] Quicquid eris; (IV. nam te nec sperent [11] Tartara regem,
Nec tibi regnandi veniat [12] tam dira cupido:
[13] Quamvis Elysios miretur Græcia campos,
Nec [14] repetita [15] sequi curet [16] Proserpina matrem)
[17] Da facilem cursum, atque [18] audacibus [19] annue cœptis,
Ignarosque [20] viæ, mecum miseratus [21] agrestes
[22] Ingredere, & votis [23] jam nunc assuesce [24] vocari.
[25] Vere novo, gelidus [26] canis cum montibus humor
[27] Liquitur, & Zephyro [28] putris se gleba [29] resolvit,
[30] Depresso incipiat [31] jam tùm [32] mihi taurus [30] aratro

1 Ultima Romanis tùm nota, nec vera tamen est, id est, extremi hominum 2 Magna maris Dea. 3 Accipiat, compatet dote undarum omnium, quarum Deus efficieris. Ad Romanam consuetudinem uxoris capiendæ alludit. Tribus modis uxor habebatur, usu, farre, & coëmptione. 4 Æstivis: propter longissimos dies & horas civiles. 5 Inter Virginem, & Scorpium plus æquo sibi in Zodiaco occupantem, vacare ait Augusto locum: in librâ sc. sub quo signo natus est, & ad cujus justitiam imperavit 6 Brachia scorpii magnitudine sui corporis locum duorum signorum occupantis. 7 Aperitur. 8 Plus tibi tribuit partis, quam sibi relinquat, ut vix habeat, ubi maneat ipse Scorpius. 9 Ut novum sydus recipiat 10 Quodcunque numen eris, sive terræ, sive maris, sive cœli. Conclusio est. 11 Inferorum loca. Rejectam vult inferni regni optionem, utcunque inferni Elysium à Græcis efferatur laudibus & à Proserpinâ supero cœlo prælatum fuerit 12 Ut inferis dominari velis. 13 Quantum velit, admirando efferat beatorum loca. 14 A matre Cerere. 15 Nolit redire ad superos. 16 Jovis & Cereris filia. 17 Aspira mihi, fer mihi opem, cùm in cœlo es, ô Cæsar. Translatio est ab equis, vel à navigatione tracta. Facilem enim cursum habent nautæ, cùm aura aspirat. 18 Quia primus Latinorum Virgilius agriculturam carmine scripsit. 19 Fave annuendo. 20 Rationis & consuetudinis colendi. 21 Agricolas. 22 Accede, adsis ut numen. 23 Vivus: dùm adhuc in terris es: viventi enim divini honores habiti. Horat. *Præsenti tibi maturos largimur honores, Jurandasque tuum per nomen ponimus aras.* 24 Invocari à nobis. 25 Initio veris a cuius signa ponit nives solutas & glebas putrescentes spiritu genitabilis Favoni. Hic incipit Poëta docere agriculturam, & primò quo tempore terra proscindenda sit. 26 Nive adhuc in verticetectis. 27 Liquefit, dissolvitur. 28 Humefacta ac mollificata. 29 Aperit, dissolvitur. 30 Deorsum in terram profundè impresso vomere. 31 Eo tempore, in vere, id est, primo vere. 32 Cuivis aranti.

[1] Ingemere, & sulco attritus [2] splendescere [3] vomer.
Illa [4] seges demùm votis respondet avari
Agricolæ, [5] bis quæ solem, bis frigora sensit:
[6] Illius immensæ ruperunt [7] horrea messes.
[8] At prius [9] ignotum [10] ferro quàm [11] scindimus [12] æquor,
[13] Ventos, & [14] varium cœli prædiscere morem
Cura sit, ac [15] patrios cultusque [16] habitusque locorum;
Et quid quæque ferat regio, & quid quæque [17] recuset.
Hîc segetes, illic [18] veniunt feliciùs uvæ:
Arborei fœtus alibi, atque [19] injussa virescunt
Gramina: nonne vides, croceos ut [20] Tmolus odores,
India mittit ebur, [21] molles sua thura [21] Sabæi?
At [22] Chalybes nudi ferrum, [23] virosaque [24] Pontus
[23] Castorea, Eliadum [25] palmas Epiros equarum?
[26] Continuò has leges, æternaque fœdera certis
Imposuit natura locis, quo tempore primùm
[27] Deucalion [28] vacuum [29] lapides jactavit in orbem:

1 Mugitum edere, propter laborem. 2 Splendens fieri: attritus enim frequenti aratione rubiginem amittit. 3 Ferrum aratri, quod vomit terram. 4 Satio frugum consentit tandem desideriis coloni cupidi. 5 Novalis ager, qui alternis cessat, & vacante anno proscissus hyberno pateat imbri, æstivo calori: sequenti deinde anno satus utrumque itidem patitur. 6 Agricolæ avari. 7 Loca, in quibus triticum ponitur. *Rumpi horrea* videntur, quando magnâ frugum copia distenduntur. 8 Præcognita agricolæ ac prædiscenda. 9 De quo nullum adhuc fecimus periculum. 10 Sc *aratro*, id est vomere. 11 Aramus 12 Campum, agrum planum, ab *æquitate* dictum. 13 Qui venti pluviam, qui serenitatem allaturi sint, id est, sub quo vento sit bona aratio. 14 Varios motus stellarum, variam aëris influentiam antè intelligere. 15 Qui quorum libet patriæ seu loco nativo conveniant. 16 Et naturas & qualitates regionum. 17 Sc. *ferre*, id est, non ferat, non gignat. 18 Fœcùndius & uberius nascuntur. 19 Αὐτοφύη, spontè suâ, nullo serente, aut cogente. 20 Mons Lydiæ, vitibus & croco nobilis. 21 Arabiæ felicis populi, cujus Saba metropolis est, propter rerum copiam vita delicati. 22 Asiæ Minoris, ad Pontum, populi; σιδηροτέκτονες, undè *nudi*, ut 8. Æn. *& nudus membra Pyracmon.* 23 Medicamenta ex testiculis Castoris virus, id est, venenum quoddam habentia. 24 Insula. 25 Fpirus producit equas palmis, & victoriis nobiles in certaminibus Olympicis juxta Flidem Achaiæ urbem. 26 Quos habitus & ingenia alia aliis terris indidit rerum omnium parens natura, ab ipso Deucalionis diluvio & ipsa mundi origine. 27 Thessaliæ rex, Promethei filius, maritus Pyrrhæ. 28 Vastatum diluvii aquis, & hominibus carentem, quare de mundi restitutione Deucalion (qui solus cum Pyrrhâ supererat) Themidis oraculum adiit: quæ respondit, ut ossa Magnæ Matris post tergum jacerent. 29 Post tergum jactos.

[1] Undè [2] homines nati, [3] durum genus. Ergo age, terræ
[4] Pingue solum primis extemplò à [5] mensibus anni
Fortes invertant tauri, glebasque [6] jacentes
[7] Pulverulenta coquat [8] maturis Solibus æstas.
[9] At si non fuerit tellus fœcunda; sub ipsum
[10] Arcturum tenui sat erit [11] suspendere sulco:
[12] Illic, [13] officiant [14] lætis ne frugibus herbæ;
[15] Hic, sterilem exiguus ne deserat humor [16] arenam.
[17] Alternis, [18] idem [19] tonsas [20] cessare [19] novales,
Et [21] segnem patiêre [22] situ durescere campum.
Aut ibi [23] flava seres, [24] mutato sidere, farra,
Unde prius [25] lætum [26] siliquâ quassante legumen,
Aut tenues [27] fœtus [28] viciæ, [29] tristisque lupini
Sustuleris fragiles calamos, [30] sylvamque sonantem.
[31] Urit enim lini campum [32] seges, urit avenæ,
Urunt [33] Lethæo perfusa papavera somno:
[34] Sed tamen alternis facilis labor: [35] arida tantum

1 E quibus lapidibus. 2 Ex Deucalionis jactu mares ex Pyrrhæ verò fœminæ. 3 *Undè genus durum sumus experiensque laborum; Et documenta damus, quâ simus origine nati.* Ovid. Met 1. 4 Pinguis ager primo vere altius proscindatur, glebæque inversæ exponantur solibus æstivis, quò tollantur herbæ noxiæ. 5 Januario & Februario 6 Graves 7 Plena pulveribus, ex magna siccitate. 8 Valde fervidis, festinis 9 Macer leviter vomere stringatur sub autumno, ne intereat penitus humor, qui exiguus erat in terra arenosa. 10 Qui oritur Cosmice. 12. die Septembris, quo tempore satio fit 11 Suspensam tenere terram, id est, non arabitur, donec seminandum erit, nisi tenui sulco. 12 In pingui agro seu solo. 13 Noceant 14 Benè provenientibus & fertilibus. 15 In terra minus fœcunda & macrà. 16 Terram, quæ est arenæ persimilis. 17 Ovid. l. 1. de Pont El. 5. *Quæ nunquam vacua solita est cessare novali, Fructibus assiduis lassa senescit humus.* 18 Qui suo tempore terram utramque arasti. 19 Messas terras denovo satas. *Hoc novale*, aut *hæc novalis* dicitur ager, qui alternis annis seritur. 20 Ab onere ferendi. 21 Infœcundum, sterilem. 22 Lanugine obduci & durum fieri, ut vires recipiat. 23 Quæ flavescunt, dûm matura sunt. 24 Alia anni tempestate. Si admittatur lectio *mutato semine*, liquidum erit. 25 Fertile & pingue 26 Tunica aut theca leguminum concutiente pondere suo ipsum legumen, id est, si videris produxisse densum & amplum legumen, poteris tempore suo inserere farra. 27 Proventus. 28 Ejus leguminis de genere lentis. 29 Amari ante maturitatem: allusum ad etymon Lupini ἀπὸ τῆς λύπης. 30 Sc. lupinorum virgulta. 31 Arefacit, consumit, exsiccat. 32 Stipula. 33 Papavera somnum & oblivionem conciliantia, nec rarò lethum. *Lethe* autem fl est Poeticus rerum oblivionem τὴν λήθην inducens: ut 6. Æneid. *Lethæo*, id est, obliviosa. 34 id est, postquam annum cessaverit, poteris, unde linum sustuleris, etiam farra serere 35 Exhausta terra & effœta renovetur, atque fœcundior, aut stercoratione: idque fimo aut cinere, qui solvit & calefacit; aut stipularum in arvo incensione; quin & ipsarum glebarum.

Ne saturare [1] fimo pingui pudeat sola, ne-ve
Effœtos cinerem [2] immundum jactare per agros:
[3] Sic quoque [4] mutatis [5] requiescunt fœtibus arva.
[6] Nec nulla [7] intereà est [8] inaratæ [9] gratia terræ.
Sæpè etiam steriles incendere [10] profuit agros,
Atque [11] levem stipulam [12] crepitantibus [13] urere flammis:
I. Sive [14] indè [15] occultas vires, & [16] pabula terræ
Pinguia concipiunt; II. sive [17] illis omne per ignem
[18] Excoquitur vitium, atque [19] exsudat inutilis humor;
III. Seu plures calor ille vias, & [20] cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat [21] quâ succus in herbas:
IV. Seu [22] durat magis, & [23] venas astringit hiantes;
Ne [24] tenues pluviæ, [25] rapidi-ve potentia solis
Acrior, aut Boreæ [26] penetrabile frigus [27] adurat.
[28] Multum [29] adeò, rastris glebas qui frangit [30] inertes,
Vimineasque [31] trahit crates, juvat arva: neque illum
Flava Ceres alto nequicquam [32] spectat [32] Olympo:
Et [33] qui, [34] proscisso quæ [35] suscitat [36] æquore [37] terga,
Rursus in [38] obliquum verso [39] perrumpit aratro,
[40] Exercetq; [41] frequens tellurem, [42] atque imperat arvis.
[43] Humida solstitia atque hyemes orate serenas,

1 Stercore. 2 Limosum & pinguem. 3 Stercorando. 4 Si non idem genus frumenti aut leguminis seratur continuè. 5 Non pinguescunt. 6 Nonnulla & maxima. 7 Dùm cessat 8 Non aratæ. 9 Relatio beneficii: quia se pinguem facit ad futuros proventus. 10 Utile fuit. 11 Desiccatam. 12 Quia stipula, quando comburitur, dat crepitum. 13 Adeòque terræ crematæ quatuor de caussis remedia sunt & fructus. Ignis quippe vi. I *Frigida macies sublevatur.* II. *Uligo exsudatur* III. *Laxantur meatus ad succum & genitalem aërem admittendum.* IV. *Adstringuntur ad arcendas pluvias nimias, calorem & frigus.* 14 Ab illa combustione, illis flammis. 15 Quæ ignorantur à nobis. 16 Nutrimenta. 17 Terris. 18 Coquendo expellitur & consumitur. 19 Evanescit. 20 Occultos resolvit meatus. 21 Sc. *parte*, id est, per quæ spiramenta. 22 Sc. *ignis*. 23 Rimas condensat apertas. 24 Subtiles & penetrabiles. 25 Attrahentis ad se cuncta. 26 Facilè penetrans. Sic Lucr. *penetrabile frigus & manabile.* 27 Cum frigus calorem plantis innatum exstinguat, humoreque evocato, ut inarescant, faciat, idem præstat quod ignis: adeòque adurere dicatur. 28 Docet alios colendæ terræ modos, agrumque fieri fertilem diligentia agricolæ. 29 Valdè. 30 Inutiles, infœcundas, & quasi sine arte aliquid producendi. 31 Super glebas. 32 Sc. *illum*. 33 Cœlo. 34 Priùs scisso & sulcato. 35 Sursum prius levat. 36 Campo plano. 37 Superficiem, glebas inversas. 38 In transversum. 39 Proscindit. 40 Neque frustra spectat illum, qui exercet, &c. Sic Hor. 2 Epod. *Paterna rura bobus exercet suis.* 41 Frequenter arando 42 Et Sic domat agros, ut sibi audientes faciat. 43 Æstiva, sc. æstates humidas, hiemes serenas.

Agri-

Agricolæ: [1] hiberno lætissima pulvere farra;
[2] Lætus ager: nullo tantum se [3] Mysia [4] cultu
Jactat, & ipsa suas mirantur [5] Gargara messes.
[6] Quid dicam, jacto qui semine [7] cominùs arva
Insequitur, [8] cumulosque [9] ruit malè pinguis arenæ?
Deinde [10] satis [11] fluvium inducit, [12] rivosque sequentes?
Et, cùm [13] exustus ager [14] morientibus [15] æstuat herbis,
Ecce, [16] supercilio [17] clivosi tramitis, undam
[18] Elicit: [19] illa [20] cadens [21] raucum per [22] lævia murmur
Saxa ciet, [23] scatebrisque arentia temperat arva.
[24] Quid, qui [25] ne gravidis procumbat culmus aristis,
[26] Luxuriem segetum tenerâ [27] depascit in herbâ,
Cùm primùm sulcos [28] æquant sata? [29] quique paludis
Collectum humorem [30] bibulâ [31] deducit arenâ?
Præsertim [32] incertis si mensibus amnis abundans
[33] Exit, & [34] obducto latè tenet omnia limo,
[35] Undè cavæ tepido [36] sudant humore [37] lacunæ.
[38] Nec tamen (hæc cùm sint hominumque boümque labores,
[39] Versando terram, [40] experti) nihil [41] improbus anser,

1 Quia farra sunt fertilissima serenitate hiberna, qua pulvis per siccitatem producitur. 2 Ferax hiberno pulvere. 3 Regio est Hellesponti, nominata à Mysis, qui è Thracia illuc migraverunt: quæ subdita fuit Telepho: & posteà Teuthranti. 4 Proventu frugum, quantum sc. serenitate hibernâ. 5 Oppidum ad radicem Idæ montis in Mysia, ut una eademque sit regio. Macrob. 5. l. Sat. c. 20. 6 Quid dicam de illo, id est, quantum ille prosit arvis. Prosequitur intentum, *quid faciat lætas segetes* 7 De propè, & statim quasi concertis manibus. 8 Et dissipat, comminuit, invertit, eruit glebas arenæ non pinguis seu sterilis. Nam terra sterilis est similis arenæ. 9 Sic Georg. 2. *& ruit atram Ad cœlum piceâ crassus caligine nubem.* 10 Segetibus. 11 Ad irrigandos agros. 12 Et aquas defluentes in agrum. 13 Nimio calore. 14 Languentibus præ nimiâ siccitate. 15 Nimium calescit, fervet. 16 Jugo, cacumine, summitate. Metaphora ab homine. 17 Multos clivos habentis. 18 Educit. 19 Aqua. 20 Defluens. 21 Infractum. 22 Attrita seu polita. 23 Ebullitionibus. 24 Quid de illo dicam, quantum juvet arva, &c. 25 Ne in frondem luxurient sata, ubertatem nimiam pecore immisso depascit, detondetque. 26 Abundantiam pinguium culmorum. 27 Pascendo pecora absumit. 28 Cooperiunt per æqualem altitudinem. 29 Qui sulco ducto exsiccat arva, cavetque uliginem satis noxiam. 30 Multum aquæ bibente propter siccam terram 31 Diminuit, aufert. 32 Si quâ mundatione, per menses vernos & autumnales, quorum tempestates haud ita certæ sunt, nunc pluviosæ, nunc sudæ, limo obducantur arva 33 Se supra ripas & limites suos latè effundit. Ovid 1. Met. belle hoc, *Expatiata ruunt per apertos flumina campos.* 34 Superducto. 35 A quo limo. 36 Distillant 37 Fossæ seu receptacula aquarum, id est, in quæ se aqua colligit. 38 Postquam edocuit diligentiam agricolis in colendo agro servandam, subjungit misera eorum fata. 39 Arando, & colendo. 40 Talia pericula supradicta 41 Avidus, insatiabilis, nocens. Plin. 10 l. 15 c.

[1] Strymoniæque grues, & amaris [2] intyba fibris
[3] Officiunt, aut [4] umbra nocet. [5] Pater ipse, colendi
Haud facilem esse [6] viam voluit, primusque per artem
[7] Movit agros, curis [8] acuens mortalia corda:
Nec [9] torpere gravi passus [10] sua regna [11] veterno.
[12] Ante Jovem nulli [13] subigebant arva coloni:
Nec signare quidem, aut partiri [14] limite campum
Fas erat: [15] in medium quærebant: ipsaque tellus
Omnia liberiùs, nullo [16] poscente, ferebat.
[17] Ille [18] malum [19] virus serpentibus addidit [20] atris,
[21] Prædarique lupos jussit, [22] pontumque moveri:
Mellaque decussit [23] foliis, [24] ignemque removit;
Et passim [25] rivis currentia vina repressit:
Ut varias [26] usus meditando [27] extunderet artes
Paulatim, & [28] sulcis frumenti quæreret herbam:
Ut silicis venis [29] abstrusum [30] excuderet ignem.
[31] Tunc [32] alnos [33] primùm fluvii sensêre [32] cavatas:
Navita tùm stellis numeros & nomina fecit,
[34] Pleïadas, [35] Hyadas, [36] claramque Lycaonis [37] Arcton.

1 Circa Strymonem. Thraciæ fluvium. versari solitæ. 2 Cichorea. cujus radix amara est. 3 Nocent. 4 *Nocens & frugibus umbra* ult. Eclog. 5 Jupiter. 6 Modum & rationem 7 Aravit. 8 Accendens, excitans. 9 Pigrescere. 10 Homines sui temporis 11 Inerti otio, tanquam segni lethargo. 12 Sub aureo Saturni ævo, priusquam ea Jupiter subegisset. Digreditur nunc in sæculi Saturnii, sive aureæ ætatis descriptionem, quam opponit illi, quâ Jupiter rerum potius fuit. Semina tum primum longis Cerealia sulcis obruta esse & juvencos jugo pressos ingemuisse canit Ovidius, postquam, Saturno in tartara misso, sub Jove mundus esse cœpit. 13 Arabant agros. 14 Termino ad dirimendos agros. Ovid. 1. Met. *Communemque prius, seu lumina solis, & auræ, Cautus humum longo signavit limite mensor.* 15 In commune quærebant victum. 16 Imperante & urgente. Ovid. 1. Met. *alimentaque debita dives Poscebatur humus.* 17 Jupiter argenteum auspicatus seculum. 18 Est enim in numero ambiguorum: uti φάρμακον, *valetudo*, &c. 19 Venenum: ut homines invenirent artes, quæ caverent à venenis. 20 Nocivis 21 Ut lupi prædarentur pecora, præsertim ovilla 22 Mare per navigationem agitari 23 Frondibus arborum. 24 Abstulit ignem mortalibus. Κρύψε δὲ πῦρ Hesiod. 25 Per rivos fluentia. 26 Consuetudo atque experientia. 27 Signate: quasi fabricaret artes, Agriculturam, Nauticam, Astronomicam, Venationem, Piscationem, Terrariam. 28 In sulcis, id est, per arationem. 29 Latentem. 30 Cudendo & concutiendo eliceret. 31 Ovid. 1. Met. *quæque diu steterant in montibus altis, Fluctibus ignotis insultavere carinæ.* Docet varia inventa per egestatem. 32 Navigia ex alnis cavatis. 33 Postquam Jupiter rerum penuriam induxerat. 34 Septem stellas conglomeratas in dorso Tauri. 35 Septem stellas in fronte Tauri. 36 Quia stellas habet 21 aut illustrem, & multis versibus memoratam 37 Helicen, ursam majorem. Ex Lycaonis filia Calisto, Jovis pellice, sidus relatum in Septentrionem. Fab. nota ex Ovidio & Mythologis.

Tùm

Tùm laqueis captare feras, & [1] fallere visco
Inventum, magnos [2] canibus circumdare saltus.
Atque alius latum [3] fundâ [4] jam verberat amnem
[5] Alta petens; [6] pelagoque alius trahit humida [7] lina.
[8] Tùm ferri rigor, atque [8] argutæ lamina serræ:
(Nam [10] primi cuneis scindebant [11] fissile lignum)
Tùm variæ [12] venêre artes: [13] *Labor omnia vicit*
[14] *Improbus, &c.* [15] *duris urgens in rebus* [16] *egestas.*
[17] Prima Ceres [18] ferro mortales [19] vertere terram
[20] Instituit: [21] cùm jam glandes atque arbuta [22] sacræ
[23] Deficerent sylvæ, & victum Dodona [24] negaret.
[25] Mox & frumentis labor [26] additus: ut [27] mala [28] culmos
[29] Esset robigo, [30] segnisque [31] horreret in arvis
Carduus: [32] intereunt segetes: [33] subit aspera sylva,
Lappæque, tribulique: interque [34] nitentia culta
[35] Infelix lolium & [36] steriles dominantur avenæ.
Quod nisi & [37] assiduis terram insectabere rastris,
Et [38] sonitu terrebis aves, & ruris [39] opaci

1 Sc. *aves.* 2 Venaticis. 4 Interreà, dum venationi studet. 3 Retis genere quod ἀμφίβληστρον. 5 Profunda, ubi majores sunt pisces. 6 E mari. 7 Retia è lino. 8 Deinde modus indurandi ferrum est inventus. 9 Stridulæ, sonoræ, dum quid eà secatur. 10 Sc. *mortales.* 11 Quod facilè finditur. 12 Excogitatæ sunt. 13 Durum necessitatis telum artes excudit. *Omnia conando docilis solertia vincit.* Manil. 1. l. Ἁ πενία μόνα τὰς τέχνας ἐγείρει, Αὐτὰ τῶ μόχθοιο διδάσκαλος. Theocr. Idyll 21. 14 Requietis impatiens, vehemens. Πονηρὸς πόνος, etiam in pericula & mala impellens: vel continuus, insatiabilis. 15 Quas durum est pati: vel, *duris*, id est, adversis, incommodis, infortunatis. Æn. 1. Res dura, *& regni novitas me talia cogunt Moliri.* Sic *dura servitus, dura conditio, &c.* 16 Penùria. 17 Redit ad institutum suum, ut agriculturæ autorem significet, dicens Cererem eam invenisse. *Prima Ceres unco glebam dimovit aratro, Prima dedit fruges, alimentaque mitia terris.* Ovid 5. Met. 18 Quibuscunque instrumentis ex ferro factis. 19 Vertendo colere. 20 Docuit. 21 Cum arbutei fœtus & glandes, quibus abundat nemus Dodonæum in Epiro jam deficerent, quo tantùm cibo primi mortales vescebantur. 22 Jovi consecratæ. 23 Deessent. 24 Sc. *mortalibus.* 25 Mox & pestes aliæ segetes novis vitiis. agricolas novis laboribus vexabant. 26 A Jove, qui agros *colendi haud facilem esse viam voluit.* 27 Perniciosa. 28 Sc. *frumenti* quod prius lætius veniebat. 29 Ederet, consumeret: ab *edo. es, est*, Sic 4. Æn. *Est mollis flamma medullas.* 30 Infœcundus, & nihil boni adferens. 31 Horridus staret propter spinas, quas habet. 32 Sata suffocantur, postquam is horrere cœpit 33 Subsequitur, succedit multitudo herbarum, satorum incrementum impediens. 34 Pulcherrimas segetes. 35 Zizanium infelicitatem pariens. Idem versus habetur Eclog. 5. 36 Sterilem terram facientes. 37 Assiduè eradicaveris herbas nocivas 38 Arcus aut vocis; aut tinnitu aliquo. Πόνον ὀρνίθεσσι τιθεὶς. Hesiod. 39 Arboribus circumsepti.

[1] Falce premes umbras, [2] votiſque vocaveris imbrem!
Heu, magnum [3] alterius fruſtra ſpectabis [4] acervum,
[5] Concuſsâque [6] famem in ſylvis [7] ſolabere quercu.
[8] Dicendum, & quæ ſint [9] duris agreſtibus [10] arma,
Queis ſine, nec potuêre ſeri, nec [11] ſurgere meſſes.
Vomis, & [12] inflexi [13] primum [14] grave robur aratri,
[15] Tardaque [16] Eleuſinæ matris [17] volventia [18] plauſtra,
[19] Tribulaque, [20] traheæque, & [21] iniquo pondere raſtri:
[22] Virgea [23] præterea Celei, viliſque ſupellex,
Arbuteæ crates, & [24] myſtica vannus Jacchi:
[25] Omnia quæ [26] multò antè [27] memor proviſa [28] repones,
Si te [29] digna [30] manet [31] divini gloria ruris.
[32] Continuò in ſylvis magnâ vi [33] flexa domatur
In burim, & curvi formam accipit ulmus aratri.
[34] Huic [35] à ſtirpe pedes [36] temo protentus in octo,
[37] Binæ aures, [38] duplici aptantur dentalia dorſo.
[39] Cæditur & tilia [40] ante [41] jugo levis, altaque fagus,
[42] Stivaque, quæ [43] currus à tergo [44] torqueat imos,

1 Cultro incurvo exſcindes, coërcebis, amputando ramos arborum ſegetibus incumbentes. 2 Diis factis. 3 Vicini tui, qui eam diligentiam adhibuit.. 4 Frumenti. 5 Agitata ad habendam glandem 6 Fartis inops, glande famam inertem expiabis. 7 Mitigabis 8 Poſtquam docuit, quomodo & quo diligentia terra ſit colenda, docet quibus armis ſeu inſtrumentis. 9 Labore induratis & malo aſſuetis agricolis in agro degentibus. 10 Inſtrumenta. Enumerat autem ad arationem quatuor, ad meſſem totidem. 11 Creſcere in altum fruges. 12 Incurvi. 13 Sc. *eſt*. 14 Ponderoſum lignum. 15 Tard?. 16 Cereris, ab *Eleuſi*, urbe Atticæ, ubi Ceres, à Celeo rege hoſpitio excepta, filium ejus Triptolemum agriculturam docuit. 17 Sc. *ſe*, aut volubilia. 18 Vehicula, ſc *ſunt ruſticis neceſſaria*. 19 Inſtrumenta triturandi 20 Trahæ, id eſt, inſtrumenta, quæ trahuntur ſine rotis. 21 Grandi aut inæquali, quia ſecundum terræ qualitatem dentes & pondus habent. 22 Vaſa ex arbuto, vimine, virgis, ſc. crates, vanni, &c. quorum texturam & uſum Celeus à Cerere accepit. 23 Sc. *eſt ruſticis habenda*. 24 Ad purgandam quidem frugem: ſed quorum uſus in myſticis Bacchi ſacris ſolennis & frequens. 25 Sc. *inſtrumenta*. 26 Quàm utaris. 27 Indigentiæ præteritæ. 28 Condes, locabis in repoſitorio ſuo. 29 Præſtans. 30 Exſpectat aut delectat. 31 Beati, quod Dii aliquando coluêre: aut fertilis 32 Statim. 33 Incurvatur in buris, id eſt, incurvaimenti aratri uſum. 34 Buri. 35 Ab ultima parte. 36 Lignum oblongum, ad quod rotæ connectuntur, extenſum ad longitudinem octo pedum. 37 Duo ferra aut ligna latiora, in morem aurium utrimque affixa, ut latiorem ſulcum faciant. 38 Et ligna, in quibus vomer infigitur, duplici angulo, cùm ſint quadrangularia, applicantur huic aratro. 39 Amputatur. 40 Priuſquam opus ſit eâ uti. 41 Ad jugum, id eſt, ut ex eâ fiat jugum. 42 Manicula, quâ tenetur aratrum, à *ſtando* dicta. 43 Quia prius apud Antiquos ſubjiciebantur rotæ aratris. 44 Torquendo dirigat.

Et suspensa [1] focis [2] explorat robora fumus.
Possum multa [3] tibi [4] veterum præcepta referre,
Ni refugis, [5] tenuesque piget cognoscere curas.
[6] Area [7] cùm primis ingenti [8] æquanda [9] cylindro,
Et [10] vertenda manu, & [11] cretâ solidanda tenaci:
Ne [12] subeant herbæ, neu [13] pulvere victa fatiscat;
Tùm variæ [14] illudant pestes: sæpè exiguus mus
Sub terris posuitque domos, atque horrea fecit:
Aut [15] oculis capti fodêre cubilia talpæ:
Inventusque [16] cavis bufo, & quæ plurima terræ
Monstra ferunt: populatque ingentem [17] farris acervum
[18] Curculio, atque inopi metuens formica senectæ.
[19] Contemplator item, cùm se [20] nux [21] plurima [22] sylvis
Induet in florem, & ramos curvabit olentes:
[23] Si superant fœtus, [24] pariter frumenta sequentur,
[25] Magnaque cum magno veniet tritura calore.
At si [26] luxuriâ foliorum [27] exuberat umbra,
[28] Nequicquam pingues palea teret area culmos.
[29] Semina vidi equidem multos [30] medicare [31] serentes,
Et [32] nitro [33] priùs, & nigrâ perfundere [34] amurcâ,
[35] Grandior ut fœtus siliquis [36] fallacibus esset.
[37] Et quamvis igni exiguo properata maderent,
Vidi [38] lecta diu, & multo [39] spectata labore,
[40] Degenerare tamen; ni [41] vis humana quotannis

1 Juxta fumarium. 2 Siccet. 3 Auditori. 4 Qui de agricultura scripserunt. 5 Vilium rerum. 6 Ubi frumenta terantur. 7 Super omnia, præcipuè: 8 Complananda. 9 Lapide terere & volubili. 10 Tractanda ac subigenda, versanda. 11 Argilla firmanda. 12 Succedant seu suboriantur in area. 13 Siccitate obsita aut debilitata affatim hiscat & aperiatur rimis. 14 Nocent, decipiunt ipsum agricolam varia monstra pestifera, quæ messes prædantur. 15 Organa habentes, sed non usum. Talpis quippe oculorum effigies inest, si quis prætentam detrahat membranulam. Plin. 11. l. c. 37. & Aristot. 3. de Anim. cap. 1. 16 In cavernis terræ. 17 Frumenti: posuit enim speciem pro genere. 18 Vermis, frumenti rapax. 19 O agricola. Interserit breve prognosticon, quo futuræ messis ubertatem prædiscere possimus. 20 Amygdalus. 21 Longissima. 22 In sylvis florebit. 23 Si tunc fructus amygdalini abundant. 24 Pari mensura, seu superabundanter. 25 Tanta erit frugum copia, ut tritura ipsa ad totius æstatis calorem produci possit. 26 Abundantia inutili. 27 Abundat. 28 Non pingues; id est, plus habentes paleæ, quam grani. 29 Fabarum. Docet hic Poëta, quo pacto fruges validiores fiant. 30 Medicamento juvare. 31 Seminatores. 32 Sale 33 Quàm serantur. 34 Fæce olei 35 Grandius granum 36 Alias fallacibus futuris. 37 Quamvis igni lento macerata concoquerentur, ut indè properarent proventum. 38 Semina electa. 39 Probata. 40 Minora & deteriora fieri. 41 Prudentia.

[1] Maxima quæque manu [2] legeret: [3] sic omnia fatis
In pejus ruere, [4] ac retrò sublapsa referri
[5] Non aliter, quàm qui [6] adverso [7] vix flumine [8] lembum
Remigiis [9] subigit, si brachia forte [10] remisit,
Atque illum in [11] præceps [12] prono rapit alveus amni.
[13] Prætereà tam sunt [14] Arcturi sidera [15] nobis,
[16] Hœdorumque dies servandi, & lucidus [17] Anguis,
Quàm quibus in patriam ventosa per æquora vectis
[18] Pontus & ostriferi [19] fauces tentantur Abydi.
[20] Libra [21] die somnique pares ubi fecerit horas,
Et medium luci atque [22] umbris jam dividit orbem:
Exercete, [23] viri, tauros: serite hordea campis,
Usque sub extremum [24] brumæ [25] intractabilis imbrem.
Nec non & lini segetem, & [26] Cereale papaver
Tempus humo tegere, & jamdudum [27] incumbere aratris,
Dùm siccâ tellure licet, dùm nubila [28] pendent.
[29] Vere fabis satio: tum te quoque, [30] Medica, [31] putres,

1 Sc. *semina*. 2 Eligeret. 3 Sic vidi aut solent omnia decidere in deterius naturali quadam malignitate. *Damnosa quid non imminuit dies? Ætas parentum, &c.* Horat. 3. lib. Od. 6 natura pessum ruente. 4 Et, quæ ceciderunt, decrescere & pejorescere. 5 *Sic cùm gravatam navita adversâ ratem Propellit undâ, cedit in vanum labor, Et victa prono puppis aufertur vado.* Senec Hip. 6 Contra fluxum ac impetum fluminis. 7 Cum labore ac difficultate summa. 8 Scapham seu naviculam piscatoriam. 9 Sursum agit & impellit. 10 Retraxit à remigando. 11 Profundum & locum periculosum. 12 Defluenti. 13 Ostendit Poëta non solum terrarum & seminum diligentem curam agricolis necessariam, sed & astrorum observationem. 14 Stellæ lucidæ, primæ magnitudinis inter crura Boötæ. 15 Qui rem rusticam & agrariam tractamus 16 Stellarum duarum obscurarum in sinistrâ Erichthonii parte, sub capra stellâ primæ magnitudinis. 17 Qui insinuatus circumvolvitur duas Arctos. 18 Euxinus, sese à Mæotide palude ad Bosphorum Thracium extendens. 19 Introitus. Hellespontus interfluens Seston & Abydon ostreis nobilem. 20 Æquinoctio autumnali, Lucanus eadem sententiâ de æquinoctio autumnali: *Tempus erat, quo Libra pares examinat horas, Non uno plus æqua die, noctique rependit Lux minor hyberna verni solatia damni.* 21 Antiquo more dictum pro *diei* 22 Noctibus. 23 O fortes agricolæ. 24 Brevissimæ tempestatis dierum ac lucis. 25 Propter gelu: quia tunc non aratur. 26 Candidum, quod Cereri, id est, pani conficiendo admiscetur. 27 Operam date arationi. 28 Suspensa sunt in aëre minantia pluviam imminentem, id est, priusquam pluat. 29 Tempus opportunum sationi est fabis tempore verno 30 Herba equos pascens, à Mediâ, ubi abundat, nomen habens. 31 Resoluti per hyemale frigus & Favonii spiramenta ac stercorationem.

Acci-

[1] Accipiunt sulci, & [2] milio venit [3] annua cura:
[4] Candidus [5] auratis [6] aperit cùm cornibus annum
Taurus, & [7] adverso cedens Canis [8] occidit [9] astro.
[10] At si [11] triticeam in messem, robustoque farra
[12] Exercebis humum, solisque [13] instabis [14] aristis:
Antè tibi [15] Eoæ [16] Atlantides [17] abscondantur,
[18] Gnosiaque ardentis [19] decedat [20] stella Coronæ,
[21] Debita quàm sulcis [22] committas semina, quàmque
[23] Invitæ properes [24] anni spem credere terræ.
Multi ante occasum [25] Majæ [26] cœpere: sed illos
Exspectata seges [27] vanis [28] elusit aristis.
Si verò viciamque seres, vilemque faselum,
Nec [29] Pelusiacæ curam aspernabere lentis;
[30] Haud obscura [31] cadens mittet tibi signa Boötes.
Incipe, & ad [32] medias sementem extende [32] pruinas.
[33] Idcircò certis dimensum partibus orbem
Per [34] duodena regit mundi Sol [35] aureus [34] astra.

1 Id est, tu tunc quoque feceris tempestive. 2 Legumine illi, modicis, sed plurimis granis fertili. 3 Quæ singulis annis innovari vult: cum Medica unicâ semente duret annos 10. 4 Cùm Sol Taurum ingressus, Aprili medio, annum aperit. 5 Quæ aurata habere fingitur propter fulgorem potissimum. 6 Resolvit solum, quotannis tunc resolvi solitum. 7 Cujus aversus est incessus. 8 Heliacè, à xv. Cal. ad ipsas Calendas Majas, & opposité. 9 Tauro. 10 Docet nunc, quo tempore frumentum feras. 11 Ut indè triticum metas. 12 Coles & arabis. 13 Instanter incumbes. 14 Triticeis & farreis metendis, id est, non petis legumina, sed frumenta. 15 Orientales aut matutinæ. 16 Pleiades seu Virgiliæ, ex Pleione & Atlante genitæ, id est, septem stellæ nominibus Atlantidum insignitæ. 17 Occidant, ita ut non amplius eas videas, id est, die 28. Octobris. 18 Corona Ariadnes filiæ Minois, regis Cretæ cujus Gnosos oppidum. 19 Recedat a Sole, id est, oriatur Heliacè medio Octobri. 20 Lucidissima, præ cæteris: nam *stellâ vincitur unâ Circulus in medio radians*, &c. Manil. lib. 1. 21 Antequam feras. 22 Credas; tanquam depositum. Tib. l. 1. El. 7. *Primus inexperta* commisit *semina terra.* 23 Coactæ imperiis agricolarum: non sponte suâ: aut adhuc naturaliter refugienti. 24 Messis, id est, semen. 25 Pleiadum, quarum Maja est una 26 Sc. *serere.* 27 Parum grani aut nihil habentibus. 28 Decepit. 29 Quæ in Pelusio in Ægypto, uno è septem ostiis Nili, præcipua & plurima nascitur. 30 Clara indicia sationis faciendæ dabit. 31 Cosmicè occidens. Nam quatro Non. Octobr. Auriga occidit manè. Colum 11. lib. 2. c. 32 Ad mediam hiemem. 33 Ut discernamus tempora. Quia Poëta ostendit agricolis siderum quorundam ortus & occasus observandos, docet sphæram cœlestem in 12. signa divisam, & terram in 5. Zonas. Lege Ovid. Met 1. & Tibul. l. 4. 34 Signa Zodiaci, quæ Sol cursu suo emensus, anni tempestates variat. Signa hæc *Sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libraque, Scorpius, Arcitenens, Caper, Amphora, Pisces.* 35 Splendidas.

[1] Quinque [2] tenent cœlum [3] Zonæ; quarum [4] una [5] corusco
Semper sole rubens, & torrida semper ab [6] igni:
Quam circum extremæ dextrâ lævaque [7] trahuntur
[8] Cærulea glacie [9] concretæ atque imbribus [10] atris.
[11] Has inter, [12] mediamque, [13] duæ [14] mortalibus ægris
Munere concessæ Divûm: via [15] secta [16] per ambas,
[17] Obliquus quâ se signorum verteret ordo.
[18] Mundus ut ad Scythiam, [19] Riphæasque arduus [19] arces
[20] Consurgit, [21] premitur Libyæ devexus in Austros.
[22] Hîc vertex nobis semper [23] sublimis: at [24] illum
[25] Sub pedibus [26] Styx atra videt, [27] manesque profundi.
Maximus [28] hic flexu [29] sinuoso elabitur [30] anguis
Circum, perque duas in [31] morem fluminis [32] Arctos,
[33] Arctos Oceani [34] metuentes [35] æquore tingi.

1 Dividitur cœlum, ut & terra subjacens, in quinque circulos seu partes, quas Zonas vocant. Media inter Tropicos Sole verticali calet, inde *Torrida*, id est, adusta, dicta. Duæ hinc inde extremæ polo alterutri subjiciuntur: hæc, dextra, *Arctica*, glacie torpet: illa, sinistra, *Antarctica*, imbribus madet. Inter mediam utraque ex parte & extremas illas jacent duæ aliæ temperatæ & habitabiles. *Neque enim mediam duasque extremas habitari credebant veteres.* 2 Circumcingunt, occupant. 3 Circuli, cœlum terramque veluti cingula quædam cingentes Ζώνη enim Latinè est circulus: estque spatium terræ interpositum inter duos Tropicos, vel inter alterutrum Tropicorum, & vicinum circulum Polarem, vel alterutrum circulum Polarium, & proximum punctum Polarem. 4 Sc. media. 5 Rutilante. 6 Cœlesti, quem ex directo supra se habet: quare à Græcis διακεκαυμένη dicitur. 7 Extenduntur, ducuntur. 8 Marini coloris. 9 Congelatæ. In fine regionis Septentrionalis perpetua est glacies. 10 Densis & nubilosis. Æstate in Scythia multum pluit. 11 Extremas. 12 Sc torridam. 13 Sc. *aliæ Zonæ*. Explanat hos versus Macrob. in Som. Scip. l. 2 c. 8. 14 Miseris & laboriosis hominibus: Δειλοῖσι βροτοῖσι. 15 Facta, divisa. 16 Inter ambas, ab utroque Tropico per Æquatorem signat obliquam Solis orbitam per Zodiacum. 17 Per quam viam Zodiacus se circumageret. 18 Orbis cœlestis. 19 Sublimitates montium Riphæorum, qui sunt in Scythia Septentrionem versus. 20 Elevatur. 21 Ita premitur declivis in Australem regionem Libyam versus. 22 Scythicus seu Septentrionalis vertex seu polus Arcticus. 23 Nobis Septentrionalibus elevatur polus Arcticus, quantum sub Horizonte nostro premitur Antarcticus ad Ἀντίχθονας: quorum sedem ignara vetustas manibus & Tartaro designavit. 24 Australem verticem seu Polum Antarcticum. 25 Sc *Nostris*, id est, apparet Antipodibus nostris 26 Palus infernalis. 27 Dii inferi. 28 In Septentrione apud polum Arcticum. 29 Annuloso. 30 Draco. 31 Similitudinem. 32 Ursas, majorem & minorem. 33 Anadiplosis. 34 Caventes tingi, ut quæ nunquam tinguntur, quia vicinæ polo elevatio. Nota est Junonis imprecatio. *Ne puro tingatur in æquore pellex* Ovid 2. Met. Sic, *pennâ metuenti solvi*. Hor 2. l. 2. Ode. quæ nunquam solveretur. 35 Planitie seu æqualitate mergi.

[1] Illic,

[1] Illic, ut perhibent, aut [2] intempesta silet nox
Semper, & [3] obtentâ densantur nocte tenebræ:
Aut [4] redit à nobis Aurora, diemque reducit:
Nosque ubi primus equis [5] oriens afflavit [6] anhelis,
[7] Illic sera rubens accendit lumina Vesper.
[8] Hinc [9] tempestates [10] dubio prædiscere cœlo
Possumus: hinc [11] messisque diem, [12] tempusq; serendi:
Et quando [13] infidum remis [14] impellere marmor
Conveniat: quando [15] armatas [16] deducere classes;
Aut [17] tempestivam sylvis [18] evertere pinum.
Nec frustrà signorum [19] obitus speculamur, & ortus,
Temporibusque parem [20] diversis quattuor annum.
[21] Frigidus agricolam si quando [22] continet imber,
[23] Multa, forent quæ [24] mox cœlo properanda sereno,
Maturare datur: durum [25] procudit arator
Vomeris [26] obtusi [27] dentem; [28] cavat arbore lintres;
Aut [29] pecori signum, aut [30] numeros impressit [31] acervis;
Exacuunt alii [32] vallos, furcasque [33] bicornes,
Atque [34] Amerina parant [35] lentæ [36] retinacula viti;
Nunc facilis [37] Rubeâ texatur [38] fiscina virgâ:

1 Ibi autem in polo Meridiano apud Antipodas aut perpetua caligat nox, aut si quam habent lucem, à nobis ad illos per vices demeat, ita ut illorum vesperum nostra excipiat aurora. 2 Nulli rei faciendæ opportuna. 3 Longâ. 4 Sc. *illùc*. 5 Sc. *Sol*. 6 Anhelantium in ascensu arduæ, *quâ vix manè recentes Enituntur equi*. 7 In meridie apud Antipodas. 8 Ex astrorum observatione. 9 Qualitates futuras temporum, pluvias & serenitatem. 10 Existente incerto, & nondum indicante, quæ futura sit tempestas, quia serenitatem sæpè dubia sequitur tempestas. 11 Messis tempus, quæ prior est in intentione. Al. *mensisque dier* 12 Quod prius est in executione. 13 Nulli servans fidem, id est, periculosum. 14 Diverberare mare, quod *marmor* appellatur propter albas spumas. 15 Instructas velis, remis, rudentibus. Sic 4. Æn. *Armari classem, cursumque parari*. 16 A littore. 17 Tempestivè cædendam, ne ligna termites exedant. 18 Incidere. 19 Occasus. 20 Ex quatuor diversis temporibus constantem, vere, æstate, autumno, & hyeme. 21 Cum frigore cadens. 22 Domi, ne possit exire ad agriculturam. 23 Plurima quæ alias occupato agricolæ per serenum fuerant properanda, jam per otium pluviale maturè conficere licebit. Vide Agel. 10. l. 11. c & Macrob. 7. l. 8. c. 28 Paulò post. 25 Acuit. 26 Hebetis ex opera longa. 27 Partem anteriorem, quæ mordet ut dens, cui infigitur. 28 Arbores cavabit in scaphas. 29 Ovium. 30 Modiorum, ut proventus rationem facere possit. 31 Frumenti in horreis reconditi. 32 Palos seu stipites & sudes, pedamenta futura vitium & arborum: infra l. 2. *Quadrifidasque sudes & acuto robore vallos*. 33 Bina cornua habentes. 34 Ex Ameriâ Umbriæ opp. saligna vimina. 35 Flexibili. 36 Ligamina. 37 A Rubis Italiæ opp. vel è rubo frutice vitibus apto. 38 Vas vimineum, quo res feruntur, cujus diminutivum est *fiscella*.

Nunc

Nunc [1] torrete igni fruges, nunc [2] frangite saxo.
Quippe etiam festis quædam exercere diebus,
[3] Fas & jura sinunt: rivos [4] deducere nulla
Religio vetuit; segeti [5] prætendere sepem;
[6] Insidias avibus moliri; incendere vepres;
[7] Balantumque gregem fluvio [8] mersare [9] salubri.
Sæpe [10] oleo tardi [11] costas agitator aselli
Vilibus aut onerat pomis, [12] lapidemque [13] revertens
Incisum, aut atræ massam [14] picis urbe reportat.
Ipsa dies alios [15] alio dedit ordine Luna
Felices [16] operum: [17] quintam fuge: [18] pallidus Orcus,
Eumenidesque satæ: tùm partu terra [19] nefando
[20] Cœumque [20] Iapetumque [21] creat, sævumque [20] Typhœa,
Et [22] conjuratos cœlum [23] rescindere [24] fratres.
Ter sunt conati imponere [25] Pelio [26] Ossam,
Scilicet, atque [27] Ossæ [28] frondosum [29] involvere [30] Olympum:
Ter [31] Pater [32] extructos [33] disjecit fulmine montes.
[34] Septima post decimam felix, & ponere vitem,
Et [35] prensos domitare boves, & [36] licia telæ
Addere: nona [37] fugæ melior, contraria furtis.
[38] Multa adeò gelidâ melius se nocte [39] dedêre,

1 Desiccate. 2 Molite. 3 Fas ad Deos & religionem spectat, jura ad homines 4 Festis diebus rivos amnium aut fontium detergere licet, novos fodere non licet. Macrob. 3. I c. 3. 5 Opponere munimentum contra bestias. 6 Capere aves, quæ segetes depopulantur. 7 Oves. 8 Ut curetur scabies: non ut purgetur lana. ibid. 9 Salutem & incolumitatem afferenti. 10 Quod venum fert. 11 Dorsum. 12 Molarem, cudendo asperatum, quo utuntur in molendis frugibus. 13 Ex urbe. 14 Cujus maximus agricolis usus ad vasa condienda, picanda, &c. 15 Diverso. 16 In operibus perficiendis. 17 Sc. *lunam.* 18 Quia umbrarum Deus Pluto, ab *urgendo* dictus, quasi *urgens*, & furiæ infernales. Alecto, Tisiphone & Megæra natæ sunt tunc luna quinta. 19 Detestando, perniciose. 20 Gigantes θεομάχης, *magnum manibus rescindere cœlum Conjuratos.* 6. Æn. 21 Procreavit 22 Qui conjuraverant. 23 Scindendo disrumpere. 24 Terræ filios, γηγενεῖς in genere, *vel* Oethum & Ephialtum. 25 Thessaliæ monti. 26 Alium montem non longè distantem. 27 Pelio jam impositæ. 28 Umbrosum quia arboribus consitum. 29 Volvendo superingerere. 30 Montem in confinibus Thessaliæ. 31 Jupiter. 32 Ut cœlum pertingerent 33 Prostravit. 34 Sc. *luna*, id est, decima septima est opportuna simul ad ponendas vites, &c. 35 Captos. 36 Fila, id est, telam ordiri. 37 Fugientibus è captivitate, bello ab hoste, &c. bene cedens; non ita furibus, qui tum deprehendi, observati sunt. 38 Docebit jam, etiam nocturno tempore quædam peragenda esse. 39 Exhibuerint se operanti.

Aut cùm Sole [1] novo terras irrorat [2] Eoüs.
Nocte leves meliùs ſtipulæ, nocte arida prata
[3] Tondentur: noctis [4] lentus non [5] deficit humor.
Et [6] quidam ſeros hyberni ad luminis ignes
[7] Pervigilat, ferroque faces [8] inſpicat acuto.
[9] Intereà longum cantu ſolata laborem,
[10] Arguto conjux [11] percurrit [10] pectine telas:
Aut dulcis muſti [12] Vulcano decoquit humorem,
Et [13] foliis undam trepidi deſpumat aheni.
[14] At rubicunda [15] Ceres medio ſucciditur æſtu,
Et medio [16] toſtas æſtu terit [17] area fruges:
[18] Nudus ara, ſere nudus: hyems [19] ignava colono.
[20] Frigoribus, parto agricolæ plerumque fruuntur,
[21] Mutuaque inter ſe læti convivia curant:
[22] Invitat genialis hyems, curaſque reſolvit;
[23] Ceu preſſæ cùm jam portum tetigêre carinæ,
Puppibus & læti nautæ impoſuêre [24] coronas.
[25] Sed tamen & [26] quernas glandes tunc [27] ſtringere tempus,
Et lauri baccas, oleamque, [28] cruentaque myrta.
Tunc gruibus [29] pedicas, & retia ponere cervis,
[30] Auritoſque [31] ſequi lepores: tum [32] figere damas,

1 Jam recens orto. 2 Solis equus. Synec. vel. Lucifer diei prænuncius. 3 Metuntur, ſecantur. 4 Lente decidens. 5 Abſumitur. 6 Vindemiator. 7 Totam noctem vigilat. 8 In formam ſpicarum faculas cultro incidit acuitque. 9 Dum maritus inſpicat faces. 10 Subtili inſtrumento ad pectenda ſtamina. 11 Texturam exercet. 12 Igni purgat & abſumit. 13 Ramo pampinoſo. 14 Docebit, jam quæ calorem & ſerenitatem poſtulent. 15 Cereales fruges medio die & æſtu metendæ, torrendæ, atque in area terendæ. 16 Deſiccatas calore ſolis. 17 Locus ad trituram frugum. 18 Tempore, quo pluvia nudus eſſe poſſis. Γυμνὸν σπείρειν, γυμνὸν δὲ βοωτεῖν, Γυμνὸν δὲ ἀμάασθαι præcipit Heſiodus ſc. ante hybernum frigus, quo torpet agricola. 19 Inutilis. 20 Per mediam verò hyemem, fruatur partis: convivationibus & Genio liberè indulgeat. 21 Reciproca, nunc hic, nunc ibi. 22 Hyems voluptuoſa & genio indulgere cohortans allicit agricolas ad lætiùs vivendum. 23 Non ſecus ac nautæ, ubi portum appulerunt, naves pretioſâ onuſtas merce læti coronant. Quod & à portu ſolventibus factitatum probat idem verſus repetitus 4. l. Æn. 24 Tanquam ſigna, quod large potaturi ſint, quia id facturi *crateras magnos ſtatuunt, & vina coronant.* 25 Quin & hyems ipſa ſua habet opera, ſtudia, & præmia, dum ſtringendis baccis glandique, aucupio & venationi intenti ſunt agricolæ. 26 In quercubus creſcentes 27 Decerpere, colligere. 28 Matura rubra 29 Laqueos pedum. Hor. Od. 2. Epod. *Aut trudit acres hinc, & hinc multâ cane Apros in obſtantes plagas: Aut amite levi rara tendit retia, Turdis edacibus dolos, Pavidumque leporem, & advenam laqueo gruem, Jucunda captat præmia.* 30 Quibus magnæ ſunt aures pro modulo corporum. 31 Venari. 32 Transfigere & jaculari.

Stuppea [1] torquentem [2] Balearis [3] verbera fundæ,
Cùm nix alta jacet, [4] glaciem cùm flumina [4] trudunt.
[5] Quid tempestates autumni, & [6] sidera dicam?
Atque ubi jam [7] breviorque dies, & [8] mollior æstas,
Quæ [9] vigilanda viris? vel cum [10] ruit imbriferum ver:
[11] Spicea jam campis cùm messis [12] inhorruit, & cùm
Frumenta in viridi stipulâ [13] lactentia turgent?
Sæpè ego, cùm [14] flavis messorem induceret arvis
Agricola, & fragili jam [15] stringeret hordea [16] culmo,
Omnia ventorum concurrere prœlia vidi:
Quæ [17] gravidam latè segetem ab radicibus imis
[18] Sublimè expulsam eruerent: [19] ita turbine nigro
[20] Ferret [21] hyems culmumque levem, stipulasque volantes.
Sæpè etiam immensum cœlo [22] venit agmen aquarum,
Et [23] fœdam [24] glomerant tempestatem imbribus atris
Collectæ ex [25] alto nubes: [26] ruit arduus æther,
Et pluviâ ingenti sata [27] læta, [28] boumque labores
Diluit: implentur fossæ, & [29] cava flumina crescunt
[30] Cum sonitu, [31] fervetque fretis spirantibus æquor.
Ipse [32] Pater, mediâ nimborum in [33] nocte, [34] coruscâ

1 Complicantem. 2 Hispanicæ, id est, qua Baleares in extremis Hispaniæ oris plurimum valent. *Baleares* enim insulæ duæ sunt in mari Mediterraneo, quarum incolæ fundatores erant peritissimi: ut quibus id unum ab infantia studium. 3 Flagella. 4 Cùm flumina glaciei crustas supernatantes impellunt ac protrudunt. 5 Postquam docuit Poeta agricolæ nullo tempore cessandum esse, subtiliter infert causam ejus rei, quia nullo tempore res agraria tuta est: quolibet enim tempore tempestates oriri possunt. 6 Tempestatem tunc concitantia. 7 Quàm in autumno. 8 Minor seu remissior calor. 9 Observanda agricolis. 10 Præceps cadit in agro ver assiduis imbribus madens. 11 In spicas formata. 12 Rigida & aspera facta est. 13 Lacte plena, & dulcia ac mollia adhùc tumescunt, id est, in fine veris & in principio æstatis. 14 Aristis maturis flavescentibus, id est, cùm jam instaret tempus messis, quo minimè sperantur venti, & maximè obsunt, quia grana excutiunt. 15 Secaret. 16 Habentia culmum fragilem. 17 Oneratam & plenam granis. 18 In altum exstirparent aut exstirpare possent. 19 Et vidi, quod ita, &c. 20 Adveheret. 21 Tempestas hæc autumnalis, procella 22 Descendit aut decidit impetus, copia aquarum. 23 Nocivam. 24 In globi aut glomeris formam præcipitant. 25 Aëre vel potiùs mari. 26 Superior aër in nubem collectus præceps cadit. 27 Pinguia. 28 Et quæ labore boum & fertilitate terræ jam parata erant madefacit. 29 Quia siccitate exhausta. 30 Aquarum præcipitantur defluentium. 31 Et mare fit fervidum unde *fretum* dictum volunt, cùm *fervet* æquor: fluctibus ferventibus procellas excitantibus. 32 Jupiter. 33 Obscuritate. 34 Coruscante.

Fulmi-

Fulmina [1] molitur dextrâ, quo maxima [2] motu
Terra tremit: [3] fugêre feræ, & mortalia corda
Per gentes [4] humilis ſtravit pavor: ille [5] flagranti
Aut [6] Atho, aut [7] Rhodopen, aut alta [8] Ceraunia telo
Dejicit: [9] ingeminant Auſtri, & [10] denſiſſimus imber:
[11] Nunc nemora ingenti vento, nunc littora [12] plangunt.
[13] Hoc metuens, [14] cœli menſes & [15] ſidera ſerva;
[16] Frigida Saturni ſeſe [17] quò ſtella receptet:
Quos [18] ignis cœli [18] Cyllenius erret in [19] orbes.
Imprimis venerare Deos, atque annua magnæ
Sacra [20] refer Cereri, lætis [21] operatus in herbis,
[22] Extremæ ſub caſum hyemis, jam vere ſereno.
Tunc agni pingues, & tunc [23] molliſſima vina,
Tunc [24] ſomni dulces, denſæque in montibus umbræ.
[25] Cuncta tibi [26] Cererem pubes [27] agreſtis adoret,
Cui tu lacte [28] favos, [29] & miti dilue Baccho;
Terque novas circum [30] felix eat [31] hoſtia fruges;
Omnis quam [32] Chorus, & ſocii comitentur [33] ovantes,
Et [34] Cererem clamore [35] vocent in [36] tecta: neque antè
[37] Falcem maturis quiſquam ſupponat ariſtis,
Quàm Cereri, [38] tortâ [39] redimitus tempora [40] quercu,

1 Cum mole & pondere excitat. 2 Quo impetu fulminis & tonitru maxima terræ pars tremit. 3 In ſpeluncas ſuas 4 Humiles efficiens. 5 Ardenti. 6 *Athon*, montem Macedoniæ. 7 Montem Thraciæ. 8 Montes altiſſimos Epiri. 9 Sc. *ſe*, id eſt, fiunt majores & multiplicantur. 10 Copioſus. 11 Aliquando. 12 Rauco fragore reſonant. 13 Ne talis tempeſtas te imparatum obruat. 14 Duodecim ſigna cœli. 15 Influentias ſyderum. 16 Ab effectu. 17 In quam partem cœli 18 Stella Mercurii nati in Cyllene, monte Arcadiæ. Quia metuenda eſt tempeſtas nociva, nec opibus humanis repelli poteſt, imploranda docet Deorum auxilia 19 Circulos & ſphæras. 20 Iterum offer. 21 Sacris te divina facta; lacte, melle, vino. *Operari* enim ſæpiùs pro ſacrificare uſurpatur Tibul l. 2. El 5. *Tunc operata Dei proles diſcumbit in herba* Hor Od. 14. l. 3. *Unico gaudens mulier marito Prodeat juſtis operata Divis.* 22 In fine hyemis, & in principio veris. 23 Dulciſſima & ſuaviſſima 24 Quia minor ſollicitudo eſt agricolis. 25 Pulchra deſcriptio ritus ſacri Ambarvalis pro frugibus facti. 26 Deam frugum. 27 Ruſtica. 28 Mella. 29 Et Baccho ſuavi, id eſt, mulſo miſce 30 Eximia aut pinguis 31 Porca, eaque gravida. Cujus cauſam exponit Ovid. 1. Faſt. *Prima Ceres avidæ gaviſa eſt ſanguine porcæ. Ulta ſuas merita cæde nocentis opes. Nam ſata vere novo teneris lactentia ſuccis Eruta ſetigeræ comperit ore ſuis.* 32 Multitudo pubeſcentium aut canentium. 33 Læti & hilares. 34 Ipſas fruges. 35 Carmine orent, ut ſalva domum veniat meſſis & abundans. 36 Horrea ſua, 37 Cultrum meſſorium, qui incurvus eſt. 38 Convolutâ in morem coronæ aut ſerti. 39 Habens tempora capitis ſui redimita 40 In memoriam glandis, quâ veſcebantur mortales ante Cereæ beneficium.

Det

Det [1] motus incompositos, & [2] carmina dicat.
[3] Atque hæc ut certis possimus discere signis,
[4] Æstusque, pluviasque, & [5] agentes frigora ventos:
[6] Ipse Pater statuit, quid [7] menstrua Luna moneret:
[8] Quo signo caderent Austri: [9] quid sæpè videntes
Agricolæ, propius stabulis armenta tenerent.
[10] Continuò, [11] ventis surgentibus, aut [12] freta ponti
I. Incipiunt [12] agitata tumescere, II. & [13] aridus altis
Montibus audire fragor; aut III. resonantia longè
Litora [14] misceri; & IV. nemorum [15] increbescere murmur.
[16] Jam sibi tùm curvis [17] malè temperat [18] unda carinis,
V. Cùm medio celeres revolant ex [19] æquore [20] mergi,
[21] Clamoremque ferunt ad littora; cumque VI. [22] marinæ
In [23] sicco ludunt fulicæ; VII. notasque paludes
Deserit, atque altam supra volat ardea nubem.
VIII. Sæpè etiam stellas, vento impendente, videbis
[24] Præcipites cœlo [25] labi, noctisque per umbras
Flammarum longos à tergo albescere [26] tractus:
IX. Sæpe [27] levem paleam, & frondes [28] volitare caducas:
X. Aut summâ nantes in aquâ [29] colludere plumas.

1 Rudes & sine arte saltationes. 2 Hymnos canret de laude Cereris. 3 Postquam docuit Poëta tempestatem metuendam, & sacrificiis avertendam, docet certis signis noscitandam. 4 Vehementes calores. 5 Impellentes. 6 Ipse Deus statuit tempestatum prognostica, ex novæ Lunæ facie, singulis mensibus, nec minus .... 7 Mensium constitutrix, aut quæ singulis mensibus suum perficit signum. 8 ... Ex ortu & obitu signorum & siderum, quæ vel tollere vel ponere ventos solent. Hic autem *caderent* significat ruerent, incumberent & ciendas tempestates, potius quam cessarent, ponerentque, quo sensu sæpius usurpatur. 9 Signum. 10 Neque astra observata solum, sed & usus & experientia. I. *Tumor maris dabit certa prognostica.* II. *Fragor è montibus.* III. *Mugitus fluctuum à littore* IV. *Murmur nemorum.* V. *Mergorum ad littora frequens volatus.* VI. *Fulicarum in terrâ lusus.* VII. *Ardearum subvolatus.* VIII. *Tractus stellarum cadere visarum.* IX. *Paleæ & frondium volatus.* X. *Plumarum in aquis lusus.* 11 Dum venti surrecturi sunt. 12 Undæ maris commotæ. 13 Qualis est in aridis frondibus. 14 Perturbari. 15 Crebrum fieri. 16 Docet alia tempestatum prognostica. 17 Non parcit sibi, nec abstinet se. 18 Maris. 19 Ubi futuram noscunt tempestatem. 20 Aves, à *mergendo* dictæ. 21 Et cum clamore volant. 22 *Marinæ* id est, in mari versari solitæ. 23 Arenâ littoris. 24 *De cœlo stella serena. Quæ si non cecidit, potuit cecidisse videri.* Ovid. 2. Met. 25 Ferri: nam non cadunt sed videntur cadere. 26 Discursus stellarum. 27 Desiccatam. 28 Per aëra ferri. 29 In morem ludentium agitare se nunc huc, nunc illuc, occulta vi ventorum.

[1] I. At Boreæ de parte [2] trucis cùm fulminat, & cùm
[3] II. Eurique Zephyrique tonat domus ; omnia plenis
Rura [3] natant fossis, atque omnis navita [4] ponto
Humida vela legit : nunquam [5] imprudentibus imber
Obfuit. III. aut [6] illum [7] surgentem vallibus imis
[8] Aëriæ fugêre grues ; IV. aut [9] bucula cœlum
Suspiciens, [10] patulis captavit naribus [11] auras ;
[12] V. Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo ;
VI. Et [13] veterem in limo ranæ cecinêre querelam.
VII. Sæpiùs & [14] tectis penetralibus extulit [15] ova
[16] Angustum formica terens [16] iter : VIII. & [17] bibit ingens
[18] Arcus ; IX. & è pastu decedens agmine magno
Corvorum [19] increpuit [20] densis [21] exercitus alis.
X. [22] Jam varias [23] pelagi volucres, & quæ [24] Asia circùm
Dulcibus in stagnis [25] rimantur prata [26] Caystri,
Certatim largos humeris infundere [27] rores ;
Nunc caput [28] objectare fretis, nunc currere in undas,
Et [29] studio [30] incassum videas [31] gestire [32] lavandi.
XI. Tùm cornix plenâ pluviam vocat [33] improba voce,
Et [34] sola in siccâ secum [35] spatiatur arenâ.

1 A prognosticis ventorum transit ad prognostica pluviarum, quæ numerat duodecim. I. II. III. &c. infrà *nunquam te craſtina fallet Hora, nec insidiis*, &c. 2 Terribilis, id est, septentrionali regione. 3 Aquis obruuntur & inundantur. 4 Ex pluvia, quæ subsecuta est, madefacta vela colligit. 5 Tam multa, tam certa & manifesta sunt pluviæ, & tempestatum prognostica, ut neminem non clarè & abundè præmonitum, ut neminem improvidum deprehendant. 6 Imbrem. 7 Orientem aut venturum. 8 In altum se tollentes. 9 Juvenca. 10 Multum patentibus. 11 Spiritum, ventum. 12 Canora. 13 Allusum aut ad fab. Æsopi de ranis conquestis de Jove, qui ciconiam iis in regem dederat: aut ad Lyciorum, à Latonâ in ranas mutatorum, querelam 6. Met. Ovid. 14 Cavernulis arcanis. 15 Verita ne madefiant. 16 Angustam viam. 16 Hoc ex opinione & errore vulgi recepto, haurire sc. Irim aquam cornibus suis & eâ nutriri : cum illa fiat ex reflexu radiorum solis ad nubem resolutam, Solique in aspectu nostro oppositam. 18 Sc. cœlestis, id est, Iris. 19 Crepitum & stridorem fecit. 20 Conjunctis. 21 Grex. 22 Imminente pluviâ, quam arcus pluvialis collegerat. 23 In mari versari solitas. 24 Asiana prata, quæ adjacent Asiæ paludi. 25 Pascuntur 26 Fluvii in Mæonia. 27 Aspersiones aquarum. 28 Immergere mari fervent. 29 Cupiditate 30 Frustra Neque enim admittunt aquam plumæ cygneæ. 31 Gesticulatione quadam indicta, & desiderium suum indicare. 32 Sc. se. 33 Insatiabilis. 34 Sine aliarum avium comitatu. 35 Deambulat.

XII.

XII. [1] Nec [2] nocturna quidem [3] carpentes [2] pensa puellæ
[1] Nescivere hyemem; [4] testâ cùm ardente viderent
[5] Scintillare oleum, & putres concrescere [6] fungos.
[7] Nec minùs [8] ex imbri [9] Soles, & [10] aperta serena
[11] Prospicere, & certis poteris cognoscere signis.
I. Nam neque [12] tùm stellis [13] acies [14] obtusa videtur;
II. Nec [15] fratris radiis [16] obnoxia surgere Luna;
III. Tenuia nec [17] lanæ per cœlum vellera ferri.
IV. Non tepidum ad Solem pennas in littore [18] pandunt
[19] Dilectæ Thetidi Halcyones: V. non ore [20] solutos
Immundi meminêre sues jactare [21] maniplos.
VI. At nebulæ magis ima petunt, campoque recumbunt:
VII. Solis & occasum [22] servans, de culmine summo
[23] Nequicquam seros exercet [24] noctua cantus.
VIII. Apparet liquido sublimis in aëre [25] Nisus,
IX. Et pro [26] purpureo [27] pœnas dat [28] Scylla capillo.
[29] Quacunque [30] illa [31] levem [32] fugiens [33] secat æthera pennis,
Ecce inimicus atrox magno [34] stridore per [35] auras,
Insequitur Nisus: quâ se [36] fert Nisus ad auras,
Illa [37] levem fugiens raptim secat æthera pennis.
Tùm [38] liquidas corvi [39] presso ter gutture voces,

1 Et benè sciverunt futuram tempestatem pluvialem, ab ὕω, *pluo*. 2 Lanam quam noctu carpunt. 3 Deducentes. 4 Lucernâ fictili, lampade testacea. 5 Scintillas quasi injecta aqua emittere. 6 Excrementa circa funem seu elychnium candelæ & lampadis, sive fungorum figuras ex fuligine. 7 Postquam docuit varia signa futuræ tempestatis, docet signa futuræ serenitatis novem. I, II, III, &c. 8 Post imbrem, post pluvias. 9 Apparitionem solis & serenitatem. 10 Loca cœli & aëris nullis nubibus cooperta. 11 Prævidere. 12 Quando futurum est serenum. 13 Aspectus. 14 Tenebrosa, sed pura & clara. 15 Phœbi seu Solis. Latonæ quippe è Jove liberi 26 Cui obnoxia est, quia ab eo illuminatur. 17 Neque tenues nubeculæ tanquam vellera lanæ. 18 Explicant. 16 Quibus nidificantibus & fœtum excludentibus Dii maris tranquillum præstant mare: unde *Halcedonia* dicta. 20 Dissipatos. 21 Fasciculos stramentorum. 22 Observans. 23 Non. 24 Avis noctu volare solita canit. 25 Avis illa, in quam Nisus, Megarensium rex, conversus fingitur, in summo puro aëre volitat. Fab. Nisi & Scyllæ nota est ex Virgilii Ciri, & Ovid. 8. Met. 26 Quem pater consecratum habebat. 27 Quia profligatur a patre. 28 Filia Nisi. 29 Sc. *parte*. 30 Scylla. 31 Purum. 32 Patrem Nisum. 33 Dividit, id est, volat per aërem. 34 Alarum plausu. 35 Aërem. 36 Aperte volat 37 Celerem patrem Nisum. 38 Canoras, claras, ut facile serenitatis indicium agnoscas. Horat. Od. 29. l. 1. *præcipe lugubres Cantus Melpomene, cui liquidam pater Vocem cum cithara dedit.* 39 Rauco.

Aut

Aut quater ingeminant : & sæpe [1] cubilibus altis,
Nescio quà præter solitum dulcedine læti
Inter se foliis strepitant : [2] juvat, imbribus [3] actis,
[4] Progeniem parvam, dulcesque revisere nidos.
[5] Haud equidem credo, quia sit [6] divinitùs [7] illis
[8] Ingenium, aut rerum [9] fato prudentia [10] major.
Verum ubi tempestas, & [11] cœli [12] mobilis humor
[13] Mutavere vias, & [14] Jupiter humidus Austris
Densat, erant quæ [15] rara modò, & quæ densa [16] relaxat;
Vertuntur [17] species animorum, & pectora [18] motus
[19] Nunc alios, [20] alios, dùm [21] nubila ventus [22] agebat,
Concipiunt : [23] hinc ille avium [24] concentus in agris,
Et lætæ pecudes, & [25] ovantes gutture corvi.
[26] Si verò Solem ad [27] rapidum, Lunasque [28] sequentes
Ordine respicies, nunquam te [29] crastina fallet
[29] Hora, neque [30] insidiis noctis capière serenæ.
[31] Luna revertentes cùm primum colligit ignes,
I. Si [32] nigrum obscuro [33] comprenderit aëra cornu;
Maximus agricolis, [34] pelagoque parabitur imber.
II. At si [35] virgineum [36] suffuderit ore ruborem;
Ventus erit : [37] vento semper rubet [38] aurea Phœbe.
Sin [39] ortu quarto (namque is certissimus author)
III. [40] Pura, [41] nec obtusis per cœlum cornibus [42] ibit;

1 Nidus qui sunt in arboribus aut rupibus. 2 Delectat eos. 3 Fugatis. 4 Pullos. 5 Neque ista brutis alitibusque præsagia à prudentia, sed à naturali aëreæ affectionis subinde mutatæ sensu. 6 A Divina providenta infusa. 7 Jam dictis bestiis. 8 Usurpatur etiam vox *ingenii* in rebus inanimatis. Sic Virg. 2. Georg. *Qui locus arvorum ingeniis.* 9 Voluntate Deorum. 10 Quam hominibus. 11 Aëris. 12 Mutabilis. 13 Abierunt & aliò se receperunt. 14 Aër. Sic 2. Georg. *Et jam maturis metuendus Juppiter uvis.* Horat. Od. 1. l. 1. *manet sub* Jove *frigido Venator teneræ conjugis immemor.* 15 Paulò antè 16 Aperit. 17 Qualitates & naturæ in brutis. 18 Affectus. 19 Tempore serenitatis futuræ. 20 Et alios concipiebant. 21 Nubes tempestiferas. 22 Impellebat. 23 Ex hac animorum cum tempestate immutatione. 24 Melodia aut symphonia nascitur. 25 Lætè crocitantes 26 Docet certissima signa ex Solis & Lunæ observatione haberi. 27 Velocem. 28 Futuras, aut succedentes ordine naturali. 29 Dies postridianus. 30 Quæ pluvio exitu claudunt noctem initio serenam. 31 Nova renascens. I. *Pallida luna pluit.* II. *Rubicunda flat* III. *Alba serenat.* 32 Nimbosum. 33 Habuerit post novilunium. 34 Nautis pelagum frequentantibus. 35 Qualis in virginibus esse solet. 36 Forinsecùs expresserit. 37 Futuro. 38 Pulchra luna. 39 Die quarto post novilunium : qui certissimus est reliqui mensis index, quod tamen negant autores alii. 40 Clara, sine circulo densi aëris. 41 Nec obscuris, sed acutis. 42 Decurret.

Totus

Totus & ille dies, & qui nascentur [1] ab illo,
[2] Exactum ad mensem, pluviâ ventisque carebunt:
Votaque [3] servati [4] solvent in littore nautæ
[5] Glauco, & [6] Panopeæ, & [7] Inoo Melicertæ.
[8] Sol quoque & exoriens, & cùm [9] se condet in undas,
[10] Signa dabit: Solem certissima signa sequuntur,
Et quæ manè [11] refert, & quæ [12] surgentibus astris.
I. Ille ubi [13] nascentem [14] maculis variaverit [13] ortum
II. Conditus in nubem, III. medioque refugerit orbe;
Suspecti tibi sint imbres: namque [15] urget ab alto
Arboribusque [16] satisque Notus pecorique [17] sinister.
[18] Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese
[19] Diversi rumpent radii, aut ubi pallida surget
[20] Tithoni [21] croceum linquens Aurora cubile;
Heu, [22] malè tùm [23] mites [24] defendet [25] pampinus uvas:
Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.
[26] Hoc etiam, [27] emenso cum jam decedet Olympo,
Profuerit meminisse magis: nam sæpè videmus
[28] Ipsius in vultu varios [29] errare colores:
[30] Cœruleus pluviam denunciat: [31] igneus [32] Euros:
Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni,
Omnia tunc pariter vento, [33] nimbisque videbis
Fervere: non [34] illâ quisquam me nocte per [35] altum
Ire, neque à terrâ moneat [36] convellere funem.
At si, cùm referetque diem, [37] condetque relatum,

1 Post illum quarti ortus. 2 Usque ad finem mensis. 3 A submersione. 4 Diis marinis. 5 E piscatore facto Deo maris, herba degustata 13. Met. Ovid. 6 Doridis filiæ, Nymphæ maris. 7 Palæmoni, Portumno filio Inus & Athamantis Ov. Met. 4. 8 Novissimo loco signa, quæ à sole deprehenduntur, recitat. 9 Occidet. 10 Tempestatis 11 Repræsentat. 12 Superveniente nocte. I. *Sol oriens, maculosus.* II. *Nubilus*, aut III. *Ex parte occultatus pluviæ præsagium habet.* 13 Primum & matutinum: oritur enim usque ad meridiem. 14 Offuscatione non integrâ, quæ facit ut sol minus sit illustris. 15 Impellit ab aëre. 16 Segetibus. 17 Inimicus & nocivus. 18 Aut si in ortu sub nube latens in diversas partes spargat radios, aut si Aurora ante ortum solem palleat, grandinem time, usque adeò vites verberantem, ut nec tectis parcat. 19 Discolores. 20 Mariti sui, qui fuit frater Laomedontis. 21 Crocei & rubicundi coloris. 22 Non. 23 Teneras aut maturas. 24 A grandine. 25 Frons vitium. 26 Quod de sole oriente dictum est. 27 Decurso, confecto diei spatio, ubi occidet Sol. 28 Solis. 29 Spargi & mutari. 30 Sc. *color solis*, id est, marinus. 31 Color rutilus. 32 Ventos orientales. 33 Pluviosis nubibus. 34 Quâ talia signa apparuerint. 35 Mare. 36 Dissolvere retinacula navium, quibus terræ alligantur naves. 37 Finiet diem ad nos reductum, id est, ut in ortu & occasu illustris erit globus solaris.

Luci-

Lucidus orbis erit; frustra terrebere nimbis:
Et [1] claro silvas cernes Aquilone [2] moveri.
[3] Denique, quid Vesper [4] serus vehat; undè [5] serenas
Ventus agat nubes; quid [6] cogitet humidus Auster;
Sol tibi signa dabit: [7] *Solem quis dicere falsum*
Audeat? [8] ille etiam [9] cæcos instare tumultus
Sæpe monet, fraudemque, & [10] operta tumescere bella.
[11] Ille etiam [12] exstincto miseratus Cæsare Romam,
Cum [13] caput obscurâ nitidum [14] ferrugine texit,
[15] Impiaque [16] æternam timuerunt sæcula [16] noctem.
[17] Tempore quanquam illo [18] tellus quoque, & [19] æquora Ponti,
[20] Obscœnæque canes, [21] importunæque volucres
Signa dabant. Quoties [22] Cyclopum [23] effervere in agros
Vidimus [24] undantem [25] ruptis fornacibus [26] Ætnam,
Flammarumque globos, [27] liquefactaque volvere saxa?
[28] Armorum sonitum toto [29] Germania cœlo

1 Detergente nubes, serenitatem inducente. 2 Agitari. 3 Concludit omnia ex sole meliùs cognosci, quam ex astris minoribus. 4 Tardus vesper adferat seu indicet nobis Lucret. l. 3. *Posteraque in dubio est fortunam quam vehat ætas* Horat. Od. 29. l. 3. *Quod fugiens semel hora vexit.* 5 Aridas, siccas. Serenitas enim sicca est. 6 Congreget aut portendat. 7 Quis autem mortalium tam perditæ est audaciæ, ut Solem, mundi oculum, vanitatis arguat, & non veraciter omnia indicantem; falsa esse, quæ sol signa indicat? testem atque inspectorem omnium naturalia eventurum esse signa: quando & in prodigiosis vera ediderit præsagia? ille enim deficiens prædixit bella civilia, &c. 8 Sol. 9 Ignotos, priusquam oriantur. 10 Latentia bella crescere, insurgere. 11 Commodà occasione ad prodigia, quæ Julii Cæsaris cædem antecesserunt, descendit: enumerat autem unum & viginti, nec omittit calamitates, quæ ex civilibus bellis provenerunt. Exstinctus est in Senatu, confossus vulneribus tribus & viginti, è quibus tantum duo lethalia sunt judicata. 12 A conjuratis multis vulneribus in Senatu interfecto. 13 Vultum suum. 14 Colore ferri, id est, defectu, eclipsi, pullatus luxit. 15 In quibus tam bonus princeps tam crudeliter occisus erat. 16 Rerum omnium exitum, mundi dissolutionem. Quanquam testentur autores, Solis globum per totum illum annum palluisse. 17 Quo Cæsar occisus fuerat. Prodigia hæc aliaque habes apud Plutarchum in vita Cæsaris, Appianum in bellis civilibus, Ovidium 15 Met. Lucanum l. 1. &c. 18 Propter terræ motum. 19 Aquæ maris propter tempestatem. 20 Horribilia portendentes. 21 Non suo tempore volantes. 22 In fines Siculos, ubi Cyclopes è familia Polyphemi, & officina Vulcani. 23 In morem suè exundantis aquæ fervorem extendere usque ad agros, &c. 24 Ebullientem ac eructantem ignem. 25 Apertis officinis Cyclopum. 26 Montem Siciliæ, perpetuas flammas evomentem. 27 In calcem ac cinerem ferè resoluta eructare, emittere. 28 Ovidius de hoc portento 15. Met. *Arma ferunt inter nigras crepitantia nubes Terribilesque tubas, auditaque cornua cœlo Præmonuisse nefas.* Tale prodigium legitur fuisse Cimbrico bello. 29 Populus Germaniæ.

Audiit: [1] insolitis tremuerunt motibus [2] Alpes.
Vox quoque per [3] lucos [4] vulgo exaudita silentes
Ingens: & [5] simulacra modis pallentia miris
Visa [6] sub obscurum noctis: [7] pecudesque locutæ
Infandum! [8] sistunt amnes, terræque [9] dehiscunt:
Et mœstum [10] illacrimat templis [11] ebur, æraque sudant.
[12] Proluit [13] insano [14] contorquens [15] vortice sylvas
[16] Fluviorum [17] rex [18] Eridanus, [19] camposque per omnes
Cum stabulis armenta [20] tulit: nec tempore eodem
[21] Tristibus aut extis [22] fibræ apparére [23] minaces,
Aut puteis [24] manare cruor cessavit, & altè
Per noctem resonare lupis ululantibus urbes.
[25] Non [26] aliàs cœlo ceciderunt plura sereno
Fulgura: nec [27] diri toties arsêre [28] cometæ.
[29] Ergo [30] inter sese [31] paribus [32] concurrere telis
Romanas acies [33] iterum vidêre [34] Philippi:
[35] Nec fuit indignum superis, bis sanguine [36] nostro
[37] Emathiam & latos [38] Hæmi pinguescere campos.

1 Novis, nunquam anteà factis. vel solito majoribus. 2 Montes altissimi inter Italiam & Galliam. 3 Sylvas Diis sacras. 4 A vulgo, aut passim. 5 Umbræ. Ovid *Umbrasque Silentum Erravisse ferunt.* 6 Paulò ante tenebras noctis. 7 Boves sæpè in prodigiis locuti fuerunt. Lege Val Max l. 1. c. 6. de Prodigiis. Plin l. 8 c. 45. 8 Sc. *se* aut *cursum suum*: unde Inundatio facta est miranda ipsius Tiberis. Lege Horat. Od. 2. 9 Magnum hiatum faciunt propter terræ motum. 10 Madet, sudat. 11 Eburnea Deorum simulachra, & ærea. Ovid. *Mille locis lacrymavit ebur.* 12 Inundavit, proluendo evertit. 13 Valde magno & violento 14 Inundans. 15 Gyro aquarum. 16 Italiæ 17 Quod solus est inter 40. & octo signa cœlestia constiturus. 18 Padus 19 Vicinos. 20 Vexit 21 Rem tristem indicantibus. Ovid *Victima nulla litat, magnosque instare tumultus Fibra monet, cæsumque caput reperitur in extis.* 22 Extremitates aut venæ extorum. 23 Malum seu mortem Cæsaris portendentes. 24 Diffluere. 25 Quod infausti est ominis: *per purum tonantes Egit equos volucremque currum.* Horat 1. lib. 34. Ode 26 Alio tempore. 27 Rem diram, ut Cæsaris interitum significantes. 28 Stellæ crinitæ quæ ex nimia earum Soli propinquitate generantur. 29 Quæ omnia prodigia prædixerunt & alia futura bella civilia, Octavii sc. & Antonii contra Brutum & Cassium. 30 Intestino ac civili bello. 31 *Infestis obvia signis Signa, pares aquilas, & pila minantia pilis.* Lucan 1 lib. 32 Pugnare armis. 33 Quia semel ante mortem Cæsaris, cùm ipse cum Pompeio Magno dimicaret, & semel post mortem ejus, cum Augustus cum Cassio & Bruto, ejus occisoribus pugnaret. 34 Campi Thessaliæ. Excusandus est noster, qui Pharsalum Thessaliæ, ubi depugnatum est inter Cæsarem & Pompejum, confundit cum Philippis Macedoniæ. ubi Octavius & Antonius ulturi percussores Cæsaris devicerunt Brutum & Cassium. 35 Et ita dignum duxerunt superi. 36 Romano. 37 Macedoniam. 38 Montis Thraciæ.

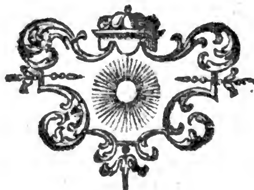
Sci-

Scilicet & tempus veniet cùm, [1] finibus illis,
Agricola, [2] incurvo terram molitus aratro,
Exesa inveniet [3] scabra rubigine pila:
Aut gravibus rastris galeas pulsabit [4] inanes:
[5] Grandiaque [6] effossis mirabitur ossa sepulchris.
[7] Dii Patrii, [8] Indigetes, & Romule, Vestaque mater,
Quæ [10] Thuscum Tiberim, & Romana palatia servas,
[11] Hunc saltem everso juvenem [12] succurrere sæclo,
Ne prohibete: satis [13] jam pridem sanguine nostro
[14] Laomedonteæ luimus perjuria Trojæ.
Jampridem [15] nobis cœli te regia, Cæsar,
[16] Invidet, atque [17] hominum queritur [18] curare [19] triumphos.
Quippe [20] ubi fas versum atque nefas: [21] tot bella per orbem;
Tam multæ scelerum [22] facies; non ullus [23] aratro
Dignus honos; [24] squalent [25] abductis arva colonis;
Et curvæ [26] rigidum falces [27] conflantur in ensem.
[28] Hinc movet [29] Euphrates, illinc [30] Germania bellum:
Vicinæ, ruptis inter se legibus, urbes
[31] Arma ferunt: [32] sævit toto Mars [33] impius orbe.

1 Campis Philippicis. 2 Arans terram 3 Asperà. 4 Consumptis capitibus, cum quibus sepultæ erant. 5 Magnorum & nobilium virorum. 6 Fodiendo apertis 7 Romani Imperii Præsides, Tutelares Dii, Jupiter Capitolinus, Mars pater, Phrygii Penates. Expositis malis, quæ Sol futura indicavit post Cæsaris necem; precatur Deos patrios, ut saltem Augustum in Reip. salutem atque Romani imperii conservationem diutiùs vivere sinant. 8 Indigenæ, inde nati, & in Deos relati Æneas, Quirine. 9 Cujus æterni ignis religione æternum constat imperium. 10 Per Hetruriam ex Appenninis montibus fluentem 11 Augustum 12 Opitulari. 13 A pluisculis annis. 14 Luimus perjuria Laomedontis regis Trojæ, qui Apollinem & Neptunum pactâ condendorum Trojæ mœniorum mercede fraudavit 15 *Nostris vitiis iniquum* invidet, indignata te *hic potius amare triumphos*. Hor. 2. Od. 1 1. 16 Molestè promittit. 17 Cùm sis dignus cœlestibus. 18 Sc. se. 19 Ita scelere permista sunt jura divina & humana omnia, adeoque per armorum fremitum silent pacis jura: *multos inarata per annos Hesperia est, desuntque manus poscentibus arvis.* Luc 20 Apud mortales. 21 Sc *geruntur* 22 Species. 23 Agriculturæ debitus. 24 Squalida fiunt ac situ vincuntur. 25 Ab aratro in bellum civile. 26 Durum. 27 Flatu follium fabrorum convertuntur 28 Nec longinqua tantum hinc inde moventur bella sed & à vicinis. 29 Accola Euphratis fluvii Mesopotamiæ, id est, Parthi 30 Germani, Rheni accolæ 31 Bella gerunt intestina 32 Quinimò per orbem totum longè latèque grassatur furor Martius Mortales omnes in *facinus jurasse putes*: præcipites adeò in scelesta ruunt arma: non secùs ac feroces equi carceribus emissi, quibus ubi jam cursu in spaciis incaluêre animi, effrenes se proripiunt, non habenis coërcendi, non sufflaminе remorandi. 33 Ad impia bella, ut sunt intestina, instigans.

Ut cùm [1] carceribus sese effudêre [2] quadrigæ,
[3] Addunt in spatia, & [4] frustrà [5] retinacula tendens
[6] Fertur equis auriga, [7] neque [8] audit currus habenas.

1 Repagulis seu septis, quibus à cursu, donec signum daretur, arcebantur. 2 Quaterni equi currum trahere soliti. 3 In ipso spatio currendi sumunt vires. 4 Quia impar viribus eorum. 5 Habenas ad se contrahens & tensas tenens. 6 Violenter protrahitur ab equis suis. 7 Et equi currum trahentes contemnunt retinacula, quibus habere & continere debeant. 8 *Equi auris in ore est*, Horat.

P. VIRG.

P. VIRGILII MARONIS
GEORGICORUM.
LIBER II.

ARGUMENTUM.

ARborum procreandarum ratio, eaque vel Naturalis: ſponte, ſemine & radice: vel artificialis, avulſione, infoſſione, propagatione, transpoſitione, ſurculo, inſitione, & inoculatione. Species arborum; ſteriles & fructificæ. Quibus quæ ſola conveniant. Italia aliis terris prælata. Terræ qualitas ut diſcerni poſſit. Vites & earum cura, & olearum. Laus ruſticæ vitæ cum aliis collatæ.

[1] HActenus arvorum cultus, & [2] ſidera cœli:
[3] Nunc [4] te, Bacche, canam: nec non [5] ſylveſtria tecum
[5] Virgulta, & [6] prolem [7] tardè creſcentis olivæ.
Huc, [8] pater ô [9] Lenæe, (tuis [10] hic omnia plena
[11] Muneribus: tibi [12] pampineo [13] gravidus autumno
Floret ager: ſpumat [14] plenis vindemia [15] labris)
Hùc, pater ô Lenæe, veni, nudataque muſto
[16] Tinge novo mecum [17] direptis crura [18] cothurnis.
[19] Principio arboribus varia eſt natura creandis:

1 Ad hunc uſque locum ſc. *cecini*. Tranſitio. Poſtquam enim in primo libro oſtendit Poëta, *Quid faciat lætas ſegetes, quo ſydere terram vertere conveniat*: nunc docturus *ulmis adjungere vites*, facit continuationem ſequentium cum præcedentibus. 2 Occaſus & ortus ſyderum in cœlo exiſtentium, & qualem quæque tempeſtatem exciteut. 3 Deinceps in hoc ſecundo libro. Propoſitum. 4 Tua, Bacche, munera, id eſt, vites: quorum tamen alii Alpheo, Oſiridi: alii Thebanis inventionem ferunt acceptam. 5 Arbores in ſylvis naſci ſolitas, quibus maritantur vites: nec non alias. 6 Oleam. 7 Heſiodus negavit oleæ ſatorem, fructum ex eà percepiſſe. Plin. 16. l. 1. c. 8 Nomen divinitatis hic eſt, ut Æn. 8. *Da pater augurium*.

9 Torcularis præfecte, id eſt, Bacche, à ληνὸς, *lacus*, torcular: ad quod invitat Bacchum cothurnis exutum calcandis in lacu uvis, hoc eſt: mihi adſis, ô Bacche, de muneribus tuis dicturo, eadem benignitate, quà faves vitiſatoribus. 10 In hoc opere. 11 Ut vites & earum arbores ſunt tua dona. 12 Pampinis, id eſt, vitium frondibus aut foliis decorato. 13 Onuſtus. 14 Muſti recens preſſi. 15 Vaſa quæ vinum è torculari excipiunt, lacubus. 16 Calca mecum uvas. 17 Raptim depoſitis. 18 Altis illis calceamentis, quæ etiam ſuras ambiunt. 19 Incipit declarare materiam. *Prima pars libri continet rationem procreandi arbores, idque vel Natura, vel Arte.*

[1] Namque aliæ, nullis hominum [2] cogentibus, ipſæ
I. Sponte ſuâ veniunt, camposque, & [3] flumina latè
Curva [4] tenent: ut molle [5] ſiler, [6] lentæque geniſtæ,
Populus, & [7] glaucâ [8] canentia fronde ſalicta.
II. [9] Pars autem poſito [10] ſurgunt de ſemine: ut altæ
Caſtaneæ, [11] nemorumq; Jovi quæ [12] maxima frondet
Æſculus, atque habitæ Grajis [13] oracula quercus.
III. Pullulat ab radice aliis [14] denſiſſima ſylva:
Ut ceraſis, ulmiſque: etiam [15] Parnaſia laurus
Parva ſub ingenti [16] matris ſe [17] ſubjicit umbrâ.
Hos natura [18] modos [19] primùm dedit: [20] his genus omne
[21] Sylvarum, fruticumque viret, nemorumque ſacrorum.
[22] Sunt alii, quos ipſe [23] viâ ſibi repperit, uſus.
I. Hic plantas tenero abſcindens corpore matrum,
Depoſuit ſulcis: II. hic [24] ſtirpes obruit arvo,
[25] Quadrifidaſque ſudes, & acuto [26] robore [27] vallos:
III. Sylvarumque aliæ preſſos [28] propaginis arcus
Exſpectant, & [29] viva ſuâ [30] plantaria terrâ.
IV. Nil radicis egent [31] aliæ, ſummumque [32] putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
V. Quin & [33] caudicibus ſectis (mirabile dictu)

1 Natura profert arbores tribus modis I. *Sponte.* II. *Semine.* III. *Radice.* 2 Per artem aut laborem 3 Ripas fluminum. 4 Occupant. 5 Tenerum. 6 Flexibiles. 7 Cærulei ac viridis coloris 8 Ab inferiore parte canent ſalices. a ſuperiore virent. 9 Quædam arbores. 10 Exoriuntur. proveniunt. 11 Inter nemora Jovi ſacra. 12 Maximis aut uberrimis floribus. 13 Dodonæam ſylvam fabulati ſunt Græci, reddi diſe reſponſa per columbas duas ſeu virgines, vel lebetes. unam autem quercum vocalem fuiſſe, unde carina Argus facta. Et ipſa erat fatidica. 14 Maxima congeries arborum novellarum 15 Quæ multa naſcitur in Parnaſſo Phocidos monte 16 Majoris laurus. è cujus radice pullulat. 17 Succreſcit attollit ſe: ut Ecl. 10. *ſe ſubjicit alnus.* 18 Tres modos arborum creandarum. 19 Priuſquam ars inventa eſſet, quæ naturam imitatur. 20 Modis dictis. 21 Magnarum arborum. 22 Ars autem, curâ, caſus etiam & uſus adinvenit alios modos ferendi arbores: præcipue verò ſex ſunt. I. II. III. &c. I. *Avulſio ſtolonum cum fimbris à ſtirpe, hos ſcrobibus mandat.* II. *Ubi ſtirpes ipſæ, vel taleæ ſudeſve ab illâ parte, quâ infiguntur terræ transverſim fiſſæ, aut etiam valli ſpicati infodiuntur.* III. *Propagatio, cum rami arcuati & circumflexi in ſcrobem depreſſi radicem agunt.* IV. *Surculi, ramulive abſciſſi ſatio* V. *Ubi ex caudice olivæ quaſi intermortuo, ſecto tamen & inciſo novo pullulaſcit planta* VI *Inciſio: ubi citra damnum ſtirpi immittitur ſurculus è feliciore arbore & fructûs mollioris fic. &c.* 23 Ratione & exercitatione 24 Truncos craſſos cum radicibus ſepelivit & cooperuit terrâ, qualis eſt in arvo. 25 Perticas in quatuor partes fiſſas. 26 Trunco. 27 Palos & ſtipites. 28 Vitis 29 Virentia. 30 Plantas cum radicibus. 31 Arbores. 32 Amputator. 33 Truncis inciſis

[1] Tru-

[1] Truditur è ſicco radix [2] oleagina ligno:
VI. Et ſæpè alterius ramos [3] impunè videmus
[4] Vertere in alterius, mutatamque inſita mala
Ferre pyrum, & prunis [6] lapidoſa [7] rubeſcere corna.
[8] Quare agite, ô, proprios [9] generatim diſcite [10] cultus,
Agricolæ, fructuſque feros mollite colendo:
Neu [11] ſegnes jaceant terræ: [12] juvat Iſmara [13] Baccho
Conſerere, atque oleâ magnum veſtire [14] Taburnum.
[15] Tuque ades, inceptumque unà decurre laborem
O [16] decus, ô [17] famæ meritò pars maxima noſtræ,
Mæcenas, [18] pelagoque volans da [19] vela patenti.
Non ego [20] cuncta meis amplecti verſibus opto:
[21] Non, mihi [22] ſi linguæ centum ſint, oraque centum,
[23] Ferrea vox: ades, & primi [24] lege litoris [25] oram.
[26] In manibus terræ; [27] non [28] hic te carmine [29] ficto,
Atque per ambages, & longa [30] exorſa tenebo.
[31] Sponte ſuâ quæ ſe [32] tollunt in luminis [33] auras,
Infœcunda quidem, ſed [34] læta, & fortia ſurgunt:
[35] Quippe ſolo natura ſubeſt: tamen hæc quoque ſi quis
[36] Inſerat aut ſcrobibus mandet mutata [37] ſubactis,

1 Pullulat ubertim. 2 Oleæ arboris. 3 Sine damno. 4 Mutare ſe. 5 Propert. l. 4. El. 2. *Inſitor hoc ſolvit pomosâ vota coronâ. Cum pyrus invito ſtipite mala tulit.* 6 Oſſibus plena. 7 Rubicunda ferre pruna. 8 Quamobrem quia ſua eſt cuique natura, & naturæ ſequitur ſemina quæque ſuæ. 9 Per omnia genera arborum. 10 Arborum. 11 Inutiles, nihil bonorum fructuum ferentes. 12 Delectat agricolam. Cura & induſtria etiam naturam evincent: ita ut vel montes Thracii vites ferant, inutiles Samnitum colles oleas. 13 Vitibus. 14 Apuliæ montem. 15 Etiam tu, non ſolum Auguſtus. Invocat enim auxilium Mæcenatis. Q. d. Tuque Mæcenas præſens benigna aura adſpira velis meis, naviculæ meæ, quæ in altum materiæ tam arduæ & immenſæ mare provehi per ſe timet. Neque enim tanto operi ſuffecero; *Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oraque centum, Ferrea vox, . . .* 16 Sic Hor. Od. 1. l. 1 *Mæcenas atavis edite regibus, O & præſidium, & dulce decus meum.* 17 In quem meritò meorum operum gloria redundat. 18 . . . Proinde da veniam legenti littus, nec procul à terra portuve ipſo diſcedere audenti. 19 Favorem. 20 Omnia ad arbores pertinentia. 21 Non optarem amplecti cuncta tametſi, &c. 22 Sic Ovid. Met. 8 *Non, mihi ſi centum Deus ora ſonantia linguis, Ingeniumque capax, totumque Helicona dediſſet, Triſtia perſequerer miſerarum vota ſororum.* Ita Poëtæ τὸ ἀδύνατον exprimere ſolent. 23 Firmiſſima. 24 Naviga. 25 Extremitatem, id eſt, in principio hujus voluminis tuo mihi ingenio ac ſtudio fave. 26 Lege oram in ſinu & complexu terræ, id eſt, non profundam rerum naturalium ſcrutationem, ſed facilem & apertam trademus. 27 Omittam itaque ambages & longa exordia, *& ſumma ſequar faſtigia rerum.* 28 In hac materia. 29 Figmentis Poëticis ornato. 30 Exordia. 31 *Redit Poëta ad naturam & culturam trium generum, quæ ſupra memineratnaturalium arborum, & primò earum quæ ſponte naſcuntur.* 32 Erigunt. 33 Al. *oras.* 34 Pulchra. 35 His quippe terra mater, ac naturalis vis producendi occulta ineſt terræ. 36 Per inſitionem in alium truncum transferat. 37 Apertis.

Exuerint ſylveſtrem [1] animum; cultuque frequentI,
In quaſcunque voces artes, haud tarda ſequentur.
[2] Nec non & [3] ſterilis, quæ ſtirpibus exit ab imis,
[4] Hoc faciet, [5] vacuos ſi ſit [6] digeſta per agros:
[7] Nunc altæ frondes, & rami matris opacant,
Creſcentique adimunt fœtus, [8] uruntque ferentem.
[9] Jam, quæ ſeminibus jactis ſe ſuſtulit arbos,
Tarda venit, [10] ſeris factura [10] nepotibus umbram.
Pomaque [11] degenerant ſuccos oblita priores:
Et turpes avibus prædam fert [12] uva racemos.
Scilicet [13] *omnibus eſt labor impendendus*, & omnes
[14] Cogendæ in ſulcum, ac multâ [15] mercede [16] domandæ.
[17] Sed truncis oleæ melius, [18] propagine vites,
[19] Reſpondent; ſolido [20] Paphiæ de robore myrtus;
Plantis & duræ coryli naſcuntur; & ingens
Fraxinus; [21] Herculeæque arbos umbroſa coronæ;
[22] Chaoniique patris [23] glandes: etiam ardua palma
Naſcitur, & [24] caſus abies [25] viſura marinos.
Inſeritur verò ex [26] fœtu nucis arbutus horrida:
Et ſteriles [27] platani malos geſſere [28] valentes;
Caſtaneæ [29] fagos: ornuſque [30] incanuit albo
Flore pyri, glandemque ſues fregêre ſub ulmis.

1 Naturam. 2 Secundò, quæ ex radice matris pullulat. 3 Arbor infœcunda. 4 Exuet ſylveſtrem animum, & cultu miteſcet, & ſequetur in quaſcunque voces artes. 5 Soli expoſitos, id eſt, ſi liberum campum & aëra habeat. 6 Poſita & plantata. 7 Quamdiu ſucceſcunt 8 Et onerant opprimuntque ferre parantem & flores emittentem 9 Tertia ſpecies naturalium arborum: quæ ex ſemine. 10 Arbuſculis diu poſt eam venientibus, id eſt, diu eſt, antequam largos fructus habeat, & diutius, antequam alias arbores aut ex fructu aut ex radice ſuâ creet, quibus umbram faciat. 11 Nobilitatem virtutemque ſuam amittunt, ac minora & deteriora fiunt. 12 Vitis neglecta. 13 Arboribus, quæ ſponte, radice, & ſemine. 14 Componendæ in ordinem intervallo ſignato per voirerent. 15 Opera, ſumptu. Conſequens pro antecedente. Al. *ac mutata ſede domandæ*. 16 A feritate eximendæ. 16 Ex iis autem arboribus, quas arte, & uſu natas dixi, aliæ aliis modis naſcuntur meliùs: oleæ ex truncis, vites propagine &c. 18 Per palmitem propagantem. 19 Votis noſtris 20 Veneri Paphiæ ſacræ & dedicatæ. 21 Populus, è cujus frondibus Hercules ſibi coronatus conſeruit. Herculi enim ſacra eſt alba populus, ut qua coronatus deſcendit ad inferos. Unde in Bucol. *Populus Alcidæ gratiſſima*. 22 Jovis, cui Dodonæum nemus ſacrum. 23 Juglandes. 24 Pericula & naufragia in mari. 25 Navis futura, ut quæ malis & antennis propter levitatem apta. 26 Fructu, id eſt, nux poteſt per inſitionem arbuto conglutinari. 27 Arbores illæ à *latitudine* foliorum dictæ. 28 Utiles & fertiles. 29 Arbores glandiferas in uſum porcorum. 30 Albicavit.

Nec

Nec [1] modus inserere, atque oculos imponere, [1] simplex:
[2] Nam [3] quâ se medio [4] trudunt de cortice [5] gemmæ,
Et tenues rumpunt [6] tunicas, angustus in ipso
Fit nodo [7] sinus: [8] hùc alienâ ex arbore germen
[9] Includunt, [10] udoque docent [11] inolescere [12] libro.
[13] Aut rursum [14] enodes trunci resecantur, & altè
Finditur in [15] solidum cuneis [16] via; deinde [17] feraces
Plantæ immittuntur: [18] nec longum tempus, & ingens
[19] Exiit ad cœlum ramis [20] felicibus arbor,
Miraturque [21] novas frondes, & [22] non sua poma.
[23] Prætereâ [24] genus [25] haud unum, nec [26] fortibus ulmis,
Nec salici, lotoque, nec [27] Idæis cyparissis.
Nec [28] pingues unam in [29] faciem nascuntur olivæ
[30] Orchades, & [31] radii, & amarâ [32] pausia baccâ,
[33] Pomaque, & [34] Alcinoi sylvæ: nec [35] surculus idem
[36] Crustumiis, [37] Syriisque pyris, [38] gravibusque [39] volemis.
[40] Non eadem arboribus pendet [41] vindemia [42] nostris,
Quam [43] Methymnæo carpit de palmite [44] Lesbos.
Sunt [45] Thasiæ vites, sunt & [46] Mareotides albæ:

1 Nec una tantum ratio est inserendi atque inoculandi. 2 Inoculandi ratio. 3 Sc. *parte.* 4 Germina, è quibus frondes & fructus exeunt. 5 Edunt. 6 Cortices interiores. 7 Oculus. 8 In hunc sinum seu oculum. 9 Insitores. 10 Humorem & succum intrinsecus habente 11 Germen insitum incorporari seu concrescere. 12 Interiore cortice. 13 Insitionis ratio ex stirpe resecta fissaque. 14 Nullum nodum habentes. 15 Robur & lignum ipsum. 16 Rima. 17 Feliciores surculi inseruntur. 18 Sc *elapsum est.* 19 Exorta est. 20 Fertilibus. Horat. Od. 2. Epod. *inutilesque falce ramos amputans, Feliciores inserit.* 21 Arboris insitæ. 22 Sed adoptiva, per insitionem. 23 *Secunda pars libri: de speciebus arborum 3. olearum, totidem pyrorum. 15. Uvarum quarum Plin. 15. c. 15. numerat 35.* 24 Inserendarum arborum. 25 Sed diversum. 26 Diu durantibus. 27 In Idâ plurimum nascentibus. Cupressis enim nobilis est Ida Cretica. 28 Propter oleum. 29 Speciem aut formam. 30 Baccæ olivæ pingues multum olei habentes. 31 Olivæ longæ. 32 Oliva carnosa. 33 Quo nomine includuntur pyri & alii omnes fructus. 34 Quales coluit Alcinous, rex Phæacum, id est, arbores pomiferæ non nascuntur in unam faciem. 35 Germen. 36 Pyris à Crustumio opp. Italiæ. 37 Tarentinis, è Syria translatis. 38 Sc. *Pyris.* 39 Quæ volam seu interiorem partem manus implent. 40 Vites quoque diversæ sunt. 41 Vitis vindemianda. 42 Italicis. 43 Vindemiator Lesbius. 44 Juxta Methymnam, urbem in Lesbo ins. vino nobilissimo laudatam, crescente. 45 Hùc ex Thaso ins. Ægæi maris translatæ 46 Ex Mareotide, Ægypti palude, translatæ.

Pinguibus [1] hæ terris habiles, [2] levioribus [3] illæ.
Et passo [4] Psythia utilior, tenuisque [5] Lageos,
Tentatura [6] pedes olim, vincturaque linguam:
[7] Purpureæ, [8] preciæque; & quo te carmine dicam
[9] Rhetica? nec [10] cellis [11] ideò contende [10] Falernis.
Sunt etiam [12] Amineæ vites, firmissima vina;
[13] Tmolius & assurgit quibus, & rex ipse Phanæus,
[14] Argitisque minor; [15] cui non certaverit [16] ulla,
Aut tantùm [17] fluere, aut totidem [18] durare per annos.
Non ego te, mensis & [19] Diis [20] accepta secundis,
[21] Transierim, [22] Rhodia, & [23] tumidis, [24] bumaste, racemis.
I. Sed neque quàm multæ species, nec nomina quæ sint,
Est numerus: neque enim numero comprendere refert:
Quem qui scire velit, Libyci velit [25] æquoris idem
Discere, quàm multæ Zephyro [26] turbentur arenæ:
Aut, [27] ubi [28] navigiis violentior incidit Eurus,
Nosse, quot [29] Ionii veniant ad littora fluctus.
II. Nec verò [30] terræ ferre omnes omnia possunt:
Fluminibus salices, crassisque paludibus alni
Nascuntur; steriles saxosis montibus orni:

1 Mareoticæ vites. 2 Tenuibus, & non fertilibus. 3 Thasiæ. 4 Græcula vitis aliis utilior ad passum conficiendum, vinum sc. ex uvis ad Solem pansis & passis. 5 A colore leporario ut & aliæ uvæ. 6 Vacillare factura olim pedes poti, & impeditura & ligatura linguam ejus, qui illud vinum immodice biberit. Ter. in Eun. *Neque pes, neque mens satis suum officium facit.* 7 A colore itidem 8 Præter cæteras coctæ ac maturæ. 9 Quo vino delectatus est Augustus, Suet. c. 77. habet itaque Poëta in laude ejus: præfert tamen Falernum. 10 Vinariis sc. in quibus sunt vina Falerna, à *Falerno*, monte Campaniæ. 11 Quia laudanda es. 12 Ab *Aminea* regione sic dictæ: ubi nunc Falernum est. Macrob Sat l. 2. c. 16. 13 Quibus cedunt tanquam melioribus (ut Eclog. 6. *Utque viro, Phœbi chorus assurrexerit omnis*) & vites Tmoli. Lydiæ montis, & ipse principatum obtinentes vites Phanæi, qui promontorium est Chii insulæ. 14 Ab Argis traducta primum; vel à candore ἀργεστὸς, id est, *argentea.* 15 Cùm qua. 16 Sc. *alia uva.* 17 In fluxu tanto, id est, in reddendo tanto vino. 18 In durando. 19 Uvæ pensiles secundarum mensarum τραγήματα, è Rhodo tradita vina in sacris Deorum: vel propinata in honorem heroùm in secundis mensis. 20 Grata. 21 Silentio præterierim. 22 Sc. *uva aut vitis.* 23 Tumentibus instar mammarum bovis. 24 Uva dicta a bovis mamma. I. *Adeò infinita sunt vitium genera Hyperbolice.* II. *Tertia libri pars. Quæ loca conveniant naturali sympathiâ quibus arboribus. Deinde quæ arbores sint peculiares quibusdam regionibus.* III. *Domitum cum cultoribus habitantibus extremas partes orbis terrarum: in gratiam Augusti dictum.* 25 Littoris ubi sunt solitudines arenariæ. 26 Impellantur, concutientur. 27 Cùm. 28 In navigia 29 Sc *maris.* 30 Ovid. *Nec tellus eadem parit omnia: vitibus illa Convenit hæc oleis, hic bene farra virent.*

Littora [1] myrtetis lætiſſima: denique [2] apertos
[3] Bacchus amat colles: Aquilonem, & frigora [4] taxi.
Aſpice & extremis III. domitum cultoribus orbem,
[5] Eoaſque domos Arabum, [6] pictoſque [7] Gelonos.
[8] Diviſæ arboribus patriæ, ſola India nigrum
Fert ebenum: [9] ſolis eſt thurea virga Sabæis.
Quid tibi odorato referam [10] ſudantia ligno
Balſamaque, & baccas ſemper frondentis [11] acanthi?
Quid nemora Æthiopum molli [12] canentia lana?
[13] Velleraque [14] ut [15] foliis depectant tenuia Seres?
Aut [16] quos Oceano propior [17] gerit India [16] lucos,
Extremi ſinus orbis? [18] ubi aëra vincere ſummum
[19] Arboris, haud ullæ jactu potuêre ſagittæ:
Et [20] gens illa [21] quidem ſumptis non tarda [22] pharetris.
[23] Media fert [24] triſtes ſuccos, [25] tardumque ſaporem
[26] Felicis mali: [27] quo non [28] præſentius ullum,
[29] Pocula ſi quando ſævæ [30] infecêre novercæ,
Miſcueruntque [31] herbas, & [32] non innoxia verba,
Auxilium venit, ac membris [33] agit [34] atra venena.
Ipſa ingens [35] arbos, [36] faciemque ſimillima lauro:
Et, ſi non [37] alium latè [38] jactaret odorem,

1 Myrtetis, locum pro arboribus poſuit. 2 Apricos & ſoli expoſitos. 3 Vitis. 4 Arbores, è quarum ſucco antiqui faciebant toxicum. 5 Orientales. 6 Stigmatis inuſtos: *Membraque qui ferro gaudet pinxiſſe Gelonus*. Claudian. in Rufinum. 7 Scythiæ populos. 8 Sc. *ſunt*. Q. d. Proprias & peculiares habent arbores ſuas certæ regiones. 9 Thuriferam arborem ſoli habent Sabæi, Arabiæ felicis populi. 10 Arbores Indicas balſamum ſudantes. 11 Acanthion, arbor ſpinea, foliis araneoſa lanugine obductis, è qua collecta veſtes bombycinis ſimiles fiunt in Oriente, Plin. 24. l. 12. c. 12 Albeſcentia. 13 Lanæ. 14 Quomodo. 15 De frondibus arborum pectinibus decerpant. 16 Quas arbores laniferas. 17 Producit. 18 In qua parte Indiæ ſunt arbores altiſſimæ, adeò ut ſuperent jactum ſagittarum, quæ ſunt emiſſæ ab arcu. 19 Ad quem arbores pertingunt. 20 Gens illa Indica utut ſagittis mittendis ſtrenua. De arboribus Plin. l. 7. c. 2. 21 Certe. 22 Ad ſagittandum. 23 Habet & Media regio, a *Medo*, Medeæ filio, denominata, arborem ſuam virtute atque uſu mirabilem. Ex notis autem citrea eſſe creditur, quæ & Medica dicitur. Alibi jam olim naſcitur. 24 Malum acerbi ſucci. Hypallage. 25 Diutiùs immorantem ſentiant propter acerbitatem. 26 Salubris. 27 Malo Medico. 28 Salubrius & citius aut melius adjuvans. 29 Privignorum. 30 Veneno. 31 Noxias herbas, id eſt, toxica. 32 Noxia verba, magica & faſcinatoria. 33 Expellit. 34 Nigra, ab affectu: quia veneno necati ſunt nigri, ut Juvenalis ait. 35 Medica, quæ hoc pomum fert. 36 Et habens effigiem corporis ſimillimam lauro. 37 Quam laurus. 38 A ſe emitteret.

Laurus [1] erat: folia haud ullis [2] labentia ventis:
Flos [3] ad prima tenax: [4] animas, & olentia Medi
Ora fovent illo, & [5] senibus medicantur anhelis.
[6] Sed neque Medorum [7] sylvæ, [8] ditissima terra,
Nec pulcher [9] Ganges, atque [10] auro turbidus [11] Hermus,
[12] Laudibus Italiæ certent: non [13] Bactra, neque [14] Indi,
Totaque thuriferis [15] Panchaïa pinguis arenis.
[16] Hæc [17] loca non tauri [18] spirantes naribus ignem
[19] Invertêre, [20] satis [21] immanis dentibus [21] Hydri;
Nec galeis, densisque virûm [22] seges horruit hastis:
Sed [23] gravidæ fruges, & [24] Bacchi Massicus humor
[25] Implevêre: [26] tenent oleæque, armentaque [27] læta.
[28] Hinc [29] bellator equus campo sese [30] arduus infert;
Hinc albi, [31] Clitumne, [32] greges, & [33] maxima [34] taurus
Victima, sæpè, tuo perfusi flumine [35] sacro,

1 Esset, esse videretur. 2 Decidentia 3 Hellenismus: τὰ πρῶτα. Al. apprimè, id est, valde. 4 Gravem anhelitum & graveolentiam. Medi illo flore sedant. 5 Spiritus angustia laborantibus, suspiriosis, δυσπνοοις καὶ ἀσθματικοῖς. 6 Occasione sumptâ digreditur in Italiæ laudes, quam aliis omnibus terris præfert, tum propter mala quibus caret; serpentes, venena, &c. tum propter bona, quibus uberrimè affluit, eminetque: uber soli, fruges, vinum, oleum, armenta, greges, aëris temperiem, atque inde fœcunditatem & proventus amplissimos, urbes, ædificia, flumina, maria, lacus, metallorum fodinas, populos, viros denique bello claros, atque in his præcipuè Augustum Lege Flor. l. 1. c 16 & Propert. El. 21. l. 3. 7 Pomiferæ. 8 Pariendo sales arbores. 9 Indiæ fluvius. 10 Turbulentus aureis arenis immixtis. 11 Mæoniæ fluvius. 12 Cùm Italia sunt conferendæ. 13 Bactriana regio, quæ est in Persia, h e *Corasan* 14 Regiones Indiæ certent laudibus Italiæ propter fertilitatem & numerum populorum 15 Arabiæ Felicis pars, thuris & aromatum feracissima; unde addit *arenis*. 16 Multo minus Italiæ conferri poterunt Colchi aurei velleris, flammiferorum taurorum serpentigenarum fabulâ famosi. 17 Italiæ. 18 Efflantes. 19 Sicut in Colchide civitate Scythiæ. 20 Seminatis. 21 Feri serpentis aquarici custodientis aureum vellus. Vide Ovid. Met. 7. Per hoc præponit Italiam Colchidi: ibi Iason sevit dentes serpentinos; undè nati homines armati, qui inter se dimicarunt 22 Satio horrida crevit, id est, nunquam armati exiluerunt ex terra Italiæ 23 Fœcundæ & grandes 24 Humor vini Campanus, à monte Campaniæ Italicæ denominatus. 25 Hæc loca Italiæ, id est, in agris Italis proveniunt fruges fertiles. 26 Occupant hæc loca. 27 Pinguia, id est, optimi boves proveniunt in Italia ad arandum 28 Ex his locis Italiæ. 29 Æn. 3. *bello armantur equi*. 30 Altus cum magno hinnitu. 31 Flu. in Faliscis, cujus aqua pota boves candidos facit. 32 Equorum aut juvencorum. 33 Quæ Jovi à triumphante offertur 34 Albus 35 Jovi, qui hinc & Clitumnis dictus; licet omnes fluvii sacri habentur.

Roma-

Romanos ad [1] templa Deûm [2] duxère [3] triumphos.
[4] Hic ver aſſiduum, atque [5] alienis menſibus æſtas:
[6] Bis gravidæ pecudes, [7] bis pomis utilis arbos.
At [8] rabidæ tigres [9] abſunt, & ſæva [10] leonum
Semina; [11] nec miſeros fallunt aconita [12] legentes:
[13] Nec rapit [14] immenſos orbes per humum, neque [15] tanto
Squammeus in [16] ſpiram tractu ſe colligit anguis.
Adde tot egregias urbes, [17] operumque laborem,
Tot [18] congeſta manu præruptis oppida ſaxis,
Fluminaque antiquos [19] ſubter labentia muros.
An mare, quod [20] ſuprà, memorem, quodq; alluit [21] infra?
[22] An-ne lacus tantos? te, [23] Lari maxime, teque
Fluctibus & fremitu aſſurgens, [24] Benace, [25] marino?
An memorem [26] portus, [27] Lucrinoque [28] addita clauſtra;
Atque [29] indignatum magnis ſtridoribus æquor,
[30] Julia quà [31] Ponto longè ſonat [32] unda [33] refuſo,
[34] Tyrrhenuſque fretis immittitur [34] æſtus Avernis?
[35] Hæc eadem argenti [36] rivos, æriſque metalla
Oſtendit [37] venis, atque auro plurima fluxit.

1 Capitolium, templum Jovis Capitolini. 2 Præibant in ſacris & triumphis victimæ coronatæ, ducebantque pompam. 3 Triumphantes Romanos. 4 In Italia eſt temperies maxima, quia nuſquam eſt intenſiſſimum frigus. 5 Non æſtatis ut alibi: ſed etiam per autumnum ipſamque hyemem. 6 Ut in agro Conſentino Plin. 16. lib. 27 cap. 7 Arbores bis ferunt quotannis poma, biferæ ſunt 8 Immanes, veloces, ut ſunt in Armenià. 9 Ab Italia 10 Neque leones hic nati, ut in Africa. 11 Neque enim hic naſcuntur venenatæ herbæ, ut ſunt in Ponto. Aconitum fingunt ex Cerebri ſpuma genitum in ἀκόναις. Alii ab Acone portu Ponti. 12 Colligentes. 13 Dicit, in Italia non eſſe magnos ſerpentes, qui devorant animalia. 14 Maximos ſinus & angulos. 15 Quanto in Africa, aut Ægypto, vel alibi. 16 Annulos. 17 Et immenſa ac laborata opera. 18 Accumulata. 19 Cingentia, vel alluentia, aut etiam interfluentia, forte aquæductus. 20 Quod alluit Italiam ad partem ſuperiorem Orientem verſus ad Venetias, id eſt, Superum mare, Adriaticum h. Venetum, *Golfo di Venetia*. 21 A parte inferiore Occidentem verſus, id eſt, Inferum mare, Tyrrhenum. 22 Sc. *memorem potius*. 23 Lacus in Gallia Ciſalpina propè Comum. *Lago di Como*. 24 Lacus Italiæ. 25 Inſtar & in formam maris. 26 Ante omnes Julium portum à Julio inceptum, ab Auguſto perfectum, ubi mare Tyrrhenum à Lucrino molibus ſecluſum. Hor. Epiſt. ad Piſones: *ſive receptus terrà Neptunus claſſes Aquilonibus arcet*. 27 Sc *lacui*. 28 Additos à Julio Cæſare obices. 29 Se excludi, arcerique. 30 Portum Julium apud Bajas, immiſſo in Lucrinum & Avernum lacum mari, effecit. Sueton. in Auguſto. 31 Mari. 32 A Julio Cæſare occluſa. 33 Iterùm infuſo ruptis obſtaculis. 34 Fervor aut acceſſus maris Tyrrheni. 35 Italia. Nunc laudat Italiam à venis & viris. 36 Venas. 37 In venis terræ.

venis &
in venis terr

D 7

Hæc genus acre virûm, [1] Marsos, [2] pubemque Sabellam,
Assuetumque [3] malo [4] Ligurem, [5] Volscosque [6] verutos
[7] Extulit: hæc [8] Decios, [8] Marios, magnosque [8] Camillos,
[9] Scipiadas duros bello, & te, maxime [10] Cæsar,
Qui nunc, extremis Asiæ jam victor in [11] oris,
[12] Imbellem [13] avertis Romanis arcibus Indum.
[14] Salve, magna parens frugum, [15] Saturnia tellus,
Magna virûm: [16] tibi res antiquæ laudis & artis
Ingredior, sanctos ausus recludere [17] fontes,
[18] Ascræumque cano Romana per oppida [18] carmen.
[19] Nunc locus arvorum [20] ingeniis, quæ robora cuique,
[21] Quis color, & quæ sit rebus natura [22] ferendis.
I. [23] Difficiles primùm terræ, collesque [24] maligni,
Tenuis ubi [25] argilla, & [26] dumosis [27] calculus arvis,
[28] Palladiâ gaudent sylvâ [29] vivacis olivæ:

1 Italiæ populos. 2 Juventutem Samnitum. Samnites à Sabinis originem trahunt. 3 Labori & rerum inopiæ, propter militiam. 4 Populum inferioris Italiæ. 5 Italiæ populos. 6 Gladiis punctim cædentibus, veruum instar, usos. 7 Genuit, ad gloriam deduxit. 8 Imperatores, qui se pro legionibus devoverunt, patriæ assertores, & belli fulmina. 9 Scipiones, Majorem Africanum ac Minorem, fortes & invincibiles ad bellum. 10 Auguste. 11 Regionibus. 12 Effœminatum, delicatum ac luxuriosum 13 Imminentes Latio Parthos aliosque Asiæ pop. tuis legionibus impares armis coërces. 14 Apostrophe ad Italiam. 15 *Quondam regnata Saturno* Æn. 8. Saturnus enim in Italia regnavit, quo tempore aureum sæculum fuisse ajunt. 16 In tuum honorem laudatas olim Rei Rusticæ artes canere aggredior, Hesiodi Ascræi præceptis insistens 17 Musarum. 18 Georgicum quale Hesiodus Ascræus primus scripsit. *Ascra* vicus est Bœotiæ, in quo creditur natus Hesiodus, qui scripsit ἔργα καὶ ἡμέρας, id est, *opera & dies:* quo libro aliqua præcepta de agricultura tradit. 19 Quarta libri hujus pars distinguit naturas, vires, qualitates, notas, indicia terræ: quæ sc. conveniat I. *oleis*, *quæ* II *vitibus*, III. *pascuis*, IV. *& fructibus*. 20 Sc. *describendis*. 21 Quæ qualitas, quæ ex colore & sapore cognoscitur. 22 Producendis. 23 Pæne steriles. 24 Ad frugum productionem. Ut *benignus*, liberalis: ita *malignus* sordidus sæpè, & qui nulli est usui aut adjumento, omnibusque se difficilem præbet. Ter. Hecyr. *Sed ut fit, postquam hunc alienum ab sese videt, Maligna multo, & procax facta illico est.* Hinc ductâ similitudine *colles malignos* vocavit, quorum solum minimè ferax & fœcundum, quique ad colendum non sunt satis idonei 25 Terra cretacea. 26 Spinosis & vepribus plenis. 27 Lapillus. 28 Quam Pallas invenit, id est, ubi terra ad fruges inutilis videtur, aptissima est serendis oleis. 29 *Tarde crescentis* supra, & diu durantis, quia non amittit folia.

[1] In-

[1] Indicio eſt [2] tractu ſurgens [3] oleaſter [2] eodem
Plurimus, & [4] ſtrati [5] baccis ſylveſtribus agri.
II. At [6] quæ pinguis [7] humus, dulcique [8] uligine læta,
[9] Quique frequens herbis & fertilis [10] ubere campus,
[11] Qualem ſæpè cavâ montis convalle ſolemus
[12] Diſpicere, [13] hùc ſummis [14] liquuntur rupibus amnes,
[15] Felicemque [16] trahunt limum; [17] quique editus Auſtro,
Et [18] filicem curvis [19] inviſam poſcit aratris:
[20] Hic tibi [21] prævalidas olim, multoque fluentes
[22] Sufficiet [23] Baccho vites; [24] hic fertilis uvæ,
[25] Hic [26] laticis, qualem pateris libamus & auro,
Inflavit cùm [27] pinguis ebur Tyrrhenus [28] ad aras,
Lancibus & pandis fumantia [29] reddimus exta.
III. Sin armenta [30] magis [31] ſtudium vituloſque [32] tueri,
Aut [33] fœtus ovium, aut [34] urentes [35] cultà capellas:
Saltus, & [36] ſaturi petito longinqua [37] Tarenti,
Et qualem [38] infelix amiſit Mantua campum,
Paſcentem [39] niveos herboſo [40] flumine cygnos.

1 Naturâ hoc indicante: cùm hujuſmodi ſolo naſcuntur ſponte oleæ. 2 In eâdem regione cæli. 3 Olea ſylveſtris. 4 Conſperſi & oppleti 5 Olivis, quæ ab oleaſtris deciderent. 6 Se *erit* 7 Verbum ponitur infra, *Sufficiet Baccho vites*. 8 Naturali humore. 9 Qui multas herbas ſponte producit. 10 Ubertate, fœcunditate ſuâ naturali. De Italia Æn. 1 *Terra antiqua potens armis atque* ubere *gleba* 11 Statum terræ. 12 Deorsùm inſpicientes videre. 13 Ad hunc campum. 14 Dulciter defluunt, ac deſtillant. Sic l. 1. *Vere novo gelidus canis cùm montibus humor* Liquitur. 15 Fertilem. 16 Ad hunc campum 17 Et hic campus, qui eſt expoſitus in altiore loco vento meridionali 18 Herbam illam. 19 Moleſtam: quia radices ejus obſunt aratris. 20 Campus. 21 Præ cæteris validas. 22 Abunde ſubminiſtrabit 23 Vino. 24 Sc. *campus eſt*, id eſt, benè fert uvam. 25 Quæ fluunt pretioſo vino dignoque quod offeramus aureis pateris in Deorum ſacris, ubi pinguis miniſter ex Etruria tibiis canit eburneis, & exta aris ſuperponuntur patulis lancibus. 26 Liquoris in uva latentis, id eſt, vini. 27 Pinguis apparet, dùm inflat, quia maxillæ inflantibus tubas maximè inflantur. 28 Juxta. 29 Offerimus. 30 Quam vineam. 31 Sc. *eſt tibi*, id eſt, ſtudes & optas. 32 A fame. 33 Agnos. Sic Ecl. 1. *quò ſæpè ſolemus Paſtores ovium teneros depellere fœtus*. 34 Morſu ſuo: quia quicquid mordetur, areſcit, *Morſus capræ arbori exitialis*, &c Plin. 8. l. 50. c. 35 Vineas, arbuſta, aut ſegetem. 36 Quod eſt juxta Saturam paludem; vel *ſaturi*, id eſt, quod, ſaturas reddit pecudes. 37 Qualia ſunt paſcua circa Tarentum, aut Mantuam. 38 Quia citra culpam agros & prata cum Cremonenſibus amiſit. Unde Ecl. 9. exclamat: *Mantua væ miſeræ nimium vicina Cremonæ*. 39 Candidos. 40 Mincio.

[1] N

[1] Non [2] liquidi gregibus fontes, non gramina [3] deerunt:
Et quantum longis [4] carpent [5] armenta [6] diebus,
[7] Exigua [8] tantum [9] gelidus ros nocte [10] reponet.
IV. Nigra fere, & [11] presso pinguis sub vomere terra,
Et cui [12] putre solum, ([13] namq; [14] hoc imitamur arando)
Optima frumentis: non ullo ex [15] æquore cernes
Plura domum [16] tardis decedere [17] plaustra juvencis:
[18] Aut undè [19] iratus [20] sylvam devexit arator,
Et nemora [21] evertit multos [22] ignava per annos,
[23] Antiquasque domos avium cum stirpibus imis
Eruit: illæ [24] altum nidis petiêre relictis:
At [25] rudis enituit impulso vomere campus.
Nam jejuna quidem [26] clivosi [27] glarea [26] ruris
Vix [28] humiles apibus [29] casias roremque ministrat:
Et [30] tophus scaber, & nigris [31] exesa chelydris
Creta, [32] negant alios æquè serpentibus agros
Dulcem ferre cibum, & curvas præbere latebras.
[33] Quæ tenuem [34] exhalat [35] nebulam [35] fumosque [36] volucres;
Et [37] bibit humorem, &, cùm vult, [38] ex se ipsa remittit:
Quæque suo viridi semper se gramine vestit;
Nec scabie, & [39] salsâ lædit rubigine [40] ferrum:
Illa tibi [41] lætis intexit vitibus ulmos:
Illa ferax oleo est: illam experiere colendo

1 Sc. *&* *ubi*. 2 Puri, sine pestilentia. 3 Imò abundant. 4 Abrodent. 5 Ut boves, vaccæ, tauri, equi, &c. 6 Æstivis. 7 Brevi. 8 Herbarum. 9 Frigore matutinali concretus. 10 Restituet, regenerabit. 11 Profundius immisso. 12 Resolubile, & non compactum. 13 Neque enim aliud est *colore*, quam resolvere & fermentare Colum. 2. lib. 2. 14 Efficere terram putrem. 15 Campo æquo & plano. 16 Pondere & onere frugum. 17 Messe onusta, ut gemant boves, crepent horrea. 18 Illud etiam solum bonum est, quod è sylvestri in culturam domatur. 19 Sterilitate arborum. 20 Cunctas arbores 21 Radicitus eruit. 22 Infrugifera. 23 Arbores excelsas. 24 Aëra. 25 Sterilis & incultus, nunc cultura nitescit. 26 Qualis est in rure clivoso. 27 Glareosa, id est, lapillis immixta, terra est sicca, & proinde sterilis, vix casiam educat apibus, vix rorem marinum. 28 Humi nascentes. 29 Herbas odoriferas, quibus apes vescuntur. 30 Tophacea terra aspera. 31 Cretacea consumpta serpentibus nocivis. 32 Id est, talis terra est aptissima latebris & escis serpentum, non frugibus ferendis 33 Humida vero terra, irrigua, herbosa, dulcis, erit omni usui apta, oleis, vitibus pascuis, frugibus. 34 Exspirat, emittit. 35 Humoris indices. 36 Facile evanescentes 37 Attrahit. 38 Per se, nullo adjuvante. 39 Ex salsedine nascenti. 40 Aratri. 41 Fœcundis & aspectu jucundus.

Et

Et [1] facilem pecori, & patientem vomeris [2] unci.
[3] Talem [4] dives arat [5] Capua, & vicina [6] Vesevo
[7] Ora jugo, & vacuis Clanius non æquus [8] Acerris.
[9] Nunc, quo [10] quamque modo possis cognoscere, dicam.
Rara sit, an [11] supra morem si densa, requiras:
([12] Altera frumentis quoniam favet, [13] altera [14] Baccho.
I. Densa magis [15] Cereri, rarissima quæque [16] Lyæo)
Antè locum [17] capies oculis, altéque jubebis
[18] In solido [19] puteum [20] demitti, omnemque repones
Rursus [21] humum, & [22] pedibus summas æquabis arenas:
Si [23] deerunt; rarum, [24] pecorique & vitibus almis
Aptius uber erit: sin in sua posse [25] negabunt
Ire [26] loca, & [27] scrobibus [28] superabit terra repletis;
[29] Spissus ager: glebas [30] cunctantes, crassaque [31] terga
[32] Exspecta, & validis terram proscinde juvencis.
II. Salsa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix (ea [33] nec mansuescit arando,
[34] Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina servat)
Tale dabit [35] specimen: tu spisso vimine [36] qualos
Colaque prælorum fumosis diripe [37] tectis:
[38] Huc [39] ager ille malus, dulcesque à fontibus undæ
Ad plenum [40] calcentur: aqua [41] eluctabitur omnis

1 Benignam, bonam utpote herbiferam, pecoribus & arationi. 2 Incurvi. 3 Sc. *agrum*. 4 Fertilitate agrorum. 5 Campaniæ metropolis. 6 Campaniæ monti, crebris incendiis infami. Cluver. 4. l. 5. c. 7 Regio 8 Campaniæ oppido, Clanii fl. inundationibus infestato & incolis exhausto; proinde *vacuo*: quia propter inundationem incolæ fugiebant. 9 Docet quibus modis explorandæ sint terræ qualitates ac discernendæ utrum sit, I. *rara*, *an*. II. *densa*. III. *salsa*. IV. *pinguis*. V. *humida*. VI *gravis*, VII. *levis*. VIII. *nigra*. IX. *frigida* 10 Quamlibet terram. 11 Supra modum & mensuram, id est, immodice. 12 Requirere autem potes, quia altera, sc. densa, &c. 13 Sc. rara. 14 Vino aut vitibus. 15 Frumento. 16 Baccho, id est, vino aut vitibus. 17 Locum aliquem lustrabis eligesque. 18 Ubi terra solida maxime est, non cava. 19 Scrobem 20 Deorsùm mitti. 21 Egestam è puteo. 22 Calcibus premes terram ingestam. 23 Arenæ sc. ita ut fossam replere nequeant. 24 Pascuis & arboribus, quibus pecus vescitur 25 Arenæ. 26 Fossam suam, undè paulò ante effossæ erant. 27 Si scrobs terram egestam recipere non possit. 28 Super exstabit. 29 Pro certo habe terram illam esse gravem, solidam & densam. 30 Quæ te morari possent. 31 Terram ab aratro projectam. 32 A tali agro post arationem. 33 Non ponit salsam amaritudinem, dulcisque fit. 34 Quin & vites & poma in eâ degenerant. 35 Experimentum. 36 Sume vimineos corbes & vasa viminea, quæ vinum è prælis, id est, lignis, quibus uvæ premuntur recipiunt. 37 Ubi reponebatur ab injuriâ pluviæ secura 38 In hæc vasa viminea. 39 Terra ex agro quem explorare vis. 40 Fontana, aqua dulci impleantur, donec plena fuerint. 41 Viam sibi faciet, transibitque cum morâ velut luctando.

Scilice

Scilicet, & grandes ibunt per [1] vimina guttæ;
At sapor [2] indicium faciet manifestus, & ora
Tristia [3] tentantum sensu torquebit amaror.
III. Pinguis item quæ sit tellus, hoc denique pacto
Discimus: [4] haud unquam manibus jactata [5] fatiscit,
Sed, picis in morem, ad digitos [4] lentescit habendo.
IV. Humida [6] majores herbas alit, ipsaque [7] justo
Lætior: ah! [8] nimiùm ne sit mihi fertilis [9] illa,
Neu se prævalidam [10] primis ostendat [10] aristis.
V. Quæ gravis est, ipso tacitam se pondere [11] prodit:
VI. Quæque levis. VII. Promptum est oculis prædiscere nigram,
[12] Et quis cui color: VIII. at [13] sceleratum [14] exquirere frigus
Difficile est: [15] piceæ tantùm taxique nocentes
Interdùm, aut ederæ [16] pandunt vestigia nigræ.
[17] His animadversis I. terram multo antè memento
[18] Excoquere, & [19] magnos scrobibus concidere montes:
Antè [20] supinatas Aquiloni ostendere glebas,
Quàm [21] lætum [22] infodias vitis genus: optima [23] putri
[24] Arva solo: [25] id venti curant, gelidæque pruinæ,
Et [26] labefacta [27] movens robustus [28] jugera fossor.

1 Canistri. 2 Sc. *sit* an dulcis, an vero salsus atque amarus sit 3 Gustantium per sensum aquam. 4 Non est friabilis, sed viscosa & lenta fit, & digitis inhæret, dum habetur & tractatur. 5 Dissolvitur & aperitur. 6 Quam arida. 7 Quam justum est, & quam oportet vegetior & fertilior est 8 Non probo nimium fertilem, aut luxuriantem, & quæ fallacibus spem eludit aristis. 9 Humida. 10 Cùm primùm exsurgent spicæ. 11 Manifestat. 12 Et quicunque est terræ color. 13 Perniciosum frugibus, plantis exitiale. 14 Exquisitè nosse. 15 Non rarò tamen frigoris indicia sunt taxi, piceæ, & hederæ nigræ ibi natæ. 16 Manifestant & palam faciunt indicia frigoris 17 De terrarum naturâ. Quinta pars libri, de vitibus: ubi traditur I. *pastinatio*, II. *translatio è seminario*. III *satio*, IV. *defensio*, V. *vitium electio*, VI. *putatio*, VII *stercoratio*. VIII. *repastinatio*, IX. *pedatio*, X. *pampinatio seu frondatio*, XI. *eaque repetita ablaqueatio: hortatio ad diligentiam*. 18 Calore & frigore. 19 E scrobibus effossas glebas aggestasque invertere, soli, vento & pruinæ exponere, ut excoquantur & putrescant, priusquam vivos radices solo committas. 20 Qua parte terram spectabant in cœlum versas. 21 Fertile, & lætitiam tibi allaturum. 22 Plantes. 23 Putrefacto & resoluto. 24 Sc. *sunt*. 25 Ut solum putrefiat. 26 Effossa & subacta 27 Ut macerentur, fodiens, pastinans. 28 Terram, quantam par boum singulis diebus arare potest.

II. At

II. At [1] si quos haud ulla viros vigilantia fugit;
Antè [2] locum similem exquirunt, ubi prima paretur
Arboribus [3] seges, & [4] quo mox [5] digesta feratur,
[6] Mutatam ignorent subitò ne [7] semina [8] matrem.
Quin etiam cœli regionem in [9] cortice [10] signant:
Ut, quo [11] quæque modo steterit, quâ parte calores
[12] Austrinos tulerit, quæ terga obverterit [13] Axi,
[14] Restituant: *adeo in [15] teneris consuescere [16] multum est!*
III. Collibus, an plano melius sit ponere vitem,
Quære priùs: [17] si pinguis agros [18] metabere campi;
Densa sere: [19] in denso non segnior ubere Bacchus.
[20] Sin tumulis [20] acclive [21] solum, collesque [22] supinos;
Indulge ordinibus: nec seciùs omnis in [23] unguem
Arboribus [24] positis [25] secto [26] via limite [27] quadret.
[28] Ut sæpè ingenti bello cùm longa cohortes
[29] Explicuit legio, & campo stetit [30] agmen aperto,
[31] Directæque acies, ac latè [32] fluctuat omnis
[33] Ære [34] renidenti tellus, [35] nec dum horrida miscent
Prælia, sed [36] dubius mediis Mars errat in armis.
Omnia sint paribus [37] numeris dimensa viarum:

1 Diligentes vinitores videant ut . . . 2 . . . . Solum parant in usum seminarii, ejusdem naturæ & situs cum . . . 3 Satio. seminarium 4 . . Vineto in quod transferendi sint vivi radices. . . . 5 Ordinatæ, postquam adolevit. 6 . . Ne degenerent, aut tabe cant. 7 Plantæ, vivi radices. 8 Vinetum, quo transferuntur novellæ ex nutrice seminario. 9 Arboris transferendæ. 10 Rubrica notant quas cœli partes in seminario spectaverint, easdem & in vineto restituant. 11 Arbor aut vitis. 12 Meridiem. 13 Septentrionali. 14 Eo modo & ab eâ parte eam terræ restituant. 15 Quia prima quæque tenaciùs hærent, atque consuetudo est altera natura. 16 Utile est. 17 In plano solo densiùs ordinabis vites, in acclivi, & collino, rariùs. 18 Parabis aut eliges, sicut qui castra metantur locum capiunt. 19 Vitis respondet ubertati terræ. 20 Assurgens paulò. 21 In quo feras vineam, sc. *metabere.* 22 Da operam, ut in ordines dirigantur. 23 Perfectè, accuratè. Horat. *ad unguem factus homo.* Metaph. à marmorariis, qui juncturas unguibus probant: *ut per læve severos Effundit junctura ungues.* Pers. 1. Sat. 24 Dispositis. 25 Divisio in lineas directas & quadrangulares 26 Situs arborum. 27 In formam quadrangularem dirigatur. 28 Similitudo illustris. 29 Ordinavit. 30 Multitudo, quæ a duce in prælium jam jam agi potest. 31 Ordinatæ. 32 Κυμαίνει, undanti mari similis movetur, micans est enim veluti in fluctibus, propter milites. 33 Armis æreis telisque vibratis. Lucret. 2. l. *Ære renidescit tellus.* 34 Splendenti. 35 Prælio nondum commisso. 36 Incertus, an eos ad prælia accendet, an ad concordiam rediget, id est, sic constituuntur, in ordine vites, ut solent ante prælium instrui exercitus, qui, signo dato, mox manus conferunt. 37 Spatiis, ut sit idem intervallum.

Non

[1] Namque aliæ, nullis hominum [2] cogentibus, ipsæ
I. Sponte suâ veniunt, camposque, & [3] flumina latè
Curva [4] tenent: ut molle [5] siler, [6] lentæque genistæ,
Populus, & [7] glaucâ [8] canentia fronde salicta.
II. [9] Pars autem posito [10] surgunt de semine: ut altæ
Castaneæ, [11] nemorumq; Jovi quæ [12] maxima frondet
Æsculus, atque habitæ Grajis [13] oracula quercus.
III. Pullulat ab radice aliis [14] densissima sylva:
Ut cerasis, ulmisque: etiam [15] Parnasia laurus
Parva sub ingenti [16] matris se [17] subjicit umbrâ.
Hos natura [18] modos [19] primùm dedit: [20] his genus omne
[21] Sylvarum, fruticumque viret, nemorumque sacrorum.
[22] Sunt alii, quos ipse [23] viâ sibi repperit, usus.
I. Hic plantas tenero abscindens corpore matrum,
Deposuit sulcis: II. hic [24] stirpes obruit arvo,
[25] Quadrifidasque sudes, & acuto [26] robore [27] vallos:
III. Sylvarumque aliæ pressos [28] propaginis arcus
Exspectant, & [29] viva suâ [30] plantaria terrâ.
IV. Nil radicis egent [31] aliæ, summumque [32] putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
V. Quin & [33] caudicibus sectis (mirabile dictu)

1 Natura profert arbores tribus modis I. *Sponte.* II. *Semine.* III. *Radice.* 2 Per artem aut laborem 3 Ripas fluminum. 4 Occupant. 5 Tenerum. 6 Flexibiles. 7 Cærulei ac viridis coloris 8 Ab inferiore parte canent salices, à superiore virent. 9 Quædam arbores. 10 Exoriuntur, proveniunt. 11 Inter nemora Jovi sacra. 12 Maximis aut uberrimis floribus. 13 Dodonæam sylvam fabulati sunt Græci, reddidisse responsa per columbas duas seu virgines, vel lebetes, unam autem quercum vocalem fuisse, unde carina Argus facta. Et ipsa erat fatidica. 14 Maxima congeries arborum novellarum 15 Quæ multa nascitur in Parnasso Phocidos monte 16 Majoris laurus, è cujus radice pullulat. 17 Succrescit, attollit se: ut Ecl. 10. *se subjicit alnus.* 18 Tres modos arborum creandarum. 19 Priusquàm ars inventa esset, quæ naturam imitatur. 20 Modis dictis. 21 Magnarum arborum. 22 Ars autem, curâ, casus etiam & usus adinvenit alios modos serendi arbores: præcipue verò sex sunt. I. II. III. &c. I. *Avulsio stolonum cum fimbris a stirpe, hos scrobibus mandat.* II. *Ubi stirpes ipsæ, vel talea sudesve ab illâ parte, quâ infiguntur terræ transversim fissæ, aut etiam valli spicati infodiuntur.* III. *Propagatio, cum rami arcuati & circumflexi in scrobem depressi radicem agant.* IV. *Surculi, ramulive abscissi satio* V. *Ubi ex caudice olivæ quasi intermortuo, secto tamen & infisso novo pullulascit planta* VI *Incisio: ubi citra damnum stirpi immittitur surculus è feliciore arbore & fructûs mollioris sic, &c.* 23 Ratione & exercitatione 24 Truncos crassos cum radicibus sepelivit & cooperuit terrâ, qualis est in arvo. 25 Perticas in quatuor partes fissas. 26 Trunco. 27 Palos & stipites. 28 Vitis 29 Virentia. 30 Plantas cum radicibus. 31 Arbores. 32 Amputator. 33 Truncis incisis.

[1] Tru-

[1] Truditur è sicco radix [2] oleagina ligno:
VI. Et sæpè alterius ramos [3] impunè videmus
[4] Vertere in alterius, mutatamque insita mala
Ferre pyrum, & prunis [6] lapidosa [7] rubescere corna.
[8] Quare agite, ô, proprios [9] generatim discite [10] cultus,
Agricolæ, fructusque feros mollite colendo:
Neu [11] segnes jaceant terræ: [12] juvat Ismara [13] Baccho
Conserere, atque oleâ magnum vestire [14] Taburnum.
[15] Tuque ades, inceptumque unà decurre laborem
O [16] decus, ô [17] famæ meritò pars maxima nostræ,
Mæcenas, [18] pelagoque volans da [19] vela patenti.
Non ego [20] cuncta meis amplecti versibus opto:
[21] Non, mihi [22] si linguæ centum sint, oraque centum,
[23] Ferrea vox: ades, & primi [24] lege litoris [25] oram.
[26] In manibus terræ; [27] non [28] hic te carmine [29] ficto,
Atque per ambages, & longa [30] exorsa tenebo.
[31] Sponte suâ quæ se [32] tollunt in luminis [33] auras,
Infœcunda quidem, sed [34] læta, & fortia surgunt:
[35] Quippe solo natura subest: tamen hæc quoque si quis
[36] Inserat aut scrobibus mandet mutata [37] subactis,

1 Pullulat ùbertim. 2 Oleæ arboris. 3 Sine damno. 4 Mutare se. 5 Propert. l. 4. El. 2. *Insitor hoc solvit pomosâ vota coronâ. Cum pyrus invito stipite mala tulit.* 6 Ossibus plena. 7 Rubicunda ferre pruna. 8 Quamobrem quia sua est cuique natura, & naturæ sequitur semina quæque suæ. 9 Per omnia genera arborum 10 Arborum. 11 Inutiles, nihil bonorum fructuum ferentes. 12 Delectat agricolam. Cura & industria etiam naturam evincent: ita ut vel montes Thracii vites ferant, inutiles Samnitum colles oleas. 13 Vitibus. 14 Apuliæ montem. 15 Etiam tu, non solum Augustus. Invocat enim auxilium Mæcenatis. Q. d. Tuque Mæcenas præsens benigna aura adspira velis meis, naviculæ meæ, quæ in altum materiæ tam arduæ & immensæ mare provehi per se timet. Neque enim tanto operi suffecero; *Non, mihi si linguæ centum sint, oraque centum, Ferrea vox,* . . . . 16 Sic Hor. Od. 1. l. 1 *Mæcenas atavis edite regibus, O & præsidium, & dulce decus meum.* 17 In quem meritò meorum operum gloria redundat 18 . . . Proinde da veniam legenti littus, nec procul à terra portuve ipso discedere audenti 19 Favorem. 20 Omnia ad arbores pertinentia. 21 Non optarem amplecti cuncta tametsi, &c. 22 Sic Ovid. Met. 8 *Non, mihi si centum Deus ora sonantia linguis, Ingeniumque capax, totumque Helicona dedisset, Tristia persequerer miserarum vota sororum.* Ita Poëtæ τὸ ἀδύνατον exprimere solent. 23 Firmissima 24 Naviga 25 Extremitatem, id est, in principio hujus voluminis tuo mihi ingenio ac studio fave. 26 Lege oram in sinu & complexu terræ, id est, non profundam rerum naturalium scrutationem, sed facilem & apertam tradémus. 27 Omittam itaque ambages & longa exordia, *& summa sequar fastigia rerum.* 28 In hac materia. 29 Figmentis Poëticis ornato. 30 Exordia. 31 *Redit Poëta ad naturam & culturam trium generum, quæ supra meminerat, naturalium arborum, & primò earum quæ sponte nascuntur.* 32 Erigunt. 33 Al. oras. 34 Pulchra. 35 His quippe terra mater, ac naturalis vis producendi occulta inest terræ. 36 Per insitionem in alium truncum transferat. 37 Apertis.

Exuerint sylvestrem [1] animum; cultuque frequenti,
In quascunque voces artes, haud tarda sequentur.
[2] Nec non & [3] sterilis, quæ stirpibus exit ab imis,
[4] Hoc faciet, [5] vacuos si sit [6] digesta per agros:
[7] Nunc altæ frondes, & rami matris opacant,
Crescentique adimunt fœtus, [8] uruntque ferentem.
[9] Jam, quæ seminibus jactis se sustulit arbos,
Tarda venit, [10] seris factura [10] nepotibus umbram.
Pomaque [11] degenerant succos oblita priores:
Et turpes avibus prædam fert [12] uva racemos.
Scilicet [13] *omnibus est labor impendendus*, & omnes
[14] Cogendæ in sulcum, ac multâ [15] mercede [16] domandæ.
[17] Sed truncis oleæ melius, [18] propagine vites,
[19] Respondent; solido [20] Paphiæ de robore myrtus;
Plantis & duræ coryli nascuntur; & ingens
Fraxinus; [21] Herculeæque arbos umbrosa coronæ;
[22] Chaoniique patris [23] glandes: etiam ardua palma
Nascitur, & [24] casus abies [25] visura marinos.
Inseritur verò ex [26] fœtu nucis arbutus horrida:
Et steriles [27] platani malos gessere [28] valentes;
Castaneæ [29] fagos: ornusque [30] incanuit albo
Flore pyri, glandemque sues fregêre sub ulmis.

1 Naturam. 2 Secundò, quæ ex radice matris pullulat. 3 Arbor infœcunda. 4 Exuet sylvestrem animum, & cultu mitescet, & sequetur in quascunque voces artes. 5 Soli expolitos, id est, si liberum campum & aëra habeat. 6 Posita & plantata. 7 Quamdiu succrescunt 8 Et onerant opprimuntque ferre parantem & flores emittentem 9 Tertia species naturalium arborum: quæ ex semine. 10 Arbusculis diu post eam venientibus, id est, diu est, antequam largos fructus habeat, & diutius, antequam alias arbores aut ex fructu aut ex radice sua creet, quibus umbram faciat. 11 Nobilitatem virtutemque suam amittunt, ac minora & deteriora fiunt. 12 Vitis neglecta. 13 Arboribus, quæ sponte, radice, & semine. 14 Componendæ in ordinem intervallo signato per vomerem. 15 Opera, sumptu. Consequens pro antecedente. Al. ac *mutata sede domanda*. 16 A feritate eximendæ. 17 Ex iis autem arboribus, quas arte, & usu natas dixi, aliæ aliis modis nascuntur meliùs: oleæ ex truncis, vites propagine &c. 18 Per palmitem propagantem. 19 Votis nostris 20 Veneri Paphiæ sacræ & dedicatæ. 21 Populus, è cujus frondibus Hercules sibi coronatus conseruit. Herculi enim sacra est alba populus, ut qua coronatus descendit ad inferos. Unde in Bucol. *Populus Alcidæ gratissima*. 22 Jovis, cui Dodonæum nemus sacrum. 23 Juglandes. 24 Pericula & naufragia in mari. 25 Navis futura, ut quæ malis & antennis propter levitatem apta. 26 Fructu, id est, nux potest per insitionem arbuto conglutinari. 27 Arbores illæ à *latitudine* foliorum dictæ. 28 Utiles & fertiles. 29 Arbores glandiferas in usum porcorum. 30 Albicavit.

Nec

Nec [1] modus inserere, atque oculos imponere, [2] simplex:
[2] Nam [3] quà se medio [4] trudunt de cortice [5] gemmæ,
Et tenues rumpunt [6] tunicas, angustus in ipso
Fit nodo [7] sinus: [8] hùc alienâ ex arbore germen
[9] Includunt, [10] udoque docent [11] inolescere [12] libro.
[13] Aut rursum [14] enodes trunci resecantur, & altè
Finditur in [15] solidum cuneis [16] via; deinde [17] feraces
Plantæ immittuntur: [18] nec longum tempus, & ingens
[19] Exiit ad cœlum ramis [20] felicibus arbor,
Miraturque [21] novas frondes, & [22] non sua poma.
[23] Præterea [24] genus [25] haud unum, nec [26] fortibus ulmis,
Nec salici, lotoque, nec [27] Idæis cyparissis.
Nec [28] pingues unam in [29] faciem nascuntur olivæ
[30] Orchades, & [31] radii, & amarâ [32] pausia baccâ,
[33] Pomaque, & [34] Alcinoi sylvæ: nec [35] surculus idem
[36] Crustumiis, [37] Syriisque pyris, [38] gravibusque [39] volemis.
[40] Non eadem arboribus pendet [41] vindemia [42] nostris,
Quam [43] Methymnæo carpit de palmite [44] Lesbos.
Sunt [45] Thasiæ vites, sunt & [46] Mareotides albæ:

1 Nec una tantum ratio est inserendi atque inoculandi. 2 Inoculandi ratio. 3 Sc. *parte.* 4 Germina, è quibus frondes & fructus exeunt. 5 Edunt. 6 Cortices interiores. 7 Oculus. 8 In hunc sinum seu oculum. 9 Insitores. 10 Humorem & succum intrinsecus habente 11 Germen insitum incorporari seu concrescere. 12 Interiore cortice. 13 Insitionis ratio ex stirpe resecta fissaque. 14 Nullum nodum habentes. 15 Robur & lignum ipsum. 16 Rima. 17 Feliciores surculi inseruntur. 18 Sc. *elapsum est.* 19 Exorta est. 20 Fertilibus. Horat. Od. 2. Epod. *inutilesque falce ramos amputans,* Feliciores *inserit.* 21 Arboris insitæ. 22 Sed adoptiva, per insitionem. 23 *Secunda pars libri: de speciebus arborum 3. olearum, totidem pyrorum. 15. Uvarum quarum Plin. 15. c. 15. numerat 35.* 24 Inserendarum arborum. 25 Sed diversum. 26 Diu durantibus. 27 In Idâ plurimum nascentibus. Cupressis enim nobilis est Ida Cretica. 28 Propter oleum. 29 Speciem aut formam. 30 Baccæ olivæ pingues multum olei habentes. 31 Olivæ longæ. 32 Oliva carnosa. 33 Quo nomine includuntur pyri & alii omnes fructus. 34 Quales coluit Alcinous, rex Phæacum, id est, arbores pomiferæ non nascuntur in unam faciem. 35 Germen. 36 Pyris: à Crustumio opp. Italiæ. 37 Tarentinis, è Syria translatis. 38 Sc. *Pyris.* 39 Quæ volam seu interiorem partem manus implent. 40 Vites quoque diversæ sunt. 41 Vitis vindemianda. 42 Italicis. 43 Vindemiator Lesbius. 44 Juxta Methymnam, urbem in Lesbo ins. vino nobilissimo laudatam, crescente. 45 Huc ex Thaso ins. Ægæi maris translatæ 46 Ex Mareotide, Ægypti palude, translatæ.

Pinguibus [1] hæ terris habiles, [2] levioribus [3] illæ.
Et passo [4] Psythia utilior, tenuisque [5] Lageos,
Tentatura [6] pedes olim, vincturaque linguam:
[7] Purpureæ, [8] preciæque; & quo te carmine dicam
[9] Rhetica? nec [10] cellis [11] ideò contende [10] Falernis.
Sunt etiam [12] Amineæ vites, firmissima vina;
[13] Tmolius & assurgit quibus, & rex ipse Phanæus,
[14] Argitisque minor; [15] cui non certaverit [16] ulla,
Aut tantùm [17] fluere, aut totidem [18] durare per annos.
Non ego te, mensis & [19] Diis [20] accepta secundis,
[21] Transierim, [22] Rhodia, & [23] tumidis, [24] bumaste, racemis.
I. Sed neque quàm multæ species, nec nomina quæ sint,
Est numerus: neque enim numero comprendere refert:
Quem qui scire velit, Libyci velit [25] æquoris idem
Discere, quàm multæ Zephyro [26] turbentur arenæ:
Aut, [27] ubi [28] navigiis violentior incidit Eurus,
Nosse, quot [29] Ionii veniant ad littora fluctus.
II. Nec verò [30] terræ ferre omnes omnia possunt:
Fluminibus salices, crassisque paludibus alni
Nascuntur; steriles saxosis montibus orni:

1 Mareoticæ vites. 2 Tenuibus, & non fertilibus. 3 Thasiæ. 4 Græcula vitis aliis utilior ad passum conficiendum, vinum sc. ex uvis ad Solem pansis & passis. 5 A colore leporario ut & aliæ uvæ. 6 Vacillare factura olim pedes poti, & impeditura & ligatura linguam ejus, qui illud vinum immodice biberit. Ter. in Eun. *Neque pes, neque mens satis suum officium facit* 7 A colore itidem 8 Præter cæteras coctæ ac maturæ. 9 Quo vino delectatus est Augustus, Suet. c. 77. hæret itaque Poëta in laude ejus: præfert tamen Falernum. 10 Vinariis sc. in quibus sunt vina Falerna, à *Falerno*, monte Campaniæ. 11 Quia laudanda es. 12 Ab *Aminea* regione sic dictæ: ubi nunc Falernum est. Macrob Sat l 2. c. 16. 13 Quibus cedunt tanquam melioribus (ut Eclog. 6 *Utque viro, Phœbi chorus assurrexerit omnis*) & vites Tmoli, Lydiæ montis, & ipsæ principatum obtinentes vites Phanæi, qui promontorium est Chii insulæ. 14 Ab Argis traducta primum; vel à candore ἀργιτὸς, id est, *argentea*. 15 Cùm qua. 16 Sc. *alia uva*. 17 In fluxu tanto, id est, in reddendo tanto vino. 18 In durando. 19 Uvæ pensiles secundarum mensarum τραγήματα, è Rhodo tradita vina in sacris Deorum; vel propinata in honorem heroüm in secundis mensis. 20 Grata. 21 Silentio præteriesim. 22 Sc. *uva aut vitis*. 23 Tumentibus instar mammarum bovis. 24 Uva dicta a bovis mamma. I. *Adeò infinita sunt vitium genera Hyperbolice.* II. *Tertia libri pars. Quæ loca conveniant naturali sympathiâ quibus arboribus. Deinde quæ arbores sint peculiares quibusdam regionibus.* III. *Domitum cum cultoribus habitantibus extremas partes orbis terrarum: in gratiam Augusti dictum.* 25 Littoris ubi sunt solitudines arenariæ. 26 Impellantur, concitentur, 27 Cùm. 28 In navigia 29 Sc *maris*. 30 Ovid. *Nec tellus eadem parit omnia: vitibus illa Convenit hæc oleis, hic bene farra virent.*

Litto-

Littora [1] myrtetis lætiſſima : denique [2] apertos
[3] Bacchus amat colles : Aquilonem, & frigora [4] taxi.
Aſpice & extremis III. domitum cultoribus orbem,
[5] Eoaſque domos Arabum, [6] pictoſque [7] Gelonos.
[8] Diviſæ arboribus patriæ, ſola India nigrum
Fert ebenum : [9] ſolis eſt thurea virga Sabæis.
Quid tibi odorato referam [10] ſudantia ligno
Balſamaque, & baccas ſemper frondentis [11] acanthi ?
Quid nemora Æthiopum molli [12] canentia lana ?
[13] Velleraque [14] ut [15] foliis depectant tenuia Seres ?
Aut [16] quos Oceano propior [17] gerit India [18] lucos,
Extremi ſinus orbis ? [19] ubi aëra vincere ſummum
[19] Arboris, haud ullæ jactu potuêre ſagittæ :
Et [20] gens illa [21] quidem ſumptis non tarda [22] pharetris.
[23] Media fert [24] triſtes ſuccos, [25] tardumque ſaporem
[26] Felicis mali : [27] quo non [28] præſentius ullum,
[29] Pocula ſi quando ſævæ [30] infecêre novercæ,
Miſcueruntque [31] herbas, & [32] non innoxia verba,
Auxilium venit, ac membris [33] agit [34] atra venena.
Ipſa ingens [35] arbos, [36] faciemque ſimillima lauro :
Et, ſi non [37] alium latè [38] jactaret odorem,

1 Myrtetis, locum pro arboribus poſuit. 2 Apricos & ſoli expoſitos. 3 Vitis. 4 Arbores, è quarum ſucco antiqui faciebant toxicum. 5 Orientales. 6 Stigmatis inuſtos : *Membraque qui ferro gaudet pinxiſſe Gelonus*. Claudian. in Rufinum. 7 Scythiæ populos. 8 Sc. *ſunt*. Q. d. Proprias & peculiares habent arbores ſuas certæ regiones. 9 Thuriferam arborem ſoli habent Sabæi, Arabiæ felicis populi. 10 Arbores Indicas balſamum ſudantes 11 Acanthion, arbor ſpinea, foliis araneoſa lanugine obductis, è qua collecta veſtes bombycinis ſimiles fiunt in Oriente, Plin. 24. l. 12. c. 12 Albeſcentia. 13 Lanæ. 14 Quo modo. 15 De frondibus arborum pectinibus decerpant. 16 Quas arbores laniferas. 17 Producit. 18 In qua parte Indiæ ſunt arbores altiſſimæ, adeò ut ſuperent jactum ſagittarum, quæ ſunt emiſſæ ab arcu. 19 Ad quem arbores pertingunt. 20 Gens illa Indica utut ſagittis mittendis ſtrenua. De arboribus Plin. l 7. c. 2. 21 Certe. 22 Ad ſagittandum 23 Habet & Media regio, a *Medo*, Medeæ filio, denominata, arborem ſuam virtute atque uſu mirabilem. Ex notis autem citrea eſſe creditur, quæ & Medica dicitur. Alibi jam olim naſcitur. 24 Malum acerbi ſucci. Hypallage. 25 Diutiùs immorantem ſpectant propter acerbitatem. 26 Salubris. 27 Malo Medico. 28 Salubrius & citius aut melius adjuvans. 29 Privignorum. 30 Veneno. 31 Noxias herbas, id eſt, toxica. 32 Noxia verba, magica & faſcinatoria 33 Expellit. 34 Nigra, ab affectu : quia veneno necati ſunt nigri, ut Juvenalis ait. 35 Medica, quæ hoc pomum fert. 36 Et habens effigiem corporis ſimillimam lauro. 37 Quam laurus. 38 A ſe emitteret.

Laurus [1]erat: folia haud ullis [2]labentia ventis:
Flos [3]ad prima tenax: [4]animas, & olentia Medi
Ora fovent illo, & [5]senibus medicantur anhelis.
[6]Sed neque Medorum [7]sylvæ, [8]ditissima terra,
Nec pulcher [9]Ganges, atque [10]auro turbidus [11]Hermus,
[12]Laudibus Italiæ certent: non [13]Bactra, neque [14]Indi,
Totaque thuriferis [15]Panchaïa pinguis arenis.
[16]Hæc [17]loca non tauri [18]spirantes naribus ignem
[19]Invertêre, [20]satis [21]immanis dentibus [21]Hydri;
Nec galeis, densisque virûm [22]seges horruit hastis:
Sed [23]gravidæ fruges, & [24]Bacchi Massicus humor
[25]Implevêre: [26]tenent oleæque, armentaque [27]læta.
[28]Hinc [29]bellator equus campo sese [30]arduus infert;
Hinc albi, [31]Clitumne, [32]greges, & [33]maxima [34]taurus
Victima, sæpè, tuo perfusi flumine [35]sacro,

1 Esset, esse videretur. 2 Decidentia: Hellenismus: τὰ φύλλα. Al. apprimè, id est, valde. 4 Gravem anhelitum & graveolentiam Medi illo flore sedant. 5 Spiritus angustia laborantibus, suspiriosis, δυσπνοίαις καὶ ἀσθματικοῖς. 6 Occasione sumptà digreditur in Italiæ laudes, quam aliis omnibus terris præfert, tum propter mala quibus caret: serpentes, venena, &c. tum propter bona, quibus uberrimè affluit, eminetque: uber soli, fruges, vinum, oleum, armenta, greges, aëris temperiem, atque inde fœcunditatem & proventus amplissimos, urbes, ædificia, flumina, maria, lacus, metallorum fodinas, populos, viros denique bello claros, atque in his præcipuè Augustum. Lege Flor. l. 1. c. 16 & Propert. El. 21. l. 1. 7 Pomiferæ. 8 Pariendo tales arbores. 9 Indiæ fluvius. 10 Turbulentus aureis arenis immixtis. 11 Mœoniæ fluvius. 12 Cùm Italia sunt conferendæ. 13 Bactriana regio, quæ est in Persia, h. e. Corasan. 14 Regiones Indiæ certent laudibus Italiæ propter fertilitatem & numerum populorum. 15 Arabiæ Felicis pars, thuris & aromatum feracissima; unde addit arenis. 16 Multo minus Italiæ conferri poterunt Colchi aurei velleris, flammiferorum taurorum serpentigenarum fabulâ famosi. 17 Italiæ. 18 Efflantes. 19 Sicut in Colchide civitate Scythiæ. 20 Seminatis. 21 Feri serpentis aquatici custodientis aureum vellus. Vide Ovid. Met. 7. Per hoc præponit Italiam Colchidi: ibi Iason sevit dentes serpentinos; undè nati homines armati, qui inter se dimicarunt. 22 Satio horrida crevit, id est, nunquam armati exilierunt ex terra Italiæ. 23 Fœcundæ & grandes. 24 Humor vini Campanus, à monte Campaniæ Italicæ denominatus. 25 Hæc loca Italiæ, id est, in agris Italis proveniunt fruges fertiles. 26 Occupant hæc loca. 27 Pinguia, id est, optimi boves proveniunt in Italia ad arandum. 28 Ex his locis Italiæ. 29 Æn. 3. bello armantur equi. 30 Altus cum magno hinnitu. 31 Flu. in Faliscis, cujus aqua pota boves candidos facit. 32 Equorum aut juvencorum. 33 Quæ Jovi à triumphante offertur. 34 Albus. 35 Jovi, qui hinc & Clitumnus dictus: licet omnes fluvii sacri habeantur.

Roma-

Romanos ad [1] templa Deûm [2] duxère [3] triumphos.
[4] Hic ver assiduum, atque [5] alienis mensibus æstas:
[6] Bis gravidæ pecudes, [7] bis pomis utilis arbos.
At [8] rabidæ tigres [9] absunt, & sæva [10] leonum
Semina; [11] nec miseros fallunt aconita [12] legentes:
[13] Nec rapit [14] immensos orbes per humum, neque [15] tanto
Squammeus in [16] spiram tractu se colligit anguis.
Adde tot egregias urbes, [17] operumque laborem,
Tot [18] congesta manu præruptis oppida saxis,
Fluminaque antiquos [19] subter labentia muros.
An mare, quod [20] suprà, memorem, quodq; alluit [21] infra?
[22] An-ne lacus tantos? te, [23] Lari maxime, teque
Fluctibus & fremitu assurgens, [24] Benace, [25] marino?
An memorem [26] portus, [27] Lucrinoque [28] addita claustra;
Atque [29] indignatum magnis stridoribus æquor,
[30] Julia quâ [31] Ponto longè sonat [32] unda [33] refuso,
[34] Tyrrhenusque fretis immittitur [34] æstus Avernis?
[35] Hæc eadem argenti [36] rivos, ærisque metalla
Ostendit [37] venis, atque auro plurima fluxit.

1 Capitolium, templum Jovis Capitolini. 2 Præibant in sacris & triumphis victimæ coronatæ, ducebantque pompam. 3 Triumphantes Romanos. 4 In Italia est temperies maxima, quia nusquam est intensissimum frigus. 5 Non statis ut alibi: sed etiam per autumnum ipsamque hyemem. 6 Ut in agro Consentino Plin. 16. lib. 27 cap. 7 Arbores bis ferunt quotannis poma, biferæ sunt 8 Immanes, veloces, ut sunt in Armenià. 9 Ab Italia 11 Neque leones hic nati, ut in Africa. 11 Neque enim hic nascuntur venenatæ herbæ, ut sunt in Ponto. Aconitum fingunt ex Cerebri spuma genitum in ἀκόναις. Alii ab Acone portu Ponti. 12 Colligentes. 13 Dicit, in Italia non esse magnos serpentes, qui devorant animalia. 14 Maximos sinus & angulos. 15 Quanto in Africa, aut Ægypto, vel alibi. 16 Annulos. 17 Et immensa ac laborata opera. 18 Accumulata. 19 Cingentia, vel alluentia, aut etiam interfluentia, forte aquæductus. 20 Quod alluit Italiam ad partem superiorem Orientem versus ad Venetias, id est, Superum mare, Adriaticum h. Venetum. *Golfo di Venetia.* 21 A parte inferiore Occidentem versus, id est, Inferum mare, Tyrrhenum. 22 Sc. *memorem potius.* 23 Lacus in Gallia Cisalpina propè Comum. *Lago di Como.* 24 Lacus Italiæ. 25 Instar & in formam maris. 26 Ante omnes Julium portum à Julio inceptum, ab Augusto perfectum, ubi mare Tyrrhenum à Lucrino molibus seclusum. Hor. Epist. ad Pisones: *sive receptus terrâ Neptunus classes Aquilonibus arcet.* 27 Sc *lacui.* 28 Additos à Julio Cæsare obices. 29 Se excludi, arcerique. 30 Portum Julium apud Baias, immisso in Lucrinum & Avernum lacum mari, effecit. Sueton. in Augusto. 31 Mari. 32 A Julio Cæsare occlusa. 33 Iterùm infuso ruptis obstaculis. 34 Fervor aut accessus maris Tyrrheni. 35 Italia. Nunc laudat Italiam à venis & viris. 36 Venas. 37 In venis terræ.

Hæc genus acre virûm, [1] Marſos, [2] pubemque Sabellam,
Aſſuetumque [3] malo [4] Ligurem, [5] Volſcoſque [6] verutos
[7] Extulit: hæc [8] Decios, [8] Marios, magnoſque [8] Camillos,
[9] Scipiadas duros bello, & te, maxime [10] Cæſar,
Qui nunc, extremis Aſiæ jam victor in [11] oris,
[12] Imbellem [13] avertis Romanis arcibus Indum.
[14] Salve, magna parens frugum, [15] Saturnia tellus,
Magna virûm: [16] tibi res antiquæ laudis & artis
Ingredior, ſanctos auſus recludere [17] fontes,
[18] Aſcræumque cano Romana per oppida [18] carmen.
[19] Nunc locus arvorum [20] ingeniis, quæ robora cuique,
[21] Quis color, & quæ ſit rebus natura [22] ferendis.
I. [23] Difficiles primùm terræ, colleſque [24] maligni,
Tenuis ubi [25] argilla, & [26] dumoſis [27] calculus arvis,
[28] Palladiâ gaudent ſylvâ [29] vivacis olivæ:

1 Italiæ populos. 2 Juventutem Samnitum. Samnites à Sabinis originem trahunt. 3 Labori & rerum inopiæ, propter militiam. 4 Populum inferioris Italiæ. 5 Italiæ populos. 6 Gladiis punctim cædentibus, veruum inſtar, uſos. 7 Genuit, ad gloriam deduxit. 8 Imperatores, qui ſe pro legionibus devoverunt, patriæ aſſertores, & belli fulmina. 9 Scipiones, Majorem Africanum ac Minorem, fortes & invincibiles ad bellum. 10 Auguſte. 11 Regionibus. 12 Effœminatum, delicatum ac luxurioſum. 13 Imminentes Latio Parthos alioſque Aſiæ pop. tuis legionibus impares armis coerces. 14 Apoſtrophe ad Italiam. 15 *Quondam regnata Saturno*. Æn. 8. Saturnus enim in Italia regnavit, quo tempore aureum ſæculum fuiſſe ajunt. 16 In tuum honorem laudatas olim Rei Ruſticæ artes canere aggredior, Heſiodi Aſcræi præceptis inſiſtens. 17 Muſarum. 18 Georgicum quale Heſiodus Aſcræus primus ſcripſit. *Aſcra* vicus eſt Bœotiæ, in quo creditur natus Heſiodus, qui ſcripſit ἔργα καὶ ἡμέρας, id eſt, *opera & dies*: quo libro aliqua præcepta de agricultura tradit. 19 Quarta libri hujus pars diſtinguit naturas, vires, qualitates, notas, indicia terræ: quæ ſe conveniat I. *oleis*, quæ II. *vitibus*, III. *paſcuis*, IV. *& fructibus*. 20 Sc. *deſcribendis*. 21 Quæ qualitas, quæ ex colore & ſapore cognoſcitur. 22 Producendis. 23 Pæne ſteriles. 24 Ad frugum productionem. Ut *benignus*, liberalis: ita *malignus* ſordidus ſæpè, & qui nulli eſt uſui aut adjumento, omnibuſque ſe difficilem præbet. Ter. Hecyr. *Sed ut ſit, poſtquam huic alienum ab ſeſe videt, Maligna multo, & procax facta illico eſt.* Hinc ductâ ſimilitudine *colles malignos* vocavit, quorum ſolum minimè ferax & fœcundum, quique ad colendum non ſunt ſatis idonei. 25 Terra cretacea. 26 Spinoſis & vepribus plenis. 27 Lapillus. 28 Quam Pallas invenit, id eſt, ubi terra ad fruges inutilis videtur, aptiſſima eſt ſerendis oleis. 29 *Tarde creſcentis* ſuprà, & diu durantis, quia non amittit folia.

*In-

[1] Indicio est [2] tractu surgens [3] oleaster [2] eodem
Plurimus, & [4] strati [5] baccis sylvestribus agri.
II. At [6] quæ pinguis [7] humus, dulcique [8] uligine læta,
[9] Quique frequens herbis & fertilis [10] ubere campus,
[11] Qualem sæpè cavâ montis convalle solemus
[12] Dispicere, [13] hùc summis [14] liquuntur rupibus amnes,
[15] Felicemque [16] trahunt limum; [17] quique editus Austro,
Et [18] filicem curvis [19] invisam poscit aratris:
[20] Hic tibi [21] prævalidas olim, multoque fluentes
[22] Sufficiet [23] Baccho vites; [24] hic fertilis uvæ,
[25] Hic [26] laticis, qualem pateris libamus & auro,
Inflavit cùm [27] pinguis ebur Tyrrhenus [28] ad aras,
Lancibus & pandis fumantia [29] reddimus exta.
III. Sin armenta [30] magis [31] studium vitulosque [32] tueri,
Aut [33] fœtus ovium, aut [34] urentes [35] culta capellas:
Saltus, & [36] saturi petito longinqua [37] Tarenti,
Et qualem [38] infelix amisit Mantua campum,
Pascentem [39] niveos herboso [40] flumine cygnos.

1 Naturâ hoc indicante: cùm hujusmodi solo nascuntur sponte oleæ. 2 In eâdem regione cæli. 3 Olea sylvestris. 4 Conspersi & oppleti. 5 Olivis, quæ ab oleastris deciderent. 6 Sc. *erit*. 7 Verbum ponitur infra, *Sufficiet Baccho vites*. 8 Naturali humore. 9 Qui multas herbas sponte producit. 10 Ubertate, fœcunditate suâ naturali. De Italia Æn. 1 *Terra antiqua potens armis atque ubere glebæ*. 11 Statum terræ. 12 Deorsùm inspicientes videre. 13 Ad hunc campum. 14 Dulciter defluunt, ac destillant. Sic l. 1. *Vere novo gelidus canis cùm montibus humor Liquitur*. 15 Fertilem. 16 Ad hunc campum. 17 Et hic campus, qui est expositus in altiore loco vento meridionali. 18 Herbam illam. 19 Molestam: quia radices ejus obsunt aratris. 20 Campus. 21 Præ cæteris validas. 22 Abunde subministrabit. 23 Vino. 24 Sc. *campus est*, id est, benè fert uvam: 25 Quæ fluant pretioso vino dignoque quod offerimus aureis pateris in Deorum sacris, ubi pinguis minister ex Etruria tibiis canit ebutueis, & exta aris superponuntur patulis lancibus. 26 Liquoris in uva latentis, id est, vini. 27 Pinguis apparet, dùm inflat, quia maxillæ inflantibus tubas maximè inflantur. 28 Juxta. 29 Offerimus. 30 Quam vineam. 31 Sc. *est tibi*, id est, studes & optas. 32 A fame. 33 Agnos. Sic Ecl. 1. *quò sæpè solemus Pastores ovium teneros depellere fœtus*. 34 Morsu suo: quia quicquid mordetur, arescit. *Morsus capræ arbori exitialis*, &c. Plin. 8. l. 50. c. 35 Vineas, arbusta, aut segetem. 36 Quod est juxta Saturam paludem, vel *saturi*, id est, quod, saturas reddit pecudes. 37 Qualia sunt pascua circa Tarentum, aut Mantuam. 38 Quia citra culpam agros & prata cum Cremonensibus amisit. Unde Ecl. 9. exclamat: *Mantua væ miseræ nimium vicina Cremonæ*. 39 Candidos. 40 Mincio.

[1] Non [2] liquidi gregibus fontes, non gramina [3] deerunt:
Et quantum longis [4] carpent [5] armenta [6] diebus,
[7] Exigua [8] tantum [9] gelidus ros nocte [10] reponet.
IV. Nigra fere, & [11] presso pinguis sub vomere terra,
Et cui [12] putre solum, ([13] namq; [14] hoc imitamur arando)
Optima frumentis: non ullo ex [15] æquore cernes
Plura domum [16] tardis decedere [17] plaustra juvencis:
[18] Aut undè [19] iratus [20] sylvam devexit arator,
Et nemora [21] evertit multos [22] ignava per annos,
[23] Antiquasque domos avium cum stirpibus imis
Eruit: illæ [24] altum nidis petiêre relictis:
At [25] rudis enituit impulso vomere campus.
Nam jejuna quidem [26] clivosi [27] glarea [26] ruris
Vix [28] humiles apibus [29] casias roremque ministrat:
Et [30] tophus scaber, & nigris [31] exesa chelydris
Creta, [32] negant alios æquè serpentibus agros
Dulcem ferre cibum, & curvas præbere latebras.
[33] Quæ tenuem [34] exhalat [35] nebulam [35] fumosque [36] volucres;
Et [37] bibit humorem, &, cùm vult, [38] ex se ipsa remittit:
Quæque suo viridi semper se gramine vestit;
Nec scabie, & [39] salsâ lædit rubigine [40] ferrum:
Illa tibi [41] lætis intexit vitibus ulmos:
Illa ferax oleo est: illam experiere colendo

1 Sc. *&* *ubi*. 2 Puri, sine pestilentia. 3 Imò abundant. 4 Abrodent. 5 Ut boves, vaccæ, tauri, equi, &c. 6 Æstivis. 7 Brevi. 8 Herbarum. 9 Frigore matutinali concretus. 10 Restituet, regenerabit. 11 Profundius immisso. 12 Resolubile, & non compactum. 13 Neque enim aliud est *colore*, quam resolvere & fermentare Colum. 2. lib. 2. 14 Efficere terram putrem. 15 Campo æquo & plano. 16 Pondere & onere frugum. 17 Messe onusta, ut gemant boves, crepant horrea. 18 Illud etiam solum bonum est, quod è sylvestri in culturam domatur. 19 Sterilitate arborum. 20 Cunctas arbores 21 Radicitus eruit. 22 Infrugifera. 23 Arbores excelsas. 24 Aëra. 25 Sterilis & incultus, nunc cultura nitescit. 26 Qualis est in rure clivoso. 27 Glareosa, id est, lapillis immixta, terra est sicca, & proinde sterilis, vix casiam educat apibus, vix rorem marinum. 28 Humi nascentes. 29 Herbas odoriferas, quibus apes vescuntur. 30 Tophacea terra aspera. 31 Cretacea consumpta serpentibus nocivis. 32 Id est, talis terra est aptissima latebris & escis serpentum, non frugibus ferendis 33 Humida vero terra, irrigua, herbosa, dulcis, erit omni usui apta, oleis, vitibus pascuis, frugibus. 34 Exsudat, emittit. 35 Humoris indices. 36 Facile evanescentes 37 Attrahit. 38 Per se, nullo adjuvante. 39 Ex salsedine nascenti. 40 Aratri. 41 Fœcundis & aspectu jucundus.

Et

Et [1] facilem pecori, & patientem vomeris [2] unci.
[3] Talem [4] dives arat [5] Capua, & vicina [6] Vesevo
[7] Ora jugo, & vacuis Clanius non æquus [8] Acerris.
[9] Nunc, quo [10] quamque modo possis cognoscere, dicam.
Rara sit, an [11] supra morem si densa, requiras:
([12] Altera frumentis quoniam favet, [13] altera [14] Baccho.
I. Densa magis [15] Cereri, rarissima quæque [16] Lyæo)
Antè locum [17] capies oculis, altéque jubebis
[18] In solido [19] puteum [20] demitti, omnemque repones
Rursus [21] humum, & [22] pedibus summas æquabis arenas:
Si [23] deerunt; rarum, [24] pecorique & vitibus almis
Aptius uber erit: sin in sua posse [25] negabunt
Ire [26] loca, & [27] scrobibus [28] superabit terra repletis;
[29] Spissus ager: glebas [30] cunctantes, crassaque [31] terga
[32] Exspecta, & validis terram proscinde juvencis.
II. Salsa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix (ea [33] nec mansuescit arando,
[34] Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina servat)
Tale dabit [35] specimen: tu spisso vimine [36] qualos
Colaque prælorum fumosis diripe [37] tectis:
[38] Huc [39] ager ille malus, dulcesque à fontibus undæ
Ad plenum [40] calcentur: aqua [41] eluctabitur omnis

1 Benignam, bonam utpote herbiferam, pecoribus & arationi. 2 Incurvi. 3 Sc. *agrum.* 4 Fertilitate agrorum. 5 Campaniæ metropolis. 6 Campaniæ monti, crebris incendiis infami. Cluver. 4. l. 5. c. 7 Regio 8 Camp. item oppido, Clanii fl. inundationibus infestato & incolis exhausto; proinde *vacuo*: quia propter inundationem incolæ fugiebant. 9 Docet quibus modis explorandæ sint terræ qualitates ac discernendæ utrum sit, I. *rara*, *an*, II. *densa*, III. *salsa*, IV. *pinguis*, V. *humida*, VI *gravis*, VII. *levis*, VIII. *nigra*, IX. *frigida*. 10 Quamlibet terram. 11 Supra modum & mensuram, id est, immodice. 12 Requirere autem potes, quia altera, sc. densa, &c. 13 Sc. rara. 14 Vino aut vitibus. 15 Frumento. 16 Baccho, id est, vino aut vitibus. 17 Locum aliquem lustrabis eligesque. 18 Ubi terra solida maxime est, non cava. 19 Scrobem 20 Deorsùm mitti. 21 Egestam è puteo. 22 Calcibus premes terram ingestam. 23 Arenæ sc. ita ut fossam replere nequeant. 24 Pascuis & arboribus, quibus pecus vescitur 25 Arenæ. 26 Fossam suam, undè paulò ante effossæ erant. 27 Si scrobs terram egestam recipere non possit. 28 Super exstabit. 29 Pro certo habe terram illam esse gravem, solidam & densam. 30 Quæ te morari possent. 31 Terram ab aratro projectam. 32 A tali agro post arationem. 33 Non ponit salsam amaritudinem, dulcisque sit. 34 Quin & vites & poma in eâ degenerant. 35 Experimentum. 36 Sume vimineos corbes & vasa viminea, quæ vinum è prælis, id est, lignis, quibus uvæ premuntur recipiunt. 37 Ubi reponebatur ab injuriâ pluviæ secura. 38 In hæc vasa viminea. 39 Terra ex agro quem explorare vis. 40 Fontana, aqua dulci impleantur, donec plena fuerint. 41 Viam sibi faciet, transibitque cum morâ velut luctando.

Scilicet,

Scilicet, & grandes ibunt per [1] vimina guttæ;
At sapor [2] indicium faciet manifestus, & ora
Tristia [3] tentantum sensu torquebit amaror.
III. Pinguis item quæ sit tellus, hoc denique pacto
Discimus: [4] haud unquam manibus jactata [5] fatiscit,
Sed, picis in morem, ad digitos [4] lentescit habendo.
IV. Humida [6] majores herbas alit, ipsaque [7] justo
Lætior: ah! [8] nimium ne sit mihi fertilis [9] illa,
Neu se prævalidam [10] primis ostendat [10] aristis.
V. Quæ gravis est, ipso tacitam se pondere [11] prodit:
VI. Quæque levis. VII. Promptum est oculis prædiscere nigram,
[12] Et quis cui color: VIII. at [13] sceleratum [14] exquirere frigus
Difficile est: [15] piceæ tantùm taxique nocentes
Interdùm, aut ederæ [16] pandunt vestigia nigræ.
[17] His animadversis I. terram multo antè memento
[18] Excoquere, & [19] magnos scrobibus concidere montes:
Antè [20] supinatas Aquiloni ostendere glebas,
Quàm [21] lætum [22] infodias vitis genus: optima [23] putri
[24] Arva solo: [25] id venti curant, gelidæque pruinæ,
Et [26] labefacta [27] movens robustus [28] jugera fossor.

1 Canistri. 2 Sc. *sit* an dulcis, an vero salsus atque amarus sit 3 Gustantium per sensum aquam. 4 Non est friabilis, sed viscosa & lenta fit, & digitis inhæret, dum habetur & tractatur. 5 Dissolvitur & aperitur. 6 Quam arida. 7 Quam justum est, & quam oportet vegetior & fertilior est 8 Non probo nimiùm fertilem, aut luxuriantem, & quæ fallacibus spem eludit aristis. 9 Humida. 10 Cùm primum exsurgent spicæ. 11 Manifestat. 12 Et quicunque est terræ color. 13 Perniciosum frugibus, plantis exitiale 14 Exquisitè nosse. 15 Non raro tamen frigoris indicia sunt taxi, piceæ, & hederæ nigræ ibi natæ. 16 Manifestant & palam faciunt indicia frigoris 17 De terrarum naturâ. Quinta pars libri, de vitibus: ubi traditur I. *pastinatio*, II. *translatio è seminario*. III *satio*, IV. *defensio*, V. *vitium electio*, VI. *putatio*, VII *stercoratio*, VIII. *repastinatio*, IX. *pedatio*, X. *pampinatio seu frondatio*, XI. *eaque repetita ablaqueatio: hortatio ad diligentiam.* 18 Calore & frigore. 19 E scrobibus effossas glebas aggestasque invertere, soli, vento & pruinæ exponere, ut excoquantur & putrescant, priusquam vivos radices solo committas. 20 Qua parte terram spectabant in cœlum versas. 21 Fertile, & lætitiam tibi allaturum. 22 Plantes. 23 Putrefacto & resoluto. 24 Sc. *sunt*. 25 Ut solum putrefiat. 26 Effossa & subacta 27 Ut macerentur, fodiens, pastinans. 28 Terram, quantam par boum singulis diebus arare potest.

II. At

II. At [1] ſi quos haud ulla viros vigilantia fugit;
Antè [2] locum ſimilem exquirunt, ubi prima paretur
Arboribus [3] ſeges, & [4] quo mox [5] digeſta feratur,
[6] Mutatam ignorent ſubitò ne [7] ſemina [8] matrem.
Quin etiam cœli regionem in [9] cortice [10] ſignant:
Ut, quo [11] quæque modo ſteterit, quâ parte calores
[12] Auſtrinos tulerit, quæ terga obverterit [13] Axi,
[14] Reſtituant: *adeo in [15] teneris conſueſcere [16] multum eſt!*
III. Collibus, an plano melius ſit ponere vitem,
Quære prius: [17] ſi pinguis agros [18] metabere campi;
Denſa ſere: [19] in denſo non ſegnior ubere Bacchus.
[17] Sin tumulis [20] acclive [21] ſolum, colleſque [22] ſupinos;
Indulge ordinibus: nec ſecius omnis in [23] unguem
Arboribus [24] poſitis [25] ſecto [26] via limite [27] quadret.
[28] Ut ſæpe ingenti bello cùm longa cohortes
[29] Explicuit legio, & campo ſtetit [30] agmen aperto,
[31] Directæque acies, ac latè [32] fluctuat omnis
[33] Ære [34] renidenti tellus, [35] nec dum horrida miſcent
Prælia, ſed [36] dubius mediis Mars errat in armis.
Omnia ſint paribus [37] numeris dimenſa viarum:

1 Diligentes vinitores videant ut . . . 2 . . . . Solum parant in uſum ſeminarii, ejuſdem naturæ & ſitus cum . . . 3 Satio, ſeminarium 4 . . Vineto in quod transferendi ſint vivi radices. . . . 5 Ordinata . poſtquam adolevit. 6 . . . Ne degenerent, aut tabeſcant. 7 Plantæ, vivi radices. 8 Vinetum, quo transferuntur novellæ ex nutrice ſeminario. 9 Arboris transferendæ. 10 Rubrica notant quas cœli partes in ſeminario ſpectaverint, eaſdem & in vineto retineant. 11 Arbor aut vitis. 12 Meridiem. 13 Septentrionali. 14 Eo modo & ab eâ parte eam terræ reſtituant. 15 Quia prima quæque tenaciùs hærent, atque conſuetudo eſt altera natura. 16 Utile eſt. 17 In plano ſolo denſiùs ordinabis vites, in acclivi, & collino, rariùs. 18 Parabis aut eliges, ſicut qui caſtra metantur locum capiunt. 19 Vitis reſpondet ubertati terræ. 20 Aſſurgens paulò. 21 In quo feras vineam, ſc. *metabere.* 22 Da operam, ut in ordines dirigantur. 23 Perfecte, accurate. Horat. *ad unguem factus homo.* Metaph à marmorariis, qui juncturas unguibus probant: *ut per læve ſeveros Effundit junctura ungues.* Perſ. 1. Sat. 24 Diſpoſitis. 25 Diviſio in lineas directas & quadrangulares 26 Situs arborum. 27 In formam quadrangularem dirigatur. 28 Similitudo illuſtris. 29 Ordinavit. 30 Multitudo, quæ a duce in prælium jam jam agi poteſt. 31 Ordinatæ. 32 Κυμαίνει, undanti mari ſimilis movetur, micans eſt enim veluti in fluctibus, propter milites. 33 Armis æreis teliſque vibratis. Lucret. 2. l. *Ære renideſcit tellus.* 34 Splendenti. 35 Prælio nondum commiſſo. 36 Incertus, an eos ad prælia accendet, an ad concordiam rediget, id eſt, ſic conſtruuntur. In ordine vites, ut ſolent ante prælium inſtrui exercitus, qui, ſigno dato, mox manus conferunt. 37 Spatiis, ut ſit idem intervallum.

[1] Non animum modò uti paſcat proſpectus [2] inanem;
Sed quia [3] non aliter [4] vires dabit [5] omnibus [4] æquas
Terra, neque [6] in vacuum poterunt ſe extendere rami.
Forſitan, & ſcrobibus [7] quæ ſint faſtigia, quæras:
Auſim vel [8] tenui vitem committere ſulco:
Altior ac penitùs terræ defigitur arbos,
Æſculus imprimis: [9] quæ quantùm [10] vertice [11] ad auras
Æthereas, tantùm radice in [12] Tartara tendit.
[13] Ergo non [14] hyemes illam, non [15] flabra, neque imbres
Convellunt: immota manet, multoſque per annos
Multa virûm [16] volvens durando ſæcula vincit.
[17] Tùm fortes latè ramos, & brachia tendens
Hùc illùc, media ipſa ingentem ſuſtinet [18] umbram.
IV. Neve tibi [19] ad ſolem vergant vineta cadentem:
Neve inter vites [20] corylum ſere: V. [21] neve flagella
Summa pete, aut ſumma deſtringe ex arbore plantas:
(Tantus amor terræ) VI. neu ferro læde [22] retuſo
Semina: [23] neve oleæ ſylveſtres inſere truncos.
Nam ſæpè [24] incautis paſtoribus excidit ignis,
Qui furtim pingui primùm ſub [25] cortice tectus
[26] Robora comprendit, [27] frondeſque elapſus in altas
Ingentem cœlo ſonitum dedit: [28] indè ſecutus
Per ramos victor, perque alta cacumina regnat,
Et totum involvit flammis [29] nemus, & [30] ruit atram
Ad cœlum [31] piceâ craſſus [31] caligine [32] nubem:

1 Neque hoc in ſpeciem tantum, ut delectet: ſed in utilitatem, ut ex æquo alimentum ſingulis ſuppetat. 2 Seſe rebus inutilibus oblectantem. 3 Niſi per hanc diſpoſitionem. 4 Æqualia nutrimenta. 5 Arboribus & vitibus 6 In aërem. 7 Quæ debeat eſſe altitudo ac profunditas, id eſt, quam profunde ſcrobes effodi debeant 8 Scrobi non ita altæ & profundæ atque requirunt arbores: æſculus maximè. 9 Habentur iidem verſus 4. Æn. 10 Summitate & cacumine. 11 Cælum verſus 12 Inferna. 13 Quia tam firmiter radicata eſt. 14 Tempeſtates. 15 Venti. 16 Tranſigens 17 Deinde, poſtquam ſic radicata eſt. 18 Ramorum ſuorum. IV. *defenſio.* 19 Ad occidentem inclinent vites. 20 Avellanam ſeras, cujus radices vitibus nocent. V. *Vitium electio.* 21 Neque malleolos aut taleas terræ depangendas ſume ex ſummâ vitis parte, ſed ex ima, ut quæ terram alimento ejus aſſuetæ deſiderent. VI. *Putatio.* 22 Hebeti, non acuto; quo obtritæ potiùs quàm amputatæ rubiginem contrahunt. 23 Neque oleaſtros internaſci patere, quorum cortex pinguis facile ignem paſtorum incuria, *vel nimis admotum, vel jam ſub luce relictum* apprehendat, incendioque vinetum longè latèque correptum diſpereat. 24 Non rectè caventibus, nec proſpicientibus. 25 Oleæ. 26 Truncum. 27 Oleæ. 28 Poſt combuſtionem frondium. 29 Olivetum. 30 Ruere facit, emittit, projicit. 31 Fuligine qualem pix generat. 32 Fumi & flammæ.

Præ-

Præsertim si [1] tempestas [2] à vertice sylvis
Incubuit, glomeratque [3] ferens incendia ventus.
[4] Hoc ubi, non à stirpe valent, cæsæque reverti
Possunt, atque imâ similes revirescere terrâ:
[5] Infelix [6] superat foliis oleaster amaris.
[7] Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat author,
[8] Tellurem Boreâ rigidam spirante moveri.
Rura gelu [9] tùm [10] claudit hyems: nec semine jacto
Concretam patitur radicem affigere terræ.
Optima [11] vinetis satio, cùm vere [12] rubenti
[13] Candida [14] venit avis, longis invisa [15] colubris.
Prima vel autumni [16] sub frigora, cùm [17] rapidus Sol
Nondùm hyemem contingit equis, [18] jam præterit æstas.
[19] Ver [20] adeò frondi nemorum, ver utile sylvis:
Vere [21] tument terræ, & [22] genitalia semina poscunt.
[23] Tùm pater omnipotens fœcundis imbribus Æther
Conjugis in gremium lætæ descendit; & omnes
Magnus alit, magno commistus [24] corpore, fœtus.
[25] Avia tùm resonant [25] avibus virgulta canoris;
Et [26] Venerem [27] certis repetunt armenta diebus:
Parturit [28] almus ager; Zephyrique tepentibus auris
[29] Laxant arva sinus: superat tener [30] omnibus humor;
Inque [31] novos soles audent se gramina tutò

1 Ventorum: Ἀνέμοιο θύελλα. 2 Ab ipsis cacuminibus. 3 Inflans. 4 Ejusmodi incendium si quando acciderit, a stirpe & radice pereunt vites aut oleæ; superstites repullulant oleastri. 5 Sterilis. 6 Superest. 7 Docet, quo vento flante fodiendæ aut arandæ sint terræ. 8 Hiberno tempore fodere, & vites serere. 9 Cùm Boreas flat. 10 Astringit. 11 Viribus. 12 Φοινικανθέμῳ florum purpurâ omnibusque coloribus pictURATO. 13 Ciconia, quæ advenit mense Martio 14 Ex paludibus, quæ sunt inter Ægyptum & Æthiopiam, ad nos 15 Quibus pascitur. 16 Paulò antè 17 Præcipitans dies contractiores, aut celeriter semper currens. 18 Sc. *suis*. 19 Descriptio verni temporis, quod laudat. Cum hac autem descriptione veris Ovidianam confer ex Fast. 1. *Omnia tunc florent, tunc est nova temporis ætas*, & Hor. Od. 4. l. 1. *Solvitur acris hyems gratâ vice veris & Favonî* &c. 20 Valdè. 21 Gravidæ fiunt, propter humorem cœlestem, non secus ac virgines adultæ tument pectore & mammis, maturæ scil. viro. 22 Quibus conceptis generent. 23 Tùm Jupiter, hoc est aër aureo imbre descendens in gremium Vestæ, id est, terræ, imprægnat fœcundatque conjugem. 24 Totius terræ. 25 In quibus nulla est via, id est, sylvestria. Paronomasia. 26 Rem naturalem ad propagandam prolem. 27 Statis anni temporibus. 28 Quo alimur: ab *alendo*. 29 Arva aperiunt & dissolvunt gremium seminum. 30 Viventibus. 31 Tùm primum à se visos, vel cum novo anno quasi novos; nam *tunc est nova temporis ætas*, Ovid. 1. Fast.

Cre-

Credere: nec metuit surgentes [1] pampinus [2] Austros,
Aut actum cœlo magnis Aquilonibus imbrem:
Sed trudit [3] gemmas, & frondes [4] explicat omnes.
[5] Non alios primâ crescentis origine mundi
Illuxisse dies, [6] aliumve habuisse [7] tenorem
Crediderim: ver illud erat: ver magnus [8] agebat
Orbis, & hybernis [9] parcebant flatibus Euri:
Cùm primæ lucem pecudes hausêre, virûmque
[10] Ferrea progenies duris caput extulit arvis,
Immissæque feræ sylvis, & sidera cœlo.
[11] Nec res hunc [12] teneræ possent perferre laborem,
Si non tanta [13] quies iret frigusque caloremque
Inter, & exciperet cœli [14] indulgentia terras.
VII. [15] Quod superest, quæcunque [16] premes [17] virgulta per agros,
Sparge fimo pingui, & multâ [18] memor occule terrâ:
Aut lapidem [19] bibulum, aut [20] squalentes infode conchas:
[21] Inter enim labentur aquæ tenuisque [22] subibit
Halitus, atque [23] animos tollent sata: [24] jamque reperti,
Qui saxo super, atque ingentis pondere testæ
[25] Urgerent: [26] hoc effusos munimen ad imbres:
[27] Hoc, ubi [28] hiulca siti findit Canis æstifer arva.
VIII. [29] Seminibus positis, superest [30] deducere terram
Sæpius ad [31] capita, & duros [32] jactare bibentes:
Aut [33] presso exercere solum sub vomere, & ipsa

1 Frondes vitium. 2 Quia humidi sunt 3 Emittit oculos. 4 Pandit. 5 Et sanè crediderim mundi conditi natalem incidisse in vernum tempus. Cui opinioni adstipulantur plurimi gravissimæ autoritatis viri. Quamvis & Autumnale nascentis mundi initium tuentur patroni nec pauci nec levis fidei 6 Quam vernum 7 Ductum, continuationem. 8 Ducebat, circumagebat. 9 Abstinebant. 10 Γένος σιδήρεον: humanum genus in dura natum, & quasi terra editum. 11 Necesse enim fuit ut cœli clementia frigoris & caloris mistam temperiem mundo recens nato indulgeret. 12 Recens natæ. 13 Tranquillitas & temperies aëris intercederet 14 Benigna influentia & clementia aëris VII *Stercoratio.* 15 Redit ad institutum suum, docens quo pacto terræ vitibus serendis aptandæ sint. 16 Pressa plantabis, infodies. 17 Plantaria, malleolos depictos, vivi radices. 18 Præcept mei. 19 Arenarium, per quem meent aqua & aër. 20 Sordidas. 21 Conchas 22 Clanculum intrabis. 23 Vigorem suum erigent, recreabuntur. 24 Sunt etiam, qui saxis & testis operiunt vites, adversus imbres & æstum Caniculæ. 25 Premerent. 26 Saxum aut testam superponere est protectio contra imbres nimis impetuosos. 27 Sc. *etiam munimen est contra æstum.* 28 Hiantia præ siccitate. VIII. *Repastinatio.* 29 Plantis, viviradicibus jam satis. 30 Deorsùm ducere. 31 Radices: est enim arbor homo inversus. 32 Superinplicere ligones, id est, ligonibus effodere. 33 Altiùs immisso. Periphrasis arationis.

1 Flectere

[1] Flectere luctantes inter vineta juvencos.
IX. Tùm [2] leves [3] calamos, & rasæ [4] hastilia virgæ,
Fraxineasque aptare sudes, furcasque bicornes:
[5] Viribus [6] eniti quarum, & contemnere ventos
Assuescant, summasque sequi [7] tabulata per ulmos.
X. Ac, dùm prima novis adolescit frondibus ætas,
Parcendum [8] teneris: & dùm [9] se [10] lætus ad auras
Palmes agit, laxis per [11] purum immissus habenis,
[12] Ipsa [13] acies nondum falcis tentanda, sed [14] uncis
Carpendæ manibus frondes, interque [15] legendæ.
Inde ubi jam validis amplexæ [16] stirpibus ulmos
Exierint: tunc stringe [17] comas, tunc brachia tonde:
[18] Antè reformidant [19] ferrum: tunc denique [20] dura
Exerce [20] imperia, & ramos [21] compesce fluentes.
IV. Texendæ [22] sepes etiam, & pecus omne [23] tenendum:
Præcipuè dùm frons tenera, [24] imprudensque laborum:
[25] Cui, [26] super indignas hyemes, solemque [27] potentem,
Sylvestres [28] uri assiduè, capreæque [29] sequaces
[30] Illudunt: [31] pascuntur oves, [32] avidæque juvencæ.
Frigora nec tantum canâ [33] concreta pruinâ,
Aut [34] gravis incumbens scopulis arentibus [35] æstas,

1 Cum moderatione ducere, id est, arare interstitia, & invertere. IX. *Pedatio.* 2 Decorticatos. 3 Adminicula ex arundine, calamis, & virgis lævigatis admovere: sudes item & furcas, quibus innixæ vites novellæ discant populos & ulmos, quibus maritandæ sunt, scandere, unde ventos sustineant, & hinc indè spargant multa tabulata racemis onusta. 4 Perticas. 5 Sustentaculis. 6 Cum quodam enixu erigi. 7 Cacumina ipsa & vitium casulas. X. *Pampinatio, seu frondatio.* 8 Sc. frondibus vitium id est, pampinis. 9 Sic Lucret. 5. l. *Arboribusque datum est, variis exinde per auras Crescendi magnum immissis certamen habenis.* 10 Vegetus crescit 11 Liquidum aërem. 12 Surculus vitis novellæ anniculus horret falcem: ac proinde nondum putandæ sunt vites ferro ipsius falcis. 13 Acumen. 14 Incurvatis. 15 Tollendæ non temerè sed cum delectu. 16 Virgulis solidioribus. 17 Folia & pampinos reseca. 18 Priusquam emiserint frondes. 19 Falcis. 20 Falcem & ferrum; nam durus imperator est, qui in capita suorum animadvertit. 21 Luxuriem falce preme. IV. *Defensio & munitio.* 22 Munitiones ex virgultis, more cratium complicatis, vineas sepientes 23 Continendum, arcendum a vineis, dùm surculi teneri sunt. 24 Ignara incommodorum, cujusmodi sunt venti, grandines, morsus, &c. 25 Frondi. 26 Plusquam iniquæ hiemes, aut Sol æstivus 27 In æstu. 28 *Uri* sunt boves sylvestres, Herciniæ sylvæ proprii, de quibus Cæsar l. 6. de Bel. Gal. Vulgus tamen bubalos vocat uros: legendum itaque monent vel intelligendum *tauri*, qui Italo cœlo notiores. 29 Celeres, fugaces. 30 Per ludum nocent. 31 Vineas. 32 Cibi. 33 Constricta. 34 Vehemens, calore penetrans. 35 Æstatis calor.

Quantum illi [1] nocuêre [2] greges, [3] durique venenum
Dentis, & [4] admorso signata in stirpe cicatrix.
[5] Non aliam ob [6] culpam Baccho caper omnibus aris
Cæditur, & veteres ineunt [7] proscenia ludi:
[8] Præmiaque ingeniis pagos & [9] compita circum
[10] Theseidæ posuêre: atque inter pocula læti
[11] Mollibus in pratis [12] unctos saluêre per utres:
[13] Nec nòn Ausonii, Trojâ gens missa, coloni
Versibus incomptis ludunt, [14] risuque soluto,
[15] Oraque corticibus sumunt [15] horrenda [16] cavatis:
Et te, Bacche, vocant per [17] carmina læta, tibique
[18] Oscilla ex altâ suspendunt mollia pinu:
[19] Hinc omnis largo [20] pubescit vinea [21] fœtu:
[22] Complentur vallesque cavæ, saltusque profundi,
Et quocunque [23] Deus circum caput egit [24] honestum.
Ergo [25] ritè suum Baccho dicemus [26] honorem
Carminibus [27] patriis, [28] lancesque & [29] liba feremus,
Et [30] ductus cornu stabit [31] sacer hircus ad aram,

1 Vitibus aut frondibus. 2 Caprearum præcipuè. 3 Venenati morsus. 4 Mordicus abrosâ. 5 Neque aliam ob causam immolatur caper in Ludis Liberalibus. Quam quòd vites rodat: à quibus ludis Bacchi, theatrales ac scenici ludi, tragœdiæ maxime, originem traxere. Apud Ovid habet de immolatione istâ, ejusque origine Fast l. 1. *Sus dederat pœnas*, &c. 6 Quia vites rodit. Unde Ovid. 1. Fast. *Rode caper vitem, tamen hinc cum stabis ad aram. In tua quod spargi cornua possit, erit.* Vide & 15. Met. 7 Vestibula, pulpita, locum ante scenam, scenam ipsam. 8 Athenienses in memoriam pagorum, in quibus dispersi victitabant, priusquam à Theseo in urbem redacti sunt, veteres hosce ludos Libero patri per pagos & compita celebrabant, præmio proposito, sc. hirco, iis, qui agillimè saltassent uno pede per utres ex hircina pelle inflatos unctosque Hor. *Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum.* 9 Loca, quò plures viæ competunt, id est, conveniunt, id est, trivia 10 Athenienses à Theseo in urbem collecti. 11 Herbosis. 12 Pingues & lubricos. 13 Atque hinc ad Italos, à Trojana colonia oriundos, fluxêre etiam ludi in honorem Liberi patris, quos celebrant inconditis versibus & risu, larvis ex corticibus cavatis personati. 14 Cachinno. 15 Personas, larvas, per quarum medium sonant verba. 16 Ut facies applicentur factis foraminibus, pro oculis, naribus, & ore. 17 Hymnos. 18 Imagunculas, quæ vestibularum coagmentis formatæ & pensiles, varias rerum species simulabant. Macrob. l. 1. c. 7. Sat. humana esse simulachra vult, refertque instituti originem ad Herculem. Alii suspendicula esse autumant, quibus invicem per transversum in aëre ludentes levabant aut premebant: quas jactationes, Latini cernuationes, Græci αἰώρας dicebant. 19 Et tamen ab hoc cultu Bacchi, utcumque rudi, Dei læti præsentia vini rerumque abundantiam suppeditabat. 20 Crescit, floret. 21 Proventu. 22 Largo fœtu vinearum. 23 Bacchus. 24 Pulchrum. 25 Secundum debitum morem. 26 Hymnum. 27 Romanis. 28 Vasa sacrificiis apta. 29 Placentas ex lacte, farre, melle, oleo. 30 Verbum rituale. 31 Conveniens sacrificio.

Pin-

Pinguiaque in verubus torrebimus exta [1] colurnis.
Est etiam ille labor curandis vitibus alter,
Cui nunquem [2] exhausti satis est : namque omne quotannis
[3] Terque quaterque [4] solum [5] scindendum : glebaque versis
[6] Aeternùm [7] frangenda bidentibus : XI. omne [8] levandum
Fronde nemus : [9] redit agricolis labor actus in orbem,
Atque [10] in se sua per vestigia volvitur annus.
Et jam olim, [11] seras [12] posuit cùm vinea frondis,
Frigidus & silvis Aquilo decussit [13] honorem ;
Jam tùm [14] acer curas venientem [15] extendit in annum
Rusticus, & curvo [16] Saturni dente [17] relictam
Persequitur vitem attondens, [18] fingitque putando.
Primus humum fodito, primus [19] devecta cremato
[20] Sarmenta, & [21] vallos primus [22] sub tecta referto :
[23] Postremus metito : [24] bis vitibus ingruit umbra :
[25] Bis [26] segetem densis [27] obducunt sentibus herbae.
[28] Durus [29] uterque labor. *Laudato ingentia rura :*
Exiguum colito. Nec non etiam [30] aspera [31] rusci
Vimina per silvam, & ripis fluvialis [30] arundo
[32] Caeditur, incultique [33] exercet cura [34] salicti.

1 Ex corylo factis : nam à *corylo* fit *colurnus*. Quia & corylus Baccho vitibusque infesta. 2 Laboris, id est, semper debemus laborare. 3 Frequenter 4 Continens vites. 5 Sulcandum & fodiendum. 6 Perpetuò, assiduè. 17 Id est, occandum est. XI. *Iteranda pampinatio & ablaqueatio curanda.* 8 Depampinanda est omnis vinea, ut botri solem excipiant. 9 Toto anni curriculo agricola debet esse in labore. 10 A vere per æstatem, autumnum & hyemem fit semper reditio in ver. Indè annus Græcis ἐνιαυτὸς. Latinis ab *Am*, id est, circum, dictus. 11 Quas serò & tardè deponit. 12 Exacto planè Autumno 13 Frondes : decus arborum : namque *turpis sine frondibus arbor*. 14 Strenuus. 15 Dilatat, id est, incipit curare, quæ anno sequenti peragenda sunt. 16 Falce vinitoriâ quali Saturnus usus dicitur, ablaqueat, hoc est, recidit minorum gentium radiculas, quò feliciùs crescant majores, quas tamen putando fingit. 17 Cujus culturam paululum intermiserat. 18 Componit resecando superflua, & coaptando utilia. 19 A vineà domum. 20 Amputamenta, id est, superfluos & resectos palmites. 21 Pedamenta, in usum venturi anni. 22 Ne putrescant pluviâ. 23 Ut matura fit vindemia, ut racemi legantur bene cocti. 24 Et quia bis excrescunt pampini, bis succrescunt herbæ ; bis pampinandum, bis runcandum & sarriendum. 25 Vere & autumno. 26 Novellas vitium plantas. 27 Cooperiunt spinis 28 Est molestus. 29 Qui est in amovendis pampinis & sentibus. 30 Ligamina vitibus futura. 31 Fruticis sponte nascentis, de genere veprium. 32 Amputa ut à rusticis. 33 Cultorum vitium. 34 Salicum,

[1] Jam vinctae vites: jam falcem arbusta reponunt:
Jam [2] canit extremos [3] effœtus vinitor [4] antes.
[5] Sollicitanda tamen tellus, [6] pulvisque movendus,
Et jam maturis metuendus [7] Juppiter uvis.
[8] Contrà [9] non ulla est oleis cultura: neque illae
Procurvam expectant falcem, rastrosque tenaces,
[10] Cùm semel haeserunt arvis, [11] aurasque tulerunt.
[12] Ipsa satis tellus, cùm [13] dente recluditur unco,
Sufficit humorem, & gravidas, [14] cum vomere, fruges.
[15] Hoc pinguem, & [16] placitam Paci [17] nutritor olivam.
[18] Poma quoque, [19] ut primùm truncos sensêre valentis,
Et vires habuêre suas, ad sidera raptim
Vi propriâ [20] nituntur, opisque haud [21] indiga nostrae.
Nec minùs intereà [22] fœtu [23] nemus omne [24] gravescit,
Sanguineisque inculta rubent aviaria baccis:
[25] Tondentur cytisi: [26] taedas silva alta ministrat:
[27] Pascunturque ignes nocturni, & lumina fundunt.
[28] Et dubitant homines [29] serere, atque [30] impendere curam?
Quid [31] majora sequar? salices, [32] humilesque genestae,
Aut illae peçori [33] frondem, aut pastoribus umbras
[34] Sufficiunt, sepemque satis, & pabula [35] melli:

1 Et tamen laboribus quasi defuncto jamque defosso, post vites alligatas, putatas & usque ad extremos earum ordines omnem laborem devoratum & devictum, novus ingruit; denuò tellus sollicitanda, pulvis & lapis omnis movendus, aëris intemperies usque metuenda, & pluvia. 2 Canendo laudat. 3 Lassus & virium expers. 4 Ordines anteriores vinearum. 5 Rastris. 6 Ut uvæ eo obducantur, priusquam maturæ sint. 7 Aër. tempestas cœli seu aëris. 8 *Sexta libri pars tractat, sed levi brachio, de oleis, malis, arboribus altis, nec non fruticibus.* 9 Si cum vitium cultura conferentur: alias curam desiderant. 10 Ubi radicem egerint, & stirpem extulerint. 11 Impetus ventorum. 12 Tellus simplici vomere inversa sufficienter facit & ministrat humorem, qui satis sit ad oleas. 13 Ligone aperitur. 14 Sc. recluditur. 15 Hac ratione. 16 Pacis symbolum. Idcirco & insigne. Φιλείρηνον. 17 Nutritor deponens seu medium verbum. 18 Pomiferæ arbores. 19 Postquam creverunt. 20 Eriguntur. 21 Indigentia. 22 Fructibus, ut castaneis, nucibus, malis, cerasis, &c. 23 Sylvestris arborei, avium domicilia etiam culturâ destitutæ proferunt arbuteos fœtus, & *baccis dumeta rubent.* 24 Gravidum fit. 25 A capellis, apibus, jumentis. 26 Larices & piceas, unde succus fluit in usum luminum, & ipsæ faces conficiuntur. 27 Nutriuntur injectis tædis. 28 Epiphonema interrogatoriè, sic Æn. 6. *Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?* 29 Hujusmodi arbores, ut tædas, & cæteras tam utiles. 30 Ut conserventur. 31 Res in quibus major est utilitas. 32 Brevis staturæ. 33 Pabulum frondium. 34 Subministrat. 35 Mellificantibus apibus.

Et

Et juvat [1] undantem buxo ſpectare [2] Cytorum,
[3] Naryciaeque picis lucos: juvat arva videre
[4] Non raſtris hominum, non ulli obnoxia curae.
Ipſae [5] Caucaſio ſteriles in vertice [6] ſilvae,
Quas [7] animoſi Euri, aſſiduè franguntque, [8] feruntque,
[9] Dant alios aliae [10] fœtus: dant utile lignum
Navigiis pinos, [11] domibus [12] cedrumque cupreſſoſque.
[13] Hinc [14] radios [15] trivêre rotis, hinc [16] tympana plauſtris
Agricolae, & [17] pandas ratibus poſuêre [17] carinas.
[18] Viminibus ſalices fecundae, frondibus ulmi:
At [19] myrtus validis haſtilibus, & [20] bona bello
Cornus: [21] Ityraeos taxi torquentur in arcus.
[22] Nec tiliae [23] leves, aut torno [24] raſile buxum,
Non [25] formam accipiunt, ferroque cavantur acuto.
Nec non & [26] torrentem undam levis innatat [27] alnus
[27] Miſſa Pado: nec non & apes [28] examina condunt,
Corticibuſque cavis, [29] vitioſaeque ilicis [30] alveo.
[31] Quid memorandum aeque [32] Baccheïa dona tulerunt?
Bacchus & ad culpam [33] cauſſas dedit: ille [34] furentis
[35] Centauros letho domuit, Rhœtumque, Pholumque,

1 Ventorum flabris impulſam: ſic *fluctuo*, *flutto*, *nato*, *nuto*, uſurpantur: vel *undantem*, id eſt, abundantem. 2 Paphlagoniæ montem. 3 Arbores feraces picis, qualis in Naricia, Ulyſſis patriâ: ubi plurimæ ſunt piceæ arbores. 4 Cum hæc loca inculta ſint. 5 Caucaſus mons Scythiam Aſiaticam diſterminat ab Albania. 6 Arbores. 7 Valide ſpirantes, ab ἄνεμος ventus. 8 Impellunt. 9 Diverſæ arbores dant diverſas utilitates & fructus, quæque ſuos. 10 Si non in fructum, in uſum tamen. 11 Conſtruendis. 12 Nam & templum Hieroſolymitanum ex cedro fuit exſtructum. 13 Ex his ſylvis: neque enim è cedris cupreſſis-ve fiunt radii. 14 Ligna, quæ ſunt inter axem & circumferentiam: qui *radii* dicti, quòd, ut radii à globo Solis, ita hi ab axe deducantur. 15 Torno compoſuêre ad rotas conſtruendas. 16 Vehiculorum tecta ad inſtar tympani teſtudidata. 17 Incurvas trabes infimas. 18 Ex quibus varia intexuntur vaſa, agricolis neceſſaria, ut corbes, &c. 19 Maſcula. Fœmina enim haſtis inutilis. 20 Utilis eſt ad bellum: quia ex eâ haſtilia fiunt, & alia tela. 21 Quales habent Ituræi, Syriæ populi, arcu pugnaces, ut & Parthi. 22 Etiam. 23 Planæ. 24 Quòd facile radi poteſt. 25 Vaſorum aut inſtrumentorum nobis utilium. 26 Præcipitanter fluentem. 27 Alluſum ad ſorores Phaëtontis mutatas in alnos prope Eridanum ſeu Padum. 28 Fœtus ſuos. 29 Ævo confectæ, exeſæ, cavæ. 30 Cavernâ. 31 Quid ſimile vites, quinimò in libidinem & rixas furiant; teſte *Centaurea mones cum Lapithis rixa ſuper mero Debellata*: quam pugnam in Pirithoi nuptiis, lege 12. l. Met. Ovid. 32 A Baccho inventæ vites. 33 Occaſionem. 34 Ebrietate. 35 Theſſaliæ populos, Ixionis & Nubis filios, mediâ parte homines, mediâ equos.

Et [1] magno Hylaeum [2] Lapithis cratere minantem.
[3] *O fortunatos nimiùm, sua si* [4] *bona norint,*
Agricolas! quibus ipsa [5] procul discordibus armis,
Fundit [6] humo [7] facilem victum [8] justissima tellus.
[9] Si non ingentem [10] foribus domus [11] alta [10] superbis
[12] Manè salutantum totis vomit aedibus [13] undam;
Nec varios [14] inhiant [15] pulchrâ [16] testudine postes,
[17] Illusasque [18] aurò vestes, [19] Ephyreïaque aera;
Albâ nec [20] Assyrio [21] fucatur lana veneno,
Nec casiâ liquidi corrumpitur usus olivi:
[22] At secura quies, & nescia [23] fallere vita,
Dives opum variarum; at [24] latis otia fundis,
Speluncae, [25] vivique lacus; at [26] frigida [27] Tempe,

1 Capaci. 2 Populis vicinis, quibus sæpe cum Centauris certamen erat. 3 *Septima, eaque ultima libri hujus pars excurrit in laudes vitæ rusticæ.* Hinc Cic. Orat. pro Sex. Roscio: *Ut non omnem frugem neque arborem in omni agro reperire possis: sic non omne facinus in omni vitâ nascitur. In urbe luxuries creatur: ex luxurie existat avaritia necesse est: ex avaritiâ erumpat audacia: inde omnia scelera ac maleficia gignuntur. Vita autem hæc rustica, quam tu agrestem vocas, parsimoniæ, diligentiæ, justitiæ magistra est.* Cum hoc consentit Lucret. l. 5. *Divitiæ grandes homini sunt vivere parcè Æquo animo, neque enim est unquam penuria parvi.* Et Claud. l. 1. in Ruffinum: *Fabricius parvo spernebat munera regum, &c.* 4 Commoda, quæ ex agricultura percipiunt. Lege Cic. in Cat. Maj. Horat. Od. 2. l. Ep. 5 Longe à civilibus bellis. Accommodatè his & sequentibus Tibul. l. 1. El. 1. *Divitias alius fulvo sibi congerat auro, &c.* 6 In humo. 7 Facile acquisibilem. 8 Quæ justissime respondet agricolarum votis, quæ accepit largo cum fœnore reddens. 9 Tametsi. Confert cum urbanâ, quam elevat, imitatus Lucretium. l. 2. *Si non aurea sunt, &c.* mox. *At tamen inter se, &c.* 10 Habent magnificas fores, in quibus variæ sculpturæ conspici solent. 11 Qualis est in urbibus, cùm rusticorum sit *humiles habitare casas.* Clientum, *Ave matutinum* portantium importunam turbam cum fastidio emittat. 13 Undatim provenientem. 14 Cum hiatu ferino se concupiscere indicant. 15 Aurea & eburnea 16 Testudinum Indicarum putaminibus in laminas sectis distinctos ac gemmantes. 17 Auro, ad illusionem intexto aut perfuso, variegatas. Phrygionum opera & lusu fabularum pictis. Adverte, *vomit, illusas, fucatur, corrumpitur.* 18 Filis auratis. 19 Corinthia, varia mixtione ex incendio urbis Corinthi comperta. 20 Purpura, cujus inventio Assyriis accepta fertur. 21 Tingitur, coloratur. 22 Fucatum tamen hunc civium splendorem compensant rusticæ vitæ securitas, simplicitas, rerum copia, amœna loca, nativæ voluptates, frugalitas, religio, Dii præsentiores, e quibus Justitiæ numen diutius cum rusticis moratum est. 23 Fallendi. 24 Voluptates latis agris, id est, loca amœna. 25 Fluentes. 26 Propter aquas & umbras. 27 Loca amœna & temperata, qualia sunt Tempe in Thessalia. De his Ovid. Met. 1. *Est nemus Æmoniæ, prærupta quod undique claudit Sylva, vocant Tempe, per quæ Peneus ab imo Effusus Pindo spumosis volvitur undis, &c.*

Mu-

Mugituſque boum, [1] molleſque ſub arbore ſomni
[2] Non abſunt: [3] illic ſaltus ac [4] luſtra ferarum,
Et patiens operum, exiguoque aſſueta juventus,
Sacra Deum, ſanctique patres: extrema per [5] illos
[6] Juſtitia [7] excedens terris veſtigia fecit.
[8] Me verò [9] primùm dulces ante omnia [10] Muſae,
[11] Quarum ſacra fero, ingenti [12] percuſſus amore,
Accipiant; [13] caelique vias & ſidera [14] monſtrent:
[15] Defectus Solis varios, Lunaeque labores:
[16] Undè [17] tremor terris: [18] quâ vi maria alta [19] tumeſcant
[20] Obicibus ruptis, rurſuſque in ſe ipſa [21] reſidant:
[22] Quid tantum [23] Oceano properent ſe tinguere Soles
Hiberni; vel quae [24] tardis mora [25] noctibus obſtet.

1 Jucundi. A quietis dulcedine. Horat. *Libet jacere modò ſub antiqua ilice, Modo in tenaci gramine. Labuntur altis interim ripis aquæ, Queruntur in ſylvis aves, Fonteſque lymphis obſtrepunt manantibus, Somnos quod invitet leves.* 2 A rure. 3 Ruri. 4 Latibula: per quæ venationes intelligit. 5 Sanctos patres ruri degentes. 6 Virgo Aſtræa. 7 Derelinquens terras ob hominum ſcelera, & in cœlum faceſſens. Hoc teſtatur Catullus in carmine de nuptiis Pelei & Tethidis his verſibus: *Præſentes namque antè domos inviſere caſtas Cœlicolæ, nondum ſpreta pietate ſolebant, &c.* Eadem ferme Ovid. Met. 1. *Victa jacet pietas: & virgo cæde madentes Ultima cœleſtum terras Aſtræa reliquit.* 8 Duo optat, ſc. eſſe Philoſophum, ut cognoſceret rerum cauſas, quo nihil eſt præclarius? aut ruſticum & agricolam. 9 Primo & præcipuo loco. 10 Rerum divinarum contemplationes. Confer Od. 1. l. 1 Horat. cum his. 11 Quarum myſtam me & ſacerdotem profiteor. Horat. Od. 1. l. 3 *Carmina non prius audita Muſarum ſacerdos Virginibus pueriſque canto.* 12 Affectus. 13 Doceantque cœleſtium orbium motus, ſiderum ortus & obitus. 14 Doceant me Pollicetur & Propertius ſe, ubi militiam illam miſeram Veneris deſeruerit, hujuſcemodi ſtudio daturum, dicens: *Tum mihi naturæ libeat perdiſcere mores, &c.* Vide l. 3. El. 4. 15 Eclipſis ſeu imminutionis luminis Solis, quæ contingit ob interpoſitionem Lunæ inter Solem & noſtrum viſum, ac Lunæ, quæ contingit ob interpoſitionem terræ, inter Solem & Lunam, è diametro oppoſitæ, rationes. 16 Motus terræ. 17 Sc. decidat, id eſt, unde terræ motus exiſtant, ſc. ex conflictu & impulſu ſpirituum & ventorum, cavitatibus terræ incluſorum, ex obſtructis meatibus & poris vi erumpere pugnantium. Lucret. 5. terræ motu: *Denique ſub pedibus tellus cùm tota vacillet, Concuſſæque cadant urbes, dubiaque minantur, Terra ſuperna tremit, magnis concuſſa ruinis.* 18 Reciproci maris æſtus cauſas. 19 Extollantur: cujus cauſam nonnulli ad Lunam referunt, cujus in aquas imperium eſt, & terris proxima: nam pro ejus ortu vel occaſu & progreſſu ad circulum meridianum mare fluere ac refluere ſtatuunt. 20 Obſtaculis, ut littoribus. 21 Deſcendant, ut locum capiant. 22 Cur dies hiberni breviores, æſtivi longiores. 23 Magno mari, terram ambienti. 24 Tarde venientibus. 25 Æſtivis.

[1] Sin, has ne poſſim naturae accedere partes,
Frigidus obſtiterit circum praecordia ſanguis;
Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes;
Flumina amem, ſilvaſque [2] inglorius: [3] ô, ubi [4] campi,
[5] Spercheoſque, & virginibus [6] bacchata Lacaenis
Taygeta! ô, qui me gelidis in vallibus [7] Haemi
[8] Siſtat, & ingenti ramorum protegat umbra!
[9] *Felix, qui potuit rerum cognoſcere cauſſas,*
Atque metus omnes, & [10] inexorabile fatum
Subjecit pedibus, [11] ſtrepitumque Acherontis [12] avari!
[13] Fortunatus & ille Deos qui novit agreſtis,
[14] Panaque, [15] Sylvanumque ſenem, [16] Nymphaſque ſorores.
[17] Illum non populi [18] faſces, non [19] purpura [20] regum
[21] Flexit, & infidos [22] agitans diſcordia [23] fratres;
[24] Aut [25] conjurato deſcendens [26] Dacus ab [25] Iſtro:
[27] Non res Romanae, [28] perituraque regna: neque ille,
Aut doluit miſerans inopem, aut invidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipſa [29] volentia rura

1 Quæ naturæ myſteria, ſi per ingenii tarditatem & cordis, à frigido craſſoque ſanguine hebetati, aſſequi & noſſe non datur; ſecundo loco rura & flumina amo, veneroque. 2 Exiſtens ſine gloria. 3 *O ſoles! ô tunicata quies! ô somnus! ô fontes &c.* Martial. 10. l. 51. Epigr. 4 Amœni ſunt. 5 Theſſaliæ fl. 6 Lacedæmoniarum bacchantium Orgiis celebrata Taygeta, mons Laconiæ. Sic Æn. 3. *Bacchatamque jugis Naxon.* 7 Montis Thraciæ. 8 Conſtituat. 9 Felix utique eſt ſapiens, qui cùm rerum cauſas ſciat, quæ vera eſt ſcientia, fatum infra ſe videt, non ipſam mortem timet. 10 Inevitabile, id eſt, qui ipſam mortem non timet. 11 Animarum omnium illuc tendentium, tumultum. Unde Æn. 6. de hac eadem re dicit: *Æneas (mirantus enim motuſque tumultu) Dic, ait, ô virgo, quid vult concurſus ad amnem? Quid ve petunt animæ?* 12 Quia omnia accipit, & nihil dat. 13 Sed & felix ruſticus, qui Deorum conſortio ac cultu lætus, tutus & ſecurus agit. 14 Deum paſtorum. 15 Deum ſylvarum. 16 Oreades, Dryadas, Najadas, Napæas. 17 Animum illius, *Deos qui novit agreſtes*, quique parvo contentus eſt. 18 Honores & magiſtratus Rom. quibus præferebantur faſces virgarum cum ſecuri à lictoribus. Hor. Ep. 16 l. 1. *Ut ſi deſuleris* faſces *indigeo.* 19 Regnandi lubido & ſplendor. 20 Sc. *indumentum.* 21 Movit, attraxit ad ſe. 22 Vexans. 23 Ut Eteoclem & Polynicem, Romulum & Remum. 24 Securum quid meditentur hoſtes, quid rebellis ſocii. Daci autem in bella profecturi Iſtrum jurabant, ſe nolle re infecta redire. 25 Ab accolis Iſtri, ut Dacis, Getis, Germanis in Romanos conſpirantibus, id eſt, timor illorum non flexit illum. 26 Populus à Germanis Danubio diviſus. 27 Non ſollicitum de Imperio rebuſque Romanis, ſtent ne, cadent ne. 28 A Romanis ſubigenda & ad Romanum imperium transferenda flexerunt illum. 29 Non coacta.

Sponte

Sponte tulêre suâ, carpsit: nec [1] ferrea jura,
[2] Insanumque [3] forum, aut populi [4] tabularia vidit.
[5] Sollicitant I. alii remis [6] freta [7] caeca; II. [8] ruuntque
In ferrum, [9] penetrant III. aulas, & limina regum;
IV. [10] Hic [11] petit excidiis urbem, miserosque [12] Penatis,
Ut [13] gemmâ bibat, & [14] Sarrano [15] indormiat ostro;
V. [16] Condit opes alius, [17] defossoque [18] incubat auro;
VI. Hic stupet [19] attonitus [20] Rostris; VII. hinc [21] plausus [22] hiantem
Per [23] cuneos ([24] geminatus enim) plebisque Patrumque
[25] Corripuit; VIII. gaudent [26] perfusi sanguine fratrum,
[27] Exsilioque domos, & dulcia limina mutant,

1 Dura, inviolata. 2 Litibus fremens 3 Judiciale, id est, locum, in quo judicia ferri solent. 4 Loca Romæ in atrio Libertatis, ubi asservabantur *tabulæ*, id est, scripta publica & literæ de prædiis, vectigalibus, portoriis, &c. 5 Neque Rustica hæc vita urbanam tantum superat aut, Philosophicam æquat: sed & alia omnia vitæ instituta & conditiones longe antecellit: quæ vel I *nautæ atque mercatores ineant*, vel II. *milites*, III *aulici*, IV. *patriæ libertatis oppressores*, V. *avari Euclones*. VI *oratores & patroni*, VII. *munerarii*, VIII. *qui arma capessunt civilia*. 6 Hor. Sat. 1. l. 1. *Impiger extremos currit mercator ad Indos, Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.* 7 Occulta, momento enim vertuntur, cum tranquillo esse videantur. Virg. *Cæcis erramus in undis.* 8 Præcipites ruunt in arma. 9 Insinuant se principibus, ut intimi sint Horat. Od. 2. Epod *Forumque vitat, & superba civium potentiorum limina.* 10 Alius. 11 Adoritur. 12 Deos domesticos aut domos. 13 Gemmato poculo, *gemmas ad pocula transfert.* Juv. l. 5. Sat Propert. l. 3. El. 4. *Nec tamen inviso pectus mihi carpitur auro, Nec bibit è gemmâ divite nostra sitis* 14 Tyrio, à purpura pisce, cui *Sar* nomen, dicta *Sarcha*, inde Tyrus 15 Ut habeat lectum coopertum purpura Tyria, aut tapetis purpureis. 16 Abscondit. 17 Quod prius infossum, ut nunc conspiciat, defodit. 18 Incubando involvit se in aurum. *Divitiis soli incubuêre repertis.* 6. Æn. non ausi uti ac frui iis. 19 Acclamationibus convasatis suprà mortalitatem se efferri opinatus. 20 Magistratibus pro Rostris gerendis. Erant enim *Rostra* locus ante Curiam, unde edicta publica, & ad populum verba habebant, navium, ab Antiatibus captarum, rostris adornatus. In Rostris Magistratus sedentes jus dicebant, & ibidem leges ferebantur, & conciones habebantur. 21 *Famaque petitur, Multa aure in vulgus: totus popularibus auris Impelli, plausuque sui gaudere theatri* Lucan. de Pomp. l. 1. 22 Honoris cupidum. 23 Graduum ordines in theatro. 24 Quia sæpè redditur plausus plebis & patrum 25 Totum ad se rapuit. 26 *Sanguine civili rem conflant, divitiisque conduplicant, avidi cædem cæde accumulantes. Crudeles gaudent in tristi funere fratres.* Lucr 3. l. Adeoque pars victa cogitur, *patriæ fines & dulcia linquere arva*, ut Eclog. 1. & 9 *At nos hinc alii sitientes ibimus Afros, Par Scythiam.* 27 Pro dulcibus domibus exulant ultro, ut sceleratì voti compotes haut.

Atque [1] alio patriam quaerunt [1] sub sole jacentem.
[2] Agricola [3] incurvo terram dimovit aratro:
Hinc [4] anni labor: hinc patriam parvosque [5] nepotes
Sustinet: hinc armenta boum, [6] meritosque juvencos.
Nec requies, quin aut pomis [7] exuberet annus,
Aut fœtu pecorum, aut [8] Cerealis mergite culmi,
[9] Proventuque oneret sulcos, [10] atque horrea vincat.
Venit hiems, teritur [11] Sicyonia bacca [12] trapetis;
Glande sues [13] laeti redeunt; dant [14] arbuta silvae;
Et varios ponit fœtus [15] autumnus; & altè
Mitis in [16] apricis coquitur vindemia saxis.
Intereà dulces pendent circum [17] oscula nati:
Casta [18] pudicitiam servat [19] domus; ubera vaccae
[20] Lactea demittunt; pinguesque in gramine laeto,
Inter se adversis luctantur cornibus haedi.
[21] Ipse dies agitat festos, [22] fususque per herbam,
[23] Ignis ubi in medio, & socii cratêra [24] coronant,
Te [25] libans, [26] Lenaee, vocat: pecorisque [27] magistris
[28] Velocis jaculi certamina ponit in ulmo:
Corporaque [29] agresti nudant praedura [29] palaestrâ.

1 Sub aliâ regione aut climate. Horat. Od. 16. l. 2. *Quid terras alio calentes Sole mutamur?* 2 Docet agricolam non otiosum esse, sed longè lætioribus exercitationibus teneri. 3 Aravit & coluit terram. 4 Ex agricolæ labore, *qui redit actus in orbem anni*, proventus annuus, sibi, suis, patriæ alimentum. 5 Liberorum suorum liberos sustentat, educat. 6 Boves aratorios, qui meruerunt ex fructu, quem pepererunt labore suo, sustentari. 7 Valde uber aut fœcundus sit. 8 Manipulis calami frumentacei à Cerere inventi. 9 Frugibus abunde provenientibus. 10 Tot sint fruges, ut nulla sit spes in horrea posse ingeri, sed in agro reponi debeant. 11 Oliva, quæ optima & abunde nascitur in Sicyone civ. Laconiæ. 12 Mollis, prælis oleariis. 13 Pingues. 14 Fructus arborum. 15 Is enim *pomifer* ac *vinifer* dicitur. 16 Vinum maturescit in amphoris igni aut Soli expositis 17 Al. *ubera* sc. matrum. 18 Uxoris. 19 Familia. 20 Lactis plena 21 Agricola 22 Prostratus ac recubans. 23 Ad sacrificium celebrandum. 24 Florea corolla aut serto: ut 1 Æn. *magnum cratera corona Induit*: vel vino implent, quod instar coronæ labra poculi contingit. Κρητῆρας ἐπεστέψαντο ποτοῖο. Hom. Iliad. α. 25 Sacrificans 26 Bacche, ut supra, 4. v. hujus libri 27 Pastoribus, opilionibus, operum sociis. 28 Ponit certamina sagittarum, id est, signum, quod sagittis certatim dejiciant in alta quavis arbore: ut 5. Æn. aut palæstræ; proponitque præmia. 29 Luctatione agrestium.

1 Hanc

[1] Hanc olim veteres [2] vitam coluêre [3] Sabini:
Hanc [4] Remus, & [5] frater: [6] ſic fortis [7] Etruria crevit:
Scilicet & rerum facta eſt [8] pulcherrima Roma,
[9] Septemque una ſibi [10] muro circumdedit [9] arces.
[11] Ante etiam ſceptrum Dictaei regis, & [12] antè
Impia quàm caeſis gens eſt [13] epulata [14] juvencis,
[15] Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Necdùm etiam [16] audierant inflari [17] claſſica; necdum
Inpoſitos duris crepitare incudibus enſes.
[18] Sed nos [19] inmenſum ſpatiis confecimus aequor;
Et jam tempus equûm [20] fumantia [21] ſolvere colla.

1 Vitæ rusticæ laudationem firmat teſtimoniis humanis & divinis. 2 Rusticanam. 3 Qui Tacienſes, Italiæ populi. 4 Romani, qui Rhamnenses. 5 Romulus. 6 Per agriculturam. 7 Hetruſci, qui Luceres. 8 Caput orbis. 9 Montes, Capitolinum, Aventinum, Cœlium, Exquilinum, Viminalem, Quirinalem, Palatinum. 10 Sc. *uno*, id eſt, unis mœnibus. 11 Ante Jovis regnum, qui educatus fuerat in *Dicte*, monte Cretæ. Ante argenteam ætatem. 12 Antequam carne veſcerentur mortales, ſponte natis terræ fructibus contenti, nec parcerent ipſis bobus ruſtici operis ſociis, Cereris miniſtris. 13 Epulum publicum conſtituit. 14 Quod impium videtur, cùm ſint ſocii laboris. 15 Etiam optimus, aurea ſecula inſtituens, qui aureâ ætate regnavit in Latio agriculturamque ibidem edocuit: de quo ſic Poëta noſter Æn. 8 *Primus ab æthereo venit Saturnus ab oris, Arma Jovis fugiens*, &c. 16 Homines. 17 Signa bellica, ut tubos, lituos, & cornua, id eſt, nondum erant bella. Ovid. Met. 1. *Non tuba directi, non æris cornua flexi, Non galea, non enſis erat, ſine militis uſu Mollia ſecura peragebant otia gentes* 18 Priorem librum clauſurus Poëta, à Martis equis, non audientibus habenas, in abruptum rapiebatur: hic autem Pacis Ruſticæ equis, diurnum opus emeritis, &, curſu confecto, labore defatigatis ſolvuntur colla fumantia. 19 Abſolvimus immenſam materiam, magnamque operam in re ruſticâ navavimus. 20 Ex diuturno labore. 21 A jugo eximendi, id eſt, jam faciendus eſt finis materiæ peractæ.

P. VIRGILII MARONIS

GEORGICORUM.

LIBER III.

ARGUMENTUM.

VOvet Augusto templum Honoris & Monimentum Æternitatis. Equorum cura & Boum. Taurorum pugnæ. Equarum amor. Tractatio ovium & caprarum. Præcepta de lanâ, de lacte, de canibus alendis, fugandis serpentibus, pecorum morbis. Hinc occasio sumpta describendæ pestis, quæ grassata est per Alpinas & Venetas regiones.

TE quoque, magna [1] Pales, [2] & te [3] memorande canemus
Pastor ab Amphryso: [4] vos silvae, amnesque [5] Lycaei.
[6] Cetera, quae vacuas [7] tenuissent [8] carmine mentis,
Omnia jam vulgata: quis aut [9] Eurysthea [10] durum,
Aut [11] inlaudati nescit [12] Busiridis [13] aras?
Cui non [14] dictus [15] Hylas [16] puer, & Latonia [17] Delos?
[18] Hippodameque, humeroque [19] Pelops [20] insignis [21] eburno,

1 Uti prioribus libris Cererem frugum, & Bacchum vini parentes, sic quoque dona tua, id est, pabula, cum laude tuâ carmine describemus, ô Pales, nemorum & pabuli Dea: in cujus honorem Romani Palilia instituerunt, ne pabuli angustia premerentur. 2 Et te Apollo, qui propter Amphrysum fl. pavisti pecus Admeti regis Thessaliæ. 3 Nominande & memoria digne. 4 Sc. *canemus*, id est, in hoc libro pascua & pecora, id est, rem pastoralem pertractabimus 5 Montis Arcadiæ pecorosæ, Mercurio & Pani familiaris 6 Namque fabulosa illa, quæ male feriatas & securas aures delinire poterant, omitto tanquam trita, pervulgata, ac vilia. 7 Res carmine describendæ. 8 Occupare potuissent. 9 Mycenarum, Lacedæmoniorumque regem. 10 Imperiis, ut qui, Junone dictante, Herculem ad duodecim labores seu certamina impulerit. 11 Qui nihil unquam laude dignum dixerit aut fecerit, quo se à vituperio redimeret: ne profesto quidem die nominandus, vide Agell l 2. c. 6. Quem Isocratis encomium ab infamiâ non vindicarit. 12 Regis Ægypti. Quis, inquit Poëta, nescit has fabulas? si quis nesciat, Mythologos per me adeat. 13 In quibus hospites immolavit: sed cùm in Hercule frustrà tentasset, ab eo interfectus est. 14 Carmine narratus. 15 De quo suprà 6. Eclog. 16 Herculi dilectus, & à Nymphis raptus. 17 Insula Ægei maris, in qua Latona enixa est Apollinem & Dianam, 18 Oenomai, Pisarum & Elidis regis, filia: dicta quasi *equorum domitrix*, aut *bellicosa*: cujus nuptias cursu & fraude Myrtili meruit Pelops. 19 Filius Tantali, à quo *Peloponnesus* dicta est 20 Clarus 21 Restituto pro carneo, quem Ceres esu absumpserat.

[1] Acer equis? tentanda via est, quâ me quoque possim
[2] Tollere humo, [3] victorque virûm [4] volitare per ora.
[5] Primus ego in patriam mecum (modò vita supersit)
Aonio rediens deducam vertice Musas:
Primus [6] Idumaeas referam tibi, Mantua, [6] palmas,
[7] Et viridi in campo templum de marmore ponam
[8] Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus [9] errat
[10] Mincius, & tenerâ [11] praetexit arundine ripas:
[12] In medio mihi Caesar erit, templumque [13] tenebit.
[14] Illi victor ego, & Tyrio conspectus in ostro,
Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, [15] Alpheum linquens, lucosque [16] Molorchi,
[17] Cursibus, & [18] crudo [19] decernet Graecia [18] cestu.
Ipse, caput tonsae foliis ornatus [20] olivae,
Dona [21] feram. [22] Jam nunc [23] solemnes ducere pompas
Ad delubra juvat, [24] caesosque videre juvencos:

1 Strenuus equis, id est, domitor equorum Oenomai, quibus Hippodamiam vicit. 2 Erigere à re humili. Hor. Od. 2. l. 3. de virtute. *Catus vulgares & udam Spernit humum fugiente pennâ* 3 Voti compos: Græcorum victor: namque ego primus. &c. 4 Ennius. *Nemo me lachrymis decoret, nec funera fletu Faxit: cur? volito vivus per ora virûm* 5 Primus ego ex Latinis, initio cum Græcis Poëtis certamine, referam Musas Musarumque præmia. victoriæ insignia, palmas ex Helicone Mantuam, è Græciâ in Italiam. 6 Gloriam & laudem, qualem habent palmis coronati, quorum Idumeæ præstantissimæ habentur, id est. primus ego merebor nobili palmâ coronatus in patriam meam redire. 7 Et victoriæ monimentum erigam, ponamque Honoris templum atque Æternitatis ex marmore, Augusto Cæsari consecratum. 8 Prope, juxta. Eclog. 8. Propter *aquæ rivum viridi procumbis in herbâ*. Ovid. Propter *humum volitat*. Ter. Adelph. *Hic propter hunc assiste*. 9 Circumfluit non recto tramite, erranti similis. 10 Fluvius apud Mantuam in Padum incidens 11 Cooperit & munit. 12 Stabit itaque in medio templi Augusti simulacrum. Tutelaris sc. Dei. 13 Tuebitur, servabit. 14 Victor ego purpura conspicuus, in agro Mantuano instituam in honorem Cæsaris Circenses ludos, ex more Romano, 25. missum per factiones 4. h. e. 100. quadrigarum veteri instituto, ad ripam fluminis. 15 Omissis in posterum Olympicis propè Alpheum fl. Elidos, & Nemexis ubi Molorchus excepit Herculem hospitio, huc ad Mantuanos solennes confluet cuncta pubes Græcorum nostros hosce ludos cæstibus & palæstrâ celebratura. 16 A Molorcho denominati. 17 Equorum. 18 Munimine manuum, quo pugiles se invicem cædunt, ex corio crudo & plumbi pleno 19 Certabit. 20 Victoris in Olympiacis præmii. 21 Offeram Augusto, templi ipsius præsidi. 22 Ante constitutum templum. 23 Sacrificia & ludos: quales in solennibus sacrificiis duci consuevère, per imaginationem ducere ad templa, in quibus sunt Deorum sacra, delectat. 24 Mactatos propter sacrificia.

Vel [1] ſcena [2] ut [3] verſis [4] diſcedat frontibus; utque
Purpurea [5] intexti [6] tollant aulaea Britanni.
In [7] foribus pugnam ex auro, ſolidoque [8] elephanto
[9] Gangaridûm faciam, victoriſque arma [10] Quirini:
Atque hic [11] undantem [12] bello, [13] magnumque fluentem
[14] Nilum, ac [15] navali [16] ſurgentes aere columnas.
[17] Addam urbis Aſiae [18] domitas, pulſumque [19] Niphaten,
Fidentemque [20] fugâ Parthum, verſiſque ſagittis,
Et duo rapta [21] manu [22] diverſo ex hoſte [23] tropaea;
[24] Biſque triumphatas utroque ab littore [25] gentis.
[26] Stabunt & Parii lapides, [27] ſpirantia ſigna,
[28] Aſſaraci proles, [29] demiſſaeque [30] ab Jove gentis
Nomina, Troſque [31] parens, & [32] Trojae Cynthius author.
[33] Invidia [34] infelix [35] Furias amnemque [36] ſeverum

1 Umbraculum ad ludos ſcenicos exhibendos extructum. 2 Quo pacto. 3 Περίακτος, verſatilis ſcena hinc inde diſcedens. 4 A loco priore. 5 In aulæis. 6 Sic acu picti, & aulæis intexti videantur ferre velamenta parietum aulæum ex purpureo filo contexta. 7 Sc. *templi*, id eſt, in veſtibulis. 8 Ebore. 9 Ex ſpe & voto Poëta hoc potiùs, quam ex victoria parta, aut pugnâ commiſſâ cum Gangaridis pop. Indiæ ultra Gangem. 10 Auguſti: ex hiſtoria; tractatum in Senatu. *an Auguſtus, condito Imperio, Romulus* vocaretur. Florus & Sueton Auguſt. 7. cap. 11 Ex Ægypto cum claſſe & exercitu minantes Imperio ruinam Antonium & Cleopatram ab Auguſto devictos. 12 Rebus bellicis, ut armis & navibus: Antonius enim & Cleopatra duxère armatas naves quingentas in Auguſtum. 13 Valdè, habet enim ſeptem oſtia. 14 Ægypti fluvium. 15 Columnas ex ære, roſtris victarum navium detracto, conflatas & erectas. 16 Editiores. 17 In ſculpturâ. 18 Ab Auguſto. 19 Armeniæ fluvii accolas domitos. 20 Fuga ſimulata *mittentem poſt terga ſagittas*. De quibus lege Juſt. l. 41. 21 Cæſaris victoris. 22 Tam orientali, quam occidentali. 23 Spolia. *Tropæum* autem propriè eſt *converſio*: qui enim dux hoſtem in fugam converterat, Tropæum merebatur: qui autem plena victoria conſequeretur triumphum: ſæpè arbor, cui hoſtium ſpolia affigebantur, Tropæum dicebatur. Vide Æn. 11. 24 Bis in triumphum actas, & de quibus bis triumphatum eſt, ſub Cæſare, & ſub Auguſto 25 Dalmatas & Cantabros Sueton. Florus. Meſſala. Corv. 26 Stabunt & ad ornatum templi in foribus ex marmore candido, quod in Paro inſula plurimum naſcitur, ad vivum expreſſæ effigies Jovis, Dardani, Erichtonii, Trois, Aſſaraci, Capyos, Anchiſæ, Æneæ, Iuli, unde gens Julia. 27 Quaſi ſpiritum habeant, ſpirare viſa. 28 Principis Trojani, unde Julius & Auguſtus originem traxerunt. 29 Deductæ. 30 Per Dardanum & Electram. 31 Aſſaraci. 32 Apollo, qui cum Neptuno condidit Trojam, *vel* cujus oraculo monitus Ilus condidit Ilium. 33 Infra hæc ſtabit Invidia non auſa hiſcere, utpote metuens ultrices Furias, pœnas Cocyti, rotæ Ixioniæ, ſaxi Siſyphii. 34 Quia ſeſe plus, quam inviſum cruciat: unde Horat. *Invidus alterius rebus macreſcit opimis*. Vid. Ovid. Met. 2. 35 Megæram, Tiſiphonem & Alecto. 36 Implacabilem.

[1] Cocy-

[1] Cocyti metuet, [2] tortosque Ixionis anguis,
Immanemque rotam, & [3] non exsuperabile [4] saxum.
[5] Intereà [6] Dryadum silvas, saltusque sequamur
[7] Intactos, tua, Maecenas, [8] haud mollia jussa.
Te sine nil altum mens inchoat: [9] en age [10] segnis
Rumpe moras: [11] vocat ingenti clamore [12] Cithaeron,
Taygetique [13] canes, domitrixque [14] Epidaurus equorum:
Et vox [15] assensu nemorum [16] ingeminata remugit.
[17] Mox tamen [18] ardentis [19] accingar dicere pugnas
[20] Caesaris, & nomen famâ tot [21] ferre per annos,
[22] Tithoni primâ quot abest ab origine Cæsar.
[23] Seu quis, Olympiacae [24] miratus praemia palmae,
[25] Pascit equos; seu quis fortis ad aratra juvencos;
Corpora præcipuè matrum legat. [26] Optuma torvae
Forma bovis, cui [27] turpe caput, cui [28] plurima cervix,
Et crurum tenùs à mento [29] palearia pendent.
Tùm longo nullus lateri [30] modus: omnia magna:

1 Fluvii infernalis à perpetuo luctu denominati. 2 Quibus Ixion est religatus ad rotam, postquam illicitos Junonis petivit amplexus. De hoc supplicio refert Tibullus quoque l. 2. *Illic Junonem tentare Ixionis ausi Versantur celeri noxia membra rotâ.* 3 Quod exsuperare non valet summum montis cacumen: de quo vide Ovid. Met. 10. & Æn. 6. Q. d. Quisque huic operi inviderit ob has Cæsaris laudes, æterna sibi supplicia timere debet. 4 Sisyphi sc. 5 Dum Augusto templum de marmore ponam. Redit ad institutum suum, quod est Georgica describere. 6 Nymphæ hæ querquum, arborum, ut supra, id est, rem agrestem. 7 Argumentum à Poëta nemine hactenùs tractatum. 8 Non parvi pendenda sed ardua. 9 Adhortatio sui. 10 Quæ segnes efficiunt, inutiles 11 Nos ad se describendum. 12 Mons Beotiæ pascuis nobilis: ut & Bacchantium clamore. 13 Montis Laconiæ, quæ canibus strenuis clara. 14 Illyrii civitas equis clara. 15 Quia nemora resonando videntur idem velle. 16 Duplicata resonat. 17 Paulò post, facto hoc opere. 18 Ardore factas. 19 Disponat carminibus meis laudare: quod revera fecit: nam Æn. 8. descripsit in clypeo Æneæ pugnam & Actiacum bellum, quod gessit Augustus cum Antonio. 20 Augusti. 21 Extollere. 22 Filii Laomedontis & fratris Priami, cujus prima origo fuit à Dardano & Electrâ, id est, quot anni sunt à te usque ad mundi principium. Tithoni longævitas nota est ex Auroræ voto, & fabulis. 23 *Secunda libri pars* Si quem juvet equos alere alipedes ad cursum & certamina in Olympicis aliisve ludis, sive strenuos ad laborem & arandum matres in utroque genere, equas sc. & vaccas accuratè eligat ad generationem. Horat. Od. 1. l. 1. *Sunt quos curriculo pulverem Olympicum Collegisse juvat, metaque fervidis Evitata rotis, palmaque nobilis Terrarum dominos evehit ad Deos.* 24 Cum admiratione affectans. 25 Alit. 26 *Vaccæ optimæ signa.* 27 Magnum & deforme. 28 Crassa & longa. 29 Pelles dependentes sub collo. 30 Mensura proportionabilis cæteris membris.

Pes etiam, & [1] camuris [2] hirtae sub cornibus aures.
Nec mihi displiceat maculis [3] insignis, & [4] albo,
Aut [5] juga detrectans: interdumque [6] aspera cornu,
Et [7] faciem tauro propior, quaeque [8] ardua tota,
Et gradiens [9] imâ [10] verrit vestigia caudâ.
Aetas [11] Lucinam justosque pati [12] Hymenaeos
Desinit ante decem, post quatuor incipit annos:
[13] Cetera nec [14] fœturae habilis, nec fortis aratris.
Intereà, [15] superat gregibus dùm laeta juventas,
Solve mares, mitte in Venerem [16] pecuaria [17] primus,
Atque aliam ex aliâ generando [18] suffice prolem.
[19] Optima quaeque dies miseris mortalibus aevi
[20] Prima fugit: [21] subeunt morbi, [22] tristisque senectus;
Et labor, & durae [23] rapit inclementia mortis.
Semper [24] erunt, quarum [25] mutari corpora malis,
Semper [26] enim [27] refice: ac, ne post [28] amissa requiras,
[29] Anteveni, & sobolem [30] armenta [31] sortire quotannis.
[32] Nec non & pecori est idem dilectus equino.
Tu modo, [33] quos in spem statues summittere [34] gentis,

1 Curvis. 2 Hirsutæ, pilosæ. 3 Notata. 4 Albo colore immixtis. 5 Nolens præ torvitate subire aratrum. 6 Petens & minitans. 7 Facie, aut secundum faciem, id est, habens faciem similiorem tauro, quam vaccæ, id est, masculo quam fœmellæ. 8 Alta, procera 9 Usque ad terram demissa. 10 Purgat, delet, sicut scopis verritur atrium, id est, cauda sit longa. 11 Partum. Dea partus pro partu ponitur. 12 Admissiones, coitus, *Catachresticè*: à Deo nuptiarum Hymenæo: ὑμὴν, membranula virginitatis claustrum. 13 Reliqua ætas, id est, ante quartum annum & post decimum. 14 Genituræ, propagationi 15 Dum superstat ætas fœturæ habilis, admissuræ vacent: quò perpetuetur soboles, & conservetur species. 16 Pecora. 17 Cùm primum congruerit. 18 Subministra, substitue. 19 Et quia in fluxu omnia sunt, avolatque ætas vegeta, subitque ætatis lex in fundo: mutandi subinde & mares & fœminæ effœtæ vegetioribus, ne intereat aut degeneret soboles. 20 Unde Ovid. de Arte: *Cito pede labitur ætas, Nec bona tam sequitur, quam bona prima fuit.* Et Juv. Sat. 9 *festinat enim decurrere velox Flosculus angustæ, miseræque brevissima vitæ Portio; dùm bibimus, dùm serta, unguenta, puellas Poscimus, obrepit non intellecta senectus.* 21 Subsequuntur. 22 Ter. Phor. *Ipsa senectus morbus est.* Horat. *Multa senem circumveniunt incommoda.* 23 Delet & exstinguit. 24 Mares, & præcipuè vaccæ. 25 In melius. 26 Itaque 27 Suffice, ut succedatur à novis. Metaph. à foro & judiciis; aut reforma in melius. 28 Genus bonorum armentorum degenerando ad interitum intendisse. 29 Præveni. 30 Reficiendo. 31 Elige. 32 Eademquoque diligentia adhibenda est circa equos, ut *corpora præcipuè matrum legas*; item, ut quotannis soboles armento eligatur. 33 Admissarium & equam, id est, qui admittantur ad generationem. 34 Generis & gregis equini.

Præ-

Præcipuum [1] jam inde à teneris inpende [2] laborem.
[3] Continuo pecoris generosi pullus in arvis
Altius ingreditur, & [4] mollia crura [5] reponit;
Primus & ire [6] viam, & fluvios tentare [7] minaces
Audet, & [8] ignoto sese committere ponti,
Nec vanos horret [9] strepitus. Illi [10] ardua cervix,
[11] Argutumque caput, [12] brevis alvus, obesaque terga:
[13] Luxuriatque toris animosum pectus: [14] honesti
Spadices, glaucique; color deterrimus albis,
[15] Et gilvo. Tùm si qua sonum procul arma dedêre,
Stare [16] loco nescit, [17] micat auribus, & tremit artus,
[18] Collectumque [19] premens [20] volvit sub naribus [21] ignem.
Densa [22] juba, & dextro jactata [23] recumbit in armo,
At duplex [24] agitur per lumbos spina, [25] cavatque
Tellurem, & [26] solido graviter sonat ungula [26] cornu.
Talis [27] Amyclaei domitus [28] Pollucis habenis
Cyllarus, & quorum Graji [29] meminêre poëtae,
Martis [30] equi [31] bijuges, & magni [32] currus Achilli.
[33] Talis & ipse jubam cervice effundit equinâ
Conjugis adventu [34] pernix, [35] Saturnus, & altum
Pelion hinnitu [36] fugiens inplevit [37] acuto.

1 Jam indè à pullo: ut à generosis parentibus descendat. 2 Diligentiam & curam illis equis. 3 Mox ut natus est. Tradit jam equi nobilis generosique signa. 4 Facili motu, & agili 5 Iterum ponit, reducit alterno crurum explicatu. 6 Insolitam & periculosam. 7 Turbidos & tumidos. 8 Per quem priùs iter non fecerat. 9 Ut arborum vento concussarum, & similium. 10 Excelsa, sublata, erecta. 11 Exiguum, breve. 12 Substricta. 13 Abundat pulpis. 14 Pulchri, & qui merentur honorem sunt pulli aut equi rubri cum splendore, & cærulei, subvirides cum nigro commixto. 15 Et qui in alvo gilvas, id est, subcroceas habent maculas. 16 Uno eodemque 17 Arrigit & rursum deprimit aures, & habet membra trementia ex animorum vehementiâ. 18 Inspirando. 19 Al. *fremens*. 20 Elatis naribus proflabit animosos spiritus. 21 Calidum flatum atque anhelitum. 22 Juba colli est illi. 23 Quiescit, reponitur. 24 Deducitur. 25 Ingrediens ejicit. 26 Habens cornu solidum & integrum, non fissum. 27 Apud Amyclas, Laconiæ urbem, orti. 28 Æque domitoris equorum ac Castoris. quorum utrique alternis inservit Cyllarus; non secus ac Castor & Pollux Castores dicti sunt. 29 Mentionem fecerunt. 30 Dimos & Phobos. 31 Bini jugum trahentes in curru Martis. 32 Equi trahentes currum strenui Achillis, Xanthus, Balius, Pedasus. 33 Effectus equus. 34 Celeriter currens, quia equus. 35 Saturnus Phyliram compressit, interventu uxoris Opis, se in equum convertit, fugitque in Pelion Thessaliæ montem. 36 A facie conjugis. 37 In signum ferocis animi prolato.

[1] Hunc quoque, ubi aut morbo gravis, aut jam segnior annis
[2] Deficit, [3] abde domo; nec turpi ignosce senectae.
[4] Frigidus in Venerem senior, frustraque [5] laborem
[6] Ingratum trahit: &, si quando ad [7] praelia ventum est,
Ut [8] quondam in stipulis magnus sine viribus [9] ignis,
[10] Incassum furit. Ergo [11] animos, aevumque notabis
Praecipuè: [12] hinc alias [13] artes, [14] prolemque parentum,
[15] Et quis cuique dolor victo, quæ gloria [16] palmæ.
[17] Nonne vides, cùm [18] præcipiti certamine campum
[19] Corripuêre, [20] ruuntque effusi [21] carcere currus,
Cùm spes [22] arrectae [23] juvenum, [24] exultantiaque [25] haurit
Corda pavor [27] pulsans: [27] illi instant [28] verbere torto,
Et [29] proni dant lora; [30] volat vi [31] fervidus axis?
Jamque humiles, jamque elati [32] sublime [33] videntur
Aëra per [33] vacuum ferri, atque assurgere in auras.
[34] Nec mora, nec [35] requies. At fulvae [36] nimbus arenae
Tollitur: [37] humescunt spumis, [38] flatuque sequentum.
[39] *Tantus* [40] *amor laudum, tantae* [41] *est victoria curae!*

1 Bellatorem equum & admissarium, licet optimum. 2 Deficitur à viribus 3 Contine domi, & segrega ab equabus, ne coëat. 4 Est segnis ad coitum. 5 Martis: non Veneris, de quâ iam ante 6 Inutilem & minùs gratum. 7 Concertamina equorum. 8 Quandoque, aliquando 9 Sc. *crepat*: quia cum ipsum combustibile non sit capax vehementis caloris, nec habeat vim resistendi, citò extinguitur & languet ignis. 10 Excandescit in vanum, quia non potest rebellare. 11 Animositatem equi admissarii. 12 Deinde notabis. 13 Ad quas eas destines. 14 Qualem prolem parentes ejus progenuerint olim. 15 Quæ gloriæ cupido eos incenderit, an victores exsultaverint, victi doluerint. 16 Victoriæ. 17 Exspatiatur in descriptionem curulis certaminis 18 Certamine curuli, in quo præcipites currunt. 19 Equi simul rapuêre. 20 Et cùm quadrigæ protrahuntur, quasi ruant, fusim emissi carceribus, id est, repagulis seu locis, ubi priùs arcebantur. 21 Carceribus. 22 Attentæ sunt ad victoriam. 23 Aurigarum aut spectantium. 24 Salientia de spe victoriæ. 25 Sollicitans invadit, ferit. 26 Juvenes aurigæ. 27 Scuticâ, flagello ex chordis intortis 28 Inclinato capite, quasi protrahant equos, habenas laxant 29 Præceps fertur, ut volare videatur, vehementi tractu equorum. 30 Ex subito motu. 31 Sublimiter. 32 Capacem, ac si vacuus sit 33 *Nec mora, nec requies inter datur ulla.* Lucret. 4. l. 34 Est, aurigis & equis. 35 Nubes seu globus in morem nubis ex arena flava collectus erigitur, à pedibus animosorum equorum excitatus 36 Ipsi equi humescunt. 37 Proprii sudoris. 38 Et anhelitu sequentium equorum. 39 Epiphonema. 40 Cupiditas. 41 Equis.

* Pri-

[1] Primus [2] Erichthonius currus, & quatuor ausus
Jungere equos, [3] rapidisque rotis insistere victor.
Frena [4] Pelethronii Lapithae, [5] gyrosque [6] dedêre
Inpositi [7] dorso, atque [8] equitem docuêre sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare [9] superbos.
[10] Aequus [11] uterque labor: [12] aeque juvenemque magistri
Exquirunt, calidumque animis & [13] cursibus acrem.
Quamvis saepè [14] fugâ versos [15] ille [14] egerit hostes,
Et patriam [16] Epirum referat, fortesque [17] Mycenas;
[18] Neptunique ipsâ deducat origine gentem.
[19] His animadversis [20] instant sub [21] tempus, & omnes
Inpendunt curas [22] denso [23] distendere pingui,
Quem legêre ducem, & pecori dixêre maritum:
[24] Florentesque [25] secant herbas, [26] fluviosque minis-
trant,
[27] Farraque; ne blando nequeant superesse labori,
Invalidique; ne blando nequeant superesse labori,
Invalidique patrum [28] referant jejunia gnati.
[29] Ipsâ autem macie tenuant armenta [30] volentes:
Atque ubi concubitus primos jam nota voluptas
[31] Sollicitat, frondêsque negant, & fontibus arcent:
Saepè etiam [32] cursu quatiunt, & sole fatigant,
[33] Cùm graviter [34] tunsis [35] gemit area frugibus, & cùm

1 Docet, qui primi fuerint equorum domitores 2 Vulcani & Telluris filius: qui primus dicitur quadrigis usus, ut decentius celaret pedes suos anguineos. Plin. l. 7. Ovid 2. Mèt. Alii aliis hoc inventum deferunt. 3 Raptim procurrentibus. 4 Centauri Pelethronium montem Thessaliæ incolentes 5 Modum ducendi equos in gyros. 6 Equis. 7 Equino. 8 Equum, inquit Agell l. 10. cap. 5. & alii. Sic vector, qui vehitur; potest tamen ipse eques intelligi. Lapithæ docuère equitem in armis insultare solo, & fingere equi gyrantis glomeratos gressus. 9 Superbi animi indices. 10 Ut iis est. 11 Docendi equum insultus & ingressus 12 Equisones & magistri equum quærunt annis, animis, & cursu acrem: quibus muniis nisi claret, frustra erit in bello victor, frustra patriam præ se feret aut parentes. 13 Ut sciat gressus glomerare superbos. 14 Fugaverit, 15 Nobilis equus 16 Supra Georg. 1. *Eliadum palmas Epirus equarum.* 17 *Aptum dices equis Argos, ditesque Mycenas* Horat 18 Descendatque ab ipso equo, quem Neptuni percussa tridente tellus edidit. 19 His annis & animis in equo annotatis 20 Magistri armentorum diligenter curant. 21 Admissuræ. 22 Taurus ille, quem patrem maritumque gregis designavère, elegère, sagineni probè, ut Veneri sufficiat prolemque similem giguat. 23 Implere. 24 Al. *Pubentes.* 25 Abscindunt ei. 26 Aquam fluvialem quà pingues fiant. 27 Frumenta pinguia 28 Pulli repræsentent macilentiam. 29 Equas aut vaccas jejunio macerant magistri armentorum, cursu, sole, labore areæ lassandæ, quò melius concipiant. 30 De industria. 31 Quærit. 32 Ad cursum impellunt. 33 Die medio. 34 Intercisis. 35 More gementium premitur.

1 Sur-

[1] Surgentem ad zephyrum paleae [2] jactantur [3] inanes.
[4] Hoc faciunt, nimio ne [5] luxu obtusior usus
Sit genitali [6] arvo, & [7] sulcos oblimet inertis:
Sed [8] rapiat sitiens [9] Venerem, interiusque [10] recondat.
Rursus cura patrum [11] cadere, & succedere [12] matrum
Incipit. [13] Exactis gravidae cùm [13] mensibus [14] errant,
[15] Non illas gravibus quisquam juga ducere plaustris,
Non saltu superare viam sit passus, [16] & acri
Carpere prata fuga, fluviosque innare [17] rapaces.
Saltibus in [18] vacuis pascant, & plena [19] secundùm
Flumina: [20] muscus ubi, & viridissima gramine ripa,
Speluncaeque [21] tegant, & [22] saxea procubet umbra.
[23] Est lucos Silari [24] circa ilicibusque virentem
Plurimus Alburnum [25] volitans, quoi nomen [26] asilo
Romanum est, [27] œstron Graji vertêre vocantes;
[28] Asper, [29] acerba [30] sonans: quo tota exterrita [31] silvis
Diffugiunt armenta; [32] furit mugitibus aether
Concussus, silvaeque, & [33] sicci ripa [34] Tanagri.
[35] Hoc quondam monstro horribilis exercuit iras
Inachiae Juno [36] pestem meditata juvencae.
[37] Hunc quoque nam [38] mediis fervoribus acrior [39] instat
Arcebis gravido pecori, armentaque pasces
[40] Sole [41] recens orto, aut [40] noctem ducentibus astris.
Post partum, cura in vitulos traducitur omnis:

1 Molliùs flantem. 2 Ad purgationem frugum. 3 Sine tritico 4 Magistri extenuant sic armenta. 5 Obesitate & pinguedine. 6 Utero, naturalibus. Honesta Metaphora. 7 Receptacula seminum hebetata claudat & quasi limo repleat. 8 Matrix 9 Equorum semen 10 Claudat meatus. 11 Deficere 12 Equarum. 13 Mensibus aliquot à conceptu, ubi jam prægnantes vicinæ sunt partui. 14 Pascuntur. 15 Laborum immunes, ne abortiant, liberè vagentur per nemora. 16 Et cursu veloci, fugienti simili, carptim transire prata. 17 Omnia immissa secum rapientes. 18 Apertis. 19 Propè. 20 Lanugo viridior. 21 Protegant equas à sole. 22 Umbra a saxis derivata longe extendatur, ut in ea gravidæ recubent. 23 In Lucaniâ, ubi Silarus flumen & Alburnus mons, est insectum quoddam, Latine Asilus, Græce οἶστρος dictus, qui miseris modis vexat armenta. 24 Propè 25 Volitans vermis. 26 Hellenismus. 27 Quia furorem, quem œstron vocant animalibus, quæ persequitur, inducit. 28 Aculeo aut morsu. 29 Acerbè: Nomen pro Adverbio. Hellenismus. 30 Volatu 31 Per sylvas. 32 Furorem taurorum & boum resonat. 33 In æstate 34 Fl. Lucaniæ. 35 Huiusmodi œstro ulta est Juno pellicem Iô, Inachi filiam, à Jove in vaccam mutatam, ut lateret uxorem: quo œstro agitata se in mare præcipitavit. Ovid Met. 1. 36 Furorem exercens & inferens. 37 Volitantem, id est, œstrum aut asilum. 38 Sub medio æstu solis, qui ferè est paulò post meridiem. 39 Volitans. 40 Mane aut vesperi. 41 Recenter.

[1] Con-

[1] Continuòque notas & nomina gentis inurunt:
Et quos aut pecori malunt [2] submittere habendo,
Aut aris servare sacros, aut scindere terram,
Et campum [3] horrentem fractis invertere glebis.
Cetera pascuntur viridis [4] armenta per herbas.
[5] Tu, quos ad [6] studium, atque usum formabis [7] agrestem,
Jam vitulos hortare, [8] viamque insiste domandi,
Dùm [9] faciles animi [10] juvenum, dùm [11] mobilis aetas.
Ac primùm [12] laxos [13] tenui de vimine circlos
Cervici subnecte: dehinc, ubi [14] libera colla
Servitio adsuërint, ipsis [15] è torquibus aptos
Junge [16] pares & coge [17] gradum conferre juvencos:
Atque illis jam saepe rotae ducantur [18] inanes
Per terram, & [19] summo vestigia pulvere signent;
Post valido [20] nitens sub pondere [21] faginus axis
[22] Instrepat, & [23] junctos temo trahat [24] aereus [23] orbes.
Intereà [25] pubi indomitæ non gramina tantùm,
Nec [26] vescas salicum frondes, ulvamque [27] palustrem;
Sed frumenta manu carpes sata: nec tibi [28] fœtae
[29] More patrum [30] nivea inplebunt [31] mulctralia vaccae;
Sed [32] tota in dulces consument ubera natos.
[33] Sin ad bella magis [34] studium, [35] turmasque feroces,

1 Signum notis domini, generis, patriæ, & cui destinentur muneri, soboli propagandæ, sacrificiis, aut agriculturæ. 2 Supermittere. 3 Asperum & herbosum. 4 Vaccæ juniores, utsuprà: *Ipsa autem macie tenuant armenta*, id est, vaccas, discretas à maribus. 5 Ratio domandi juvencorum à teneris, & gradatim. 6 Exercitium 7 Agrorum colendorum. 8 Et rationem institue. 9 Flexibiles & dociles sunt ad faciendum, quod volumus. 10 Juvencorum. 11 Apta gubernari, mollis & non dura. 12 Solutos, non prementes. 13 Circulos seu torques vimineos. 14 Domita & ultrò se submittentia. 15 Aptatos ex ipsis circulis, id est, ex eo, quod pares circulos perpessi sunt. 16 Juvencos consentientes ac pariter trahentes, æqualium virium. 17 Simul & conjunctim incedere. 18 Non onustæ. 19 Discant celeriùs incedere. 20 Laborans. 21 E fago factus. 22 Strepitum validum faciat. 23 Rotas sibi annexas 24 Ære munitus ac fortis. 25 Juvencis vitulis adhùc domandis 26 Edules seu minutas: sunt enim esca juvencorum. Sic infrà 4. Georg. *vescumque papaver*. 27 Quæ in paludibus nascitur. 28 Quæ jam pepererunt. 29 Sicut patribus, id est, majoribus nostris solebant, qui lactis studiosi erant 30 A candore lactis. 31 Vasa, in quæ mulgetur, id est, non mulgebis matres. 32 Totum lac uberum suorum expendent in dulces vitulos ad aratra destinatos. 33 Docuit, quæ cura sit circa boves generandos, educandos, domandos habenda, jam ad equos transit. 34 Cura. 35 Equestres ad bellum.

[1] Aut Alphea rotis praelabi flumina Pisae,
Et Jovis in lucò currus agitare [2] volantis:
Primus equi labor est, [3] animos atque arma videre
[4] Bellantum, [5] lituosque pati; tractuque gementem
Ferre rotam, & [6] stabulo frenos audire sonantis.
Tùm magis atque magis [7] blandis gaudere magistri
Laudibus, & [8] plausae sonitum cervicis amare.
Atque haec jam primo depulsus ab ubere matris,
[9] Audeat: inque vicem det mollibus ora capistris
Invalidus, [10] & jamque tremens, & jam inscius aevi.
At, tribus exactis, ubi quarta accesserit [11] aestas,
[12] Carpere mox gyrum incipiat, gradibusque sonare
[13] Compositis, [14] sinuetque alterna volumina crurum;
Sitque laboranti similis: tùm cursibus auras
Tum vocet; ac per [15] aperta volans, ceu liber habenis,
[15] Aequora, [16] vix summâ vestigia ponat arenâ:
Qualis [17] Hyperboreis Aquilo cum [18] densus [17] ab oris
[17] Incubuit, Scythiaeque [20] hiemis atque [21] arida [22] differt
Nubila: tùm segetes altae, campique [23] natantes
Lenibus [24] horrescunt flabris, [25] summaeque sonorem
Dant [25] silvae, longique [26] urguent ad litora fluctus:
[27] Ille volat, simul arva fugâ, simul aequora [28] verrens
[29] Hic vel ad [30] Elei metas, & maxima [30] campi
Sudabit spatia, & spumas [31] aget ore cruentas:
Belgica vel [32] molli meliùs [33] feret [34] esseda collo.

1 Aut in certamine Olympico curru contendere, quà Alpheus alluit Pisam, oppidum Elidos regionis, ubi sacer est Jovi lucus. 2 Celerrime decurrentes 3 Gestus, qui animos bellantum indicant. 4 Virorum animose bellantium. 5 Pati cornuum & lituorum stridorem, quibus equites accendi solent, nec non strepitum gementium rotarum. 6 In stabulo. 7 Sentire blandimenta & poppysmata à manu magistri equorum. 8 Molliter palpatae 9 Pullus. 10 Dum annis tener & operum rudis vinci laborat. 11 Annus Al. *aetas*. 12 Carptim, statim efficere gressum in morem gyri 13 Arte factis & decentibus. 14 Alterna glomeret volutetque crura. 15 Campos amplos & patentes 16 Discat esse velox. 17 A regionibus Scythicis, super quas flat Boreas. 18 Nubilosus & pluviosus. 19 Cœpit flare. 20 Tempestates. 21 Sine pluviis. 22 Dispergit, dissipat, & in diversas regiones fert. Lucret. 1 lib. *Et nubila differt*. 23 Undantes, fluctuantes, crispantes segetes. 24 Contremiscunt. 25 Summitates arborum. 26 Impellunt se. 27 Ventus Aquilo. 28 Æquans & quasi scopus purgans. 29 Equus sc. qui sicut Aquilo supervolat. 30 Currendi terminos, id est, curuli certamine, quod in Elide, Peloponnesi urbe, fit; & est species pro genere. 31 Excutiet. 32 Domito, non rebelli. 33 Trahet, id est, vel erit equus cursor, vel vectarius 34 Vehicula & currus Belgis in usu ad viam, & olim ad praelia, *Essedum* proprie est genus currus Gallici.

Tùm

Tùm demùm crassa magnum [1] farragine corpus
Crescere jam domitis sinito: namque [2] ante domandum
Ingentes tollent animos, [3] prensique [4] negabunt
[5] Verbera lenta pati, & duris parere [6] lupatis.
[7] Sed non ulla magis viris industria firmat,
Quàm Venerem, & [8] caeci stimulos avertere amoris,
Sive boum, sive est cui gratior usus equorum.
Atque ideò tauros [9] procul, atque in [10] sola [11] relegant
Pascua, post montem [12] oppositum, & trans flumina [13] lata:
Aut [14] intus clausos [15] satura ad praesepia servant.
Carpit enim [16] *viris paulatim*, [17] *uritque videndo*
[18] *Femina:* nec nemorum patitur [19] meminisse, nec herbae.
Dulcibus [20] illa quidem inlecebris, & saepè superbos
Cornibus inter se [21] subigit decernere [22] amantis.
[23] Pascitur in magna silva formosa juvenca:
[24] Illi [25] alternantes multâ vi praelia miscent
[26] Vulneribus crebris: [27] lavit ater corpora sanguis,
[28] Versaque in [29] obnixos urguentur cornua vasto
Cum gemitu. [30] Reboant sylvaeq; & magnus [31] Olympus.
Nec mos bellantis unà stabulare: sed [32] alter
[33] Victus abit, longéque ignotis [34] exsulat oris;

1 Nutrimento ex farre facto. 2 Priusquam domiti fuerint. 3 Quando capiuntur ad domandum. 4 Nolent. 5 Flagella mollia. 6 Fraenis asperrimis, instar lupinorum dentium serratis. Ovid *Et placido duros accipit ore lupos.* 7 Neque tamen sagina farrea tantum valet ad incrementa boum & equorum, firmandasque ipsorum vires; quantùm continere à Venere, in longinqua pascua mares ablegatos. 8 Latentis aut excaecantis homines. 9 A vaccis. 10 A vaccis vacua. 11 Ablegant, removent magistri pecorum 12 Non tam transitus prohibendi gratia, quam ut amatarum foeminarum desiderium aequius ferant, habeantque ardoris refrigerium ab interfluentibus aquis. 13 Ne possint tranare. 14 In stabulis. 15 Plena, & ipsos saturantia 16 Masculorum. 17 Incendit marium animos dùm videtur. Gerundium passivae significationis: sicut in Bucol. Cantando *rumpitur anguis.* 18 Vacca & quaevis alia. 19 Masculum sc. 20 Foemella, ut vacca. 21 Cogit decertare, pugnare. 22 Tauros: quorum pugnam descripturus est. 23 Secura sc. amorum. 24 Tauri amantes, *Illi inter sese multa vi vulnera miscent, cornuaque obnixi*, &c. 12. Æn 25 Alternatim vim inferentes. 26 Se crebrò vulnerando. 27 Lavat, inficit corpora taurorum. 28 Observa in alterutrum. 29 In obnitentes & obluctantes tauros imprimuntur. 30 Boatum referunt & mugitum per sonum Echo. 31 Coelum. 32 Taurorum 33 Lucanus hac comparatione utitur lib. 2. Statius 2. Thebaid & Silius 16. 34 Extra solum suum vitam agit.

Mul-

[1] Multa gemens ignominiam [2] plagasque [3] superbi
Victoris; tùm, quos amisit inultus, [4] amores;
[5] Et stabula aspectans regnis excessit [6] avitis.
Ergo omni curâ viris exercet, & inter
Dura jacet [7] pernix [8] instrato saxa cubili,
Frondibus [9] hirsutis, & carice pastus acutâ:
Et [10] tentat sese, atque [11] irasci in cornua discit,
Arboris obnixus trunco: ventosque lacessit
Ictibus, & [12] sparsâ ad pugnam [13] proludit arenâ.
Post, ubi collectum robur, viresque refectae,
[14] Signa movet, [15] praecepsq; [16] oblitum fertur in hostem:
[17] Fluctus ut, in medio cœpit cùm albescere Ponto,
Longiùs, ex altoque [18] sinum trahit; [19] utque volutus
Ad [20] terras, [21] immane sonat per saxa, [22] nec ipso
Monte minor procumbit: at [23] ima [24] exaestuat unda
[25] Vorticibus, [26] nigramque altè [27] subjectat arenam.
[28] Omne [29] adeò genus in terris hominumque ferarumque,
Et [30] genus aequoreum, pecudes, [31] pictaeque volucres
[32] In furias, ignemque [33] ruunt. [34] Amor omnibus idem.
Tempore [35] non alio catulorum oblita leaena,
Saevior erravit [36] campis: nec funera [37] volgò
Tam multa [38] informes ursi, [39] stragemque dedêre

1 Multùm, valdè. Cic. Ep. fam. l. 6. Multa *Deos veneratus.* Idem: *Non multa peccas* Et hic l. 4. Multa *reluctanti.* 2 Vulnera. 3 Elati propter victoriam: quia *geminat victoria vires.* 4 Amicam juvencam. 5 Et respiciens pascua, in quibus dudùm imperaverat vaccis 6 In quibus maiores sui dominati sunt. 7 Obstinatus, ut se austeritate reficiat, & pernoctans. 8 Non strato, nudo & aspero. 9 Spinosis. 10 Experitur 11 Iratus experitur cornuum vires in arboris trunco, tanquam ad palum exerceat se. 12 Pedibus. Unde in Bucol. ait: *Jam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.* 13 Facit præludium & exordium ad pugnam 14 Redit ad hostem nuper victorem, renovat prælium, debellat, profligat Tractum à re militari, ubi sunt vexilla. 15 Impetuosus. 16 Negligenter propter partam victoriam agentem. 17 Æn. 11. *Qualis ubi alterno procurrens,* &c. 18 Curvaturam, volubilitatem aquæ, id est, ut fluctus excitatur in medio mari, leniter paulatimque per aquas depellitur. 19 Et postquam. 20 Scopulos. 21 Immaniter 22 Et stat æqualis ipsi scopulo, cui impellitur fluctus. 23 E fundo maris 24 Ebullit. 25 Gyris & scaturiginibus. 26 Quà humidam aut terræ profunde permixtam. 27 Sursùm jactat 28 *Hæc regna tenet puer immitis, Spicula cujus sentit in ivais Cærulus undis grex Nereidum, Flammamque nequit relevare mari, mox amne infani bellua Ponti*, Senec. Hipp. 29 Certè, omninò. 30 Pisces. 31 Pulchræ, versicolores. 32 In furialis amoris ardorem. 33 Præcipites currunt. 34 Omnia hæc amant, aut eodem modo sævus & vehemens est. 35 Quàm quo furit libidine amatque. 36 Per campos. 37 Passim. 38 Turpes, immanes. 39 Prostrationem cadaverum.

Per

Per sylvas. Tùm [1] saevus aper, tùm [2] pessima tigris.
Heu, [3] malè tùm Libyae [4] solis erratur in agris.
Nonne vides, ut tota [5] tremor [6] pertentet equorum
Corpora, si tantùm [7] notas [8] odor attulit [7] auras?
Ac neque eos jam frena virûm, nec verbera saeva,
Non scopuli, rupesque cavae, atque [9] objecta retardant
Flumina, correptosque undâ [10] torquentia [11] montes.
[12] Ipse ruit dentisque Sabellicus [13] exacuit sus,
Et pede [14] prosubigit terram, fricat [15] arbore costas,
Atque hinc, atque illinc humeros ad vulnera [16] durat.
Quid [17] juvenis, magnum cui versat in ossibus [18] ignem
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
[19] Nocte natat cæcâ serus [20] freta: [21] quem super ingens
[22] Porta tonat cœli, & scopulis inlisa [23] reclamant
Aequora; nec miseri possunt revocare parentes,
Nec moritura super crudeli funere [24] virgo.
Quid Lynces Bacchi [25] variae, & genus acre luporum,
Atque canum? quid, quae [26] inbelles dant praelia cervi?
Scilicet ante [27] omnis furor est insignis equarum:
Et [28] mentem Venus ipsa dedit, quo tempore [29] Glauci
Potniades [30] malis membra absumpsêre quadrigae.
[31] Illas ducit amor [32] trans Gargara, transq; [33] sonantem

1 Tempore amorum. 2 Immanissima 3 Periculose. 4 Desertis. 5 Impetus ex titillatione venerea, dùm erumpere laborat, trepidans 6 Afficiat. 7 Flatum & spiritum notum equis. 8 Equarum. Nota est historia equi Darii. 9 Interposita. 10 Volventia. 11 Ingentes lapides & scopulos. 12 Ipse porcus, qui plurimus est in Sabinis, præceps fertur tempore amorum, id est, aper quilibet. Species pro genere 13 Inter se atterendo, non ad saxa aut arbores, ut alii volunt. 14 Effodit. 15 Ad arborem. 16 Loricat se luto, induratque ad prælium. Arist 6. Hist. Anim. c. 18. Plin. l 8 c. 52. 17 Leander egit? ex Musæo, Ovidio in Ep. Heroid. 18 Amoris. 19 Obscurâ: quod & Leander ipse apud Ovidium ad Heronem suam scribens ait: *Nox erat incipiens (namque est meminisse voluptas) Cùm foribus patriis egrediebar amans. Nec mora, deposito pariter cum veste timore, Jactabam liquido brachia lenta mari.* 20 Hellespontum 21 Juvenem. 22 Aer. 23 Magnum sonitum contra mittunt. 24 Hero, quæ decreverat jam tum mori Ovid *Si tibi non parcis, dilecta parce puellæ: Quæ nunquam, nisi te sospite, sospes erit.* 25 Maculosæ, quæ Bacchi currum trahere finguntur. 26 *Si conjugio timuere suo, poscunt timidi prælia cervi,* &c. Sen. Hipp. 27 Alios amores. 28 Talem impetum amoris. 29 A Glauco educatæ Glaucus, filius Sisyphi, sprevit sacra Veneris: irata Dea equas ipsius stimulis suis furiavit, ita ut Glaucum discerperent juxta Potniam, Bœotiæ urbem, non procul a Dirce. 30 Maxillis & dentibus membra Glauci dilaceraverunt. 31 Fert & impellit equas. 32 Trans montes & flumina. *Ascanius* fl. Mysiæ. 33 Impetu aquarum.

P. VIRGILII MARONIS
GEORGICORUM.
LIBER III.

ARGUMENTUM.

VOvet Augusto templum Honoris & Monimentum Æternitatis. Equorum cura & Boum. Taurorum pugnæ. Equarum amor. Tractatio ovium & caprarum. Præcepta de lanâ, de lacte, de canibus alendis, fugandis serpentibus, pecorum morbis. Hine occasio sumpta describendæ pestis, quæ grassata est per Alpinas & Venetas regiones.

TE quoque, magna [1] Pales, [2] & te [3] memorande canemus
Pastor ab Amphryso: [4] vos silvae, amnesque [5] Lycaei.
[6] Cetera, quae vacuas [7] tenuissent [8] carmine mentis,
Omnia jam vulgata: quis aut [9] Eurysthea [10] durum,
Aut [11] inlaudati nescit [12] Busiridis [13] aras?
Cui non [14] dictus [15] Hylas [16] puer, & Latonia [17] Delos?
[18] Hippodameque, humeroque [19] Pelops [20] insignis [21] eburno,

1 Uti prioribus libris Cererem frugum, & Bacchum vini parentes, sic quoque dona tua, id est, pabula, cum laude tuâ carmine describemus, ô Pales, nemorum & pabuli Dea: in cujus honorem Romani Palilia instituerunt, ne pabuli angustia premerentur. 2 Et te Apollo, qui propter Amphrysum fl. pavisti pecus Admeti regis Thessaliæ. 3 Nominande & memoria digne. 4 Sc. *canemus*, id est, in hoc libro pascua & pecora, id est, rem pastoralem pertractabimus 5 Montis Arcadiæ pecorosæ, Mercurio & Pani familiaris 6 Namque fabulosa illa, quæ male feriatas & securas aures delinire poterant, omitto tanquam trita, pervulgata, ac vilia. 7 Res carmine describendæ. 8 Occupare potuissent. 9 Mycenarum, Lacedæmoniorumque regem. 10 Imperiis, ut qui, Junone dictante, Herculem ad duodecim labores seu certamina impulerit. 11 Qui nihil unquam laude dignum dixerit aut fecerit, quo se à vituperio redimeret: ne profecto quidem die nominandus. vide Agell l 2. c. 6. Quem Isocratis encomium ab infamiâ non vindicarit. 12 Regis Ægypti. Quis, inquit Poëta, nescit has fabulas? si quis nesciat, Mythologos per me adeat. 13 In quibus hospites immolavit: sed eum in Herculem frustrâ tentasset, ab eo interfectus est. 14 Carmine narratus. 15 De quo suprà 6. Eclog 16 Herculi dilectus, & à Nymphis raptus. 17 Insula Ægei maris, in qua Latona enixa est Apollinem & Dianam. 18 Oenamai, Pisarum & Elidis regis, filia: dicta quasi *equorum domitrix*, aut *bellicosa*: cujus nuptias cursu & fraude Myrtili meruit Pelops. 19 Filius Tantali, à quo *Peloponnesus* dicta est 20 Clarus 21 Restituto pro carneo, quem Ceres esu absumpserat.

[1] Acer

[1] Acer equis? tentanda via est, quâ me quoque possim
[2] Tollere humo, [3] victorque virûm [4] volitare per ora.
[5] Primus ego in patriam mecum (modò vita supersit)
Aonio rediens deducam vertice Musas:
Primus [6] Idumaeas referam tibi, Mantua, [6] palmas,
[7] Et viridi in campo templum de marmore ponam
[8] Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus [9] errat
[10] Mincius, & tenerâ [11] praetexit arundine ripas:
[12] In medio mihi Caesar erit, templumque [13] tenebit.
[14] Illi victor ego, & Tyrio conspectus in ostro,
Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, [15] Alpheum linquens, lucosque [16] Molorchi,
[17] Cursibus, & [18] crudo [19] decernet Graecia [18] cestu.
Ipse, caput tonsae foliis ornatus [20] olivae,
Dona [21] feram. [22] Jam nunc [23] solemnes ducere pompas
Ad delubra juvat, [24] caesosque videre juvencos:

1 Strenuus equis, id est, domitor equorum Oenomai, quibus Hippodamiam vicit. 2 Erigere à re humili. Hor. Od. 2. l. 3. de virtute. *Catus vulgares & udam Spernit humum fugiente pennâ* 3 Voti compos: Græcorum victor: namque ego primus, &c. 4 Ennius. *Nemo me lachrymis decoret, nec funera fletu Faxit: cur? volito vivus per ora virûm* 5 Primus ego ex Latinis, initio cum Græcis Poëtis certamine, referam Musas Musarumque præmia, victoriæ insignia, palmas ex Helicone Mantuam, è Græcià in Italiam. 6 Gloriam & laudem, qualem habent palmis coronati, quorum Idumeæ præstantissimæ habentur, id est, primus ego merebor nobili palmâ coronatus in patriam meam redire. 7 Et victoriæ monimentum erigam, ponamque Honoris templum atque Æternitatis ex marmore, Augusto Cæsari consecratum. 8 Prope, juxta. Eclog. 8. Propter *aquæ rivum viridi procumbis in herbâ*. Ovid. Propter *humum volitat*. Ter. Adelph. *Hic propter hunc assiste*. 9 Circumfluit non recto tramite, erranti similis. 10 Fluvius apud Mantuam in Padum incidens 11 Cooperit & munit. 12 Stabit itaque in medio templi Augusti simulacrum, Tutelaris sc. Dei. 13 Tuebitur, servabit. 14 Victor ego purpura conspicuus, in agro Mantuano instituam in honorem Cæsaris Circenses ludos, ex more Romano, 25. missum per factiones 4. h. e. 100. quadrigarum veteri instituto, ad ripam fluminis. 15 Omissis in posterum Olympicis propè Alpheum fl. Elidos, & Nemeæis ubi Molorchus excepit Herculem hospitio, huc ad Mantuanos solennes confluet cuncta pubes Græcorum nostros hosce ludos cæstibus & palæstrà celebratura. 16 A Molorcho denominati. 17 Equorum. 18 Munimine manuum, quo pugiles se invicem cædunt, ex corio crudo & plumbi pleno 19 Certabit. 20 Victoris in Olympiacis præmii. 21 Offeram Augusto, templi ipsius præsidi. 22 Ante constitutum templum. 23 Sacrificia & ludos: quales in solennibus sacrificiis duci consuevère, per imaginationem ducere ad templa, in quibus sunt Deorum sacra, delectat. 24 Mactatos propter sacrificia.

Vel [1] ſcena [2] ut [3] verſis [4] diſcedat frontibus; utque
Purpurea [5] intexti [6] tollant aulaea Britanni.
In [7] foribus pugnam ex auro, ſolidoque [8] elephanto
[9] Gangaridûm faciam, victoriſque arma [10] Quirini:
Atque hic [11] undantem [12] bello, [13] magnumque fluentem
[14] Nilum, ac [15] navali [16] ſurgentes aere columnas.
[17] Addam urbis Aſiae [18] domitas, pulſumque [19] Niphaten,
Fidentemque [20] fugâ Parthum, verſiſque ſagittis,
Et duo rapta [21] manu [22] diverſo ex hoſte [23] tropaea;
[24] Biſque triumphatas utroque ab littore [25] gentis.
[26] Stabunt & Parii lapides, [27] ſpirantia ſigna,
[28] Aſſaraci proles, [29] demiſſaeque [30] ab Jove gentis
Nomina, Troſque [31] parens, & [32] Trojae Cynthius author.
[33] Invidia [34] infelix [35] Furias amnemque [36] ſeverum

1 Umbraculum ad ludos ſcenicos exhibendos extructum. 2 Quo pacto. 3 Περίακτος, verſatilis ſcena hinc inde diſcedens. 4 A loco priore. 5 In aulæis. 6 Sic acu picti, & aulæis intexti videantur ferre velamenta parietum aularum ex purpureo filo contexta. 7 Sc. *templi*, id eſt, in veſtibulis. 8 Ebore. 9 Ex ſpe & voto Poëta hoc potiùs, quam ex victoria parta, aut pugnâ commiſſâ cum Gangaridis pop. Indiæ ultra Gangem. 10 Auguſti: ex hiſtoria; tractatum in Senatu. *an Auguſtus*, *conditio Imperio*. *Romulus* vocaretur. Florus & Sueton Auguſt. 7. cap. 11 Ex Ægypto cum claſſe & exercitu minantes Imperio ruinam Antonium & Cleopatram ab Auguſto devictos. 12 Rebus bellicis, ut armis & navibus: Antonius enim & Cleopatra duxère armatas naves quingentas in Auguſtum. 13 Valdè, habet enim ſeptem oſtia. 14 Ægypti fluvium. 15 Columnas ex ære, roſtris victarum navium detracto, conflatas & erectas. 16 Editiores. 17 In ſculpturâ. 18 Ab Auguſto. 19 Armeniæ fluvii accolas domitos. 20 Fuga ſimulata *mittentem poſt terga ſagittas*. De quibus lege Juſt. l. 41. 21 Cæſaris victoris. 22 Tam orientali, quam occidentali. 23 Spolia. *Tropæum* autem propriè eſt *converſio*: qui enim dux hoſtem in fugam converterat, Tropæum merebatur: qui autem plena victoria conſequeretur triumphum: ſæpè arbor, cui hoſtium ſpolia affigebantur, Tropæum dicebatur. Vide Æn. 11. 24 Bis in triumphum actas, & de quibus bis triumphatum eſt, ſub Cæſare, & ſub Auguſto 25 Dalmatas & Cantabros Sueton. Florus. Meſſala. Corv. 26 Stabunt & ad ornatum templi in foribus ex marmore candido, quod in Paro inſula plurimum naſcitur, ad vivum expreſſæ effigies Jovis, Dardani, Erichtonii. Trois, Aſſaraci, Capyos. Anchiſæ, Æneæ, Iuli, unde gens Julia. 27 Quaſi ſpiritum habeant, ſpirare viſa. 28 Principis Trojani, unde Julius & Auguſtus originem traxerunt. 29 Deductæ. 30 Per Dardanum & Electram. 31 Affarrci. 32 Apollo, qui cum Neptuno condidit Trojam, *vel* cujus oraculo monitus Ilus condidit Ilium. 33 Infra hæc ſtabit Indivia non auſa hiſcere, utpote metuens ultrices Furias, pœnas Cocyti, rotæ Ixioniæ, ſaxi Siſyphii. 34 Quia ſeſe plus, quam inviſum cruciat: unde Horat. *Invidus alterius rebus macreſcit opimis*. Vid. Ovid. Met. 2. 35 Megæram, Tiſiphonem & Alecto. 36 Implacabilem.

1 Cocy-

[1] Cocyti metuet, [2] tortosque Ixionis anguis,
Inmanemque rotam, & [3] non exsuperabile [4] saxum.
[5] Intereà [6] Dryadum silvas, saltusque sequamur
[7] Intactos, tua, Maecenas, [8] haud mollia jussa.
Te sine nil altum mens inchoat: [9] en age [10] segnis
Rumpe moras: [11] vocat ingenti clamore [12] Cithaeron,
Taygetique [13] canes, domitrixque [14] Epidaurus equorum:
Et vox [15] assensu nemorum [16] ingeminata remugit.
[17] Mox tamen [18] ardentis [19] accingar dicere pugnas
[20] Caesaris, & nomen famâ tot [21] ferre per annos,
[22] Tithoni primâ quot abest ab origine Cæsar.
[23] Seu quis, Olympiacae [24] miratus praemia palmae,
[25] Pascit equos; seu quis fortis ad aratra juvencos;
Corpora præcipuè matrum legat. [26] Optuma torvae
Forma bovis, cui [27] turpe caput, cui [28] plurima cervix,
Et crurum tenùs à mento [29] palearia pendent.
Tùm longo nullus lateri [30] modus: omnia magna:

1 Fluvii infernalis à perpetuo luctu denominati. 2 Quibus Ixion est religatus ad rotam, postquam illicitos Junonis petivit amplexus. De hoc supplicio refert Tibullus quoque l. 2. *Illic Junonem tentare Ixionis ausi Versantur celeri noxia membra rotâ.* 3 Quod exsuperare non valet summum montis cacumen: de quo vide Ovid. Met. 10. & Æn. 6. Q. d. Quisque huic operi inviderit ob has Cæsaris laudes, æterna sibi supplicia timere debet. 4 Sisyphi sc. 5 Dum Augusto templum de marmore ponam. Redit ad institutum suum, quod est Georgica describere. 6 Nymphæ hæ quercuum, arborum, ut supra, id est, rem agrestem. 7 Argumentum à Poëta nemine hactenùs tractatum. 8 Non parvi pendenda sed ardua. 9 Adhortatio sui. 10 Quæ segnes efficiunt, inutiles. 11 Nos ad se describendum. 12 Mons Beotiæ pascuis nobilis: ut & Bacchantium clamore. 13 Montis Laconiæ, quæ canibus strenuis clara. 14 Illyrii civitas equis clara. 15 Quia nemora resonando videntur idem velle. 16 Duplicata resonat. 17 Paulò post, facto hoc opere. 18 Ardore factas. 19 Disponat carminibus meis laudare: quod revera fecit: nam Æn. 8. descripsit in clypeo Æneæ pugnam & Actiacum bellum, quod gessit Augustus cum Antonino. 20 Augusti. 21 Extollere. 22 Filii Laomedontis & fratris Priami, cujus prima origo fuit à Dardano & Electrâ, id est, quot anni sunt à te usque ad mundi principium. Tithoni longævitas nota est ex Auroræ voto, & fabulis. 23 *Secunda libri pars* Si quem juvet equos alere alipedes ad cursum & certamina in Olympicis aliisve ludis, sive strenuos ad laborem & arandum matres in utroque genere, equas sc. & vaccas accuratè eligat ad generationem. Horat. Od. 1. l. 1. *Sunt quos curriculo pulverem Olympicum Collegisse juvat, metaque fervidis Evitata rotis, palmaque nobilis Terrarum dominos evehit ad Deos.* 24 Cum admiratione affectans. 25 Alit. 26 *Vaccæ optimæ signa.* 27 Magnum & deforme. 28 Crassa & longa. 29 Pelles dependentes sub collo. 30 Mensura proportionabilis cæteris membris.

Pes etiam, & [1] camuris [2] hirtae sub cornibus aures.
Nec mihi displiceat maculis [3] insignis, & [4] albo,
Aut [5] juga detrectans: interdumque [6] aspera cornu,
Et [7] faciem tauro propior, quaeque [8] ardua tota,
Et gradiens [9] imâ [10] verrit vestigia caudâ.
Aetas [11] Lucinam justosque pati [12] Hymenaeos
Desinit ante decem, post quatuor incipit annos:
[13] Cetera nec [14] foeturae habilis, nec fortis aratris.
Intereà, [15] superat gregibus dùm laeta juventas,
Solve mares, mitte in Venerem [16] pecuaria [17] primus,
Atque aliam ex aliâ generando [18] suffice prolem.
[19] Optima quaeque dies miseris mortalibus aevi
[20] Prima fugit: [21] subeunt morbi, [22] tristisque senectus;
Et labor, & durae [23] rapit inclementia mortis.
Semper [24] erunt, quarum [25] mutari corpora malis,
Semper [26] enim [27] refice: ac, ne post [28] amissa requiras,
[29] Anteveni, & sobolem [30] armenta [31] sortire quotannis.
[32] Nec non & pecori est idem dilectus equino.
Tu modo, [33] quos in spem statues summittere [34] gentis,

1 Curvis. 2 Hirsutæ, pilosæ. 3 Notata. 4 Albo colore immixtis. 5 Nolens præ torvitate subire aratrum. 6 Petens & minitans. 7 Facie, aut secundum faciem, id est, habens faciem similiorem tauro, quam vaccæ, id est, masculo quam fœmellæ. 8 Alta, procera 9 Usque ad terram demissa. 10 Purgat, delet, sicut scopis verritur atrium, id est, cauda fit longa. 11 Patrum. Dea partus pro partu ponitur. 12 Admissiones, coitus, *Catachresticè*: à Deo nuptiarum Hymenæo: ὑμὴν, membranula virginitatis claustrum. 13 Reliqua ætas, id est, ante quartum annum & post decimum. 14 Genituræ, propagationi 15 Dum superstat ætas fœturæ habilis, admissuræ vacent: quò perpetuetur soboles, & conservetur species. 16 Pecora. 17 Cùm primùm congruerit. 18 Subministra, substitue. 19 Et quia in fluxu omnia sunt, avolatque ætas vegeta, subitque ætatis lex in fundo: mutandi subinde & mares & fœminæ effœtæ vegetioribus, ne intercataut degeneret soboles. 20 Unde Ovid. de Arte: *Cito pede labitur ætas, Nec bona tam sequitur, quam bona prima fuit.* Et Juv. Sat. 9 *festinat enim decurrere velox Flosculus angustæ, miseraque brevissima vita Portio; dum bibimus, dum serta, unguenta, puellas Poscimus, obrepit non intellecta senectus* 21 Subsequuntur. 22 Ter. Phor. *Ipsa senectus morbus est.* Horat. *Multa senem circumveniunt incommoda.* 23 Delet & exstinguit. 24 Mares, & præcipuè vaccæ. 25 In melius. 26 Itaque 27 Suffice, ut succedatur à novis. Metaph. à foro & judiciis; aut reforma in melius. 28 Genus bonorum armentorum degenerando ad interitum intendisse. 29 Præveni. 30 Reficiendo. 31 Elige. 32 Eademquoque diligentia adhibenda est circa equos, ut *corpora præcipuè matrum legas*; item, ut quotannis soboles armento eligatur. 33 Admissarium & equam, id est, qui admittantur ad generationem. 34 Generis & gregis equini.

Præ-

Præcipuum [1] jam indè à teneris inpende [2] laborem.
[3] Continuo pecoris generosi pullus in arvis
Altius ingreditur, & [4] mollia crura [5] reponit;
Primus & ire [6] viam, & fluvios tentare [7] minaces
Audet, & [8] ignoto sese committere ponti,
Nec vanos horret [9] strepitus. Illi [10] ardua cervix,
[11] Argutumque caput, [12] brevis alvus, obesaque terga:
[13] Luxuriatque toris animosum pectus: [14] honesti
Spadices, glaucique; color deterrimus albis,
[15] Et gilvo. Tùm si qua sonum procul arma dedêre,
Stare [16] loco nescit, [17] micat auribus, & tremit artus,
[18] Collectumque [19] premens [20] volvit sub naribus [21] ignem.
Densa [22] juba, & dextro jactata [23] recumbit in armo,
At duplex [24] agitur per lumbos spina, [25] cavatque
Tellurem, & [26] solido graviter sonat ungula [26] cornu.
Talis [27] Amyclaei domitus [28] Pollucis habenis
Cyllarus, & quorum Graji [29] meminêre poëtae,
Martis [30] equi [31] bijuges, & magni [32] currus Achilli.
[33] Talis & ipse jubam cervice effundit equinâ
Conjugis adventu [34] pernix, [35] Saturnus, & altum
Pelion hinnitu [36] fugiens inplevit [37] acuto.

1 Jam indè à pullo: ut à generosis parentibus descendat. 2 Diligentiam & curam illis equis. 3 Mox ut natus est. Tradit jam equi nobilis generosique signa. 4 Facili motu, & agili 5 Iterum ponit, reducit alterno crurum explicatu. 6 Insolitam & periculosam. 7 Turbidos & tumidos. 8 Per quem prius iter non fecerat. 9 Ut arborum vento concussarum, & similium. 10 Excelsa, sublata, erecta. 11 Exiguum, breve. 12 Substricta. 13 Abundat pulpis. 14 Pulchri. & qui merentur honorem suns pulli aut equi rubei cum splendore, & cærulei, subvirides cum nigro commixto. 15 Et qui in alvo gilvas, id est, subcroceas habent maculas. 16 Uno eodemque 17 Arrigit & rursum deprimit aures, & habet membra trementia ex animorum vehementiâ. 18 Inspirando. 19 Al. *fremens*. 20 Latis naribus profflabit animosos spiritus. 21 Calidum flatum atque anhelitum. 22 Juba colli est illi. 23 Quiescit, reponitur. 24 Deducitur. 25 Ingrediens ejicit. 26 Habens cornu solidum & integrum, non fissum. 27 Apud Amyclas, Laconiæ urbem, orti. 28 Æque domitoris equorum ac Castoris, quorum utrique alternis inservit Cyllarus: non secus ac Castor & Pollux Castores dicti sunt. 29 Mentionem fecerunt. 30 Dimos & Phobos. 31 Bini jugum trahentes in curru Martis. 32 Equi trahentes currum strenui Achillis, Xanthus, Balius, Pedasus. 33 Effectus equus. 34 Celeriter currens, quia equus. 35 Saturnus Phyliram compressit, interventu uxoris Opis, se in equum convertit, fugitque in Pelion Thessaliæ montem. 36 A facie conjugis. 37 In signum ferocis animi prolato.

[1] Hu

[1] Hunc quoque, ubi aut morbo gravis, aut jam segnior annis
[2] Deficit, [3] abde domo; nec turpi ignosce senectae.
[4] Frigidus in Venerem senior, frustraque [5] laborem
[6] Ingratum trahit: &, si quando ad [7] praelia ventum est,
Ut [8] quondam in stipulis magnus sine viribus [9] ignis,
[10] Incassum furit. Ergo [11] animos, aevumque notabis
Praecipuè: [12] hinc alias [13] artes, [14] prolemque parentum,
[15] Et quis cuique dolor victo, quæ gloria [16] palmæ.
[17] Nonne vides, cùm [18] præcipiti certamine campum
[19] Corripuêre, [20] ruuntque effusi [21] carcere currus,
Cum spes [22] arrectae [23] juvenum, [24] exultantiaque [25] haurit
Corda pavor [27] pulsans: [27] illi instant [28] verbere torto,
Et [29] proni dant lora; [30] volat vi [31] fervidus axis?
Jamque humiles, jamque elati [32] sublime [33] videntur
Aëra per [33] vacuum ferri, atque assurgere in auras.
[34] Nec mora, nec [35] requies. At fulvae [36] nimbus arenae
Tollitur: [37] humescunt spumis, [38] flatuque sequentum.
[39] *Tantus* [40] *amor laudum, tantae* [41] *est victoria curae!*

1 Bellatorem equum & admissarium, licet optimum. 2 Deficitur à viribus 3 Contine domi, & segrega ab equabus, ne coëat. 4 Est segnis ad coitum. 5 Martis: non Veneris, de quà jam ante 6 Inutilem & minùs gratum. 7 Concertamina equorum. 8 Quandoque, aliquando 9 Sc. *crepat*: quia cùm ipsum conbustibile non sit capax vehementis caloris, nec habeat vim resistendi, citò exstinguitur & languet ignis. 10 Excandescit in vanum, quia non potest rebellare. 11 Animositatem equi admissarii. 12 Deinde notabis. 13 Ad quas eas destines. 14 Qualem prolem parentes ejus progenuerint olim. 15 Quæ gloriæ cupido eos incenderit, an victores exsultaverint, victi doluerint. 16 Victoriæ. 17 Exspatiatur in descriptionem curulis certaminis 18 Certamine curuli, in quo præcipites currunt. 19 Equi simul rapuêre. 20 Et cùm quadrigæ protrahuntur, quasi ruant, fusim emissi carceribus, id est, repagulis seu locis, ubi priùs arcebantur. 21 Carceribus. 22 Attentæ sunt ad victoriam. 23 Aurigarum aut spectantium. 24 Salientia de spe victoriæ. 25 Sollicitans invadit, ferit. 26 Juvenes aurigæ. 27 Scuticâ, flagello ex chordis intortis 28 Inclinato capite, quasi protrahant equos, habenas laxant 29 Præceps fertur, ut volare videatur, vehementi tractu equorum. 30 Ex subito motu. 31 Sublimiter. 32 Capacem, ac si vacuus sit 33 *Nec mora, nec requies inter datur ulla.* Lucret. 4. l. 34 Est, aurigis & equis. 35 Nubes seu globus in morem nubis ex arena flava collectus erigitur, à pedibus animosorum equorum excitatus 36 Ipsi equi humectiunt. 37 Proprii sudoris. 38 Et anhelitu sequentium equorum. 39 Epiphonema. 40 Cupiditas. 41 Equis.

[1] Primus [2] Erichthonius currus, & quatuor ausus
Jungere equos, [3] rapidisque rotis insistere victor.
Frena [4] Pelethronii Lapithae, [5] gyrosque [6] dedêre
Inpositi [7] dorso, atque [8] equitem docuêre sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare [9] superbos.
[10] Aequus [11] uterque labor: [12] aeque juvenemque magistri
Exquirunt, calidumque animis & [13] cursibus acrem.
Quamvis saepè [14] fugâ versos [15] ille [14] egerit hostes,
Et patriam [16] Epirum referat, fortesque [17] Mycenas;
[18] Neptunique ipsâ deducat origine gentem.
[19] His animadversis [20] instant sub [21] tempus, & omnes
Inpendunt curas [22] denso [23] distendere pingui,
Quem legêre ducem, & pecori dixêre maritum:
[24] Florentesque [25] secant herbas, [26] fluviosque ministrant,
[27] Farraque; ne blando nequeant superesse labori,
Invalidique; ne blando nequeant superesse labori,
Invalidique patrum [28] referant jejunia gnati.
[29] Ipsâ autem macie tenuant armenta [30] volentes:
Atque ubi concubitus primos jam nota voluptas
[31] Sollicitat, frondêsque negant, & fontibus arcent:
Saepè etiam [32] cursu quatiunt, & sole fatigant,
[33] Cùm graviter [34] tunsis [35] gemit area frugibus, & cùm

1 Docet, qui primi fuerint equorum domitores 2 Vulcani & Telluris filius: qui primus dicitur quadrigis usus, ut decentius celaret pedes suos anguineos. Plin. l. 7. Ovid 2. Met. Alii aliis hoc inventum deferunt. 3 Raptim procurrentibus. 4 Centauri Pelethronium montem Thessaliæ incolentes 5 Modum ducendi equos in gyros. 6 Equis. 7 Equino. 8 Equum, inquit Agell l. 10. cap. 5. & alii. Sic vector, qui vehitur; potest tamen ipse eques intelligi. Lapithæ docuêre equitem in armis insultare solo, & fingere equi gyrantis glomeratos gressus. 9 Superbi animi indices. 10 Ut ils est. 11 Docendi equum insultus & ingressus. 12 Equisones & magistri equum quærunt annis, animis, & cursu acrem: quibus muniis nisi claret, frustra erit in bello victor, frustra patriam præ se feret aut parentes. 13 Ut sciat gressus glomerare superbos. 14 Fugaverit, 15 Nobilis equus 16 Supra Georg. 1. *Eliadum palmas Epirus equarum.* 17 *Aptum dices equis Argos, ditesque Mycenas* Horat 18 Descendatque ab ipso equo, quem Neptuni percussa tridente tellus edidit. 19 His annis & animis in equo annotatis. 20 Magistri armentorum diligenter curant. 21 Admissuræ. 22 Taurus ille, quem patrem maritumque gregis designavêre, elegêre, saginent probè, ut Veneri sufficiat prolemque similem gignat. 23 Implere. 24 Al. *Pubentes.* 25 Abscindunt ei. 26 Aquam fluvialem quâ pingues fiant. 27 Frumenta pinguia 28 Pulli repræsentent macilentiam. 29 Equas aut vaccas jejunio macerant magistri armentorum, cursu, sole, labore areæ lassandæ, quò melius concipiant. 30 De industria. 31 Quærit. 32 Ad cursum impellunt. 33 Die medio. 34 Intercisis 35 More gementium premitur.

[1] Sur-

[1] Surgentem ad zephyrum paleae [2] jactantur [3] inanes.
[4] Hoc faciunt, nimio ne [5] luxu obtuſior uſus
Sit genitali [6] arvo, & [7] ſulcos oblimet inertis:
Sed [8] rapiat ſitiens [9] Venerem, interiuſque [10] recondat.
Rurſus cura patrum [11] cadere, & ſuccedere [12] matrum
Incipit. [13] Exactis gravidae cùm [13] menſibus [14] errant,
[15] Non illas gravibus quiſquam juga ducere plauſtris,
Non ſaltu ſuperare viam ſit paſſus, [16] & acri
Carpere prata fuga, fluvioſque innare [17] rapaces.
Saltibus in [18] vacuis paſcant, & plena [19] ſecundùm
Flumina: [20] muſcus ubi, & viridiſſima gramine ripa,
Speluncaeque [21] tegant, & [22] ſaxea procubet umbra.
[23] Eſt lucos Silari [24] circa ilicibuſque virentem
Plurimus Alburnum [25] volitans, quoi nomen [26] aſilo
Romanum eſt, [27] œſtron Graji vertêre vocantes;
[28] Aſper, [29] acerba [30] ſonans: quo tota exterrita [31] ſilvis
Diffugiunt armenta; [32] furit mugitibus aether
Concuſſus, ſilvaeque, & [33] ſicci ripa [34] Tanagri.
[35] Hoc quondam monſtro horribilis exercuit iras
Inachiae Juno [36] peſtem meditata juvencae.
[37] Hunc quoque nam [38] mediis fervoribus acrior [39] inſtat
Arcebis gravido pecori, armentaque paſces
[40] Sole [41] recens orto, aut [40] noctem ducentibus aſtris.
Poſt partum, cura in vitulos traducitur omnis:

1 Mollius flantem. 2 Ad purgationem frugum. 3 Sine tritico. 4 Magiſtri extenuant ſic armenta. 5 Obeſitate & pinguedine. 6 Utero, naturalibus. Honeſta Metaphora. 7 Receptacula ſeminum hebetata claudat & quaſi limo repleat. 8 Matrix. 9 Equorum ſemen. 10 Claudat meatus. 11 Deficere. 12 Equarum. 13 Menſibus aliquot à conceptu, ubi jam prægnantes vicinæ ſunt partui. 14 Paſcuntur. 15 Laborum immunes, ne abortiant, liberè vagentur per nemora. 16 Et curſu veloci, fugienti ſimili, carptim tranſire prata. 17 Omnia immiſſa ſecum rapientes. 18 Apertis. 19 Propè. 20 Lanugo viridior. 21 Protegant equas à ſole. 22 Umbra à ſaxis derivata longe extendatur, ut in ea gravidæ recubent. 23 In Lucaniâ, ubi Silarus flumen & Alburnus mons, eſt inſectum quoddam, Latine Aſilus, Græce οἶστρος dictus, qui miſeris modis vexat armenta. 24 Propè. 25 Volitans vermis. 26 Helleniſmus. 27 Quia furorem, quem œſtron vocant animalibus, quæ perſequitur, inducit. 28 Aculeo aut morſu. 29 Acerbè: Nomen pro Adverbio. Helleniſmus. 30 Volatu. 31 Per ſylvas. 32 Furorem taurorum & boum reſonat. 33 In æſtate. 34 Fl. Lucaniæ. 35 Huiuſmodi œſtro ulta eſt Juno, pellicem Iò, Inachi filiam, à Jove in vaccam mutatam, ut lateret uxorem: quo œſtro agitata ſe in mare præcipitavit. Ovid. Met. 1. 36 Furorem exercens & inferens. 37 Volitantem, id eſt, œſtrum aut aſilum. 38 Sub medio æſtu ſolis, qui ferè eſt paulò poſt meridiem. 39 Volitans. 40 Mane aut veſperi. 41 Recentes.

[1] Continuòque notas & nomina gentis inurunt:
Et quos aut pecori malunt [2] ſubmittere habendo,
Aut aris ſervare ſacros, aut ſcindere terram,
Et campum [3] horrentem fractis invertere glebis.
Cetera paſcuntur viridis [4] armenta per herbas.
[5] Tu,quos ad [6] ſtudium,atque uſum formabis [7] agreſtem,
Jam vitulos hortare, [8] viamque inſiſte domandi,
Dùm [9] faciles animi [10] juvenum, dùm [11] mobilis aetas.
Ac primùm [12] laxos [13] tenui de vimine circlos
Cervici ſubnecte: dehinc, ubi [14] libera colla
Servitio adſuërint, ipſis [15] è torquibus aptos
Junge [16] pares & coge [17] gradum conferre juvencos:
Atque illis jam ſaepe rotae ducantur [18] inanes
Per terram, & [19] ſummo veſtigia pulvere ſignent;
Poſt valido [20] nitens ſub pondere [21] faginus axis
[22] Inſtrepat, & [23] junctos temo trahat [24] aereus [23] orbes.
Intereà [25] pubi indomitæ non gramina tantùm,
Nec [26] veſcas ſalicum frondes, ulvamque [27] paluſtrem;
Sed frumenta manu carpes ſata: nec tibi [28] fœtae
[29] More patrum [30] nivea inplebunt [31] mulctralia vaccae;
Sed [32] tota in dulces conſument ubera natos.
[33] Sin ad bella magis [34] ſtudium, [35] turmaſque feroces,

1 Signum notis domini, generis, patriæ, & cui deſtinentur muneri, ſoboli propagandæ, ſacrificiis, aut agriculturæ. 2 Supermittere. 3 Aſperum & herboſum. 4 Vaccæ juniores, utſuprà: *Ipſa autem macie tenuant armenta*, id eſt, vaccas, diſcretas à maribus. 5 Ratio domandi juvencorum à teneris, & gradatim. 6 Exercitium 7 Agrorum colendorum. 8 Et rationem inſtitue. 9 Flexibiles & dociles ſunt ad faciendum, quod volumus. 10 Juvencorum. 11 Apta gubernari, mollis & non dura. 12 Solutos, non prementes. 13 Circulos ſeu torques vimineos. 14 Domita & ultrò ſe ſubmittentia. 15 Aptatos ex ipſis circulis, id eſt, ex eo, quod pares circulos perpeſſi ſunt. 16 Juvencos conſentientes ac pariter trahentes, æqualium virium. 17 Simul & conjunctim incedere. 18 Non onuſtæ. 19 Diſcant celeriùs incedere. 20 Laborans. 21 E fago factus. 22 Strepitum validum faciat. 23 Rotas ſibi annexas 24 Ære munitus ac fortis. 25 Juvencis vitulis adhùc domandis 26 Edules ſeu minutas: ſunt enim eſca juvencorum. Sic infrà 4. Georg. *veſcumque papaver*. 27 Quæ in paludibus naſcitur. 28 Quæ jam pepererunt. 29 Sicut patribus, id eſt, majoribus noſtris ſolebant, qui lactis ſtudioſi erant 30 A candore lactis. 31 Vaſa, in quæ mulgetur, id eſt, non mulgebis matres. 32 Totum lac uberum ſuorum expendent in dulces vitulos ad aratra deſtinatos. 33 Docuit, quæ cura ſit circa boves generandos, educandos, domandos habenda, jam ad equos tranſit. 34 Cura. 35 Equeſtres ad bellum.

[1] Aut

[1]Aut Alphea rotis praelabi flumina Pisae,
Et Jovis in luco currus agitare [2]volantis:
Primus equi labor est, [3]animos atque arma videre
[4]Bellantum, [5]lituosque pati; tractuque gementem
Ferre rotam, & [6]stabulo frenos audire sonantis.
Tùm magis atque magis [7]blandis gaudere magistri
Laudibus, & [8]plausae sonitum cervicis amare.
Atque haec jam primo depulsus ab ubere matris,
[9]Audeat: inque vicem det mollibus ora capistris
Invalidus, [10]& jamque tremens, & jam inscius aevi.
At, tribus exactis, ubi quarta accesserit [11]aestas,
[12]Carpere mox gyrum incipiat, gradibusque sonare
[13]Compositis, [14]sinuetque alterna volumina crurum;
Sitque laboranti similis: tùm cursibus auras
Tum vocet; ac per [15]aperta volans, ceu liber habenis,
[15]Aequora, [16]vix summâ vestigia ponat arenâ:
Qualis [17]Hyperboreis Aquilo cum [18]densus [17]ab oris
[19]Incubuit, Scythiaeque [20]hiemis atque [21]arida [22]differt
Nubila: tùm segetes altae, campique [23]natantes
Lenibus [24]horrescunt flabris, [25]summaeque sonorem
Dant [25]silvae, longique [26]urguent ad litora fluctus:
[27]Ille volat, simul arva fugâ, simul aequora [28]verrens
[29]Hic vel ad [30]Elei metas, & maxima [30]campi
Sudabit spatia, & spumas [31]aget ore cruentas:
Belgica vel [32]molli meliùs [33]feret [34]esseda collo.

1 Aut in certamine Olympico currus contendere, quà Alpheus alluit Pisam, oppidum Elidos regionis, ubi sacer est Jovi lucus. 2 Celerrime decurrentes 3 Gestus, qui animos bellantum indicant. 4 Virorum animose bellantium. 5 Pati cornuum & lituorum stridorem, quibus equites accendi solent. nec non strepitum gementium rotarum. 6 In stabulo. 7 Sentire blandimenta & popysmata à manu magistri equorum. 8 Molliter palpatæ 9 Pullus. 10 Dum annis tener & operum rudis vinci laborat. 11 Annus Al. ætas. 12 Carptim, statim efficere gressum in morem gyri 13 Arte factis & decentibus. 14 Alterna glomeret volutetque crura. 15 Campos amplos & patentes 16 Discat esse velox. 17 A regionibus Scythicis, super quas flat Boreas. 18 Nubilosus & pluviosus. 19 Cœpit flare. 20 Tempestates. 21 Sine pluviis. 22 Dispergit, dissipat, & in diversas regiones fert. Lucret. 1 lib. *Et nubila differt.* 23 Undantes, fluctuantes, crispantes segetes. 24 Contremiscunt. 25 Summitates arborum. 26 Impellunt se. 27 Ventus Aquilo. 28 Æquans & quasi scopus purgans. 29 Equus sc. qui sicut Aquilo supervolat. 30 Currendi terminus, id est, curuli certamine, quod in Elide, Peloponnesi urbe, fit; & est species pro genere. 31 Excutiet. 32 Domito, non rebelli. 33 Traher, id est, vel erit equus cursor, vel vectarius 34 Vehicula & currus Belgis in usu ad viam, & olim ad prælia. *Essedum* proprie est genus currus Gallici.

Tùm

Tùm demùm crassa magnum [1] farragine corpus
Crescere jam domitis sinito: namque [2] ante domandum
Ingentes tollent animos, [3] prensique [4] negabunt
[5] Verbera lenta pati, & duris parere [6] lupatis.
[7] Sed non ulla magis viris industria firmat,
Quàm Venerem, & [8] caeci stimulos avertere amoris,
Sive boum, sive est cui gratior usus equorum.
Atque ideò tauros [9] procul, atque in [10] sola [11] relegant
Pascua, post montem [12] oppositum, & trans flumina [13] lata:
Aut [14] intus clausos [15] satura ad praesepia servant.
Carpit enim [16] *viris paulatim,* [17] *uritque videndo*
[18] *Femina:* nec nemorum patitur [19] meminisse, nec herbae.
Dulcibus [20] illa quidem inlecebris, & saepè superbos
Cornibus inter se [21] subigit decernere [22] amantis.
[23] Pascitur in magna silva formosa juvenca:
[24] Illi [25] alternantes multâ vi praelia miscent
[26] Vulneribus crebris: [27] lavit ater corpora sanguis,
[28] Versaque in [29] obnixos urguentur cornua vasto
Cum gemitu. [30] Reboant sylvaeq; & magnus [31] Olympus.
Nec mos bellantis unà stabulare: sed [32] alter
[33] Victus abit, longéque ignotis [34] exsulat oris;

1 Nutrimento ex farre facto. 2 Priusquam domiti fuerint. 3 Quando capiuntur ad domandum. 4 Nolent. 5 Flagella mollia. 6 Frænis asperrimis, instar lupinorum dentium serratis. Ovid. *Et placido duros accipit ore lupos.* 7 Neque tamen sagina farrea tantum valet ad incrementa boum & equorum, firmandasque ipsorum vires: quantùm continere à Venere, in longinqua pascua mares ablegatos. 8 Larentis aut excæcantis homines. 9 A vaccis. 10 A vaccis vacua. 11 Ablegant, removent magistri pecorum 12 Non tam transitus prohibendi gratia, quam ut amatarum fœminarum desiderium æquius ferant, habeantque ardoris refrigerium ab interfluentibus aquis. 13 Ne possint tranare. 14 In stabulis. 15 Plena, & ipsos saturantia 16 Masculorum. 17 Incendit marium animos dùm videtur. Gerundium passivæ significationis: sicut in Bucol. Cantando *rumpitur anguis.* 18 Vacca & quævis alia. 19 Masculum sc. 20 Fœmella, ut vacca. 21 Cogit decertare, pugnare. 22 Tauros: quorum pugnam descripturus est. 23 Secura sc. amorum. 24 Tauri amantes, *Illi inter sese multa vi vulnera miscent, cornuaque obnixi,* &c. 12. Æn 25 Alternatim vim inferentes. 26 Se crebrò vulnerando. 27 Lavat, inficit corpora taurorum. 28 Observa in alterutrum. 29 In obnitentes & obluctantes tauros imprimuntur. 30 Boatum referunt & mugitum per sonum Echo. 31 Cœlum. 32 Taurorum 33 Lucanus hac comparatione utitur lib. 2. Statius 2. Thebaid & Silius 16. 34 Extra solum suum vitam agit.

[1] Multa gemens ignominiam [2] plagasque [3] superbi
Victoris; tùm, quos amisit inultus, [4] amores;
[5] Et stabula aspectans regnis excessit [6] avitis.
Ergo omni curâ viris exercet, & inter
Dura jacet [7] pernix [8] instrato saxa cubili,
Frondibus [9] hirsutis, & carice pastus acutâ:
Et [10] tentat sese, atque [11] irasci in cornua discit,
Arboris obnixus trunco: ventosque lacessit
Ictibus, & [12] sparsâ ad pugnam [13] proludit arenâ.
Post, ubi collectum robur, viresque refectae,
[14] Signa movet, [15] praecepsq; [16] oblitum fertur in hostem:
[17] Fluctus ut, in medio cœpit cùm albescere Ponto,
Longiùs, ex altoque [18] sinum trahit; [19] utque volutus
Ad [20] terras, [21] immane sonat per saxa, [22] nec ipso
Monte minor procumbit: at [23] ima [24] exaestuat unda
[25] Vorticibus, [26] nigramque altè [27] subjectat arenam.
[28] Omne [29] adeò genus in terris hominumque ferarumque,
Et [30] genus aequoreum, pecudes, [31] pictaeque volucres
[32] In furias, ignemque [33] ruunt. [34] Amor omnibus idem.
Tempore [35] non alio catulorum oblita leaena,
Saevior erravit [36] campis: nec funera [37] volgò
Tam multa [38] informes ursi, [39] stragemque dedêre

1 Multùm, valdè. Cic. Ep. fam. l. 6. Multa *Deos veneratus*. Idem: *Non multa peccas* Et hic l. 4. Multa *reluctanti*. 2 Vulnera. 3 Elati propter victoriam: quia *geminat victoria vires*. 4 Amicam juvencam. 5 Et respiciens pascua, in quibus dudùm imperaverat vaccis 6 In quibus maiores sui dominati sunt. 7 Obstinatus, ut se austeritate reficiat, & pernoctans. 8 Non strato, nudo & aspero. 9 Spinosis. 10 Experitur 11 Iratus experitur cornuum vires in arboris trunco, tanquam ad palum exerceat se. 12 Pedibus. Unde in Bucol. ait: *Jam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.* 13 Facit præludium & exordium ad pugnam 14 Redit ad hostem nuper victorem, renovat prælium, debellat, profligat Tractum à re militari, ubi sunt vexilla. 15 Impetuosus. 16 Negligenter propter partam victoriam agentem. 17 Æn. 11. *Qualis ubi alterno procurrens*, &c. 18 Curvaturam, volubilitatem aquæ, id est, ut fluctus excitatur in medio mari, leniter paulatimque per aquas depellitur. 19 Et postquam. 20 Scopulos. 21 Immaniter 22 Et stat æqualis ipsi scopulo, cui impellitur fluctus. 23 E fundo maris 24 Ebullit. 25 Gyris & scaturiginibus. 26 Quasi humidam aut terræ profunde permixtam. 27 Sursùm jactat 28 *Hac regna tenet puer immitis, Spicula cujus sentit in imis Cærulis undis grex Nereïdum, Flammamque nequis relevare mari, mox amne infani bellua Ponti*. Senec. Hipp. 29 Certè, omninò. 30 Pisces. 31 Pulchræ, versicolores. 32 In furialis amoris ardorem. 33 Præcipites currunt. 34 Omnia hæc amant, aut eodem modo sævus & vehemens est. 35 Quàm quo fuerit libidine amatque. 36 Per campos. 37 Passim. 38 Turpes, immanes. 39 Prostrationem cadaverum.

Per

Per ſylvas. Tùm [1] ſaevus aper, tùm [2] peſſima tigris.
Heu, [3] malè tùm Libyae [4] ſolis erratur in agris.
Nonne vides, ut tota [5] tremor [6] pertentet equorum
Corpora, ſi tantùm [7] notas [8] odor attulit [7] auras?
Ac neque eos jam frena virûm, nec verbera ſaeva,
Non ſcopuli, rupeſque cavae, atque [9] objecta retardant
Flumina, correptoſque undâ [10] torquentia [11] montes.
[12] Ipſe ruit dentiſque Sabellicus [13] exacuit ſus,
Et pede [14] proſubigit terram, fricat [15] arbore coſtas,
Atque hinc, atque illinc humeros ad vulnera [16] durat.
Quid [17] juvenis, magnum cui verſat in oſſibus [18] ignem
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
[19] Nocte natat cæcâ ſerus [20] freta: [21] quem ſuper ingens
[22] Porta tonat cœli, & ſcopulis illiſa [23] reclamant
Aequora; nec miſeri poſſunt revocare parentes,
Nec moritura ſuper crudeli funere [24] virgo.
Quid Lynces Bacchi [25] variae, & genus acre luporum,
Atque canum? quid, quae [26] inbelles dant praelia cervi?
Scilicet ante [27] omnis furor eſt inſignis equarum:
Et [28] mentem Venus ipſa dedit, quo tempore [29] Glauci
Potniades [30] malis membra abſumpsêre quadrigae.
[31] Illas ducit amor [32] trans Gargara, tranſq; [33] ſonantem

1 Tempore amorum. 2 Immaniſſima 3 Periculoſe. 4 Deſertis. 5 Impetus ex titillatione venerea, dùm erumpere laborat, trepidans 6 Afficiat. 7 Flatum & ſpiritum notum equis. 8 Equarum. Nota eſt hiſtoria equi Darii. 9 Interpoſita. 10 Volventia. 11 Ingentes lapides & ſcopulos. 12 Ipſe porcus, qui plurimus eſt in Sabinis, præceps fertur tempore amorum, id eſt, aper quilibet. Species pro genere 13 Inter ſe atterendo, non ad ſaxa aut arbores, ut alii volunt. 14 Effodit. 15 Ad arborem. 16 Loricat ſe luto, induratque ad prælium. Ariſt 6. Hiſt. Anim. c. 18. Plin. l. 8 c. 52. 17 Leander egit? ex Muſæo, Ovidio in Ep. Heroid. 18 Amoris. 19 Obſcurâ: quod & Leander ipſe apud Ovidium ad Heronem ſuam ſcribens ait: *Nox erat incipiens (namque eſt meminiſſe voluptas) Cum foribus patriis egrediebar, amans. Nec mora, depoſito pariter cum veſte timore, Jactabam liquido brachia lenta mari.* 20 Helleſpontum 21 Juvenem. 22 Aer. 23 Magnum ſonitum contra mittunt. 24 Hero, quæ decreverat jam tum mori Ovid *Si tibi non parcis, dilecta parce puella: Qua nunquam, niſi te ſoſpite, ſoſpes erit.* 25 Maculoſæ, quæ Bacchi currum trahere finguntur. 26 *Si conjugio timuere ſuo, poſcunt timidi prælia cervi*, &c. Sen. Hipp. 27 Alios amores. 28 Talem impetum amoris. 29 A Glauco educatæ Glaucus, filius Siſyphi, ſprevit ſacra Veneris: irata Dea equas ipſius ſtimulis ſuis furiavit, ita ut Glaucum diſcerperent juxta Potniam, Bœotiæ urbem, non procul a Dirce. 30 Maxillis & dentibus membra Glauci dilaceraverunt. 31 Fert & impellit equas. 32 Trans montes & flumina. *Aſcanius* fl. Myſiæ. 33 Impetu aquarum.

[1] Ascanium: [2] superant montis, & flumina tranant.
Continuoque, [3] avidis ubi subdita flamma medullis,
Vere magis ([4] quia vere calor redit ossibus) illae
[5] Ore omnes versae in Zephyrum stant rupibus altis,
Exceptantque levis auras: & saepè sine [6] ullis
Conjugiis vento gravidae (mirabile dictu)
Saxa per & scopulos, & [7] depressas convallis
Diffugiunt; non, Eure, tuos, neque Solis ad ortus;
In Borean Caurumque, [8] aut undè [9] nigerrimus Auster
Nascitur, & [10] pluvio contristat frigore caelum.
[11] Hic demum, [12] hippomanes vero quod nomine dicunt
Pastores, lentum destillat ab [13] inguine virus.
Hippomanes, quod saepè [14] malae [15] legêre novercae,
Miscueruntque herbas, & [16] non innoxia verba.
[17] Sed fugit intereà, [18] *fugit irreparabile tempus*,
Singula dum capti circumvectamur [19] amore.
[20] Hoc satis armentis. [21] Superat pars altera [22] curae,
[23] Lanigeros [24] agitare greges, [25] hirtasque capellas.
Hic [26] labor: hinc laudem fortes sperate coloni.
[27] Nec sum animi dubius, verbis [28] ea vincere [29] magnum
Quàm sit, & angustis hunc addere rebus honorem.

1 Ascanius est fluvius Mysiæ. 2 Equæ transcendunt. 3 Calidis igni amoris. 4 Equæ libidinis furiis exstimulantur circa vernum Æquinoctium. 5 Sedandæ æstuantis libidinis desiderio, ascendunt in montes, conversæ ad Zephyrum, illius excipiunt auras, hinc concipiunt fœtum quidem abortivum, qui distillat ab inguine, virosus, diciturque Hippomanes. De alio Hippomane *caruncula nascentes equi de fronte revulsâ*, infra lib 4. Æn. 6 Ullo masculorum semine aut commixtione. 7 Humiles. 7 Ventum flantum ab occasu solstitiali. 9 Caliginosissimus. 10 Ex pluviâ aut cum pluviâ nato, id est, grandine 11 Ex hoc furore libidinis. 12 Quia ἵππος equus est & *μανία equæ furor*. 13 Pudibundis equæ. 14 Ardentes amore Privignorum, ut Phædra, & aliæ veneficæ: supra 1. Georg. 15 Collegerunt. 16 Noxia. 17 Castigat studium suum singulis nimis immoratum; transitque ad *curam ovium & caprarum, quæ est tertia libri hujus part.* 18 De veloci cursu temporis Ovid. 3. de Arte. *Ludite, eunt anni more fluentis aquæ. Nec quæ præteriit, rursum revocabitur unda, Nec, quæ præteriit, hora redire potest.* 16 Suscepti operis 20 Sc. dictum est de majoribus animalibus, ut bobus & equis. 21 Superest. 22 Negotii suscepti 23 Ut oves. 24 Sc. *verbis*, id est, describere. 25 Setosas aut pilosas 26 Labor vester nascitur in tuendis minoribus animalibus: *vel* labor meus in ornanda re tam humili: undè & laus major: ut l. 4 Georg. *In tenui labor, at tenuis non gloria.* 27 Compone cum Lucretio, quem imitatur. *Nec me animus fallit, quam sint obscura: sed acri Percussit thyrso laudis spes magna*, &c l. 1. 28 Eas res extollere. 29 Difficile.

[1] Sed me [2] Parnasi [3] deserta per ardua dulcis
Raptat [4] amor. Juvat ire [5] jugis, quâ nulla [6] priorum
Castaliam [7] molli [8] devertitur [9] orbita clivo.
Nunc, veneranda Pales, [10] magno nunc ore sonandum.
Incipiens, [11] stabulis edico in mollibus, [12] herbam
Carpere ovis, dum mox [13] frondosa reducitur aestas:
Et multa duram stipulâ filicumque [14] maniplis
Sternere [15] subter humum: glacies ne frigida laedat
[16] Molle pecus, [17] scabiemq; ferat, [18] turpisque podagras.
[19] Post hinc digressus jubeo frondentia capris.
[20] Arbuta sufficere, & fluvios praebere recentis;
Et stabula [21] à ventis hiberno opponere soli
Ad medium conversa diem: cum frigidus olim
Jam [22] cadit, [23] extremoque inrorat Aquarius anno.
[24] Hae quoque non curâ nobis leviore tuendae;
Nec minor [25] usus erit: [26] quamvis [27] Milesia magno
Vellera [28] mutentur [29] Tyrios incocta rubores.
[30] Densior [31] hinc soboles: hinc largi copia lactis:
Quam magis [32] exhausto spumaverit [33] ubere [34] mulctra,

1 *Me vero primum dulces ante omnia Musae. Quarum sacra fero, ingenti perculsus amore*, &c. suprà 2. Georg. 2 Montis illius in Phocide. Musis consecrati. 3 *Avia Pieridum peragro loca, nullius ante Trita solo*, &c. Lucret. l. 1. & 4. 4 Suscepti negocii aut gloriae spectatae. 5 Per juga Parnassi montis eà parte &c. 6 Veterum Poëtarum. 7 Facili ascensu. Est enim fons Castalius ad ima Parnassi montis in Phocide. 8 Traducit ad Castalium fontem. 9 Semita. 10 Nunc decet sonare examine res parvas extollente. 11 Non educendae oves passim per hyemem; sed continendae domi ad usque ver frondosum in stabulis mollibus, stipula & filice stratis. 12 Foenum, frondem populeam, ulmeam, folia ficulnea, palmeam, furfur. Varro l. 2. c. 2. Cato 5. c. 13 Frondibus plena. 14 Fasciculis. 15 Oves. 16 Debile, tenerum. 17 Scabiem inferat. 18 Pedum aegritudines tumidos eos facientes. 19 Posteà ab ovium Praeceptione digressus. 20 Frondes arbutorum nec non recentem indies aquam abunde subministrare. 21 Ita ad Meridiem sita, ut spectent tamen Orientem. 22 Occidit. 23 *Ubi inversum contristat Aquarius annum*, sc. Januario: loquitur enim secundùm opinionem illorum, qui annum à Martio incipiebant; hoc enim pacto Aquarius & Pisces in extremo anno esse videntur. 24 Caprilla aeque ac ovilla curanda erunt. 25 Utilitas. 26 Quamvis vellera, quae ferunt oves juxta Miletum, in summo pretio sint. 27 Miletus urbs Ioniae, principe lanâ nobilis. 28 Permutatione mercium, commercio. 29 Tyria incocta purpurâ. 30 Quam ex ovibus, quae fere singulos pariunt. 31 A capris, quae binos fere pariunt. 32 Emulcto. 33 Quae ubera quò magis pressa & emulsa, eò magis lacte manant. 34 Vas mulctrale, in quod mulgetur.

Laeta magis pressis manabunt flumina mammis.
Nec minus intereà barbas, [1] incanaque menta
[2] Cinyphii tondent hirci, [3] setasque comantis
[4] Usum in castrorum, & miseris velamina nautis.
[5] Pascuntur verò silvas, & [6] summa [7] Lycaei,
[8] Horrentisque rubos, & [9] amantis ardua dumos.
Atque ipsae [10] memores redeunt in tecta, suosque
Ducunt, & [11] gravido [12] superant vix ubere limen.
[13] Ergo omni [14] studio glaciem, ventosque [15] nivalis,
Quò minùs est illis curae mortalis egestas,
[16] Avertes: victumque [17] feres & [18] virgea [19] laetus
[18] Pabula: nec tota claudes [20] fœnilia brumâ.
At verò, [21] Zephyris cùm laeta [22] vocantibus [23] aestas,
In saltus [24] utrumque gregem, atque in pascua mittes:
[25] Luciferi primo cum sidere, [26] frigida rura
Carpamus: [27] dùm manè novum, dùm gramina [28] canent,
Et ros in tenera pecori gratissimus herba.
Indè, ubi [29] quarta [30] sitim caeli collegerit hora,
Et cantu querulae [31] rumpent arbusta cicadae,
Ad puteos, aut [32] alta greges ad stagna jubeto
[33] Currentem [34] ilignis potare canalibus undam:
[35] Aestibus at mediis umbrosam exquirere vallem,

1 Valdè cana: ut 6 Æn. sub finem, de Numâ. 2 Cinyphis fl. Africæ, ubi insignes hirci. Synecdoche speciei pro genere. Cinyphii pastores tondent menta & barbas *hircis*: vel Pastores tondent barbas Cinyphi hirci, id est, hircorum: *tondent* pro *tondentur* poni vult interpretum vulgus, id est, habent barbas tonsas. 3 Pilos, villos. 4 Ut fiant integumenta contra pluviam. 5 Capræ & hirci. 6 Verticem & summitatem. 7 Montium, uti Lycæus mons est Arcadiæ. Synec. spec. pro genere. 8 Vepres asperos. 9 Spinas appetentes ardua loca, id est, capræ non carpunt prata, quorum fœnum pretiosum fit, sed frondes. 10 Memores caprilium suorum, & nemine reducente domum redeunt tempestive, hædosque unà ducunt, cùm oves stultum pecus & obliviosum custode indigeant. 11 Lacte distento & onusto. 12 Super transire possunt. 13 Quò minùs sibi consulere, suique curam gerere valent, ut parent, quæ mortalis egestas desiderat, eò magis tu prospice necessaria, quæ defendant eas alantque. 14 Diligentia. 15 Qui cum nivibus decidunt. 16 Ab eis. 17 In stabula. 18 Virgarum frondes. 19 Libens. 20 Loca, in quibus fœnum reponitur. 21 Ubi novam æstatem h. e. ver evocarint Zephyri. 22 Invitantibus te & gregem. 23 Sc. *est*, aut *adventi*. 24 Ovium & caprarum. 25 Cum primùm apparet sidus stellæ lucem ferentis, id est, primo mane. 26 Nocturno tempore. 27 Quamdiu matutinum tempus est novum. 28 Pruina. 29 Post ortum solis. 30 Siccitatem & æstum aëris, id est, cum animalia sitient. 31 Πάθος, ὑπερβολικὸν ut, *rupta lictore columna*; & *fregit subsellia versu*. 32 Profunda. 33 Defluentem. 34 Ex ilice factis. 35 Caloribus.

Sic-

Sicubi magna [1] Jovis [2] antiquo robore quercus
Ingentis tendat ramos; aut sicubi [3] nigrum
Ilicibus [4] crebris [5] sacrâ nemus [6] accubet [5] umbrâ:
Tùm tenuis dare rursùs aquas, & pascere rursus
Solis ad occasum; cùm frigidus aëra Vesper
[7] Temperat, & saltus reficit jam [8] roscida Luna,
[9] Littoraque Alcyonen resonant, Acalanthida dumi.
[10] Quid tibi pastores Libyae, quid pascua versu
[11] Prosequar, & raris habitata [12] mapalia tectis?
Saepè diem noctemque, & totum ex ordine mensem
[13] Pascitur, [14] itque pecus longa in deserta sine ullis
[15] Hospitiis; tantum campi jacet: omnia secum
[16] Armentarius Afer agit, tectumque, [17] Laremque,
[18] Armaque, [19] Amyclaeumque canem, [20] Cressamque pharetram.
[21] Non secùs [22] ac [23] patriis [24] acer [25] Romanus in armis
[26] Injusto sub fasce viam cùm carpit, & [27] hosti
[28] Ante exspectatum positis stat in agmine castris.
[29] At [30] non, quâ Scythiae [31] gentes, [32] Maeotiaque unda,
Turbidus & [33] torquens flaventis [34] Hister arenas;
[35] Quâque redit medium Rhodope porrecta sub axem:

1 Sacra Jovi quercus. 2 Ex trunco longævo. 3 Caliginosum. 4 Densè positis. 5 Umbra tali, qualis solet esse in lucis sacris. 6 Vicinum jaceat. 7 Ab æstu. 8 Rorislua, demittens vaporem humidum, qui non altum subvectus fuerat. 9 Vesperi, die inclinante, ubi littora resonant cantu halcyonum avium, quæ in mari in summa tranquilitate nidificare solent, dum carduelium. 10 Alia Afris pastoribus pecori pascendi ratio, ut quibus loca subinde mutantibus *Nulla domus, plaustris habitant, migrare per arva Mos, atque errantes circum vectare penates.* 11 Describam. 12 Casas seu humilia domicilia. 13 In Libya. 14 Pascendo errat. 15 Stabulis, vel ovillis, vel caprillis. 16 Custos armenti Libycus impellit ac ducit. 17 Rem familiarem. 18 Adversùs leones & lupos. 19 Laconicum, Spartanum. *Amyclæ*, urbs Laconiæ. Laconici canes laudantur. Hic *Amyclaus canis* pro quovis cane & venatico accipitur, *Synecdoche*. 20 Cretensem. Synecdochicè. Cretes sagittis nobiles. 21 Pastoris Libyci & Romani militis comparatio. 22 Quam 23 Martiis. 24 Strenuus, bellicosus. 25 Miles omnia secum agit. 26 Iniquo & gravi onere. Ex Rom. enim disciplinâ, milites in expeditionibus bajulabant cibaria, annonam quandoque menstruam, & si quid opus esset ad munienda castra, gladium, scutum, galeam & arma cætera. 27 Obvius, vel contra hostem. 28 Antequam expectetur. Ovid. 8. Met. *Ante exspectatum portus tenuere petitos.* 29 Alia & longè diversa pascendi ratio Scythis, & qui armenta per totum annum in stabulis clausa continent. 30 Sic it pecus longa in deserta sine ullis hospitiis, sicut in Africa, in eâ parte mundi, qua, &c. 31 Sc. *sunt*. 32 Palus Mæotis. 33 Volvens. 34 Danubius. 35 Quà Rhodope, mons aut rupes Thraciæ, porrecta ad Septentrionem Hæmo, à quo anteà divulsus erat, conjungitur. *Threiciam Rhodopen habet angulus unus & Hæmum*, Ovid. 6. Met.

[1] Illic clausa tenent stabulis armenta; neque ullae
Aut herbae campo apparent, aut arbore frondes:
Sed jacet [2] aggeribus niveis [3] informis, & alto
Terra gelu late, septemque [4] adsurgit in ulnas:
Semper hiems, semper [5] spirantes frigora Cauri.
Tùm Sol [6] pallentis haud unquam discutit umbras:
[7] Nec cùm [8] invectus equis [9] altum petit aethera; nec cùm
[10] Praecipitem Oceani [11] rubro [12] lavit aequore currum.
[13] Concrescunt subitae currenti in flumine [14] crustae;
Undaque jam [15] tergo [16] ferratos sustinet [16] orbis,
Puppibus illa priùs patulis, nunc [17] hospita plaustris:
[18] Aeraque dissiliunt vulgò, vestesque [19] rigescunt
[20] Indutae: [21] caeduntque securibus humida vina:
Et totae [22] solidam in glaciem [23] vertêre [24] lacunae:
[25] Stiriaque impexis induruit [26] horrida barbis.
Intereà toto non seciùs [27] aëre ninguit;
[28] Intereunt pecudes: [29] stant circumfusa pruinis
Corpora magna boum: [30] confertoque agmine cervi
[31] Torpent [32] mole novâ, & summis vix cornibus [33] exstant.
Hos, non immissis canibus, non [34] cassibus ullis,
Puniceaeve [35] agitant pavidos [36] formidine pinnae:
[37] Sed frustrà oppositum [38] trudentes pectore montem,
Cominus obtruncant ferro, graviterque [39] rudentes

1 In Scythiâ. 2 Aggestis cumulis nivium. 3 Rudis, sine forma aut ornatu. 4 Crescit. 5 Efflantes, aut flando producentes. 6 Pallorem inducentes: quia interdiu non est caligo mera, sed pallida lux ex nive & nube producta. 7 Neque tùm discutit umbras. 8 In hemisphærium nostrum. 9 Oritur. 10 Præcipitanter currentem. 11 A repercussu radiorum Solis occidentis. 12 Lavit, id est, cùm occidit. 13 Ister fluminaque alia, ut & mare, durantur glacie. *Quâque rates ierant, pedibus nunc itur, Perque novos pontes Ducunt Sarmatici barbara plaustra boves.* 14 Fragmenta glaciei. 15 In superficie suâ. 16 Rotas plaustrorum ferro armatas. 17 Transmeabilis. 18 Ærea instrumenta frigore rumpuntur passim. 19 Indurescunt congelatæ. 20 Quibus homines induti sunt. 21 *Nudaque consistunt formam servantia testæ Vina, nec hausta meri, sed data frusta bibunt.* Ovid. Trist 3. l. & Pont. lib. 1. 22 Ut unus fit globus glaciei. 23 Sc. id est, versæ sunt. 24 Aquæ collectiones. 25 Glacies ex destillationibus oris aut halitus. 26 Concreta. 27 Scythico. 28 Moriuntur frigore & inedia. 29 Rigescunt. 30 Quia agminatim pasci volunt cervi. 31 Constringuntur frigore. 32 Nivium & glaciei. 33 Eminent & extra nives apparent. 34 Retibus. 35 Venantur & persequuntur Scythæ. 36 Lineâ plumis versicoloribus, iisdemque ustulatis, intertexta, quæ visu & odore territos cervos in veras plagas obstantes impellat. 37 Sed frustra conatos cervos nivium montem aut nivis cumulum oppositum trudere, venatores ipsi cominùs conficiunt. 38 Cervos. 39 Catachresticè translatum ab asinis.

Cae-

Caedunt & magno laeti clamore reportant.
[1] Ipsi in defossis specubus, secura sub altâ
Otia agunt terrâ: congestaque robora, totasque
Advolvêre focis ulmos, ignique dedêre.
[2] Hic noctem ludo [3] ducunt: & [4] pocula laeti
[5] Fermento, atque acidis [6] imitantur [4] vitea sorbis.
[7] Talis Hyperboreo Septem subjecta trioni
Gens effraena virûm Ripaeo tunditur Euro:
Et [8] pecudem fulvis velatur corpora [8] setis.
[9] Si tibi [10] lanicium curae; primùm [11] aspera sylva,
[12] Lappaeque, tribulique [13] absint: fuge pabula [14] laeta:
Continuoque greges [15] villis [16] lege mollibus albos.
[17] Illum autem, (quamvis aries sit candidus ipse)
Nigra subest udo tantùm cui lingua palato,
[18] Rejice: ne maculis [19] infuscet vellera [20] pullis
[21] Nascentum, [22] plenoque alium circumspice campo.
[23] Munere [24] sic [23] niveo lanae (si credere dignum est)
[25] Pan Deus Arcadiae, captam te, Luna, fefellit,
In nemora alta vocans: [26] nec tu aspernata vocantem.
At cui [27] lactis amor, cytisum [28] lotosque frequentis,
Ipse manu, salsasque ferat [29] præsepibus herbas.
[30] Hinc & [31] amant fluvios magis, & magis ubera [32] tendunt,
Et salis occultum referunt in lacte [33] saporem.
Multi jam [34] excretos [35] prohibent à matribus haedos,

1 Scythæ. 2 In hujusmodi specubus. 3 Transigunt. 4 Potum, quem vitis profert, id est vina. 5 Potum ex hordeo fermentatum, sorbisque condiunt ut vinum sapiat. 6 Similitudinem vini habentia conficiunt. 7 Atque hæc est vitæ ratio genti efferæ, quæ habitat terras subjectas Septentrionali axi, vapulatque Euro à Riphæis montibus, si qui sunt, flante. 8 Rhenonibus, & inversis pecudum ferarumque pellibus. 9 *Quarta libri pars* docet, quomodo pastores plurimam albamque lanam habere possint. 10 Exercitium lanarum. 11 Spinosa. 12 Quæ omnia lanam hamis velut inuncatam vellicant. 13 A pascuis ovium. 14 Pinguia aut pingues facientia. 15 Velleribus lanarum. 16 Elige. 17 Quin & aries ipse rejiciendus ab admissura, cujus sub lingua vena sit nigra; namque concolores erunt agni. Varro 8. lib. 2. c. Colum. 18 Repelle. 19 Fusca faciat & denigret. 20 Subnigris. 21 Agnorum. 22 Et circumspiciendo delige alium arietem ex pleno grege in campo existente. 23 Ariete lanigero valde candido. 24 Per hoc, quod suberat macula nigra. 25 Adserit hanc fabulam Pani, abdicatam Endymioni, ex Nicandro Macrobius l. 5. Sat. c. 22 ut qui menses à Lunâ collegerit, uti Endymion periodos. 26 Etiam secuta es. 27 Habendi est. 28 Frondes loti frequenter adhibitas. 29 Ad præsepia. 30 Ex sale aut salsis herbis. 31 Oves frequentius potant, undè plus lactis habent. 32 Distendunt. 33 Quia lac est sapidius. 34 Majusculos & validiores, ut trimestres. 35 Arcent, id est, ablactant eos.

[1] Primaque [2] ferratis praefigunt [1] ora capistris.
Quod surgente die mulsêre, horisque diurnis,
Nocte [3] premunt: quod jam [4] tenebris,& sole [5] cadente,
Sub lucem exportans [6] calathis [7] adit oppida pastor:
Aut [8] parco sale [9] contingunt, [10] hiemique reponunt.
Nec [11] tibi cura canum fuerit [12] postrema: sed unà
Veloces [13] Spartae catulos, [14] acremque Molossum
Pasce [15] sero pingui. Nunquam custodibus illis
[16] Nocturnum stabulis furem, incursusque luporum,
Aut inpacatos [17] à tergo horrebis [18] Hiberos.
Saepè etiam cursu timidos agitabis [19] onagros:
Et canibus leporem, canibus venabere damas:
Saepè [20] volutabris pulsos silvestribus apros
Latratu [21] turbabis [22] agens: montesque per altos
Ingentem clamore [23] premes ad retia cervum.
Disce & odoratam stabulis accendere [24] cedrum,
[24] Galbaneoque [25] agitare [26] gravis nidore chelydros.
Saepè sub immotis præsepibus aut [27] mala tactu
Vipera delituit, [28] cœlumque exterrita fugit;
Aut tecto assuetus coluber succedere, & umbrae,
Pestis acerba boum, pecorique adspergere virus,
[29] Fovit humum. Cape saxa manu, cape [30] robora, pastor,
[31] Tollentemque minas, & sibila colla tumentem
[32] Dejice: jamque fuga timidum caput abdidit altè,
Cum medii [33] nexus, extremaeque [34] agmina caudae

1 Extrema labra. 2 Ferro, ut clavis, munitis, unde hædi sugere volentes matrem lædant. 3 In caseum cogunt. 4 Ingruentibus 5 Occidente. 6 Lac illud, lacticinia venalia in vasculis viminecis, ferunt ad oppida. 7 Ut vendat. 8 Modico aut conservativo. 9 Respergunt lac pressum. 10 In hiemem. 11 Pastori, 12 Minima. 13 Laudantur passim Lacones & Epirotici canes. Hic ad custodiam & venationem. 14 Strenuum ad venatum & custodiam pecoris. 15 Liquore a caseo aut lacte defluente, quo pingues fiunt canes. 16 Noctu adorientem. 17 Per insidias gregem insequentes cum horrore expavebis. 18 Hispanos, bellicosos, adeoque prædones & abigeos. 19 Sylvestres asinos, quorum pulli in deliciis. Mart. 13. l. 94. Epig. 20 E locis cœnosis, quibus gaudet amica luto sus 21 Urgebis, ne infestent segetem aut pecus tuum. Vox venatica. 22 Persequens. 23 Compelles. 24 Cujus suffitu & odore arceantur chelydri. Viperæ latitantes, & colubri lacticinia aut vini dolia frequentantes. 25 Profligare 26 Molestos. 27 Nociva dum tangitur 28 Acrem. 29 Conditus est sub terrâ, quam amplexus est. 30 Sudem aut ligna dura. 31 Frigentem caput iratum. 32 Occide viperam 33 Collectiones in angulos. 34 Orbes, nexus.

1 Sol-

[1] Solvuntur, [2] tardosque trahit [3] sinus ultimus orbis.
Est etiam ille [4] malus [5] Calabris in saltibus [6] anguis,
Squamea [7] convolvens sublato pectore terga,
Atque notis longam [8] maculosus grandibus alvum:
Qui, dùm amnes ulli rumpuntur fontibus, & dùm
Vere madent udo terrae, ac pluvialibus Austris,
[9] Stagna colit; ripisque habitans, hic piscibus atram
[10] Inprobus ingluviem, ranisque [11] loquacibus explet:
Postquam [12] exusta palus, terraeque ardore dehiscunt,
Exsilit in siccum; & flammantia lumina torquens,
[13] Saevit agris, [14] asperque siti, atque [15] exterritus aestu.
Ne mihi tùm mollis sub dio carpere somnos,
Neu dorso nemoris libeat jacuisse per herbas:
[16] Cum, [17] positis novus exuviis, nitidusque [18] juventâ,
Volvitur, aut catulos tectis, aut ova relinquens,
Arduus [19] ad solem, & linguis [20] micat ore [21] trisulcis.
[22] Morborum quoque te [23] caussas, & signa docebo
Turpis ovis [24] tentat scabies, I. ubi frigidus imber
Altius [25] ad vivum persedit, & II. [26] horrida [27] cano
[28] Bruma gelu; vel III. cùm [29] tonsis inlotus adhaesit
Sudor, & IV. [30] hirsuti [31] secuerunt [32] corpora vepres:
[33] Dulcibus idcircò pluviis pecus omne [34] magistri
Perfundunt udisque aries in gurgite villis
Mersatur, [35] missusque [36] secundo defluit amni;
Aut tonsum [37] tristi [38] contingunt [39] corpus [40] amurcâ,
Et spumas miscent [41] argenti, vivaque sulfura,
[42] Idaeasque pices, & pinguis [43] unguine ceras,

1 Cùm caput abditur, & media membra dissolvuntur ab extremis, & explicando sic membra sua fingit se serpens mortuum. 2 Ita ut non videatur se amplius moturus 3 Angulus. 4 Nocivus. 5 Calabriæ regionis Italiæ. 6 Chersydrus, aquas & terras infestans. Natrix. 7 Complicans. 8 Defluunt per fontes. 9 Aquas stantes habitat & frequentat. 10 Audax & vorax. 11 Coaxantibus 12 Exhausta calore solis. 13 Sævitiam suam exercet. 14 Irritatus. 15 Al. *exercitus* 16 De Pyrrho eadem 2. l. Æn. Lucret. 4. l. *Cum lubrica serpens Exuit in spinis vestem* l. 2. 17 Innovatus vertere pelle deposita. 18 Pelle nova, qualem habuit in juventa. 19 Soli expositus. 20 Per vices sine ordine movetur. 21 In tres sulcos fissis, id est, nunc exerit, nunc interit linguas, sicut micantes nunc erigunt, nunc deprimunt digitos. 22 *Quarta libri pars, de morbis pecorum.* 23 Quatuor *I. II. III IV.* 24 Molestat atque inficit. 25 Usque ad interiora. 26 Horrere seu frigere faciens. 27 Albicante. 28 Hyems. 29 Ossibus. 30 Dentari. 31 Dilaceraverunt 32 Ovium. 33 Remedia morbi, & scabiei docet. 34 Pastores 35 Aries missus in fluvium. 36 Descendente. 37 Amarâ, aut dolorem adferente. 38 Molliter inungunt & fricant 39 Ovis. 40 Fæcibus olei. 41 Vivi. 42 Ida mons Phrygiæ pinubus nobilis, è quibus fluit pix liquida, *tarra*, & resina. 43 Viscositate.

[1] Scillamque, [2] elleborosque graves, nigrumque bitumen.
[3] Non tamen ulla magis praesens fortuna laborum est,
Quam si quis ferro potuit [4] rescindere summum
Ulceris os. Alitur virium, [5] vivitque tegendo:
Dùm medicas adhibere manus ad [6] vulnera pastor
Abnegat, [7] & meliora Deos sedet omina poscens.
Quin etiam, ima dolor balantum lapsus ad ossa
[8] Cùm [9] furit, atque artus [10] depascitur [11] arida febris;
Profuit incensos aestus [12] avertere, & inter
Ima [13] ferire pedis [14] salientem sanguine venam:
[15] Bisaltæ quo more solent, [16] acerque [17] Gelonus,
Cum fugit in Rhodopen, atque in deserta Getarum,
Et lac concretum cum sanguine potat equino.
[18] Quam *I.* procul aut molli succedere saepius umbrae
Videris, *II.* aut summas carpentem ignavius herbas,
III. [19] Extremamque sequi, *IV.* aut medio procumbere campo
Pascentem, *V.* & [20] serae solam decedere nocti:
Continuo [21] culpam ferro compesce priùs quàm
Dira [22] per incautum serpant contagia volgus.
Non tam creber agens [23] hiemem ruit [23] aequore turbo,
Quàm multae pecudum [24] pestes: nec singula morbi
Corpora corripiunt; sed tota [25] aestiva repentè,
[26] Spemque gregemque simul, cunctamque ab origine gentem.
[27] Tum [28] sciat [29] aërias Alpis, & [30] Norica [31] si quis.

1 Cepam marinam. 2 Album 3 Nigrum veratrum, & non tamen efficacius aut præsentius aliud remedium, quam exulceratæ partis rescissio: *Ulcus enim vivescet & inveterascet alendo.* Lucret 4 4 Resecare & aperire. 5 Crescit 6 Ulcera ovium. 7 Et ipse otiosus desidens, neque manum admovens remedium cœlitus ignavis precibus exposcit, exspectatque. *Frustrà enim, si te ignaviæ tradideris, votis muliebribus auxilia Deorum implores* Salust. 8 Ad febrim ovium mittatur sanguis è vena in talo aut inter ungulas. 9 Sævit. 10 Absumit. 11 Lenta tabe consumens ossa 12 Expellere 13 Percutiendo aperite. 14 Scatentem. 15 Accolæ Ponti Euxini. 16 Strenuus ad prælia. 17 Geloni, Sarmatæ: Getæ pop. Scythiæ prædabundi, in itinere aut fugâ, deprehensi fame aut siti, sanguinem è cruribus equinis emissum equarum lacte mistum (sunt enim ἱππημολγοι) bibunt. 18 Signa Pecudis febricitantis quinque I. II. III IV. V. 19 Ovem ultimam. 20 Tardè adventanti 21 Cultro aut cauterio culpam contagii futuri ejus pecudis reseca. 22 Diffundatur per multitudinem ovium tuarum nescientium cavere secreta nocumenta. 23 Tempestatem aut grandinem in mari. 24 Sc *sunt.* 25 Greges in æstivis. Metonym. loci pro locato: æstate autem potissimùm febre corripiuntur oves. 26 Gregis, id est, agnos simul & oves 27 Cùm hæc pestis inciperet. 28 Quod morbi non singula, sed universa sæpè corripiunt corpora. 29 Altissimas. 30 Illyrica. 31 Si quis sc. *vidisset* tum Alpes, &c.

Cas-

Castella [1] in tumulis, & [2] Iapidis arma Timavi,
Nunc quoque [3] post tantò videat, desertaque regna
Pastorum, & longè saltus latéque vacantis.
[4] Hic quondam [5] morbo caeli miseranda coörta est
[6] Tempestas, totoque [7] autumni [8] incanduit aestu;
Et genus omne [9] neci pecudum [9] dedit, omne ferarum;
Corrupitque lacus; infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat simplex; sed ubi [10] ignea venis
Omnibus acta sitis, miseros [11] abduxerat artus,
Rursùs abundabat [12] fluidus [13] liquor, omniaque in se
Ossa [14] minutatim morbo collapsa [15] trahebat.
[16] Saepè [17] in honore Deûm medio stans *I.* hostia ad aram,
Lanea dùm [18] niveâ circumdatur [19] infula [18] vittâ,
Inter [20] cunctantis cecidit moribunda [21] ministros:
Aut si [22] quam ferro mactaverat [23] ante sacerdos,
[24] Indè neque [25] inpositis ardent altaria [26] fibris,
Nec responsa potest [27] consultus reddere [28] vates:
Ac vix suppositi [29] tinguuntur sanguine cultri,
Summaque [30] jejunâ sanie [31] infuscatur arena.
II. Hinc [32] laetis vituli [33] vulgo moriuntur in herbis,
Et [34] dulcis animas [35] plena ad praesepia reddunt.
III. Hinc [36] canibus [37] blandis [38] rabies venit, & *IV.* [39] quatit aegros

1 In colliculis sita. 2 Fluvii in Iapidiâ, Venetiæ regione. 3 Tam longo tempore post, ut pecus instaurari potuisset. 4 In his dictis regionibus. 5 Corrupto & infecto aëre. 6 Pestilentialis. 7 Qualis solet esse in autumno. 8 Pestis effervuit. 9 Necavit. 10 Ardentissima. 11 A naturali situ, id est, contraxerat membra miserorum animalium. Al. *adduxerat*. 12 Superfluus. 13 Humor corruptus, cacochyma. 14 Per minutas particulas. 15 Ex corruptione aëris sanguis & succus bonus desiccabatur. 16 Grassata lues invasit. I. *Hostias*, II *Vitulos*, III *Canes*, IV *Sues*, V *Equos*, VI. *Boves*, VII. *Feras*, VIII. *Pisces*, IX. *Serpentes*, X. *Aves*. 17 Pecus mactanda stans, id est, parata ut in Deorum honorem mactetur. 18 Candidissimo velamine capitis. 19 Hostiæ coronabantur infulis, & fasciæ erant instar diadematum, à quibus utrinque dependebant vittæ. 20 Segnius ferentes. 21 Popas, qui victimam cædunt. Ovid. 2. Fast. *Nominis esse potest succinctus causa minister, Hostia cœlitibus quo feriente cadit.* 22 Aliquam hostiam. 23 Quam ipsâ peste caderet 24 Ex tali hostia. 25 Ad cremandum. 26 Extorum, id est, exta illa corruptissima nolebant incendi 27 Consilium interrogatus. 28 Extispex, cujus erat, consultis extis, futura prædicere, nihil hic præsagire potest, corruptis tabo extis. 29 Imbuuntur: quia totus lentâ tabe absumptus fuerat. 30 Macilenta & modica. 31 Fit fusca 32 Pinguibus. 33 Passim. 34 Dulcem vitam. 35 Pabulorum. 36 Sagacibus sc. & odoris prima infectio. 37 Domino suo blandiri solitis. 38 Quæ propria canum. 39 Tremere facit.

Tuſſis [1] anhela ſues, ac faucibus [2] angit [3] obeſis.
Labitur infelix, [4] ſtudiorum, atque immemor [5] herbae.
V. [6] Victor equus, fontiſque [7] avertitur, & pede terram
[8] Crebrò ferit: demiſſae [9] aures: [10] incertus ibidem
Sudor; & ille quidem morituris frigidus: aret
Pellis, & [11] ad tactum tractanti dura reſiſtit.
Haec ante [12] exitium primis [13] dant ſigna diebus.
Sin in proceſſu coepit [14] crudeſcere morbus,
Tùm verò ardentes [15] oculi, atque attractus ab alto
Spiritus, interdùm gemitu [16] gravis: [17] imaque longo
Ilia ſingultu [18] tendunt: [19] it naribus [20] ater
Sanguis, & [21] obſeſſas fauces premit [22] aſpera lingua.
Profuit [23] inſerto [24] latices infundere [25] cornu
Lenaeos: ea viſa ſalus morientibus [26] una.
Mox erat [27] hoc ipſum exitio, [28] furiiſque refecti
Ardebant; ipſique ſuos, jam morte ſub [29] aegrâ,
([30] DI meliora piis, [31] erroremque hoſtibus illum!)
[32] Diſciſſos nudis laniabant dentibus artus.
VI. Ecce autem duro [33] fumans ſub vomere taurus
Concidit, & miſtum ſpumis vomit ore cruorem,
Extremoſque [34] ciet gemitus. [35] It triſtis arator,
Maerentem [36] abjungens [37] fraternâ morte [38] juvencum;
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
[39] Non umbrae altorum nemorum, non mollia poſſunt
Prata [40] movere animum, non qui per ſaxa volutus
Purior electro campum petit amnis: at ima
[41] Solvuntur latera, atq; oculos [42] ſtupor urguet [43] inertis,

1 Anhelitum trahens 2 Strangulat. 3 Sic inflatis, ut pingues putentur. 4 Certaminum. 5 Pabuli: ut Eclog. 8 *Immemor* herbarum *quos eſt mirata juvenca Certantes*, Muſam ſc. ſive cantum paſtorum Damonis & Alphesibœi. V. *Equos*. 6 Vincere ſolitus in curuli certamine. 7 Averſatur & refugit. 8 Crebrò. Helleniſmus. 9 Equi languentis. 10 Cujus cauſa latet. 11 Dùm quis attingit eam. 12 Mortem. 13 Equi morituri. 14 Ingraveſcere ac ſævior fieri. Sic, *Dijectâ* crudeſcit *pugna Camillâ*. 15 Sc. *fiunt*. 16 Moleſtus. 17 Interiora. 18 Tentantur. 19 Defluit. 20 Corruptus. 21 Clauſas & obſtructas. 22 Ex nimia ſiccitate rigens. 23 Ori immiſſo. 24 Vinum autem, quod in mali hujus remedium adhiberi ſolitum eſt, in tantum non profuit; ut etiam obfuerit in furiam actis equis, ut ipſi ſe ſuis dentibus laniarent. 25 Infundibulo. 26 Sola. 27 Vinum infundere, quod ſaluti eſſe putabatur. 28 Et equi recreati per furorem, qui vires adferre videtur, incendebantur majoribus furiis. 29 Ægros faciente 30 Mittant, concedant. Abominandi formula. 31 Furorem illum, quem tùm equi perpeſſi ſunt. 32 Dilaniores. VI. *Boves*. 33 Cùm fumaret & impensè laboraret. 34 Excitat 35 Abit. 36 Separans & à jugo diſſolvens. 37 Conſortis, jugalis tauri interitu, quo, quaſi fratre, in labore uſus fuerat. 38 Alterum. 39 Nulla juvant remedia, nuſquam patet ſuffugium; levamen nullum. 40 In ſui deſiderium allicere. 41 Labaſcunt ejus latera. 42 Heberudo obſidet. 43 Immobiles, aut parùm videntes præ ſtupore.

Ad

Ad terramque fluit [1] devexo pondere cervix.
[2] Quid labor, aut benefacta [3] juvant? quid vomere terras
Invertisse gravis? [4] atqui non [5] Massica Bacchi
Munera, non [6] illis epulae nocuêre [7] repostae:
Frondibus & victu pascuntur [8] simplicis herbae:
Pocula sunt fontes liquidi, atque [9] exercita cursu
Flumina: nec somnos [10] abrumpit cura salubres.
[11] Tempore non alio, dicunt, regionibus illis
Quaesitas ad sacra boves Junonis, & [12] uris
Inparibus ductos alta ad [13] donaria currus.
[14] Ergo aegrè rastris terram [15] rimantur, & ipsis
[16] Unguibus infodiunt fruges, montisque per altos
[17] Contentâ cervice trahunt stridentia plaustra.
VII. Non [18] lupus insidias [19] explorat ovilia circum,
Nec gregibus [20] nocturnus [21] obambulat: acrior illum
[22] Cura domat: timidi damae, cervique fugaces
Nunc interque [23] canes, & circum tecta vagantur.
VIII. Jam maris immensi prolem, & genus omne
[24] natantum
Litore in extremo, ceu [25] naufraga corpora, fluctus
[26] Proluit: [27] insolitae fugiunt in flumina Phocae.
IX. [28] Interit & curvis frustrà defensa latebris.
Vipera, & attoniti squamis [29] adstantibus [30] hydri.
X. Ipsis est aër avibus [31] non aequus, & illac

1 Pondere corporis aut capitis devoluto. 2 Neque iis operae in terra colenda impensae gratia ulla aut respectus. 3 Prosunt. 4 Atqui non à temulentia aut crapula ex vino & epulis hic morbus tauris, quibus simplex victus herbae & potus fluentis aquae, nedum ab insomni curâ. 5 Vina in Massico, Campaniae monte, crescere solita, quae fortia sunt. Horat. l. 1. Od. 1. *Est, qui nec veteris pocula Massici, Nec partem solido demere de die. Spernet.* 6 Juvencis aratoriis. 7 Saepius appositae. 8 Propter epularum varietatem. 9 Purificata repentino fluxu. 10 Sicut hominibus solet. 11 Jam quidem, sicubi alias, necesse erat, in locum taurorum, qui interierant jungere uros, qui ad Junonis templum ferrent sacra. Allusum volunt ad Argivam sacerdotem, quam, desideratis jumentis, filii Cleobis & Biton ad fanum sub curru juncti traxerunt Ci. Tusc quaest l. 1. Val. Max. l. 5. c. 4. 12 Bobus sylvestribus indomitis, & ob id impariter trahentibus: de quibus Caes. l. 6. Bel. Gal 13 Sacraria seu repositoria rerum, quae Diis donantur. 14 Quia deerant boves aratorii. 15 Sulcant agricolae. 16 Manibus. 17 Contractâ propter pressuram. Quin & ipsi homines aratra junctim trahebant. VII. *Feras.* 18 Nunc docet ferarum miserabilem luem. 19 Explorando facit. *Triste lupus stabulis.* Eclog 3. 20 Tempore nocturno. 21 Insidiaturus. 22 Instantis mortis. 23 Innoxios, ut quos sua etiam cura domat. VIII. *Pisces.* 24 Piscium. 25 Post naufragium ad littora projecta. 26 Impulsu provolvit in litus. 27 Vituli marini insolitae magnitudinis aut rarò visi. IX. *Serpentes.* 28 Pestilentia 29 Horrentibus & asperis atque erectis ex morbo. 30 Serpentes aquatici X. *Aves.* 31 Iniquus & pestilens ac perniciosus: ut supra. *Non aequus Acerris.*

[1] Praecipites altâ vitam sub nube relinquunt.
[2] Praetereà, jam nec mutari pabula [3] refert;
[4] Quaesitaeque nocent artes: [5] cefsêre [6] magiſtri
[7] Phyllirides Chiron,[8] Amythaoniusque Melampus.
[9] Saevit & [10] in lucem Stygiis emiſſa tenebris
[11] Pallida [12] Tiſiphone morbos agit [13] ante, [14] metumque,
Inque dies [15] avidum ſurgens caput altiùs effert.
Balatu [16] pecorum, & crebris [17] mugitibus amnes,
Arentesque ſonant ripae, collesque [18] ſupini.
Jamque catervatim [19] dat [20] ſtragem, atque [21] aggerat ipſis
In ſtabulis turpi [22] dilapſa cadavera [23] tabo:
[24] Donec humo [25] tegere, ac foveis abſcondere [26] diſcunt.
Nam neque erat [27] coriis uſus: nec viſcera quisquam
Aut undis [28] abolere poteſt, aut [29] vincere flammâ.
Nec tondere [30] quidem morbo, [31] illuvieque peresa
Vellera, [32] nec telas poſſunt attingere putris.
Verùm etiam [33] inviſos ſi quis [34] tentârat amictus,
Ardentes [35] papulae atque [36] immundus [37] olentia ſudor
Membra [38] ſequebatur: [39] nec longo deinde moranti
Tempore, [40] contactos artus [41] ſacer ignis edebat.

1 Præcipitantur in terram decidentes. 2 *Nec ratio remedî communio certa dabatur*, &c Lucret. 6. l. 3 Quicquam ad rem facit. 4 *Succumbit medicina malis.* Manil. *mali moles potentior arte eſt:* 5 Victi ſunt à morbo, & ſuccubuerunt. Undè Ovid. l. 1. de Ponto: *Non eſt in medico ſemper relevetur ut æger, Interdùm doctâ plus valet arte malum* 6 Medici optimi eorumque inventa, cujuſmodi fuêre ... 7 ... Chiron Saturni & Phyllira. .... 8 Melampus filius Amythaonis. Hos autem duos per Synecdochen pro quibuſlibet præſtantiſſimis medicis ponit 9 Et quis modus ubi furiæ ab inferis emiſſæ, longè lateque luem illam ſpargant, morbos metumque indies adaugeant 10 Ad regionem noſtram. 11 Ab effectu. 12 Furia infernalis. 13 Se. 14 Mortem, quæ ex vel cum metu conſpicitur. 15 Cupidum cædis & ſanguinis. 16 Ovium. 17 Taurorum morientium. 18 Editoribus. 19 Tiſiphone, aut ipſa peſtis. 20 Cumulum morientium 21 Accumulat. 22 Quæ occiderant. 23 Sanguine corrupto. 24 Tandem inventum altis foſſis ſepelire animalia peſte abſumpta: quorum vellera, coria ac viſcera nulli erant uſui, imò tangentibus exitialia. 25 Cadavera. 26 Homines. 27 Pellibus, è quibus coria parantur. 28 Purgare, 29 Excoquere igni. 30 Saltem. 31 Et ſanie & corruptione. 32 Nec paſtores per laborem pervenire ad hoc poſſunt, ut ex iis habeant telas etiam putres. 33 Quos natura invidit & negavit mortalibus. 34 Conatus fuerat facere. 35 Puſtulæ exanthemata aut carbunculi. 36 Corruptus. 37 Graviter. 38 Inficiebat. 39 Et paulo poſt 40 Ab illis amictibus, id eſt, qui talibus veſtiebantur, etiam inficiebantur 41 Execrabilis & peſtilentialis ignis, id eſt, Eryſipelus aut peſtis abſumebat.

P. VIRGILII MARONIS
GEORGICORUM.
LIBER IV.

ARGUMENTUM.

MEllarii ſedes ut deſignanda. Alveorum materies & fabrica. Apum ſeditiones & pugnæ. Breviter de cultura horti, laudata Tarentini cujuſdam ſenis induſtria. Apum Reſpublica, fœtus, victus, patria, leges, fœdera pacis ac belli, laboris, & quietis. Providentia. Præſagia tempeſtatum. Genus, ætas, cultus in reges. Ingenium, ſolertia, & quaſi rationis ſcintillæ. Mellatio, cujus duo tempora: Ver, & Autumnus. Apum morbi & remedia. Exſtinctarum reſtauratio ex putrefacto juvenco. Quæ refertur inventa Ariſtæo, cujus hiſtoriæ adjicitur Orphei fabula. Epilogus operis.

[1] PRotinus [2] aërii mellis [3] caeleſtia dona
Exſequar: [4] hanc etiam, Maecenas, aſpice [5] partem.
[6] Admiranda tibi [7] levium ſpectacula rerum,
Magnanimosque [8] duces, totiusque ex ordine [9] gentis
Mores, & ſtudia, & [10] populos, & praelia dicam.
In [11] tenui labor: at tenuis non gloria; [12] ſi quem
Numina laeva ſinunt, [13] auditque vocatus Apollo.
Principio, ſedes apibus [14] ſtatioque petendae,
[15] Quo neque ſit ventis aditus (nam [16] pabula venti

1 Statim vel deinceps in executione cœpti operis perſcribam dona beneficio cœli aut in aëre collecta mellis, quod rore & floribus in aëre colligitur. 2 Μέλι δὲ τὸ πίπτον ἐκ τοῦ ἀέρος. Ariſt. Hiſt. Anim. l. 5. cap 22. & Plin. l. 11. c. 12. *Venit hoc ex aere, & maxime ſiderum exortu, &c. ſive ille eſt cœli ſudor ſive quadam ſiderum ſaliva, ſive purgantis ſe aëris ſuccus, &c.* 3 Munera Deorum. 4 Sicut reliquas aſpexiſti; quia ſtatim in principio primi libri Mæcenatem compellavit. 5 Agriculturæ, ſc. de apibus. 6 Attentionem petit, dicturus de admiranda apum natura, politia, præliis, &c. 7 Utpote apum. 8 Apum reges, quia animas in vulnere linquunt. 9 Generis apum inſtituta & labores. 10 Progeniem apum. 11 Levi materiâ. 12 Si numina adverſa aut gloriæ humanæ inimica ſinunt aliquem glorioſe dicere. 13 Etſi Apollo, qui Poëtis benevolus eſt, cœptis meis aſpirat. 14 Metaph. à caſtris & navibus. Locus apiario deſtinatus, habitatio deligenda 15 Ad quam ſedem & ſtationem non ſpirent venti. 16 Thymum mella.

Ferre [1] domum prohibent) neque oves, hoedique [2] petulci
Floribus insultent, aut [3] errans bucula campo
[4] Decutiat rorem, & [5] surgentis atterat herbas.
Absint & [6] picti squallentia terga lacerti
[7] Pinguibus à stabulis, [8] Meropesque, aliaeque volucres,
Et manibus [9] Progne pectus signata [10] cruentis.
Omnia nam latè vastant, [11] ipsasque volantis
Ore ferunt, [12] dulcem [13] nidis inmitibus escam.
[14] At [15] liquidi fontes, & stagna [16] virentia musco
[17] Adsint, & [18] tenuis fugiens per gramina rivus,
Palmaque [19] vestibulum, aut ingens [20] oleaster inumbret:
Ut cùm [21] prima novi [22] ducent [23] examina [23] reges
Vere suo, ludetque favis [24] emissa [25] juventus,
Vicina [26] invitet decedere ripa calori,
[27] Obviaque hospitiis teneat frondentibus arbos.
[28] In medium, [29] seu stabit iners, seu profluet humor,
[30] Transversas salices, & grandia conjice saxa:
[31] Pontibus ut crebris possint [32] consistere, & alas
[33] Pandere ad aestivum Solem; si fortè [34] morantis
Sparserit, [35] aut [36] praeceps [37] Neptuno immerserit Eurus.
[38] Haec circum [39] casiae virides, & olentia latè

1 Ad alvearia impediunt. 2 Petulantes & lascivi. 3 Pascens juvenca aut junior bos per campum. 4 Deiiciat. 5 Crescentes herbas, è quibus pabula atque favos collegerunt apes 6 Habentes terga picta, id est, maculis distincta. 7 Ab alvearibus melle plenis. 8 Aves apibus inimicæ. Arist. & Plin. paros addunt. 9 Hirundo, in quam Progne versa putatur. 10 Sanguinolentis sanguine filii Itys, quem patri epulandum dederat. Hinc Ovid 6. Met. *neque adhuc de pectore cædis Excessere notæ, signataque sanguine pluma est.* 11 Apes. 12 Mellificam sc. 13 In quibus pulli sunt ex rapina pascendi. 14 Noxia priùs amoverat, utilia jam adesse monet. 15 Puri. 16 In quibus crescit lanugo viridis. 17 Ad alvearia. 18 Exilis. 19 Locum fornicatum, in quo locantur alvearia. 20 Olea sylvestris. 21 Primos fœtus apum. 22 Tanquam novam coloniam. 23 Primores apum regali more viventes. 24 Educta. 25 Apiculæ, fœtus novi juniorum apum. 26 Alliciat a calore ad aquas. 27 Et palma aut oleaster objectus decedere volentibus immoretur sedibus frondentibus, id est, ut propter amœnitatem riparum alliciantur exire alveariis, sed propter amœnitatem arboris redeant, nec sedes mutent. 28 Ejus aquæ. 29 Sive stagnabit, sive fluet aqua. 30 In transversum. 31 Lignis aut lapidibus injectis, quibus, ut homines, pontibus utantur. 32 Requiescere 33 Explicare 34 Apes tardius redeuntes ex pascuis dispersit 35 Aut aquis immerserit vis venti. 36 Præcipitanter flans. 37 Metonymia. 38 Strabula apum. 39 *Lavendula* floreat.

Ser-

Serpulla, & [1] graviter ſpirantis copia thymbrae
Floreat, [2] inriguumque bibant [3] violaria fontem.
[4] Ipſa autem, ſeu [5] corticibus tibi ſuta cavatis,
Seu [6] lento fuerint alvearia vimine texta,
[7] Anguſtos habeant aditus: nam [8] frigore mella
[9] Cogit hiems, eademque calor liquefacta [10] remittit.
[11] Utraque vis apibus pariter metuenda: neque illae
Nequicquam in [12] tectis certatim tenuia cerâ
[13] Spiramenta linunt, [14] fucoque & [15] floribus [16] oras
Explent, [17] collectumq; [18] haec ipſa ad munera gluten,
Et viſco, & Phrygiae ſervant [19] pice lentius Idae.
Saepè etiam effoſſis (ſi vera eſt fama) [20] latebris,
Sub terrâ fodère [21] Larem: penituſque repertae
[22] Pumicibuſque cavis, [23] exeſaeque arboris antro.
Tu tamen è [24] levi [25] rimoſa [26] cubilia [24] limo
Unge, fovens [27] circum, & raras ſuperinjice frondis.
Neu propiùs [28] tectis [29] taxum ſine, [30] neve rubentis
Ure foco cancros, [31] altae neu [32] crede paludi:
Aut ubi odor coeni gravis, aut ubi concava [33] pulſu
Saxa ſonant, vociſque [34] offenſa reſultat [35] imago.
Quod ſupereſt, ubi pulſam hiemem Sol aureus egit
[36] Sub terras, caelumque aeſtivâ luce recluſit:
Illae continuò ſaltus, ſilvaſque [37] peragrant,
Purpureoſque [38] metunt flores, [39] & flumina libant
Summa leves. [40] Hinc [41] neſcio quâ dulcedine laetae

1 Potenter fragrantis. 2 Irrigantem, id eſt, habeant etiam herbas odoriferas in confinio ad paſtum & mellificium. 3 Loca, in quibus magna violarum copia eſt. 4 Alvei conficiendi ratio, & materia ejus. 5 Subere. 6 Flexibili. 7 Foramina tantilla, ut vix unius apis capacia ſint 8 Quod per latos aditus intraret. 9 Conſtringit & contrahit. 10 Defluere facit. 11 Caloris & frigoris: ille reſolvit: hoc cogit. 12 Alvearibus ſuis. 13 Rimas, per quas ventus intret, obſtruunt 14 Glutine ex fuco marino frutice, quo veſtes tinguntur. 15 Florum lacrymis. 16 Extremas fiſſuras opplent. 17 Ex floribus & herbis. 18 Ad obſtruendas rimas. 19 Quæ colligitur ex arboribus piceis, in Ida, Phrygiæ monte, abundantibus. 20 Cavernis. 21 Foramen. 22 Saxis cavernoſis. 23 A carie aut vetuſtate. 24 Alvearia. 25 Hiantia & rimas habentia. 26 Seu luto & fimo bubulo molli. 27 In circuitu. 28 Alvearium. 29 Arborem mella depravantem. *Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos.* Eclog. 9. 30 Gravis & tetri odoris quælibet prohibeantur, ſicuti cancri nidor cum eſt ignibus aduſtus, aut odor paluſtris cœni, nec minùs cavæ rupes, aut valles argutæ, quas Græci ἠχὼς vocant. 31 Profundæ. 32 Committe apes. 33 Ex impulſu aquarum. 34 Repercuſſa. 35 Echo referens eandem vocem, quam acceperat. 36 Ad Antipodas. 37 Pervolant. 38 Exugunt. 39 Et veloces deguſtant fluminum ſummitatem. 40 Poſt novi veris flores libatos. 41 Immenſâ, ineffabili.

[1] Progeniem, nidosque fovent: hinc arte recentis
[2] Excudunt ceras, & mella tenacia [3] fingunt.
Hinc, ubi jam emissum [4] caveis ad sidera caeli
[5] Nare per aestatem [6] liquidam suspexeris [7] agmen,
Obscuramque [8] trahi vento mirabere [7] nubem,
[9] Contemplator: aquas dulcis, & [10] frondea semper
[10] Tecta petunt. [11] Huc tu jussos asperge [12] sapores,
Trita melisphylla, & cerinthæ [13] ignobile gramen,
[14] Tinnitusque cie, & [15] Matris quate cymbala circùm.
Ipsae consident [16] medicatis sedibus: ipsae
Intima more suo sese in [17] cunabula condent.
Sin autem ad pugnam exierint; ([18] nam saepè duobus
[19] Regibus incessit magno discordia [20] motu)
Continuoque animos [41] volgi, & trepidantia bello
Corda licet [22] longè praescíscere: namque [23] morantis
Martius ille aeris rauci canor [24] increpat, & vox
[25] Auditur, [26] fractos sonitus imitata tubarum
Tùm [27] trepidae inter se [28] coëunt, pennisque coruscant,
[29] Spiculaque exacuunt rostris, [30] aptantque lacertos:
Et circa regem, atque ipsa ad [31] praetoria densae
[32] Miscentur, magnisque [33] vocant clamoribus hostem.
Ergo ubi [34] ver nactae [34] sudum, camposque patentis,
Erumpunt portis, concurritur; aethere in alto
Fit [35] sonitus; magnum mistæ [36] glomerantur in orbem,
Praecipitesque cadunt. Non [37] densior aëre grando,

1 Examinis spem prolemque in favis. 2 Formant novos favos. 3 Componunt. Al. *fingunt*. Metaph. à ferrariis, ut & *excudunt* 4 Alvearibus. 5 Remigio alarum, id est, volare. 6 Serenam, claram. 7 Examen apum glomeratim & agminatim volantium & ludentium in formam nubis 8 Duci. 9 Observa eas. 10 Arbores benè frondentes. 11 Ad hanc rem. 12 Succo florum apibus gratorum. 13 Ubique obvium nascens, vile. 14 Pelvium seu æris, cujus delectatione captæ vel metu territæ se in alveos condunt. 15 Cybeles, Matris Deûm; cujus in sacris Galli pulsant cymbala & tympana. 16 Dictis herbis illitis. 17 Alvearia. 18 Sæpè enim intra idem alvearium (quandoque & è diversis) oritur seditio, disceditur que in partes duorum regum, de imperio contendentium. Arist. 9. l. Hist. 40. cap. 19 Apum. 20 Tumultu. 21 Reliquarum apum, quæ respectu regum *vulgus*, id est, vilis populus sunt. 22 Triduo ante eruptionem mellarius præscíscere poterit ex vespertinis apum bombis ad modum classicorum resonantibus. 23 Intra alvearia sua. 24 Carpit. 25 Inter apes. 26 Raucitate canentes. 27 Tumultuantes arma parant, seque ad pugnam expediunt. 28 Congrediuntur. 29 Aculeos suos. 30 Ad insultus faciendos 31 Tabernacula Imperatoris utriusque: allusum ad castra Rom. 32 Summa cura custodiunt regem. 33 Provocant. 34 Diem serenum & aërem purum. 35 Pugnantium. 36 Convolvuntur. 37 Quàm apes.

Nec

Nec de concussa [1] tantùm pluit ilice glandis.
[2] Ipsi per medias acies, insignibus alis,
Ingentis animos angusto in pectore versant:
Usque adeò [3] obnixi non cedere, dùm [4] gravis aut hos,
Aut hos, versa fugâ victor [5] dare terga subegit.
[6] Hi motus animorum, atque haec [7] certamina tanta,
Pulveris exigui jactu compressa [6] quiescent.
Verum, ubi [8] ductores acie revocaveris ambo,
Deterior qui visus, eum, ne [9] prodigus obsit,
[10] Dede neci: melior [11] vacuâ sine regnet in aula.
[12] Alter erit maculis [13] auro squallentibus ardens:
(Nam duo sunt [14] genera) hic melior, insignis & [15] ore,
Et [16] rutilis clarus squamis: [17] ille [18] horridus alter
Desidiâ, [19] latamque trahens [20] inglorius alvum.
Ut binae regum [21] facies, ita corpora [22] plebis:
Namque aliae [23] turpes horrent, ceu pulvere ab alto
Cùm venit, & [24] sicco terram spuit ore viator
[25] Aridus, [26] elucent aliae, & fulgore coruscant,
[27] Ardentes auro, & paribus [28] lita corpora [29] guttis.
Haec potior suboles. [30] Hinc caeli [31] tempore certo
Dulcia mella premes: nec tantum dulcia, quantum
Et [32] liquida, & durum Bacchi domitura saporem.
At cùm incerta volant, [33] caeloque examina [34] ludunt,
Contemnuntque favos, & [35] frigida [36] tecta relinquunt:
Instabilis animos ludo prohibebis [37] inani.
Nec magnus prohibere labor: tu regibus alas
Eripe. Non [38] illis quisquam cunctantibus [39] altum

1 Quantum apum cadit ex tali conflictu. 2 Reges. 3 Obnitentes. 4 Molestus & graviter urgens 5 Fugere. 6 Hæc duorum examinum discordantium pugna sedabitur. 7 Apum. 8 Principes, id est, reges, à pugna reduxeris domum per jactum pulveris. 9 Mella absumens. 10 Occide. 11 Altero rege. 12 Melior 13 Fulgentibus more squammarum in piscibus colore fulvo. 14 Regum. 15 Facie. 16 Micantibus in morem auri. 17 Deterior ille. μέλας καὶ πλατυγάστωρ Arist. 9. l. Hist. Anim. 40. c. 18 Incultus. 19 Obesam & oblongam. 20 Sine gloria. 21 Formæ. 22 Vulgi, id est, reliquarum apum. 23 Deterioris notæ apes sunt pulveri, sputo concreto, concolores. 24 Pulverem cum saliva concretum 25 Desiccatione & siti. 26 Meliores notæ apes splendent. 27 Resplendentes fulgore auri. 28 Illita ac distincta. 29 Maculis quasi guttatim sparsis. 30 Ex hac sobole. 31 Stato anni tempore, *vel* Cœli temperie. 32 Pura, & quæ admisceas austero vino ad mitigandam asperitatem. *Tam benè Theseis Massica vina favis.* Martial. 4. l. 13 Ep. 33 In aëre. 34 Per ludum & otium glomerata, gyros & choreas ducentia. 35 Non opere, ut prius, ferventia. 36 Alvearia sua. 37 Tunc enim non mellificandi gratia exeunt. 38 Regibus domi manentibus. 39 Subvolare ludibundè per aëra.

Ire iter, aut [1] castris audebit vellere signa.
[2] Invitent croceis [3] halantes floribus horti:
Et [4] custos furum atque avium, cùm falce salignâ
[5] Hellespontiaci [6] servet tutela Priapi.
Ipse [7] thymum, [8] pinosque [9] ferens de montibus altis,
Tecta ferat latè circùm, cui [10] talia curae:
Ipse labore manum duro terat: ipse feracis
[11] Figat humo plantas, & [12] amicos inriget imbris.
Atque equidem, extremo ni jam sub fine [13] laborum
[14] Vela traham, & terris festinem advertere proram:
Forsitan & pinguis hortos quae cura colendi
Ornaret, canerem; biferique [15] rosaria [16] Paesti;
Quoque modo [17] potis gauderent intyba rivis,
Et virides apio [18] ripae; tortusque per herbam
[19] Cresceret in ventrem cucumis; nec [20] sera comantem
Narcissum, aut [21] flexi tacuissem vimen acanthi,
Pallentisque ederas, & [22] amantis litora myrtos.
Namque sub [23] Oebaliae memini me turribus altis,
Quâ [24] niger [25] humectat [26] flaventia [27] culta [28] Galaesus,
[29] Corycium vidisse senem, cui pauca [30] relicti
Jugera ruris erant: nec fertilis illa juvencis,
Nec pecori [31] opportuna seges, nec [32] commoda Baccho.
Hic [33] rarum tamen in dumis olus, albaque circum

1 Aut in bellum prodire. Metaph. à militari disciplinâ. 2 Alliciant & attrahant apes ad se. 3 Spirantes 4 *Deus inde ego furum, aviumque Maxima formido* Hor. 1 l. Sat. 8. 5 Nati in urbe Lampsaco propè Hellespontum. 6 Hortos. 7 Herbam apibus gratissimam, ad mella conficienda. 8 Ad ceram conficiendam. 9 Ad alvearia. 10 Mella & cera. 11 Affigat 12 Salubres superfundat imbres. 13 Georgicorum 14 Metaph. à nautis, qui, portum subituri, vela colligunt. 15 Rosarum copiam. 16 Oppidi maritimi Lucaniæ, bis in anno rosas ferentis. 17 Imbibitis. 18 Fluviorum *vel* hortorum pulvini & areæ. 19 Acciperet latum ventrem. 20 Sere seu tarde comas spargentem florentemque. Hellenismus: *ut Torva tuentem: Acerba fremens: Multa gemens*, &c. 21 Flexilis. 22 Feliciter nascentes in littoribus 23 Tarenti, ab Oebaliis conditi duce Phalanto. Oebalis autem rex fuit Laconiæ, unde Lacones Oebali dicti. 24 Cæruleus aut profundus Al. *piger*, id est, lente fluens. 25 Irrigat. 26 Segete. 27 Arva. 28 Calabriæ fluvius. 29 *Coricus* est urbs, mons, antrum Ciliciæ. Erit itaque *Corycius* Cilix, vel è remigum numero, quorum opera contra ipsos Cilicas piratis usus fuerat Pompeius: *vel* miles Pompejanus, post Cilicas devictos emeritus & agro donatus. 30 Præteriti in divisione & contempti, utpote inutilis: ut in seq. Alii exp. hæreditarii, à patre sc. relicti. ut *Res non parta labore, Sed relicta*. Martial 10 l. 27. Ep. voluntque Poëtam respicere ad duos fratres Vejanios, quibus à patre relictam esse parvam villam refert Varro, l. 3. R. R c. 16. Quid si *relictum rus* sit quo pulsus prior dominus cesserit veterano militi, cui assignabatur in divisione. *Nos patria fines, & dulcia linquimus arva*. Eclog. 1. & 9. 31 Accommodata & grata. 32 Idonea vitibus. 33 Plantatile.

Lilia,

Lilia, [1] verbenasque [2] premens, [3] vescumque papaver,
[4] Regum aequabat opes [5] animis: seraque [6] revertens
Nocte domum, dapibus mensas onerabat [7] inemtis.
[8] Primus vere rosam, atque autumno carpere poma:
Et cùm tristis hiems [9] etiamnum frigore saxa
Rumperet, & glacie cursus [10] frenaret aquarum,
Ille [11] comam mollis jam tùm [12] tondebat acanthi,
Aestatem [13] increpitans seram, Zephyrosque morantis.
Ergo apibus [14] fœtis [15] idem, atque examine multo
Primus abundare, & [16] spumantia [17] cogere pressis
Mella favis: illi [18] tiliae, atque uberrima [18] pinus:
[19] Quotque in flore novo pomis se fertilis arbos
[20] Induerat, totidem autumno [21] matura tenebat.
Ille etiam [22] seras in [23] versum distulit ulmos,
[24] Eduramque pirum, & spinos jam pruna ferentis,
Jamq; [25] ministrantem platanum potantibus [26] umbras.
Verum haec ipse equidem, [26] spatiis [27] exclusus [26] iniquis,
Praetereo, atque aliis post me memoranda relinquo.
Nunc age, naturas apibus quas Juppiter ipse
Addidit, [28] expediam: [29] pro quâ mercede canoros
[30] Curetum sonitus, crepitantiaque aera secutae,
[31] Dictaeo [32] caeli regem pavêre sub antro.

1 Herbas, quibus in sacris uti solebant. 2 Serens: *vel* falce metens. 3 Cereale, quo vesci posset. 1. Georg. 4 Ditissimorum. 5 Quia re ipsâ non potuit. 6 Ex illo agro sterili. 7 Sibi in horto suo natis, nullo pretio comparatis. Horat. Od. 2. Ep. de rusticâ vitâ. *Et horna dulci vina promens dolio. Dapes* inemptas *apparet.* 8 Fructu perenni dives & felix. Verno: æstivo, autumnali, hyberno. 9 Ipso puncto temporis. 10 Constringeret. 11 Summitatem. 12 Metebat. 13 Voto & voce, ut cujus studium æstas sera & Zephyri veris comites nondum spirantes morarentur. 14 Enixis partum. 15 Senex Corycius. 16 Ex pressura. 17 Constipare. 18 Ad gluten & favos. 19 Nec ullus vernus flos destituebat eum autumnali fructu. 20 Ornaverat & vestiverat, id est, quot flores produxerat arbor. 21 Sc. *poma.* 22 Antiquas. 23 In ordinem & quincuncem transtulit & disposuit. Quid si dicamus, inversas ulmos incurvabat, pedamenta futura viribus. 24 Robustam aut valdè duram. 25 Hospitalem convivantibus. 26 Temporis atque instituti mei angustis spatiis. 27 Ab hujusmodi rerum executione. 28 Aperiam. 22 Quid mercedis accepturæ. 30 Curetes Cretæ incolæ sacrique fratres, Opi parturienti, Saturnumque filios ex pacto cum Titane vocantem fallere cupienti, suppetias laturi, æreis crepitaculis nati infantis Jovis vagitum celarunt, cymbalorum sonitum secutæ apes melle nutrierunt Jovem in antro Cretensi. In cujus officii mercedem tulêre à Jove singularem naturam, politiam & mores: Sobolis, patriæ, cibi in medium quæsiti communionem, & Rempublicam, quasi Platonicam. 31 *Dicte.* mons Cretæ. 32 Jovem.

[1] Primaque [2] ferratis praefigunt [1] ora capistris.
Quod surgente die mulsêre, horisque diurnis,
Nocte [3] premunt: quod jam [4] tenebris, & sole [5] cadente,
Sub lucem exportans [6] calathis [7] adit oppida pastor:
Aut [8] parco sale [9] contingunt, [10] hiemique reponunt.
Nec [11] tibi cura canum fuerit [12] postrema: sed unà
Veloces [13] Spartae catulos, [14] acremque Molossum
Pasce [15] sero pingui. Nunquam custodibus illis
[16] Nocturnum stabulis furem, incursusque luporum,
Aut inpacatos [17] à tergo horrebis [18] Hiberos.
Saepè etiam cursu timidos agitabis [19] onagros:
Et canibus leporem, canibus venabere damas:
Saepè [20] volutabris pulsos silvestribus apros
Latratu [21] turbabis [22] agens: montesque per altos
Ingentem clamore [23] premes ad retia cervum.
Disce & odoratam stabulis accendere [24] cedrum,
[24] Galbaneoque [25] agitare [26] gravis nidore chelydros.
Saepè sub immotis præsepibus aut [27] mala tactu
Vipera delituit, [28] cœlumque exterrita fugit;
Aut tecto assuetus coluber succedere, & umbrae,
Pestis acerba boum, pecorique adspergere virus,
[29] Fovit humum. Cape saxa manu, cape [30] robora, pastor,
[31] Tollentemque minas, & sibila colla tumentem
[32] Dejice: jamque fuga timidum caput abdidit altè,
Cum medii [33] nexus, extremaeque [34] agmina caudae

1 Extrema labra. 2 Ferro, ut clavis, munitis, unde hædi fugere volentes matrem lædant. 3 In caseum cogunt. 4 Ingruentibus 5 Occidente. 6 Lac illud, lacticinia venalia in vasculis vimineis, ferunt ad oppida. 7 Ut vendat. 8 Modico aut conservativo. 9 Respergunt lac pressum. 10 In hiemem. 11 Pastori, 12 Minima. 13 Laudantur passim Lacones & Epirotici canes. Hic ad custodiam & venationem. 14 Strenuum ad venatum & custodiam pecoris. 15 Liquore a caseo aut lacte defluente, quo pingues fiunt canes. 16 Noctu adorientem. 17 Per insidias gregem insequentes cum horrore expavebis. 18 Hispanos, bellicosos, adeoque prædones & abigeos. 19 Sylvestres asinos, quorum pulli in deliciis. Mart. 13. l. 94. Epig. 20 E locis cœnosis, quibus gaudet amica luto sus. 21 Urgebis, ne infestent segetem aut pecus tuum. Vox venatica. 22 Persequens. 23 Compelles. 24 Cujus suffitu & odore arceantur chelydri. Viperæ latitantes, & colubri lacticinia aut vini dolia frequentantes. 25 Profligare 26 Molestos. 27 Nociva dum tangitur. 28 Acrem. 29 Conditus est sub terrà, quam amplexus est. 30 Sudem aut ligna dura. 31 Erigentem caput iratum. 32 Occide viperam 33 Collectiores in angulos. 34 Orbes, nexus.

[1] Solvuntur, [2] tardosque trahit [3] sinus ultimus orbis.
Est etiam ille [4] malus [5] Calabris in saltibus [6] anguis,
Squamea [7] convolvens sublato pectore terga,
Atque notis longam [8] maculosus grandibus alvum:
Qui, dùm amnes ulli rumpuntur fontibus, & dùm
Vere madent udo terrae, ac pluvialibus Austris,
[9] Stagna colit; ripisque habitans, hic piscibus atram
[10] Inprobus ingluviem, ranisque [11] loquacibus explet:
Postquam [12] exusta palus, terraeque ardore dehiscunt,
Exsilit in siccum; & flammantia lumina torquens,
[13] Saevit agris, [14] asperque siti, atque [15] exterritus aestu.
Ne mihi tùm mollis sub dio carpere somnos,
Neu dorso nemoris libeat jacuisse per herbas:
[16] Cum, [17] positis novus exuviis, nitidusque [18] juventā,
Volvitur, aut catulos tectis, aut ova relinquens,
Arduus [19] ad solem, & linguis [20] micat ore [21] trisulcis.
[22] Morborum quoque te [23] caussas, & signa docebo
Turpis ovis [24] tentat scabies, I. ubi frigidus imber
Altius [25] ad vivum persedit, & II. [26] horrida [27] cano
[28] Bruma gelu; vel III. cùm [29] tonsis inlotus adhaesit
Sudor, & IV. [3] hirsuti [31] secuerunt [32] corpora vepres:
[33] Dulcibus idcircò pluviis pecus omne [34] magistri
Perfundunt udisque aries in gurgite villis
Mersatur, [35] missusque [36] secundo defluit amni;
Aut tonsum [37] tristi [38] contingunt [39] corpus [40] amurcā,
Et spumas miscent [41] argenti, vivaque sulfura,
[42] Idaeasque pices, & pinguis [43] unguine ceras,

1 Cùm caput abditur, & media membra dissolvuntur ab extremis, & explicando sic membra sua fingit se serpens mortuum. 2 Ita ut non videatur se amplius moturus. 3 Angulus. 4 Nocivus. 5 Calabriæ regionis Italiæ. 6 Cherlydrus, aquas & terras infestans. Natrix. 7 Complicans. 8 Defluunt per fontes. 9 Aquas stantes habitat & frequentat. 10 Audax & vorax. 11 Coaxantibus 12 Exhausta calore solis. 13 Sævitiam suam exercet. 14 Irritatus. 15 Al. *exercitus* 16 De Pyrrho eadem 2. l. Æn. Lucret. 4. l. *Cum lubrica serpens Exuit in spinis vestem* l 2. 17 Innovatus vertere pelle deposita. 18 Pelle nova, qualem habuit in juventa. 19 Soli expositus. 20 Per vices sine ordine movetur. 21 In tres sulcos fissis, id est, nunc exerit, nunc inserit linguas, sicut micantes nunc erigunt, nunc depriment digitos. 22 *Quarta libri pars, de morbis pecorum.* 23 Quatuor *I. II. III IV.* 24 Molestat atque inficit. 25 Usque ad interiora. 26 Horrere seu frigere faciens. 27 Albicante. 28 Hyems. 29 Olli-bus. 30 Dentati. 31 Dilaceraverunt 32 Ovium. 33 Remedia morbi, & scabiei docet. 34 Pastores. 35 Aries missus in fluvium. 36 Descendente. 37 Amarà, aut dolorem adferente. 38 Molliter inungunt & fricant 39 Ovis. 40 Fæcibus olei. 41 Vivi. 42 Ida mons Phrygiæ pinubus nobilis, è quibus fluit pix liquida, *tarra*, & resina. 43 Viscositate.

[1] Scillamque, [2] elleborosque graves, nigrumque bitumen.
[3] Non tamen ulla magis praesens fortuna laborum est,
Quam si quis ferro potuit [4] rescindere summum
Ulceris os. Alitur vitium, [5] vivitque tegendo:
Dùm medicas adhibere manus ad [6] vulnera pastor
Abnegat, [7] & meliora Deos sedet omina poscens.
Quin etiam, ima dolor balantum lapsus ad ossa
[8] Cùm [9] furit, atque artus [10] depascitur [11] arida febris;
Profuit incensos aestus [12] avertere, & inter
Ima [13] ferire pedis [14] salientem sanguine venam:
[15] Bisaltæ quo more solent, [16] acerque [17] Gelonus,
Cùm fugit in Rhodopen, atque in deserta Getarum,
Et lac concretum cum sanguine potat equino.
[18] Quam *I.* procul aut molli succedere saepius umbrae
Videris, *II.* aut summas carpentem ignavius herbas,
III. [19] Extremamque sequi, *IV.* aut medio procumbere campo
Pascentem, *V.* & [20] serae solam decedere nocti:
Continuo [21] culpam ferro conpesce priùs quàm
Dira [22] per incautum serpant contagia volgus.
Non tam creber agens [23] hiemem ruit [23] aequore turbo,
Quàm multae pecudum [24] pestes: nec singula morbi
Corpora corripiunt; sed tota [25] aestiva repentè,
[26] Spemque gregemque simul, cunctamque ab origine gentem.
[27] Tum [28] sciat [29] aërias Alpis, & [30] Norica [31] si quis.

1 Cepam marinam. 2 Album 3 Nigrum veratrum, & non tamen efficacius aut praesentius aliud remedium, quàm exulceratæ partis rescissio: *Ulcus enim vivescet & inveterascet alendo.* Lucret 4 4 Resecare & aperire. 5 Crescit 6 Ulcera ovium. 7 Et ipse otiosus desidens, neque manum admovens remedium cœlitus ignavis precibus exposcit, exspectatque. *Frustrà enim, si te ignaviæ tradideris, votis muliebribus auxilia Deorum implores* Salust. 8 Ad febrim ovium mittatur sanguis è vena in talo aut inter ungulas. 9 Sævit. 10 Absumit. 11 Lenta tabe consumens ossa 12 Expellere 13 Percutiendo aperire. 14 Scatentem. 15 Accolæ Ponti Euxini. 16 Strenuus ad prælia. 17 Geloni, Sarmatæ: Getæ pop. Scythiæ prædabundi, in itinere aut fugâ, deprehensi fame aut siti, sanguinem è cruribus equinis emissum equarum lacte mistum (sunt enim ἱππημόλγοι) bibunt. 18 Signa Pecudis febricitantis quinque I. II. III IV. V. 19 Ovem ultimam. 20 Tardè adventanti 21 Cultro aut cauterio culpam contagii futuri ejus pecudis reseca. 22 Diffundatur per multitudinem ovium tuarum nescientium cavere secreta nocumenta, 23 Tempestatem aut grandinem in mari. 24 Sc *sunt*. 25 Greges in æstivis. Metonym. loci pro locato: æstate autem potissimùm febre corripiuntur oves. 26 Gregis, id est, agnos simul & oves 27 Cùm hæc pestis inciperet. 28 Quod morbi non singula, sed universa sæpè corripiunt corpora. 29 Altissimas. 30 Illyrica. 31 Si quis sc. *vidisset* tum Alpes, &c.

Cas-

Castella [1] in tumulis, & [2] Iapidis arma Timavi,
Nunc quoque [3] post tantò videat, desertaque regna
Pastorum, & longè saltus latéque vacantis.
[4] Hic quondam [5] morbo caeli miseranda coörta est
[6] Tempestas, totoque [7] autumni [8] incanduit aestu;
Et genus omne [9] neci pecudum [9] dedit, omne ferarum;
Corrupitque lacus; infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat simplex; sed ubi [10] ignea venis
Omnibus acta sitis, miseros [11] abduxerat artus,
Rursùs abundabat [12] fluidus [13] liquor, omniaque in se
Ossa [14] minutatim morbo collapsa [15] trahebat.
[16] Saepè [17] in honore Deûm medio stans *I.* hostia ad aram,
Lanea dùm [18] niveâ circumdatur [19] infula [18] vittâ,
Inter [20] cunctantis cecidit moribunda [21] ministros:
Aut si [22] quam ferro mactaverat [23] ante sacerdos,
[24] Indè neque [25] inpositis ardent altaria [26] fibris,
Nec responsa potest [27] consultus reddere [28] vates:
Ac vix suppositi [29] tinguuntur sanguine cultri,
Summaque [30] jejunâ sanie [31] infuscatur arena.
II. Hinc [32] laetis vituli [33] vulgo moriuntur in herbis,
Et [34] dulcis animas [35] plena ad praesepia reddunt.
III. Hinc [36] canibus [37] blandis [38] rabies venit, & *IV.* [39] quatit aegros

1 In colliculis sita. 2 Fluvii in Iapidiâ, Venetiæ regione. 3 Tam longo tempore post, ut pecus instaurari potuisset. 4 In his dictis regionibus. 5 Corrupto & infecto aëre. 6 Pestilentialis. 7 Qualis solet esse in autumno. 8 Pestis effervuit. 9 Necavit. 10 Ardentissima. 11 A naturali situ, id est, contraxerat membra miserorum animalium. Al. *adduxerat.* 12 Superfluus. 13 Humor corruptus, cacochyma. 14 Per minutas particulas. 15 Ex corruptione aëris sanguis & succus bonus desiccabatur. 16 Grassata lues invasit. I. *Hostias*, II. *Vitulos*, III *Canes*, IV. *Sues*, V *Equos*, VI. *Boves*, VII. *Feras*, VIII. *Pisces*, IX. *Serpentes*, X. *Aves.* 17 Pecus mactanda stans, id est, parata ut in Deorum honorem mactetur. 18 Candidissimo velamine capitis. 19 Hostiæ coronabantur infulis, & fasciæ erant instar diadematum, à quibus utrinque dependebant vittæ. 20 Segnius ferentes. 21 Popar, qui victimam cædunt. Ovid. 2. Fast. *Nominis esse potest succinctus causa minister, Hostia cœlitibus quo feriente cadit.* 22 Aliquam hostiam. 23 Quam ipsâ peste caderet 24 Ex tali hostia. 25 Ad cremandum. 26 Extorum, id est, exta illa corruptissima nolebant incendi 27 Consilium interrogatus. 28 Extispex, cujus erat, consultis extis, futura prædicere, nihil hic præsagire potest, corruptis tabo extis. 29 Imbuuntur: quia totus lentâ tabe absumptus fuerat. 30 Macilenta & modica. 31 Fit fusca 32 Pinguibus. 33 Passim. 34 Dulcem vitam. 35 Pabulorum. 36 Sagacibus sc. & odoris prima infectio. 37 Domino suo blandiri solitis. 38 Quæ propria canum. 39 Tremere facit.

Tussis [1] anhela sues, ac faucibus [2] angit [3] obesis.
Labitur infelix, [4] studiorum, atque immemor [5] herbae.
V. [6] Victor equus, fontisque [7] avertitur, & pede terram
[8] Crebrò ferit: demissae [9] aures: [10] incertus ibidem
Sudor; & ille quidem morituris frigidus: aret
Pellis, & [11] ad tactum tractanti dura resistit.
Haec ante [12] exitium primis [13] dant signa diebus.
Sin in processu coepit [14] crudescere morbus,
Tùm verò ardentes [15] oculi, atque attractus ab alto
Spiritus, interdùm gemitu [16] gravis: [17] imaque longo
Ilia singultu [18] tendunt: [19] it naribus [20] ater
Sanguis, & [21] obsessas fauces premit [22] aspera lingua.
Profuit [23] inserto [24] latices infundere [25] cornu
Lenaeos: ea visa salus morientibus [26] una.
Mox erat [27] hoc ipsum exitio, [28] furiisque refecti
Ardebant; ipsique suos, jam morte sub [29] aegrâ,
([30] DI meliora piis, [31] erroremque hostibus illum!)
[32] Discissos nudis laniabant dentibus artus.
VI. Ecce autem duro [33] fumans sub vomere taurus
Concidit, & mistum spumis vomit ore cruorem,
Extremosque [34] ciet gemitus. [35] It tristis arator,
Maerentem [36] abjungens [37] fraternâ morte [38] juvencum;
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
[39] Non umbrae altorum nemorum, non mollia possunt
Prata [40] movere animum, non qui per saxa volutus
Purior electro campum petit amnis: at ima
[41] Solvuntur latera, atq; oculos [42] stupor urguet [43] inertis,

1 Anhelitum trahens 2 Strangulat. 3 Sic inflatis, ut pingues putentur. 4 Certaminum. 5 Pabuli: ut Eclog. 8 *Immemor* herbarum *quos est mirata juvenca Certantes*, Musam sc. sive cantum pastorum Damonis & Alphesiboei. V. *Equos.* 6 Vincere solitus in curuli certamine. 7 Aversatur & refugit. 8 Crebrò. Hellenismus. 9 Equi languentis. 10 Cujus causa latet. 11 Dùm quis attingit eam. 12 Mortem. 13 Equi morituri. 14 Ingravescere ac saevior fieri. Sic, *Dijectâ* crudescit *pugna Camillâ.* 15 Sc. *fiunt.* 16 Molestus. 17 Interiora. 18 Tentantur. 19 Defluit. 20 Corruptus. 21 Clausas & obstructas. 22 Ex nimia siccitate rigens. 23 Ori immisso. 24 Vinum autem, quod in mali hujus remedium adhiberi solitum est, in tantum non profuit; ut etiam obfuerit in furiam actis equis, ut ipsi se suis dentibus laniarent. 25 Infundibulo. 26 Sola. 27 Vinum infundere, quod saluti esse putabatur. 28 Et equi recreati per furorem, qui vires adferre videtur, incendebantur majoribus furiis. 29 Ægros faciente. 30 Mittant, concedant, Abominandi formula. 31 Furorem illum, quem tùm equi perpessi sunt. 32 Dilaniores. VI. *Boves.* 33 Cùm fumaret & impensè laboraret. 34 Excitat 35 Abit. 36 Separans & à jugo dissolvens. 37 Consortis, jugalis tauri interitu, quo, quasi fratre, in labore usus fuerat. 38 Alterum. 39 Nulla juvant remedia, nusquam patet suffugium; levamen nullum. 40 In sui desiderium allicere. 41 Labascunt ejus latera. 42 Hebetudo obsidet. 43 Immobiles, aut parùm videntes prae stupore.

Ad terramque fluit [1] devexo pondere cervix.
[2] Quid labor, aut benefacta [3] juvant? quid vomere terras
Invertisse gravis? [4] atqui non [5] Massica Bacchi
Munera, non [6] illis epulae nocuêre [7] repostae:
Frondibus & victu pascuntur [8] simplicis herbae:
Pocula sunt fontes liquidi, atque [9] exercita cursu
Flumina: nec somnos [10] abrumpit cura salubres.
[11] Tempore non alio, dicunt, regionibus illis
Quaesitas ad sacra boves Junonis, & [12] uris
Inparibus ductos alta ad [13] donaria currus.
[14] Ergo aegrè rastris terram [15] rimantur, & ipsis
[16] Unguibus infodiunt fruges, montisque per altos
[17] Contentâ cervice trahunt stridentia plaustra.
VII. Non [18] lupus insidias [19] explorat ovilia circum,
Nec gregibus [20] nocturnus [21] obambulat: acrior illum
[22] Cura domat: timidi damae, cervique fugaces
Nunc interque [23] canes, & circum tecta vagantur.
VIII. Jam maris immensi prolem, & genus omne [24] natantum
Litore in extremo, ceu [25] naufraga corpora, fluctus
[26] Proluit: [27] insolitae fugiunt in flumina Phocae.
IX. [28] Interit & curvis frustrà defensa latebris.
Vipera, & attoniti squamis [29] adstantibus [30] hydri.
X. Ipsis est aër avibus [31] non aequus, & illae

1 Pondere corporis aut capitis devoluto. 2 Neque iis operæ in terra colenda impensæ gratia ulla aut respectus. 3 Prosunt. 4 Atqui non à temulentia aut crapula ex vino & epulis hic morbus tauris, quibus simplex victus herbæ & potus fluentis aquæ, nedum ab insomni curâ. 5 Vina in Massico, Campaniæ monte, crescere solita, quæ fortia sunt. Horat. l. 1. Od. 1. *Est, qui nec veteris pocula Massici, Nec partem solido demere de die, Spernet.* 6 Juvencis aratoriis. 7 Sæpius appositæ. 8 Propter epularum varietatem. 9 Purificata repentino fluxu. 10 Sicut hominibus solet. 11 Jam quidem, sicubi alias, necesse erat, in locum taurorum, qui interierant jungere uros, qui ad Junonis templum ferrent sacra. Allusum volunt ad Argivam sacerdotem, quam, desideratis jumentis, filii Cleobis & Biton ad fanum sub curru juncti traxerunt Ci. Tusc quæst l. 1. Val. Max. l. 5. c. 4. 12 Bobus sylvestribus indomitis, & ob id impariter trahentibus: de quibus Cæs. l. 6. Bel. Gal 13 Sacraria seu repositoria rerum, quæ Diis donantur. 14 Quia deerant boves aratorii. 15 Sulcant agricolæ. 16 Manibus. 17 Contractâ propter pressuram. Quin & ipsi homines aratra junctim trahebant. VII. *Feras.* 18 Nunc docet ferarum miserabilem luem. 19 Explorando facit. *Triste lupus stabulis.* Eclog 3. 20 Tempore nocturno. 21 Insidiaturus. 22 Instantis mortis. 23 Innoxios, ut quos sua etiam cura domat. VIII. *Pisces.* 24 Piscium. 25 Post naufragium ad littora projecta. 26 Impulsu provolvit in litus. 27 Vituli marini insolitæ magnitudinis aut rarò visi. IX. *Serpentes.* 28 Pestilentia 29 Horrentibus & asperis atque erectis ex morbo. 30 Serpentes aquatici X. *Aves.* 31 Iniquus & pestilens ac perniciosus: ut supra, *Non æquus Acerris.*

[1] Praecipites altâ vitam ſub nube relinquunt.
[2] Praetereà, jam nec mutari pabula [3] refert;
[4] Quaeſitaeque nocent artes: [5] ceſsêre [6] magiſtri
[7] Phyllirides Chiron,[8] Amythaoniusque Melampus.
[9] Saevit & [10] in lucem Stygiis emiſſa tenebris
[11] Pallida [12] Tiſiphone morbos agit [13] ante, [14] metumque,
Inque dies [15] avidum ſurgens caput altiùs effert:
Balatu [16] pecorum, & crebris [17] mugitibus amnes,
Arenteſque ſonant ripae, colleſque [18] ſupini.
Jamque catervatim [19] dat [20] ſtragem, atque [21] aggerat ipſis
In ſtabulis turpi [22] dilapſa cadavera [23] tabo:
[24] Donec humo [25] tegere, ac foveis abſcondere [26] diſcunt.
Nam neque erat [27] coriis uſus: nec viſcera quiſquam
Aut undis [28] abolere poteſt, aut [29] vincere flammâ.
Nec tondere [30] quidem morbo, [31] illuvieque peresa
Vellera, [32] nec telas poſſunt attingere putris.
Verùm etiam [33] inviſos ſi quis [34] tentârat amictus,
Ardentes [35] papulae atque [36] immundus [37] olentia ſudor
Membra [38] ſequebatur: [39] nec longo deinde moranti
Tempore, [40] contactos artus [41] ſacer ignis edebat.

1 Præcipitantur in terram decidentes. 2 *Nec ratio remedî communio certa dabatur*. Vide Lucret. 6. l. 3 Quicquam ad rem facit. 4 *Succumbit medicina malis*. Manil. *mali moles potentior arte eſt*: 5 Victi ſunt à morbo, & ſuccubuerunt. Undè Ovid. l. 1. de Ponto: *Non eſt in medico ſemper relevetur ut æger, Interdùm docta plus valet arte malum* 6 Medici optimi eorumque inventa, cujuſmodi fuêre . . 7 . . . Chiron Saturni & Phylliræ. . . . . . . 8 Melampus filius Amythaonis. Hos autem duos per Synecdochen pro quibuſlibet præſtantiſſimis medicis ponit 9 Et quis modus ubi furiæ ab inferis emiſſæ, longè lateque luem illam ſpargant, morbos metumque indies adaugeant 10 Ad regionem noſtram. 11 Ab effectu. 12 Furia infernalis. 13 Se. 14 Mortem, quæ ex vel cum metu conſpicitur. 15 Cupidum cædis & ſanguinis. 16 Ovium. 17 Taurorum morientium. 18 Editoribus. 19 Tiſiphone, aut ipſa peſtis. 20 Cumulum morientium 21 Accumulat. 22 Quæ occiderant. 23 Sanguine corrupto. 24 Tandem inventum altis foſſis ſepelire animalia peſte abſumpta; quorum vellera, coria ac viſcera nulli erant uſui, imò tangentibus exitialia. 25 Cadavera. 26 Homines. 27 Pellibus, è quibus coria parantur. 28 Purgare. 29 Excoquere igni. 30 Saltem. 31 Et ſanie & corruptione. 32 Nec paſtores per laborem pervenire ad hoc poſſunt, ut ex iis habeant telas etiam putres. 33 Quos natura invidit & negavit mortalibus. 34 Conatus fuerat facere. 35 Puſtulæ exanthemata aut carbunculi. 36 Corruptus. 37 Graviter. 38 Inficiebat. 39 Et paulo poſt 40 Ab illis amictibus, id eſt, qui talibus veſtiebantur, etiam inficiebantur 41 Execrabilis & peſtilentialis ignis, id eſt, Eryſipelus aut peſtis abſumebat.

P. VIRGILII MARONIS

GEORGICORUM.

LIBER IV.

ARGUMENTUM.

MEllarii sedes ut designanda. Alveorum materies & fabrica. Apum seditiones & pugnæ. Breviter de cultura horti, laudata Tarentini cujusdam senis industria. Apum Respublica, fœtur, victus, patria, leges, fœdera pacis ac belli, laboris, & quietis. Providentia. Præsagia tempestatum. Genus, ætas, cultus in reges. Ingenium, solertia, & quasi rationis scintillæ. Mellatio, cujus duo tempora: Ver, & Autumnus. Apum morbi & remedia. Exstinctarum restauratio ex putrefacto juvenco. Quæ refertur inventa Aristæo, cujus historiæ adjicitur Orphei fabula. Epilogus operis.

[1] PRotinus [2] aërii mellis [3] caelestia dona
Exsequar: [4] hanc etiam, Maecenas, aspice [5] partem.
[6] Admiranda tibi [7] levium spectacula rerum,
Magnanimosque [8] duces, totiusque ex ordine [9] gentis
Mores, & studia, & [10] populos, & praelia dicam.
In [11] tenui labor: at tenuis non gloria; [12] si quem
Numina laeva sinunt, [13] auditque vocatus Apollo.
Principio, sedes apibus [14] statioque petendae,
[15] Quo neque sit ventis aditus (nam [16] pabula venti

1 Statim vel deinceps in executione cœpti operis perscribam dona beneficio cœli aut in aëre collecta mellis, quod rore & floribus in aëre colligitur. 2 Μέλι δὲ τὸ πίπτον ἐκ τοῦ ἀέρος. Arist. Hist. Anim. l. 5. cap. 22. & Plin. l. 11. c. 12. *Venit hoc ex aere, & maxime siderum exortu, &c. sive ille est coeli sudor sive quaedam siderum saliva, sive purgantis se aëris succus, &c.* 3 Munera Deorum. 4 Sicut reliquas aspexisti: quia statim in principio primi libri Mæcenatem nuncupavit. 5 Agriculturæ, sc. de apibus. 6 Attentionem petit, dicturus de admiranda apum natura, politia, præliis, &c. 7 Utpote apum. 8 Apum reges, quia animas in vulnere linquunt. 9 Generis apum instituta & labores. 10 Progeniem apum. 11 Levi materiâ. 12 Si numina adversa aut gloriæ humanæ inimica sinunt aliquem gloriose dicere. 13 Etsi Apollo, qui Poëtis benevolus est, cœptis meis aspirat. 14 Metaph. à castris & navibus. Locus apiario destinatus, habitatio deligenda 15 Ad quam sedem & stationem non spirent venti. 16 Thymum mella.

Ferre [1] domum prohibent) neque oves, hoedique [2] petulci
Floribus insultent, aut [3] errans bucula campo
[4] Decutiat rorem, & [5] surgentis atterat herbas.
Absint & [6] picti squallentia terga lacerti
[7] Pinguibus à stabulis, [8] Meropesque, aliaeque volucres,
Et manibus [9] Progne pectus signata [10] cruentis.
Omnia nam latè vastant, [11] ipsasque volantis
Ore ferunt, [12] dulcem [13] nidis inmitibus escam.
[14] At [15] liquidi fontes, & stagna [16] virentia musco
[17] Adsint, & [18] tenuis fugiens per gramina rivus,
Palmaque [19] vestibulum, aut ingens [20] oleaster inumbret:
Ut cùm [21] prima novi [22] ducent [23] examina [23] reges
Vere suo, luderque favis [24] emissa [25] juventus,
Vicina [26] invitet decedere ripa calori,
[27] Obviaque hospitiis teneat frondentibus arbos.
[28] In medium, [29] seu stabit iners, seu profluet humor,
[30] Transversas salices, & grandia conjice saxa:
[31] Pontibus ut crebris possint [32] consistere, & alas
[33] Pandere ad aestivum Solem; si fortè [34] morantis
Sparserit, [35] aut [36] praeceps [37] Neptuno immerserit Eurus.
[38] Haec circum [39] casiae virides, & olentia latè

1 Ad alvearia impediunt. 2 Petulantes & lascivi. 3 Pascens juvenca aut junior bos per campum. 4 Deliciat. 5 Crescentes herbas, è quibus pabula atque favos collegerunt apes 6 Habentes terga picta, id est, maculis distincta. 7 Ab alvearibus melle plenis. 8 Aves apibus inimicæ. Arist. & Plin. paros addunt. 9 Hirundo, in quam Progne versa putatur. 10 Sanguinolentis sanguine filii Itys, quem patri epulandum dederat. Hinc Ovid. 6. Met. *neque adhuc de pectore cadis Excessere nota, signataque sanguine pluma est.* 11 Apes. 12 Mellificam fc. 13 In quibus pulli sunt ex rapina pascendi. 14 Noxia priùs amoverat, utilia jam adesse monet. 15 Puri. 16 In quibus crescit lanugo viridis. 17 Ad alvearia. 18 Exilis. 19 Locum fornicatum, in quo locantur alvearia. 20 Olea sylvestris. 21 Primos fœtus apum. 22 Tanquam novam coloniam. 23 Primores apum regali more viventes. 24 Educta. 25 Apiculæ, fœtus novi juniorum apum. 26 Alliciat a calore ad aquas. 27 Et palma aut oleaster objectus decedere volentibus immoretur sedibus frondentibus, id est, ut propter amœnitatem riparum alliciantur exire alveariis, sed propter amœnitatem arboris redeant, nec sedes mutent. 28 Ejus aquæ. 29 Sive stagnabit, sive fluet aqua. 30 In transversum. 31 Lignis aut lapidibus injectis, quibus, ut homines, pontibus utantur. 32 Requiescere 33 Explicare 34 Apes tardius redeuntes ex pascuis dispersit 35 Aut aquis immerserit vis venti. 36 Præcipitanter flans. 37 Metonymia. 38 Strabula apum. 39 *Lavendula* floreat.

Ser-

Serpulla, & [1] graviter ſpirantis copia thymbrae
Floreat, [2] irriguumque bibant [3] violaria fontem.
[4] Ipſa autem, ſeu [5] corticibus tibi ſuta cavatis,
Seu [6] lento fuerint alvearia vimine texta,
[7] Anguſtos habeant aditus: nam [8] frigore mella
[9] Cogit hiems, eademque calor liquefacta [10] remittit.
[11] Utraque vis apibus pariter metuenda: neque illae
Nequicquam in [12] tectis certatim tenuia cerâ
[13] Spiramenta linunt, [14] fucoque & [15] floribus [16] oras
Explent, [17] collectumq; [18] haec ipſa ad munera gluten,
Et viſco, & Phrygiae ſervant [19] pice lentius Idae.
Saepè etiam effoſſis (ſi verâ eſt fama) [20] latebris,
Sub terrâ fodêre [21] Larem: penitusque repertae
[22] Pumicibusque cavis, [23] exeſaeque arboris antro.
Tu tamen è [24] levi [25] rimoſa [26] cubilia [24] limo
Unge, fovens [27] circum, & raras ſuperinjice frondis.
Neu propiùs [28] tectis [29] taxum ſine, [30] neve rubentis
Ure foco cancros, [31] altae neu [32] crede paludi:
Aut ubi odor coeni gravis, aut ubi concava [33] pulſu
Saxa ſonant, vocisque [34] offenſa reſultat [35] imago.
Quod ſupereſt, ubi pulſam hiemem Sol aureus egit
[36] Sub terras, caelumque aeſtivâ luce recluſit:
Illae continuò ſaltus, ſilvasque [37] peragrant,
Purpureosque [38] metunt flores, [39] & flumina libant
Summa leves. [40] Hinc [41] neſcio quâ dulcedine laetae

1 Potenter fragrantis. 2 Irrigantem, id eſt, habeant etiam herbas odoriferas in confinio ad paſtum & mellificium. 3 Loca, in quibus magna violarum copia eſt. 4 Alvei conficiendi ratio, & materia ejus. 5 Subere. 6 Flexibili. 7 Foramina tantilla, ut vix unius apis ſpacia ſint. 8 Quod per latos aditus intraret. 9 Conſtringit & contrahit. 10 Defluere facit. 11 Caloris & frigoris: ille reſolvit: hoc cogit. 12 Alvearibus ſuis. 13 Rimas, per quas ventus intret, obſtruunt. 14 Glutine ex fuco marino frutice, quo veſtes tinguntur. 15 Florum lacrymis. 16 Extremas fiſſuras opplent. 17 Ex floribus & herbis. 18 Ad obſtruendas rimas. 19 Quæ colligitur ex arboribus piceis, in Ida, Phrygiæ monte, abundantibus. 20 Cavernis. 21 Foramen. 22 Saxis cavernoſis. 23 A carie aut vetuſtate. 24 Alvearia. 25 Hiantia & rimas habentia. 26 Seu luto & fimo bubulo molli. 27 In circuitu. 28 Alvearium. 29 Arborem mella depravantem. *Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos.* Eclog. 9. 30 Gravis & tetri odoris quælibet prohibeantur, ſicuti cancri nidor cum eſt ignibus aduſtus, aut odor paluſtris cœni, nec minùs cavæ rupes, aut valles argutæ, quas Græci ἠχὼς vocant. 31 Profundæ. 32 Committe apes. 33 Ex impulſu aquarum. 34 Repercuſſa. 35 Echo referens eandem vocem, quam acceperat. 36 Ad Antipodas. 37 Pervolant. 38 Exugunt. 39 Et veloces deguſtant fluminum ſummitatem. 40 Poſt novi veris flores libatos. 41 Immenſâ, ineffabili.

[1] Pro-

[1] Progeniem, nidosque fovent: hinc arte recentis
[2] Excudunt ceras, & mella tenacia [3] fingunt.
Hinc, ubi jam emissum [4] caveis ad sidera caeli
[5] Nare per aestatem [6] liquidam suspexeris [7] agmen,
Obscuramque [8] trahi vento mirabere [7] nubem,
[9] Contemplator: aquas dulcis, & [10] frondea semper
[10] Tecta petunt. [11] Huc tu jussos asperge [12] sapores,
Trita melisphylla, & cerinthæ [13] ignobile gramen,
[14] Tinnitusque cie, & [15] Matris quate cymbala circùm.
Ipsae consident [16] medicatis sedibus: ipsae
Intima more suo sese in [17] cunabula condent.
Sin autem ad pugnam exierint; ([18] nam saepè duobus
[19] Regibus incessit magno discordia [20] motu)
Continuoque animos [21] volgi, & trepidantia bello
Corda licet [22] longè praesciscere: namque [23] morantis
Martius ille aeris rauci canor [24] increpat, & vox
[25] Auditur, [26] fractos sonitus imitata tubarum
Tùm [27] trepidae inter se [28] coëunt, pennisque coruscant,
[29] Spiculaque exacuunt rostris, [30] aptantque lacertos:
Et circa regem, atque ipsa ad [31] praetoria densae
[32] Miscentur, magnisque [33] vocant clamoribus hostem.
Ergo ubi [34] ver nactae [34] sudum, camposque patentis,
Erumpunt portis, concurritur; aethere in alto
Fit [35] sonitus; magnum mistæ [36] glomerantur in orbem,
Praecipitesque cadunt. Non [37] densior aëre grando,

1 Examinis spem prolemque in favis. 2 Formant novos favos. 3 Componunt. Al. *figunt*. Metaph. à ferrariis, ut & *excudunt* 4 Alvearibus. 5 Remigio alarum, id est, volare. 6 Serenam, claram. 7 Examen apum glomeratim & agminatim volantium & ludentium in formam nubis. 8 Duci. 9 Observa eas. 10 Arbores benè frondentes. 11 Ad hanc rem. 12 Succo florum apibus gratorum. 13 Ubique obvium nascens, vile. 14 Pelvium seu æris, cujus delectatione captæ vel metu territæ se in alveos condunt. 15 Cybeles, Matris Deûm; cujus in sacris Galli pulsant cymbala & tympana. 16 Dictis herbis illitis. 17 Alvearia. 18 Sæpè enim intra idem alvearium (quandoque & è diversis) oritur seditio, disceditурque in partes duorum regum, de imperio contendentium. Arist. 9. l. Hist. 40. cap. 19 Apum. 20 Tumultu. 21 Reliquarum apum, quæ respectu regum *vulgus*, id est, vilis populus sunt. 22 Triduo ante eruptionem mellarius præsciscere poterit ex vespertinis apum bombis ad modum classicorum resonantibus. 23 Intra alvearia sua. 24 Carpit. 25 Inter apes. 26 Raucitate canentes. 27 Tumultuantes arma parant, seque ad pugnam expediunt. 28 Congrediuntur. 29 Aculeos suos. 30 Ad insultus faciendos. 31 Tabernacula Imperatoris utriusque: allusum ad castra Rom. 32 Summa cura custodiunt regem. 33 Provocant. 34 Diem serenum & aërem purum. 35 Pugnantium. 36 Convolvuntur. 37 Quàm apes.

Nec de concussa [1] tantùm pluit ilice glandis.
[2] Ipsi per medias acies, insignibus alis,
Ingentis animos augusto in pectore versant:
Usque adeò [3] obnixi non cedere, dùm [4] gravis aut hos,
Aut hos, versa fugâ victor [5] dare terga subegit.
[6] Hi motus animorum, atque haec [7] certamina tanta,
Pulveris exigui jactu compressa [6] quiescent.
Verum, ubi [8] ductores acie revocaveris ambo,
Deterior qui visus, eum, ne [9] prodigus obsit,
[10] Dede neci: melior [11] vacuâ sine regnet in aula.
[12] Alter erit maculis [13] auro squallentibus ardens:
(Nam duo sunt [14] genera) hic melior, insignis & [15] ore,
Et [16] rutilis clarus squamis: [17] ille [18] horridus alter
Desidiâ, [19] latamque trahens [20] inglorius alvum.
Ut binae regum [21] facies, ita corpora [22] plebis:
Namque aliae [23] turpes horrent, ceu pulvere ab alto
Cùm venit, & [24] sicco terram spuit ore viator
[25] Aridus, [26] elucent aliae, & fulgore coruscant,
[27] Ardentes auro, & paribus [28] lita corpora [29] guttis.
Haec potior suboles. [30] Hinc caeli [31] tempore certo
Dulcia mella premes: nec tantum dulcia, quantum
Et [32] liquida, & durum Bacchi domitura saporem.
At cùm incerta volant, [33] caeloque examina [34] ludunt,
Contemnuntque favos, & [35] frigida [36] tecta relinquunt:
Instabilis animos ludo prohibebis [37] inani.
Nec magnus prohibere labor: tu regibus alas
Eripe. Non [38] illis quisquam cunctantibus [39] altum

1 Quantum apum cadit ex tali conflictu. 2 Reges. 3 Obnitentes. 4 Molestus & graviter urgens 5 Fugere. 6 Hæc duorum examinum discordantium pugna sedabitur. 7 Apum. 8 Principes, id est, reges, à pugna reduxeris domum per jactum pulveris. 9 Mella absumens. 10 Occide. 11 Altero rege. 12 Melior 13 Fulgentibus more squammarum in piscibus colore fulvo. 14 Regum. 15 Facie. 16 Micantibus in morem auri. 17 Deterior ille, *μέλας καὶ πλατυγάστωρ* Arist. 9. l. Hist. Anim. 40. c. 18 Incultus. 19 Obesam & oblongam. 20 Sine gloria. 21 Formæ. 22 Vulgi, id est, reliquarum apum. 23 Deterioris notæ apes sunt pulveri, sputo concreto, concolores. 24 Pulverem cum saliva concretum 25 Desiccatione & siti. 26 Meliores notæ apes splendent. 27 Resplendentes fulgore auri. 28 Illita ac distincta. 29 Maculis quasi guttatim sparsis. 30 Ex hac sobole. 31 Stato anni tempore, *vel* Cœli temperie. 32 Pura, & quæ admisceas austero vino ad mitigandam asperitatem. *Tam benè Theseis Massica vina favis.* Martial. 4. l. 13 Ep. 33 In aëre. 34 Per ludum & otium glomerata, gyros & choreas ducentia. 35 Non opere, ut prius, ferventia. 36 Alvearia sua. 37 Tunc enim non mellificandi gratia exeunt. 38 Regibus domi manentibus. 39 Subvolare ludibundè per aëra.

Ire iter, aut [1] castris audebit vellere signa.
[2] Invitent croceis [3] halantes floribus horti:
Et [4] custos furum atque avium, cùm falce salignâ
[5] Hellespontiaci [6] servet tutela Priapi.
Ipse [7] thymum, [8] pinosque [9] ferens de montibus altis,
Tecta ferat latè circùm, cui [10] talia curae:
Ipse labore manum duro terat: ipse feracis
[11] Figat humo plantas, & [12] amicos inriget imbris.
Atque equidem, extremo ni jam sub fine [13] laborum
[14] Vela traham, & terris festinem advertere proram:
Forsitan & pinguis hortos quae cura colendi
Ornaret, canerem; biferique [15] rosaria [16] Paesti;
Quoque modo [17] potis gauderent intyba rivis,
Et virides apio [18] ripae; tortusque per herbam
[19] Cresceret in ventrem cucumis; nec [20] sera comantem
Narcissum, aut [21] flexi tacuissem vimen acanthi,
Pallentisque ederas, & [22] amantis litora myrtos.
Namque sub [23] Oebaliae memini me turribus altis,
Quâ [24] niger [25] humectat [26] flaventia [27] culta [28] Galaesus,
[29] Corycium vidisse senem, cui pauca [30] relicti
Jugera ruris erant: nec fertilis illa juvencis,
Nec pecori [31] opportuna seges, nec [32] commoda Baccho.
Hic [33] rarum tamen in dumis olus, albaque circum

1 Aut in bellum prodire. Metaph. à militari disciplinâ. 2 Alliciant & attrahant apes ad se. 3 Spirantes. 4 *Deus inde ego furum, aviumque Maxima formido* Hor. 1 l. Sat. 8. 5 Nati in urbe Lampsaco propè Hellespontum. 6 Hortos. 7 Herbam apibus gratissimam, ad mella conficienda. 8 Ad ceram conficiendam. 9 Ad alvearia. 10 Mella & cera. 11 Affigat 12 Salubres superfundat imbres. 13 Georgicorum 14 Metaph. à nautis, qui, portum subituri, vela colligunt. 15 Rosarum copiam. 16 Oppidi maritimi Lucaniæ. bis in anno rosas ferentis. 17 Imbibitis. 18 Fluviorum *vel* hortorum pulvini & areæ. 19 Acciperet latum ventrem. 20 Sere seu tarde comas spargentem florentemque. Hellenismus: *ut Torva tuentem: Acerba fremens: Multa gemens*, &c. 21 Flexilis. 22 Feliciter nascentes in littoribus 23 Tarenti, ab Oebaliis conditi duce Phalanto. Oebalis autem rex fuit Laconiæ, unde Lacones Oebali dicti. 24 Cæruleus aut profundus Al. *piger*, id est, lente fluens. 25 Irrigat. 26 Segete. 27 Arva. 28 Calabriæ fluvius. 29 *Coricus* est urbs, mons, antrum Ciliciæ, Erit itaque *Corycius* Cilix, vel è remigum numero, quorum opera contra ipsos Cilicas piratis usus fuerat Pompejus: *vel* miles Pompejanus, post Cilicas devictos emeritus & agro donatus. 30 Præteriti in divisione & contempti, utpote inutilis: ut in seq. Alii exp. hæreditarii, à patre sc. relicti. ut *Res non parta labore, Sed relicta.* Martial 10 l. 27. Ep. voluntque Poëtam respicere ad duos fratres Vejanios, quibus à patre relictam esse parvam villam referi Varro, l. 3. R. R c. 16. Quid si *relictum rus* sit quo pulsus prior dominus cesserit veterano militi, cui assignabatur in divisione. *Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arva.* Eclog. 1. & 9. 31 Accommodata & grata. 32 Idonea vitibus. 33 Plantatile.

Lilia,

Lilia, [1] verbenaſque [2] premiens, [3] veſcumque papaver,
[4] Regum aequabat opes [5] animis: ſeraque [6] revertens
Nocte domum, dapibus menſas onerabat [7] inemtis.
[8] Primus vere roſam, atque autumno carpere poma:
Et cum triſtis hiems [9] etiamnum frigore ſaxa
Rumperet, & glacie curſus [10] frenaret aquarum,
Ille [11] comam mollis jam tùm [12] tondebat acanthi,
Aeſtatem [13] increpitans ſeram, Zephyroſque morantis.
Ergo apibus [14] fœtis [15] idem, atque examine multo
Primus abundare, & [16] ſpumantia [17] cogere preſſis
Mella favis: illi [18] tiliae, atque uberrima [18] pinus:
[19] Quotque in flore novo pomis ſe fertilis arbos
[20] Induerat, totidem autumno [21] matura tenebat.
Ille etiam [22] ſeras in [23] verſum diſtulit ulmos,
[24] Eduramque pirum, & ſpinos jam pruna ferentis,
Jamq; [25] miniſtrantem platanum potantibus [26] umbras.
Verum haec ipſe equidem, [26] ſpatiis [27] excluſus [26] iniquis,
Praetereo, atque aliis poſt me memoranda relinquo.
Nunc age, naturas apibus quas Juppiter ipſe
Addidit, [28] expediam: [29] pro quâ mercede canoros
[30] Curetum ſonitus, crepitantiaque aera ſecutae,
[31] Dictaeo [32] caeli regem pavêre ſub antro.

1 Herbas, quibus in ſacris uti ſolebant. 2 Serens: *vel* falce metens. 3 Cereale, quo veſci poſſet. 1. Georg. 4 Ditiſſimorum. 5 Quia re ipſâ non potuit. 6 Ex illo agro ſterili. 7 Sibi in horto ſuo natis, nullo pretio comparatis. Horat. Od. 2. Ep. de ruſticâ vitâ. *Et horna dulci vina promens dolio, Dapes inemptas apparet.* 8 Fructu perenni dives & felix. Verno: aeſtivo, autumnali, hyberno. 9 Ipſo puncto temporis. 10 Conſtringeret. 11 Summitatem. 12 Metebat. 13 Voto & voce, ut cujus ſtudium aeſtas ſera & Zephyri veris comites nondùm ſpirantes morarentur. 14 Enixis partum. 15 Senex Corycius. 16 Ex preſſura. 17 Conſtipare. 18 Ad gluten & favos. 19 Nec ullus vernus flos deſtituebat eum autumnali fructu. 20 Ornaverat & veſtiverat, id eſt, quot flores produxerat arbor. 21 Sc. *poma.*

22 Antiquas. 23 In ordinem & quincuncem tranſtulit & diſpoſuit. Quid ſi dicamus, inverſas ulmos incurvabat, pedamenta futura viribus. 24 Robuſtam aut valdè duram. 25 Hoſpitalem convivantibus. 26 Temporis atque inſtituti mei anguſtis ſpatiis. 27 Ab hujuſmodi rerum executione. 28 Aperiam. 22 Quid mercedis acceptura. 30 Curetes Cretæ incolæ ſacrique fratres, Opi parturienti, Saturnumque filios ex pacto cum Titane vocantem fallere cupienti, ſuppetias laturi, æreis crepitaculis nati infantis Jovis vagitum celarunt, cymbalorum ſonitum ſecutæ apes melle nutrierunt Jovem in antro Cretenſi. In cujus officii mercedem tulêre à Jove ſingularem naturam, politiam & mores: Sobolis, patriæ, cibi in medium quæſiti communionem, & Rempublicam, quaſi Platonicam. 31 *Dicte,* mons Cretæ. 32 Jovem.

[1] Solae

[1] Solae communis gnatos, [2] consortia tecta
[3] Urbis habent, magnisque agitant sub legibus aevum:
Et patriam solae, & certos novêre penatis:
Venturaeque hiemis memores, aestate laborem
Experiuntur, & [4] in medium quaesita reponunt.
Namque aliae [5] victu invigilant, & [6] foedere pacto
Exercentur agris: pars intra septa [7] domorum
[8] Narcissi lacrimam, & lentum de cortice gluten,
Prima favis ponunt fundamina. Deinde tenacis
Suspendunt ceras: aliae [9] spem gentis adultos
[10] Educunt foetus: aliae purissima mella.
[11] Stipant, & [12] liquido distendunt nectare cellas:
[13] Sunt, quibus ad portas cecidit [14] custodia [15] sorti,
Inque vicem [16] speculantur aquas, & nubila caeli:
Aut [17] onera accipiunt venientum, aut [18] agmine facto
[19] Ignavum [20] fucos pecus [21] à praesepibus arcent:
[22] Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
Ac veluti [23] lentis [24] Cyclopes fulmina massis
Cùm [25] properant, alii [26] taurinis follibus [27] auras
Accipiunt, redduntque: alii stridentia [28] tinguunt
[29] Aera [30] lacu: [31] gemit inpositis incudibus [32] Aetna:
[33] Illi inter sese magnâ vi brachia tollunt
[34] In numerum, versantque tenaci forcipe ferrum.

1 Apes ex cunctis animalibus. 2 Ad communem sortem pertinentia: sunt enim communia. 3 Alvearis. 4 In commune parta condunt. 5 Antiquè, pro *victui* sc. habendo. Ita *concubitu indulgent*. 6 Partiti inter se opera, juvenes negociantur foras, seniores intus. 7 Alveariorum. 8 Illius floris, in quem puer flens conversus fingitur, rorem. 9 In quibus est spes de conservando grege 10 Incubant, fovent, excludunt fœtus. 11 Condensant 12 Melle puro favos replent. 13 Aliæ. 14 Excubitus. 15 Sortito, sorte electis. 16 Pluviæ & tempestatum præsagæ, infrà: *Nec vero à stabulis*, &c. 17 Seniores apes excipiunt gerulas juniores, easque exonerant melle aut cera: reperiuntur versus isti Æneid. 1. 18 Manu conserta, facto quodam impetu. 19 Nullius laboris, nihil agens, & aliena consumens. 20 Sine aculeo majores apibus, non mellificantes, sed tamen melle vescentes. 21 Ab alvearibus suis abigunt, prohibent. 22 Cum fervore fit. 23 Mitigatis. 24 Populi Siciliæ, unum oculum habere reperti. De his l. 1. Æn. ubi & quinque versus seqq. reperiuntur. 25 Properè excudunt, fabricant. 26 Corio taurino munitis. 27 Flatus & reflatus. 28 Ita tingunt, ut strideant. 29 Ferrum, synecd. 30 Aqua, in qua ferrum candens immergitur. 31 Resonat quasi gemitum referens. 32 Mons ignivomus Siciliæ, Vulcani & Cyclopum officina: Al. *antrum*, ut 8. libr. Æn. 33 Cyclopes. 34 Secundum ordinem, ita ut ex alternis ictibus numerus & concentus musicus audiatur: ex quo Pythagoras Symphoniam observasse dicitur.

Non

Non aliter si [1] parva licet [2] componere [3] magnis,
[4] Cecropias innatus apes amor urget [5] habendi,
[6] Munere [7] quamque suo. [8] Grandaevis [9] oppida curae,
Et munire favos, & [10] Daedala [11] fingere tecta:
At fessae [12] multâ referunt se [12] nocte [13] minores,
[14] Crura thymo plenae: [15] pascuntur & arbuta passim,
Et [16] glaucas salices, casiamque, crocumque rubentem,
Et pinguem tiliam, & [17] ferrugineos hyacinthos.
[18] Omnibus una quies operum, labor omnibus [19] unus.
Manè [20] ruunt portis: nusquam mora. Rursùs easdem
Vesper ubi è pastu tandem decedere campis
Admonuit, tùm tecta [21] petunt, tum corpora [22] curant:
Fit [23] sonitus, [24] mussantque oras, & limina circum.
Post, ubi jam [25] thalamis se composuêre, siletur
[26] In noctem, fessosque sopor [27] suus occupat artus.
Nec verò à [28] stabulis, pluviâ [29] inpendente recedunt
Longius, aut [30] credunt caelo, adventantibus Euris:
Sed circum [31] tutae sub moenibus urbis [32] aquantur,
Excursusque brevis [33] tentant; & saepè [34] lapillos,
Ut [35] cymbae instabiles fluctu [36] jactante [37] saburram,
Tollunt: his sese per inania [38] nubila librant.
Illum adeò placuisse apibus mirabere morem,
Quòd nec [39] concubitu indulgent, nec corpora segnes
In [40] Venerem solvunt, aut foetus [41] nixibus edunt:
Verum ipsae è foliis [42] natos, & suavibus herbis

1 Quantæ sunt apes. 2 Comparare. 3 Quanti sunt Cyclopes. 4 Atticas, κατ' ἐξοχὴν; optimo enim melle celebratur Hymettus mons Atticus, thymi ferax. 5 Mellis. 6 Officio, quod ei sorti cecidit. 7 Quamlibet apum. 8 Provectioribus apibus. 9 Alvearia. 10 Artificiosa, Δαίδαλα: undè ingenioso architecto nomen. Lucret. de Venere: *Tibi suavis Dædala tellus Submittit flores*, id est, artificiosa. 11 Componere. 12 Cum jam plurima pars noctis transacta sit. 13 Juniores. 14 Habentes crura onusta melle ex thymo collecto. 15 Apes depabulantur. 16 Virides. 17 Nigri coloris. 18 Omnes simul quiescunt 19 Eodemtempore. 20 Celeriter excurrunt. 21 Repetunt. 22 Reficiunt cibo & quiete. 23 Bombus. 24 Murmurant. 25 Cellis 26 Usque ad tempus matutinum. 27 Qui ipsis convenit: sic supra *Vere suo*, & *More suo*. 28 Alvearîis suis, Prædivinant ventos imbresque, continentque se tectis Plin. 29 Imminente. 30 Confidunt sereno aëri. 31 Tutantis eas à pluviâ & vento. 32 Potantur. 33 Cum anxietate faciunt. 34 Quibus contra impetum ventorum ferantur. 35 Naviculæ vento agitabiles, inanes, sine pondere, id est, minima navigia. 36 Huc illùc impellente eam. 37 Arenam & gravem terram. 38 Aëra æquis alis firmant. 39 Concubitui incumbunt. Archaïcè. Sic suprà: *Victu invigilant*. 40 Luxuriam & coïtum. 41 Partubus 42 Semen natorum, unde nascantur & incubando formentur apes.

Ore

Ore [1] legunt: ipsae regem, parvosque [2] Quirites
Sufficiunt, aulasque, & cerea regna [3] refingunt.
Saepè etiam, duris errando in [4] cotibus, alas
Attrivêre, utroque [5] animam sub [6] fasce dedêre.
[7] Tantus amor florum, & generandi gloria mellis.
Ergo ipsas quamvis [8] angusti terminus aevi
[9] Excipiat, (neque enim [10] plus septima [11] ducitur aestas)
At genus [12] inmortale manet, multosque per annos
Stat [12] fortuna [13] domus, [14] & avi numerantur avorum.
Praettereà [15] regem non sic [16] Aegyptos, & ingens
[17] Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus [18] Hydaspes
Observant. Rege incolumi [19] mens omnibus una est:
[20] Amisso rupêre fidem; [21] constructaque mella
Diripuêre [22] ipsae, & [23] crates solvêre favorum:
[24] Ille operum [25] custos: illum admirantur, & omnes
Circumstant [26] fremitu denso, stipantque [27] frequentes;
Et saepè attollunt humeris; & corpora bello
[28] Objectant, [29] pulchramque petunt per vulnera mortem,
[30] His quidam signis, atque haec exempla secuti,
Esse apibus [31] partem divinae mentis, & [32] haustus
Aetherios dixêre. [33] Deum namque ire per omnis

1 Colligunt. 2 Cives (quales erant Quirites, id est, Romani sub Quirino, id est, Romulo, qui sibi regem constituerunt) sufficienter procreant. 3 Accuratè atque iterata opera fingunt. Al. *refingunt*. 4 Saxis & rupibus. 5 Vitam perdiderunt. 6 Onere nimio mellis & pabuli, quod adferunt. Sic Ecl. 9. *Cantantes, ut eamus, ego hoc te fasce levabo*. 7 Ut moriantur. Epiphonema simile 2. Georg. *Tantus amor terrae!* Et 3. *Tantus amor laudum!* 8 Brevis. 9 Comprehendat. 10 Plusquam. 11 Degitur apibus. 12 Successione familiae & stemmatis, ad quod allusum 13 Familiae apum. 14 *Et nati natorum, & qui nascentur ab illis*. 3. Æn. 15 Nulla usquam gens, non Ægyptii, non Lydi, non nisi Parthi & Medi majori veneratione colunt regem suum, quàm apes. 16 Propter Ptolomaeos. 17 Ubi regnavit Crœsus. 18 Fl. alluens Mediam, seque in Indum exonerans. 19 Vivendi, rempublicam augendi, & regi obsequendi. 20 Rege. 21 Sub rege. 22 Quae collegerant. 23 Contextus. 24 Rex. 25 Praeses, qui operum labores aequis partibus dividat, aut sortitò. 26 Murmure. 27 Cum magna multitudine. 28 Pro rege. 29 Gloriosam. 30 Quibus apum studiis & ingeniis animadversis adducti quidam Philosophi, non solertiam tantum apibus, sed & rationem & divinae particulam mentis assignarunt. 31 Sic Horat. *divinae particulam aurae*, dixit. 32 Spiritus divinos. 33 Deum quippe vim suam in elementa omnia transfundere: hinc animalia, quae ex elementis constant, spiritu illius, alia magis aut minus, imbui ac inflari; vide 6. Æn. *Principio cœlum*, &c.

Terras-

Terrasque; tractusque maris, caelumque profundum:
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque sibi tenuis nascentem [1] arcessere [2] vitas:
Scilicet [3] hùc reddi deinde, ac [4] resoluta referri
Omnia: nec [3] morti esse locum; sed viva volare
[5] Sideris in numerum, atque alto succedere caelo.
[6] Si quando [7] sedem [8] augustam, servataque mella
[9] Thesauris relines; priùs haustu [10] sparsus aquarum
[11] Ora fove, [12] fumosque manu praetende [13] sequacis.
[14] Bis gravidos cogunt foetus; [15] duo tempora [16] messis:
[17] Taygete [18] simul os terris ostendit honestum
Plias, & [19] Oceani spretos pede reppulit amnis:
[20] Aut [21] eadem sidus fugiens ubi piscis aquosi,
Tristior hibernas caelo descendit in undas.
Illis ira modum supra est, [22] laesaeque venenum
[23] Morsibus inspirant, & [24] spicula caeca relinquunt,
[25] Adfixae venis, animasque in vulnera ponunt.
[26] Sin duram metues hiemem, parcesque [27] futuro,
[28] Contusosque [29] animos, & res miserabere [30] fractas;
At [31] suffire thymo, cerasque [32] recidere inanis
Quis dubitet? nam saepè favos ignotus adedit

1 Attrahere. 2 Spiritus. 3 In)eum & principia sua. Ex opinione ?ythagorica nullum animal penitùs erire: interire quidem & dissoluto nimali migrare animam ex alio in liud, puram tandem ad suum astrum edire. 4 Per animæ à corpore eparationem. 5 Inter sydera. Præcepta mellationis, ejusque Ver- æ & Autumnalis. 7 Alveariorum. Cum melle repleta fuerit. Al. *anustam*. 9 Eximes è reclusis alveaiis. 10 *Spargens* in alveos at- ue apes. Aquam ore haustam spar- e in modum imbris pluviæque. 1 Contine haustus aquarum. 12 Qui el cogant apes in priorem partem lvearii, vel abigant. 13 Persecutores apum: quia fumo apes f- antur. 14 In vere & autumno pes mella ponderosa & abundantia ongregant. 15 Ver & autumnus. 6 Colligendi mellis. 17 Ortu Pleadum, quarum Taygete una est. Sy- necd. mense Maio. 18 Simulac. 19 Oriens sc. & mare navigationi aperiens. 20 Aut occasu Pleiadum, quo tempore Pisces oriuntur. 21 Taygete. 22 Ab apibus inimicis. 23 Aculeis. 24 Aculeos breves & exiles, qui latere possunt. 25 Aculeos penitus infixos venis inimicarum, & vulnere relictos cum parte intestini, unde ipsas mors consequitur. 26 Quod si duram metuens hyemem, benigne agere voles cum apibus, ne animum despondeant: ne pigeat tamen alveos aperire, favos à vermibus, fucis, stellionibus corruptos aut inanes eximere, suffumigatione reficere apes, & purgare alvearia à blattis, tineis, &c. 27 Quo in futuro opus erit. 28 Labefactos, contractos timore famis. 29 Apum. 30 Afflictas. 31 Subfumigare, ut exinde inimica illis animalia fugiant. 32 Resecare.

[1] Stellio, & [2] lucifugis [3] congesta cubilia [4] blattis;
[5] Immunisque sedens [6] aliena ad pabula [7] fucus;
Aut asper crabro [8] inparibus se inmiscuit [8] armis;
Aut dirum [9] tineae genus; aut [10] invisa Minervae
In foribus laxos suspendit aranea [11] casses:
Quo magis [12] exhaustae fuerint, hoc acriùs omnes
Incumbent [13] generis lapsi sarcire ruinas
Complebuntque [15] foros, & floribus [15] horrea texent.
[16] Si verò quoniam [17] casus apibus quoque [18] nostros
Vita [19] tulit) [20] tristi languebunt corpora morbo:
Quod jam [21] non dubiis poteris cognoscere signis.
Continuò est aegris I. alius color: II. [22] horrida voltum
Deformat macies: III. tùm [23] corpora luce carentum
Exportant tectis, & tristia funera [24] ducunt:
IV. Aut [25] illae pedibus connexae ad limina pendent;
V. Aut intùs clausis cunctantur in aedibus omnes
Ignavaeque fame, & contracto frigore pigrae:
VI. [26] Tùm sonus auditur [27] gravior, [28] tractimque susurrant:
[29] Frigidus ut [30] quondam silvis [31] inmurmurat auster:
Ut mare [32] sollicitum stridet refluentibus undis:
Aestuat ut clausis [33] rapidus fornacibus ignis.
[34] Hîc jam I. Galbaneos suadebo incendere odores,
II. Mellaque [35] arundineis [36] inserte [35] canalibus, ultrò
Hortantem, & fessas ad pabula [37] nota vocantem.
III. Proderit & [38] tunsum gallæ admiscere saporem.

1 Lacerta stellatis maculis. 2 Lucem fugientibus, noctu volantibus. 3 Sunt constructa in alvearibus. 4 Tineis. 5 Laboris expers, nihil adferens utilitatis 6 Alieno labore, utpote apum, parta 7 Vespa 8 Cui & viribus & armis impar est apis. 9 Vermis omnia exedentis 10 Ob procaciam & æmulationem in arte texendi a Minerva in araneam versa Arachne puella Lydia. Ovid. 6 Met. 11 Retia, telas. 12 Evacuatæ ab animalibus nocivis. 13 Fœtus. 14 Cellas, favos, loca, per quæ inferunt mella sua, sicut naturæ per foros inferunt merces 15 Favos conficient. 16 Languentium apum morbis, quorum statuit signa sex, remedia præscribit novem. 17 Miserias. 18 Cum hominibus communes. 19 Attulit. 20 Lethali 21 Certis. 22 Rugosa. 23 Mortuarum efferunt cadavera. 24 Celebrant. 25 Morbosæ 26 Præterea. 27 Tristior. 28 Per longos tractus, ut languidi solent, qui suspiria ex imo pectore trahunt. 29 Natura sua, ut qui a gelido polo Antarctico spiret: accidentali tamen & adventitio calore dum ad nos per torridam Zonam permeat, fervidus. Macr. l. 2. in Somn. Scipionis c. 5. 30 Quando. 31 Longè resonans murmur facit. 32 Commotum resonat. 33 Vehemens. 34 Remedia IX. 35 Fistulis ex arundine factis. 36 In alvearia. 37 Qualia illæ tibi comparare solent, 38 Contusam gallam.

IV. [1] Aren-

IV.[1] Arentiſque roſas, V. aut igni pinguia multo
[2] Deſruta, VI. vel [3] Pſythiâ paſſos de vite racemos,
[4] Cecropiumque VII. thymum, & VIII. gravè olentia [5] centaurea.
IX. Eſt etiam flos in pratis, cui nomen [6] amello
Fecêre agricolae; [7] facilis quaerentibus herba:
Namque [8] uno ingentem tollit de ceſpite ſilvam,
[9] Aureus ipſe: ſed in foliis, quae plurima circum
Funduntur, violae ſublucet purpura nigrae.
Saepè Deûm nexis ornatae [10] torquibus arae:
[11] Aſper in ore ſapor. [12] Tonſis in vallibus illum
Paſtores, & [13] curva [14] legunt prope flumina [15] Mellae.
Hujus [16] odorato radices incoque [16] Baccho,
[17] Pabulaque in foribus plenis adpone caniſtris.
[18] Sed ſi quem [19] proles ſubito [20] defecerit omnis,
Nec, genus undè novae ſtirpis [21] revocetur, [22] habebit:
Tempus & [23] Arcadii [24] memoranda inventa [23] magiſtri
[25] Pandere, quoque modo [26] caeſis jam ſaepè juvencis
[27] Inſincerus apes [28] tulerit cruor. Altiùs omnem
Expediam, primâ repetens ab origine famam.
Nam, quà [29] Pellaei gens [30] fortunata Canopi
Accolit [31] effuſo [32] ſtagnantem flumine [33] Nilum,
Et [34] circùm pictis vehitur ſua rura [35] faſelis,

1 Deſiccatas in ſole. 2 Muſta ad ...midias decocta. 3 Uvam paſſam, quæ eſt ex vite Pſythiâ. Suprà ...2 *Et paſſo Pſythia utilior:* quem locum vide. 4 Atticum: ut quod optimum. 5 Herbas calidas & ſiccas. 6 Amellum florem eundem ...um Aſtere Attico, bubonio, eſſe ...tumant Herbarii proceres. 7 Facile reperibilis. 8 Multos caules fundit, erigit à radice. 9 Ipſe flos eſt aurei coloris. 10 Corollis ex hoc flore ornantur aræ. 11 Auſterus 12 Falce meſſis, & non ſylvoſis. 13 Per littora curva defluentia. 14 Colligunt. 15 In Gallia nobilis eſt hujus nominis fluvius: aliique cognomines alibi Poëtæ tamen notior Mela Italus, quem ſiniſtra ripa receptum Ollius ſi in Padum defert: videturque hinc nomen inditum flori Amello. Cluv. 1. 3. ult. cap. 16 Vino forti & odorem magnum exhalante. 17 Nutrimenta ex tali decoctione. 18 Inventum reſtaurationis apum exſtinctarum è bovis cæſi putrefactione, refertur acceptum Ariſtæo. 19 Progenies apum. 20 Aliquem deſtituerit. 21 Ab interitu. 22 Aliquas apes. 23 Ariſtæi regis Arcadii: qui invenisse fertur mellis & olei uſum, apum amiſſarum reparationem, lactis coagulum Juſtin. 14. l. Vide hanc eandem fab. apud Ovid. 1. Faſtorum. 24 Memoratu digna. 25 Manifeſtare. 26 Verbere & fuſtibus, citra effuſum ſanguinem. 27 Corruptus & putridus. 28 Protulerit, produxerit. 29 Propter Alexandriam ab Alexandro, Pellæ in Macedoniâ nato, conditam in viciniâ Canopi inſ unde oſtio illi nomen. 30 Felix divitiis & ubertate ſoli, quam præſtat Nilus exundans. 31 In agros. 32 Inundantem & in campos effluentem. 33 Ægypti fluvium. Lege Tibul l. 1. El. 6. 34 Stagnante Nilo. 35 Scaphis.

[1] Quâque [2] pharetratae vicinia Persidis urget,
Et [3] viridem Aegyptum [4] nigrâ foecundat [4] arenâ,
Et diversa [5] ruens septem discurrit in [6] ora,
Usque [7] coloratis [8] amnis devexus ab Indis:
Omnis in hac certam regio [9] jacit [10] arte [11] salutem.
[12] Exiguus primum, atque [13] ipsos contractus ad usus
[14] Eligitur locus. Hunc angustique [15] imbrice tecti,
Parietibusque [16] premunt artis, & quatuor addunt,
Quatuor à [17] ventis [18] obliquâ luce fenestras.
Tum vitulus [19] bimâ curvans jam cornua fronte
Quaeritur: huic geminae nares & [20] spiritus oris
[21] Multa reluctanti [22] obsuitur: [23] plagisque perempto,
[24] Tunsa per [25] integram [26] solvuntur viscera pellem.
Sic positum in [27] clauso linquunt, & [28] ramea [29] costis
Subjiciunt fragmenta, thymum, casiasque [30] recentis.
Hoc geritur, [31] Zephyris primum impellentibus undas:
[32] Antè [33] novis rubeant quàm prata coloribus, [32] antè
Garrula quàm [34] tignis nidum suspendat [35] hirundo.
Intereà teneris tepefactus in ossibus [36] humor
[37] Aestuat, & visenda modis animalia miris,
[38] Trunca pedum primò, mox & stridentia pennis
Miscentur, tenuemque magis, magis [39] aëra carpunt,
Donec, ut aestivis effusus nubibus [40] imber,
[41] Erupêre, aut ut, [42] nervo pulsante [43] sagittae,
Prima [44] leves ineunt si quando praelia Parthi.

1 Quâque Nilus urget vicina loca Persidis, id est, in Persiâ. 2 Cujus incolæ pharetris & sagittis multùm valent. 3 Segete aut herbis 4 Nigro limo. 5 Defluens. 6 Ostia, quibus intrat mare. 7 Nigris Æthiopibus, an stigmate, quod sibi honori ducebant, inustis? 8 Nilus defluens, deductus 9 Constituit, ponit. 10 Faciendi novas apes. 11 Reparandarum apum. 12 Angustus, quantum capit cadaver bovis. 13 Ad hanc ipsam utilitatem, ut in eo bos putrescat, constrictus. 14 Ab his, qui apes reparare volunt. 15 Tegulis imbres caplentibus. 16 Obstringunt, angustant. 17 Cardinalibus. 18 Ex obliquo infusâ. 19 Bienni, duorum annorum, id est, ipse vitulus biennis. 20 Anhelitus. 21 Multùm, valde. Hellenism. 22 Clauditur, ne possit exhalare. 23 Fustibus, verberibus. 24 Contusa. 25 Solidam, ne succus aut sanguis exhauriatur. 26 Laxantur, corrumpuntur. 27 Occluso loco. 28 Ramorum. 29 Vituli sc. ne pellis putrescat. 30 Recenter captas. 31 In principio veris. 32 Anadiplosis est. 33 Novorum florum 34 Ad laquearia & trabes domorum. 35 Veris nuncia. 36 Vituli 37 Effervet, calescit. 38 Pedibus carentia: unde *apes*, quasi ἄπυς, quidam dicta volunt. 39 Auram vitalem inspirant. 40 Erumpit. 41 Vi evolvêre ex corio vitulino. 42 Arcu, nervis munito, impellente. 43 Emittuntur. 44 Fugæ confidentes.

Quis

Quis Deus hanc, Musae, quis nobis [1] extudit [2] artem?
[3] Undè nova ingressus hominum experientia cepit?
Pastor [4] Aristaeus, fugiens Peneïa [5] Tempe,
Amissis (ut fama) apibus, morboque fameque,
Tristis ad [6] extremi sacrum caput adstitit [7] amnis,
[8] Multa querens; atque hac adfatus [9] voce [10] parentem:
Mater [11] Cyrene, mater, quae gurgitis hujus
[12] Ima tenes; quid me praeclarâ stirpe deorum.
(Si modò, quem perhibes, pater est [13] Thymbraeus Apollo)
Invisum [14] fatis genuisti? aut quò tibi nostri
Pulsus amor? quid me [15] caelum sperare jubebas?
En etiam hunc ipsum [16] vitae mortalis honorem,
Quem mihi [17] vix frugum, & pecudum custodia [18] sollers
Omnia tentanti [19] extuderat, te matre [20] relinquo.
[21] Quin age, & ipsa manu [22] felicis erue [22] silvas:
Fer stabulis [23] inimicum ignem, atque [24] interfice messis:
Ure sata, & validam in vitis [25] molire bipennem,
Tanta meae si te ceperunt [26] taedia laudis.
At mater [27] sonitum thalamo sub fluminis alti
Sensit. [28] Eam circum [29] Milesia vellera Nymphae
Carpebant, [30] hyali saturo fucata colore:
[31] Drymoque, Xanthoque, Ligaeaque, Phyllidoceque,
Caesariem effusae nitidam per candida colla:
Nesaee, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque,
Cydippeque, & [32] flava Lycorias; altera virgo,
Altera tum primos [33] Lucinae experta [33] labores;

1 Invenit. 2 Reparandarum apum ex vitulo putrefacto. 3 Quo autore habuit experimentum hoc primos aditus? 4 Apollinis & Cyrenes Nymphæ filius. Lege Ovid. 1. Fast 5 Locum amœnum Thessaliæ, quem medium interfluit Peneus. 6 Summi. 7 Penei fl. 8 Multum, valde. 9 Oratione. 10 Matrem. 11 Nympha Penei fl. 12 Profunda. 13 A *Thymbrâ*, Troados oppido, ubi colebatur. Dii enim cognomenta à locis, in quibus coluntur. sæpe accipiunt. 14 Diis. 15 Quod reciperet in Deorum numerum. 16 Quem inter mortales merui. 17 Summâ cum difficultate. 18 Diligens 19 Paraverat. 20 Amitto. 21 Permissio acerba & invidiosa. *clademque autore levabis.* 22 Fertiles arbores. 23 Quo pecus inficiatur; aut nocentem, quo stabula comburantur 24 Emori cura segetem maturam, unde messis fieret. 25 Cum molimine infer, id est, abole omnia, quæ habeo. 26 Ut permittas meis laboribus parta interimi. 27 Lamentationis Aristæi confusum, neque enim primum animadvertit neque agnovit vocem. 28 Cyrenem. 29 Purissima, è Mileto. 3. Georg. suprà. 30 Vitreæ multoties tincta: undè cœruleus color. 31 Nympharum nomina. 32 Flava crines. 33 Partus, quibus præest Lucina, id est, quæ semel pepererat.

Clioque, & Beroë ſoror, [1] Oceanitides ambae,
Ambae auro, [2] pictis incinctae pellibus ambae,
Atque Ephyre, atque Opis, atque Aſia Deïopeja,
Et tandem [3] poſitis [4] velox [5] Arethuſa [6] ſagittis.
Inter quas [7] curam Clymene narrabat [8] inanem
Volcani, Martisque [9] dolos, & dulcia [10] furta;
Aque [11] Chao denſos Divûm numerabat amores.
Carmine quo [12] captae, dùm [13] fuſis mollia penſa
Devolvunt; iterum maternas inpulit auris
Luctus Ariſtaei; [14] vitreisque ſedilibus omnes
Obſtupuêre; ſed ante alias Arethuſa ſorores
Proſpiciens, ſummâ [15] flavum caput extulit undâ.
[16] Et procul: O gemitu non fruſtra exterrita tanto,
Cyrene ſoror; ipſe tibi [17] tua maxima cura
Triſtis Ariſtaeus, Penei [18] genitoris ad undam,
Stat lacrymans & te [19] crudelem [20] nomine dicit.
[21] Huic percuſſa novâ mentem formidine mater,
Duc age, duc ad nos: [22] fas illi limina Divom
Tangere, ait: ſimul [23] alta jubet [24] diſcedere latè
Flumina, quâ juvenis [25] greſſus inferret: at illum
Curvata in montis [26] faciem circumſtetit [27] unda,
Accepitque ſinu vaſto, miſitque ſub amnem.
Jamque domum mirans genitricis, & humida regna,
Speluncisque [28] lacus clauſos, lucosque [29] ſonantis,
Ibat, & ingenti motu ſtupefactus aquarum,

1 Oceani filiæ. 2 Maculoſis hinnuleis, quæ Nebrides dicuntur. 3 Depoſitis 4 In curſu, dum Alpheum fugit 5 Nympha Sicelis, Ecl. 9. 6 Quibus in venando uſa fuerat. 7 De Venere uxore cuſtodienda. Fab Martis in Veneris amplexibus deprehenſi, traductique à Vulcano, Hom. Odyſſ. 8. Ovid. Met. 4. 8 Fruſtra ſuſceptam. 9 Furtivos amores cum Venere. 10 Adulteria: ſive quia furtim & clam perpetrantur (quomodo fures occultè & plerumque noctu furatum veniunt) ſive quia genera quædam furti ſunt, cum ſibi homines vel pudicitiam, vel caſtitatem, animis antea per blandimenta captis, ſurripiunt. Ovid. Met. 4. *furta tori*, furtique locum *monſtravit*. Notabilis eſt locus Æn. 4. *Nec jam* furtivum *Dido meditatur amorem, Conjugium vocat, hoc prætexit nomine culpam* 11 Crebros Deorum amores ab orbe uſque condito. 12 Nymphæ, 13 Dum telas texunt. 14 Vitrei coloris, in quibus ſedebant in aquis. 15 Flavis capillis decoratum. 16 Se cum vidiſſet Ariſtæum. 17 Qui tibi maximæ curæ eſt. Æn. 1. Venus de Aſcanio nepote, *mea maxima cura.* 18 Patris tui, & avi ſui. 19 Quia non animadvertebat lachrymas filii. 20 Nominatim: quia dicebat, *mater Cyrene, Cyrene.* 21 Arethuſæ talia nuntianti. 22 Quia filius eſt Deorum. 23 Profunda. 24 Locum dare. 25 Ingrederetur. 26 Similitudinem, formam. 27 Fluminis. 28 Fontium & fluviorum origines & receptacula. 29 Vento.

Omnia

Omnia sub magnâ labentia flumina terrâ
Spectabat, [1] diversa locis, [2] Phasimque [3] Lycumque,
Et [4] caput, unde [5] altus primùm se [6] erumpit [7] Enipeus,
[8] Undè pater [9] Tiberinus, & undè [9] Aniena fluenta,
[10] Saxosumque sonans [11] Hypanis, [12] Mysusque Caïcus,
Et gemina auratus [13] taurino cornua vultu
[14] Eridanus: quo non alius per pinguia [15] culta
In mare [16] purpureum violentior influit amnis.
Postquam est in [17] thalami [18] pendentia pumice tecta
[19] Perventum, & gnati fletus cognovit inanis
Cyrene: [20] manibus liquidos dant ordine fontis
[21] Germanae, [22] tonsisque ferunt mantelia [22] villis.
[23] Pars epulis onerant mensas, & plena [24] reponunt
Pocula. [25] Panchaeis [26] adolescunt ignibus arae.
Et mater, Cape [27] Maeonii [28] carchesia Bacchi,
[29] Oceano [30] libemus, ait. Simul ipsa precatur
Oceanumque [31] patrem rerum, Nymphasque sorores,
Centum [32] quae silvas, centum [33] quae flumina [34] servant.
[35] Ter liquido ardentem perfudit nectare [36] Vestam;
[37] Ter flamma ad summum tecti [38] subjecta reluxit.
[39] Omine quo [40] firmans animum, sic incipit ipsa:
Est in [41] Carpathio Neptuni gurgite vates

1 Distincta. 2 Colchorum fl. 3 Lyciæ fl. 4 Spectabat ortum, originem. Ovid. l. 1. Trist. *In caput alta suum labentur ab æquore retro Flumina.* 5 Profundis 6 Extulit. 7 Thessaliæ fl 8 Habeat ortum. 9 Tiberis & Anio Italiæ fl. 10 Saxose, id est, ut sonant flumina inter saxa decurrentia 11 Scythiæ fl 12 Mysiæ fl 13 *Tauriformes* dicti fluvii, à mugitu & rapido cursu, *cornuti*, a geminis ripis, vel alveis, in quos se dividunt: unde Acheloo Hercules alterum cornu avulsisse fingitur, qui fluvium in unum alveum redigeret 14 Fl. Italiæ Padus in Adriaticum se exonerans. 15 Rura. 16 Cujus unda remis pulsa purpurascit. Cic. 2. Acad. quæst *ἅλα πορφύρεον* Hom. 17 Cyrenes. 18 Fornicata, columnis fulta. 19 Ab Aristæo & comitibus. 20 Sc. *lavandis.* 21 Sorores. 22 Quorum villi erant tonsi. 23 Quædam ex eis sacrificium parant & convivium. 24 Iterùm ponunt, postquam exhausta erant. 25 Arabicis, ut volunt, qui Panchajam urbem Arabiæ Felicis statuunt: ego fictitium nomen puto ex *πᾶν*, *omne* & *χαίω uro* 26 Incenduntur. 27 Vini Lydii: optimi. Strab. l. 13. 28 Pocula: de quorum forma, Macrob. Sat. 5. l. 21. c. 29 Deo maris. 30 Sacrificemus. 31 Ex Thaletis & veterum philosophorum opinione, qui omnia ex aquis generari asserebant 32 Ut sunt Dryades. 33 Ut sunt Najades. 34 Habitant. 35 Ter quia *numero Deus impare gaudet*, vinum libavit infuditque in ignem. 36 Ignem Ovid 6. Fast. *Nec tu aliud Vestam, quam vivam intellige flammam, Nataque de flamma corpora nulla vides.* Al. vestem 37 Ter emicuit boni ominis flamma. 38 Sursum jacta & exiliens. 39 Indicio propitii numinis. 40 Corroborans. 41 Carpathio mari: à *Carpatho* ins. maris Mediterranei.

[1] Caeruleus Proteus, magnum qui piscibus aequor,
Et juncto bipedum curru [2] metitur [3] equorum.
Hic nunc [4] Emathiae portus, patriamque revisit
[5] Pallenen. [6] Hunc & Nymphae veneramur, & ipse
Grandaevus [7] Nereus. Novit namque omnia vates,
[8] Quae sint, quae fuerint, quae mox ventura trahantur.
Quippe ita Neptuno [9] visum est, [10] inmania cujus
[10] Armenta, & [11] turpis pascit sub [12] gurgite [13] phocas.
[14] Hic tibi, nate, [15] priùs vinclis capiendus, ut omnem
[16] Expediat morbi [17] caussam,[18] eventusque secundet.
Nam sine [19] vi non ulla dabit praecepta, [20] neque illum
Orando flectes: vim duram, & vincula capto
[21] Tende. [22] Doli circum haec demùm frangentur inanes.
Ipsa ego te, [23] medios cùm Sol accenderit aestus,
[24] Cùm sitiunt herbae, & pecori jam [25] gratior umbra est,
[26] In secreta senis ducam, [27] quò fessus ab undis
Se recipit; facilè ut [28] somno adgrediare jacentem.
Verum, ubi correptum manibus, vinclisque tenebis;
[29] Tùm varie [30] illudent [31] species, atque [32] ora ferarum.
Fiet enim subitò sus horridus, [33] atraque tigris,
Squamosusque draco, & fulvâ cervice leaena:
Aut acrem flammae sonitum dabit, atque ita vinclis
[34] Excidet, aut in aquas [35] tenues [36] dilapsus [37] abibit.
Sed, quantò ille magis formas se vertet in omnis,
Tantò, gnate, magis [38] contende tenacia vincla:
Donec talis erit [39] mutato corpore, qualem
Videris, incepto tegeret cùm lumina somno.

1 Marinus. 2 Tranat, vehitur, 3 Marinorum sc. tantùm in anteriori parte, in quâ equis similes sunt, pedes habentium, in posteriori similes piscibus pedes. 4 Thessaliæ. 5 Peninsulam Macedoniæ. 6 Proteum. 7 Et ipse vates, Deus aquarum, Oceani & Tethyos filius 8 Ὃς ᾔδη τά τ' ἐόντα, τά τ' ἐσσόμενα πρό τ' ἐόντα. Hom. Iliad. α. 9 Placuit. 10 Cete, balænas; monstra natantia 11 Immanes. 12 Carpathio. 13 Vitulos marinos. 14 Vates seu Proteus. 15 Quàm quicquam ab eo petas. 16 Expedite dicat. 17 Culpam, quæ caussa interitus apum, & remedium. 18 Remedio. 19 Violentia catenarum. 20 Eadem de Sileno, Ecl. 6. 21 Injice. 22 Illusiones ejus frustra inceptæ frustrabuntur tandem circum hæc vincula. 23 In meridie. 24 Cum herbæ desiccantur calore: qui in nobis sitim generat. 25 Quam herba, 26 In arcanos thalamos Protei. 27 Ad quæ. 28 Sc. oppressum. 29 De Proteo Rege Ægypti, vide Mythologos, quibus est bellator, variis galearum formis terribilis, sophista aliis, vafer, histrio, præstigiator, &c. *Spumat aper, fluit unda, fremit leo, sibilat anguis.* 30 Decipient te. 31 Imagines. 32 Formæ. 33 Aspera, sæva. 34 Elabetur. 35 Transparentes. 36 E vinculis. 37 Commutabit se in aquam. 38 Constringe. 39 Reducto in pristinam figuram.

Haec

Haec[1] ait, &[2] liquidum ambroſiae[3] diffundit odorem :
Quo totum[4] nati corpus[5] perduxit. At[6] illi
Dulcis[7] compoſitis ſpiravit crinibus[8] aura,
Atq;[9] habilis[10] membris venit vigor.[11] Eſt ſpecus ingens
[12] Exeſi latere in montis[13] quò plurima vento
Cogitur, inque ſinus ſcindit ſeſe unda[14] reductos ;
[15] Deprenſis olim[16] ſtatio[17] tutiſſima nautis.
[18] Intùs ſe vaſti Proteus tegit[19] objice ſaxi.
Hic[20] juvenem in latebris averſum[21] à lumine[22] Nympha
Conlocat : ipſa procul nebulis[23] obſcura reſiſtit.
Jam rapidus[24] torrens[25] ſitientis[26] Sirius Indos
Ardebat caelo, & medium Sol igneus orbem
[27] Hauſerat.[28] Arebant herbae, &[29] cava flumina[30] ſiccis
[31] Faucibus[32] ad limum[33] radii tepefacta coquebant :
Cùm Proteus conſueta petens è fluctibus antra
Ibat. Eum[34] vaſti[35] circum[36] gens humida ponti
Exſultans,[37] rorem latè diſperſit[37] amarum.
Sternunt ſe ſomno diverſae in litore phocae.
[38] Ipſe, velut ſtabuli[39] cuſtos in montibus olim,
Veſper ubi è paſtu vitulos ad[40] tecta reducit,
[41] Auditiſque lupos[42] acuunt balatibus agni,
Conſidit ſcopulo[43] medius,[44] numerumque[45] recenſet :
[46] Cujus Ariſtaeo quoniam eſt oblata[47] facultas ;
Vix defeſſa ſenem[48] paſſus[49] componere membra,
Cum clamore[50] ruit magno,[51] manicisque[52] jacentem

1 Cyrene, mater Ariſtæi. 2 Fluentem. 3 Quò gravior viſu, & vegetior eſſet ad luctam. 4 Filii Ariſtæi. 5 Imbuit. 6 Ariſtæo. 7 Benè concinnatis. 8 Odor aut ventus. 9 Agilitaos. 10 Ariſtæi. 11 Deſcribit antrum Protei. 12 Vetuſtate aut impetu aquarum. 13 Ad quod ſpecus. 14 Refluos. 15 Tempeſtate aliquando in mari deprehenſis, id eſt, periclitantibus in mari. 16 Locus, ubi ad tempus ſtant naves. 17 A periculo ventorum. 18 In medio antro. 19 Oppoſitione ingentis lapidis. 20 Ariſtæum. 21 Ab eà parte, qua ſaxum objectum erat lumini. 22 Cyrene. 23 Tecta. 24 Inurens. 25 Arentes à Sole propinquo. 26 Stella in ore Canis, cujus ortu intenſivus eſt calor. 27 Expleverat, id eſt, jam tranſactus erat meridies, quo Sol eſt in medio cœli 28 Deſiccabantur. 29 Profunda, exhauſtis aquis cava apparentia. 30 Aqua deſtitutis. 31 Æn. 10. *Ille ſitim morboſque ferens mortalibus agris*, &c. 32 Uſque ad fundum. 33 Solares. 34 Ampli. 35 Sc. *eum.* 36 Genus æquoreum, phocæ, piſces. 37 Aquam marinam, quæ amara eſt. 38 Proteus. 39 Recenſet numerum pecorum. 40 Stabula. 41 A lupis. 42 Acriori fame irritant. 43 Inter pecora ſua. 44 Pecorum. 45 Enumerat. 46 Protei. 47 Facilitas capiendi & opportunitas. 48 Ariſtæus. 49 Ut dormitet. 50 In eum. 51 Manuum vinculis. Sic Æn. 2. *Ipſe vero primus manicas atque arcta levari Vincla jubet Priamus.* 52 Protea.

Occupat. [1] Ille suae contrà non immemor [2] artis,
Omnia transformat sese in [3] miracula rerum,
Ignemque, horribilemque feram, fluviumque [4] liquentem.
Verùm, ubi nulla [5] fugam reperit [6] pellacia, victus
[7] In sese redit, atque hominis tandem ore locutus:
[8] Nam quis te, juvenum confidentissime, nostras
Jussit adire domos? quidve hinc petis? inquit. At ille;
Scis, Proteu, [9] scis ipse, [10] neque est te fallere cuiquam.
Sed tu desine [11] velle. Deûm praecepta secuti
Venimus hinc [12] lapsis quaesitum [13] oracula rebus.
Tantum effatus. Ad [14] haec [15] vates vi denique multâ,
[16] Ardentis oculos intorsit lumine [17] glauco,
Et graviter [16] frendens, sic [18] fatis ora resolvit:
Non te [19] nullius exercent numinis irae.
[20] Magna luis commissa: tibi [21] has [22] miserabilis Orpheus
Haud quaquam ob meritum poenas, ni fata resistant,
Suscitat; & [23] raptâ graviter pro [24] conjuge saevit.
Illa quidem, dùm te fugeret per flumina [25] praeceps,
Inmanem ante pedes [26] hydrum, moritura [24] puella
Servantem ripas altâ non vidit in herbâ.
At [27] chorus aequalis Dryadum [28] clamore supremos
Inplerunt montes. Flerunt [29] Rhodopejae arces,
Altaque [29] Pangaea, & [30] Rhesi [31] Mavortia tellus,
Atque [32] Getae, atque [33] Hebrus, & [34] Actias Orithyia.

1 Proteus. 2 Quo elabi solebat. 3 Formas mirandas. 4 Fluidum. 5 Fugiendi facultatem. 6 Deceptio Protei. 7 In veram imaginem hominis. 8 Indignanter: aut prò *quisquam* sumitur 9 Quid petam, cùm sis vates. 10 Οὐκ ἔξεστι: non licet cuiquam te fallere. Tu ergo desiste velle fallere alios. Hellenismus Horat *Quod versu dicere non est*, id est, dici non potest. 11 Fallere me tot monstris. Ecl. 5. *Sed tu desine plura puer.* 12 Perditis. 13 Deorum consilia & responsa 14 Verba Aristæi, quia audierat Deos id velle 15 Proteus. 16 Ira. 17 Cæruleo. 18 Dicendis, id est, incepit effari oracula Divûm. 19 Non humilis, sed magni 20 Delictum magnum ulta est lues magna, ad internecionem usque tuarum apum. *Alias*. Tu lues magna commissa. 21 Quod apes amiseris. 22 Dignus miseratione, propter luctum uxoris. 23 Ab inferis, postquam ipse retrospexerat. 24 Eurydice juvencula conjux Orphei. 25 Præcipitanter, sine consideratione. 26 Serpentem aquatilem 27 Nymphæ populares. connutritiæ. 28 Ob mortem Euridices 29 Montes Thraciæ 30 Quam postea Rhesus rex habitavit. 31 Cui Mars præsidet, bello strenua Sic Æn 1. *Terra procul vastis colitur Mavortia campis. Thraces arant.* 32 Postea Tartari dicti 33 Fl. Thraciæ. 34 Nympha Attica seu Atheniensis, filia Erichthonii, quam rapuit Boreas.

[1] Ipse

[1]Ipse cavâ solans [2]aegrum [3]testudine amorem,
Te, dulcis conjux, te [4]solo in litore secum,
Te [5]veniente die, te [6]decedente canebat.
[7]Taenarias etiam fauces, [8]alta ostia Ditis,
Et caligantem [9]nigra formidine lucum
Ingressus, [10]Manisque adiit, [11]Regemque tremendum,
Nesciaque humanis precibus [12]mansuescere corda.
At [13]cantu commotae [14]Erebi de sedibus imis
Umbrae ibant [15]tenues, simulacraque [16]luce carentum:
[17]Quam multa in foliis avium se millia condunt,
Vesper ubi, aut hibernus [18]agit de montibus imber:
[19]Matres, atque viri, defunctaque corpora vitâ
Magnanimûm [20]Heroum, pueri, innuptaeque puellae,
Impositique [21]rogis juvenes ante ora parentum,
Quos circum limus niger, & deformis arundo
[22]Cocyti, [23]tardâque palus [24]inamabilis unda
[25]Adligat, & [26]novies [27]Styx interfusa [28]coërcet.
Quin ipsae [29]stupuêre [30]domus, atque [31]intima Lethi
[32]Tartara, caeruleosque [33]inplexae crinibus angues
[34]Eumenides, [35]tenuitque inhians tria [36]Cerberus ora;
Atque [37]Ixionii vento rota constitit [37]orbis.

1 Orpheus. 2 Misere affligentem propter mortem uxoris. 3 Lyra. 4 Ubi ipse solus erat. 5 Oriente. 6 Occidente sole. Horat. Od. 9. l. 2. *Tu semper urges flebilibus modis Mysten ademptum: nec tibi vespero Surgente decedunt amores, Nec rapidum fugiente Solem.* 7 Quin & ausus infernos adire, per Tænarum, Laconiæ promontorium: quà descensus patere ad inferos perhibetur. Vide Sen. Her. Fur Act. 3. & Ovid. Met. 10. 8 Profunda. 9 Formidolosa. 10 Animas apud inferos manentes. 11 Plutonem 12 Flecti, moveri. Idem Horat. Od. 14. l. 2. *Non si trecenis, quotquot eunt dies, Amice places illacrimabilem Plutona tauris, qui ter amplum Geryonem, Tityumque tristi compescit undâ* 13 Orphei. 14 Caliginis infernalis 15 *Leves populi, simulachraque functa sepulchro*, Ovid. 10 Met. 16 Vita. 17 Ibant tam multa, *quam multa*, &c. 18 Impellit illus in sylvas. 19 Fœminæ. Tres isti versus repetuntur 6. Æn. 20 Principum virorum 21 Ignibus incensis. 22 Paludis infernalis. 23 Quæ immoratur 24 Irremeabilis, per quam nemo nare potest, vel, per languorem non navigabilis. Al. *inamabilis*; & hic cum seq. repetitur. 6 Æn. 25 Detinet. 26 Per novem circulos. 27 Palus tristitiæ infernalis 28 Constringit ne exeant. 29 Ob cantum Orphei. 30 Infernales 31 Profundissima. 32 Tenebrarum loca. 33 Involutæ, implicitæ. Al. *innexæ*: Al. *impexæ*. 34 Furiæ infernales, per Antiphrasin sic dictæ, quod *immites* atque *implacabiles* sint: μείλιχος enim *mitem* ac *propitium* significat. 35 A latratu. 36 Canis ille infernalis triceps. 37 Quem apud inferos volvit Ixion.

[1] Jamque [2] pedem referens, [3] casus evaserat omnes,
[4] Redditaque Eurydice superas veniebat ad auras,
[5] Ponè [6] sequens; namque hanc dederat [7] Proserpina [8] legem:
Cùm subita incautum dementia [9] cepit amantem,
[10] Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere manes.
Restitit, Eurydicenque suam jam [11] luce sub ipsâ
Inmemor, heu, victusque animo respexit. Ibi omnis
[12] Effusus labor, atque [13] inmitis rupta tyranni
Foedera, terque [14] fragor stagnis auditus [15] Avernis.
Illa, quis & me, inquit, miseram, & te perdidit, Orpheu?
Quis tantus furor? en iterùm crudelia retrò
Fata vocant, conditque [16] natantia lumina somnus.
Jamque vale. [17] Feror ingenti circumdata [18] nocte,
Invalidasque tibi tendens, heu [19] non tua, [20] palmas!
Dixit. Et ex oculis subito, ceu fumus in auras
[21] Conmixtus tenues, fugit [22] diversa: neq; [23] illum,
[24] Prensantem nequicquam [25] umbras, & multa volentem
Dicere, praetereà vidit: nec [26] portitor Orci
Ampliùs [27] objectam passus transire paludem.
Quid faceret? quò se [28] raptâ bis conjuge ferret?
Quo fletu Manis, quâ [29] Numina voce moveret?
[30] Illa quidem Stygiâ nabat jam [31] frigida [32] cymbâ.
Septem illum totos perhibent [33] ex ordine mensis

1 Docet Proteus, quomodo Orpheus, *Threicia fretus citharâ, fidibusque canoris*, conjugem eduxerit ex inferorum carcere, & eam iterùm amiserit. 2 Rediens Orpheus ab inferis ad superos. 3 Difficultates: quia & canem placaverat & cum Plutone & Proserpinâ, Plutonis conjuge, pactus fuerat. 4 Orpheo. 5 Post eum. 6 Maritum. 7 Inferorum regina, Cereris filia, quam Pluto rapuerat. 8 Ut post maritum rediret, nec Orpheus respiceret. 9 Invasit. 10 Condonanda certe: quia non per malitiam, sed per vim amoris legem transgressus est. 11 Exitum propè consecutus. 12 Perditus est. 13 Inexorabilis Plutonis. 14 Vocum acclamantium quia gaudebant manes Eurydicen redire, ut iterùm Orphea audirent. 15 Infernalibus. Avernus, Campaniæ palus, introitus ad inferos. 16 Oculos languide fluitantes mors condit. 17 Auferor abs te. 18 Caligine, id est, morte. 19 Non ampliùs in potestate tuâ 20 Manus. 21 Aëri. 22 In diversas partes aëris. 23 Orphea. 24 Frequenter prendere conantem. 25 Conjugem, quæ jam in umbras diffusa erat. 26 Charon. Sic Æn. 6. Portitor *has horrendus aquas, & flumina servat Terribili squalore Charon*. 27 Interpositam. 28 Bis erepta: semel à serpente, & semel ab inferis. 29 Supera 30 Eurydice. 31 Mortua. 32 Qua traducebatur per Stygem paludem. 33 Continuos, integros, sine intermissione.

Rupe

Rupe sub [1] aëria, deserti ad [2] Strymonis undam
Flevisse, & gelidis [3] haec evolvisse sub astris,
Mulcentem tigris, & agentem carmine quercus.
[4] Qualis populea maerens Philomela sub umbra
Amissos queritur foetus; quos durus arator
Observans nido [5] implumis detraxit: at [6] illa
Flet [7] noctem, [8] ramoque sedens [9] miserabile carmen
[10] Integrat, & maestis late loca questibus inplet.
[11] Nulla Venus, non ulli animum flexêre Hymenaei.
Solus [12] Hyperboreas glacies, [13] Tanaïmque [14] nivalem,
Arvaque [15] Ripaeis numquam [16] viduata pruinis
[17] Lustrabat, raptam Eurydicen, atque [18] irrita Ditis
[19] Dona, querens. [20] Spretae [21] Ciconum quo [22] munere matres,
Inter sacra Deum, [23] nocturnique [24] orgia Bacchi
Discerptum [25] latos [26] juvenem sparsêre per agros.
Tùm quoque [27] marmorea [28] caput à cervice revolsum,
[29] Gurgite cùm medio portans [30] Oeagrius Hebrus
Volveret, Eurydicen vox ipsa, & [31] frigida lingua,
Ah miseram Eurydicen anima fugiente vocabat:
Eurydicen toto [32] referebant flumine ripae:
[33] Haec Proteus: & se [34] jactu dedit aequor in altum;
Quaque [35] dedit, spumantem undam sub [36] vertice torsit.

1 Alta. 2 Fl. Thraciæ. 3 Quæ passus fuerat, animo & cithara percurrisse 4 Perhibent flevisse talem, *qualis &c.* 5 Nondùm pennatos, antequam volare possent. 6 Philomela. 7 Totam. 8 Unde nidus ablatus est. 9 Flebile. 10 Ex intergo canit. 11 Nullus amor, nullæ placuêre nuptiæ Hymenæus, nuptiarum Deus: ὑμὴν *membranula*, virginitatis claustrum. Ovid. *Omnemque refugerat Orpheus Fœmineam Venerem: seu quod malè cesserat illi, Sive fidem dederat: multas tamen ardor habebat Jungere servati: multæ doluêre repulsâ.* 12 Quæ ferè sunt circa montes Hyperboreos, super quos Boreas flat. 13 Scythiæ fl. qui in Mœotin paludem influit, Asiamque ab Europâ dividit. 14 Nivibus tectum. 15 In Riphæis montibus existentibus. 16 Privata, id est, ubi semper sunt nives & pruinæ. 17 Circumibat. 18 Per respectionem. 19 Quæ donaverat ut in lucem rediret. 20 A Threïciis mulieribus, quarum amores & nuptias spreverat Orpheus, Bacchanolia celebrantibus, discerptus est. 21 Thraciæ pop. 22 Nuptiis & amore. 23 Nocte coli soliti. 24 Sacra, festa, ab εἴργω: à quibus arcentur profani, non initiati 25 Latè. 26 Orphea 27 Candida, pulchra. 28 Orphei. 29 Flumine Hebri. 30 *Oeagrus*, fl. Thraciæ, à quo Hebrus nascitur: pater, ut volunt, Orphei. 31 Moribunda. 32 Resonabant. 33 Sc. *dixit.* 34 Impetu magno 35 Se in altum. 36 Capitis.

[1] At non Cyrene: namque ultrò adfata [2] timentem:
Nate, licet [3] tristis animo deponere curas.
[4] Haec omnis morbi caussa: [5] hinc miserabile Nymphae,
[6] Cùm quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium misêre [7] apibus. Tu [8] munera supplex
[9] Tende [10] petens pacem, & [11] faciles venerare [12] Napaeas.
Namque dabunt veniam [13] votis, irasque [14] remittent.
Sed, modus orandî qui sit, priùs ordine dicam.
Quatuor [15] eximios praestanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis [16] depascunt [17] summa [18] Lycaei,
[19] Delige, & [20] intactâ totidem cervice juvencas.
Quatuor [21] his aras alta ad delubra dearum
Constitue, & [22] sacrum [23] jugulis demitte cruorem:
Corporaque ipsa boum frondoso desere luco.
Pòst, [24] ubi nona suos Aurora ostenderit ortus,
[25] Inferias Orphei [26] Lethaea papavera mittes,
[27] Placatam Eurydicen vitula venerabere caesâ,
Et [28] nigram mactabis ovem, [29] lucumque revises.
[30] Haud mora: continuò matris praecepta [31] facessit:
Ad delubra venit; [32] monstratas [33] excitat aras:
Quatuor eximios praestanti corpore tauros
[34] Ducit, & intactâ totidem cervice juvencas.
Pòst ubi nona suos aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucumque revisit.
[35] Hîc verò subitum ac dictu mirabile [36] monstrum
[37] Aspiciunt; [38] liquefacta boum per viscera toto

1 At Cyrene non in altum se dedit, relicto filio: sed miti affamine illum solata est. 2 Aristæum. 3 Quæ te tristem reddunt. 4 Quam Proteus dixit. 5 Ex hac causa. 6 Quæ cum illa, dum viveret, ludere & choreas ducere solebant. 7 Tuis 8 Sacrificia. 9 Prætende, offer. 10 A Nymphis & Eurydice 11 Citò exorabiles & mites 12 Nemorosarum vallium seu clivorum Nymphas, a νάπη. 13 Propter preces tuas. 14 Deponent. 15 Nomen rituale, qui electâ cervice eximuntur è grege aut armento ad sacrificium. Macrob. Sat l. 3. c. 5. 16 Carpunt. 17 Summitatem. 18 Montis Arcadiæ, ubi regnabat Aristæus, Synecdoche. 19 De multis elige. 20 Indomita, id est, injuges juvencas. 21 Tauris. 22 Deabus. 23 Ex anteriore parte colli extrahe, id est, jugula tauros. 24 Postquam aurora nona diei illuxerit, id est, nono post die. 25 Sacrificia, quæ manibus apud inferos competunt. 26 Quæ Orpheo injuriæ oblivionem inducant: à λήθη. 27 Quam tibi polliceor sic placandam. 28 Nigræ hostiæ inferis mactantur. 29 Ubi boves derelicti erunt. 30 Sc. fit, id est, statim 31 Factum it Aristæus. 32 A matre imperatas 33 Erigit. 34 Ad eas aras. 35 In hoc loco & tempore. sc. nono die. 36 Quia apparuerunt apes. 37 Aristæus, & qui aderant. 38 Resoluta & putrefacta.

[1] Stridere apes utero, & ruptis [2] effervère [3] costis;
Inmensasque [4] trahi [5] nubes: jamque arbore summâ
Confluere, & [6] lentis [7] uvam demittere ramis.
[8] Haec [9] super arvorum cultu, [10] pecorumque [11] canebam,
[12] Et super arboribus: [13] Caesar dum magnus ad [14] altum
[15] Fulminat [16] Euphraten bello, victorque [17] volentis
Per populos dat jura, viamque [18] adfectat Olympo.
[19] Illo Virgilium me [19] tempore [20] dulcis alebat
[21] Parthenope, studiis florentem [22] ignobilis otî:
Carmina [23] qui lusi pastorum, [24] audaxque [25] juventa,
[26] Tityre, te [27] patulæ cecini [28] sub tegmine [29] fagi.

1 Bombire. 2 Ferventere volare. 3 Putridarum boum. 4 Contrahi. 5 Examina apum, nubium instar volitantium. 6 Pondere vibrantibus. 7 In botrorum uvæ aut uvæ formam conglobatas de ramo pendère *βοτρυδὸν*. Hom. 2. Iliad. 8 Epilogus totius operis Georgici. 9 De cultu agrorum: ut in primo libro. 10 Sub hoc nomine & apes includit, ut tertium & quartum lib. comprehendat. 11 Ego Virgilius. 12 Ut in secundo. 13 Augustus. 14 Profundum. 15 Ardenter, fulminis instar, aut fulminanteis Jovis bellum gerit. Undè a cerrimi pugnatores *belli fulmina* nuncupantur. 16 Fl. Mesopotamiæ: innuit autem Parthos. Namque hi rerum a Cæsare gestarum, fama perteriti, ultrò redditis per legatos, quæ Crasso ademerant, insignibus Romanis, pacem petebant & impetrabant. 17 Ultrò se legibus ejus submittentes. 18 Sibi ad immortalitatem & cœlum sternit viam. 19 Cæsar ad Euphratem fulminabat, & in Oriente contra Parthos erat. 20 Amœna, propter illecebras Campanorum, quæ fregerunt constantiam Hannibalis. 21 Campaniæ civitas, à Sirenum unâ, ibi sepultâ, nomen sortita: quæ à Cumanis eversa, & ab iisdem postea, oraculo monitis, restaurata, Neapolis dicta est, id est, *civitas nova*. 22 Modestè de se: vel non ita clara studia; si cum Augusti bellicis studiis conferantur. 23 Virgilius scripsi Bucolica. 24 Et qui audax juvenili ætate, quæ audacior esse solet. 25 Bucolica scripsit natus annos 28. 26 Synecdoche, pro ecloga illa, vel Bucolicis: ut Ecl. 5. *Hac nos, Formosum Corydon ardebat Alexin*, &c. 27 Late patentis. 28 Recubantem. 29 Arboris tuæ glandiferæ.

P. VIRGILII MARONIS

AENEIDOS.

LIBER I.

ARGUMENTUM.

TRoja capta, Æneas, Anchisæ & Veneris filius, vir singulari pietate, parique fortitudine præditus, cùm erroris sui anno septimo per mare Tyrrhenum à Sicilia in Italiam navigat, immissa ab Æolo, rege ventorum (rogatu Junonis) gravissimâ tempestate ad Libycum littus appellitur: egressusque in terram, septem ingenti magnitudine cervos sagittis prosternit, singulosque in singulas naves (tot enim ex dispersâ classe collegerat) æqualiter distribuit: sociosque deinde, longis jam erroribus fatigatos, spe futuræ quietis ad tolerandum quod reliquum erat laboris, hortatur. Intereà Venus Æneæ sui Trojanorumque causam apud Jovem agit, omniumque calamitatum illarum causam Junoni imputat: Jupiter contra, reseratâ fatorum serie, spe felicis posteritatis, potentiæque Romanorum, filiæ dolorum consolatur. Cujus oratione confirmata Venus, Æneæ suo, locorum ignaro, & explorandæ regionis causa hùc illuc oberranti, sese obviam præbet: navesque dispersas salvas esse nuntiat: ostenditque non procul illinc abesse Carthaginem, quam tunc in iis locis condebat Dido. Æneas itaque matris beneficio cavâ nube cinctus, una cum Achate Carthaginem ingreditur: ubi & socios salvos reperit, & à Didone benignè excipitur. Venus tamen quod neque Junonio hospitio, neque muliebri inconstantiæ satis fideret, sopito in Italiæ lucis Ascanio, pro eo Cupidinem substituit, qui inter amplexus & oscula latenter reginæ amorem inspirat Æneæ.

ILle ego, [1]qui quondam gracili modulatus avenâ
Carmen, & [2]egressus sylvis, vicina coëgi,
Ut [3]quamvis avido [4]parèrent arva colono,
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis

1 Qui juvenis anno octavo & vigesimo, tenui stilo scripsi Bucolica, & scriptis post Bucolica Georgicis, feci, ut, si arva exerceantur eâ, quâ præcepi, arte, votis agricolæ, quamtumvis avido, respondere cogerentur; nunc carmine Heroïco describo arma, qualia Mars tractat, aut belli horrorem incutientia, &c.
2 Et perfectis Bucolicis, seu pastoritiis illis carminibus, in quibus multa sylvarum mentio, quoniam pastores primum in sylvis versantur.
3 Quamtumvis, admodum. Cat. Quamvis *sordida res & invenusta est*.
4 Efficerent quantum ipse cuperet & optaret, ejus sese imperio audientia quodammodo ostenderent.

[1] ARMA [2] virumque cano, [3] Trojae qui [4] primus ab [5] oris
[6] Italiam, [7] fato profugus [8] Lavinaque venit
Litora: multùm ille & [9] terris jactatus & [10] alto
[11] Vi superûm, [12] saevae [13] memorem Junonis ob iram:
Multa quoque & [14] bello passus, dùm conderet [15] urbem,
Inferretque [16] Deos [17] Latio. Genus [18] undè Latinum,
[19] Albanique patres, [20] atque altae moenia Romae.
[21] Musa, mihi [22] caussas memora, quo numine [23] laeso,
Quidve [24] dolens regina Deûm, tot [25] volvere casus

1 Errores Æneæ & virtutes 6. prioribus libris: bella in Italia 6. posterioribus, *καθ' ὕστερον πρωτέρων*. 2 Æneam, qui Romani Imperii autor & conditor esse debuerit, vel meruerit, qui terrà marique jactatus, multa adversa tolerando transmiserit, qui Junonis inimicitias superaverit. 3 Civitatis in Phrygia. 4 Antenor quidem prior, & ipse à Troja advenit, sed in fines tunc Italiæ, non ipsum Latium Laviniumque *Antenor potuit mediis*, &c. infrà: vel, *primus*, id est, princeps, primarius: ut l. 8. Primus *ab æthereo venit Saturnus Olympo*: cùm tamen eo prior Janus in Italiam venerit. 5 Regionibus, extremis partibus. 6 Ellipsis præpositionis *ad* vel *in*. 7 Deorum præordinatione, quæ inevitabilis est, actus, non fuga aut crimine. 8 Πρόληψις. Neque enim antè adventum Æneæ dictum erat Lavinium. 9 In terris, ut in Thracia, Cretâ, Siciliâ, Africâ, & tandem in Italia. 10 Mari profundo. Illud autem usurpabimus, cùm significabimus aliquem plusculum regionum lustrasse. 11 Deorum superorum (imò etiam inferorum propter Furiam in 7.) violentia & machinationibus, quos Juno, Trojanis irata, ad nocendum illis sua autoritate induxit. 12 Immitis, quæ persequeretur innocentem. 13 Implacabilem, pertinacem, permanentem. 14 In Italia gesto. 15 Lavinium, l. 12. *urbique dabit Lavinia nomen*. Cùm enim nunciaretur Latino, bellanti contra Rutulos, occupasse oram maritimam peregrinos, exercitum contra eos movit: sed noctu monitus in somnis, ut in amicitiam reciperet; ubi illuxit, fœdus ictum est, & Æneas filios dedit obsides, oppidum vocatum est Lavinium. 16 Patrios: ex Troja. l. 6. vide infrà. *Victosque penates*. 17 In Latium. Sic alibi: *It clamor cœlo*, id est, ad cœlum. 18 A quo Ænea, sub pacis iniquæ (contra jus victoriæ; quæ victis nomen imponit) fœdere & precibus Junonis l. 12. indultum est, ut continuaretur imperium sub nomine Latino l. 5. *Priscos docuit celebrare Latinos: Albani docuêre suos, nunc maxima porro Accepit Roma*. Nam utramque gentem Aboriginum & Trojanorum Latinos appellavit. Ergo *unde*, id est, à quo Ænea. Sic Ter. Eun Act. 1. Sc. 2. *Mercator hoc addebat, è prædonibus, undè emerat, audisse abreptam è Sunio*. 19 Principes & Reges, qui in Alba civitate (ab *albâ* sue denominata) regnarunt, & Romuli ac Remi multorumque aliorum Romanorum patres fuerunt: quos hoc ordine recenset Livius: Ascanius, Sylvius, Æneas Sylvius, Alba, Capetus, Capys, Tiberinus, Agrippa, Romulus Sylvius, Aventinus, Phocas, Amulius. Vide quæ nos ad Sal. p. 22. 20 Quia, qui ea exstruxerunt, ab Ænea originem traxerunt. 21 Calliope Heroïci carminis præses. *Invocatio*. 22 Cur multum ille & terris jactatus & alto. 23 Offenso ab Ænea. 24 Ægrè ferens Juno. 25 Tractare, incidere in tot calamitates, quas tamen ille adeo sapienter ac fortiter tulit, ut eas volvisse videatur.

In-

Insignem pietate virum, tot adire labores
[1] Impulerit: [2] Tantae-ne animis coelestibus irae!
Urbs [3] antiqua fuit ([4] Tyrii tenuêre coloni)
Carthago, [5] Italiam contra [6] Tiberinaque longè
Ostia, dives opum, [7] studiisque asperrima belli:
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
[8] Posthabitâ coluisse Samo. [9] Hîc illius arma,
Hîc currus fuit: [10] hoc regnum Dea gentibus esse,
[11] Si quâ fata sinant, [12] jam tùm tenditque, fovetque.
Progeniem sed enim Trojano à sanguine duci
[13] Audierat, [14] Tyrias olim quae verteret arces.
[15] Hinc populum, [16] latè regem, belloque superbum,
Venturum excidio Libyae: [17] sic volvere Parcas.
[18] Id metuens, [19] veterisque memor [20] Saturnia belli,
[21] Prima quod ad Trojam pro caris gesserat [22] Argis.
Nec dum etiam caussae irarum, saevique dolores
Exciderant [23] animo. [24] Manet [25] altâ [26] mente [27] repostum
[28] Judicium Paridis, [29] spretaeque injuria formae;
Et [30] genus [31] invisum, & [32] rapti [33] Ganymedis [34] honores.
His accensa super, jactatos aequore toto
Troas, relliquias Danaûm, atque [35] inmitis Achilli,
Arcebat longè Latio: [36] multosque per annos
Errabant acti fatis maria omnia circùm.

1 Coëgerit. 2 Ut etiam in insignem pietate virum odia exerceant. 3 Condita à Tyriis, sub Didone profugis, An. Mundi 3058 post Æneam annis 286. 4 Quàm advenæ cultores à Tyro profecti possederunt. 5 In Africâ è regione Italiæ. 6 Et multo tractu contra ostia, per quæ Tiberis in mare defluit. 7 Studiosa & cupida bellorum. 8 Etiam patriæ Samo Carthaginem prætulisse. 9 Hunc locum imitatus est Ovid. Fast. 6 *Pœniteat, quod non fovi Carthaginis arces: cùm mea sint illo currus & arma loco.* 10 Hanc urbem. 11 Si qua ratione fata sinant. 12 A primordiis urbis prætendit animos & adjuvat ope. 13 Ab Jove; non enim omnes Dii futura cognoscunt. 14 Quæ Carthaginem aliquando eversura esset. 15 Ex hac Trojanorum progenie 16 Longè lateque imperantem victoremque. 17 Ita esse in fatis. 18 Excidium Carthaginis per Trojanos imminere. 19 Jam diu gesti. 20 Juno Saturni filia. 21 Primò, priùs. 22 Quia illic colebatur. 23 Junonis 24 Ubi significabimus veteris memoriam injuriæ nondùm esse obliteratam, accommodabimus illud. 25 Profunda. 26 Junonis. 27 Repositum & reservatum 28 Quo prælata fuit Junoni & Palladi Venus in certamine formæ; sunt qui referant *injuriam* ad fab. Antigones, filiæ Laomedontis, quæ cum Junone contendebat de pulchritudine. Ovid. 6. Met. 29 A Paride, qui Venerem formosissimam judicavit. 30 Trojanos invisos propter autorem Dardanum, Jovis ex Electra filium: referri malo ad Heben, filiam Junonis, remotam à ministerio pocillandi, admisso Ganymede. 31 Junoni. 32 Ab aquila, vel à Jove. 33 Trois filii, & Laomedontis fratris. 34 Quia ministrabat pocula Diis. 35 Sævi, qui in Troilum & Hectora sæviit. 36 Septem.

[1] Tantae [2] molis erat Romanam [3] condere gentem.
[4] Vix è conspectu Siculae telluris in altum
Vela dabant [5] laeti, & [6] spumas salis aere ruebant;
Cùm Juno, [7] aeternum servans sub pectore [8] vulnus,
Haec secum: [9] Mene [10] incepto desistere victam,
Nec posse Italiâ Teucrorum avertere [11] regem?
[12] Quippe vetor fatis. Pallasne exurere classem
Argivûm, atque ipsos potuit submergere ponto,
[13] Unius ob [14] noxam & [15] furias Ajacis [16] Oilei?
[17] Ipsa, Jovis [18] rapidum jaculata è nubibus ignem,
I. [19] Disjecitque rates, [20] evertitque aequora ventis:
[21] Illum [22] exspirantem II. transfixo pectore [22] flammas
Turbine III. [23] corripuit, scopuloque IV. [24] infixit acuto.
Ast ego, quae Divûm [25] incedo regina, [26] Jovisque
Et soror & conjux, unâ cum [27] gente [28] tot annos
Bella gero. [29] Et quisquam numen Junonis adorat
[30] Praetereà, aut supplex aris imponet [31] honorem?
[32] Talia flammato secum Dea corde [33] volutans,
[34] Nimborum in patriam, loca [35] foeta furentibus austris,

1 Epiphonema. Sic 3. Æn. *Tantum aevi longinqua valet mutare vetustas!* 2 Difficultatis 3 Constituere Romanos rerum dominos. 4 Ostensis irarum causis, docet quo modo Juno in Trojanos saevierit. 5 Æneas sc. cum sociis: quòd in discessu laetiùs accepti fuerant ab Aceste, Siculorum regio, qui etiam abeuntibus vina dederat. Undè infrà dicetur: *Vina, bonus quae deinde cadis onerarat Acestes Littore Trinacrio, dederatque abeuntibus heros, Dividit*; vel etiam *laeti* vicinitate Italiae. 6 Spumans mare rostris navium aere armatis secabant, proruebant tum, *cùm*, &c. 7 Implacabilem iram: quomodo l. 5. dixit. *Junonis gravis ira, & inexsaturabile pectus* 8 Odii, vindictae. 9 Nunquid aequum est *me, quae Divûm incedo regina*, &c. Abruptum indignantis exordium. 10 Inceperat enim genus Trojanum extinguere. 11 Æneam. 12 Ironicè. 13 Solius. 14 Cassandram sc. ab Ajace Oilei f. in aede Palladis stupratam. 15 Furiosos amores. 16 Filii: fuit enim & Telamonius Ajax. 17 Habet & Pallas, id est, summa regio aëris, suum fulmen, sed Jovi acceptum, Servius hic. 4. genera adducit. I. *Disjiciens.* II. *Transfigens.* III. *Corripiens* IV. *Infigens*. 18 Velocem 19 Dispersit simul naves. 20 Ab imo sursum vertit. 21 Ajacem. 22 Animam efflantem. 23 Celeriter rapuit. 24 Illisit 25 Cum dignitate ambulo: ut infra: *Regina ad templum, formâ pulcherrima Dido Incessit* Ad majestatem ergo & incessus gravitatem refert: indè ἥρωον βαδίζει: ut & Propert. l. 2. El. 1. *Et incedit vel Jove digna soror.* 26 Quare Juno dicitur *soror & conjux Jovis*, vide Macrob. in som. Scip. l. 1. c. 17. *Est autem Jupiter coelum, Juno aër: & dicitur soror, quia iisdem seminibus, quibus coelum, aër est procreatus: conjux, quia aër subjectus est coelo.* 27 Trojanâ. 28 Minimùm septendecim 29 Hunc locum imitatus est Ovid. l. 3. El. *Et quisquam pia tura focis imponere curet?* Et 2. Met. *Est vero cur quis Junonem laedere nolit, Offensamque tremat, quae prosum sola nocendo?* 30 Postea, vel propterea. 31 Diis debitum. 32 Tales injurias. 33 Agitans & versans 34 Æolias insulas. Liparen, Hieran, Strongylen, quae regia Æoli, Didimen, &c. 35 Plena, foecunda.

Aeoliam venit. Hic [1] vasto [2] rex Aeolus antro
[3] Luctantis ventos, tempestatesque sonoras
Imperio [4] premit, ac vinclis & carcere frenat.
Illi [5] indignantes magno cum murmure [6] montis
Circum claustra fremunt. Celsâ [7] sedet [8] Aeolus [9] arce
[10] Sceptra tenens, mollitq; [11] animos, & [12] temperat iras.
[13] Ni faciat, maria, ac terras [14] coelumque profundum
Quippe [15] ferant rapidi secum, [16] verrantque per auras.
Sed [17] pater omnipotens speluncis [18] abdidit [19] atris,
[20] Hoc metuens: [21] molemque & montis insuper altos
Inposuit: [22] regemque [23] dedit, qui foedere certo
Et [24] premere, & [25] laxas sciret dare jussus [25] habenas.
Ad quem [26] tùm Juno [27] supplex his vocibus usa est:
Aeole, (namque tibi divum [28] pater atque hominum rex
Et [29] mulcere dedit fluctus & [30] tollere [31] vento)
[32] Gens inimica [33] mihi Tyrrhenum navigat aequor,
[34] Ilium in Italiam portans, [35] victosque [36] Penates:
Incute vim [37] ventis, submersasque [38] obrue puppes:
Aut [39] age diversos: & disjice [40] corpora ponto.
Sunt mihi [41] bis septem praestanti corpore Nymphae:
[42] Quarum, quae formâ pulcherrima, Deïopeam
Connubio [43] jungam [44] stabili, [45] propriamq; [46] dicabo:
Omnes ut tecum meritis pro talibus annos

1 Amplo. 2 Ventorum. 3 Erumpere nitentes. 4 Regit. 5 Indignè ferentes se claudi & vinciri. 6 Circum claustra montis. 7 Quia imperat. 8 Æolus qui Vulcaniis insf. imperitavit 9 In solio suo 10 Insignia regalia. 11 Audaciam ventorum. Propriè 'Ανέμους. 2. Georg. *animosi Euri*. 12 Moderatur 13 Nisi Æolus temperet iras ventorum. 14 Aërem. 15 Propellant. 16 Trahant 17 Jupiter. 18 Occlusit ventos. 19 Caliginosis 20 Quòd omnia secum traherent. 21 Molem montium, Hendiadys. Ut alibi: Pateris *libamus* & auro. 22 Æolum. 23 Venetis. 24 Arctius constringere ventos. 25 Liberam eruptionem. Metaphora ab equis, qui laxis habenis excurrunt. 26 Ubi ad eum venerat. 27 Supplici similis. 28 Jupiter. 29 Sedare. 30 Excitare. 31 Al. *vento*. 32 Non nominat Æneam, ne diceret Æolus, non possum aliquid moliri adversus nepotem Jovis, qui mihi imperium dedit. 33 Reginæ, sorori Jovis & conjugi. 34 Reliquias rerum Iliensium, aut novam Troiam. 35 Adeoque nec sibi tuendis aut vindicandis sufficientes. 36 Alii Apollinem & Neptunum penates esse putant Trojæ conditores: Alii Jovem, Junonem, Minervam, aëris præsides, per quos penitùs spiramus, per quos habemus corpus per quos rationem animi possidemus. 37 Tuis. 38 Obvolve aquis & arenis. 39 Impelle in diversa loca. 40 Hominum, *vel* navium. 41 Quatuordecim. 42 Sc. *unam*. 43 Nuptiarum sc. præses, *cui vincla jugalia curæ*. 44 Firmo & indissolubili. 45 Peculiarem & perpetuam: propria *hæc si dona fuissent*. Æn. 6. *Propria* enim dicuntur, in quibus nemo alius quippiam juris habet, & quæ perpetuam domino afferant possessionem. 46 Sacrabo.

[1]Exigat, & pulchrâ faciat te prole [2]parentem.
Aeolus haec contra: [3]Tuus, ô regina, quod optes
Explorare labor: [4]mihi juſſa [5]capeſſere fas eſt.
Tu mihi, quodcumq;[6] hoc regni,[7] tu ſceptra [8] Jovemque
Concilias, tu das epulis accumbere divûm,
[6]Nimborumque facis tempeſtatumque potentem.
Haec ubi [9] dicta, cavum converſa [10] cuſpide montem
[11]Inpulit [12]in latus: ac venti, velut [13]agmine facto,
[14]Quâ data porta, ruunt, & terras turbine perflant.
[15]Incubuëre mari, [16]totumque à ſedibus imis
Unà Eurusque [17] Notusque ruunt, [18] creberque procellis
[19] Africus, & [20] vaſtos volvunt ad litora fluctus.
[21]Inſequitur clamorque virûm [22] ſtridorque rudentum.
Eripiunt ſubitò nubes caelumque [23] diemque
[24] Teucrorum ex oculis: [25] ponto nox incubat atra.
[26] Intonuëre poli, & crebris micat [27] ignibus [28] aether:
[29] Praeſentemque [30] viris [31] intentant [32] omnia mortem.
[33] Extemplò Aeneae [34] ſolvuntur frigore membra.
[35] Ingemit, & [36] duplicis tendens ad ſidera palmas,
Talia voce refert: [37] O [38] terque quaterque beati,
Quis ante ora patrum Trojae ſub moenibus altis

1 Ad extremum uſque vitæ agat. Ter. Hec. *Illique exopto, ut reliquam vitam* exigat *Cum eo viro, me qui ſit fortunatior.* 2 Nubem ſc. fœtam aëris, & ventis gignendis materiam aptam 3 Tuum officium eſt inquirere & deliberare, quid velis. 4 Cùm innuet juvenis faciendum ſibi, quod mandaverit natu major quiſpiam, non ineleganter profert illud. 5 Suſcipere. 6 Ventis quippe Æoliis præſtatur materies ab aëre moto. 7 Tu confers inſignia regalia 8 Me Jovi concilias. 9 Sc. *fuerunt*, aut *dedit* 10 Sceptro regali. 11 Fregit & aperuit. 12 Undè oblique ruunt venti, πλάγιοι. 13 Impetu, vel multitudine. 14 Quà exitus eſt datus, id eſt, quacunque permittebatur exilire, erumpunt. 15 Occupaverunt mare. 16 Sc. *mari.* 17 Boreæ non meminit, quòd ſerenitatem inducat 18 Crebris procellas exitare ſolitus. 19 Zephyrus: mox enim *Eurum ad ſe Zephyrumque vocat.* & Hom. 5. Odyſſ. Σὺν δ' εὖρός τ' νότος τ' ἔπεσε, ζέφυρός τε δυσαής. 20 Ingentes. 21 Impetum ventorum. 22 Fragor funium, quibus vela malis alligabantur 23 Claritatem diurnam. 24 Trojanorum à Teucro oriundorum. 25 Caligo, qualis noctu eſſe ſolet, occupat mare. Synecdoche. 26 Cardines cœli vel aër multum ac vehementer tonnerunt. 27 Fulguribus. 28 Aër ſuperior 29 Inſtantem. 30 Trojanis. 31 Minantur. 32 Elementa. 33 Illicò & ſubito. 34 Calore, quo continentur membra, deficiente, rigent extrema, ſolvuntur tremunt 35 In animo gemit, *Non timuit lethum, genus at miſerabile lethi* Heros. Cum enim animam crediderit antiquitas eſſe igneam, naturæ ejus maxime contrarium ducebat, in aquis exſtingui. Vide Ovid. El. 2. l. 1. Triſt. *Non lethum timeo*, &c. 36 Complicatas & compreſſas 37 Non ex ſuperſtitioſa numeri obſervatione, ut vult Macrob. 1. l. in Som. Scip. c. 6. ſed Homerum imitatus Τρὶς μάκαρες Δαναοὶ καὶ τετράκις. Odyſſ. 5. 38 Perfectè. Tib. *O felicem illum terque quaterque diem.* Horat. *Felices ter & ampliùs, Quos irrupta tenet copula.*

Con-

Contigit [1] oppetere! ô [2] Danaûm fortissime gentis
[3] Tydide, me ne [4] Iliacis [5] occumbere campis
[6] Non potuisse, [7] tuâque [8] animam hanc effundere dextrâ?
[9] Saevus [10] ubi Aecidae telo [11] jacet Hector, ubi [13] ingens
Sarpedon: ubi tot [14] Simois [15] correpta sub undis
Scuta [16] virûm galeasque & [17] fortia corpora volvit.
Talia [18] jactanti stridens Aquilone procella
Velum [19] adversa ferit, fluctusque ad sidera tollit.
[20] Franguntur remi: tùm [21] prora avertit, & undis
Dat latus. Insequitur [22] cumulo [23] praeruptus aquae mons.
[24] Hi summo in fluctu pendent: his unda [25] dehiscens
Terram inter fluctus aperit. [26] Furit aestus arenis.
[27] Tris Notus abreptas in saxa [28] latentia [29] torquet:
[30] Saxa vocant Itali, mediis quae in fluctibus, [31] aras.
[31] Dorsum inmane [33] mari summo. Tres Eurus ab alto
In [34] brevia, & [35] Syrtis [36] urget, miserabile visu;
Inliditque [37] vadis, atque [38] aggere cingit [38] arenae.

1 Necari, mori. 2 Græcorum. Danaus, Belli filius, Ægypto pulsus à fratre Argos navigavit, ubi pulso Schenelo, regnavit: Græcos ex suo nomine dixit Danaos 3 Diomede, Tydei filio & Argiæ. 4 Trojanis. 5 Obire mortem. 6 Sc. *itane decuis?* 7 A Diomede ictu saxi fusus propè interierat, nisi a matre subtractus fuisset Il. 8. & 5. Neptuno hoc intima te. 8 Sanguinem meum 9 Terribilis. 10 In quibus. 11 Achillis nepotis Æaci; Æacus enim fuit pater Pelei, Peleus Achillis: patronymicum ergo ab avo. 12 Prostratus 13 Jovis fil. procerus, fortis, Il. 16. rex Lyciæ 14 Fluvius Trojanus 15 Simul rapta cum corporibus. 16 Fortium. 17 Fortium virorum qui occisi, cum atinit ab hostibus in Simoenta projecti sunt 18 Dum Æneas frustra ejularet effunderet, quippe quibus nihil proficeret. Sic Æn. 2. *Talia* jactabam, *& furiatâ mente ferebar* Ecl. 2. *ibi hæc incondita solus Montibus & Sylvis studio* jactabat *inani* Unde liquet in voce *jactare* frustrationis significationem inesse Redit ad tempestatem, quam separatim describit. 19 Ex opposito veniens, Italiam enim petentibus contrarius est Aquilo. 20 A scopulis. 21 Avertit se, aut avertitur prior pars navis adverso cedens Aquiloni, datque carinam undis. 22 Altitudine. 23 Globus aquarum vi ventorum ab aliis aquis intercisus. 24 Aliqui eorum. 25 Magnum hiatum faciens. 26 Ebullitio aquarum concitarum infra fatentis inter arenas 27 Naves. 28 Occulta & ὕφαλα, *vel*, in hac tempestate non apparentia. 29 Impellit. 30 Quæ saxa in mediis fluctibus Itali vocant *Aras*, quæ in modum dorsi extant in summo mari. 31 Scopulos quosdam inter Africam & Sardiniam, ad quos primo bello Punico fœdus ictum est inter Romanos & Carthaginenses. Nonnulli *Philænorum Aras* intelligunt, & inter duas Syrtis *Leptis* est: ut tradit Sal. in Jug. 32 Valde magnum eminentem scopulum velut dorsum. 33 In mari. 34 Brevitatem aquæ, vada. 35 Duæ sunt Syrtes in sinu Africo, trahentes ad se cum æstu arenas & naves, à σύρω, trahe. 36 Impellit. 37 Brevibus illis. 38 Cumulo arenæ concitatæ.

[1] Unam,

[1] Unam, quae Lycios fidemque vehebat Oronten,
[2] Ipsius ante oculos ingens a [3] vertice [4] Pontus
In puppim ferit. [5] Excutitur, [6] pronusque [7] magister
Volvitur in caput. Ast [8] illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circum, & [9] rapidus vorat aequore [10] vortex.
Apparent rari nantes in gurgite vasto;
[11] Arma virûm, [12] tabulaeque, & [13] Troïa gaza per undas.
Jam validam Ilionei navem, jam fortis Achatae,
Et quâ vectus Abas, & quâ [14] grandaevus Aletes,
Vicit [15] hiems. [16] Laxis laterum conpagibus [17] omnes
Accipiunt [18] inimicum [19] imbrem, rimisque [20] fatiscunt.
[21] Intereà magno [22] misceri [23] murmure pontum,
Emissamque [24] hiemem sensit Neptunus, & imis
[25] Stagna refusa vadis: graviter commotus, & alto
Prospiciens, summâ placidum caput extulit undâ.
[26] Disjectam Aeneae toto videt aequore classem:
Fluctibus oppressos Troas, [27] caelique ruinâ.
Nec latuêre doli [28] fratrem Junonis & irae.
[29] Eurum ad se, Zephyrumque vocat. Dehinc talia fatur:
[30] Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?
Jam caelum terramque meo sine [31] numine, venti,
[32] Miscere, & [33] tantas audetis tollere moles?
[34] Quos ego. [35] Sed motos praestat [36] componere fluctus.
[37] Post mihi [38] non simili poenâ [39] commissa luetis.
[40] Maturate fugam, regique haec dicite vestro:

1 Navem, sc. septimam. 2 Æneas. 3 Desuper. Odyss. 5. Ὣς ἄρα μιν εἰπόνθ' ἔλασεν μέγα κῦμα κατ' ἄκρης, Aqua Synecdoche. 5 E navi. 6 Præceps. 7 Leucaspis. l. 6. 8 Navem Leucaspis. 9 Omnia secum rapiens. 10 Contorta aqua. 11 Remi, hastæ, scuta, tabulæ, vestes, tapetes, &c. 12 Super quas sedebant, aut quibus navis tecta erat. 13 Trojanæ divitiæ & vestes. 14 Senex. 15 Tempestas, χειμών. 16 Dissolutis juncturis laterum navigiorum. 17 Naves. 18 Incommodum & molestum, ita ut per rimas aqua influeret. 19 Neptuni imbrem, id est, aquam marinam. 20 Hiant. 21 Dùm venti ita sæviebant, & naves disjiciebant. 22 Turbari. 23 Sonoritate. 24 Tempestatem nimbosam. 25 Stantes aquas emissas ex imo vado. 26 Dispersam. 27 Imbre, fulgure, tonitru, quod è cœlo irruerat. 28 Neptunum. 29 Ventos inter se contrarios. 30 Ut hæc audeatis? Sic Claud. *Tanta-ne devinctos tenuit fiducia Mauros?* 31 Nutu aut voluntate. 32 Turbare. 33 Tantos fluctus excitare? 34 Ἀποσιώπησις. Quos ego punirem & ulciscerer, si quidem vacaret: sed motos, &c. 35 Quoties inter se dissidentes conabimur ad concordiam reducere, conveniet illud. 36 Sedare. 37 Hoc versiculo præceptor aliquis innuet, se gravius animadversurum in discipulos, si semel admissam culpam interaverint. 38 Quâ nunc afficimini, id est, non tam levi, quæ in verbis minacibus consistit, sed acriore. 39 Crimina vestra contra Trojanos. 40 Celeriter remeate.

Non

Non illi imperium pelagi saevumque tridentem,
Sed mihi [1] sorte datum. Tenet ille [2] inmania saxa,
Vestras, Eure, domos. Illâ se [3] jactet in [4] aulâ
Aeolus, & clauso ventorum carcere regnet.
Sic ait; & [5] dicto citiùs [6] tumida aequora placat:
[7] Collectasque fugât nubes, [8] solemque reducit.
[9] Cymothoë, simul & Triton adnixus, acuto
Detrudunt navis scopulo. [10] Levat ipse tridenti:
Et vastas aperit Syrtis, & [11] temperat aequor:
Atque [12] rotis [13] summas levibus [14] perlabitur undas.
[15] Ac, veluti magno in populo cùm [16] saepè coorta est
Seditio, [17] saevitque animis ignobile volgus;
Jamque faces & saxa [18] volant: [19] furor arma ministrat:
Tùm, pietate gravem ac meritis si fortè virum quem
[20] Conspexêre, silent; [21] arrectisque auribus adstant:
[22] Ille regit dictis [23] animos, & pectora mulcet.
Sic cunctus pelagi [24] cecidit fragor, aequora postquam
[25] Prospiciens [26] genitor, caeloque invectus [27] aperto
Flectit [28] equos, [29] curruque volans dat lora secundo.
[30] Defessi Aeneadae, [31] quae proxima, litora cursu
Contendunt petere, & Libyae [32] vertuntur ad [33] oras.
Est in secessu longo locus. [34] Insula [35] portum
Efficit [36] objectu laterum, [37] quibus omnis [38] ab alto

1 Communi, qua cuique Deorum munus suum contigit; vel illa, qua divisum est mundi imperium inter tres fratres, Jovem, Neptunum, Plutonem: ita quidem ut Jovi cœlum, Neptuno maria, Plutoni infera obvenerint. Undè illud: *Jupiter astra, fretum Neptunus, Tartara Pluto, Regna paterna tenent, tres tria, quisque suum.* 2 Valde ampla. 3 Glorietur. 4 Regia saxorum. Ironice. 5 Citiùs quam dici posset. 6 Procellosa. 7 A ventis 8 Solis aspectum. 9 Proprie: fluxu enim celeri undarum *κυμάτων*, & æstu fluctus Τριτῶνος, expediuntur quæ hæserant naves. 10 Erigit naves 11 Temperatum & tranquillum reddit. 12 Curru vehitur Neptunus, quem Delphines ferunt. 13 Summitatem undarum. 14 Molliter percurrit. 15 Tempestati motum populi comparat. 16 Quod sæpe fieri solet. 17 Sævitiam suam ostendit animositatibus. Hoc versu innuemus, declinandam esse concitantem plebem, quæ ob imperitiam & perturbationem potiùs rapi solet, quam ratione duci. 18 Præcipitanter jaciuntur. 19 Significat Iratum hominem, quod primùm obvium est, id sibi pro armis capere. 20 Populi. 21 Ad audiendum. 22 Vir gravis. 23 Vulgi. 24 Sedatus est crepitus. 25 Procul inspiciens. 26 Neptunus: quem *patrem* vocat venerationis causâ. 27 Serenò. 28 Marinos *ἱπποκάμπους*. 29 Et celerrimè percurrens secundo flumine remittit equis habenas. 30 Trojani, ab Æneâ denominati, defatigati ex longâ contra ventos & procellas reluctatione. 31 Sc. *erant*. 32 Ab Italia. 33 Extremas regiones. 34 Quæ illic interjacet; & deest *quem*. 35 In ostio recedentis sinus abjecta mari portum facit. 36 Oppositione, id est, quia duo latera habet opportune opposita. 37 Lateribus. 38 A profundo seu medio maris separatur.

Fran-

Frangitur; [1] inq e finus fcindit fefe unda reductos.
[2] Hinc atque hinc vaftae rupes, geminique [3] minantur
In caelum fcopuli: quor:m fub [4] vertice latè
Aequora tuta filent. [5] Tùm filvis [6] fcena corufcis
Defuper [7] horrentique [8] atrum nemus imminet umbrâ.
Fronte fub [9] adverfa fcopulis pendentibus antrum:
[10] Intus aquae dulces, [11] vivoque fedilia faxo;
Nympharum domus. Hic feffas [12] non vincula navis
Ulla tenent: unco non alligat anchora morfu.
[13] Hùc feptem Aeneas collectis navibus [14] omni
Ex numero fubit: ac magno telluris amore
Egreffi [15] optata potiuntur Troës arenâ,
Et [16] fale tabentis artus in litore [17] ponunt.
Ac [18] primùm [19] filici fcintillam [20] excudit Achates,
Sufcepitque ignem [21] foliis, atque [22] arida circùm
[22] Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.
Tùm [23] Cererem corruptam undis, Cerealiaque arma
[24] Expediunt feffi [25] rerum; frugesque receptas
Et [26] torrere parant [27] flammis, & [28] frangere faxo.
Aeneas [29] fcopulum [30] intereà confcendit, & omnem
Profpectum latè [31] pelago petit; Anthea fi quem
Jactatum vento videat Phrygiasque [32] biremis,
Aut Capyn, aut [33] celfis in puppibus [34] arma Caïci.
Navem in confpectu nullam. Tris litore cervos
[35] Profpicit [36] errantis: hos tota [37] armenta fequuntur

1 Et impetus aquarum dividit fe in angulos littorum replicabiles, quia non progrediuntur aquæ propter latera: aut *reductos*, id eft, flexuofos, incurvos. Horat. *Aut in reducta valle mugientem Profpectat errantes greges.* 2 Ab utraque parte. 3 Minas & eminentias fuas extendunt. Hyperbole. 4 Summitate. 5 Sylvæ defuper obumbrant finum, ad modum fcenæ, quæ inumbrat theatrum: σκιὰ, id eft, *umbra*. 6 Inumbratio fimilis fcenæ veterum. 7 Contrementi leni agitatione ventorum. 8 Quòd frondibus fit denfum. 9 Oppofitâ. 10 In medio fcopulorum 11 Naturali: ut, Vivo *prætervehor oftia faxo*. 12 Ufque adeò tranquillus erat portus. 13 Ad hunc portum. 14 Ex viginti. 15 Quam in tanto periculo optaverant. Si Suos perveniffe videbimus, quò magno defiderio profecti funt, applicabimus illud. 16 Salfa aqua madefactos. 17 Reponunt. 18 Ubi primùm in terram defcenderat. 19 Particulam ignis quæ erat in filice, id eft, ignem. 20 Elicit. 21 Siccis. 22 Sicca combuftibilia. 23 Fruges aqua marinâ corruptas, & inftrumenta neceffaria frugibus priùs torrendis ficcandifque, dein terendis. 24 Expedite efferunt. 25 Adverfitate. 26 Deficcare. 27 Ab Achate exceptis. 28 Pinfere aut molere. 29 Unde, velut ex fpecula, longe profpicere poffit. 30 Dum Æneadæ fruges parabant. 31 In pelagus dirigit. 32 Naves, quæ duplici remigum ordine impelluntur. 33 Nam pars ea navis eft altior. 34 Infignia Caïci, vel navis παράσημον in Puppi, ut l. 10. *aurato fulgebat Apolline puppis.* 35 Æneas. 36 Libere pafcentes. 37 Cervorum reliquorum.

A tergo

A tergo, & longum per vallis pascitur [1] agmen.
Constitit [2] hic, arcumque manu [3] celerisque sagittas
Corripuit; [4] fidus quae tela gerebat Achates:
Ductoresque ipsos primùm, capita alta ferentis
Cornibus [5] arboreis, sternit; tùm [6] volgus: & omnem
[7] Miscet [8] agens telis nemora inter frondea turbam.
Nec priùs [9] absistit, quàm septem ingentia [10] victor
[11] Corpora [12] fundat humi, & [13] numerum cum [14] navibus [15] aequet.
Hinc [16] portum petit, & socios [17] partitur in omnis.
Vina, [18] bonus quae deindè [19] cadis onerarat [20] Acestes
Litore [21] Trinacrio, dederatque abeuntibus [22] heros,
Dividit, & dictis [23] maerentia [24] pectora [25] *mulcet*:
O socii, (neque enim ignari sumus [26] antè malorum)
O passi [27] graviora; dabit Deus [28] his quoque [29] finem.
Vos & [30] Scyllaeam [31] rabiem [32] penitusque [33] sonantis
[34] Accestis scopulos: vos & [35] Cyclopia saxa
Experti. Revocate [36] animos, [37] mœstumque timorem
[38] Mittite. [39] Forsan & [40] haec [41] olim meminisse [42] juvabit.
Per varios casus, per tot [43] discrimina rerum,
Tendimus in Latium: sedes ubi [44] fata quietas
Ostendent. [45] Illic fas regna [46] resurgere Trojae.
[47] Durate, & vosmet rebus servate secundis.
Talia voce [48] refert: curisque ingentibus aeger

1 Cervorum. 2 Ubi vidit cervos. 3 Quas celeriter emittere reliquit. 4 Qui nusquam Æneam reliquit. 5 Ramosis Ecloga 7. *Et ramosa Micon vivacis cornua cervi.* 6 Cervorum 7 Mixtim persequitur aut confundit. 8 Persequens eam. 9 A persecutione. 10 Voti compos. 11 Cervorum. 12 Prostraverit per humum. 13 Cervorum prostratorum. 14 Quas septem collectas supra vidimus 15 Æqualem fecerit. 16 Ubi socii erant. 17 Distribuit cervos 18 Beneficus. 19 In vasis vinariis. 20 Rex Siciliæ: de quo plura Æn. 5. 21 Siciliensi: propter tria ἄκρα, id est, *promontoria*. sc. Lilybæum, Pachynum, & Pelorum. 22 Princeps magnificus, vir fortis 23 Ob casum consociorum. 24 Sociorum 25 Solatur. 26 Præteritorum, & quæ antehac passi sumus. 27 Malis. 28 Malis minus gravibus. 29 Exitum & terminum. 30 Quæ inter Scyllam & Charybdin est in mari Siculo. 31 Quatrùm ad canes. 32 Valdè. 33 *Scyllam & caruleis canibus resonantia saxa* l. 1. Æn. 34 Appropinquastis, non adiistis, 5. Æn. 35 A Cyclopibus in Sicilia obsessa. 36 Quibus graviora tulistis, ut & hæc feratis. 37 Qui vos mœstos facit. 38 Deponite. 39 Hoc significat, jucundissimam esse præteritorum malorum recordationem. 40 Præsentia mala. 41 Ubi omnibus periculis defuncti erimus 42 Delectabit & jucundum erit 43 Pericula. 44 Deorum prædinationes & voluntates, 45 In Latio. 46 Reparari & renasci. 47 Perseverate in his tolerandis 48 Æneas.

[1] Spem [2] vultu ſimulat, [3] premit [4] altum corde dolorem.
[5] Illi ſe praedae accingunt, dapibusque futuris:
Tergora diripiunt [6] coſtis, & [7] viſcera nudant.
Pars in [8] fruſta ſecant, veribusque [9] trementia figunt,
Litore [10] aëna [11] locant alii, flammasque [12] miniſtrant.
Tum [13] victu revocant vires: [14] fuſique per herbam,
Inplentur veteris [15] Bacchi, [16] pinguisque [17] ferinae.
Poſtquam [18] exemta fames epulis, [19] menſaeque remotae,
Amiſſos longo ſocios ſermone requirunt:
Spemque metumque inter dubii: ſeu [20] vivere credant,
Sive [21] extrema pati, nec jam [22] exaudire [23] vocatos.
Praecipuè pius Aeneas, nunc [24] acris [25] Oronti,
Nunc Amyci caſum [26] gemit, & crudelia ſecum
[27] Fata Lyci, fortémq; [28] Gyan, fortemq; [28] Cloanthum.
Et jam [29] finis erat: [30] cùm Juppiter [31] aethere ſummo
[32] Deſpiciens mare [33] velivolum, terrasque [34] jacentis,
Litoraque, & [35] latos populos, ſic [36] vertice caeli
Conſtitit, & Libyae [37] defixit lumina regnis.
Atque illum [38] talis [39] jactantem pectore curas,
[40] Triſtior, & lacrimis oculos [41] ſuffuſa nitentis,

1 Melioris eventus, aut *ſpem*, id eſt lætitiam. 2 Diſpoſitione faciei, qua voluntas prodi ſolet. fingit & præ ſe fert. 3 Occultat. 4 Profundum. 5 Socii Æneæ parant ſe ad prædam parandam. 6 Cervorum ab Æneâ occiſorum 7 Carnes interiores ad epulas: utrumque enim ſignificant viſcera, & carnes & exta 8 Particulas. 9 Adhuc palpitantia fruſta 10 Sc. *vaſa*, id eſt. lebetes ex ære factos. 11 Non ad lavandas ſolum, ſed & ad elixandas carnes, quæ etiam veteribus in uſu. 12 Subjiciunt. 13 Cibo reparant. Lucret. *Praeterea capitur cibus, ut ſuffulciat artus Et vires recreet.* 14 Proſtrati. 15 Vini. Metonymia. Macrob Sat l. 5. c 2 16 Quia ſeptem ingentia corpora fuderat humi. 17 Sc *carnis*, id eſt, carnis cervinæ. 18 Fugata 19 Quadræ aut lances, cibis onuſtæ, ſublatæ erant. 20 Quod ſperabant. 21 Mortem: quod metuebant 22 Cum mortui ſint. 23 A ſociis ad tumulos Ex more, ut, quos amiſerant peregre deſiderabantque, inclamarent ter, ut habet Hom. Odyſſ. 9. *Πρίν τινα τῶν δειλῶν ἑτάρων τρὶς ἕκαστον ἀῦσαι. Relictum clamaſſem, ut littus Hyla, Hyla, omne ſonaret.* 24 Strenui 25 Qui cum Leucaſpe ſubmerſus erat 26 Animo ſuo: quia ſpem vultu ſimulat. 27 Mortem 28 Caſus eorum: qui tamen non erant ſubmerſi, ut patebit 5. Æn. ubi navium directores erunt. 29 Sermonis longi, quo ſocios amiſſos requiſiverant, & diei. 30 Scite u[?] iicentur conſilia Deorum. 31 Ubi ſunt ſtellæ. 32 Deorſum aſpiciens. Lucret. *Sed nil dulcius eſt. bene quam munita tenere Edita doctrina ſapientum templa ſerena. Deſpicere unde queas alios, paſſimque videre Errantes.* 33 In quo vela volant 34 Humiles 35 Latè habitantes 36 In circulo Lacteo; illic eſt domus Jovis, & circulus ille eſt vertex cœli. Hom. ἀπὸ κρατὸς, κατ' ἄκρης ὅσσ ὀλύμποιο. 37 Deorſum iniecit oculos ad regna. 38 Humanarum rerum 39 Verſantem 40 Valde triſtis. 41 Parum ſuperfuſos.

Adloquitur Venus: O qui [1] res hominumque deûmque,
Aeternis regis imperiis, & fulmine terres,
Quid [2] meus Aeneas [3] in te [4] committere tantum,
Quid Troës potuêre? quibus tot funera passis
Cunctus [5] ob Italiam terrarum clauditur [6] orbis.
Certè [7] hinc Romanos olim, [8] volventibus annis,
[9] Hinc fore ductores, [10] revocato à sanguine [11] Teucri,
[12] Qui mare, qui terras omni [13] ditione tenerent,
Pollicitus. Quae te, genitor, sententia [14] vertit?
[15] Hoc equidem [16] occasum Trojae, tristisque ruinas
[17] Solabar, fatis contraria fata [18] rependens.
Nunc [19] eadem fortuna viros tot casibus actos
Insequitur. Quem [20] das finem, rex magne, laborum?
[21] Antenor potuit, [22] mediis elapsus Achivis,
[23] Illyricos penetrare sinus, atque intima [24] tutus
Regna Liburnorum, & [25] fontem superare [25] Timavi:
Unde per [26] ora novem [27] vasto cum murmure [28] montis

1 Res Deorum & hominum regis nutu ac imperio, & fulmine, eoque præsagiente, terrente, puniente. 2 Filius, & tuus nepos. 3 Contra. 4 Peccâre & commereri tantum scelus. 5 Ne Italiam appellant. 6 Quia nusquam consistere à Junone permittuntur. 7 Ex Æneâ & Trojanis. 8 Sc. se, aut revolutis: περιπλομένων: infrà, *volvendis mensibus orbes.* Lucret. 5. l. *per cælum Solis volventia lustra.* 9 Ex hoc Æneâ, aut ex his Trojanis. 10 Iterùm in Italiam vocato: nam Dardanus ex Italiâ oriundus erat. 11 Dardani. 12 Romani. 13 Potestate possiderent: ut pace, bello & legibus. 14 A proposito abduxit? 15 Hæc pollicitatione, quòd Romani futuri erant è sanguine Trojano. 16 Excidium. 17 Pro solatio tolerabam. 18 Compensans, id est, modestè tolerans fata, quæ erant de excidio Trojæ, ob fata de institutione Romæ. Translatio est à pecuniis, quæ olim *pendebantur*, id est, per libram ponderatæ solvebantur. Apud Ovid. Sappho: *Si mihi difficilis formam natura negavit, Ingenio formæ damna rependo meæ.* 19 Adversa. 20 Dare vis. 21 Proditor Trojæ cum Æneâ, *ut quidam. Alii:* pacis & reddendæ Helenæ autores. Argumentum à Minori. Antenor, homo ignobilis, & nulla tecum sanguinis communione conjunctus, hostium gladios evadere, in remotas terras salvus pervenire, periculosa loca superare, urbem condere, vitam in pace finire potuit: nos, genus tuum, & quibus cœlum promisisti, perpetuis jactamur infortuniis. 22 E medio Græcorum inimicorum subtiliter liberatus. 23 Illyricæ oræ angustias penitus intrare. 24 Ab insidiis hostium & odiis Junonis. 25 Timavum, fluvium Venetiæ. Servius annotat, Poëtas rem unius sermonis circumlocutionibus dicere, ut pro *Trojâ* dicant *urbem Trojæ:* sic paulò post, *Urbem Patavi*, id est, Patavium. 26 Non ostia, per quæ fluit Timavus in mare, sed fontes, qui inter Aquileiam & Tergeste sex erumpunt ex antris saxei collis: septimum his adjiciunt in palude ortum: ut verò conficiatur numerus novenus nostri autoris, adsciscendi duo, ex lacu Rubri Saxi unus: S. Antonii alter. 27 Timavus per cuniculos quosdam ab adfluxu maris patitur incrementum; ita ut lenis dulcisque in reflexu: ubi tamen mare æstu suo intumuit; ingenti fragore ac mugitu saxei montis, per complura illa spatiosa ora prorumpit & arva inundat. 28 Vicini.

[1] It mare [2] proruptum, & [3] pelago premit arva sonanti.
Hic tamen [4] ille [5] urbem Patavi, sedesque locavit
Teucrorum, & genti [6] nomen dedit, [7] armaque fixit
Troïa. Nunc placida [8] compostus pace quiescit.
Nos, tua progenies, caeli quibus [9] adnuis arcem,
[10] Navibus ([11] infandum) amissis, [12] unius ob iram
Prodimur, atque [13] Italis longè disjungimur [13] oris.
Hic pietatis honos? [14] sic nos in [15] sceptra reponis?
[16] Olli subridens hominum [17] sator atque Deorum,
Vultu, quo caelum, tempestatesque serenat,
Oscula [18] libavit natae. Dehinc talia fatur.
Parce [19] metu, [20] Cytherea. Manent [21] inmota [22] tuorum
Fata tibi. Cernes [23] urbem, & [24] promissa [25] Lavinî
Moenia, [26] sublimemque feres ad sidera caeli
Magnanimum Aenean: neque me sententia vertit.
[27] Hic (tibi fabor enim, quando haec te [28] cura [29] remordet:
Longiùs & [30] volvens fatorum arcana [31] movebo)
[32] Bellum ingens geret [33] Italiâ, populosque [34] feroces
[35] Contundet; [36] moresque [37] viris & [38] moenia ponet:

1 Profluit. 2 Effusum fluens multa aqua. 3 Concutit arva vicina abundantia aquarum, quasi pelagus, id est, mare constituentium, cum sonitu erumpenti. 4 Antenor. 5 Patavium. 6 Primùm Antenoridas vocavit, postea, ab augurio *Patavium*. 7 Ut victor & compos voti, qui rerum fortiter ac feliciter gestarum monumenta erigunt, arma figunt: Æn. 3. *Ære cavo clypeum magni gestamen Abantis Postibus adversis figo, & rem carmine signo.* 8 Compositus, id est, sepultus. 9 Nutu concedis sublimitatem. 10 Non erat tamen nisi una amissa. 11 Quæ res indigna, ut dicatur, est. 12 Junonis. 13 Extremis regionibus Italiæ. 14 Per exilium. 15 Regna amissa restituis? Ut licebit hoc versu, quoties nocebunt nobis, de quibus ipsi aliquando benè sumus meriti. 16 Veneri, modicè arridens. 17 Productor atque genitor, sc. Jupiter. 18 Leviter tangendo præbuit. *Oscula* volunt esse religiosi officii: *suavia* & *basia* voluntatis. 19 Metui, id est, abstine à timore. 20 Venus, à *Cytheris* insula sic dicta, in quam illa primùm concha marina dicitur advecta. 21 Immutata, sicut erant prius constituta. 22 Trojanorum, ut Æneæ filii tui, & Ascanii, cæterorumque. 23 Romam, promissam a fatis. 24 A fatis. 25 Primùm in Latio à Trojanis conditum Lavinium. *Urbique dabit Lavinia nomen* 12. Æn. 26 Excelsum & gloriosum. De Apotheosi Æneæ Ovid. 14. Met. *Jamque Deos omnes*, &c. 27 Æneas. Longa hæc Rom. historiæ series, vel nota est, vel petenda ex Livio, Diodoro, Varrone, Plutar. Dionysio. 28 De Ænea, & ejus futuro regno. 29 Sollicitat. 30 Revolvens & repetens. 31 Excitabo, aut monebo, id est, dicam tibi, quid fata de Ænea constituerint. 32 In quo victus Latinus, Laviniam Æneæ despondet: nec multò post Turno inferente bellum, Latinus occubuit, Æneâ regnante. 33 In Italia 34 Acres. 35 Perfundabit. 36 Leges & instituta. 37 Iis, quibus ob virtutem parcet. 38 Urbes novas, ὕστερον πρότερον: ante enim urbs; post jura conduntur.

Tertia dùm [1] Latio regnantem [2] viderit aestas,
Ternaque transierint Rutulis [3] hiberna subactis. 270
At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iülo
Additur (Ilus erat, [4] dum res stetit Ilia regno)
Triginta [5] magnos [6] volvendis mensibus [7] orbis
[8] Imperio explebit, regnumque à sede Lavini 274
Transferet, & [9] longam multâ [10] vi muniet [11] Albam.
[12] Hic jam tercentum [13] totos regnabitur annos
Gente sub [14] Hectoreâ; donec [15] regina sacerdos,
Marte [16] gravis [17] geminam [18] partu dabit Ilia prolem.
[19] Indè [20] lupae [21] fulvo [22] nutricis [21] tegmine laetus
[23] Romulus [24] excipiet gentem, & [25] Mavortia condet
Moenia, Romanosque suo de nomine [26] dicet. 281
[27] His ego nec [28] metas rerum, nec [29] tempora pono:
Imperium sine fine dedi. [30] Quin [31] aspera Juno,
Quae mare nunc terrasque [32] metu caelumque fatigat,
[33] Consilia [34] in melius referet, mecumque fovebit 285
Romanos [35] rerum dominos, gentemque [36] togatam.
[37] Sic placitum. Veniet [38] lustris labentibus aetas,

1 In Italiâ. 2 Sc. *illum.* 3 Sc. *tempora*, sive tres anni, id est, post triennium transferetur in cœlum. 4 Dùm regnum Trojanum stetit in dignitate & majestate regali, incolume fuit. Sic 3. Æn. *Postquam res Asiæ*, &c. 5 Solares: quorum singuli constant 12. mensibus volvendis. 6 Volubilibus. 7 Annos. 8 Regnando. 9 A situ. 10 Potestate. 11 Latii urbem, à Lavinio distantem 12. miliaria, à Romà totidem: quæ *Alba* à porcâ *albâ* dicta est. 12 Albæ 13 Integros. 14 Trojana bellicosa, uti erat Hector. Æneæ affinis. 15 Ilia, Numitoris, Albani regis, filia ex Marte gravida, sacerdos Vestalis. Vide quæ nos ad Florum p. 6. 7. & 8. 16 Prægnans & gravida ex Marte effecta. Ecl. 1. *Non insueta graves tentabunt pabula fœtas.* 17 Romulum & Remum. 18 Sc. *uno.* 19 Post partum Iliæ. 20 Feræ, vel Laurentiæ, Faustuli uxoris, quæ Lupa: vel, quia expositorum infantium nutrices dictæ *lupæ.* 21 Pelle lupæ. In memoriam nutricis; vel, quia ipse venator. 22 Sc. *suæ*, à qua primùm nutritus erat. 23 Alter è gemellis. 24 Extra pericula capiet. 25 Romana, quæ se Martem jactent habere autorem: vel, *Mavortia*, id est, bellica, quæque vim hostilem facile sustinere poterunt. Quanquam de civibus magis loquitur Poëta, qui revera fuerunt Mavortii, id est, bellicosi, & victores omnium gentium. 26 Nuncupabit. 27 Romanis. 28 Certum imperii terminum constituo. 29 Certum annorum spatium, quibus eas possideant, sicut Albanis jam terminum statui. 30 Quinetiam. 31 Sæva, implacabilis. 32 Romæ: quæ ventura olim est excidio suæ Carthagini: suprà. 33 Conciliatam Romanis secundo bello Punico refert ex Ennio Servius. Vide Horat. l. 3. Od. 3. 34 In meliorem sententiam: quia tandem placabitur. 35 Omnium. 36 Romanam, quæ in togis, tempore pacis, versari solet. Aliæ gentes erant tunicatæ, palliatæ, braccatæ. 37 Sc. *est Diis.* 38 Successu temporum, quæ lustris computabuntur. Lustrum alii quatuor annorum statuunt; alii, quinque absolutorum; alii, exacto quadriennio ineuntis quinti, ut sit idem cum Olympiade.

Cùm

Cûm [1] domus Assaraci [2] Phthiam [3] clarasque [4] Mycenas
[5] Servitio premet, ac victis dominabitur [6] Argis.
Nascetur [7] pulchrâ Trojanus origine [8] Caesar,
([9] Imperium [10] Oceano, famam qui [11] terminet astris;)
[12] Julius, à magno [13] demissum nomen [14] Iülo.
[15] Hunc tu olim caelo [16] spoliis Orientis onustum
[17] Accipies secura. [18] Vocabitur [19] hic quoque [20] votis.
[21] Aspera [22] tum [23] positis mitescent saecula bellis,
[24] Cana fides, & [25] Vesta, [26] Remo cum fratre [27] Quirinus
[28] Jura dabunt: dirae [29] ferro, & compagibus [30] artis
Claudentur [31] belli portae. [32] Furor [33] impius [34] intus
[35] Saeva sedens super arma, & centum vinctus aënis

1 Romana gens. Fuit autem Assaracus Troïs filius, frater Ili, ex quo Ass. Capys, qui Anchisen, Æneæ patrem, genuit: præcipuè autem Mummium intelligit, qui & Corinthum delevit, & bonam Græciæ partem Romano imperio subjecit. 2 Achillis patriam, eversoris Trojæ. 3 Tania prole. 4 Peloponnesi urbem, a Perseo, Jovis & Danaës filio, conditam, Agamemnonis patriam 5 Subjugabit. 6 Græcis *Argos* Peloponnesi urbs: imperium Diomedis fuit. 7 Propter Venerem, 8 quâ Cæsares originem ducebant. 8 C. Julius Cæsar, qui in Curiâ à Cassio & Bruto, aliisque Pompejanis occisus est. 9 Romanis *Imperium suum ultra Solis vias, & ipsius Oceani limites propagavit.* Minutius de Româ: si de Augusto intelligere libet, referas ad somnium Acciæ, quæ somniavit se concepisse ex Apolline, visceraque sua in cœlum tolli, & per omnem terram extendi 10 Orbe terrarum, quem Oceanus ambit. 11 Claudat cœlo. 12 Cæsar. 13 Deductum. 14 Ascanio. 15 De apotheosi Julii Cæsaris Ovid. 15. Met. *Vix ea fatus erat, &c.* 16 Ex bello Pharsalico & Pontico: devictis regibus, qui auxilia tulerunt Pompeio. 17 In cœtum Deorum 18 Invocabitur. Eclog. 5 *Damnabis tu quoque votis* Meruit quippe post mortem aram, fastigium, flaminem.

19 Julius Cæsar, nedum Æneas. 20 Ad vota suscipienda. 21 Dura & tristia propter bella 22 Deindè, postquam in cœlum receptus fuerit Julius, regnante jam Augusto. 23 Depositis, sedatis. 24 Firma, sincera & pura, qualis solet esse in canis, id est, bonis hominibus. Nam canitie multâ tenversû homines minus sunt fraudulenti. 25 Casta religio. 26 Tali pace & concordiâ, qualis debet esse inter fratres. 27 Virtus bellica ad propulsandam & non inferendam injuriam. *Quirinus* dictus est Romulus vel à *Quiri* seu *Curi*, id est, *hastâ*, quòd hastâ assiduè uteretur: sive à *Curibus*, opulentissima Sabinorum urbe Vide Ovid 2. Fast. 21 Leges & instituta, id est, Justitia, ut rectè vivatur, religio ut sanctè & castè, pax atque concordia inter omnes, & virtus bellica contra injuria provocantes jura dabunt. 29 Ferreis repagulis. 30 Arctè compingentibus. 31 Id est, templi Jani portæ, quæ apertæ bellum, clausæ pacem significabant. Hinc Janus *Patuleius*, hinc *Clusius* cognominabatur. Vide Macrob. Sat. l. 1. c. 9. & quæ nos ad Florum. p. 18 & 19. 32 Bellicus. 33 Impietatem procreans, ut templorum profanationem, stupra, homicidia, rapinas, & id genus alia 34 In ipso Jani templo conclusus. 35 Bellica.

[1] Post tergum nodis, fremet [2] horridus ore cruento.
Haec [3] ait: & [4] Majâ genitum demittit ab alto;
Ut terrae, utque novae pateant Carthaginis arces
[5] Hospitio Teucris: ne [6] fati nescia Dido
Finibus arceret. Volat [7] ille per aëra [8] magnum
[9] Remigio alarum: ac Libyae citus adstitit [10] oris.
Et jam [11] jussa facit: [12] ponuntque ferocia [13] Poeni
Corda, volente [14] deo. Inprimis regina [15] quietum
[16] Accipit [17] in Teucros animum, [18] mentemq; benignam.
At pius Aeneas, per noctem plurima [19] volvens,
Ut primùm lux [20] alma [21] data est, [22] exire; locosque
Explorare [23] novos, quas vento accesserit oras:
Qui [24] teneant (nam inculta videt) homines-ne, ferae-ne,
[25] Quaerere constituit, sociisque [26] exacta referre.
[27] Classem in [28] convexo nemorum, sub rupe cavata,
Arboribus clausam circùm atque [29] horrentibus umbris,
Occulit. Ipse [30] uno graditur comitatus Achate,
Bina manu lato [31] crispans hastilia ferro.
Cui mater media sese tulit obvia silva,
Virginis os habitumque gerens, & virginis [32] arma
[33] Spartanae: vel qualis equos [34] Threïssa fatigat
[35] Harpalice, [36] volucremque [37] fuga praevertitur
[38] Hebrum.
Namq; humeris [39] de more [40] habilem suspenderat arcum

1 *Belli imaginem* inquit Plin. l. 35. c. 10 *restrictis à tergo manibus ab Apelle pictam Augustus in foro suo dicavit* 2 Ægrè ferens tamdiu includi. 3 Jupiter. 4 Mercurium Maiæ filium, deorsùm mittit ab alto cœlo 5 In hospitium. 6 Quæ nescivit fatale esse, Æneam regna Trojana reparaturum aliquando, limitibus regni sui Trojanos prohiberet. 7 Mercurius. 8 Respectu terræ: centuplo enim major est. 9 Fretus auxilio, ut naves feruntur in aquis, remigio alarum: habebat enim in pedibus talaria 10 Extremis regionibus, sc. in ea parte in qua Carthago erat. 11 Mandata Jovis, id est, conciliat Teucris animos Pœnorum. 12 Deponunt. 13 Carthaginenses. 14 Jove aut Mercurio 15 Pacatum. 16 Ab inspiratione Mercurii. 17 Ergo. 18 Affectionem clementem, & propensam ad beneficia conferenda. 19 Reputans. 20 Cunctos alens. 21 Id est, tempore matutino 22 Ad exeundum. 23 Quos recenter accesserint. 24 Possideant eas oras. 25 Inquirere 26 Exquisita, explorata, vel exactè. 27 Sc. septem suas naves, quæ reliquæ erant. *Huc septem Æneas*, &c. 28 Concavo loco, quasi ex nemore facto: nam sylvis scena coruscis desuper imminebat, ut supra. 29 Horrorem propter solitudinem inducentibus. 30 Solo. 31 Vibrans jacula. 32 Instrumenta venatoria. 33 Virgines Spartanæ, ex instituto Lycurgi, venationibus, cursu, lucta, palæstra exercebantur. 34 Ex Thracia. 35 Quæ Getas equites pernicissimo assecuta cursu patrem ab iis captum in libertatem asseruit. 36 Velocem. 37 Celeri cursu transit. 38 Fl. Thraciæ 39 Venantium, præsertim Tyriorum. 40 Viribus suis aptum.

1 Ve-

[1] Venatrix, dederatque [2] comam [3] diffundere ventis:
Nuda genu, [4] nodoque [5] sinus [6] collecta fluentis.
Ac prior, Heus, inquit, juvenes, monstrate mearum
Vidistis si quam [7] hic errantem forte sororum,
[8] Succinctam pharetrâ, & [9] maculosae tegmine lyncis,
Aut [10] spumantis apri cursum clamore [11] prementem.
Sic Venus; & Veneris [12] contrà sic [13] filius orsus:
Nulla tuarum audita [14] mihi, neque visa sororum.
O ([15] quam te [16] memorem?) virgo. Namque haud tibi vultus
[17] Mortalis, nec vox hominem [18] sonat. O [19] dea certè;
An [20] Phoebi soror, an Nympharum [21] sanguinis una?
Sis [22] felix, nostrumque leves [23] quaecumque [24] laborem:
Et [25] quo sub caelo [26] tandem, quibus orbis in [27] oris
Jactemur, doceas. Ignari hominumque locorumque
Erramus, vento hùc & vastis [28] fluctibus acti.
[29] Multa tibi ante aras nostrâ [30] cadet hostia dextrâ.
Tùm Venus: Haud equidem tali me [31] dignor [32] honore:
Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram.
[33] Purpureoque altè suras vincire [34] cothurno.
[35] Punica regna vides, Tyrios, & Agenoris urbem:
[36] Sed fines Libyci, [37] genus [38] intractabile bello.
[39] Imperium [40] Dido Tyriâ regit urbe profecta,
[41] Germanum fugiens. [42] Longa est [43] injuria, longae

1 Existens tanquam venatrix. *Incomptum Lacænæ More comam religata nodum* Horat. 3 Dispergere. 4 In nodum 5 Vestis suæ 6 Succincta, quò expeditior esse ad cursum. 7 Discurrentem, vagantem, & feras investigantem in hac sylva. 8 Instructam theca sagittarum 9 Variis maculis ornatæ lyncis a se interfectæ pelle indutam. 10 Spumam emittentis ex ira. 11 Retinentem. 12 Vicissim. 13 Æneas. 14 A me Sic 3. Georg. Cui *non dictus Hylas?* Ovid. *O mihi post ullos, nunquam memorande, sodales* Cic. *Intellectum est enim mihi paulo antè.* 15 Qualem an Deam, an hominem. 16 Compellem. 17 Qualis mortali competit. 18 Repræsentat 19 Conclusio Syllogismi disjunctivi: *Aut homo, aut Dea es: Non es homo: Ergo Dea.* 20 Diana, quæ venatrix est Quod ab arcu, pharetra & habitu conjicere licet. 21 De sanguine. 22 Propitia, auxiliatrix. 23 Sc. *es.* 24 Indagandæ regionis hujus. 25 Sub quo climate, sub quâ cœli parte. 26 Post tot naufragia & errores nostros. 27 Regionibus. 28 Procellis. 29 Numini tuo grati debitam solvemus hostiam. 30 Mactabitur. 31 Dignam censeo aut facio. 32 Sacrificii: neque enim Dea sum, sed virgo Tyria, cui mos est gestare pharetram. 33 Purpurei coloris. 34 Altissimo calceamento 35 Terræ hujus, quæ Libya est, partem hanc incolunt Pœni ex Tyro urbe Phœniciæ, cui olim imperavit Agenor, huc advecti ab Elisa, seu Didone. 36 Sed extremitates hujus regionis sunt Libycæ, id est, a Libycis populis habitatæ. 37 Sc *populi.* 38 Durum, quod à nullo tractari debeat per bellum. *Studiis asperrima belli:* suprà. 39 Hujus regionis. 40 Elisa quæ descendit & migravit ab urbe Tyro. 41 Pygmalionem. Adi l. 18. Justini. 42 Longo sermone recitanda. 43 Quæ ei illata est.

Ambages. Sed summa sequar [1] fastigia rerum.
[2] Huic conjux Sichaeus erat, ditissimus agri
[3] Phoenicum, & magno [4] miserae dilectus amore:
[5] Cui [6] pater [7] intactam dederat, primisque [8] jugârat
[9] Ominibus. [10] Sed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, [11] scelere ante alios immanior omnes.
[12] Quos inter [13] medius venit furor. [14] Ille Sichaeum
Impius ante [15] aras, atque auri caecus amore,
Clam [16] ferro incautum [17] superat, [18] securus amorum
Germanae: [19] factumque diu celavit, & [20] aegram,
[21] Multa malus simulans, [22] vanâ spe [23] lusit [24] amantem.
Ipsa sed in somnis [25] inhumati [26] venit imago
[27] Conjugis, ora modis attollens pallida miris:
[28] Crudelis aras, [29] trajectaque pectora ferro
Nudavit; [30] coecumque [31] domus scelus [32] omne retexit.
Tùm [33] celerare fugam patriâque excedere suadet,
[34] Auxiliumque viae veteres [35] tellure recludit
Thesauros, [36] ignotum argenti pondus & auri.
[37] His commota fugam Dido [38] sociosque parabat.
[39] Conveniunt, quibus aut odium [40] crudele tyranni,

1 Capita, primordia rerum gesta-rum, cur & quomodo fugerit. 2 Didoni. 3 Inter Phœnices. 4 A miserâ amante Didone. 5 Sichæo. 6 Bellus. 7 Virginem inviolatam in matrimonium dederat Horat. Od. 7. l. 1. *Sunt quibus unum opus est, intactæ Palladis urbem Carmine perpetuo celebrare.* 8 Conjugaverat. Significat Poeta, Didonem Sichæo commissam uxorem, quæ antea cum nemine corpus commiscuisset. 9 Auspiciis, quæ cùm omni negocio, tùm nuptiis maximè adhibita. Val Max. l. 2 10 Populus enim Pygmalioni, admodum puero, regnum tradiderat 11 Ipsos etiam furiosos scelere superat. 12 Anastrophe. 13 Qui per furorem mediantem inter se fuerunt sævi. 14 Pygmalion. 15 Herculis, cuius erat sacerdos. 16 Sicâ. 17 Occidit 18 Nihil respiciens, non curans, aut miseratus sororem, quæ misere amabat Sichæum. 19 Parricidium, cædem Sichæi. 20 Animo, sc. id est, tristem 21 Multas causas de absentia aut reditu Sichæi iniquus & astutus fingens: nam persuaserat Didoni maritum vivere, sed foris esse. 22 Qui dicebat eum propediem affore. 23 Ludificatus est, decepit. 24 Didonem. 25 Nondum sepulti. Solebant veteres, cùm manes alicuius vindicare vellent, eum insepultum relinquere: nam tum centum annos cogebantur errare: ut patet ex l. 6. 26 Apparuit. 27 Sichæi occisi. 28 Per se quidem pias: sed ante quas crudeliter interfectus est Sichæus. 29 Transfixa. 30 Hactenus celatum & occultum 31 Sc. *ejus*, id est, quod domi ejus patratum erat. 32 Totum revelavit, id est, signis quibusdam significavit Didoni, quomodò a fratre ejus Pygmalione ante aras occisus esset. 33 Celeriter facere. 34 Viaticum. 35 E terra, cui thesauros crediderat Sichæus, aperire docet. 36 Quod Dido ignoraverat illic esse. 37 Offensis. 38 Comites, qui etiam tyrannum fugere volebant 39 Socii. 40 In crudelem tyrannum: non enim crudele, sed justum est odium in tyrannos: fiunt autem tyranni suis odiosi, dùm metui, quam diligi, malunt.

Aut

Aut metus acer erat: naves, quae fortè [1] paratae,
[2] Corripiunt, onerantque auro. [3] Portantur [4] avari
Pygmalionis opes [5] pelago. [6] Dux foemina facti.
[7] Devenêre locos, ubi nunc ingentia cernes
Moenia, [8] surgentemque novae Carthaginis arcem:
Mercatique solum, [9] facti de homine Byrsam,
[10] Taurino quantum possent circumdare [10] tergo.
[11] Sed vos qui tandem quibus aut venistis ab oris,
Quò-ve [12] tenetis iter? [13] Quaerenti talibus [14] ille
Suspirans, imoque trahens à pectore vocem:
O Dea, si [15] primâ repetens [15] ab origine [16] pergam,
Et [17] vacet [18] annalis nostrorum audire laborum;
[19] Antè diem clauso [20] conponet vesper Olympo.
Nos Trojâ [21] antiquâ, [22] si vestras fortè per auris
Trojae nomen iit, diversa per aequora vectos,
[23] Forte suâ Libycis tempestas adpulit oris.
Sum [24] pius Aeneas, raptos qui [25] ex hoste [26] Penates
Classe veho, mecum, [27] famâ super aethera notus,
Italiam quaero [28] patriam: & [29] genus ab Jove summo.
[30] Bis denis Phrygium conscendi navibus [31] aequor;
[32] Matre Deâ monstrante viam, data fata secutus:

1 Ut Dido posset ad Pygmalionem migrare: ut inter eos convenerat: migrare autem sine navibus commode non poterat, quod magnam supellectilem haberet. Lege Just. l. 18. 2 Simul rapiunt. 3 Transvehuntur. 4 Quas avarus Pygmalion jam suas putabat, sed frustra; Dido enim abstulit. 5 Per pelagus. 6 Dido est ductrix & princeps facti tam insignis; quia pulchrum est ulcisci avarum & scelestum hominem. 7 Illi navibus aurum vehentes, venerunt ad ea loca. 8 Frigentem se, nondùm perfectam 9 A tacto denominatum corium. Appulsa enim ad Libyam Dido, cum ab Hiarba pelleretur, petiit callide, ut venderet tantum terræ quantum posset corium bovis tegere Quòd cum ille permisisset, corium in tenuissimas corrigias dissectum tetendit, occupavitque stadia viginti duo. 10 Corio tergi a tauro a-tracto 11 Sc. *discite* 12 Tenditis? 13 Veneri. 14 Æneas respondit 15 A raptu Helenæ 16 Peragam contextum historiæ, quam interrogas. 17 Otium tibi sit. 18 Relationem, enumerationem, qualis esse solet in annalibus: *Annales* prop; rie fuerunt tabulæ in quas singulorum annorum res gestæ referebantur à Pontifice Maximo t. l. 2. c. Sat. Macrob. 19 Priusquam peregero sermonem inceptum. 20 Claudet & finiet, id est, dies me deficiet. Sic Ecl. 3. *Non nostrum inter vos tantas componere lites.* 21 Nobili, inclytâ. 22 Si quid fortè de Troja unquam audivistis. 23 Casu suo, vi suâ. 24 Meritò. Pius enim fuit in Deos, in patrem, in filium in uxorem, quos ex incendio rapuit. 25 E manu Græcorum 26 Deos domesticos. 27 Hujus pietatis 28 E Corytho enim, urbe Etruriæ, ortus est Dardanus gentis nostræ author, & ipse ex Jove natus Al. *Italiam quaero, patriam & genus ab Jove summo* id est, accipio, id est, Jovis conterraneus & consanguineus sum. 29 Cunabula gentilium meorum, qui à Jove deducti sunt. 30 Viginti. 31 Hellespontum, 32 Venere.

Vix [1] ſeptem convolſae undis, euroque ſuperſunt.
Ipſe [2] ignotus, egens, Libyae deſerta peragro,
[3] Europâ, atque [4] Aſiâ pulſus. Nec plura querentem
Paſſa Venus medio ſic interfata dolore eſt:
Quiſquis es, [5] haud (credo) [5] inviſus cae!eſtibus, auras
Vitalis carpis, [6] Tyriam qui adveneris urbem.
Perge modò, atque [7] hinc te [8] reginae ad limina perfer.
Namque tibi [9] reduces ſocios, [10] claſſemque relatam
Nuntio, & [11] in tutum [12] verſis Aquilonibus [13] actam:
Ni fruſtra [14] augurium [15] vani docuêre [16] parentes.
Aſpice [17] bis ſenos laetantis [18] agmine cycnos,
Aetheria quos [19] lapſa plaga [20] Jovis ales [21] aperto
Turbabat caelo: nunc terras ordine longo
Aut [22] capére, aut [23] captas jam deſpectare videntur.
[24] Ut reduces illi ludunt [25] ſtridentibus alis,
Et [26] coetu cinxêre [27] polum, [28] cantuſque dedêre;
Haud aliter [29] puppeſque tuae [30] pubeſque tuorum
Aut portum tenet, aut [31] pleno ſubit [32] oſtia velo.
Perge modò, & [33] quâ te ducit via, dirige greſſum.
[34] Dixit, & [35] avertens [36] roſea cervice refulſit,
[37] Ambroſiaeque comae divinum vertice odorem

1 Naves ex illis viginti. 2 De corpore & de facie: notum enim ſe dixit de nomine. 3 Ad quam tendere parabam. 4 A qua profugus fato veneram. 5 Quod tu charus ſis Diis. Liptote figura per contrarium ſignificans Sic infra: non ignara *mali miſeris ſuccurrere diſco*, id eſt, in malis probe exercitata. 6 Quod adveneris Carthaginem 7 Ab hac ſylva 8 Didonis. 9 Salvos & incolumes, & qui pericula jam evaſerunt: ut paulò infrà: *Ut reduces illi ludunt ſtridentibus alis*. Ratio, quare non debeat reverti, ſed recta pergere. 10 Duodecim navium, quam amiſſam cenſes, receptam ex periculis 11 In locum ubi tuta ſit. 12 Ponentibus, vel converſis: namque ſuprà, ſtridens Aquilone procella velum adverſa percuſſerat. 13 Impulſam. 14 Artem augurandi. 15 Mendaces. Sal. *Mauri* vanum *genus*. 16 Sc. *mei*. 17 Auſpicata omnia & apta; numerus, volatus, cantus avium. Tot enim naves fuerant, quas amiſſas Æneas verebatur, cùm ſylvæ eſſent. 18 Convolatu agminatim procedente, cùm priùs turmatim diſperſi avolarent. 19 Quæ deſcendit aëria regione. 20 Aquila, Jovis pinnata ſatelles: cum relatione ad Aquilonem. Ideò ales Jovis, quia fulmine non tangitur: *vel*, quod ei adverſum gigantes fulmina miniſtrarit. Unde Horatius *miniſtram fulminis* appellat. 21 Sereno 22 Eligere ad conſidendum. 23 Flectas terras frequenter aſpicere. 24 Quemadmodum cygni illi reverſi a perſecutione aquilæ lætitiam ſuam indicant. 25 Ex alitis enim volatu capiebantur auguria. 26 Convolatu. 27 Cœlum. 28 In ſignum lætitiæ. 29 Naves. 30 Juventus tuorum amicorum, quos credis periiſſe in aquâ. 31 Extenſo. 32 Ingreſſum portus. 33 Sequere viam, quæ te ducet in urbem 34 Venus. 35 Se. *ſc*. & diſcedens. 36 Pulchrâ aſpectu, qualis eſt roſa. Horat Od. 13. l. 1. *Cum tu, Lydia, Telephi Cervicem roſeam, cerea Telephi Laudas brachia*. 37 Ambroſiâ illitæ. vel immortales. *Ambroſia* eſt Deorum cibus.

[1] Spiravêre: pedes [2] vestis defluxit ad imos,
Et vera [3] incessu patuit dea. [4] Ille, ubi matrem
Agnovit, tali fugientem est [5] voce secutus:
Quid natum toties crudelis [6] tu quoque [7] falsis
Ludis imaginibus? cur [8] dextrae jungere dextram
Non datur, ac [9] veras audire, & reddere voces?
Talibus [10] incusat, gressumque ad [11] moenia tendit.
At Venus obscuro [12] gradientis [13] aëre [14] sepsit;
Et multo nebulae [15] circùm Dea [15] fudit [16] amictu:
Cernere ne quis eos, neu quis contingere posset,
[17] Molirive moram, aut veniendi [18] poscere caussas.
[19] Ipsa [20] Paphum [21] sublimis abit, [22] sedesque revisit
[23] Laeta suas: ubi templum illi, [24] centumque [25] Sabaeo
[26] Ture calent arae; [27] sertisque recentibus halant.
[28] Corripuêre [29] viam [30] interea, qua semita [31] monstrat.
Jamque adscendebant collem, qui [32] plurimus urbi
Imminet, [33] adversasque adspectat [34] desuper arces.
Miratur [35] molem Aeneas, [36] magalia [37] quondam:
Miratur portas, [38] strepitumque, & [39] strata viarum.
[40] Instant ardentes Tyrii: [41] pars [42] ducere muros,

1 Emiserunt. 2 Succincta priùs, *nodoque sinus collecta fluentes*, ut suprà. 3 Deorum quippe incessus est continuus, & æqualis, non dimotis pedibus, neque transpositis. Supra, *Ast ego, quæ Divum incedo regina.* 4 Æneas. 5 Sermone: nam pedibus non potuit eam assequi. 6 Non secùs atque Juno, cæteraque numina adversa. Emphasin habet. 7 Fictitiis illudis speciebus ac formis? 8 Conventu mutuoque frui colloquio? Mos antiquus erat, jungere dextram, & amplecti, & osculari, quoties invicem occurrebatur. 9 Non sub aliena persona occultatas, id est, matris & filii, ut à matre & filio. 10 Æneas matrem. 11 Carthaginensia. 12 Æneam cum Achate. 13 Nebula. Odyss. 7. & 13. Ulysses à Minerva tegitur nebula. 14 Circumdedit. 15 Sc. *eos*. Tmesis. 16 Tegmento. 17 Facere, id est, cum molestia detinere eos. 18 Exquirere. 19 Venus. 20 Cypri urbem. 21 Sublata, divino incessu. 22 Ubi præcipuè colitur. 23 Quod incolumem vidit filium. 24 Multæ. Numerus finitus pro infinito. 25 Quod in Saba nascitur: nam *solis est thurea virga Sabæis*. 26 Thure & floribus tantùm sacra Veneri fiebant, non hostiarum sanguine. 27 E recentibus floribus, id est, vernis contextæ spirant & fragrant. 28 Æneas & Achates officium celeriter eundi arripuerunt. 29 Iter suum monstratum. 30 Dùm Venus Paphum abiret. 31 Indicat eundum esse. 32 Longissimus, altus 3. milliaria, aut pro plurima parte in urbem tendit aut vergit: ut *cui plurima cervix*, id est, longissima. 33 Ex adverso sitas. 34 Ab alto, supernè. 35 Magnitudinem novæ urbis. 36 Humiles casas Afrorum *rariis habitata mapalia tectis*. Georg. 3. l. 37 Aliquandò, sc. ante adventum Didonis 38 Ingredientium. 39 Vias lapidibus constratas. Eodem modo 2. Æn *opaca locorum*, pro locis opacis. 40 Instanter incumbunt operi festinantes. 41 Instat. 42 Producere & extendere contra insultus hostium.

[1] Molirique arcem, & manibus [2] subvolvere saxa:
Pars [3] optare locum tecto, & [4] concludere [5] sulco.
[6] Jura, magistratusque [7] legunt, [8] sanctumque senatum.
Hic portus alii [9] effodiunt: hic alta [10] theatris
Fundamenta [11] locant alii; [12] immanisque columnas
Rupibus excidunt, [13] scenis decora alta futuris.
[14] Qualis [15] apes [16] aestate nova per [17] florea rura
[18] Exercet sub sole labor, cum [19] gentis adultos
Educunt foetus, aut cum [20] liquentia mella
[21] Stipant, & [22] dulci distendunt nectare cellas:
Aut onera accipiunt [23] venientum; aut agmine facto,
Ignavum [24] fucos [25] pecus à praesepibus [26] arcent.
[27] Fervet opus, redolentque [28] thymo [29] fragrantia mella.
[30] O fortunati, quorum jam moenia surgunt!
Aeneas ait, & [31] fastigia suspicit urbis.
[32] Infert se [33] septus nebulâ (mirabile dictu)
Per medios, miscetque viris; neque cernitur [34] ulli.
[35] Lucus in urbe fuit mediâ, [36] laetissimus umbrae,
Quò primùm jactati undis & [37] turbine [38] Poeni
Effodêre loco signum, quod [39] regia Juno

1 Cum molimine exstruere: *vel* eos cœpisse ædificare: ut apud Ter. Heaut. *Dum moliuntur, dum co. nantur, annus est*, id est, dum conantur sese ornare, antequam finem faciant. 2 Sursum volvere. 3 Eligere locum ad tectum exstruendum. Al. *aptare*. 4 Ambitum urbis. 5 Fossa, in qua fundamenta jacerentur. 6 Forum & locum juri dicundo, curiam sanctissimo Senatus ordini & magistratibus. 7 Eligunt. 8 Inviolabilem. 9 Effodiendo aptant. 10 Pro ludis & spectaculis exhibendis. 11 Jaciunt. 12 Valdè magnas. 13 Alta ornamenta ad exstruendas scenas in amphitheatro. 14 Tales instant, *qualis labor*, &c. 15 Labores hosce apum, de iis versus prorsus eosdem, & quæ nos ibi; vide 4. Georg. 16 In fine veris aut in principio æstatis *ubi pulsam hyemem Sol aureus egit Sub terras cœlumque æstiva luce reclusit*, ut est in 4. Georg. Sic, *Vere novo*, 1. Georg. 17 Florida. 18 Fatigat. 19 Generis sui, id est, quando examina è fœtura sua educunt. 20 Pura, sine sordibus. 21 Condensant. 22 Purissimo melle implent cavernas favorum. 23 Apum. 24 Apes degeneres, crabrone minores. 25 *Pecus*, inquit Isidor. 12. 1. *dicimus, quicquid humana linguâ & effigie caret*. Vide quæ nos ad Sal. p. 3. & 4. 26 Depellunt. 27 Tum operatio apum cum fervore fit: cujus contrarium est *friget*. 28 Unde collecta sunt. 29 Odorifera. 30 Sc. *sunt*, Epiphonema. 31 Sublimitatem urbis Carthaginis miratur vel sursum aspicit. 32 Æneas. 33 Circumdatis. 34 Ab ullo. 35 Adjicietur mox templum. nullum enim veteribus templum erat sine luco, ut majorem religionem loci horror incuteret. 36 Amœnissimus: ut *Lætas segetes*, 1 Georg. 37 Venti sc. 38 Populi Punici. 39 Quia regina Deorum.

[1] Monstrârat, [2] caput acris equi. [3] Sic nam [4] fore bello
Egregiam, & facilem [5] victu per saecula gentem.
[6] Hic templum [7] Junoni ingens [8] Sidonia Dido.
Condebat, donis opulentum, & [9] numine divae.
Aerea cui [10] gradibus surgebant limina, nexaeque
[11] Aere trabes: [12] foribus cardo [13] stridebat aënis.
Hoc primùm in luco nova res oblata [14] timorem
[15] Leniit. Hic primùm Aeneas sperare salutem
Ausus, & [16] afflictis [17] meliùs confidere rebus.
Namque [18] sub ingenti [19] lustrat dùm singula [20] templo,
Reginam opperiens; [21] dùm quae fortuna sit [22] urbi,
Artificumque manus [23] inter se operumque laborem
Miratur, videt [24] Iliacas [25] ex ordine pugnas,
Bellaque jam famâ totum vulgata per orbem:
[26] Atridas, Priamumque, & saevum [27] ambobus Achillem.
Constitit; & lacrimans, Quis jam locus, inquit, Achate,
Quae regio in terris nostri non plena laboris?
En [28] Priamus. Sunt [29] hic etiam [30] sua praemia [31] laudi:
[32] Sunt lacrimae rerum: & [33] mentem [34] mortalia tangunt.

1 Pro monstro dederat. 2 Idem refert Justinus l. 18. & ipsa Carthago olim *Cacabe* dicta, quod lingua Punica significat *caput equinum* Equi conspectum belli omen habere, etiam l. 3. ostendit: ubi Anchises cùm in Italia, tùm primùm conspecta, equos pascentes vidisset, exclamat: *Bellum, terra hospita portas, Bello armantur equi* Illud ergo equi caput repertum, bellicosam potentemque fore Carthaginem significavit Ejusmodi auspicia priscis in condendis urbibus curiosè observata, praeter alia exemplo est Roma, apud Liv. 1. 3 Per tale portentum 4 Sc. *signum erat* 5 Victoriis ad vincendum significatione activa ajunt. Sed coacta, & quae exemplo caret. *Alii* facili & parabili contentam victu, ut Senec 90. epist *Sapiens facilis victu fuit*. 6 Ubi inventum est caput acris equi. 7 In honorem Junonis 8 A Sidone, urbe Tyri, oriunda 9 Simulacro Junonis. 10 Per gradus in altum extruebantur. 11 Clavis aereis. 12 Valvi. 13 Crepitabat. 14 Æneae sc. qui non tam sibi, quàm suis, timuit. 15 Mitigavit. 16 Adversis. 17 Ubi vidit belli Trojani picturam. 18 In. 19 Circumspicit. 20 Junonis. 21 Dum miratur, quae in magnifico templo pingebantur, Didonis fugam, equi caput, corium sectum, varios urbis casus. 22 Sc *novae*, id est, Carthagini. 23 Certo ordine operantium. 24 Quae apud Ilium gestae erant. 25 Quo gestae erant. 26 Atrei filios, Agamemnonem & Menelaum. 27 Agamemnoni, quem voluit occidere, & Priamo propter cadaver Hectoris 28 Priami fama, aut hic in suâ dignitate depictus. 29 Apud fines Libycos, genus intractabile bello & ubi feri habitant populi. 30 Justa. 31 Virtuti, & patriae fortiter atque cum laude propugnatae. Consequens pro antecedente. 32 Hic etiam rerum nostrarum tristium miseratio, ut quae cui accidere possunt 33 Carthaginensium, qui haec pinxerunt 34 Adversa, quae mortalibus accidunt.

[1] Solve metus. [2] Feret haec aliquam tibi [3] fama [4] salutem.
Sic ait, atque animum pictura [5] pascit [6] inani
[7] Multa gemens, largoque humectat [8] flumine [9] vultum.
Namque videbat, [10] uti bellantes [11] Pergama circum
Hac fugerent Graji, [12] premeret Trojana juventus:
Hac [13] Phryges: [14] instaret curru [15] cristatus Achilles.
Nec procul [16] hinc [17] Rhesi [18] niveis tentoria [38] velis
Agnoscit lacrimans: [19] primo quae [20] prodita [19] somno
[21] Tydides multa [22] vastabat [23] caedè cruentus:
[24] Ardentisque [25] avertit equos in [26] castra, priùs quàm
Pabula gustassent Trojae [27] Xanthumque bibissent.
[28] Parte alia [29] fugiens amissis [30] Troïlus armis,
Infelix [31] puer, atque [32] impar congressus [33] Achilli,
[34] Fertur equis, curruque [35] haeret resupinus [36] inani,
[37] Lora tenens tamen. Huic cervixque comaeque trahuntur
Per terram, & [38] versa pulvis inscribitur [39] hasta.

1 Depone timorem, quem de ferocitate Pœnorum habes. Ad se loquitur. 2 Adferet. 3 Quæ de Priami laude est. 4 Incolumitatem: quia hic miserabuntur tui. 5 Recreat, fovet. Sic 2 Georg loquens de dispositione vitium: *Omnia sint paribus numeris dimensa viarum* Non animum *modo uti* pascat *prospectus inanem*, &c. 6 Quæ non res, sed similitudines rerum exhibet. 7 Multum, valdè. 8 Lachrymarum sc. more fluminis decurrentium. 9 Faciem suam 10 Quomodo. 11 Mœnia Trojana. 12 Insequeretur fugientis: *impressionem* enim *facere*, est urgere cedentes. 13 Fugerent. 14 Instanter persequeretur Trojanos fugientes. 15 Cristas in galea ferens. 16 Ab hoc loco, ubi Priamus cum Atridis & Achille depictum erat. 17 Regis Thracum, qui Trojanis auxilio venit, cum hac oraculi conditione, invictam fore urbem, si equi ipsius intra urbem pabulum gustassent, atque è Xantho fl. bibissent. Clausis autem portis, cùm extra urbem castra posuisset, à Diomede & Ulysse, speculatum missis, idque à Dolone rescifcentibus, cæsus est cum suis, avectique equi in castra Græcorum. Il 10. 18 Quæ fecerat ex albis velis. 19 Primâ parte noctis. 20 A Dolone speculatore Trojano proditiosè indicata. 21 Diomedes Tydei filius. 22 Prosternebat. 23 Nam præter Rhœsum, eorum regem, 12. viros interemit. 24 Veloces, aut indignantes, à Domino averti. 25 Violenter abegit, abduxit. 26 Græcorum. 27 Fluvium illum, qui Trojam perfluit. 28 Picturæ. 29 Fugere volens accepto jam vulnere. 30 Priami & Hecubæ filius. 31 Pathos ab ætate sive pueritia. Macrob. Sat. l. 4. c. 3 32 Cùm esset imbecillior & inermis. Refert tamen Dares Phrygius Troïlum ita vulnerasse Achillem, ut aliquot dies pugna abstinere cogeretur 33 Cum Achille. 34 Trahitur, avehitur 35 Pendet erecto pectore, quasi retrorsùm casurus 36 Sine rectore: nam corpus hærebat, & ipse ferè exciderat. 37 Habenas ex corio factas. 38 Sulcatur & scalpitur hasta inversa, & per terram tracta. 39 Quâ trajectus erat.

[1] Intereà

[1] Intereà ad templum [2] non aequae Palladis ibant
Crinibus [3] Iliades [4] passis, [5] peplumque ferebant
Suppliciter tristes, & [6] tunsae pectora palmis.
[7] Diva solo fixos oculos aversa tenebat.
[8] Ter circum [9] Iliacos raptaverat [10] Hectora muros,
[11] Exanimumque auro [12] corpus [13] vendebat Achilles.
Tùm verò ingentem gemitum [14] dat pectore ab imo,
[15] Ut [16] spolia, ut [17] currus, utque ipsum corpus [18] amici,
[19] Tendentemque manus Priamum conspexit inermis.
Se quoq; [20] principibus [21] permixtum [22] agnovit Achivis,
[23] Eoasque acies, & [24] nigri Memnonis arma.
[25] Ducit [26] Amazonidum lunatis agmina [27] peltis
[28] Penthesilea [29] furens, mediisque in [30] millibus [31] ardet,
[32] Aurea subnectens [32] exsertae [32] cingula mammae
Bellatrix, audetque [34] viris concurrere virgo.
[35] Haec dùm [36] Dardanio Aeneae [37] miranda videntur,
Dùm stupet, [38] obtutuque haeret defixus in uno;
Regina ad templum forma pulcherrima Dido
[39] Incessit, magna juvenum [40] stipante [41] caterva.

1 Dùm ita Troïlus vinciretur. 2 Infensæ Troianis, quorum tamen erat numen tutelare. 3 Mulieres Troianæ, ut Hecuba regina, Polyxena, Cassandra & reliquæ nobilissimæ Troianæ fœminæ. 4 Sparsis, in luctu & supplicationibus: à pando. 5 Pallam pictam, à Thæne Antenoris uxore, Palladi dicatam. 6 Habentes pectora percussa: ut Deam moverent. 7 Dea Pallas aversata donum pepli, despiciebat terram, nec respexit supplicantes Iliades. 8 Il. 22. 9 Troianos. 10 Corpus Hectoris. 11 Demortuum. 12 Hectoris. 13 Patri Priamo supplici. Il. 24. 14 Æneas. 15 Postquam. 16 Aut quibus Hector paulò antè alios spoliaverat, aut quibus Hector spoliabatur ab Achille. Vide Dict. Cret. l. 3. 17 Hectoris 18 Hectoris affinis: duxerat enim sororem ejus Creüsam. 19 Dùm autem pro corpore Hectoris daret. 20 Quibuscum congredi solebat. Unde Æn. 2. *Vadimus immisti Danais.* 21 Implicitum. 22 Æneas. 23 Orientalis, id est, ab India sub Memnone Ἠοῦς, id est, Auroræ filio; profectas. Dict. Cret. l. 4. 24 Indi, *& Mauro obscurior Indus.* Juv. 25 In alia parte picturæ. 26 Illarum mulierum, quibus dextra mammilla, ut in pugnâ expeditiores essent, inurebatur: unde *Amazones* dictæ sunt, à μαζὸς, *mamma.* 27 Cetris, sertis semiplenam lunam referentibus 28 Regina Amazonum, post Orithyam regno potita, teste Just. l. 2 quæ cùm Troianis auxilium ferret, ab Achille interfecta est. Vide Herod. l. 4 Just l. 2. Curt. l. 6. 29 Bellandi cupiditate, & rabie 30 Græcorum 31 Ardenter irruit. 32 Aureum balteum. 33 Sinistræ nudatæ: namque dextra adurebatur μάζα, quò expeditiores essent arcubus hastisque in bello tractandis, ut diximus. 34 Cum viris congredi. 35 Quæ depicta erant. 36 Troiano. 37 Admiratione digna. 38 Aspectu. 39 Cum gravitate quadam venit. Sic suprà: *Ast ego, quæ Divûm incedo regina*, &c. 40 Condense comitante. 41 Cœtu.

Qualis

Qualis in [1] Eurotae ripis aut per juga [2] Cynthi
Exercet [3] Diana [4] choros; quam [5] mille ſecutae
[6] Hinc atque hinc glomerantur [7] Oreades, illa [8] pharetram
Fert humero, gradienſque [9] Deas ſupereminet omnis:
[10] Latonae [11] tacitum [12] pertentant gaudia pectus.
Talis erat Dido: [13] talem ſe laeta ferebat
Per medios, [14] inſtans operi [15] regniſque futuris.
Tum [16] foribus divae, mediâ teſtudine templi,
[17] Septa armis, [18] ſolioque [19] altè ſubnixa reſedit.
Jura [20] dabat, legeſque viris: operumque laborem
Partibus [21] aequabat juſtis, [22] aut ſorte trahebat:
Cùm ſubitò Aeneas concurſu accedere magno
Anthea Sergeſtumque videt fortemque Cloanthum,
[24] Teucrorumque alios: [25] ater quos aequore turbo
[26] Diſpulerat, penituſque alias advexerat [27] oras.
Obſtupuit ſimul [28] ipſe, ſimul [29] perculſus Achates
[30] Laetitiâque [31] metuque, avidi conjungere dextras
[32] Ardebant: ſed res [33] animos [34] incognita [35] turbat.
[36] Diſſimulant; & nube cavâ [37] ſpeculantur amicti,
[38] Quae fortuna [39] viris; claſſem quo litore [40] linquant;
Quid veniant. [41] Cunctis nam [42] lecti navibus ibant,
Orantes [43] veniam, & [44] templum clamore petebant.

1 Laconiæ fluv. 2 Deli inſ. montis, ubi nata, & unde *Cynthia* dicta eſt. 3 Venatricum Dea 4 Choreas. 5 Numerus finitus pro infinito. 6 Utrimque in morem glomeris circumeunt. 7 Nymphæ montium, ab ὄρος, *mont.* 8 Sagittarum thecam. 9 Nymphas reliquas 10 Matris gratulatæ ſibi feliciæ formam: *pulchra gaudet Latona Diana* Juv. Sat. 10 11 Intimum 12 Vehementer tentant, afficiunt. 13 Longe ſuperiminentem 14 Urgens operarios. 15 Regiis domibus. 16 In veſtibulis templi Junonis 17 Circumdata armis ſatellitum, ſtantium circum i. ſam 18 In ſede regia. 19 Ut ab omnibus conſpici poſſet. 20 Conſtituebat. 21 Æqualiter dividebat 22 Aut labores inæquales faciebat eos per ſortem artes laborum acceptare, ne cui injuria ſit. 23 Pœnorum 24 Alio. Trojanos. 25 Caliginoſos. 26 In diverſas partes pepulerat, disjicerat, ſegregarat. 27 Regiones. 28 Æneas. 29 Attonitus. 30 Propter eorum ſalutem. 31 Propter Pœnorum concurſum. 32 Ardenter & vehementer cupiebant. 33 Æneæ & Achatis. 34 Quia neſciebant, quid ſibi ille concurſus vellet. 35 Impedit, ita ut, quamvis cupiant, non audeant tamen conjungere dextras. 36 Simulant ſe non vidiſſe ſocios. 37 Quaſi è ſpecula proſpiciunt. 38 Utrum proſpera an adverſa 39 Sic concurrentibus. 40 Liquiſſent. 41 Ætiologia eſt, quare ſpecularentur, quid venirent: quoniam videbant eos ex ſingulis navibus tanquam legatos venire. 42 Delecti. 43 Subtrahendi reficiendique naves, armandi eas inſtruendique, *vel* petentes pacem, gratiamque reginæ, contra incendium, quod parabant Tyrii in naves Trojanas 44 Junonis ſc. à Didone conſtructum.

Postquam [1] introgressi, & [2] coram data copia fandi;
[3] Maximus Ilioneus [4] placido sic pectore [5] coepit:
[6] O regina, novam cui condere Juppiter urbem,
[7] Justitiâque dedit gentis frenare superbas,
[8] Troës te [9] miseri, ventis [10] maria omnia vecti,
Oramus: prohibe [11] infandos à [12] navibus [13] ignis;
Parce [14] pio generi, & [15] propiùs [16] res aspice nostras:
[17] Non nos aut [18] ferro Libycos [19] populare [20] penates
Venimus, aut [21] raptas ad [22] litora vertere praedas:
Non ea [23] vis animo, nec tanta superbia victis.
[24] Est locus, [25] Hesperiam Graji [26] cognomine dicunt,
Terra [27] antiqua, potens armis, atque [28] ubere glebae:
[29] Oenotri [30] coluêre viri: nunc fama, [31] minores
Italiam dixisse ducis de nomine gentem.
[32] Hùc cursus fuit.
Cùm [33] subitò adsurgens fluctu nimbosus [34] Orion
In [35] vada caeca tulit, [36] penitusque procabimus Austris,
Perque undas, [37] superante salo, perque [38] invia saxa
Dispulit. Hùc pauci vestris adnavimus oris.

1 Trojani illi, Antheus, Sergestus, Cloanthus & reliqui introgressi sunt ad Didonem. 2 In praesentia reginae loquendi facultas concessa est. 3 Orator inter eos. 4 Humili, placato, non timido. 5 Sc. *orare*. 6 Oratio Ilionei ad Didonem: in qua benevolentiam captat à laude. 7 Infraenes Numidas accolas subjugare & imperio justo premere. 8 Narratio. 9 Atque ita digni, quorum miserearis. 10 Per maria omnia: *maria omnia circum*: suprà. 11 Detestabiles 12 Nostris. 13 Quibus naves nostras incendere parant tui Tyrii 14 Trojano: & hoc propter Æneam. 15 Cum majori attentione, viciniùs & amicius: nam qui vicini sunt, magis favere & prodesse possunt 16 Respice & defende nos. 17 Antiphora confutat, quae à Didone objici poterant. 18 Vi armorum. 19 Populari, per Enallagen: & *venimus populare*, Hellenismus, id est, populatum. 20 Ædes sacras & profanas: quibus sui Penates patrii & domestici. 21 Ut piratae solent, quos semper *recentes convectare juvat praedas & vivere rapto*. l. 7. 22 E quibus in naves avehantur. 23 Δύναμις, potestas, violentia. 24 Verum ut scias, quò profecti simus: *est locus*, &c. Hi quatuor versus repetuntur 3. Æn 25 Sc. *quem* 26 Per cognomentum ab Hespero, Atlantis fratre, qui fratre pulsus, Italiam tenuit. 27 Verus & nobilis, quae diu regnavit: nam à Saturno & Jano fuit habitata. 28 Foecunditate terrae pinguis, Vide 2. Georg de laudibus Italiae 29 Omnes illi, quibus Oenotrus rex imperavit. 30 Hanc terram 31 Posteros, descendentes, genusque ducentes, ab Oenotrio denominasse Italiam & gentem Italiam de nomine ducis Itali. 32 Ad hanc regionem Italiam navigatio nostra instituta fuit. Abrupto hoc versu cursum abruptum significat. 33 Ex improviso nobis oborto 34 Sidus Orionis nautis infestum: ortu suo & occasu tempestates ciens: oritur autem 6. Kal. Jul. 35 Syrtes, quae videri non poterant. 36 Omninò pertinacibus & perseverantibus. 37 Mari se erigente. Al *spumante*. 38 Inter quae nulli patet via.

Quod genus hoc hominum, quaeve hunc ta-
ra [1] morem.
Permittit patria? [2] hospitio prohibemur aren
Bella cient, [3] primaque vetant consistere [3] te
Si genus humanum & mortalia [4] temnitis ar
[5] At sperate deos memores fandi atque nefar
Rex erat Aeneas nobis, quo justior alter
Nec pietate fuit, nec [6] bello major & armis.
Quem si fata virum servant, [7] si vescitur aura
Aetheria, nec adhuc crudelibus [8] occubat um
[9] Non metus, officio nec te certasse priorem
Poeniteat. [10] Sunt & Siculis regionibus [11] urbes
Armaque, [12] Trojanoque à sanguine clarus Ac
Quassatam ventis liceat [13] subducere classem,
[14] Et silvis aptare trabes, & [15] stringere remos
Si datur [16] Italiam, sociis & rege recepto,
Tendere, ut Italiam laeti [17] Latiumque petam
Sin [18] absumta salus, & te, [19] pater optime Teuc
Pontus habet Libyae, [20] nec spes jam restat Iu
At [21] freta Sicaniae saltem, sedesque [22] paratas
[23] Unde huc advecti, [24] regemque petamus Acef
Talibus [25] Ilioneus. Cuncti simul [26] ore fremeba
[27] Dardanidae.

1 Naufragos persequendi. 2 Non permittimur in arena, quae omnibus communes esse debet, modicum hospitari. 3 Proxima mari, id est, littore, quod jure gentium omnibus patere debet. 4 Contemnitis. 5 Certò scitote atque exspectate Deos remuneratores justi fore atque injusti. Unde Horat. *Rarò antecedentem scelestum deseruit pede pœna claudo.* 6 Rebus bellicis ut consilio & prudentia. 7 Tautologia. 8 Jacet obvolutus. 9 Non metus si tibi, neque te pœniteat ultrò benè de illo meruisse. 10 Præoccupatio ad id, quod à Didone objici potuisset. Si rex vester perierit, quis gratiam referet, aut vim repellet? Idcircò dicit Ilioneus, in Sicilia Trojanos esse, qui gratiam referant. 11 Cives & auxilia: vel, homines apti ad arma. Al. *Arva.* 12 Rex Siciliæ, Egestâ, Trojani Hippotæ filia & Crinifo fl. oriundus. 13 In littus seu terram trahere. *Deducere* au in mare mittere: ut, D *naves socii.* 14 Legere tr navibus aptare. 15 Ligna incidere, ex quibus fiant re l. 4. 16 In Italiam. 17 nem, in quâ Saturnus latuit. lata. 19 Ænea, qui ob pa in tuos amorem patris nom reris. 20 Si etiam Iulus ex est, cui regnum debebatur. ria Siciliæ. 22 Ab Aceste. qua Sicania huc in Libyam v mus. 24 Siciliæ. 25 O dixit. 26 Assentiebantur oris, non concussione arm pro more militari: vel, assen tur quidem, sed tamen osten se ægre ferre injurias sibi 27 Trojani à Dardano oriund suum abrumpit sermonem, ur lorem, vel iram Trojanoru primat.

[1] Tùm breviter Dido, vultum [2] demissa, profatur:
[3] Solvite corde metum, Teucri: [4] secludite curas.
[5] Res dura, & [6] regni novitas me [7] talia cogunt
[8] Moliri, & [9] latè [10] finis custode tueri.
Quis genus Aeneadum, quis [11] Trojae nesciat urbem,
[12] Virtutesque virosque, aut [13] tanti incendia belli?
Non [14] obtusa adeò gestamus pectora Poeni:
[15] Nec [16] tam [17] aversus equos Tyriâ Sol jungit ab urbe.
Seu vos [18] Hesperiam magnam, [19] Saturniaque arva,
Sive [20] Erycis fines, regemque optatis Acesten;
[21] Auxilio tutos [22] dimittam, opibusque juvabo.
Vultis & his [23] mecum pariter considere regnis?
[24] Urbem quam [25] statuo, [26] vestra est. [27] Subducite naves.
[28] Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.
Atque utinam [29] rex ipse [30] noto compulsus [31] eodem,
Adforet Aeneas! equidem per litora [32] certos
Dimittam, & Libyae [33] lustrare extrema jubebo;
Si quibus [34] ejectus silvis, aut [35] urbibus errat.

1 Deindè, postquam Ilioneus peroraverat. Sequitur jam placida Didonis responsio 2 Habens vultum deorsum missum, propter verecundiam muliebrem; nam in 4 postquam solvit pudorem, huc illùc solvit oculos. 3 Amovete, deponite. 4 Excludite sollicitudines de salvandis navibus. 5 Scil fratris Pygmalionis odium & avaritia. 6 Quae plerumque multas patitur difficultates. 7 Qualia conquesti estis vobis fieri 8 Cum molimine facere. 9 Adversus Pygmalionem, Hiarbam, accolas. 10 Limites regni mei. 11 Ut suprà. *urbem Patavi.* 12 Virtutes virorum: ut supra, *molemque & montes.* Hendiadys. 13 Tam diuturni. 14 Hebetia, crassa ingenia, ut, quae omnibus manifestissima sunt, ignoremus. 15 Qui regiones a Sole remotiores incolunt, stupidi sunt & barbari. Arist. 1 Polit. 16 Nec sumus in ea remotissima orbis parte, ut non sint nobis nota gesta Trojanorum. 17 Longè remotus 18 Italiam; quae *magna Hesperia* dicitur, ad differentiam Hispaniae. 19 In quibus Saturnus regnavit, id est, Latium. Respondet Dido ad illud, quod supra Ilioneus dixit *Italiam lati Latiumque petamus.* 20 Siciliam: cujus rex Eryx, Veneris & Butae filius l. 5. 21 Nostro. 22 Abeundi potestatem dabo. Sal. *Deinde ei pollicitus operam suam domum dimittit.* *Dimitto* propriè est, in diversa mitto. Hinc *dimissoriae literae* vocatae, quod per eas causa ad eum, qui appellatur est, mittitur. 23 Aequè atque ego confido. 24 Al. *Urbem quam statuo?* vestra est: hoc sensu: vultis urbem quam statuo? vestra est. 25 Aedifico. 26 Usu & habitatione, id est, in eâ vobis habitare concedo, verum non regnare. 27 In terram trahite. 28 Trojanos eodem modo, quo Tyrios, regam. 29 Vester. 30 Vento. Synecd. namque ab Aquilone huc compulsi erant. 31 Quo vos estis advecti. 32 Fideles, qui hoc unum agant, ut Aeneam inveniant. Cic. *quoties mihi certorum hominum potestas erit.* 33 Indagate, circuìte. 34 Mari. 35 Vicinis.

His

His animum arrecti [1] dictis, & fortis Achates,
Et pater Aeneas, [2] jamdudùm erumpere nubem
Ardebant. [3] Prior Aeneam compellat Achates:
Nate Deâ, quae nunc animo sententia [4] surgit?
Omnia tuta vides, [5] classem, sociosque [6] receptos.
[7] Unus [8] abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi
Submersum: dictis respondent cetera [9] matris.
Vix ea [10] fatus erat, cùm circumfusa repentè
[11] Scindit se nubes, & [12] in aethera purgat apertum.
[13] Restitit Aeneas, claraque in luce refulsit,
[14] Os humerosque deo similis: namque ipse decoram
[15] Caesariem nato [16] genitrix, lumenque juventae
[17] Purpureum, & [18] laetos oculis [19] adflarat [20] honores.
[21] Quale [22] manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum [23] Parius-ve lapis [24] circumdatur auro.
Tùm [25] sic reginam adloquitur, cunctisque repente
[26] Improvisus ait: [27] Coràm, quem quaeritis, adsum
Troïus Aeneas, [28] Libycis ereptus ab undis.
[29] O [30] sola [31] infandos Trojae miserata labores,
Quae nos, [32] reliquias Danaûm, terraeque marisque
Omnibus exhaustos jam [33] casibus, omnium egenos,
Urbe, [34] domo, [35] socias. [36] Grates persolvere dignas

1 Didonis. 2 Jam & paulò ante, cum socios vidissent, & Didonem loquentem audissent, rupta nube exire ex ea ardenter cupiebant 3 Quam Æneas loqueretur 4 Oritur, id est, quid nobis nunc faciendum censes? 5 Receptam. 6 Ex periculo in locum tutum. 7 Orontes: supra, *Unam quæ Lycios, fidumque vehebat Oronten, Ipsius ante oculos, ingens à vertice pontus In puppim ferit*, &c. 8 Desideratur. 9 Dixerat enim Venus: *Namque tibi reduces socios, classemque relatam Nuntio, & in tutum versis Aquilonibus actam.* 10 Achates. 11 Dividit: cum prius nube tecti fuissent Æneas & Achates. 12 Evanescit in clarum ac purum aëra. 13 Absumpta nube 14 Secundum vultum & humeros Synecdoche. 15 Comam. 16 Venus. 17 Roseum niveo mistum, quale in juventa esse solet 18 Claros & nitidos, lætificantes oculos. 19 Sic ornarat ei oculorum venustatem, ut honor quidam additus videretur & ipsi oculi honore digni viderentur. Sic & *honos* frondis & pomi dicitur 20 Ornatus. 21 Afflaret tale decus, *quale*, &c. *Quale per artem Inclusum buxo, aut Oricia terebyntho Lucet ebur*, l. 10. 22 Artificis. 23 Marmor in ins. Paro natum. 24 Inauratur & obducitur auro, quod flavum est. 25 Inantedicto decore, sc. *Os humerosque Deo similis.* 26 A nemine prævisus. 27 In conspectu vestro 28 Maris Libyci. 29 Dido sc. 30 Exterorum: namque exceperat errantes Anius Helenus: sed hi propinquitate conjuncti & amicitia 31 Miserias Trojanorum tam magnas, ut enuntiari non possint. 32 Qui relicti sumus à Græcis. 33 Adversitatibus * 34 Asyndeton. 35 Socios facis, id est, & publico, & privato dignaris hospitio 36 Referre gratias æquales meritis tuis non est nostræ facultatis, vel non possumus, ut velimus.

Non

Non opis est nostrae, Dido: nec quicquid ubique est
Gentis Dardaniae, [1] magnum quae [2] sparsa per orbem.
[3] Di tibi, [4] si qua pios respectant numina, si quid
Usquam justitiae est, & mens sibi conscia recti,
Praemia digna ferant. Quae te tam laeta [5] tulerunt
Saecula? qui tanti talem genuêre parentes?
In freta [6] dum fluvii current, [7] dum montibus umbrae
Lustrabunt convexa, [8] polus dum sidera [9] pascet;
Semper honos, nomenque tuum, laudesque [10] manebunt:
[11] Quae me [12] cunque vocant terrae. Sic fatus, amicum
[13] Ilionea [14] petit dextra, laevaque Serestum:
Post alios, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.
[15] Obstupuit [16] primo aspectu [17] Sidonia Dido;
Casu deinde [18] viri tanto. Et sic [19] ore locuta est.
Quis te, nate deâ, per tanta pericula casus
Insequitur? quae vis [20] inmanibus applicat oris?
Tune ille Aeneas, quem [21] Dardanio Anchisae
Alma Venus Phrygii genuit [22] Simoëntis ad undam?
[23] Atque equidem [24] Teucrum memini Sidona venire,
[25] Finibus expulsum [26] patriis, nova regna petentem,
Auxilio [27] Beli. Genitor tum Belus [28] opimam

1 Etiamsi omnes Trojani adessemus, non possemus referre dignas his tuis beneficiis gratias, quantò minus igitur nos qui tam pauci sumus. 2 Præsertim post Trojæ excidium. Sic Helenus tenuit Epirum, Antenor Venetiam: alii Sardiniam, &c. 3 *Naufragis & advenis benefacimus*, inquit Seneca 1. l. de Benef. *illi discedunt debitores, debitores nobis Deos delegant, precanturque, ut illi pro se gratiam referant* 4 Si qua numina, quæ justitiam respiciunt, & rectas mortalium actiones mentesque advertant. 5 Protulerunt 6 Quamdiu. 7 Quamdiu umbræ circumibunt convexa, id est, latera & ambitus montium. 8 Ex opinione vet. philosophorum, qui putabant astra ali humoribus marinis, fluvialibus, terrenis. 9 Sustinebit, id est, quamdiu cœlorum & elementorum permanebit natura. 10 In memoria. 11 Ubicunque fuero. 12 Tmesis. 13 Qui tam facunde Æneam commendaverat, & rebus Trojanis consuluerat. 14 Tangit, apprehendit. 15 Sequitur honorifica Didonis responsio. 16 Primùm. 17 Ex Sidone profecta. 18 Æneæ, cui Venus divinos afflarat honores. 19 Pleonasmus: vel, quia prius obstupendo multa secum locuta fuerat mente & animo. 20 Barbaris, scelesta fide, feris moribus rapto viventibus; quorum injurias, etiam nos novos incolas, cogit res dura amoliri, *& latè fines custode tueri.* 21 Dardano orto. 22 Scamandri fluvii. 23 Præoccupatio, quomodo sciat genus Æneæ. 24 Telamonis filium ex Hesione, Laomedontis filia: qui quoniam à Trojano bello fratris Ajacis mortem non ultus rediit, à patre non exceptus, Salamine exul, Sidona venit, & cum patre meo Belo Cyprum inf. vastavit, ibique novam Salamina condidit: indè mihi nota omnia de Græcis & Trojanis. 25 Salamine urbe. 26 A patre Telamone irato, quod sine fratre Ajace contra suum mandatum domum rediisset. 27 Patris mei. 28 Pinguem, divitem.

Vasta-

Vastabat [1] Cyprum, & victor ditione tenebat.
Tempore jam ex illo [2] casus mihi cognitus urbis
Trojanae, nomenque tuum regesque [3] Pelasgi.
[4] Ipse [5] hostis Teucros insigni laude [6] ferebat,
Seque ortum [7] antiqua Teucrorum ab stirpe volebat.
Quare agite, ô [8] tectis, juvenes, succedite nostris.
Me quoque per multos [9] similis fortuna [10] labores
Jactatam hac demùm voluit consistere [11] terrâ.
Non ignara mali, miseris succurrere disco.
[12] Sic memorat. Simul Aenean in regia ducit
Tecta: simul [13] Divûm templis indicit honorem.
Nec minùs intereà [14] sociis ad litora mittit
Viginti tauros, magnorum [15] horrentia [16] centum
Terga suum, pingues [17] centum cum matribus agnos
[18] Munera, laetitiamque Dei!
At domus [19] interior [20] regali splendida [20] luxu
Instruitur, [21] mediisque parant [22] convivia tectis.
[23] Arte laboratae [24] vestes, ostroque superbo:
Ingens [25] argentum mensis, caelataque in [23] auro
Fortia facta [26] patrum, [27] series longissima [28] rerum,
Per tot ducta viros antiquae ab origine [29] gentis.
[30] Aeneas (neque enim [31] patrius [32] consistere [33] mentem
Passus amor) rapidum ad [34] navis [35] praemittit Achaten,

1 Insulam Veneri sacram. 2 Excidium, ruina. 3 Græci, ut Diomedes, aliique, quibuscum congressus est 4 Teucer. 5 Ex parte patris. 6 Efferebat, extollebat. 7 Non tantum ab Hesione regis Laomedontis filiâ, sed à Teucro, qui in Troade cum Dardano genero regnavit: unde Trojani Teucri dicti. 8 Intrate tecta nostra. 9 Adversa: cùm & ipsa domo sim profecta, & per mare, terram quærens, erraverim 10 Ærumnas. 11 Africâ, in qua urbem condo. 12 Dido loquitur hoc modo. Post orationem Didonis, docet magnificentiam ejus in Trojanos, & apparatum convivii, Æneæ & sociis exhibiti 13 Jubet ob lætum adventum & salutem Trojanorum diem festum agere & supplicationes fieri. 14 Æneæ. 15 Sues C. quorum terga setis horrebant, aut aspera sale. 16 Hecatomben intelligit, quam, qui navigarunt, vel navigaturi erant, faciebant. 17 Oves centum & agnos totidem.

18 Bacchi læta munera, vinum, quod cor hominis lætificat: ut infrà. *Adsit lætitiæ Bacchus dator.* 19 Ad magnificentiam convivii facit recessus penitior. 20 Abundanti ornatu regiam majestatem decente. 21 In interiore parte domus. 22 Ministri Tyrii. 23 Vasis aureis. 24 Aulæa, stragulaque purpurea artificiosè facta extenduntur. 25 Scyphi & alia vasa argentea, aureaque à cælatura & vetustate pretiosa exponuntur mensis: ut in quibus origo, incrementa & res gestæ regum Assyriorum insculpta fuerint. 26 Majorum, à Belo primo usque ad Belum, Didonis patrem 27 Sc. *&c.* 28 Gestarum. 29 Sc. *exponuntur mensis.* 30 Jam Ascanii mentionem facit Poëta. 31 Paternus: Pathos ab affectu paterno. 32 Quiescere & tranquillam esse. 33 Æneæ. 34 Quas in litore reliquerat. 35 Mittit, antequam Dido sociis ad littora misit viginti tauros.

Ascanio [1] ferat haec; ipsumque ad [2] moenia ducat.
[3] Omnis in Ascanio [4] chari stat cura parentis.
[5] Munera praetereà, Iliacis erepta ruinis,
Ferre jubet; [6] pallam signis auroque rigentem,
Et [7] circumtextum croceo velamen acantho,
Ornatus [8] Argivae Helenae: quos illa [9] Mycenis,
[10] Pergama cùm peteret, [11] inconcessosque Hymenaeos,
Extulerat, matris Ledae mirabile [12] donum.
Praetereà [13] sceptrum, Ilione quod gesserat [14] olim,
[15] Maxima natarum Priami, colloque monile
[16] Baccatum, & [17] duplicem gemmis auroque coronam.
Haec [18] celerans, [19] iter ad navis [19] tendebat Achates.
At [20] Cytherea [21] novas [22] artis, nova pectore [23] versat
Consilia: ut [24] faciem mutatus & ora Cupido,
[25] Pro dulci Ascanio veniat; donisque [26] furentem
[26] Incendat reginam, atque [27] ossibus implicet ignem.
[28] Quippe donum [29] timet [30] ambiguam, Tyriosque [31] bilingues.
[32] Urit [33] atrox Juno, & [34] sub [35] noctem [36] cura [37] recursat.

1 Referat, nunciet, quæ dicta ac facta sint. 2 Carthaginensia. 3 Sc. *nam* 4 A filio redamati. Securus de omnibus effectus Æneas, de solo jam videndo filio cogitabat. 5 Pretiosam supellectilem, unde munera faciat, quæ Didoni donet, ut eam quoque re aliquâ lætiorem faciat. 6 Chlamydem muliebrem signis aureis intertextis vix plicabilem. Hendiadys. 7 Cycladem, cujus oræ prætexebantur aureo opere acanthum herbam referente. 8 Græcæ, Lacedæmoniæ. Sic Hom 'Αργείης Ἑλένης. 9 Lacedæmone, unde raptam esse constat Helenam. 10 Trojam, cujus muros Pergama vocant. 11 Paridis adultere, seu raptoris, thalamos matrimoniales: quia Menelao nupserat. *Hymenæus* Deus nuptiarum est. 12 Quod Leda fecerat, Helenæque aliquando dono dederat. 13 Regalem virgam jubet ferre. 14 Cùm Troja vigeret: vel, antequam nupsisset Polymnestori. 15 Major natu. 16 Margaritis ornatum. *Bacca* sunt majores margaritæ, quod baccarum similitudinem referant. 17 Coronam auream duplici gemmarum ordine distinctam. 18 Celeriter peragens. 19 Pergebat. 20 Venus. 21 Quales pro Æneâ nondum exercuerat. 22 Τέχνας, dolos, qui tamen filio prodessent. 23 Agitat. 24 Secundùm faciem & ora in similitudinem Ascanii. 25 Loco Ascanii, qui Æneæ dulcis est 26 In furorem amoris impellat incendatque. 27 Medullis Didonis insinuet amoris ignem: ut infra l. 4. *cæco carpitur igni.* Item: *Est mollis flamma medullas.* 28 Quia certè. Ætiologia est, quare Venus cupiat Æneæ amore capi Didonem 29 Ne ab infestæ Junonis odio incitati leves Tyrii res novas moliantur. 30 Cujus fides ambigua & suspecta est, & de quâ jure dubites, Græcis ne an Trojanis faveat: quia *Varium & mutabile semper Fœmina*, l. 4. 31 Perfidos fallaces, aliud clausum in pectore, aliud promptum in lingua habentes. Unde Proverbium, *Punica fides.* 32 Incendit curis, sollicitam facit Venerem, ne in eâ urbe, in quâ ipsa colitur, Æneæ noceatur. 33 In Trojanos sæva. 34 Paulò ante. 35 Nox enim solitaria & curarum parens. 36 Veneris. 37 Redit celeriter in animum Veneris.

Ergo his [1] aligerum dictis adfatur [2] Amorem:
Nate, [3] meae vires, mea magna potentia, solus,
Nate, [4] patris summi qui tela [5] Typhoëa [6] temnis;
Ad te confugio, & supplex [7] tua numina posco.
Frater [8] ut Aeneas pelago tuus omnia circum
Litora jactetur, odiis Junonis iniquae,
[9] Nota tibi: & [10] nostro doluisti saepe dolore.
Hunc [11] Phoenissa [12] tenet Dido, [13] blandisque moratur
Vocibus: & vereor, [14] quò se [15] Junonia vertant
Hospitia. [16] Haud tanto cessabit cardine rerum.
Quo circa capere [17] antè [18] dolis, & cingere [19] flammâ
Reginam [20] meditor; ne [21] quo se numine mutet:
Sed magno Aeneae [22] mecum teneatur amore.
[23] Quâ facere id [24] possis, nostram nunc accipe [25] mentem:
[26] Regius [27] accitu cari genitoris ad urbem
[28] Sidoniam [29] puer ire parat; mea [29] maxima cura;
[30] Dona ferens pelago, & flammis restantia Trojae.
[31] Hunc ego [32] sopitum somno super alta [33] Cythera,
Aut super [34] Idalium [35] sacratâ sede [36] recondam:
[37] Ne quà scire dolos, [38] mediusve occurrere possit.
Tu faciem [39] illius noctem non amplius unam

1 Alas gerentem & velocem: quia nihil amante levius, nihil mutabilius invenitur. Lege Propert l. 2. El. 12. 2 Cupidinem 3 Quia sine amore Venerea voluptas commodè exerceri non potest 4 O vis fulmina. 5 Quibus Jupiter Typhoëum gigantem confecit 6 Non times. 7 Divinam tuam potentiam. 8 Quomodo. 9 Sc. *res est*, id est, tu nosti. 10 Condoluisti nobis & propter nos 11 Ex Phoenicia profecta 12 Hospitio accepit. 13 Quibus parum fidei adhibendum est 14 In quem exitum. 15 Carthaginensia, in quibus Juno colitur. 16 Non omissura est hanc occasionem, cujus in articulo & momento totius negotii summa quasi cardo vertitur. 17 Priusquam Junonis instinctu Æneæ perniciem machinetur 18 Arte Cupidinea. 19 Igne amoris 20 Animo concipio. 21 Junonio, aut alio quovis numine sententiam mutet Dido. 22 Ut ego teneor, id est, indissolubili amore amet Æneam. 23 Quâ ratione. 24 Quod me velle dixi. 25 Sententiam, conceptum, consilium. 26 Ascanius, regis Æneæ filius, cui regnum Hesperiæ debetur. 27 Advocatu & citatione. 28 Carthaginem, à Sidoniis & Tyriis conditam 29 Spes nepotum, quibus debetur fato imperium Italiæ, Romæ, orbis. 30 Adferens secum dona, quæ reliqua sunt post jacturam factam in pelago & post incendium Trojæ, *Iliacis erepta ruinis*, sc. pallam, cyclidem, sceptrum, monile, & coronam. 31 Ascanium, puerum regium 32 Immersum somno profundo 33 Insulam contra Spartam, in quâ Veneri templum à Phœnicibus conditum est 34 Montem Cyprii, Veneri sacrum: unde Venus *Idalia* dicta est. 35 Ubi mihi sacrificatur 36 Abscondam. 37 Ne aliqua ratione puer Ascanius agnoscere possit fraudem nostram. 38 Interventu suo importunus, & peragendo negotio molestus. 39 Pueri Ascanii.

Falle

[1] Falle dolo, & [2] notos [3] pueri puer indue vultus:
Ut, cùm te gremio accipiet [4] laetissima Dido,
[5] Regalis inter mensas, [6] laticemque Lyaeum,
Cùm dabit amplexus atque oscula dulcia [7] figet,
Occultum inspires [8] ignem, fallasque veneno.
Paret [10] Amor dictis carae genetricis, & [11] alas
[12] Exuit, & gressu gaudens incedit [13] Iüli.
At Venus Ascanio [14] placidam per membra quietem
[15] Irrigat, & fotum gremio Dea tollit in altos
[16] Idaliae lucos; ubi mollis amaracus [17] illum
Floribus, & [18] dulci adspirans complectitur umbrâ.
Jamque [19] ibat [20] dicto parens, & dona Cupido
Regia [21] portabat Tyriis, duce laetus Achate.
Cùm [22] venit, [23] aulaeis jam se Regina [23] superbis
[24] Aurea conposuit [25] spondâ, [26] mediamque locavit.
[27] Jam pater Aeneas, & jam Trojana juventus
[28] Conveniunt, [29] stratoque super discumbitur [29] ostro.
Dant famuli manibus [30] lymphas, [31] Cereremque canistris
Expediunt, [32] tonsisque ferunt [33] mantelia [32] villis.
[34] Quinquaginta intùs famulae: quibus ordine longo
Cura [35] penum struere, & [36] flammis adolere penates.

1 Fallendo assume, & falso repræsenta, reque illi assimila. 2 Tibi, vel Trojanis. 3 Ascanii. 4 Propter dona & pulchritudinem pueri. 5 Regali luxu splendidas. 6 Liquorum Bacchicum, id est, inter vina: ubi amor facile solet conciliari. *Latex* proprie est humor aquæ, quod intra terræ venas *lateat*. 7 Firmiter imprimet. 8 Amoris. 9 Incendio amoris, quòd per venas, ut venenum, diffluat. 10 Cupido, Deus amoris 11 Pingitur enim Cupido alatus: undè suprà *Aliger* dictus est. 12 Deposuit. 13 Quo Iülus ingredi solet. 14 Lenem, non vehementem. 15 Infundit, irrigato scilicet à fumo & vaporibus cerebro, quibus resolutis obstruuntur nervi & meatus sensorii, impediturque spirituum animalium fluxus. 16 Sylvæ 17 Ascanium. 18 Suaviter fragranti. 19 Carthaginem versus Cupido. 20 Matris Veneris aut Æneæ. 21 Portanda curabat. 22 Ascanius cum muneribus. 23 In magnificis & pretiosis tapetis, quæ vel parietibus appensa, vel sub cameris extensa erant, ad defendendum pulverem. Horat. Sat. 8. l. 2. 24 Ipsa auratis vestibus ornata: vel, sponda aurea per Synæresin: quod magis placet. 25 Triclinio. 26 Qui locus in lecti discubitorii & triclinii ratione honestissimus: apud Numidas, inquit Salustius, præcipue. Ergo Æneas in summo loco, ut in imo Ascanius falsus, quem *gremio fovet, inscia Dido Insideat quantus miseræ Deus*. 27 Describit convivium, apparatumque Didonis splendidissimum. 28 In triclinium ad convivium Didonis. 29 Lectis ostro seu purpurâ stratis. 30 Aquas puras ad lavandas manus. 31 Et expeditè ministrant accipiendo è canistris panem. 32 Quibus villi erant tonsi, ut promptius tergerent. 33 Quibus manus tergerentur. 34 Multæ. 35 Victualia disponere, ordinare: undè *Structores* dicuntur, qui fercula componunt 36 Ædes flammis & thuris odore illustrare ac suffire.

Centum [1] aliae, totidemque pares aetate ministri,
[2] Qui dapibus mensas onerent, & pocula [3] ponant.
Nec non & Tyrii per limina [4] laeta [5] frequentes
Convenêre, [6] toris jussi discumbere pictis.
[7] Mirantur dona Aeneae; mirantur [8] Iülum,
[9] Flagrantesque Dei vultus, [10] simulataque verba,
[11] Pallamque, & pictum [12] croceo velamen [12] Acantho.
Praecipuè infelix [13] pesti devota futurae:
[14] Expleri mentem nequit, [15] ardescitque tuendo
[16] Phoenissa, & [17] puero pariter donisque [18] movetur.
[19] Ille, ubi complexu Aeneae colloque pependit,
Et magnum [20] falsi [21] implevit genitoris amorem;
[22] Reginam petit. Haec oculis, haec pectore toto
[23] Haeret; & interdùm gremio fovet, inscia Dido
[24] Insideat quantus [25] miserae [26] deus. At memor ille
[27] Matris Acidaliae, paullatim [28] abolere Sichaeum
Incipit, & [29] vivo [30] tentat praevertere amore
[31] Jam pridem resides animos, [32] desuetaque corda.
[33] Postquam [34] prima quies epulis, [35] mensaeque remotae;
Crateras magnos [36] statuunt, & vina [37] coronant.

1 Famulæ erant. 2 Ideo ut. 3 Disponant, apponant: veteribus enim non in manus dabantur pocula, sed mensis apponebantur. 4 Lætitiam indicantia. 5 Multi numero. 6 In lectis. 7 Tyrii. 8 Cupidinem, quem putabant esse in Iülum. 9 Ardentes, amorem conciliantes etiam in Cupidine dissimulante Deum & simulante puerum. 10 Quia videbantur ab Ascanio dici, cum tamen Cupido loqueretur. 11 Indumentum muliebre Didoni datum. 12 Aureo opere Acanthum herbam referente. 13 Amori exitiali & pestifero destinata, qui medullas ejus exedit, & ad mortem eam impulit. 14 Habere mentem satiatam. 15 Amore incenditur. 16 Phœnicum regis filia, Dido. 17 Quem puerum esse putabat. 18 Ad amandum excitatur. 19 Cupido, in formâ Ascanii pueri. 20 Qui & ipse putabat hunc esse Ascanium suum. 21 Plenis indiciis significavit. Cic. explevit *desideriis expectationem*. 22 Aggreditur; accedit ad Didonem. 23 Puerum contemplans & Æneam. 24 In sinu sedeat, vel insidias faciat. 25 Didoni. 26 Amoris. 27 Mandati sibi negotii à matre Venere, quæ *Acidalia* dicta ab *Acidalio* fonte Bœotiæ, Veneri & Gratiis sacro. 28 Delere memoriam ac amorem in Sichæum priorem maritum; ut posteà Æneæ amorem supponat. 29 Redivivo & vehementi, aut vivi hominis. 30 Conatur præoccupare, Junonem præveniendo. 31 Jam à plusculo tempore, sc. à morte Sichæi jacentes & nullo amore excitatos. 32 Ab officio amoris, id est, incipit amovere amorem defuncti, & inserere amorem Æneæ viventis. 33 Inter primam & secundam mensam vacat libationibus, hilaritati, Musicæ. 34 Facta erat. 35 Fercula prioris mensæ: namque in mensa manente statuuntur cratetes, & facta libatio. 36 Magna pocula vinaria convivæ ante se constituunt. 37 Corolla florea sertoque cingunt: aut mero ὑπερχειλεῖς ad labrum usque pocula implent: vide quæ ad calcem 2 Georg. *Socii cratera coronant* 3 *Æn. Anchises magnum cratera coronâ Induit.*

[9] Fit

[1] Fit ſtrepitus tectis, [2] vocemque per ampla volutant
Atria: dependent [3] lychni laquearibus aureis
Incenſi, & [4] noctem flammis [5] funalia vincunt.
[6] Hîc regina [7] gravem gemmis, auroque popoſcit,
Implevitque [8] mero, [9] pateram: [10] quam Belus, & omnes
A Belo ſoliti. Tùm [11] facta ſilentia [12] tectis:
[13] Jupiter, ([14] hoſpitibus nam te dare [15] jura [16] loquuntur)
Hunc [17] laetum Tyriisque diem, [18] Trojâque profectis
Eſſe [19] velis, noſtrosque [20] hujus meminiſſe [21] minores.
Adſit [22] laetitiae Bacchus dator, & [23] bona Juno;
Et vos ô coetum Tyrii celebrate [24] faventes.
[25] Dixit, & in menſam [26] laticum [27] libavit honorem,
[28] Primaque libato [29] ſummo tenus attigit ore.
Tùm [30] Bittae [31] dedit [32] increpitans. Ille [33] inpiger hauſit
[34] Spumantem pateram, & [35] pleno ſe [36] proluit [35] auro.
[37] Pòſt alii proceres. Citharâ [38] crinitus [39] Iopas
[40] Perſonat auratâ, docuit quae maximus Atlas.
Hic canit *I.* errantem Lunam, *II.* Solisque labores:

1 Vehemens ſonitus pedum fit ab his, qui miniſtrando curſitabant, & vina adferebant. 2 Lætitiæ. 3 Lucernæ ardentes aut lampades. 4 Tenebras noctis. 5 Funes cerati & incenſi. 6 Hoc tempore, quo ſic omnes genio indulgebant. 7 Pateram ex auro gravem, gemmis diſtinctam, vetuſtate nobilem. 8 Puro vino. 9 Vas potorium patulum. 10 Quam Belus Priſcus, & ab illo omnes reges Phœniciæ, deſcendentes uſque ad patrem Didonis, qui etiam Belus dictus eſt, ſolebant implere in libationibus. 11 Quod omnes linguis favebant, ut in ſacris mos eſt. 12 In quibus anteà fiebat ſtrepitus maximus. 13 Dido libans precatur Jovem Xenium, id eſt, hoſpitalitatis Deum. Junonem Carthaginis præſidem, Bacchum lætitiæ datorem. 14 Recipientibus & receptis hoſpitio. 15 Hoſpitalitatis ſc. quæ violare nefas erat 16 Omnes homines. 17 Hilarem & proſperum. 18 Trojanis. 19 Precamur ut velis. 20 Diei. 21 Poſteros. 22 Vini, quod cor hominis lætificat. 23 Benigna. 24 Cum favore linguarum & ludorum. 25 Dido. 26 Vinum, quod principatum inter latices omnes obtinet 27 Obtulit. 28 Et cùm libaſſet, quod relictum erat, primo ore leviter tetigit. 29 Modeſtè & verecundè. 30 Sacerdoti primo: *ut alii*, magiſtro equitum. 31 Pateram. 32 Moram arguens: ille ergo *impiger hauſit* 33 Ebibit celer. 34 Ex vino infuſo: & ita plenam, cùm Dido vix eam attigiſſet. 35 Vino ex aurea patera plena, quæ gravis erat auro & gemmis. 36 Vino conſperſit: vel pateram auream ſuper faciem ſuam invertit. 37 Poſteà alii principes civitatis ebiberunt pateram. 38 Habens longos crines. Ex more citharœdorum, qui Apollinem præſidem ſuum crinitum æmulabantur 39 Afrorum rex. 40 Muſicâ utebantur olim Græci & Romani in conviviis. Canit ergo ab Atlante, ſummo Philoſopho & aſtronomiæ peritiſſimo, edoctus carmen phyſicum. I. *Lunæ curſus varios ſecundum latitudinem & altitudinem.* II. *Solis curſus, aſcenſus & deſcenſus, undè longiores æſtate dies, hieme breviores.* III *Rerum ortus & interitus, hominum, cæterorumque animalium.* IV. *Cauſas meteororum* V. *Cœli ſiderumque motus, ſitus, ortus, obitus.*

III. Undè hominum [1] genus, & pecudes; *IV.* undè imber, & [2] ignes;
V. [3] Arcturum, [4] pluviasque [5] Hyadas, [6] geminosque Triones:
[7] Quid tantùm [8] Oceano properent se tinguere [9] Soles
[10] Hiberni: vel [11] quae [12] tardis mora [13] noctibus obstet.
[14] Ingeminant plausu Tyrii, [15] Troësque sequuntur.
Nec non & vario [16] noctem sermone [17] trahebat
[18] Infelix Dido, [19] longumque [20] bibebat amorem;
Multa [21] super Priamo rogitans, [22] super Hectore [23] multa:
Nunc, quibus Aurorae [24] venisset [25] filius armis:
[26] Nunc, [27] quales Diomedis [28] equi: nunc, [29] quantus Achilles.
Imò age, & [30] à primâ dic, hospes, origine nobis
[31] Insidias, inquit, [32] Danaûm, [33] casusque tuorum,
[34] Erroresque tuos. [35] Nam te jam [36] septima [37] portat
Omnibus errantem terris & fluctibus [38] aestas.

1 Primùm processerit: originem sc. ducentium, si fabulæ respiciantur, a Prometheo, aut à Deucalione & Pyrrhâ. 2 Fulgura & fulmina. 3 Sidus illud pluvias excitans, Booten & Arctophylaca. Is fuit Arcas, Jovis filius ex Callisto. 4 Pluviosas: unde & Græcè ὑάδες dictæ, ἀπὸ τοῦ ὕειν, id est, *pluere*. 5 Stellas in effigie Tauri. 6 Et boves plaustra trahentes duos qui in Septentrione sunt. 7 Cur Sol hyeme tam citò occidat, eoque dies breviores sint. 8 Magno mari, totum orbem circumfluente, in quod mergi videntur sidera. 9 Quamvis unicus sit Sol, quod tamen quotidiè oriatur tanquam plures sint, *Soles* dixit. 10 Hiberno tempore splendentes. 11 Cur æstate dies longiores sint. 12 Tarde venientibus, cùm dies longiores sint: aut tardè decedentibus, si de noctibus hibernis loquitur. 13 Æstivis aut hibernis. 14 Multiplicant applausum & vocem lætantium. 15 Post Tyrios plaudunt quoque Trojani. 16 Quam flammis funalia vincebant. 17 Protrahebat. 18 Propter futuram infelicitatem. 19 Tractim, sensimque, *vel* alte fixum, mansurumque, & duraturum, donec ipsa viveret. 20 Imbibebat. 21 De. Sic l. 10. *Multa super Lauso rogitat.* 22 De facinoribus Hectoris. 23 Epanalepsis est. 24 Trojam. 25 Memnon, quem Tithonus, Laomedontis frater, ex Aurora suscepit. 26 Aliquando rogitans. 27 Ardentes sc. 28 Quos à Rhæso abstulit, *priusquam Pabula gustassent Trojæ, Xanthumque bibissent.* 29 Quam strenuus fuerit in bello. 30 A raptu Helenæ, vel, insidiarum. 31 Argumentum secundi libri. 32 Græcorum. 33 Excidium. 34 Argumentum tertii libri. 35 Ætiologia est, cur errores suos narrare debeat. 36 Septimus annis inchoatus: namque sub fine ejusdem, Iris sub persona Beroës impellens Troadas ad incendium navium, in Siciliâ, ait l. 5. *Septima post Trojæ excidium jam vertitur æstas.* Hoc verò Dido vel ex Ænea, vel ex aliquo sociorum cognoverat. 37 Adducit nobis. 38 Annus, Synecdoche.

P. VIRGILII MARONIS
AENEIDOS
LIBER II.

ARGUMENTUM.

Didonis voluntati morem gerens Æneas, excidii Trojani ſeriem narrat: ea eſt hujuſmodi. Græci decimo belli Trojani anno attritis jam viribus, viriumque diffidentes, ad dolum confugiunt: noctéque eâ, quæ urbis incendium anteceſſit, fugam ſimulantes, circa Tenedum latitant, relicto in agro Trojano equo ligneo tantæ magnitudinis, ut portis urbis recipi non poſſet: ejus utero lectiſſimum quemque procerum includunt. Trojani partim fraude Sinonis impulſi, partim Laocoontis ſupplicio territi, diruta muri parte, equum in arce ſtatuunt. Nocte intempeſtâ Græci à Tenedo profecti, per eam muri ruinam, quâ equus erat introductus, urbem invadunt. Sinon reſerato equi utero armatos emittit: omnia ferro flammiſque fœdantur. Æneas interim ab Hectore in ſomnis admonetur, ut ſibi fugâ conſulat. Deoſque patrios incendio eripiat. Ille tamen honeſtam mortem turpi fugæ præferens, fruſtra in arma ruit: ſatis feliciter primus impetus ſuccedit Trojanis, donec Chorœbi conſilium ſecuti, ſumptis Græcorum armis, ſuorum telis obruuntur. Interea Priami regia oppugnatur, Priamuſque ipſe à Pyrrho Achillis filio interficitur. Æneas itaque fruſtra tentatis omnibus, cum jam nihil ſpei reliquum eſſet ſacra Anchiſæ patri committit, eoque in humeros ſuos ſublato, aſſumptiſque Aſcanio filio Creuſaque uxore, fugam arripit. Græci à tergo inſequuntur. In eo tumultu Creuſam uxorem amittit: cujus quærendæ causâ, per totam urbem oberranti, obvia fit uxoris umbra, viſumque mortis ſuæ certiorem facit: ipſe ad ſocios revertitur, quò jam magnus virorum mulierumque numerus confluxerat, ejus auſpicium, quocumque terrarum abducere vellet, ſequi paratus.

[1] Conticuère omnes, [2] intentique ora tenebant:
[3] Indè [4] toro [5] pater Aeneas ſic [6] orſus [4] ab alto:
[7] Infandum, regina, jubes renovare dolorem;
Trojanas [8] ut opes, & [9] lamentabile regnum

1 Simul tacuerunt tam Tyrii, quam Trojani. Opportune poſt ſtrepitum & citharæ crepitum indicat ſilentium factum. 2 Ora in eum defixa cum ſilentio attendebant: & tum Hypallage eſt, pro *intenta ora* habebant: vel, *intenti*, id eſt, avidi ad audiendum res novas. 3 Deinde, ſilentio facto. 4 A ſummo lecti loco, in quo diſcubuit Æneas, ut in medio Dido, in imo Aſcanius. I. priore. v. *mediamque locavit*. 5 Ab honore & principatu. 6 Loqui cœpit. 7 Ineffabilem. Sic l. I. *O ſola infandos Trojæ miſerata labores*. 8 Quomodo. 9 Lamentatione dignum.

 [1] Erue-

[1] Eruerint Danai; quaeque ipse [2] miserrima [3] vidi,
E quorum pars magna fui. Quis talia fando
[4] Myrmidonum, [5] Dolopum-ve, aut [6] duri [7] miles [8] Ulixei
[9] Temperet à lacrimis! & jam [10] nox humida caelo
[11] Praecipitat, suadentque [12] cadentia sidera [13] somnos.
Sed si [14] tantus amor casus [15] cognoscere nostros,
Et breviter Trojae [16] supremum audire [16] laborem;
Quamquam animus meminisse horret, luctuque [17] refugit;
[18] Incipiam. [19] Fracti bello, [20] fatisque repulsi
[21] Ductores Danaum, [22] tot jam [23] jam labentibus annis,
[24] Instar montis [25] equum [26] divinâ Palladis arte

1 Everterint Græci. 2 Et jubes renovare *miserrima*, *quæ*, &c. 3 Ut narraturo, & fides & autoritas concilietur, promittit se non audita, sed comperta, & visa commemoraturum. 4 Durissimorum hominum, quales sunt Myrmidones, populi Thessaliæ, & milites immitis Achillis: à rege Thessalorum *Myrmidone* sic dicti: vel, à formicis. Vide Ovid. 7. Met. 5 Militum Pyrrhi, Achillis filii truculentissimi, quippe qui Priamum & liberos ejus interemit. 6 Crudelis. 7 Milites. Synecdoche. 8 Secundæ formæ declin. Nominativo tetrasyllabo Ulysseus, Ulyssei, contractè Ulyssi. 9 Abstinere possit. Amplificatio à Maiori. Hostis non temperet à lachrymis, quantò minùs civis. 10 Ab importuno. 11 Sc. *se*, aut præcipitatur. aut præceps ruit cœlo, aut in exitum tendit. Ovid. Trist. l. 1. El 3. *Jamque moræ spatium nox præcipitata negabat.* 12 Ad occasum vergentia, exacta jam media nocte, & appropinquante aurora. 13 Sc. *inire*. 14 Tantum desiderium est tibi. 15 Cognoscendi. 16 Excidium. 17 Recusavit, & hoc pro recusat. Enallage temporis, præteritum pro præsenti 18 Sc. *dicere*. 19 Labefactati. 20 Et quia perficere non poterant, quæ facta oportuit ante Trojæ exidium: quæ fata, secundùm Servium, tria fuerunt, vita Troili, Palladii conservatio, & Laomedontis sepulchrum integrum, quod in Scæa porta fuit. 21 Principes belli, & qui cæteris præficiebantur. *Tot jam volventibus annis, Ductores, Danaûm delecti prima virorum.* Lucret. 22 Decem. 23 Celeriter transactis. 24 In magnitudinem montis, id est, tam magnum, ut mole suâ montem æquiparet. 25 Machinam subruendis muris: vel portam, cujus insigne equus, quâ ab Antenore aperta immissi Græci: vel equitatus Græcorum à quo victi Trojani: vel mons Hippius, unde ex insidiis adorti exercitum Trojanum, in urbem irruerint Græci: vel classis, quâ advecti. Plaut. in Rudente, *Nempe equo ligneo per vias cærulas estis advectæ.* Vel denique monstrum aliquod arietis aut machinæ bellicæ, quam ab enormi magnitudine, particula ἵππος, intendit quasi ἱππομηχανὴν. Hujus porro equi fabricatorum Epeum, Panopæ filium, fuisse aiunt, ex Palladis consilio: quæ Trojanis irata, cum spem omnem Græci potiundæ urbis Trojanæ abiecissent, hoc inventum Epeo suggessit, eique exercitus primores inclusit, sc. Menelaum, Ulyssem, Diomedem, Thessandrum, Sthelenum, Athamantem, Thoantem, Machaonem, Pyrrhum. Celebratur hic equus *Dureus*, seu *Durateus*, scriptoribus, sed nominatim ab Homero Odyss. 8. & Lucret. 1. de Nat. rer. Adjectivum Græcum est. Illi enim, quæ nos *ligna*, appellant δούρατα: inde *Dureus* seu *Durateus*, id est, *ligneus*. 26 Maximo artificio Palladis.

Aedifi-

Aedificant, [1] sectâque intexunt abiete [2] costas.
[3] Votum pro reditu simulant. Ea fama [4] vagatur.
[5] Hùc delecta virûm [6] sortiti corpora [7] furtim
Includunt [8] caeco [9] lateri, penitùsque [10] cavernas
Ingentis, uterumque [11] armato milite conplent.
Est in [12] conspectu [13] Tenedos, notissima famâ
Insula, [14] dives opum, Priami dùm regna [15] manebant;
Nunc tantùm [16] sinus, & [17] statio malefida carinis:
[18] Hùc se provecti [19] deserto in litore [20] condunt.
Nos abiisse rati, & vento petiisse [21] Mycenas.
Ergo omnis [22] longo solvit se Teucria luctu:
[23] Panduntur portae. [24] Juvat ire, & [25] Dorica castra,
Desertosque videre locos, litusque relictum.
[26] Hic [27] Dolopum manus, hic saevus [28] tendebat Achilles:
[29] Classibus hìc locus: hìc [30] acie certare solebant.
[31] Pars stupet innuptae donum exitiale Minervae,
Et molem mirantur equi: primusque [32] Thymoetes
[33] Duci intra muros hortatur, & [34] arce locari;
Sive [35] dolo, seu jam [36] Trojae sic fata [37] ferebant.

1 Fissâ. 2 Equi. 3 Simulant equum habere rationem voti pro felici navigatione in Græciam, cum inscriptione. *Danai Minervæ dono dant.* Hyginus fab. 108 *Stipant graves Equi recessus Danai, & in voto latent* Petronius; & mox. *Ibat juventus capta, dum Trojam capit.* 4 Per urbem, id est, vulgò dicunt illum equum Palladi votum. 5 Ad hoc munus 6 Postquam misissent sortes. 7 Per insidias, clanculum. 8 Tenebroso: ita ut in eo nihil videatur 9 Equi. 10 Latebras. 11 Multis militibus armatis Singularis pro plurali. 12 Trojæ, id est, è regione, ex opposito, contra Trojam. 13 Significat locum, in quo abditus latuit Græcorum exercitus, cùm Trojam insidiis adorirentur. 14 Divitiarum plena. 15 Stabant. 16 Angulus maris. 17 Receptaculum, ubi ad tempus naves stant, non satis tutum navibus: propter fundum vadosum, vel piratas, qui se illic abscondunt. 18 In hanc insulam per speciem fugæ ductores Danaûm vecti per naves. 19 Tenedi sc. quæ cultoribus vidua, Achilli in prædam concessa erat. 20 Abscondunt. 21 Græciam, Synecdoche. 22 Tristitia decennali se Troja liberat. 23 Aperiuntur, quæ tempore belli clausæ erant. 24 Plurimi delectantur egredi. 25 Quæ Græci illic reliquerant. *Doris* autem Græciæ regio est, media inter Thessaliam & Æoliam. 26 Docet Æneas, quid viderint Trojani, jam portis egressi. 27 Exercitus sociorum Pyrrhi. Verba sunt Trojanorum visentium castra relicta ab hostibus. 28 Tentoria habebat; castrametatus fuerat. 29 Manipulis seu ordinibus equitum in classes distributorum, id est, hic exercebantur equites. 30 Prælantium 31 Pars Trojanorum egressorum cum stupore aspicit equum tam magnum, quem ad exitium Trojæ simulabant Græci se velle dare Minervæ perpetuæ virgini, quæ nunquam nupsit. 32 Vir Trojanus 33 Equum. 34 Summo templo Palladis 35 In ultionem sc. crudelitatis Priami, qui Thymœtis uxorem cum infante interficiendos curaverat. 36 Quæ erant de excidio Trojæ. 37 Constituebant sic, ut id hortaretur in perniciem suam.

At [1] Capys, & quorum melior ſententia menti,
Aut [2] pelago Danaûm inſidias [3] ſuſpectaque dona
Praecipitare jubent, ſubjectiſque urere flammis:
Aut [4] terebrare cavas [5] uteri, & [6] tentare latebras.
[7] Scinditur [8] incertum ſtudia in contraria volgus.
Primus [9] ibi ante omnis, magnâ comitante [10] catervâ,
[11] Laocoön [12] ardens ſummâ decurrit ab [13] arce:
Et [14] procul, ô miſeri, quae tanta [15] inſania, cives?
Creditis [16] avectos hoſtis? aut ulla putatis
Dona carere dolis Danaûm? [17] ſic notus [18] Ulyxes?
Aut hoc incluſi [19] ligno occultantur Achivi,
Aut haec [20] in noſtros fabricata eſt machina muros;
[21] Inſpectura domos, [22] venturaque [23] deſuper urbi;
Aut aliquis [24] latet [25] error. Equo ne [26] credite, Teucri.
[27] Quicquid id eſt, timeo Danaos [28] & [29] dona ferentes.
Sic [30] fatus, validis ingentem viribus haſtam
In latus, inque [31] feri curvam compagibus alvum
Contorſit. Stetit [32] illa tremens, uteroque [33] recuſſo
Inſonuêre cavae [34] gemitumque dedêre cavernae.
Et, ſi fata Deûm, ſi [35] mens non [36] laeva fuiſſet,

1 Unus Troianorum principum: cui hoc nominis inditum ab avo Æneæ paterno. 2 In pelagus præcipitare, id eſt, ſubmergere. 3 De dolo. 4 Perforare. 5 Alvi equinæ. 6 Penitus experiri. 7 Dividitur. 8 Inſtabile 9 Eo tempore coram omnibus, quo nonnulli cenſerent in arce locandam eſſe. 10 Populi 11 Vates & ſacerdos Apollinis. 12 Zelo patriæ defendendæ, aut ira. 13 Ἀκροπόλει: cui præſes Pallas: infra, *ſummaſque petant Tritonidis arces.* 2. Ecl. *Pallas, quas condidit arces, Ipſa colat* 14 A longè, & in curſu exclamavit, *ô miſeri*, &c. 15 *Sc. eſt vobis?* Inſanorum enim eſt contra ſe ſentire 16 Receſſiſſe. 17 Tam male: ut audeatis dona ejus, ruptis muris veſtris, immittere in arcem? 18 Qui mendici habitu Troiam ingreſſus eſt ad explorandum ejus ſitum & ſtatum, tum etiam ad ſurripiendum Palladium. 19 Ligneo equo. 20 In perniciem atque everſionem noſtrorum murorum.

21 Ut perſpiciat per eos, qui in eâ latent, domos noſtras. 22 Quæ defenſores mœnium deſuper urbi ventura opprimat 23 Utpote mœnibus ipſis altior. 24 In hoc equo. 25 Dolus alius. 26 Confidite. 27 Sive equus, ſive donum cenſeri debeat. Epiphonema. 28 Tùm quoque, cùm dona ſe offerre ſimulant. 29 Ἐχθρῶν δ' ἄδωρα δῶρα καὶ οὐκ ὀνήσιμα. Sophocl. Ajax. 30 Laocoon. 31 Equi quadrupedis: ab eo, quod toto corpore *feratur* Al. *fera.* 32 Haſta vacillans 33 Ab armatis, qui intus concutiebant, poſtquam uterus foris concuſſus fuerat. 34 Sonitum. 35 Sc. ejus, qui ſonitum perceperat. 36 Inimica Troianis, peſſima pro optimis ſequens, ſi non fuiſſet abrepta in deteriora conſilia, ſed ſibi conſtitiſſet. Nam *mens læva* in eos proverbii vice uſurpatur, qui peſſima pro optimis & ſectantur & deligunt: optima rurſum, ut peſſima, repudiantes. Vide quæ nos ad Flor. p. 101.

[1] Inpulerat [2] ferro [3] Argolicas foedare latebras:
[4] Trojaque nunc [5] stares, Priamique arx alta maneres.
[6] Ecce, manus [7] juvenem [8] interea post terga [9] revinctum
Pastores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidae: qui se [10] ignotum [11] venientibus ultrò,
[12] Hoc ipsum ut [13] strueret, Trojamque [14] aperiret Achivis,
Obtulerat, [15] fidens animi, atque [16] in utrumque paratus,
Seu [17] versare dolos, seu certae occumbere morti.
Undique [18] visendi studio Trojana juventus
[19] Circumfusa ruit, [20] certantque illudere capto.
[21] Accipe nunc Danaûm insidias, [22] & crimine ab uno
Disce [23] omnis.
Namque, [24] ut [25] conspectu in medio [26] turbatus inermis
Constitit, atque [27] oculis [28] Phrygia agmina circumspexit:
Heu, quae nunc tellus, inquit, quae me aequora possunt
[29] Accipere? aut quid jam misero mihi denique restat?
[30] Cui neque apud Danaos usquam locus: insuper ipsi
[31] Dardanidae infensi [32] poenas cum sanguine poscunt.
Quò [33] gemitu [34] conversi [35] animi, conpressus & omnis

1 Illa impulisset Laocoonta, Enallage modi. 2 Hastæ. 3 Dilacerare (jam audito armorum sono) latebras, in quibus Græci latitabant. 4 Apostrophe ad Trojam. 5 Flereres, non diruta esses, si hoc fecisset Laocoon. Sicut enim urbes, cùm dirutæ sunt, dicuntur *jacere* & *cadere*; ut apud Ovid. Ep. 1. *Troja jacet certè*: ita cum ædificantur, aut florent, dicuntur *stare* aut *surgere*: ut l. 1. Surgentemque *novæ Carthaginis arcem.* 6 Attentionis vim habet: atque usurpatur à Poëta, quoties singulare quiddam est dicturus. 7 Sinonem. 8 Dùm proceres sic dubitarent, an equus inducendus esset. 9 Habentem manus iterùm atque iterùm vinctas, ne fortè elaberetur. 10 Quem non noverant esse Græcum. 11 Ad se capiendum. 12 Ut caperetur: vel, has ipsas insidias. 13 Sumpta est Metaphora à cæmentariis & fabris. 14 Per immissionem equi. 15 Habens animum confidentem. 16 Ad utramque fortunam instructus. 17 Versutè exercere seu exequi. 18 Videndi cum cupiditate. 19 Dispersa celeriter accurrit. 20 Juvenes Trojani certatim contendunt. 21 Audi, intellige. 22 Et ex hoc scelere, vel ex uno scelesto conjecturam facias universæ gentis Græcorum. A Minori argumentatur. Q. d. Si tantum dolis efficere potuit unus Sinon: quid multos vel plurimos Græcos facere existimabis? 23 Se insidias. 24 Postquam. 25 Priami & cæterorum principum. 26 Quasi turbatus & attonitus. 27 Pleonasmus. 28 Multitudinem Trojanorum agminatim circumstantium. 29 Immergere & devorare. 30 Mihi misero. 31 Trojani, apud quos spem meam reposueram. 32 Tormenta & mortem. 33 Sinonis. 34 Ad commiserationem sunt Refpecit ad illud supra. *certantque illudere capto.* 35 Trojanorum.

[1] Impetus. [2] Hortamur fari, [3] quo sanguine cretus,
Quid-ve [4] ferat, memoret, quae sit fiducia [5] capto.
[Ille haec, [6] depositâ [7] tandem formidine, fatur.]
Cuncta equidem tibi, Rex (fuerit quodcumque, [8] fatebor
Vera, inquit: neque me [9] Argolicâ de gente negabo.
[10] Hoc primùm. [11] Nec, si miserum fortuna Sinonem
[12] Finxit, vanum etiam mendacemque [13] inproba finget.
Fando [14] aliquod si fortè tuas pervenit ad auris
[15] Belidae nomen [16] Palamedis, & [17] inclyta famâ
Gloria: [18] quem [19] falsâ sub proditione [20] Pelasgi
[21] Insontem, [22] infando indicio, quia bella vetabat,
[23] Demisêre neci: nunc [24] cassum lumine lugent.
Illi me comitem, & [25] consanguinitate propinquum,
Pauper in [26] arma pater primis [27] hùc misit ab annis.
[28] Dùm stabat regno incolumis, [29] regumque vigebat
[30] Consiliis: & [31] nos aliquod [32] nomenque decusque
Gessimus. [33] Invidiâ postquam [34] pellacis Ulixei
([35] Haud ignota loquor) [36] superis [37] concessit ab oris;
[38] Adflictus vitam in tenebris, luctuque trahebam,
Et [39] casum insontis mecum indignabar amici.

1 Illusio. 2 Non proceres damus animum ut fertur. 3 Quo genere ortus sit. 4 Adferat. 5 Cùm captus sit. 6 Quam simulabat se deponere. 7 Post aliquam moram. 8 Sive pro me, sive contra me. 9 Græca: quod primum contra me est. 10 Scire & credere te velim. 11 Mirus artifex viam sibi ad insidias struit; qui, ubi se veracem profitetur maximè, tùm mentiatur maximè; sed dolis ita consarcinatis, ut falsis vera misceat, hæc illis fidem faciant. 12 Fecit. 13 Quæ bonis mala, & malis bona retribuit. 14 De aliquâ re. Al. *aliquod*. 15 A Belo orti, de genere Beli: Belus enim Danai pater fuit & Ægypti: undè Danai 50 filiæ *Belides* dictæ sunt. Ex quarum unâ Amymone, Neptunus genuit Nauplium Palamedis patrem. 16 Hic fertur Troiano bello quatuor litteras invenisse sc. θ, ξ, χ, φ. 17 Excellens ac illustris. 18 Cujus prudentiæ cùm invideret Ulysses, detectus ab illo insaniæ simulatæ, atque in frumentatione illi inferior, struxit Palamedi insidias, accusavit proditionis, prolatis literis adulterinis, & auro, quod in illius tentorio abscondi curaverat, effosso: undè à Græcis Palamedes saxis est obrutus. Vide Ovid. 13. Met 19 Sub falso crimine proditionis. 20 Græci. 21 Cùm innocens esset. 22 Testimonio proditionis ejus detestando. 23 Lapidibus obruerunt. 24 Privatum vita, id est, mortuum: quod falsò narrat Sinon. 25 Falsum: namque Ulyssis erat propinquus filius Æsimi, fratris Anticleæ, quæ Ulyssis mater 26 Gerenda. 27 Ad hanc civitatem. 28 Dùm Palamedes unus ex regibus erat. Palamedi enim delatum est subinde summum imperium, Agamemnoni abrogatum. 29 Græcorum. 30 Prudentissimorum virorum 31 Græca juventus. 32 Quod iam amisimus. Pathos à fortuna. Vide Macrob. Sat. l. 4 c. 1. 33 Affectus movet à causâ, quòd nullo suo merito Palamedes neci deditus fuerit, sed mera invidia Ulyssis. 34 Quoslibet in perniciem allicientis. 35 Liptote 36 Interfectus est. 37 Ad inferos. 38 Casu amici. 39 Mortem Palamedis innocentis tacitus in animo meo ægrè ferebam.

Nec

Nec tacui [1] demens: & me, [2] fors si qua [3] tulisset,
Si [4] patrios unquam remeâssem [5] victor ad Argos,
[6] Promisi ultorem: & [7] verbis odia aspera movi.
Hinc mihi prima mali [8] labes: hinc semper Ulixes
[9] Criminibus terrere novis: hinc spargere voces
In volgum [10] ambiguas, & quaerere [11] conscius [12] arma.
Nec requievit enim, [13] donec [14] Calchante [15] ministro.
Sed quid ego [16] haec autem nequidquam [17] ingrata [18] revolvo?
Quid-ve [19] moror? [20] si omnes [21] uno ordine habetis Achivos,
Idque audire sat est; jamdudùm sumite poenas.
[22] Hoc Ithacus velit, & [23] magno mercentur Atridae.
Tùm verò [24] ardemus scitari, & quaerere [25] caussas,
Ignari scelerum tantorum, artisque [26] Pelasgae.
[27] Prosequitur pavitans, & [28] ficto pectore fatur;
Saepè fugam Danai Trojâ cupière relictâ
[29] Moliri, & longo fessi [30] discedere bello.
Fecissentque utinam! saepè illos [31] aspera Ponti
Interclusit hiems, & terruit [32] auster [33] euntis.
Praecipuè cùm jam hic trabibus contextus [34] acernis
[35] Staret equus, [36] toto sonuerunt [36] aethere [37] nimbi.
[38] Suspensi [39] Eurypylum scitatum oracula Phoebi

1 Posteà factus demens ex dolore. 2 Fortuna. 3 Attulisset occasionem. 4 Quæ mihi patria est. 5 Voti compos. 6 Minatus sum me ultorem fore. 7 Concitavi mihi Ulyssis odium. 8 Occasio provenit. 9 Criminationibus. 10 Periculosas. capitales, dubias: quia non audebat manifestè mortem minari. 11 Mali facti. 12 Sua, id est, artes dolosque, quibus me quoque è medio tolleret. 13 Sc. *me destinavit ara*. Aposiopesis: de quâ Macrob. Sat. l. 4. c 6. 14 Vate & augure præstantissimo, Thestoris filio, qui cùm Græcorum ducibus ad Trojam venerat. 15 Illi ad hoc, quod volebat, obsequente. 16 Infortunia mea. 17 Nullam mihi gratiam, nullam veniam à vobis impetratura. 18 Commemoro. 19 Differo mortem meam. 20 Si ex æquo Græcos omnes hostili odio prosequimini, jam satis audivistis, quod ultra dicturus eram in rem vestram, non valebit ad gratiam: proinde oportuit jampridem de me sumpsisse pœnas: pergratum hoc erit Ulyssi Ithacensi, qui Ithacæ regnavit, & Atridis. 22 Æquali affectione. 22 Ut sumaris de me pœnas. 23 Magno pretio emant. 24 Ardenter cupimus. 25 Ob quas Ithacus velit & magno mercentur Atridæ mortem eius 26 Græcanicæ, cujus est mentiri & fallere. 27 Sinon prosequitur sermonem suum pavitanti similis. 28 Simulato. 29 Attentare 30 Troja. 31 Incommoda & procellosa maris tempestas coercuit ab ingressu maris. 32 Species pro genere. 33 Ire incipientes aut volentes. 34 Ex acere arbore assumptis. 35 Erectus esset. 36 Per totum aëra. 37 Tempestates caligine, tonitru, fulgure mixtæ, quæ religionem objecerunt & navigandi metum. 38 Nos dubii & solliciti. 39 Filium Astyoches, quæ soror Priami, vatem Herculis celebrem.

Mittimus, isque [1] adytis haec [2] tristia dicta reportat.
[3] Sanguine [4] placastis ventos, & [5] virgine [6] caesâ,
Cum primùm [7] Iliacas Danai venistis ad oras:
[8] Sanguine quaerendi reditus, [9] animâque [10] litandum
Argolicâ. Volgi quae [11] vox ut venit ad auris,
Obstupuēre [12] animi, [13] gelidusque per [14] ima cucurrit
Ossa tremor [15] cui fata parent, quem poscat Apollo.
[16] Hic [17] Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
[18] Protrahit in medios [19] quae sint ea [20] numina Divûm
Flagitat. Et mihi jam multi crudele [21] canebant
Artificis scelus, & [22] taciti [23] ventura videbant.
[24] Bis quinos silet [25] ille dies, [26] tectusque recusat
Prodere voce suâ quenquam, aut opponere morti.
Vix tandem magnis Ithaci [27] clamoribus actus,
[28] Composito rumpit vocem, & [29] me destinat arae.
Assensere [30] omnes: &, quae [31] sibi quisque timebat,
Unius in [32] miseri exitium [33] conversa [34] tulēre.
Jamque dies [35] infanda aderat: mihi [36] sacra [37] parari,
Et [38] salsae fruges, & circum tempora [39] vittae.
Eripui (fateor) leto me, & vincula rupi:

1 Locis templi secretioribus, quæ nemini, præterquam sacerdoti, ingredi licebat: ex α priv. & δύω, id est, *ingredior*. 2 Oracula horrenda omnibus Græcis. 3 Effusione sanguinis Iphigeniæ. 4 Sedastis. 5 Iphigenia, Agamemnonis filia, quam sibi immolandam poscebat Diana, indignata Agamemnoni ob cervam sibi sacram ab illo in Aulide cæsam, ventosque negarat. Cujus tamen Dea miserta, cervam illius loco summisit 6 Occisa, aut simulatione quadam occisâ loco ejus cervâ, ut diximus. 7 Ad Trojam, aut in Aulidem, Bœotiæ portum. 8 Græci hominis immolatione. 9 Duo, inquit Macrob. 3. l. 5. c. sunt hostiarum genera: unum, quo per exta voluntas Dei disquiritur: alterum, in quo sola anima Deo sacratur 10 Sacrificio facto numen placandum. 11 Sententia oraculi. 12 Vulgi. 13 Timore frigefactus. 14 Interiora. 15 Verebantur enim, cui fata mortem destinent 16 Hoc tempore. 17 Ithacensis Ulysses. 18 Invitum atque adeò resistentem. 19 Et rogat, quid aut quem sibi Dii per talia oracula immolari poscant. 20 Oracula. 21 Prædicebant mihi mortem ex factione artificis Ulyssis. 22 Tacentis. 23 Quæ evenirent. 24 Decem. 25 Calchas. 26 Domi suæ abditus, renuit indicare suâ voce quenquam, aut destinare ad cædem. 27 Flagitationibus impulsus. 28 Pactus, coactusque ab Ulysse, non oraculi jussu, erumpit in vocem: & dictum est per contrarium: rumpitur enim silentium, non vox: ut, *Quid me alta silentia cogis Rumpere? Vocem* verò *rumpere*, est tacere. 29 Adjudicat me sacrificio faciendo Dianæ: cujus capite secundus ventus in patriam solituris redimeretur. 30 Græci. 31 In se posse converti. 32 Mei Sinonis, qui miser sum. Pathos à sua persona. 33 Sc. *esse*. 34 Libenter passi sunt. 35 Detestanda: quâ immolandus eram ante aras. 36 Præparatoria ad sacrificium. 37 Sc. *cœperunt*: aut parabantur. Infrà: *Nos pavidi trepidare metu*. 38 Mola, ex farina & sale facta, qua victimæ frons, cultri, & foci spargebantur. 39 Fasciæ, sive ornamenta capitis, quibus victimæ obnubebantur.

[1] Limosoque lacu per noctem [2] obscurus in [3] ulvâ
Delitui, dum vela darent, si fortè dedissent.
Nec mihi jam [4] patriam antiquam spes ulla videndi,
Nec dulcis [5] natos, exoptatumque parentem:
Quos [6] illi [7] fors ad poenas [8] ob nostra reposcent
Effugia, & culpam [9] hanc [10] miserorum morte [11] piabunt.
[12] Quod [13] te per superos, & conscia [14] numina [15] veri,
[16] Per, si qua est, quae restet adhuc mortalibus usquam
[17] Intemerata fides, oro, miserere [18] laborum
Tantorum: miserere animi [19] non digna ferentis.
[20] His lacrimis vitam damus, & miserescimus [21] ultrò.
Ipse [22] viro primus [23] manicas, atque [24] arta [25] levari
Vincla jubet Priamus; dictisque ita fatur amicis:
Quisquis es, amissos [26] hinc jam obliviscere Grajos;
[27] Noster eris: mihique haec [28] edissere [29] vera roganti.
[30] Quo [31] molem hanc immanis equi [32] statuêre? [33] quis auctor?
Quid-ve [34] petunt? quae [35] relligio? aut quae [36] machina belli?
[37] Dixerat Ille [38] dolis [39] instructus & arte [40] Pelasgâ,
Sustulit exutas vinclis ad sidera palmas.
Vos, [41] aeterni ignes, & [42] non violabile vestrum
Testor numen, ait: vos [43] arae, ensesque [44] nefandi,
Quos fugi, [45] vittaeque Deûm, quas hostia gessi;
[46] Fas mihi [47] Grajorum [48] sacrata resolvere jura,

1 In lacu cœnoso. 2 Per obscuram noctem. 3 Herbâ palustri. 4 Ætoliam charam aut pristinam. 5 Liberos. 6 Infensi Danai. 7 Fortè. 8 Quia ego effugi 9 Meam. 10 Innocentium liberorum. 11 Purgabunt. 12 Propter quod. Peroratio affectuum plena. 13 O Rex. 14 Deos. 15 Veritatis. 16 Per fidem inviolatam te oro Anaphora. 17 Inviolata. 18 Calamitatum tantarum. 19 Indigna patientis: quia non sum dignus sacrificari. 20 Hujusmodi, sic simulatis Ostendi, quomodo Sinon in gratiam receptus sit, utque interrogatus sit à Priamo de equi causa. 21 Non sponte (jam enim rogati erant) sed insuper. 22 Ei, qui viriliter locutus fuerat. 23 Ligaturas manuum. 24 Arctè ligata. 25 Dissolvi. 26 Ex hoc tempore. 27 Civis noster juris nostri: allusum ad verba Imperatoris Rom. transfugam in fidem suam recipientis, teste Livio. 22 Eloquere 29 Veraciter, aut dic ea vera. 30 Quare, ad quem finem. 31 Ingentem magnitudinem. 32 Græci construxerunt. 33 Epeus ex consilio Palladis eum fabricavit. 34 Per eum. 35 Religiosa oblatio. 36 Sc. *est in eo equo*, id est, an religione, an belli causâ factus est! 37 Priamus. 38 Sinon. 39 Institutus atque armatus 40 Fraudulentâ, Pelasgiis seu Græcis propriâ. 41 Vestales Alii *sidera* intelligunt, ad quæ suspiciens palmas sustulit. 42 Obtestor vestram potestatem divinam, quam violare nefas est. 43 Ad quas mactandus eram. 44 Quibus nefariè debebam mactari. 45 Vittæque, quas Diis devota hostia gessi; nam vittatus fugi. 46 Ego obtestor, quòd fas est mihi. 47 Ejurare & revelare Græcos & sacramenta eorum, quibus obligor. 48 Juramenta.

Fas, odisse [1] viros, atque omnia [2] ferre sub auras,
Si quas [3] tegunt: [4] teneor patriae nec legibus ullis.
Tu modò [5] promissis maneas, [6] servataque serves
Troja fidem; si vera [7] feram, si [8] magna rependam.
Omnis spes Danaûm, & coepti fiducia belli
Palladis auxiliis semper [9] stetit: [10] impius ex quo
[11] Tydides, sed enim, scelerumque inventor Ulixes
[12] Fatale [13] adgressi sacrato [14] avellere templo
[15] Palladium, caesis summae custodibus [16] arcis,
Corripuêre [17] sacram effigiem, manibusque [18] cruentis
[19] Virgineas ausi [20] divae contingere vittas:
[21] Ex illo [22] fluere ac [23] retrò sublapsa referri
Spes Danaûm: fractae [24] vires, [25] aversa deae mens.
[26] Nec dubiis ea [27] signa dedit [28] Tritonia monstris.
[29] Vix positum [30] castris simulacrum; [31] arsêre [32] coruscae
Luminibus [33] flammae arrectis, salsusque per [34] artus
Sudor iit: terque ipsa [35] solo (mirabile dictu)
[36] Emicuit, [37] parmamque ferens hastamque [38] trementem.
[39] Extemplò tentanda fuga canit aequora [40] Calchas:
Nec posse Argolicis [41] exscindi Pergama [42] telis;
[43] Omina ni repetant Argis, [44] numenque reducant,
Quod pelago, & curvis secum [45] avexêre carinis.

1 Qui mihi mortem paraverunt. 2 Patefacere. 3 Teguntur: vel, Si qua Graji tecta & secreta habent: ob ea, quæ latent in equo. 4 Propter cædem, quam volebant mihi inferre mei. 5 Non recedas à promissâ mihi salute. 6 Ab excidio, per ea, quæ dicturus sum. 7 Adferam aut dicam. 8 Beneficia sc. detegendo arcana Græcorum. 9 Reposita est. 10 Sed enim ex quo tempore impius Tydides, &c. 11 Diomedes Tydei filius. 12 De quo in fatis erat Trojam non posse capi, dùm illud haberet. 13 Attentantes. 14 Avertere. 15 Simulacrum Palladis, movens oculos, atque hastam, quam manu gestabat: quod Diomedes & Ulysses cuniculis, vel (ut alii dicunt) cloacis ascenderunt in arcem, & occisis custodibus simulacrum sustulerunt. 16 In quâ templum hoc erat. 17 Palladium. 18 Sanguinolentis, propter Palamedem ipsius astuto consilio interfectum. 19 Palladis ἀεὶ παρθένου, μισονύμφου. 20 Quas Diva in capite gerebat. 21 Post illud tempus. 22 Dilabi cœpit. 23 Id est, nullam habuit prosperitatem. 24 Danaum. 25 Et favor Palladis est aversus a Danais. 26 Imò certis & manifestis 27 Indignationis & aversionis suæ. 28 Pallas seu Minerva: à *Tritone*, Africæ palude, apud quam, regnante Ogygio, virginali primùm habitu apparuit. 29 Simulac positum fuit. 30 Græcorum. 31 Ardoris indicia emisêre. 32 Micantes. 33 Oculorum Divæ. 34 Simulacri. 35 Per terram. 36 Exilit. 37 Breve scutum. 38 Quassatam ab irata & minanti Dea. 39 Illicò fugiendum esse Græcis per mare vaticinatur. 40 Augur. 41 Disrumpi. 42 Armis Græcis. 43 Auspicia nisi de novo petant Argis: quia sub prioribus illis infeliciter cessit bellum. 44 Et Palladium in Græciam asportatum reducant in locum suum. Aliis placet exp. & numen læsum reconcilient; quo favente navigarent. 45 Al. *Advexêre*.

Et

Et nunc, quòd [1] patrias vento petière Mycenas,
[2] Arma, Deosque parant comites, pelagoque remenſo
Improviſi [4] aderunt. Ita [5] digerit omina Calchas.
Hanc pro Palladio [6] moniti, pro numine laeſo
[7] Effigiem ſtatuêre; [8] nefas quae triſte [9] piaret.
Hanc tamen inmenſam Calchas attollere molem
Roboribus textis, [10] caeloque educere juſſit;
Ne recipi [11] portis, aut duci in moenia poſſit,
[12] Neu populum antiquâ ſub relligione tueri.
[13] Nam ſi veſtra manus violaſſet [14] dona Minervae,
[15] Tum magnum exitium (quod Dii priùs [16] omen in [17] ipſum
Convertant) Priami imperio Phrygibusque futurum.
Sin manibus veſtris veſtram [18] aſcendiſſet in urbem,
Ultrò [19] Aſiam magno [20] Pelopeja ad moenia bello
Venturam, & noſtros ea fata manere [21] nepotes.
Talibus inſidiis perjurique arte Sinonis
Credita [22] res, [23] captîque dolis lacrimisque [24] coactis,
[25] Quos neque Tydides, nec [26] Lariſſaeus Achilles,
Non [27] anni domuêre decem, non mille carinae.
[28] Hîc [29] aliud majus [30] miſeris multoque [31] tremendum
Objicitur [32] magis, atque [33] inprovida pectora [34] turbat.

1 Græciam patriam ſuam. Synecd. Id falſum eſt: quia adhùc in Tenedo latebant: ſed dixerat Æneas. *Nos abiiſſe rati, & vento petiiſſe Mycenas* 2 Id ideò faciunt, quia *arma*, &c. 3 Quod vere nimis accidit. 4 Redibunt. 5 Interpretatur numinis commotionem & portenta. 6 Oraculo Apollinis. vel moniti à Pallade: vel, à Calchante. 7 Molem equi lignei erexerunt. 8 Diomedis & Ulyſſis ſacrilegium & profanationem Palladii: undè triſtes effecti ſunt. 9 Purgaret. 10 In cœlum uſque. 11 Per portas. 12 Ne Trojanos ſub priore religione, aut favore tueri poſſet. 13 Hoc dicit, ne læderent equum quia plerique ſuadebant comburi 14 Equum 15 Sc. *cecinit*. 16 Excidii. 17 Calchantem hujus conſilii auctorem. 18 Effigies equi. 19 Aſiaticos, id eſt, Trojanos, Metonymia. 20 Græcas urbes bello tentaturam: à Pelope Tantali filio, qui nomen indidit Peloponneſo. 21 Nepotes. 22 De inducendo equo. 23 Et hi ſunt capti fraude. 24 Vi expreſſis à Sinone, non ſponte fluentibus. Sic Ter. Eun. Act. 1. Sc. 1 *Hac verba mehercule una falſa lacrumula, Quam oculos terendo miſere vix vi expreſſerit, Reſtinguet.* 25 Nos Trojanos non domuit Græcorum virtus, ſed doli. Huic loco affinis eſt Ovidianus ex epiſtola Deïaniræ; *Quem non mille feræ, quem non Semeleius hoſtis, Non potuit Juno vincere, vicit amor.* 26 Theſſalus. *Lariſſa* Theſſaliæ opp. cujus in vicinia fuit Phthia Achillis patria. 27 Decennale bellum, quo à Græcis preſſi fuerant. 28 Hoc tempore, id eſt, paulo poſt. 29 Portentum. 30 Trojanis. 31 Cum tremore & timore excipiendum. 32 Quam illud prius. 33 Contra Deorum inſidias. 34 Commovet.

Laocoön, [1] ductus Neptuno forte sacerdos,
[2] Sollennis taurum ingentem [3] mactabat ad aras.
Ecce autem [4] gemini [5] à Tenedo [6] tranquilla per alta,
(Horresco referens) [7] immensis orbibus angues
[8] Incumbunt pelago, pariterque ad [9] litora tendunt:
Pectora quorum inter fluctus arrecta, [10] jubaeque
Sanguineae exsuperant undas: [11] pars cetera [12] pontum
Ponè legit, [13] sinuantque inmensa [14] volumine terga.
Fit [15] sonitus, spumante [16] salo: jamque arva tenebant;
Ardentisque oculos [17] suffecti sanguine & igni,
[18] Sibila lambebant linguis [19] vibrantibus ora.
[20] Diffugimus visu exsangues. Illi [21] agmine certo
[22] Laocoönta [23] petunt: & primùm parva duorum
Corpora [24] natorum serpens amplexus uterque
[25] Implicat, & miseros morsu [26] depascitur [27] artus.
Pòst [28] ipsum, auxilio [29] subeuntem ac [30] tela ferentem,
[31] Corripiunt, [32] spirisque ligant ingentibus: & jam
[33] Bis medium amplexi, [33] bis collo squamea [34] circùm
Terga dati, [35] superant capite & cervicibus [36] altis.
Ille simul manibus [37] tendit divellere [38] nodos,
Perfusus [39] sanie [40] vittas, atroque veneno:
Clamores simul horrendos ad [41] sidera tollit.
[42] Quales mugitus, fugit cum [43] saucius aram
Taurus, & [44] incertam excussit cervice securim.
At gemini [45] lapsu [46] delubra ad summa dracones

1 Erat quidem Apollinis sacerdos: sed quia alius certus Neptuni sacris deerat, ille idem forte ductus Neptuno. 2 Anniversario sacrificio religiosas. 3 Mactando sacrificabat. 4 Uno tempore nati. 5 Venientes. 6 Per mare tranquillum 7 Habentes annulos valdè magnos. 8 Se toto conamine ingerunt mare. 9 Ubi Neptuno, Deo maris, sacrificabatur 10 Cristae sanguinei coloris excedunt aquas, ita ut extra undas eminerent. 11 Anguium 12 Mare à tergo molliter tranat. 13 Et in sinus seu annulos collegit. 14 Involutione. 15 Aquarum sc. ex celeri annatatu anguium. 16 Mari. 17 Infecti sanguineo & igneo colore, 18 Sibilantia. 19 Micantibus, mobilibus: nullum enim animal tam celeriter linguam movet, ut triplicem habere videatur, cùm una sit. 20 Nos id videntes, in diversas partes fugimus morientes solo aspectu. 21 Tractu, lapsu, impetu deliberato: ut *Leni fluit* agmine *Tibris* 22 Sacerdotem. 23 Hostiliter aggrediuntur. 24 Laocoontis. 25 Involvit ea. 26 Pascendo absumit. 27 Eorum, sc. filiorum Laocoontis. 28 Laocoonte. 29 Natis. 30 Quibus angues feriat, aut depellat. 31 Invadunt. 32 Annulis. 33 Anaphora. 34 Per circuitum 35 Supereminent. 36 In altum erectus. 37 Conatur. 38 Spiras. 39 Corrupto sanguine 40 Quia sacerdos 41 Cœlum. 42 Clamores tales, quales mugitus taurus tollit, &c. 43 Vulneratus. 44 Dubiè incussam, nec, quam volebat, partem ferientem, ideòque certam tauro mortem non adferentem. 45 Celeri motu. 46 Templum Palladis, in arce Trojana.

Effu-

Effugiunt, [1] saevaeque petunt [2] Tritonidis arcem:
Sub pedibusque [3] Deae, [4] clipeique sub [5] orbe teguntur.
Tùm verò tremefacta novus per pectora cunctis
[6] Insinuat pavor: & [7] scelus expendisse merentem
Laocoönta ferunt; [8] sacrum qui [9] cuspide robur
[10] Laeserit, & [11] tergo [12] sceleratam [13] intorserit hastam.
Ducendum [14] ad sedes simulacrum, [15] orandaque [16] Divae
Numina [17] conclamant.
Dividimus [18] muros, & [19] moenia pandimus urbis.
[20] Accingunt omnes operi, [21] pedibusque rotarum
[22] Subjiciunt labsus, & [23] stupea vincula [24] collo
[25] Intendunt. Scandit [26] fatalis machina [27] muros,
[28] Foeta armis. Pueri circùm innuptaeque puellae
[29] Sacra canunt, [30] funemque manu contingere gaudent.
Illa [31] subit, [32] mediaeque [33] minans inlabitur urbi.
O patria, ô divûm domus Ilium, & [34] inclyta bello
Moenia Dardanidum! quater ipso in [35] limine [36] portae
[37] Substitit, atque utero sonitum quater arma dedêre.
[38] Instamus tamen [39] inmemores caecique furore,
Et [40] monstrum [41] infelix sacratâ [42] sistimus arce.
[43] Tunc etiam [44] fatis aperit [45] Cassandra futuris

1 Ulciscentis munus suum à Laocoonte læsum. 2 Palladis, à Tritone, Africæ palude, sic dictæ. Vide suprà. 3 Palladis. 4 Quem tener. 5 Umbone. 6 Implicat se, in sinum immittitur. 7 Impietatem commissam in vulnerando equo persolvisse. 8 Deæ destinatum. 9 Hasta. 10 Violare voluerit. 11 In tergum equi. 12 Quâ ipse scelestus abusus est. 13 Impulerit. 14 Ad templum Palladis. 15 Supplicationibus placanda. 16 Palladis. 17 Concordes atque uno ore clamant. 18 Superpositos Scææ portæ: *murum* autem ambitum, *mœnia* munimen esse volunt. 19 Transitum per urbis mœnia facimus. 20 Præparant se ad opus, id est, ad equum introducendum. 21 Equi. 22 Rotulas, per quas facile labatur, id est, molliter promoveatur, substernunt. 23 Funes ex stupâ contortos. 24 Equi. 25 Alligant sc. ad protrahendum. 26 Exitialis. 27 Trojanos. 28 Gravida seu impleta armatis viris. Sic l. 1. *Loca fœta furentibus Austris* Respicit autem hic ad illud: *Uterumque armato milite complent.* 29 Hymnos Deæ sacratos. 30 Quo fatalis machina trahebatur. 31 Paulatim infertur. 32 In mediam urbem. 33 Nutans, ex motu caput concutiens, & ita quasi exitum urbi extremum pollicens. Juvenalis 3. Sat. de plaustris pinum vehentibus, *nutant altè, populoque minantur.* 34 Gloriosa & nobilia virtute bellica. Quia Trojani totam Mysiam superarant. 35 Primo ingressu. 36 Scææ, in qua erat sepulchrum Laomedontis. 37 Equus. 38 Instanter laboramus introducere equum. 39 Fraudis Græcorum. 40 Ob prodigiosæ magnitudinis molem. 41 Infelicitatem & exitium nobis adferens. 42 Constituimus. 43 Cum sæpe priùs idem fecisset. 44 Loquendo sc. de fatis futuris, id est, de excidio Trojano. 45 Priami filia & vates cui vaticinii munus dederat Apollo virginitatis libamen pactus: qua fraudatus fidem illi vera dicensi sustulit.

Ora [1] dei juſſu, non unquam credita Teucris.
Nos [2] delubra deûm miſeri, quibus ultimus eſſet
Ille dies, [3] feſtâ velamus [4] fronde per urbem.
[5] Vertitur [6] intereà coelum, & [7] ruit Oceano nox,
[8] Involvens [9] umbrâ magnâ terramque polumque,
[10] Myrmidonumque dolos: [11] fuſi per moenia Teucri
Conticuêre: [12] ſopor [13] feſſos complectitur artus.
Et jam [14] Argiva phalanx [15] inſtructis navibus [16] ibat
A [17] Tenedo, [18] tacitae per [19] amica ſilentia lunae,
[20] Litora nota petens: [21] flammas cùm [22] regia puppis
Extulerat: [23] fatiſque Deûm defenſus iniquis,
Incluſos [24] utero Danaos & [25] pinea [26] furtim
Laxat clauſtra Sinon: illos [27] patefactus [28] ad auras
Reddit equus: laetique cavo ſe [29] robore [30] promunt
[31] Theſſandrus, [32] Sthenelusque duces, & dirus [33] Ulixes,
[34] Demiſſum [35] labſi per funem, Acamasque, [36] Thoasque,

1 Apollinis 2 Templa. 3 Indicto feſto, id eſt, diem feſtum agimus. 4 Lauro & myrto. 5 Occidente Sole. Poſt introductum equum docet excidium Trojæ. 6 Dum omnes lætum diem agerent 7 Præcipitatur à mari Oceano Noctis advenientis deſcriptio. 8 Occultans. 9 Caligine. 10 Græcorum. Synecd. 11 Proſtrati & recubantes paſſim. 12 Profundus ſomnus 13 Ex labore introducendi equi. 14 Argivorum acies conſtans 8000. pedibus: Macedones *phalangem* vocant peditum ſtabile agmen, ubi vir viro, arma armis conſerta ſunt. 15 More militari. 16 Veniebat ad opprimendam Trojam ſomno vinoque ſepultam. 17 Inſula illa, in qua occultabantur. 18 Minime tùm quidem lucentis, ut Græcorum inſidiæ latere magis poſſent. Solventibus enim à Tenedo & Trojam appellentibus nondùm exorta erat luna, mox urbe capta lucebat. Elegans tranſlatio ab auribus ad oculos: nam ut ſilentio nil auditur: ita in tenebris nihil cernitur. An, lunam ſilentem pro nocte intempeſta intelligi placet, quia tunc omnia tacent? 19 Grata. 20 In quibus decennium ſtationem & caſtra habuerant. 21 Faces, ſignum ſolutarum è Tenedo navium, & advenientium ſociarum copiarum. Pro more navigationis nocturnæ, ubi puppes regias, *den Admirael*, præfert facem ſociæ claſſi, ut ſequatur ducem. An Sinoni datum intelligemus ſolutarum navium ſignum, uti opportune laxaret clauſtra equi? Sinon certe facem extuliſſe fertur: nec non Helena 6. Æn. 22 In qua rex erat. 23 Voluntatibus & prædeſtinationibus Deorum infeſtis Trojanis. 24 Equi 25 Ex pinu facta. 26 Secretò aperit. 27 Apertus 28 In lucem edit, tanquam creditum ſeu depoſitum. Horat. Od. 3. l. 1. *Navis, quæ tibi creditum Debes Virgilium, finibus Atticis* Reddas *incolumem, precor*. Vel reddit in auras tanquam mater fœtum ſive partum. Sic terra cum fœnore dicitur reddere creditum ſibi ſemen. 29 Equo ligneo ſeu roboreo. Metonymia. 30 Proferunt. 31 Polynicis & Argiæ filius 32 Capanei & Evadnes filius. 33 Laërtæ filius & Anticleæ. 34 Deorſum miſſum. Hinc conjicere licet altitudinem equi. 35 Deſcendentes. 36 Ætolorum dux.

[1] Pelidesque [2] Neoptolemus, [3] primusque Machaon,
Et [4] Menelaus, & ipse [5] doli fabricator [6] Epeos,
Invadunt [7] urbem somno vinoque [7] sepultam.
Caeduntur [8] vigiles, portisque patentibus omnes
[9] Accipiunt socios, atque agmina [10] conscia jungunt.
[11] Tempus erat, quo prima [12] quies mortalibus [13] aegris
Incipit, & [14] dono divûm gratissima [15] serpit:
[16] In somnis, ecce, ante oculos maestissimus Hector
Visus adesse mihi, largosque effundere fletus;
[17] Raptatus bigis, [18] ut quondam, [19] aterque cruento
Pulvere, [20] perque pedes trajectus lora tumentes.
Hei mihi, [21] qualis erat! quantùm mutatus [22] ab illo
Hectore, qui redit [23] exuvias indutus Achillei,
[24] Vel Danaûm Phrygios jaculatus puppibus ignis!
[25] Squallentem barbam, & concretos sanguine crinis,
Vulneraque illa gerens, quae [26] circum plurima muros
Accepit [27] patrios. [28] Ultrò flens ipse videbar
[29] Compellare virum, & [30] maestas [31] expromere voces.

1 Pelei nepos, Achillis filius, sc. Pyrrhus. Patronymicum ab avo. 2 *Novus miles* dictus, quod admodum adolescentulus primum tyrocinium in bello Trojano posuit. 3 Princeps: vel *primus* arte medica. Machaon enim & Podalyrius, Æsculapii filii, propter peritiam medicæ artis ad hoc bellum vocati sunt. 4 Atrei filius, frater Agamemnonis, propter quem bella gerebantur. 5 Equi dolosi opifex. 6 Panopei filius, Æaci pronepos. 7 Trojanos gravatos, obrutos. 8 Ab officio, non ab opere: quia non vigilantes, sed vigilare debentes. 9 Reliquas Græcorum copias, è Tenedo profectas, in urbem accipiunt. 10 Quæ ventura esse certò sciebant, socia, armis, insignibus & tesseris sibi invicem nota, è Tenedo profecta. 11 Cùm urbem invaderent Græci. Describit primam noctis partem, quam *Concubium* appellant. Docet autem Æneas, quomodo ab Hectore excitatus sit, & ad fugam faciendam admonitus. 12 Quieta dormitio. 13 Imbecillibus; vel, diuturno labore defessis Georg. 1. *dua mortalibus ægris Munere concesse divum.* 14 Beneficio. 15 Moliter per membra diffunditur. 16 Dùm dormirem. 17 Frequenter tractus circum mœnia Trojana alligatus currui Achillis. Supra l. 1. *Ter circùm Iliacos raptaverat Hectora muros.* 18 Ut paulò antè raptus fuerat. 19 Perfusus pulvere intermixto atro cruore. 20 Habens lora trajecta per pedes inflatos propter lora. 21 Hector tunc. 22 A specie illius Hectoris. 23 Quas occiso à se Patroclo, armis Achillis induto, detraxerat. *Exuviæ*, ab *exuendo* dictæ, sunt spolia hostibus detracta: quæ si dux duci detrahat, *opima* dicuntur, quod fecit Hector. Vide quæ nos ad Flor p. 130. Eodem nomine & animalium cæterorum tegmina dicuntur: ut 2. Georg. *Cùm positis novus* exuviis. 24 Vel cum jaculatus est ignes Trojanos in naves Græcorum, præcipuè Protesilai, qui primus in littus Phrygium descendit, & interfectus est ab Hectore, ejusque navis incensa. 25 Immundam. 26 Cùm clausis portis, solus extra urbem cum Græcis confligeret. 27 Patriæ suæ Trojæ. 28 Priusquam me alloqueretur. 29 Alloqui. 30 Mœstitiæ indices. 31 Proferre.

O lux

O lux [1] Dardaniae, ſpes ô fidiſſima Teucrûm,
Quae tantae tenuere morae? quibus Hector ab [2] oris
[3] Exſpectate venis? ut te poſt multa tuorum
Funera, poſt varios hominumque urbiſque labores
Defeſſi aſpicimus! quae cauſa [4] indigna ſerenos
Foedavit vultus? aut cur haec vulnera cerno?
[5] Ille nihil: nec me quaerentem vana moratur:
Sed graviter gemitus imo de pectore ducens,
Heu fuge, nate Deâ, teque his, ait, eripe flammis.
Hoſtis habet [6] muros: [7] ruit alto à culmine Troja.
Sat patriae, Priamoque datum. Si [8] Pergama [9] dextrâ
Defendi [10] poſſent, etiam [11] hac defenſa fuiſſent.
Sacra ſuoſque [12] tibi commendat Troja [13] Penates:
Hos cape [14] fatorum comites. His [15] moenia quaere,
Magna pererrato ſtatues quae [16] denique [17] ponto.
Sic [18] ait: & manibus [19] vittas, [20] Veſtamque potentem,
[21] Aeternumque [22] adytis effert [23] penetralibus [21] ignem.
Diverſo intereà [24] miſcentur moenia luctu:
Et magis atque magis, quamquam [25] ſecreta parentis
Anchiſae domus, arboribuſque obtecta [25] receſſit,
[26] Clareſcunt ſonitus; [27] armorumque [27] ingruit horror.
Excutior ſomno, & ſummi [28] faſtigia tecti

1 Trojæ. 2 Regionibus. 3 Diu deſiderate. 4 Viro forti. 5 Ille Hector nihil reſpondit mihi intempeſtivè hæc roganti: neque enim vacabit. 6 Urbem. Synecd. 7 Præceps cadit. 8 Mœnia Trojana. 9 Humano auxilio. 10 Potuiſſent. 11 Hac meâ dextrâ. Sed Æn 11. *Hectoris Æneæque manu victoria Grajûm Hæſit.* 12 Tuæ fidei. 13 Deos domeſticos. Penates qui fuerint, vide ſupra l. 1 ad illud; *victoſque Penates.* 14 Rerum per fata tibi promiſſarum adjuturos. 15 Urbem, ſc Lavinium, quod, parta quiete & pace in Italia, conſtituturus erat. 16 Poſt ſeptem annorum errorem, & poſt atrox bellum cum Italicis hoſtibus geſtum. 17 Mari. Synecd. 18 Hector. 19 Faſcias, velamina, pepla Deorum 20 Cujus nomine ignis cultus & ἄσβεστος in ἑστίᾳ ſervatus, quæ religio à Perſis, quibus ignis pro Deo tanquam ſolis ſymbolum ad Græcos, inde ad Romanos fluxit. *Nec tu aliud Veſtam quam vivam intellige flammam* Ovid. 6 Faſt. De Veſtâ igniſque inexſtincti ratione, vide quæ nos ad Sal. p. 60, 61. & 62. & Val Max p. 4. Flor p. 19. Rom. Antiquit. l. 3. c 19. 21 Perpetuo conſervandum, inexſtinctum. In æde Deæ Veſtæ ignis æternus ſervabatur: cui ſemper una ex virginibus Veſtalibus diligentiſſima cuſtos adhibebatur: quæ vigilando ſervaret, ne aliquo caſu extingueretur ignis Qui ſi forte per negligentiam fuiſſet extinctus, nequaquam alio ex igni ſeparare fas erat: ſed accenſa per fomites ex ſole flammâ, purus & cœleſtis ignis eliciebatur. 22 Sacrariis ſine aditu & acceſſu. 23 Penitus intrabilibus à ſacerdote ſummo 24 Confunduntur & perturbantur 25 Longè poſita eſt in ſecreto loco. id eſt, longè abſuit. 26 Clarius audiri incipiunt, increbeſcunt. 27 Increpat auribus meis horribilis armorum concuſſio. 28 Culmina.

Adſcen-

Adſcenſu ſupero, atque [1] arrectis auribus adſto.
[2] In [3] ſegetem veluti cùm flamma furentibus auſtris
Incidit, aut [4] rapidus [5] montano flumine torrens
Sternit agros, ſternit ſata [6] laeta, [7] boumque labores;
[8] Praecipitesque trahit ſilvas: ſtupet [9] inſcius alto
Accipiens ſonitum [10] ſaxi de vertice paſtor.
Tùm verò [11] manifeſta fides, Danaûmque [12] pateſcunt
Inſidiae. Jam [13] Deiphobi dedit [14] ampla ruinam,
[15] Vulcano [16] ſuperante, domus: [17] jam [18] proximus ardet
Ucalegon: [19] Sigaea igni freta [20] lata relucent.
Exoritur clamorque virûm, clangorque tubarum.
Arma amens capio; nec ſat rationis in armis:
Sed [21] glomerare manum bello, & concurrere in [22] arcem
[23] Cum ſociis [24] ardent animi. Furor iraque mentem
[25] Praecipitant; pulchrumque mori [26] ſuccurrit [27] in armis.
  Ecce autem telis Panthus elapſus Achivûm,
Panthus [28] Othryades, [29] arcis Phoebique ſacerdos,
Sacra manu, [30] victosque deos, parvumque nepotem
Ipſe trahit, curſuque [31] amens ad litora tendit.
Quo res ſumma [32] loco, [33] Panthu? [34] quam prendimus arcem?
Vix ea fatus eram, gemitu cùm talia [35] reddit:

1 Ad auſcultandum. *Arrigere* enim *aures* dicuntur, qui avidè auſcultant, aut exſpectant, quid dicendum ſit. Ducta Metaphora ab animantibus, quorum pleriſque mos eſt, ſiquando quid eminus audiant, *aures ſurrigere*, id quod cervis peculiare eſt. Ter. *Arrige aures, Pamphyle.* Contrarium hujus uſurpat Hor. l. 1. Satyr. *Demitto auriculas, ut iniquae mentis aſellus.* Vide quae nos ad Ter. p. 88. 2 Et accipio ſonitum, velut cum, &c. 3 Maturam ſc. 4 Omnia ſecum rapiens 5 De monte defluente. 6 Fertilia, & agricolam ob ſpem amplae meſſis laetificantia. 7 Fructus multi cultus & laboris. 8 Praecipitanter cum impetu detractas. 9 Neſcius unde talis ſonus generetur. 10 Rupis aut ſcopuli. 11 Fidelitas Graecorum, quae nulla eſt, id eſt, perfidia Graecorum eſt manifeſta: vel, manifeſta veritas patuit. 12 Pateſiunt. 13 Filii Priami, cui poſt Paridis mortem nupſit Helena: de quo plura 6. Æn. 14 Magnifica. 15 Igni. Metonym. 16 Vincente eam. 17 Cum domus Deiphobi cecidiſſet. 18 Proxima illi domus Ucalegonis ardet. Ponit pro domo hominem. Metonym. 19 Mare Helleſponticum ſub Sigaeo promontorio. 20 Late, propter magnitudinem incendi. 21 Conferere manum ad bellum. 22 Ubi res ſacrae erant. 23 Quos illuc concurrere videbat. 24 Vehementer deſiderant Metaphora. 25 Praecipitanter obruunt. Q. d. Non eſt mirum, me arma cepiſſe ſine ratione: nam furor &c. 26 In mentem venit. 27 In ipſa pugna & bellico actu. 28 Otrei filius, ad diſtinctionem alterius, qui Euphorbi f. 29 Phoebi, ſumma etiam arce culti: vel, templi Palladis, quod erat in arce. 30 Qui cum non tranſiiſſent evocati ad victores, comitabantur victos. 31 Sine mente & attonitus. 32 Statu. 33 Vocativus Graecus contractus. 34 Si quidem Minervae arx, undè tu fugis, ab hoſte ſit occupata. 35 Reſpondit Panthus

[1] Venit ſumma dies, & ineluctabile tempus
Dardaniae. [2] Fuimus Troës: fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum. [3] Ferus [4] omnia Juppiter Argos
Tranſtulit. Incenſâ [5] Danai dominantur in urbe.
Arduus armatos [6] mediis in moenibus adſtans
[7] Fundit equus, [8] victorque Sinon incendia [9] miſcet
Inſultans. Portis alii [10] bipatentibus adſunt,
[11] Millia quot magnis umquam venêre Mycenis:
Obſedêre alii telis [12] anguſta viarum
[13] Oppoſiti, ſtat [14] ferri acies mucrone coruſco
[15] Stricta, parata [16] neci: vix primi praelia tentant
Portarum vigiles, & [17] caeco Marte reſiſtunt.
Talibus [18] Othryadae dictis, & [19] numine divûm
In flammas & in arma [20] feror: quò triſtis [21] Erinnys,
Quò fremitus vocat, & ſublatus ad aethera clamor.
Addunt ſe ſocios Ripheus, & maxumus [22] armis
Aepytus: oblati [23] per lunam, Hypaniſque Dymaſque,
Et lateri [24] adglomerant noſtro: juveniſque [25] Coroebus
[26] Mygdonides. [27] Illis qui ad Trojam forte [27] diebus
Venerat, [28] inſano [29] Caſſandrae incenſus amore:

1 Rogas, Ænea, quo loco ſit *res ſumma?* nullo: venit ultima aut noviſſima dies regni Trojani & exitium irremediabile & inevitabile. *Quis fons, quis torrens*, inquit Macrob. l. 5. c. 1 *quod mare tot fluctibus, quot hic verbis inundavit?* Non ultrà ſumus, & miſerum eſt fuiſſe 2 Perditas ac deploratas Trojanorum res indicat. ἦμεν Τρῶες. Hic loquendi modus in proverbium abiit, ubi periiſſe quempiam ſignificamus. 3 Sævus in Trojanos. 4 Fortunam, opes, imperium à nobis ad Græcos victores. 5 Græci, qui à Danao, Ægypti fratre, *Danai* appellati ſunt. 6 Ubi fuerat arx. 7 Abundè emittit. Perſiſtit in Metaphora uteri armatis gravidi, & jam parientis 8 Voti compos. 9 Mixtim facit ſine diſcrimine. 10 Utrimque parentibus, ſeu januæ portæ, quæ binis foribus diſcluditur. 11 Tot millia aliorum adſunt, quot unquam, &c. 12 Anguſtias viarum, id eſt, angiportus. Sic, *Strata viarum* 13 Illis, quia ad defenſionem forte occurrere tentarent. 14 Ferrata acies. Hendiadys. 15 Evaginata, nudata, id eſt, ſtrictis gladiis. 16 Ad necandum. 17 Confuſe in tenebris, nocturno prælio ſeu pugna, Metonym. 18 Panthi Otrei filii. 19 Furore itaque divinitùs immiſſo. 20 Trahor. 21 Impatientia animi me ad vindicandam patriam trahit. Alioqui *Erinnys* eſt una Furiarum infernalium: ita dicta, ἀπὸ τοῦ ἐρρύειν τὸν νοῦν, id eſt, *à corrumpenda mente.* 22 Al. *annis:* quia infra, *Iphitus ævo jam gravior.* 23 Occupata enim jam urbe, Luna oriebatur, quæ, Græcis è Tenedo caſtra moventibus, nondùm exorta; ſilebat, ut ſupra cecinit; *Tacitæ per amica ſilentia Lunæ.* 24 Sc *ſe*, id eſt, aſſociantur. 25 Hic Chorœbus proverbio locum fecit, *Stultior Chorœbo.* Tam ſtultus enim fuiſſe dicitur; ut maris undas numerare conatus ſit: ſed cùm non potuiſſet ultra quinque proſequi, ſtupidus deinde ſemper habitus eſt. 26 Mygdonis filius. 27 Paulò antè. 28 Valde magno. 29 Filiæ Priami, & vatis, ut ſupra diximus.

Et

Et [1] gener auxilium Priamo, Phrygibusque ferebat.
Infelix, [2] qui non [3] ſponſae praecepta [4] furentis
[5] Audierit.
Quos ubi [6] confertos audere in praelia vidi;
Incipio [7] ſuper his: Juvenes, [8] fortiſſima fruſtrà
Pectora, ſi vobis [9] audentem [10] extrema cupido eſt
Certa ſequi, (quae ſit rebus fortuna videtis.
[11] Exceſsêre omnes, [12] adytis ariſque relictis,
Dii, [13] quibus imperium hoc ſteterat) ſuccurritis urbi
Incenſae. [14] Moriamur, & in media arma ruamus.
Una ſalus victis, [15] nullam ſperare ſalutem.
[16] Sic animis juvenum furor additus. [17] Indè [18] lupi ceu
Raptores [19] atrâ in nebulâ, quos [20] inproba [21] ventris
[22] Exegit [23] caecos [21] rabies, [24] catulique relicti
Faucibus exſpectant [25] ſiccis; [26] per tela, per hoſtis
Vadimus [27] haud dubiam in mortem: mediaeque tenemus
Urbis iter. Nox [28] atra [29] cavâ circumvolat umbrâ.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
[30] Explicet, aut poſſit [31] lacrimis aequare labores?
Urbs [32] antiqua ruit, [33] multos dominata per annos:
Plurima perque vias ſternuntur [34] inertia [35] paſſim
Corpora, perque domos, & religioſa deorum
Limina. Nec ſoli poenas dant ſanguine Teucri:

1 Tanquam genere eſſet. 2 Quod, utpote qui. 3 Caſſandræ. 4 Vaticinantis, adeoque præcipientis ut in patriam rediret, eò quod Troja peritura eſſet 5 Obediendo perfecerat 6 Agglomeratos, inſtructos. 7 Inſuper his verbis ſequentibus. 8 Fortiſſima pectora, fruſtra contenditis ſuccurrere urbi jam incenſæ. 9 Sc. *me* 10 Summa pericula mortis. 11 Dii Tutelares, ſi non elicio carmine evocati ad hoſtes tranſierint, certe urbe in hoſtium poteſtatem redactâ, jam exceſsère. Vide Macrob. l. 3. Sat. c. 9. 12 Sacrariis arcanis. 13 Qui autores & conſervatores imperii noſtri fuerant. 14 Irruamus in hoſtes armatos morituri. Hyſt. prot. 15 Sic ut deſperantes de ſalute, & certi de morte, audaciſſimè irruamus in hoſtes. Apud Juſtinum legimus, Locrenſes, cum Crotonienſibus pugnantes, nulla alia cauſa viciſſe, quam quòd antea ob ſuorum paucitatem deſperaſſent. 16 Per talem cohortationem meam. 17 Deindè nos vadimus, &c. 18 Sicut lupi vadunt prædatores. 19 Obſcurâ. 20 Inducens ad dira facinora. 21 Fames. 22 Extra latebras ſuas expulit ad prædam. 23 Excæcatos, vel cujuſcunque periculi ſecuros. 24 Sc. *& quos.* 25 Sitibundus aut eſurientibus. 26 Per tela hoſtilia. Hendiadys. 27 Certam. 28 Tenebroſa. 29 Obſcura. Omne enim concavum eſt obſcurum. 30 Explicare poſſet. 31 Lacrymas æquare laboribus, id eſt, miſeriis illius noctis. 32 Nobilis 33 Quæ regnavit per bis mille & quingentos annos. 34 Inertium, nullam virtutem bellicam habentium, ut ſenum, fœminarum. 35 Quaſi per ſingulos paſſus.

[1] Quondam etiam victis redit in [2] praecordia virtus;
[3] Victoresque cadunt Danai. Crudelis ubique
Luctus, ubique pavor, & [4] plurima mortis [5] imago.
Primus se Danaûm, magnâ comitante [6] catervâ,
Androgeus offert nobis, [7] socia agmina [8] credens
Inscius; atque ultrò verbis [9] compellat amicis:
[10] Festinate viri. Nam quae tam [11] sera moratur
Segnities? alii [12] rapiunt incensa [13] feruntque
[14] Pergama: vos celsis nunc primùm à navibus [15] itis?
[16] Dixit: & [17] extemplo (neque enim responsa dabantur
[18] Fida satis) sensit medios [19] delabsus in [20] hostes:
Obstupuit, retroque pedem cum voce repressit.
Inprovisum [21] aspris veluti qui [22] sentibus anguem
Pressit [23] humi nitens, trepidusque repente [24] refugit
Attollentem iras, & caerula colla tumentem:
[25] Haud secùs Androgeus [26] visu tremefactus [27] abibat.
[28] Irruimus, densis & [29] circumfundimur [30] armis;
Ignarosque loci passim, & formidine captos
Sternimus. [31] Adspirat primo fortuna [32] labori.
Atque hic successu exultans, animisque Coroebus,
O socii, quâ prima, inquit, fortuna salutis
Monstrat iter, quâque ostendit se [33] dextra, sequamur.
Mutemus clipeos, [34] Danaûmque [35] insignia nobis
Aptemus. Dolus, an virtus, quis [36] in hoste requirat?
[37] Arma dabunt [38] ipsi. Sic fatus, deinde [39] comantem

1 Aliquando, interdum, id est, vicissim vincunt & vincuntur Troiani. Horat. Od. 10. l. 2 *non si male nunc, & olim. Sic erit:* quondam *cithara tacentem Suscitat Musam, neque semper arcum Tendit Apollo.* 2 Corda, quæ fortitudinis sedes. *Pracordia* propriè sunt membranæ, quæ exta separant ab inferiore visceruin parte: ita dicta, quòd cordi *praetenduntur.* 3 Qui erant de exercitu victorum. 4 *Mille simul lethi facies.* Sil. 4 5 Varia mortis genera significat. 6 Agmine Græcorum 7 Sociorum 8 Sc. *agmina nostra esse.* 9 Alloquitur. 10 Diripere urbem. 11 Tarda. 12 Diripiunt. 13 Asportant. 14 Trojam: Troianas opes ab incendio ereptas. 15 Venitis. 16 Androgeos. 17 Illico. 18 Quibus confidere posset. 19 Hellenismus, delapsum. 20 Troianos. 21 Asperis. Syncope. 22 In sentibus seu spinis. 23 Per terram pedem figens sive incedens. 24 Anguem. 25 Applicatio similitudinis. 26 Dùm nos videret hostes 27 Abire parabat. 28 Incurrimus in Androgeum 29 Circumcingimur. 30 Catervæ eum comitantis. 31 Favet: undè & favor *aura* dicitur; ut illud: Gaudent popularibus auris. Ovid. 1. Met. *Dii cœptis* Aspirate *meis.* 32 Nostro. 33 Virtus nostra bellica. 34 Græcorum jam interfectorum 35 Clypeis insculpta: subiicitur enim, *Clypeique insigne decorum.* 36 In facto quod fit contra hostem. 37 Contra sc. 38 Græci. 39 Cristas seu comas habentem.

Androgei galeam, [1] clipeique insigne [2] decorum
Induitur, laterique [3] Argivum accommodat ensem.
[4] Hoc Ripheus, hoc ipse Dymas, omnisque juventus
Laeta facit: [5] spoliis se quisque [5] recentibus armat.
[6] Vadimus inmixti Danais, [7] haud numine nostro,
Multaque per [8] caecam congressi praelia noctem
[9] Conserimus: multos Danaum demittimus [10] Orco.
Diffugiunt alii ad navis, & litora cursu
[11] Fida petunt: pars ingentem formidine turpi
Scandunt [12] rursus equum, & [13] notâ conduntur in alvo.
Heu nihil invitis fas quemquam fidere Divis!
Ecce trahebatur [14] passis [15] Priameïa virgo
Crinibus [16] à templo Cassandra [17] adytisque Minervae,
Ad caelum [18] tendens ardentia lumina [19] frustra:
[20] Lumina: nam teneras [21] arcebant vincula [22] palmas.
Non [23] tulit hanc [24] speciem furiata mente [25] Coroebus,
Et sese medium injecit [26] periturus in [27] agmen.
[28] Consequimur cuncti, & [29] densis incurrimus [29] armis.
Hic primùm ex alto [30] delubri culmine telis
[31] Nostrorum obruimur, oriturque miserrima caedes,
Armorum [32] facie & [33] Grajarum errore [33] jubarum.

1 Id est, clypeum induitur. 2 Ornamentum, signum. Pugnantes ferunt signa, ut cognoscantur. In clypeis Græcorum, erat Neptunus: in Trojanorum scutis, Minerva. 3 Græcum. 4 Accommodat sibi arma Græcorum. 5 Armis, quibus recenter hostem spoliaverat. 6 *Se quoque principibus permissum agnovit Achivis* l. 1. 7 Alienis Auspiciis. Græcorum sc. quorum in armis pro Græcis habiti: vel adverso, non favente nutu seu voluntate Deorum: quia non ferebamus Minervam, nostrum numen, in clypeis 8 Tenebrosam. 9 Conserendo manus conficimus. 10 Neci, ad infernum. *Orcus* inferorum est fluvius, à Styge palude defluens: ab ὅρκος, quod est *juramentum* Nam Dii per illum fluvium & per Stygem paludem jurare solebant. 11 Sc. *sibi*, id est, in quibus plus, quàm in armis, confidebant. 12 Denuò. 13 In quâ prius fuerânt occulti. 14 Diffusis, sparsis per collum: à *pando pandis*. 15 Cassandra Priami filia. 16 Quò supplex confugerat in summo discrimine Cassandra, Corœbo desponsata. Ilio capto ab Ajace Oilei vitiata, in prædæ divisione Agamemnoni cessit: cum ipso à Clytemnestra in convivio trucidata. 17 Penitioribus locis. 18 Extendens oculos micantes ob iram. 19 Quia Dii non miserebantur ejus. 20 Anaphora. 21 Continebant, stringebant ne extenderentur. 22 Manus 23 Perpessus est. 24 Virginis tam miserabiliter tractatæ. 25 Procus aut sponsus ejus. 26 Certus mori 27 Cœtum hostium 28 Chorœbum. 29 In densa arma hostium. 30 Templi, unde trahebatur virgo. 31 Amicorum, id est, Con Trojanorum. 31 Simulata specie armorum Græcorum, quibus induti eramus. 33 Cristarum, quæ in clypeis Græcorum erant. *Jubæ* sunt proprie leonum, equorum, & similium a colle dependentes crines.

Tùm Danai gemitu atque [1] ereptae virginis irâ,
Undique collecti [2] invadunt; acerrimus [3] Ajax,
Et [4] gemini Atridae, [5] Dolopumque exercitus omnis.
[6] Adversi rupto [7] ceu [8] quondam [9] turbine venti
Confligunt, Zephyrusque, Notusque, & laetus [10] Eois
Eurus [11] equis: stridunt silvae, saevitque [12] tridenti
Spumeus, atque imo [12] Nereus [13] ciet aequora fundo.
[14] Illi etiam, si quos obscurâ nocte per umbram
[15] Fudimus insidiis, totâque agitavimus urbe,
Apparent: primi clipeos [16] mentitaque tela
Agnoscunt, atque ora [17] sono discordia [18] signant.
[19] Ilicet obruimur [20] numero. Primusque Coroebus
Peneleï dextra, [21] divae [22] armipotentis ad aram,
Procumbit: cadit & Ripheus, justissimus [23] unus
Qui fuit in Teucris, & [24] servantissimus aequi.
Dis [25] aliter visum. Pereunt Hypanisque Dymasque,
Confixi à sociis: nec te tua plurima, Panthu,
Labentem pietas, [26] nec Apollinis infula texit.
[27] Iliaci cineres, & flamma [28] extrema meorum,
Testor, in occasu vestro, nec tela, nec ullas
Vitavisse [29] vices Danaûm; &, [30] si fata fuissent,
Ut caderem, [31] meruisse manu. [32] Divellimur indè:
Iphitus, & Pelias [33] mecum: quorum [34] Iphitus [35] aevo
Jam gravior, Pelias [36] & vulnere tardus [37] Ulixi.

1 Quam Chorœbus eripuerat. 2 Nos. 3 Oilei f. namque Telamonius ante excidium Trojanum sibi necem consciverat. 4 Duo Atrei filii, Agamemnon & Menelaus. 5 Quorum dux erat Pyrrhus. 6 Ex adverso concitati 7 Veluti. 8 Alienando: ut, Quondam *etiam victis redit in praecordia virtus.* 9 Globo ventorum. 10 Orientalibus: nam ab ortu spirat. 11 Quibus advehi fingitur 12 Ponitur pro Neptuno; Deus maris pro Deo maris: namque Neptuni proprius est tridens. 13 Concitat aquas maris. 14 Qui erant cum Androgeo. 15 Disjunximus. 16 Simulata, quæ nos Græcos esse mentiebantur. 17 Linguæ Græcæ. 18 Notant. 19 Præcipuè illic, confestim. 20 Multitudine ingruentium. 21 Palladis 22 In cujus manu bella sunt & victoriæ. 23 Solus: vel, unus justissimorum. 24 Observantissimus æquitatis aut justitiæ. 25 Quia visum, ut moreretur, & sic superiores fiant scelerati & pereant immeriti: & est indignatio. Nam Ripheus erat dignus vita propter æquitatem. 26 Neque te protexit religio, ratione habita est sacerdotii, cujus insigne infula Apollinis, quam gerebas. Velamentum sc. capitis sacerdotalis, vittas habens laneas, albas coccineis intextas, utrimque dependentes 27 Trojani. 28 Quæ extremo loco meos absumpsisti. 29 Pugnas aut ictus, ut paterer vulnera & cædem a Danais, non segnius atque ipse iis inferebam. 30 Si Deorum voluntas ita ordinasset & voluisset, ut occideret. 31 Pugnasse, id est, tantam stragem dedisse manu meâ, ut Dii visi essent mihi paria fecisse, si percuti me quoque jussissent. 32 Ex ea pugna seu ab eo loco inviti separamur. 33 Sc. *divelluntur.* 34 Sc. *erat:* Epanodos seu Regressio. 35 Ætate gravior, id est, senior. 36 Etiam vulnere, non senectute. 37 Ab Ulysse illato.

Pro-

Protinùs ad [1] ſedes Priami [2] clamore [3] vocati.
[4] Hîc vero ingentem [5] pugnam, [6] ceu caetera nusquam
Bella forent, nulli totâ morerentur in urbe: *
Sic [7] Martem indomitum, Danaosque ad tecta ruentis
Cernimus, [8] obſeſſumque [9] actâ teſtudine [10] limen.
[11] Haerent parietibus ſcalae, [12] poſteſque ſub ipſos
Nituntur gradibus, clipeoſque [13] ad tela ſiniſtris
Protecti [14] objiciunt: [15] prenſant faſtigia dextris.
Dardanidae contrà [16] turris ac [17] tecta domorum
Culmina convellunt (his ſe, quando [18] ultima cernunt,
[19] Extremâ jam in morte parant defendere telis)
[20] Auratasque trabes, veterum [21] decora alta parentum,
[22] Devolvunt. Alii ſtrictis [23] mucronibus imas
[24] Obſedêre fores: [25] has ſervant agmine [26] denſo.
[27] Inſtaurati [28] animi, [29] regis ſuccurrere tectis,
[30] Auxilioque levare [31] viros, [32] vimque addère victis.
[33] Limen erat, [34] caecaeque fores, & pervius uſus
[35] Tectorum [36] inter ſe Priami, poſteſque [37] relicti
A tergo: [38] infelix quà ſe, dum [39] regna manebant,
Saepiùs [40] Andromache ferre [41] incomitata ſolebat
Ad [42] ſoceros, & [43] avo puerum [44] Aſtyanacta [45] trahebat.

1 Regiam. 2 Expugnantium defendentiumque arcem. 3 Sc. *ſumus*. 4 In hac regiâ Priami 5 Sc. *cernimus* 6 Veluti in nulla alia urbis parte pugnaretur à ceteris, quam in regia Priami. 7 Impetum belli ab indomitis fieri. 8 A Græcis. 9 Protectione ſive connexione ex ſcutis contra tela & lapides facta in morem teſtudinis. *Teſtudo* enim dicebatur congregata militum multitudo conſertis ſcutis tecta adverſus impetum lapidum, aliorumque telorum deſuper incidentium. 10 Fores aut portam regiæ, Synecdoche. 11 Affixæ ſunt 12 Tendentes ab inferiore parte ad ipſos poſtes. 13 Contra. 14 Græci. 15 Et prendere frequenter tentant ſummitatem murorum. 16 Materiam turrium. 17 Summitates domorum tectas tegulis abſtrahunt. 18 Excidium 19 Quam proximè imminente. 20 Auro obductas. 21 Ornamenta ſuperba majorum & priſcorum regum Trojanorum. 22 Deorſùm volvunt in hoſtes aſcendentes. 23 Enſibus acutis 24 Ne ruptis illis, irruerent Danai. 25 Imas fores. 26 Densè conſtructo adverſùs irrupturos. 27 In ſtatum priſtinum reducti ſunt 28 Noſtri. 29 Ad ſuccurrendum tectis regiæ aut aulæ Priami 30 Noſtro 31 Viriliter reſiſtentes. 32 Vires. 33 Introitur per poſteriores fores. 34 Secretæ & paucis notæ, aut ab hoſtibus non viſæ. 35 Domorum. 36 Ut ab alterâ in alteram tranſire liceret 37 Erant ſegregati à regia & domicilio ipſius regis. 38 Propter mortem Hectoris. 39 Priami. 40 Uxor Hectoris. 41 Sine ullis pediſſequis. 42 Priamum & Hecubam, ſocerum & ſocrum Andromaches. 43 Ad avum ejus Priamum. 44 Filium ſuum & Hectoris, q. urbis principem, ἄστυ ἄνακτα: dictum & Scamandrium, ab illis Neſum. Tradunt ſcriptores hunc à Græcis, capta Troja, è muro, aut è turri præcipitem datum fuiſſe 45 Trahendo ducebat.

[1] Evado ad ſummi faſtigia [2] culminis: undè
Tela manu miſeri jactabant [3] irrita Teucri.
Turrim in [4] praecipiti ſtantem, ſummiſque [5] ſub aſtra
Eductam tectis, undè omnis Troja videri,
Et Danaum [6] ſolitae naves, & Achaïca caſtra,
Aggreſſi [7] ferro circùm, [8] quâ ſumma labantis
Juncturas tabulata dabant; [9] convellimus altis
Sedibus, [10] inpulimusque. Ea [11] labſa repentè [12] ruinam
Cum ſonitu trahit, & Danaum ſuper agmina latè
Incidit. Aſt [13] alii ſubeunt: nec [14] ſaxa, nec ullum
Telorum [15] intereà ceſſat genus.
[16] Veſtibulum ante ipſum primoque in limine [17] Pyrrhus
Exſultat telis, & [18] luce coruſcus [18] aënâ.
[19] Qualis [20] ubi in lucem coluber [21] mala gramina paſtus,
Frigida ſub terrâ [22] tumidum quem [23] bruma tegebat,
[24] Nunc poſitis novus exuviis, nitiduſque [25] juventâ,
Lubrica [26] convolvit [27] ſublato pectore terga
[28] Arduus ad ſolem, & [29] linguis [30] micat ore [29] triſulcis.
Unà ingens Periphas, & [31] equorum agitator Achillis
Armiger Automedon; unà omnis [32] Scyria pubes
Succedunt tecto, & flammas ad [33] culmina jactant.
Ipſe inter primos correptâ dura [34] bipenni
Limina perrumpit, poſteſque [35] à cardine vellit
Aeratos: jamque excisa trabe [36] firma [37] cavavit

1 Per hunc parvum aditum è mediis hoſtibus pervenio. 2 Tecti. 3 Nihil profutura, cùm arx defendi nequiret. 4 Loco alto, unde quis præceps dari poſſet. 5 Fere uſque ad aſtra: Hyperbole eſt. 6 Sc. *erant*. Zeugma. 7 Inſtrumentis ferreis. 8 Ab eâ parte, quà ſummæ connexiones tabularum invalidiores & faciliores ad labendum erant. 9 Simul divellimus juncturis, quæ in alto erant. 10 In hoſtes. 11 Diſſoluta. 12 Caſum. 13 Danai ſubintrant locum & munus oppreſſorum. 14 Zeugma. 15 Dùm ſe alii ſubitent. 16 Introitum regiæ. 17 Achillis fil. ex Deidamia, Lycomedis filia. 18 Fulgore armorum æreorum. 19 Sc. *exultat*. 20 Ad lucem & ſolem egreſſus. 21 Pernicioſis ſeu venenatis herbis. 22 Inflatum veneno. 23 Hyems. 24 Et qui nunc innovatus vetere pelle depoſita 25 Pelle novâ, qualem habuit in juventâ. 26 Complicat. 27 Erecto 28 Erectus. 29 In tres ſulcos fiſſis, id eſt, linguâ, quæ ob celerem motum triplex videtur, id eſt, nunc exſerit, nunc inſerit linguam, ſicut micantes nunc erigunt, nunc deprimunt digitos. 30 Per vices ſine ordine movetur 31 Auriga. 32 Juventus, quæ ex Scyro inſulâ cum Pyrrho venerat: erat enim Pyrrhus filius Deidamiæ, filiæ Lycomedis, regis Scyriæ: in cujus domo inter puellas latuit Achilles 33 Summitatem tectorum. 34 Securi utrimque habente aciem 35 Ab angulo, ubi eſt quaſi cor januæ, dimovet. 36 Fortia 37 Perforavit.

Ro-

Robora, & ingentem lato dedit ore [1] fenestram.
[2] Apparet [3] domus intùs, & atria longa [4] patescunt:
Apparent Priami & veterum [5] penetralia [6] regum:
[7] Armatosque vident stantis in limine primo.
At [8] domus interior gemitu miseroque [9] tumultu
Miscetur; penitùsque [10] cavae [11] plangoribus [10] aedes
Femineis [12] ululant. Ferit [13] aurea sidera clamor.
Tùm pavidae tectis matres ingentibus [14] errant,
Amplexaeque [15] tenent [16] postes, atque oscula figunt.
Instat [17] vi patriâ Pyrrhus: nec claustra, nec ipsi
Custodes [18] sufferre valent. Labat [19] ariete crebro
Janua, & emoti procumbunt [20] cardine postes.
Fit [21] via vi: [22] rumpunt aditus, [23] primosque trucidant
Inmissi Danai, & latè loca [24] milite conplent.
Non [25] sic, aggeribus ruptis cùm spumeus amnis
[26] Exiit, oppositasque evicit [27] gurgite [28] moles,
Fertur in arva furens [29] cumulo, camposque per omnis
Cum stabulis armenta trahit. Vidi ipse furentem
Caede [30] Neoptolemum, geminosque in limine [31] Atridas:
Vidi [32] Hecubam, [33] centumque nurus, Priamumque [34] per aras
[35] Sanguine [36] foedantem, [37] quos ipse sacraverat, ignis.
Quinquaginta [38] illi [39] thalami, spes tanta nepotum,

1 Aperturam in medio forium in similitudinem fenestræ habentium latum hiatum. 2 Conspicitur. 3 Regia. 4 Patere incipiunt hostibus. 5 Domorum secreta. 6 Trojanorum. 7 Defensores regiæ, quos mox *custodes* vocat. 8 Ubi fœminæ & infantes erant 9 Strepitu, perturbatione. 10 Camerata tecta. 11 Immoderato fletu cum corporis agitatione. 12 Lugubrem vocem edunt 13 Pulchra, micantia sidera: Hyperbolica locutio 14 Discurrunt. 15 hos 16 Quos religione sacros & sibi familiores, extremo amplexu, osculo & valedicto salutant. 17 Insolentia paterna, quâ pater ejus Achilles in tali successu instare solebat: ut, *Pyrrhus Achilleides animosus imagine patris.* 18 Vim ejus sustinere possunt. 19 Trabe ingenti ferro præmunitâ, cornutâ fronte in morem arietis (quæ à multitudine retrò acta ad majorem impetum, deinde emissa propellebatur ad quassanda, labefactanda, diruendaque mœnia) frequenter impulsa. 20 Ex loco, in quo fixi erant. 21 Transitus invitis Trojanis. 22 Rumpendo obstacula faciunt accessus 23 Quos primos offendunt obstantes 24 Militibus. Id est, agminatim irrumpunt. 25 Tam violenter, ut Græci ferebantur in aulam Priami. 26 Alveum suum. 27 Impetu aquarum 28 Aggeres 29 Impetu multo aquarum. 30 Pyrrhum novum militem obvios quosque trucidantem. 31 Agamemnonem & Menelaum. 32 Priami uxorem. 33 Quinquaginta filiorum uxores, natas totidem, vel *centum*, id est, plurimas: ut sit numerus finitus pro infinito. 34 Super aras, quæ miseris in periculis asyli seu confugii erant locus. 35 Sacrificiorum. 36 Imbuentem, cruentantem. 37 Quos ipse pervigiles sacraverat in arâ Jovis Hercei 38 In damnum illius. 39 Cubicula, ubi nurus cum maritis cubabant.

 [1] Bar-

[1]Barbarico postes auro, [2]spoliisque [3]superbi
Procubuêre. [4]Tenent Danai, quà [5]deficit ignis.
[6]Forsitan &, Priami fuerint quae fata, requiras.
[7]Urbis ubi [8]captae [9]casum, [10]convolsaque vidit
Limina tectorum, & [11]medium in penetralibus hostem;
Arma diu senior desueta trementibus [12]aevo
Circumdat nequidquam humeris, & [13]inutile ferrum
Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostis.
Aedibus in mediis, [14]nudoque sub aetheris axe
Ingens ara fuit; [15]juxtàque veterrima laurus
[16]Incumbens arae, atque umbrâ complexa [17]Penates.
[18]Hic Hecuba,& natae [19]nequidquam altaria [20]circum,
[21]Praecipites [22]atrâ ceu tempestate [23]columbae,
[24]Condensae,& [25]divom amplexae simulacra sedebant.
Ipsum autem sumtis Priamum juvenalibus armis
[26]Ut vidit: Quae mens tam [27]dira, miserrime conjux,
Impulit [28]his [29]cingi [28]telis? aut quò ruis? inquit.
Non [30]tali auxilio, nec defensoribus [31]istis
[32]Tempus eget:[33]non,si ipse [34]meus nunc adforet Hector.
[35]Hùc tandem concede [36]haec ara tuebitur omnis:
Aut moriêre simul. Sic [37]ore effata, recepit
Ad sese, & [38]sacrâ [39]longaevum in sede locavit.
Ecce autem elapsus [40]Pyrrhi de caede Polites,
Unus natorum Priami, [41]per tela, per hostis
Porticibus longis fugit, & [42]vacua atria [43]lustrat

1 Phrygio seu Asiatico: sed Græcis cæteræ omnes gentes habitæ barbaræ. 2 Barbarorum illis affixis 3 Superbè exstructi. 4 Occupant ab eâ parte 5 Deest. 6 Recitat jam exitium Priami. 7 Troiæ. 8 A Græcis. 9 Excidium. 10 A sedibus suis avulsa 11 In mediis ædibus. 12 Propter senectutem. 13 Quo frustra unus usurus erat. 14 Sub dio. 15 Propè. 16 Inflexa supra aram 17 Deos domesticos. 18 Ad hanc aram, tanquam ad asylum, confugerat Hecuba cum natis, nuribus &c. 19 Sed frustra: namque hinc per vim & scelus abstractæ 20 Anastrophe. 21 Festinæ propter tempestatem 22 Nimbosâ. 23 Convolant. 24 Compressæ, turmatim collectæ. 25 Deorum Penatium: tutas se fore ratæ ab hostili injuria loci sacri religione. 26 Postquam vidit Hecuba. 27 Furiata. 28 Juvenilibus & tibi inutilibus armis. 29 Sc se 30 Quale tu adferre pores. 31 Inutilibus ac decrepitis, cujusmodi tu es, sed longe præstantioribus. 32 Status rerum præsentium. 33 Egeret sc. tali auxilio, quale is præstare possit, cum serum sit. 34 Filius. 35 Ad me. 36 Quæ miseris in periculis asylum seu confugii erat locus: quo qui confugissent, immunitatem impunitatemque consequebantur, qui aras amplexi fuissent. Vide quæ nos ad Ter. pag. 371. 37 Pleonasmus 38 Sacrata, in qua summus Pontifex sedere solebat 39 Priamum senem. 40 Quam Pyrrhus faciebat in altos, & in hunc facere parabat 41 Per tela hostilia. Hendiadys. 42 In quibus jam nullus remanserat, ad quem se reciperet. 43 Circumspicit.

Sau-

Saucius. Illum ardens [1] infesto [2] volnere Pyrrhus
Insequitur, [3] jam jamque manu tenet, & premit hastâ.
[4] Ut tandem ante oculos [5] evasit & [6] ora parentum,
Concidit, ac multo [7] vitam cum [8] sanguine fudit.
[9] Hîc Priamus, quamquam in [10] mediâ jam morte tenetur,
Non tamen [11] abstinuit, nec [12] voci iraeque pepercit.
At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis,
Di, si qua est caelo pietas, quae talia [13] curet,
Persolvant grates dignas, & praemia reddant
Debita: qui nati [14] coram me cernere letum
Fecisti, & patrios [15] foedasti [16] funere vultus.
At non ille, [17] satum quo te mentiris, Achilles
Talis [18] in [19] hoste fuit Priamo: sed [20] jura [21] fidemque
Supplicis [22] erubuit, corpusque [23] exsangue sepulcro
Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remisit.
Sic fatus [24] senior, telumque [25] imbelle sine ictu
Conjecit: [26] rauco quod protenus [27] aere repulsum,
Et [28] summo clipei [29] nequidquam [28] umbone pependit.
Cui [30] Pyrrhus: [31] Referes ergo [32] haec, & nuntius ibis
[33] Pelidae genitori. Illi mea [34] tristia facta,
[35] Degeneremque Neoptolemum narrare memento.
[36] Nunc morere. Hoc [37] dicens, [38] altaria ad ipsa
[39] trementem
[40] Traxit, & in multo labsantem sanguine [41] nati,
[42] Implicuitque comam laevâ, dextrâque [43] coruscum

1 Vim illaturo, hostili. 2 Telo, quo vulnus faceret 3 Et in proximo est ut teneat. 4 Postquam. 5 Cum difficultate fuga venit. 6 In conspectum Priami & Hecubæ. 7 Mortuus est. 8 Respicit ad illorum opinionem, qui animæ sedem in sanguine esse putant 9 Hoc tempore. Docet finem vitæ Priami. 10 Manifestam & certam mortem ante oculos videt. 11 A conviciis. 12 Continere se 13 Vindicet. 14 In conspectu meo. 15 Contaminasti. 16 Nati 17 Progenitum: quia eius mores non obtinet. 18 In me, utcunque hoste; suppliciter venienti pro Hectoris cadavere redimendo jus fidemque servavit. Hom. Il. ult. 19 Pro hostem. 20 Ne hostis ab hoste violaret. 21 Fidem pacis ad redimendum datæ. 22 Cum rubore excepit. 23 Mortuum. 24 Priamus. 25 Imbecille, invalidum, sine viribus ad ictum, & vulnus 26 Parum sonante, eò quod sine viribus impulsum esset. 27 Clypeo æreo. 28 In summa curvatura seu media clypei parte leviter infixum est, id est, non penetravit totum clypeum. 29 Nihil aut leviter penetrans neque vulnus faciens. 30 Respondit. 31 Sarcasmus. 32 Facinora mea. 33 Achilli, Pelei filio, patri meo. 34 Turpia, tristitiam illi allatura. 35 Ab ejus virtute & generositate degenerantem 36 Ut sc. nuntius eas 37 Pyrrhus 38 Quæ à Priamo constructa erant in honorem Deorum. 39 Senectute. 40 Priamum. 41 Filii Politæ. 42 Et involvit sinistram manum comâ Priami. 43 Refulgentem.

Extulit, ac [1] lateri capulo tenus abdidit ensem.
Haec [2] finis Priami fatorum: [3] hic exitus illum
Sorte tulit, Trojam incensam, & prolabsa [4] videntem
[5] Pergama; [6] tot quondam populis, terrisque [7] superbum
[8] Regnatorem Asiae. [9] Jacet ingens litore truncus,
[10] Avulsumque humeris caput, & [11] sine nomine corpus.
At me tùm primùm [12] saevus circumstitit horror:
Obstupui: [13] subiit cari [14] genitoris imago,
[15] Ut [16] regem [17] aequaevum [18] crudeli vulnere vidi
Vitam [19] exhalantem. Subiit [20] deserta [21] Creusa,
Et direpta domus, & [22] parvi casus [23] Iüli.
Respicio, & quae sit me circùm [24] copia lustro.
[25] Deseruêre [26] omnes defessi, & [27] corpora saltu
Ad terram misêre, aut [28] ignibus [29] aegra dedêre.
[30] [Jamque adeò [31] super [32] unus eram: cùm limina Vestae
Servantem, & tacitam secreta in sede latentem
[33] Tyndarida aspicio: dant [34] clara incendia lúcem
[35] Erranti, passimque oculos per cuncta ferenti.
Illa sibi infestos eversa ob [36] Pergama Teucros,
Et poenas [37] Danaûm & [38] deserti [39] conjugis iras
Permetuens, Trojae & patriae communis [40] Erinnys,

1 In latere Priami usque ad manubrium, quo capitur. 2 Exitus erat. 3 Hujusmodi & tam infelicem exitum ille sortitus est. 4 Priamum sc. 5 Arces Trojanas. 6 Pathos à fortunæ mutatione. Vide Macrob. l. 4. Sat. c. 3. 7 Nobilem, clarum. 8 Imperaverat enim Phrygiæ & Mygdoniæ, Synecd. 9 Qui jacet. Allusum à Poëta volunt ad hist. Pompeii, à Ptolomæi satellitibus cæsi: cujus truncus, capite abscisso, in littore jacuit. Negant enim Priamo ablatum caput aut in littore cecidisse. Alii à Pyrrho raptatum Priamum ferunt ad tumulum Achillis in Sigæo, ibique prope littus cæsum. Alii Trojam in littore conditam. 10 Amputatum. 11 Non agnoscendum, ablato capite: vel, sine honore sepulturæ & inscriptione nominis, ignobile. 12 Sævus. 13 Quia in mentem venit mihi. 14 Patris Anchisæ. 15 Postquam. 16 Priamum. 17 Patri meo Anchisæ coævum. 18 Violenter. 19 Efflantem. 20 Relicta domi. 21 Uxor Æneæ; filia Priami. 22 Pathos à puerili ætate, ut notat Macrob. l. 4. c. 13. 23 Ascanii, qui Astyanacti coævus erat. 24 Militum sc. quantus numerus armatorum, an sufficere posset ad resistendum hostibus. Copia numero singulari rarò pro exercitu accipitur. 25 Me. 26 Socii. 27 Præcipitaverunt se. 28 Præcipitaverunt se in ignes. 29 Saucia. 30 Versus 22 qui sequuntur, non admittunt quidam, ut qui Deiphobo casum suum referenti l. 6. Æn. non conveniunt, ideòque amotos à Tuccâ, Varoque, tanquam adulterini irrepserint. 31 Supereram. Tmesis. 32 Solus. 33 Helenam Jovis è Leda, Tyndari uxore, filiam. 34 Penetralia clarificantia. 35 Per diversa loca mihi vaganti. 36 Mœnia Trojana. 37 Quas Græci ab eâ exigere possent. 38 Cum Paridem sequeretur. 39 Mariti Menelai. 40 Furibundi hujus belli fax.

Abdi-

Abdiderat ſeſe, atque [1] aris [2] inviſa ſedebat.
Exarsêre [3] ignes animo: [4] ſubit ira cadentem
Ulciſci patriam, & [5] ſceleratas ſumere poenas.
[6] Scilicet [7] haec [8] Spartam incolumis, [9] patriasque Mycenas
Aſpiciet? [10] partoque ibit [11] regina triumpho?
[12] Conjugiumque, domumque, [13] patres, natosque videbit,
[14] Iliadum turbâ, & Phrygiis comitata miniſtris?
[15] Occiderit ferro Priamus? Troja arſerit igni?
Dardanium toties [16] ſudârit ſanguine litus?
[17] Non ita. [18] Namque, etſi nullum [19] memorabile nomen,
[20] Foemineâ in poenâ eſt, nec habet [21] victoria laudem;
[22] Extinxiſſe nefas tamen, & ſumſiſſe [23] merentis
Laudabor poenas: [24] animumque explêſſe [25] juvabit
Ultricis flammae, & [26] cineres ſatiaſſe meorum.
Talia [27] jactabam, & furiatâ mente [28] ferebar;]
Cùm mihi ſe, non antè oculis tam clara, videndam
Obtulit, & purâ per noctem in luce refulſit
Alma [29] parens, confeſſa Deam; qualisque videri
[30] Caelicolis, & quanta ſolet: [31] dextraque prehenſum
Continuit, [32] roſeoque haec inſuper addidit ore:
[33] Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
Quid furis? aut quònam [34] noſtri tibi cura receſſit?
Non [35] priùs aſpicies, ubi feſſum aetate parentem
Liqueris Anchiſen? [36] ſuperet conjuxne Creüſa,

1 Juxta aras Veſtæ, ad quas confugerat. 2 Non viſa, ſed occulta. 3 Incendia irarum. 4 Inceſſit mihi. 5 De ſcelerata Helena: vel, ſceleris pœnas 6 Æſtuans apud ſe deliberatio Æneæ Helenam ſtomachantis. 7 Quæ caput & origo mali eſt. 8 Suam patriam. 9 Menelai conjugis ſui patriam. 10 Acquiſito de Trojanis. 11 Tanquam regina. 12 Conjugem ſuum. 13 Parentes, aut proceres. 14 Virginum Trojanarum 15 Poſtquam occiſus ſit enſe ferreo. 16 Irrigatum ſit. Hæ interrogationes indignitatem rei exaggerant in deliberatione. 17 Sc. *fiet*: atque ita negat talem triumphi ſpeciem Helenam in patriam reportaturam. 18 Tacitæ cuidam objectioni occurrit. 19 Memoria dignum. 20 Quam de fœmina ſumam. 21 In fœminam. 22 Et quanquam nefas eſt exſtinxiſſe eam. 23 Meritas, vel, de eâ, quæ bene meruit. 24 Animum vindictæ cupidine inflammatum. 25 Delectabit. 26 Umbras civium occiſorum & manes hac hoſtia inferiis placaſſe: quos in ſepulchris habitare perſuaſum erat, & hoſtiarum ſanguine ſatiari Vide quæ nos ad Flor. p. 210 27 Inaniter dicebam. 28 Concitabar. 29 Venus 30 A cœleſtibus cœlum habitantibus: nam majores eſſe credebant habitu corporis Deos, quàm homines. 31 Per dextram meam, quâ Helenæ ictum minabar 32 Fragranti & pulchro in morem roſæ. Sic Æn. 1. roſeâ *cervice refulſit*. 33 Oratio Veneris, quâ filium hortatur, ut pietatis potius, quam iræ aut vindictæ, rationem habeat. 34 Quam de nobis habere debes. Georg. 4. Ariſtæus ad matrem: *aut quo tibi noſtri Pulſus amor?* 35 Potius. 36 Superſit in vita.

Ascaniusque puer? quos omnis undique Grajae
Circum [2] errant acies: &, ni mea cura [3] resistat,
Jam flammae [4] tulerint, [5] inimicus & [6] hauserit ensis.
Non tibi [7] Tyndaridis [8] facies [9] invisa Lacaenae,
[10] Culpatus-ve Paris. Divom [11] inclementia, divom
Has evertit opes, sternitque a [13] culmine Trojam.
([14] Aspice: namque omnem, quae nunc [15] obducta tuenti
Mortales [16] hebetat visus tibi, & humida circum
Caligat, [17] nubem eripiam: tu ne qua [18] parentis
Jussa time, neu [19] praeceptis parêre recusa)
Hîc, [20] ubi disjectas moles, avolsaque [21] saxis
Saxa vides, [22] mixtoque [23] undantem pulvere fumum,
[24] Neptunus muros, magnoque [25] emota tridenti
[26] Fundamenta [27] quatit; totamque à [28] sedibus urbem
Eruit. Hic [29] Juno [30] Scaeas [31] saevissima portas
[32] Prima tenet, [33] sociumque furens à navibus agmen
[34] Ferro accincta vocat.
[35] Jam summas arcis [36] Tritonia (respice) Pallas
[37] Insedit, [38] nimbo effulgens, & [39] Gorgone saevâ.
Ipse [40] Pater Danais animos, viresque [41] secundas

1 Anchisen, Creüsam & Ascanium. 2 Divagantur. 3 Restitisset. 4 Abstulissent & absumpsissent omnes eos. 5 Ab inimicis illatus. 6 Occidisset eos. 7 Helenæ Laconicæ seu Spartanæ. 8 Pulchritudo faciei. 9 Odiosa tibi, eò quod ob eam Trojam eversam putes. 10 Qui dicitur in culpa esse, criminosus. 11 Sævitia Deorum. Causam Trojani excidii ab Helena in Deos transfert. 12 Prosternit. 13 Imperii. 14 Q. d. Videre potes, an vera dicam. 15 Superducta tibi intueri volenti. 16 Obtundit. 17 Perturbationem. 18 Mea, quæ parens sum. 19 Parentis tui: quæ sunt, *Eripe, nate, fugam, finemque impone labori.* 20 Postquam. 21 Murorum. 22 Admixto ei. Amplificat murorum ruinam à signis consequentibus: nam ex ponderum lateritiorum ruina pulvis ceu fumus in aërem surgit. 23 Ad undarum speciem in nubem se erigentem. 24 Et ubi vides, quod Neptunus, &c. Neptunus & Apollo fabricavêre mœnia Trojana: cùm Laomedon denegasset mercedem; Dii ob id irati fuerunt Trojanis. 25 E loco suo mota sceptro suo tres dentes habenti. Censebant enim Neptunum tridente suo non solum mare, sed terram etiam movere & labefactare. 26 Murorum & ædificiorum. 27 Concutit. 28 Fundamentis suis. 29 Junoni portas tribuit, ut quæ regnis præsideat. . . 30 Ad Scæum promontorium vergentes. 31 In Trojam. 32 Tanquam princeps expugnationis. 33 Ut priori associetur. 34 Armis ferreis. 35 . . . Palladi arces, ut quæ ipsius inventum & cura. *Pallas, quas condidit arces, Ipsa colat.* Et in arce Trojana præcipuus hujus Deæ cultus & Palladium, memor utraque judicii Paridis. 36 A *Tritone* palude Africæ sic dicta. 37 Occupavit. 38 Nube divina circumradiante. 39 Ægide seu scuto, in quo caput Medusæ erat. v. 18 Æn. *ipsamque in pectore Diva Gorgona.* 40 Jupiter. 41 Faustas & efficaces.

[1] Sufficit: [2] ipse [3] Deos in Dardana suscitat arma.
[4] Eripe, nate, fugam, finemque inpone labori.
Nusquam abero, & tutum patrio te [5] limine [6] sistam.
[7] Dixerat: & [8] spissis noctis se condidit umbris.
[9] Apparent [10] dirae facies, inimicaque Trojae
Numina magna deûm.
Tùm verò omne mihi visum [11] considere in ignis
Ilium, & ex [12] imo verti [13] Neptunia Troja.
[14] Ac veluti summis antiquam in montibus ornum,
Cùm ferro accisam crebrisque bipennibus instant
Eruere agricolae certatim; illa [15] usque [16] minatur,
Et tremefacta [17] comam concusso vertice [18] nutat;
[19] Volneribus donec paulatim evicta, [20] supremum
Congemuit, traxitque jugis avolsa [21] ruinam.
Descendo, ac ducente [22] Deo flammam [23] inter & [24] hostis
[25] Expedior. Dant tela locum, flammaeque [26] recedunt.
Ast ubi jam [27] patriae [28] perventum ad limina [29] sedis,
Antiquasque domos; genitor, quem [30] tollere in altos
Optabam [31] primùm montis, primumque [32] petebam;
Abnegat excisâ [33] vitam producere Trojâ,
Exiliumque pati. Vos ô, quibus [34] integer aevi
Sanguis, ait, [35] solidaeque [36] suo stant robore vires,
[37] Vos agitate fugam.

1 Abundè subministrat. 2 Emphasin habet: q. d Jupiter ipse, qui omnibus æquus esse solet, favet Græcis: fuge ergo. 3 Neptunum, Junonem & Palladem. 4 Ubi ergo hæc omnia vides, fac, cape celeriter fugam. Horat. Od 29 l 3. *Eripe te moræ* 5 Domo. Synecd. 6 Stare faciam, ducam. 7 Venus. 8 Densis 9 Mihi sc. discedente fulgore matris 10 Terribiles & infestæ facies Junonis, Palladis, Neptuni, Jovis. 11 Resolvi in carbones ignitos. 12 Sc. *fundo*, id est, funditus everti 13 A Neptuno & Apolline condita aut muris cincta. 14 Sic Græci, faventibus Diis, everterunt Trojam, ut rustici ornum. 15 Continuò. 16 Ruinam 17 Ramos. Metaphora ab animali ad non animal. 18 Vacillat. 19 Crebris ictibus ferri. 20 Supremum gemitum dedit. 21 Aliarum arborum. 22 Venere, numine Veneris, quæ mas & fœmina perhibetur, à Cypriis barbata culta, sed veste muliebri, cum sceptro ac statua viri: quin & θεὰς utriusque esse generis autumant. Vide Macrob. 3. Sat. 8. c. 23 Anastrophe. 24 Inter flammas hostiles Hendiadys. 25 Expeditus ingredior: vel, impeditis extrahor Metaphora ab animalibus, quæ, pedibus laqueo impeditis, difficulter se evolvunt. 26 A me. 27 Patris mei Anchisæ. 28 Est a me & matre. 29 Habitationis. 30 Exportare. 31 Præcipuum, vel ante filium & uxorem. 32 Appetebam. 33 Diutius victurum. 34 Non minutus. Juvenis intelligi; quia non est integer sanguis in senibus, in quibus ille per ætatem minuitur: undè ille tremor. Sic l. 9. *Atque integer ævj Ascanius*. Horat. Od 12. l. 1. *integer vitæ*. 35 Plenæ, firmæ. 36 Proprio & conveniente, sine alterius auxilio, quo eget Anchises. 37 Qui juvenes estis, cogitate de fugâ.

[1] Venit summa dies, & ineluctabile tempus
Dardaniae. [2] Fuimus Troës: fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum. [3] Ferus [4] omnia Juppiter Argos
Transtulit. Incensâ [5] Danai dominantur in urbe.
Arduus armatos [6] mediis in moenibus adstans
[7] Fundit equus, [8] victorque Sinon incendia [9] miscet
Insultans. Portis alii [10] bipatentibus adsunt,
[11] Millia quot magnis umquam venêre Mycenis:
Obsedêre alii telis [12] angusta viarum
[13] Oppositi, stat [14] ferri acies mucrone corusco
[15] Stricta, parata [16] neci: vix primi praelia tentant
Portarum vigiles, & [17] caeco Marte resistunt.
Talibus [18] Othryadae dictis, & [19] numine divûm
In flammas & in arma [20] feror: quò tristis [21] Erinnys,
Quò fremitus vocat, & sublatus ad aethera clamor.
Addunt se socios Ripheus, & maxumus [22] armis
Aepytus: oblati [23] per lunam, Hypanisque Dymasque,
Et lateri [24] adglomerant nostro: juvenisque [25] Coroebus
[26] Mygdonides. [27] Illis qui ad Trojam forte [27] diebus
Venerat, [28] insano [29] Cassandrae incensus amore:

1 Rogat. Ænea, quo loco sit *res summa*? nullo: venit ultima aut novissima dies regni Trojani & exitium irremediabile & inevitabile. *Quis fons, quis torrens*, inquit Macrob. l. 5. c. 1 *quod mare tot fluctibus, quot hic verbis inundavit?* Non ultrà sumus, & miserum est fuisse 2 Perditas ac deploratas Trojanorum res indicat. ἦμεν Τρῶες. Hic loquendi modus in proverbium abiit, ubi periisse quempiam significamus. 3 Sævus in Trojanos. 4 Fortunam, opes, imperium à nobis ad Græcos victores. 5 Græci, qui à Danao, Ægypti fratre, *Danai* appellati sunt. 6 Ubi fuerat arx. 7 Abundè emittit. Persistit in Metaphora uteri armatis gravidi, & jam parientis 8 Voti compos. 9 Mixtim facit sine discrimine. 10 Utrimque patentibus, seu januæ portæ, quæ binis foribus discluditur. 11 Tot millia aliorum adsunt, quot unquam, &c. 12 Angustias viarum, id est, angiportus. Sic, *Strata viarum* 13 Illis, quia ad defensionem forte occurrere tentarent. 14 Ferrata acies. Hendiadys. 15 Evaginata, nudata, id est, strictis gladiis. 16 Ad necandum. 17 Confuso in tenebris, nocturno prælio seu pugna, Metonym. 18 Panthi Otrei filii. 19 Furore itaque divinitùs immisso. 20 Trahor. 21 Impatientia animi me ad vindicandam patriam trahit. Alioqui *Erinnys* est una Furiarum infernalium: ita dicta, ἀπὸ τοῦ ἔρρειν τὸν νοῦν, id est, *à corrumpenda mente*. 22 Al. *annis*: quia infra. *Iphitus ævo jam gravior*. 23 Occupata enim jam urbe, Luna oriebatur, quæ, Græcis è Tenedo castra moventibus, nondùm exorta; silebat, ut supra cecinit: *Tacitæ per amica silentia Lunæ*. 24 Sc *se*, id est, associantur. 25 Hic Choræbus proverbio locum fecit, *Stultior Chorœbo*. Tam stultus enim fuisse dicitur; ut maris undas numerare conatus sit: sed cùm non potuisset ultra quinque prosequi, stupidus deinde semper habitus est. 26 Mygdonis filius. 27 Paulò antè. 28 Valde magno. 29 Filiæ Priami, & vatis, ut supra diximus.

Et

Et [1] gener auxilium Priamo, Phrygibusque ferebat.
Infelix, [2] qui non [3] sponsae praecepta [4] furentis
[5] Audierit.
Quos ubi [6] confertos audere in praelia vidi;
Incipio [7] super his: Juvenes, [8] fortissima frustrà
Pectora, si vobis [9] audentem [10] extrema cupido est
Certa sequi, (quae sit rebus fortuna videtis.
[11] Excessêre omnes, [12] adytis arisque relictis,
Dii, [13] quibus imperium hoc steterat) succurritis urbi
Incensae. [14] Moriamur, & in media arma ruamus.
Una salus victis, [15] nullam sperare salutem.
[16] Sic animis juvenum furor additus. [17] Indè [18] lupi ceu
Raptores [19] atrâ in nebulâ, quos [20] inproba [21] ventris
[22] Exegit [23] caecos [21] rabies, [24] catulique relicti
Faucibus exspectant [25] siccis; [26] per tela, per hostis
Vadimus [27] haud dubiam in mortem: mediaeque tenemus
Urbis iter. Nox [28] atra [29] cavâ circumvolat umbrâ.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
[30] Explicet, aut possit [31] lacrimis aequare labores?
Urbs [32] antiqua ruit, [33] multos dominata per annos:
Plurima perque vias sternuntur [34] inertia [35] passim
Corpora, perque domos, & religiosa deorum
Limina. Nec soli poenas dant sanguine Teucri:

1 Tanquam genere esset. 2 Quod, utpote qui. 3 Cassandræ. 4 Vaticinantis, adeoque præcipientis ut in patriam rediret, eò quod Troja peritura esset 5 Obediendo perfecerat 6 Agglomeratos, instructos. 7 Insuper his verbis sequentibus. 8 Fortissima pectora, frustra contenditis succurrere urbi jam incensæ. 9 Sc. *me* 10 Summa pericula mortis. 11 Dii Tutelares, si non elicio carmine evocati ad hostes transierint, certe urbe in hostium potestatem redactâ, jam excessêre. Vide Macrob. l. 3. Sat. c. 9. 12 Sacrariis arcanis. 13 Qui autores & conservatores imperii nostri fuerant. 14 Irruamus in hostes armatos morituri. Hyst. prot. 15 Sic ut desperantes de salute, & certi de morte, audacissimè irruamus in hostes. Apud Justinum legimus, Locrenses, cum Crotoniensibus pugnantes, nulla alia causa vicisse, quam quòd antea ob suorum paucitatem desperassent. 16 Per talem cohortationem meam. 17 Deindè nos vadimus, &c. 18 Sicut lupi vadunt prædatores. 19 Obscurâ. 20 Inducens ad dira facinora. 21 Fames. 22 Extra latebras suas expulit ad prædam. 23 Excæcatos, vel cujuscunque periculi securos. 24 Sc. *& quos*. 25 Sitibundus aut esurientibus. 26 Per tela hostilia. Hendiadys. 27 Certam. 28 Tenebrosa. 29 Obscura. Omne enim concavum est obscurum. 30 Explicare posset. 31 Lacrymas æquare laboribus, id est, miseriis illius noctis 32 Nobilis 33 Quæ regnavit per bis mille & quingentos annos. 34 Inertium, nullam virtutem bellicam habentium, ut senum, fœminarum. 35 Quasi per singulos passus.

[1] Quon-

[1] Quondam etiam victis redit in [2] praecordia virtus;
[3] Victoresque cadunt Danai. Crudelis ubique
Luctus, ubique pavor, & [4] plurima mortis [5] imago.
Primus se Danaûm, magnâ comitante [6] catervâ,
Androgeus offert nobis, [7] socia agmina [8] credens
Inscius; atque ultrò verbis [9] compellat amicis:
[10] Festinate viri. Nam quae tam [11] sera moratur
Segnities? alii [12] rapiunt incensa [13] feruntque
[14] Pergama: vos celsis nunc primùm à navibus [15] itis?
[16] Dixit: & [17] extemplo (neque enim responsa dabantur
[18] Fida satis) sensit medios [19] delabsus in [20] hostes:
Obstupuit, retroque pedem cum voce repressit.
Inprovisum [21] aspris veluti qui [22] sentibus anguem
Pressit [23] humi nitens, trepidusque repente [24] refugit
Attollentem iras, & caerula colla tumentem:
[25] Haud secùs Androgeus [26] visu tremefactus [27] abibat.
[28] Irruimus, densis & [29] circumfundimur [30] armis;
Ignarosque loci passim, & formidine captos
Sternimus. [31] Adspirat primo fortuna [32] labori.
Atque hîc successu exultans, animisque Coroebus,
O socii, quâ prima, inquit, fortuna salutis
Monstrat iter, quâque ostendit se [33] dextra, sequamur.
Mutemus clipeos, [34] Danaûmque [35] insignia nobis
Aptemus. Dolus, an virtus, quis [36] in hoste requirat?
[37] Arma dabunt [38] ipsi. Sic fatus, deinde [39] comantem

1 Aliquando, interdum, id est, vicissim vincunt & vincuntur Troiani. Horat. Od. 10. l. 2 *non si male nunc, & olim. Sic erit:* quondam *cithara tacentem Suscitat Musam, neque semper arcum Tendit Apollo.* 2 Corda, quæ fortitudinis sedes. *Præcordia* propriè sunt membranæ, quæ exta separant ab interiore viscerum parte: ita dicta, quòd cordi *prætenduntur.* 3 Qui erant de exercitu victorum. 4 *Mille simul lethi facies.* Sil. 4 5 Varia mortis genera significat. 6 Agmine Græcorum 7 Sociorum 8 Sc. *agmina nostra esse.* 9 Alloquitur. 10 Diripere urbem. 11 Tarda. 12 Diripiunt. 13 Asportant. 14 Trojam: Trojanas opes ab incendio ereptas. 15 Venitis. 16 Androgeos. 17 Illico. 18 Quibus confidere posset. 19 Hellenismus, delapsum. 20 Trojanos. 21 Asperis. Syncope. 22 In sentibus seu spinis. 23 Per terram pedem figens sive incedens. 24 Anguem. 25 Applicatio similitudinis. 26 Dùm nos videret hostes 27 Abire parabat. 28 Incurrimus in Androgeum 29 Circumcingimur. 30 Catervæ eum comitantis. 31 Favet: undè & favor *aura* dicitur; ut illud: Gaudent popularibus auris. Ovid. 1. Met. *Dii cœptis* Aspirate *meis.* 32 Nostro. 33 Virtus nostra bellica. 34 Græcorum jam interfectorum 35 Clypeis insculpta: subjicitur enim, *Clypeique insigne decorum.* 36 In facto quod fit contra hostem. 37 Contra sc. 38 Græci. 39 Cristas seu comas habentem.

Androgei galeam, [1] clipeique insigne [2] decorum
Induitur, laterique [3] Argivum accommodat ensem.
[4] Hoc Ripheus, hoc ipse Dymas, omnisque juventus
Laeta facit: [5] spoliis se quisque [5] recentibus armat.
[6] Vadimus inmixti Danais, [7] haud numine nostro,
Multaque per [8] caecam congressi praelia noctem
[9] Conserimus: multos Danaum demittimus [10] Orco.
Diffugiunt alii ad navis, & litora cursu
[11] Fida petunt: pars ingentem formidine turpi
Scandunt [12] rursus equum, & [13] notâ conduntur in alvo.
Heu nihil invitis fas quemquam fidere Divis!
Ecce trahebatur [14] passis [15] Priameïa virgo
Crinibus [16] à templo Cassandra [17] adytisque Minervae,
Ad caelum [18] tendens ardentia lumina [19] frustra:
[20] Lumina: nam teneras [21] arcebant vincula [22] palmas.
Non [23] tulit hanc [24] speciem furiata mente [25] Coroebus,
Et sese medium injecit [26] periturus in [27] agmen.
[28] Consequimur cuncti, & [29] densis incurrimus [29] armis.
Hic primùm ex alto [30] delubri culmine telis
[31] Nostrorum obruimur, oriturque miserrima caedes,
Armorum [32] facie & [33] Grajarum errore [33] jubarum.

1 Id est, clypeum induitur. 2 Ornamentum, signum. Pugnantes ferunt signa, ut cognoscantur. In clypeis Græcorum, erat Neptunus: in Trojanorum scutis, Minerva. 3 Græcum. 4 Accommodat sibi arma Græcorum. 5 Armis, quibus recenter hostem spoliaverat. 6 *Se quoque principibus permistum agnovit Achivis* l. 1. 7 Alienis Auspiciis. Græcorum sc. quorum in armis pro Græcis habiti: vel adverso, non favente nutu seu voluntate Deorum: quia non ferebamus Minervam, nostrum numen, in clypeis 8 Tenebrosam. 9 Conserendo manus conficimus. 10 Neci, ad infernum. *Orcus* inferorum est fluvius, à Styge palude defluens: ab ὅρκος, quod est *juramentum* Nam Dii per illum fluvium & per Stygem paludem jurare solebant. 11 Sc. *sibi*, id est, in quibus plus, quàm in armis, confidebant. 12 Denuò. 13 In quâ prius fuerant occulti. 14 Diffusis, sparsis per collum: à *pando pandis*. 15 Cassandra Priami filia. 16 Quò supplex confugerat in summo discrimine Cassandra, Corœbo desponsata. Ilio capto ab Ajace Oilei vitiata, in prædæ divisione Agamemnoni cessit: cum ipso à Clytemnestra in convivio trucidata. 17 Penitioribus locis. 18 Extendens oculos micantes ob iram. 19 Quia Dii non miserebantur ejus. 20 Anaphora. 21 Continebant, stringebant ne extenderentur. 22 Manus 23 Perpessus est. 24 Virginis tam miserabiliter tractatæ. 25 Procus aut sponsus ejus. 26 Certus mori 27 Cœtum hostium 28 Chorœbum. 29 In densa arma hostium. 30 Templi, unde trahebatur virgo. 31 Amicorum, id est, Con Trojanorum. 32 Simulata specie armorum Græcorum, quibus induti eramus. 33 Cristarum, quæ in clypeis Græcorum erant. *Jubæ* sunt proprie leonum, equorum, & similium a colle dependentes crines.

Tùm Danai gemitu atque [1] ereptae virginis irâ,
Undique collecti [2] invadunt; acerrimus [3] Ajax,
Et [4] gemini Atridae, [5] Dolopumque exercitus omnis.
[6] Adversi rupto [7] ceu [8] quondam [9] turbine venti
Confligunt, Zephyrusque, Notusque, & laetus [10] Eois
Eurus [11] equis: stridunt silvae, saevitque [12] tridenti
Spumeus, atque imo [12] Nereus [13] ciet aequora fundo.
[14] Illi etiam, si quos obscurâ nocte per umbram
[15] Fudimus insidiis, totâque agitavimus urbe,
Apparent: primi clipeos [16] mentitaque tela
Agnoscunt, atque ora [17] sono discordia [18] signant.
[19] Ilicet obruimur [20] numero. Primusque Coroebus
Peneleï dextra, [21] divae [22] armipotentis ad aram,
Procumbit: cadit & Ripheus, justissimus [23] unus
Qui fuit in Teucris, & [24] servantissimus aequi.
Dis [25] aliter visum. Pereunt Hypanisque Dymasque,
Confixi à sociis: nec te tua plurima, Panthu,
Labentem pietas, [26] nec Apollinis infula texit.
[27] Iliaci cineres, & flamma [28] extrema meorum,
Testor, in occasu vestro, nec tela, nec ullas
Vitavisse [29] vices Danaûm; &, [30] si fata fuissent,
Ut caderem, [31] meruisse manu. [32] Divellimur indè:
Iphitus, & Pelias [33] mecum: quorum [34] Iphitus [35] aevo
Jam gravior, Pelias [36] & vulnere tardus [37] Ulixi.

1 Quam Choroebus eripuerat. 2 Nos. 3 Oilei f. namque Telamonius ante excidium Troianum sibi necem consciverat. 4 Duo Atrei filii, Agamemnon & Menelaus. 5 Quorum dux erat Pyrrhus. 6 Ex adverso concitati 7 Veluti. 8 Aliquando; ut, Quondam *etiam victis redit in praecordia virtus*. 9 Globo ventorum. 10 Orientalibus: nam ab ortu spirat. 11 Quibus advehi fingitur 12 Ponitur pro Neptuno: Deus maris pro Deo maris: namque Neptuni proprius est tridens. 13 Concitat aquas maris. 14 Qui erant cum Androgeo. 15 Disjunximus. 16 Simulata, quæ nos Græcos esse mentiebantur. 17 Linguæ Græcæ. 18 Notant. 19 Præcipuè illic, confestim. 20 Multitudine ingruentium. 21 Palladis 22 In cujus manu bella sunt & victoriæ. 23 Solus: vel, unus justissimorum. 24 Observantissimus æquitatis aut justitiæ. 25 Quia visum, ut moreretur, & sic superiores fiant scelerati & pereant immeriti: & est indignatio. Nam Ripheus erat dignus vitâ propter æquitatem. 26 Neque te protexit religio, ratiove habita est sacerdotii, cujus insigne infula Apollinis, quam gerebas. Velamentum sc. capitis sacerdotalis, vittas habens laneas, albas coccineis intextas, utrinque dependentes 27 Troiani. 28 Quæ extremo loco meos absumpsisti. 29 Pugnas aut ictus, ut pateret vulnera & cædem a Danais, non segnius atque ipse iis inferebam. 30 Si Deorum voluntas ita ordinasset & voluisset, ut occideret. 31 Pugnasse, id est, tantam stragem dedisse manu meâ, ut Dii visi essent mihi paria fecisse, si percuti me quoque jussissent. 32 Ex ea pugna seu ab eo loco inviti separamur. 33 Sc. *divelluntur*. 34 Sc. *erat*: Epanodos seu Regressio. 35 Ætate gravior, id est, senior. 36 Etiam vulnere, non senectute. 37 Ab Ulysse illato.

Pro-

Protinùs ad [1] ſedes Priami [2] clamore [3] vocati.
[4] Hîc verò ingentem [5] pugnam, [6] ceu caetera nusquam
Bella forent, nulli totâ morerentur in urbe:
Sic [7] Martem indomitum, Danaosque ad tecta ruentis
Cernimus, [8] obſeſſumque [9] actâ teſtudine [10] limen.
[11] Haerent parietibus ſcalae, [12] poſteſque ſub ipſos
Nituntur gradibus, clipeosque [13] ad tela ſiniſtris
Protecti [14] objiciunt: [15] prenſant faſtigia dextris.
Dardanidae contrà [16] turris ac [17] tecta domorum
Culmina convellunt (his ſe, quando [18] ultima cernunt,
[19] Extremâ jam in morte parant defendere telis)
[20] Auratasque trabes, veterum [21] decora alta parentum,
[22] Devolvunt. Alii ſtrictis [23] mucronibus imas
[24] Obſedêre fores: [25] has ſervant agmine [26] denſo.
[27] Inſtaurati [28] animi, [29] regis ſuccurrere tectis,
[30] Auxilioque levare [31] viros, [32] vimque addère victis.
[33] Limen erat, [34] caecaeque fores, & pervius uſus
[35] Tectorum [36] inter ſe Priami, poſteſque [37] relicti
A tergo: [38] infelix quà ſe, dum [39] regna manebant,
Saepiùs [40] Andromache ferre [41] incomitata ſolebat
Ad [42] ſoceros, & [43] avo puerum [44] Aſtyanacta [45] trahebat.

1 Regiam. 2 Expugnantium defendentiumque arcem. 3 Sc. *ſumus*. 4 In hac regiâ Priami 5 Sc. *cernimus* 6 Veluti in nulla alia urbis parte pugnaretur à ceteris, quam in regia Priami. 7 Impetum belli ab indomitis fieri. 8 A Græcis. 9 Protectione ſive connexione ex ſcutis contra tela & lapides facta in morem teſtudinis. *Teſtudo* enim dicebatur congregata militum multitudo conſertis ſcutis tecta adverſus impetum lapidum, aliorumque telorum deſuper incidentium. 10 Fores aut portam regiæ, Synecdoche. 11 Affixæ ſunt 12 Tendentes ab inferiore parte ad ipſos poſtes. 13 Contra 14 Græci. 15 Et prendere frequenter tentant ſummitatem murorum. 16 Maceriam turrium. 17 Summitates domorum tectas tegulis abſtrahunt. 18 Excidium 19 Quam proximè imminente. 20 Auro obductas. 21 Ornamenta ſuperba majorum & priſcorum regum Trojanorum. 22 Deorſùm volvunt in hoſtes aſcendentes. 23 Enſibus acutis 24 Ne ruptis illis, irruerent Danai. 25 Imas fores. 26 Densè constructo adverſùs irrupturos. 27 In ſtatum priſtinum reducti ſunt 28 Noſtri. 29 Ad ſuccurrendum tectis regiæ aut aulæ Priami 30 Noſtro. 31 Viriliter reſiſtentes. 32 Vires. 33 Introitus per poſteriores fores. 34 Secretæ & paucis notæ, aut ab hoſtibus non viſæ. 35 Domorum. 36 Ut ab altera in alteram tranſire liceret 37 Erant ſegregati à regia & domicilio ipſius regis. 38 Propter mortem Hectoris. 39 Priami. 40 Uxor Hectoris. 41 Sine ullis pediſſequis. 42 Priamum & Hecubam, ſocerum & ſocrum Andromaches. 43 Ad avum ejus Priamum. 44 Filium ſuum & Hectoris, q. urbis principem, ἄςυ ἄνακτα: dictum & Scamandrium, ab illis Neſum. Tradunt ſcriptores hunc à Græcis, capta Troja, è muro, aut è turri præcipitem datum fuiſſe 45 Trahendo ducebat.

[1] Evado ad summi fastigia [2] culminis: undè
Tela manu miseri jactabant [3] irrita Teucri.
Turrim in [4] praecipiti stantem, summisque [5] sub astra
Eductam tectis, undè omnis Troja videri,
Et Danaum [6] solitae naves, & Achaïca castra,
Aggressi [7] ferro circùm, [8] quâ summa labantis
Juncturas tabulata dabant; [9] convellimus altis
Sedibus, [10] inpulimusque. Ea [11] labsa repentè [12] ruinam
Cum sonitu trahit, & Danaum super agmina latè
Incidit. Ast [13] alii subeunt: nec [14] saxa, nec ullum
Telorum [15] intereà cessat genus.
[16] Vestibulum ante ipsum primoque in limine [17] Pyrrhus
Exsultat telis, & [18] luce coruscus [18] aënâ.
[19] Qualis [20] ubi in lucem coluber [21] mala gramina pastus,
Frigida sub terrâ [22] tumidum quem [23] bruma tegebat,
[24] Nunc positis novus exuviis, nitidusque [25] juventâ,
Lubrica [26] convolvit [27] sublato pectore terga
[28] Arduus ad solem, & [29] linguis [30] micat ore [29] trisulcis.
Unà ingens Periphas, & [31] equorum agitator Achillis
Armiger Automedon; unà omnis [32] Scyria pubes
Succedunt tecto, & flammas ad [33] culmina jactant.
Ipse inter primos correptâ dura [34] bipenni
Limina perrumpit, postesque [35] à cardine vellit
Aeratos: jamque excisa trabe [36] firma [37] cavavit

1 Per hunc parvum aditum è mediis hostibus pervenio. 2 Tecti. 3 Nihil profutura, cùm arx defendi nequiret. 4 Loco alto, unde quis præceps dari posset. 5 Fere usque ad astra: Hyperbole est. 6 Sc. *erant*. Zeugma. 7 Instrumentis ferreis. 8 Ab eâ parte, quâ summæ connexiones tabularum invalidiores & faciliores ad labendum erant. 9 Simul divellimus juncturis, quæ in alto erant. 10 In hostes. 11 Dissoluta. 12 Casum. 13 Danai subintrant locum & munus oppressorum. 14 Zeugma. 15 Dùm se alii subirent. 16 Introitum regiæ. 17 Achillis fil. ex Deidamia, Lycomedis filia. 18 Fulgore armorum æreorum. 19 Sc. *exultat*. 20 Ad lucem & solem egressus. 21 Perniciosis seu venenatis herbis. 22 Inflatum veneno. 23 Hyems. 24 Et qui nunc innovatus vetere pelle deposita 25 Pelle novâ, qualem habuit in juventâ. 26 Complicat. 27 Erecto 28 Erectus. 29 In tres sulcos fissis, id est, linguâ, quæ ob celerem motum triplex videtur, id est, nunc exserit, nunc inserit linguam, sicut micantes nunc erigunt, nunc deprimunt digitos. 30 Per vices sine ordine movetur 31 Auriga. 32 Juventus, quæ ex Scyro insulâ cum Pyrrho venerat: erat enim Pyrrhus filius Deidamiæ, filiæ Lycomedis, regis Scyriæ: in cujus domo inter puellas latuit Achilles 33 Summitatem tectorum. 34 Securi utrimque habente aciem 35 Ab angulo, ubi est quasi cor januæ, dimovet. 36 Fortia. 37 Perforavit.

Ro-

Robora, & ingentem lato dedit ore [1] fenestram.
[2] Apparet [3] domus intùs, & atria longa [4] patescunt:
Apparent Priami & veterum [5] penetralia [6] regum:
[7] Armatosque vident stantis in limine primo.
At [8] domus interior gemitu miseroque [9] tumultu
Miscetur; penitùsque [10] cavae [11] plangoribus [10] aedes
Femineis [12] ululant. Ferit [13] aurea sidera clamor.
Tùm pavidae tectis matres ingentibus [14] errant,
Amplexaeque [15] tenent [16] postes, atque oscula figunt.
Instat [17] vi patriâ Pyrrhus: nec claustra, nec ipsi
Custodes [18] sufferre valent. Labat [19] ariete crebro
Janua, & emoti procumbunt [20] cardine postes.
Fit [21] via vi: [22] rumpunt aditus, [23] primosque trucidant
Inmissi Danai, & latè loca [24] milite conplent.
Non [25] sic, aggeribus ruptis cùm spumeus amnis
[26] Exiit, oppositasque evicit [27] gurgite [28] moles,
Fertur in arva furens [29] cumulo, camposque per omnis
Cum stabulis armenta trahit. Vidi ipse furentem
Caede [30] Neoptolemum, geminosque in limine [31] Atridas:
Vidi [32] Hecubam, [33] centumque nurus, Priamumque [34] per aras
[35] Sanguine [36] foedantem, [37] quos ipse sacraverat, ignis.
Quinquaginta [38] illi [39] thalami, spes tanta nepotum,

1 Aperturam in medio forium in similitudinem fenestræ habentium latum hiatum. 2 Conspicitur. 3 Regia. 4 Patere incipiunt hostibus. 5 Domorum secreta. 6 Trojanorum. 7 Defensores regiæ, quos mox *custodes* vocat. 8 Ubi fœminæ & infantes erant 9 Strepitu, perturbatione. 10 Camerata tecta. 11 Immoderato fletu cum corporis agitatione. 12 Lugubrem vocem edunt 13 Pulchra, micantia sidera: Hyperbolica locutio 14 Discurrunt. 15 Hos 16 Quos religione sacros & sibi familiores, extremo amplexu, osculo & valedicto salutant. 17 Insolentia paterna, quâ pater ejus Achilles in tali successu instare solebat: ut, *Pyrrhus Achilleides animosus imagine patris.* 18 Vim ejus sustinere possunt. 19 Trabe ingenti ferro præmunitâ, cornutâ fronte in morem arietis (quæ à multitudine retrò acta ad majorem impetum, deinde emissa propellebatur ad quassanda, labefactanda, dirruendaque mœnia) frequenter impulsa. 20 Ex loco, in quo fixi erant. 21 Transitus invitis Trojanis. 22 Rumpendo obstacula faciunt accessus. 23 Quos primos offendunt obstantes 24 Militibus. id est, agminatim irrumpunt. 25 Tam violenter, ut Græci ferebantur in aulam Priami. 26 Alveum suum. 27 Impetu aquarum 28 Aggeres 29 Impetu multo aquarum. 30 Pyrrhum novum militem obvios quosque trucidantem. 31 Agamemnonem & Menelaum. 32 Priami uxorem. 33 Quinquaginta filiorum uxores, natas totidem, vel *centum*, id est, plurimas: ut sit numerus finitus pro infinito. 34 Super aras, quæ miseris in periculis asyli seu confugii erant locus. 35 Sacrificiorum. 36 Imbuentem, cruentantem. 37 Quos ipse pervigiles sacraverat in arâ Jovis Hercei 38 In damnum illius. 39 Cubicula, ubi nurus cum maritis cubabant.

[1] Barbarico postes auro, [2] spoliisque [3] superbi
Procubuêre. [4] Tenent Danai, quâ [5] deficit ignis.
[6] Forsitan &, Priami fuerint quae fata, requiras.
[7] Urbis ubi [8] captae [9] casum, [10] convolsaque vidit
Limina tectorum, & [11] medium in penetralibus hostem;
Arma diu senior desueta trementibus [12] aevo
Circumdat nequidquam humeris, & [13] inutile ferrum
Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostis.
Aedibus in mediis, [14] nudoque sub aetheris axe
Ingens ara fuit; [15] juxtàque veterrima laurus
[16] Incumbens arae, atque umbrâ complexa [17] Penates.
[18] Hîc Hecuba,& natae [19] nequidquam altaria [20] circum,
[21] Praecipites [22] atrâ ceu tempestate [23] columbae,
[24] Condensae,& [25] divom amplexae simulacra sedebant.
Ipsum autem sumtis Priamum juvenalibus armis
[26] Ut vidit: Quae mens tam [27] dira, miserrime conjux,
Impulit [28] his [29] cingi [28] telis? aut quò ruis? inquit.
Non [30] tali auxilio, nec defensoribus [31] istis
[32] Tempus eget: [33] non, si ipse [34] meus nunc adforet Hector.
[35] Hùc tandem concede [36] haec ara tuebitur omnis:
Aut moriêre simul. Sic [37] ore effata, recepit
Ad sese, & [38] sacrâ [39] longaevum in sede locavit.
Ecce autem elabsus [40] Pyrrhi de caede Polites,
Unus natorum Priami, [41] per tela, per hostis
Porticibus longis fugit, & [42] vacua atria [43] lustrat

1 Phrygio seu Asiatico; sed Græcis cæteræ omnes gentes habitæ barbaræ. 2 Barbarorum illis affixis 3 Superbè exstructi. 4 Occupant ab eâ parte 5 Deest. 6 Recitat jam exitum Priami. 7 Trojæ. 8 A Græcis. 9 Excidium. 10 A sedibus suis avulsa. 11 In mediis ædibus. 12 Propter senectutem. 13 Quo frustra unus usurus erat. 14 Sub dio. 15 Propè. 16 Inflexa supra aram 17 Deos domesticos. 18 Ad hanc aram, tanquam ad asylum, confugerat Hecuba cum natis, nuribus &c. 19 Sed frustra: namque hinc per vim & scelus abstractæ 20 Anastrophe. 21 Festinæ propter tempestatem 22 Nimbosâ. 23 Convolant. 24 Compressæ, turmatim collectæ. 25 Deorum Penatium: tutas se fore ratæ ab hostili injuria loci sacri religione. 26 Postquam vidit Hecuba. 27 Furiata. 28 Juvenilibus & tibi inutilibus armis. 29 Se te 30 Quale tu adferre potes. 31 Inutilibus ac decrepitis, cujusmodi tu es, sed longe præstantioribus. 32 Status rerum præsentium. 33 Egeret sc. tali auxilio, quale is præstare possit, cum serum sit 34 Filius. 35 Ad me. 36 Quæ miseris in periculis asylum seu confugii erat locus: quo qui confugissent, immunitatem impunitatemque consequebantur, qui aras amplexi fuissent. Vide quæ nos ad Ter. pag. 271. 37 Pleonasmus 38 Sacrata, in qua summus Pontifex sedere solebat. 39 Priamum senem. 40 Quam Pyrrhus faciebat in altos, & in hunc facere parabat 41 Per tela hostilia. Hendiadys. 42 In quibus jam nullus remanserat, ad quem se reciperet. 43 Circumspicit.

Sau-

Saucius. Illum ardens [1] infesto [2] volnere Pyrrhus
Insequitur, [3] jam jamque manu tenet, & premit hastâ.
[4] Ut tandem ante oculos [5] evasit & [6] ora parentum,
Concidit, ac multo [7] vitam cum [8] sanguine fudit.
[9] Hîc Priamus, quamquam in [10] mediâ jam morte tenetur,
Non tamen [11] abstinuit, nec [12] voci iraeque pepercit.
At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis,
Di, si qua est caelo pietas, quae talia [13] curet,
Persolvant grates dignas, & praemia reddant
Debita: qui nati [14] coram me cernere letum
Fecisti, & patrios [15] foedasti [16] funere vultus.
At non ille, [17] satum quo te mentiris, Achilles
Talis [18] in [19] hoste fuit Priamo: sed [20] jura [21] fidemque
Supplicis [22] erubuit, corpusque [23] exsangue sepulcro
Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remisit.
Sic fatus [24] senior, telumque [25] imbelle sine ictu
Conjecit: [26] rauco quod protenus [27] aere repulsum,
Et [28] summo clipei [29] nequidquam [28] umbone pependit.
Cui [30] Pyrrhus: [31] Referes ergo [32] haec, & nuntius ibis
[33] Pelidae genitori. Illi mea [34] tristia facta,
[35] Degeneremque Neoptolemum narrare memento.
[36] Nunc morere. Hoc [37] dicens, [38] altaria ad ipsa [39] trementem
[40] Traxit, & in multo labsantem sanguine [41] nati,
[42] Implicuitque comam laevâ, dextrâque [43] coruscum

1 Vim illaturo. hostili. 2 Telo, quo vulnus faceret 3 Et in proximo est ut teneat. 4 Postquam. 5 Cum difficultate fuga venit. 6 In conspectum Priami & Hecubæ. 7 Mortuus est. 8 Respicit ad illorum opinionem, qui animæ sedem in sanguine esse putant 9 Hoc tempore. Docet finem vitæ Priami. 10 Manifestam & certam mortem ante oculos videt. 11 A convitiis. 12 Contumeliosæ. 13 Vindicet. 14 In conspectu meo. 15 Contaminasti. 16 Nati 17 Progenitum: quia eius mores non obtinet. 18 In me, utcunque hoste; suppliciter venienti pro Hectoris cadavere redimendo ius fidemque servavit. Hom. Il. ult. 19 Pro *hostem*. 20 Ne hostis ab hoste violaretur. 21 Fidem pacis ad redimendum datæ. 22 Cum rubore excepit. 23 Mortuum. 24 Priamus. 25 Imbecille, invalidum, sine viribus ad ictum, & vulnus 26 Parum sonante, eò quod sine viribus impulsum esset. 27 Clypeo æreo. 28 In summa curvatura seu media clypei parte leviter infixum est, id est, non penetravit totum clypeum. 29 Nihil aut leviter penetrans neque vulnus faciens. 30 Respondit. 31 Sarcasmus. 32 Facinora mea. 33 Achilli, Pelei filio, patri meo. 34 Turpia, tristitiam illi allatura. 35 Ab ejus virtute & generositate degenerantem. 36 Ut sc. nuntius eas 37 Pyrrhus 38 Quæ à Priamo constructa erant in honorem Deorum. 39 Senectute. 40 Priamum. 41 Filii Politæ. 42 Et involvit sinistram manum comà Priami. 43 Refulgentem.

Extulit, ac [1] lateri capulo tenus abdidit ensem.
Haec [2] finis Priami fatorum: [3] hic exitus illum
Sorte tulit, Trojam incensam, & prolabsa [4] videntem
[5] Pergama; [6] tot quondam populis, terrisque [7] superbum
[8] Regnatorem Asiae. [9] Jacet ingens litore truncus,
[10] Avulsumque humeris caput, & [11] sine nomine corpus.
At me tùm primùm [12] saevus circumstitit horror:
Obstupui: [13] subiit cari [14] genitoris imago,
[15] Ut [16] regem [17] aequaevum [18] crudeli vulnere vidi
Vitam [19] exhalantem. Subiit [20] deserta [21] Creusa,
Et direpta domus, & [22] parvi casus [23] Iüli.
Respicio, & quae sit me circùm [24] copia lustro.
[25] Deseruêre [26] omnes defessi, & [27] corpora saltu
Ad terram misère, aut [28] ignibus [29] aegra dedêre.
[30] [Jamque adeò [31] super [32] unus eram: cùm limina Vestae
Servantem, & tacitam secreta in sede latentem
[33] Tyndarida aspicio: dant [34] clara incendia lùcem
[35] Erranti, passimque oculos per cuncta ferenti.
Illa sibi infestos eversa ob [36] Pergama Teucros,
Et poenas [37] Danaûm & [38] deserti [39] conjugis iras
Permetuens, Trojae & patriae communis [40] Erinnys,

1 In latere Priami usque ad manubrium, quo capitur. 2 Exitus erat. 3 Hujusmodi & tam infelicem exitum ille sortitus est. 4 Priamum sc. 5 Arces Trojanas. 6 Pathos à fortunæ mutatione. Vide Macrob. l. 4. Sat. c. 3. 7 Nobilem, clarum. 8 Imperaverat enim Phrygiæ & Mygdoniæ, Synecd. 9 Qui jacet. Allusum a Poëta volunt ad hist. Pompeii, a Ptolomæi satellitibus cæsi: cujus truncus, capite abscisso, in littore jacuit. Negant enim Priamo ablatum caput aut in littore cecidisse. Alii à Pyrrho raptatum Priamum ferunt ad tumulum Achillis in Sigæo, ibique pro e littus cæsum. Alii Trojam in littore conditam. 10 Amputatum. 11 Non agnoscendum ablato capite: vel, sine honore sepulturæ & inscriptione nominis, ignobile. 12 Sævus. 13 Quia in mentem venit mihi. 14 Patris Anchisæ. 15 Postquam. 16 Priamum. 17 Patri meo Anchisæ coævum. 18 Violenter. 19 Efflantem. 20 Relicta domi. 21 Uxor Æneæ; filia Priami. 22 Pathos à puerili ætate, ut notat Macrob. l. 4. c. 13. 23 Ascanii, qui Astyanacti coævus erat. 24 Militum sc. quantus numerus bellatorum, an sufficere posset ad resistendum hostibus. Copia numero singulari rarò pro exercitu accipitur. 25 Me. 26 Socii. 27 Præcipitaverunt se. 28 Præcipitaverunt se in ignes. 29 Saucia. 30 Versus 22 qui sequuntur, non admittunt quidam, ut qui Deiphobo casum suum referenti l. 6. Æn. non conveniant, ideòque amotos à Tuccâ, Varoque, tanquam adulterini irrepserint. 31 Supereram. Tmesis. 32 Solus. 33 Helenam Jovis è Ledâ, Tyndari uxore, filiam. 34 Penetralia clarificantia. 35 Per diversa loca mihi vaganti. 36 Mœnia Trojana. 37 Quas Græci ab eâ exigere possent. 38 Cùm Paridem sequeretur. 39 Mariti Menelai. 40 Furibundi hujus belli fax.

Abdi-

Abdiderat sese, atque [1] aris [2] invisa sedebat.
Exarsêre [3] ignes animo: [4] subit ira cadentem
Ulcisci patriam, & [5] sceleratas sumere poenas.
[6] Scilicet [7] haec [8] Spartam incolumis, [9] patriasque Mycenas
Aspiciet? [10] partoque ibit [11] regina triumpho?
[12] Conjugiumque, domumque, [13] patres, natosque videbit,
[14] Iliadum turbâ, & Phrygiis comitata ministris?
[15] Occiderit ferro Priamus? Troja arserit igni?
Dardanium toties [16] sudârit sanguine litus?
[17] Non ita. [18] Namque, etsi nullum [19] memorabile nomen,
[20] Foemineâ in poenâ est, nec habet [21] victoria laudem;
[22] Extinxisse nefas tamen, & sumsisse [23] merentis
Laudabor poenas: [24] animumque explêsse [25] juvabit
Ultricis flammae, & [26] cineres satiasse meorum.
Talia [27] jactabam, & furiatâ mente [28] ferebar;]
Cùm mihi se, non antè oculis tam clara, videndam
Obtulit, & purâ per noctem in luce refulsit
Alma [29] parens, confessa Deam; qualisque videri
[30] Caelicolis, & quanta solet: [31] dextraque prehensum
Continuit, [32] roseoque haec insuper addidit ore:
[33] Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
Quid furis? aut quònam [34] nostri tibi cura recessit?
Non [35] priùs aspicies, ubi fessum aetate parentem
Liqueris Anchisen? [36] superet conjuxne Creüsa,

1 Juxta aras Vestæ, ad quas confugerat. 2 Non visa, sed occulta. 3 Incendia irarum. 4 Incessit mihi. 5 De scelerata Helena: vel sceleris pœnas 6 Æstuans apud se deliberatio Æneæ Helenam stomachantis. 7 Quæ caput & origo mali est. 8 Suam patriam. 9 Menelai conjugis sui patriam. 10 Acquisito de Trojanis. 11 Tanquam regina. 12 Conjugem suum. 13 Parentes, aut proceres. 14 Virginum Trojanarum 15 Postquam occisus sit ense ferreo. 16 Irrigatum sit. Hæ interrogationes indignitatem rei exaggerant in deliberatione. 17 Sc. *fiet*: atque ita negat talem triumphi speciem Helenam in patriam reportaturam. 18 Tacitæ cuidam objectioni occurrit. 19 Memoria dignum. 20 Quam de fœmina sumam. 21 In fœminam. 22 Et quanquam nefas est exstinxisse eam. 23 Meritas, vel, de eâ, quæ bene meruit. 24 Animum vindictæ cupidine inflammatum. 25 Delectabit. 26 Umbras civium occisorum & manes hac hostia inferiis placasse: quos in sepulchris habitare persuasum erat, & hostiarum sanguine satiari. Vide quæ nos ad Flor. p. 230 27 Inaniter dicebam. 28 Concitabar. 29 Venus 30 A cœlestibus cœlum habitantibus: nam majores esse credebant habitu corporis Deos, quàm homines. 31 Per dextram meam, quâ Helenæ ictum minabar 32 Fraganti & pulchro in morem rosæ. Sic Æn. 1. roseâ *cervice refulsit*. 33 Oratio Veneris, quâ filium hortatur, ut pietatis potius, quam iræ aut vindictæ, rationem habeat. 34 Quam de nobis habere debes. Georg. 4. Aristæus ad matrem: *aut quo tibi nostri Pulsus amor* 35 Potius. 36 Superfuit in vita.

Ascaniusque puer? quos omnis undique Grajae
Circum [2] errant acies: &, ni mea cura [3] resistat,
Jam flammae [4] tulerint, [5] inimicus & [6] hauserit ensis.
Non tibi [7] Tyndaridis [8] facies [9] invisa Lacaenae,
[10] Culpatus-ve Paris. Divom [11] inclementia, divom
Has evertit opes, sternitque a [13] culmine Trojam.
([14] Aspice: namque omnem, quae nunc [15] obducta tuenti
Mortales [16] hebetat visus tibi, & humida circum
Caligat, [17] nubem eripiam: tu ne qua [18] parentis
Jussa time, neu [19] praeceptis parêre recusa)
Hic, [20] ubi disjectas moles, avolsaque [21] saxis
Saxa vides, [22] mixtoque [23] undantem pulvere fumum,
[24] Neptunus muros, magnoque [25] emota tridenti
[26] Fundamenta [27] quatit; totamque à [28] sedibus urbem
Eruit. Hic [29] Juno [30] Scaeas [31] saevissima portas
[32] Prima tenet, [33] sociumque furens à navibus agmen
[34] Ferro accincta vocat.
[35] Jam summas arcis [36] Tritonia (respice) Pallas
[37] Insedit, [38] nimbo effulgens, & [39] Gorgone saevâ.
Ipse [40] Pater Danais animos, viresque [41] secundas

1 Anchisen, Creüsam & Ascanium. 2 Divagantur. 3 Restitisset. 4 Abstulissent & absumpsissent omnes eos. 5 Ab inimicis illatus. 6 Occidisset eos. 7 Helenæ Laconicæ seu Spartanæ. 8 Pulchritudo faciei 9 Odiosa tibi, eò quod ob eam Trojam eversam putes. 10 Qui dicitur in culpa esse, criminosus. 11 Sævitia Deorum. Causam Trojani excidii ab Helena in Deos transfert. 12 Prosternit 13 Imperii 14 Q. d. Videre potes, an vera dicam. 15 Superducta tibi intueri volenti. 16 Obtundit 17 Perturbationem. 18 Mea, quæ parens sum. 19 Parentis tui: quæ sunt. *Eripe, nate, fugam, finemque impone labori.* 20 Postquam. 21 Murorum 22 Admixto ei Amplificat murorum ruinam à signis consequentibus: nam ex ponderum lateritiorum ruina pulvis ceu fumus in aërem surgit. 23 Ad undarum speciem in nubem se erigentem. 24 Et ubi vides, quod Neptunus, &c. Neptunus & Apollo fabrificavêre mœnia Trojana: cùm Laomedon denegasset mercedem; Dii ob id irati fuerunt Trojanis 25 E loco suo mota sceptro suo tres dentes habenti. Censebant enim Neptunum tridente suo non solum mare, sed terram etiam movere & labefactare 26 Murorum & ædificiorum. 27 Concutit. 28 Fundamentis suis. 29 Junoni portas tribuit, ut quæ regnis præsideat. . . 30 Ad Scæum promontorium vergentes. 31 In Trojam. 32 Tanquam princeps expugnationis. 33 Ut priori associetur. 34 Armis ferreis. 35 . . . Palladi arces, ut quæ ipsius inventum & cura. *Pallas, quas condidit arces, Ipsa colat.* Et in arce Trojana præcipuus hujus Deæ cultus & Palladium, memor utraque judicii Paridis. 36 A *Tritone* palude Africæ sic dicta. 37 Occupavit. 38 Nube divina circumradiante. 39 Ægide seu scuto, in quo caput Medusæ erat. v. 1 8. Æn. *ipsamque in pectore Diva Gorgona.* 40 Jupiter. 41 Faustas & efficaces.

1 Suf-

[1] Sufficit: [2] ipse [3] Deos in Dardana suscitat arma.
[4] Eripe, nate, fugam, finemque inpone labori.
Nusquam abero, & tutum patrio te [5] limine [6] sistam.
[7] Dixerat: & [8] spissis noctis se condidit umbris.
[9] Apparent [10] dirae facies, inimicaque Trojae
Numina magna deûm.
Tùm verò omne mihi visum [11] considere in ignis
Ilium, & ex [12] imo verti [13] Neptunia Troja.
[14] Ac veluti summis antiquam in montibus ornum,
Cùm ferro accisam crebrisque bipennibus instant
Eruere agricolae certatim; illa [15] usque [16] minatur,
Et tremefacta [17] comam concusso vertice [18] nutat;
[19] Volneribus donec paulatim evicta, [20] supremum
Congemuit, traxitque jugis avolsa [21] ruinam.
Descendo, ac ducente [22] Deo flammam [23] inter & [24] hostis
[25] Expedior. Dant tela locum, flammaeque [26] recedunt.
Ast ubi jam [27] patriae [28] perventum ad limina [29] sedis,
Antiquasque domos; genitor, quem [30] tollere in altos
Optabam [31] primùm montis, primumque [32] petebam;
Abnegat excisâ [33] vitam producere Trojâ,
Exiliumque pati. Vos ô, quibus [34] integer aevi
Sanguis, ait, [35] solidaeque [36] suo stant robore vires,
[37] Vos agitate fugam.

1 Abundè subministrat. 2 Emphasin habet: q. d Jupiter ipse, qui omnibus æquus esse solet, favet Græcis: fuge ergo. 3 Neptunum, Junonem & Palladem. 4 Ubi ergo hæc omnia vides, fac, cape celeriter fugam. Horat. Od 29 l 3. *Eripe te moræ* 5 Domo. Synecd. 6 Stare faciam, ducam. 7 Venus. 8 Densis 9 Mihi sc. discedente fulgore matris. 10 Terribiles & infestæ facies Junonis, Palladis, Neptuni, Jovis. 11 Resolvi in carbones ignitos. 12 Sc. *fundo*, id est, funditus everti. 13 A Neptuno & Apolline condita aut muris cincta. 14 Sic Græci, faventibus Diis, everterunt Trojam, ut rustici ornum. 15 Continuò. 16 Ruinam 17 Ramos. Metaphora ab animali ad non animal. 18 Vacillat. 19 Crebris ictibus ferri. 20 Supremum gemitum dedit. 21 Aliarum arborum. 22 Venere, numine Veneris, quæ mas & fœmina perhibetur, à Cypriis barbata culta, sed veste muliebri, cum sceptro ac statua viri; quin & Θεὸς utriusque esse generis autumant. Vide Macrob. 3. Sat 8. c. 23 Anastrophe. 24 Inter flammas hostiles Hendiadys. 25 Expeditus ingredior: vel, impeditis extrahor Metaphora ab animalibus, quæ, pedibus laqueo impeditis, difficulter se evolvunt. 26 A me. 27 Patris mei Anchisæ. 28 Est a me & matre. 29 Habitationis. 30 Exportare. 31 Præcipuum, vel ante filium & uxorem. 32 Appetebam. 33 Diutiùs victurum. 34 Non minutus. Juvenis intelligi; quia non est integer sanguis in senibus, in quibus ille per ætatem minuitur: unde ille tremor. Sic l. 9. *Atque* integer ævj *Ascanius*. Horat. Od 12. l. 1. *integer vitæ*. 35 Plenæ, firmæ. 36 Proprio & conveniente, sine alterius auxilio, quo eget Anchises. 37 Qui juvenes estis, cogitate de fugâ.

Me si caelicolae voluissent ducere vitam,
Has mihi servassent [1] sedes. [2] Satis una superque
Vidimus excidia, & captae [3] superavimus urbi.
Sic ô, [4] sic [5] positum adfati discedite corpus.
Ipse [6] manu mortem inveniam. [7] Miserebitur hostis,
[8] Exuviasque petet. [9] Facilis jactura sepulchri.
[10] Jam pridem invisus Divis, & inutilis annos
[11] Demoror: ex quo [12] me divom pater, atque hominum [13] rex,
Fulminis [14] adflavit [15] ventis, & [16] contigit [17] igni.
[18] Talia perstabat memorans, [19] fixusque manebat.
Nos contrà [20] effusi lacrimis, conjuxque Creüsa,
Ascaniusque, omnisque [21] domus, ne [22] vertere secum
Cuncta pater, fatoque [23] urgenti incumbere vellet.
[24] Abnegat, inceptoque & [25] sedibus haeret in isdem.
Rursus in arma [26] feror, mortemque miserrimus opto.
Nam quod consilium, aut quae jam fortuna dabatur?
Mene [27] efferre pedem, genitor, te posse relicto
Sperasti? [28] tantumque nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tantâ superis placet urbe relinqui;
Et [29] sedet hoc animo, perituraeque addere Trojae
Teque tuosque [30] juvat: [31] patet isti janua letho,
[32] Jamque aderit multo Priami de [33] sanguine Pyrrhus,

1 Habitationem. 2 Satis superque est, quod Trojani ab Hercule, sub Laomedonte semel excisam vidimus expugnatæ urbi superstites. 3 Superstites fuimus. Sic l. 1. *Quid puer Ascanius, superatne, & vescitur aurâ Æthereâ?* 4 Cum tali animo & zelo. 5 Situm suis sedibus, id est, me pro mortuo & conclamato hic relinquite; ex more, ter Vale dicto. Æn. 11. *Æternumque vale.* 6 Mea, id est, sic irruam in hostes, ut me interficiant. 7 Senectutis meæ, & occidet me. 8 Spoliabit me. 9 Pro nihilo reputabo si fuero insepultus. *Nec tumulum curo, sepelit natura relictos.* Mæcenas. *capit omnia tellus, Quæ genuit, cœlo tegitur, qui non habet urnam.* Lucan. 10 Jam à plusculo tempore 11 Detineo & extendo. 12 De Veneris concubitu gloriantem. 13 Jupiter. 14 Leviter tetigit. 15 Halitu, id est, levi contactu. 16 Non tamen prostravit. 17 Fulminis. 18 Talibus dictis perseverabat in moriendi consilio. 19 Obstinatus. 20 Effusi in lachrymas: vel effusis lachrymis. 21 Familia. Metonym. Cic. *Tota domus te salutat.* 22 Evertere, destruere. 23 Ipsum ad præsentem mortem impellenti. 24 Constantissimè negat precibus nostris acquiescere. 25 Firmis sententiis. 26 Trahor & excitor 27 Nedum fugere. 28 Tam iniquum de pietate meâ judicium, ut velim te deserere cædi expositum; aut ut tu velis nos hic morantes una perire. 29 Si hoc (nihil relinqui) firmiter decretum est tibi, stat sententia 30 Delectat. 31 Aditus & modus patet ad illud tam ignobile, quod tamen affectas, mortis genus. 32 Statim revertetur à cæde Priami. 33 Sanguinis effusione.

1 Na-

[1] Natum ante ora patris, [2] patrem qui obtruncat ad aras.
Hoc erat, alma parens, quò me per tela, per ignis
Eripis, ut mediis [3] hostem in [4] penetralibus, utque
Ascanium, patremque meum, juxtàque Creüsam,
Alterum in alterius mactatos sanguine cernam?
Arma, viri, [5] ferte arma: [6] vocat lux ultima victos.
Reddite me [7] Danais, finite instaurata revisam
Praelia. Numquam omnes hodiè moriemus inulti.
[8] Hic ferro accingor rursùs, clipeoque sinistram
Insertabam [9] aptans, meque extra tecta ferebam.
[10] Ecce autem complexa [11] pedes in limine [12] conjux
Haerebat, parvumque [13] patri tendebat Iülum:
[14] Si [15] periturus abis, & nos rape in [16] omnia tecum:
Sin aliquam [17] expertus sumtis [18] spem ponis in armis,
[19] Hanc primùm tutare domum. [20] Cui parvus Iülus,
Cui pater, & conjux [21] quondam tua dicta [22] relinquor?
Talia [23] vociferans, gemitu [24] tectum omne replebat:
Cum subitum, dictuque [25] oritur mirabile [26] monstrum.
Namq; [27] manus inter, maestorumque ora parentum,
Ecce [28] levis summo de vertice visus Iüli
Fundere [29] lumen [30] apex, [31] tactuque [32] innoxia [31] mollis
[33] Lambere flamma comas, & circum [34] tempora [35] pasci.

1 Positum in conspectu patris Priami: suprà, *Quò nati coram me cernere lethum Fecisti.* 2 Priamum. 3 Qui jam aderit. 4 Domus paternæ. 5 Adferte in hostes. 6 Ultimum tempus vitæ expetit ad mortem nos victos. 7 Græcis, quibus me mater eripuit. 8 Hoc tempore armo & instruo me ad certamen subeundum. 9 Eam loris clypei. 10 Ita Andromache. Il. 6. Hectorem, ad bellum prodeuntem, remorari domique continere laborat. Παῖδ' ἐπὶ κόλπου ἔχουσ'. 11 Meos. 12 Creüsa. 13 Mihi patri porrigebat. 14 Et clamavit, si, &c. 15 Eo animo, ut pereas. 16 Pericula, id est, in mortem. Ejusdem generis est affectus Halcyones apud Ovid. 11. Met. *Quod tua si flecti precibus sententia nullis Chare potest conjux, nimiumque es certus eundi, Me quoque tolle simul: certè jactabimur unà.* Imo etiam uxoris ipsius Ovidii l. 1. Trist. El. 3. *Tum verò conjux humeris abeuntis inhærens, &c.* 17 Peritus armorum. 18 Salutis. 19 Nostram domum. 20 Domui. 21 Dùm mecum vivere constituisti. 22 A te. 23 Creüsa. 24 Totam domum. 25 Ostentatur. 26 Prodigium. 27 Dùm mater filium patri porrigeret. 28 Ignis lambens à capite diffusus regni præsagium agnoscit Anchises augurii non imperitus, cæteris timentibus. Allusum volunt ad hist. Servii Tulli: cujus pueri admodùm caput arsit in domo Tarquinii Prisci. l. Liv. de Lavinia l. 7. 29 Radios quosdam ignis. 30 Globulus in summitate pilei. Vide quæ nos ad Val. Max. p. 4. 31 Molliter tangens. 32 Non nocens puero. 33 Leviter tangere. 34 Capitis Iüli. 35 Nutriri, crescere.

Nos pavidi [1] trepidare metu, [2] crinemque flagrantem
Excutere, & [3] sanctos restinguere [4] fontibus ignis.
At pater Anchises oculos ad sidera [5] laetus
Extulit: & [6] caelo palmas cum [7] voce tetendit:
Juppiter omnipotens, precibus si flecteris ullis,
[8] Aspice nos; [9] hoc tantum: &, si pietate meremur,
Da deinde auxilium, pater; atque haec [10] omina firma.
Vix ea fatus erat [11] senior: [12] subitoque fragore
Intonuit [13] laevum, & de caelo lapsa per umbras
[14] Stella [15] facem ducens multâ cum luce [16] cucurrit.
Illam, summa super labentem culmina [17] tecti,
Cernimus [18] Idaeâ claram se condere silvâ,
Signantemque [19] vias: tùm longo [20] limite [21] sulcus
Dat lucem. & latè circum loca [22] sulfure fumant.
Hic verò [23] victus genitor se tollit ad auras,
Affaturque Deos, & [24] sanctum sidus adorat.
[25] Jam jam nulla mora [26] est. Sequor, &, quâ ducitis, adsum.
Dii patrii, servate [27] domum, servate [28] nepotem:
[29] Vestrum hoc augurium, vestroq; in [30] numine Troja est
[31] Cedo equidem, nec, nate, [32] tibi comes ire recuso.

1 Trepidabamus. Enallage modi. 2 Ignem capiti inhærentem 3 Quos postea sanctos esse didicimus, inviolabiles, cœlitùs profectos 4 Aquis mundis. 5 Ex tali portento. Nam intelligeba· omen, quod à Diis datum erat. 6 Ad cœlum: ut a Jibi, it *clamor* cœlo. 7 Oratione sequenti. 8 Esto nobis propitius Intuentes enim Dii juvant & favent. 9 Tam magnum bonum quod nobis portenditur. 10 Portenta confirma. Mos fuit auguribus, petere à Jove confirmari, quæ visa erant: non enim unum vidisse satis est, nisi confirmetur. 11 Anchises. 12 Jupiter confirmat augurium ab alio signo auspicato, id est, omine secuto, quod erat tonitru lævum. 13 Leva pars, quod boni est ominis. Quæ enim nobis læva, à Diis dextra proveniunt. Vel quia auspicia captantibus & Meridiem servantibus, læva auguria sunt ab Oriente, quæ melior cœli pars. Vide Macrob. l. 3. c. 5. Cic. l 2. de Divin. 14 Et hæc etiam prospera, firmat omen, signatque viam fugæ: ducto claro lucis tractu ab Anchisæ domo ad Antandrum sub Idâ. 15 Periphrasis Cometæ, quæ lucidam caudam post se trahit, & tandem labitur. 16 Celeriter tracta est per cœlum. 17 Domus nostræ. 18 Idæ, sylvæ Trojanæ, ubi erat Æneæ domus. 19 Per quas nobis fugiendum erat 20 Metaphora ab agrorum cardinibus. in quibus propriè limites sunt, qui agros dividunt. 21 Oblongus tractus. 22 Odore sulphureo, qui mortem Anchisæ portendebat. Sulphureæ materiæ fuisse fulmina, faces & alios ignes divinos opinabantur veteres, atque hinc θεῖον sulphuri nomen. 23 Revocatus ab instituto Deorum portentis, sive firmato augurio. 24 A Diis missum, aut bonæ rei significativum. 25 Et inquit, *jam jam*, &c. 26 In me. 27 Familiam, genus. 28 Ascanium. 29 A vobis profectum. 30 Protectione, potestate. 31 A proposito meo. 32 Tecum.

Dixerat

Dixerat [1] ille: & jam per moenia [2] clarior [3] ignis
Auditur, propiusque [4] aestus incendia volvunt.
[5] Ergo age, care pater, cervici [6] inponere nostrae:
Ipse subibo humeris, nec me labor iste gravabit:
[7] Quos res cunque cadent, unum & commune periclum,
Una salus [8] ambobus erit. Mihi parvus Iülus
Sit comes, & [9] longo [10] servet vestigia conjux.
Vos famuli, quae dicam, animis advertite vestris.
Est [11] urbe egressis [12] tumulus templumque vetustum
[13] Desertae Cereris, [14] juxtàque antiqua [15] cupressus,
Relligione [16] patrum multos [17] servata per annos.
Hanc [18] ex diverso [19] sedem veniemus in unam.
Tu, genitor, cape [20] sacra manu, patriosque Penates.
[21] Me, bello è tanto digressum & caede recenti,
Attrectare nefas; donec me [22] flumine vivo
Abluero.
Haec fatus, [23] latos humeros [24] subjectaque colla
Veste [25] super, fulvique insternor [26] pelle leonis;
[27] Succedoque oneri. [28] Dextrae se parvus Iülus
Implicuit, sequiturque [29] patrem non passibus [29] aequis:
[30] Ponè subit conjux. [31] Ferimur per [32] opaca locorum.
Et me, quem dudùm non ulla injecta movebant

1 Pater Anchises. 2 Qui vicinior erat. 3 Crepitus ab igne procedens. 4 Calores ex incendiis provenientes. 5 Quia jam cessisti, & ignis propinquat. 6 Sine ut imponaris. 7 Quocunque, id est, in quamcunque partem aut eventum. Tmesis. 8 Nobis. 9 E longinquo, procul sequatur: ne ab hoste advertamur multi simul. 10 Observet 11 Offenditur ab iis, qui egressi sunt Troja. 12 Colliculus quidam. 13 Vel, quia Cereris fana in recessibus semper fundata, ad memoriam derelictæ Cereris & orbatæ filia rapta: vel, quia arvorum Dea, extra urbem posita: vel quia cultus jam desuetus per decennalem obsessionem. 14 Hunc tumulum & hoc templum 15 Quæ arbor Diti sacra, & funebre signum ad domus funestas, maximè nobilium apud Romanos, juxta aras & templa conseri solita. 16 Majorum nostrorum. 17 Observata & venerata. 18 Ex diversis partibus sive itineribus. 19 Locum. 20 Quæ Æneæ Panthus occultaverat ante cædem factam per eum. 21 A cæde, aut etiam funere venientibus nefas sacra adire, nisi fluviali aquâ priùs lotis ac purificatis. 22 Aquâ semper fluenti. Vide Macrob. Sat. l. 3. c. 1. 23 Lati humeri insternuntur mihi. 24 Quæ patri subjeci Propert. l. 4. El. 1. *Cùm pater In nati tremulus cervice pependit, Et verita est humeros urere flamma pios* Vide Ovid. 13. Met. 25 Desuper. 26 Traditum est illud ab antiquis Heroïbus, qui decoris & horroris gratia ad terrorem incutiendum ferarum pellibus, ac præcipuè leonum, tegi solebant. 27 Et suscipio patrem in humeros, super vestem & pellem illam. 28 Meæ. 29 Inæqualibus, quia longè brevioribus, sed pluribus: alioqui patrem dimisisset. 30 A tergo sequitur. 31 Trahimur impetu horroris. 32 Opacitatem: ut, *clausa domorum, strata viarum*, &c.

Tela,

Tela, neque adverso [1] glomerati ex agmine Graji,
Nunc omnes terrent aurae: sonus [2] excitat omnis
[3] Suspensum, & pariter [4] comitique [5] onerique timentem.
Jamque propinquabam portis, omnemque videbar
Evasisse [6] viam; subito cum creber ad auris
Visus adesse pedum [7] sonitus: [8] genitorque per umbram
Prospiciens, Nate, exclamat, fuge, nate; [9] propinquant.
[10] Ardentis clipeos, atque aera [11] micantia cerno.
Hîc mihi nescio quod trepido [12] malè numen amicum
[13] Confusam eripuit [13] mentem. Namque [14] avia cursu
Dùm sequor, & notâ excedo regione viarum;
Heu! misero conjux [15] fatone erepta Creüsa
[16] Substitit, erravitne [17] viâ, seu lassa [18] resedit,
Incertum; nec post [19] oculis est reddita nostris:
Nec priùs amissam [20] respexi, [21] animumque [22] reflexi,
Quàm [23] tumulum antiquae Cereris [24] sedemq; sacratam
Venimus. Hîc [25] domùm collectis [26] omnibus [27] una
Defuit; & [28] comites, natumque, virumque fefellit.
Quem non [29] incusavi [30] amens hominumq; Deorumque?
Aut quid in eversa vidi [31] crudelius urbe?
Ascanium, Anchisemque patrem, Teucrosque Penates,
Commendo sociis, & [32] curvâ valle recondo.
[33] Ipse urbem [34] repeto, & cingor fulgentibus armis.

1 In formam glomeris circum me collecti. Ducta Metaphora à glomere, in quo fila in globi speciem sunt collecta. 2 Ad fugam, vel ad horrorem. 3 Dubium, perplexum Metaphora. 4 Iülo 5 Patri. 6 Periculosam. 7 Strepitus 8 Anchises territus pavensque videtur sibi per imaginationis umbram videre, quæ non sunt: certè, quæ cæco, utpote fulminis afflato ventis, conspici nequaquam possent. 9 Hostes appropinquant. 10 Ferreos candefactosque. 11 Resplendentia. Quidam hæc Æneæ verba esse volunt. 12 Quis Deus non satis favorabilis, iratus, inimicus. Ut supra: *Et statio male fida carinis.* Genium malum intelligit. Prisci arbitrabantur, singulis binos genios assignatos: quorum alter salutem, alter perniciem moliretur. Quos secuti Theologi hominibus, recens natis, Angelum bonum & malum assignant. 13 Attonitum, amentem animum. 14 Loca inaccessa, ubi non erat via, saltem trita. 15 Voluntate Deorum. 16 Mansit stans 17 Per viam sibi incognitam. 18 Remansit sedens. 19 Nisi in umbris. Tantùm enim umbram ejus vidit. 20 Retrospiciendo percepi. 21 A numine malè amico. 22 Ab instituto currendi ad tumulum, ut patrem & filium salvem. 23 Ad colliculum. 24 Templum. 25 Tandem: quia ex diverso convenerant. 26 Aliis. 27 Illa sola. 28 Spem fefellit comitum. &c. quia, si adfuisset, omnes simul aufugissemus. 29 Criminatus sum. 30 Factus sine mente, propter impatientiam amissæ conjugis. 31 Tristius. Catul. *Quid faciant hostes captâ crudelius urbe?* 32 Vel ob circumjectos montes: vel, ob vicinia littora, quæ curva dicuntur. 33 Hysteron proteron, pro cingor armis, atque urbem repeto. 34 Quæsitum conjugem amissam.

1 Stat

[1] Stat [2] casus renovare omnes, omnemque reverti
Per Trojam; & rursùs caput objectare periclis.
Principio muros, [3] obscuraque limina portae,
[4] Quâ gressum extuleram, repeto, & [5] vestigia retrò
Observata sequor per noctem, & [6] lumine lustro.
Horror ubique [7] animos, simul ipsa silentia terrent.
Indè [8] domum, si fortè pedem, si fortè [9] tulisset,
Me refero. [10] Irruerant Danai, & [11] tectum omne tenebant.
[12] Ilicet ignis [13] edax summa ad [14] fastigia vento
Volvitur: [15] exsuperant flammae: [16] furit aestus ad auras.
Procedo, & [17] Priami [18] sedes arcemque [19] reviso.
Et jam [20] porticibus [21] vacuis Junonis [22] asylo,
[23] Custodes [24] lecti [25] Phoenix & dirus Ulixes,
Praedam adservabant. [26] Hùc undique Troïa [27] gaza
Incensis erepta [28] adytis, [29] mensaeque deorum,
[30] Crateresque auro solidi, [31] captivaque [32] vestis
[33] Congeritur. [34] Pueri & pavidae longo ordine matres
Stant circùm.
Ausus quinetiam [35] voces jactare per [36] umbram
Implevi clamore vias, maestusque Creüsam

1 Placet & decretum est mihi, vetutque fixum in animo & immotum. 2 Quos priùs obieram. 3 Per noctem occulta, nec omnibus nota. Al. *obsessaque limina portæ.* 4 Per quam egressus fueram. 5 Meos. 6 Mea, id est, viam remetior 7 Oculis, non face, nec incendii lumine circumspicio. 8 Meam. 9 Rediisset domum Creüsa. 10 Et cùm eò venissem, *irruerant*, &c. 11 Totam meam domum occupabant. 12 Illicò, statim: sumptum a judiciis 13 Consumens. 14 Culmina domus. 15 Evincunt domum. 16 Fragor vehementer crepitat & exilit ad auras 17 Patris Creüsæ. 18 Regiam. 19 Quia prius eam viseram. 20 Sc. *in.* 21 Amplis 22 Loco immunitatem concedenti, à quo neminem ad supplicium abstrahere licebat, qui erat in tutela Junonis. Dictum *Asylum* ἀπὸ τῦ συλάω, id est, *spolio, prædor*: vel, ἀπὸ τῦ σύρω, id est, *traho*, quod fugienti illuc spolia non detrahebantur. Est autem *a*, particula privativa: unde *Asylum* est locus, à quo nemo extrahi aut rapi possit. In sacris litteris *urbes perfugii* dicuntur Asyla, quæ Deus ipse constituit certis quibusdam casibus, atque iis, qui delicta non voluntaria commiserant. Vide Deut. 4: 41, 42. 23 Prædarum. 24 Electi 25 Amyntoris filius. 26 In hanc porticum & asylum Junonis. 27 Vox Persica, quæ regiam pecuniam, thesaurum & divitias propriè significat. 28 Locis templi secretioribus, & sacratis, quæ nulli, præterquam summo sacerdoti, adire olim licebat. 29 Explicat, quæ Gaza dixerit 30 Pocula sacrificatoria, facta ex solido auro. 31 Captivorum. 32 Vestes & ornamenta simulachrorum 33 In commune præda postea dividenda, Zeugma. 34 Captivi abducendi 35 Clamare. 36 Tenebras.

Ne-

Nequidquam ingeminans [1] iterumque iterumque vocavi.
[2] Quaerenti, & tectis urbis sine [3] fine furenti,
[4] Infelix simulacrum atque ipsius umbra Creüsae
Visa mihi ante oculos, & [5] nota maior imago.
Obstupui, [6] steteruntque [7] comae, & vox faucibus [8] haesit.
Tùm sic [9] affari, & curas his demere dictis:
Quid tantùm [10] insano [11] juvat indulgere dolori,
O dulcis [12] conjux? non haec sine [13] numine divom
Eveniunt. Nec te hinc [14] comitem asportare Creüsam
Fas: aut ille sinit [15] superi regnator Olympi.
Longa tibi [16] exsilia, & [17] vastum maris aequor arandum.
Et terram [18] Hesperiam venies: ubi [19] Lydius, arva
Inter [20] opima virûm, leni fluit [21] agmine [22] Thybris.
[23] Illìc [24] res laetae, regnumque, & [25] regia conjux
Parta tibi: lacrimas [26] dilectae [27] pelle Creüsae.
[28] Non ego [29] Myrmidonum sedes [30] Dolopumve superbas
Aspiciam, [31] aut Grajis servitum matribus ibo,
[32] Dardanis, & divae Veneris nurus:

1 Alludit ad ritus funebres priscorum: undè, Nequicquam ait se inclamasse uxorem, de quâ jam conclamatum esse crederet. 2 Quaerenti eam. 3 Modo, aut mensurâ. 4 Infeliciter mihi ereptum. 5 Imago ejus erat maior, quam ea esset, quam noram, id est, erat major, quàm ea ipsa, cujus imago erat. 6 Stupore adeò lapsus est in quantitate syllabae, cui corripiendae Grammatici Systolen adhibent. 7 Capilli. 8 Adhaesit, id est, non potui loqui. Ter. in Eun. *Lingua haeret metu.* 9 Creüsa aut imago ejus visa est, cœpit. 10 Magna & inutili, vehementi. Sic Ecl. 9. Insani *feriant sine littora fluctus.* Supra de Chorœbo: insano *Cassandrae incensus amore.* 11 Delectat te indulgenter operam dare. 12 Marite. 13 Nutu & voluntate Deorum. 14 Sociam itineris tui vi & clam portari. 15 Jovis periphrasis. 16 Sc. *restant.* 17 Amplum mare navigandum est. Metaphora ab agris. 18 Italicam. 19 Thuscus. Namque Lydi, Tyrrheno duce, in hac Italiae parte consederant: *Ubi Lydia quondam Gens bello praeclara, jugis insedit Hetruscis.* l. 8. & 10. 20 Pinguia, fertilia. 21 Fluxu, impetu aquarum. 22 Tiberis Syncope. Albula initio dictus: verùm quod in trajectu ejus, Tiberinus, Albanorum rex, submersus sit, Tiberis nomen sortitus est: labitur ex Apennino monte. 23 Ad Tiberim in Italia. 24 Consolatur à spe commodarum & suavium rerum. 25 Lavinia Latini regis filia. 26 Quas effundis super me Creüsa tibi dilecta. 27 Depelle igitur. 28 Neque enim in manus hostium Graecorum veni inter captivas abducenda. 29 Thessalorum illorum. 30 Sociorum Pyrrhi. Has duas nationes pro Graeciâ posuit. Vide supra. 31 At contrà Hecuba *modò regia conjux, Regia dicta parens, Asiae florentis imago*, se Penelopae servitum ituram conqueritur apud Ovid. 13. Met. *modo maxima rerum*, &c. 32 Ego Dardani neptis, & ab illo inclyto viro, Jovis filio, oriunda. Pathos à conditione.

[1] Sed me magna deûm genetrix [2] his detinet oris.
Jamque vale, & [3] nati serva communis amorem.
Haec ubi dicta [4] dedit, lacrimantem, & multa volentem
Dicere, deseruit, [6] tenuisque recessit in auras.
[7] Ter conatus [8] ibi [9] collo dare brachia [10] circùm;
Ter [11] frustra comprensa [12] manus effugit imago,
[13] Par levibus ventis, [14] volucrique simillima [14] somno.
[15] Sic demum [16] socios, consumtâ nocte, reviso.
Atque [17] hic ingentem comitum [18] adfluxisse novorum
Invenio admirans [19] numerum, matresque, virosque,
Collectam [21] exsilio pubem, miserabile vulgus.
Undique convenere, animis opibusque [22] parati;
In quascumque velim [23] pelago deducere terras.
[24] Jamque [25] jugis summae [26] surgebat Lucifer [27] Idae,
[28] Ducebatque diem: Danaique obsessa tenebant
Limina portarum: nec spes [29] opis ulla dabatur.
[30] Cessi, & [31] sublato [32] montem genitore petivi.

1 De Creüsa memoriæ proditum est, a Deûm matre & Venere Græcis præreptam esse, & vindicatam in libertatem. Alii putant, Virgilium hic innuere, Creüsam esse mortuam, & sepultam tellure detineri; Terram, communem omnium parentem *Matrem Deûm* vocans. 2 In his regionibus. 3 Iüli Ascanii. 4 Creüsa. 5 Me. 6 Vix palpabiles. 7 Τρὶς μὲν ἐφωρμήθην, ἑλέειν τέ με θυμὸς ἄνωγε, Τρὶς δέ μοι ἐκ χειρῶν σκιῇ ἴκελον ἢ καὶ ὀνείρῳ Ἔπτατ'. Odyss. 11. 8 Eo tempore, quo aufugerat. 9 Ejus. 10 Per circuitum complectendo ea. 11 Quia contineri nequibat. 12 Meas. 13 Similis. 14 Citò avolanti phantasmati. 15 Id est certior factus, quia conjugem amissam recuperare non poteram. 16 Quos in monte Ida dereliquerat in valle reconditos. 17 Ubi meos reliqueram. 18 In morem fluctuum advenisse. 19 Si Dareti Phrygio credimus, 3400. 20 Matronas. 21 Ad exilium mecum obeundum. 22 Sc. *sejui*. 23 Per pelagus. 24 Auroræ descriptio. 25 Super verticem. Sol & stellæ Poëtis, ex opinione & sensu vulgi dicuntur montes prospicere & ex pelago oriri. 26 Oriebatur stella matutina lucem ferens. 27 Montis sylvosi in Phrygiâ. 28 Ferebat: quia solem præcedens nuntiat esse diem. 29 Servandæ aut recuperandæ urbis. 30 Locum dedi fatis, per Laocoontis exitium, per diligentiam matris, quæ mihi Deos potiùs, quam Græcos, inimicos ostendit, per incendium ex filii mei vertice, per hortationem patris, & religiosas voces uxoris. 31 Humeris meis. 32 Idam.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS
AENEIDOS
LIBER III.

ARGUMENTUM.

EVersâ Troja, Æneas, collectis suorum reliquiis, quæ cædi flammisque supererant, parataque apud Antandrum viginti navium classe, primum in Thraciam defertur: ubi cum futuræ urbis fundamenta poneret, territus Polydori a Polymnestore cæsi, prodigiis, Delum petit. Consultoque ibi Apollinis oraculo, cum antiquam gentis suæ matrem, hoc est, primam originis suæ terram repetendam didicisset, falsa Anchisæ patris interpretatione adductus Cretam contendit. Verum cum ibi quoque, positis jam mœnibus, gravissima peste exagitaretur, in somnis monitus à Diis penatibus, relicta Creta Italiam petit. Ibi subitò oborta tempestate primum ad Strophades insulas appulsus, ab Harpyiis infestatur: mox Actium delatus, in honorem Apollinis ludos celebrat. Inde Corcyram prætervectus, Epirum tenet: quæ id temporis Heleno Priami filio parebat, cui post Pyrrhi cædem Andromache in conjugium cesserat. Helenus Æneam hospitio excipit, omnique humanitatis genere complectitur, imminentiumque terra marique periculorum, certiorem facit. Æneas, relicta Epiro, Tarentum, primamque Italiæ oram prætervectus, ad eam Siciliæ partem, quæ Ætnæ monti adjacet, appellitur. Ibi Achæmenidem ab Ulysse in Cyclopis antro desertum, supplicem recipit, edoctusque ab eo de Cyclopum feritate, inde anchoras solvit: memorque præceptorum Heleni, vitatis Charybdis & Scyllæ periculis, Siciliæ littora longo circuitu circumvectus, tandem Drepanum advehitur, ubi Anchises tum senio, tum longæ navigationis jactatione fatigatus fatis concedit. Inde Italiam petiturus, immissa ab Æolo subita tempestate, in Africam ejicitur: quam partem libro primo exsequitur.

POstquam [1] res Asiae, Priamique evertere [2] gentem
[3] Immeritam [4] visum superis, [5] ceciditque [6] superbum

1 Imperium Trojanum, florentissimum in Phrygia minore, quæ in Asia, *Columen eversus occidet Pollentis Asiæ.* Sen. Troa. 2 Progeniem & domum. 3 Invidiose in Deos & fata causam excidii rejicit. 4 Placuit. Sic loquebantur veteres in rebus parum secundis. Lib 2. *Diis aliter visum* 5 In cineres corruit 6 Magnificè & superbè exstructum, nobile.

[1] Ilium,

[1] Ilium, & omnis [2] humo fumat [3] Neptunia Troja;
Diversa [4] exsilia, & [5] desertas [6] quaerere terras
[7] Auguriis [6] agimur divûm, [8] classemque sub ipsâ
[9] Antandro & [10] Phrygiae [11] molimur montibus Idae;
Incerti quo fata [12] ferant, ubi [13] sistere detur;
[14] Contrahimusque [15] viros. Vix [16] prima inceperat [16] aestas;
Et pater Anchises dare [17] fatis vela jubebat:
Litora cùm [18] patriae lacrimans portusque relinquo,
[19] Et [20] campos ubi Troja fuit. Feror [21] exsul in [22] altum
Cum sociis, natoque, [23] Penatibus, & [24] magnis DIs.
[25] Terra [26] procul [27] vastis [28] colitur [29] Mavortia campis,
([30] Thraces arant) [31] acri quondam [32] regnata [33] Lycurgo;
Hospitium antiquum [34] Trojae, [35] sociique Penates,

1 Præcipuum oppidum in Troja. 2 De terrâ adhùc fumat. Nam cum excidium, cædes, & incendium citò desierint, fumus diutius perseveravit. 3 A Neptuno mœnibus cincta & fabricata. Ovid. 11. Met. 4 In quibus exules degamus. 5 Ab incolis desertas, adeoque vacuas: *vel*, à Dardano quondam derelictas, Italas sc. ut Thraciam, Siciliam, Cretam, &c. 6 Ad quærendum impellimur. Græcismus ἀγόμεθα ζητεῖν. 7 Imperiis, fatis, oraculis, prodigiis Deorum: ut quæ per crinem flagrantem Iüli, & per stellam, quæ facem ducebat, portendebantur: item per monita Hectoris & Creüsæ. l. 2. 8 Collectionem navium. 9 Oppido ad radicem montis, in quo Paris inter Deas judicârat, montes autem Idæ numerant 4. Phalacran, Lecton, Pergamon, Gargaron. 10 Quia etiam Ida in Creta est, sed classem parabat inter Antandrum & Idam montem. 11 Cum mole & difficultate paramus. 12 Avehant nos. 13 Subducere classem, & finire errores. 14 Congregamus. 15 Quorum in 1. meminit, Ilioneum, Cloanthum, Sergestum, Gyan, Leucaspin, Achaten, atque alios. 16 Verna temperies. Ab opportuna anni parte. 17 Secundùm fata & arbitrium Deorum, aut ut fata indicabant. 18 Pathos à loco. 19 *Ecce*, inquit Macrob. l. 5. c. 1. *paucissimis verbis maximam civitatem hausit Venit summa dies*, &c. 20 Arabiles sc. quia jam ignis omnia exederat. 21 Pathos à statu & conditione. 22 Mare. 23 De penatibus l. 1. & alibi. 24 Diis majorum gentium, qui publicè celebrantur, & quorum maximum imperium ac numen erat: qui sunt Jupiter Neptunus, Apollo, &c. Enniano disticho inclusi. Vide Macrob. l. 3. c. 4. 25 Thracia sc. quam describit ab habitatoribus, militari laude, priscis gentis regibus & regni usu. Docet quomodo coactus sit diversa quærere exilia. 26 A Troja. 27 In valdè amplis campis. 28 Subigitur ab agricolis. 29 Bellicosa: undè Marti patria assignatur. 30 Quam terram Thraces assiduo labore exercent. 31 Severo, bellicoso, strenuo: vites enim omnes succidi jussit, exosus Thracum ebrietatem. 32 Gubernata. 33 Thracum rege. Non ergo intelligit hic Lycurgum, sanctissimum illum Lacedæmoniensem legislatorem, sed Dryantis filium. 34 Trojanorum, qui jure hospitalitatis olim à Thracibus accipiebantur, & eos vicissim accipiebant. 35 Confœderati & amici.

Dûm

Dùm fortuna [1] fuit. Feror [2] hùc, & [3] litore curvo
[4] Moenia prima [5] loco, fatis ingressus [6] iniquis:
Aeneadasque meo [7] nomen de nomine [8] fingo.
[9] Sacra [10] Dionaeae matri, divisque [11] ferebam
[12] Auspicibus coeptorum operum: [13] superoque [14] nitentem
[15] Caelicolûm [16] regi mactabam in litore [17] taurum.
[18] Fortè fuit [19] juxta [20] tumulus, [21] quo cornea summo
Virgulta, & [22] densis hastilibus horrida [23] myrtus.
[24] Accessi, viridemque ab humo convellere * silvam
Conatus, ramis [25] tegerem ut frondentibus aras:
[26] Horrendum, & dictu video mirabile [27] monstrum.
Nam, quae prima [28] solo ruptis radicibus * arbos
Vellitur, [29] huic [30] atro [31] liquuntur sanguine guttae,
Et terram [32] tabo maculant. Mihi [33] frigidus horror
Membra [34] quatit, [35] gelidusque [36] coit formidine
[37] sanguis.
Rursus & [38] alterius [39] lentum convellere vimen

1 Sc. *prospera*, id est, dùm fortunati fuimus. 2 In hanc terram, id est, Thraciam. 3 Sc. *in*. 4 Æni oppidi. 5 Statuo. 6 Non faventibus. 7 Fuit appellata hæc urbs ab Æneæ nomine Ænos, & populi Æneadæ 8 Voco populos illius civitatis Æneades. 9 Sacrificia. 10 Veneri, matri meæ, Dionis ex Jove filiæ, quæ una Nympharum Tethyos & Oceani fuisse dicitur 11 Offerebam. 12 Auxiliatoribus, aut faventibus, inchoatis operibus. Hinc *auspicari*, est bonis auspiciis feliciterque inchoare: ducta Metaphora ab auspiciis. 13 Cœlesti, supremo. 14 Nitidum, utpote pinguem & saginatum: *vel*, candidum, ex religione. quia Diis superis candidæ offerebantur victimæ, Diis inferis nigræ. 15 Cœlicolarum Syncope 16 Jovi. 17 Sacrificium non litans, itaque secutum. *Horrendum dictu, & visu miserabile monstrum* Nam Jovi nusquam, sed vel Apollini. aut Neptuno, aut Marti, taurus sacrificabatur. Committitur ergo res non ignorantia, sed ut monstro locum faceret secuturo, ut docet Macrob. l. 3. c. 10. Alii tamen taurum ritè Jovi immolari tradunt. 18 Commemorat occasionem insecuti prodigii 19 Prope eum locum. 20 Et collis sepulchrum. 21 In quo tumulo summo, id est, in cujus vertice erat virgarum pullulantium densitas corni arboris. 22 Densitate virgultorum, undè facile hastilia fierent, inculta & aspera. 23 *At myrtus validis hastilibus, & bona bello Cornus*. 2 Georg 24 Tumulum * Frondes, frutices virgarum, seu densa illa hastilia virentia. 25 A causa finali. Solemne enim priscis erat, aras frondibus vestire ac ornare 26 Maxime admirandum, & stupendum. 27 Nam, cum ramos evellerem, effluxit sanguis, quod monstri simile erat. 28 Terrâ, in quâ sustentabatur. 29 Arbori. 30 Atri sanguinis. 31 Defluunt. 32 Sanguine atro & corrupto contaminant. Lucret. l. 3. *Et terram conspergere tabo*. 33 Me frigidum faciens. Metonym. 34 Concutit & tremere facit. 35 Quasi congelatus. 36 Concrescit & constringitur præ timore 37 Meus. 38 Arboris 39 Molle & flexibile.

[1] Insequor, & caussas penitùs [2] tentare latentis:
Ater & [4] alterius sequitur de cortice sanguis.
Multa [5] movens animo, Nymphas [6] venerabar agrestis,
[7] Gradivumque patrem, [8] Geticis qui praesidet arvis,
[9] Ritè secundarent visus, [10] omenque levarent.
[11] Tertia sed postquam majore * hastilia [12] nisu
Adgredior; genibusque [13] adversae obluctor arenae;
(Eloquar, an sileam?) gemitus [14] lacrimabilis imo
[15] Auditur tumulo, & vox [16] reddita fertur ad auris:
[17] Quid miserum, Aenea, laceras? jam parce sepulto:
[18] Parce pias scelerare manus. Non me tibi Troja
[19] Externum [20] tulit: aut cruor hic de stipite [21] manat.
Heu! fuge [22] crudelis terras, fuge litus [23] avarum.
Nam [24] Polydorus ego. Hic [25] confixum [26] ferrea [27] texit
Telorum [28] seges, & [29] jaculis increvit acutis.
Tùm verò [30] ancipiti mentem formidine pressus
[31] Obstupui, [32] steteruntque comae, & vox faucibus [33] haesit.
[34] Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
[35] Infelix Priamus [36] furtim mandârat alendum

1 Insequenter conor. 2 Tentando scrutari. 3 Mihi ignotas. 4 Virgulti 5 Agitans. 6 Hamadryades, arborum præsides & inquilinas nativas: veritus ne forte ipsarum sanguinem elicuissem. 7 Martem, Thraciæ præsidem & Deum bellicosum. Aliis placet à *gradiendo* dictum esse, quòd se *gradatim* in bellum vadatur. Nec verò desunt, qui, ἀπὸ τοῦ κραδαίνειν, id est, *a vibrando* deducant: quòd hastæ in bello *vibrentur*, torqueanturque. 8 Thraciæ arvis, cujus partem olim tenuerunt Getæ. 9 Ut prosperas facerent visiones & prodigium illud. Liv. l. 1. *Hoc velut domestico exterritus visu.* 10 Portentum illud leve ac bonum facerent. 11 Docet, quomodo agnoverit Polydorum illic sepultum, postquam à Polymnestore occisus fuerat. * Tertium virgultum. 12 Conatu evellendi. 13 Incumbo terræ, quæ in littore arenoso esse solet, mihi oppositæ. 14 Quasi à lachrymante editus. 15 A me. 16 Data, facto jam transitu. 17 Loquitur umbra Polydori. 18 Cave polluere manus tuas insontes. 19 Sed civem propinquum, affinem. 20 Produxit, educavit. 21 Distillat. 22 In quibus impium facinus commissum est. 23 In quo avarus rex imperium tenet. 24 Filius Priami, quem nostri esse creditum Polymnestori 25 Confossum. 26 Jacula cornea myrteaque ferro armata, quæ è sepulchra enata constituunt hoc virgultum Allusumque volunt ad hastam à Romulo ex Aventino in palatium jactam, quæ, radice actâ, in arborem excrevit. 27 Sepelivit & occultavit. 28 Multitudo, copia. 29 Reviruit in hastilia illa acuta, quæ avellis. 30 Me ancipitem & dubium, quid facerem reddente. 31 Idem habetur versus sub fine sec lib. 32 Obriguerunt capilli. 33 Adhæsit. Ter Eun. *Lingua hæret metu.* 34 Digreditur à cœptâ narratione, Per occasionem prodigii ostentati, in historiam Polydori Adi Euripidis Hecubam, & Ovid. 13. Met. & Dictyn Cret. 35 Propter casum, qui pòst evenit. 36 Secreto, ne res hostibus innotesceret, & puer ad cædem deposceretur.

Thre-

[1] Threïcio regi; [2] cùm jam diffideret [3] armis
Dardaniae, cingique urbem obsidione videret.
[4] Ille, [5] ut opes fractae Teucrûm, & fortuna [6] recessit,
[7] Res Agamemnonias [8] victriciaque arma secutus,
[9] Fas omne abrumpit: [10] Polydorum obtruncat, & [11] auro
Vi potitur. [12] Quid non mortalia pectora cogis
Auri [13] sacra fames? [14] postquam pavor ossa reliquit,
Delectos populi ad [15] proceres, [16] primumque parentem,
[17] Monstra deûm [18] refero, &, [19] quae sit sententia, posco.
Omnibus [20] idem [21] animus, [22] scelerata [23] excedere terrâ;
Linqui [24] pollutum hospitium, & dare [25] classibus austros.
Ergo [26] instauramus Polydoro funus, & ingens
[27] Aggeritur tumulo tellus: [28] stant manibus arae
Caeruleis maestae [29] vittis, [30] atrâque cupresso;
Et [31] circùm [32] Iliades crinem [33] de more solutae.
[34] Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
Sanguinis & [35] sacris [36] pateras: [37] animamq; [38] sepulcro

1 Thraciæ regi Polymnestori: cui Ilione maxima natarum Priami, nupserat. 2 In spem restaurandi regni Troj. quod ipse Priamus in se redempto expertus fuerat. *Consilium sapiens, sceleris nisi præmia magnas Adjecisset opes.* 13. Met. Ovid. 3 Portentis Trojæ, id est, cum incepisset desperare de salute Trojanorum & Trojæ. 4 Polymnestor. 5 Postquam. 6 Ab eis. 7 Partes Agamemnonis, Imperatoris exercitus Græcorum. 8 Victorum Græcorum. 9 Jus hospitale & socia fœdera violat. 10 Caput Polydori amputat. 11 Deposito cum Polydoro. 12 Ad quid, id est, ad omne nefas. Epiphonema per interrogationem prolatum, ut augeatur indignatio. Sal. Cat. *Namque avaritia fidem, probitatem, cæterasque bonas artes subvertit: pro his superbiam, crudelitatem, Deos negligere, omnia venalia habere edocuit:* Vide Horat. Od. 16 l. 3. 13 Exsecranda cupido. Virg. sacras *depellere tædas.* 14 Redit à digressione ad omissam narrationem. 15 Primores & principes. 16 Et præcipuè. 17 Portenta. 18 In consultationem porto, propono. 19 Quid faciendum sentiant. 20 Uniformis. 21 Erat. 22 Scelere tanto pollutâ. 23 Ut excederemus. 24 Violatum tali cæde. 25 Classes ventis Hypallage 26 Ab integro facimus errantibus Polydori manibus sepulchrum aut officium funebre, quod prætermissum erat. 27 Magna moles terræ accumulatur & apportatur ad tumulum exstruendum 28 Positæ, erectæ sunt Diis inferis. 29 Sertis. 30 Tristi, funebri, & ob id ingratâ: quare pro funebri signo ante domos funestas poni consuevit. 31 In circuitu. 32 Mulieres Trojanæ stant habentes crinem passum & sparsum per colla. 33 Patriæ, aut exequiarum. 34 Inferimus in tumulum pocula in morem navium, id est, cymbarum facta; abundè repleta lacte recens mulso *Cymbia* autem diminutivè dicta sunt à *cymbâ*, quod navigii genus est. Vide Macrob. Sat l. 5. c. 21. 35 Ex sacrificio collecti. 36 Pocula patentia orificio amplo. 37 Polydori. 38 Consepelimus.

Condimus, & magnâ [1] supremùm voce ciemus.
[2] Indè, ubi prima [3] fides pelago, [4] placataque venti
Dant maria, & [5] lenis [6] crepitans vocat [7] auster in altum,
[8] Deducunt socii navis, & litora conplent.
[9] *Provehimur* portu: [10] terraeque, urbesque recedunt.
Sacra mari colitur medio gratissima [11] tellus
[12] Nereïdum matri, & Neptuno [13] Aegeo:
Quam [14] pius [15] Arcitenens, oras & litora circùm
[16] Errantem, [17] Gyaro celsa [18] Myconoque [19] revinxit:
[20] Inmotamque coli dedit, & [21] contemnere ventos.
[22] Hùc feror: haec fessos tuto placidissima portu
Accipit. [23] Egressi veneramur [24] Apollinis [25] urbem.
Rex [26] Anius, rex idem hominum Phoebique sacerdos,
[27] Vittis & sacrâ [28] redimitus tempora [29] lauro,
[30] Occurrit: veterem Anchisen [31] agnoscit [32] amicum.
Jungimus [33] hospitio dextras, & [34] tecta subimus.
[35] Templa dei [36] saxo venerabar structa vetusto.

1 Ultimum Vale ter conclamamus. 2 Deinde, postquam officium funebre peregimus 3 Confidendi ratio est facta pelago, id est. ubi primum satis potuimus confidere pelago. & citra periculum vela dare. 4 Tranquilla. 5 Leniter flans. 6 Cum crepitu ad navigandum hortatus 7 Quilibet ventus 8 Deorsum ducunt à littore, quo eas subduxerant. Hujus enim contrarium est. *subducere*; ut l. 1. *Urbem quam statuo. vestra est*, subducite *puppes*. 9 Porrò avehimur. 10 Videntur navigantibus recedere, cùm ipsi recedant. Oculus quippe nos quiescere judicans, motu conspecto quasi semet retractans, terram retrò tendere opinatur. 11 Delos ins. dicta priùs Ortygia. 12 Doridi. 13 Æges urbs erat Eubœæ. ubi templum Neptuni Ægæi: unde & nomen mari Ægæo: quod tamen alii à scopulo αἶγα referente dictum autumant: alii à fluctibus protervis & αἰγῶν more insultantibus. 14 In matrem, quam ulta est Pythone interempto. & in patriam Delon, quam priùs fluctuantem vado alligavit ac fixit. 15 Apollo, κλυτότοξος, ἑκηβόλος. Vide Macrob l. 6. c. 5. 16 Vagantem & fluctuantem. 17 Insula in mare Ægæo: in qua mures ferrum arrodunt. 18 Insulâ, quæ Ovid 7 Met. *humilis*. sed in qua mons celsus Dimastus. 19 Colligavit. 20 Eum immobilem & quietam, vadoque fixam habitari. 21 Nihil curare ventos. undè priùs agitabatur. 22 In hanc terram Delon nunc ita firmam ac stabilem, ut nullis tempestatibus sede sua dimoveri possit. 23 Navibus. 24 Qui eam firmavit. 25 Delon 26 Filius Apollinis ex Staphyli filia, quem regno & sacerdotio Deli pater honoravit. Quin & olim apud varias gentes ipsi Reges atque imperatores, iidem Sacerdotes erant & Pontifices. 27 Quia sacerdos. 28 Cinctus. 29 Quia rex. 30 Nobis 31 Iterum novit. *Agnosco* enim & *cognosco* ita plerique distinguuntur, ut *agnoscere* dicamus olim notos: *cognoscere*. priùs incognitos. 32 Suum. 33 Hospitalitatis jure. 34 Regia sc. id est, regiam ipsam intramus. 35 Templum Apollinis. 36 Ubi templum Delphicum, aliaque in Græcia incendiis, prædonibus, ac terræ motibus diruta essent, Delium intactum semper manebat eodem saxo. Macrob. 3. l. 6. c. Sat.

[1] Da propriam, [2] Thymbraee, domum: da moenia [3] fessis,
Et [4] genus, & [5] mansuram urbem. Serva [6] altera Trojae
Pergama, relliquias Danaûm, atque [7] inmitis Achillei.
Quem sequimur? quòve ire jubes? ubi ponere sedes?
Da, [8] pater, [9] augurium; atque animis [10] inlabere nostris.
[11] Vix ea fatus eram: tremere omnia visa repentè,
[12] Liminaque, laurusque [13] dei; totusque moveri
Mons circùm, & mugire [14] adytis [15] cortina [14] reclusis.
[16] Submissi petimus [17] terram, & [18] vox fertur ad auris:
[19] Dardanidae [20] duri, quae vos à stirpe parentum
Prima tulit [21] tellus, eadem vos [22] ubere laeto
Accipiet [23] reduces. [24] Antiquam exquirite [25] matrem.
[26] Hic [27] domus Aeneae [28] cunctis dominabitur [28] oris,
[29] Et nati natorum, & [30] qui nascentur ab illis.
Haec Phoebus: mixtoque ingens exorta tumultu
Laetitia: & [31] cuncti, quae sint ea moenia, quaerunt,
[32] Quò [33] Phoebus vocet errantis, jubeatque reverti.

1 Et dico sc. ostende nobis habitationem nobis debitam & perpetuam, in quâ permanere possimus. 2 Apollo cui templum fuerat huc usque in Thymbræo campo prope Trojam. 3 Nobis. 4 Propagationem generis. 5 Perduraturam 6 Nos, qui sumus secunda mœnia, id est, tutamina Trojæ. 7 Crudelis. 8 Apollo. 9 Oraculum, aut aliud evidens signum, quo certi simus, quò eundum sit. 10 Illabendo significa, ita ut & credere & intelligere valeamus. 11 Docet, quod subsecutum sit oraculum, &c. 12 Templi. 13 Apollinis, id est, quæ in tutela ejus est, eò quòd Daphne puella, ab eo adamata, in laurum conversa fingitur. 14 Secretioribus penetralibus; quæ adire non licet, apertis. 15 Locus secretior, corio Pythonis tectus, undè responsa edebantur. 16 Humiliati. 17 Ut ab adytis perfectè vocem acciperemus. 18 Audimus vocem dicentem. 19 A Dardano oriundi, qui & ipse ortum habuit ex Italia: quam vel hinc innuere voluit Oraculum ab illis repetendam. 20 Variis laboribus exerciti, fortes. 21 Italia. 22 Læta fœcunditate. 23 Redeuntes. 24 Terram patriam, id est, Italiam: sed non intellexerunt hoc Trojani. Allusum simul ad historiam Bruti & Tarquiniorum Liv. 1. qui cùm oraculum Delphici Apollinis peterent, responsum est, ejus imperium fore, qui primus matrem reversus oscularetur. Quod solus Brutus agnoscens, de navi egressus, simulans casum, osculatus est terram: undè & potitus imperio est. 25 Ovid. 13. Met. super eadem re: *Cumque die surgunt, adeuntque oracula Phœbi, Qui petere antiquam matrem, cognataque jussit Littora.* 26 In Italiâ. 27 Æneæ posteri. 28 Orbi terrarum: imperium Romanum innuit. 29 Καὶ παῖδες παίδων, τοί κεν μετόπισθε γένωνται. Iliad. 20. 30 Omnes in infinitum succedentes. 31 Trojani. 32 Ad quæ. 33 Apollo.

Tum

Tum [1] genitor [2] veterum volvens monumenta virorum.
Audite, ô proceres, ait, & [3] spes discite vestras.
Creta [4] Jovis magni [5] medio jacet insula [5] ponto;
Mons [6] Idaeus ubi, & [7] gentis cunabula nostrae
[8] Centum urbis [9] habitant magnas, [10] uberrima regna:
[11] Maximus undè pater, si [12] rite audita recordor,
Teucrus [13] Rhoeteas [14] primùm est advectus ad oras.
[15] Optavitque locum [16] regno. Nondùm [17] Ilium, & arces
[18] Pergameae [19] steterant: [20] habitabant vallibus imis.
[21] Hinc mater [22] cultrix Cybele, Corybantiaque aera,
Idaeumque nemus: hinc fida silentia [23] sacris,
[24] Et juncti currum dominae subière leones.
Ergo agite, &, divûm ducunt quâ jussa, [25] sequamur:
[26] Placemus ventos, & [27] Gnossia regna petamus:
Nec longo [28] distant [29] cursu: [30] modò Juppiter adsit,
[31] Tertia lux classem Cretaeis sistet in oris.

1 Anchises. 2 Animo agitans testimonia, quæ nos admonere possent majorum nostrorum, undè originem traximus. *Monumenta* dicta videntur à *monendo*, & esse ea omnia, quæcunque vel defuncti causa ædificantur, vel ad memoriam alicujus, ut nos illius admoneant, ut sepulchra, statuæ, libri & similia. 3 Undè requiem vicinam sperare potestis. 4 In qua magnus Jupiter natus dicitur. 5 In mari Mediterraneo. 6 A quo is, quem in Phrygia fuisse legimus, nomen accepit. 7 Primæ origines nostri generis *Cunabula* proprie lectuli sunt, in quibus infantes ponuntur. Hinc per Metaphoram pro primordiis & origine alicujus sumitur, ut hoc loco. 8 Ἑκατόμπολιν Cretam. Ariadne Theseo apud Ovid. *Non ego te, Crete, centum digesta per urbes Aspiciam, puero cognita terra Jovi.* 9 Cretenses. 10 Fertilissima. Referunt ad illa oraculi: *eadem vos ubere læto Accipiet reduces.* 11 De qua insula primus autor generis nostri. 12 Ut decet. 13 Phrygias, à *Rhœteo*, Trojæ promontorio. 14 Primus. Fallitur autem in ea re Anchises, quia ante Teucrum venerat Dardanus. 15 Elegit Teucer: ut l. 1. *Pars optare locum tecto.* 16 Ad regiam exstruendam. 17 Oppidum præcipuum Trojæ. 18 Trojanæ. 19 Erectæ erant. 20 Incolæ. 21 Ex hac insula, vel, à Teucro inductus cultus matris Deorum Cybeles: cymbala, quæ à Corybantibus pulsantur, & quibus Jovis nascentis vagitus celabatur. Idæ nomen & religio; silentium in sacris: Dea *Turrigeraque urbes, bijugique ad frena leones:* ut 10. l. Æn. 22 Exornatrix regionis nostræ. 23 Cœpta sunt sacrificiis aut rebus sacris agendis, quæ nefas erat notificare. 24 Ex imitatione hujus gentis tractus est mos, ut currus Cybeles à leonibus traheretur. Alludit ad fabulam Hippomenis & Atalantæ, quos Cybele in leones vertit, currumque suum subire coëgit: de qua Ovid. Met. 10. 25 Navigemus in Cretam. 26 Propitios nobis reddamus Deos ventorum, sacrificio facto. 27 Cretam: cujus urbes insignes Gortyne, Cydon, Gnossus, Synecd. 28 A Delo. 29 Spatio. 30 Dummodò cœlum, aura, & venti nobis auxilio sint & faveant. 31 Tertius dies.

[1] Sic [2] fatus, [3] meritos [4] aris mactavit honores,
Taurum [5] Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo,
[6] Nigram [7] Hiemi pecudem, [8] Zephyris felicibus albam.
Fama [9] volat, [10] pulsum regnis [11] cessisse paternis
[12] Idomenea ducem, [13] desertaque litora Cretae,
Hoste vacare [14] domos, sedesque [15] adstare [16] relictas.
Linquimus [17] Ortygiae portus, [18] pelagoque volamus,
[19] Bacchatamque [20] jugis [21] Naxon, [22] viridemque Donysam,
Olearon, [23] niveamque Paron, [24] sparsasque per [25] aequor
[26] Cycladas, & [27] crebris [28] legimus freta consita [27] terris.
[29] Nauticus exoritur [30] vario certamine [29] clamor
Hortantur socii, Cretam [31] proavosque petamus.
Prosequitur [32] surgens à puppi ventus [33] euntis,
Et [34] tandem [35] antiquis [36] Curetum [37] adlabimur oris.
Ergo avidus muros optatae [38] molior urbis,
[39] Pergameamque voco. Laetam [40] cognomine gentem
Hortor [41] amare focos, arcemque attollere tectis.

1 Docet sacrificio peracto in Cretam profectos, & illinc pestilentia rursùs pulsos. 2 Anchises 3 Diis debitos 4 Ad aras. 5 His enim duobus tantum, & Marti tauro sacrum fiebat. 6 Quia infaustus est Deus. 7 Tempestati, pro Deo consecratæ à Romanis. Cicero 3. de Naturâ Deorum. 8 Species pro genere. 9 Velociter circumfertur. 10 Regno à suis pulsum, quod à Trojâ redeunti sibi filium gratulatum progressum immolare parabat; ex voto, oblaturum se quod primum occurreret. 11 Excessisse. 12 Deucalionis filium. 13 A duce 14 Cretenses 15 Paratas esse. 16 A duce profugo 17 Deli, ita appellatæ ab ea Ortygia, quæ in Ætolia est. Alii à coturnicibus, quæ ὄρτυγες, & ibi frequentes. 18 Et celerrimè navigamus per pelagus, 19 Bacchi Orgiis celebratam: ut 2. Georg. *Virginibus bacchata Lacænis Taygeta.* Al. *Bacchatam*, id est, vitibus consitam. 20 In montibus. 21 Insulam. 22 A pabulo, quo abundat: Vel, à marmore viridi insignem maris Ægæi insulam. 23 Niveo marmore nobilem. 24 Unde & σποράδες dictæ hæ insulæ: & *freta hac terris consita*. Præferunt alii lectionem *concita*, id est, æstu scil. crebro & reciprocis undis commota. 25 Ægæum. 26 Insulas in circuitu in morem Cycladis vestis, & circa Delon in orbem sitas. 27 Insulis toto mari sparsis, & quasi disseminatis 28 Prætervavigamus, prætervehimur. 29 Nautarum hortantium se invicem, κέλευσμα. 30 Quia cum secundo uterentur vento, certatim incumbebant veloci navigationi. 31 Majores nostros. 32 Flans à posteriori parte navis, & ita à tergo. 33 Nos proficiscentes. 34 Post longa desideria, vel post bidui navigationem. 35 Unde antiquam originem traximus. 36 Populorum in Cretâ, qui primi cultores ejus fuerunt. 37 Infrà: *Ignarique via Cyclopum allabimur oris.* 38 Cum mole exstruo. 39 Urbem sic Pergamum inter Cretæ urbes agnoscunt Geographi vet. 40 Urbis. 41 Sacrificia celebrare: vel domos privatas exstruere, & arcem juxta in editiore loco ad defensionem. Vel, tecta arci imponere, per Hypallagen.

Jam-

Jamque fere ſicco [1] ſubductae [2] litore puppes,
[3] Connubiis arvisque novis operata juventus;
[4] Jura domosque [5] dabam: [6] ſubitò cùm tabida [7] membris,
Corrupto [8] caeli tractu, [9] miſerandaque [10] venit
Arboribusque ſatisque [11] lues, & [12] lethifer annus.
Linquebant dulcis [13] animas, aut [14] aegra [15] trahebant
Corpora. [16] Tùm [17] ſterilis [18] exurere [19] Sirius agros
Arebant herbae, & victum ſeges [20] aegra negabat.
Rursùs ad oraclum [21] Ortygiae [22] Phoebumq; [23] remenſo
Hortatur pater ire mari, [24] veniamque precari:
Quam feſſis finem rebus [25] ferat: unde laborum
[26] Tentare auxilium jubeat: quò vertere [27] curſus.
[28] Nox erat, & terris animalia ſomnus [29] habebat.
Effigies ſacrae divûm, [30] Phrygiique Penates,
Quos mecum à Troja, mediisque ex ignibus urbis
Extuleram, viſi ante [31] oculos adſtare [32] jacentis
Inſomnis, [33] multo manifeſti lumine, quà [34] ſe
Plena per [35] inſertas [34] fundebat Luna feneſtras,
Tùm ſic [36] adfari, & curas his demere dictis:
Quod tibi [37] delato Ortygiam dicturus Apollo eſt,
Hic canit, & tua nos en ultrò ad limina mittit.
Nos te, [38] Dardaniâ incenſâ, [39] tuaque arma ſecuti;

1 Erant. 2 In littus. 3 Conjugia contrahere, agros ſignare & colere cœpêre juvenes: ſed non niſi auſpiciis ſumptis & peractis ſacrificiis. Vel, juventus erat ferè operata, id eſt, ſacrificia fecerat propter conjugia, & arva jam primum ab eis arata. Virg. 1. Georg. *Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis.* 4 Civitatis. 5 Eis. 6 Occaſio ad cognitionem erroris circa interpretationem oraculi Deliaci. Deſcribit autem peſtem a cauſis ſuis. 7 Hominum. 8 Aëris regione, aut climate 9 Miſerandos nos faciens 10 Exorta eſt. 11 Peſtis præda ad 3. Georg. ſub finem libri. 12 Mortem per peſtem adferens. 13 Vitam ſuam, id eſt, moriebantur. 14 Illa infirma. 15 Eas animas, id eſt, anhelitum, id eſt, afflabuntur peſte. 16 Inſuper. 17 Quos exurendo ſteriles efficit. 18 Exurebat. Enallage modi. 19 Stella in ore canis: cujus exortu intolerabilis calor in terra ſentitur. *Jam rapidus torrens ſitientes Sirius Indos Ardebat, &c.* 4. Georg. 20 Et ipſa lue facta, propter peccatum Anchiſæ, oraculi perperam interpretati de Creta, non de Italia. 21 Deli, in quo Apollo oracula edebat Vide ſupra. 22 Ad Apollinem. 23 Renavigato 24 Hanc gratiam, ut dicat, *Quem feſſis*, &c. 25 Conſtituat. 26 Attentando obtinere. 27 Navigationis noſtræ. 28 Sic l. 4. *Nox erat, & placidum carpebant feſſa ſoporem Corpora.* Docet, quomodo Dii penates cohortati ſint in Italiam proficiſci. 29 Occupabat. 30 De his lib. 1. & 2. ſupra. 31 Meos 32 Cubantis mei. 33 Mihi viſibiliter apparentes 34 Lumen ſuum infundebat, inſpergebat 35 Quæ ædibus interpoſitæ erant. 36 Affari & alloqui viſi ſunt, ac certiores facere, quonam flectendum ſit iter. 37 Poſtquam delatus fueris in Delon. 38 Troiâ. 39 Tuam protectionem, tuum imperium ſecuti ſumus.

Nos [1] tumidum [2] sub te [3] permensi classibus aequor:
Idem venturos [4] tollemus in astra [5] nepotes,
Imperiumque [6] urbi dabimus. Tu [7] moenia [8] magnis
Magna para, longumque fugae ne [9] linque laborem.
Mutandae [10] sedes. [11] Non haec tibi [12] litora suasit
Delius, aut [13] Cretae jussit considere Apollo.
[14] Est locus, Hesperiam Graji cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebae.
Oenotri coluêre viri: nunc fama, minores
Italiam dixisse, ducis de nomine, gentem.
[15] Hae nobis [16] propriae sedes; [17] hinc [18] Dardanus ortus,
[18] Iasiusque pater, genus à [19] quo principe [20] nostrum.
Surge age, & haec laetus longaevo dicta [21] parenti
[22] Haud dubitanda refer: [23] Corythum, terrasque requirat
[24] Ausonias. [25] Dictaea negat tibi Juppiter arva.
Talibus [26] attonitus visis, ac [27] voce deorum,
([28] Nec sopor illud erat; sed coram agnoscere [29] vultus,
[30] Velatasque comas, praesentiaque ora videbar:
Tùm [31] gelidus toto manabat corpore [31] sudor)
[32] Corripiò è [33] stratis corpus, tendoque [34] supinas
Ad caelum cum [35] voce manus, & [36] munera libo
[37] Intemerata [38] focis. Perfecto laetus [39] honore

1 Procellosum. 2 Sub ducto tuo. 3 Perfectè mensi sumus, id est, pernavigavimus 4 Extollemus. 5 Posteros tuos. 6 Romæ. 7 Romæ sc. septem montes comprehendentis. 8 Nepotibus, posteris. 9 Relinque. 10 Habitationes, id est, discedendum est è Creta 11 Confirmat ab auctoritate oraculi Deliaci: quod perperam interpretatus fuit Anchises. 12 Habitanda. 13 In Cretâ. 14 Topographia Italiæ, à nominis ratione, incolarum antiquitate, rei militari gloria, ubertate soli, & a maioribus, qui inde Phrygiam primi coloniam deduxêre. Habentur quatuor hi versus l. 1. ex ore Ilionei. 15 Hesperia, aut Italia. 16 Perpetuæ. 17 Ex his regionibus Italiæ. 18 Iasius & Dardanus filii Coriti, regis Hetruriæ, de hæreditate patris defuncti decertarunt. Siculus, Hispaniæ rex, Atlantis filius, litteris Iasii accitus fratres pacavit. Dardanus postea Iasium fratrem per scelus interceptum peremit. Quod parricidium ulturus avunculus Siculus, Dardanum Hetruriâ expulit. Ille primùm Samothraciam, indè in Asiam delatus, Ilium condidit: ab illo Erichthonius, Tros, Ilus, Laomedon, *Priamus*. 19 Quorum priori & principe viro Dardano. 20 Trojanum 21 Anchisæ. 22 Certissima & verissima. 23 Hetruriæ opp. a Corito rege conditum: unde Dardanus venit. 24 Italas, ab Ausone Ulysses & Calypsus filio. 25 Cretensia *Dicte* mons Cretæ: hinc *Dictaeus*, id est, Cretensis. 26 Stupefactus visionibus Est autem *Visum*, cum res usu venit eodem modo, quo apparuit. 27 Responso. 28 Nec videbam illud per insomnia. 29 Penatium Deorum. 30 Vittis. 31 Qui stuporem indicabat. 32 Celeriter rapio. 33 Lectis. 34 Sursum erectas. 35 Prece sequenti. 36 Thus & vinum offero. 37 Ritè perfecta. 38 Aris Deorum Penatium. 39 Honorifico sacrificio.

An-

Anchisen facio [1] certum, [2] remque ordine pando.
[3] Agnovit [4] prolem ambiguam, [5] geminosque parentis,
Seque [6] novo veterum deceptum errore [7] locorum.
[8] Tum memorat: Nate, [9] Iliacis exercite fatis,
Sola mihi talis [10] casus [11] Cassandra canebat.
Nunc [12] repeto haec generi portendere debita nostro;
Et saepè Hesperiam, saepè Itala regna [13] vocare.
Sed quis ad [14] Hesperiae venturos litora Teucros
Crederet? [15] aut quem [16] tum vates Cassandra [17] moveret?
[18] Cedamus Phoebo, & moniti [19] meliora sequamur.
Sic [20] ait: & cuncti [21] dictis paremus [22] ovantes.
Hanc [23] quoque deserimus [24] sedem, paucisque [25] relictis
Vela [26] damus, vastumque [27] cavâ trabe currimus aequor.
Postquam [28] altum tenuêre rates, nec jam ampliùs ullae
Apparent terrae, caelum undique, & undique pontus:
Tùm mihi caeruleus supra caput adstitit [29] imber,
[30] Noctem, hiememque ferens, & [31] inhorruit unda tenebris.
[32] Continuò venti volvunt mare, [33] magnaque surgunt
Aequora. Dispersi jactamur [34] gurgite vasto.
[35] Involvêre diem nimbi, & [36] nox humida caelum

1 Certiorem, Gradus pro gradu. 2 Aperio omnia, quo ordine dicta & facta sint 3 Pater Anchises agnovi statim errorem suum, ex geminis originis autoribus, Dardano multò ante ex Italia, Teucro longo post tempore in Phrygiam ex Creta profecto. 4 Gentem Trojanam duplicem: vel, incertam, quo parente, Dardano-ne an Teucro, dicatur orta. 5 Duos: Dardanum sc. & Teucrum. 6 Insolito. 7 Cretæ & Italiæ. 8 Deinde eloquitur. 9 Fatigate, exercitate totum decennium proximum fatis Trojanis debitis 10 Eventus miseros, ut diu erraremus Italiam quærentes 11 Priami filia & vates. 12 Memoria sc. id est, memini fata denuntiasse & signis prædixisse, hæc eventura nostro generi. 13 Exoptare. 14 Italiæ. 15 Vaticiniorum fide sublata, *Dei jussu non unquam credita Teucris*: supra Æn 2. 16 Cùm obsidione urbs nostra premeretur. 17 Incitaret ad credendum. 18 Pareamus monitis Phœbeis, quæ Italiam significant. 19 Quam hic nacti sumus, undè dira peste propellimur. 20 Anchises. 21 Monitis ejus. 22 Lætitiâ exultantes. 23 Ut priùs Thraciam deseruimus. 24 Civitatem in Creta jam exstructam. 25 Qui Pergamum, novam à se conditam urbem, incolerent. Al. *relictis*, id est, pestilentia absumptis. 26 Ventis. 27 Nave incurrimus. 28 Profundum mare, uti est in medio 29 Nubes densa. 30 Caliginem & tempestatem pluviosam, qualis hyberno tempore esse solet. 31 Facta est horrida. 32 Assiduo motu. 33 Integræ convolutiones aquarum oriuntur. 34 Mari amplo. Sic 1. Æn *Apparent rari nantes in gurgite vasto.* 35 Nubes pluviosæ implicuerunt claritatem diurnam. 36 Nubes pluviosa aspectum cœli oculis nostris eripuit.

[1] Abstulit. [1] Ingeminant abruptis nubibus [2] ignes.
[3] Excutimur cursu, & [4] caecis erramus in undis.
Ipse diem noctemque [5] negat discernere [6] caelo,
Nec meminisse viae mediâ [7] Palinurus in undâ.
Tris adeò [8] incertos caeca caligine [9] soles
Erramus [10] pelago: [11] totidem sine [12] sidere noctes.
Quarto terra die primùm se [13] attollere tandem
Visa, [14] aperire procul montis, ac volvere fumum.
Vela cadunt; remis [15] insurgimus: haud mora, nautae
Adnixi torquent spumas, & [16] caerula verrunt.
[17] Servatum ex undis [18] Strophadum me litora primùm
Accipiunt. Strophades [19] Grajo stant nomine dictae,
[20] Insulae in Ionio magno: quas [21] dira Celaeno,
[22] Harpyiaeque colunt aliae, [23] Phineïa postquam
[24] Clausa domus, [25] mensasque metu liquêre priores.
[26] Tristius haud [27] illis monstrum, nec saevior ulla
Pestis & ira deûm [28] Stygiis sese extulit undis.
[29] Virginei [30] volucrum vultus, foedissima ventris
[31] Proluvies, [32] uncaeque manus, & pallida semper
Ora [33] fame.
[34] Hùc ubi [35] delati portus intravimus; ecce

1 Sc. id est, ingeminantur, multiplicantur fulgura, crepant tonitrua. 2 Coruscationes & fulmina. 3 A proposito itinere avertimur. 4 Tenebrosis, in quibus nulla patebat certa via 5 Sc. *se posse* 6 Per inspectionem cæli. 7 Gubernator regiæ navis peritissimus: de quo vide l. 5. 8 Dubios an dies an nox esset. 9 Dies 10 In mari. 11 Etiam tres. 12 Apparitione cujusvis sideris: 13 Nam terra videtur exsurgere, cùm littoribus appropinquamus. 14 Ostendere. 15 Innitimur, ut ad terram appellamur. 16 Maria cærulei coloris invertunt remis suis. Metaphora à scopis ducta ad remos. 17 A submersione & præsenti periculo naufragii liberatum De nautis & olrastro l. 12. Servati ex undis *ubi figere dona solebant* 18 ἀπὸ τῆς στροφῆς, id est, *A reversione:* quod Calaïs & Zethus, Boreæ filii alati, hùc usque Harpyias persecuti, *revertebantur* in Arcadiam, ab Iride moniti, ne ulterius Jovis canes persequerentur: cùm prius *Plotæ* dictæ fuissent hæ insulæ. 19 Vocabulo Græco, nam στροφὴ est *reversio*, ut diximus. 20 Dux. 21 Execrabilis. 22 Monstra volucria & rapacia, unde & nomen habent (nam ἁρπάζω, est *rapio*) tria. Aëllo, id est. Ελῶν ἀλλὰ *alienum tollens:* Ocypete, id est, *citiùs auferens:* Celæno, Celænum Græci *nigrum* vocant *Harpyias malas*, pro nequissimis mulieribus usurpasse videtur Apuleius 23 Phineus rex Arcadiæ, liberos ex priore uxore, suasu Harpalices superinductæ iis novercæ excæcavit. Hanc impietatem Dii ulti & ipsum oculis privarunt, missis insuper his monstris, quæ cibos ejus fœdarent. 24 Harpyiis, per Zethum & Calaïn, Boreæ filios. 25 Regis Phinei, quas prius pollnerant. 26 Execrabilius. 27 Harpyiis. 28 Infernalis lacus. 29 Sunt sc. quales virgines habent 30 Harpyiarum. 31 Sordis effusio. 32 Ungues curvi, Græci γαμψώνυχες. 33 Voracitate. 34 In has Harpyiarum insulas. Docet, quomodo ab Harpyis infestati fuerint. 35 Necessitate sc. nam sponte venimus, non deserimus, nisi necessitate.

[1] Laeta

[1] Laeta boum [2] passim campis armenta videmus,
[3] Caprigenumque pecus, nullo custode, per [4] herbas.
[5] Inruimus [6] ferro, & Divos, ipsumque vocamus
[7] In partem praedamque Jovem. Tum litore curvo
Exstruimusque [8] toros, dapibusque epulamur opimis.
At subitae [9] horrifico lapsu de montibus adsunt
Harpyiae, & magnis quatiunt clangoribus alas,
[10] Diripiuntque [11] dapes, contactuque omnia foedant
Inmundo: tùm [12] vox taetrum dira inter odorem.
Rursùm in [13] secessu longo sub rupe cavatâ,
Arboribus clausi circùm atque horrentibus umbris,
Instruimus mensas, arisque [14] reponimus ignem.
Rursùm ex [15] diverso caeli [16] caecisque latebris
[17] Turba [18] sonans praedam [19] pedibus circumvolat uncis:
Polluit ore dapes. Sociis tunc, arma capessant,
Edico, & dirâ bellum [20] cum gente gerendum.
Haud secùs ac jussi [21] faciunt: [22] tectosque per herbam
Disponunt ensis, & scuta [23] latentia [24] condunt.
Ergo ubi [25] delapsae sonitum per curva dedêre
Litora; [26] dat signum [27] speculâ [28] Misenus ab altâ
[29] Aere cavo. [30] Invadunt socii, & [31] nova proelia tentant,
[32] Obscaenas [33] pelagi ferro [34] foedare volucres.
Sed neque vim plumis ullam, nec vulnera tergo
Accipiunt; celerique fugâ [35] sub sidera labsae
[36] Semesam praedam & [37] vestigia foeda relinquunt.
[38] Una in praecelsâ consedit rupe [39] Celaeno,

1 Pinguia: vel, per Hypallag. Nos læti. 2 Pasci ubique. 3 Caprorum & caprarum. 4 Pascua. 5 In armenta & gregem. 6 Telis ferreis. 7 In prædationem & participationem prædæ. Moris enim erat Romanis ad prædam exituris, ut Jovi prædatori partem voverent. 8 Lectos discubitorios ex herbis intortis; qui in unoquoque toro tres erant ad capiendum cibum parati. 9 Horrificè labentes. 10 In diversum trahentes rapiunt 11 Nostras 12 Sc. auditur. 13 Loco secreto. 14 Iterùm ponimus, id est, iterum sacrificamus Jovi, quem in partem prædæ invocaveramus 15 Tractu: vel, diversis partibus aëris. 16 Obscuris, occultis 17 Harpyiarum. 18 Volans, clangens 19 Unguibus 20 Cum crudeli animantium genere. 21 Socii. 22 Tegunt & disponunt, ut ex inopinato eas ita adoriantur. 23 Quæ occultando latere faciebant. 24 Abscondunt 25 Harpyiæ deorsum lapsæ de rupe 26 Ineundi prælii, id est, classicum canit. 27 A loco editiore, unde speculabatur opportunitatem invadendi. 28 Tubicen: *quo non præstantior alter Ære ciere viros, Martemque accendere cantu.* l. 6. 29 Lituo, tubâ. 30 Harpyias 31 Insolita: vel, quia rarum est pugnare cum Harpyiis: vel, quia vulnerari non poterant. 32 Adversa portendentes. 33 [illegible] ... ita pelagus vertari solitas Ideò Terræ & Ponti ut alii, Neptuni filias: indè mox, *regno patrio* id est, Neptunio, insula sc. 34 Trucidare, dilacerare. 35 In sublime 36 Semivoratam. 37 Indicio unguium suorum. 38 Harpyiarum. 39 Nomine

 [1] In-

[1] Infelix vates, [2] rumpitque hanc pectore vocem:
[3] Bellum etiam [4] pro caede boum stratisque juvencis,
[5] Laomedontiadae, [6] bellum-ne inferre paratis
Et [7] patrio [8] Harpyias insontis pellere regno?
[9] Accipite ergo, animis atque haec mea figite dicta.
Quae Phoebo [10] pater omnipotens, mihi Phoebus Apollo
Praedixit, vobis * Furiarum ego [11] maxima [12] pando.
[13] Italiam cursu petitis, ventisque [14] vocatis
[15] Ibitis Italiam, [16] portusque intrare licebit:
Sed non antè [17] datam cingetis moenibus urbem,
Quàm vos [18] dira fames nostraeque injuria [19] caedis
[20] Ambesas [21] subigat [22] malis absumere mensas.
[23] Dixit: & in silvam pennis ablata [24] refugit.
At sociis subitâ gelidus formidine sanguis
[25] Deriguit: [26] cecidêre animi: nec jam ampliùs armis,
Sed votis precibusque jubent exposcere [27] pacem;
* Sive [28] deae, seu sint * dirae obscaenaeque volucres.
Et pater Anchises, [29] passis de litore [29] palmis,
Numina magna vocat, [30] meritosque indicit honores.
DI prohibete [31] minas: dI [32] talem avertite [32] casum:
Et placidi servate [33] pios. Tum litore funem

1 Nuntia infelicitatis: ut Homer. μάντις κακῶν. 2 Violenter expressit, id est, locuta est hoc modo. 3 Exordium abruptum, & cum stomacho enunciatum, continens expostulatoriam de injuria & damno acceptis. 4 Quia occidistis boves nostros, & quia prostravistis juvencos nostros. 5 Trojani, à perfido rege Laomedonte denominati & instituti, qui Deos, Apollinem & Neptunum § fraudavit mercede suâ. 6 Repetitio emphatica. Q. d. ubi veniam precari debebatis, & damnum reponere, injuriam majorem infertis. 7 Patris nostri Neptuni. 8 Quæ vobis, priusquam boves auferretis, nihil nocuimus. 9 Intelligite hæc mea dicta & intellecta memoriæ mandate. 10 Jupiter. * Easdem enim Harpyias & Furias esse volunt: apud inferos sc. Furias & Canes; apud Superos, Diras & Aves; in medio, Harpyias. 11 A sua autoritate. 12 Manifesto, declaro. 13 Vaticinium Harpyiæ. 14 Invocatis in auxilium vestrum. 15 Pervenietis quidem in Italiam. 16 Italicos. 17 Concessam vobis à Diis. 18 Dirum Harpyiæ Celænûs vaticinium: cui etiam eventus respondit. l. 7. *Heus etiam mensas consumimus, inquit Iulus.* 19 In boves & juvencos nostros illatæ. 20 Circumesas, circumrosas. 21 Compellat, cogat. Sic l. 6. *Castigatque, auditque dolos*, subigitque *fateri.* 22 Mandibulis ac dentibus devorare quadras sive orbiculos paniceos, è quibus cibum sumebant, quique carnibus subjiciebantur. 23 Cæleno. 24 Avolavit, ne placari posset à Trojanis. 25 Congelatus est. Sic suprà: *Gelidusque coit formidine sanguis.* 26 Animi sociorum labefacti sunt. Propert. cecidit *spiritus ille tuus.* 27 Veniam. 28 Quæcunque essent, quæ futura præsciebant & prædicebant. 29 Extensis manibus. 30 Sacrificia congruentia, aut quæ mereantur expiationem, solemni ritu denuntiat. 31 Quæ minatur dira Celæno. 32 Tam diram famem. 33 Religiosos Trojanos.

Deripere, [1] excussosque jubet [2] laxare rudentis.
[3] Tendunt vela Noti: [4] fugimus spumantibus undis,
Quâ cursum ventusque gubernatorque vocabant.
Jam [5] medio apparet fluctu [6] nemorosa [7] Zacynthos,
Dulichiumque, Sameque, & [8] Neritos ardua saxis.
[9] Effugimus scopulos Ithacae, [10] Laërtia regna,
Et terram [11] altricem [12] saevi [13] execramur Ulyxi.
Mox & [14] Leucatae [15] nimbosa cacumina montis,
Et [16] formidatus nautis [17] aperitur Apollo.
[18] Hunc petimus fessi, & parvae succedimus [19] urbi.
[20] Anchora de prorâ jacitur. Stant [21] litore puppes.
Ergo [22] insperatâ tandem tellure potiti.
[23] Lustramurque Jovi, votisque incendimus [24] aras;
[25] Actiaque [26] Iliacis celebramus litora ludis.
Exercent [27] patrias oleo [28] labente [29] palaestras
Nudati socii. [30] Juvat evasisse tot urbis
Argolicas, mediosque fugam tenuisse per [31] hostis.
[32] Intereà [33] magnum sol circumvolvitur [33] annum,

1 Extensos. 2 Explicare ventis funes velorum & antennarum. 3 Extendunt. 4 Celeriter avehimur. 5 Sc. è. 6 Sylvosa. 7 Græciæ insula. 8 Mons Ithacæ: à quo Ulysses. *Neritius* est dictus. 9 Celeriter transimus. 10 In quibus regnabat Laërtes pater Ulyssis. Scopulos autem per irrisionem *Regna* vocat. 11 Nutricem, alumnam. 12 Trojæ domitoris: ut, cujus fraude maximè urbs Troja deleta fuit. 13 Detestamur. 14 Montis Epiri, à petris λευκαῖς, id est, *coloris albi*, dicti. 15 Summitates, in quibus jugiter sunt nubes & venti 16 Propter scopulos naufragos evitatum promontorium, in quo templum Apollinis. 17 Ostenditur, procul apparet. 18 Apollinem, id est, templum Apollinis. 19 Actio: apud quod cum Antonio & Cleopatra Augustus felici prælio congressus est. 20 Ferramentum utrimque uncum, quod in vadum immissum funibus naves retinet: ne tempestate ingruente, loco moveantur. Gr. Ἄγκυρα. 21 Sc. *in*. 22 Quia non sperabamus potiri. 23 Jovi sacrificando peccatum nostrum expiamus, ob piaculum in ejus canes Harpyias commissum, vel etiam, læti gratias acturi quod Græcas evasissemus urbes & hostes, allusum simul ad lustrum Rom. quia ludi isti quinquennales. 24 Templi Apollinis in Actiaco littore. 25 Ludos Actiacos ab Augusto Cæs. institutos in litore juxta Actium: Ambracii sinus promontorium, ob victoriam ibi de Cleopatra & Antonio relatam. 26 Trojanis: lucta sc. palæstra, idque nudi & uncti. 27 Quales in patria exercere solebant. 28 Defluente: ungebantur enim oleo, priusquam palæstram inirent. 29 *Palæstra* proprie locus est, in quo adolescentes luctatores nudi & oleo perfusi quondam luctabantur: πάλη enim *lucta* est: à qua hæc vox ad reliqua exercitia est translata. 30 Delectat eos. Publici gaudii rationem reddit, quod sc. per medias hostium urbes huc usque penetrassent. 31 Græcos. 32 Dùm ludis intenti erant socii. 33 Per circulum ac orbem anni Solaris, qui est 12. mensium. Addidit ergo *Magnum*, ne Lunaris annus, qui est 30. dierum, intelligeretur. Vide Macrob. de Som. Scip. l. 2. c. 11.

Et [1] glacialis hiems Aquilonibus [2] asperat undas.
[3] Aere cavo clipeum, magni gestamen [4] Abantis,
Postibus [5] adversis [6] figo, & rem [7] carmine signo:
[8] Aeneas haec [9] de Danais [10] victoribus arma.
Linquere tùm portus jubeo, & considere [11] transtris.
[12] Certatim socii [13] feriunt mare, & aequora [14] verrunt.
Protenus [15] aërias [16] Phaeacum abscondimus arces,
Litoraque Epiri [17] legimus, [18] portuque subimus
Chaonio, & celsam [19] Buthroti ascendimus urbem.
[20] Hîc incredibilis rerum fama [21] occupat auris,
[22] Priamiden Helenum [23] Grajas regnare per urbis,
Conjugio [24] Aeacidae Pyrrhi [25] sceptrisque potitum:
Et [26] patrio Andromachen iterùm [27] cessisse marito.
Obstupui; miroque incensum pectus [28] amore
Conpellare virum, & [29] casus cognoscere tantos
Progredior portu, classis [30] & litora linquens.
[31] Sollemnis [32] tùm forte dapes, & [33] tristia dona,
Ante urbem in luco [34] falsi Simoëntis ad undam
[35] Libabat [36] cineri Andromache, [37] Manisque vocabat
Hectoreum [38] ad tumulum: viridi quem [39] cespite [40] inanem,

1 Glaciem congelans. 2 Exasperat: ideò ventus ad navigandum suadebat. 3 Qui erat ex ære cavo. 4 Græci alicujus cum Androgeo ab Æneâ victi & spoliati: namque de Abante Trojano mentio rursus. l. 10. 5 Contra nos positis. 6 Affigo, sc. abiturus. 7 Titulo unius versus. 8 Sc. consecravit 9 Sc. detracta 10 Qui se victores gloriantur. 11 In tabulis navium, in quibus remiges sedere solent, quæ propriè Transtra aut Juga dicuntur. 12 Cum certamine. 13 Remis verberant, ut naves propellant. 14 Invertunt remis suis. Metaphora à scopis ducta ad remos, ut supra diximus. 15 Valde altas, quæ ambæ sunt in montibus extructæ. 16 Corcyram (insulam inter Epirum & Calabriam, ubi Alcinous, rex Phæacum, qui Ulyssem hospitio susceperat, regnabat) è conspectu amittimus. 17 Prænavigamus 18 Et intramus regionem illam per portum Chaonium. 19 Id est, Buthrotum. 20 In hoc portu. 21 Increpuit auribus nostris. 22 Priami filium. 23 Sortitiam partem Epiri, ut cui post cædem Pyrrhi cesserit uxor ejus Andromache cum regno. 24 Pronepotis Æaci: Æacus enim genuit Peleum: Peleus Achillem: Achilles Pyrrhum 25 Imperio, quod per sceptrum significatur. 26 Trojano, sc. Heleno qui erat de patria prioris mariti Hectoris, fratris Heleni. 27 Jure concessam. 28 Desiderio & affectu alloquendi Helenum. 29 Rerum eventus. 30 Ad littora appulsas. 31 Legitima & anniversaria sacrificia. 32 Cùm adveniren 33 Funebria. & ad luctum pertinentia. 34 Repræsentati hic in Epiro ab Heleno, & nuncupati ad memoriam Trojani illius fl. 35 Sacrificabat, ad placandum fortè. 36 Hectoris. 37 Umbras Hectoris. 38 Juxta 39 Sc. de 40 Sine cadavere Cenotaphium intelligit, qualia erigi solent iis, quorum corpora haberi non poterant, ne sc. omni sepulturæ honore destituti, Stygiam paludem transnare non possent.

Et [1] geminas, [2] caussam lacrimis, [3] sacraverat aras.
Ut me conspexit venientem, & Troïa circum
Arma [4] amens vidit; magnis exterrita [5] monstris
[6] Deriguit visu in medio: calor ossa reliquit.
[7] Labitur & longo [8] vix tandem [9] tempore fatur.
[10] Verane te [11] facies [12] verus mihi nuncius [13] adfers,
Nate [14] deâ? vivis-ne? aut si lux [15] alma [16] recessit,
[17] Hector ubi est? dixit, lacrimasque effudit, & omnem
Implevit [18] clamore locum. [19] Vix pauca [20] furenti
[21] Subjicio, & [22] raris turbatus vocibus hisco.
Vivo equidem, vitamque [23] extrema per omnia duco.
Ne dubita: nam [24] vera vides.
Heu! quis te casus [25] dejectam conjuge [26] tanto
Excipit? aut quae [27] digna satis fortuna revisit?
[28] Hectoris Andromache [29] Pyrrhin' connubia servas?
[30] Dejecit vultum, & demissa voce locuta est:
[31] O felix una ante [32] alias [33] Priameïa virgo,
[34] Hostilem ad tumulum Trojae sub moenibus altis
[35] Jussa mori, [36] quae [37] sortitus non pertulit ullos,

1 Unam Hectori marito, & alteram Astyanacti filio, Ut Ecl. 5. *Ecce duo tibi, Daphni, duoque altaria Phœbo:* binis sc. honorabant Deos & heroas. 2 Deflens causam parentationis: quia duo charissima pignora amiserat. 3 Cum sacrificatione exstruxerat. 4 Propter occursum Æneæ inopinatum. 5 Viso miro & inexspectato. Monstri enim simile erat, Troianos, & præcipue Æneam *in Epirum descensurum.* 6 Obstupuit. 7 Animi deliquio concidit. 8 Cum difficultate. 9 Sc. *post.* 10 In hac parte habetur sermo Andromaches ad Æneam adventantem, & Æneæ ad illam. 11 Species adfert te. 12 Non simulatus. 13 Præsentas. 14 Venere. 15 Quæ alit viventes. 16 A te, id est, si mortuus es, & non verus nuntius tui es, sed umbra ab inferis descendens 17 Maritus meus, cui hæc sacrificia libo. 18 Ejulatu. 19 Cum difficultate. 20 Affectu & dolore consternatæ, impatienterque dolenti Andromachæ. 21 Adjicio. 22 Et attonitus commiseratione in Andromachen (quam lachrymantem vidi) aperio & loquor verbis per intervalla prolatis, aut paucis. 23 In extremis miseriis & periculis 7. annorum sursum deorsum aditis. 24 Verum & vivum hominem non simulato corpore. 25 Privatam. 26 Quantus erat Hector. 27 Meritis tuis, cum iterum sis patrio conjuncta marito Heleno. 28 Sc. uxor. 29 An perseveras in conjugio ejus, cujus pater Hectorem occidit? Q. d. indignissimum est. 30 Pudibunda, sive præ pudore. 31 O felix est. Collatione malorum Polyxenæ, suam calamitatem exaggerat Andromache. Macrob. Sat l. 4. c. 6. 32 Virgines. 33 Polyxena Priami filia, à Pyrrho ad placandos manes patris Achillis, ob amorem ejus in Apollinis templo à Paride occisi, mactata ad tumulum Achillis. Immolationem Polyxenæ describit Ovid. 13. & Catul. De nupt. 34 Achillis hostis. Hoc cum suo exilio comparat. 35 A Pyrrho. Quod minus acerbum est, quam mori non posse, cum velis. 36 Quæ sortitione cessit nemini Græcorum, ut ego, quæ primò Hectori, deinde Pyrrho, & rursus Heleno, & reliquæ Trojanæ primariæ. 37 Sortitiones.

Nec victoris [1] heri tetigit captiva [2] cubile!
[3] Nos, [4] patriâ incensâ, diversa per aequora vectae,
[5] Stirpis Achilleae fastus, [6] juvenemque superbum,
[7] Servitio enixae tulimus. Qui [8] deinde secutus
[9] Ledaeam Hermionen, [10] Lacedaemoniosque Hymenaeos.
[11] Me famulo [12] famulamque Heleno transmisit habendam.
Ast [13] illum, ereptae magno inflammatus amore
[14] Conjugis, & [15] scelerum Furiis [16] agitatus, [17] Orestes
[18] Excipit incautum, [19] patriasque obtruncat ad aras.
Morte [20] Neoptolemi regnorum reddita [21] cessit
Pars [22] Heleno: [23] qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniamque omnem Trojano à [24] Chaone [25] dixit:
[26] Pergamaque [27] Iliacamque [28] jugis hanc addidit arcem.
Sed tibi qui cursum venti, quae fata dedêre?
Aut quisnam [29] ignarum nostris Deus appulit oris?
Quid puer [30] Ascanius; [31] superat-ne, & vescitur aurâ?
[32] Quem tibi jam Troja * * *
Ecqua tamen [33] puero est amissae cura [34] parentis?

1 Domini alicuius. 2 Thalamum. 3 Ego. 4 Troja igni cremata. 5 Pyrrhi superbiam. 6 Pyrrhum sc. cujus pater Achilles præter alios Hectorem & Troïlum: filius, patre crudelior, Politem, adeoque ipsum Priamum filiamque Polyxenam trucidarit: hujus ego fastum tuli, inquit. 7 Quæ peperi Pyrrho in servitute filium Molossum. 8 Postquam me sortitus erat. Transitio, quâ exponit, quomodo à Pyrrhi servitio fuerit liberata. 9 Ledæ neptem, filiam Helenæ, & Menelai, à quo desponsata sibi fuerit, repetit Pyrrhus: & ipse ab Oreste, dum sacris operaretur, cæsus. 10 Nuptias Hermiones Laconicæ, id est, infelices, quales erant Clytemnestræ & Helenæ. 11 Ut captiva nuberem captivo. 12 Paronomasia. 13 Pyrrhum. 14 Hermiones: quia eripuit Hermionem Oresti. 15 Ob interfectam à se matrem Clytemnestram, quod cum Ægistho, qui patrem occiderat, adulterium commisisset. 16 Vexatus, impulsus. 17 Filius Agamemnonis & Clytemnestræ. 18 Adoritur sibi non præcaventem. 19 Sibi patrique fatales, Achilles enim à Paride ad aram item Apollinis Thymbræi extra Trojam, Neoptolemus Delphis ad aram item Apollinis ab Oreste interfectus. Vel. *patrias*, id est, Achilleas: quas Achilli patri suo exstruxerat. 20 Pyrrhi. 21 Jure obvênit: quia genuerat filium, qui post mortem patris moriens, matri reliquit portionem regni. 22 Marito meo. 23 Helenus. 24 Fratre suo, id est, Heleni: qui, ita poscente oraculo, devoverat se ut servarentur socii Heleni: grassante sæva inter eos peste. 25 Denominavit. 26 Repræsentata & delineata ad formam antiquæ Trojæ. 27 Quam Ilium appellavit. 28 Montibus. Pars pro toto. 29 Ignorantem quod hic essemus. 30 Sc. *agit*. 31 An superest, supervivit, superstes est? 32 Ἀποσιώπησις sensu & versu imperfectis, supplent alii. *Quem tibi jam Trojâ peperit fumante Creüsa.* 33 Ascanio. 34 Trojæ patriæ, quæ communis omnium est parens: non Creüsæ, quia ejus mortem Andromache scire non poterat, ut quidam volunt.

Ecquid in [1] antiquam virtutem, animoſque viriles,
Et pater Aeneas & [2] avunculus excitat Hector?
[3] Talia [4] fundebat lacrimans, [5] longoſque ciebat
[6] Incaſſum fletus: cùm ſeſe à moenibus [7] heros
Priamides [8] multis Helenus comitantibus adfert,
Agnoſcitque ſuos, laetuſque ad moenia ducit,
Et [9] multum lacrimas verba inter ſingula fundit.
[10] Procedo, & [11] parvam Trojam, [12] ſimulataque magnis
Pergama, & [13] arentem [14] Xanthi [15] cognomine rivum
Agnoſco, Scaeaeque [16] amplector limina portae.
Nec non & [17] Teucri [18] ſociâ ſimul urbe fruuntur.
[19] Illos porticibus [20] rex [21] accipiebat in amplis.
[22] Aulai in medio [23] libabant pocula [24] Bacchi,
Inpoſitis [25] auro dapibus: pateraſque tenebânt.
Jamque [26] dies, alterque dies proceſſit: & [27] aurae
Vela vocant, [28] tumidoque inflatur [29] carbaſus [30] auſtro.
His [31] vatem adgredior dictis, ac talia [32] quaeſo:
[33] Trojugena, [34] interpres [35] divûm, qui [36] numina Phoebi,

1 Majorum ſuorum. 2 Frater matris. Q. d. An ne aliquod paternæ virtutis ſpecimen in eo elucet? An ne avunculum ſuum Hectorem aliquando eſt præſtiturus? 3 Tales querelas. 4 Andromache. 5 Diu duraturos excitabat. 6 Fruſtra. 7 Heroïca virtute præditus, rex & vates: qui, interfecto Pyrrho, Chaonia potitus erat. 8 Quod in 1. dixit, *magna ſtipante caterva.* 9 Abundè. 10 Progredior ad urbem. 11 Ad repræſentationem magnæ & veteris Trojæ: ut ſupra, *falſi Simoëntis*, ubi Pergama, Xanthus, Scæa porta. 12 Efficta ad ſimilitudinem magnorum mœnia Trojana parva: condiderat enim aliam Trojam Helenus. 13 Sine aquis. Sic & Horat. Epod. 13. & Lucan. 7. l. *Parvus & in ſicco ſerpebat pulvere Xanthus.* 14 Fluvii Trojam interfluentis. 15 Cui cognomen erat. 16 Veneror in memoriam portæ illius Trojanæ, quæ ad σκαιὰν lævam ſita, vel ad Scæum promontorium, & exſtructa ad ſimilitudinem illius. 17 Socii mei. 18 Socialiter in urbem Buthrotum recipiuntur, ubi cives noſtri imperabant. 19 Teucros. 20 Helenus, qui in partem regni pervenerat. 21 Convivio excepit, q. cœna adventitia. Sic Ter. Eun. Accipit *homo melius nemo, neque prolixius.* 22 Aulæ ſeu regiæ. Diæreſis, more veterum. Lucretio perfamiliaris. Diphtongus Græca αι quæ æ eſt. 23 More ſacrificantium abſumebant apud Helenum. 24 Vini Metonym. 25 Eſcariis aureis. 26 Unus. 27 Venti ſecundi leniter ſpirantes invitant nos ad vela paranda & navigandum. Alibi contra, *vocat jam carbaſus Auſtros.* 28 Ab effectu. 29 Velum ex carbaſo. 30 Vento. Species pro genere. 31 Helenum regem, qui & vates erat. 32 Precor. 33 O in Troja genite, Trojane. 34 Θεοπρόπων vaticinandi peritè ex afflatu numinis, aſtrologia, & augurio. 35 Voluntatis Deorum. 36 Divinitatem.

Qui [1] tripodas, [2] Clarii lauros, qui [3] sidera sentis,
Et [4] volucrum linguas, & [5] praepetis omina pennae,
Fare age (namque [6] omnem cursum mihi prospera dixit
[7] Relligio, & cuncti suaserunt [8] numine divi
Italiam petere, & terras tentare [9] repostas:
Sola [10] novum dictuque nefas Harpyia Celaeno
[11] Prodigium canit, & [12] tristis denuntiat [13] iras,
[14] Obscaenamque famem) quae prima pericula vito?
[15] Quidve sequens tantos possim superare labores?
[16] Hic Helenus, caesis primùm [17] de more juvencis,
[18] Exorat pacem divûm, vittasque [19] resolvit
Sacrati [20] capitis, meque [21] ad tua limina, [22] Phoebe,
Ipse [23] manu multo [24] suspensum numine ducit:
Atque haec deinde canit [25] divino ex ore [26] sacerdos:
Nate deâ, (nam te [27] majoribus [28] ire per altum
[29] Auspiciis manifesta [30] fides: sic [31] fata deûm rex
Sortitur, volvitque [31] vices: [32] is vertitur ordo)

1 Revelationem factam apud tripodas Apollinis, id est, mensas in templo Apollinis Delphici, sive suggesti genus, quod conscendebat Pythia ἄτμον δαιμόνιον haustura, quo temulenta, ut & δαφνηφάγος, lauro comesa, responsum dedit v. supra, *mugire adytis cortina reclusis.* 2 Apollinis, (cui sacra Claros ins. vel ut alii, urbs Colophoniorum) oracula sub lauro fieri solita. Vide Plin. l. 15. c. 13. 3 Indicium astrorum. 4 Oscines & præpetes observans: ex cantu sc. & volatu avium divinans. 5 Auguria ex avium volatu afferre potes: nam aves; ex quarum cantu omnia prædicuntur, *Oscines* dicuntur. 6 Hypallage: omnis religio mihi dixit cursum prosperum. 7 Pia & religiosa gens, ut Cassandra, Creüsa, Hector. 8 Potestate divina Apollinis spiritum intelligit, cujus afflatu omnia norunt vates. 9 Remotas, longè positas. 10 Inauditum mihi. 11 Suprà, hoc libro. 12 Incommodas nobis. 13 Deorum sc. ob injurias illis illatas. Nuntiaverat enim Celæno fore edendas mensas, & ferendam famem. 14 Indecoram: vel, quæ homines ad obscœna compellit. 15 Age eloquere, quomodo possim evitare famem & reliqua pericula ac difficultates, quas Celæno mihi prædixit. 16 Hoc tempore. 17 Sacrificantium sc. ad obtinendum divinandi beneficium. 18 Orando impetrat reconciliationem aut favorem Deorum. *Exorare* propriè, est orando impetrare id, quod petimus. 19 Laxat, ut demissæ pendeant: ritu sacro. Nam hoc significabant animo curis soluto se ad numen accedere. 20 Sui sc. qui sacerdos & vates erat. 21 Ad ingressum templi tui. 22 Apostrophe ad Apollinem. 23 Sua. 24 Religiose anxium, sollicitum & attentum de futuris. 25 Apollinis, id est, ut ab Apolline acceperat. 26 Helenus. 27 Majoribus fatis, quàm quæ auspiciis egeant Jovis. 28 Navigare. 29 Persuasio est. 30 Res fataliter, id est, Deorum providentia futuras Jupiter ordinat, disponit, per sortes indicat. Alludit enim ad sortes Apollinis, cujus est sacerdos. 31 Rerum. 32 Hæc ordinatio agitur.

Pauca

Pauca tibi è [1] multis, quò tutior [2] hospita [3] lustres
Aequora, & [4] Ausonio possis [5] considere portu,
[6] Expediam dictis (prohibent nam [7] caetera [8] Parcae
Scire, [9] Helenum farique vetat [10] Saturnia Juno)
[11] Principio Italiam, quam tu jam [12] rere propinquam,
[13] Vicinosque [14] ignare paras [15] invadere [16] portus,
[17] Longa procul [18] longis via [19] dividit [20] invia [18] terris.
[21] Ante & [22] Trinacriâ [23] lentandus remus in undâ,
Et [24] salis Ausonii [25] lustrandum navibus [25] aequor,
[26] Infernique lacus, [27] Aeaeaeque [28] insula [29] Circes,
Quàm tutâ possis [30] urbem [31] componere terrâ.
[32] Signa tibi dicam: tu [33] condita mente teneto.
[34] Cùm tibi [35] sollicito [36] secreti ad [37] fluminis undam
Litoreis ingens inventa sub ilicibus [38] sus,
[39] Triginta [40] capitum foetus enixa, jacebit,
[41] Alba, [42] solo recubans, albi circùm [43] ubera [44] nati:
[45] Is locus urbis erit: requies ea certa [46] laborum.
Nec tu [47] mensarum morsus horresce futuros:
Fata [48] *viam invenient*, [49] *aderitque* [50] *vocatus Apollo.*

1 Quæ mihi dicta sunt. 2 Externa: vel, ut alii, vicina. 3 Circumnaviges. 4 Italico. 5 Sedem capere. 6 Expeditè dicam. 7 Ut quæ de morte Anchisæ, & etiam ipsius Æneæ postea evenerant. 8 Tres illæ Deæ fatales, originem, medium & exitum omnium rerum disponentes. De his vide Ecl. 4. 9 Sc. *me*. Tertia persona pro prima. 10 Saturni filia. 11 Vaticinium Heleni. 12 Reris, id est, arbitraris. 13 E proximo: quia vicini sunt. 14 Rerum futurarum. 15 Intrare Metaphora à re militari. 16 Sc. *quos* 17 Non situ loci, sed fatis negantibus: nam ex Epiro in Italiam brevis est transitus. 18 Per longas terras, in quas prius appelleris. 19 Ab ingressu tuo. 20 Immeabilis, superatu difficilis. 21 Prius. 22 Freto Siculo: a tribus promontoriis Siciliæ, Lilybæo, Pachyno, Peloro. De his Ovid 13. Met. 23 Lentà navigatione flectendus, id est, in Siculo mari navigandum tibi est 24 Maris Italici: infra, hoc eod. lib. 25 Circumnaviganda æqua unda. 26 Avernus, per quem ad inferos descendit Æneas l. 6. 27 Ab *Æaa*, urbe Colchorum, dictæ. 28 Hanc insulam prænavigantem fingit Æneam l. 7. 29 Solis & Perses Nymphæ filiæ. Hæc venefica fuit. 30 Lavinium. 31 Condere. 32 Terræ tutæ, in quâ urbem condas. 33 Ea secreta. 34 Adi l. 8. sub initio, ubi idem habetur vaticinium. 35 Solicite indaganti in quam terram deveneris. 36 Ad quod secretus advenies. 37 Tyberis. 38 Porca 39 Quo prodigio regnaturum triginta annis Ascanium, significabatur. 40 Suillorum, porcellorum. 41 Qui color Albam prænotat ab Ascanio condendam. 42 In terrâ. 43 Matris. 44 Suilli, porcelli sc. *jacebunt*. 45 In quo hæc invenies, erit locus urbis condendæ in terra tuta. 46 Postquam non restabunt labores navigandi, sed tamen bellandi. 47 Quibus te fames ambesas subigat malis absumere mensas (ut Celæno dixit) licet futuri sint. Prodigii hujus exitum habes l. 7. 48 Rationem aut medium sedandi eam famem 49 Auxilio erit, favebit. 50 In auxilium.

[1] Has autem terras, Italique hanc litoris [2] oram,
Proxima quae [3] nostri perfunditur aequoris [4] aestu,
Effuge: cuncta [5] malis habitantur [6] moenia Grajis.
[7] Hic & Narycii posuerunt moenia Locri,
[8] Et Sallentinos obsedit milite campos
Lyctius Idomeneus: [9] hic illa ducis Meliboei
Parva Philoctetae [10] subnixa Petilia muro.
[11] Quin, ubi [12] transmissae steterint trans aequora classes,
Et [13] positis aris jam vota in litore [14] solves,
[15] Purpureo [16] velare comas adopertus [15] amictu.
Ne qua inter sanctos [17] ignes [18] in honore deorum
Hostilis facies occurrat, & [19] omina turbet.
Hunc [20] socii morem [21] sacrorum, hunc ipse teneto:
Hac [22] casti maneant in [22] relligione [23] nepotes.
Ast, ubi [24] digressum Siculae te admoverit orae
Ventus, & [25] angusti rarescent claustra Pelori,
[26] Laeva tibi tellus, & [27] longo laeva petantur
Aequora [27] circuitu: [28] dextrum fuge litus, & [29] undas.
[30] Haec loca vi quondam, & [31] vastâ convulsa [32] ruinâ

1 Ostendentis est hanc Italiæ partem, quæ è regione nobis adversa, sc. Calabriam, Apuliam: Lucanium, &c *Magnam* quondam *Graciam* dictam, quod magnus ille Pythagoras inibi philosophatus fuerit: declina. 2 Extremam regionem. 3 Adriatici. 4 Fervore. 5 Hostibus nostris, adeòque fidei malæ. 6 Hæ urbes. 7 Hic Græci, & Narycio urbe Atticâ profecti, socii Ajacis Oilei, condidêre urbem Locros in hac proxima ora Italica. 8 Idomeneus, è Lysto, Cretæ opp. pulsus, consedit in Salentinis. 9 Philoctetes ex Melibœa, Thessaliæ urbe, condidit Petiliam. 10 Cincta. 11 Quinimo, aut insuper. 12 Appulsæ fuerint ad littus Italicum aut Calabrum. 13 Exstructis. 14 Ut hostium oppida & concursus omni studio evitentur. 15 Phrygio more, ut mox, & orto ab Æneâ, qui in littore Laurenti dum sacra faceret velato capite, non agnitus est ab Ulysse, qui ibi forte appulerat. Alii referunt ad Diomedem sacris intervenientem. Sed &, arceri à sacris profanos, solemne erat, ne mysteria non initiati funestarent: unde vela viis, foribus, fenestris prætensa, & despectio è fenestris interdicta. Macrob. Sat. lib. 8. cap. 6. 16 Fac ut veleris (est enim Imperativus passivus) comas, id est, ut habeas comas velatas, id est, operto capite sacris operare. 17 Quibus sacrificium cremari debeat. 18 In ipso sacrificio, id est, inter sacrificandum. 19 Sacrificii ordinem rumpat. 20 Tui tenento. 21 Sacrificandi velato capite. 22 Casta sive religiosa observatione. 23 Nepotes tui. 24 E littore Italico, ubi magna Græcia est. 25 Modici & quasi clausi introitus Pelori (promontorii Siciliæ, à *Pelori*, gubernatore Annibalis denominati) arcti minùs & minùs videbantur. 26 Quæ ad sinistram manum jacet. 27 Faciendo longum circuitum, id est, circumnaviges. 28 Italicum. 29 Dextra Siciliæ. 30 Hujus partis Siciliæ. Digressio in descriptionem Scyllæ & Charybdis. 31 Fuit quondam Italia Siciliæ conjuncta: posteà ruina & tempestate separata & avulsa. Vide quæ nos ad Flor. p. 83. & Sil. l. 14. Ovid Met. 15. Claud. de raptu Proserp. l. 1. 32 Terrarum, quarum fundum jam aquæ exederant.

(Tan-

(Tantum [1] aevi longinqua valet mutare vetustas!)
[2] Dissiluisse ferunt, [3] cum protenus utraque tellus
Una foret: venit [4] medio vi [5] pontus, & [6] undis
[7] Hesperium Siculo latus abscidit, arvaque & urbis
Litore [8] diductas [9] angusto interluit aestu.
[10] Dextrum [11] Scylla latus, [12] laevum [13] inplacata Charybdis
[14] Obsidet, atque [15] imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursùsque [16] sub auras
Erigit [17] alternos, & [18] sidera verberat undâ.
At Scyllam [19] caecis [20] cohibet spelunca latebris,
Ora [21] exsertantem, & navis in saxa [22] trahentem.
[23] Prima hominis facies, & pulchro pectore virgo
[24] Pube tenùs: postrema [25] inmani corpore [26] pistrix,
[27] Delphinum caudas utero commissa luporum.
Praestat [28] Trinacrii [29] metas lustrare Pachyni
[30] Cessantem, longos & circum flectere cursus,

1 Temporis, multorum enim locorum situs & facies longorum temporum vetustate mutantur. Epiphonema sive Acclamatio. Sic Georg. 2. *Adeo in teneris consuescere multum est:* Et Georg 3. *Tantus amor florum & generandi gloria mellis.* 2 In diversas partes quasi per saltum divisas esse violentia aquarum dicunt illi, qui de situ orbis locuti sunt. 3 Cùm continuatim una esset terra, id est, continens, Italia & Sicilia. 4 In medium: ut, *It clamor* cœlo. Terræ motu avulsum refert Strabo, unde è Rhegio nomen. 5 Impetus maris. 6 Vi undarum. 7 Italicum à Siciliensi avulsit, abrupit. 8 Separatas littore, id est, quia nunc diversum habent littus. 9 Modico freto. 10 Versùs Italiam. 11 Periculum illud maris Siculi, in quod mulier voracissima (quæ boves Herculis fertur rapuisse) fingitur versa: ideò dicitur à Jove fulmine icta, & in maria præcipitata, & in tale monstrum conversa, omnia devorans & absorbens. Vide Ovid. Met. 4. 12 Versus Siciliam. 13 Voracissima. Al. *impacata.* 14 Occupat, tenet in perniciem prætereuntium. Metaphora à re militari. 15 Profundo gyro profundissimæ voraginis sæpè valdè amplos fluctus Charybdis sorbet in voracitatem abruptam. 16 In aëra. 17 Fluctus alternatim nunc in barathrum absorptos, & nunc in aëra ejectos. 18 Ad cœlum usque videtur attingere. 19 Obscuris & quæ videri non possunt. 20 Continet. 21 Aperientem. 22 Ingurgitatione aquarum. 23 Suprema dispositio corporis Scyllæ est facies virginis, id est, mulier supernè, desinit in piscem, balænam vel Delphinum, sub utero latrantibus monstris, lupis seu canibus succincta: ut 6. Ecl. Moralem hujus figmenti rationem vide apud Cæs. antiq. lect. l. 14. c. 3. 24 Inguinibus. 25 Turpi. 26 Similis est pisci marino longissimo, atque angusto colore, caudis luporum. Ab hujus similitudine navis oblonga dicitur *Pistrix.* 27 Commissas habens, id est, adaptatas vel junctas caudas Delphinum utero luporum: qui vorax est, aut quia canes in utero habere fingitur, propter undarum sonitum, quem scopuli latratui persimilem edunt. 28 Promontorii Siculi. 29 Oram & terminos circumnavigare. 30 Non properantem, morantem: vel, cum viæ & temporis dispendio potius circumvectum, quam semel, &c.

Quam semel [1] informem vasto vidisse sub antro
Scyllam: & [2] caeruleis canibus resonantia saxa.
Praeterea, si qua est [3] Heleno [4] prudentia, [5] vati
Si qua fides, animum si [6] veris inplet Apollo,
[7] Unum illud tibi, nate deâ, proque [8] omnibus unum
Praedicam; & repetens iterumque iterumque [9] monebo.
Junonis magnae primùm prece [10] numen adora:
Junoni [11] cane vota libens, dominamque potentem
[12] Supplicibus [13] supera donis. [14] Sic denique [15] victor
Trinacriâ finis Italos mittêre relictâ.
[16] Hùc ubi [17] delatus [18] Cumaeam accesseris urbem,
[19] Divinosque lacus, & [20] Averna sonantia [21] silvis;
[22] Insanam vatem aspicies: quae rupe sub [23] ima
[24] Fata canit, [25] foliisque [26] notas & [27] nomina mandat.
Quaecumque in foliis descripsit carmina virgo,
Digerit in [28] numerum, atque [29] antro seclusa [30] relinquit.
[31] Illa [32] manent inmota [33] locis, neque ab [34] ordine
[35] cedunt.
Verùm [36] eadem [37] verso tenuis cùm [37] cardine ventus
Inpulit, & teneras turbavit [38] janua [39] frondis,
Numquam deinde cavo volitantia [40] prendere saxo,
Nec [41] revoçare situs, aut [42] jungere carmina [43] curat.
[44] Inconsulti [45] abeunt, [46] sedemque odêre Sibyllae.

1 Turpem. 2 Marinis, quos Scylla in ventre gestare propterea fingitur, quod fluctus illi collisi, quasi latratum edant. 3 Mihi, in quantum Heleno. Tertia persona pro prima. 4 De rebus futuris 5 In quantum vati. 6 Responsis, aut sententiis. 7 Praecipuum. 8 Aliis. 9 Te illud unum prae omnibus. 10 Potestatem divinam. 11 Pronuncia. 12 Suppliciter & submisso animo votis. 13 Sacrificiis expugnatam concilia, & coge tibi esse benevolam. 14 Per talia vota & dona. 15 Voti compos. 16 In hos fines Italos. 17 Vi tempestatis. 18 Cumas, quae sunt in littore Italico l. 6. 19 Apollini consecratos & Sybillae lacus Lucrinum & Avernum. 20 Declinatur *hic Avernus*, *i*, in singulari. & *hac Averna*, *orum*, in plurali. 21 Per sylvas. 22 Fatidicam, afflatam numine & furore divino, ut lib. 6. unam è Sibyllis Deiphoben sc. quae *Cumana* dicitur. 23 Profunda. 24 Rerum eventa fataliter praevisa. 25 In foliis palmarum scribi fata a Sibylla solita, scribit Varro, & Æn l 6 26 Litteras. 27 Res notis descriptas. 28 Seriem & ordinem. 29 Per antrum seclusa à carminibus, quae foris relinquit 30 Fa ante antrum. 31 Folia, aut carmina. 32 Foris. 33 A locis, in quibus in numerum digesta sunt. 34 Suo sc. in quo collocata feruntur. 35 Recedunt. 36 Carmina, in foliis siccis descripta. 37 Aperta janua vertendo cardinem. 38 Aperta, admittens ventum, id est, ventus per januam ingressus. 39 Palmarum sc. jam aridas, in quibus Sibylla scripsit. 40 Colligere in rupem seu antrum, quod est ex saxo cavato. 41 Reparare positionis foliorum, in quibus carmina per ordinem descripta erant. 42 Per ordinem connectere 43 Sibylla. 44 Oraculi responso non accepto. 45 Consultores. 46 Antrum.

Hic

Hîc tibi [1] ne qua morae fuerint dispendia tanti:
Quamvis [2] increpitent socii, & vi [3] cursus in altum
Vela vocet, possisque [4] sinus implere secundos:
[5] Quin adeas vatem, precibusque [6] oracula poscas.
[7] Ipsa canat, vocemque [8] volens atque ora resolvat.
[9] Illa tibi Italiae populos, venturaque bella,
Et quo quemque modo [10] fugiasque ferasque laborem.
[11] Expediet; [12] cursusque dabit venerata secundos.
Haec sunt, quae nostrâ liceat te voce moneri.
Vade age, & [13] ingentem factis [14] fer ad aethera Trojam.
[15] Quae postquam [16] vates sic ore effatus [17] amico est,
Dona dehinc auro gravia, [18] sectoque elephanto,
Imperat ad navis ferri, [19] stipatque carinis
Ingens argentum, [20] Dodonaeosque lebetas,
Loricam [21] consertam [22] hamis auroque trilicem.
Et [23] conum [24] insignis galeae, cristasque [25] comantis:
[26] Arma Neoptolemi. Sunt & [27] sua dona parenti.
[28] Addit equos, additque [29] duces:
[30] Remigium supplet: [31] socios simul instruit [32] armis.
Intereâ [33] classem velis aptare jubebat

1 Ne aliqua jactura temporis, quam feceris morando, reputetur a te tanti momenti. 2 Obmurmurent, quod illic morari velis, ubi periculum sit. 3 Prospera navigatio. 4 Medium velorum, ventorum flatu curvatorum, prosperum ventis implere, id est, licet prosperrima sit navigatio, & socii omnes optent procedere. 5 Tamen ne omittas, quin adeas Sibyllam. 6 Responsa Deorum. 7 Et quin poscas, ut ipsa vates prædicat futura, non autem scribat in palmarum foliis, quæ vento abripi possint. Ideò l. 6. ait Æneas: *Foliis tantùm ne carmina manda: Ipsa canas oro.* 8 Libenter loquatur. 9 Prædictio ista Sibyllæ his versibus concepta est, l. 6. *O tandem magnis pelagi defuncte periclis: Sed terrâ graviora manent: in regna Latini Dardanidæ venient.* 10 Declines & toleres pericula. Polysyndeton est. 11 Prompte & expedite declarabit, docebit. 12 Rationem navigandi in fatalem Italiæ partem commonstrabit. 13 Quæ per te ingens instaurabitur, quoniam ex eâ olim Roma orietur. 14 Ad Cœlos usque extolle. 15 Responsa. Recitat jam dona, quæ ab Heleno acceperit. 16 Helenus. 17 Favorabile. 18 Dente elephanti sive ebore polito. Synecdoche. 19 Condensat, cumulat. 20 Ollas æreas ex ære Dodonæo, quod vaticiniis æquè celebratur ac quercus Dodonæa. 21 Consertam hamis aureis, iisque triplici serie connexis, seu tribus liciis constantibus 22 Circulis ferreis, quibus fit lorica. *Hami* propriè sunt unci, quibus pisces capi solent 23 Curvaturam, quæ est in summitate galeæ, cui crista imponitur. 24 Excellentis. 25 Quæ in morem comarum à cono dependebant: sunt enim *cristæ* ornamenta galearum. 26 Existentia arma Pyrrhi, qui ea moriens Heleno reliquerat. 27 Anchisæ data. 28 Helenus ad dicta dona. 29 Belli-ne futuri? an navigationis? an fortè equisones? 30 Remiges deficientes addit, eò quod in Cretâ multos amiserat, & nonnullos reliquerat. 31 Itineris mei. 32 Nauticis armamentis. 33 Classem instruere & disponere ad navigandum.

Anchi-

Anchises, fieret vento mora ne qua [1] ferenti.
[2] Quem [3] Phoebi interpres [4] multo conpellat honore:
Conjugio Anchisa Veneris [5] dignate [6] superbo,
[7] Cura deûm, [8] bis Pergameis erepte ruinis,
Ecce [9] tibi Ausoniae tellus: [10] hanc arripe velis.
[11] Et tamen hanc [12] pelago praeterlabare necesse est.
Ausoniae pars illa procul, quam [13] pandit Apollo.
Vade, ait, ô felix [14] nati pietate. Quid [15] ultrà
Provehor, & fando [16] surgentis demoror [17] austros?
[18] Nec minus Andromache, digressu moesta supremo,
Fert [19] picturatas [20] auri subtemine vestis,
Et [21] Phrygiam Ascanio chlamidem; [22] nec cedit honori:
[23] Textilibusque onerat donis, ac talia [24] fatur:
Accipe [25] & haec, manuum tibi quae monumenta mearum
Sint, puer, & longum [26] Andromachae testentur amorem,
Conjugis [27] Hectoreae. Cape dona extrema [28] tuorum,
O mihi sola [29] mei [30] super Astyanactis [31] imago.
[32] Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat:
Et nunc [33] aequali tecum pubesceret aevo.
[34] Hos [35] ego digrediens [36] lacrimis adfabar [36] obortis:

1 Secundo, flanti, stanti. 2 Anchisen. 3 Oraculorum Phœbi, id est, Helenus. 4 Valde honorifice alloquitur. 5 Qui dignus est habitus. 6 Nobili, magnifico. 7 Qui Diis es curæ. 8 Primò: cùm ab Hercule Ilium esset expugnatum, Priamus, Anchises, & alii nonnulli, secretò elapsi sunt. Secundò sub Priamo, cùm captâ à Græcis Trojâ, salvus filii humeris in pacatum evasit. 9 In conspectu tuo est. 10 Appelle in Italiam. 11 Quamvis hæc Italiæ pars vicinior sit, necesse tamen est eam relinquere. 12 Per pelagus. 13 Aperit vobis petendam. 14 Propter pietatem filii tui. 15 Ulteriùs, quàm constitueram, sermonem prosequor, protraho. 16 Spirare incipientes. 17 Ventos. 18 Nihilominus, quamvis multa dederit Helenus. Recitat etiam dona, quæ Andromache descendentibus contulit, & verba ultrò citroque habita. 19 Quibus intertextæ variæ rerum & animantium picturæ inerant. 20 Aureo subtegmine. *Subtegmen* enim filum est sub stamine: *stamen* verò in telâ filum firmum est; at *sub tegmen* ultrò citroque transmittitur. 21 Acu pictam: proprie, opus & inventum Phrygum. 22 Neque enim Andromache in honore munerum cedit Heleno, id est, tam pretiosa dona dedit Ascanio, ut Helenus Æneæ. Liberalitatem Andromaches intelligit. 23 Contextis. 24 Ad Ascanium. 25 Etiam hæc munera, quæ admoneant te, & memorem faciant operum manu mea factorum. 26 Meum. 27 Hectoris avunculi tui. 28 Necessariorum. Q. d. posthac non offendes plures ex genere & patria tua. 29 Filii. 30 Superstes, qui superes. 31 Quia similis es meo Astyanacti. Pathos ab imagine: de quo Macrob. Sat. l. 4. c. 5. 32 Ut tu facis. 33 Ejusdem esset ætatis, cujus tu es. Pathos à collatione ætatis utriusque. 34 Helenum & Andromachen. 35 Æneas. 36 Lachrymas inter loquendum.

Vi-

Vivite felices, quibus est [1] Fortuna peracta
Jam [2] sua: nos alia ex aliis in [3] fata vocamur.
Vobis parta quies: nullum maris aequor [4] arandum:
Arva neque Ausoniae, [5] semper cedentia retrò,
Quaerenda. [6] Effigiem [7] Xanthi [8] Trojamque videtis
Quam vestrae fecère manus, [9] melioribus (opto)
Auspiciis; & quae fuerit minùs [10] obvia Grajis.
Si [11] quando [12] Thybrim, vicinaque Thybridis arva
Intrâro, gentique meae [13] data moenia cernam,
[14] Cognatasque urbis [15] olim, populosque [16] propinquos,
[17] Epiro Hesperiâ, quibus idem Dardanus auctor,
Atque [18] idem casus unam faciemus utramque
Trojam [19] animis. [20] Maneat nostros [21] ea cura nepotes.
[22] Provehimur pelago [23] vicina [24] Ceraunia juxta:
[25] Undè iter Italiam, cursusque brevissimus [26] undis.
Sol [27] ruit intereà, & montes [28] umbrantur opaci.
Sternimur optatae gremio telluris [29] ad undam
Sortiti remos, passimque in litore sicco
Corpora [30] curamus. [31] Fessos sopor [32] inrigat artus.
Necdùm orbem medium nox horis [33] acta subibat:

1 Adversa. 2 Propria. 3 Fatalia incommoda. 4 Sulcandum navibus. Metaphora à terra ad mare. Sic Ovid. 1. Trist. El. 2. *Non ego divitias avidus sine fine parandi, Latum mutandis mercibus æquor aro.* 5 Quia cum propè fuerimus, adhuc longo circuitu sunt quærenda. *Italiam sequimur fugientem* lib. 5. 6 Supra, *simulataque magnis Pergama, & arentem Xanthi cognomine rivum.* 7 Fluvii Trojani. 8 Fictitiam, sc. de illa magna quondam denominatam. 9 Meliori successu & auspicato incepto facta sit, quàm prior Troja manibus Deorum facta prædicatur. 10 Obstans Græcis: vel, Græcorum injuriæ exposita: ita ut ab eis non eruatur. 11 Aliquando. 12 Fluvium Italiæ, Romam interfluentem. 13 Fatis concessa. 14 Hanc in Epiro vestram, & in Italiâ nostram inter se propinquas, sc. quæ mari Hadriatico, seu Jonio tantum dirimantur. 15 Tempore futuro. 16 Affines. 17 Ex Epiro & Italia. 18 Eadem fortuna: quia propter excidium Trojæ ambæ à profugis habitatæ, ut nos. 19 Fœdere & concordi voluntate, id est, referemus in diversis locis, quod in uno non possumus, Trojam patriam nostram eversam. 20 Et si id nos perficere non poterimus sollicitudo ejus rei faciendæ exspectet posteros à nobis & à nostris descensuros. 21 Fœderum & amicitiæ; de qua re lege Dionysium Halicarnasseum, l. 1. Contraria huic imprecatio Didonis l. 4. 22 Porrò vehimur à Buthroto per pelagus. 23 Nobis descendentibus à Buthroto. 24 Acroceraunia, promontoria Epiri, è regione Italiæ: à fulmine, quò crebrò feriuntur, dicta. 25 A quibus iter in Italiam est brevissimum. 26 Per undas. 27 Occidit. 28 Sublato è nostro hemisphærio sole, obscurantur 29 Juxta undam, id est, exponitur terræ ad ostium undarum disponentes & sorte obtinentes remos, ut ad signum Palinuri quisque navalibus instructus adesset. 30 Ut ad laborem posteà alacriores & expeditiores essemus. 31 Id est, dormimus. 32 A naturali somni causa. 33 Transacta conscendebat, id est, nondùm erat medium noctis.

[1] Haud segnis [2] strato surgit Palinurus, & omnis
[3] Explorat ventos, atque auribus [4] aëra captat:
Sidera [5] cuncta notat [6] tacito labentia caelo,
[7] Arcturum,[8] pluviasque Hyadas,[9] geminosque Triones,
[10] Armatumque auro circumspicit Oriona.
Postquam cuncta [11] videt caelo [12] constare sereno;
Dat clarum è puppi [13] signum: [14] nos [15] castra movemus,
[16] Tentamusque viam, & [17] velorum pandimus alas.
Jamque rubescebat stellis aurora [18] fugatis,
Cùm procul [19] obscuros [20] colles, [21] humilemque videmus
Italiam. [22] Italiam primus [23] conclamat Achates,
Italiam laeto socii clamore salutant.
Tùm pater Anchises magnum [24] cratera [25] corona
Induit; implevitque mero; divosque [26] vocavit
Stans [27] celsâ in puppi.
DI [28] matris & terrae, tempestatumque [29] potentes,
Ferte viam [30] vento facilem, & [31] spirate secundi.
[32] Crebrescunt optatae aurae, portusque [33] patescit

1 Non ignavus, sed strenuus. 2 Toro. 3 Inquirit. 4 Si usquam audiret murmur aëris, quod futuram tempestatem indicet. 5 Nautis observanda. 6 Nocturno, per quod tacetur, quieto: vel (ut alii) quo signa Australia & Septentrionalia sunt conspicua, quæ, lucente lunà, maxime obscurantur. 7 Stellam primæ magnitudinis, inter crura Bootæ. Sidus Septentrionale, quod nautæ solent observare. 8 Septem stellas in fronte Tauri, quæ ortu suo & occasu pluvias creant, ἀπὸ τοῦ ὕειν. 9 Utramque ursam, quarum majorem, plaustrum sc. trahunt triones boves. 10 Sidus Australe stellis 32. conspicuum, stellato ense fulgens. 11 Palinurus. 12 Consentire ex statu suo. Vocula hæc serenitatis perseverantiam indicat. 13 Tubæ; aut etiam vigiliis tædam aut facem incensam. Translata similitudo est à re militari, in qua ad pugnam milites classico excitantur: quod hac ratione fecisse dici potest Virg. quod hunc Trojanis mutandum esse locum, & ulteriùs esse navigandum sciret. 14 Nos, qui eramus in littore, more militum colligimus sarcinulas, & discedimus illinc, ubi stationem habueramus. 15 Nautica, id est, classem. 16 At fluxus opportunus esset, id est, navigamus. Hysteron proteron. 17 Antennas intendimus. 18 A splendore solis absconditis. 19 Nondum Solis radiis adumbratos: vel, propter intercapedinem & longinquitatem. 20 Italiæ. 21 Humilem apparentem: aqua enim terrà altior est. 22 Repetitio, desiderium fatalis terræ indicans. 23 Simul clamat. 24 Vas vinarium. 25 Ex pampinis. Id quod lætitiæ argumentum erat. 26 Invocavit. Simplex pro composito. 27 In summa parte navis juxta gubernaculum. 28 *Maris*, quod navigo: *terra*, quam peto: *tempestatum*, quas timemus. 29 Qui habetis potentiam. 30 Aspiratione venti. 31 Spirantes facite ventos secundos. 32 Lenes venti desiderati crebri fiunt. 33 Patent.

Jam

Jam propior, [1] templumque apparet [2] in arce Minervae,
Vela [3] legunt socii, & proras ad litora torquent.
[4] Portus ab [5] Euroo fluctu curvatur in [6] arcum;
[7] Objectae [8] salsâ spumant [8] aspergine [9] cautes:
[10] Ipse latet. [11] Gemino demittunt [12] brachia muro
[13] Turriti scopuli, [14] refugitque à litore templum.
Quattuor hîc [15] primum omen equos in gramine vidi
[16] Tondentis campum latè, [17] candore nivali.
Et pater Anchises: [18] Bellum, ô terra [19] hospita, [20] portas:
[21] Bello armantur equi: bellum [22] haec armenta minantur.
Sed [23] tamen Idem [24] olim [25] curru succedere sueti
[26] Quadrupedes, & frena [27] jugo [28] concordia ferre.
Spes est pacis, ait. [29] Tùm numina sancta precamur
Palladis [30] armisonae, quae [31] prima accepit [32] ovantis:
[33] Et capita ante aras Phrygio velamur amictu;
Praeceptisque Heleni, dederat quae [34] maxima, [35] ritè

1 In Japygiæ promontorio Salentino Minervæ eminebat arx, hodiè *Castro*. Sub illo portus Veneris. 2 Exstructum. 3 Colligunt. 4 Topographia portus Salentini. 5 Orientali seu ab Oriente impingente: à fronte enim spectat ortum. 6 Sinum, recessum, scopulos utrimque defendentes portum descriptum: vide l. 1. Æn. 7 Oppositæ fluctibus. 8 Aquâ maris, quæ aspergitur ex impetu, quæ spumas creat. 9 Saxa prædura, quæ & cotes dicuntur. 10 Portus occulitur procul intuentibus. 11 In morem duplicis muri utrimque exstructi. 12 Colles à jugis suis, quibus portum complectuntur. 13 Instar turrium saxa eminentia. 14 Non videtur. 15 Pro primo omine rerum futurarum in Italia. 16 Depascentes gramen, latè pascentes per campum. 17 Unde convinci poterat, bellum non portendere: nam alba & candida omnia, auspicata creduntur: perinde ut atra, infelicia. Itaque candor in omen potiùs victoriæ capiendus erat, si omninò bellum minabantur. 18 Belli præsagium interpretatur equum, ad bella natum: ut 1. l. de Carthagine, in cujus fundamentis reperiebatur, *caput acris equi*. Et in contentione Neptuni cum Minervâ de Athenis: quoniam verò quatuor, iique candidi, & currus succedere frœnaque ferre sueti, in omen pacis convertit, agriculturæ sc. certaminibus, triumphis aptos. 19 Quæ nos hospitio excipis aut excipies. 20 Adfers. 21 Ad bellum. 22 Hi equi denunciant aut portendunt. 23 Quamvis bello armentur Correctio interpretationis, ab usu diverso. 24 Aliquando, finito bello. 25 Sub currum. 26 Equi. 27 Sub jugo aut conjugati. 28 Ipsi concordes. 29 Postquam sic locutus est. 30 Arma concutere solitæ, bellorum præsidis, in cujus tutela erat locus. 31 Ante cætera numina, quia ad templum ejus appulsi fuimus. 32 Lætos: levium bellorum aut non justorum victores urbem ingrediebantur ovantes, equo uno vecti, vel etiam pedites, & ovem mactabant: ut triumphantes taurum. 33 Ex præcepto Heleni: suprà, *Purpureo velare comas*, &c. vide rationem ibid. 34 Præcipua. 35 Ex more, & ut decet.

Junoni [1] Argivae [2] jussos adolemus honores.
Haud mora: continuò perfectis ordine votis,
[3] Cornua [4] velatarum [5] obvertimus antennarum,
[6] Grajugenûmque domos [7] suspectaque linquimus arva.
Hinc [8] sinus [9] Herculei, [9] si vera est fama, Tarenti
[10] Cernitur. Attollit se [11] diva Lacinia [12] contrà,
[13] Caulonisque arces, & [14] navifragum [15] Scylaceum.
Tùm procul è fluctu [16] Trinacria cernitur Aetna,
[17] Et [18] gemitum ingentem pelagi, [19] pulsataque saxa
Audimus longè, [20] fractasque ad litora [21] voces:
[22] Exsultantque [23] vada, atque [24] aestu miscentur arenae.
Et [25] pater Anchises: Nimirùm haec illa Charybdis:
Hos Helenus scopulos, haec [26] saxa horrenda canebat.
[27] Eripite, ô socii: [28] pariterque insurgite remis.
Haud minus ac jussi faciunt: primusque [29] rudentem
Contorsit [30] laevas proram Palinurus ad undas:
[31] Laevam [32] cuncta cohors [33] remis, ventisque petivit.
Tollimur in caelum curvato [34] gurgite, & [35] Idem

1 Argivorum protectrici, & ab Argivis illis cultæ. 2 Incendimus sacrificia jussa, id est, sacrificamus. Monuerat anteà Helenus, ut protinùs, transmisso æquore, cùm vota Diis cursus sui auspicibus, in littore persoluturus esset, certis quibusdam ceremoniis sacra velato capite faceret, ne hostium interventu ea turbarentur, & ut eam religionem posteritati suæ commendaret. 3 Metaphora ab animali ad non animal. 4 Velis indutarum. 5 In pelagus, ut cursum mutaremus. 6 Ab Heleno moniti ut partem illam Italiæ, quæ à Græcis, ibi colonis, Magnæ Græciæ nomen sortita est, vitaremus: suprà. 7 Propter inhabitantes hostes. 8 Angulus 9 Neque enim planè stare vult Aristotelis fide, qui in libro περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων scribit Tarentum ab Hercule conditum, ac Heracleam dictum; alii à Tarà, Herculis comite. 10 A nobis. 11 Junonis Laciniæ templum in promontorio cognomine juxta Crotonem. 12 Ex adverso. 13 Post Sagram Caulonia extat, prius Aulonia, Strab. 6. l. 14 Periculosum, juxta quod sæpè fit naufragium, cùm sint illic scopuli. 15 Promontorium in Brutiis. 16 Siciliensis, à tribus promontoriis, ut suprà. 17 *Nimirum hac Scylla est* 18 Crepitum: quod in Scyllæ ventre canes Lupos, vitulos marinos habitare, & horrendum sonare; fabulentur Poëtæ. 19 Ab impetu aquarum. Epexegesis: explicat enim, quis sit ille gemitus. 20 Collisas & reverberatas. 21 Aquarum sc. 22 . . . *Nimirum hac illa Charybdis.* 23 Aquæ, per quas vadere licet, cùm sint minus profundæ, sed magis periculosæ, frequenter exiliunt & eriguntur. 24 Fervore aquarum commotarum. 25 Exclamat. 26 Scyllæ. 27 Vos his periculis. 28 Pari ictu. 29 Stridentem, multum sonantem inter saxa, dum secat fluctus. Metaph. a rudito asinorum. 30 Ad sinistram jacentes ad Charybdin. 31 Partem. 32 Tota aliâ classis. 33 Toto conatu. 34 Globo aquarum. 35 Qui paulò ante in cœlum sublati eramus.

[1] Subductâ ad [2] Manis imos deſedimus undâ.
* Ter ſcopuli [3] clamorem inter cava ſaxa dedêre:
Ter ſpumam [4] eliſam & [5] rorantia vidimus aſtra.
[6] Intereà [7] feſſos [8] ventus cum ſole reliquit;
Ignarique viae [9] Cyclopum adlabimur oris.
[10] Portus ab acceſſu ventorum [11] inmotus, & ingens
[12] Ipſe; ſed [13] horrificis [14] juxtà tonat [15] Aetna [16] ruinis,
Interdùmque [17] atram [18] prorumpit [19] ad aethera nubem,
[20] Turbine fumantem piceo & [21] candente favillâ;
[22] Attollitque globos flammarum, & ſidera [23] lambit:
Interdùm ſcopulos [24] avolſaque [25] viſcera montis
Erigit [26] eructans, [27] liquefactaque ſaxa [28] ſub auras
Cum [29] gemitu glomerat, fundoque [30] exaeſtuat imo.
Fama eſt, [31] Enceladi ſemuſtum [32] fulmine corpus
[33] Urgeri mole hac, ingentemque [34] inſuper Aetnam
Inpoſitam, ruptis flammam [35] exſpirare [36] caminis;
Et, [37] feſſum quoties [38] mutet [39] latus, [40] intremere omnem

1 Aqua remota & abſtracta navibus noſtris: cum enim hic deprimitur, illic erigitur 2 Ad inferos profundos. * Rupes ſaxoſæ 3 Vehementem fragorem. 4 Vi expreſſam. 5 Aſpergine irrorata, aquis ſparſa. 6 Docet, quomodo in Cyclopas inciderit. 7 Remigando. 8 Ventus cecidit, cadente ſimul Sole. 9 Ad regiones gigantum illorum, unum oculum in fronte habentium. 10 Ad quem acceſſimus, ſc. *eſt*. 11 Quietus, nec turbatus. 12 Portus ſc. 13 Horrendis, horrorum incutientibus. 14 Prope ipſum portum ſonat. 15 De Ætnâ, monte Siciliæ flammivomo, poſt Philoſophos, Geographos, vide Macrob. c. 17. l. 5. Saturn. calumniantem Virgilium parum feliciter æmulatum eſſe Pindari Ætnam deſcriptione Pythiorum. Vide & Juſtin. l. 4 Ovid Met. 15. 16 Eructationibus flammarum & lapidum ſemuſtorum 17 Quia fumoſam. 18 Eructat, evomit, projicit. 19 Ad ſummum aëra 20 Impetu fumi exuperantis, qualis de pice exuſta procreatur. 21 Modica flamma reſplendente inter fumum. 22 Et erigit. 23 Tremulo motu, ad inſtar vibratæ linguæ. flammis ſuis aſcendit & molliter attingit. 24 A cæteris, quibus cohærebant. 25 Saxa è viſceribus montis, tanquam ejus partes: nam & *oſſa terræ* dicuntur. 26 Ejiciens quaſi ex ſtomacho, ut faciunt eructantes. 27 Reſoluta vi ſulphuris & ignis 28 Surſùm in auras. 29 Vehementi crepitu in morem glomeris circumvertendo rotat. 30 Æſtum exhalat. 31 Fil. Titanis & Terræ, qui cum cœlo bellum cum aliis gigantibus inferret, à Jove fulminatus, atque Ætnæ ſubjectus eſt Quod tamen nonnulli de Typhoëo narrant. Placet autem Poëtæ à verâ causâ, viſceribus, ſc. ſulphureis, à vento per cavernoſam terram accenſæ, diſcedere ad fabulas. 32 Quo Jupiter in gigantes uſus eſt. 33 Opprimi hoc immenſo pondere montis. 34 Poſtquam illic ſepultus erat vivus. 35 Evaporare & quaſi exhalare. 36 Fornacibus, fumariis. 37 Crepitu vehementi. 38 Movet. Al. *mutat*. 39 Super quod recubuerit. 40 Intrinſecus & multùm tremere.

[1] Murmure [2] Trinacriam, & caelum [3] ſubtexere fumo.
[4] Noctem illam tecti in ſilvis inmania monſtra
Perferimus: nec, quae [5] ſonitum det cauſſa, [6] videmus.
Nam neque erant [7] aſtrorum ignes, nec lucidus [8] aethrâ
Sidereâ polus: obſcuro ſed [9] nubila [10] caelo;
Et Lunam in [11] nimbo nox [12] intempeſta tenebat.
[13] Poſtera jamque dies primo ſurgebat [14] Eoo,
[15] Humentemque [16] Aurora [17] polo dimoverat [18] umbram:
Cùm ſubitò ſilvis, macie [19] confecta [20] ſupremâ,
Ignoti [21] nova forma [22] viri miſerandaque cultu
Procedit, ſupplexque manus [23] ad litora tendit.
[24] Reſpicimus. [25] Dira illuvies, [26] inmiſſaque barba,
[27] Conſertum tegumen ſpinis: at [28] caetera Grajus,
Et [29] quondam [30] patriis ad Trojam miſſus in armis.
Isque ubi Dardanios habitus, & Troïa vidit
Arma procul; paullùm [31] aſpectu conterritus [32] haeſit,
[33] Continuitque gradum: mox ſeſe [34] ad litora [35] praeceps
Cum fletu precibusque tulit. [36] Per ſidera [37] teſtor,
Per ſuperos, atque hoc caeli [38] ſpirabile lumen;
Tollite me Teucri: quaſcumque [39] abducite terras.
Hoc [40] ſat erit. [41] Scio me [42] Danais è claſſibus unum,
Et [43] bello Iliacos fateor [44] petiiſſe Penates.
Pro [45] quo, ſi [46] ſceleris tanta eſt injuria noſtri,

1 Motu. 2 Siciliam. 3 Ab inferiore parte occulere ac cooperire fumo, quem tunc emittit. 4 Redit ad omiſſam narrationem. Occidente Sole hùc appulerant, & noctem inſequentem metu in ſylvâ latuerant. 5 Tam vehementem. 6 Intelligimus. 7 Stellæ, quarum lumen per objectas nubes adimitur. 8 Splendore ætheris, a ſideribus illato: Syncope. Vide Macrob. l. 6 c 4. 9 Sc. *erant*. 10 Aëre. 11 Nube circumvoluta in morem nimbi. 12 Obſcura, ad nullum opus tempeſtiva, utpote media. 13 Poſtridiè, quàm acceſſimus, oriens. 14 Oriente. 15 Humidam. 16 Tempeſtas matutina. 17 A cœlo. 18 Noctem: nam nox eſt umbra terræ. 19 Exhauſta. 20 Suprà quam ferre nequeat. 21 Quaſi larva hominis, aut λυκάνθρωπος. v. Ovid. Met. 15. 22 Græci. 23 Ad nos, qui eramus in littore. 24 Eum, aut eam. 25 Et videmus, quod erat illi immunditia immanis. Pathos ab habitu. 26 Promiſſa, ſeu in pectus demiſſa, prolixa. 27 Indumentum, quo tegebatur, erat illigatum & denſum ſpinis. 28 Per, vel, quo ad cætera, κατὰ τὰ ἄλλα. Helleniſmus. Horat. Ep. 10 l. 1. *Hæc tibi dictabam poſt fanum putre Vacunæ, Excepto quod non ſimul eſſes*, cætera *lætus*, id eſt, quod ad cætera attinet. 29 Dudùm aliquando. 30 Paternis. 31 Hoſtium. 32 Fixit gradum, aut dubitavit. 33 Et ſubſiſtit. 34 Ad nos, qui eramus in littore. 35 Velox, & non ſalutis ſperans. 36 Exordium orationis petitoriæ abruptum. 37 Obteſtor. Simplex pro compoſito. 38 Aërem, cujus beneficio ex æquo ſpiramus. 29 Sc. *me in*. 40 Beneficii loco abunde, effugiſſe Cyclopas. 41 Fateor. 42 Ex equitum ordinibus Græcis. 43 Jure belli. 44 Appetiſſe aut invaſiſſe res Trojanas. 45 Facto aut bello. 46 Quam ſcelere noſtro in vos commiſimus.

1 Spar-

[1] Spargite me in fluctus, vastoque inmergite [2] ponto.
Si pereo, [3] hominum manibus periisse [4] juvabit.
[5] Dixerat: & [6] genua [7] amplexus, [8] genibusque volutans
Haerebat. Qui sit, fari, quo sanguine [9] cretus,
Hortamur; quae deinde [10] agitet Fortuna, fateri.
Ipse pater [11] dextram Anchises, [12] haud multa moratus,
Dat juveni; atque [13] animum [14] praesenti pignore [15] firmat.
[16] Ille haec, [17] deposita tandem formidine, fatur:
Sum patria ex Ithacâ, comes [18] infelicis Ulyxi
Nomine Achemenides, Trojam genitore Adamasto
[19] Paupere ([20] mansissetque utinam fortuna!) profectus.
[21] Hìc me, dùm [22] trepidi [23] crudelia limina linquunt,
[24] Inmemores socii [25] vasto [26] Cyclopis in antro
Deseruere. [27] Domus sanie, dapibusque cruentis,
Intùs opaca, ingens. [28] Ipse arduus, altaque [29] pulsat
Sidera, ([30] DI talem terris avertite [31] pestem)
[32] Nec visu facilis, nec dictu effabilis ulli.
Visceribus [33] miserorum & [34] sanguine vescitur atro.
Vidi egomet, duo de numero cùm corpora nostro,
[35] Prensa manu magnâ medio [36] resupinus in antro

1 Præcipitem me date in mare. 2 Mari 3 Et non monstrorum, nec dira fame. 4 Delectabit me. 5 Achæmenides. 6 Nostra. Misericordiæ veteres assignabant genua, ut & mentum: pudori os: sagacitati nasum, judicio aurem, fastui supercilium; virtuti & fidei dextram 7 Pathos à gestu 8 Volutans se genibus suis, quibus incumbebat repens: vel, volutans adhærebat genibus nostris. 9 Procreatus sit. 10 Impellat eum ad talia facienda. 11 In signum auxilii & benevolentiæ 12 Non multum. Nomen plurale loco adverbii. 13 Ejus. 14 Præsentato pignore fidei & dextræ. 15 Confirmat. 16 Achæmenides 17 Postquam dextram præbuerat Anchises. 18 Vobis invisi, nec suis minùs: quantum ad se ipsum, miserrimi, diutino sc. errore jactati per septem annos 19 *Pauper in arma pater primis me misit ab annis.* Sinon 2. L. 20 Atque utinam propria quiessem pelle, infra fortunam meam utcunque pauperculum tutus, potius quàm, &c. 21 In hac insulâ. Explicat breviter, quo casu in hanc insulam delatus sit. 22 Festini præ timore, ne à Cyclope, ob strepitum ad naves & mare trepidè fugientium stationem petente, occuparentur 23 Crudelis Polyphemi. 24 Mei. 25 Ingenti. 26 Polyphemi. 27 Cujus domus est corrupto occisorum sanguine, & carnibus humanis mactatis seu cruore aspersis intùs fœda. 28 Cyclops Polyphemus. 29 Vertice suo, id est, Polyphemus tam procerus est, ut cœlum vertice feriat. Hyperbole. 30 Pathos per exclamationem. Vide Macrob. l 4 c. 6. 31 Tam truculentum aspectum hominis, aut tantam perniciem. 32 Cujus aspectum nemo ferat, nedum colloquium: qui tam terribilis est. 33 Hominum. 34 Sanie. 35 Comprehensa. 36 Prostratus.

Frangeret ad ſaxum: ſanieque[1] exſperſa[2] natarent
Limina: vidi atro cùm membra fluentia[3] tabo
[4] Manderet, & tepidi[5] tremerent ſub[6] dentibus artus.
Haud impunè quidem. Nec[7] talia paſſus Ulixes,
Oblitusve[8] ſui eſt[9] Ithacus[10] diſcrimine tanto.
Nam[11] ſimul expletus dapibus,[12] vinoque ſepultus,
Cervicem inflexam[13] poſuit, jacuitque per antrum
Inmenſus, ſaniem eructans, ac[14] fruſtra cruento
[15] Per ſomnum conmixta mero; nos, magna precati
Numina, ſortitique[16] vices, una undique circum
Fundimur, &[17] telo[18] lumen terebramus acuto
Ingens, quod torvâ[19] ſolum ſub fronte[20] latebat,
[21] Argolici clipei, aut[22] Phoebeae lampadis inſtar:
Et tandem[23] laeti ſociorum ulciſcimur[24] umbras.
[25] Sed fugite, ô[26] miſeri,[27] fugite, atque ab litore[28] funem
Rumpite.
[29] Nam qualis quantusque cavo Polyphemus in antro
[30] Lanigeras claudit[30] pecudes, atque[31] ubera[32] preſſat,
[33] Centum alii curva haec habitant ad litora[34] vulgò
[35] Infandi Cyclopes, &[36] altis montibus[37] errant.
[38] Tertia jam Lunae ſe cornua lumine complent,
[39] Cùm vitam in ſilvis, inter[40] deſerta ferarum
[41] Luſtra domosque traho, vaſtosque ab[42] rupe Cyclopas
[43] Proſpicio, ſonitumque pedum[44] vocemque tremeſco.

1 Al *exſperſa*, id eſt, madefacta. 2 Inundarentur. 3 Sanguine. 4 Dentibus frangeret. 5 Reſili-rent 6 Ejus. 7 Impunè fieri. 8 Salutis vel verſutiæ & induſtriæ ſuæ, id eſt, nec ſibi, nec ſuis defuit. ubi opus fuit, ſed præſentibus conſiliis valuit. 9 Ithacenſis Ulyſſes. 10 In tanto periculo Nam hoc demùm ſapere, eſt in periculo ſapere. 11 Simulac Polyphemus, &c. 12 Ut ſuprà l. 2. *Invadunt urbem, ſomno* vinoque ſepultam. 13 Reclinavit. 14 Fragmenta carnis. 15 Inter dormiendum. 16 Officia viciſſim occupandi membra ejus. 17 Sude oleaginea præuſtâ 18 Oculum unum perforamus & effodimus. 19 Solum. 20 Dormienti Cyclopi clauſum erat. 21 Græci, qui totum corpus circumtegunt. 22 Solis, vel Lunæ, quanti nobis apparent: nam Sol *Phœbus* dicitur, & Luna *Phœbe*. 23 De ſucceſſu. 24 Manes ſociorum noſtrorum, quos ipſe occiderat & devoraverat. 25 Oratio ex abrupto turbida, timentis & fugam cum feſtinatione ſuadentis, interveniente ab improviſo ipſo Polyphemo 26 Futuri. 27 Pathos à repetitione verbi. 28 Retinacula ferro abrumpite. Vim celeritatemque oſtendit. 29 Cauſa, ob quam debeant ſine mora rudentes abrumpere. 30 Oves ſuas. 31 Ovium. 32 Mulget. 33 Tales & tanti *centum alii*, &c. Numerum finitum pro infinito poſuit. 34 Paſſim. 35 Deteſtandi 36 In his altis ſcopulis. 37 Vagantur. 38 Jam eſt tertium plenilunium, aut tertius menſis. 39 Ex quo, poſtquam 40 Ab hominibus. 41 Latibula & ſpecus 42 De quâ deſcendunt, quâ errant: uti mox de Polyphemo: *ſummo cùm monte videmus Ipſum inter pecudes vaſtâ ſe mole moventem.* 43 Procul obſervo. 44 Eorum.

Victum [1] infelicem, [2] baccas [3] lapidosaque corna,
[4] Dant [5] rami, & [6] vulsis [7] pascunt radicibus herbae.
Omnia [8] collustrans, hanc primum ad litora classem
Conspexi venientem. Huic me, [9] quaecumque fuisset,
[10] Addixi: satis [11] est [12] gentem effugisse nefandam.
Vos [13] animam hanc [14] potiùs quocumque absumite leto.
Vix ea [16] fatus erat: [17] summo cùm monte videmus
Ipsum inter [18] pecudes vastâ se [19] mole moventem
Pastorem Polyphemum, & litora [20] nota petentem:
Monstrum horrendum, [21] informe, ingens, cui lumen [22] ademtum;
[23] Trunca manu [24] pinus regit, & [25] vestigia firmat.
Lanigerae [26] comitantur oves: [27] ea sola voluptas,
[28] Solamenque mali.
[29] Postquam [30] altos [31] tetigit fluctus, & ad aequora venit,
[32] Luminis effossi fluvidum [33] lavit inde cruorem,
[34] Dentibus infrendens gemitu: graditurque per aequor
Jam medium, nec dum fluctus [35] latera ardua tinxit.
Nos procul [36] inde fugam [37] trepidi [38] celerare, [39] recepto
Supplice, [40] sic merito; tacitique incidere [41] funem.
[42] Vertimus & [43] proni [44] certantibus aequora remis.

1 Miserabilem. 2 Agrestium arborum fructus. 3 Magnos lapides, seu magna ossa continentia. 4 Mihi. 5 Arborum & dumorum. 6 Evulsis. 7 Me. 8 Circumspiciens 9 Sive amica, sive inimica. 10 Adjudicavi, & in potestatem ejus destinavi. 11 Mihi. 12 Cyclopum 13 Vitam. 14 Quàm ut talium monstrorum dentibus conficiar. 15 Genere mortis, 16 Achæmenides. 17 In summo scopulo. 18 Oves suas. 19 Magnitudine corporis sui attollentem. 20 Quæ sæpè petiverat antequam excæcatus esset. 21 Sine forma humano corpori debita. 22 Sc. *erat*. 23 Amputata 24 Hinc immanem corporis vastitatem conjicere licet. 25 Ne vacillet aut labatur jam cæcus. 26 Pastorem suum. 27 Ea sola, quam ex ovibus habet, est voluptas Polyphemi. 28 Deorsum pendet. 29 Postquam undas littoreas emensus in altum planumque mare venit: *quam magnus Orion, Cum pedes incedit medii per maxima Nerei Stagna, viam scindens, humero supereminet undas.* lib. 10 30 Profundos. 31 Pinu sua. Hysteron proteron. 32 Qui quotidie fluebat de oculo effosso. 33 Deinde abluit. 34 Quòd salsedinis acrimoniam in vulnere sentiret. 35 Ejus 36 Ab eo loco, ubi ipsum vidimus. 37 Festini; ut, *Accepit trepidos, & Nisum dicere jussit.* 38 Celerabamus. 39 In navem nostram Achemenide, qui genua amplexus nobis supplicaverat. 40 Merito de nobis, ut id faceremus; qui forte in Cyclopas incidissemus, nisi nos præcavere præmonuisset. 41 Navis retinacula. 42 Invertimus remis, id est, remigamus. Metaphora a scopis ad remos, & solido pavimento ad mare. Suprà: *Certatim socii feriunt mare, & æquora verrunt.* 43 Incumbentes remis. Quo verbo studium & conatum summum sociorum coarguit. 44 Certatim ferientibus.

[1] Sensit, & ad sonitum [2] vocis vestigia torsit.
Verùm ubi nulla datur [3] dextram adfectare potestas,
Nec [4] potis Iönios fluctus aequare sequendo,
Clamorem inmensum [5] tollit: quo [6] pontus & omnes
[7] Intremuêre undae, penitusque exterrita tellus
Italiae, curvisque [8] inmugiit [9] Aetna [10] cavernis.
At genus è silvis Cyclopum & montibus altis
[11] Excitum ruit ad portus, & litora complent.
Cernimus [12] adstantis, [13] nequidquam lumine [14] torvo,
[15] Aetnaeos fratres, [16] caelo capita alta ferentis;
[17] Concilium horrendum: [18] quales cùm vertice celso
[19] Aëriae quercus, aut [20] corniferae cyparissi
[21] Constiterant, [22] silva alta Jovis, lucusve Dianae.
Praecipites metus [23] acer agit [24] quocumque rudentis
Excutere, & ventis intendere vela [25] secundis.
[26] Contrà jussa [27] monent Heleni, Scyllam atque Charybdin,
Inter [28] utramque viam, [29] leti discrimine parvo,
[30] Ni teneant cursus: certum est dare [31] lintea retrò.
[32] Ecce autem Boreas [33] angustâ ab sede [34] Pelori

1 Polyphemus advertit ex ictibus & percussione remorum, fugientium strepitum. 2 Fluctuum remis agitatorum: suprà, *fractasque ad litora voces: & fugam trepidi celerare, tacitique incidere funem:* modò. 3 Manus intendendi, & anxia quadam aviditate manus in naves injiciendi easque tenendi facultas. Sic & *affectare viam ad aliquid* dicimus. Ter. Phorm. *Hi gladiatorio animo* ad me affectant viam. 4 Sc. *est*, id est, nec potest æquis viribus aut gradibus consequi fluctus maris Ionii. 5 Emittit & effert. 6 Mare. 7 Multum tremuêre. 8 Reboavit. 9 Siciliæ mons. 10 Fornacibus. 11 Excitatum illo clamore 12 Ad littus. 13 Extra ictum enim, & periculum se expedierant Troes: & longinqui nocere non poterant 14 Minaci. 15 Siculos Cyclopas, juxta Ætnam genitos: allusum simul ad *αἰτναίοι*, immanes 16 Ad cœlum usque Hyperbole. 17 Cœtum. Appositio. 18 Existentes tales, *quales quercus* erant, &c. 19 Sublimes se in aërem extollentes. 20 Ferentes multos cornos. 21 Simul steterant. 22 Quercus enim sacra Jovis; cupressus Dianæ infernæ. 23 Vehemens urget nos. 24 In quacunque re funes velorum raptim colligere, &, quocunque venti vocarent, cursum intendere. 25 Etiam iis, qui nos à puppi secuti urgebant inter Siciliam atque Italiam: sed memores præceptorum Heleni, quæ monebant, ne teneremus cursum cum vitæ discrimine per angustum fretum inter Scyllam & Charydim, retrorsum vela dare contendebamus. Cùm subito mutatus numinis benignitate ventus nos in Austrum revectos Siciliam circumvehi impulit. 26 E contrario. 27 Sc. *vitare*. 28 Scyllæ & Charydis. 29 Cum parvâ differentiâ & distantia mortis. 30 Neu teneant medium cursum: vel, Nisi possint tenere medium cursum. 31 Vela, ex linteis confecta, obvertere in Calabriam, aut sinum Tarentinum. Horat. Od. 16. Epod. *Neu conversa domum pigeat* dare lintea. '32 Non est hic monstrantis particula, sed attentionem ad rem novam & insperatam captantis. 33 A freto Siculo quod perangustum est, inter Pelorum. 34 Promontorii Siciliæ Septentrionem versus.

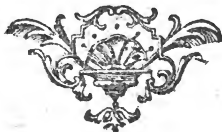
[1] Miſ-

[1] Missus adest. [2] Vivo praetervehor ostia saxo
[3] Pantagiae, [4] Megarosqe sinus, [5] Tapsumque jacentem.
Talia monstrabat [6] relegens errata retrorsum
Litora Achemenides, comes infelicis Ulixi.
[7] Sicanio praetenta sinu jacet insula [8] contra,
[9] Plemmyrium undosum: [10] nomen dixêre priores
[11] Ortygiam. Alpheum fama est [12] huc [13] Elidis amnem
Occultas egisse vias subter mare: qui nunc
[14] Ore [15] Arethusa tuo Siculis [16] confunditur undis.
[17] Jussi numina magna [18] loci veneramur: & indè
[19] Exsupero [20] praepingue solum [21] stagnantis [22] Helori.
[23] Hinc altas [24] cautes [25] projectaque saxa [26] Pachyni
[27] Radimus, & [28] fatis nunquam concessa [29] moveri,
[30] Apparet [31] Camerina procul, campique [32] Geloi,
[33] Immanisque Gela fluvii cognomine dicta.
[34] Arduus inde [35] Acragas ostentat maxima longè

1 Favore numinum quæ suprà rogaverat Anchises: *Ferte viam vento facilem, & spirate secundi.* 2 Quæ sunt ex saxo naturâ, non humanâ operâ sic parata. Sic l. 1. vivoque *sedilia saxo.* 3 Fluminis Siciliæ. 4 Juxta Megaram, Siciliæ oppidum. 5 Insulam, decem stadia à Siciliâ distantem, humilem. 6 Renavigans retrorsum litora, per quæ erràrat prius cum Ulysse. 7 Siculo. 8 Ex opposito, è regione. 9 Promontorium juxta Syracusas: ἀπὸ τοῦ πλημμύρω, id est, *inundo.* 10 Cujus nomen veteres cosinographi appellaverunt Ortygiam, quòd in eâ primæ visæ sunt coturnices: ὄρτυγας enim Græci *coturnices* vocant. 11 Insulam, quam pons Syracusis connectit: hic fons Arethusa, ex quo ferunt per subterraneos cuniculos emergere Alpheum flumen Elidis. 12 In hunc locum. 13 Qui ab Elide nascitur. 14 Ostio. 15 Apostrophe. Arethusa fons à Nympha quadam venatrice nomen habet, quæ cum fortè lassa in Alpheo flumine se lavaret, ab eo fuit adamata; quæ, cum amatorem fugeret, in Sicilia transformata est in fontem sui nominis. Alpheus autem per occultos terræ meatus eam consecutus est, donec illi in Sicilia misceretur. 16 Commiscetur. 17 Illius. 18 A patre. 19 Prætervehor. 20 Præter cætera pingue. 21 Inundantis & superfusi ad instar Nili: cujus inundatio terram pinguem facit: aut lenie fluentis, quasi stagnum fit. 22 Amnis, sic dicti ab *Heloro* rege, qui eum ponte junxit & pervium fecit 23 Sc. *provecti.* 24 Rupes. 25 Abjecta, porrò jactata in mare, & exstantia. Vide Macrob. Sat l. 6. c. 4. 26 Pachynum promontorium Siciliæ Austrum spectans. 26 Remigando prætemavigamus, leviter contingimus. 28 Volentibus. 29 Exsiccati: quia cum exsiccaretur, accolæ ab hostibus deleti sunt. 30 Conspicitur. 31 Camarina urbs supra paludem cognominem, è cujus terræ exhalatione cum orta esset pestilentia, consultus à civibus Apollo, an siccanda esset, respondet. Μὴ κίνει Καμαρίναν: illi autem, contempto oraculo, exsiccarunt, unde sedata pestilentia, sed per eam ingressi hostes urbem ceperunt. 31 Gelæ civitati vicini agri. 32 Urbs magna à fluvio cognomine dicta. 34 Sublimis. 35 Siciliæ mons.

Moenia, magnanimum quondam generator equorum
[1] Teque datis [2] linquo ventis, [3] palmosa Selinus;
Et vada [4] dura [5] lego saxis [6] Lilybeïa caecis.
Hinc [7] Drepani me portus, & [8] illaetabilis ora
Accipit. Hic pelagi tot tempestatibus actus,
Heu, genitorem, omnis curae casusque levamen,
Amitto Anchisen. Hîc me, pater optime, [9] fessum
Deseris, heu, tantis nequidquam erepte periclis!
Nec vates Helenus, cùm multa [10] horrenda moneret,
Hos mihi praedixit luctus, non dira [11] Celaeno.
[12] Hic labor [13] extremus, longarum haec meta viarum.
[14] Hinc me digressum vestris deus adpulit [15] oris.
Sic [16] pater Aeneas [17] intentis omnibus [18] unus
[19] Fata renarrabat divom, cursusque docebat.
[20] Conticuit [21] tandem, factoque [24] hîc fine [23] quievit.

1 Apostrophe. 2 Prætereo. 3 Sylvestrium palmarum fertilis, & apii, undè nomen. 4 Propter saxa non apparentia, sed aquis abstrusa. 5 Prænavigo. 6 Lilybæum, tertium Siciliæ promontorium, sub quo vada latentibus saxis periculum nautis facessunt. 7 Urbis ad radicem montis Erycis à falce Saturni ibi projecta: vel, Cereris ibi a Vulcano acceptâ: δρέπανον enim falx est. 8 De quâ lætari nequeam, non læta, tristis, amisso hic patre. 9 Tot navigationum malis. 10 Religiosa, & monita horrorem incutientia. 11 Harpyia 12 Epilogus narrationis Æneæ brevis, quo in compendium cursum suum contrahit, quem copiosè hactenus prosecutus est. 13 Ultimus apud Drepanum erat. 14 Ex hac regione Siciliæ. Undè in 1. dictum est: *Vix è conspectu Siculæ telluris*. &c. 15 Ad regiones Libycas. 16 Vir venerabilis. 17 Omnibus aliis attendentibus. 18 Solus loquens. 19 Voluntates Deorum de excidio narrabat Trojæ, & suos errores & navigationes. 20 Æneas. 21 Post prolixam narrationem. 22 In hoc dicto de morte Anchisæ, & de profectione ex Sicilia in Carthaginem. 23 Et animo & ore.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS

AENEIDOS

LIBER IV.

ARGUMENTUM.

Dido, amore Æneæ insanientis, animi sui morbum furori aperit: ejusque consilium secuta, ad nuptias animum adjicit. Juno quoque, ut Æneam facilius ab Italiâ averteret, agit cum Venere: ut ejus bonâ cum venia liceat Æneæ Elisam uxorem ducere; quòque id commodius fieri possit, se opportunitatem oblaturam ostendit. Postridiè Æneas, & Dido venatum proficiscuntur. Ibi omnibus jam prædæ intentis, Juno subitam immittit tempestatem. Comites alius aliò diffugiunt. Æneas & Dido in idem antrum conveniunt, ibique infaustis omnibus conjunguntur. Interim Jupiter Iarbæ, Getulorum regis, (qui advenam sibi præferri iniquo animo ferebat,) precibus fatigatus, Mercurium mittit ad Æneam, jubetque, ut, relictâ Africâ, in Italiam naviget. Ille Jovis imperio morem gerens, quæcunque ad navigationem erant necessaria, clam per socios parari jubet. Cæterum Dido, ubi classem instaurari sensit, suspicata id quod res erat, graviter cum ipso expostulat, precibusque & lachrymis tùm per seipsam, tum per sororem, eum ab incepto revocare conatur. Æneas iterum in somnis à Mercurio admonitus, intempesta nocte anchoras solvit. Illa doloris impatiens, in editissima ædium parte, simulatione sacrorum ingentem pyram exstruit, ablegatâque Barce, Sichæi nutrice, ne quid destinatæ morti impedimenti afferret, necem sibi conscivit.

[1] AT [2] regina gravi [3] jam dudùm [4] saucia curâ,
[5] Vulnus alit venis, & [6] caeco carpitur igni.
Multa [7] viri * *I.* virtus [8] animo, multusque [9] recursat
II. Gentis honos. Haerent [10] infixi pectore *III.* vultus,
IV. Verbaq;:nec placidam membris dat [11] cura quietem.

1 Transitionis particula indicat Poëta, se novam narrationem ordiri earum rerum, quæ narrante Æneâ jamque absolvente, acciderint. 2 Dido. 3 Ex eo tempore, quo Æneas narrare cœpit, vel, hospitio susceptus est, & Cupido loco Ascanii. *Jamdudùm* enim de longiori temporis spatio propriè dicitur. 4 Vulnerata amore. 5 Amoris. 6 Acceditur igni amoris, qui excæcat. Ovid. *Quoque magis tegitur, tanto magis æstuat ignis.* 7 Æneæ.

* Causarum amoris enumeratio: namque Didonem intereà movebat Æneæ. I. *ardens virtus.* II. *Trojanæ gentis nobilitas* III. *flagrans oris venustas.* IV. *facundia prudens.* V. *genus divinum: tacito itaque & ad tempus celato amore jamdudum accensa æstuare jam, atque in flammas ire cœpit* 8 Didonis. 9 Frequenter revolvitur, obversatur. 10 Fixi in pectore. 11 Sollicitudo amoris: quia *Res est solliciti plena timoris amor.* Ovid. 1. Ep. Her.

[1] Postera Phoebeâ lustrabat lampade terras,
Humentemque aurora polo [2] dimoverat [3] umbram;
Cùm sic [4] unanimam adloquitur [5] malè sana [6] sororem:
Anna soror, quae me [7] suspensam [8] insomnia [9] terrent!
[10] Quis novus hic nostris successit sedibus hospes!
[11] Quem *III.* sese *IV.* ore ferens! quàm *I.* forti pectore, & [12] armis!
Credo equidem (nec [13] vana fides) *V.* [14] genus esse deorum.
[15] Degeneres animos timor arguit. Heu, quibus [16] ille
Jactatus [17] fatis! quae bella [18] exhausta canebat!
[19] Si mihi non animo fixum inmotumque sederet,
Ne cui me vinclo vellem sociare [20] jugali,
Postquam primus [21] amor deceptam [22] morte fefellit:
Si non [23] pertaesum [24] thalami [25] taedaeque fuisset,

1 Sequens dies luce solari terras illustrabat. illuminabat: unam enim noctem consumpserat Æneas narrando calamitates. Declarat porrò Poëta, quomodo Dido vim amoris sui Annæ sorori detexerit. 2 Prius. 3 Noctis. 4 Unius animi & voluntatis in conjugium illiciendi Æneam. 5 Non sana, amore furens. Rationem enim amentia quadam amor excæcat. 6 Annam: quæ cum salubriter consulere debebat, ceu oleo igni addito, vehementius etiam accendit plus satis suâ sponte furentem. 7 Dubiam, anxiam, adeoque incertam, quid sim factura. Translatio à corpore ad animum. 8 Phantasmata, visa nocturna. *Insomnia* propriè sunt, quæ in somnis videmus. 9 Turbant per reliquam noctem, quæ à fine narrationis Æneæ superfuit ad auroram. 10 Qualis hospes, qui mihi usque huc incognitus fuit, recensque intervenit (sicut *vetus hospes* dicitur, cui multum temporis assuevimus) huc ad regnum nostrum divertit. Dicimus autem, *Succedo tibi*, & *succedo in locum tuum*. 11 Al. sic exponunt: Qualem gerens aut extollens seipsum, dum labores & errores suos narraret, oratione! Sed meliùs ad formæ decus hoc refertur: undè in 1. dixit: *Obstupuit primo aspectu Sidonia Dido*, *Casu deinde viri tanto*, &c. 12 Fortibus. 13 Est falsa. 14 Ipsum esse de genere Deorum: ex virtute Æneæ generis divinitatem colligit. Nam (ut ait Horat.) *Fortes creantur fortibus & bonis.* 15 Quia timor demonstrat ac convincit animos aliorum esse degeneres, id est, à nobili prosapia meticulositate degenerare. Sic Horat Od. 13 l. 1. *Humor & in genas Furtim labitur*, arguens. *Quam lentis penitus macerer ignibus.* 16 Tam nobilis hospes noster. 17 Infortuniis, fatalibus laboribus, Diis ita volentibus. 18 Gesta à se enuntiabat, id est, gravissima. 19 Propositio deliberationis, votum ne irritum faciat, an non. 20 Matrimoniali, id est, si non constituissem, quod nunquam alteri nuberem. 21 Conjux Sichæus. 1. lib. Æn. 22 Prioris conjugis Sichæi, à Pygmalione interempti. 23 Est, à *Pertædet*. 24 Nuptiarum & conjugii: quibus sternitur lectus genialis in aulâ, & præferuntur quinque faces è tæda arbore de laricum genere. 25 Facis nuptialis, quæ ante nubentes fertur, id est, si non omnino afficerer tædio matrimonii & secundarum nuptiarum, & ita constituerim non amplius nubere.

Huic uni forsan [1] potui succumbere culpae.
Anna, fatebor enim; [2] miseri post fata Sichaei
Conjugis, & sparsos [3] fraternâ caede penatis,
[4] Solus hic inflexit sensus, animumque [5] labantem
[6] Inpulit. Agnosco veteris vestigia [7] flammae.
Sed mihi vel tellus optem priùs [8] ima dehiscat,
Vel [9] pater omnipotens [10] adigat me fulmine ad umbras,
[11] Pallentis umbras [12] Erebi, [13] noctemque profundam,
Antè pudor quàm te volo, aut tua [14] jura resolvo.
[15] Ille meos, primus qui me sibi [16] junxit, amores
Abstulit. Ille [17] habeat secum, servetque sepulchro.
Sic [18] effata, [19] sinum lacrimis inplevit [20] obortis.
Anna [21] refert: [22] O luce magis dilecta [23] sorori,
[24] Solane perpetuâ moerens [25] carpêre juventâ?
Nec [26] dulcis natos, Veneris nec praemia noris?
[27] Id [28] cinerem aut manis credis curare sepultos?
[29] Esto: [30] aegram nulli quondam [31] flexêre [32] mariti:
[33] Non Lybiae, non antè Tyro, despectus [34] Iarbas,

1 Potuere me victam dedere secundis nuptiis. Digamiæ: quarum nomen etiam apud Ethnicos infame erat. Vide Cœl. l. 28. c. 22. 2 Post mortem indignissimam Sichæi mariti mei miseri: quòd propter opes conditas sub terrâ à Pygmalione, fratre Didonis, esset interfectus 3 A fratre meo Pygmalione conjugi meo illatâ. 4 Hospes noster Æneas movit meum animum, & de proposito suo abduxit. 5 A firmo proposito labi incipientem, paulatim decidentem. 6 In amorem sui: vel, paulatim labefecit. 7 Amoris, quem erga Sichæum habui. 8 Profunda aperiat se mihi ad absorbendum me 9 Jupiter. 10 Impellat. 11 Pallidos & pallidas facientes. 12 Loci obscurissimi in inferno. 13 Caliginem infernalem. 14 Vincla jugalia. 15 Sichæus. 16 Conjugio. 17 Eos. 18 Elocuta Dido. 19 Gremium: non sinum oculorum tantùm, ut volunt quidam. 20 Subitò ortis. 21 Respondet ad objecta contra novas nuptias. 22 O soror Dido, quæ mihi vita mea charior es. 23 Mihi, quæ tua soror sum. Enallage personæ. 24 Solitaria, sine consortis solatio & sobole. 25 Consuméris, quasi mœrore totam juventam transfigens. 26 Quàm dulces sint liberi his, qui procreant eos, nec voluptatem libidinosam? Ex Sichæo nullos sustulit liberos. 27 Ut carpare perpetua juventa. Q. d. mortuos maritos non curare, an uxores iterum nubant. 28 Conjugis Sichæi defuncti. 29 Permittatur ita esse Concesso. 30 Mœrore. Ob mortem enim Sichæi recentiorem, quæ adhuc ob oculos versabatur, à nemine, ut nuberet, induci potuit. 31 Moverunt. 32 Libyæ proceres, qui voluerunt esse mariti, sed ne Iarbas quidem invisus Libycis, & multò ante Tyriis populis. 34 Rex Mauritanorum: qui cum Elisæ per legatos ambiret nuptias, non sine belli, si recusaret, minis: illa trimestris spatii impetrata mora, ut prioris mariti manes placaret, in pyram, quam eo prætextu exstruxerat, se conjecit, maluitque ardere, quam nubere. Historiam lege apud Justinum lib. 18. contra cujus veritatem obtinuit Virgilii figmentum de Æneâ.

[1] Ductoresque alii, quos [2] Africa terra [3] triumphis
Dives alit. [4] Placitone etiam pugnabis [5] amori?
[6] Nec venit in mentem, quorum [7] consederis arvis?
[8] Hinc [9] Getulae urbes, [10] genus insuperabile bello:
Et Numidae [11] infreni [12] cingunt, & [13] inhospita Syrtis:
[14] Hinc [15] deserta siti regio, lateque furentes
[16] Barcaei. Quid bella [17] Tyro surgentia dicam,
[18] Germanique minas?
Dis equidem [19] auspicibus reor & Junone [20] secundâ
[21] Hûc cursum Iliacas vento tenuisse carinas.
[22] Quam tu urbem, soror, hanc cernes! quae [23] surgere regna
[24] Conjugio tali! Teucrûm comitantibus armis,
[25] Punica se quantis [26] attollet gloria rebus!
Tu modo posce Deos [27] veniam [28] sacrisque litatis
[29] Indulge hospitio, caussasque [30] innecte [31] morandi;

1 Principes. 2 Africana. 3 Victoriosa, & sæpe triumphare solita, id est, ponamus, quòd principes Africani te non flexerint. 4 Amori grato resistere poteris? Q. d. Contempsisti eos, qui tibi displicebant, an nunc pugnabis cum amore placito? 5 Cum amore. Catul. *Noli pugnare* duobus. 6 An non consideras? 7 Locum habitando ceperis. A necessario. Q. d. Versaris inter nationes barbaras, bellicosas & opibus pollentes tu, fœmina, fratris & amicorum præsidiis destituta, nec est cujus implores auxilium; proinde censeo nubendum esse, ut habeas, qui te, cives, urbem, & regnum, consilio armisque tueatur. 8 Ex unâ parte urbis nostræ. Ratio, quare nubere debeat. Carthaginem à Meridie Getulia & deserta Libyæ, ab Ortu Syrtis major, ab Occasu Numidia sive Mauritania, à Septentrione mare, cingebant. 9 Getulorum, qui sunt Africæ populi. Augendi timoris gratiâ *Urbes* vocat, quæ tantummodò mapalia sunt, in quibus Getuli habitant. 10 Hominum. 11 Qui equos non fræno regunt, sed virga tantum. Gens tamen fera, nec legibus, nec imperio parens. Æn. 1. *cui condere Jupiter urbem, Justitiaque dedit gentes frænare superbas.* 12 Non sc. ab occasu. 13 Importuosa & inaccessa, propter vada & reciprocos æstus, & accolas Nasamonas naufragiis & raptu victitantes. Duæ autem sunt Syrtes. 14 Ex alia parte, sc. ad Austrum. 15 Libya deserta, propter aquarum penuriam (quæ intolerabilem sitim procreat) neque fluvios habens, neque pluviam. 16 Gens Africæ bellicosa. 17 Contra Tyriam urbem seu Carthaginem. 18 Pygmalionis, vindicaturi fugam suorum & thesauros abductos l. 1. 19 Faventibus, propitiis. 20 Prospera: utpote, *Cui vincla jugalia curæ*: infrà. 21 Ad nos. 22 Qualem quantum, id est, clarissimam. A consequentibus. 23 Oriri. 24 Ex talis herois conjugio. 25 Populorum Punicorum. 26 Friget. 27 Hanc gratiam perjurii, ut ignoscant tibi, quod cineri Sicheio fidem non serves. Undè postea: *Non cineri servata fides.* 28 Diis placatis per sacrificia. 29 Da operam, ut detineas eum hospitio. 30 Æneæ. 31 Manendi apud te.

Dùm

[1] Dùm pelago desaevit hiems, & aquosus [2] Orion,
[3] Quassataeque rates, [4] dum non tractabile caelum.
His dictis [5] incensum [6] animum [7] inflammavit amore,
[8] Spemq; dedit [9] dubiae menti, solvitque [10] pudorem.
[11] Principio [12] delubra [13] adeunt, [14] pacemque [15] per aras
Exquirunt: [16] mactant lectas de more bidentis
[17] Legiferae Cereri, [18] Phoeboque, patrique [19] Lyaeo:
[20] Junoni ante omnis, cui vincla [21] jugalia curae.
Ipsa tenens dextrâ [22] pateram pulcherrima Dido,
[23] Candentis [24] vaccae media inter cornua [25] fundit:
[26] Aut ante [27] ora deûm [28] pinguis [29] spatiatur ad aras,
[30] Instauratque diem donis, [31] pecudumque [32] reclusis
[33] Pectoribus [34] inhians [35] spirantia consulit exta.
[36] Heu vatum [37] ignarae mentes! quid [38] vota [39] furentem,
Quid [40] delubra juvant? [41] Est [42] mollis [43] flamma [44] medullas

1 Quoad usque tempestas hyberna sævitatem suam finierit. 2 Sidus navigantibus infestum, ortu & occasu tempestates, aquas, & nimbos excitans. 3 Et quamdiu naves sunt laceratæ, & nondum refectæ 4 Asperum & durum ad navigandum. 5 Amore. 6 Didonis. 7 Anna. 8 Nubendi secundò. 9 Ancipiti, incertæ, quidnam agere deberet. 10 Quo arcebatur à secundis nuptiis. 11 Ante omnia. 12 Templa, in quibus erant Deorum simulacra. Veteres enim ut nihil nisi auspicatò inceptabant; sic in contrahendo matrimonio exta consulere iis mos erat, num felix futurum esset conjugium. 13 Ambæ. 14 Veniam, gratiam, favoremque Deorum, ut eorum pace facere liceret. quod omnino facere stabat sententia. 15 Ad aras diligenter per exta hostiarum Deorum voluntatem explorant, observantque quid illa portendant. 16 Occidunt ad sacrificandum oves eximias de more sacrificantium. *Bidentes* autem nonnulli appellant omnes bestias bimas, nedum oves solas. 17 Θεσμοφόρῳ, quæ frugibus inventis, unà leges, urbes, civilem vitam, conjugia sanxit. 18 Ut auspicia mitteret bona, quæ nuptiis felicibus prævia. 19 Lætitiæ libertatisque datori. 1. Æn. 20 Pronubæ & nuptiarum præsidi 21 Matrimonialia. 22 Poculum orificio amplo & patenti. 23 Candidi coloris: quod ipsum lætum, & auspicatum omen futurarum nuptiarum esse voluit. 24 Cum alias Apollini taurus cædatur. 25 Effundit. 26 Dum non fundit. 27 Simulacra & statuas Deorum. 28 Victimarum sanguine perfusas, in quibus posteà victimæ concremabantur. 29 Late deambulat. Fuit ergo area delubro adjuncta. Vide Macrob. Sat. l. 1. c. 4. 30 De novo celebrat. Quia & anteà sacrificarat. 31 Mactatarum. 32 Apertis. 33 Diastole in cæsura. 34 Avidè intenta, tum ad explorandam numinis voluntatem in extis, tùm ad extispicum responsa. 35 Exhalantia, & adhuc palpitantia consilium expetit Unde dicitur victima *consultatoria* apud Macrob. l. 3. c. 5. 36 Exclamatio in vanitatem vatum, & haruspicum inscitiam. 37 Virium amoris. 38 Quæ fecit Diis. 39 Insanientem amore. 40 Deorum templa, quæ adierat. 41 Edit, consumit: ab *edo*, *es*, *est*. 42 Al. *molles*. Catul Epig. 42. *Ignis mollibus ardet in medullis.* 43 Amoris. 44 Didonis.

5 In-

[1] Intereà, & [2] tacitum [3] vivit sub pectore [4] vulnus.
[5] Uritur infelix Dido, totâque vagatur
Urbe furens: [6] qualis [7] conjectâ [8] cerva sagittâ,
Quam procul [9] incautam nemora inter [10] Cressia fixit
Pastor [11] agens telis, [12] liquitque [13] volatile ferrum
[14] Nescius. [15] Illa fugâ silvas [16] saltusque peragrat
[17] Dictaeos: [18] haeret lateri letalis arundo.
[19] Nunc media Aenean secum per [20] moenia ducit,
[21] Sidoniasque [22] ostentat opes, urbemque paratam.
Incipit effari, [23] mediâque in voce resistit.
Nunc [24] eadem, [25] labente die, convivia quaerit;
[26] Iliacosque iterùm [27] demens audire [26] labores
[28] Exposcit, [29] pendetque iterùm narrantis ab ore.
Post, ubi [30] digressi, [31] lumenque [32] obscura vicissim
Luna [33] premit, suadentque [34] cadentia sidera [35] somnos:

1 Dum sacrificaret. 2 Occultum, & quod vatibus tacitum habuit. 3 Innovatur, id est, perditè amat. 4 Amoris sc. i. e. sagittis Cupidineis illatum. 5 Ab amore. 6 Comparatione illustrat rem, ita ut pastori Æneam, cervæ Didonem, amori telum, nemori Cretensi urbem Carthaginem, per quam regina vagatur, comparet. 7 In eam. 8 Vagatur. 9 Non caventem. 10 Cretensia. Cretenses enim semper præstantissimi fuerunt sagittarii: quibus ex arundine sagittæ conficiebantur. 11 Persequens eam. 12 In ipsâ cervâ fugiente. 13 Ad volandum aptum. 14 Latens cervam, dum percussit: vel Active: Nescius à se percussam cervam, adeoque non insequens. Ovid 5. Met. *Quam si venabula taurus Corpore fixa gerat, factique refugerit author.* 15 Cerva percussa. 16 Densiores sylvas: quæ ob arborum spissitudinem difficulter perviæ sunt: ac in quibus lustra sua habent feræ. 17 *Dictys* mons Cretæ, quæ celebris peritiâ sagittandi, cervis & Dictamno. 18 Sagitta arundinea mortifera inhæret lateri cervæ. 19 Aliquando. Affectus misere amantis, & artes, quibus Æneam contueri, remorari, ambire studet. 20 Carthaginis. 21 Quas à Sidone fugiens minas fratris Pygmalionis, huc secum avexerat: vel, Punicas opes, id est, ipsam urbem jam regiâ magnificentiâ exstructam. 22 Ad ostentationem demonstrat. 23 Nondum dato ad integrum responso Æneæ. Πάθος amantium. Horat. Od. 1. l. 4. *Cur facunda parum decoro Inter verba cadit digna silentio?* 24 Consimilem cœnam, & qualem fecerat Æneæ & cæteris Trojanis in primo adventu. 25 Occidente 26 Quos Trojani passi sunt in excidio Trojæ. 27 Quæ vellet eadem, quæ noverat, audire. 28 Non tam rerum narrandarum caussa, quàm ut Æneæ conspectu fruens, voluptatem ex eo caperet. 29 Eum narrantem diligenter attenteque iterum audire vult & intueri: nam *oculi sunt in amore duces.* Amantis habitum egregie exprimit, quæ dicentis verba intuendo excipit. Sic Ovid in Ep. Pen. *Narrantis conjux pendet ab ore viri.* 30 A toris, in quibus quisque accubuerat: vel, ex convivio. 31 Diurnum. 32 Id est, nox; nam nihil tam contrarium est lunæ, quàm obscuritas: vel, *obscura* respectu Solis. Indicat noctem profundam, quâ signa alia occidere, alia rursum exoriri videntur. 33 Imminuit. 34 Occidentia: exacta jam media nocte, & appropinquante aurora. 35 Sc. *inire.*

Sola

[1] Sola domo [2] maeret [3] vacuâ, [4] stratisque relictis
Incubat. Illum absens absentem auditque [5] videtque;
Aut gremio Ascanium, [6] genitoris imagine capta,
Detinet, [7] infandum si [8] fallere possit amorem.
[9] Non [10] coeptae [11] adsurgunt [12] turres: non arma juventus
Exercet, portusve aut [13] propugnacula bello
Tuta parant: [14] pendent opera [15] interrupta, [16] minaeque
Murorum ingentes, [17] aequataque machina caelo.
[18] Quam simul ac tali [19] persensit [20] peste [21] teneri
[22] Cara Jovis conjux, [23] nec famam obstare furori;
Talibus adgreditur Venerem [24] Saturnia dictis:
[25] Egregiam verò laudem & spolia [26] ampla [27] refertis
Tuque [28] puerque tuus: magnum, & [29] memorabile nomen;
[30] Una dolo divûm si femina victa [31] duorum est.
Nec me adeò [32] fallit, [33] veritam te moenia nostra,
[34] Suspectas habuisse domos Carthaginis altae.
Sed quis erit [35] modus? aut [36] quò nunc [37] certamine tanto?

1 Sine eo: quem amabat: nam regina sola esse non poterat. 2 Contristatur. 3 Amato. 4 Lectis desertis ab Ænea. 5 Per imaginationem. Ut suprà: *Hærent infixi pectore vultus. Verbaque*, &c. Ita quoque Ovid. epist. ejusdem Didonis ad Æneam: *Æneasque oculis semper vigilantibus hæret, Æneamque animo noxque diesque refert*. Unde non ineleganter dictum est, amantium animos ibi magis esse, ubi amant, quàm ubi animant. 6 Æneæ, cujus simulacrum in pueri vultu elucebat. 7 Ineffabilem. 8 Eludere & exstinguere satiando se amplexu honesto Ascanii, loco patris. 9 A consequentibus. Amor enim negligentes, & ad officia segniores facit. 10 Extolli. 12 Extolluntur amplius, exædificantur. Metaphora ab animata ad non animatum. 12 In muris. 13 Munimenta ad futurum bellum propulsandum. 14 Suspensa manent 15 Ab operantium priùs fervore. 16 Eminentiæ sive partes eminentes, id est, pinnæ murorum, unde propugnatores hostium impetus arcent, ἐπάλξεις. 17 Machina ædificii aut turris concepta ut erigatur ad cœlum usque. Hyperbole. 18 Didonem. Transit, intermissa narratione, ad consilia Deorum, quorum auspiciis uterque alteri jungitur. 19 Perfectè sensit. 20 Amoris. 21 Irretitam esse. 22 Juno. 23 Adversa fama, æquè ac amore, laborare 24 Juno, Saturni filia. 25 Ironia amaritudinis plena. 26 Opima. 27 Reportatis 28 Filius ac minister tuus Cupido, pro Ascanio supponitur. 29 Dignum quod in perpetua sit memoria. 30 Emphatice omnia. 31 Tuo & Cupidinis. 32 Later, λανθάνει. Ter. *Num me fefellit hosce id struere?* Cic. *Multa nos fefellerunt.* 33 Ut l. 1. v. 675. *Et vereor, quo se Junonia vertant Hospitia.* 34 De insidiis, id est, sinistram de Carthagine existimationem concepisse. 35 Finis. 36 Quare. 37 Sc. *opus est*, aut *contendimus?*

[1] Quin potius pacem aeternam [2] pactosque Hymenaeos
Exercemus? habes, totâ quod mente petiſti.
[3] Ardet amans Dido, traxitque [4] per oſſa furorem.
[5] Communem hunc ergo [6] populum, paribusque regamus
[7] Auſpiciis: [8] liceat [9] Phrygio [10] ſervire marito,
[11] Dotaleſque tuae [12] Tyrios permittere [13] dextrae.
[14] Olli (ſenſit enim [15] ſimulatâ mente locutam,
Quò regnum Italiae [16] Libycas averteret oras)
Sic [17] contrà eſt ingreſſa Venus: Quis [18] talia demens
[19] Abnuat, aut [20] tecum malit contendere bello?
[21] Si modò, quod memoras, factum [22] fortuna ſequatur.
Sed [23] fatis incerta feror, [24] ſi Juppiter unam
Eſſe velit Tyriis urbem [25] Trojaque profectis,
[26] Miſcerive probet [27] populos, aut foedera [28] jungi.
Tu [29] conjux, tibi fas [30] animum tentare precando.
[31] Perge: ſequar. Tùm ſic [32] excepit [33] regia Juno.
[34] Mecum erit iſte labor. Nunc quâ ratione, quod [35] inſtat,
[36] Confieri poſſit, paucis (adverte) docebo.
[37] Venatum Aeneas, unaque [38] miſerrima Dido
In nemus ire parant, [39] ubi primos [40] craſtinus ortus
Extulerit [41] Titan, [42] radiiſque [43] retexerit orbem.

1 Cur non. 2 Nuptias certo fœdere conſtitutas. 3 Nam ardet incendio amoris. Metaphora. 4 Venenum amoris ad medullas uſque. Ut, *Eſt mollis flamma medullas* 5 Communibus auſpiciis. 6 Carthaginenſem. 7 Præſidiis & poteſtatibus. 8 Invidioſe & virulenter, quaſi in ſervitium turpe cum ſua ceſſura ſit, quæ Æneæ Phrygio nupſerit. Cum reſpectu ſimul ad Rom. nuptias, quæ per coëmptionem fiebant: adi 1. Georg. *teque ſibi generum Tethys emat omnibus undis* 9 Ut molli, effœminato, & parum viro 10 Didonem ſc. 11 Nomine dotis in poteſtatem Æneæ filii tui venientes 12 Tyrios. 13 Poteſtati, fidei, connubio Metaphora. 14 Illo tempore 15 Quâ amicitiam ſimulabat, cùm utilitati ſuæ inhiaret. 16 In Carthaginem. 17 Ad hunc modum ille vicиſſim invidioſe reſpondit Venus 18 Fœdera æternæ pacis 19 Renuat, reprobet? 20 Emphaticè quæ regia Juno, regis filia, ſoror, uxor. 21 Dummodo id, quod factum eſt, poſſit ſortiri felicem effectum. 22 Tangit tria, fortunam, id eſt, caſum, fatum, voluntatem Deorum. 23 De fatis dubia, id eſt, neſcio an fata id velint, quod nos volumus. 24 Utrum, an. 25 Trojanis. 26 In unius populi corpus coaleſcere. 27 Tyrios & Trojanos. 28 Inter eos. 29 Jovis es. 30 Jovis. 31 Ad Jovem. 32 Extra id quod Venus prætendit, in aliud propoſitum cepit ſermonem. 33 Regis ſummi conjux, id eſt, Divûm regina. 34 Iſte labor Jovis animum explorandi, quem mecum obire vis aſſumetur à me, quæ eum ſola obibo. 35 Inſtanter agendum eſt 36 Simul fieri. 37 A circumſtantiis rei facilitatem oſtendit. 38 Perditè amore ſaucia. 39 Ut primùm Sol ortus fuerit. 40 Qui cras oriturus eſt. 41 Sol. 42 Splendore & luce ſua, qua omnia illuſtrat, tenebraſque diſpellit. Eſt autem propriè *radius* lignum teres, quo menſuræ radduntur æquanturque. 43 Aperuerit globum terræ umbrâ noctis priùs tectum.

[1] His

[1] His [2] ego nigrantem conmixtâ grandine nimbum,
[3] Dùm trepidant alae, [4] ſaltusque [5] indagine cingunt,
Deſuper infundam, & tonitru [6] caelum omne ciebo.
[7] Diffugient comites, & [8] nocte tegentur opacâ:
[9] Speluncam Dido [10] dux & Trojanus eandem
Devenient. [11] Adero, &, [12] tua ſi mihi [13] certa voluntas,
[14] Connubio [15] jungam ſtabili, [16] propriamque dicabo.
Hìc [17] Hymenaeus erit. Non [18] adverſata [19] petenti,
[20] Adnuit, atque [21] dolis riſit [22] Cytherea repertis.
[23] Oceanum [24] intereà ſurgens Aurora reliquit.
[25] It portis [26] jubare exorto [27] delecta juventus.
Retia [28] rara, [29] plagae, [30] lato venabula ferro,
[31] Maſſylique [32] ruunt equites, & [33] odora canum [34] vis.
Reginam thalamo [35] cunctantem ad [36] limina [37] primi
Poenorum exſpectant: oſtroque [38] inſignis & auro

1 In hos venantes. Exponit conſilium ſuum, quid venantibus ſit immiſſura. 2 Ritè ac jure, ut quæ aëri præſit, ut Jupiter cœlo, Neptunus mari, Pluto inferis. 3 Dum equites ſive comites à latere, in morem alarum diſpoſiti ad inſidias ferarum, feſtinant huc illuc diſcurrentis, ut, cum clamore feras in obſtantes plagas impellant. *Alæ* autem *dictæ* ſunt equitum turmæ, à ſimilitudine *alarum*: quia circum legiones dextrâ lævaque diſponuntur perinde ut in avium corporibus, quibus illæ proteguntur, volatuique incumbunt 4 Loca, in quibus feræ ſalire ſolent. 5 Serie plagarum, formidinibus viciſſim interpoſitis, ad retinendas vel terrendas feras. *Indago* enim propriè eſt venatorum rete, ſeu ſeries plagarum, quibus ſaltus ſtabulaque ferarum cinguntur a venatoribus. Vel, in venatu propriè indagines ſunt canes ab inveſtigandis inquirendiſque feris atque adeò indagandis earum luſtris denominationem habentes. Vide quæ nos ad Flor. p. 158. 6 Totum aërem concitabo 7 In diverſa loca fugient. 8 Caligine tempeſtuoſa, ita ut reginam, quò ſe receperit, non videant. 9 Sc. *ad*. 10 Æneas. 11 Affectione conjugali eos conciliatura. 12 Sic etiam tuum ſubſequatur officium. 13 Exploratum. 14 Hunc eundem verſum repete, 1. Æn. 15 Eos. 16 Perpetuam conjugem 17 Matrimonii nodus, conjugium, quod totà mente petimus. 18 Obſtans. 19 Junoni 20 Aſſentit ei. 21 Propter dolos repertos à Junone, vel compertos, id eſt. animadverſos, 22 Venus. 23 Ex opinione vulgi maritimi, cui ſidera è mari emergere videntur: cum relatione item ad fabuloſum Auroræ & Oceani conjugium. 24 Dùm Juno & Venus talia conſultarent. 25 Exit è portis. 26 Lucifero: vel etiam Sole. 27 Juvenes delecti ad venationem. 28 Minùs denſa, in quæ compulſæ feræ capiuntur. 29 Nomini generali ſubjecta eſt ſpecies per oppoſitionem: nam plagæ ſunt retia rariora. 30 Et inſtrumenta venatoria habentia latum ferrum, ut ſunt cuſpides. 31 Ex Maſſyliâ regione, juxta Mauritaniam, Numidiæ parte. equites expediti. 32 Confuſe exequitant & exeunt 33 Naris ſagacis canes. 34 Multitudo. 35 Immorantem. Nam *dùm moliuntur*, *dùm comuntur*, *annus eſt*. Ter in Heaut. 36 Regiæ. 37 Principes Tyriorum. 38 Purpura ornatus & phaleris auratis.

[1] Stat

[1] Stat [2] sonipes, ac frena ferox spumantia mandit.
[3] Tandem [4] progreditur, magnâ [5] stipante [6] catervâ,
[7] Sidoniam [8] picto [9] chlamydem circumdata [10] limbo:
[11] Cui [12] pharetra [13] ex auro, crines [14] nodantur in aurum,
Aurea purpureum subnectit [15] fibula vestem.
Nec non & Phrygii [16] comites, & [17] laetus Iülus,
Incedunt. Ipse ante alios pulcherrimus omnis
Infert se [18] socium Aeneas, atque [19] agmina [20] jungit.
[21] Qualis, ubi [22] hibernam [23] Lyciam, [24] Xanthique fluenta
Deserit, ac [25] Delum maternam invisit Apollo,
Instauratque [26] choros: mixtique [27] altaria circùm
[28] Cretesque [29] Dryopesque [30] fremunt, [31] pictique [32] Agathyrsi:
[33] Ipse jugis Cynthi graditur, mollique [34] fluentem
[35] Fronde [36] premit crinem [37] fingens, atque [38] inplicat [39] auro:
[40] Tela sonant humeris. Haud [41] illo [42] segnior ibat
Aeneas: tantum egregio decus enitet [43] ore.
Postquam altos ventum in montis, atque [44] invia lustra:

1 Præsto est. 2 Equus, à calceamentis ferreis, quibus sonum edit ingrediens. 3 Post longam exspectationem. 4 Regina. 5 Dense comitante. Sic l. 1 *Regina ad templum formâ pulcherrima Dido Incessit, magnâ juvenum* stipante *catervâ*. 6 Satellitum & comitum 7 Tyriam. 8 Cujus fascia, extremitatem ambiens, erat picta. 9 Pallium non minus viatorium ac venatorium, quam militare. 10 *Limbus* propriè est extrema rei ora: hic ad vestis extremitatem refertur. 11 Reginæ Sidoni. Describit reginam à venatoris habitu. 12 Prominet, pendet. 13 Al. *ex humero*. 14 Colliguntur in modum reticuli ex auro. 15 Acus, qua vestes subnectuntur. 16 Comitantes Æneam & reginam. 17 More puerorum. 18 Ad venandum. 19 Comites, comitatum suum. 20 Agminibus Didonis. 21 Existens talis, *qualis*, &c. 22 Ubi hyberno tempore commoratur. 23 Asiæ provinciam: in quâ Xanthus fl. 24 Fluvii tepidi in Lycia. 25 Ins. natalem Apollinis, Latonæ sacram. 26 Sacris propemodum omnibus adhiberi chori: maximè Apollinis: qui & ipse ὀρχηστὴς summis: hujus altaria circumgens omnis, Cretes saltandi peritissimi, Dryopes Parnassi accolæ, Agathyrsi Scythiæ pop qui se pingunt, ut de Gelonis dictum 2. Georg. saltant: idque à sinistris dextrorsum, Solis in Zodiaco cursum signantes, & à dextris sinistrorsum cœli cursum notantes. 27 Apollinis. 28 Cretenses. Diastole in cæsura. 29 Populi juxta Parnassum montem in Apollinis tutela. 30 Hymnos suos cantantes modulantur. 31 Auro ornati. 32 Scythiæ populi. 33 Apollo se spatiatur telis pharetrâque conspicuus per juga Cynthi, montis Deli insulæ: unde *Cynthius* dicitur. 34 Vento expolitum. 35 Lauri. 36 Colligat. 37 Componens. 38 Crinem. 39 Reticulo aureo. 40 Apollinis; quia pharetratus Apollo. 41 Apolline. 42 Vegetus æquè & alacer, ac pulcher, tamque oris decore insignis. 43 Æneæ, quantum in ore Apollinis. 44 Ferarum latibula nullas vias habentia, sine viis.

Ecce

Ecce ferae [1] saxi [2] dejectae vertice caprae
Decurrêre jugis: aliâ de parte [3] patentis
[4] Transmittunt cursu campos, atque agmina cervi
[5] Pulverulenta [6] fugâ glomerant, montisque relinquunt.
At puer [7] Ascanius mediis in vallibus acri
Gaudet equo: jamque [8] hos [9] cursu, jam praeterit illos,
[10] Spumantemque [11] dari pecora inter [12] inertia [13] votis
Optat aprum, aut [14] fulvum descendere [15] monte [16] leonem.
[17] Intereà magno [18] misceri [19] murmure caelum
Incipit. Insequitur commixtâ grandine nimbus.
Et Tyrii comites passim, & Trojana juventus,
[20] Dardaniusque nepos Veneris, diversa per agros
[21] Tecta metu petiêre. [22] Ruunt de montibus [23] amnes.
[24] Speluncam Dido, [25] dux & Trojanus eandem
Deveniunt. [26] *I.* Prima & Tellus, & [27] pronuba Juno
Dant [28] signum: *II.* fulsêre ignes, & *III.* conscius [29] aether
[30] Connubiis; summoq; *IV.* ululârunt [31] vertici Nymphae.
Ille dies primus leti primusque [32] malorum
Caussa [33] fuit. Neq; enim [34] specie, [35] famave movetur,
Nec jam [36] furtivum Dido [37] meditatur amorem:
[38] Conjugium vocat: hoc [39] praetexit [40] nomine [41] culpam.
[42] Extemplò Libyae magnas [43] it Fama per urbis;

1 Montis scopulosi, quæ capreis sive rupicapris sedes. 2 Deorsum compulsæ à canibus. 3 Amplos 4 Transeunt celeriter currentes. Vide Macrob. Sat. l. 6 c. 4. 5 Pulveris plena. 6 Propter fugam in formam glomeris colligunt. 7 Verus Asc. jam patri redditus, Veneris mandatis à suppositio illo peractis: utpote Didone satis inflammata. 8 Cervos 9 Equi. 10 Ex fuga & ira. 11 Offerri sibi. 12 Imbellia, capras, cervos, & quæ repugnare nesciant: quibus omnis spes in fuga consistit. Ut, *Sternuntur* inertia *passim corpora* 13 Multis desideriis. 14 Fulvi coloris 15 De monte. 16 Ut eum aggrediatur. 17 Dum sic venationi intenti essent. 18 Turbari. 19 Tonitru, tempestate ingruente. 20 Ascanius. 21 Latibula ferarum, cavas arbores, antra, rupes prominentes. 22 Præcipites defluunt. 23 Aquæ, imbres. 24 In vel ad speluncam. 25 Æneas. 26 Male ominata omnia. I. *Pro auspiciis, Terræ motus & surda tonitrua:* II. *Pro facibus nuptialibus, fulgura:* III *Pro auspicibus, aër solus conscius:* IV. *Pro puellis, quæ ante thalamos vespera ad mediam noctem concinerent, ejulârunt Nymphæ, ut in iis nuptiis, quas mors secutura esset: fuerint-ne illæ Oreades & Napeæ, ut alii volunt, Diræ.* 27 Dea matrimonii. 28 Prodigia infelicis conjugii. 29 Aër. 30 Infelicis. 31 Montium. 32 Necis: quia ipsam post multos dolores interemit. 33 Didoni. 34 Decore præsentis status sui. 35 Quæ indè divulgetur. 36 Occultum. 37 Exercet. 38 Quod tamen non erat. 39 Velavit. 40 Conjugii. 41 Illegitimi stupri. 42 Illicò. 43 Divulgatur, sc. venisse Æneam, & conjugium cum Didone celebrasse.

[1] Fama, malum quo non [2] aliud velocius ullum:
Mobilitate [3] viget, viresque adquirit [4] eundo;
[5] Parva metu [6] primò: [7] mox sese [8] adtollit in auras,
Ingrediturque [9] solo, & [10] caput inter nubila condit.
[11] Illam Terra [12] parens, irâ irritata [13] deorum,
[14] Extremam, ut [15] perhibent: [16] Coeo Enceladoq; sororem
Progenuit, pedibus celerem, & [17] pernicibus alis.
Monstrum horrendum, ingens: cui, quot sunt corpore plumae,
Tot vigiles oculi [18] subter, mirabile dictu
Tot linguae, [19] totidem ora sonant, tot [20] subrigit [21] auris.
[22] Nocte [23] volat [24] caeli medio [25] terraeq; per umbram
[26] Stridens, [27] nec dulci declinat lumina somno.
[28] Luce sedet [29] custos aut summi culmine [30] tecti,
[31] Turribus aut altis, & magnas territat urbis;
[32] Tam ficti pravique [33] tenax, quàm nuntia [34] veri.
[35] Haec tùm multiplici populos sermone replebat
[36] Gaudens, & pariter facta atque [37] infecta [38] canebat:
[39] Venisse Aenean Trojano à sanguine [40] cretum,
Cui se pulchra viro [41] dignetur jungere Dido:
Nunc hiemem inter se [42] luxu, [43] quàm longa, fovere
[44] Regnorum inmemores, turpique cupidine captos.

1 Imitamen hujus descriptionis habes apud Ovid. 12. Met. quem adhibe hujus quasi expositorem. 2 Sc. *malum est*. 3 Crescit. 4 Quia quantò ad plures pervenit, tantò maior & potentior est. 5 Quia nemo audet rem ignotam confidenter divulgare. 6 A principio. 7 Paulò pòst. 8 Erigit. 9 Super terram. 10 Quia autor rumorum ferè incertus est: vel, quia in immensum crescit. 11 A parentibus, quos obscuros fuisse & humiles coarguit. 12 Gigantum. 13 Qui Gigantes occiderant. 14 Extremo loco, & ita pessimam, amoturam à fratribus suis crimen cœli affectari, & ulturam Deos, furia eorum & delicta divulgando: vel, quod Gigantes cœlum expugnare aggressi primi famam & nomina celebria ex impiis facinoribus apud posteros quæsivère. 15 Aiunt. 16 Gigantibus. 17 Celeribus, velocibus. 18 In occulto: & ita omnia citò videt, & celerrimè defert. 19 Quot sunt in corpore plumæ. 20 Erigit. arrigit. 21 Ad audiendum. 22 A circumstantia loci ac temporis. 23 Fama. 24 Inter cœlum & terram media. 25 Noctis tenebras. 26 Propter velocem impetum. 27 Nec unquam dormit. 28 Interdiu. 29 Speculatrix. 30 Privatarum ædium. 31 Regum aulis 32 Ovid. 9 Met. *cùm fama loquax pervenit ad aures Deianira tuas, qua veris addere falsa Gaudet, & è minimo sua per mendacia crescit.* 33 Perseverans assertrix. 34 Illius quod verum est. 35 Fama. 36 Novitate rerum. 37 Non facta, id est, & vera & falsa. 38 De Didone & Æneâ. 39 Carthaginem. Verum illud erat. 40 Progenitum. 41 Quasi superior inferiori. 42 Genio indulgere, luxui dare. 43 Quam longa est, id est, totam hyemem. Neque tamen hyemem Carthagini insumebat. Hæc fama tam ficti pravique tenax, quam nuncia veri; namque dicit Iris l. 7. *Septimo post Troja excidium jam vertitur æstas.* 44 Æneam & Didonem immemores, hunc Italici, illam Africani. Verum hoc: nam uterque regni sui oblitus luxui & voluptati vacabat.

Haec

Haec passim [1]dea foeda virûm [2]diffundit in ora.
Protenùs ad [3]regem, cursus [4]detorquet [5]Iarban,
[6]Incenditque [7]animum [8]dictis, atque [9]aggerat iras.
[10]Hic [11]Hammone satus [12]raptâ Garamantide Nympha,
Templa [13]Jovi [14]centum, latis [15]inmania [16]regnis,
Centum [17]aras [18]posuit,[19]vigilemque sacraverat ignem,
[20]Excubias divûm aeternas, [21]pecudumque cruore
[22]Pingue solum, & [23]variis florentia limina sertis.
[24]Isque amens animi, & rumore [25]accensus amaro,
Dicitur ante [26]aras, [27]media inter numina divûm,
[28]Multa [29]Jovem [30]manibus [31]supplex orasse supinis:
[32]Juppiter omnipotens, cui nunc [33]Maurusia pictis
Gens [34]epulata toris [35]Lenaeum libat honorem,
[36]Aspicis haec? An te genitor, cùm fulmina [37]torques,
Nequicquam horremus? [38]caecique in nubibus ignes
Terrificant animos, & [39]inania murmura miscent?
[40]Femina, quae nostris [41]errans in [42]finibus [43]urbem

1 Fama execrabilis. 2 Promulgat per ora. 3 Libyæ. 4 Fama vi detorquet. 5 Jovis filium, ex Garamantide Nympha. 6 Irâ. 7 Ejus. 8 Relationibus rerum novarum & ipsi displicentium. 9 Accumulat. 10 Iarbas. 11 Jovis Ammonis, in arenosâ regione Cyrenaica cultu sub forma arietis, & Nymphæ ex gente vel patre Garamante, filius. 12 A Jove stuprata. 13 Ammoni, patri suo. 14 Finitus numerus pro infinito. 15 Ingentia, immensa. 16 In regnis suis. 17 Singulas cum Arietis statua: unde *Ammon* dictus Jupiter. 18 Constituit, consecravit. 19 Vigilia summa ἄσβεστον, id est, inextinguibilem, sive ne extinguatur, observandum: qualis Romæ erat ignis æternus Vestæ consecratus. 20 Vigilias in honorem Divorum. 21 Hostiarum mactatarum sanguine. 22 Imbutum. 23 Limina vestibulorum habentia serta variorum florum. 24 Iarbas impos mentis, ut amator. 25 Ira perturbatus. 29 Quas constituerat. 27 Diis testibus & præsentibus. 28 Multum, aut multas res. 29 Patrem suum. 30 Conversis ad cœlum palmis. 31 Exprobrans potius & expostulans indignabundè. 32 Precatio Iarbæ incusatoria, quâ expostulat cum patre suo, quòd acceptam a Didone injuriam ferat: advenam ab eâ receptum, se exclusum, qui Jovi religiosè pariter ac lautè sacrificat. 33 Mauritana. 34 Epulis saturata toris triclinii, id est, lectis discubitoriis. 35 Vinum offert. *Lenæus* Bacchi nomen, à ληνὸς *torcular & lacus*: ubi exprimuntur uvæ. 36 Curas hæc? 37 Vi impellis. 38 Fulmina sine viribus, fortuita, & errore in hunc atque in illum decidentia, quæ sunt in nubibus: vel, quod ex nubium in aëre mutua collisione fieri credantur. Ut enim cæcus non percipit lumen: ita quamvis facinorosi & impii afflati fulgur non sentiunt, neque tonitruum crepitu perterrefiunt. 39 Non timenda, omni vi carentia tonitrua, id est, nunquid non timendus es? Sic videris, quia impios non punis. 40 Nam femina. Invidiam quærit à sexu. 41 Profuga sedem quærens. A modo. 42 Extremis regni nostri oris. A loco. 43 Cujus solum parvo à me emit.

[1] Exiguam pretio posuit, cui [2] litus arandum,
Cuique [3] loci leges dedimus, connubia nostra
[4] Reppulit, ac [5] dominum Aenean in [6] regna recepit.
Et nunc ille [7] Paris cum [8] semiviro comitatu,
[9] Maeoniâ [10] mentum mitrâ crinemque [11] madentem
[12] Subnixus, [13] rapto [14] potitur. Nos [15] munera templis
[16] Quippe tuis ferimus, famamque fovemus [17] inanem.
Talibus [18] orantem dictis, [19] arasque tenentem
Audiit [20] omnipotens, oculosq; ad [21] moenia [22] torsit
Regia, & [23] oblitos famae melioris amantes.
Tunc sic Mercurium adloquitur, ac talia mandat:
[24] Vade age, [25] nate, voca [26] Zephyros, & labere [27] pennis:
[28] Dardaniumque ducem, [29] Tyriâ Carthagine qui nunc
[30] Exspectat, [31] fatisque datas non respicit [32] urbis,
Adloquere, & [33] celeres [34] defer mea [35] dicta per auras.
Non [36] illum nobis [37] genitrix pulcherrima [38] talem
Promisit, Grajûmque [39] ideò [40] bis [41] vindicat armis:
[42] Sed fore, qui [43] gravidam imperiis, [44] belloq; frementem

1 Vili paratam. 2 Extremam oram regni colendam. 3 Pomerii, ad mensuram corii bubuli, id est, ut tantùm acciperet terræ, quantum corio bubulo circumdarit. 4 Per contemptum rejecit. 5 Contemptim & Ironicè, ut non maritum, sed dominum, ipsi imperiosè dominaturum, cui sit per omnem vitam servitura, sibi adjunxisse intelligat. Juno suprà, *Phrygio servire marito*. 6 Sua se. à nobis concessa. 7 Paridi similis adulter Æneas. Invidiam quærit à persona. 8 Molli, corpore quidem viris, animo & cultu fœminis, spadonibus, gallis: quibus exsecta sunt genitalia. 9 Lydio pileo, seu habitu Phrygio in capite, viris parum decoro habitu. 10 Caput. Synecdoche 11 Unguentis delibutum & nitidum. 12 Fultus ac sustentatus. 13 Conjugio, id est, rapta Didone, ut Paris Helenâ. 14 Enallage conjugationis: ut l. 3. *Polydorum obtruncat, & auro Vi* potitur. Et Ovid. *poteremur* pro *potiremur* dixit. 15 Oblationes ad tua templa ferimus. Indignantis verba. 16 Quia certè. 17 Non sortientem effectum. 18 Iarbam. 19 Ex more precantium & jurantium. Sacrificantes enim orantesque litare non poterant, nisi manibus aras tenerant: unde *Aras*, tanquam *Ansas*, dictas voluit Varro. Vide Macrob. l. 3. Sat. c. 2. 20 Jupiter. 21 Carthaginensia. 22 Flexit. 23 Ad amantes immemores regni sui; Æneam regni, quò vocabatur; & Didonem regni, quod exstruere cœperat: vel *famæ*, id est, pudicitiæ. 24 Mandatum Jovis, ut Mercurius, Carthaginem profectus, inde Æneam facessere jubeat. 25 O fili, genuit enim Mercurium ex Majâ. 26 Qui vehant te Mercurium Carthaginem. 27 Alarum tuarum: Talaria intelligit, quæ Mercurio peculiaria sunt. 28 Æneam. 29 A Tyriis exstructa. 30 Moratur, & terit tempus. 31 Deorum voluntate ex præordinatione ei concessas. 32 Italicas. 33 Quas celeriter pertranseas. 34 Deorsùm fer. 35 Mandata. 36 Sc. *fore*. 37 Mater ejus Venus. 38 Voluptati deditum. 39 Ad eum finem, ut mulieri inserviat. 40 A Diomede, ipsa Iliad. 5. Iterum ab Achille, per Neptunum. Iliad. 20. & Æn 5. 41 Vindicavit, liberavit & liberum servavit Enallage temporis. 42 Sed promisit eum futurum esse talem. 43 Quæ aliquando multa pareret imperia. 44 Bellicosos Italos. Metonym.

Ita-

Italiam regeret, genus alto à sanguine Teucri
[1] Proderet, ac totum sub [2] leges mitteret orbem.
[3] Si nulla [4] accendit [5] tantarum gloria [5] rerum,
Nec [6] super ipse sua [7] molitur laude laborem;
Ascanione [8] pater Romanas invidet [9] arces?
Quid [10] struit? aut quâ spe [11] inimica in gente moratur?
Nec prolem [12] Ausoniam, & [13] Lavinia respicit arva?
Naviget. Haec [14] summa est, [15] hic nostri nuncius esto.
[16] Dixerat. [17] Ille [18] patris magni parêre parabat
Imperio, & primùm [19] pedibus [20] talaria nectit
[21] Aurea: quae [22] sublimem alis, [23] sive aequora suprà,
Seu terram, [24] rapido pariter cum flamine [25] portant.
Tum [26] virgam capit. Hac [27] animas ille evocat [28] Orco
Pallentis; alias sub tristia Tartara mittit;
[29] Dat somnos adimitque, & lumina [30] morte [31] resignat.
Illâ [32] fretus [33] agit ventos, & [34] turbida [35] tranat
Nubila: jamque volans [36] apicem, & latera ardua cernit
[37] Atlantis duri, [38] caelum qui [39] vertice fulcit;

1 Propagaret, extenderet: proferret: vel, factis ostenderet. se genus à Teucro ducere, nihil ab eo degenerans. 2 Legibus. 3 A personâ Æneæ & filii. 4 Ardenter eum incitat. 5 Quantæ tibi promissæ sunt: sc. ut stirps tua imperet orbi. 6 Pro. 7 Cum molimine tentat. 8 Cum sit pater Ascanii, Emphaticè: qui naturali amore in filium parùm ducatur. 9 Quæ olim ab Ascanii progenie extruentur. Hæc in laudem Julii Cæsaris dicuntur, qui se ab Ascanio originem traxisse gloriari solebat. 10 In Carthagine sc. 11 Quæ olim adversus ejus posteritatem crudelissimum odium sit exercitatura. 12 Quæ in Italia oritura esset. 13 Quæ illi in agro Laurenti subjicientur: vel, ex futura Latini regis affinitate ad se devolvenda. 14 Mandatorum meorum, id est, omnia mandata mea in hoc recidunt, ut quam primùm naviget. 15 Mandatorum nostrorum in hac re. 16 Jupiter. 17 Mercurius. 18 Jovis, πατρὸς μεγάλου. 19 Suis. 20 Indumenta ad talos usque defluentia, & quibus annectuntur: sive calceamenta cum alis. Cic. At. l. 14. proverbiali allegoria dixit, *Talaria inducere*, id est, fugam adornare, & quasi velle quopiam avolare. 21 Fulgentia more auri. 22 Supra limum, id est, terram exaltatam per alas illis annexas. 23 Velit ferri. 24 Vento raptim volanti, sive celeritate ventis pari. 25 Eum. 26 Caduceum, κηρύκειον: quod ab Apolline pro lyra à se inventa acceperat. 27 Umbras defunctorum. Πομπαῖος, sc. ψυχαγωγὸς & νεκροπομπὸς. 28 Ab inferno. 29 Hac virga. 30 Clausa. 31 Aperit. Alludit ad veterum Romanorum morem, à quibus oculi mortuorum in rogo aperiebantur, qui in morte domi clausi fuerant: quòd minus Mercurio assignat. 32 Adjutus. 33 Impellit. 34 Etiam commota. 35 Transvolat. 36 Verticem, summitatem. 37 Mauritaniæ montis saxosi; cui, quia ex viro in montem, subito Medusæ capite conspecto, mutatus est, attribuit Poëta promiscuè quæ sunt utriusque, saxa, pinus, flumina, nec non verticem, barbam, mentum, latera, &c. vide Met. 4. Ovid. 38 Montis vertex nubes superans aciem oculorum fugit, adeoque ab accolis vocatur Cœli columna. Allusum simul ad ipsum Atlanta regem Mauritaniæ Astronomiæ peritissimum, cælique motus docentem. 39 Summitate capitis sui sustinet.

[1] Atlantis, cinctum assiduè cui nubibus [2] atris
[3] Piniferum caput, & vento pulsatur & imbri:
Nix [4] humeros infusa tegit: [5] tùm flumina mento
[6] Praecipitant [7] senis, & [9] glacie riget [9] horrida barba.
[10] Hic primum [11] paribus [12] nitens [13] Cyllenius alis
[14] Constitit: hinc toto [15] praeceps se corpore ad [16] undas
Misit; [17] avi similis, quae circùm litora, circùm
[18] Piscosos scopulos, humilis volat aequora juxta.
[19] Haud aliter terras [20] inter caelumque volabat;
Litus arenosum Libyae ventosque [21] secabat
[22] Materno [23] veniens ab avo [24] Cyllenia proles.
[25] Ut primùm [26] alatis [27] tetigit [28] magalia [26] plantis,
Aenean [29] fundantem arces ac [30] tecta novantem
Conspicit: atque illi [31] stellatus Jaspide [32] fulvâ
[33] Ensis erat, [34] Tyrioque [35] ardebat [34] murice [36] laena,
Demissa ex humeris: [37] dives quae munera Dido
Fecerat, & [38] tenui telas discreverat auro.
[39] Continuò invadit: [40] Tu nunc Carthaginis altae
Fundamenta locas, pulchramque [41] uxorius urbem
Exstruis? [42] heu regni, rerumque oblite tuarum!

1 Anaphora rei magnitudine conveniens. 2 Obscuris. 3 In quo multæ pinus crescunt. 4 Juga ejus. 5 Insuper. 6 Sc. *se*, id est, præcipitanter feruntur, cadunt, oriuntur. 7 Atlantis, sive canescentis. 8 Stellis. 9 Aspera. 10 In monte Atlante. 11 Æquatis, non motis, leni volatu. 12 Conans descendere. Volandi periphrasis. 13 Mercurius, in Cylleno, monte Arcadiæ, nutritus. 14 Requievit. 15 Præcipitanter descendens. 16 Maris Libyci, juxta Carthaginem. 17 Mergo, nullos sectanti quidem pisces, sed supra aquas volanti tantum. 18 Piscibus refertos ob imam concavitatem. 19 Eodem modo. Applicatio. 20 Anastrophe. 21 Volando dividebat, id est superabat simul ventos, & globos arenæ elatos. 22 Atlante patre Majæ, quæ mater Mercurii, educati in Cylleno, monte Arcadiæ. Unde l. 8. *Vobis Mercurius pater est, quem candida Maja Cyllenes gelido conceptum vertice fudit.* 23 Descendens. 24 Mercurius. 25 Cùm. 26 Pedibus aligeris, quibus talaria cum alis innexa erant. 27 Mercurius. 28 Humiles Pœnorum domos, villas. 29 A studio, quo occupatum Æneam offendit. 30 Carthaginis. 31 Radians, & quasi stellis ornatus. 32 Viridi & lucenti. 33 Capulus seu vaginæ frons, interprete Juvenale 5. Satyr. 34 Purpura Tyria. Epitheton à loco, unde nobilissima purpura advehitur: undè & *Tyriæ* vestes dicuntur. *Murex* piscis est è concharum genere, cujus in faucibus succus est, quo tingitur purpura. 35 Resplendebat illi. Metaphora à similitudine coloris purpurei. 36 Χλαῖνα, chlamys, seu vestis crassa arcendo frigori adhibita, ut & auguralis amictus. 37 Laus lænæ à persona donantis & artificis. 38 In fila dissecto. 39 Statim, ut vidit Æneam, quasi infesto animo & feroci spiritu eum aggreditur. 40 Qui autor Romani imperii esse debes. Emphaticè. 41 Uxori nimiùm deditus ac serviens: γυναικοκρατούμενος. Horat. Od. 2. l. 1. de Tiberi: *Iliæ dum se nimium querenti Jactat ultorem, vagus & sinistrâ Labitur ripâ Jove non probante uxorius amnis.* 42 Pathos ab exclamatione.

Ipse

Ipſe deûm [1] tibi me claro [2] demittit Olympo
[3] Regnator, caelum & terras qui [4] numine torquet:
Ipſe haec [5] ferre jubet [6] celeris mandata per auras.
Quid ſtruis? aut [7] quâ ſpe Libycis [8] teris otia terris?
Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe tuâ moliris laude laborem;
Aſcanium [9] ſurgentem, & ſpes [10] heredis Iüli
[11] Reſpice: cui regnum Italiae, Romanaque tellus
Debentur. Tali Cyllenius [12] ore locutus,[13]
Mortales [13] viſus [14] medio ſermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit [15] auram.
At verò Aeneas [16] aſpectu obmutuit [17] amens,
[18] Arrectaeque horrore comae, & vox faucibus [19] haeſit.
[20] Ardet abire [21] fugâ, [22] dulcisque relinquere terras,
Attonitus [23] tanto monitu, imperioque [24] deorum.
[25] Heu quid agat? quo nunc reginam [26] ambire [27] furentem
Audeat [28] adfatu? quae [29] prima exordia ſumat?
Atque animum [30] nunc hûc [31] celerem, nunc dividit [30] illûc,
In parteſque [32] rapit varias, perque [33] omnia verſat.
Haec [34] alternanti [35] potior ſententia viſa eſt;
[36] Mneſthea Sergeſtumque vocat, fortemq; Cloanthum

1 Ad te. Narratio mandatorum. 2 Deorsùm mittit de cælo. 3 Jupiter. 4 Nutu & poteſtate implet & ſuſtinet. 5 Me. 6 Quas celeriter pertranſivimus juſſu ejus: vel, me celerem tibi hæc nuntiare jubet. Hypallage. 7 A causâ finali, ut ibi temere hærere non videatur. 8 Conſumis tempora, quibus otio vacas. 9 Creſcentem. Ab honeſto. Eſt enim ſecundum Deum, maxima pietas parentum, liberorum ſalutem incolumitatemque ſedulò curare, eoſque ſtudioſo promovere. 10 Quas concipere potes de Iülo, qui tibi hæres eſt. 11 Attende. 12 Oratione. 13 Æneæ ſc. cui ſe videndum exhibuerat. 14 Nullo reſponſo dato; vel, non exſpectato Æneæ reſponſo. 15 Ventum: quod Dii nil aliud quàm ſpiritus & venti eſſe credantur. 16 Mercurii. 17 Conſternatus & attonitus. 18 Riguerunt. *Steteruntque comæ, & vox faucibus hæſit.* Æn. 2. & 3. 19 Conglutinata eſt, ita ut metu deficeret, & ſic Æneas penitus rauceſceret. 20 Ardenter, vehementer cupit. Metaphora. 21 Secreta profectione, fugæ ſimili. 22 Quibus Didonem dulcem invenerat. 23 Cauſa impulſiva, Deorum mandatum. 24 Jovis & Mercurii. 25 Exclamatio Poëtæ ad commiſerationem concitandam. 26 Aggredi & verbis ſive blanditiis circumvenire. 27 Impatientia amoris. 28 Allocutionis modo. 29 Ad inſinuandam neceſſariam profectionem ſuam. 30 Aliquando in hanc ſententiam, aliquando in illam. 31 Celeriter fluctuantem. 32 Trahit eum. 33 Conſilia. 34 Varie agitanti, reciproco inter amorem Didonis & Jovis juſſa æſtu: vel, alternatim nunc hanc, nunc illam ſententiam approbanti, quâ potiſſimum excuſaret ſuum abitum, quandoquidem omnino ſequi voluntatem Jovis ſtabat ſententia. 35 Melior cæteris. 36 Nobiles viros Trojanos.

[1] Classem aptent [2] taciti, socios ad litora [3] cogant;
[4] Arma parent, &, quae sit rebus causa [5] novandis,
[6] Dissimulent. [7] Sese [8] interea, [9] quando optima Dido
[10] Nesciat, & [11] tantos [12] rumpi non speret amores,
Tentaturum [13] aditus, & quae [14] mollissima fandi
Tempora; [15] qui rebus dexter modus. [16] Ocius [17] omnes
[18] Imperio [19] laeti parent, ac [20] jussa facessunt.
At regina [21] dolos (quis fallere possit amantem!)
[22] Praesensit, [23] motusque excepit prima futuros;
[24] Omnia tuta timens. [25] Eadem inpia fama [26] furenti
Detulit [27] armari classem, [28] cursumque parari.
[29] Saevit inops animi, totamq; [30] incensa per urbem
[31] Bacchatur. Qualis [32] commotis excita sacris
[33] Thyas, ubi [34] audito [35] stimulant [36] trieterica Baccho
[37] Orgia, [38] nocturnusque vocat [39] clamore [40] Cithaeron.

1 Ut naves instruant armis navalibus, & reficiant tempestatibus fractas, ut inde expeditæ sint ad navigandum. 2 Dissimulantes fugam, ne quid regina suspicetur. 3 In unum compellant, colligant & convocent. Sic in Bucol. *Tityre coge pecus.* 4 Defensiva, adversùs Pœnos, si opus sit: *vel etiam* navalia, quibus armetur classis: ut infrà. 5 De novo movendis, mutandis. 6 Quasi nesciant, cur naves reficere cogantur, principis imperium exequentes. 7 Et dicebat *sese*, &c. 8 Dùm classis aptaretur. 9 Quandoquidem. 10 Quod abire velit. 11 Quantos jam experta erat. 12 Dissolvi non formidet. 13 Accessus. 14 Maximè opportuna loquendi ad eam de abitu suo. 15 Et quis modus sit conveniens & aptus rebus prospere gerendis. 16 Citò. 17 Socii 18 Æneæ. 19 Ob discessum ex Africa in terram fatalem. 20 Quæ jusserat factum eunt exsequunturque. 21 Dolosam, occultam ac prudenter dissimulatam profectionem 22 Priusquam parati essent doli, sensit. 23 Turbas ac futuras expostulationes, cum Æneas decrevisset opportunum tempus observare, ad excusandum discessum necessarium, quem occulte moliretur 24 Omnia etiam quæ tuta sunt, timens: vel *timens*, id est, sperans; ut ex contrario *sperare* pro timere ponitur. 25 Quæ & Iarbæ dudum nunciaverat amores Æneæ & Didonis: vel, (ut Poëtæ verbis utar) *Venisse Æneam, Cui se pulchra viro dignetur jungere Dido.* 26 Ad Didonem amore furentem. 27 Classem Æneæ armis, id est, instrumentis omnibus, tam bellicis, quàm aliis, instrui. 28 Festinam navigationem. 29 Illa impotens rationis furit acerbe. 30 Furore sc. id est, commota agitataque. Metaphora. 31 More Bacchantium decurrit, furit: ducta ergo Metaphora à ritu Baccharum Orgia Bacchi celebrantium. 32 Excitata sacris Bacchi, id est, Bacchanalibus cum motu fieri cœptis. 33 Mænas, Bacchi ministra vel sacerdos: à θύω, id est, *furoris impetu feror.* 34 Percepto adventate. 35 Incitant eam. 36 Bacchanalia, sive festa Bacchi triennalia, id est, tertio quoque anno celebrata, in memoriam victoriæ Indicæ triennali Bacchi expeditione partæ. Τριέτηρις enim triennium notat. 37 Sacra, festa Bacchi, à quibus arcentur profani, non initiati: ab εἴργω, id est, *arceo.* 38 In quo exercentur festa tempore nocturno. 39 Reboatione aut resonantia. 40 Mons Bœotiæ Nyctellis, id est, nocturnis Bacchi Orgiis resonans. 2 Georg. *virginibus bacchata Lacænis Taygeta.*

[1] Tandem his Aenean [2] conpellat [3] vocibus ultrò:
[4] Dissimulare [5] etiam sperasti, [6] perfide, [7] tantum
Posse nefas? [8] tacitusque meâ decedere terrâ?
Nec te [9] noster amor, nec te [10] data dextera quondam,
Nec [11] moritura tenet crudeli [12] funere Dido?
[13] Quin etiam [14] hiberno moliris sidere classem,
Et [15] mediis properas [16] aquilonibus ire per [17] altum,
[18] Crudelis? [19] Quid, si non arva aliena domosque
Ignotas peteres, & Troja antiqua maneret;
Troja per [20] undosum peteretur classibus aequor
[21] Mene fugis? Per ego [22] has lacrimas, [23] dextramque tuam te,
([24] Quando [25] aliud mihi jam miserae nihil ipsa reliqui)
Per connubia nostra, per [26] inceptos Hymenaeos;
Si benè quid de te merui, fuit aut tibi [27] quidquam
Dulce meum; miserere [28] domus labentis, & istam,
Oro, si quis adhùc precibus [29] locus, [30] exue mentem.
Te propter Libycae gentes [31] Nomadumque tyranni
[32] Odêre; [33] infensi Tyrii: te propter eundem
Exstinctus pudor, [34] &, quâ solâ sidera adibam,

1 Post longam cogitationem, cum nec iram diutius continere, nec rei indignitatem concoquere posset. 2 Alloquitur. 3 Verbis. 4 Per dissimulationem celare. 5 Qui conjugii fidem jam violare mediteris. 6 Abruptum expostulatoriæ orationis exordium, vehementer concitatæ Didoni mirificè conveniens. In perfidia, dissimulatione, ingratitudine exprobranda insistit maxime. 7 Quantum est amantem & bene meritam sic deserere. Emphasis. 8 Secretus. 9 Pathos à commiseratione. 10 Promissa fides. 11 Si discesseris. 12 Morte, quam ipsa mihi consciscam doloris impatientia victa. 13 Insuper classem cum difficultate paras ad navigandum tempestuosis ac pluviis signis, temporeque intempestivo. 14 Per anni cœlique inclementiam & mare tempestuosum: veteribus autem post Kal. Novembris intempestiva habita est navigatio. Solvisse tamen ex Africâ Æneam sub finem æstatis, ex sequentibus constat, rediisseque in Siciliam ante hyemem. 15 In summo vigore existentibus, aut tum flantibus. 16 Qui navigantibus ex Africa in Italiam contrarii. 17 Mare. 18 Immitis in te ipsum odio mei. 19 Quid dicere possem, si, &c. Argumentum a Majori. Troja, tua patria, non erat tibi per tempestatem regio: cum enim hæc arva tibi nota repetenda: Ergò multò minus ignota sint, ignota petes? 20 Undis & procellis plenum. 21 Q. d. id non merita sum. 22 Quas effundo. 23 Fidem, quam mihi dedisti. 24 Quandoquidem. 25 Præter fidem datam de futuro. 26 Quos novitate etiam dum dulces esse par erat. 27 Aut si quidquam consuetudinis meæ fuit tibi delectabile. 28 Familiæ meæ, si me deseris, perituræ. 29 Reliquus est. 30 Depone animum me deserendi. 31 Et reges superbi, sc. Iarbas, Ductoresque alii Numidarum, populorum Libyæ. 32 Quia te conjugem assumpsi. 33 Civium meorum alienati à me animi 34 Et qua longè latèque clara eram pudicitiæ fama, omni unguento suavior, omni gemma pretiosior.

Fama prior. Cui me [1] moribundam deseris, hospes?
[2] Hoc solum nomen quoniam [3] de conjuge restat.
[4] Quid moror? [5] an mea Pygmalion dùm mœnia frater
[6] Destruat, aut [7] captam ducat [8] Gaetulus Iarbas?
Saltem si qua [9] mihi de te suscepta fuisset
Ante fugam [10] soboles; si quis [11] mihi parvulus aulâ
Luderet Aeneas, qui te tamen [12] ore referret;
Non equidem omninò [13] capta, aut [14] deserta viderer.
[15] Dixerat. [16] Ille Jovis monitis [17] immota tenebat
Lumina, & [18] obnixus curam sub corde premebat.
Tandem pauca refert: [19] Ego te, quae plurima fando
Enumerare [20] vales, numquam, regina, negabo
[21] Promeritam: nec me meminisse [22] pigebit [23] Elissae;
[24] Dùm memor ipse mei, [25] dùm spiritus [26] hos reget artus.
[27] Pro re pauca loquar. [28] Neque ego hanc abscondere furto
Speravi, ne finge, fugam; nec [29] conjugis umquam
Praetendi [30] taedas, aut haec in [31] foedera veni.
[32] Me si fata [33] meis paterentur ducere vitam
Auspiciis, & [34] sponte meâ [35] conponere curas;
[36] Urbem Trojanam [37] primùm dulcisque meorum
Relliquias colerem: Priami tecta alta [38] manerent;
Et [39] recidiva manu [40] posuissem Pergama victis.

1 Jam jam morituram. 2 Hæc sola appellatio hospitis, cum fugam mediteris, id quod hospitum est, non maritorum: quibus indissolubilis individuaque vitæ consuetudo cum uxoribus esse debeat. 3 De te, qui conjux quidem es, sed negas. 4 Cur differo mortem? quid cesso manum mihi inferre? 5 Sc. *moror*. 6 Ulturus fugam. 7 Ulturus spretum à me illius mearum nuptiarum ambitum. 8 Ferus Gætulorum rex. 9 A me. 10 Filius: cujus aspectu fallere possem tui desiderium. 11 In solatium meum. 12 Effigie oris tui repræsentaret. 13 Decepta. 14 Quia haberem filium, qui te repræsentaret. 15 Dido. 16 Æneas. 17 Oculos immotos, ita ut non flecterentur in Didonem ad respiciendum eam misericorditer. 18 Obstinatus. obfirmato animo resistens affectioni suæ. 19 Diluit hac oratione exprobrationes, abitum transfert in fata. 20 Potes. 21 Quin promerueris. 22 Gravabit, pudori erit. 23 Tui, qui proprio nomine Elisa diceris 24 Donec. 25 Tantisper dum vivam. 26 Meos. 27 Prout negotium exigit. 28 Nec clam adornavi fugam, id est, abitum seu profectionem, nec fieri id posse sperabam. 29 Conjugii. 30 Faces nuptiales. Signum pro re signata, id est, ego nunquam te duxi conjugem. 31 Matrimonialia. 32 Excusatio, quâ per translationem omnem culpam in fata & Deos rejicit. 33 Meo arbitrio. 34 Ad libitum meum. 35 Finire. 36 Patriæ meæ ruinas restaurarem & extruerem. 37 Præcipue & ante omnia. 38 Reædificata. 39 Post casum restituta priori dignitati. sicut *rediviva*, quæ post interitum redeunt. 40 Mœnia Trojana ædificassem.

[1] Sed

[1] Sed nunc Italiam magnam [2] Gryneus Apollo,
Italiam [3] Lyciae jussere [4] capescere sortes.
[5] Hic amor, haec patria est. [6] Si te Carthaginis [7] arces,
[8] Phoenissam, Libycaeque aspectus [9] detinet urbis;
Quae tandem, Ausoniâ Teucros [10] considere terrâ,
[11] Invidia est? [12] Et nos fas [13] extera quaerere regna.
Me patris Anchisae, quotiens humentibus umbris
Nox [14] operit terras, quoties astra [15] ignea [16] surgunt,
Admonet in somnis & [17] turbida terret imago.
Me [18] puer Ascanius, [19] capitisque injuria cari,
Quem [20] regno Hesperiae [21] fraudo, & [22] fatalibus arvis.
[23] Nunc etiam [24] Interpres divûm [25] Jove missus ab ipso
(Testor [26] utrumque caput) [27] celeris mandata per auras
Detulit. [28] Ipse [29] Deum [30] manifesto in lumine vidi
Intrantem muros, [31] vocemque his auribus [32] hausi.
[33] Desine, meque tuis [34] incendere teque querelis:
Italiam non [35] sponte sequor.
Talia dicentem [36] jamdudùm [37] aversa tuetur,
[38] Hùc illùc volvens oculos, [39] totumque pererrat
[40] Luminibus tacitis, & sic [41] accensa profatur:

1 A monitis Divorum, & primum quidem oraculorum, necessitatem fugæ excusat; ut, vel ibi hærere, vel patriam excisam repetere, sui arbitrii non sit. 2 In Grynæo nemore, de quo dictum Ecl. 6. oracula reddens. Sunt qui Grynæi Apollinis oraculum in Delo statuunt: undè responsum accepit Æneas lib. 3. Æn. 3 Oracula Apollinis qualia apud Lyciam. 4 Captum ire. 5 Quem mihi fata dedêre. 6 Sc. *nam*. A simili. 7 Sc. *detinent* 8 Cum sis de Phœnicia nec in patria tua. 9 Immoratur delectando te. 10 Si Teucri sedes capiunt in Italia: quandoquidem fatis promittitur. 11 Causa invidiæ. 12 Non solum te. Applicatio: Nos coacti oracul s Italiam petimus; tu sponte relicta patria in Africam trajiceris. 13 Externa. 14 Tegit. 15 Naturæ lucidæ, vel igneæ: vel *ignea*, id est, ardentia. 16 Oriuntur 17 Commota & irata. 18 Ratio habita Ascanii filii etiam admonet ac movet me in Italiam proficisci. Necessitas à pietate suâ erga filium. 19 Injuria, quam dilecto meo filio infero, terret me. 20 Ei debito. 21 Per fraudem privo. 22 Fataliter ac prædestinatione Deorum ipsi attributis. 23 A recentibus ad se Deorum mandatis. 24 Mercurius nuntius Deorum. Alludit enim ad Græci cognominis Etymon, quo Ερμῆς Mercurius dicitur, ἀπὸ τῦ ἑρμηνεύειν, id est, *interpretari, renunciare*. 25 Non ab inferiore numine. 26 Meum & Ascanii: qui 9. lib. *Per caput hoc juro, per quod pater antè solebat* 27 Quas celeriter transvolavit: vel ipse celer mandata ad me attulit. Hypallage. 28 Emphaticè, ne videatur alterius testimonio niti. 29 Mercurium. 30 Visibili lumine. Pleonasmus. 31 Ejus. 32 Audivi, accepi. Pleonasmus. 33 Epilogus petitione constans, & necessitatis iteratione. Cognovisti justas discessus mei causas, desine ergo, ô Dido, &c. 34 Exagitare. 35 Sed jussu Deorum. 36 Ab eo tempore, quo talia intelligere cœpit. 37 Rectà intueri dedignata aut non sustinens: vel irata. 38 In diversas partes. 39 Totum Æneam perlustrat & sine ordine percurrit. 40 Oculis ægris, cum indignatione & fastidio, ipsa tacita: vel *tacitis*, id est, nondum animum significantibus. 41 Ita exagitata.

Nec tibi [1] Diva parens, [2] generis nec Dardanus auctor,
[3] Perfide; sed duris genuit te [4] cautibus horrens
[5] Caucasus, [6] Hyrcanaeque admôrunt ubera tigres.
Nam [7] quid dissimulo, aut quae me ad majora reservo?
[8] Nùm fletu ingemuit nostro? nùm [9] lumina flexit?
Nùm lacrimas [10] victus dedit? aut miseratus [11] amantem est?
[12] Quae quibus anteferam? [13] jam jam nec maxima [14] Juno,
Nec [15] Saturnius haec oculis pater aspicit aequis.
[16] Nusquam tuta fides. [17] Ejectum [18] litore, [19] egentem
Excepi, & regni demens in parte locavi.
[18] Amissam [20] classem, socios à morte reduxi.
Heu [21] Furiis incensa feror! [22] nunc [23] augur Apollo,
Nunc Lyciae sortes, nunc & Jove missus ab ipso
[24] Interpres divûm fert [25] horrida jussa per auras.
[26] Scilicet [27] is superis labor est: [28] ea cura [29] quietos

1 Dea Venus. 2 Tui. 3 Quòd conjugii fidem violare velis. 4 Rupibus asper. Q. d. Dicis te filium Veneris; sed falsum est: haberes enim aliquid matris, & esses in affectus consideratione tractabilis. Eadem Dido apud Ovid. epist. ad Æneam: *Te lapis, & montes, innataque rupibus altis Robora, te sæva progenuere feræ. Aut mare, quale vides agitari nunc quoque ventis: Quo tamen adversis fluctibus ire paras.* Similiter apud Ovid. Met 8. detestatur Scylla, Nisi, Megatensium regis, filia, Minoem, regem Cretensium, se contemptà discedentem: *Hanc quoque* (Cretam) *si prohibes, & nos ingrate relinquis, Non genitrix Europa tibi est, sed inhospita Syrtis,* &c. Porrò non inscite torquebitur illud in eum, qui ingenio est adeò duro atque inexorabili, ut neque precibus, neque misericordiâ molliri queas. 5 Mons Indiam à Scythiâ dividens, Promethei supplicio notissimus. 6 Arabicæ. Vide Macrob. l 5. c. 11. 7 Propter quid dissimulanter loquor? 8 Confirmatio ab antecedentibus signis. 9 Oculos. 10 Commiseratione. 11 Me. 12 Quid primum querar? Deorum-ne neglectum, qui hæc impunita sinunt? an hominis injuriam, qui hoc commisit? Servius exp. Quid prius, quid posterius dicam? 13 Q. d. Obtestor Junonem & Jovem, ut ista aliquando æquis ac justis oculis aspiciant, & ingratitudinem, acceptamque injuriam suá æquitate ulciscantur. 14 Quæ urbis meæ, ut & conjugii præses. 15 Jupiter filius Saturni, aspectu noxius. 16 Non est tutum quenquam in fidem recipere, aut de quoquam benè mereri. 17 Eum Æneam. 18 Lib. 1. Æn. cum hospitio prohiberetur arenæ classisquassa. 19 Vi tempestatis naufragum à mari appulsum suscepi. 20 Renovari jussi classem fractam & quasi quassatam, ac vim Tyriorum prohibui, periculique securos reddidi. 21 Injuriæ indignitas mentem tollit de cardine, rationem luxat, in furias me agit. 22 Et nunc prætexis Apollinis oracula Jovisque mandata. Repetit autem Ironica Mimesi ipsa Æneæ verba. 23 Augurii petitus. 24 Mercurius. 25 Terrifica. 26 Elevatio Ironica, ex Epicureis placitis, negantibus Deum curare mortalia. *Namque Deos didici securum agere ævum: Nec si quid miri faciat natura, Deos id Tristes ex alto cæli dimittere tecto*, &c. Hor. 5. Sat. 1. l. 27 Id superi curant 28 De advocando Æneâ. 29 Deos sc. humana non curantes.

Solli-

Sollicitat. Neque te teneo, neque dicta [1] refello.
[2] I, sequere Italiam ventis: pete regna per [3] undas.
Spero equidem [4] mediis, si quid [5] pia numina possunt,
Supplicia [6] hausurum [4] scopulis, & [7] nomine Dido
Saepè vocaturum. [8] Sequar atris ignibus absens:
Et, cùm [9] frigida mors [10] animâ seduxerit artus,
Omnibus [11] umbra locis [12] adero. [13] Dabis, inprobe, poenas.
[14] Audiam: & haec [15] manis veniet mihi fama sub imos.
His [16] medium dictis sermonem abrumpit, & auras
[17] Aegra fugit, seque ex [18] oculis avertit & aufert;
Linquens multa [19] metu [20] cunctantem, & multa parantem
Dicere. [21] Suscipiunt famulae, conlabsaque [22] membra
[23] Marmoreo referunt thalamo, [24] stratisque reponunt.
At pius Aeneas, quamquam [25] lenire dolentem
Solando cupit, & [26] dictis [27] avertere [28] curas;
[29] Multa gemens, magnoque animum labefactus amore;
[30] Jussa tamen [31] divûm exsequitur, [32] classemque revisit.
[33] Tùm verò Teucri [34] incumbunt, & litore celsas
Deducunt toto navis. Natat [35] uncta [36] carina:
[37] Frondentisque ferunt remos, & [38] roborà silvis
Infabricata, [39] fugae studio.

1 Refuto, inficias eo. 2 Ironica concessio. quâ id, quod minimè vult, videtur permittere. 3 Maris. Arguit incerta esse ejus regna, cum id, quod quaeramus, nondum sit nostri juris. 4 Qui sunt inter Africam & Italiam tibi occursuri, è quibus nulla sit enavigandi spes. 5 Quae pios respiciunt 6 Perfidiae poenas te daturum, luiturum. Ovid. 2. Amor. eleg. 10. *Æquora perjuro naufragus ore bibat.* 7 Expresso. 8 Ego occidam me, & persequar te ignibus infestis mortua. 9 Me frigidam factura. 10 Ab anima segregaverit. 11 Inter umbras deputata 12 Ad te persequendum. Ex opinione veterum: infestari vivos ab umbris eorum, quibus injustae necis fuerint causae. 13 Et tu improbande propter perfidiam punieris. 14 Te mihi poenas dedisse. 15 Ad inferos mihi perferentur tuae calamitates. Respicit ad infelicem ejus exitum in bello contra Rutulos, quo in Numicio flumine mersus dicitur. 16 Quia non exspectat responsionem: vel, cum Æneas multa dicere pararet. 17 Prae irae impotentia miserae delinquit anima. 18 Æneae. 19 Didonis. 20 Æneam cum mora cogitantem. 21 Eam. 22 Didonis. 23 In marmoreum thalamum reportant. 24 Lectis tapetibus instratis. 25 Mitigare tristem Didonem. 26 Verbis consolatoriis. 27 A Didone. 28 Ægritudinem animi. 29 Multum. Nomen pro adverbio. 30 Amorem religione, dolorem ratione vincit. 31 Deorum, Jovis, Mercurii & Apollinis. 32 Quam instaurari jusserat. 33 Ob regis praesentiam. 34 Classi parandae. 35 Navis pice & resina obducta, ad excludendas rimis undas. 36 Navis. Synecdoche. 37 Ligna frondentia in remorum usum ad naves portant. 38 Truncos arborum robustos pro malis navium è sylvis indolatos, non operatos. 39 Prae studio ut citius fugerent.

[1] Migrantis cernas, totâque ex urbe [2] ruentis;
Ac veluti ingentem [3] formicae [4] farris acervum
Cùm [5] populant, [6] hiemis memores, [7] tectoq; reponunt:
[8] It nigrum campis [9] agmen, [10] praedamq; per herbas
[11] Convectant [12] calle angusto: [13] pars grandia [14] trudunt
[15] Obnixae frumenta humeris: pars agmina [16] cogunt,
Castigantque [17] moras: [18] opere omnis semita fervet.
[19] Quis tibi nunc, Dido, cernenti talia sensus?
Quosve dabas gemitus, cùm litora [20] fervere latè
Prospiceres [21] arce ex summâ, totumque videres
[22] Misceri ante [23] oculos tantis clamoribus aequor?
[24] Inprobe amor, [25] quid non mortalia pectora cogis?
[26] Ire iterùm in lacrimas, iterùm tentare precando
[27] Cogitur: & supplex animos [28] submittere amori:
Ne quid [29] inexpertum frustrà moritura relinquat.
[30] Anna, vides toto [31] properari litore circum.
Undique [32] convenêre: [33] vocat jam carbasus auras:
[34] Puppibus & laeti nautae inposuêre coronas.

1 Quilibet cernat Trojanos habitationem mutantes, & sarcinulas colligentes Secundam personam pro tertia posuit. Sic Ter. *Fidelem haud ferme mulieri invenias virum.* 2 Præcipitanter exeuntes, fugientes: ne sc. à Pœnis opprimerentur. Metaphora. 3 Animalcula illa parva. 4 Frumenti aliorumque granorum cumulum. 5 Populantur. Enallage generis A re militari ducta Metaphora. 6 Industriam ac prudentiam formicarum innuit, quæ æstate sibi provident de alimentis, ne hyeme egeant. 7 In tectum, id est, in cavernas suas. Metaphoricè. 8 Sc. *tunc.* 9 Formicarum. Hæret in Metaphora à re militari. 10 Farris. 11 Formicæ. 12 Semita, quæ callo pedem induruit, via arcta, quasi dimidia via. 13 Formicarum. 14 Impellunt, cum ferre nequeant. 15 Obnitentes. 16 Impellunt. 17 Moras tardantium, aut morantes. 18 Operatione & labore formicarum omnis brevis via fit fervida: *sic sc. fervet omnis semita opere* Teucrorum migrantium, & sarcinulas deferentium. 19 Pathos per Apostrophen, quâ torquet Poëta orationem ad Didonem, dicens: Qualis animus sive affectus erat tunc tibi, ô Dido, cum videres, talia, qualia à Teucris & ab Ænea fiebant? Q. d. miserrimus, 20 Ferventer frequentari à Teucris. 21 Ex specula, quæ erat in arce tua. Mos regum fuit in arcibus habitare, quæ vim arcerent. 22 Turbari, confundi. 23 Tuos. Emphasis est, quâ admirabilem animi dolorem ex aspectu amplificat: nam *oculi* (ut Cic. l. 6. fam. EP. 1.) *augent dolorem, qui ea, quæ cæteri audiunt, intueri coguntur, nec avertere à miseriis cogitationem sinunt.* 24 Epiphonema. 25 Ad quid, vel Ellipsis est verbi *Moliri*, aut similis. 26 Descendere. 27 Dido. 28 Subiicere. 29 Intentatum, undè fecerit periculum, an posset Æneam vincere. Passive. 30 Suasorii generis oratio, quâ à sorore petit, ut legationem suam ad Æneam obeat. 31 Properationem fieri. Impersonale est. 32 Trojani. 33 Demissa antennis vela exspectant ventos secundos. Nonnullis placet Hypallage: auræ vocant carbasa, id est, naves. Synecdochicè. 34 In signum lætæ profectionis Cùm enim discedebant è portu, in quo hyematum erat, secundo flante vento, coronam navi imponebant. Redi ad ea, quæ super hoc eodem versu adnotantur. 1. Georg.

Hunc

Hunc ego si [1] potui tantum [2] sperare dolorem,
Et perferre, soror, potero. Miserae hoc tamen [3] unum
[4] Exsequere, Anna, mihi. Solam nam [5] perfidus ille
Te [6] colere, [7] arcanos etiam tibi credere sensus:
Sola viri [8] mollis aditus, & [9] tempora noras.
I, soror, atque [10] hostem supplex adfare superbum:
[11] Non ego cum Danais Trojanam [12] exscindere gentem
[13] Aulide juravi, [14] classemve ad Pergama misi:
Nec [15] patris Anchisae cinerem [16] manisve [17] revelli.
Cur mea dicta negat [18] duras demittere in auris?
Quò ruit? extremum hoc miserae det [19] munus amanti:
Exspectet [20] facilemque fugam, ventosque ferentis.
Non jam conjugium [21] antiquum, quod [22] prodidit, [23] oro;
Nec [24] pulchro ut Latio careat, [25] regnumque relinquat.
[26] Tempus inane peto, requiem [27] spatiumque furori;
[28] Dùm mea me [29] victam doceat [30] fortuna [31] dolere.
Extremam hanc oro [32] veniam: miserere sororis:

1 Enallage modi. Q. d. Facile hanc animi ægritudinem pertulissem, si paulo antè eum tam præcipitanter abiturum fuisse præscissem: sed ne tam perditè quidem eum unquam amassem. 2 Timere hanc tantam animi ægritudinem quam haberem de profectione Æneæ, id est, si verita fuissem tantum mali ex amore oriturum, facile amorem tulissem: nunc autem spe decepta, perferre nequeo. 3 Quod dictura sum. 4 Effice. Quod per se non potuit, per sororem tentat: sed frustra. 5 Æneas. 6 Colebat. A facili argumentum. 7 Et revelabat tibi etiam coñsilia secreta. 8 Opportunos ac faciles modos adeundi viri. *Mollissima fandi tempora*: suprà. 9 Opportunitatem, quá facile ad eum patebat aditus. 10 Æneam vel, quod Didone invita & repugnante naviget: vel, cujus amor me hostiliter necat: vel *hostem*, id est, hospitem, ut supra: *cui me moribundam deseris hospes? Hoc solum nomen quóniam de conjuge restat.* Cic. 1. Offi. *Hostis apud majores nostros is dicebatur, quem nunc peregrinum vocamus.* 11 Et dic ei: Neque enim ego illi rea sum hostilitatis, neque impietatis. *Aversio* 12 Delere. 13 In Aulide, portu in Bœotiâ, classe & conjuratione principum Græcorum de Helena repetenda, claro. 14 Neque naves auxiliares misi ad mœnia Trojana delenda. 15 Ejus. 16 Varro ait, Diomedem è Sicilia abstulisse ossa Anchisæ: ob hoc multa perpessum, & coactum restituisse cum Palladio. 17 Post sepulturam evelli. 18 Inexorabiles. 19 Beneficium. 20 Mitius discedendi tempus & ventos secundos, opportune flantes 21 Carum 22 Violavit. 23 Orando deposco. 24 Præ quo cætera omnia illi sordent: quodque tam pulchrum illi videtur, ut omnia illi postponat. 25 A fatis promissum. 26 Dilationem sine alio effectu. *Nullus enim dolor est, quem non longinquitas temporis minuat, atque molliat.* 27 Quo desæviat amoris mei impetus, atque ex furore transeat temporis beneficio in dolorem. Eadem Dido apud Ovid. in Ep. *Dùm freta mitescunt, & amor dum temperat usum. Fortiter edíscam tristia posse pati.* 28 Donec. 29 A spe & voto rejectam. 30 Adversa. 31 Moderate sc. 32 Gratiam, beneficium: ut protrahat discessum suum donec discam dolere: cujus, cumulo priorum additi, memoriam & gratiam mors sola mihi auferet.

Quam mihi cùm dederis [1] cumulatam, morte remittam.
Talibus [2] orabat, talisque miserrima [3] fletus
[4] Fertque refertque [5] soror: [6] sed nullis ille movetur
Fletibus, aut voces [7] ullas tractabilis audit.
[8] Fata obstant, [9] placidasque viri [10] Deus obstruit auris.
Ac velut, [11] annosam [12] validam cùm robore quercum
[13] Alpini [14] Boreae [15] nunc hinc nunc flatibus illinc
Eruere inter se certant: [16] it stridor; & altè
[17] Consternunt terram [18] concusso stipite [19] frondes:
[20] Ipsa [21] haeret scopulis: [22] & , quantùm [23] vertice [24] ad auras
Aetherias, tantùm radice in Tartara tendit.
[25] Haud secùs assiduis [26] hinc atque hinc vocibus [27] heros
[28] Tunditur, & [29] magno persentit pectore [30] curas.
Mens [31] immota manet: lacrimae [32] volvuntur inanes.
[33] Tùm verò infelix [34] fatis exterrita Dido
[35] Mortem orat: taedet caeli [36] convexa tueri.
Quò magis [37] inceptum peragat, [38] lucemque relinquat,

1 Copiosè auctam tibi, dùm moriar. 2 Orationem faciebat Dido. 3 Verba cum fletu. 4 Ad Æneam. 5 Anna. 6 In hominem plane saxei capitis, atque inexorabilem hoc dici potest. 7 A naturâ, id est, nullas preces inexorabilis, & propè adamantinus admittit. 8 Æneæ duritiem in fata rejicit. 9 Benignas. 10 Præceptum Dei, à quo per Mercurium Carthagine facessere jusserat sc. Jupiter ipse. 11 Multorum annorum, veterem: quòd quercus inter arbores prodigiosæ vivacitatis sit: quippe quæ centum aut ampliùs annos crescat. 12 Habentem truncum potentem. 13 Transalpini, ex Alpibus in Italiam spirantes. Alpes autem cum Hyperboreis & Riphæis confundunt veteres. Comparatio autem sumitur ex Iliad. 6. & 12. 14 Venti Septentrionales. 15 Aliquando ab hac parte. 16 Strepitus ventorum in frondibus diffunditur Metaphora à cardinibus ad horrendum ventorum Septentrionalium latratum ducta amplicat summam vim ventorum. 17 Cooperiunt. 18 Vi ventorum agitato trunco. 19 Quia cadunt. 20 Annosa quercus. 21 Adhæret saxis prominentibus, inter quæ radices egit. 22 Hos duos versus habes etiam 2. Georg. 23 Cacumine suo. 24 Ad cœlum. 25 Non aliter, quam illa quercus concutitur. Applicatio similitudinis superioris. 26 Utrimque expostulationibus Didonis & Annæ precibus. 27 Æneas heroicâ virtute præditus. 28 Concutitur. 29 Magnanimo & constanti. 30 Sollicitudines amoris & commiserationis. 31 A firmo proposito Deo obediendi. 32 Præcipitantur frustra: quia nihil apud Æneam obtinebant. 33 Sed tùm maxime, ubi vidit Æneam in sententia perseverare. 34 Portentis mortem portendentibus: vel, quòd fatali necessitate ex Africâ Æneas traheretur. 35 Malorum remedium. 36 Τὸ κυρτὸν καὶ τὸ κοῖλον convexum, & cavum, exterius & interius Poëtæ confundunt. 37 Consilium, quod apud animum suum proposuerat. 38 Vitalem sc. id est, vitam: quia cœlum aspicimus vivendi desiderio.

[1] Vidit, [2] turicremis cùm [3] dona inponeret aris,
(Horrendum dictu) [4] latices nigrescere [4] sacros,
[5] Fusaque in [6] obscenum se vertere vina cruorem.
Hoc visum nulli, non ipsi effata [7] sorori.
[8] Praetereà fuit in [9] tectis de marmore [10] templum
[11] Conjugis antiqui, miro quod honore [12] colebat,
[13] Velleribus niveis & [14] festâ fronde revinctum.
[15] Hinc exaudiri voces & [16] verba [17] vocantis
Visa viri; nox cùm terras obscura [18] teneret:
Solaque [19] culminibus [20] ferali carmine [21] bubo
Saepè queri, & [22] longas in fletum ducere voces.
[23] Multaque praetereà [24] vatum praedicta piorum
Terribili monitu [25] horrificant. [26] Agit ipse furentem
In somnis [27] ferus Aeneas: semperque relinqui
[28] Sola sibi, semper [29] longam incomitata videtur
Ire [30] viam, & [31] Tyrios desertâ quaerere terrâ.
[32] Eumenidum veluti demens videt agmina [33] Pentheus,
Et [34] solem geminum, & duplicis se ostendere Thebas:

1 Primum futuræ mortis præsagium, quod in sacris liquor effusus in atrum cruorem mutatus apparuerit. 2 Thus incensum cremantibus. Vide Macrob. l. 6. c. 5. 3 Libamina, sacrificia, quibus parentabatur mortuis. 4 Vina sacrificio adhibita. 5 Effusa super sacrificium. 6 Mali ominis, tetrum, immundum. 7 Omnium consiliorum alioqui participi. 8 Præter hoc portentum contigit aliud futuræ mortis præsagium, sc. insomnia seu phantasmata, quæ sibi audire videreque visa fuit. 9 Regia Didonis. 10 Delubrum, ædicula sacra, quam nos hodie *Sacellum* vocamus, eadem sepulchrum Sichæi. 11 Mariti prioris & chari Sichæi. 12 Ante Æneæ adventum. 13 Tæniis, vittis, fasciis laneis, coronis, ramis, frondibus cinctum, ornatum: lana autem ramo circumvoluta *στέμμα* dicitur. Fuit autem moris, ut nubentes puellæ, priusquam ingrederentur domum mariti, postes laneis vittis obnuberent & ornarent. 14 Ad festivitatem pertinentibus, divinis ramis frondibusque, ut si numen coleret. 15 Ex hoc templo. 16 *Ipse Jono tenui dixit, Elisa veni.* Ovid. Epist. Didonis. 17 Didonem. 18 Occuparet. 19 In sublimitatibus templi. Tertium præsagium. 20 Mortifero, aut feram mortem indicante. 21 Avis illa lucifuga. 22 Diuturnas. 23 Quartum omen. 24 Qui in principio dehortati sunt eam à talibus nuptiis, sed frustrà. Respicit illud: *Heu vatum ignara mentes! quid vota furentem, Quid delubra juvant?* 25 Horrorem faciunt. 26 Quintum omen. 27 Qui ferus Didoni videbatur. 28 Quæ solitudo principibus, qui satellitio & comitatu stipari solent, abominanda; & in somnis mali ominis. 29 Sextum omen. 30 Ad inferos sc. *unde negant redire quenquam.* 31 Comites suos. 32 Furiarum, Megæræ, Alectus, & Tisiphones. 33 Thebanorum rex, Echionis filius, in furias actus ob contemptum Bacchum, & à Bacchis discerptus. 34 Ὁρᾶν μοὶ δύο μὲν ἡλίους δοκῶ, Διττάς τε Θήβας. Euripid Bacch.

[1] Aut Agamemnonius [2] scenis agitatus Orestes;
[3] Armatam [4] facibus [5] matrem & [6] serpentibus atris
Cùm fugit, [7] ultricesque [8] sedent [9] in limine [10] Dirae.
Ergo ubi [11] concepit [12] Furias [13] evicta dolore,
Decrevitque mori; tempus secum ipsa modumque
[14] Exigit, & [15] maestam dictis adgressa [16] sororem,
[17] Consilium vultu [18] tegit, [19] ac spem fronte serenat:
Inveni, germana, [20] viam, ([21] gratare sorori)
Quae mihi reddat [22] eum, vel [23] eo me solvat, amantem.
[24] Oceani finem juxta, [25] solemque cadentem,
[26] Ultimus Aethiopum locus est, ubi maximus [27] Atlas
[28] Axem humero [29] torquet stellis ardentibus [30] aptum:
[31] Hinc mihi Massylae gentis monstrata sacerdos,
[32] Hesperidum templi custos, epulasque draconi
Quae dabat, & [33] sacros servabat in arbore ramos,
[34] Spargens humida mella, [35] soporiferumque papaver.
[36] Haec se [37] carminibus promittit [38] solvere mentis,

1 Aut veluti cùm Orestes, Agamemnonis & Clytemnestræ filius, fugit, &c. 2 In theatris ac scenis passim actus & sæpè exhibitus in Tragœdiis; vel, in prætoriis & judiciis agitatus. Constat enim, Orestem Areopagitarum judicio submissum, tandem ab iisdem absolutum fuisse omnium ferè sententia. 3 Instructam. 4 Furiarum. 5 Clytemnestram, quam cum Ægistino adultero propter necem patris Agamemnonis occiderat. 6 Talis enim illa visa est in somnis: unde furore correptus est. 7 Necis maternæ. 8 In Æschili Tragœdia, cui nomen Eumenides, Delphis in templo Apollinis à Furiis, in limine præstolantibus eum, obsessus, egredi non ausus est, & contendere ad Minervæ templum, ubi erat expiandus. 9 Templi Apollinis. 10 Furiæ. 11 Dido. 12 Furias. 13 Superata. 14 Exactè disquirit. 15 Quia Æneam reconciliare nequibat. 16 Annam. 17 Decretum suum. 18 Occulit. 19 Et fronte serena præ se fert spem remedii aut salutis. Sic 1. Æn. *Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.* 20 Modum & rationem. 21 Gratulare. 22 Qui caput mali nostri est. 23 Ab eo. 24 Topographia populorum & montium Africæ Occidentalium, quibus alluit Oceanus, ubi horti sunt Hesperidum. 25 Occidentem. 26 Remotissimus in Æthiopiâ. 27 Mons Africæ: suprà hoc l. 28 Septentrionalem polum. 29 Sustinet, regit: ut suprà: *Cælum & terras qui numine* torquet. 30 'Ἀστέρωμένον, ἄρμενον: distinctum, conspersum stellis resplendentibus. 31 Ab hoc loco, id est, ab hujus loci incolis. Exponit consilium suum, quo pacto magicis artibus possit Æneam vel invitum retinere, vel amoris peste liberari. 32 Quod in hortis filiarum Hesperi, qui frater Atlantis est: custodiebant autem aurea poma in horto prope Lixum opp. Mauritaniæ, cui custodiæ aderat una vigil draco, priusquam ab Hercule occisus erat, quem cibavit hæc sacerdos. 33 Veneris. 34 In cibo quem dabat draconi; vel, porrigens, præbens. 35 Soporem gignens: quod erat mulcendæ truculentiæ accommodatum, & mitigandæ naturæ feræ. 36 Sacerdos: Poëta nihil ipse asserit: verum ex persona Magæ artem suam prædicantis. Operatur autem magia vel per motum localem; vel per causas naturales applicando activa passivis: vel sensibus illudendo: amores an valeat solvere aut impedire, an cursum naturæ mutare, procellas excitare, animas mortuorum evocare, vide Apulejum, Agrippam, &c. 37 Magicis sc. id est, incantationibus. 38 Amore posse liberare.

Quas

Quas velit; ast [1] aliis [2] duras inmittere [2] curas:
[3] Sistere aquam [4] fluviis, & vertere sidera [5] retrò:
[6] Nocturnosque ciet manis. [7] Mugire videbis
Sub pedibus terram, & descendere montibus ornos.
Testor, cara, deos & te, germana, tuumque
Dulce caput, magicas [8] invitam [9] accingier [10] artis.
Tu [11] secreta [12] pyram [13] tecto interiore [14] sub auras
Erige, & [15] arma viri, [16] thalamo quae fixa reliquit
[17] Inpius, [18] exuviasque omnis, lectumque [19] jugalem,
Quo perii, superinponas. [20] Abolere [21] nefandi
Cuncta viri [22] monumenta jubet [23] monstratque [24] sacerdos.
Haec effata silet. [25] Pallor simul occupat [26] ora.
Non [27] tamen Anna novis [28] praetexere funera [29] sacris
Germanam credit, nec [30] tantos [31] mente furores
[31] Concipit, [32] aut [33] graviora timet, [34] quam morte [35] Sichaei.
Ergo [36] jussa parat.
At regina, [37] pyrâ [38] penetrali in sede [39] sub auras
[37] Erectâ ingenti, [40] taedis, atque [41] ilice secta,

1 Mentibus. 2 Vehementem amorem. 3 Facere stare. 4 In fluviis. 5 Retrorsùm. 6 Et excitat umbras defunctorum, tempore nocturno. 7 Quasi sonitum taurinum edere, remota Metaphora à tauris ad brutam tellurem. 8 Coactam improbitate Æneæ. 9 Accingi, id est, parari. Paragoge. 10 Ad artes magicas. 11 Nemini revelatura. 12 Struem lignorum, ut fiat rogus. 13 Intra regiam nostram. 14 Sub dio, cœlo aperto; *penetrali in sede.* infra: vel, in altum: quasi sacrificium esset factura. 15 Ensem Æneæ, cujus jam nomen quasi ingratum horret. 16 Nostro. 17 Æneam intelligit, qui epitheto *Pius* vocabatur. 18 Vestes, quas exuit, aut quas ab eo habemus. 19 Matrimonialem, in quo pudorem amisi, id est, Imponas super pyram, quicquid reliquerit, aut tetigerit speciali usu. 20 Igne penitus delere. 21 Perfidi 22 Quæ memoriam faciant & admoneant viri. 23 Ex arte suâ. 24 Massyla. 25 Metûs præcipue atque iræ argumentum, & conscientiæ crimini alicui obnoxiæ. 26 Vultum, faciem. Pars pro toto. 27 Quamvis signa impatientis amoris daret. 28 Prætextu sacrorum dissimulare: vel per Hypallagen prætexere, id est, prætendere sacrum hoc funeri, quod intendebat, id est, non credebat Didonem velle se interimere. 29 Sacrificiis magicis. 30 Quanti in Didone erant. 31 Intelligere potest. 32 Sc. *non.* 33 Sc. *mala.* 34 Quam quæ contigerant morte Sichæi. 35 Prioris conjugis. Q. d. Vidit sororem multùm dolere morte Sichæi; credebat nunc, propter discessum Æneæ similem pati dolorem, nec Æneam amatorem plus amare, quam Sichæum conjugem: sed in morte viri se non occidit. 36 Parat peragere, quæ Dido jusserat, id est, pyram exstruit, & exuvias Æneæ adfert. 37 Rogo, id est, strue lignorum in formam ignis, ut incendatur, exstructa. 38 In penitiori ædium loco, quem paulo ante *interius tectum* vocavit. 39 Sub dio. 40 Ex tædis. 41 Robore fisso. Nam fissa ligna facillime: teretia & integra difficulter ignem concipiunt.

[1] Intenditque locum sertis, & [2] fronde coronat
[3] Funereâ: [4] super [5] exuvias, ensemque relictum,
[6] Effigiemque [7] toro locat, [8] haud ignara futuri.
Stant [9] arae circùm, & crinis effusa sacerdos
[10] Tercentum tonat ore deos,[11] Erebumque [12] Chaosque,
[13] Tergeminamque [14] Hecaten, [15] tria virginis ora Dianae. 511
[16] Sparserat & [17] latices simulatos fontis Averni:
[18] Falcibus & [19] messae ad Lunam [20] quaeruntur aënis
[21] Pubentes herbae, nigri cum [22] lacte veneni:
Quaeritur & [23] nascentis equi de fronte [24] revolsus, 515
Et [25] matri [26] praereptus [27] amor.
[28] Ipsa [29] molâ, [30] manibusque piis, altaria juxta,
[31] Unum [32] exuta pedem vinclis, in veste [33] recinctâ,

1 Intendit serta per locum illum. Hypallage. 2 Cupresso, quæ funerea est arbor, aut verbenis, quæ in sacris nocturnis solent adhiberi tanquam funereæ. 3 Ad funus aptâ. 4 Insuper. 5 Vestes Æneæ, quas exuerat. 6 Effigiem Æneæ ceream incendio devotam. Vide Ecl. 8. & Hor. Sat. 8. l. 1. 7 Lecto conjugali. 8 Certa mori, ac reservato tamen sibi consilio moriendi, ut ut specie hac sacrorum velato. 9 Ut funebri luctu fieri consuevit. 10 Trecenta, id est, infinita Deorum nomina horrifice vocat, citat: quod in his Cocytiis sacris fieri solet. Al. *Ter centum* ad verbum, *tonat*, referunt. 11 Infernos tenebrarum incolas. 12 Spiritus aërios. Cimos quidem vasta illa vorago & moles indigesta primæ materiæ: sed tamen, Aristophani in avibus, est aër. 13 Tres potestates habentem. Nam Luna est in cœlo: Diana in sylvis, ubi venatrix est: Proserpina, in inferno. Vide Cæl. Rhod. L. 20. 14 Proserpinam, à *centum* potestatibus dictam: vel, quòd centum victimis placaretur ex instituto Menelai: vel, quòd inhumatos C. annos errare faciat. 15 Tres effigies aut personas: quòd sc triplex sit Lunæ vicissitudo; cùm surgit in cornua, & falcata dicitur: cumque dividua est, & cum plena est. 16 Sacerdos. 17 Aquas lacus ad introitum inferni pro veris habitas. Nam vera aqua Averni lacus (qui Plutoni sacer est, ac per quem ad inferos descensus esse credebatur) haberi non poterat: quare ficta supponenda erat, cujus aspersione uteretur. 18 Ex horum sacrorum ritu omnia. Herbæ ad Lunæ observationem, cujus spumantis saliva efficaciores creditæ, falcibus ahenis, utpote purioribus, quam ferreis, præcidebantur; eæque pubescentes & succo venenoso tumentes. 19 Desectæ secundum opportunitatem Lunæ. 20 Ab iis, quibus id muneris ad magicum sacrificium injunctum erat. 21 Pubescentes, teneræ, succi adhuc plenæ. 22 Succo nigro, qui exprimitur ex illis herbis. 23 Recens nati. 24 Sc. *statim*, priusquam lambente matre absumeretur. 25 Equæ 26 Priusquam absumere posset. 27 Hippomanes, caruncula in fronte recens nati pulli: quam si quis præripuerit equi matri, illa non admittit fœtum ad ubera. Hanc in philtris efficacem esse ferunt. Vide Corn. Agr. l. 2. de occultâ Phil. c. 41. igni vero mandata abolere amorem creditur. 28 Dido. A personâ veneficæ transit ad Didonem, & ejus superstitionem, ac ceremonias sacrificaturæ. 29 Farre sive hordeo sale admisto. 30 Quibus molam offerebat. 31 In Stygiis his Nudipedalibus sinistrum pedem nudabant. 32 Nudata & soluta. 33 Dissoluta, ac non ligata. In sacris enim nihil esse ligatum decet, præcipue quæ amori fovendo fiunt.

[1] Testatur moritura deos, & conscia [2] fati
Sidera: tùm, [3] si quod [4] non aequo foedere amantis
Curae numen habet, [5] justumque memorque precatur.
[6] Nox erat; & [7] placidum carpebant [8] fessa soporem
[9] Corpora per terras, [10] silvaeque & saeva quierant
Aequora: cùm [11] medio volvuntur sidera lapsu,
[12] Cùm tacet omnis ager: pecudes, [13] pictaeque volucres,
[14] Quaeque lacus latè [15] liquidos, [16] quaeque aspera dumis
Rura [17] tenent, [18] somno positae sub nocte silenti
Lenibant curas, & [19] corda [20] oblita laborum.
At non infelix [21] animi [22] Phoenissa, nec umquam
[23] Solvitur in somnos, oculisve aut pectore [24] noctem
Accipit. [25] Ingeminant curae, rursusque [26] resurgens
Saevit amor, magnoque irarum [27] fluctuat aestu.
Sic [28] adeò insistit, secumque ita corde [29] volutat:
[30] En, quid agam? [31] rursusne procos irrisa priores
Experiar? [32] Nomadumque petam [33] connubia supplex,
Quos ego sum toties jam dedignata [34] maritos?
Iliacas igitur classis, atque [35] ultima Teucrûm
[35] Jussa sequar? [36] quiane [37] auxilio [38] juvat antè levatos,
Et benè apud memores veteris stat gratia facti?

1 Certa mori Deos testes perjurii ac perfidiæ invocat, vindices olim sceleris & acceptæ injuriæ. 2 Mortis suæ violentæ. 3 Si aliquod numen, id est, aliquis Deus curat, &c. 4 Non pari amore sibi mutuo respondentes. 5 Ut illud sit justum & memor, id est, precor illud quidem, ut perjurii memor esse velit, ac juste id ipsum ulcisci. 6 Perelegans Chronographia, quæ reginæ ægritudinem amplificat. 7 Quiescebant. 8 Labore diurno. 9 Animalium. 10 Omnia quæ in sylvis & in mari degunt, quieverant Metonymia. 11 Medium est noctis. 12 Cùm omnia animalia, quæ in agris aut stabulis sunt, quiescunt. 13 Variis coloribus ornatæ. 14 Et quæcunque volucres, id est, pisces 15 Aquosas. 16 Feræ. 17 Occupant & habitant. 18 Hujusmodi pecudes recubantes nocte quietà mitigabant curas per somnum. 19 Earum. 20 Erant. 21 Animo, id est, quæ animum suum infelicem fecerat. 22 Dido, quæ erat de Phœnicià. 23 Dormit. 24 Requiem nocturnam. 25 Sc. *vel*; ingeminantur, id est, multiplicantur. Enallage generis. 26 Crescens rerum præteritarum memorià. 27 Agitatur: In eum, qui secum stomachatur. 28 Tandem instituit sermonem. 19 Agitat. 30 Pathos, ab addubitatione, quam Græci ἀπόρησιν vocant: de quà Macrob. Sat. l. 4. c. 6. Constat autem hæc tota oratio ex deliberationibus & dialogismis. 31 Rejectane & relicta ab Ænea, referam me vicissim ad Hiarbam Ductoresque alios, quos procos prius aspernata sum? 32 Afrorum. 33 A rei indignitate. 34 Sc. *mihi acceptare?* 35 Abitum à Jove imperatum. An? responsa & imperia ultima, id est, ero igitur ancilla & contemptui omnibus Trojanis, coacta etiam ultimis eorum mandatis parère?! 36 An quod ita gratos eos & auxilii memores experta sum? *Ironice.* 37 Quia juverim Teucros auxilio. 38 Delectat.

[1] Quis me autem ([2] fac velle) finet; [3] ratibusve superbis
Invisam accipiet? nescis heu, perdita; necdùm
[4] Laomedonteae sentis perjuria gentis?
Quid tùm? [5] sola fugâ [6] nautas comitabor [7] ovantis?
An Tyriis, [8] omnique manu stipata meorum
[9] Inferar? & quos [10] Sidonia [11] vix urbe revelli,
Rursùs [12] agam pelago, & ventis dare vela jubebo?
[13] Quin morere, ut merita es: [14] ferroque [15] averte dolorem.
[16] Tu [17] lacrimis evicta meis, tu prima [18] furentem
His, [19] germana, malis oneras, atque objicis [20] hosti.
[21] Non licuit [22] thalami expertem sine [23] crimine vitam
Degere more ferae, [24] talis nec tangere [25] curas?
[26] Non servata fides, cineri promissa [27] Sichaeo.
[28] Tantos illa suo [29] rumpebat pectore [30] questus.
Aeneas celsâ in puppi, [31] jam certus eundi,
[32] Carpebat somnos, [33] rebus jam [34] ritè paratis.
[35] Huic se [36] forma dei vultu redeuntis [37] eodem

1 Quis permittet me sequi Trojanos? 2 Pone ut velim. 3 Navibus suis. Synecdoche. Sunt enim *rates* proprie trabes inter se connexæ, quibus olim navigabatur. 4 Trojanæ: invidiose à Laomedonte, quem superbiâ, perfidiâ, & perjurio referunt: is autem Neptunum & Apollinem pactâ de condendis Trojæ mœnibus mercede fraudavit: & Herculi, filiæ suæ liberatori, fidem non servavit. Q. d. Si Deos fefellerunt Trojani, & te fallent. 5 Emphatica omnia. 6 Trojanos intelligit, quos per contemptum ita vocat. 7 Lætos: quasi de me reportata victoria triumphante. *Ovatio* autem propriè est minor triumphus, qui de hoste non admodum gravi agitur, uno equo, vel interdum etiam pedibus urbem ingrediente triumphante. Al. *euntes* 8 Et omni satellitio & copiis meorum densè circumdata. 9 Al. *inferar*, sc. *in naves?* 10 A Phœniciâ. 11 Cum difficultate; quia timore, aut odio Pygmalionis. 12 Sc. *eos*. 13 Potius moriaris. Concludit deliberationem. 14 Morte ferro illata. 15 Ab animo. 16 Transfert omnem totius culpam in sororem, quæ & impultrix fuerit ad furtivas nuptias. 17 Nam dictum est in principio hujus l. 4. *Sic effata, sinum lachrymis implevit obortis.* 18 Me insano incensam amore. 19 O soror Anna. 20 Crudeli viro Æneæ, & qui me ludibrio habuit, toro fideque violatis: vel *hosti*, id est, hospiti peregrino, ut suprà, & mox *advena*, 21 Nonne licuit me vivere more ferarum quæ conjugium non curant? 22 Conjugii. 23 Læsione pudoris. 24 Quales nunc per illicitos amores sustineo, more belluarum ferarum, quæ propter feritatem conjugium vitant. 25 Amores. 26 Sc. *est*. 27 Conjugis; quia cùm sepeliretur, juravit Dido, se nunquam alteri nupturam. 28 Epiphonema. 29 Exprimebat. 30 Querelas. 31 Qui decreverat omninò abire. 32 Dormiebat. Suprà: *Nox erat, & placidum* carpebant *fessa soporem Corpora.* 33 Ad navigationem necessariis. 34 Decenter. 35 Æneæ. 36 Imago Mercurii, id est, Deus Mercurius in forma assumpta rediens. 37 Quo priùs se obtulerat & apparuerat Carthagine.

Obtu-

Obtulit in ſomnis, rurſusque ita viſa monere eſt;
[1] Omnia [2] Mercurio ſimilis, vocemque, coloremque,
Et crinis flavos, & membra [3] decora juventae:
Nate Deâ, potes hoc ſub [4] caſu [5] ducere ſomnos?
Nec, quae [6] te circum ſtent deinde pericula, cernis?
Demens! nec [7] zephyros audis ſpirare [8] ſecundos?
[9] Illa dolos, dirumque [10] nefas in pectore verſat,
Certa mori, varioque irarum fluctuat [11] aeſtu.
Non fugis [12] hinc [13] praeceps, dùm [14] praecipitare poteſtas?
Jam mare turbari [15] trabibus, ſaevasque videbis
Collucere [16] faces, jam [17] fervere litora [18] flammis;
[19] Si te his adtigerit terris Aurora morantem.
Eja age, rumpe [20] moras. [21] Varium, & mutabile ſemper
Femina. Sic [22] fatus nocti ſe inmiſcuit [23] atrae.
[24] Tùm verò Aeneas, [25] ſubitis exterritus umbris,
[26] Corripit è ſomno corpus, ſociosque [27] fatigat:
[28] Praecipites vigilate, viri, & conſidite [29] tranſtris:
[30] Solvite vela [31] citi. [32] Deus aethere miſſus ab alto,
[33] Feſtinare fugam, [34] tortosque incidere [35] funis
Ecce iterùm [36] ſtimulat. Sequimur te, [37] ſancte deorum,

1 Per, ſecundùm omnia, id eſt, omnibus corporis partibus. 2 Priùs viſo. 3 Convenientia juventuti. 4 Periculo, in quo verſaris. 5 Dormire? 6 Obſideant. Objurgatio à neceſſario. 7 Ventos. Synecd. 8 Proſperos. 9 Dido. 10 Scelus quia vult ſe interficere: quo comperto Tyrii in te irruent. 11 Fervore & incendio. 12 A littore Carthaginis. 13 Celer, feſtinus. 14 Præcipitanter abeundi 15 Navibus. Metonymia. Silius l. 13. Mercurium fingit à Jove mitti ad Annibalem apud Carthaginem novam in ſomnis. *Turpe duci totam ſomno conſumere noctem. O rector Libyæ; vigili ſtant bella magiſtro. Jam maria effuſas cernes turbare carinas, Et Latiam toto pubem volitare profundo, Dùm lenius cœpti terrâ cunctaris Iberâ.* 16 Ad naves tuas comburendas, aut inſequendum te. 17 Fervida fieri, Metaphora. Sic l. 8. Fervere *Leucaten, auroque* effulgere *fluctus.* 18 Facularum. 19 Si ad craſtinam uſque auroram hic manſeris. 20 Cauſas morandi. 21 Res varia & inconſtans. 22 Mercurius. 23 Caliginoſæ. 24 Monitu præſentis periculi. 25 Subitò apparentibus. 26 Violenter rapit. 27 Urget, excitat, ſurgere facit. 28 Præcipitanter ſurgentes evigilate. 29 Super tranſitus navium, ubi ſedent remiges. 30 Diſſolvite & pandite 31 Feſtini, celeres. 32 Mercurius. 33 Feſtinanter agere profectionem noſtram. 34 Implicitos. Elegans epitheton. 35 Rudentes. 36 Impellit, hortatur nos. Metaphora. 37 Quidam diſtinguunt poſt *ſancte*, ut ſit ſententia: O ſancte, quicunque Deorum es. Alii malunt Poſitivum pro Superlativo poſitum eſſe.

1 Quis-

[1] Quisquis es, [2] imperioque [3] iterùm paremus [4] ovantes.
[5] Adsis ô, placidusque juves, & [6] sidera caelo
Dextra [7] feras. Dixit: vaginâque [8] eripit ensem
[9] Fulmineum, [10] strictoque ferit retinacula ferro.
[11] Idem [12] omnis simul ardor [13] habet; [14] rapiuntque, [15] ruuntque:
[16] Litora deseruêre: latet sub [17] classibus aequor
[18] Adnixi torquent spumas, & caerula verrunt.
Et jam [19] prima [20] novo spargebat lumine terras
[21] Tithoni [22] croceum linquens Aurora cubile:
Regina [23] è speculis, ut primùm [24] albescere lucem
Vidit, & [25] aequatis classem [26] procedere velis,
Litoraque, & vacuos sensit sine remige portus;
[27] Terque quaterque manu pectus [28] percussa [29] decorum,
Flaventisque [30] abscissa comas, [31] Pro Juppiter! ibit
Hic, ait: & nostris [32] inluserit advena regnis?
Non arma [33] expedient, totâque ex urbe [34] sequentur,
Diripientque [35] rates [36] alii [37] navalibus? [38] Ite,
[39] Ferte citi flammas, date [40] vela, inpellite remos.

1 Formula ex religione veterum, ne Deum alium pro alio nominarent Agel. l. 2. c. 28. 2 Mandatis tuis. 3 Ut ante paruerant paratis omnibus ad fugam; sic nunc celeri fuga secundò paret. 4 Laeti. Metaphora ab iis, quibus minor triumphus, quae *Ovatio* dicitur, concessus erat. 5 Auxilio sis, faveas: Dii enim, quibus adsunt, favere dicuntur. 6 Ventos & navigationem prosperam ex siderum ortu vel occasu. 7 Adferas profectioni. 8 Violenter extrahit. 9 Instar fulminis splendentem, radiantem, ferientem. 10 Et incidit, rescindit nauticos funes, quibus naves retinebantur ad littora ligatae, gladio evaginato & nudato. 11 Uniformis. 12 Trojanos. 13 Invadit. 14 Quae erant adhuc in littore. 15 Et praecipites currunt. 16 Trepidarioni & Brachyologiae concinunt dactyli accumulati 17 Simul discedentibus. 18 Et annitentes torquendo aquas excitant spumas, & maria caerulei coloris gubernaculis navium verrunt. 19 Recens orta. 20 Illius diei. 21 Mariti sui, regis in Oriente. Suprà: *Oceanum interea surgens Aurora reliquit*: allusum ad fabulosum Tithoni & Aurorae conjugium. 22 Crocei coloris. 23 Ex altis fenestris undè speculari licebat. 24 Albam fieri. Hypallage: non enim albescit lux, sed luce albescunt omnia. 25 Aequaliter pleno vento distentis, sine motu aliquo. 26 Provehi. 27 Frequenter. 28 Ubi percusserat. 29 Pulchrum. 30 Doloris impatientia comas vellens. 31 Oratio affectuum varietate vehemens, nunc concitata, mox sedata: furore, imprecationibus, vaticiniis ex interrupto mista. 32 Ei concessum fuerit illudere cùm sit advena. 33 Expeditè capient Tyrii sive Carthaginenses, ut injuriam, reginae suae illatam, ulciscantur? 34 Eos. 35 Naves Trojanorum. 36 Aliqui ex iis. 37 E stationibus navium, ubi naves parantur & fiunt. 38 O Trojani. 39 Et vos inferte in naves Trojanorum. 40 Al. *tela*.

1 Quid

[1] Quid loquor? [2] aut ubi sum? quae [3] mentem insania mutat?
Infelix Dido! nunc te fata [4] inpia tangunt?
[5] Tum decuit, cum [6] sceptra dabas. [7] En [8] dextra fidesque!
Quem secum [9] patrios ajunt portare [10] Penates:
[11] Quem subiisse humeris [12] confectum aetate parentem!
[13] Non potui [14] abreptum [15] divellere [16] corpus, & [17] undis
[18] Spargere? non socios, non ipsum [19] absumere ferro
[20] Ascanium, [21] patriisque epulandum adponere mensis?
[22] Verum [23] anceps pugnae fuerat fortuna. [24] Fuisset.
[25] Quem metui moritura? [26] Faces in [27] castra [28] tulissem,
[29] Inplêssemque [30] foros flammis, [31] natumque patremque
Cum genere exstinxêm, memet [32] super ipsa dedissem.
[33] Sol, qui [34] terrarum [35] flammis opera omnia [36] lustras,
Tuque [37] harum interpres curarum, & [38] conscia Juno,
[39] Nocturnusque Hecate triviis ululata per urbis,
Et [40] Dirae [41] ultrices, & DI [42] morientis Elissae,

1 Absentibus sc. 2 Q. d. sola sum. 3 Tuam. 4 Mala: vel, illius impii Æneæ. Al. *facta impia*. 5 Talia loqui, aut naves incendisse. 6 Partem regni. Dixerat enim: *Vultis & his mecum pariter considere regnis?* 7 Amara Ironia. 8 Virtus & fidelitas viri illius, quam dicunt, &c. 9 A patria Troja avectos. 10 Deos domesticos. Hinc appellatur *pius Æneas*, quòd tulerit humeris patrem & Penates: improbat hoc. 11 Quem aiunt subeundo portasse. 12 Consumptum ferè senio patrem Anchisen. 13 Allusum ad fabulas Penthei, Absyrti, Ityos, Orphei, Baccharum, Atrei & Thyestæ: de quibus consulendi Mythologi. 14 Ab aliis. 15 In diversas partes vellere. 16 Æneæ. 17 Per undas: vel, in undis. 18 Ipsum Æneam. 19 Interficere. 20 Qui caput omnis mali est. 21 Quod Progne fecisse dicitur, offerens Tereo Ityn filium. 22 Prolepsis, sive præoccupatio ejus, quod alioqui objici poterat. 23 Alea pugnæ fuisset dubia, quia fortè Trojani nos vicissent. 24 Concessio, ex desperatione, animoque vindicabundo. 25 Quem oportebat me metuere, quæ decreveram mori? 26 Tædas, incendium. Metonymia. 27 Navalia, classem eorum: ut, *Nos castra movimus*: vel simpliciter *castra*. 28 Inferre potuissem. 29 Et implevissem. Syncope. 30 Navium tabulata, per quæ discurritur. 31 Ascanium & Æneam cum totâ progenie exstinxissem. 32 Exstinctos. 33 Imprecatio, quia Æneam posteritatemque ejus execratur. 34 Quæ fiunt in terris. 35 Radiis tuis, qui flammæ instar circumgyrando cuncta penetrant. 36 Purgas & circumis. 37 Mediatrix & conciliatrix hujusmodi matrimonialium, aut mearum sollicitudinum: quia nuptura sacrificaverat *Junoni ante omnes, cui vincla jugalia curæ*. 38 Conciliatrix, & *pronuba Juno, & conscius æther Connubii*: supra h. lib. 39 Et ô Proserpina cum ululatu à matre Cerere quæsita in triviis per urbes varias nocturnis temporibus. 40 Furiæ. 41 Scelerum. 42 In quorum potestatem ego Elisa Dido ventura sum per mortem.

Ac-

[1] Accipite haec, [2] meritumque malis advertite numen,
Et nostras audite [3] preces. Si tangere [4] portus
[5] Infandum caput, ac terris adnare necesse est,
Et sic fata Jovis [6] poscunt; [7] hic terminus haeret:
[8] At bello [9] audacis populi vexatus & armis,
[10] Finibus extorris, [11] conplexu avolsus Iüli,
Auxilium imploret, videatque [12] indigna suorum
[12] Funera: nec, cùm se sub leges pacis [13] iniquae
Tradiderit, regno aut [14] optatâ luce fruatur:
Sed cadat ante [15] diem, [16] mediaque [17] inhumatus arenâ.
[18] Haec precor: [19] hanc vocem extremam [20] cum sanguine fundo.
Tùm vos, ô [21] Tyrii, [22] stirpem & genus omne futurum
[23] Exercete odiis: [24] cinerique haec mittite nostro
[25] Munera. Nullus amor [26] populis, nec foedera [27] sunto.

1 Intelligite & attendite ad has
preces & imprecationes meas.
2 Advertite numen vestrum ulturum
perfidos hosce, prout merentur. Al.
avertite, id est, avertite numen
inimicum meritum a malis, quod
mali merentur habere infestum, in
Trojanos. 3 Imprecationes. 4 I-
taliæ. 5 Detestabile, & indignum
quod nominetur, sc. Æneam. 6 Id
fieri. 7 Et hæc extrema definitio
fatorum confirmata, immutabilis est,
& immota manere debet, ut termini
agrorum immoti manent. 8 Sal-
tem. 9 Rutulorum & Latinorum.
10 Et exul, & exclusus limitibus
regni sibi concessi. Evenit hoc sta-
tim post Trojanorum in Italiam ap-
pulsum: nam cum prædas ex agris
agerent Latinis. Aboriginesque, ad
arcendum advenarum vim, concur-
rebant. Deinde & affinitate cum La-
tino conjunctus, à Turno bello pe-
titus fuit, ob desponsatam sibi, sed
Æneæ traditam Laviniam. 11 Quod
evenit, ubi, relictis cum Iülo castris,
Evandrum Æneas adiit auxilium
petiturus, indè Tarchonta. 8. Æn.
12 Miserandam mortem: vidit au-
tem Pallantis, Evandri filii, indig-
nam mortem, aliorumque. Legimus
enim Aborigines, Latinosque, ob
Æneam à Turno bello petitos, tan-
tis animis utrimque commissos, ut
neutra acies ex bello læta abiret,
etsi Trojani Latinique, amisso rege
Latino, victores extiterint. 13 Quæ
votis ejus iniqua sit; cum non vi-
ctor, sed victus per eam videatur:
quia linguam & nomen amittet.
14 Non fruatur regno, nec vita.
Quod sic evenit: Æneas enim pug-
nans cum Mezentio, Hetruscorum
rege, superveniente nocte, nusquam
apparuit. Alii putant in Deos rela-
tum: alii, submersum in Numico
fluvio, Æneas post hoc prælium non
ampliùs visus est. 15 Vitæ termi-
num. 16 Nam in Numico fluvio
submersus dicitur: sublatusque dein-
de, atque vi in vada projectus, me-
dio corpore nudus jacuisse, reliquo
aquis tecto: sic, ut effectum sortita
credatur Didonis hæc imprecatio
dira. 17 Insepultus, humo non
tectus. 18 Ut hæc dicta eveniant.
19 Clausula imprecationis, quam
suo se sanguine confirmaturam ait.
20 Obsignatam meo sanguine.
21 Carthaginenses, Tyro profecti.
22 Æneæ posteritatem, sc. Romanos,
continuis vexate bellis. 23 Fatiga-
te. 24 Mihi mortuæ. 25 Infe-
rias, parentalia, obsequia. 26 Tro-
janis & Carthaginensibus: nunquam
enim inter eos pax fuit. 27 In
futurum. Et certe fuit huic genti
posteà hoc quasi peculiare, nulla
servare fœdera aut pacta. Quod sa-
tis probant Adagia, *Punica fides*,
Punica religio.

[1] Exer-

[1] Exoriare [2] aliquis nostris ex ossibus ultor,
Qui face [3] Dardanios [4] ferroque sequare [5] colonos,
[6] Nunc, olim, quocumque dabunt se tempore [7] vires.
[8] Litora [9] litoribus [10] contraria, fluctibus [11] undas
[12] Inprecor, arma armis: [13] pugnent [14] ipsique nepotesque.
Haec [15] ait, & partis animum [16] versabat in omnis;
[17] Invisam quaerens quam primum abrumpere lucem.
Tùm breviter [18] Barcen nutricem [19] adfata [20] Sichaei:
Namque [21] suam [22] patriâ antiquâ cinis ater habebat:
Annam, cara mihi nutrix, hùc [23] siste sororem:
Dic [24] corpus properet fluviali [25] spargere [26] lymphâ,
Et pecudes secum & [27] monstrata piacula ducat:
[28] Sic veniat. Tuque ipsa [29] piâ tege [30] tempora vittâ.
[31] Sacra [32] Jovi Stygio, quae ritè incepta paravi,
Perficere [33] est animus, [34] finemque inponere curis;
Dardaniique [35] rogum capitis permittere flammae.
Sic [36] ait. [37] Illa gradum [38] studio celerabat [38] anilem,
At [39] trepida, & coeptis inmanibus effera Dido,
[40] Sanguineam volvens aciem, [41] maculisque trementis

1 Nascaris. 2 Annibalem innuit, cujus bello etiam intra Italiæ viscera res Romanorum graviter fuit attrita. 3 A Dardania in Italiam appulsos. 4 Crudelissimo bello, quo omnia igni & sanguine contaminantur, persequaris. 5 Non indigenas. 6 Ab hac horâ. Præsens futurumque tempus conjunxit. 7 Facultates bellandi. 8 Carthaginiensia. 9 Italicis sive Romanis. 10 Inimica. 11 Sc. *contrarias*. 12 Per imprecationem opto. 13 Inter se. 14 Ipsi quoque posteri. 15 Dido. 16 Frequenter vertebat, ut meditabundi, quærendi alicujus consilii causa, facere solent. Suprà: *Atque animum nunc hùc celerem, nunc dividit illùc, In partesque rapit varias, perque omnia versat.* 17 Odio habitam. 18 Anum. 19 Sc. *est*. 20 Mariti. 21 Ipsius Didonis nutricem. 22 In patria Sidonia chara aut priore cinis funestus aut adustus occupabat, id est, Didonis nutrix Sidone mortua & sepulta erat. 23 Adduc, & constitue. 24 Suum. 25 Irrigare. Diis inferis sacrificantes aspergebantur aquâ; superis abluebantur. 26 Aquâ. 27 Sacrificia expiatoria quibus placentur manes, indicata per sacerdotem Massylæ gentis, abducat. 28 Levi aquæ fluvialis aspersione cùm se, tùm me purgatura, & expiatoriis sacrificiis instructa. 29 Religiosâ. 30 Capitis tui. 31 Sacrificia, quæ magna indicarat expiando & solvendo amori accommoda. 32 Plutoni 33 Proposui, constitui. 34 Et hoc sacrificio auferre amorum curas: quod non intellexit anus, credebat enim Didonem remedium intelligere, cùm mortem intelligeret. 35 Pyram ac struem lignorum, in qua Æneæ imago, ensis & exuviæ sunt, incendere. 36 Dido. 37 Barce, nutrix Sichæi, celeriter abibat. 38 Testudineo conatu, qui anui congruebat. Congruet hoc incunctantiùs aliquid agentem. Tot mandata, tot moræ huc spectant, ut Didoni spatium sit peragendi quod destinarat. 39 Festina ad mortem, metuens ne sororis interventu consilium præpediatur. 40 Sanguineos oculos. 41 Diversis coloribus commotas.

Inter-

Interfusa genas, & pallida morte futurâ,
[1] Interiora domus [2] inrumpit limina, & altos
Conscendit furibunda [3] rogos, [4] ensemque recludit
Dardanium, [5] non hos quaesitum munus in usus.
[6] Hic, postquam Iliacas vestis [7] notumque cubile
Conspexit, paullùm lacrimis & [8] mente morata,
[9] Incubuitque torò, dixitque [10] novissima verba:
[11] Dulces exuviae, dùm fata deusque [12] sinebant,
Accipite [13] hanc animam, meque his [14] exsolvite curis.
[15] Vixi, &, [16] quem dederat cursum fortuna, peregi:
Et nunc [17] magna mei sub terras ibit [18] imago.
[19] Urbem praeclaram statui: mea moenia vidi:
Ulta [20] virum, [21] poenas inimico à fratre [22] recepi:
[23] Felix, heu nimium felix, si litora [24] tantum
Nunquam Dardaniae [25] tetigissent nostra [26] carinae!
Dixit: &, os inpressa toro, [27] Moriemur inultae?
[28] Sed moriamur, ait. [29] Sic, sic juvat ire sub umbras.

1 Suprà: *pyram tecto interiore erexerat & penetrali in sede.* 2 Violenter intrat. Ardens moriendi studium vehementiamque notat. 3 Ubi erant arma, exuviæ, & effigies Æneæ. 4 E vagina eripit gladium ab Æneâ sibi relictum. 5 Non relictum & comparatum ab Æneâ, quò sibi mortem conscisceret Dido. Alludit autem ad Ajacis ensem quem ab Hectore dono acceperat, quo posteà se interfecit. 6 Super rogo. 7 Lectum matrimonialem, super quem ab Æneâ cognita fuerat. 8 Ratione impedita. 9 Simul incubuit. 10 Ultima. 11 O vestes, quas vir dulcis exuerat. Pathos, ex sermone ad inanimata converso. 12 Permittebant vos esse dulces. 13 Hunc sanguinem, quem in vos effundam. 14 Liberate his sollicitudinibus, cruciatibus ac doloribus. 15 Sc. *hactenùs.* 16 Non quem indulget Natura annorum 120. non quem Fatum, annorum 90. spatium: sed quem fortuitus casus: quia diutiùs potuissem vivere. Infrà, *Sed misera ante diem, subitoque accensa furore.* 17 An quia corporis angustiis exuta, latius se jam extendit aërea? an ex terrore eorum, quibus objectæ umbræ augustæ & usitatis majores videbantur? De Creüsa 2. l. *& notâ major imago.* 18 Animæ idolum, vel umbra ibit ad inferos, *esse Acherusia templa, Quò neque permanent animæ, neque corpora nostra. Sed quædam simulachra modis pallentia miris.* Lucret. l. 1. Ex Ennio. 1. Annal. Verùm de tribus animæ vehiculis, æthereo sc. corpusculo, id est, Spiritu, animæ umbrâ & animæ idolo, lege quæ Cæl. lib 17. c. 16. 19 Præclara sua opera commemorat, quibus se consoletur. Ipsa in epist. apud Ovid. *Urbem constitui, lateque patentia fixi Mœnia, finitimis invidiosa locis.* 20 Sichæum à Pygmalione fratre trucidatum. 21 Cives subducti, atque *asportabantur avari Pygmalionis opes,* quarum causa Sichæum interfecerat. 1. Æn. Nulla enim avari pœna gravior, quàm amittere pecuniam, cujus causa scelus commiserat. 22 Cepì, sumpsi. 23 Sc. *fuissem.* 24 Tantummodò. Catul. *Jupiter omnipotens utinam nec tempore primo Gnosia Cecropiæ tetigissent littora puppes.* 26 Naves, Synecdoche. 27 Vide Macrob. l. 4. Sat. c. 2. 28 Licet inultæ. 29 Etiamsi inulta moriar. Hæc accipienda, ut pectori ense admoto, ea dixisse videatur.

[1] Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus, & nostrae secum ferat [2] omina mortis.
Dixerat. Atque illam media inter [3] talia [4] ferro
Conlabsam aspiciunt [5] comites, ensemque cruore
Spumantem,[6] sparsasque manus. [7] It clamor ad alta
Atria: concussam [8] bacchatur fama per urbem.
Lamentis, gemituque, & [9] femineo ululatu
Tecta [10] fremunt: resonat magnis plangoribus [11] aether:
[12] Non aliter, quàm si inmissis [13] ruat hostibus [14] omnis
Carthago, aut antiqua Tyros; flammaeque furentes
[15] Culmina perque hominum volvantur perque deorum.
[16] Audiit [17] exanimis, [18] trepidoque exterrita [19] cursu,
Unguibus ora [20] soror [21] foedans, & pectora pugnis,
[22] Per medios ruit, ac [23] morientem [24] nomine clamat:
[25] Hoc illud, germana, fuit? [26] me fraude petebas?
[27] Hoc [28] rogus iste mihi, hoc ignes araeque parabant?
[29] Quid primùm deserta querar? [30] comitemne sororem
Sprevisti [31] moriens? [32] Eadem me ad fata vocâsses:
Idem [33] ambas [34] ferro dolor, atque eadem hora [35] tulisset.
[36] His etiam [37] struxi manibus, [38] patriosque [39] vocavi
Voce deos, sic te ut [40] positâ [41] crudelis abessem?

1 Videat hunc rogum, in quo comburar, Æneas sævus ab alto mari. Sic l. 12. *Ille oculis postquam sævi monumenta doloris Exuviasque hausit.* 2 Infelicitatem, quam meruit, compellendo nos ad mortem. 3 Sc. *verba.* 4 In ferrum, id est, gladium. 5 Satellites aut ministræ. 6 Cruore: vel, *sparsas*, id est, morientium more rejectas, morte solutas. 7 Ejulatus & planctus extenditur. 8 More bacchantium discurrit. 9 Fœminis proprio. 10 Metaphora Hyperbolica, ab animali ad non animal. 11 Aër. 12 Non minor fuit luctus, animorumque perturbatio ex unius Didonis morte, quàm si aut Carthago, aut Tyrus hostium manibus capta excisaque fuisset. 13 Evertatur. 14 Tota. 15 Per tecta domorum & templorum. 16 Clamorem. 17 Exanimata metu. 18 Præ timore festino. 19 Concursu populi. 20 Anna. 21 Dilacerans. 22 Per concurrentes populos. 23 Ad morientem clamorem dirigit. 24 Ut nomine citata rediret, si quid mentis aut vitalis spiritus interclusum superesset. 25 Quòd significasti te velle facere sacrificium? Ter. *At, at, hoc illud est.* 26 An adoriebaris me fallaciâ, ut sc. rogum sacrorum prætextu, in quo tu perires, exstruerem? 27 Hanc rem sc. necem tuam tristem. 28 Quem tu jussisti me exstruere. 29 Pathos, ab addubitatione: de quo Macrob. Sat. l. 4. c. 6. 30 Me sororem tuam sociam mortis. 31 Cùm mori velles. 32 Ad simile genus mortis, ad eandem mortem me vocare debuisses. 33 Nos. 34 Ense. 35 Abstulisset me tecum, quæ non debebam tibi superstes esse. 36 Meis. 37 Rogos. 38 Saturnum & Junonem. 39 Invocavi. 40 Quasi ad mortem composita vox funebris; vel, in tali furore versante. 41 Crudeli similis.

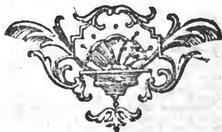
[1] Extinxsti te [2] meque, soror, populumque, [3] patresque
Sidonios, [4] urbemque tuam. [5] Date [5] volnera lymphis
[7] Abluam, &, extremus si quis super [8] halitus [9] errat,
[10] Ore legam. Sic fata [11] gradus evaserat altos,
[12] Semianimemque sinu germanam amplexa [13] fovebat
Cum gemitu, atque [14] atros siccabat [15] veste [16] cruores.
[17] Illa, [18] gravis oculos conata [19] attollere, rursus
[20] Deficit. [21] Infixum stridit sub pectore volnus.
[22] Ter sese attollens cubitoque [23] adnixa [24] levavit:
Ter revoluta [25] toro est, oculisque [26] errantibus alto
Quaesivit [27] caelo lucem, [28] ingemuitque [29] repertâ.
Tum [30] Juno [31] omnipotens, longum miserata [32] dolorem,
[33] Difficilisque [34] obitus, [35] Irim [36] demisit Olympo,
[37] Quae luctantem animam [38] nexosque resolveret artus.

1 Exstinxisti Syncope. Al. *Extinxi.* sc. consilio meo. 2 Quæ peritura sim. 3 Senatum Carthaginensem. 4 Quæ imperfecta deseretur, aut ab hostibus invadetur. 5 Aquam. 6 Sororis meæ. 7 Ut abluam. 8 Spiritus vitalis. 9 Super erat in toto corpore. 10 Ore admoto excipiam & colligam, contrahamque ad sedem vitæ. More veterum, apud quos parens, proximus, cognatus, aut amicus intimus exspirantem deosculatus, extremum halitum & fugientem ore animam excepit. 11 Per quos ad fastigium pyræ ascendebatur: hæc autem in conum surgebat, pro dignitate personæ celsior, aut humilior. 12 Semimortuam. 13 Eam. 14 Concretos. 15 Lineâ. 16 Effusos. 17 Dido. Hypotyposis morientis Didonis. 18 Morte gravatos. 19 Levare. 20 In conatu suo. 21 Quia vulnus, quod sub pectore sibi intulerat, crudescit, aut, respirante ipsa stridorem facit. 22 Servius existimat, hic ad tria bella Punica alludi, quod ter rebellarint Carthaginenses, & ter etiam devicti sint. 23 Incumbens. 24 Ter levavit se. 25 Per torum. 26 Vagis & trementibus. 27 In alto cœlo claritatem, id est, appetiit adhuc videre lumen cœli. 28 Vel, quia vitam dudum perosa etiamdum odit: vel, quia amissæ jam pœnitet; ut lib. 6. *Qui sibi lethum Insontes peperêre manu, lucemque perosi, Projecêre animas, quam vellent æthere in alto Nunc & pauperiem, & duros perferre labores.* 29 Luce, id est, postquam lucem oculis repetit, quam retinere non potuit, cùm vellet. Al. *repertam*, id est, reperisse. 30 Supera & pronuba. 31 Quòd aëri, quo vivimus, præsidere fingatur. 32 Laborem moriendi. 33 Quia non natura, non ferro, sed casu perierat. 34 Al. *obitus*. 35 Thaumantis filiam, quam Poëtæ Junonis, id est, aëris, nunciam appellant: propterea quòd Arcus cœlestis, qui per hanc significatur, pluvias denunciet. Cujus causa est radius solaris cavæ nubi immissus, qui repulsa acie in solem refrangitur. Plato Irim ἀπὸ τοῦ ἐρεῖν dictam putat, quod sc. Deorum internuncia sit, & ferè ad discordiam serendam mittatur. 36 De cœlo misit. 37 Ideò ut. 38 Et compages corporis nexas è corpore Didonis revelleret.

Nam

Nam, [1] quia nec fato, [2] meritâ nec morte peribat,
Sed misera [3] ante diem, subitoque [4] accensa [5] furore,
[6] Nondùm illi flavum [7] Proserpina vertice crinem
Abstulerat, [8] Stygioque caput damnaverat Orco:
Ergo Iris [9] croceis per [10] caelum [11] roscida pennis,
[12] Mille trahens varios [13] adverso sole colores,
[14] Devolat, & supra [15] caput adstitit: [16] Hunc ego [17] Diti
Sacrum [18] jussa [19] fero, [20] teque [21] isto corpore solvo.
Sic [22] ait, & dextrâ [23] crinem secat. Omnis & [24] unà
[25] Dilabsus [26] calor, [27] atque [28] in ventos vita recessit.

1 Quia nec fatalem adimplesset vitæ periodum (suprà ad versum *Vixi*, &c, *quem dederat cursum fortuna*, *peregi*) nec scelus aliquod admisisset morte adactâ dignum, sed furore amoris impulsa. 2 Naturali, ut quidam volunt ita ut præcedentis expositio fit. Vide Cœl. Rhod. l. 21. c. 4. Gell. l. 13. c. 1. 3 A Diis constitutum, ordinatum, quem fatalem vocant, quemque violentâ morte occupavit. 4 Sc. *peribat*, aut *periit*. 5 Amoris. 6 Ex superstitione veterum, quibus persuasum, eos, qui morti essent proximi, à Proserpinâ primùm tonderi, & his quasi primitiis Orco auctorari. A ritu sacrificiorum sumptum, ubi victimis abscissæ capitis setæ in ignem projiciebantur. 7 Dea inferorum, Cereris filia, Plutonis sive Ditis uxor. 8 Et nondùm morti destinaverat. Proserpina, tanquam judex, cum tempus moriendi venit, morti non damnat. 9 Crocei coloris. Rite omnia, & ex ratione Physicâ. Est enim Iris, arcus apparens varicolor à lumine Solis oppositi refracto in nube aquosa, concava, & in pluviam resolvi paratâ. 10 Aërem. 11 Quasi rore cum nubibus procreata. 12 Innumeros. Numerus finitus pro infinito. 13 Opposito. 14 Deorsum volat. 15 Didonis sc. propter crinem, quem ibi ablatura est. Sic l. 5. *Olli cæruleus* supra caput astitit *imber*. 16 Crinen flavum. 17 Plutoni in sacrificium aut consecratum. 18 A Junone. 19 Aufero. 20 O anima. 21 In quo hactenus clausa fuisti. 22 Iris. 23 Capillos Didonis resecat. 24 Pariter. 25 Sc. *est*. 26 Vitalis sive vitæ. Anima enim recedente, corpus friget. 27 Et anima vitalis efflata est ab exspirante Didone. Perelegans exstat Epigramma in mortem Didonis: *Infelix Dido, nulli benè nupta marito, Hoc pereunte fugis, hoc fugiente peris.* 28 Ex opinione eorum, qui animam aërem esse dicunt, adeoque evanescere.

P. VIRGILII MARONIS

AENEIDOS

LIBER V.

ARGUMENTUM.

Æneas, relictâ Carthagine, in Italiam navigans, vi tempestatis in Siciliam defertur: ubi, ab Aceste benigne exceptus, Manibus Anchisæ patris, quem superiori anno, eodem die, apud Drepanum sepeliverat, anniversarium sacrum facit, ludosque apud tumulum ejus instituit: suaque victoribus præmia decernit. Navali certamine vincit Cloanthus. Euryalus, Nisi dolo, cursu superat. Entellus senex Daretem juveniliter se jactantem cæstu vincit. Sagittandi peritia superat Eurytion, prima tamen præmia, ætatis dignitatisque habitâ ratione, Acestæ decernuntur, cujus sagitta in aërem emissa subitò exarserat. Ascanius in honorem Anchisæ avi, cum primæ nobilitatis pueris, equestres ludos pugnamque imaginariam exhibet. Intereà Trojanæ mulieres, hortatu Iridis, longæque navigationis tædio, ignem in classem conjiciunt, quatuorque naves exurunt: cæteræ, subita à Jove immissâ pluviâ, incendio sunt ereptæ. Noctæ sequenti Anchises Æneæ filio in somnis apparens, Jovis verbis admonet, ut Nautæ consilium sequutus, mulieres, imbellesque senes in Siciliâ relinquat: ipse cum juventutis robore, integræque ætatis flore in Italiam naviget: Sibyllæque imprimis antrum adeat: illius enim ductu se in campos Elysios esse venturum, ubi & posteritatis suæ seriem omniumque instantium bellorum discat eventum. Monitis itaque paternis morem gerens, Æneas oppidum in Siciliâ condit, nomine Acestam: eò & matrum & senum bello inutilium coloniam transcribit: ipse cum exercitus robore Italiam petit. Interim Neptunus Veneris precibus exoratus, naviganti Æneæ mare tutum præstat. Palinurus in tanta securitate somno succumbens, unà cum gubernaculo in mare excutitur: ejusque vicem supplet Æneas.

[1] INtereà [2] medium Aeneas jam [3] classe tenebat
[4] Certus [2] iter, fluctusque [5] atros [6] aquilone [7] secabat,
[8] Moenia [9] respiciens, quae jam infelicis Elissae

1 Dùm Dido se interemit, & civitas in luctu est, & funus reginæ curatur, exsequiæque parantur, Æneas in alto mari in Siciliam navigabat. 2 Maris sc. quod inter Africam & Siciliam erat. 3 Sua. 4 Indubitabiliter pergens navigansque in fatalem terram: a qua multis magnisque tempestatibus septem fere annos fuerat exclusus. 5 Caliginosos, ingruente è Septentrione procella. 6 Illo vento nubes adferente, fluctusque excitante. 7 Navigabat. 8 Ad mœnia Carthaginensia. 9 Eorum more, qui dulcem aliquem locum reliquerunt, quem nunquam amplius sint revisuri.

[1] Con-

[1] Conlucent [2] flammis. Quae tantum accenderit ignem,
Caussa [3] latet: [4] duri magno sed amore dolores
Polluto, notumque, [5] furens quid femina possit,
[6] Triste per [7] augurium Teucrorum pectora ducunt.
[8] Ut pelagus tenuêre rates, nec jam amplius ulla
[9] Occurrit tellus; [10] maria undique, & undique caelum,
[11] Olli [12] caeruleus supra caput adstitit imber,
[13] Noctem hiememque ferens: & [14] inhorruit unda tenebris.
[15] Ipse [16] gubernator [17] puppi Palinurus ab alta:
Heu! [18] quianam tanti [19] cinxerunt aethera [20] nimbi?
Quidve, [21] pater Neptune, [22] paras? sic deinde [23] locutus
[24] Colligere arma jubet, [25] validisque incumbere remis;
[26] Obliquatque sinus in ventum, ac talia fatur:
Magnanime Aenea, [27] non, [28] si mihi Juppiter [29] auctor
[30] Spondeat, [31] hoc sperem Italiam contingere caelo.

1 Ex omni parte lucent. 2 Funebribus sc. id est, incendio rogi, in quo Didonis corpus cremabatur. 3 Ignorabat Æneas & socii, undè tantus ignis in urbe Carthagine luceret: sed cùm apud se considerarent, quàm indignè regina Æneæ fugam tulerit, & quàm perditè eum adamarit, scirentque muliebrem sexum esse fragilem, facili conjectura id, quod erat, opinabantur, nempe Didonem sibi mortem conscivisse. 4 Sed notum est Æneæ, quid duri amores, magno amore violato, possint. 5 Per impatientiam amoris. 6 Et pectora Teucrorum existimant ita esse per infelicem conjecturam. id est, Æneas sciebat quidem, & Teucri cæteri animo ducebant, latebat tamen causa, quia nesciebant Didonem tam impatienter amasse. Alii sic construunt: Sed duri dolores, magno amore polluto, notumque quid furens fœmina possit, ducunt pectora Teucrorum per triste augurium ignis. 7 Conjecturam, sinistri quippiam accidisse vitæ aut rebus Didonis. 8 Postquam naves conscenderant altum mare. *Postquam altum tenuere rates*, eosdem fere versus quatuor v. l. 3. 9 Visui nautarum. 10 Sed maria occurrunt, id est, nihil terræ videre possunt. 11 Illi tunc 12 Cærulei coloris, aut ex marinis aquis collectus. 13 Tenebras & tempestatem adferens 14 Valdè horrida facta est, horrorem navigantibus incussit obscuritate nimbi. 15 Emphasis. 16 Sc. *loquitur* 17 Qui locus gubernatoris est, clavum tenentis. 18 Cur. Lege Erythræum in Indice asserentem hanc lectionem contra aliorum *quidnam* vel *quinam*. Sic l. 10. *cælicolæ magni quianam sententia vobis Versa retro?* 19 Obsederunt cœlum, ita ut videri jam vix possit. 20 Nubes atræ, undè pluviæ oriuntur. 21 Maris, id est, summe rector aquarum. 22 Prætendis his nimbis? 23 Palinurus. 24 Contrahere arma navigatoria, id est, vela, funes, rudentes, ὅπλα: non, omninò deponere, sequitur enim *Obliquatque sinus in ventum*. 25 Valide ipsis remis. 26 Velorum sc. id est, vela obliqua tendit. 27 Desperationis plena oratio, qua significat tali aëris constitutione se in Italiam pervenire non posse. 28 Tame si. 29 Nostræ navigationis. 30 Polliceatur mihi. 31 Hac dispositione aëris stante,

Mutati [1] transversa fremunt, & [2] vespere ab [3] atro
Consurgunt venti, atque [4] in nubem cogitur aër.
[5] Nec nos obniti contrà, nec tendere tantùm
Sufficimus. [6] Superat quoniam [7] Fortuna, [8] sequamur:
Quoque [9] vocat, vertamus iter. Nec litora [10] longe
[11] Fida reor [12] fraterna [13] Erycis, portusque [14] Sicanos:
Si [15] modò [16] ritè memor [17] servata remetior [18] astra.
Tùm pius [19] Aeneas: Equidem [20] sic poscere ventos
Jamdudùm, & frustrà cerno te tendere [21] contrà.
Flecte [22] viam velis. An sit mihi gratior ulla,
Quoque magis [23] fessas optem dimittere navis,
[24] Quàm quae [25] Dardanium [26] tellus mihi servat [27] Acesten,
Et patris Anchisae [28] gremio conplectitur ossa?
[29] Haec ubi dicta, petunt [30] portus, & vela [31] secundi
[32] Intendunt zephyri. Fertur [33] cita [34] gurgite classis:
Et [35] tandem laeti [36] notae advertuntur arenae.

1 Transverse, in transversum, hinc atque hinc Enallage partium orationis. Carthagine enim solventes, æquatis velis & vento secundo processerant: ventus autem mutatus, transversim ab Occasu jam fremit. 2 Ab eà regione, in quam tendimus, id est, ab Occidente, qui nobis contrarius est. 3 Ac proinde turbulento & tempestuoso 4 Aër extenuatus in sublime fertur, concretus in nubem contrahitur & condensatur. Cic. 2 de Nat. Deorum. 5 Non valemus, non satis sumus obniti remis, neque tendere velis adversus ventos & insurgentem procellam tantum, quantùm nos venti repellunt. Unde infert necessariò superantis fortunæ arbitrio navem esse permittendam. 6 Vincit conatus nostros 7 Fortuita & repentina tempestas. 8 Spontè sc. quo traheremur coacti: neque enim cum fortunà pugnandum. 9 Nos fortuna sc. 10 Ab his locis 11 Propter Acestis affinitatem. 12 Fratris tui. 13 Qui Veneris & Butæ filius: cui in regno Siciliæ successit Acestes. 14 Siciliensès. 15 Solummodo 16 Ut decet solertem gubernatorem. 17 Ante tempestatem observata. 18 Ad quorum observationem navigatur. 19 Inquit. 20 Ut in Siciliam propter occidentem ventum redeamus. Consilium Palinuri approbat Æneas tribus de causis, quæ claræ sunt. 21 Ventos, id est, cum adverso vento obluctari. 22 Maris sc dando vela, quæ venti impellunt, id est, naviga obliquatis velis in Siciliam. 23 Nos fessos, aut socios. Metonymia. 24 Sc. ea. 25 Troia oriundum. 26 Sicilia. 27 Amicum & affinem: filium Egestæ, Hippotis Trojani filiæ, ex Crimiso Siciliæ fl. 28 Sc. *suo*, id est, sepulchro. 29 Postquam hæc dicta sunt a Palinuro & Ænea. 30 Sicanos. 31 Insequentes, & à tergo utiliter flantes, & jam à puppe adspirantes divertentibus in Siciliam. 32 Inflant occidentales venti, Euro oppositi 33 Velox. 34 Mari profundo, id est, fluxu etiam secundante. 35 Post magna desideria: quia tot nimbos instare viderant. 36 Ad notam arenam, id est, ad littus Siciliense, quod notum erat: nam superiori anno in Sicilià patrem Anchisen sepelierat Æneas.

[1] At

[1] At procul [2] excelſo miratus vertice [3] montis
[4] Adventum [5] ſociaſque rates, [6] occurrit [7] Aceſtes,
[8] Horridus in jaculis & [9] pelle [10] Libyſtidis urſae:
[11] Troïa Criniſo conceptum flumine [11] mater
[12] Quem genuit. [13] Verum non inmemor ille parentum
Gratatur reduces, & [14] gazâ laetus [14] agreſti
Excipit, ac [15] feſſos [16] opibus ſolatur [17] amicis.
Poſtera cùm [18] primo ſtellas Oriente [19] fugarat
Clara dies; [20] ſocios in coetum litore ab omni
Advocat Aeneas, [21] tumulique ex aggere fatur:
Dardanidae magni, [22] genus alto à ſanguine divûm:
[23] Annuus exactis conpletur menſibus orbis,
[24] Ex quo relliquias [25] diviniqne oſſa [26] parentis
[27] Condidimus terrâ, [28] maeſtaſque ſacravimus aras.
Jamque [29] dies (ni [30] fallor) adeſt, quem ſemper [31] acerbum,

1 Sternit viam ad congreſſum Aceſtis & Æneæ, quorum illum venantem per occaſionem inducit: unde ab habitu venationis decorè eum circumſcribit. 2 De excelſo vertice. 3 Promontorii Drepani, quò appuliſſe Æneam ſcribit Dionyſius. 4 Æneæ 5 Ut naves ſociorum, id eſt, Trojanorum 6 Illis. 7 Rex Siciliæ. 8 Admirandus, aut terribilis propter jacula, quæ gerebat. 9 Solebant antiqui heroës ferarum pellibus, præcipueque leonum aut urſorum, delectari, iiſdemque amiciri ut apparerent horribiliores Sic legimus l 2 ſuprà, Æneam, cùm patrem efferre decreviſſet, primum ſe leonis pelle inſtraviſſe. Quin & Gen. 3. legimus, hujuſmodi tunicas, ex pellibus factas, protoplaſtis primùm datas. in uſum neceſſarium. Poſtea in deliciis, tum claris viris, tùm venatoribus, eſſe cœperunt pelles. 10 Libycæ; quòd urſis aliiſque feris abundaret Libya. *Lybiſtis*, Patronymicum eſt. 11 Troiana, id eſt, Egeſta: quæ poſita a patre in naviculâ fuit, ut ferretur, quò ſors impelleret; in Siciliam ergo delata, Criniſo regi nupſit, qui amni nomen dedit, & ex eo peperit Aceſtem. 12 Aceſtem. 13 Aceſtes memor ſe à Trojanis oriundum: aut memor eum eſſe Trojanorum morem, ut hoſpitales ſint, gratulatur eos incolumes reductos eſſe ad ſe, atque hilari vultu eos ad convivium accipit. Sic l. 4. *Inveni, germana, viam*, gratare *ſorori*. 14 Opibus ex agro collectis, apparatu tenui & plane ruſtico. 15 Ex reluctatione contra ventos. 16 Al. *dapibus*. 17 Quæ amicis gratæ ſunt. 18 In primo ortu ſolis 19 Effecerat claritate ſuâ, ut abiiſſe viderentur: quæ tamen ſemper fixæ ſunt. 20 Militari more ſocios ſuos in concionem vocat, ut pronunciaret, quibus ſtudiis aliquot dies eſſent tranſigendi. 21 Colliculi, aut ſepulchri Anchiſæ. 22 Oriundum à Dardano Jovis & Electræ filio. 23 Annua revolutio ſolis perficitur. Anni periphraſis, quia ex duodecim menſibus, in orbem revolutis, conſtat. 24 Poſtquam. 25 In Deorum numerum aſſumpti, Diis chari. 26 Anchiſæ. 27 Anchiſen alii in Sicilia obiiſſe ferunt, alii in Atho monte: indè oſſa & cineres in Siciliam delatos. 28 Nos mœſti, ob cariſſimi patris interitum, illi, ceu Deo, aras conſecravimus, ad quas ſacrificemus nunc. 29 Anniverſarius. 30 Ob confuſionem anni, quæ erat apud majores. 31 Ob amiſſi patris memoriam. Pietatis enim liberorum eſt, parentum mortem luctu proſequi.

Semper [1] honoratum (sic DI voluistis) habebo.
[2] Hunc ego, [3] Gaetulis [4] agerem si Syrtibus exsul,
[5] Argolicove mari [6] deprensus, & urbe [7] Mycenae;
* Annua vota tamen [8] sollemnisque ordine * pompas
* Exsequerer; [9] strueremque * suis [10] altaria * donis.
Nunc [11] ultrò [12] ad cineres ipsius & ossa parentis,
[13] Haud equidem sine mente, reor, sine numine divûm
Adsumus, & portus [14] delati intramus [15] amicos.
[16] Ergo agite & [17] laetum cuncti celebremus [18] honorem:
[19] Poscamus [20] ventos: atque haec [21] me sacra quot annis
Urbe velit [22] positâ templis [23] sibi [24] ferre [23] dicatis.
Bina boum vobis Trojâ generatus Acestes
Dat numero capita [25] in navis. Adhibete Penatis
[26] Et patrios [27] epulis, [28] & quos [29] colit [30] hospes Acestes.
[31] Prætereà, [32] si nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit, radiisque retexerit orbem,
[33] Prima [34] citae Teucris ponam [35] certamina classis.

1 Anniversariâ memoria, quòd in numerum Deorum relatus sit. 2 Diem. 3 In Getulicis. Libycis Syrtibus, id est, maximis periculis maris, qualia sunt apud Syrtes, sic ab attracta in cumulum arena dictas. Amplificatio à Majori, ducta a loci circumstantia. 4 Ducerem & viverem. 5 Ionio. 6 Ab ipsa tempestate occupans. 7 Emphatice, ubi regnavit Agamemnon ipse. Et *Mycena* in Singulari posuit pro Mycenarum. Al *Mycenis*, id est, etiamsi inter medios hostes essem, illum tamen diem festum, vel invitis hostibus, haberem. * Anniversaria signate omnia ad *funera & exsequias*. 8 Pompas funebres quæ singulis annis exhiberi solent. Declarat enim, quæ vocet *Annua vota*. *Pompas* Græci *missiones* exponunt, a πέμπω, *mitto*. Latini autem hac voce significant omnem solennem apparatum ad ostentationem & triumphi speciem. Unde *ludorum*, *Spectaculorum sacrificiorum solemnes pompæ* dicuntur, ἀπὸ τοῦ πομπεύειν, id est, *triumphare*. 9 Instruerem propriis donis, id est, sacrificarem, & mactarem ad ejus altaria hostias, ut Divo. 10 Virorum honoratorum Manes geminis aris consecrabat antiquitas. 11 Præter consilium nostrum, cum iter esset in Italiam. 12 Juxta. 13 Cum animo & intentione, & voluntate Deorum, ut sc. anniversarium sacrum patri faceremus. 14 Impulsu ventorum. 15 Amicorum. 16 Epilogus constans exhortatione ad sacra concelebranda. 17 Nos læti, cùm lætitia: vel, quo lætatus Anchises, in Deos relatus, à quo, jam Deo, ... 18 Exequias. 19 .... Poscamus navigationem prosperam in Italiam, ubi urbe constitutâ & templis dicatis anniversario honore numen illius colamus. 20 Opportunos. 21 Quæ nunc instituam. 22 In Siciliâ conditâ. 21 In honorem suum consecratis. 24 Nos & nostros posteros. 25 In singulas naves, id est, singulis navibus duos boves sua liberalitate donat. 26 Simul quos aveximus à patria nostra, id est, Troianos. 27 Epulo solenni. 28 Et Siculos. 29 Peculiariter. 30 Noster. 31 Præter epulum datum. 32 Cùm primùm septimus dies illuxerit nobis, & serenitatem ostenderit. Cum respectu ad Rom. ritus; apud quos defunctus per septem dies asservabatur domi positus, octavo cremabatur, nono reliquiæ sepeliebantur. Hinc Novendiales feriæ, epulæ, ludi. 33 E quatuor. 34 Velocioris ac cito impellendæ navis: ut, quæ primam metam contigerit, victrix sit. 35 Expressa hæc certamina ex Hom. Il. 23.

Qui-

[1]Quique pedum cursu valet, & qui [2] viribus audax,
Aut [3] jaculo incedit [4] melior, [5] levibusque sagittis,
[6] Seu [7] crudo fidit pugnam committere [7] caestu:
Cuncti adsint,[8] meritaeque exspectent praemia palmae.
[9] Ore [10] favete omnes. & [11] tempora cingite [12] ramis.
Sic fatus, velat [13] maternâ [14] tempora myrto.
[15] Hoc [16] Helymus facit, hoc [17] aevi maturus Acestes,
Hoc puer Ascanius: [18] sequitur [19] quos cetera pubes.
[20] Ille è [21] concilio multis cum [22] millibus ibat
Ad [23] tumulum, magnâ medius [24] comitante catervâ.
Hic [25] duo [26] ritè [27] mero [28] libans [29] carchesia [27] Baccho
[30] Fundit humi, [31] duo lacte novo, duo [32] sanguine sacro:
Purpureosque [33] jacit [34] flores, ac talia fatur:
Salve, sancte parens, [35] iterùm: salvete, recepti
[36] Nequidquam [37] cineres, [38] animaeque, [39] umbraeque paternae:

1 Et ponam certamina ei, qui valet, &c. 2 Confidit viribus suis & hoc ad cæstus certamen refertur. 3 Ex arcu emisso. 4 Præstantior. 5 Id est, instituam quadruplicia certamina: sc. navium, pedum, cæstuum & arcuum. 6 Sc. *ei, qui*. 7 Clavæ genere, sive armatura manuum, à *cædendo* dicta, ex crudis seu duris boum tergoribus, pilas plumbeas insutas habente, confectâ. *Cestus*, sine diphthongo, zonam illam virgineam, quam maritus primâ nocte dissolvere solet, apud veteres significat. 8 Quam meruerint. 9 Sacro silentio hoc agite & tacitè ostendite favorem, taciti precamini: nec minùs sacerdotis præeuntis preces conceptis verbis iterate. Ovid. 15 Met. *Verba sacerdotis referunt geminata, piumque Æneadæ præstant & mente & voce favorem.* 10 Tacendi periphrasis. Propert. *Quisquis ades, linguâ vir mulierque fave.* 11 Coronate capita frondibus aut corollis ex arborum ramis contextis. Ex more celebrantium ludos, festa & sacra. 12 Funebribus, id est, myrteis. 13 Veneri, matri suæ sacra. 14 Sc. *sua*. 15 Etiam velat sua tempora myrto. 16 Anchisæ filius nothus, qui cum Aceste rege in Siciliam missus est comes Panopes. 17 Senex. 18 Imitatur, idem faciens. 19 Duces. 20 Princeps Æneas. 21 Cœtu. 22 Hominum. 23 Anchisæ. 24 Eum. 25 Dux enim positæ fuerant aræ: suprà. 26 Secundum ritum sacrificii. 27 In quibus erat purum vinum, non dilutum. 28 Sacrificans. 29 Pocula ansata, & ad formam carchesii, quæ summa pars mali. 30 Effundit in humum. 31 Carchesia sc. plena lacte recens mulso: quo cœlestis animæ puritas significatur. 32 Victimarum mactatarum: quo homo aliquando mortalis fuisse significatur. 33 Projicit in tumulum. 34 Rosas, qui Veneris flores; aut etiam alios. 35 Quos jam secundo revisimus & salutamus. Nisi respicere videatur ad cineres Anchisæ à Diomede ablatos, quos ab oraculo monitus postea restituit. 36 Rationem hujus vocis reddent duo seq. versus. 37 Nonnulli pro ossibus aut corpore accipiunt. 38 Ex opinione Platonicorum duas animas statuentium, rationalem & sensitivam; vel etiam quatuor secundum alios, vegetativam, vitalem, sensualem, intellectualem. Cæl. l. 15 cap. 23. Vel, in quibus conjuncta aliquando fuit anima paterna, & umbra, quibus associata fuit umbra paterna: & ita genitivi sunt singulares. id est, cineres, qui fuistis aliquando receptacula animæ & umbræ paternæ. 39 Animas Heroum in aëre habitare, umbras in sepulchris degere, idola ad inferos descendere credebat antiquitas.

[1] Non [2] licuit finis Italos, [3] fataliaque arva,
Nec tecum [4] Ausonium, quicumque est, [5] quaerere Thybrim.
[6] Dixerat haec: [7] adytis cùm [8] lubricus anguis [9] ab imis
Septem ingens gyros, [10] septena volumina traxit,
Amplexus [11] placidè tumulum, [12] labsusque per [13] aras:
[14] Caeruleae [15] cui terga [14] notae, maculosus & [16] auro
[17] Squamam incendebat fulgor: [18] ceu [19] nubibus [20] arcus
[21] Mille trahit varios [22] adverso sole colores.
Obstupuit [23] visu Aeneas. [24] Ille [25] agmine longo
Tandem inter pateras, & [26] laevia pocula serpens,
[27] Libavitque [28] dapes, rursusque [29] innoxius [30] imo
Successit tumulo, & [31] depasta altaria liquit.
Hoc magis inceptos [32] genitori instaurat honores,
[33] Incertus, [34] Geniumne loci, famulumne parentis
Esse putet: [35] caedit quinas [36] de more bidentis,
Totque sues, totidem [37] nigrantis terga juvencos:
Vinaque fundebat [38] pateris, animamque [39] vocabat
Anchisae [40] magni, manisque [41] Acheronte remissos.

1 Pathos ætiologia exornat 2 Mihi. 3 A fatis nobis promissa 4 Qui defluit per Ausoniam 5 Quem septem jam annos per maria & terras summo studio quæsitam nondum invenire potuit. 6 Æneas. 7 A penitioribus sepulchri locis: ex α priv. & δύω id est, *ingredior*: q. d. ἄδυτον, id est, inaccessibilem locum. Undè pro secretiori loco templi, ad quem nulli erat aditus, præterquam sacerdoti, accipitur. 8 Facile elabens 9 Serpens exivit è tumulo Anchisæ, quod fausti auspicatique ominis fuisse arbitrantur Sæpè è sepulchris erupêre serpentes: ut è tumulo Murrhi apud Sil. l. 2. Ovidius ex opinione Pythagoræ, credere videtur, serpentes nasci è spinæ humanæ medullâ putrefactâ. 10 Septem convolutiones, colligendo se in annulos suos. 11 Sine feritate, leniter 12 Sc. *est*. 13 Anchisæ jam exstructas 14 Maculæ cærulei coloris. 15 Angui. 16 Similis fulgori auri. 17 Squamas ejus resplendere faciebat sic, &c. 18 Veluti. De Iride, vide quæ ad lib. 4. sub finem. 19 In nubibus. 20 Cœlestis sc. qui & Iris dicitur. 21 Innumeros. Numerus finitus pro infinito. 22 Opposito. 23 Cùm id videret. 24 Anguis. 25 Impetu, tractu, volumine membrorum. Sic l. 2. *illi agmine certo Laocoonte petunt*. 26 Polita 27 Et simul leviter gustavit. Sic l. 1. *laticum* libavit *honorem*. 28 Anchisæ oblatas. 29 Nulli nocens. 30 In imum tumulum irrepsit. 31 Et reliquit dapes, quas in altaribus depastus erat seu absumpserat ignis; vel, quas ipse serpens depastus sit 32 Patri suo Anchisæ sacrificia augmentat, renovat, id est, ab integro sacrificare incipit. 33 Causa ab integro sacra instaurandi. 34 Deum Topicum, sive Deum generationis loci illius, seu an esset Deus loco illi præsidens, an Anchisæ specialiter in famulum addictus: quem regionibus, urbibus, locis omnibus Genium assignabat veterum superstitio. 35 Mactat quinque oves. 36 Sacrificantium. 37 Juniores boves habentes terga nigra. 38 Per pateras. 39 Ad sepulchra se, ut propitia favensque præsentem benevolentiam & vota acciperet; vel, *vocabat*, id est, invocabat animam, tanquam in Deos relatam. 40 In Deorum numerum assumpti. 41 Ab inferis reversos, id credebant propter visum serpentem; serpens bonum est omen.

Nec

Nec non & ſocii, [1] quae cuique eſt copia, [2] laeti
Dona [3] ferunt: [4] onerantque aras, mactantq; [5] juvencos.
Ordine [6] aëna locant alii, fuſique per herbam
Subjiciunt veribus [8] prunas, & [9] viſcera [10] torrent.
[11] Exſpectata dies aderat, nonamque ſerenâ
Auroram [12] Phaëthontis equi jam luce vehebant:
[13] Famaque [14] finitimos & [15] clari nomen Aceſtae
[16] Excierat. Laeto conplêrant litora [17] coetu,
[18] Viſuri Aeneadas: pars & [19] certare parati.
[20] Munera [21] principio ante [22] oculos, [23] circoq; locantur
[24] In medio: [25] ſacri [26] tripodes, [27] viridesque coronae,
Et [28] palmae, [29] pretium victoribus, armaque, & [30] oſtro

1 Secundùm facultatem, quæ cuique erat. 2 Lætitia affecti, alacres & lubentes. 3 Munera adferunt. 4 Sacrificiis. 5 Partim in altaribus pro victimis concremandos, partim in epulis ſervandos. 6 Vaſa ſeu ollas æreas, quas Græci χύτρας vocant, ad aquam calefaciendam, & abluendas carnes. 7 Proſtrati. 8 Carbones ardentes. 9 Juvencorum. 10 Aſſant. 11 Deſiderata dies à Trojanis, avidis laudis & certaminis, id eſt, nona dies aderat. Perfectis ritè ſacris, tranſit Virgilius ad deſcriptionem temporis matutini ac diei, in quem certamina pronuntiata erant. 12 Quos Phaëton aliquando gubernaverat, cùm eſſet auriga Solis patris ſui. Vide Ovid. Met. 2. Q. d. equi Solis vehebant jam cum ſerenitate nonum diem præcedentem. 13 Trojanorum, aut certaminis. 14 Populos in confiniis habitantes. 15 Celebris, inclyti. 16 Excitaverat & evocaverat. 17 Conventu. 18 Ut videant Trojanos, Æneæ ſocios. 19 Ad certandum, Græca locutio. 20 Præmia, quæ ſc. virtutem excitare poſſent. 21 Primò, priuſquam certaretur. 22 Certaturorum. 23 Alludit ad Romanorum morem, qui ſuos circos ludis deſtinatos habebant. 24 Ut ab omnibus videri poſſent. 25 Digni, qui conſecrentur. Reſpicit ad Delphicum tripodem, in quem Phœbas vaticinatura deſcendebat. 26 *Tripodes* menſæ aut vaſa erant ut plurimum ahenea, anſata, & tribus innixa pedibus, alii ἐμπυριβῆται ad aquam calefaciendam λοετροχόοι, balneatores: alii ἄπυροι, ad miſcendum vinum. Hi in certaminibus proponebantur *præmia fortium*, id eſt, victorum. Hor. 4. l Od. 8. Hom. 23. Il. Erant & dona principum. Il. 9. Agamemnon Achilli promittit ſeptem tripodas. De tripode Pythio, vide quæ 3. l. diximus ad, *Quæ tripodas, Clarii lauros.* 27 Pulchræ. In ludis, quos inſtituit Hercules, data fuit corona ex oleaſtro: hic ex lauro. 28 Rami è palma locantur in medio circo. *Palma* initio diu commune omnium ſacrorum certaminum præmium erat, cùm poſtea ſinguli ludi peculiares arbores & herbas, quibus victores coronarentur, ſibi delegerint. Hæc ante laurum peculiariter Phœbo conſecrata fuit, & victoriæ in certaminibus verum ſymbolum habitum, undè *palma* ſæpius pro victoriâ ſumitur. Quod ideò inſtitutum conſtat, quòniam natura hujus ligni eſt, ut urgentibus prementibuſque non cedat. Namque ſi ſuper palmæ arboris lignum magna pondera imponantur, & adeò oneretur ligno, ut magnitudo oneris ſuſtineri non poſſit, non deorſum palma cedit, ut cæteræ arbores, ſed adverſus pondus ſurgit, & ſurſum nititur, recurvaturque ut pondus rejiciat. Vide quæ nos ad Ter. Eun. p. 180. 29 Ut ſint præmium: per Appoſitionem. 30 Purpura, id eſt, veſtes purpureæ.

Perfusae vestes, argenti aurique [1] talenta:
Et tuba [2] conmissos medio [3] canit [4] aggere ludos.
[5] Prima [5] pares [7] ineunt [8] gravibus certamina remis
Quatuor ex omni delectae classe, [9] carinae.
[10] Velocem [11] Mnestheus [12] agit acri remige [13] pristin,
[14] Mox Italus [15] Mnestheus, [16] genus à quo nomine Memmi,
Ingentemque [17] Gyas ingenti [18] mole [19] Chimaeram,
[20] Urbis opus: [21] triplici pubes quam Dardana versu
Inpellunt, [21] terno consurgunt ordine remi.
[22] Sergestusque, [23] domus tenet à quo [23] Sergia nomen,
[24] Centauro invehitur magnâ; [25] Scyllâque [26] Cloanthus
Caeruleâ: genus undè tibi, Romane [27] Cluenti.
[28] Est [29] procul in pelago [30] saxum [31] spumantia contra
Litora, quod [32] tumidis [33] submersum [34] tunditur olim

1 Certa pondera. Al. *talentum.* 2 Inceptos, vel committendos, aut injunctos ut peragerentur 3 Cantu indicat. 4 Ex. de aggere, id est, editiori loco, ut clangor ejus longius & melius audiatur. 5 Primum certamen, quod navale erat Enallage numeri. 6 Utcunque mole aut pondere inter se impares, instruebantur tamen remis, ut essent pares 7 Incipiunt 8 Validis. 9 Naves. 10 Velociter actam. 11 Unus Æneæ comitum, qui ab Assaraco rege originem duxit. 12 Impellit. 13 Navem illam à forma, qua referebat marinam bellum ceu balenam, quæ *Patris* dicitur aut *Pistrix* Vel ab insigni navis ut in cæteris hisce, & 1 to. Tritone, Tigiside, Apolline, &c. 14 Mox futurus habitator Italiæ, & progenitor Italorum. 15 Repetitio ejusdem personæ, ut Memmiorum familia, quæ nobilissima fuit antiquitate & origine à Poëta donaretur. 16 A quo nomine deducta est familia & progenies eorum, qui dicuntur Memmi. 17 Sc. *agit.* Hic fuit vir Trojanus nobilis, quem secunda navis ducem facit. 18 Moru. 19 Navem illam prodigiosæ vastitatis: quale est etiam monstrum Chimæra, undè denominationem accepit, tribus capitibus, terribilis leonis, capræ & draconis. Lucret. *Prima leo, postremà draco, media ipsa Chimæra.* 20 Instar urbis, id est, tam magnam, ut urbem putares. 21 Triplici ordine aut impulsu, quo æquora verrunt, id est, ipsa erat triremis. Triremem enim describere videtur per Α'ναχεωνισμὸν. Namque Corinthi diu post excidium Trojæ primam triremem invenit Aminocles. 22 Tertius dux cum Centauro sua. 21 Familia Sergiorum nomen traxit. Hinc L. Sergius Catilina, hinc Serg. Galba Roman. Imper. reliquique Sergiæ gentis viri orti fuerunt. 24 Sc. *navis* à *Centauri* effigie, quam in puppi depictam habebat. Sic Ter. *eas se non negat transtulisse in* Eunuchum suam: refert ad *fabulam.* 24 Sc. *navi.* 26 Quartus dux. 27 Undè Cicero orationem habuit pro A. Cluentio. 28 Scopuli descriptio à situ, & habitu vario, & mergorum usu. 29 A littore. 30 Scopulus, interdum è fluctibus exstans, nonnunquam sub aqua cum navigantium periculo latens 31 Ex opposito littorum spumantium. 32 Inflatis. 33 Obrutum percutitur subinde, interdum. Horat. l. 1. Sat. 1. Sat. *Ut pueris olim dant crustula blandi Doctores.* 34 Horat. Od 17 Epod. *Non saxa nudis surdiora navitis Neptunus alto tundit hibernus salo.*

Flu-

Fluctibus, [1] hiberni [2] condunt ubi sidera [3] cori:
[4] Tranquillo silet, [5] inmotâque adtollitur undâ
Campus, & [6] apricis [7] statio gratissima mergis.
[8] Hîc viridem Aeneas frondenti ex [9] ilice [10] metam
Constituit signum nautis [11] pater: [12] undè reverti
[13] Scirent, & longos ubi circumflectere cursus.
[14] Tum [15] loca [16] sorte legunt, ipsique in puppibus auro
[17] Ductores longè effulgent [18] ostroque [19] decori.
Cetera [20] populeâ velatur fronde [21] juventus,
[22] Nudatosque humeros [23] oleo [24] perfusa nitescit.
[25] Considunt transtris, [26] intentaque brachia remis:
Intenti exspectant [27] signum, [28] exsultantiaque [29] haurit
Corda [30] pavor pulsans, [31] laudumque arrecta cupido.
[32] Indè, ubi clara dedit [33] sonitum tuba, [34] finibus omnes
(Haud mora) prosiluêre suis: ferit aethera [35] clamor
Nauticus: [36] adductis [37] spumant freta versa [38] lacertis.
[39] Infindunt pariter [40] sulcos, totumque [41] dehiscit
[42] Convolsum remis [43] rostrisque [44] stridentibus aequor.

1 Hyberno tempore flantes. 2 Abscondunt nubibus. 3 Venti. Species pro genere. *Corus* autem ventus est ab occasu solstitiali spirans (*Zephyros* Græci vocant) a quo proxime ab æquinoctiali flat Favonius. 4 Cum tranquillitas est, cum mare tranquillum est 5 Quando unda non movetur, sed tranquillitas est, ita exstat, ut procul conspiciatur latitudo scopuli 6 Apricantibus, id est soli se explicantibus, postquam sese immerserint. 7 Locus, in quo stare & requiescere possunt aves aquaticæ: a *mergendo* dictæ. Metaphora petita à tranquillo loco, ubi naves consistere solent in tuto 8 In hoc campo, aut saxo. 9 Quercu 10 Terminum & finem navigationis. 11 Princeps totius exercitus. 12 A quo signo. A causâ finali erectæ ilicis. 13 Duces certantes. 14 Deinde. 15 Undè exiliant 16 Dispertiuntur. 17 Domini navium, duces certaminis, & qui pro præmio contendebant. 18 Purpurâ. 19 Sc. *sunt*. 20 Corollis populeis vestitur, quòd sc. victoria in hoc certamine magnis laboribus remigantium præcipuè parienda sit. 21 Remigatura. 22 Ut sic expeditiores ad remigandum essent. 23 Contra aquam & sudorem: oleum enim membra recreat, firmatque contra algores. Solent & pugiles luctaturi oleo perfundi, ut firmiores redderentur 24 Uncta. 25 Remiges simul locum capiunt in jugis, sive tabulis, in quibus remigatur. 26 Habentes brachia intenta, & in statione parata, remiges intenti exspectant signum. Vel sic: Brachia eorum sunt intenta remis, & intenti &c. 27 Quo dato, exilirent. 28 Novitate rei; & spe victoriæ. 29 Ferit timore ignominiæ. 30 Metus, ne sc. in extremis sint, pulsans corda eorum palpitantia, & inter spem metumque luctantia. 31 Aviditas obtinendæ victoriæ est attenta. 32 Deinde. 33 Signum ineundi certaminis, quod dat sonando. 34 Carceribus, limitibus, id est, locis, unde excursus fiebat. 35 Κέλευσμα. 36 Tentis. 37 Ex impetu præcipiti. 38 Brachiis remigum 39 Remiges findendo incidunt, vel valde findunt. 40 Aquarum fissuras sulcis similes. 41 Aperit se 42 Simul evulsum. Metaphora. 43 Al. *rostrisque tridentibus*: propter antiquarum navium rostra trifida. 44 Rostris navium stridorem facientibus.

[1] Non [2] tam praecipites [3] bijugo certamine campum
Corripuêre, ruuntque effusi [4] carcere [5] currus:
Nec [6] sic [7] inmissis aurigae [8] undantia lora
Concussère [9] jugis, [10] pronique in verbera pendent.
[11] Tùm plausu fremituque virûm, [12] studiisque faventum
Consonat [13] omne nemus: [14] vocemq; [15] inclusa [16] volutant
Litora: [17] pulsati colles clamore [18] resultant.
Effugit ante [19] alios, [20] primisque elabitur undis
[21] Turbam inter fremitumque [22] Gyas: quem deinde Cloanthus
Consequitur, [23] melior remis: sed [24] pondere [25] pinus
Tarda [26] tenet. Post [27] hos [28] aequo discrimine [29] Pristis
[30] Centaurusq; locum [31] tendunt superare [32] priorem
Et [33] nunc Pristis [34] habet, nunc [35] victam praeterit ingens
Centaurus: nunc unà ambae junctisque feruntur
[36] Frontibus, & longa [37] sulcant vada salsa carina.
Jamq; propinquabant [38] scopulo, [39] metamq; [40] tenebant,
Cùm [41] princeps medioque Gyas in gurgite victor
[42] Rectorem navis conpellat [43] voce Menoeten:

1 Hæc cum Homericis Iliad. 23. comparat Macrob. lib. 5. Sat. cap. 9. Vide & extremos versus lib. 1. Georg. 2 Tam veloces existentes, festinantes, ut naves prædictæ. 3 In curuli certamine bijugo, id est, dùm, ut celerius agantur, binis jugis contenditur. circum simul rapuerunt. 4 Carceribus, id est, locis, ubi, priusquam emittantur equi cursuri, arceantur. 5 Currus tracti, aut equi currum trahentes 6 Tam vehementer. 7 In campum ex carceribus. 8 Laxa, effusa, fluitantia collis. 12. l. *manibusque* undantes *flectit habenas*. Metaphora 9 Equorum sc. id est, equis jugalibus 10 Et non pendent sic inclinati ad verbera, aut sc remiges incumbunt remis. Elegans aurigæ flagello equos urgentis ad cursum effusum, hypotyposis. 11 Deinde, postquam signum est datum. 12 Studiosis acclamationibus fautorum. 13 Tota sylva vicina. Echo significat, ut & sequenti versu. 14 Acclamantium. 15 Inter montes. 16 Frequenter evolvunt, magno sono reddunt. 17 Ictu vocum. 18 Reboant, aut resultare videntur propter vehementem clamorem, quem resilire faciunt. 19 Alias naves. 20 Et celeriter percurrit per primas undas. 21 Inter turbæ strepitum & faventium hinc inde clamores. 22 Navis Gyæ, sc. Chimæra. Notandum est hic, Poetam modò ipsos duces, modò pro ducibus navium nomina usurpare. 23 Remigandi peritior: vel remis instructior. 24 Mole & magnitudine. 25 Navis ex pinu facta, sc. Scylla. Materia pro materiato. 26 Moratur ipsum. 27 Gyan & Cloanthum. 28 Æquali distantià, interstitio, intervallo, inter se contendentes, utra esset prior 29 Mnesthei navis. 30 Navis Sergesti. 31 Contendunt. 32 A prioribus occupatum. 33 Aliquando 34 Præit: quia Centaurum post se relinquit. Al. *habet*, sc priorem locum. 35 Pristin superatam. 36 Rostris, aut proris. Metaphora. 37 Findunt aquas marinas, id est, per mare navigant. Metaphora. *Sulcare* enim, est sulcos facere, & terram proscindere aratro 38 Saxo, ubi Æneas metam constituerat. 39 Terminum navigationis. 40 Sc. *fere*. 41 Primus, & ad tempus victor. 42 Gubernatorem navis Chimæræ. 43 Vehementi.

Quò

Quò tantùm [1] mihi dexter abis? [2] hùc dirige cursum.
[3] Litus ama, & [4] laevas stringat sine palmula cautes;
[5] Altum alii teneant. [6] Dixit. Sed [7] caeca Menoetes
Saxa timens, [8] proram pelagi [9] detorquet ad undas.
Quò [10] diversus abis? [11] iterum: pete saxa, Menoete,
Cum clamore Gyas [12] revocabat: & ecce Cloanthum
[13] Respicit [14] instantem tergo, & [15] propiora tenentem.
[16] Ille inter [17] navemque Gyae scopulosque [18] sonantis,
[19] Radit iter laevum interior, [20] subitusque priorem
Praeterit, & [21] metis tenet aequora [22] tuta relictis.
Tùm verò exarsit [23] juveni dolor [24] ossibus ingens:
[25] Nec lacrimis caruêre genae. Segnemque Menoeten,
Oblitus [26] decorisque sui [27] sociûmque salutis,
In mare praecipitem puppi [28] deturbat ab altâ.
[29] Ipse [30] gubernaclo rector subit, ipse [31] magister:
[32] Hortaturque viros, [33] clavumque ad [34] litora [35] torquet.
[36] At gravis, [37] ut fundo vix tandem redditus imo est
Jam senior, madidâque fluens in veste, Menoetes,
Summa [38] petit scopuli, siccâque in rupe resedit.
Illum & [39] labentem Teucri, & risêre [40] natantem:-

1 In damnum meum in dextrum tendens. 2 In hanc partem, ubi ego sum. Digito commonstrat quò torqueri navem velit Gyas. 3 Sequere, pete, tene saxum: in quo meta est. 4 Permitte ut extremae remorum partes, formam protensae palmae habentes, leviter radant ac contingant scopulos, quos vitavit Mœnetes, in sinistrâ exstantes. 5 Alii gubernatores timidi profundum mare petent, cum victoriae periculo. 6 Gyas. 7 Procurrentia & sub aquis latentia. 8 Anteriorem partem navis. 9 Dirigit ad profundum, cum viae dispendio. 10 Ab eâ parte, in quam tendere volo. 11 Sc. *dico tibi*. 12 Iterum vocabat, vel, abducebat à scopulo, saxorum latentium metu exorbitantem Menœten à procursu. 13 Gyas 14 Urgentem, proxime à tergo haerentem 15 Proxima loca. 16 Cloanthus. 17 Chimaeram. 18 Concussione aquarum. 19 Molliter contingendo cautes pertransiit iter sinistrum, à quo Menœtes diverterat. 20 Subito eum, qui prior fuerat. sc Gyan ante vertit. 21 Praetervectus scopulos, unde deberent reverti: & quia nondùm reversus erat, nondum victor erat, licet metas primus contigisset. 22 Profunda, non periculosa per saxa latentia. 23 Gyae. 24 Ad medullas usque. 25 Et simul lachrymavit. 26 Honestatis suae: nam iratus erat. 27 Sociorum suorum, quorum salus hic & alibi periculum subitura erat, amisso gubernatore 28 Cum turbâ dejicit 29 Gyas 30 Ad gubernaculum, fungens officio gubernatoris, quem deturbaverat. 31 Exittens princeps & gubernator. 32 Ad remigandum totis viribus. 33 Gubernaculum. 34 Metam sive scopulum, quem vitaverat Menœtes. 35 Dirigit. 36 Suspendet parumper narrationem, & per occasionem Menœtae fortunam refert. 37 Postquam è fundo emerserat. 38 Conscendit: erat enim prope scopulum quem vitaverat. 39 Quia sciebant eum peritum esse, nec submergi posse. 40 Ad scopulum.

Et

Et [1] salsos rident [2] revomentem pectore fluctus.
[3] Hîc [4] laeta extremis spes est accensa duobus,
Sergesto Mnestheoque, Gyan superare [5] morantem.
Sergestus capit [6] ante locum, [7] scopuloq; propinquat:
[8] Nec totâ tamen ille prior praeeunte carinâ:
[9] Parte prior: [10] partem [11] rostro premit aemula Pristis.
At mediâ socios [12] incedens nave per ipsos,
Hortatur Mnestheus: [13] Nunc, nunc insurgite remis,
[14] Hectorei socii; Trojae quos [15] sorte supremâ
Delegi [16] comites: nunc [17] illas [18] promite vires,
Nunc animos, quibus in [19] Gaetulis [20] Syrtibus usi,
[21] Ionioque mari, [22] Maleaeque [23] sequacibus undis.
Non jam [24] prima peto [25] Mnestheus, neq; vincere certo:
[26] Quanquam ô! sed superent, [27] quibus hoc, Neptune, dedisti.
[28] Extremos [29] pudeat rediisse. [30] Hoc vincite, cives,
Et prohibete [30] nefas. [31] Olli certamine summo
[32] Procumbunt: [33] vastis tremit ictibus [34] aerea puppis,
[35] Subtrahiturque [36] solum. [37] Tùm [38] creber [39] anhelitus artus,
[40] Aridaque ora quatit: sudor fluit undique [41] rivis.

1 Aquas marinas. 2 Jam frequenter vomentem è pectore 3 Hoc loco, aut ex hoc eventu. Omissis praecurrentibus, ad reliquos duos transit, qui proximè sequebantur 4 Laetificans. 5 Quia gubernatorem amiserat. 6 Quam Menestheus. 7 Ubi meta erat constituta 8 Nec tamen Sergestus praecedebat Mnestheum totâ navi. 9 Sed prior erat tantummodo parte navis suae. id est, prorâ. 10 Centauri sc. quae navis erat Sergesti. 11 Anteriore parte suâ, id est, prorâ ferratâ urget insecutrix & ad vincendum aemula navis Mnesthei. 12 Ingrediens. 13 Maxime nunc. 14 Fortissimi, qualis Hector erat; aut Hectoris quondam comites. 15 In excidio Trojae 16 Hujus profectionis 17 Emphatice. 18 Proferte. 19 Getulis sive Libycis 20 *In brevia & Syrtes urgebantur* l. 1. 21 Juxta Charibdin, cùm navigarent: cujus *proni verebant certantibus aequora remis*. l. 3. 22 Μάλεα vel Μαλεία Laconiae est promontorium, cujus cautes in mare procurrunt per V. M. Passuum. 23 Persecutricibus, ac retrahentibus nautas in periculum ineluctabile, unde expediri non possint. 24 Primas partes seu victoriam ac praemium habere. 25 Quamvis Mnestheus sim, qui primas partes obtinere soleo. 26 Ἀποσιώπησις modesta. Utinam victoria mihi jam contingeret. 27 Qui non tua virtute, sed tuo numine freti, nunc superant. 28 A turpi deterret suos. *Occupet extremum scabies, mihi turpe relinqui est*. Horat. 29 Sc. *vos saltem*. 30 Hoc dedecus, ne extremi redeatis 31 Illi. 32 Toto pectore remis incumbunt. 33 Amplissimis. 34 Rostro aereo armata: vel. firma, fortis. 35 Impulsa remorum. 36 Τὸ ὑποκείμενον; nam *solum* est, quod iis subjicitur, quae aliquid sustineat, & rei cuipiam, ceu fundamentum subjiciuntur. Sic navibus mare, solum est, stellis coelum. *Astra tenent coeleste solum*. Ovid. 1. Met. 37 Insuper. 38 Crebrò emissus, propter laborem remigandi. 39 Remigum. 40 Sicca, siti exhausta. 41 Tanquam per rivos, in morem rivorum.

Attulit

Adtulit ipſe [1] viris optatum [2] caſus [3] honorem.
Namque furens [4] animi, dùm [5] proram ad [6] ſaxa [7] ſuburget
[8] Interior, [9] ſpatioque ſubit Sergeſtus iniquo;
Infelix ſaxis in [10] procurrentibus haeſit.
[11] Concuſſae [12] cautes, & acuto in [13] murice remi
[14] Obnixi crepuêre, [15] inliſaque prora [16] pependit.
[17] Conſurgunt nautae, & magno clamore [18] morantur:
[19] Ferratasque trudes, & acutâ cuſpide [20] contos
Expediunt; [21] fractosque [22] legunt in gurgite remos.
At [23] laetus Mneſtheus, ſucceſſuque [24] acrior ipſo,
[25] Agmine remorum celeri, ventisque [26] vocatis,
[27] Prona petit maria, & pelago [28] decurrit [29] aperto.
[30] Qualis [31] ſpeluncâ ſubitò conmota columba,
[32] Cui [33] domus & [34] dulces latebroſo in [35] pumice [36] nidi,
[37] Fertur in arva volans, [38] plauſumque exterrita pennis
Dat tecto ingentem: [39] mox aëre [40] labſa [41] quieto
[42] Radit iter liquidum, [43] celeris neque conmovet alas.

1 Viriliter remigantibus Mneſtheo Clanthoque. 2 Eventus occaſio ipſa. 3 Sc. ut extremi non eſſent. 4 Animo. 5 Dùm inter ſaxum & navem Sergeſtus tranſire contendit, quò brevioris curſus compendio ſaxum circumflecteret: ſupra Gyas dein voluit. 6 A Menœte vitata. 7 Ab interiore urget. 8 Siniſterior, vel, qui breviore ad metam ſpatio tendebat. 9 Agitur in ſpatium ſcopuloſum, & non ſatis magnum pro captu Centauri. 10 Prominentibus, in mare è ſcopulo opinione longius porrectis ac latentibus. Parvum ſpatium erat inter littus & navem Mneſthei; Priſtin Sergeſtus conatus eſt ſummis remigum viribus ante ire, & ſaxis illidit navem. 11 Sunt à remis. 12 Saxa latentia. 13 Saxo aſpero & acuto, cochleam mar nam referente. 14 Illiſi remi verberando fragorem dederunt atque in partes diſſilierunt. 15 Partim læſa. 16 Hæſit in latentibus ſaxis, ſeu libramento pendens. 17 Simul contendunt, navem ſuſpenſam amovere conantes. 18 Retro agunt. 19 Perticas ferro munitas, quibus naves detrudere ſolent. 20 Baculos oblongos (quibus profunditatem explorare ſolent) ex pedite injiciunt. 21 Ad ſcopulum.

22 Colligunt. 23 Quod per infortunium Sergeſti eum præteriret. 24 Sc. *effectus*. 25 Impulſu, actu: vel multitudine remorum. 26 Optatis. 27 Deflua & vicina littoribus, ac proinde expeditiora jam Mneſtheo, & a meta, tanquam à monte deſcendenti tranſvolat maria. 28 Deorſum currit. 29 Patenti, ubi nulli ſcopuli, nullæ cautes erant. 30 Qualiter. Comparatione à columbæ natura, volatuſque ratione ſumpta, amplificat primum poſt ſucceſſum ſuperati Sergeſti velocitatem: deinde æquabilem curſum ad prætervehendos Gyan & Cloanthum. 31 De caverna ſua deturbata. 32 Columbæ. 33 Columbaria. 34 Propter pullos. 35 Rupe foraminoſa inſtar pumicis, vel pumice à rupe. Species pro genere. 36 Sc. *ſunt*. 37 E ſpelunca. 38 Exterrita clamore aut ſtrepitu aliquo dat ingentem ſonitum alis ſuis: vel, *exterrita tecto*, id eſt, evolans ex tecto propter terrorem. 39 Paulo poſt. 40 Devolans. 41 Non concitato; vel, tuto, ſecuro, & à periculis libero. 42 Molliter ſeca: purum, ſerenum & clarum aërem. 43 Sed æqualis & immotis alis deſcendit.

Sic

Sic [1] Mnestheus, sic ipsa fugâ secat [2] ultima Pristis
Aequora: sic illam fert inpetus ipse volantem.
Et primùm in scopulo [3] luctantem deserit alto
Sergestum, [4] brevibusque vadis, frustràque vocantem
Auxilia, & [6] fractis discentem currere remis.
Indè Gyan, ipsamque [7] ingenti mole [8] Chimaeram
Consequitur. [9] Cedit: quoniam spoliata [10] magistro est.
Solus jamque ipso [11] superest in fine Cloanthus:
Quem [12] petit, & summis adnixus viribus [13] urguet.
Tùm verò [14] ingeminat [15] clamor, [16] cunctique [17] sequentem
[18] Instigant studiis, resonatque fragoribus [19] aether.
[20] Hi [21] proprium decus, & [22] partum [23] indignantur honorem,
Ni teneant: vitamque volunt pro laude [24] pacisci.
[25] Hos successus [26] alit: [27] possunt, [28] quia posse videntur.
[29] Et fors [30] aequatis cepissent praemia [31] rostris:
Ni, [32] palmas ponto tendens utrasque, Cloanthus
Fudissetque preces, divosque in vota vocâsset:
[33] DI, quibus imperium pelagi, quorum aequora curro,

1 Volat 2 Quæ fuerat ultima trium navium de victoriâ certantium: nam Sergestus adhuc in cautibus luctabatur. 3 Iterum navigare fractis remis. 4 Saxis sub aquæ superficie ita latentibus, ut navigantibus non sint conspicua. 5 Neque enim ullus in medio mari aderat, qui vellet in ipso certaminis periculo ei auxiliari. 6 Tenui præsidio nitentis: nam magnæ artis est fractis remis navigare aut tendere quo velis. 7 Quæ maxima erat. 8 Navem Gyæ ductoris. 9 Et Chimæra occupatur à Mnestheo ac Pistri. 10 Gubernatore Menœte, quem paulò antè è puppi præcipitem dederat. Nihil autem stabile, quod duce caret. 11 Restat vincendus juxta terminum. 12 Insequitur, aggreditur, Mnestheus. 13 Simulat. 14 Sc. se: vel, *ingeminat*, id est, ingeminatur, multiplicatur. Enallage generis. 15 Spectatorum in littore collectorum. 16 Spectantes. 17 Mnestheum. 18 Extimulant studiosis cohortationibus ac favore 19 Aër sublimis. 20 Cloanthi socii, qui jam victoriam propè manu tenebant. 21 Quod sibi jam proprium ac certum fecerant victoria partâ. 22 Acquisitum. 23 Indignè ferunt, quòd victoriam, jam ferè partam, sibi præripi paterentur. Vel sic: Socii Cloanthi, illo successu quem adhùc habuerant, adeoque victoriâ ipsa quam certò sperare poterant, planè se indignos judicant, nisi teneant, & tueantur partum honorem. 24 Ex pacto vitam cum laude mutare, id est, malunt amittere vitam, quàm laudem, & dare vitam pro laude conservanda l. 12. Turnus ad Latinum: *lethumque sinas pro laude* pacisci. 25 Mnesthei socios sequentes. 26 Fovet & accendit 27 Cloanthum sc. superare. *Plus incipit habere posse, qui plus habet.* Seneca epist. 119. 28 Quia persuaserunt sibi posse. 29 Et forte intrassent unà portum reversi ad carceres, æquatis rostris, ad æqua præmia, nisi divinam implorasset opem Cloanthus. 30 Æquali vicinitate & tempore in portum reductis 31 Proris. 32 Manus conjunctas in pontum. 33 Dii maris.

Vobis

Vobis laetus ego hoc [1] candentem in litore taurum
Constituam ante aras [2] voti reus: [3] extaque salsos
[4] Porriciam [5] in fluctus, & vina [6] liquentia fundam.
[7] Dixit, eumque imis sub fluctibus audiit omnis
[8] Nereïdum [9] Phorcique [10] chorus, [11] Panopeaque virgo;
Et [12] pater ipse manu magnâ [13] Portunus [14] euntem.
Inpulit. [15] Illa noto citiùs volucrique sagittâ
Ad terram fugit, & [16] portu se condidit alto.
Tùm [17] satus Anchisâ, cunctis ex [18] more vocatis,
Victorem [19] magnâ praeconis voce [20] Cloanthum
[21] Declarat, viridique advelat [22] tempora [23] lauro:
Muneraque in navis [24] ternos [25] optare juvencos,
Vinaque, & [26] argenti [27] magnum dat [28] ferre [27] talentum.
Ipsis praecipuos [29] ductoribus addit [30] honores:
[31] Victori [32] chlamydem [33] auratam, quam plurima circùm
Purpura Maeandro duplici [34] Meliboea cucurrit:

1 Candidum, victorialem: alias, Neptuno immolandus erat niger taurus. 2 Debitor voti, obnoxius voto persolvendo: unde vota solventes dicimus absolutos. *Voti reus* est, qui suscepto sub conditione voto, se numini obligat, *damnatus*, qui suscepta non solvit. 3 Tauri 4 Porrigam. *Porrigere*, verbum est sacrificantibus solenne, ut annotat Macrob. Sat. l. 3. c. 2. 5 Diis sc. marinis, ut aliis Diis in arâ, mensâ, foco, aut terrâ. 6 Fluida & pura. 7 Cloanthus finivit preces. 8 Nympharum marinarum filiarum Nerei & Doridis numero L. 9 Phorci (qui Neptuni & Theseæ filius Deusque marinus) chorus, hoc est Nymphæ marinæ 10 Cœtus & multitudo Nympharum, quibus Phorcus præest. 11 Una filiarum Nerei. 12 Præcipuè in eâ re reverendus 13 Idem, Melicerta, & Palæmon, portuum præses: filius fuit Inus & Athamantis. 14 Navem. 15 Navis Cloanthi Scylla. 16 Penitus intravit portum usque ad littus. 17 Genitus Anchisâ, id est, Æneas. 18 Sacrorum certaminum. Præcones ludorum gymnicorum coronas imposuerunt victoribus, eorumque nomina magna voce pronuntiarunt. Cic. l. 5. epist. 12. 19 Clarâ, quæ ab omnibus exaudiri potuerit. 20 Ad Scyllam, Tyrrhenorum piratarum navim, cujus celeritatem memorat Palæphatus, respexisse Poëtam volunt. 21 Pronuntiat. 22 Caput ejus. Pars pro toto. 23 In signum victoriæ. 24 Non singulis navibus ternos, sed singulos tribus, quæ redierant: sive tres in singulas naves. 25 Advectare. 26 Hinc autumant legendum fuisse suprà: *argenti aurique talentum*. 27 Talentum majus Atticum fuit octingentorum coronatorum, nostræ monetæ 250. l. minus autem sexcentorum. 28 Ferendum, id est, auferendum, accipiendum. Horat. Od. 8. l. 4. *neque tu pessima munerum Ferres.* Ep. 17 l. 1. *Coram rege suo de paupertate tacentes, Plus poscente ferent* 29 Cloantho, Mnestheo, Gyæ & Sergesto. 30 Munera honoraria amplissima, ac honorificentissima: cætera enim erant communia omnibus remigibus. 31 Cloantho, sc. *addidit*. 32 Indumentum Imperatorium & militare, cujus oras gemina prætexta purpureo sinuoso, & in se remeabili fluxu, ad instar Mæandri Cariæ fl. cinxit. 33 Aureo filo intextam. 34 Thessalica: ab insulâ, vel urbe Thessaliæ cognomine, purpura celebri.

In

[1] Intextusque [2] puer [3] frondosâ regius Idâ
Velocis [4] jaculo cervos, cursuque [5] fatigat,
Acer, [6] anhelanti similis: [7] quem [8] praepes ab Idâ
[9] Sublimen pedibus [9] rapuit Jovis [10] armiger uncis.
[11] Longaevi [12] palmas [13] nequidquam ad sidera tendunt
[11] Custodes: [14] saevitque canum latratus in auras.
[15] At qui [16] deinde locum tenuit virtute secundum,
[17] Levibus [18] huic [17] hamis consertam [19] auroque trilicem
[20] Loricam, quam [21] Demoleo detraxerat [22] ipse
Victor apud [23] rapidum [24] Simoënta [25] sub [26] Ilio alto,
Donat, [27] habere [28] viro, [29] decus & tutamen in armis.
[30] Vix [31] illam [32] famuli Phegeus Sagarisque ferebant
[33] Multiplicem, [34] connixi humeris. [35] Indutus at olim
Demoleus cursu [36] palantis Troas agebat.
[37] Tertia dona facit geminos ex aere [38] lebetas;
[39] Cymbiaque argento perfecta, atque aspera signis.

1 Et in qua chlamyde Ganymedis imago intexta, &c. 2 Ganymedes, Troïs, regis Trojanorum, filius, quem dùm in Ida monte venaretur, rapuit aquila ales *volucrumque potens & fulminis hæres Gestuus, summo tela trisulca Jovi.* Claudian. Præ. 3. l. &c. Raptum ipsum Ganymedis breviter exponit Ovid. Met. 10. *Rex superum Phrygii quondam Ganymedis amore Arsit,* &c. 3 Sc. *in.* 4 Venatorio. 5 Insequitur in venatione 6 Hypotyposis pueri à cursu fatigati. 7 Puerum 8 Celeriter volans 9 Raptim in sublime vexit Ter. Sublimem *hunc intro rape, quantum potes.* 10 Aquila, tela, id est fulmina gerens, quia altissimè volat, & solis radios visu non formidat. Homerus autem canit eum à Diis ipsis raptum ad pocillandum. 11 Seniores pædagogi, qui ad custodiam pueri venatum exierant. 12 Manus. 13 Frustra extendunt: quia jussu Jovis raptus erat Ganymedes ut esset pincerna Deorum, rejectâ Hebe, Junonis filia. 14 Quia aquilam insequi non potuerunt canes, nisi solo latratu, quem ingeminaverunt. Ipse quidem latratus in pictura non fuit auditus, sed canum simulacra ita erant effigiata, ut latrantibus essent similia. 15 Docet, quæ cæteris præmia data sunt. 16 Post primum, id est, post Cloanthum. 17 Subtilibus & politis annulis sive circulis ferreis contextam 18 Mnestheo. 19 Et tribus liciis & triplici ordine nexam. quæ licia aut qui hami erant ex auro 20 Tunicam armaturæ, quæ olim ex loris fiebat. 21 Hosti Græco ad Ilium pugnanti 22 Æneas. 23 Raptim profluentem. 24 Fluvium. 25 Ante Trojam. 26 Græcorum imitatione vocalem longam, alia sequente, corripuit. Quemadmodum & l. 3. supra, *Insula Ionio in magno*, diphthongum finalem, sequente finali, corripuit. 27 Ut habeat, sive habendam illam loricam. δῶωσιν ἔχειν, Græcorum more 28 Mnestheo. 29 Ad ornamentum & ad munimen, cùm in armis foret. 30 Cum difficultate 31 Loricam. 32 Demolei, aut Æneæ. 33 Densè, variè complicatam. 34 Simul nitentes 35 Sc. *illam* 36 In diversum fugientes, sine ductore errantes. 37 Æneas dat pro tertio dono ollas duas æreas 38 Fortibus viris in præmia dari solitos, quos itaque & tripodas esse existimant nonnulli. 39 Vasa in formam cymbæ nauticæ, cælata & sculpturis ornata, elaborata.

Jam-

Jamque [1] adeò donati [2] omnes, [3] opibusque ſuperbi,
Puniceis ibant [4] evincti tempora [5] taeniis:
[6] Cùm [7] ſaevo è ſcopulo multâ [8] vix [9] arte revolſus,
[10] Amiſſis remis, atque [11] ordine debilis uno,
Inriſam ſine honore [12] ratem Sergeſtus [13] agebat.
[14] Qualis [15] ſaepè viae deprenſus [16] in aggere ſerpens,
[17] Aerea [18] quem [19] obliquum rota tranſiit, [20] aut [21] gravis ictu
[22] Seminecem liquit [23] ſaxo lacerumque viator,
Nequidquam longos [24] fugiens dat [25] corpore [26] tortus;
[27] Parte ferox, ardensque oculis, & [28] ſibila colla
Arduus [29] adtollens, [30] pars [31] volnere [32] clauda [33] retentat
[34] Nexantem nodis, ſeque in [35] ſua membra plicantem.
[36] Tali remigio [37] navis ſe [38] tarda [39] movebat:
Vela [40] facit [41] tamen, & [42] velis ſubit [43] oſtia plenis.
Sergeſtum Aeneas [44] promiſſo munere donat,
Servatam ob navem laetus, [45] ſociosque reductos.
[46] Olli [47] ſerva datur, [48] operum [49] haud ignara Minervae,
[50] Creſſa genus [51] Pholoë, geminique ſub [52] ubere [53] nati.

1 Omninò præmiis affecti. 2 Qui in certamine vicerant. 3 Daris. 4 Habentes capita circumdata: quod ſignum erat victoriæ. 5 Vittis aut ſertis coronarum. *Tania* propriè ſunt extremæ partes vittarum, quæ ab infulis vel coronis undantes pendent. 6 Tranſitio ad Sergeſtum in certamine ultimum. 7 Magno & aſpero. 8 Difficulter. 9 Virtute. 10 Pro parte. 11 Remigum: quia uno è tribus ordinibus ſpoliatus fuerat. 12 Navem Centaurum. 13 Tardè impellebat. Ter. *Quid tu, quò hinc te agis?* 14 Comparatio à ſerpentis, rotarum ictu fracti, natura. 15 Quod ſæpè fit. 16 In tumulo & editiore mediæ viæ loco, per quem vehicula aguntur. 17 Æreo vel ferreo armata cantho. 18 Serpentem. 19 Per obliquum: cum non ſervaret rectum curſum. 20 Sc. *quem*. 21 Infeſſus propter ictum. 22 Semimortuum. 23 Per ſaxum, quo ictum dederat. 24 Serpens deprenſus fugere tentans. 25 Contrahendo & extendendo corpus. 26 Volutiones, torſiones. 27 Illæſa, id eſt, priore: nam lingua & capite veneno armatus eſt. 28 Sibilantia. 29 Erigens. 30 Poſterior pars ſaucia. 31 Illato ſc. 32 Claudicans. Metaphora ab animantibus, quæ pedibus utuntur. 33 Impedit eum à fuga aut inſultu. 34 Se. 35 Suos annulos. 36 Quali volutione movetur ſerpens vulneratus. Eſt autem applicatio ſimilitudinis hujus Q. d. Simili ratione, lentiùs propter remos fractos agebatur. 37 Sergeſti. 38 Tardata: quia colliſa & ſpoliata parte remorum. 39 Per remiges ſuos. 40 Expandit, ut ocius moveretur. 41 Quanquam confractione tardaretur. 42 Quia remis egebat. 43 Portum: *oſtia* proprie ſunt fluminum. 44 Uti juſſerat eos *merita exſpectare præmia palmæ*, ita victis ſolatia non neganda duxit: ut infrà, Dareti. 45 Ejus ſc. 46 Illi Sergeſto. 47 Ancilla. 48 Lanificii, telæ, texturæ: quæ Minerva invenit, & quibus Arachnen vicit. 49 Perita. 50 Cretenſis genere & natione. 51 Nomine ſc. 52 Ejus. 53 Dantur Sergeſto: habebat enim hæc ſerva duos filios.

Hoc

Hoc pius Aeneas [1] misso certamine tendit
[2] Gramineum in campum, quem [3] collibus undiq; curvis
Cingebant silvae: mediâque in valle [4] theatri
[5] Circus erat, [6] quò se multis cum [7] millibus [8] heros
[9] Consessu [10] medium tulit, [11] exstructoque resedit.
[12] Hic, qui fortè velint rapido contendere cursu,
Invitat [13] pretiis [14] animos, & praemia [15] ponit.
Undique conveniunt Teucri, mistique [16] Sicani,
[17] Nisus & Euryalus [18] primi.
Euryalus formâ [19] insignis, [20] viridique juventa:
[21] Nisus amore [22] pio [23] pueri. [24] Quos deinde [25] secutus
[26] Regius egregiâ Priami de stirpe Diores.
[27] Hunc Salius, simul & Patron: [28] quorum alter Acarnan,
[29] Alter ab Arcadio, [30] Tegeaeae sanguine gentis.
[31] Tùm duo [32] Trinacrii juvenes, Helymus Panopesque,
[33] Adsueti [34] silvis, comites senioris Acestae.
[35] Multi praeterea, quos fama obscura [36] recondit.
Aeneas [37] quibus in mediis sic [38] deinde locutus:
[39] Accipite haec animis, laetasque advertite mentis:
Nemo ex hoc numero mihi non [40] donatus abibit.
[41] Gnossia [42] bina dabo [43] levato [44] lucida ferro

1 Dimisso, omisso: Simplex pro composito. 2 Graminosum, ut aptum propter soli æqualitatem certantis cursu. 3 Quæ erant in collibus. 4 Spectaculi. 5 Locus aptus cursui, circum quem in coronæ formam sederent spectatores, ut in Circensibus solent. Forma spatii *Circi* Romani erat oblonga: in circuitu spectacula erant, in quibus equites & patres spectabant; in summo *Circi* Carceres erant, unde equi juncti curribus prosiliebant. 6 Ad quem circum aut campum. 7 Ipsum stipantibus. 8 Æneas. 9 In consessu, id est, loco ad considendum apto, vel concilio hominum in uno loco sedentium. 10 Qui locus in incessu regum ac principum est. 11 Paulò ante. 12 In hoc circo inter nobiles Trojanos sedens Æneas. 13 Præmiis. 14 Eorum. 15 Constituit illius. 16 Siculi. 17 Trojani: quorum res gestæ describuntur l. 9. 18 Sc. *conveniunt*. 19 Decoratus. 20 Adhùc florente. 21 Sc. *insignis* aut *convenit*. 22 Casto & honesto. Attico & Lacedæmonio, inquit Plutarchus lib. de educat. non Thebano aut Cretensi. 23 Euryali. 24 Quos duos, Euryalum sc. & Nisum. 25 Sc. *est*. 26 De regali prosapia. 27 Diorem secuti sunt. 28 Quorum duorum prior Salius erat de Acarnania, id est, Epirota. *Acarnania* enim pars Epiri est. 29 Erat. 30 Arcadiæ oppidi: cujus incolæ aliquando Spartanos prælio vicerunt, & ad unum omnes occiderunt. 31 Posteà secuti sunt 32 Sicilienses. *Trinacria* enim, ut suprà diximus, Sicilia dicebatur, à tribus suis promontoriis. 33 Venatores & nobiles. 35 Venationi. 35 Alii convenêre. 36 Occulit, & innominatos tenet. 37 Inter quos medius Æneas, vel in quorum medio. 38 Postquam convenerant. 39 Intelligite, id est, advertite animos ad ea, quæ dicturus sum. 40 Aliquo dono auctus. 41 Cretensia. Species pro genere. *Gnossus* enim civitas Cretæ, quæ sagittariis clara, & Minois regia fuit. 42 Singuli duo optimi pariter ac nobilissimi generis hastilia, sive tela missilia. 43 Lævigato, nitido, ac candefacto. 44 Resplendentia.

Spicula, [1] caelatamque argento [2] ferre [3] bipennem.
Omnibus hic erit [4] unus honos. [5] Tres [6] praemia [5] primi
Accipient, flavâque [7] caput nectentur [8] olivâ.
Primus equum [9] phaleris insignem victor habeto:
Alter [10] Amazoniam pharetram, plenamque sagittis
[11] Threïciis, lato quam circùm plectitur [12] auro
[13] Balteus, & tereti [14] subnectit [15] fibula [16] gemmâ.
Tertius [17] Argolicâ hac galeâ [18] contentus abito.
Haec ubi [19] dicta, [20] locum [21] capiunt, [22] signoque repente
[23] Corripiunt spatia audito, [24] limenque relinquunt,
[25] Effusi [26] nimbo similes: simul [27] ultima signant.
Primus abit, longeque ante omnia [28] corpora Nisus
Emicat, & ventis & [29] fulminis [30] ocior alis.
Proximus [31] huic, [32] longo [33] sed proximus [32] intervallo,
Insequitur Salius: [34] spatio post deinde relicto
[35] Tertius [36] Euryalus.
Euryalumque Helymus sequitur: quo deinde [37] sub ipso
Ecce volat, [38] calcemque terit jam [39] calce Diores,

1 Insculptam. 2 Reportandam à me. 3 Securim ancipitem, manubrio & argento cælato instructam. 4 Æqualis. Q. d. Singuli, sive in primis, sive in postremis sint, duo spicula: unamque securim, seu bipennem accipiunt. 5 Victores sc. qui primi ad metam percurrerint. 6 Merita. 7 Habebunt caput nexum. 8 Alludit ad Olympia, in quibus victor oleâ coronabatur, quia olea neque cariem sentit, neque vetustatem, volentes eos significare pugiles, aut cursu certaturos indefessum ac constantem animum habere debere. 9 Ornamentis equinis insigniter ornatum. 10 Thecam sagittariam, quali utuntur Amazones, quæ habiles ad arcum sunt, & celeres ad cursum: *vel*, superstitem ex spoliis Amazonum, quæ populabundæ Phrygiam invaserant, vel etiam ex iis, quæ auxilio Priamo venerant, duce Penthesilea. 11 Thraciis. 12 Ex lato auro. 13. Cingulum militare. 14 Subnexam tenet. 15 Ornamentum cinguli ad vestem subligandam. 16 Lapillo pellucido, aut unione. *Gemma* quoque est oculus vitis, quem primò emittit. Virg. *Turgent in palmite gemmæ.* 17 A Græcis fortè, in fugam versis, ablata. 18 Innuit tertium præmium secundo & primo vilius esse. 19 Sunt ab Ænea. 20 Carceres, lineam, aut locum, undè cursus initium fit. 21 Cursores. 22 Ad prosiliendum: hoc enim signum dabatur, ne priùs excurrerent. 23 Raptim transeunt, invadunt. Georg. 1. de equit. *Addunt se in spatia.* 24 Carceres è quibus prosiliebant, lineam, aut signum creta factum. 25 Effundentes se. Elegans Metaphora, qua admirabilem cursus celeritatem velocitatemque indicat. 26 Ventis pluviosis, qui, *Quà data porta ruunt.* Hyperbole. 27 Metam oculis directè intuentur ac designant aviditate vincendi, ut ad eam directo tramite, & ita breviore spatio, percurrant. 28 Reliqua sc. 29 Quibus fulmen videtur deferri. Ab avium similitudine, quarum in volatu sita est pernicitas. 30 Velocior. 31 Niso. 32 Longa distantia. 33 Sc. *tamen*: quia nemo erat propior, licet ipse non esset prope. 34 Intervallo. 35 In ordine. 36 Sequitur. 37 Post quem ipsum. 38 Postremam partem pedis ejus. 39 Pede suo.

Incum-

Incumbens [1] humero: [2] spatia & si plura [3] supersint,
Transeat [4] elapsus [5] prior, [6] ambiguumque relinquat.
Jamque fere spatio extremo, fessique [7] sub ipsam
Finem adventabant; levi cum [8] sanguine Nisus
Labitur infelix: [9] caesis [10] ut fortè juvencis
[11] Fusus humum viridisque [11] super madefecerat herbas.
Hìc [12] juvenis jam victor ovans vestigia presso
Haud tenuit [13] titubata solo; sed pronus in ipso
Concidit [14] inmundoque fimo [14] sacroque cruore.
Non [15] tamen [16] Euryali, non [17] ille oblitus [18] amorum:
Nam sese [19] opposuit Salio per [20] lubrica surgens.
[21] Ille autem [22] spissa [23] jacuit revolutus arenâ.
[24] Emicat Euryalus, & [25] munere victor [26] amici
[27] Prima tenet, [28] plausuque volat fremituque [29] secundo.
Post Helymus subit, & nunc [30] tertia palma Diores.
[31] Hìc [32] totum caveae consessum ingentis, & ora
[33] Prima [34] patrum magnis Salius [35] clamoribus inplet;
[36] Ereptumque [37] dolo reddi sibi poscit honorem.
[38] Tutatur favor Euryalum, [39] lacrimaeque decorae,

1 Helymi. 2 Quod si plus spatii ad metam superfuisset. id est. nisi Helymus tramitem directum occupasset, Diores Helymum in cursu jam æquum & ambiguum, præversus, à tergo reliquisset 3 Ergo haud procul à meta aberant. 4 Diores 5 Quàm Helymus. 6 Incertum victoriæ. 7 Paulum circa ipsam metam constitutam. 8 Hostiarum, quæ, pro morê, ante Agonalia sive certamina cædebantur: ut Iliad. 23. 9 A Cloantho, aut ab aliis cursoribus. 10 Secundum quod. 11 Erat fusus super humum. Tmesis ergo hic est: q. d *superfusus* 12 Nisus. 13 Titubantia. vacillantia. trepidantia. Enallage generis. 14 Qui erat ejectus ex extis. 15 Licet lapsus esset. 16 Amici sui. 17 Nisus. 18 Erga Euryalum. Nam cùm cecidit Nisus, opposuit se Salio, ut Euryalus haberet palmam. 19 Nisus. Sic apud Homerum Palladis favore superat Ulysses. 20 Pingui perfusa, & labi facientia. 21 Salius, qui proximus Niso hæserat in excursu. 22 Sanguine vitulino concreta. 23 Dolo Nisi. 24 Prosiliit prioribus jacentibus. Namque beneficio Nisi prolapsi, qui pedem Salio objecerat, primus ad metam procurrit 25 Beneficio. 26 Nisi. 27 Spatia, aut loca: τὰ πρῶτα. 28 Favore spectatorum. 29 Favorabili. 30 Tertius victor, tertiæ palmæ assecutor *Et certamen erat Corydon cum Thyrside magnum*. 31 Ex hoc facto. 32 Omnes spectatores considentes in ingenti circo cavo: quia in medio ejus currebatur. *Cavea* propriè est locus in theatro, velis opertus, ex quo populus ludos spectabat. 33 Primùm, præcipuè. 34 Æneæ & procerum Trojanorum spectantium. Alludit ad Romanorum Senatum, in quo *Patres* vocabantur centum illi Senatores, quos Romulus ad Reip. curam elegerat. 35 Qui ab illis exspectavit potius subsidium, quam à junioribus, sciens quod tueretur favor Euryalum. 36 Sibi 37 Nisi sc. qui se ei currenti opposuerat. 38 Favor totius juventutis protegit causam Euryali. 39 Quas emiserat timore, quod tanto & tam insperato honore fraudaretur.

Gra-

Gratior & pulchro [1] veniens in corpore [2] virtus.
[3] Adjuvat, & magnâ [4] proclamat voce Diores.
[5] Qui [6] subiit palmae, [7] frustràque ad praemia [8] venit
[9] Ultima, [10] si primi Salio redduntur honores.
Tum pater Aeneas, Vestra, inquit, munera vobis
[11] Certa manent, [12] pueri; & [13] palmam movet [14] ordine nemo:
Me liceat [15] casus miserari [16] insontis amici.
Sic fatus, [17] tergum [18] Gaetuli [17] inmane leonis
Dat Salio, [19] villis onerosum atque [20] unguibus aureis.
[21] Hic Nisus, [22] Si tanta, inquit, sunt praemia victis,
Et te labsorum miseret; quae munera [23] Niso
Digna dabis? primam merui qui [24] laude coronam;
Ni me, quae & Salium, [25] Fortuna inimica [26] tulisset.
Et simul his dictis faciem [27] ostentabat, & udo
[28] Turpia membra [29] fimo. [30] Risit pater optimus olli,
Et clipeum [31] efferri jussit, [32] Didymaonis [33] artes,
Neptuni sacro [34] Danais de poste refixum.
Hoc [35] juvenem egregium praestanti munere donat.
Post, ubi [36] confecti cursus, & dona [37] peregit:

1 Proveniens, crescens. 2 Et sc. præmium affert. 3 Juvat Diores causam Euryali: excludendus sc. à tribus primis præmiis, si modo Salio stet primus locus. 4 Pro eo clamat. 5 Diores. 6 In locum proximum victoriæ venit, si Euryalo primus locus contingat. 7 Neque enim tùm tertius, sed quartus fuisset victor, & nil, nisi bipennem cum duobus spiculis, habuisset. 8 Venerit, aut venisset. 9 Quarta. 10 Quia tunc secundi redderentur Euryalo, & tertii Helymo. 11 Indubitata 12 O Juvenes. Eadem ratione juvenes patres appellant *senes*. 13 Victoriam. Metonymia signi pro re significata. 14 Sc. *suo*, id est, constituto 15 Infortunium ex lapsu misericordia prosequi. 16 Salii, qui citra culpam suam dolo Nisi lapsus est, atque ita ultimus ad metam pervenit. 17 Corium tergi, id est, tergus sive pellem ingentem & horrendam. 18 Getulici. 19 Densitate pilorum, & floccis, quales in jubis leonum videmus, valdé grave, quod oneri erat, & gravabat portantem. 20 Habens ungues aureos. 21 Post hoc factum. 22 A minori ad majus: Si Salio, qui in secundo cursu adhuc circa metam, priusquam fraude Nisi prolaberetur, proximas partes à primo tantum tenebat, tam luculentum præmium detur; quantum Niso debetur, qui primus emicuisset ad metam nisi fortunæ iniquitate per lubricum in terram corruisset? 23 Id est, mihi: loquitur enim de se. 24 Laudis, aut laudabili virtute in cursu, licet casu amiserim. Consequens pro antecedente. 25 Infortunium. 26 Abstulisset in praemio. 27 Frequenter ostendebat, ut Æneæ simul affectus erga se concitaret: alia qui *ostentare* insolenter & arroganter ostendere significat. 28 Obscœna. 29 Limo. 30 Æneas arrisit illi. 31 Ex armamentario in medium proferri. 32 Ab artifice munus laudat. 33 Opus artificiosum. 34 A Danais, templa in Trojano excidio profanantibus, detractum, dissolutum, sublatum & ab Heleno donatum Æneæ. 35 Nisum, qui alioqui in cursu primas tenuisset. 36 Consummati sunt. 37 Distribuit Æneas. Est autem Ellipsis, sc. sic, *dicit*.

Nunc, si cui virtus animusque in pectore [1] praesens,
Adsit, & [2] evinctis [3] adtollat brachia [4] palmis.
Si ait, & [5] geminum [6] pugnae proponit [5] honorem:
[7] Victori velatum [8] auro [9] vittisque juvencum;
Ensem, atque insignem galeam, [10] solatia [11] victo.
Nec [12] mora; continuò [13] vastis cum viribus [14] effert
Ora Dares, [15] magnoque virûm se murmure tollit:
[16] Solus qui [17] Paridem [18] solitus contendere [19] contra:
Idemque [20] ad tumulum, quo [21] maximus [22] occubat Hector,
[23] Victorem [24] Buten [25] inmani corpore, [26] qui se
[27] Bebryciâ veniens [28] Amyci de gente [29] ferebat,
[30] Perculit, & fulvâ [31] moribundum extendit [32] arenâ.
[33] Talis [34] prima Dares caput [35] altum in praelia tollit,
Ostenditque humeros latos, [36] alternaque [37] jactat
Brachia [38] protendens, & verberat [39] ictibus auras.

1 Præstans, promptus est, id est, si cui insit prompta animi alacritas. 2 Extra manicas vinctis cæstibus. 3 Erigat. 4 Manibus Synecdoche. 5 Duó diversa præmia honorifica, quorum unum victori, alterum victo cedat. 6 Cæstuum pugna erat è pugillatus genere, ubi pugnis res agebatur, sed armatis: tanquam si qui chirothecis è corio bubulo iisque ferro & plumbo affixo gravibus, quæ lotis alligabantur brachiis & cubitis, ne exciderent, armati inter se decertarent 7 Sc. *proponis.* 8 Auratis cornibus. 9 Sc. *rosaceis*, id est, sertis caput cingentibus. 10 Quæ habeat pro solatio. 11 Sc. *proponit.* 12 Sc *fit.* 13 Ingentibus. 14 Synecdochice, id est, se extollit. 15 Et magna admiratione & stupore Trojanorum & Siculorum spectantium erigit atque effert se. 16 A signis invicti roboris, & exercitati ingenii in pugillatu, quòd cum Paride & strenuo pugile olim se committi consueverit. 17 Qui, utcunque propter Helenam raptam imputetur illi mollities, erat tamen strenuus & fortis: namque expositus propter Hecubæ somnium in sylvis (somniaverat enim facem se, qua postea Troja comburetetur, in utero gestare) & inter pastores educatus pugillatu claruit, adeoque in solemnibus Ludis cum Hectore cæstuum pugna certans, à fratre agnitus est. 18 Sc *erat.* 19 Anastrophe 20 In ludis funebribus, ad Sigæum ubi conditus erat Hector Non solùm enim Priamus Hectori filio justa persolvit in Sigæo, sed etiam ludos in ejusdem honorem ad sepulchrum illius instituit: quibus Dares Buten vicit. 21 Bellatorum. 22 Sepultus jacet: vel *occubat* id est, occubuit. Enallage temporis. 23 Aliorum. 24 Filium Amyci, qui Neptuni filius, rex Bebryciorum, à Polluce victus cæsusque, pugil tamen strenuus, ut & Butes fil. 25 Ingenti. 26 Butes. 27 De gente Bithinianâ ortus. 28 Bithiniæ regis. 29 Extollebat, prædicabat. Erat enim filius Amyci: ex quo postea Eryx in Siciliâ procreatus. 30 Percussit. 31 Buten seminecem, morienti similem, vel morti proximum 32 In qua certabant. 33 Tali famâ celebratus, tali gloria elatus, quod sc. Paridis Antagonista fuerit, & Buten exercitatissimum pugilem superarit. 34 Primus præliaturus. 35 Altum. 36 Vicissim, nunc hoc, nunc illud. 37 Sc *ea.* 38 Longe extendens, ventilans. 39 Inanibus sc. ad ostentationem, & ut cæteris terrorem incuteret.

Quae-

Quaeritur [1] huic [2] alius: nec quisquam ex agmine tanto
Audet [3] adire virum, manibusque inducere [4] caestus.
Ergo [5] alacris, cunctosque putans [6] excedere [7] palmâ,
[8] Aeneae stetit ante pedes: nec plura [9] moratus,
Tùm laevâ taurum cornu tenet, atque ita fatur:
Nate [10] Deâ, si nemo audet se [11] credere pugnae,
[12] Quae finis standi? [13] quò me decet usque [14] teneri?
[15] Ducere dona jube. Cuncti simul [16] ore fremebant
Dardanidae, reddique [17] viro [18] promissa jubebant.
[19] Hîc [20] gravis [21] Entellum dictis [22] castigat Acestes,
Proxumus [23] ut [24] viridante [25] toro consederat [26] herbae:
Entelle, [27] heroum quondam fortissime [28] frustrà,
Tantane [29] tam patiens nullo [30] certamine [31] tolli
[32] Dona sines? ubi nunc nobis [33] deus ille magister
[34] Nequidquam memoratus [35] Eryx? ubi [36] fama per omnem
[37] Trinacriam, & [38] spolia illa tuis [39] pendentia tectis?
[40] Ille sub haec: [41] Non laudis amor, nec gloria [42] cessit
Pulsa metu; sed [43] enim gelidus [44] tardante senectâ

1 Contra hunc. 2 Alter compugil qui secum certet. 3 Congredi cum Darete. 4 Armaturas, quibus illum cædat. 5 Lætus & exultans. 6 Se superare arte & virtute pugilum, sive omnes pugnam detrectare ratus. 7 Al. palmâ 8 Ingens fastus ex hoc innuitur, nimium sc. elatus, neminem sibi antagonistam constitui, ac ob id ferocior. 9 Exspectans, sive non amplius moratus. 10 Venere. 11 Committere pugnæ, id est, mecum in arenam descendere. 12 Quis modus est standi, id est, quamdiu aut cur hic stamus otiosi? 13 Quousque. Tmesis 14 Morari. 15 Abducere taurum. 16 Magno clamore Daretis verbis applaudebant. Metaphora. 17 Dareti, quicum nemo congredi auderet. 18 Præmia, quasi debita. 19 Ex hoc Daretis dicto. 20 Magnæ autoritatis vir, ob majestatem regiam. 21 pugilem præstantem, sed seniorem 22 Graviter objurgat. 23 Secundum quod 24 Virescente. 25 In toro. 26 Aggesto ex herbis. 27 Commemoratione pristinæ virtutis Entellum ad certamen adhortatur. 28 Si tam patiens sinas præmia hæc abire, & si nunc certamen detrectes inire cum ferociente illo juvene tantoperè se præ omnibus efferente. 29 Pusillanimus. 30 Commisso. 31 Auferri, abduci. 32 Præmia. 33 Heros divinas laudes in pugillatu consecutus 34 Frustra nominatus & clarus, si nulla ejus in disciplina relicta est peritia. 35 Filius Butæ, modò dicti, & Veneris (aliis. Lycastes) frater Æneæ rex Siciliæ, magister Entelli. 36 Memorata sc. A nominis celebritate & signis veterum victoriarum exhortatio. 37 Siciliam; à tribus promontoriis 38 Et ubi sunt illa spolia, &c 39 Ex more & honore athletarum, qui liminibus suis spolia, devictis antagonistis detracta, suspendebant, ut se ipsi celebrarent, & alios item ad virtutem excitarent. 40 Entellus respondit post hæc. 41 Removet a se suspicionem ignaviæ & metus: transfertque detrectationis causam in senilis ætatis tarditatem. 42 Et pectore meo. 43 Certè. 44 Tardum faciente.

[1] Sanguis hebet, frigentque [2] effaetae in corpore vires.
Si mihi, quae quondam fuerat, quâque [3] inprobus iste
Exsultat [4] fidens, si nunc foret [5] illa juventas:
Haud equidem [6] pretio inductus [7] pulchroque juvenco
[8] Venissem: nec dona moror. Sic deinde locutus,
In medium [9] geminos inmani pondere [9] caestus
Projecit; quibus [10] acer [11] Eryx in proelia [12] suetus
[13] Ferre manum, duroque [14] intendere brachia tergo.
[15] Obstupuêre [16] animi. Tantorum ingentia septem
[17] Terga boum plumbo insuto ferroque [18] rigebant.
[19] Ante omnis [20] stupet ipse Dares, [21] longèque recusat:
Magnanimusque [22] Anchisiades, & pondus & ipsa
Hùc illùc [23] vinclorum inmensa volumina [24] versat.
Tùm [25] senior talis referebat pectore voces:
[26] Quid, si quis caestus [27] ipsius & Herculis arma
[28] Vidisset, [29] tristemque [30] hoc ipso in litore [31] pugnam;
Haec [32] germanus Eryx quondam [33] tuus [34] arma gerebat.
Sanguine [35] cernis adhùc fractoque infecta [36] cerebro.
[37] His magnum [38] Alciden contra [39] stetit: his ego [40] suetus;

1 Id est, vigor pigrescit propter senectutem Metaphora à ferro ad sanguinem 2 Omnem foeturam enixae, id est, quae nullam vim retinuerunt. 3 Improbandus Dares, propter jactantiam 4 Confidens. 5 Emphatice: audacem fortemque se fuisse indicat. 6 Non praemio, sed gloriâ. 7 Quantumvis pulchro. 8 In certamen. 9 Binas & aequalis magnitudinis armaturas manuum 10 Strenuus. 11 Filius Veneris A personae dignitate caestuum praestantiam arguit, 12 Assuetus: solitus erat. 13 Conferre. Simplex pro composito. 14 Innectere seu ligare brachia caestuum loris sive zonis è tergore boum. 15 Cum stupore admirati sunt pondus caestuum. 16 Spectantium 17 Tergora. 18 Rigida stabant 19 Praecipuè. 20 Cum stupore miratur hujusmodi caestus Erycis. 21 Et valdè negat se tam gravibus caestibus pugnaturum esse. 22 Anchisae filius Æneas. 23 Caestuum lora, fascias, quibus brachia & manus vincirentur. 24 Frequenter vertit & jactat. 25 Entellus, senex miles. 26 Sc *diceret*. 27 Emphaticè, à minori ad majus: q. d. Hi caestus vobis graves & magni videntur: sed nihil ad Herculis caestus, quibus ille Erycem vicit & occidit. 28 Tùm demum fuisset, quod obstupesceret Dares, reliquique. 29 Cruentam, in quâ Eryx occisus est. 30 Quae hìc inter Herculem & Erycem commissa est. 31 Boum ex Hispania ab Hercule actorum unus ex Rhegio Italiae in Siciliam tranavit; repetebat Hercules; Erycem abnegantem caestuum pugnâ interfecit. 32 Ομομήτριος, Butae fil. ex Venere, vel, Lycaste potius, nobili scorto, quae ob formam eximiam *Venus* dicta. 33 Apostrophe ad Æneam, cujus frater erat Eryx. 34 Caestus. 35 Haec arma. 36 Erycis ab Hercule occisi 37 Caestibus sc. quos recusat Dares. 38 Herculem, ab Alcaeo avo, Amphitryonis patre. 39 Eryx. 40 Ego solitus sum his caestibus pugnare tunc.

Dùm

Dùm [1] melior vires ſanguis dabat, [2] aemula necdùm
Temporibus [3] geminis [4] canebat ſparſa ſenectus.
Sed, ſi [5] noſtra Dares haec Troïus arma recuſat,
Idque pio [6] ſedet Aeneae; [7] probat auctor Aceſtes;
[8] Aequemus pugnas. [10] Erycis tibi [11] terga remitto:
Solve metus, & tu [12] Trojanos [13] exue caeſtus.
Haec [14] fatus, [15] duplicem ex humeris rejecit [15] amictum,
Et magnos membrorum artus, magna oſſa [16] lacertosque
[17] Exuit, atque ingens mediâ [18] conſiſtit [19] arenâ.
Tum [20] ſatus [21] Anciſâ caeſtus [22] pater [23] extulit [24] aequos,
Et [25] paribus [26] palmas [27] amborum [28] innexuit armis.
Conſtitit [29] in digitos [30] extemplò arrectus uterque,
[31] Brachiaque ad ſuperas [32] interritus extulit auras.
[33] Abduxêre retrò longè capita [34] ardua ab ictu:
Inmiſcentque [35] manus manibus, [36] pugnamque [37] laceſſunt.
[38] Ille pedum melior [39] motu, fretusque juventâ:
[40] Hic membris, & [41] mole valens; ſed tarda [42] trementi
Genua [43] labant. [44] vaſtos quatit [45] aeger anhelitus artus.
Multa [46] viri [47] nequidquam inter ſe [48] volnera jactant,

1 Fortior. Periphraſis eſt virilis & robuſtæ ætatis, quà nervi & robur adhùc vigebant. 2 Ætati viri ſi invidens, vireſque ejus protrudens, viribus priſtinis inimica, contraria. 3 Ambobus. 4 Caneſcebat, cana erat. Periphraſis ſenii. 5 Noſtraria, id eſt, Sicilienſia arma. 6 Placet. Æn. 2. *Et ſedet hoc animo.* Æn. 4. *Si mihi non animo fixum, immotumque* ſederet. 7 Et approbat. 8 Hujus certaminis, qui inſtigavit. 9 Æquales faciamus cæſtus, ſeu inſtrumenta pugnandi, & paribus armis pugnemus 10 Quibus Eryx contra Herculem ſteterat, id eſt, Erycis cæſtibus & jure meo cedo, tu tuos, ego meos; æquos induemus 11 Tergora boum, plumbo & ferro infuto. 12 Quibus vos Trojani aſſueti eſtis. 13 Abjice, depone. 14 Locutus Entellus. 15 Abollam, quæ duplex veſtis eſt, ut chlamys. 16 Hypermeter verſus. 17 Denudavit. 18 Firmiter ſtat. 19 Sc. *in.* 20 Procreatus. 21 Et Venere. 22 Æneas. 23 In medium tulit. 24 Æqualis ponderis. 25 Conformibus, æqualibus. 26 Manus & brachia, quibus adnectebantur cæſtus. 27 Daretis & Entelli. 28 Vinxit cæſtibus. 29 Sc. *pedum*, quod tantò facilius & fortiùs percutit adverſarium, quantò fuerit corporis proceritate ſublimior. 30 Illicò. 31 Ventilat uterque, præluditque. 32 Uterque non territus. 33 Ambo. 34 Erecta & ſublimia. 35 Χερσὶ χεῖρας. 36 Futuram. 37 Irritant, provocant lentiùs: ſicut tauri ineuntes cornua cornibus 38 Dares laceſſit pugnam. Addit enim obiter perſonarum deſcriptiones: Daretis ab agilitate & motu corporis, ætateque juvenili: Entelli verò, à vaſtitate corporis robuſti & ſenectæ. 39 Agilitati in occurſu recurſuque. 40 Entellus laceſſit pugnam. 41 Membrorum mole præſtans. 42 Sc. *ſenio.* 43 Titubant, labanti ſimilia. 44 Magnos 45 Moleſte editus. 46 Viriliter concertantes. 47 Fruſtrà; quia neuter proſterni, nec vinci potuit. 48 Ictus.

[1] Multa [2] cavo lateri [3] ingeminant, & pectore vaſtos
Dant ſonitus, [4] erratque auris & tempora circùm
Crebra manus: duro crepitant ſub [5] vulnere [6] malae.
Stat gravis Entellus, [7] niſuque inmotus eodem,
[8] Corpore [9] tela [10] modò atque oculis [11] vigilantibus [12] exit.
[13] Ille, [14] velut celſam oppugnat qui [15] molibus urbem,
Aut [16] montana [17] ſedet circùm caſtella [18] ſub armis,
Nunc hos, nunc illos aditus, omnemque [19] pererrat
Arte locum; & variis [20] adſultibus [21] inritus urguet.
[22] Oſtendit dextram inſurgens Entellus, & altè
Extulit: [23] ille ictum venientem [24] à vertice velox
Praevidit, celerique elabſus corpore [25] ceſſit.
Entellus vires [26] in ventum effudit; & [27] ultrò
Ipſe gravis, graviterque ad terram [28] pondere vaſto
Concidit: ut [29] quondam [30] cava concidit aut [31] Erymantho,
Aut [32] Idâ in magnâ [33] radicibus eruta pinus.
Conſurgunt [34] ſtudiis Teucri, & [35] Trinacria pubes:
[36] It clamor [37] caelo, primusque adcurrit Aceſtes,
[38] Aequaevumque ab humo [39] miſerans [40] adtollit amicum.
At non tardatus caſu neque territus [41] heros,

1 Vulnera, id eſt, multos ictus. Anaphora. 2 Per latus brachiis detectum. 3 Alios poſt alios ictus ingerunt. 4 Vagatur, incerte percutiendo. 5 Ictu. 6 Maxillæ 7 Conatu ſive agitatione membrorum 8 Corporis declinatione ictus eludit: & ab ictus lineâ ſe ſubducit: adeoque exit. 9 Ictus cæſtus Daretis, longè venientes, quia gravius lædunt. 10 Solummodo. 11 Proſpicientibus. Curam attentiſſimam in avertendis declinandiſque ictibus ſtatuit 12 Vitat, declinat, effugit. 13 Dares. 14 Sicut is 15 Magnis machinis. 16 In montibus ſita. 17 Circumſidet, obſidet. 18 In armis. 19 Circumvagatur artificioſe 20 Oppugnationibus. 21 Fruſtratus à primo conatu, operamque ludens Dares. 22 Inſurgens (ut deſuper incuſiat) attollit dextram, ictum graviorem minatus. 23 Dares, qui Entelli geſtus notat. 24 Deſuper. 25 Locum dedit dextræ, ita ut non pertingeretur. 26 Quia nihil obſtaculi invenit Proverbiali forma ſignificat Entellum aberrare à corpore Daretis 27 A nemine alio impulſus. 28 Corpore valde magno 29 Aliquando 30 Vetuſtate, carie & annis exeſa atque excavata, annoſa 31 Nemoroſa Arcadiæ monte: in quo Hercules aprum prodigioſæ magnitudinis, omnia circumcirca vaſtantem interfecit; qui & inde *Erymanthius aper* dictus fuit. Species pro genere, ut & in *Idâ*. 32 Phrygiæ monte: ut & Cretæ altero cognomine. 33 A radice evulſa 34 Studioſis officiis, favoribus & commiſeratione Entelli 35 Siciliensis juventus 36 Diffunditur. 37 Ad cælum uſque. Hyperbolice. 38 Æqualis ævi. 39 Caſum ejus deplorans. 40 Idque ex æqua pugillatus lege, ut caſu collapſus elevetur: alioqui caſui non virtuti ceſſerit victoria 41 Vir magnanimus & Heroïca virtute præditus Entellus.

[1] Acrior

[1] Acrior ad pugnam redit, ac [2] vim suscitat ira.
Tùm pudor [3] incendit vires, & [4] conscia virtus:
[5] Praecipitemque Daren [6] ardens agit [7] aequore toto;
Nunc dextrâ ingeminans ictus, nunc [8] ille sinistrâ.
[9] Nec mora, nec [10] requies. Quàm multa grandine [11] nimbi
Culminibus crepitant; [12] sic densis ictibus [13] heros
[14] Creber utraque manu pulsat versatque Dareta.
[15] Tùm pater Aeneas, procedere [16] longius [17] iras,
Et saevire animis Entellum haud [18] passus acerbis;
Sed finem [19] imposuit pugnae, [20] fessumque Dareta
Eripuit, [21] mulcens dictis: ac talia fatur:
Infelix, quae tanta [22] animum dementia [23] cepit?
[24] Non vires [25] alias, conversaque numina sentis?
[26] Cede deo. Dixitque & proelia [27] voce diremit.
Ast [28] illum fidi [29] aequales, genua [30] aegra trahentem,
[31] Jactantemque [32] utroque caput, [33] crassumque cruorem
Ore [34] ejectantem, mistosque in sanguine dentis,
Ducunt [35] ad navis; galeamque, ensemque [36] vocati
Accipiunt: [37] palmam Entello [38] taurumque relinquunt.
Hic [39] victor, superans animis, tauroque superbus:

1 Quam prius fuerat. 2 Robur. Unde Peripatetici iram *fortitudinis cotem* esse dixerunt. 3 Auget. 4 Quam sibi inesse nôrat; sciebat enim se contra Dareta stare posse. 5 Præcipitanter fugientem. Ira excandescens 7 Per totam planitiem. Quem juventa superbum fecerat: ille, qui pedùm melior fuerat motu, sic cedebat Entello, ut insequentis senis ictus vitare non posset. 9 Fit in Entello. 10 In Darete, aut in utroque. 11 Nubes grandinosæ per tecta crepitum edunt, dum grando decidit. 12 Tam. 13 Entellus. 14 Crebro 15 Cùm neuter pugilum in arenam descenderit injuriam internecina pugna ulturus; sed laude & præmio invitatus: munerario licet prælium dirimere, atque alterutrum subtrahere. 16 Ad gravius malum. 17 Entelli 18 Est. 19 Dato signo. 20 Cursu & ictibus cæsum. 21 Mitigans & consolans verbis consolatoriis 22 Tuum. 23 Invasit? 24 An non advertis ab illo stare vires plusquam mortales, pugnæ fortunam & Deos? cede itaque tempori, fortunæ, Deo. Mulcet Dareta Æneas, in Deos mutatus, conversaque numina iniquum quasi pugnæ exitum conferens, ut l. 2. Æneam Venus: *Verùm inclementia Divûm has evertit opes.* 25 Quam humanas, aut Entelli. 26 Da locum numini, quod nunc in Entello est. 27 Sermone suo dirupit. 28 Dareta. 29 Coævi ejus. 30 Saucia & defatigata 31 Præ dolore. 32 In utramque partem modo in dextram, modo in sinistram, mortuo similis: ἀνάπωρος. 33 Spissum, concretum. 34 Evomentem. 35 Extra conspectum populi. 36 Ab Ænea, ad recipienda solatia victo. Neque enim per verecundiam Daretis victi sponte erant postulaturi. Macrob. 4. Sat. 1. c. & tamen luculentiore munere auctus est victus quam victor, quippe sibi virtus pulcherrima merces, sibi vel indotatæ pretium 37 Victoriam, commune omnium certaminum præmium, utcunque nulla mentio ejus priùs facta sit. 38 Allusum ad Rom. morem, immolandi bovis post certamina. 39 Entellus exsultans spiritus ferocia, ex victoria.

[1] Nate Deâ, vosq; haec, inquit, [2] cognoscite, Teucri;
Et mihi quae [3] fuerint juvenili in corpore vires:
[4] Et quâ servetis [5] revocatum à morte Dareta.
[6] Dixit & [7] adversi contra stetit ora juvenci,
[8] Qui [9] donum astabat pugnae: [10] durosque reductâ
[11] Libravit dextrâ media inter [12] cornua [13] caestus
[14] Arduus, [15] effractoque [16] illisit in ossa cerebro.
Sternitur, [17] exanimisq; tremens procumbit [18] humi bos.
[19] Ille [20] super talis effudit pectore [21] voces:
[22] Hanc tibi, Eryx, meliorem [23] animam [24] pro morte [25] Daretis
Persolvo: [26] hic victor caestus artemque [27] repono.
[28] Protenùs Aeneas [29] celeri certare sagittâ
[30] Invitat, [31] qui fortè velint; & praemia ponit:
[32] Ingentique manu malum de nave Seresti
Erigit; & [33] volucrem [34] trajecto in fune columbam,
[35] Quò tendant ferrum, malo suspendit ab alto.
[36] Convenêre viri: [37] dejectamque [38] aerea [39] sortem
Accepit [40] galea: & primus clamore [41] secundo
[42] Hyrtacidae ante omnis [43] exit locus Hippocoontis:
[44] Quem [45] modò navali [46] Mnestheus certamine [47] victor

1 O Ænea. 2 Observato senum decreto, quibus res suas gestas prædicare conceditur. Unde Horatius de senibus sic canit: *Difficilis, querulus, laudator temporis acti se puero, censor, castigatorque minorum.* 3 Amplificatio Majoris à Minori. 4 Cognoscite, quòd Dareta occidere potuissem, si voluissem. 5 Æneæ beneficio jam cædi subtractum. 6 Entellus. 7 Ex adverso stantis. 8 Juvencus. 9 Præmium victori. Per appositionem 10 Plumbo oppleros. 11 Librando incussit, quasi collimans ne ictus falleret, sed certus foret. 12 Juvenci. 13 Cæstum. Enallage numeri. 14 Entellus ingens. 15 Fractis ossibus. illisit cæstum in cerebrum. Hypallage. 16 Illidendo intrusit cæstum. 17 Mortuus. 18 Super humum. 19 Entellus. 20 Super cæsum Eryci taurum. 21 Verba dedicativa. 22 Taurum, gratiorem Eryci magistro & meo Heroi hostiam futuram, quàm si humanum libarem sanguinem. Allutum simul ad succidaneam, sicubi prior non litaret hostia. 23 Bovis. 24 Loco mortis. 25 Quia sufficisti vires, ut Dareta occidere potuissem 26 Ad postem Herculis. 27 Sepono, colloco Gladiatores, nec non artifices alii, si ætate graves, vulneribus invalidi, consilio artem improbantes, victoriis saturi, aut aliâ de causâ valedicerent arti suæ, tanquam emeriti & rude donati, artis suæ instrumenta Deo alicui, ad templi parietem suspensa, consecrabant. 28 Statim, peracto cæstuali certamine. 29 Celeriter emittenda. 30 Eos 31 Contendere. 32 Magna suorum multitudine. 33 Velocem. 34 Per foramen, quod erat in summitate mali. 35 Ad quam columbam dirigant sagittam. 36 Ad sortes faciendas, ut scirent quo ordine sagittas emittant 37 Deorsùm in fundum eius jactam. 38 Ex ære facta. 39 Singulorum. 40 Positæ in galeâ sortes erant. cum nominibus sagittariorum. 41 Subsequenti aut favorabili. 42 De genere Hyrtaci. 43 Exeundo fit. 44 Hippocoonta. 45 Paulo ante. 46 Sors aut locus Mnesthei exsilit è galeâ. 47 Duorum.

Con-

Consequitur, viridi Mnestheus evinctus [1] olivâ.
Tertius [2] Eurytion, tuus, ô [3] clarissime, frater,
[4] Pandare: [5] qui [6] quondam, jussus [7] confundere [8] foedus,
In medios [9] telum torsisti primus Achivos.
[10] Extremus, [11] galeaque ima [12] subsedit [10] Acestes;
Ausus & [13] ipse manu juvenum tentare [14] laborem.
[15] Tùm validis [16] flexos [17] incurvant viribus arcus
[18] Pro se quisque [19] viri, & [20] depromunt tela [21] pharetris.
[22] Primaque per caelum [23] nervo stridente sagitta
[24] Hyrtacidae juvenis [25] volucris [26] diverberat auras:
Et venit, [27] adversique infigitur arbore mali.
[28] Intremuit [29] malus, timuitque [30] exterrita pennis
[31] Ales, & ingenti sonuerunt [32] omnia [33] plausu.
[34] Pòst acer Mnesteus [35] adducto constitit arcu,
[36] Alta [37] petens; pariterque oculos telumque [38] tetendit.
Ast ipsam [39] miserandus [40] avem contingere [41] ferro
Non valuit: nodos & [42] vincula linea rupit,
Quis [43] innexa pedem malo pendebat ab alto.
[44] Illa [45] notos atque atra volans in nubila fugit.
Tùm [46] rapidus jamdudum arcu [47] contenta parato

1 Olea, nuperæ victoriæ signo. 2 Consequitur. 3 Trojanorum. Nam ob virtutem pro Deo habitus est. 4 Fuit hic Lycaonis filius, qui emissa sagitta vulneravit Menelaum congressum Paridi. 5 Qui jussu Minervæ in certamine Menelai & Paridis sagitta missa fœdera certaminis disturbasti Iliad. 4. 6 Aliquando, in primo aggressu Græcorum. 7 Violare. 8 Ictum sc. inter Græcos & Trojanos. 9 Sagittam. 10 Sors Acestæ regis ultimò exituta. 11 In infima parte galeæ, in quam sortes conjecerant. 12 In fundo anhæsit. Neque enim necesse erat sortem Acestis educi, qui ultimus erat. 13 Quamvis esset senior. 14 Exercitium laboriosum, id est, certamen sagittariorum, quod solis juvenibus relinqui oportet. 15 Post quam sortiti erant loca. 16 Incurvos flectunt. Hypallage, flectendo incurvant: vel *flexos*, id est flexibiles. 17 Intendunt. 18 Pro virili suâ. 19 Ad virtutem & vim, non ad sexum respicit. 20 Eximunt. 21 Thecis suis. 22 Ordine certamen sagittis avem petentium aggreditur. 23 Arcu nervato, id est, nervis munito. 24 Hippocoontis. 25 Velociter cedentes. 26 Frustra emittitur: cùm nec funem, nec columbam tangeret, quamvis malo infixa fuerit. 27 Oppositi, & ex adverso erecti. 28 Ab effectu violentiam jactu arguit. 29 Arbor, quæ in navi velum ferre solet. 30 Terrorem significans concussione alatum. 31 Columba. 32 Loca. 33 Clamore populi, putantis columbam esse percussam. 34 Posteà, id est, secundo loco. 35 Hypotyposis collimantis sagittam suam in columbam. 36 Locum columbæ. 37 Oculis & telo. 38 Direxit. 39 Miseratione dignus, quod à proposita meta aberraret, & victoria careret. 40 Columbam. 41 Teli. 42 Funem, cui alligata erat avis. 43 Habens pedem innexum. 44 Avis dissoluta. 45 Inventos. 46 Celer. 47 Tenens tela parata in arcu contento, id est, intento ad ejaculandum. Hypallage.

Tela tenens, [1] fratrem Eurytion [2] in vota vocavit,
Jam [3] vacuo laetam caelo [4] speculatus; & alis
Plaudentem nigra figit sub nube columbam.
Decidit [5] exanimis, [6] vitamque reliquit in astris
[7] Aetheriis, [8] fixamque refert delabsa sagittam.
[9] Amissâ solus [10] palmâ [11] superabat Acestes:
Qui tamen [12] aëreas telum contorsit in auras,
Ostentans artemque pater, [13] arcumque sonantem.
[14] Hîc [15] oculis [16] subitum [17] objicitur magnoque futurum
[18] Augurio [19] monstrum. Docuit post [20] exitus [21] ingens:
[22] Seraque [23] terrifici cecinerunt omina vates.
Namq; volans [24] liquidis in nubibus arsit [25] arundo,
Signavitque [26] viam [27] flammis, tenuisque [28] recessit
Consumta in ventos: [29] caelo [30] ceu saepè refixa
Transcurrunt, [31] crinemque volantia sidera ducunt.
[32] Attonitis haesêre animis, Superosque [33] precati
[34] Trinacrii Teucrique viri: [35] nec [36] maximus omen
[37] Abnuit Aeneas; sed [38] laetum amplexus Acesten
Muneribus [39] cumulat magnis, ac talia fatur:

1 Pandarum, qui in vivis peritissimus sagittandi, a Liciis pro Heroë colebatur: hujus itaque divinam quasi opem invocat. 2 Ad suscipienda vota. 3 In aperto & patenti aëre. 4 Postquam conspexerat. 5 Mortua & sine animâ. 6 Cùm Stellis ac astris aves ritè immolentur, laudat Macrobius Sat. l. 3. c 8. Poëtæ scientiam & judicium, qui volucrum in stellis animam reliquisse dixerit. 7 Altis. 8 In se, id est, in corpore suo. 9 Quia Eurytion eam meruerat. 10 Victoria. Signum victoriæ pro signato. Metonym. 11 Supererat, qui nondum sagittaverat. Cic. *Deque eo, quod ipsis superat, aliis gratificare volunt.* 12 Sublimes. 13 Per artificiosam emissionem teli, in quo summa sagittandi ars consistit. 14 Tùm 15 Spectantium. 16 Repente ortum 17 Ex occasione conjecti teli in vacuas auras, transit ad objecti prodigii narrationem 18 Prodigio. 19 Portentum insolitum, aliquid futurum monstrans. Est enim *monstrum* à *monstrando* dictum, quod sc. aliquid ante eventurum *monstret* ac denuntiet: ac omne id, quod contra rerum naturam fit, aut nascitur, significat. 20 Classis incensa, quod postea ex hac sagittâ accensa significari, serò intellexerunt agnoveruntque vates. 21 Ingentis rei: quando naves per Irim, à Junone missam, incensæ sunt. 22 Sero credita, vel futura ac postea eventura 23 Terrorem incutientes. 24 In liquido aëre 25 Sagitta Acestis arundinea. Materia pro materiato. Solebant enim ex arundine præstantissimæ sagittæ fieri. 26 Qua ferebatur. 27 Flammeo tractu. claritate flammarum: ut 2. I *Signantemque vias*: in eadem re. 28 Evanuit. 29 Ex vulgi, putantis revulsas è cœlo stellas cadere, opinione de meteoro stellæ cadentis. *Quæ si non cecidit, potuit cecidisse videri.* 30 Quemadmodum impressiones seu exhalationes, quæ à vulgo creduntur esse sidera, dissolutæ à firmamento transcurrunt sæpe per aërem. 31 Caudam incensam, in formam capillorum. 32 Suspensi erant. 33 Sunt. 34 Siculi. 35 Nec pro diro omine abhorruit, sed lætum interpretabatur. 36 Maximi animi. 37 Imo suscepit. 38 Quia putavit boni exitus indicium esse. 39 Auget eum, largiterque donat.

[1] Sume,

[1] Sume, pater: nam te voluit [2] rex magnus [3] Olympi
Talibus [4] auspiciis [5] exsortem ducere [5] honorem.
[6] Ipsius [7] Anchisae longaevi hoc munus habebis.
[8] Cratera inpressum signis: [9] quem Thracius olim
Anchisae genitori in magno munere [10] Cisseus
[11] Ferre sui dederat [12] monumentum & pignus amoris.
Sic fatus [13] cingit [14] viridanti tempora [15] lauro:
Et [16] primùm ante omnis victorem [17] adpellat Acesten.
Nec bonus Eurytion [18] praelato invidit honori;
Quamvis [19] solus avem [20] caelo dejecit ab alto.
[21] Proximus ingreditur [22] donis, qui [23] vincula rupit:
[24] Extremus, [25] volucri qui [26] fixit [27] arundine malum.
[28] At pater Aeneas, nondum [29] certamine [30] misso,
[31] Custodem ad sese comitemque [32] inpubis [33] Iüli
[34] Epytiden vocat, & fidam sic fatur ad aurem:
[35] Vade age, &, Ascanio, si jam puerile paratum
[36] Agmen habet secum, [37] cursusque instruxit equorum,
[38] Ducat [39] avo [40] turmas, & sese ostendat in armis,
[41] Dic, ait. Ipse omnem [42] longo [43] decedere circo

1 Ultro quasi tuum cape. Contra vatum praedictiones fingit omen ad Acesten pertinere, & illud suo arbitrio interpretatur. 2 Jupiter. 3 Coeli. 4 Portentis & signis bonis, suadentibus aliquid fieri sc. prodigio ardentis sagittae. 5 Praemium, extrà sortis & pacti ordinem, amplissimum: cui & pretium ponit à prioribus dominis & artificio, vel, exsortem id est, te exortem, id est, qui privatus es sorte. *Consors* verò, est ejusdem sortis. 6 Quod fuit ipsius, &c. 7 Laus poculi, à personae qualitate 8 Poculum cui imagines insculptae sunt 9 Cratera 10 Pater Hecubae, rex Thraciae 11 Asportare. 12 In memoriam sui, quod Anchisen illius admoneret. 13 Quoniam victorem in hoc certamine Acesten declaraturus est. 14 Viridi, perpetuo virenti: quod illi arbori nunquam decidant folia. 15 Alludit ad Pythia, in quibus victor corona laurea coronabatur. 16 Primò 17 Praeconis voce pronunciat, declarat. 18 Praelato Acesti honorem. 19 Et sic primum illi praemium deberetur. 20 Aëre, 21 Proxime Eurytiona, donis insignis & gloriabundus incedit Mnestheus. 22 Ad dona. 23 Funem diverberavit. 24 Ingreditur donis. 25 Hippocoon Hyrtacides. 26 Confixit 27 Sagitta arundinea. Metonymia 28 Transitio ad puerorum ludum. 29 Coetu certare volentium. 30 Dimisso Simplex pro composito. 31 Paedagogum, rectorem. 32 Adhuc impuberis. Innuit, ad pubertatem usque sub tutela & imperio paedagogorum pueros olim fuisse: deinde sui juris fieri solitos 33 Ascanii, filii Aeneae. 34 Epyti filium, Periphantem. Patronymicum. 35 Ito: Mandat Epytidi, ut suo jussu Ascanius puerorum agmen instinctum in circum secum producat. 36 Multitudinem militum: ab *agendo* dictum quod perinde ut labentis aquae cursus agatur. 37 Et instruxit equos ad cursum. 38 Sc *ut* 39 In honorem avi sui paterni Anchisae, in istius sc. parentalibus, ludisque funebribus. 40 Juvenes turmatim equitantes, ad praeludia belli. *Turma* equitum propriè est, & 32. equites complectitur: cui qui praeerat, *Decurio* dicebatur. 41 Al. *Sic ait*, sc. Aeneas. 42 Ita ut longus sit futurus circus ad equitatione futuram. 43 Al. *discedere*.

[1] Infusum populum, & campos jubet esse [2] patentis.
[3] Incedunt [4] pueri, pariterque [5] ante ora parentum
[6] Fraenatis [7] lucent in equis: quos omnis euntis
Trinacriae mirata [8] fremit Trojaeque juventus.
[9] Omnibus in morem tonsa [10] coma pressa corona
[11] Cornea bina ferunt praefixa hastilia ferro:
[12] Pars [13] laevis humero pharetras: [14] & [15] pectore summo
[16] Flexilis [17] obtorti [18] per collum [16] it circulus auri.
[19] Tris equitum numero [20] turmae, ternique [21] vagantur
[22] Ductores: pueri [23] bisseni [24] quemque secuti
[25] Agmine partito fulgent, paribusque [26] magistris.
[27] Una [28] acies juvenum, ducit quam parvus [29] ovantem
(Nomen [30] avi referens) Priamus; tua [31] clara, [32] Polite,
Progenies, [33] auctura Italos: [34] quem [35] Thracius albis
Portat equus [36] bicolor maculis; [37] vestigia primi
Alba [38] pedis, frontemque ostentans [39] arduus albam.
[40] Alter Atys, [41] genus [44] unde Atii [43] duxere Latini:
Parvus Atys, pueroque puer dilectus Iülo.
[44] Extremus, formaque ante omnis pulcher Iülus
[45] Sidonio est invectus equo: quem [46] candida Dido
Esse sui dederat monumentum & pignus amoris.

1 In circum. 2 Equitationi, & equorum cursui. 3 Ornate intrant campum 4 Quos Ascanius instruxerat. 5 In conspectu 6 Ut eos frenis coërceant. 7 Armis fulgentibus. 8 Applausu ac favore prosequitur pueros in equis procedentes in circum. 9 Omnibus in morem unum ac eundem comatu premebat galea, quam cinxit tonsa corona; vel insignivit crista in speciem coronæ tonsæ. Namque in seq. *Ascanius galeam ante pedes projecit inanem, Qua ludo indutus belli simulacra ciebat* Sc. *erat.* 11 E corno, ligno durissimo, facta. *Et bona bello Cornus.* Georg 2. 12 Sc. *ferunt.* 13 Levigatas. 14 Dependet. 15 Pectoris & colli confinio. 26 Flexibilis, id est, torquis aureus. 17 Ex auro obtorto. 18 Quia circuit collum, & descendit in pectus. 19 Allusum volunt ad tres centurias à Romulo institutas, Rhamnensium, à Romulo, Tatiensium, à T. Tatio, Sabinorum rege, Lucerum, à Lucumone. 20 Sc. *erant.* Turma proprie est 32 equitum, ut paulo ante diximus. 21 Circum turmas, nunc hos, nunc illos instruendo. 22 Decuriones. 23 Duodecim. 24 Ductorum. 25 Ita ut discretio sit inter agmina & turbas. 26 Cum respectu ad *magistros equitum Rom.* 27 Acierum à ducibus, qui præerant, divisio 18 Sc. *erat.* 29 Lætam & quasi triumphantem. 30 Avi sui paterni. 31 Inclyta. 32 Apostrophe ad Politen, Priami filium: quem Poëta Æn. 2. ostendit in patris conspectu à Pyrrho fuisse interfectum. 33 Quia Politorium ab eo conditum est, ac de patris Politis nomine sic appellatum. 34 Priamum juniorem. 35 De Turri equo in 9. *maculis quem Thracius albis Portat equus* 36 Duorum colorum. 37 Sc. *erant*, id est, habuit anteriores pedes albos. 38 Equi. 39 Erecta cervice. 40 Secundus ductor erat. 41 Hoc in gratiam Augusti, & familiæ maternæ Atiæ, è qua erat Atia Augusti mater 42 A qua Ati. 43 Denominavêre. 44 Ordine. 45 Sidone nato, quem Dido 1. cum ex Tyro & Sidone adduxerat. Ascanioque donarat. 46 Pulchra.

[1] Caetera

[1] Caetera Trinacriis [2] pubes senioris Acestae
Fertur equis.
Excipiunt [3] plausu [4] pavidos, gaudentque [5] tuentes
Dardanidae; [6] veterumque adgnoscunt [7] ora [6] parentum.
[8] Postquàm [9] omnem [10] laeti [9] consessum oculosque [11] suorum
[12] Lustravêre in equis; signum clamore [13] paratis
Epytides [14] longè dedit, [15] insonuitque flagello.
[16] Olli discurrêre pares, atque agmina [17] terni.
[18] Diductis solvêre choris, rursusque [19] vocati
Convertêre [20] vias, [21] infestaque tela tulêre.
Indè alios [22] ineunt cursus aliosque recursus
[23] Adversis spatiis [24] alternosque orbibus orbes
Inpediunt, [25] pugnaeque cient [26] simulacra sub armis:
Et [27] nunc terga [28] fugâ nudant; nunc spicula vertunt
[29] Infensi: [30] factâ pariter nunc [30] pace feruntur.
Ut quondam [31] Cretâ fertur [32] Labyrinthus in [33] altâ,
Parietibus [34] textum [35] caecis iter, ancipitemque
[36] Mille viis habuisse [37] dolum, [38] quä [39] signa sequendi

1 Cæteri pueri vehebantur Siculis equis: ex equili senioris Acestæ. 2 Juventus. Metonymia: nam signum pro re significata ponitur. 3 Cum plausu. 4 Hinc inde obequitantes: ut de equitibus Æn. 4. *Dùm trepidant alæ.* Et de apibus. 4. Georg. *Dùm trepidæ inter se coëunt pennisque coruscant.* Alii exponunt, gloriæ cupiditate sollicitos, aut per ætatem meticulosos. 5 Intuentes, inspicientes eos. Simplex pro composito. 6 Avorum, priscorum Trojanorum, quos ore referunt. 7 Effigies, vultus. Synecdoche. 8 Docet quomodo pueri equitatum exercuerint. 9 Omnes circumsidentes. 10 Pueri, sic instructi, hilares spe victoriæ, aut propter exercitationem. 11 Majorum. 12 Circumierunt. 13 Ad excursum. 14 Procul. 15 Sonitum dedit. 16 Tunc illi, signo dato, in diversas partes excursus suos fecerunt, pares numero atque distantia. 17 Ductores. 18 Segregaverunt agmina sua aciebus, in formam chori priùs dispositis, in diversa ductis, & separatim in aciem collocatis. 19 Signo sive ictu flagelli, id est, virgæ in morem flagelli sonantis. 20 Excursus suos, unde exierant, redeuntes. 21 Hastilia sua tanquam vim illatura obstantibus. 22 Inceptant. 23 Ex adverso summotis, ita ut sibi invicem obviarent 24 Et implicant circuitus suos altercatim factos orbibus ternis. 25 Veræ gerendæ. 26 Prælium fingunt, ac specimen belli præbent. Sic infrà: *Ascanius galeam ante pedes projecit inanem, Quâ ludo indutus belli* simulacra ciebat. 27 Aliquando 28 Ad fugam, vel tanquam fugerent, nudata præbent. 29 Tanquam velint vim inferre. 30 Ac si pacem fecerint. 31 In Creta insula Theseus devicto Minotauro redux, instituit saltationem ad speciem Labyrinthi erroribus flexuosi: neque enim Labyrinthus fabula est, sed etiam nunc exstat & in Creta visitur. 32 Domus à Dædalo variis circuitibus, ut exitus inveniri non posset, ædificata. 33 Sublimi. 34 Contextum. 35 Inextricabilibus, & inter quos exitus inveniri nequeunt 36 Propter multas vias. Numerus certus pro incerto. 37 Errorem vel ambages & anfractus, qui in errorem inducunt 38 Quâ re aut ratione. 39 Falsa signa sequendi exitum dares.

Falleret [1] indeprensus, & irremeabilis error.
[2] Haud alio Teucrûm nati [3] vestigia cursu
[4] Inpediunt, [5] texuntque fugas & proelia [6] ludo,
[7] Delphinûm similes: qui per maria humida [8] nando
[9] Carpathium [10] Libycumque [11] secant, luduntque per undas.
[12] Hunc morem, hos cursus, atq; haec [13] certamina primus
Ascanius, Longam muris cùm cingeret Albam,
[14] Rettulit, & [15] priscos docuit [16] celebrare Latinos
[17] Quo puer ipse modo, secum quo Troïa pubes,
Albani [18] docuere [19] suos: [20] hinc maxima porrò
Accepit Roma, & [21] patrium servavit honorem:
[22] Trojaque nunc, pueri, Trojanum dicitur agmen.
[23] Hac celebrata [23] tenus [24] sancto [25] certamina [26] patri.
[27] Hic primùm Fortuna [28] fidem [29] mutata [30] novavit.
Dum variis [31] tumulo [32] referunt [33] solennia ludis,
[34] Irim de caelo misit [35] Saturnia Juno
[36] Iliacam ad classem, [37] ventosque [38] adspirat eunti
Multa movens, [39] nec dùm antiquum saturata [40] dolorem.
[41] Illa [42] viam celerans per [43] mille coloribus arcum,

1 Difficulter comprehensibilis. 2 Eodem modo. Applicatio similitudinis. 3 Mutua sc. 4 Implicant. 5 Et implicant vestigia fugientium similia. 6 Ludendo, id est, faciunt præludia & simulacra ludorum. 7 Delphinorum. Delphini enim mille gyros faciunt nando. 8 Natando. 9 Sc. *mare*; quod a Carpatho, insulâ inter Ægyptum & Rhodum sita, nomen habet. 10 Mare Africum. 11 Dividunt. 12 Excurrendi equis. 13 Simulacra certaminum. 14 Renovavit. 15 Veteres, qui ea loca tenuerant, ubi Alba postea fuit condita, multò ante Romam conditam. 16 Hunc morem. 17 Eo modo, quo ipse Ascanius, & pubes Trojana eo docti sunt. 18 Hunc morem. 19 Liberos, incolas. 20 Ex Alba, vel ab Albanis acceperunt longè post Romani. 21 A progenitoribus institutum. 22 Et dicitur nunc nomine Trojæ, & pueri, sic ludentes, Trojanum agmen dicitur (per Zeugma cum propiori genere convenit) quia talis ludus à Trojanis institutus est & denominatus. 23 Hactenus, hucusque. Tmesis. Epilogus certaminum anniversariorum ad Anchisæ tumulum. 24 In Deos relato. 25 Sc. *sunt*. 26 Anchisæ. 27 In celebratione huius ludi. 28 Fidelitatem, quam Trojanis, toties afflictis, servare decuit. 29 A gaudio in triste infortunium. Sequitur enim Palinuri mors. 30 Mutavit. 31 Ad tumulum Anchisæ. 32 Trojani. 33 Anniversaria sacra. 34 Nunciam Junonis, & Jovis l. 4. & 9. quòd pluviam præsagiat, quæ in aëre gignitur, cui præsidet Juno. 35 Saturni filia, Trojanis inimica. 36 Trojanam. 37 Ut celerius descendat. 38 Afflat descendenti. 39 Nondum saturata pœnis, quas dolor eius jam sumpserat. 40 Dolore, quem de injuriâ Trojanorum sibi illata acceperat. 41 Ut arcus via sit & vehiculum, Iris numen quod descendit. 42 Celeriter per arcem abiens. 43 Habentem mille colores.

1 Nulli

[1] Nulli visa, [2] cito [3] decurrit tramite virgo.
[4] Conspicit ingentem [5] concursum, & litora [6] lustrat,
[7] Desertosque videt portus, [8] classemque relictam.
At [9] procul in [10] solâ [11] secretae Troades [12] actâ
[13] Amissum Anchisen flebant, cunctaeque profundum
[14] Pontum aspectabant flentes. Heu tot vada [15] fessis,
Et tantum superesse maris! [16] Vox omnibus una.
[17] Urbem orant: [18] taedet [19] pelagi perferre laborem.
Ergo [20] inter medias sese, [21] haud ignara nocendi,
Conjicit, & faciemque deae vestemque [22] reponit.
[23] Fit Beroë, [24] Tmarii conjux [25] longaeva Dorycli;
Cui genus, & [26] quondam [27] nomen, [28] natique fuissent:
Ac [29] sic [30] Dardanidûm mediam se [31] matribus infert:
[32] O miserae, quas non [33] manus, [34] inquit, Achaica [35] bello
Traxerit ad letum [36] patriae sub moenibus! o [37] gens
Infelix, cui te [38] exitio fortuna reservat?
[39] Septima post Trojae excidium jam vertitur aestas,
Cum [40] freta, cùm terras omnis, tot [41] inhospita saxa,

1 Non visa ab ullo, sive, quòd Dea introducatur, quâ specie mortalibus conspicua non fuit; sive, quòd per celeritatem à nemine visa fuerit. 2 Celeriter transcurso. 3 Deorsum currit. 4 Postquam descenderat. 5 Trojanorum ac Siculorum ad tumulum Anchisæ, qui haud procul a littore aberat. 6 Circumspicit. 7 A nautis, & reliquis Trojanis, qui simul omnes, relicta classe, ad ludos solennes Anchisæ confluxerant 8 Æneæ. 9 A viris 10 Deserta à viris ludos solennes alibi celebrantibus. Ter. *Venit meditatus alicunde e* solo *loco* 11 Separatæ 12 Littore, ἀκτῇ. *In* acta *cum mulier. culis jacebat ebrius*. Cic. Ver. 13 Per mortem. 14 Mare. Species pro genere. 15 Longa navigatione. 16 Omnes idem pariter conquerebantur, tamdiu sc. se terra marique jactari, nec quietem habere posse. 17 In quâ maneant. 18 Eas. 19 Navigationis per pelagus. 20 In medium illarum. 21 Iris fraudum peritissima. 22 Deponit, ut sc. aliam faciem & vestitum accipiat.

23 Apparet. 24 *Tmarii*: à *Tmaro*, monte Epiri, ubi benigne excepti ab Heleno Troës: Probabiliusque est hic contracta matrimonia, quam in Thraciâ, a quo littore avaro festinisse expediebant 25 Grandæva, annosa. 26 Aliquando. 27 Familiæ. 28 Liberti, ab eo denominati 29 Facta Beroë, id est, sumpta facie habituque Beroes. 30 Dardanidarum 31 Inter matres. 32 Exhortatoria Iridis sub Beroës persona oratio, ad inducendum sc. mulieres Trojanas, ut naves incendant 33 Græcorum exercitus ad Trojam oppugnandum missus 34 Iris. 35 Per bellum. 36 Trojæ. Pathos à loco. 37 Non exclamantis, sed dolentis est. 38 Morti. 39 In primo lib. dictum. *Nam te jam septima portat Omnibus errantem terris & fluctibus æstas*. Atque hic jam post tantum temporis intervallum *Septima vertitur æstas* Portat ergo, æstatem incipientem signat, *vertitur*, finitam vel desinentem. 40 Omnia sc. 41 Nullum præbentia hospitium.

[1] Sideraque emensae [2] ferimur : dùm per [3] mare magnum
Italiam sequimur [4] fugientem, & volvimur [5] undis.
Hic [6] Erycis fines fraterni, atque [7] hospes [8] Acestes.
Quis prohibet [9] muros jacere, & dare civibus urbem ?
O [10] patria, & rapti [11] nequidquam ex [12] hoste Penates ;
Nullane jam Trojae dicentur moenia ? nusquam
[13] Hectoreos amnis, [14] Xanthum & Simoënta, videbo ?
Quin agite, & mecum [15] infaustas exurite [16] puppes.
Nam mihi Cassandrae per somnum vatis imago
Ardentes dare visa faces. Hic quaerite [17] Trojam.
Hic [18] domus est, inquit, vobis : [19] jam tempus [20] agi res :
Nec tantis [21] mora [22] prodigiis. En quatuor [23] arae
Neptuno. [24] Deus ipse [25] faces [26] animumque ministrat.
Haec [27] memorans, prima [28] infensum vi corripit ignem,
Sublatâque procul dextrâ [29] connixa coruscat,
Et [30] jacit. [31] Arrectae mentes, stupefactaque [32] corda
[33] Illiadum. [34] Hic una è multis, quae maxima natu,
[35] Pyrgo, [36] tot Priami natorum regia nutrix :
Non Beroë vobis, non haec [37] Rhoeteïa, matres,
Est Dorycli conjux. Divini signa decôris,

1 Quibus terræ peragratæ subjacent. 2 Trahimur adhuc. 3 Mediterraneum inter Africam & Europam medium, non Oceanum, quod mare magnum propriè. 4 Nolentem inveniri, vel visam retrocedere nobis post tot annos exactos tot maria emensis. *Jam tandem Italiæ fugientis prendimus oras*. lib 6. quia adhuc semel in Sicilia fuerant, & viciniores Italiæ, quàm nunc sint. 5 Per undas & tempestates maris. 6 Erycis montis limites, à fratre ducis nostri Æneæ *Eryce* denominati. 7 Qui nos libenter hospitio excipit. 8 Est hic. Ab opportuno suadet in Sicilia manendum esse. 9 Fundamenta murorum. 10 Troja. 11 Siquidem nulla nobis vestra ope reperta sedes, neque adeò vobis ipsis. 12 Græco. 13 Trojanos ad quos Hector Trojanus tam viriliter pugnavit 14 Qui Trojam perfluebant, & quorum simulacra Helenus in Epiro fecerat. 15 Infortunium nobis adferentes. 16 Naves. Synecdoche. 17 Quam in Italia quæsituræ estis. 18 Perpetua mansio. 19 Cùm Trojani omnes & Siculi ad ludorum spectacula abierint. 20 Agendi re dictas, id est, nunc exurendæ sunt naves. 21 Sit. 22 Non est cunctandum obsequi his visis, & Cassandræ monitis. 23 Exstructæ & paratæ sunt, quæ à Cloantho victore & cæteris positæ ex voto; sive illæ, in quibus sacra fiebant anniversaria Anchisæ, igne nondum exstincto. 24 Neptunus, navigantium Deus: cujus hæ aræ. 25 Ad incendendum naves: quia in aris ejus relictus erat ignis à sacrificantibus. 26 Res perpetrandæ: cùm autor ejus esse videatur & adjutor. 27 Iris in forma Beroës. 28 Valde offensurum naves. 29 Connitens injicere ignem resplendet. 30 Injicit ignem. 31 Arrectæ sunt admiratione. 32 Earum. 33 Trojanorum. 34 Tunc 35 Inquit. 36 Quinquaginta sc. *Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum*, Æn. 2. 37 Trojana, à *Rhæteo*, promontorio Trojæ.

[1] Ardentisque notate oculos; [2] qui [3] spiritus illi,
Qui [4] voltus, vocisve sonus, vel [5] gressus [6] eunti.
Ipsa egomet [7] dudùm [8] Beroën [9] digressa reliqui
Aegram, [10] indignantem, [11] tali quòd sola careret
Munere, nec [12] meritos Anchisae inferret honores.
Haec [13] effata.
At matres, [14] primò [15] ancipites, oculisque [16] malignis
Ambiguae [17] spectare [18] ratis, [19] miserum inter [20] amorem
[21] Praesentis terrae, fatisque vocantia [22] regna:
Cùm [23] dea se paribus per caelum sustulit alis,
Ingentemque fugâ secuit sub nubibus [24] arcum.
Tùm [25] verò adtonitae [26] monstris, [27] actaeque [28] furore
[29] Conclamant, rapiuntque focis [30] penetralibus ignem:
Pars spoliant aras, [31] frondem, ac virgulta, facesque
[32] Conjiciunt. [33] Furit [34] inmissis Volcanus [35] habenis
[36] Transtra per & [37] remos, [38] & pictas abiete puppis.
Nuncius Anchisae ad tumulum [39] cuneosque theatri.

1 Ardenter resplendentes. 2 Qualis. 3 Vivida virtus animi, ferocia, & animosum pectus sit illi. 4 *Namque haud tibi vultus Mortalis: nec vox hominem sonat, ô Dea certe.* 1. Æn. 5 *Et vera incessu potuit Dea.* 6 Incedenti. 7 Paulò antè. 8 Quam hæc repræsentat. 9 Digrediens ab eâ. 10 Iratam, indignè ferentem. 11 Quod per valetudinem non possit interesse huic anniversario officio. 12 Dùm viveret. 13 Pyrgo anus elocuta est. 14 In principio, ante cognitum numen. 15 Dubiæ, quid facerent, sed ferè persuasæ. Nam, (ut Ter. Act. 1. sc. 5. ait:) *Dùm in dubio est animus paulo momento hùc illuc impellitur.* 16 Malevolis. 17 Spectabant. Enallage modi. 18 Naves, quas incendere jusserat Iris. 19 Magnum, vel quo efficiebantur indies miseriores. 20 Nam amor præsentis terræ suadebat: contra fatalis terræ exspectatio dissuadebat incendi naves. 21 Siciliæ scil. in quâ Anchisen superiori anno sepelierant. 22 Italica sc. ex Deorum voluntate sibi promissa 23 Iris, quæ paulò ante Beroës formam & habitum assumpserat. 24 Cœlestem sc. qui Iridis significator est. 25 Maximè matronæ perculsæ sunt. 26 Miraculis ac prodigiis Deæ visæ 27 Impulsæ. 28 Ab Iride, Junonis nunciâ, immisso. Infrà, *Excussaque pectore Juno est.* 29 Castrense verbum, quasi ad arma cum hoste conferenda, aut oppugnandam urbem, aut castra movenda. 30 Sacris. puris, à profano usu semotis, ab aris sc. quæ plerumque in partibus ædium penitioribus. 31 Arborum. 32 In naves. 33 Licenter grassatur, ampliter diffunditur ignis. 34 Igni, ut libere vagetur 35 Metaphora à retinaculis, quibus equi reguntur. 36 Per loca in navibus, per quæ transitur, & in quibus sedent remiges. 37 In transtris repositos. 38 Et per naves abiegnas seu ex abiete factas, simulacris figurisque animantium, aut Deorum Tutelarium, ornatas. 39 Ordines sedilium in theatris ad formam cunei per gradus ascendentium ab imo acuto in latum. *Cuneus* propriè est multitudo peditum, quæ cum acie conjuncta, principio fronte angustior, deinde paulatim procedit latior, atque hostium ordines perrumpit.

[1] Incensas perfert navis Eumelus: & [2] ipsi
Respiciunt [3] atram in [4] nimbo volitare favillam.
[5] Primus & Ascanius, cursus ut laetus equestris
Ducebat; sic [6] acer [7] equo [8] turbata petivit
[8] Castra: nec [9] exanimes possunt [10] retinere [11] magistri.
[12] Quis furor iste [13] novus? [14] quò nunc, [15] quò tenditis, inquit,
Heu miserae cives? non [16] hostem, [17] inimicaque [18] castra
[17] Argivûm, [19] vestras spes uritis. En, ego [20] vester
Ascanius: [21] galeam ante [22] pedes [23] projecit [24] inanem,
Quâ [25] ludo indutus [26] belli simulacra ciebat.
[27] Accelerat simul [28] Aeneas, simul [29] agmina Teucrum.
Ast [30] illae diversa metu per litora passim
Diffugiunt: silvasque, & sicubi concava [31] furtim
[32] Saxa, petunt. [33] Piget incepti, [34] lucisque, [35] suosque
[36] Mutatae adnoscunt, [37] excussaque pectore Juno est.
Sed non idcircò flammae atque incendia vires
[38] Indomitas [39] posuêre [40] udo sub robore vivit
Stuppa [41] vomens [42] tardum fumum, lentusque [43] carinas
[44] Est vapor, & toto descendit [45] corpore [46] pestis:
Nec vires heroum infusaque [47] flumina [48] prosunt.

1 Esse 2 Ludo intenti. 3 Piceam flammam ignis. 4 In formâ nubis atræ. 5 Primus accurrit Ascanius, quòd commodum ejus intercipereretur Navibus enim exustis in fatalem terram sibi debitam navigare non poterat 6 Strenuus 7 In equo. 8 Incensam classem: ut l. 3. *Nos castra movemus.* Vel *turbata*, id est ipse turbatus. 9 Solliciti super Ascanii salute: putantes naves ab hostibus aut piratis incensas. 10 Ascanium. 11 Custodes, pædagogi. 12 Qualis. 13 Magnus & insolitus quòd sc. naves vestras ipsæ incendatis. 14 Sc. *tenditis?* 15 Quid habetis intentionis? 16 Sc *repellitis*. 17 Inimicorum Argivorum 18 Sc. *uritis* 19 Naves, in quibus spes vestra posita est, sc. perveniendi ad terram & sedes quietas 20 Non hostis. 21 Ut agnosci ab illis posset. 22 Mulierum 23 Procul abjecit: id quod indignantis est 24 Quia capiti detractam. 25 Ad ludum aut dum luderet. 26 Imaginarias & umbratiles pugnas, id est, pugnas contra umbras. Suprà hoc libro, *pugnaque* cient simulacra *sub armis*. 27 Tùm celeriter accurrit 28 Qui pedes erat. 29 Sc. *accelerant*. 30 Matronæ, quæ naves incenderant 31 Clanculùm. 32 Sc. *erant* 33 Eas. 34 Vitæ. 35 Cives populares. 36 A furore, & ad mentem saniorem reversæ. 37 Excussus est pectore earum furor ille à Junone immissus. 38 Difficulter domabiles. 39 Deposuerunt. 40 Stuppa picata, quâ tabularum rimæ stipantur, intensa est sub ligno navium extrinsecus aquis vicino. 41 Emittens. 42 Densum & tarde ascendentem, non citò emicantem, utpote ex materia uda 43 Ventres navium. 44 Edit, consumit ignis. 45 Navium. 46 Incendium vis incendii. 47 Aquæ immensè infusæ, *vel*, aquæ fluvialis, cùm marina non tam extinguat, quam accendatur propter pinguedinem. 48 Quia non possunt extinguere incendium.

Tùm pius Aeneas [1] humeris abscindere vestem,
[2] Auxilioque vocare Deos, & [3] tendere [4] palmas:
Juppiter omnipotens, si nondùm [5] exosus [6] ad unum
Trojanos, si [7] quid pietas antiqua labores
Respicit humanos; da flammam evadere classi
Nunc, Pater, & [8] tenuis Teucrum res eripe [9] leto.
[10] Vel tu, quod [11] superest, [12] infesto fulmine [13] morti,
Si mereor, [14] demitte, [15] tuâque hic obrue dextra.
Vix haec [16] ediderat, cùm effusis imbribus [17] atra
Tempestas [18] sine more furit, tonitruque tremiscunt
[19] Ardua terrarum, & campi: [20] ruit aethere toto
Turbidus imber aquam, [21] densisque nigerrimus austris:
Inplenturque [22] super puppes; semusta madescunt
[23] Robora. [24] Restinctus donec vapor omnis, & omnes,
[25] Quatuor amissis, [26] servatae [27] à peste carinae.
At pater Aeneas, [28] casu [29] concussus acerbo,
[30] Nunc huc ingentis nunc illùc pectore curas
[31] Mutabat, [32] versans; Siculisne [33] resideret arvis,
[34] Oblitus fatorum; [35] Italasne capesseret oras.
[36] Tum [37] senior [38] Nautes, [39] unum [40] Tritonia [41] Pallas

1 Sc *suis.* Pro more usitato, in luctu & dolore, ut paterent humeri & pectora ad planctum. *Pateat pectus, jam nuda vocant pectora dextra.* Seneca Troad. 1 Chorus; quem morem testantur & Sacræ literæ. 2 In auxilium. 3 Extendere ad Deos. Simplex pro composito. 4 Manus complicatas. 5 Sc. *es*, id est, odisti. 6 Omnino. 7 Si pia numina respiciant pietatem humanam. 8 Modicas, accisas bello, incendio urbis, captivitate & naufragio. 9 Deletioni, internecioni. 10 *Summe Deûm, liceat peritura viribus ignis. Igne perire tuo, clademque auctore levare* Ovid. 2. Met. 11 Quod reliquum est Trojanorum. 12 Vim inferente. 13 Morti. 14 Ut supra l. 2. *Demisere neci, nunc cassum lumine lugent* 15 Id est, extingue nos penitus, si nihil nobis salvum esse permittis 16 Æneas elocutus erat. 17 Ex densa nube producta. 18 Sine modo, præter solitum morem præcipitatur. 19 Montes. 20 Præceps decidit. 21 Immixtis. 22 Usque ad superfluitatem 23 Naves. 24 Erat 25 Quatuor tantum per incendium absumptis. 26 Erant. 27 Ab incendio. 28 Amissarum navium damno, & quòd post longam jactationem, amissis navibus, Italiâ arceri videretur. 29 Perculsus, perturbatus. Infrà: *Multa gemens, casuque animum* concussus *amici.* 30 Aliquando in hanc sententiam, aliquando in illam Sic. l. 4. *Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc* 31 Versabat. 32 Agitans secum, dubius 33 Sedem caperet. 34 Similis obliti & immemoris oraculorum ac promissorum, quæ voluntate Deorum indicaverant 35 Italiam. 36 Cum sic dubius esset 37 Provectioris ætatis. 38 Vir Trojanus: cujus operâ Palladium recuperatum à Diomede ajunt. 39 Præcipue 40 A *Tritone* palude denominata. Vide supra. 41 Dea sapientiæ.

Quem

Quem [1] docuit, multâque [2] insignem reddidit [3] arte,
Haec responsa dabat, [4] vel quae [5] portenderet [6] ira
Magna deûm, vel quae fatorum posceret ordo.
[7] Isque his Aenean [8] solatus vocibus [9] infit:
Nate Deâ, quò fata trahunt retrahuntque, sequamur,
Quicquid [10] erit: superanda omnis fortuna [11] ferendo est.
Est tibi [12] Dardanius divinae stirpis Acestes:
Hunc cape [13] consiliis socium, & conjunge [14] volentem:
Huic [15] trade, [16] amissis [17] superant qui navibus, & quos
Pertaesum [18] magni incepti, rerumque tuarum est
Longaevosque senes, ac fessas [19] aequore matres,
Et quicquid tecum [20] invalidum, [21] metuensque pericli est,
Delige: & his habeant [22] terris, sine, [23] moenia fessi:
Urbem adpellabunt [24] permisso nomine [25] Acestam.
Talibus [26] incensus dictis senioris amici,
Tùm verò in curas animum [27] diducitur omnis:
Et nox [28] atra polum [29] bigis subvecta [30] tenebat.
Visa dehinc [31] caelo [32] facies delabsa parentis
Anchisae, subitò tales effundere voces:
Nate, mihi vita [33] quondam, dùm vita [34] manebat,
Care magis; nate, [35] Iliacis exercite fatis:
[36] Imperio Jovis hùc venio [37] qui classibus ignem
Depulit, & caelo tandem miseratus ab alto est.

1 Instituit. 2 Eminentem effecit. 3 Prudentia & divinatione adeò ut quasi ex oraculo responsa daret. *Ille Deo plenus, tacita quem mente gerebat. Effudit dignas adytis è pectore voces.* Lucan. 9. 4 Docens etiam ea, quæ, &c. 5 Porrò intenderet, denuntiaret. 6 Ut classis incendium ortum fuit à Junonis irâ in Trojanos quæ semper Trojanis infesta fuit. ne sc. in fatalem terram veherentur 7 Nautes. 8 Consolaturus. Enallage temporis 9 Incipit. 10 Obvenerit 11 Patiendo. 12 Trojanus. Crinifo fl. & Egesta. Trojani fluvii pote filia: *divinæ* ergo *stirpis* à fluvio ortus, vel cum respectu ad Dardanum Trojæ autorem. qui Jovis ex Electra filius. 13 In consiliis tuis. 14 Voluntarium & benevolum. 15 Eos. 16 Exustis quatuor navibus. 17 Supersunt. 18 Regni constituendi in Italia. 19 Longa navigatione. 20 Quoad corpus 21 Quoad animum. 22 Siciliæ. 23 Oppidum. 24 Ab Aceste ipso. 25 Quæ postea dicta est *Segesta* 26 Æneas. 27 Temperatè dirigitur 28 Obscura Transitio ducta à descriptione temporis nocturni ad oraculum Anchisæ. 29 Bigas dant Lunæ, quadrigas Soli: trigas Inferis, sejuges Jovi, desultores Lucifero, ratione Physica. 30 Occupabat. 31 Heroum enim animæ cœlum incolunt, simulacra inferos: *vel*. à Jove demissa, ut quarto hoc versu 32 Imago. 33 Aliquando. 34 Mihi. 35 Trojanis debitis. 36 Ex mandato Jovis. 37 Quia invocaverat eum Æneas, dicens: *Jupiter omnipotens*, &c.

Con-

Consiliis pare, quae nunc [1] pulcherrima Nautes
Dat senior: lectos juvenes, fortissima corda,
Defer in Italiam. [2] Gens dura, atque [3] aspera cultu
[4] Debellanda tibi Latio est. [5] Ditis tamen [6] antè
[7] Infernas accede domos, & [8] Averna per alta
[9] Congressus pete, nate, meos. Non me [10] impia namque
Tartara habent, [11] tristes umbrae; sed amoena piorum
[12] Concilia, [13] Elysiumque colo. [14] Hùc [15] casta Sibylla
[16] Nigrarum multo pecudum te sanguine ducet.
[17] Tum genus omne [18] tuum, &, quae [19] dentur moenia, disces.
[20] Jamque vale. [21] Torquet medios nox humida cursus:
Et me [22] saevus equis [23] Oriens afflavit [24] anhelis.
[25] Dixerat: & tenuis [26] fugit, [27] ceu fumus, in auras.
Aeneas, quò deinde [28] ruis? quò [29] proripis? inquit,
Quem fugis? aut quis te nostris conplexibus arcet?
Haec memorans, cinerem & [30] sopitos suscitat [31] ignis;

1 Decentissima. 2 Rutuli, Aborigines, Tyrrheni: adversus quos bellum illi gerendum sciebat. 3 Rigida exercitio. Unde l. 9. *Natos ad flumina primum Deferimus, saevoque gelu duramus & astu* 4 In Italià bello tibi vincenda est: quo verbo certissimam victoriam promittit. 5 Plutonis: qui ob id *Dis* appellatur, quod opes è terrà effodiantur, vel quòd in terram redeant. 6 Priusquam debellare Italos incipias. 7 Infernales. 8 Per atrum & profundum locum Averni, per quem descensus patet ad inferos. 9 Congrediendo pete: vel *congressus*, id est, colloquium. 10 Impiorum receptacula. 11 Tristitiam adferentes. 12 Conventicula. 13 Campos fortunatos, beatarum animarum domicilium, quò corpore soluti migrare dicuntur, inhabito. 14 Ad has nostras sedes Docet, quomodo in ea loca penetraturus sit. 15 Quia virgo. 16 Mactatis multis nigris ovibus Furvae enim hostiae Diis inferis debentur. 17 Cùm illic fueris. 18 A te oriturum. 19 Destinentur tibi à fatis. 20 Neque enim lucescente die daemonis umbrisve permissum vagari. *Sed me imperiosa trahit Proserpina, vive, valeque.* Tiresias apud Horat. Sat. 5. l. 2. Solis quippe adventu intereunt umbrae. 21 Medium est noctis vestrae. 22 Infestus umbris: quia, veniente die, umbrae evanescunt 23 Sc. *sol.* 24 Anhelantibus ex fatigatione, spiritum prae nimio labore trahentibus, id est, offendam lumen solis, nisi praeceps abiero, priusquam ad inferos redie-ro. Periphrasis est adventantis diei. Solem enim quadrigis vehi Poëtae fabulantur, à quatuor equis, qui sunt Pyrous, Eoüs, Æthon & Phlegon. 25 Anchises. 26 Evanescit. 27 Veluti. 28 Praeceps abis? Quomodo hic patrem, sic suprà 1 1. matrem fugientem incusat: *Quid natum toties crudelis tu quoque falsis Ludis imaginibus? cur dextrae jungere dextram Non datur?* 29 Aufers te? 30 Coopertos cinere. Translatum ab animali ad non animal, ad ignem Vestae sc. qui sacer erat, & cineribus conditus quodammodò dormire potest videri. 31 Quibus adoleat far & thus, expiando somno. Neque intereà aliud est Lar Trojanus & Vesta, quàm ignis ἑστία: ut dictum à nobis ad illud 2 l. *Vestamque potentem, Æternumque adytis efferi penetralibus ignem:* adi locum.

1 Per-

[1] Pergameumque Larem, & [2] canae penetralia Vestae,
[3] Farre pio, & [4] plena supplex veneratur [5] acerra.
[6] Extemplò [7] socios [8] primumque [9] arcessit Acesten,
Et Jovis [10] imperium, & cari praecepta parentis
[11] Edocet, & [12] quae nunc animo sententia [13] constet.
[14] Haud mora consiliis, nec [15] jussa recusat Acestes.
[16] Transcribunt [17] urbi matres, populumque [18] volentem
[19] Deponunt, animos [20] nil magnae laudis egentes.
[21] Ipsi [22] transtra [23] novant, [24] flammisque ambesa reponunt
Robora navigiis: aptant remosque rudentisque,
[25] Exigui numero, sed [26] bello vivida virtus.
[27] Intereà Aeneas urbem [28] designat [29] aratro,
[30] Sortiturque domos: [31] hoc [32] Ilium, & haec loca Trojam
Esse jubet. Gaudet [33] regno Trojanus Acestes,
[34] Indicitque forum, & patribus dat [35] jura [36] vocatis.

1 Ignem perpetuum, quem Trojani colebant, id est, Vestam. 2 Antiquæ, aut ob favillas canescentis. 3 Mola salsa sacrificiis debitâ, quâ Vesta & Ceres, quæ anima terræ habita est placanda, undè fruges & herbæ, quibus victitemus, enascuntur. 4 Thuris. 5 Arcula, thuribulo, in quo thus reponi solet. 6 Illico, peracto sacrificio. 7 Profectionis. 8 Præcipue 9 Vocari curat. Cic *Pompejus se comparat, homines ex agris accersit.* 10 Significatum per Anchisen, qui se imperio Jovis advenisse dixerat. 11 Eos 12 Velle se se urbem statuere in Sicilia, in qua aliquam Trojanorum partem fato relinquat. 13 Firma sit. 14 Mora non fit deliberationi, id est, non capitur longa deliberatio. 15 Imperia Jovis, & præcepta Anchisæ 16 Respexit ad colonias Rom. in quas transcripti deducebantur. 17 Ad inhabitandam urbem Trojanas mulieres, diuturna navigatione fractas. 18 Manere. 19 Quasi onera de navibus. Quidam distinguunt post *Volentem:* ut se hi dicerentur *deponere animos*, id est, submittere se in inertiæ. 20 In glorios utique, nec laudis & honoris ambitiosos. 21 Qui abituri sunt. 22 Semiusta igni. 23 Renovant. 24 Eximunt & seponunt asseres roboreos ambustos, novos aptant. 25 Existentes pauci. 26 Ad bellum gerendum idonea Explicat enim, quos dixerit occupatos esse in reficiendis navibus, paucos quidem, sed delectos ad bellum juvenes 27 Dum reliqui navibus resarciendis essent intenti. 28 Pro more designandi mœnia, urbis condendæ: ubi quis tenens stivam aratri, in quo taurus à dextra, & vacca à sinistra juncti, obliquo vomere glebas invertebant, ut intrinsecùs caderent; suspendebat verò aratrum, ubi futuræ erant portæ, 29 Quo mœnia designabant. 30 Sorte cuique domos partitur & distribuit. 31 Ad formam & repræsentationem veteris Trojæ: ut suprà, & l. 3. de Heleni urbe: unde & delectatio regi Acestæ 32 Arcem Trojanam 33 Jurisdictione civitatis à Trojanis in modum Trojæ conditæ. 34 Indicit forum rebus agendis, & leges, ad quas Senatores, quos evocaverat, Remp. administrarent Sic & Liv. Judici *finitimis spectaculum jubet* Fori autem triplex est usus *I* Ibi tribunal juri dicundo *II.* Cibaria habentur venalia. *III.* Statis diei horis conveniunt negotiatores, *de Court, de Marckt, de Beurs.* 35 Civitatis novæ. 36 Ad concionem.

[1] Tum vicina astris [2] Erycino in vertice [3] sedes
[4] Fundatur Veneri [5] Idaliae, [6] tumuloque sacerdos,
Ac lucus latè [7] sacer additur [8] Anchisaeo.
Jamque dies [8] epulata novem gens [9] omnis, & [10] aris
Factus honos, placidi [11] straverunt aequora venti:
[12] Creber & [13] adspirans rursus vocat Auster in [14] altum.
[15] Exoritur procurva ingens per litora fletus:
Conplexi inter se [16] noctemque diemque morantur.
Ipsae jam matres, [17] ipsi, quibus aspera quondam
Visa maris [18] facies, & [19] non tolerabile [20] numen,
[21] Ire volunt, omnemque [22] fugae [23] perferre laborem.
[24] Quos [25] bonus Aeneas dictis solatur [26] amicis,
Et consanguineo lacrimans [27] commendat Acestae.
Tris [28] Eryci [29] vitulos, & Tempestatibus agnam
[30] Caedere [31] deinde jubet, [32] solvique ex [33] ordine [34] funem.
[35] Ipse, caput [36] tonsae foliis evinctus olivae,
Stans procul in prora, pateram tenet, [37] extaque [38] salsos
[39] Porricit in fluctus, ac vina [40] liquentia fundit.
Prosequitur surgens à puppi ventus [41] euntes.
[42] Certatim socii feriunt mare, & aequora [43] verrunt.
At Venus [44] intereà [45] Neptunum, [46] exercita curis
Adloquitur, talesque effundit [47] pectore [48] questus:

1 Educta quasi ad astra. 2 Erycis montis, ab *Eryce*, Veneris filio, dicti. 3 Templi. 4 Corroboratur, si priùs erat exstructa; aut exstruitur. 5 Quæ in Idalio luco præcipue colitur. 6 Sepulchro, in quo Anchises sepultus fuerat. 7 Consecratus. 8 Erat. Alludit ad novendinale sacrum. 9 Utraque, Trojana & Sicula, tam abitura, quàm permansura. 10 Ad aras religiose sacrificatum fuit. 11 Tranquillum fecerunt, æquaverunt mare. 12 Crebrò. 13 Ab opportuno. Mare tranquillum, & ventus secundus è Sicilia Italiam petentibus, ad navigandum invitant. 14 Mare. 15 Dum alii ab aliis discederent. 16 Quia discedere nequibant. 17 Viri ignaviores. 18 Species, aspectus. 19 Quia toties pericula passi fuerant. 20 Quod mari præerant. 21 Proficisci cum aliis. 22 Profectionis celeris cursus. Sic l. 1. *volucremque fugâ prævertitur Hebrum.* 23 Ad finem usque ferre. 24 Flentes & abire volentes. 25 Clemens. 26 Amabilibus. 27 Eos. 28 Fratri suo, Veneris filio. 29 Antiquis mos erat, ut oram soluturi, vel Tempestati, vel Diis maris sacrificarent. 30 Mactare. 31 Postquam eos consolatus fuerat. 32 Sacrificio peracto. 33 Quo litius prætexebant, ad cavendum tumultum solventibus. 34 Nauticos. 35 Æneas. 36 Comptæ minutis foliis. 37 Vitulorum. 38 In mare projicit. 39 Vide suprà in voto Cloanthi, quæ ad illa, *extaque salsos Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.* 40 Pura. 41 Procedentes jam in navigatione. 42 Cum certamine laudis. 43 Remis sc. id est, remis & ventis operam navant. 44 Dùm sic prosperè navigarent Trojani. 45 Deum maris. 46 Sollicita pro Trojanis. 47 Ex intima affectione. 48 Querelas.

Junonis gravis ira, [1] nec exsaturabile pectus,
Cogunt me, Neptune, preces descendere in omnis:
[2] Quam nec [3] longa dies, [4] pietas nec [5] mitigat ulla;
Nec [6] Jovis imperio, fatisve, [7] infracta quiescit.
Non media de gente Phrygum [8] exedisse nefandis
[9] Urbem odiis [10] satis est, nec [11] poenam traxe [12] per omnem
Relliquias: Trojae [13] cineres atque [14] ossa [15] peremptae
Insequitur. [16] Caussas tanti sciat illa [17] furoris.
[18] Ipsa mihi [19] nuper [20] Lybicis tu testis in undis,
[21] Quam molem subitò excierit. Maria omnia [22] caelo
Miscuit, [23] Aeoliis [24] nequidquam freta procellis,
In regnis [25] hoc ausa tuis.
Per scelus ecce etiam Trojanis [26] matribus [27] actis
[28] Exussit [29] foedè puppis; & [30] classe subegit
Amissa socios [31] ignotae [32] linquere terrae.
[33] Quod superest; oro, [34] liceat dare tuta per undas
Vela [35] tibi: liceat [36] Laurentem [37] adtingere Thybrim:
Si [38] concessa peto, si dant ea moenia [39] Parcae.
Tùm [40] Saturnius haec domitor maris edidit alti:

1 Quod exsaturari nequit odiis. Suprà, *necdùm antiquum exsaturata dolorem*, 2 Junonem. 3 Longa tempestas, quæ adimit ægritudinem hominibus. Amplificatio odii à tempore & pietate Æneæ. 4 Ut ut illi ab Heleno *jussos adolemus honores*, lib. 3. 5 Mitem facit ac placat. 6 Licet Jupiter imperaverit Æneam in Italiam proficisci. 7 Valde fracta: quia scit fata id velle, ut in Italia imperium constituat. 8 Quod exederit. 9 Trojam 10 Junoni visum. 11 Nec satis est pœnam, &c. 12 Per omne genus pœnarum & afflictionum. 13 Qui post exusta corpora remanent, id est, quicquid adhuc superest post incendium Trojæ, Æneam sc. ejusque socios, indesinenter persequitur. 14 Quæ colligi consueverint, & sepulchro mandari. 15 Eversæ Trojæ. 16 Ego certè causas nescio, inquit Venus: enumerat tamen Juno l. 1. & 10. 17 Doloris. iracundiæ conceptæ in Trojanos. 18 Juno. 19 Cum ad Carthaginem repulsus est Æneas. 20 Carthaginensibus. 21 Quantam molem aquarum & ventorum, id est, tempestatem in mari excitaverit. 22 Ad cœlum usque confudit & commovit. 23 Ab Æoli ventis excitatis. 24 Quia non consecuta est per hoc scopum suum: Æneas enim incolumis evasit, per levi accepto damno. 25 Tantum facinus. 26 Matronis. 27 In furorem impulsis, adactis. 28 Exurendas curavit per Iridem, Beroës habitum mentitam. 29 Turpi dolo. 30 Coëgit nos, navibus quatuor incendio amissis, relinquere partem civium in terrà peregrina: quorum auxilio nobis opus fuerat ad debellandas gentes duras in terra nobis fatis debita. 31 Ignobili: vel, ignotæ manentibus. 32 Relinquere. 33 Petitionis propositio. 34 Trojanis 35 Per te. 36 Per agros Laurentum defluentem. 37 Pervenire ad Tibrim, id est, in Italiam, cujus Tibris fluvius est. 38 Permissa à Diis ac licita, & debita hæc Trojanis sit terra. A possibili. 39 Deæ fatales, quæ vitas hominum dispensare finguntur, per Antiphrasin sic dictæ, quod nemini parcant. 40 Neptunus Saturni filius.

[1] Fas omne est, [2] Cytherea, meis te fidere regnis,
[3] Undè [4] genus ducis: [5] merui quoque. Saepè [6] furores
Compressi & rabiem tantam [7] caelique marisque.
Nec minor [8] in terris ([9] Xanthum Simoëntaque testor)
Aeneae mihi cura [10] tui. [11] Cum [12] Troïa Achilles
[13] Exanimata [14] sequens [15] impingeret agmina [16] muris,
[17] Millia multa [18] daret leto, [19] gemerentque [20] repleti
[21] Amnes, nec reperire viam [22] atque evolvere posset
In mare se Xanthus: [23] Pelidae tunc ego forti
Congressum Aenean, [24] nec dis nec viribus [25] aequis,
[26] Nube cava rapui: [27] cuperem cum [28] vertere ab imo
Structa meis manibus [29] perjurae moenia Trojae.
Nunc quoque [30] mens eadem perstat mihi: pelle timorem.
[31] Tutus, [32] quos optas, portus accedet [33] Averni.
[34] Unus erit tantùm, amissum quem [35] gurgite quaeret:
Unum [36] pro multis [37] dabitur caput.
His ubi laeta [38] deae [39] permulsit pectora dictis,
Jungit [40] equos [41] auro [42] genitor, [43] spumantiaque addit
Frena [44] feris, manibusque omnis effundit [45] habenas.

1 Omnino licitum est. 2 O Venus, quæ in Cytheris coleris. 3 Nata è spuma maris, orta ex testiculis Cœli à Saturno exsectis & in mare projectis: unde Ἀφροδίτη, ab ἀφρὸς, ob similitudinem seminis, vel, propter humoris salsi vim animalem & fœcundam. 4 Originem trahis 5 Ut consideres mihi. 6 Fluctus ventorum atrocitate turbatos: vel, *furores*, id est, Junonis atrox nocendi studium. 7 Aëris. 8 Quam in mari. 9 Trojæ fluvios. 10 Filii tui. 11 Deest *nam*. 12 Trojana. 13 Metu perculsa. 14 Insequens. 15 Ea. 16 Ad muros. 17 Trojanorum. 18 Et cùm daret. 19 Sub mole cadaverum. Metaphora ab animali ad non animal. 20 Cadaveribus. 21 Xanthus & Simoïs. 22 Id est, cùm impediretur cursus ejus multitudine cadaverum. 23 Cùm Achille, Pelei filio. 24 Nec Diis æque faventibus, sed adversis, quia constituerant Dii Trojam evertere. 25 Non æquè potentibus, sed imparibus 26 Per nubem cavam, quam circumjecit. 27 Utcunque pœnas sumere cuperem de Troja, cujus rex Laomedon me pacta conditæ urbis mercede destituerat. 28 Funditus evertere. 29 Perjuri Laomedontis. 30 Liberandi Æneam. 31 Protectus auxilio meo. 32 Eum accedere. 33 Quod sic evenit. Nam circa Cumas, quæ vicinæ sunt Lucino & Averno lacubus, classis Æneæ apparuit. 34 Palinurus: quem præcipitem cum clavo à Somno dejectum, ut mox, desideravit Æneas, & in gurgite quæsivit. Alii de Miseno intelligunt, qui sospes in Italiam vectus in littore periit. 6. l. 35 In gurgite Averni. 36 Pro salute multorum. 37 Sacrificii loco. Nam submergetur in mari, antequam ad Avernum perveniet 38 Veneris. 39 Dulcedine quadam affecit 40 Vitulos marinos, & similia animalia, quibus Neptunus inequitare fingitur. 41 Ad currum. 42 Neptunus: sive, quod Oceanus omnia flumina gignat ac recipiat: sive, quod aqua, ut elementorum præstantissimum, omnia producat. 43 Spumis perfusa ex celeri impetu. 44 Equis marinis animosis ἱπποκάμποις. 45 Quibus equi haberi, id est, retineri possunt, id est, laxat habenas.

[1] Caeruleo per summa [2] levis volat aequora curru.
[3] Subsidunt undae, [4] tumidumque sub [5] axe [6] tonanti
[7] Sternitur aequor aquis: fugiunt [8] vasto aethere [9] nimbi.
Tùm variae [10] comitum [11] facies; [12] inmania cete,
Et senior [13] Glauci chorus, [14] Inoüsque Palaemon,
[15] Tritonesque [16] citi, [17] Phorcique exercitus omnis.
[18] Laeva tenent [19] Thetis, & Melite, Panopeaque virgo,
Nesaee, Spioque, Thaliaque Cymodoceque.
[20] Hìc patris Aeneae [21] suspensam [22] blanda [23] vicissim
Gaudia [24] pertentant mentem: jubet [25] ociùs omnis
[26] Attolli malos, intendi [27] brachia velis.
Unà [28] omnes fecêre [29] pedum; pariterque sinistros,
[30] Nunc dextros solvêre [31] sinus: [32] unà [33] ardua torquent
Cornua, [34] detorquentque. Ferunt [35] sua flamina classem.
[36] Princeps ante omnes densum Palinurus [37] agebat
Agmen: ad [38] hunc alii cursum contendere [39] jussi.
[40] Jamque ferè [41] mediam caeli nox humida [41] metam
Contigerat: [42] placidâ laxarant membra quiete
Sub remis, [43] fusi per dura sedilia nautae.
Cùm [44] levis aetheriis delabsus Somnus ab astris

1 Marino. 2 Leviter. 3 Ad fundum descendunt, nec moventur. 4 Inflatum. 5 Currus Neptuni. 6 Stridenti in ipso curru ex celeri impetu: aut, sub axe cœli tonantis. Al. *Sonanti*. 7 Æquatur, tranquillum redditur. Paulò suprà: *Placidi* straverunt *aequora venti*. 8 Per totum aërem. 9 Nubes ventosæ. 10 Neptuni. 11 Figuræ. 12 Ingentia, maximæ staturæ. 13 E piscatore Dei marini facti, cùm gustasset herbam, qua pisces revocati erant ad vitam, & in mare prosi luisset. Ovid. Met. 13. fab. ult. 14 Filius Inûs, Melicerta dictus & Portunus. 15 Monstra marina à vertice ad umbilicum humana effigie, infrà pisces: Neptuni & Amphitrites proles. 16 Præcipites in natando, sc. *apparent à dextris*. 17 Cui Phorcus præest. 18 Sinistram tenent sequioris sexus numina marina, & Nymphæ. 19 Dea maris. 20 Hoc tempore, dùm tantam maris tranquillitatem videt. 21 Anxiam anteà & sollicitam, versantem sc. *Siculis-ne resideret arvis Oblitus fatorum, Italas-ne capesseret oras.* 22 Permulcentia. 23 Per vices. 22 Titillant & voluptate afficiunt Sic l. 1. *Latonae tacitum* pertentant *gaudia pectus*. 25 Ne sc. oblatæ occasioni ipse desit. 26 Erigi vela malorum, aut etiam antennas. 27 Antennas, quibus expansa carbasorum cornua, brachiorum speciem habent. 28 Nautæ. 29 Funem, quo velum tenditur. 30 Pro auræ mutabilitate. 31 Velorum sc. quibus ventos capiunt. 32 Extremitates antennarum unà cum pede veli torquent detorquentque. 33 In altum erecta. 34 Deorsum torquent. 35 Venti ferentes, prosperi. 36 Nautarum. 37 Gubernabat agmen velorum, id est, classem, præcurrens aliis suà nave, secundùm quam alii nautæ cursum suum dirigere jubebantur. 38 Palinurum. 39 Sunt. 40 Et jam fere medium erat noctis. 41 Lineam meridionalem, quam cùm Sol sub terra contigit, apud nos media nox est. 42 Placide dormiebant. 43 Prostrati. 44 Agilis.

Aëra dimovit tenebrosum, & [1] dispulit umbras,
Te, Palinure, [2] petens, tibi [3] somnia [4] tristia portans
[5] Insonti; puppique deus [6] consedit in altâ, 841
[7] Phorbanti similis; funditque has ore loquelas:
[8] Iaside Palinure, ferunt [9] ipsa aequora classem;
[10] Aequatae spirant aurae: datur hora quieti.
[11] Pone caput, fessosque oculos [12] furare labori. 845
Ipse ego paullisper pro te tua munera [13] inibo.
[14] Cui [15] vix adtollens Palinurus [16] lumina [17] fatur:
[18] Mene [19] salis placidi voltum fluctusque [20] quietos
Ignorare jubes? mene huic confidere [21] monstro?
[22] Aenean [23] credam quid enim fallacibus austris, 850
Et caeli toties deceptus fraude sereni?
Talia dicta [24] dabat; clavumque adfixus & [25] haerens
Nusquam amittebat, oculosque sub [26] astra tenebat.
Ecce [27] deus ramum [28] Lethaeo rore madentem, 854
Vique [29] soporatum [30] Stygiâ super utraque [31] quassat
[32] Tempora; [33] cunctantique [34] natantia lumina [35] solvit.
[36] Vix primos [37] inopina quies laxaverat artus,

1 Ut faceret serenitatem, atque ita Palinurus placide ad somnum se componeret. 2 Fallacias struens, astute aggrediens, adoriens. 3 Præsentem mortem allatura, in quibus submergatur. 4 Soporem. 5 Innocenti, citra suum aliquod meritum. 6 Sedem accepit. 7 Priami filio. 8 Iasii filius aut nepos, vel potius de gente Iasii, Dardani fratris. 9 Sine adminiculo tuo, id est, secundo mari & vento naves aguntur. A tuto. 10 Æqualiter flantes, prosperè. 11 Repone caput tuum. Sic l. 11 de Camillâ: *Et captum letho* posuit caput. 12 Furtim, clanculum oculos fessos subtrahe labori & vigiliis. 13 Ingrediar, id est, gubernabo pro te. 14 Deo Somno. 15 A somni vicinia gravedo oculos invaserat, atque hinc abruptum responsum & somnolentum. 16 Oculos somno gravatos. 17 Respondet. 18 Toties deceptum. 19 Maris tranquilli. 20 Tranquillos; quia sæpè proxima est tempestas. 21 Mari infido, cujus monstrosa est mutabilitas. & ventis fallacibus? 22 Tantum virum. 23 Cur enim committam Æneam huic monstro, ventis mutabilibus & instabilibus, & quibus nihil incertius, nihil inconstantius, toties deceptus? 24 Palinurus Somno. 25 Inhærens & innitens. 26 Astra versus, quorum observatione cursum dirigeret. 27 Somnus. 28 Lethes, fluvii infernalis, oblivionem significantis, quod sc. omnium obliviscantur mortui, id est, tristissimo liquore ac mortem allaturo. 29 Profunde imbutum. 30 Stygis, paludis infernalis, mortem inducentis ac tristitiam sempiternam. 31 Frequenter concutit. 32 Palinuri sc. in quibus est sedes quietis. 33 Reluctanti & moranti. 34 Inter somnum & vigiliam fluitantia: vel, per similitudinem, natantes seu errantes in speculandis stellis oculos. 35 Resolvit. 36 Vix primùm dormierat Palinurus. 37 Præter opinionem inducta Palinuro à Somno.

Et [1] super [2] incumbens, cum puppis [3] parte revolsâ,
Cumque [4] gubernaclo liquidas [5] projecit in undas
Praecipitem, ac socios [6] nequidquam saepè [7] vocantem.
[8] Ipse [9] volans tenuis [10] se sustulit [11] ales ad auras.
Currit iter [12] tutum [13] non seciùs aequore [14] classis,
[15] Promissisque [16] patris Neptuni [17] interrita [18] fertur.
Jamque adeò [19] scopulos [20] Sirenum [21] advecta subibat,
[22] Difficilis quondam, multorumque [23] ossibus albos.
Tum [24] rauca assiduo longè [25] sale saxa sonabant:
Cum [26] pater amisso fluitantem errare [27] magistro
Sensit, & ipse ratem [28] nocturnis rexit in [29] undis
[30] Multa gemens, [31] casuque animum concussus [32] amici.
[33] O nimium caelo & pelago [34] confise sereno,
[35] Nudus in [36] ignotâ, Palinure, jacebis [37] arenâ.

1 Desuper. 2 Somnus sc. 3 Cui affixus erat clavus. 4 Gubernaculo. 5 Porrò aut procul jecit Palinurum. 6 Frustra: quia nemo ei subvenire poterat. 7 In auxilium. 8 Somnus. 9 Avolans, sc. post demersum Palinurum. 10 Evanuit. 11 In avem transformatus. 12 Neptuni præsidio. 13 Nihil aliter per mare tranquillum, quàm si à Palinuro regeretur. 14 Æneæ. 15 Suprà, *Tutus, quos optat, portus accedet Averni.* 16 Quæ Veneri fecerat Neptunus, Æneæ omnia tuta se præstiturum, dummodò unius morte omnium salus redimeretur 17 Non territa, imperterrita. 18 Vento secundo, tutis itineribus agitur. 19 Saxosas insulas prope Capreas, Σειρηνούσας dictas, à Sirenum fabula celebres: nec minus naufragis, qui perierint attracti scopulorum harmonia ex undarum haustu reciproco: an meretrices illæ fuerint, an adulatores, aut voluptates, ut alii 20 Quos Sirenes olim habitare solebant: quæ tres fuerunt, Acheloï amnis & Calliopes Musæ filiæ, quarum natu maxima Parthenio, & posteà Parthenope dicta fuit: undè posteà urbs ea nomen sortita est, quæ nunc *Neapolis* dicitur. Una ex his voce, altera tibiis, tertia lyra canebat. 21 Classis. Ad eas pervenit Ulysses. 22 Aliquando periculosos, quamdiu sc. Sirenes viverent, quæ prætereuntes nautas in scopulos dulcedine cantus illiciebant: sed ab Ulysse spretæ, ad mortem ab eodem compulsæ sunt ex dolore. 23 Naufragorum, qui ibi perierint: quorum ossa à mari in scopulos rejecta, absumpta carne, quæ frequenti aquarum alluvie verisimile est alba fuisse; unde & scopulos, quos operiebant, albos reddebant. 24 Raucè. 25 Impulsu maris, & illisione in scopulos. 26 Æneas. 27 Gubernatore seu nauclero 28 Nocturno tempore, per noctem. 29 Mari. 30 Multùm. Nomen prò Averbio, per Enallagen partium orationis. 31 Ruinâ & præcipitio. 32 Palinuri, qui diu & fideliter navem ejus gubernaverat. 33 Et ait: *O nimium*, &c. Ex personâ Æneæ defluentis Palinuri jacturam. 34 Qui confisus es. 35 Inhumatus, insepultus. 36 Peregrina. 37 Pathos, à loco & habitu.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS
AENEIDOS
LIBER VI.

ARGUMENTUM.

CUmas advectus Æneas, antrum Sibyllæ petit, peractoque de more sacrificio, Phœbi oraculum consulit. Ibi & instantia pericula, & futuri belli eventum discit. Miseni cadaver in littore inventum exurit, reliquiasque sub proximo monte sepelit, qui Miseni nomen ab illo obtinuit. Indè columbarum ductu ad aureum ramum pervenit; quo decerpto, mactatisque hostiis, Deos inferos veneratus, Sibylla duce, per Averni fauces ad inferos tendit. Palinurum, quod sepulchri honore careret, circa Stygiam paludem oberrantem invenit, eumque unà in ulteriorem ripam trajicere cupientem Sibylla prohibet, cenotaphiique, & exsequiarum spe consolatur. Post hæc Stygem trajectus Æneas, Cerberoque medicatis offis sopito per loca infantium, eorumque, qui falso crimine damnati capite supplicium luerant, iter faciens, pervenit ad sedem eorum, qui amoris impatientia manus sibi consciverant. Ibi Elisam conspicatus, cum ei se purgare vellet, illa indignabunda conspectum ejus effugit: indè progressus Deiphobum in sedibus eorum, qui bello aliquando claruerant, multis vulneribus lacerum conspicit, necisque ejus indignum modum ab ipso edocetur. Relicto deinde ad lævam Tartaro, sceleratorumque pœnas à Sibylla edoctus, ad Ditis ipsius mœnia contendit, aureumque ramum in ipso regiæ limine defigit. Post hæc ad fortunatorum sedes iter instituit, & à Musæo ad patrem suum perducitur. Ibi Anchises Æneæ filio Albanorum Romanorumque regum catalogum recenset, nobiliumque aliquot Romanorum nomina percurrens, ad Julii Cæsaris, & Augusti laudes descendit, Marcellumque Octaviæ filium immatura morte præreptum, miris in cœlum laudibus effert. Inde per eburneam portam ad superos egressus, socios revisit, relictisque Cumis Cajetam petit.

SIc [1] fatur [2] lacrimans, classique inmittit [3] habenas;

1 Æneas. 2 Miseratus sc. casum insontis amici Palinuri libri præcedentis ult. v. 3 Funes nauticos, anchoris innexos, quibus naves littoribus aut ripis adhæreant, ne in altum aquarum vi abripiantur: id est, liberam facit navigationem navibus. Metaph. ab equis, ad naves: nam *habena* propriè equorum retinaculum est, quo equi constringuntur, & quodammodo habentur. Sunt qui de novo clavo substituto intelligant.

Et [1] tandem [2] Euboïcis Cumarum adlabitur oris.
[3] Obvertunt pelago proras: tùm [4] dente tenaci
[5] Ancora [6] fundabat navis, & litora [7] curvae
[8] Praetexunt puppes. [9] Juvenum [10] manus emicat [11] ardens
Litus in [12] Hesperium: quaerit [13] pars [14] semina flammae
[15] Abstrusa in [16] venis [17] silicis: pars densa ferarum
[18] Tecta rapit [19] silvas, [20] inventaque flumina monstrat.
At pius Aeneas [21] arces, quibus altus Apollo
Praesidet, [22] horrendaeque procul [23] secreta [24] Sibyllae,
Antrum [25] inmane, [26] petit: magnam cui [27] mentem animumque
[28] Delius inspirat vates, [29] aperitque futura.

1 Post longam expectationem, & tot annorum jactationem, venit Cumas. Ad Æneæ desiderium retulit, cupientis ad Italiam pervenire. 2 Pervenit ad regiones ab Euboïcis excultas, qui illic Cumas exstruxerunt, id est, ad eam regionem, ubi sunt Cumæ, à populis Euboïcis extructæ, id est, pervenit in Italiam. 3 Contravertunt pelagus versus anteriores partes navium, quæ proruunt aquas. 4 Morsu; ut, *unco non alligat ancora* morsu. 1. Æn. 5 Instrumentum est navale ferreum, quo naves in littore, aut mari fundamus retinemusque, ne vento vel tempestate hùc & illùc ferantur 6 Ad fundum figebat aut retinebat. *Fundare* propriè de ædificiorum fundamentis, vel de iis rebus, quæ in terram immittuntur, & infiguntur, ut firmiùs solidiusque stent, dicitur. 7 Reflexæ, id est, curva littora. Hypallage. 8 Tegunt, & à conspectu movent. Sic Ecl. 7. *Hic virides tenera prætexit arundine ripas Mincius.* 9 Quia seniores ac debiliores relicti erant ferè in Sicilià. 10 Tota multitudo emittitur seu prosilit velociter. 11 Italiæ desiderio flagrans 12 Italicum. Italia autem *Hesperia* ab *Hespero*. Atlantis fratre, qui patrià pulsus, in Italiam trajecit, dicta putatur. 13 Juvenum. 14 Scintillas ignis. Σπέρματα πυρὸς. Odyss. 1. 15 Occulta. 16 Meatibus. Metaphora ab animali ad non animal. 17 Lapidis durissimi, unde ignis excutitur. 18 Definitio sylvæ. 19 Folia, ramos arborum. 20 Aquas inventas à se. 21 Templum Apollinis in editiore loco positum: vel respicit simulacri Apollinis altitudinem xv. pedum: sed infrà, *Teucros vocat alta in templa sacerdos.* 22 Ubi vates numine afflata *Horrendas canit ambages:* infrà. Al. venerandæ, cum horrore quodam adiri solitæ. 23 Penetralia semota à vulgo. Memor ejus, quod jusserat Helenus l. 3. v 441. ut sc. post primum statim in Italiam appulsum, ad Sibyllam properaret, ut, quæ fata Italica habiturus esset, ex eâ posset cognoscere. 24 Vatis Cumanæ, divinam mentem & consilium scientis. 25 Valdè magnum & horrendum. 26 Aggreditur. 27 Reminiscendi & disquirendi virtutem & rationem. Erudite *Mentem* ab *Animo* distinguit: cùm *Mens* sit cogitationis consiliique subtilitas quædam, certæ rationi consentanea (unde *Amentes* & *Dementes* dicimus, qui nullo consilio utuntur) *Animus* vero vitæ & voluntatis fundamentum. Ter. *Mala* mens, *malus* animus. 28 In Delo insula natus. 29 Revelat.

Jam

Jam [1] ſubeunt [2] Triviae lucos, atque aurea [3] tecta.
[4] Daedalus (ut fama eſt) fugiens [5] Minoïa regna,
[6] Praepetibus pennis auſus ſe [7] credere caelo,
[8] Inſuetum per [9] iter [10] gelidas enavit ad Arctos,
[11] Chalcidicâque levis tandem ſuper adſtitit [12] arce.
Redditus [13] his primùm terris, tibi, Phoebe, [13] ſacravit
[14] Remigium alarum, poſuitque [15] inmania templa.
In foribus, [16] letum [17] Androgeo: [18] tùm [19] pendere poenas
[20] Cecropidae [21] juſſi (miſerùm) [22] ſeptena [23] quot annis
Corpora [24] natorum; [25] ſtat [26] ductis ſortibus urna:
[27] Contrà elata [28] mari reſpondet [29] Gnoſſia tellus:
[30] Hîc [31] crudelis amor Tauri, [32] ſuppoſtaque furto
[33] Paſiphaë, [34] mixtumque genus, prolesque [35] biformis

1 Æneas & comites ſui. 2 Dianæ lucum, in quo templum hoc illi cum Phœbo commune: mox, *Phœbi Triviaque ſacerdos.* 3 Laquearia Phœbi. 4 Faber ille ſubtiliſſimus, Eupalami, vel Euphemi filius, atque à Minervâ architecturam edoctus. 5 Cretenſia, id eſt, Cretam, ubi regnavit Minos. v. Ov. 8. Met & 2. Art. 6 Velociter ferentibus, patulis & porrectis alis, cera conglutinatis. 7 Committere aëri. 8 Homini negatum: volatu ſc. 9 Aërem. Horat. Od. 3. l. 1. *Expertus vacuum Dædalus aëra Pennis non homini datis.* 10 Evolavit ad polum Arcticum vicinum gelidæ Zonæ Septentrionali. 11 A Chalcidenſibus exſtructa, id eſt, Cumarum urbe. 12 In quibus Euboïci Apollini arcem exſtruxerunt. 13 Dedicavit, quaſi non amplius volaturus. Ex more veterum; qui inſtrumenta artis, vel rerum, quæ iis uſui fuiſſent Deo alicui ſuſpendebant. 14 Alas, quibus volaverat, aut *remigium alarum*, id eſt, velorum & antennarum, quibus quaſi evolaverat, ut volucres alis. 15 Ingentia. 16 Mortem in cælaturis & ſtatuis poſuit 17 Androgei, filii Minois: quem in certaminibus victorem per invidiam interfecerunt Athenienſes: hos itaque bello attritos coëgit Minos quotannis (ut alii nono quovis anno) mittere ſeptem mares & totidem fœminas Minotauro devorandos, atque hos ſorte ductos. Lege Ovid. 8. Met. 18 Deinde. 19 Perſolvere. 20 Athenienſes, à *Cecrope* eorum rege. 21 Sunt à Minoë, qui eum numerum illis imperaverat. 22 Septem paria, id eſt, utriuſque ſexus ſeptem: nam pepigerat Minos ſeptem mares, & totidem fœminas ſibi mitti. 23 Singulis annis. 24 Liberorum, tam maſculorum, quam fœmellarum. 25 Effecta eſt ſtare. 26 Poſtquam ſortes eſſent ductæ ab Athenienſibus: ut ſcirent, quinam deberent ad Minotaurum in Cretam mitti, ut ab eo devorentur: undè & Theſeus miſſus eſt, quamvis regis filius. 27 In foribus, ab aliâ parte oppoſite ſculpta eſt Dædalo Creta altius exſtans è mari, taurus à Paſiphaë amatus; Minotaurus, Labyrinthus, Theſeo ab Ariadne datum filium, cujus ductu è Labyrintho rediret, cæſo Minotauro. 28 Super mare: quia altior videtur. 29 Cretenſis. Synecdoche. *Gnoſus* enim una celeberrimarum urbium Cretæ erat. 30 In hac civitate Cretenſi, in Gnoſo, regia Minois. 31 Crudeliter amantis. 32 Submiſſa, ut coïret, clanculùm arte Dedali, qui eam in ligneam vaccam incluſit. 33 Filia Solis & uxor Minoïs. 34 Partim homo, & partim taurus, quia ex tauro conceptum. 35 Mixtæ formæ, ſc. humanæ cum taurinâ.

Minotaurus inest, [1] Veneris monumenta nefandae:
[2] Hic [3] labor [4] ille [5] domus, & [6] inextricabilis error.
Magnum [7] reginae sed [8] enim [9] miseratus amorem
[10] Daedalus, ipse [11] dolos tecti ambagesque resolvit,
[12] Caeca [13] regens [14] filo vestigia. Tu quoque magnam
Partem opere in [15] tanto, [16] sineret dolor, [17] Icare, haberes.
[18] Bis conatus [19] erat [20] casus effingere in [21] auro:
[18] Bis [22] patriae cecidêre manus. Quin protenus [23] omnia
[24] Perlegerent oculis; ni jam [25] praemissus Achates
[26] Adforet, atque unâ Phoebi Triviaeque sacerdos,
[27] Deïphobe [28] Glauci, fatur quae talia [29] regi:
[30] Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit.
Nunc [31] grege de intacto septem [32] mactare juvencos
Praestiterit, totidem lectas [33] de more [34] bidentis.
Talibus [35] adfata Aeneam, (nec [36] sacra morantur
[37] Jussa viri) Teucros vocat alta in [38] templa [39] sacerdos.
[40] Excisum [41] Euboïcae latus ingens rupis [42] in antrum:

1 Testimonia coïtus abominabilis: quia mulieris cum tauro. 2 Sc. *inest*. 3 Dædali artificis: vel, *labor*, id est, laboriosus exitus. 4 Emphasi declarat non vulgare opus fuisse. 5 Labyrinthi: de quo Plin. l. 36. c. 13. 6 Cujus tricæ, id est, implicitates explicari nequeunt. Erat enim *Labyrinthus* humani ingenii opus portentosum, itinerum ambages quamplurimas, occursus, recursusque inexplicabiles continens, crebris foribus ad fallendos exitus, ut subinde in eosdem errores redeundum esset. 7 Ariadnes, filiæ regis Minois, Thesea misere amantis. 8 Certè. 9 Permotus Ariadnes in Theseum amore maximo, misericordiaque inductus, quod sc. illa hujus amore peritura videretur, nisi ipse accurreret. 10 Ipse exstructor. 11 Dubios meatus Labyrinthi fili ductu explicavit, expedivit. 12 Incerta, dubia, errabunda. 13 Dirigens. 14 In glomere implicito. 15 Quantum fecit in foribus. 16 Si permisisset dolor patris Dædali. 17 Filî Dædali. 18 Anaphora. 19 Dædalus. 20 Ruinam Icari. 21 Cælatura aurea. 22 Patris Dædali.

23 Omnem picturam aut sculpturam. 24 Perlegissent Æneas, & qui cum illo erant. 25 Ad indagandam Sibyllam, sacerdotem templi. 26 Adfuisset. 27 Quod proprium huic Sibyllæ nomen: Glauci filia, Dei marini. 28 Sc. *filia*: ut l. 3. *Hectoris Andromache*, sc. *uxor*. 29 Æneæ regi Trojano. 30 Non est nunc tempus hujusmodi inania & rege indigna spectandi. 31 Ex armento eximios, injuges, qui nunquam jugum traxerant, numeri item perfecti. Septenarii perfectionem docebit Macrob. 6. c. l. 1. de Somnio Scipionis. 32 Sacrificare. 33 Secundum morem sacrificantium. 34 Oves biennas, bimas. 35 Allocuta est Sibylla. 36 Differunt sacrificia. 37 Sc. *offerri*, id est, quæ jussi erant offerre, sc. septem juvencos intactos, & totidem bidentes lectas. 38 Apollinis sc. quæ erant illic in arce. 39 Sibylla. 40 Describit antrum Sibyllæ à forma, situ, & credita divinitate. 41 Cumanæ, ut suprà, ab Euboicis colonis habitatæ. 42 In formam antri. *In* enim hic similitudinis vim habet.

Quò lati [1] ducunt [2] aditus [3] centum, [4] ostia centum:
[5] Undè ruunt [6] totidem voces, [7] responsa Sibyllae.
[8] Ventum erat ad [9] limen, cùm [10] virgo, [11] Poscere [12] fata
Tempus, ait. [13] Deus, ecce, deus. [14] Cui talia fanti,
Ante fores subitò non vultus, non color [15] unus,
Non [16] comptae mansêre comae: sed pectus [17] anhelum,
Et [18] rabie [19] fera corda tument, majorque [20] videri,
[21] Nec mortale sonans, adflata est numine [22] quando,
Jam [23] propiore [24] Deo. [25] Cessas in vota precesque,
Tros, ait, Aenea? [25] cessas? neque enim [26] antè [27] dehiscent
[28] Adtonitae magna [29] ora domus: & talia [30] fata
[31] Conticuit. [32] Gelidus Teucris per dura cucurrit
Ossa tremor, fuditque preces rex [33] pectore ab imo:
Phoebe, gravis Trojae [34] semper miserate labores,
Dardana qui Paridis [35] direxti tela manusque
[36] Corpus in [37] Aeacidae; magnas [38] obeuntia [39] terras
Tot maria intravi, [40] duce te, penitusque [41] repostas

1 Dirigunt adire volentes. 2 Accessus. 3 Multi. Numerus certus pro incerto. 4 Valvæ, quæ aditus intercludunt. 5 E quibus ostiis, ubi reserata sunt, præcipitanter eduntur. 6 Etiam centum. 7 Oraculi per Sibyllam pronuntiata. 8 Ab Æneâ, & Teucris reliquis, & Sibylla. 9 Templi. 10 Sibylla. 11 Poscendi. Græcismus. 12 Responsa, oracula de fatis. 13 Apollo invadit me, adest mihi. Sibylla enim cum vellet vaticinari, numine replebatur, ideò sensit nunc Deum. 14 Sibyllæ. 15 Idem. 16 Ornatæ. 17 Frequenter anhelans, & ægre spiritum ducens. 18 Vaticinandi desiderio. 19 Efferum cor Sibyllæ, numinis plenæ. 20 Videbatur major, quam erat, propter ingressum numinis. Enallage modi. 21 Nec sono indicans mortale quippiam aut mortalitatem. Sic l. 1. *nec vox hominem sonat* 22 Quandoquidem. 23 Viciniore menti ejus. 24 Apolline. 25 Negligensne es ad facienda vota & preces? Ter. *Cesso pulsare ostium vicini?* 26 Priusquam vota precesque feceris. 27 Aperientur, patescent sponte tibi. Sic 4. Æn. *Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat*, id est, aperiens me absorbeat. 28 Facientis attonitos. ἐμβροντητȣ, quod sc. numinis sint plenæ. 29 Ostia antri, per quæ, ut primùm patuerint, feruntur: *vatis responsa per auras*; infrà. Metaphora est. 30 Effata, locuta. 31 Quia non permittebatur plura loqui, priusquam Teucri vota precesque fuderint. 32 Reddens corpus gelidum & tremulum: sanguis enim tunc ab omnibus partibus ad cor se confert. 33 Ex intimo corde. 34 Qui semper miseratus es. Captat benevolentiam ab officio & meritis Phœbi in Trojanos, & maximè recentibus beneficiis. 35 Direxisti. Syncope. 36 In eam partem corporis, quæ erat vulnerabilis, calcaneum sc. quem tenuit mater, eum in Stygiâ palude tingens. In templo autem Apollinis quò invitatus ab Hecubâ fuerat Achilles ad nuptias Polyxenæ, interfectus est sagittâ à Paride post simulacrum latente. 37 Achillis, Æaci nepotis, Pelei filii. 38 Circumdantia. 39 Insulas & continentes. 40 Te ducente, ductu tuo. 41 Repositas & à cæteris seclusas, id est, extremos populos Massylorum.

[1] Massylum gentes, [2] praetentaque Syrtibus arva.
[3] Jam tandem Italiae fugientis prendimus oras.
[4] Hac Trojana tenùs fuerit fortuna secuta.
Vos quoque [5] Pergameae jam fas est parcere genti,
[6] DIque [7] Deaeque omnes, [8] quibus obstitit [9] Ilium, & ingens
Gloria [10] Dardaniae. Tuque, ô sanctissima [11] vates,
Praescia venturi, [12] da (non indebita posco)
Regna meis fatis; [13] Latio considere Teucros,
[14] Errantisque Deos, [15] agitataque numina Trojae.
Tùm [16] Phoebo & Triviae [17] solido de marmore templum
[18] Instituam, [19] festosque dies de nomine Phoebi.
[20] Te quoque magna [21] manent [22] regnis [23] penetralia nostris.
Hic ego namque tuas [24] sortis, [25] arcanaque fata,
Dicta meae genti, [26] ponàm, [27] lectosque sacrabo

1 Africam sc. cujus in mediterraneâ parte sunt Massyli. Species pro genere. 2 Circumfusa, opposita. Carthaginem innuit, cujus mari, ab Oriente, prætenditur Syrtis minor, exinde major. 3 Post multorum annorum jactationem Italiam, semper retrò fugere visam, consecuti sumus. 4 Hactenus fortuna adversa qualem Trojani experti sunt, fuerit persecuta nos, id est, hic sit finis calamitatis Trojanæ. 5 Trojanæ. 6 Dii Trojanis infensi erant, Apollo & Neptunus, quod à Laomedonte promissa mercede, postquam urbem Trojam mœnibus cinxissent, defraudati essent. Hos portò, ut sibi propitii sint, suppliciter rogat. 7 Juno & Pallas sc. quæ ob formæ palmam, sibi abjudicatam, diu Trojanis adversatæ erant. 8 Quæ voluistis Ilium deleri, & gloriam ejus. 9 Arx præcipua in Troja. 10 Trojæ, à *Dardano* rege. 11 Sibylla. 12 Concede & designa secundum cætera oracula mihi data: vel, *da*, id est, dic: pronuntia, vaticinare. 13 In Italia, ubi Saturnus latuit, sedem capere. 14 Et penates nobiscum profugos 15 Profugata considere Latio 16 In honorem Apollinis & Dianæ. 17 Non admixto alio lapide, aut non fracto. 18 Constituam. 19 Ludos Apollinares. 20 Apostrophe ad Sibyllam, cui vicissim pro beneficio promittit se in adytis scripta ejus repositurum, quorum inspiciendorum causâ Decemviri creentur. 21 Exspectant. 22 In regnis. 23 Locum secretum, in quem non nisi certo alicui accessus patet, in quo libros Sibyllinos asservaret. Græci *adyta* dicunt. 24 Libros in quibus continebantur *sortes*, id est, responsa Deorum. Horat. *Dicta per carmina* sortes. 25 Oracula secreta retinenda vaticinata populo Romano meis posteris. 26 Reponam, reservabo in intimis penetralibus sacrorum. Constat autem Romæ posteà Sibyllinos libros asservatos fuisse in sacrario, qui *Sibyllini* dicti sunt, quod anus illa, quæ Tarquinium Superbum adiisse fertur, Sibylla credita esset. Servati autem Romæ fuisse traduntur, donec sive casu aliquo, sive fraude humana incenso Capitolio igne consumerentur, quod post bellum Marsicum accidisse ferunt. Vide quæ nos ad Sal. p. 148. & Val. Max p. 484. 27 Electos, qui sc. iis libris custodiendis & interpretandis præessent.

[1] Alma [2] viros. [3] Foliis [4] tantùm ne carmina manda ;
[5] Ne turbata volent rapidis ludibria ventis.
Ipſa [6] canas, oro. Finem [7] dedit ore loquendi.
At, [8] Phoebi nondùm patiens, [9] inmanis in antro
[10] Bacchatur vates, magnum [11] ſi pectore poſſit
[12] Excuſſiſſe Deum : [13] tantò magis [14] ille fatigat
Os [15] rabidum, [16] fera corda domans, [17] fingitque premendo.
Oſtia [18] jamque domus patuêre ingentia [19] centum
[20] Sponte ſuâ, [21] vatisque [22] ferunt reſponſa per [23] auras.
O [24] tandem magnis pelagi [25] dèfunčte periclis :
Sed [26] terrâ [27] graviora [28] manent. In regna [29] Lavini
Dardanidae venient ; [30] mitte hanc de pectore curam :
Sed non & [31] veniſſe volent. [32] Bella, horrida bella,
Et [33] Thybrim multo ſpumantem [34] ſanguine [35] cerno.
Non [36] Simoïs tibi, nec Xanthus, nec [37] Dorica caſtra

1 O altrix & nutrix imperii. 2 Viros quindecim, quorum munus erat libros Sibyllinos conſulere. 3 Palmæ ſc. in quibus ſcribebat hæc Sibylla : non enim oracula ſua ore reddebat, ſed palmarum foliis inſcripta ad oſtium antri ponebat, quæ ſi vento agitata conturbari contigiſſet, nunquam poſtea induci poterat, ut de integro caneret, aut eadem in ordinem redigeret : atque ita incertiores abibant homines, quam venerant. Lucum hunc interpretatur Heleni admonitio : reperitur l. 3. 4 Tantummodò rogo, ne ſcribas in foliis palmæ 5 Ne folia & nomina iis inſcripta volent per ventos rapidos commota, exiſtentia ut res ludibrio habitæ. 6 Ore edas oracula. 7 Æneæ ſignificavit ore ſuo ſe jam facere finem loquendi 8 Quæ nondum tolerare poterat Phœbum, intrantem in eam. 9 Terribilis, & inſana. 10 Bacchantium more furit Sibylla. 11 Tentando an poſſit quaſi equitem inſidentem pectore ſuo excutere Phœbum, qui in oraculis magnus eſt. 12 Ut ſupra l. 5. v. 679. *Excuſſaque pectore Juno eſt.* 13 Quantò magis illa reluctabatur. 14 Deus laſſitudine affatim eam gravat. 15 Furens. Metaphora ab animantibus, quorum propriè eſt *rabire.* 16 Indomita. 17 Pro arbitrio ſuo mentem ejus format imbuitque iis, quæ ſit reſponſura. 18 Poſt vota Precesque, cùm Deus plene in eam deſcendiſſet. 19 Numerus certus pro incerto. 20 Propter preces & ſacrificia. 21 Sibyllæ. 22 Efferunt. 23 Ubi conſultores erant. 24 Poſt ſeptennales errores. 25 O Ænea qui perfunctus es, & non ampliùs paſſurus pericula 26 In terris, id eſt, cum perveneris ad terram : quia in mari non potuit ſubmergi. 27 Sc. *pericula*. 28 Exſpectant te. 29 Al. *Latini*. 30 Omitte, depone curam, id eſt, ne ſis ſollicitus de hac re : quia venies in Italiam, ut cupis. 31 Quod in Italiam non venerint 32 Æneæ cum Turno. 33 Italiæ fluvium. 34 Propter cædem Latinorum & Rutulorum. 35 Prævideo. 36 Pro Simoënte & Xantho fluentibus ſanguine, obſtructis cæſorum cadaveribus erunt tibi de novo Tibris & Numicius, in quem cecidit Æneas. 37 Græca. Alii reſpici ad Turnum volunt origine Grajum, ut interpretatur Amata reſponſum l. 7. Alii ad Haleſium, Agamemnonis ex Briſeide filium : quem tradunt cum magnis copiis Turno adverſus Æneam auxilio veniſſe.

[1] Defuerint. Alius [2] Latio jam partus [3] Achilles,
Natus [4] & ipse [5] deâ. Nec Teucris [6] addita Juno
Usquam [7] aberit: cùm tu supplex in rebus [8] egenis
Quas gentis [9] Italûm, aut quas non [10] oraveris urbis!
Causa [11] mali tanti [12] conjux, [13] iterùm hospita Teucris,
Externique [13] iterùm thalami.
[14] Tu ne cede [15] malis: [16] sed contra audentior ito,
[17] Quàm tua te Fortuna sinet. [18] Via prima salutis,
Quod minimè reris, [19] Grajâ [20] pandetur ab [19] urbe.
Talibus ex [21] adyto dictis [22] Cumaea Sibylla
[23] Horrendas canit [24] ambages, [25] antroque remugit,
[26] Obscuris vera involvens. [27] Ea frena furenti
Concutit, & [28] stimulos sub [29] pectore [30] vertit Apollo.
[31] Ut primùm cessit furor, & rabida ora quièrunt;
[32] Incipit Aeneas heros: Non ulla laborum,
O virgo, nova [33] mi [34] facies [35] inopinave [36] surgit.

1 Id est, Trojanorum cadaveribus opplebuntur Tyberis & Numicius, ut oppleti sunt Simois & Xanthus; & tam sævos inimicos offendet in Italia, quàm experti sunt Græcos in Troja. 2 In Latio. 3 Turnus, Achilli similis, *cui diva Venilia mater* l. 10. Daunus pater. 4 Non solùm Achilles 5 Venilia. 6 Quæ semel quasi dedit nomen ad Insequendum Trojanos, nunquam desistet. Aliis *addita* est infesta, affixa. 7 Ab eis. 8 Tenuibus & modicis. 9 Italorum. Syncope. 10 Orabis, ut tibi auxilientur? Interrogatio hæc vim universalem habet: q. d. omnes populos externos. 11 Tam perniciosi belli. 12 Filia hospitis Lavinia, Latini filia, Turno, Rutulorum regi, à matre Laviniæ desponsata: quàm tamen Latinus pater, diversis territus prodigiis, Æneæ extero genero dare coactus fuit. Quod ægrè ferens Turnus, Æneam Latinumque bello petiit, in quo ipse singulari certamine ab Ænea occisus fuit. 13 Sicut Helena causa belli Trojani fuit: sic Lavinia erit causa belli Rutuli & Latini. Helena hospitio excepit Paridem: Laviniæ pater Latinus excipiet te. 14 Sed tu. Epilogus oraculi Apollinis. 15 Adversitatibus. 16 Obviam. 17 Id est, magnanimitate supera fortunam tuam. 18 Primus modus acquirendæ salutis. 19 A Græcis habitata sc. Pallanteo, dùm per Evandrum Arcadem illic habitantem, ubi nunc Roma est, ad Tarchontem in Thusciam mitteris. 20 Aperietur tibi, proficiscetur. 21 Loco secretiore templi, quem soli sacerdoti adire licebat. 22 Quæ apud Cumas oracula dabat. 23 Horrorem incutientes. 24 Ambiguos & obscuros sermones. 25 Et cum reflexione vocis quasi mugitum efferit ex antro. 26 Dictis non satis intellectis, quæ futura erant vera, implicans. 27 Ejusmodi fræna, id est, sic mentem & organa vocis ejus regit, ut, quæ ipsa volvit, non quæ ipsa præmeditata sit, loqueretur. 28 Vim illam divinam, quæ animum Sibyllæ, & impetum fatidici spiritus excitavit. Metaphora. 29 Sibyllæ. 30 Dirigit. 31 Postquam rabies Sibyllæ sedata est. 32 Incipit Sibyllæ alloqui in hunc modum. 33 Mihi. 34 Species. 35 Vel inopinata. Nam partim ab Heleno, partim à patre acceperat, quæ gerenda sibi forent. 36 Oritur, prædicitur.

[1] Omnia [2] praecepi, atque animo mecum [3] ante [4] peregi.
[5] Unum oro: [6] quando [7] hic [8] inferni janua [9] regis
Dicitur, & tenebrosa palus [10] Acheronte [11] refuso:
Ire ad conspectum cari [12] genitoris & ora
[13] Contingat: [14] doceas iter, & [15] sacra ostia [16] pandas.
[17] Illum ego per flammas, & [18] mille sequentia tela,
Eripui his humeris, [19] medioque ex hoste recepi:
Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atque omnes pelagique [20] minas [21] coelique ferebat
Invalidus, [22] vires ultra sortemque [23] senectae.
[24] Quin, [25] ut te supplex [26] peterem, & tua [27] limina adirem,
Idem orans mandata dabat. Gnatique patrisque,
[28] Alma, precor, miserere. [29] Potes namque omnia: nec te
Nequidquam [30] lucis [31] Hecate praefecit [30] Avernis.
Si potuit [32] manes arcessere [33] conjugis [34] Orpheus,
Threïciâ fretus citharâ fidibusque [35] canoris:
Si [36] fratrem Pollux [37] alternâ morte redemit,
Itque [38] reditque viam toties: Quid [39] Thesea, [40] magnum

1 Quæ ad bella pertineant, vel quæ ex te audio 2 Prævidi, antecepi, cogitatione præveni Al. *Percepi.* 3 Priusquam hæc diceres. 4 Præmeditatus sum. revolvi, perpendi, id est, jamdudum ad omnes casus præparatus sum. 5 Id solum. 6 Quandoquidem. 7 In Campania. 8 Inferis dominantis. 9 Plutonis. 10 Lacu illo infernali. 11 Refluente & restagnante. 12 Anchisæ. 13 Detur mihi. 14 Viam eundi mihi commonstres. 15 Diti sacra vel execranda 16 Aperies. 17 Patrem. Dicit caûsam, quare eat ad genitorem. 18 Numerus certus pro incerto. 19 Ex mediis hostibus in locum tutum perduxi, liberavi. Sic l. 1. *frugesque* receptas. 20 Tempestates & procellas, quæ navigantibus toties extrema minatæ fuerant. 21 Aëris. 22 Ultra vires. Anastrophe. 23 Quæ quietem & otium efflagitat. 24 Quinetiam. 25 Lib. 5. *Ditis tamen ante infernas accede domos, &c. hùc casta Sibylla.* 26 Adirem. 27 Domum aut antrum. 28 O salutis nostræ altrix, sancta & veneranda virgo. 29 A facili. 30 Sylvis, quæ sunt circa Avernum & Acherontem, aliaque loca, per quæ ad inferos descensus esse existimatur. 31 Proserpina. Vide supra. 32 Umbras. A dispari causa. 33 Eurydices. Orpheus enim cantilena & pulsu lyræ descendit ad inferos, ut abduceret conjugem suam: & abduxerat, ni illa per imprudentiam respexisset. 34 De Orpheo abunde 4. l. Georg. & Ovid. 10. Met. 35 Dulciter resonantibus. 36 Castora, gemellum è Leda matre & Tyndaro, communicata cum illo immortalitate ut alterni viverent. Adi Mythologos hoc de Geminorum sidere exponentes. 37 Quam alternatim pro illo obit, ut ille vicissim pro Polluce. 38 Ab inferis ad superos. 39 Qui ad inferos descendit cum Pirithoo, rapturi Proserpinam. 40 Fortem, quippe qui nullis laboribus superari potuerit. Vide quæ nos ad Sal. p. 327. &c.

Quid memorem [1] Alciden? & [2] mi [3] genus ab Jove [4] summo.
Talibus [5] orabat dictis, [6] arasque tenebat.
Cum sic orsa loqui [7] vates: [8] Sate sanguine divom
[9] Tros Anchisiade, [10] facilis descensus [11] Averno.
[12] Noctes atque dies patet [13] atri janua Ditis:
Sed [14] revocare gradum, superasque [15] evadere ad auras,
[16] Hoc opus, hic labor est. [17] Pauci, quos [18] aequus amavit
Juppiter, aut [19] ardens [20] evexit ad [21] aethera virtus,
Dis geniti [22] potuêre. [23] Tenent media omnia silvae,
[24] Cocytusque sinu labens [25] circumfluit [26] atro.
Quod si tantus amor menti, si tanta cupido est,
[27] Bis [28] Stygios innare lacus, bis [29] nigra videre
Tartara, & [30] insano juvat indulgere labori,
[31] Accipe, quae [32] peragenda [33] priùs, [34] Latet arbore [35] opacâ.

1 Herculem filium Jovis & Alcmenæ, qui descendit Cerberum ab inferis tracturus, ac Thesea liberaturus: ab *Alceo* avo sic dictum. vel ἀπὸ τῆς ἀλκῆς, id est, *a fortitudine*. 2 Mihi. Applicatio narrationis ad suam personam, quâ se illis dignitate generis parem facit, quare non minus id sibi licere arbitratur, quam iis licuerit. Q. d. Et mihi idem concedatur, cui perinde, ut Herculi & Polluci, est genus ab Jove summo. 3 Genus idem, causa mihi melior. 4 Deorum. 5 Æneas. 6 Pro more precantium, jurantium, vota concipientium. 7 Sibylla. 8 Progenite. 9 O Trojane Ænea, Anchisæ fili. 10 Si Ethice hanc fab. interpretari velimus, immane vitiorum præcipitium, è quorum barathro non facile emergitur, intelligimus. Si mysticè & Platonicè: plerisque gravati divinam animi particulam terrena ὕλης corporeæ mole, opprimi à sensu rationem, ita ut ad virtutem, rerum cognitionem, & veritatis indagationem adspirent pauci; quibus vel benignitate Deorum, vel eximia virtute, vel divino ingenio, datum est aureum studii ramum carpere, & prudentia duce ad summa contendere: mox, *ramum hunc Lucus & obscuræ claudunt convallibus umbræ*. 11 Qui per Avernum fit ad inferos. Est enim *Avernus* lacus apud inferos, in quem Acheron restagnare creditur. 12 Semper. 13 Obscuri, qui apud atros regna, cui inferorum imperium sorte obvenit in Saturni patris possessionem divisione. 14 Regredi ab inferis. 15 Penitus evadere. 16 Hoc est opus difficile. 17 Tria hominum genera tangit, dilectos à Jove, præditos virtute, Diis genitos. 18 Non rigorosus judex. 19 Vehemens virtus, id est, justitia, cujus nomen omnes Ethicas virtutes complectitur. 20 Ex his ærumnis. 21 Cœlum 22 Sc. *superas evadere ad auras*. 23 Dehortatio à difficili. 24 Lacus infernalis. Quid Cocytus, Styx, Acheron, inferi sint secundùm veteres Theologos, docet Macrob. l. 1. de Somnio Scipionis c 10. 25 Circumdat exire volentes. Al *circumvenit*. 26 Obscuro: quia profundus. 27 In vita semel, secundò in morte gloriam in vivis consequi, æternam, post mortem. 28 Stygis, lacus infernalis, tristitiam significantis. 29 Tenebrosa, profunda. 30 Vehementi 31 Intellige. Transit ad præcepta 32 Sc. *sint tibi*. 33 Quàm ad inferos descendere possis. 34 Difficultatem innuit, cùm latere ramum, & quidem in umbrosâ arbore subjici. 35 Densâ foliis, & ramis aliis.

Au-

[1] Aureus & foliis & [2] lento vimine ramus,
[3] Junoni infernae dictus ſacer. [4] Hunc [5] tegit [6] omnis
Lucus, & obſcuris [7] claudunt convallibus umbrae.
Sed non antè [8] datur telluris [9] operta ſubire,
[10] Auricomos quàm quis decerpſerit [11] arbore [10] fœtus.
Hoc [12] ſibi [13] pulchra [14] ſuum ferri [15] Proſerpina munus
Inſtituit. [16] Primo avulſo [17] non deficit alter
[18] Aureus; & ſimili frondeſcit [19] virga metallo.
Ergo [20] altè [21] veſtiga oculis, & [22] rite repertum
Carpe manu. Namque ipſe [23] volens, facilisque ſequetur,
[24] Si te fata vocant: [25] aliter, non viribus ullis
[26] Vincere, nec duro poteris convellere ferro.
Praeterea [27] jacet [28] examinum tibi corpus [29] amici,
(Heu neſcis) totamque [30] inceſtat funere claſſem.
Dùm [31] conſulta petis, noſtroque in [32] limine [33] pendes.
[34] Sedibus [35] hunc refer [36] antè ſuis, & conde ſepulcro.
[37] Duc [38] nigras pecudes: ea prima [39] piacula ſunto.
Sic [40] demùm lucos [41] Stygios, regna [42] invia [43] vivis
Aſpicies. [44] Dixit, [45] preſſoque [46] obmutuit ore.
Aeneas maeſto [47] defixus lumina voltu

1 A materia & qualitate. Per quam prudentiam intellige, quâ nihil non, quantumvis arduum confici poteſt. 2 Flexibili 3 Proſerpinæ, quæ apud inferos eſt, conſecratus, dicatus. 4 Ramum. 5 Alluſum ad Bonæ Deæ, quæ eadem Tellus eſt, ſacra; quæ non niſi in operto fiebant. 6 Tota ſylva. 7 Circumdant eum. 8 Conceditur a Diis. 9 Occulta terræ, id eſt, ſubterranea loca. 10 Ramum habentem folia aurea pro comis. Metaphora ab animali ſumpta. 11 Illa opaca 12 Ad ſe, aut in honorem ſuum. 13 In conſpectu Plutonis, qui eam rapuit. 14 Proprium, ſibi carum. 15 Regina inferorum. 16 Poſtquam primus ramus avulſus eſt ab eo, qui inferos petere vult. 17 Non deeſt, imo ſtatim ſubnaſcitur, & in locum ſublati ſufficitur. 18 Sc *Ramus* 19 Ramale. 20 Deum cælumque ſuſpice. 21 Inquire. 22 Ut decet, carpe, ſc. manu, non falce non cultro. 23 Volenti & obſecundanti ſimilis. 24 Si prædeſtinatum eſt te per eum ad inferos deſcendere atque redire. 25 Alioqui, repugnantibus Deorum diſpoſitionibus. Abſque ſit gratia & auxilium divinum, incaſſum, intercidunt humani conatus. 26 Confringere & abrumpere eum. 27 Inſepultum. 28 Mortuum. 29 Miſeni, ut infrà, à Tritione intercepti, quem tamen nonnulli ab Æneâ interfectum autumant, ut in hac necromantia ſuppeteret cadaver & animum. 30 Polluit. 31 Oracula. 32 Antro. Synecdoche. 33 Moraris, vel ſollicitus hæres. 34 Terræ & inhumationi. 35 Amicum extinctum. 36 Quam ad inferos deſcendans. 37 Ad ſacrificium funere 38 Furvis hoſtiis placandi Dii Inferi, ad quos tibi luſtrato ſternenda via: *hùc caſta Sibylla Nigrarum multo pecudum te ſanguine ducet.* l. 5. 39 Sacrificia expiatoria quibus animæ expurgari credebantur. 40 Poſt longam exſpectationem tuam. 41 Infernales. 42 Quæ nullam præbent viam. 43 Nam mortuis duntaxat. 44 Sibylla. 45 Ab Apolline, qui non permiſit eam ulterius loqui 46 Dicendi finem fecit. 47 Habens oculos in terram defixos.

In-

[1] Ingreditur, linquens [2] antrum; [3] caecosque volutat
Eventus animo secum. [4] Cui fidus [5] Achates
It comes, & [6] paribus curis [7] vestigia figit.
Multa inter sese [8] vario sermone [9] serebant,
Quem socium [10] exanimem [11] vates, quod corpus [12] humandum
Diceret. Atque [13] illi Misenum in littore sicco,
Ut [14] venêre, vident [15] indigna morte peremptum;
Misenum [16] Aeoliden: quo [17] non [18] praestantior alter
[19] Aere [20] ciêre viros, [21] Martemque accendere [22] cantu.
[23] Hectoris hic [24] magni fuerat comes, Hectora circum
Et [25] lituo pugnas insignis [26] obibat & hastâ.
Postquam [27] illum [28] victor vitâ spoliavit Achilles,
Dardanio Aeneae sese fortissimus [29] heros
Addiderat socium, [30] non inferiora secutus.
Sed [31] tum, forte cavâ dùm [32] personat aequora [33] conchâ,
Demens, & cantu vocat in certamina [34] divos,
[35] Aemulus [36] exceptum [37] Triton (si credere dignum est)
Inter [38] saxa [39] virum spumosâ inmerserat undâ.

1 Ad classem & socios, Sibyllæ præcepta exsecuturus. 2 Sibyllæ. 3 Incertos, ignotos. 4 Æneæ. 5 'Απὸ τῦ ἄχυς; à solicitudine, quæ summarum & principum comes. 6 Q. d. comes est, ut itineris, ita & curarum. 7 Sistit gressum ut cogitabundi solent. 8 Modò hoc, modò illud asserentes. 9 Al. ferebant. Alludit ad Etymon vocis Sermo. 10 Mortuum. 11 Sibylla. 12 Sepeliendum. 13 Sic dubitantes. 14 Ad littus. 15 Viro forti, & non respondente meritis, arti & virtuti ejus: aut quia exceptus insidiis à Tritone, Neptuni tibicine, quem æmulabatur: aut quia anima in aquis exstinguebatur, quod genus mortis abominabantur veteres. 16 Æoli nepotem. 17 Sc. fuit. 18 Peritior. 19 Lituo, aut tuba ærea. Materia pro Materiato. 20 Excitare, id est, excitabat viros fortes & generosos, Enallage modi. 21 Inflammare furorem bellicum seu prælium. 22 Tubæ, aut litui. 23 Digreditur in prosopographiam Miseni mortui. 24 Trojanorum fortissimi. 25 Tuba incurva: à cujus similitudine posteà Baculus ille auguralis, quo templa designabantur, *Lituus* dictus est. 26 Perficiebat pugnas, versabatur in pugnis. 27 Hectorem. 28 Hectoris. 29 Misenus Æolides. 30 Virum nequaquam Hectori secundum neque virtute, neque laude; satis etiam superiorem. 31 Paulò antè. 32 Personare facit, vel, sonat per æquora. 33 Tubâ & buccinâ, quæ Tritoni concha. *Cæruleum Tritona vocat, conchaque sonanti Inspirare jubet*: deinde *cava buccina sumitur illi*. 34 Tritones. 35 Ὁμότεχνος, ejusdem artis cum invidia studiosus, vel, ex provocatione adversarius. 36 Insidiis oppressum: quasi virtute vinci non posset. 37 Oceani & Tethyos filius, Neptuni tubicen, unus Deorum marinorum. 38 Scopulos. 39 Misenum.

[1] Ergo [2] omnes magno [3] circùm [4] clamore fremebant;
Praecipuè piùs [5] Aeneas. Tùm [6] jussa Sibyllae
(Haud mora) [7] festinant flentes, [8] aramque sepulchri
[9] Congerere [10] arboribus, [11] caeloque educere certant.
[12] Itur in antiquam silvam, stabula alta ferarum:
[13] Procumbunt [14] piceae: sonat icta securibus ilex:
Fraxineaeque trabes, cuneis & [15] fissile robur
Scinditur: advolvunt ingentis [16] montibus ornos.
Nec non Aeneas, opera inter talia [17] primus
Hortatur socios, paribusque [18] accingitur armis.
Atque [19] haec ipse suo tristi cùm corde volutat,
Aspectans silvam inmensam, & sic ore precatur:
[20] Si nunc se nobis ille aureus [21] arbore [22] ramus
Ostendat nemore in tanto: [23] quando omnia verè
Heu [24] nimiùm de te vates, Misene, locuta est.
Vix [25] ea fatus [26] erat, [27] geminae cùm [28] fortè [29] columbae
Ipsa [30] sub ora viri caelo venêre volantes,
Et [31] viridi sedêre solo. Tùm maximus [32] heros
[33] Maternas agnoscit avis, laetusque precatur:
Este duces, [34] ô, si qua [35] via est, cursumque per auras
Dirigite in [36] lucos, ubi [37] pinguem [38] dives [39] opacat

1 Docet, quomodo officium funebre persolutum sit Miseno juxta præceptum Sibyllæ 2 Trojani. 3 Cadaver Miseni. 4 Quasi irascentes Diis marinis, quod tantum virum morte absumpserant. 5 Sc. *fremebat.* 6 Quibus jusserat: *Sedibus hunc refer ante suis.* 7 Festinanter exsequuntur. *Festinare* ergo hic activè sumitur; ut l. 4. *Deus æthere missus ab alto Festinare fugam, tortosque incidere funes Ecce iterùm stimulat.* 8 Pyram in altum exstructam, in aræ formam. 9 Congerendo exstruere. 10 Ex arboribus. 11 Ad cælum usque attollere aram sepulchri Hyperbole. 12 A sociis Æneæ sc. ad excidendas arbores pro rogo 13 In humum. 14 Piceæ tedæque resinâ pingues arbores, fraxini ornique funeribus adhibitæ, quo clarius & luculentius arderent rogi. 15 Quòd facile finditur. 26 A montibus. 27 Exemplo suo prælucens aliis. 18 Aptatur instrumentis, quibus alii ligna scindebant sc. securi, cuneis, ligone, & similibus ad rogum erigendum necessariis. 19 Quæ sequuntur cogitat secum. 20 Utinam. 21 Opaca. 22 Quem Sibylla nobis habendum docuit. 23 Quandoquidem. 24 Quia utilius fuisset, si mentita esset dum dixit Misenum jacere in littore. 25 Eas preces. 26 Æneas. 27 Duæ & pares. 28 Præter opinionem ejus. Oblativum ergo augurium. 29 Quæ & Veneris aves & felix regibus augurium: per geminas columbas mysticè duas animæ alas designari volunt. Contemplativam Moralemque virtutem, quæ ad aureum Sapientiæ ramum à divinarum rerum amore mittuntur. 30 Ante conspectum Æneæ. 31 Gramineo. 32 Æneas. 33 Quæ sunt in tutelâ Veneris, propter amorem, quem inter se servant. 34 O aves. 35 Quæ ducat ad aureum ramum. 36 Sylvas facias. 37 Opimam quia talis rami feracem. 38 Quia aureus. 39 Inumbrat, quod proprie est arborum.

Ramus

Ramus humum. Tuque, ô, dubiis [1] ne defice rebus,
Diva parens. Sic effatus [2] vestigia pressit;
[3] Observans quae signa ferant, quò tenderé [4] pergant.
[5] Pascentes [6] illae tantùm [7] prodire volando,
Quantum [8] acie possent, oculi [9] servare [10] sequentum.
[11] Indè ubi [12] venêre ad fauces [13] grave olentis Averni,
[14] Tollunt se celeres; [15] liquidumque per aëra [16] lapsae,
Sedibus [17] optatis [18] geminâ super arbore [19] sidunt:
[20] Discolor [21] undè auri per ramos [22] aura refulsit.
[23] Quale solet [24] silvis [25] brumali frigore [26] viscum
Fronde virere [27] novâ, [28] quod non [29] sua [30] seminat arbos,
Et [31] croceo foetu [32] teretes circumdare truncos.
Talis erat species auri frondentis opacâ
[33] Ilice: sic leni [34] crepitabat [35] bractea vento.
[36] Corripit Aeneas [37] extemplò, avidusque refringit
[38] Cunctantem, & [39] vatis [40] portat sub tecta Sibyllae.
[41] Nec minùs intereà Misenum in litore Teucri
Flebant, & [42] cineri [43] ingrato [44] suprema ferebant.
Principio pinguem [45] taedis, & robore [46] secto

1 Ne mihi desis, ne me deseras. 2 Substitit. Captantes autem auguria & observaotes stare immobiles aut sedere solebant. 3 Animadverteos. 4 Perseverent. 5 Allusum ad pullare augurium, quod felix habitum, si pulli pascerent. 6 Columbæ. 7 Prodibant, præcedebant. Enallage modi 8 Acumine visus sui, id est, visu. 9 Observare. 10 Æneæ & Achatæ. 11 Deinde. 12 Columbæ. 13 Lacus illius in Campaniâ, per quem dicitur desceosus ad inferos, graviter olentis propter aquam sulphuream. 14 Erlguot. 15 Purum 16 Postquam celeriter volaverant. 17 Ab Æneâ. 18 Geminæ naturæ: quia aureum ramum habebat Al. *gemina*, se columbæ. 19 Locum sedendi capiunt, ad sedendum se demittunt. 20 Alio à viridi arbore colore, diversi coloris. 21 A quâ arbore. 22 Splendor. Cic. pro Sextio. *Quem neque periculi tempestas, neque honoris aura pôtuit unquam ae suo cursu dimovere.* Αὔως vetus vox Græca *auram* significat. 23 Qualiter. A simili narrationem dilatat. 24 In sylvis. 25 Quia tunc maturum est. 26 Gluten. 27 Insolitâ. 28 Viscum. 29 Ipsi propria. 30 Quia ex stercore turdi, super arborum ramis delapso, nascitur. 31 Virgulto & glutino crocei coloris. 32 Oblongos & rotundos. Ecl. 8. *Incumbens tereti Damon, sic cœpit, olivæ.* 33 Scin. 34 An non videris audire bracteati rami à ventis agitati crepitantem sonum ex literarum aspera coostlctatione? 35 Aurea ac tenuis lamina, id est, aureæ frondes. 36 Celeriter rapit. Vehementiam & sedulitatem Æneæ indistringendo ramo ex voto, ostendit hoc verbo Virgilius. 37 Illico. 38 Ramum visum remorari pondere suo desiderium avidi Æoeæ, licet facilis sequeretur. 39 Vaticinantis. 40 Ramum. 41 Nihilominùs, quamvis Æneas abesset. Transit ad studia Trojanorum circa justa Miseni. 42 Cadaveri. 43 Minus grato amicis triste hoc ministerium exequentibus. 44 Ultima officia, quæ exequiæ dicuntur, exhibebant mortuo Miseno. 45 Arboribus resinæ plenis. 46 Fisso, ac in partes dissecto.

Ingen-

Ingentem ſtruxêre [1] pyram: [2] cui frondibus [3] atris
Intexunt latera, & [4] feralis [5] antè cupreſſos
Conſtituunt, [6] decorantque ſuper [7] fulgentibus armis.
Pars [8] calidos [9] latices & [10] aëna [11] undantia flammis
[12] Expediunt, [13] corpuſque lavant [14] frigentis & [15] unguunt.
Fit gemitus. [16] Tùm membra [17] toro [18] defleta reponunt;
[19] Purpureaſque [20] ſuper veſtis, velamina [21] nota,
Conjiciunt. Pars ingenti ſubiêre [22] feretro,
Triſte miniſterium, & [23] ſubjectam more [24] parentum
[25] Averſi tenuêre [26] facem. Congeſta [27] cremantur
[28] Turea dona, [29] dapes, [30] fuſo crateres [31] olivo.
Poſtquam conlabſi cineres, & flamma [32] quievit;
[33] Relliquias vino & [34] bibulam lavêre [35] favillam:

1 Struem lignorum ad rogum inſtruendum. Apparatus mortuorum, funus dicitur, extructio lignorum rogus; ſubjectio ignis, pyra; crematio cadaveris, buſtum; locus, uſtrina; operis conſtructio, ſepulchrum; inſcriptum nomen & memoria, monumentum. 2 Pyræ ſeu rogo. 3 Funereis, feralibus, vi roris in atrum vergentis. 4 Triſtes & funebres. 5 In anteriori Parte, ut videantur. 6 Et exornant ad decus deſuper. 7 In ſignum, quòd iis egregie uſus fuerat. Cum viris magnis unà cremabantur, arma, veſtes, equi, canes, & quæ in vitâ erant chariſſima. Apud Indos & uxor amantiſſima. Cic. 5. Tuſc. quæſt & 11. Æn. *galeas enſeſque decoros*, &c. 8 Calida ablui & per intervalla inclamari ſolebant pro mortuis compoſiti, ne forte lateret vitalis ſpiritus obſtructus, adeòque vivi cremarentur. 9 Aquas calefactas. Omnem autem humorem generali vocabulo *Laticem* appellari tradunt, ab eo, quòd intra aliquid *latent*. 10 Ænea. 11 Ebullientia, 12 Expedite parant, proferunt. 13 Ex Ennii verſu: *Tarquinii corpus bona fœmina lavit & unxit* 14 Mortui. Calore enim vitali pulſo, qui ſpiritus ſedes habetur, friget corpus. 15 Ut facilius cremaretur. 16 Deinde. 17 Funebri, qui una cum cadavere cremabatur, id eſt, feretro. 18 Supremo fletu affecta. 19 Quas in vita in pretio habuerat. Viris illuſtribus veſtes, quibus vivi utebantur, injectæ: purpureæ, prætextæ, paludamenta: vide Pallantis funus lib. 11. Æn. 20 Corpus exanime. 21 Quia ipſe ferebat. 22 Capulo, quo effertur corpus. *Feretrum* enim id omne dicimus, quo aliquid in pompa portatur. 23 Cadaveri. 24 Qui liberos ſuos inurunt. 25 Teſtati dolorem & ſe invitos id facere. 26 Tædam 27 Cum cadavere. 28 Thura data. 29 Epulæ, quibus mortuo parentatum erat. 30 Quia infundebant oleum cum crateribus. 31 Oleo ex oliva expreſſo. 32 Cum non eſſet amplius, quod urat. 33 Cineres, & ſi qua exſtabant oſſa. Reſpicit ad ritum oſſa componendi, qui talis erat: primò buſtum vino extinguebant, manes vocabant, lotis deinde manibus oſſa legebant, lecta vino perfundebant & lacte, mox vento ſiccanda exponebant, ſiccata aromatibus & odoribus miſta in urnam reponebant, reliquiis lachrymas ſuperfundebant. 34 Lambentem quod adhuc ſupererat, aut exſorbentem ſeu imbibentem vinum, quod infundebatur. Ignita enim ac calida humorem omnem imbibunt, abſumuntque. 35 Modicam flammam.

[1] Ossaque [2] lecta [3] cado texit Coynaeus [3] aëno.
[4] Idem ter socios [5] purâ circumtulit undâ,
[6] Spargens rore levi & ramo [7] felicis olivae:
[8] Lustravitque viros, dixitque [9] novissima verba.
At pius Aeneas ingenti mole sepulcrum
[10] Inponit, [11] suaque arma viro, [12] remumque, [13] tubamque,
[14] Monte sub [14] aërio: [15] qui nunc Misenus ab [16] illo
Dicitur, aeternumque tenet per saecula nomen.
His actis, properè [17] exsequitur [18] praecepta Sibyllae.
Spelunca [19] alta fuit, vastoque [20] inmanis [21] hiatu,
[22] Scrupea, [23] tuta lacu [24] nigro nemorumque tenebris:
[25] Quam super haud ullae poterant [26] inpunè [27] volantes
[28] Tendere iter pennis: [29] talis sese [30] halitus atris
Faucibus effundens, supera ad [31] convexa ferebat.
[[32] Undè locum [33] Graji dixerunt nomine [34] Aornon.]
Quatuor [35] hic primùm [36] nigrantes terga juvencos
Constituit, [37] frontique [38] invergit vina sacerdos;

1 Miseni. 2 Collecta. 3 Vasculo, aut urna ærea: quandoque aurea condebantur cineres. 4 Chorineus. 5 Purgavit pollutos funere aqua sacrata ab aspergillo felicis olivæ; namque oleaster infelix. 6 Conspergens eos. 7 Oleæ ad felicitatem facientis: quia pacem significat, & saucia consolidat. 8 Adspersit aut purgavit circumeundo Trojanos. 9 Ultima, id est, conclamavit. I licet & vale, vale, vale. Æn. 11. lib. 10 Exstrui curat Miseno. 11 Propria instrumenta. 12 Insignia remigis & tubicinis; quia positùs erat remex, & optimus tubicen. 13 Qui etiam ad hunc diem retinet nomen. & vulgò dicitur *Monte Miseno*, & *Capo Miseno*. 14 Alto: ut supra, *aërias Alpes*. 15 Mons. 16 Miseno, qui illic sepultus est. 17 Æneas. 18 Quæ hæc erant: *Duc nigras pecudes, ea prima piacula sunto*. 19 Profunda. 20 Terribilis. 21 Aperturâ, quasi ad devorandum parata. 22 Scruposa, seu asperis lapillis plena. Sunt enim *scrupuli* lapilli minuti, qui ambulantibus in calceos insiliunt; qui, quòd pedibus molesti sunt, pro curà & sollicitudine frequenter usurpantur. 23 Cincta lacu & sylvâ. 24 Ex profunditate & umbris. 25 Super quam speluncam. Anastrophe. 26 Citra noxam. Fœtore enim & sulphureo halitu enecabantur. 27 Volucres, aves. 28 Volate. 29 Tam vehemens Causa, cur aves ea loca adire non consueverint. 30 Odor & exhalatio. 31 Ad cœli curvitatem, ad aëra. 32 De quâ re, quia sine avibus esset. 33 Græci. 34 Ἄορνον, avium expertem: ex α prius & ὄρνις, ὄρνιθος, *avis*. Al. *Avernium*. 35 Ad introitum speluncæ seu averni. 36 Habentes terga nigra. Diti patri de nigra pecude sacrificabant, eidemque pocula mista mero & lacte libabant. Tibul. *Intereà nigras pecudes promittite Diti, Et nivei lactis pocula mista mero*. 37 In frontem, media inter cornua fundit. 38 Inversa patera: contrà in sacris superis supina manu libatum 4. lib. *media inter cornua fundit*: hoc autem ad probationem victimarum, si non stupuissent, gratarum.

Et, summas carpens media inter cornua [1] saetas,
Ignibus inponit [2] sacris [3] libamina prima,
[4] Voce vocans [5] Hecaten, [6] caeloque [7] Ereboque potentem.
[8] Supponunt [9] alii cultros, tepidumque cruorem
Suscipiunt [10] pateris. Ipse [11] atri velleris agnam
[12] Aeneas [13] matri Eumenidum [14] magnaeque sorori
Ense [15] ferit, [16] sterilemque tibi, [17] Proserpina, vaccam.
[18] Tum [19] Stygio regi [20] nocturnas [21] inchoat aras,
Et [22] solida inponit taurorum viscera flammis,
Pingue [23] superque oleum [23] infundens [24] ardentibus extis.
[25] Ecce autem, [26] primi sub lumina solis & ortus,
Sub [27] pedibus [28] mugire solum, & [29] juga coepta moveri
[29] Silvarum: visaeque [30] canes [31] ululare per umbram,
Adventante [32] Deâ. [33] Procul, ô, procul este, [34] profani,
Conclamat [35] vates, totoque absistite [36] luco:

1 Duros pilos. *Setæ* propriè duriores illi crassioresque qui in suum dorsis erecti stant, pili sunt; hic pro pilis boum usurpat Poeta. 2 Qui ad sacrificium ibi parati, instructique erant 3 Appositive. 4 Cum clamore valido invocant. 5 Deam. 6 Apud superos (ubi *Luna* dicitur, & in terris, ubi *Diana*) potestatem habentem, quamdiu supra nostrum Horizontem conspicua est Luna. 7 Apud tenebras inferorum (ubi *Proserpina* appellatur) quando sub terra demersa Antipodibus nostris lumen præbet. *Erebus* propriè infernalis fluvius est. 8 Clanculum ponunt, ut ultrò ineant mortem. 9 Sacrificuli. 10 In vasa patentia. 11 Concolorem agnam. 12 Quia Sibylla cætera curaverat 13 Matri Furiarum, id est, Nocti, quæ furias parit fovetque. Nocte autem Furias natas volunt, quæ per Antiphrasin Græcè Εὐμένιδες dicuntur, quòd *immites* sint, & *implacabiles*, terreantque & petant semper mortalium animos: ut suprà diximus. 14 Terræ, quæ noctis soror fingitur, quia ex umbra ejus nox vicissim nata est. 15 Cædit, mactatque. *Feriri* enim, cùm occiduntur, animalia dicuntur. 16 Στεῖραν βοῦν, Odyss. κ Junoni infernæ propriam; infœcundam infœcundæ; sterilem illi, quæ nunquam enixa est: taurum Proserpinæ, ut Plutoni taurum. 17 Quæ inferorum Dea es. 18 Deinde 19 Regi infernali Plutoni, qui Stygi, Acheronti, & reliquis inferorum fluviis dominatur. 20 Quæ totâ nocte arderent, in quibus noctu sacrificaretur: *vel*, nocturnas, id est, inferis dicatas. 21 Instituit. 22 Holocaustum. 23 Superfundens; Tmesis. 24 Dum exta arderent. 25 Exactis sacris, horrenda signa, adventus Proserpinæ prænuntia, aptis translationibus narrat. 26 Paulò ante, priusquam Sol oriretur. 27 Sibyllæ & Æneæ. 28 Cœpit quasi sonitum taurinum edere, Remota Metaphora, à bobus sumpta ad terram; ut l. 4. Æn v. 490. 29 Colles montium sylvosorum. 30 Stygiæ canes, Furiæ. Lucan *Stygiasque canes in luce superna Destituam* 31 Lugubrem vocem emittere. 32 Proserpina. 33 Quod in sacris fieri solet, *profanos arcet*. heroa suum *hoc agere* monet. 34 Sacris non initiati. 35 Sibylla. 36 Dianæ sacro.

[1] Tuque

[1] Tuque [2] invade viam, vaginâque eripe [3] ferrum:
Nunc [4] animis opus, Aenea, nunc pectore [5] firmo.
[6] Tantum effata, furens antro se inmisit aperto.
[7] Ille ducem haud timidis vadentem passibus aequat.
[8] Dii, quibus imperium est animarum, umbraeque [9] silentes,
Et [10] Chaos, & [11] Phlegethon, loca [12] nocte tacentia [12] latè;
Sit mihi fas [13] audita loqui: [14] sit [15] numine vestro
[16] Pandere res [17] altâ terrâ & caligine mersas.
[18] Ibant obscuri sola sub nocte per [19] umbram,
Perque domos Ditis [20] vacuas, & [21] inania regna.
Quale per [22] incertam lunam sub luce [23] malignâ
Est iter in silvis, [24] ubi caelum [25] condidit [26] umbrâ
Juppiter, & rebus nox abstulit [27] atra [28] colorem.
[29] Vestibulum ante ipsum primisque in [30] faucibus Orci,

1 Sacris initiare. 2 Audacter ingredere. 3 Quo mactasti agnam. Dæmones an sentiant dolorem, lædantur, ensem horreant, differit Cœl Rhod. l. 2. c 8. hæc noster ex opinione Platonicorum, infrà sanior, *frustra ferro diverberat umbras.* 4 Audacia & animositate adversus terrores & mortuorum spectra obvia. 5 Egregiè confirmato contra quævis pericula iis virtutibus quibus animosum pectus fultum esse decet. 6 Et non pluribus Sibylla Æneam allocuta projicit se in Averni fauces, comite Ænea. 7 Æneas Sibyllam vatem, cujus ductu per singula inferorum loca penetrat vadentem passibus audacibus æquis consequitur, id est, audacter ingredientem animosè consequitur. 8 Piè, nec nisi veniam præfatus, accedit ad inferorum arcana retegenda. Plutonem & Proserpinam precatus, mox umbras, inde vastam voraginem & indigestam primæ materiæ molem, hinc loca ipsa & lacus. 9 Quoniam umbræ substantiæ sunt incorporeæ, quæ vocem emittere nequeunt, *Silentes* à Poëtis vocantur. 10 Origo rerum confusa. 11 Inferorum fluvius, qui flammis æstuantibus rapidus fingitur. 12 Nocte perpetua. 13 Quæ de inferis audiverim. 14 Sc. *fas.* 15 Vestro nutu & benevolentia. 16 Aperire & manifestare. 17 Profunda terræ caligine. Est autem inferorum periphrasis. Q. d. liceat inferorum res mortalibus aperire. 18 Æneas & Sibylla. 19 Sylvarum & terræ, id est, per profundi specus caliginem. 20 Corporibus sc. ubi umbræ tantùm & simulacra. 21 Simulacra enim illic sunt, quæ inania sunt. 22 Dubiam, & per subjectas nubes interceptam neque apparentem. 23 Exigua, obscura, non præbente sui copiam. Metaphora, cùm propriè *Malignus* idem sit quod asper, difficilis & invidus. 24 Postquam. 24 Abscondit. 26 Sc. *terræ*, id est, nocte, quæ nihil aliud quàm terræ umbra est. 27 Caliginosa, quâ nihil per noctis tenebras in oculos incurrit. 28 Discretionem colorum 29 Primum inferorum aditum. Quoniam autem mos fuit veteribus Romanis vestibula & atria signis & tabulis exornare, ut sc. essent, quæ exspatiantium oculos delectarent: ita Poëta monstrorum formis, quæ mortalibus pestes sunt, vestibulum tribuit 30 Angustiis vel ingressu inferni.

Luctus

Luctus & [1] ultrices [2] poſuêre cubilia Curae:
[3] Pallenteſque [4] habitant Morbi, [5] triſtiſque Senectus,
Et Metus, & [6] male ſuada Fames, & [7] turpis Egeſtas;
[8] Terribiles viſu formae; Letumque, Laboſque:
[9] Tùm [10] conſanguineus Leti Sopor, & [11] mala mentis
Gaudia, [12] mortiferumque [13] adverſo in limine Bellum,
[14] Ferreique Eumenidum [14] thalami, & [15] Diſcordia [16] demens,
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
In [17] medio ramos [18] annoſaque brachia [19] pandit
[20] Ulmus [21] opaca, [22] ingens: quam ſedem Somnia volgò
[23] Vana [24] tenere ferunt, [25] foliiſque ſub omnibus haerent.
Multaque praetereà variarum monſtra ferarum
[26] Centauri in [27] foribus [28] ſtabulant, [29] Scyllaeque [30] biformes,

1 Quæ animum excarnificant & ſtimulis fodiunt. 2 Domicilium, ſedem ceperunt. 3 Homines pallidos reddentes. 4 Sc. *hic*. 5 Moroſa, querula, difficilis. 6 Per egeſtatem miſeros mortales ad furta, cædes, rapinas, injurias aliaſque malas artes impellens. 7 Per quam homines rebus turpibus ſeſe dant, atque ita malis artibus victum quærunt. 8 *Non re terribiles, ſed viſu*, inquit Seneca 104. Epiſt. quem adi. 9 Præterea. 10 Germanus Mortis. Κασίγνητος θανάτοιο. Heſiodus. 11 Ex ſceleribus provenientia, ſeu ex flagitiis perpetratis concepta: cùm admiſſa ſcelera pœnitudo & luctus ſequi debeat. Illud verò male perditorum hominum eſt: quos nulla pravi conſcientia remordet, neque ſupplicia futura terrent. 12 Mortem adferens, ſeu exitiale, quod pacis & concordiæ artibus adverſetur, illiſque ſe medium opponat. 13 Contra enim ſtat, atque è regione pugnat. 14 Cubilia dura Furiarum, id eſt, in quibus Furiæ natæ eſſe, & habitare dicuntur. Virgines enim Furiæ non norunt thalamos. 15 *Et ſciſſâ gaudens vadit Diſcordia pallâ*. l. 8. Æn. 16 Reddens homines dementes. 17 Veſtibulo. Namque illa ante veſtibulum. 18 Ramos annis ac temporis diuturnitate mirè augmentatos, & patulos brachiorum inſtar. Metaphora 19 Extendit. 20 Hæc arbor ſterilis eſt, quam proinde rectè Somniorum fecit ſedem, quòd ſc. ſterilia ſint ſomnia & vana, quæ per ſomnum videmus, niſi divinum habeant teſtimonium. 21 Frondibus ſc. quia ramis patulis & effuſis erat. 22 Valde magna. 23 Quibus fides adhibenda non eſt, eò quòd dubiam nimis habeant interpretationem. 24 Occupare dicunt Poetæ. 25 Ulmi. 26 Ixionis & Nubis filii; supernè humana forma, inferne equina; ἀπὸ τοῦ κεντεῖν, id eſt, *ſtimulando*, quod primi equos aſcendiſſe, eoſque ſtimulis propuliſſe dicantur. 27 Orci. 28 Stabulum & ſedem habent. Aptè, quia inferna parte equi. 29 Una Niſi, Megarenſium regis, filia, quæ ob ademptos patri capillos aureos eoſdemque fatales in alaudam converſa eſt. Ovid. Met 8 altera Phorci filia, quam cùm Glaucus, Circe ſpreta, amaret, illa veneficiis, dùm ſe in fonte lavaret, in monſtrum canibus inguina ſuccincta mutavit; eſtque in mari Siculo ad promontorium Pelorum humanâ figura ſaxum cavernoſum, ad quod maris æſtuoſi fluctus refracti latratum canum repræſentant. Ovid. Met l. 14. & Virg. Æn 5. 30 Geminam formam habentes: nam una in alaudam, altera in marinum monſtrum mutata eſt.

Et [1] centum geminus Briareus, ac [2] bellua [3] Lernae
[4] Horrendum ſtridens, [5] flammiſque armata [6] Chimaera:
[7] Gorgones, [8] Harpyiaeque, & forma [9] tricorporis umbrae.
Corripit [10] hîc ſubita trepidus formidine [11] ferrum
Aeneas, [12] ſtrictamque aciem venientibus offert,
Et, ni [13] docta [14] comes [15] tenues ſine corpore [16] vitas
[17] Admoneat volitare [18] cavâ ſub imagine formae,
[17] Inruat, & [19] fruſtra ferro [17] diverberet umbras.
[20] Hinc via, [21] Tartarei quae [22] fert [23] Acherontis ad undas:
Turbidus hîc [24] coeno [25] vaſtâque voragine gurges
[26] Aeſtuat, atque omnem [27] Cocyto eructat arenam.
[28] Portitor has horrendus aquas & flumina ſervat
Terribili [29] ſqualore Charon: [30] cui plurima [31] mento
[32] Canities inculta jacet: [33] ſtant lumina, flammae:
Sordidus ex humeris [34] nodo depéndet amictus.
[35] Ipſe [36] ratem conto ſubigit, [35] veliſque miniſtrat,
Et [38] ferrugineâ ſubvectat [39] corpora cymbâ,

1 Centimanus, (& ſecundum quoſdam) etiam centiceps. 2 Hydra multiceps. 3 Paludis ſc. id eſt, quæ interempte fuit ab Hercule in Lerna palude. Hoc monſtrum alii C. alii LXX. nonnulli VII. capitum fuiſſe tradunt, & inter ea unum immortale. Hoc amplius, uno ejus reciſo capite, tria renaſcebantur. 4 Horrendè. Enallage partis. 5 Πνέουσαν πῦρ. Heſiod. Et Hom. Iliad. 9. Lucret. l. 6. *Prima leo, poſtrema draco, media ipſa Chimæra.* 6 Mons Lyciæ, qui flammas evomit inſtar Ætnæ Siculi, Poëtæ finxêre eſſe monſtrum, cujus prima pars leo; media capra: poſtrema Draco. 7 Meduſa, Sthenyo, Euryale, filiæ Phorci 8 De his dictum 3 l. Æn. 9 Geryonis & Herili. 10 Ubi nunc ſunt monſtra. 11 Gladium, quem vagina eripere juſſerat ſuprà Sibylla. 12 Acumen gladii evaginatum ad ſe properantibus objicit. 13 Perita rerum infernarum. 14 Sibylla. 15 Umbras, εἴδωλα, quippe quæ nec carnem, nec oſſa habeant: unde Priùs *inania regna* dixit. 16 Animas. 17 Admonuiſſet, irruiſſet in ea monſtra, & diverberaſſet. Enallage temporis. 18 Inani, non habente corpora, ſed umbras tantùm. 19 Cùm ſubſtantiæ ſint planè incorporeæ, quæ nec tangi, nec lædi poſſint: quare & à Græcis *σκιαὶ* dicuntur. 20 Sc. *eſt*. 21 Qui ex inferiore Tartaro emanat & profluit. 22 Inducit. 23 Fluminis infernalis De fluviis infernis quid opinati veteres, lege Macrob c. 10. l. 1. de Somnio Scipionis, qui Acheron, Lete. Phlegethon, Cocytus & Styx. 24 Luto. 25 Profunda ingurgitatione vertex aquarum abſorbens & ingurgitans, ea quæ incidunt in eum. 26 Æſtum & fervorem ſuum exercet, id eſt, ebullit, agitatur. Metaphora à colore ad maris æſtum. 27 In Cocytum. 28 Tranſvector umbrarum in ulteriorem fluminis ripam, & magiſter portus *Portitor* propriè is dicitur, qui portorium, id eſt, fructus pecuniarios ex portu conduxit: ſic à *portu* dictus, 29 Immunditia. 30 Charonti. 31 Per mentum. 32 Incana barba 33 Et cui oculi horrent & arrecti ſunt igni emicanti. 34 Per nodum, quo connexus eſt. 35 Charon. 36 Scapham, qua animas traducit, ſude propellit, gubernat 37 Per vela, aut miniſterio fungitur circa vela. 38 Navicula fuſci coloris, nigra, triſti. *Cymba* propriè, navis piſcatoriæ genus eſt. Hic autem pro portitorum navicula accipitur, qua lacus aut amnes transjiciuntur. 39 Simulacra corporum.

Jam

Jam ſenior: ſed cruda [1] deo [2] viridisque [3] ſenectus.
[4] Hùc omnis turba ad [5] ripas [6] effuſa ruebat,
[7] Matres atque viri, [8] defunctaque corpora vita
[9] Magnanimûm heroum, pueri innuptaeque puellae,
[10] impoſitique rogis juvenes ante ora parentum.
[11] Quàm multa in ſilvis autumni frigore primo
[12] Labſa cadunt folia, [13] aut ad terram [14] gurgite ab alto
[15] Quàm multae [16] glomerantur aves, ubi [17] frigidus annus
Trans [18] pontum [19] fugat, & terris inmittit [20] apricis.
[21] Stabant orantes primi [22] transmittere curſum,
[23] Tendebantque manus [24] ripae ulterioris amore.
[25] Navita ſed [26] triſtis nunc hos, nunc accipit illos:
Aſt [27] alios longè [28] ſummotos [29] arcet arenâ.
Aeneas ([30] miratus enim, motusque [31] tumultu),
Dic, ait, ô virgo, quid [32] volt [33] concurſus ad amnem?
Quid-ve petunt animae? vel quo diſcrimine ripas
[34] Hae [35] linquunt; [36] illae remis [37] vada [38] livida [39] verrunt?
Olli ſic breviter fata eſt [40] longaeva [41] ſacerdos:

1 Charonti, Deorum miniſtro. 2 Perpetua, quia Deus eſt. 3 Sc. *eſt*. 4 Ad hunc. 5 Acherontis. 6 E corporibus. 7 Fœminellæ & maſculi. A ſexu. 8 Quæ jam expleverant officium vitæ, id eſt, ſimulacra eorum. 9 A generis ſplendore. 10 Filii a parentibus terra conditi. 11 Quantum Duplici comparatione umbrarum ad amnem venientium vim proponit. 12 Labentia. 13 Altera collatio ab avibus, gregatim ſub tempus vernum tepidius cœlum petentibus. 14 Mari. 15 *Ὄρνιθες ὥς αἵ τ' ἐπεὶ οὖν χειμῶνα φύγον*. Iliad. 3. 16 Confertim volant, in modum glomeris advolvuntur. *Glomerare* proprie eſt implicare, & in globi figuram inducere filum. 17 Hyems. Totum pro parte. 18 Mare, ad quærendum aërem temperatiorem. Species pro genere: cùm propriè *Pontus* ſit Interior maris pars inter Cherſoneſum & Euxinum. 19 Aves. 20 Soli expoſitis, ſine frigore in Africa. 21 Tam multi certatim orabant Charontem. 22 Ut primi trajicerentur. 23 Extendebant, ſupplicantium more. 24 Quia volebant tranſmitti ad locum ipſis debitum. 25 Portitor Charon. 26 Aſper, acerbus. 27 Inhumatos & inſepultos. 28 Submotos à cymba. 29 Tenet in littore arenoſo. 30 Sc. *erat*. 31 Multitudine animarum, tumultuoſe ad ſcapham properantium. 32 Prætendit. 33 Animarum. 34 Quædam ex illis. 35 Quia vident ſe non poſſe tranſmitti. 36 Aliæ. 37 Stygem & Cocytum inferorum amnes. *Vadum* propriè eſt fluminis fundum ſolidum, quod in eo ſine periculo *vadatur*. 38 Subnigra; fortaſſis à morte, quam nonnunquam *lividam* dicimus, quòd ea vada non niſi mortui trajiciant. Proprie enim *lividum* dicimus colorem carnis ſubnigræ ex ictu baculi aut fuſtis. A quo deinceps invidos ſolemus *lividos* appellare. quòd in eorum vultibus illum colorem communiter videamus. 39 Tranſmittunt, navigant. Metaphora à purgantibus pavimenta ſcopis, quod proprie eſt *verrere*. 40 Πολυχρονιωτάτη παρθένος: quæ ſæcula ſeptem ſeu 700. annos vixerat, Ovid. 14. Met. 41 Sibylla.

[1] Anchisâ generate, deûm [2] certissima proles,
[3] Cocyti stagna [4] alta vides, Stygiamque paludem,
Di cujus jurare timent & [5] fallere numen.
[6] Haec [7] omnis, quam cernis, [8] inops inhumataque turba est:
[10] Portitor ille, Charon: hi, quos vehit unda, [11] sepulti.
Nec ripas [12] datur horrendas & [13] rauca fluenta
[14] Transportare priùs, quàm [15] sedibus ossa quierunt.
Centum [16] errant [17] annos, [18] volitantque haec litora circum.
[19] Tùm demùm [20] admissi [21] stagna exoptata [22] revisunt.
[23] Constitit Anchisâ [24] satus, & vestigia pressit;
Multa [25] putans: [26] sortemque animo miseratus [27] iniquam.
Cernit ibi maestos, & [28] mortis honore carentis,
[29] Leucaspim, & Lyciae [30] ductorem [31] classis [29] Orontem:
Quos, [32] simul à Trojâ ventosa per aequora vectos
Obruit [33] auster, aquâ involvens navemque virosque.
[34] Ecce [35] gubernator sese Palinurus [36] agebat:
Qui [37] Libyco [38] nuper cursu, [39] dùm sidera servat,

1 Æneæ periphrasis. 2 Cui vivo inferos adire datur. 3 Fluvii infernalis 4 Profunda. 5 Pejerare. Qui autem pejerabat, annum unum & dies novem, nectare & ambrosia interdictus, Deorum epulis arcebatur. Hic verò honos Stygi habitus propter auxilium, quod Jovi adversus Titanas tulerunt Stygis filiæ Vis, Robur, Victoria. Apollo sive Sol, apud Ovid. 2. Met. Phaëtontem filium, cui quidvis daturum promiserat, quod ille petivisset (petivit autem adolescens temerarius ad unum diem moderamen currus ejus) sic alloquitur. *Quid mea colla tenes blandis, ignare, lacertis? Ne dubites, dabitur (Stygias juravimus undas) Quodcunque optaris: sed tu sapientius opta.* 6 Respondet ad id, quod rogarat Æneas, *Quid vult concursus ad amnem?* 7 Tota. 8 Sine terrâ, aut sine ope & auxilio, id est, paupercula. 9 Insepulta. 10 Portus observator & transvector. 11 Sc. *sunt.* 12 Permittitur Charonti. 13 Raucè resonantia ob fluctus. 14 Sc. *alios.* 15 Sc. *suis*, id est, sepulchris. 16 Insepulti. 17 Continuos. 18 Præcipitanter volvuntur: quippe umbræ & substantiæ incorporeæ. 19 Deinde tandem, centum annis exactis. 20 In cymbam. 21 Lethes sc. per quàm oblivionem malorum imbibunt. 22 Navigant. 23 Cogitabundus. 24 Progenitus Æneæ periphrasis. Ut supra; *Anchisâ generate.* 25 Reputans animo. Simplex pro composito. 26 Eorum sc. ob carentiam sepulchri illic vagabantur. 27 Ubi hæ admittuntur, illæ arcentur: *vel*, ubi mortui plectuntur ob peccatum vivorum, qui funera exsequi neglexerunt. 28 Sepultura. 29 De his lib. 1 Æneid. 30 Gubernatorem, naucleum. 31 Navis. Ut l. 1. *Unam, quæ Lycios, fidumque vehebat Orontem, &c.* 32 Cum Æneâ. 33 Ventus. Species pro genere. 34 Attentionis particula ad congressum Palinuri & Æneæ narrandum se accingit. 35 Olim, dum vita manebat. 36 Errabundus obibat, impellebat, ibat. Terent. Andr. *Quo hinc te agis?* 37 In trajectu è Sicilia in Italiam per mare Libycum seu Tyrrhenum. 38 Paulò ante. 39 Observat. Quia dictum est. l. 5. *Oculosque sub astra tenebat.*

[a] Exci-

[1] Exciderat puppi, [2] mediis effusus in undis.
[3] Hunc ubi vix multâ [4] maestum cognovit in [5] umbrâ;
Sic [6] prior adloquitur: Quis te, Palinure, deorum
Eripuit nobis, medioque [7] sub aequore [7] mersit?
Dic age. Namque mihi, [8] fallax haud antè repertus,
Hoc uno responso animum delusit Apollo?
Qui fore te [9] ponto incolumem, [10] finisque canebat
Venturum [11] Ausonios. En haec promissa [12] fides est;
[13] Ille autem: Neque te [14] Phoebi cortina fefellit,
Dux [15] Anchisiade, nec me deus aequore mersit.
Namque gubernaclum multâ vi fortè revolsum,
Cui datus haerebam custos, [16] cursusque regebam,
[17] Praecipitans traxi mecum. [18] Maria aspera juro,
Non ullum pro [19] me tantum [20] cepisse timorem,
[21] Quam tua ne, spoliata [22] armis, [23] excussa magistro,
[24] Deficeret [25] tantis navis surgentibus undis.
Tris [26] Notus [27] hibernas inmensa per aequora noctis
Vexit me violentus aquâ: [28] vix [29] lumine quarto
Prospexi Italiam summâ sublimis ab undâ.
[30] Paullatim adnabam [31] terrae: & jam [32] tuta tenebam;
Ni [33] gens crudelis madida cum veste [34] gravatum,
[35] Prensantemque [36] uncis manibus capita aspera [37] montis
[38] Ferro invasisset, [39] praedamque ignara putasset.

1 Ut 5. lib. sub exitu. 2 Projectus in mare, dum esset in medio undarum. 3 Palinurum 4 Quod honore sepulturæ defraudato, trajectus negatus esset. 5 Inferorum caligine. 6 Quam ille loqueretur. 7 Submersit, Tinxit. 8 Mendax, deceptorius. 9 Mari salvum & superstitem. 10 Sc. ad vel in. 11 Italicos. 12 Al. *fidesque*. 13 Palinurus respondit. 14 Locus secretior, unde Phœbus responsa seu oracula dabat. Hic autem pro ipso oraculo ponitur. Vide l. 3. 15 Ab Anchisâ genite. 16 Navium. 17 *Præcipitans* gubernaculum; aut me. id est, præcipitans, præceps cadens. 18 Per maria. 19 Salute meâ. 20 Sc. *me*. 21 Quantum ceperim, ne navis tua, &c. 22 Clavo, gubernaculo. 23 Cui excussus magister sive gubernator est. Hypallage. 24 Periret, periclitaretur. 25 Quantas Palinurus existimaverat orituras; unde nusquam amittebat oculos, quia noluit *confidere monstro*, ut dictum est in 5. sed serenitas inducta erat per Neptunum precibus Veneris, quod nescivit Palinurus. 26 Ventus, species pro genere. 27 Procellosas, asperas. 28 Cum difficultate. 29 Die. Cic. pro Rab. *Si te secundo lumine hîc offendero, moriere.* 30 Quia fretus erat gubernaculo. 31 Ad terram. 32 Sc. *loca*, aut *littora*, ubi salvus esse poteram: & ita verus erat Apollo, nec submersus erat; sed, ut dicetur, à Veliensibus occisus. 33 Veliensium in Lucania. 34 Sc. *me*. 35 Identidem apprehendere conantem. 36 Incurvis, quæ in modum humanarum manuum ferro fabricantur, aduncis velut digitis, & in undas mittuntur. 37 Saxosi sc. id est, saxum. 38 Ense. 39 Habere corpus meum, quod prædaretur vel, prædonem è navi dejectum

Nunc [1] me fluctus habet, versantque in [2] litore venti.
[3] Quod te per caeli [4] jocundum lumen, & [5] auras,
Per genitorem oro, per spem [6] surgentis [7] Iuli; 364
Eripe me his, [8] invicte, [9] malis: aut tu mihi [10] terram
Injice, namque potes; [11] portusque require [12] Velinos.
Aut tu, si qua [13] via est, si quam tibi Diva [14] creatrix
Ostendit, (neque enim credo sine [15] numine divom
Flumina tanta [16] paras Stygiamque [17] innare paludem)
[18] Da dextram misero, & tecum me tolle per undas;
[19] Sedibus ut saltem [19] placidis [20] in morte quiescam.
Talia fatus [21] erat, [22] coepit cùm talia [23] vates:
[24] Undè haec, ô Palinure, tibi tam [25] dira cupido?
[26] Tu Stygias [27] inhumatus aquas, amnemque [28] severum
[29] Eumenidum aspicies, [30] ripam-ve [31] injussus [32] abibis;
[33] Desine fata deûm flecti sperare precando. 376
Sed cape dicta memor, [34] duri solatia casus.
Nam tua [35] finitimi, longè latéque per urbes
[36] Prodigiis acti caelestibus, ossa [37] piabunt;

1 Corpus meum insepultum: nam in umbrâ nunc loquebatur. 2 Ad quod cadaver appulsum erat. 3 Quocirca. Epilogus constans obtestatione, ut humo mandetur corpus, & justa funebria sibi præstentur 4 Ad differentiam tristis illius & injucundæ auræ, quæ apud inferos esse dicitur. 5 Vitales sc quas adhuc carpis. 6 Crescentis in annos & virtutes. 7 Ascanii 8 Voti tui ubique compos, qui etiam ad inferos descenderis. 9 Quæ vides me pati & passurum. 10 Hinc dicebantur *humati*, quos humus seu terra injecta contegeret. Levissimum saltem sepulturæ genus postulat. Si quis enim in cadaver insepultum incidisset, nefas erat præterire, terræ gleba non injecta, aut pulvere, aut arena; quod præcidanea porca expiandum erat. 11 Invenies autem cadaver meum in portu Velino. Monstrat locum, ut demat laborem sciscitandi & quærendi cadaveris. 12 Qui posteà Velini dicentur *Velia* Lucaniæ oppidum est. 13 Ratio aut modus faciendi est 14 Rerum sc. id est, mater tua Venus 15 Nutu & voluntate Deorum, ἐκ ἄνευ Θεῶν: dicitur de iis, qui circa humanam industriam magni aliquid consequuntur, 16 Tentas. 17 Navigare. 18 Præsta auxilium mihi misero. Est enim *dextra* virtuti, fidei, auxilio, & omnibus rebus auspicatis consecrata. 19 In campis Elysiis 20 Qui in vita nunquam quievi. 21 Palinurus. 22 Sc. *fari*. 23 Sibylla. 24 Orta est tibi? 25 Execrabilis cupiditas transmittendi Stygem 26 Qui non es de genere Deorum. 27 Insepultus. 28 Tristem, Styga sc. aut Cocytum, unde Furiæ accendunt faces. 29 Circa quem habitant Eumenides, id est, Furiæ. 30 Ad ripam ulteriorem. 31 Sine jussu Deorum. 32 A loco tibi destinato per centum annos. 33 Concludit fatum immutabile esse, sc. ut insepulto trajectus concederetur: proinde non esse, cur precando fatiget. 34 Immutabilis. 35 Ejus loci sc. id est, Campani & Lucani, ubi corpus tuum insepultum jacet. 36 Ostentis de cœlo venientibus (unde pestis immitteretur) territi, impulsi. Lucanis enim oraculum de sedanda gravi pestilentia, quæ apud eos grassabatur, consulentibus, respondit oraculum placandos esse manes Palinuri à Velientibus interfecti illi itaque lucus prope Veliam dicatus & erectum cenotaphium. 37 Purgabunt.

Et

Et [1] ſtatuent tumulum, & tumulo [2] ſollemnia mittent;
[3] Aeternumque locus Palinuri nomen habebit.
His [4] dictis [5] curae [6] emotae, pulſusque parumper
[7] Corde dolor triſti: gaudet [8] cognomine terrâ.
[9] Ergo iter inceptum [10] peragunt, fluvioque propinquant.
[11] Navita [12] quos jam inde ut Stygiâ proſpexit ab undâ
Per [13] tacitum nemus ire, pedemque advertere ripae,
Sic prior aggreditur dictis, atque [14] increpat [15] ultrò:
Quisquis es, armatus qui [16] noſtra ad flumina tendis,
Fare age, quid venias: jam iſtinc & comprime greſſum.
Umbrarum hic locus eſt, Somni Noctisque [17] ſoporae:
Corpora [18] viva [19] nefas Stygia vectare [20] carina.
Nec [21] verò [22] Alciden me ſum [23] laetatus [24] euntem
Accepiſſe [25] lacu, nec Theſea [26] Pirithoumque:
[27] Dis quamquam geniti, atque invicti viribus eſſent.
[28] Tartareum ille manu cuſtodem in vincla petivit;
Ipſius à ſolio [29] regis [30] traxitque [31] trementem:
[32] Hi [33] dominam [34] Ditis thalamo deducere adorti.
Quae contra breviter fata eſt [35] Amphryſia vates:
[36] Nullae [37] hic inſidiae tales, abſiſte [38] moveri:

* 1 Conſtituent ſepulchrum condito corpore, aut κενοτάφιον. 2 Sacra funebria perſolvent. 3 In æternum Adverbium eſt. 4 Verbis Sibyllæ. 5 Palinuri. 6 Emotæ ſunt à præcordiis. 7 De corde. 8 Quòd habiturus ſit terram ſibi cognominem. 9 Quia utcunque placatus erat Palinurus. 10 Pergunt ire ad fluvium, qui ipſis trajiciendus erat. 11 Nauta ſeu portitor Charon. 12 Sibyllam & Æneam. 13 Ubi ſunt alta ſilentia, ubi nullus neque cantus, neque garritus volucrum auditur: vel, ipſos tacitos & ſilentio accedere ad ripam Stygis. 14 Immani ſono reprehendit & incuſat. Metaphora. *Increpare* enim propriè eſt, crepitum quacunque ratione reddere. 15 Prior, non compellatus, aut offenſus. 16 Infernalia & mortuis duntaxat pervia. 17 Soporiferæ, quæ ſoporem adfert. 18 Viventium. 19 Sc *eſt*. Ab illicito. 20 Navi. 21 Certe. 22 Herculem. Vide ſupra v. 122. 23 Anno enim integro in compedibus fuit Charon, quòd Herculem trajeciſſet. 24 Tranſeuntem vi ſuâ ad inferos. 25 Stygio. 26 Socium Theſei. 27 Hercules & Pirithous Jove ſati, Theſeus Ægeo, ut alii, Neptuno. 28 Cerberum Hercules petivit, ut vinciret manu ſua. Hercules enim juſſu Euriſthei, perpurgato jam Augiæ ſtabulo, confectaque hydra, ad inferos deſcendiſſe fertur, Cerberumque, canem tricipitem, ab inferis ad ſuperos traxiſſe. 29 Plutonis. 30 Eum ad ſuperos ab inferis. 31 Præ timore. 32 Theſeus & Pirithous deſcendebant rapturi Proſerpinam. 33 Inferorum. 34 De thalamo Plutonis rapere per inſidias conati ſunt. Ab illicito. 35 Apollinea: ab *Amphryſo* fl. Theſſaliæ, juxta quem Apollo pavit Admeti armenta, & Sibyllam de concubitu ſollicitavit. Vide Ov. 14. Met. 36 Reſpondet Sibylla ad impietatis exempla poſterius enumerata, ut, priuſquam ad priora veniat, periculorum ſecurum reddat Charontem. 37 In nobis. 38 Commoveri.

Nec vim [1] tela ferunt: [2] licet ingens janitor antro
Aeternùm latrans [3] exsanguis terreat umbras:
[4] Casta licet [5] patrui servet [6] Proserpina [7] limen.
Troïus Aeneas, pietate insignis & armis,
Ad [8] genitorem [9] imas [10] Erebi descendit ad umbras.
Si te [11] nulla movet [12] tantae pietatis imago,
[13] At [14] ramum hunc ([15] aperit ramum qui veste latebat)
Adgnoscas. [16] Tumida ex ira [17] tùm [18] corda [19] residunt.
[20] Nec plura his. [21] Ille admirans [22] venerabile donum
Fatalis [23] virgae. [24] longo post tempore visum,
Caeruleam [25] advertit [26] puppim, [27] ripaeque propinquat.
Indè alias [28] animas, quae per [29] juga longa [30] sedebant,
[31] Deturbat, [32] laxatque foros: simul accipit [33] alveo
[34] Ingentem Aenean. [35] Gemuit sub [36] pondere cymba
[37] sutilis, & [38] multam accepit rimosa [39] paludem.
Tandem trans fluvium incolumes [40] vatemque virumque
[41] Informi limo [42] glaucaque [43] exponit in [44] ulvâ.

1 Arma nostra invasiva Respondet ad id, quod Charon de armis objecerat. 2 Cerberus, per nos, antro tutus maneat. 3 Sine sanguine idest, simulacra mortuorum. 4 Quia sterilis: ideò ei casta juvenca sacrificabatur. 5 Fratris patris sui Plutonis, qui eam rapuit, Jovis ex Cerere filiam. 6 Jovis & Cereris filia, quæ in Sicilia à Plutone patruo suo rapta fuit Vide Claud. & Ovid. Fast. 4 Cic. Ver. 4. 7 Domum Synecdoche. 8 Patrem suum Anchisen visendum. 9 Ad intimas umbras inferni. 10 Pars est inferorum Erebus, ubi sedes eorum, qui benè vixerunt. 11 Nullo modo commiseratione afficit 12 Quanta est in Æneâ Pietate enim motus ad inferos descendit Æneas. 13 Saltem 14 Aureum & fatalem: quem qui habent, liberè ad inferos accedere possunt. 15 Et hoc dicens profert, aut detegit ramum, qui sub veste Æneæ occultatus erat. 16 Rabida 17 Viso ramo 18 Charontis 19 Sedantur. 20 Sc. *dixit*, aut *fecit*. 21 Charon. 22 Veneratione dignum, quod sibi Proserpina adferri volebat 23 Rami. 24 Tandem post multos annos conspectum. 25 Ad Æneam & Sybillam 26 Navem. Synecdoche 27 Ad ripam. 28 Defunctorum 29 Remigum. in navibus sedilia, transtra. 30 Ut transmitterentur 31 Dejicit. 32 Evacuat navium tabulata, vel loca in navi apertiora inter quæ perambulatur. Multitudine enim remotâ quasi laxantur spatia. 33 In cymbam naviculam Propert. *Aut quid nam fractâ gaudes, Neptune, carinâ Portabat sanctos* alveus ille *viros* 34 Gravem secundum modum alvei, quo non nisi umbræ transferri solebant. 35 Sonitum dedit. Metaphora 36 Æneæ insilientis 37 Consuta, & parum compacta 38 Rimas agens, sive rimis plenâ hausit multum aquæ paludis Stygiæ. 39 Partem paluftris aquæ Synecdoche. 40 Sibyllam, & Æneam. 41 In limo sine formâ seu pulchritudine 42 Marini coloris, sive ex albo & viridi mista. 43 Charon. 44 Herbâ palustri.

1 Cer-

[1] Cerberus [2] haec ingens latratu regna [3] trifauci
Personat, [4] adverso recubans inmanis in antro.
Cui vates, [5] horrere videns jam [6] colla [7] colubris,
Melle [8] soporatam & [9] medicatis frugibus [10] offam
Objicit. [11] Ille fame [12] rabidâ [13] tria guttura [14] pandens
Corripit [15] objectam, atque [16] inmania terga [17] resolvit,
[18] Fusus humi, [19] totoque ingens extenditur antro.
[20] Occupat Aeneas [21] aditum, [22] custode sepulto,
[23] Evaditque celer [24] ripam [25] irremeabilis undae.
[26] Continuò auditae [27] voces, [28] vagitus & ingens,
[29] Infantumque animae flentes [30] in limine primo:
Quos dulcis vitae [31] exsortis, & [32] ab ubere raptos,
[33] Abstulit [34] atra dies, & funere [35] mersit [36] acerbo.
[37] Hos juxta [38] falso [39] damnati crimine mortis.
Nec [40] verò haec sinè sorte [41] datae, sinè [42] judice, sedes.

1 Ditis triceps canis: ut signet mortem geniturae, casus fati. Hor. 11. Od. l. 2 *belluam centicipem* appellat, propter varia mortis genera. Terram alii exponunt. alii sepulchrum 2 In quae pervenerunt 3 Ex tribus ejus faucibus prodeunte sive edito. 4 Opposito, objecto, atque è regione sito. Cic. *Eodem equo adversam ripam conscendit.* 5 Hispida, aspera atque terribilia esse Pilos enim serpentinos habebat Cerberus 6 Ejus 7 Serpentibus infernalibus, qui illi pro pilis 8 Quo soporem inducat: ut 4. Æn. *humida mella, soporiferumque papaver* draconi, 10 cibo data. 9 Medica arte paratis 10 Frustum edulii cibarium ex frustis panis. *Offa* alioquin est massa ex porcinis carnibus confecta 11 Cerberus. 12 Ad rabiem inducente. 13 Tot enim cum triceps esset. habebat. 14 Aperiens. 15 Offam sc. 16 Terribilia 17 Reclinando 18 Prostratus super humum. 19 Per totum antrum. 20 Prior invadit. 21 Ingressum regni. 22 Cane profunde quiescente more sepultorum, sopito & dormiente sine pulsu. id est, motu. 23 Evadendo pertingit 24 Fluvii. per quem nulli ad superos pater reditus 25 In ripam 26 Illicò, ut illùc pervenerat. Distinguit umbrarum apud inferos loca, in quibus pro vitae cujusque ratione & meritis diversa animarum genera discriminat. 27 Lachrymabiles sc. 28 Ploratus infantium. 29 Hos, qui interierant primo limine & ingressu vitae, rectè statuit in limine primo: qui etiam ante Solis exortum efferebantur ad funus. 30 In introitu inferni. 31 Sine sorte & munere, expertes. 32 Cum adhuc lactarent 33 E medio viventium. 34 Funesta dies tristis mors. 35 Abscondit 36 Immiti ac immaturo. Translatio à pomo immaturo. 37 Secundo loco statuit falso crimine damnatos: eò quod proximè ad infantium innocentiam accedant 38 Ob crimen eis falso impositum & intentatum. 39 Sc. *sunt auditi*, vel *visi*. 40 Certè. 41 Assignatae. 42 Judicio certo.

[1] Quaesitor [2] Minos [3] urnam movet: [4] ille [5] silentum
[6] Conciliumque vocat, [7] vitasque & [8] crimina [9] discit.
[10] Proxima deinde tenent moesti loca, qui sibi letum
[11] Insontes peperēre [12] manu, lucemque perosi
[13] Projecēre animas. Quàm vellent [14] aethere in alto
Nunc & pauperiem & duros perferre labores!
[15] Fas obstat, [16] tristique [17] palus [18] innabilis undâ
[19] Adligat, & [20] novies [21] Styx interfusa [22] coërcet.
[23] Nec procul hinc partem fusi [24] monstrantur in omnem
[25] Lugentes campi. [26] Sic illos nomine dicunt.
[27] Hic, quos [28] durus amor crudeli [29] tabe [30] peredit,

1 Inquisitor. Qui judiciis publicis apud veteres Romanos præerat, *Quæsitor* dicebatur, & per Syncopen *Quæstor*, à verbo *quærere*, quod erat, diligenter de crimine inquiri curare. Hic *Quæsitor* aliquando *Prætor*, aliquando quæstionis judex appellatur: à quo judicibus Romanis in subselliis sedentibus ternæ tabellæ dabantur: quarum unæ, A literâ notatæ, absolutionem: alteræ, C, condemnationem; tertiæ, quibus, N, L, inscriptæ erant, id est, non liquere ampliationem, id est, dilationem causæ, significabant. Quemadmodum apud Græcos, Θ, condemnationis, T, absolutionis; Δ, ampliationis fuit nota. In gravibus causis hæ tabellæ, vel in cistam, vel in urnam mittebantur: à quarum numero vel salus rei vel capitis periculum pendebat. Unde & hæ sententiæ, quòd voce non ferebantur, sed tabellis in urnam conjectis, *Tabellariæ* dicebantur. 2 Jovis filius, rex Cretæ, dum in vivis erat, justissimus unus: ideòque eum umbrarum apud inferos judicem constituit Pluto, Rhadamantho quoque & Æaco additis, quòd summâ justitiâ in terris sua quisque regna gubernassent. 3 Vas, in quo sortes sunt. *Urna* propriè est vas quo aqua è puteis, fluminibusve hauritur. 4 Minos. 5 Umbrarum in silentio exeuntium, ad cognoscendum & testandum de vitiis & criminibus mortuorum. 6 Cœtum. 7 Omnis anteactæ vitæ delicta. 8 Quæ in vita commiserunt. 9 Examinando disquirit, cognoscit. 10 Tertium locum assignat iis, qui non scelere adacti, sed miseriis pressi & vitam pertæsi mortem sibi consciverant. Adi Aristot. lib. 3. Ethic cap. 7. & Macrob. de Somnio Scip. lib 1. cap. 13. 11 Innocentes acquisiverunt. 12 Sc. *suâ* 13 Abiecere ceu vile quiddam. Oblique notat Catonem Uticensem, Brutum, Lucretium, & si qui alii vitam abjicere, quàm ignominiâ deformati vivere maluerunt. 14 In vita, qua ipsi fruebantur, utcunque misera & ærumnosa. 15 Negat reditum. 16 Tristitiam afferente. 17 Styx. 18 Irremeabilis. Al. *inamabilis*. στυγρὰ, id est, *non amanda*. 19 Obstringit, impedit, arcet. 20 Per novem circulos. Alii allusum autumant ad Novendialia mortuorum. Alii ad novem orbes cœlestes. Alii ad perfectionem numeri novenarii, qui constat ex tribus trinitatibus. Alii ad novem inferorum regiones; I. *Infantium*. II. *Falsò damnatorum*. III. Αὐτοχείρων. IV. *Amantium*. V. *Bellatorum*. VI *Nocentium*. VII. *Animarum purgatarum* VIII. *Rediturarum in vitam*. IX. *Elysii*. 21 Palus tristitiæ. 22 Ne exeant semel recepti. 23 Quarum locum assignat iis, qui amoris æstu & impatientia mortem sibi consciverunt. 24 Quia ex omni genere mortalium reperiuntur amoribus confecti. 25 Lugentium: quia miserorum amantium. 26 Lugentes. 27 Quarto loco. 28 Intolerabilis, immedicabilis, inexorabilis Propert. *Durius in terris nihil est, quod vivat, amante*, sc. propter duritiem amoris. 29 Infectione sanguinem corrumpente. Metaphora à corpore ad animum. 30 Absumpsit. Al. *peremit*.

1 Secre-

[1] Secreti celant [2] calles, & [3] myrtea circùm
Silva [4] tegit. [5] Curae non ipsa in morte [6] relinquunt.
[7] His [8] Phaedram [9] Procrinque locis, [10] maestamque [11] Eriphylen
[12] Crudelis nati monstrantem volnera cernit,
[13] Evadnenque, & [14] Pasiphaën: [15] his [16] Laodamia
It comes, & [17] juvenis quondam, nunc femina, Caeneus,
Rursus & in veterem [18] fato revoluta [19] figuram.
Inter quas [20] Phoenissa [21] recens à volnere Dido
[22] Errabat silva in magna: quam [23] Troïus heros,
Ut primùm juxta stetit, agnovitque per umbram
[24] Obscuram, qualem [25] primo qui surgere mense
Aut videt, aut vidisse putat per [26] nubila Lunam,
[27] Demisit lacrimas, [28] dulcique adfatus amore est:
[29] Infelix Dido, [30] verus mihi [31] nuntius [32] ergo
Venerat [33] exstinctam, [34] ferroque [35] extrema secutam;
[36] Funeris heu tibi caussa fui? per sidera juro,

1 Semoti, seclusi & separati ab aliis. 2 Vias frequentatas, callo perduratas. 3 Ex Myrto, quæ Veneri est sacra: undè hic amantibus *myrteam sylvam* tribuit, postquam lateant. 4 Eos. 5 Amores sive curæ, ex amoribus natæ. 6 Eos 7 Sc. *locis*. 8 Minoïs filiam, Thesei uxorem, quæ Hippolytum privignum deperibat Senecæ Hippolytus videndus, & Fab. 47. Hygini, & Ovidii epist. 4. 9 Uxorem Cephali, & ab eo ob zelotypiam interemptam. Hyginum vide fab 189 & Ovid. Met. 7. 10 Ob culpam sc. quia maritum, latentem bello Thebano, Polynici, vel, ut alii, Adrasto, prodidit, monili accepto, quod ante uxori dederat Hor. Od. 16 l. 3. 11 Uxorem Amphiarai. 12 A crudeli filio Alcmæone, ulciscente patrem, illata. 13 Filiam Martis ex Thebe, Capanei uxorem, quæ se in rogum conjecit, audita morte conjugis. 14 Minoïs uxorem, & Solis filiam, quæ tauri amore adeò flagravit, ut sine eo nusquam esse videretur. 15 Superioribus amatricibus. 16 Uxor Protesilai, quem ubi periisse in bello Trojano audisset, optavit, ut umbram ejus videret, & voti compos in ejus amplexu animam efflavit Ovid. Epist 13. De hac fœminâ ejusque parum felici conjugio, & amore in virum memorabili, lege Catul. ep. ad Manlium 17 Impetravit quippe a Neptuno corrupta in stupri pretium, ut transformaretur in virum fortem & invulnerabilem. Ovid Met. 12. & Palæphat. l 1. 18 Revoluto tempore mutata. 19 Sc. fœmineam: his enim sexum mutasse dicitur. 20 Ex Phœnicia, & Phœnicum regis filia 21 Propter vulnus paulò antè ad inferos demissa. 22 Vagabatur: quòd injussu Proserpinæ (quæ flavum crinem nondum amputaverat, ut in fine l. 4. Æn) è corporis custodià emigraverat 23 Æneas. 24 Recenti morte. 25 In principio mensis, id est, in novilunio. 26 Nubium caliginem. 27 Deorsum misit 28 Dulciter amantium. 29 Ultrò se statim apud Didonem incusat Æneas, quasi causam mortis illi, propter subitum ex Africâ discessum, præbuerit. 30 Veridicus & vera nuntians. 31 Respicit forte ad illa Mercurii verba l. 4. v. 63. *Illa dolos, dirumque nefas in pectore versat Certa mori*, &c. 32 Quia te hic offendo. 33 Nuntians te mortuam esse 34 Gladio in quem incubuerat. 35 Ultima rerum id est, mortem: quia *mors ultima linea rerum est*. 36 Mortis. Pathos à causâ.

Per superos, [1]&, si qua fides tellure sub ima est;
Invitus, regina, tuo de [2]litore cessi.
[3]Sed me jussa deûm, quae nunc has ire per [4]umbras,
Per loca [5]senta situ cogunt noctemque profundam,
Imperiis [6]egêre suis: nec credere quivi,
[7]Hunc tantum tibi me discessu [8]ferre dolorem.
[9]Siste gradum, teque [10]aspectu ne subtrahe nostro.
Quem fugis? [11]extremum fato quod te adloquor, *hoc* est.
Talibus Aeneas [12]ardentem & [13]torva tuentem
[14]Lenibat dictis [15]animum, [16]lacrimasque ciebat.
[17]Illa [17]solo fixos oculos [18]aversa tenebat:
Nec magis [20]incepto [21]voltum sermone movetur,
[22]Quàm si dura silex aut [23]stet [24]Marpesia cautes.
Tandem [25]corripuit sese atque [26]inimica refugit
In nemus [27]umbriferum: [28]conjunx ubi [28]pristinus illi
[29]Respondet curis, [30]aequatque Sichaeus amorem.
Nec minùs Aeneas, casu [31]perculsus [32]iniquo,
Prosequitur lacrimans [33]longè, & [34]miseratur euntem.

1 Et si quod apud inferos numen sit, quod juratorum fidem obliget. Styx certe Deorum jusjurandum inviolabile. 2 Carthaginensi sc. id est, regno Carthaginis. 3 Purgat se, excusans discessum suum à necessitate. 4 Inferorum tenebras. 5 Horrida carie, lanugine immunda. 6 Impulerunt à Carthagine 7 Ut ex eo necem tibi ipsa conscisceres 8 Me allaturum 9 Firma gressum tuum, consiste: abibat enim, ut irata, undè jubet consistere, invitans ad familiare colloquium. 10 Aspectui 11 Neque enim mihi vivo dabitur te rursus convenire, neque mortuo: umbris enim negata vox, nisi quibus fato, id est, voluntate Deorum, sit concessa: ut hic Palinuro, Deiphobo, Musæo, Anchisæ. 12 Irâ adhuc inflammatam: quia ob illius fugam vita se spoliarat. 13 Torve, Græcismus & Enallage partis. 14 Leniebat, id est, mitigabat: antique. 15 Didonis. 16 Sibi, non Didoni, elicuit lachrymas. 17 Dido. 18 In terram. 19 Ab Æneâ sc. in signum indignationis 20 Ab Æneâ sc. sed non completo 21 Vultu. 22 Inexorabilem fuisse significat Nutrix in Hyppolyto apud Senecam, posteaquam juvenem flectere non poterat, ad quod volebat: *Ut dura cautes undique intractabilis Resistit undis, & lacessentes aquas Longè remittit: verba sic spernit mea* 23 Ante Æneam, id est, statua ex silice. 24 Lapis durus Parius, id est, marmor ex Paro insula durissimum. *Marpessus* enim mons est in insula Paro, unde Parium marmor effoditur, quod candidum & durum est. Hunc pro quovis saxeo monte Poëta usurpat, ut Didonis animum pertinacem ac inexorabilem fuisse demonstret: cujusmodi & *Adamantinum* & *Ferreum*, aut etiam *Corneum* dicimus. 25 A conspectu Æneæ fugit 26 Infensa. 27 Umbrosum, id est, tenebras 28 Maritus prior Sichæus, quem l. 1. Æn. Pygmalionis insidiis interceptum periisse audivimus 29 Par est affectibus, amoribus, vel mortis similitudine: uterque enim ferro periit ante diem. 30 Æqualem facit, id est, pari eam affectione diligit 31 Percussus, afflictus 32 Quod invitus & ignorans ad mortem eam compulisset. 33 Per longum spatium. 34 Misericordia prosecutus est aufugientem Didonem.

[1]Indè

[1]Indè [2]datum [3]molitur iter. Jamque [4] arva tenebant
[4]Ultima, quae bello clari secreta frequentant.
Hic [5]illi occurrit [6]Tydeus, hîc [7]inclutus armis
[8]Parthenopaeus, & [9]Adrasti [10]pallentis imago.
[11]Hîc multum [12]fleti ad superos, belloque [13]caduci
[14]Dardanidae: quos [15]ille omnes longo ordine cernens
[16]Ingemuit, [17]Glaucumque, [18]Medontaque, Thersilochumque,
Tris [19]Antenoridas, Cererique [20]sacrum Polyboeten,
[21]Idaeumque, [22]etiam currus, etiam arma tenentem.
Circumstant animae [23]dextrâ laevâque [24]frequentes:
Nec [25]vidisse semel satis est: [26]juvat [27]usque [28]morari,
Et [29]conferre gradum, & [30]veniendi discere causas.
At Danaûm proceres, [31]Agamemnoniaeque phalanges,
Ut vidêre [32]virum, fulgentiaque [33]arma per umbras,
Ingenti [34]trepidare metu. Pars [35]vertere terga,
[36]Ceu quondam [37]petiêre ratis: pars [38]tollere vocem
[39]Exiguam. Inceptus clamor frustratur [40]hiantis.

1 Ab eo loco. Transitio ad ultimam inferorum regionem, quam claris ducibus virisque illustribus fortiter pugnando cæsis, attribuit. 2 Concessum sibi à fatis, aut fortuitò oblatum. 3 Cum molimine pergit cœptum iter facere. 4 Ultimam inferorum regionem, separatam ab aliis locis, quam propter heroïcas virtutes & fortitudinem, bello clari habitant. 5 Æneæ 6 Gener Adrasti, pater Diomedis. Oenei filius: *Hic bello pugnax, corpore parvus erat.* 7 Clarus 8 Filius Atalantæ. 9 Regis Argivorum. 10 Præ timore, quia aufugerat: vel, umbra pallida Adrasti. Hypallage. 11 Commemorat illustres aliquot Trojanos, qui fortiter pro patria pugnando in bello occubuerunt. 12 Apud superos defleti, sive quorum mors fletibus honorata est, ob virtutem ac fortitudinem. 13 Mortui, qui ceciderunt in bello. 14 Sc. *occurrunt illi.* 15 Æneas. 16 Multum gemuit. 17 Antenoris fil. ab Agamemnone cæsum, vel alium, cujus meminit Hom. Il 6. 18 Viros olim Trojanos. 19 Antenoris filios, qui sunt Polybus, Agenor, Acamas. 20 Sacratum 21 Aurigam Priami cujus vivi studium etiam mortuo manet, ut infra hoc libro. 22 Adhuc apud inferos. 23 Sc. *parte* 24 Crebræ. 25 Æneam. 26 Sed delectat animas. 27 Continuò 28 Immorari spectaculo vivi hominis, vel morari illius iter: quod si non possent ultra tendere, causam illius descensus exploraturæ. 29 Congredi. 30 Cur Æneas advenerit. 31 Græca agmina, quæ sub Agamemnone stipendia fecerant. 32 Æneam. 33 Ejus. 34 Trepidabant. 35 Metaphora à re militari sumpta. 36 Velutì 37 Ad naves suas fugerunt. 38 Elevabat. 39 Quia veram vocem umbræ non habent. 40 Conantes loqui, sed voces organis destitutas. Servius vocem faucibus hæsisse præ metu putat; cum aliæ umbrarum loquantur.

Atque [1] hic [2] Priamiden, laniatum corpore toto
[1] Deiphobum [3] vidit, [4] lacerum crudeliter [5] ora,
Ora manusque ambas, [6] populataque tempora [7] raptis
Auribus, & [8] truncas [9] inhonesto vulnere [10] naris.
Vix [11] adeò [12] agnovit pavitantem, & [13] dira [14] tegentem
[15] Supplicia; & [16] notis compellat vocibus ultro:
Deïphobe armipotens, genus alto à sanguine Teucri,
[17] Quis tam crudelis optavit sumere poenas?
Cui [18] tantum de te licuit? [19] Mihi fama [20] suprema
Nocte [21] tulit, fessum vasta te [22] caede Pelasgûm
Procubuisse super [23] confusae [24] stragis [25] acervum.
Tunc egomet tumulum [26] Rhoeteo in litore [27] inanem
Constitui, & [28] magna [29] Manis ter voce vocavi.
[30] Nomen & [31] arma [32] locum servant. [33] Te, amice, [34] nequivi
Conspicere, & patriâ decedens ponere terrâ.
Ad quae haec [35] Priamides: Nihil ô [36] tibi, amice, relictum:

1 In hoc campo bellorum. 2 Priami filium ex Hecuba. Refert idem Dictys Cret. lib. 5. de Deiphobo, qui post Paridis mortem duxit Helenam. Auson. *Proditus ad paenam sceleratae fraude Lacaenae, Et deformato corpore Deiphobus: Non habeo tumulum, nisi quem mihi voce vocantis, Et pius Æneas, & Maro composuit.* 3 Æneas. 4 Pathos ab habitu. Macrob. Sat. l. 4. c. 3. 5 Faciem, Synecdoche & Anadiplosis. 6 Spoliata, deformata. Metaphora. 7 Abscissis, amputatis. 8 Truncatas, amputatas. 9 Turpi: quia honestum pulchrum vocamus. Ter. Eun. *Illum ne, obsecro, inhonestum hominem:* vel, indigno. 10 Nasi meatus. 11 Omnino. 12 Sc. *eum.* 13 Dirè illata pro supplicio. 14 Tegere conantem: neque enim privatus manibus tegere poterat. 15 Vulnera, sc. mutilata membra, nares execisas, auresque, cujusmodi poenas maritorum ira exigit inter alias ab adulteris. Martial. l. 2. ep. 83. & l. 3. ep. 85. 16 Proprio nomine, priusquam se offerret, alloquitur. 17 Cui dura est optio & voluntas? cui permissa tanta de te potestas? quis ausus fuit? 18 Poenarum sumere. Ab indigno. 19 Ad me. 20 Ultima nocte cum Troja everteretur. 21 Detulit. Simplex pro composito. 22 Occisione Graecorum, quos occidisti. 23 Quae omnis generis hominum multitudine constabat, nobilibus & ignobilibus, amicis inter se & inimicis. 24 Stratorum congregationis. 25 Cumulum. 26 Rhoetei, promontorii Trojani, ubi erat asylum Ajacis. 27 Imaginarium cenotaphium; quod erigi solet iis, quorum corpora haberi non poterant. 28 Vide pag. 369. Not. 28. & hoc l. *dixitque novissima verba* in funere Miseni & l. 11. *Salve mihi, maxime Palla, Æternumque vale.* Ausonius in parentalibus. *Cui defuit urna sepulchri Nomine ter dicto penè sepultus eris:* & ejusdem Ausonii 12. epitaph. Deiphobi. 29 Spiritus tuos vagos. 30 Ne alienentur, aut ab aliis occupentur, vel per Hypallagen nostro frequentem, *Locus servat nomen & arma.* lib. 7. *Et nunc servat honos sedem tuus.* 31 *Suaque arma viro remumque tubamque Imponit:* suprà in funere Miseni nec non Pallantis l. 11. 32 Sepulchri. 33 Tuum cadaver. 34 Nusquam potui in tanta caesorum strage cadaver tuum invenire, ac patrio solo condere ob hostium importunitatem. 35 Priami filius Deiphobus respondit. 36 A te.

Omnia

[1] Omnia [2] Deïphobo solvisti, & [3] funeris umbris,
Sed me [4] fata mea, & [5] scelus exitiale Lacaenae
His [6] mersēre malis: illa haec [7] monumenta reliquit.
Namque, [8] ut supremam [9] falsa inter gaudia noctem
Egerimus, nosti; & nimium meminisse necesse est:
[10] Cùm [11] fatalis equus [12] saltu super [13] ardua [12] venit
[14] Pergama, & [15] armatum peditem [16] gravis adtulit [17] alvo:
[18] Illa [19] chorum simulans, [20] evantes [21] Orgia [22] circùm
[23] Ducebat Phrygias: [24] flammam [25] media ipsa tenebat,
[26] Ingentem, & summâ Danaos ex arce [27] vocabat.
Tùm me, confectum [28] curis [29] somnoque gravatum,
[30] Infelix habuit [31] thalamus, [32] pressitque jacentem
Dulcis & [33] alta quies, [34] placidaeque simillima morti.
[35] Egregia intereà [36] conjunx arma omnia [37] tectis
[38] Emovet, & [39] fidum [40] capiti [41] subduxerat ensem:
Intra tecta vocat [42] Menelaum, & [43] limina pandit.

1 Quæ persolvere amico poteras: quia, constituto tumulo, manes vocaverat. 2 Mihi amico tuo. Enallage personæ. 3 Funeri adumbrato, repræsentativo, honorario: non enim funus ibi potuit esse ubi nec cadaver fuerat. 4 Mala ex fato provenientia. 5 Perfidia execrabilis Laconicæ seu Spartanæ mulieris, id est, Helenæ. 6 Merta hora ab aquis; & in iis fluitantibus. 7 Vulnera, mutilata membra: *supplicia* supra: Δεικτικῶς, monstrat enim truncata membra, quibus, ceu monumentis, perniciosæ conjugis debeat admoneri. 8 Quomodo. 9 Deceptoria; quia sperabant Græcos abiisse, & patriam omni obsidione liberatam, cum tamen paulò post hostium insidiis dolis occuparentur. 10 Repete l. 2 Æn. pag. 227. 11 Nobis fatum, id est, exitium ferens. Sic l. 2. *Scandit fatalis machina muros, Fœta armis, mediaque minans illabitur urbi.* Exponit, quam dixerit supremam noctem. 12 Salivit quodammodò. Alludit ad vivi equi naturam. 13 Valde alta. 14 Mœnia Trojana. 15 Quia dictum est 2. Æn. *Uterumque armato milite complent.* 16 Equus gravidus. Metaphora à prægnantibus, quæ fœtu gravidæ uterum gestant.

17 In alvo suâ. 18 Helena Lacæna. 19 Choream quasi ipsa choraga esset. 20 Bacchi celebrantes Orgia 4. Georg. pag. 155. Not. 4. vociferantes *Evan* quod Bacchi nomen, & *evohe Bacche frementes* lib. 7. 21 Bacchi sacra, cum furore & impetu facta; ἀπὸ τῆς ὀργῆς, id est, *à furore*. 22 Circumducebat Trojanas mulieres. Timelis. 23 Ipsa choraga. 24 Facem, funale, quod signum daret Græcis solvendi à Tenedo. 25 Princeps Bacchantium. 26 Ut latè lucem spargeret. 27 Dato indicio flammæ. 28 Longi belli præteriti. 29 Propter præteritas vigilias. 30 Qui me infelicem fecit: vel, in quo ego sola eâ nocte trucidandus conquiescebam miser ac infelix. 31 Torus conjugalis. 32 Id est, profundissime obdormivi. 33 Profunda. 34 Tranquillæ. 35 Insignis malignitate: vel Ironia est. 36 Helena, quæ, occiso Paride, Deiphobo nupsit ejus fratri. 37 Meis. 38 Loco movet. 39 Custodem virorum fortium: vel, in quo habere potui ultionem fidam salutis meæ. 40 Meo. 41 Surripuerat, clam abstulerat. 42 Primum maritum suum. 43 Ostia, quæ sunt supra limina, aperit.

Scilicet id magnum ſperans fore [1] munus [2] amanti,
Et [3] famam [4] extingui veterum [5] ſic poſſe [6] malorum.
Quid moror; [7] inrumpunt thalamo. Comes [8] additus unà
[9] Hortator ſcelerum [10] Aeolides. [11] Dî, [12] talia Grajis
[13] Inſtaurate; [14] pio ſi poenas ore repoſco
Sed te qui vivum caſus age fare [15] viciſſim,
[16] Adtulerint. [17] Pelagine venis erroribus actus,
An monitu divûm? an quae te Fortuna fatigat,
Ut triſtis [18] ſine ſole domos, loca turbida, [19] adires?
[20] Hac vice ſermonum roſeis [21] Aurora [22] quadrigis
Jam [23] medium [24] aetherio curſu [25] trajecerat [26] axem:
Et [27] fors omne [28] datum [29] traherent per [30] talia [31] tempus:
Sed comes [32] admonuit, breviterque [33] adfata Sibylla eſt:

1 Beneficium. A cauſis finalibus 2 Menelao. 3 Infamiam, labem. 4 Deleri 5 Per tale munus. 6 Adulterii 7 Græci innumeri vi irrumpunt in thalamum. 8 Aliis. 9 Inſtigator ad ſcelera. 10 Ulyſſes, Æoli nepos, filius Anticleæ, quam ex Siſypho, Æoli filio, gravidam duxit Laërtes: hinc *ſanguine cretus Siſyphio* vocatur ab Ajace Ovid. Met 13 11 Concludit narratiunculam imprecatione debitæ pœnæ, pro injuria data. 12 Facinora. 13 Redditæ, rependite inſtar illius facti, id eſt, ad æqualitatem pœnæ. Alioqui *inſtaurare* propriè eſt, reficere, atque renovare. 14 Inſonte, & quo Deos colui - Præmollit vindictam a pio & æquo 15 Similiter, ex altera parte. 16 Ad inferos miſerior. 17 Vi tempeſtatis huc delatus. 18 'Ανηλίης δόμης ſeu μύχης. Namque Elyſii campi *ſolem ſuum*, *ſua ſidera norunt*: infrà. 19 Adire compellaris. 20 Durante hac verborum viciſſitudine, dum alterum alter viciſſim interrogat. 21 Ad ſacra hæc Magica peragenda conceſſum eſt ſpatium 24. horarum. Sacra incœpta ſunt nocturno tempore: ſub ortum lucis mugiit ſolum & inceptum eſt iter: impenſum eſt antemeridianum tempus trajiciendæ Stygi. luſtrandis quinque regionibus inferorum, Didoni & Deiphobo conveniendis. Jam Sol (quem per Auroram quadrigis vectam accipio cum illa proprie vehatur bigis, ut l. 7 Æn) trajecerat meridiem apud ſuperos mortales: ruit nox, inquit Sibylla, vergente in occaſum die, properandum, ut tempore, quod ſupereſt, fruamur ad colloquium Anchiſæ. 22 Quibus invecta erat. 23 Ex hoc loco colligit Macrob. l. 4. Sat c 1. noctem civilem à meridie incipere, quemadmodum civilis dies a media nocte interdum computatur. Civilis diei ratio apud Romanos ita ſemper habita fuit, ut media noctis hora eum inciperet, finiretque media nox proxima. Athenienſes vero à Solis occaſu ad Solem iterum occidentem diem computarunt Babylonii ita partiuntur, ut à Sole exorto, ad exortum ejuſdem unum diem nominarent Umbri verò unum & eundem diem eſſe dicunt, à meridie ad inſequentem meridiem. Quod quidem, inquit Varro, nimis abſurdum eſt. 24 In curſu quem facit in æthere. 25 Jam ultra medium noctis erat apud Mortales. 26 Cœlum. 27 Fortè. 28 Conceſſum eis apud inferos. 29 Traxiſſent, id eſt, diem aut tempus colloquendo tranſegiſſent. Enallage temporis. 30 Colloquia ſc. 31 Viginti & quatuor horas. 32 Urget Æneam ad abeundum. 33 Allocuta eſt Æneam.

Nox [1] ruit, Aenea; nos flendo [2] ducimus horas.
[3] Hîc locus est, partis ubi se via [4] findit in ambas:
[5] Dextera, quae [6] Ditis magni sub moenia tendit:
[7] Hac iter [8] Elysium nobis: at laeva malorum
Exercet poenas, & ad [9] inpia Tartara mittit
[10] Dïphobus contrà: [11] Ne saevi, magna sacerdos:
[12] Discedam, [13] explebo [14] numerum, reddarque tenebris.
[15] I decus, i, nostrum; [16] melioribus utere fatis
[17] Tantum effatus, & in verbo vestigia torsit.
[18] Respicit Aeneas subito, & sub rupe [19] sinistrâ
Moenia lata videt, [20] triplici [21] circumdata [20] muro:
Quae [22] rapidus [23] flammis [24] ambit torrentibus amnis

1 Labitur, & aperit dies Alloqui *Nox ruere* dicitur, cum imminet: ut 2 Æn. *Vertitur interea cœlum, & ruit Oceano* nox &c. 2 Absumimus 3 Δεικτικῶς bivium monstrat Æneæ, per quod iter sit ad Elysios campos, & Ditis profunda regna. 4 Dividit, id est, hic est bivium. 5 Sc. *est* Viarum partitio 6 Ad Plutonis regiam vergit 7 Per dextram. 8 In vel ad Elysios campos *Elysium* enim est beatarum animarum, quò corpore exuti migrare dicuntur, domicilium. Servius ἀπὸ τῆς λύσεως, id est, *à solutione seu dissolutione* corporis & animi, dictum existimat. Veteres Elysium campum in medio Inferorum esse existimarunt. Philosophi eundem in insulis Fortunatis collocarunt Reliqua de his campis vide apud Platonem in Gorgia. 9 In quibus puniuntur impii. 10 Sc. *locutus est.* 11 Ne nimium excandescas, doctissima vates Sibylla, quod colloquio tam longo vos moror Ter. *Ah, ne sævi tantopere* 12 A vobis. 13 Minuam vestrum numerum; nam ex tribus remanebant duo. Sic Servius. Nonnulli sic exponunt, complebo umbrarum, à quibus discessi, numerum. Alii, quod sanius mihi videtur, perficiam ac finiam tempus statutum purgationi animæ, & ad vitam revertar. Alii alias interpretationes adferunt, quæ à Servio peti possunt Macrobius l. 1. in Som. Sc. doctissime de numerorum ratione disputans, hunc locum sic explicat. *Constat* (inquit) *numerorum certam constitutamque rationem animas sociare corporibus. Hi numeri cùm supersunt, perseverat corpus animari; cùm verò deficiunt, mox arcana illa vis solvitur, quâ societas ipsa constabat. Et hoc est quod fatum & fatalia vitæ tempora vocamus. Anima ergo ipsa non deficit, quippe quæ immortalis atque perpetua est; sed impletis numeris corpus fatiscit. Nec anima lassatur animando, sed officium suum deserit corpus, cum jam non possit animari. Hinc illud est doctissimi vatis*; explebo numerum, reddarque tenebris. 14 Intellige hoc ergo de numeris denariis, centenariis, aut millenariis ex Platonica doctrina, quibus exactis, purgantur animæ, & ad vitam revertuntur. 15 Vale & vive feliciter. Valedicendi formula. 16 Quam quibus ego usus sum. 17 Deiphobus locutus est solum hoc, & simul cum ultimo verbo avertit se ad discedendum à nobis. 18 Transit ad enarrationem pœnarum, quas impii apud inferos dant, pro sui quisque delicti ratione. 19 Quæ erat in sinistra parte. 20 Ne reis evadendi subesset occasio. 21 Cincta 22 Velociter arripiens 23 Torrente flammeo, flammis æstuantibus, ignescentibus, concremantibus, Pyriphlegethonte. 24 Circumfluit.

Tan-

[1] Tartareus [2] Phlegethon, [3] torquetque [4] sonantia saxa.
[5] Porta adversa ingens, [6] solidoque adamante columnae:
[7] Vis ut nulla [8] virûm, non ipsi [9] exscindere ferro
[10] Caelicolae valeant. Stat ferrea turris [11] ad auras:
[12] Tisiphoneque sedens, [13] pallâ [14] succincta [15] cruentâ,
[16] Vestibulum [17] exsomnis servat noctesque diesque.
[18] Hinc exaudiri [19] gemitus, & [20] saeva sonare
Verbera: [21] tùm [22] stridor ferri, tractaeque catenae.
Constitit Aeneas, [23] strepitumque exterritus [24] hausit.
Quae [25] scelerum [26] facies? ô virgo, effare: quibusve
Urgentur poenis? Quis tantus [27] plangor ad auras?
Tùm [28] vates sic orsa loqui: Dux inclute Teucrûm,
[29] Nulli fas casto [30] sceleratum insistere [31] limen:
Sed me, cùm [32] lucis [33] Hecate praefecit Avernis,
Ipsa [34] Deûm poenas docuit, [35] perque omnia duxit.
[36] Gnossius haec [37] Rhadamanthus habet [38] durissima
regna,

1 In tartara tendens. 2 Fluvius 3 Impellit 4 Ex impetu 5 Sc. *est*. 6 Sunt ex integro adamante, lapide pretiosissimo ac durissimo. A materiâ. 7 Robur. 8 Virorum fortium, id est, nulla vis humana. Non enim ad sexum, sed ad virtutem refert. 9 Eas. 10 Divi cœlum incolentes Amplificatio. 11 In prodigiosam altitudinem erecta. 12 Furiarum infernalium maxima, à *cædibus plectendis* sic dicta: τίσις enim *ultionem*, & φόνος *cædem* significat 13 Veste longa ad terram usque defluente.. 14 Quasi parata cum ad excubias, tùm ad sumendum de sceleratis supplicia. Ab habitu & ornatu. 15 Sanguine excarnificatorum & sanie perfusa. Subindicat horrendam pœnarum atrocitatem. 16 Introitum; vel, locum antè januam domus vacuum, per quem de via aditus accessusque ad fores ædium fit. Lege Macrob. Sat. l. 7. c. 8 17 Nihil dormiens, pervigil: nunquam enim ita quieto sunt animo facinorosi, quin pœnarum metu ac scelerum conscientiâ angantur. 18 Ab hoc loco exaudiebantur. Enallage modi. 19 Damnatorum 20 Flagella, quibus in facinorosos sæviunt Furiæ, sonabant. 21 Insuper. 22 Strepitus, sonus. *Stridor* propriè is sonus est, quem funes nautici inter se collisi efficiunt. Ut 1. Æn *Exoritur clamorque virum stridorque rudentum* Ad alia tamen indè transfertur ut ad dentes, ferrum, & nervos, similiaque alia. 23 Qui fiebat apud inferos. 24 Auribus accepit, id est, audivit. 25 Ob quæ illic puniuntur; *vel*, *scelerum*, id est, sceleratorum hominum. 26 Species. 27 Lamentatio, sc. *editur*. 28 Sibylla. 29 Nulli pio datum est intrare, sive ingredi, adeòque contueri, quæ in Tartaro gesta sunt. 30 Sceleratorum. Continens prò re contenta: non enim ipse abyssi locus sceleratus, sed flagitiosi, quibus refertus est. 31 Tartari portam. Synecdoche. 32 Sylvis. 33 Proserpina, Dea inferorum. Vide suprà. 34 Quas Dii exigunt à sceleratis. 35 Perduxitque omnia ad me, relatione sc neque enim duxit per omnia, cum nulli casto permittatur ingredi. 36 Cretensis, à *Gnosso*, Cretæ urbe, ubi imperavit. 37 Radamanthus Cretæ, ut alii, Liciæ rex justissimus, Jovis ex Europa filius, non tantùm à Poëtis, sed à Platone perhibetur quæstionem exercere apud inferos, crimina audire, cogere ad confessionem: lege Platonis Gorgiam, sub finem. 38 Quæ durissimas leges servant.

Castigatque, auditque dolos; [1] subigitque [2] fateri,
Quae [3] quis apud superos, [4] furto laetatus [5] inani,
[5] Distulit in [7] seram commissa [8] piacula mortem.
[9] Continuò [10] sontes [11] ultrix, [12] accincta flagello
Tisiphone [13] quatit [14] insultans, [15] torvosque [16] sinistrâ
[17] Intentans anguis, vocat agmina saeva [18] sororum.
[19] Tùm [20] demum [21] horrisono stridentes [22] cardine [23] sacrae
[24] Panduntur portae. [25] Cernis, [26] custodia qualis
[26] Vestibulo sedeat? [28] facies quae [29] limina servet?
Quinquaginta atris [30] inmanis [31] hiatibus [32] Hydra
[33] Saevior intus habet sedem. [34] Tum Tartarus ipse
Bis [35] patet in praeceps [36] tantum, tenditque sub [37] umbras,
Quantus ad [38] aetherium caeli [39] suspectus Olympum.
[40] Hîc [41] genus antiquum Terrae, [42] Titania pubes,
Fulmine [43] dejecti, fundo volvuntur in imo.

1 Cogit. 2 Torturam instituit, veritatis extorquendæ causa 3 Aliquis. 4 Crimine furtim sive clam admisso, sed.... 5 ... Frustra celato: apud inferos enim nihil potest latere, ubi per tot conscios delatores, testes, quæstio à severissimis judicibus habetur. 6 Fateri, aut piare. 7 Ultimam, postquam expiationi scelerum nullus reliquus est locus aut tempus. 8 Scelera, fraudes, flagitia admissa, neque in vivis expiata, sed piaculo, id est, purgatione digna. 9 Illico, ut illuc pervenerint. 10 Nocentes. 11 Scelerum. 12 Præparata ad flagellandum. 13 Pulsat, ferit. 14 Eis. 15 Terribiles. 16 Nam dextra quatit flagellum. 17 Minitans anguibus se verberaturam. Sic 1. Æn. *Præsentemque viris intentant omnia mortem.* 18 Megæræ & Alectus. Senec. Herc. Furent. *agmen horrendum anguibus Megæra ducat*: quas ab impetu, furore & assiduitate supplicii *agmina* vocat 19 Antè, illis propiùs progressis, horrendi carceris faciem summatim describit. 20 Tunc tandem, post verbera, ait, initiuntur ad supplicium æternum, apertis abyssi portis. 21 Horribiliter sonante. 22 Ferro sustentante januam, quasi corde januæ. 23 Diræque execrandæ, per quas in abyssum barathri Tartarei ad pœnas æternas demerguntur damnati. 24 Aperiuntur 25 Pergit Sibylla digito monstrare eum præsentem, ut attentior sit Æneas. 26 Quam terribilis custos. Activè. Alioqui pro ipso loco, in quo quis custoditur id est pro ipso carcere accipitur 27 In introitu. 28 Tisiphonem intelligit, quam paulò ante v. 555. antè vestibulum pallâ cruentâ succinctam sedere finxit. 29 Portas Synecdoche. 30 Terribilis. 31 Aperturis faucium, capitibus. 32 Bellua Lernæa. Propriè *hydra* est serpens aquaticus. 33 Quam illa, quæ limina servat, Tisiphone 34 Insuper ipse locus profundissimus inferni. 35 Apparet in profundum tantum 36 Τόσσον ἔνερθ᾽ Ἀΐδεω ὅσον οὐρανός ἐστ᾽ ἀπὸ γαίης. Il. 8 37 Infernales. 38 Ad summum aërem extensum. 39 Sursum aspectus est. 10 In imo Tartari barathro. 41 Γηγενεῖς, Terræ & Titanis filii, qui Saturnum regno pellere, ut patrem restituerent, primò conabantur mox & Jovem, à quo victi ad Tartara detrusi sunt. 42 Gigantes, & omnes monstrosæ magnitudinis homines antiqui Terrâ progenitos dicebant: ut & eos, quorum obscura erat familia. 43 A Jove, contra quem bellum moverant.

Hic

Hic & [1] Aloïdas [2] geminos [3] inmania [4] vidi
Corpora: [5] qui manibus magnum [6] rescindere caelum
[7] Adgressi, [8] superisque Jovem detrudere regnis.
Vidi & [9] crudeles dantem [10] Salmonea poenas,
Dùm [11] flammas Jovis & [12] sonitus imitatur Olympi.
[13] Quatuor hic invectus equis, & [14] lampada quassans,
Per [15] Grajûm populos, mediaeque per Elidis [16] urbem
Ibat [17] ovans, divûmque sibi poscebat [18] honorem:
Demens! qui [19] nimbos, & [20] non imitabile fulmen,
[21] Aere & [22] cornipedum pulsu [23] simulârat equorum.
At [24] pater omnipotens densa inter nubila telum
Contorsit, (non [25] ille faces, nec [26] fumea taedis
Lumina) [27] praecipitemque inmani turbine adegit.
Nec non & [28] Tityon, [29] Terrae [30] omniparentis alumnum,
Cernere [31] erat: per [32] tota novem [33] cui jugera corpus
[34] Porrigitur: [35] rostroque inmanis voltur [36] obunco
[37] Inmortale jecur [38] tundens, [39] fecundaque poenis

1 Othon & Ephialten putativos Aloëi filios, vere Neptuni ex Iphimedia. 2 Gemellos fratres, uno partu editos. 3 Maxima: nam nono ætatis suæ anno ulnas novem longi, totidem cubitos late fuisse traduntur. Ac tum Diis bellum se illaturos minari cœperunt. 4 Ego Sibylla. 5 Addit pœnarum causam. 6 Subvertere. 7 Sc. *sunt*. 8 Cœlestibus. 9 Sævas, vel crudelitatis suæ. 10 Regem Elidis, qui per pontem aheneum quadrigis vectus & facem jaculatus, tonitru & fulmen imitaturus: ipse verò fulmine à Jove ad inferos deturbatus est. 11 Fulmen. 12 Tonitrua, quæ Jupiter demisit ab Olympo sive cœlo, id est, dùm in eâ affectatione manet apud inferos. 13 Quadrigis aut curru quadrijugo. 14 Facem ardentem, loco fulminis, frequenter concutiens, torquens. 15 Grajorum cœtus. 16 Pisam: in quâ ipse Jupiter præcipue colebatur. 17 Exultans, jactabundus, ut in triumpho seu ovatione & lætus quod Jovis fulmen mentiretur, Jovem se esse dicens. 18 Religionem & metum, id est, coli volebat ut Deus, ob fulmen & tonitrua. 19 Nubes ventosas. 20 Quod imitari non licet. 21 Ponte æreo. 22 Habenarium corneos, id est, duros & ferreos pedes. 23 Finxerat & imitatus erat. 24 Jupiter. 25 Jupiter non adegit in Salmonea, ut Salmoneus faces pro fulgure. 26 Fumosa, quæ fierent ex tædis. 27 Fum præcipitanter cadentem circumvolutione terribili & vehementi. *Turbo* propriè ventus est, qui cum fragore obvia quæque prosternit. 28 Jovis filium ex Elarâ, filiâ Orchomeni, quam à se compressam, ab ira & zelotypia Junonis in terra occultavit: hinc terræ alumnum dictum. Hic cum Latonam de stupro appellâsset, ab Apolline sagittis transfixus has apud inferos dat pœnas libidinis, cujus sedes jecur. 29 Quem terra, omnium parens, nutrierat. 30 Al. *omnipotentis*. 31 Dabatur, licebat. 32 Integra. 33 Tityo. 34 Exporrigitur, extenditur. 35 Et cui vultus, &c. 36 Valde unco & incurvo. 37 Inconsumptibile & semper durans, quod nunquam absumitur. Exesum enim continuò in pœnam renascitur. 38 Ita Homerus Odyss. 11. ἧπαρ ἔκειρον. Sunt quibus præplacet *tundens*, id est, rostro impetens. 39 Ad pœnas indies renascentia.

Visce-

Viscera, [1] rimaturque epulis, habitatque sub [2] alto
Pectore: [3] nec [4] fibris [5] requies datur ulla renatis.
Quid memorem [6] Lapithas, [7] Ixiona, [8] Pirithoumque?
Quos super atra silex [9] jam jam labsura, cadentique
Imminet [10] adsimilis: lucent [11] genialibus altis
[12] Aurea fulcra [13] toris, epulaeque ante [14] ora paratae
[15] Regifico luxu. [16] Furiarum maxima juxtà
[17] Adcubat, & [18] manibus prohibet contingere [19] mensas:
[20] Exsurgitque [21] facem attollens, atque [22] intonat ore.
[23] Hic, quibus [24] invisi [25] fratres, dum vita manebat,

1 Et per rimas aperit ad habendas epulas: *vel*, rimando depascitur: ut, Rimantur *prata Caystri*, Georg. 1. v. 388. 2 Profundo. 3 Omnia autem, quæ de Inferis finguntur, esse in hac vitâ μυθολογοῦσι Lucretius l. 3. & Macrobius in 1. 1 Somn. Scip. c. 10. quos legere erit operæ pretium. 4 Extremitatibus jecoris. *Fibræ* sunt omnium extremitates rerum. Unde jecoris, pulmonis, cordis, & cujuscunque visceris extremæ partes *fibræ* vocantur. 5 Quia, ut primum renatæ sunt, absumuntur à vulture. 6 Thessaliæ populos barbaros & feroces, qui ob ebrietatem damnati sunt: quorum principes numerantur, Dryas, Pirithoüs, Cæneus, Exadius, Polyphemus, & alii aliquot. Pindum & Othrya montes incolentes. 7 Filium Phlegiæ (alii tamen Jovis filium faciunt) luxuriosum & ambitiosum. Huic Junoni de stupro interpellanti, nubes à Jove subjecta fuit, ex qua Centauros genuisse dicitur. Ratus tamen cum Junone se consuesse, rei turpitudinem celare non potuit, sed apud quosvis jactabundus eblateravit: quod ægre ferens Jupiter eum ad inferos detrusit, rotæque perpetuò currenti alligatum improbitatis pœnas dare voluit. Unde Ovid. *Volvitur Ixion, & se sequiturque fugitque.* 8 Ixionis & Diæ filium: qui cum arctissimo amicitiæ vinculo cum Theseo conjungeretur, eundem ad inferos ad rapiendam Proserpinam comitatus fuisse dicitur: is vim facere aggressus primo impetu à Cerbero interfectus fuit. 9 De momento in momentum. 10 Valde similis. 11 In quibus genio indulgere seu læte vivere solebant. 12 Aurata mensarum sustentacula. 13 Discubitoriis. 14 Tantali. Ferunt hunc, cum forte quodam die Dii aliquot eum invisuri accessissent, nihilque apponeret, Pelopem filium, adhuc puerum, in partes discerptum coxisse, Diisque comedendum apposuisse. Quam impietatem indignissime ferentes Dii, Pelope in vitam revocato, restitutoque illi eburneo humero, Tantalum ad inferos detruserunt. 15 Superfluo & magnifico apparatu à rege facto. 16 Tisiphone. 17 Jacet. *Accubare & accumbere*, proprie jacere est ad sumendum cibum. Solebant enim veteres in toris mensas sternere, quibus accumbebant. 18 Tantali. 19 Fercula apposita. 20 Quoties tentare conatur. 21 Quam illi incutere conatur. 22 Increpat horrenda voce, ut accumbentem ab epulis absterreat. 23 Sc. *detinentur ac torquentur, prout meruêre*: *vel inclusi exspectant pœnas*, ut mox sequitur. 24 Sc. *erant*. 25 Ab impietate fratrum contra fratres, *quorum gratia*, id est, concordia, Ovidio teste, *rara est*. Generatim loquitur de Eteocle & Polynice, Atreo & Thyeste, Danao & Ægypto.

[1] Pulſatusve parens, & fraus innexa [2] clienti;
Aut qui [3] divitiis [4] ſoli incubuêre repertis,
Nec partem poſuêre [5] ſuis, quae maxima turba eſt:
Quique ob [6] adulterium [7] caeſi: quique arma ſecuti
[8] Inpia, [9] nec veriti dominorum fallere dextras,
Incluſi pœnam exſpectant. Ne quaere doceri
[10] Quam poenam, aut quae [11] forma viros, fortunave merſit.
Saxum ingens [12] volvunt, alii, [13] radiisque rotarum
[14] Diſtricti pendent: [15] ſedet, [16] aeternùmque [17] ſedebit,
Infelix Theſeus: [18] Phlegyasque miſerrimus [19] omnis
Admonet, & magnâ [20] teſtatur voce per umbras:
Diſcite juſtitiam moniti, & non [21] temnere divos.
[22] Vendidit [23] hic [24] auro patriam, [25] dominumque potentem

1 Verberatus manibus. 2 Domeſtico ſe colenti. Notat patronorum in clientes perfidiam. 3 Avaros taxat, a quibus nulli benè fit. Hujuſmodi erudire perſtringit Horat. l. 2. Ep. 1. 4 Solis. Hypallage. Avari enim neque ſibi, neque aliis benefacere poſſunt, adeò habendi amor eos torquet. 5 Neceſſariis. 6 Ut Ægyſthus, qui commiſit adulterium cum Clytemneſtra, Agamemnonis uxore, Oreſtis matre. 7 Sc. *ſunt*. 8 Civilia, vel contra patriam, vel impiè deficientes a ſuis, hoſtium arma ſecuti ſunt. 9 Servi, qui prodiderunt: aut fidem (cujus ſymbolum dextra) fefellerunt domini. 10 Sc. *exſpectent*. 11 Species malorum. 12 Ut Siſyphus, qui ſaxum maximum volvere cogitur in montis cujuſdam verticem, quod cùm ad ſummum penè extulerit, repente deorſum delabitur. 13 Lignis, inter circumferentiam & axem, ab axe in morem radiorum procedentibus. 14 Diverſis partibus adſtricti, ut Ixion. 15 Theſeus quidem Pirithoi comes deſcenderat rapturus Proſerpinam, ubi comite cæſo, ipſe manebat captivus: ſed ab Hercule avulſus fuit a petra, unde aſſurgere non poterat, atque adeò ab inferis reverſus eſt, ut ſupra hoc lib. Jam autem poſt fatum, damnatur, ut in æternum ſedeat eidem affixus igneſcenti petræ. 16 In æternum. 17 Apud inferos. 18 Eſt autem duplex ſenſus hujus particulæ: nam poteſt eſſe Nominativus Singularis & Accuſativus Pluralis. Fuit enim *Phlegyas* rex Theſſaliæ, pater Ixionis & Coronidis, ex quâ Apollo Æſculapium genuit; unde iratus Phlegyas Delphicum templum Apollinis incendit; qua propter damnatus dicitur. Item *Phlegiæ* ſunt populi Theſſaliæ. 19 Damnatos. 20 Teſtimonio ſuo inter damnatos affirmat, juſtitiam colendam eſſe, Divoſque verendos. 21 Contemnere. Simplex pro Compoſito. 22 Laſthenem hic innui volunt, qui Olynthum Philippo vendidit, nec non Curionem, qui Romam Julio Cæſari. 23 Quidam ex damnatis. 24 Perſtringit patriæ proditores, qui acceptâ ab hoſte pecunia, ab æquo & pio tranſverſi aguntur. Notum eſt Jugurthæ reſponſum de inexplebili Romanorum avaritiâ. *Urbem ipſam venalem eſſe, ſi emptorem invenerit*. 25 Tyrannum patriæ intulit. Cæſarem Dictatorem hic notari volunt, qui amicorum auxilio, quos multo auro corruperat, ad Monarchiam, everſâ libertate, pervenit.

Inposuit, [1] fixit leges pretio atque [2] refixit.
[3] Hic thalamum invasit [4] natae [5] vetitosque hymenaeos.
[6] Ausi omnes inmane nefas, [7] ausoque potiti.
[8] Non, [9] mihi [10] si linguae centum sint, oraque centum,
[11] Ferrea vox, omnes scelerum comprendere [12] formas;
Omnia poenarum [13] percurrere nomina possim.
Haec ubi dicta dedit [14] Phoebi longaeva sacerdos:
Sed jam age, [15] cape viam, & susceptum [16] perfice [17] munus:
[18] Acceleremus, ait. [19] Cyclopum [20] educta [21] caminis
Moenia conspicio, atque [22] adverso fornice portas.
Haec ubi nos [23] praecepta jubent deponere [24] dona.
[25] Dixerat, & pariter, gressi per [26] opaca viarum,
Corripiunt spatium medium, [27] foribusque propinquant.
[28] Occupat Aeneas aditum, corpusque [29] recenti
[30] Spargit aquâ, ramumque adverso in limine figit.

1 Hic sive alius sanxit, condidit. Metaphora. Alludit ad morem Romanorum: quia solebant leges incidi tabulis æreis, & figi in pariete, omnibusque ad legendum exponi. 2 Easdem benè conditas rursus per avaritiam abrogavit ac mutavit. Cic. Phil 12 *Num figentur rursùs hæ tabulæ, quas vos decretis vestris refixistis?* 3 Alius, ut Thyestes, qui ex Pelopea filia Ægisthum, adulterum Clytemnestræ, genuit, & Cinyras, qui ex Myrrha filia Adonin procreavit. 4 Filiæ suæ. 5 Nuptias vetitas, Metonymia Nuptiarum enim Deus est Hymeneus. 6 Sc. *sunt.* 7 Impio conatu ac libidine. 8 *Οὐδεί μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ' εἶεν, Φωνὴ δ' ἄρρηκτος, χάλκεον δέ μοι ἦτορ ἐνείη.* Iliad 2. Vide Macrob. Sat l. 5 c. 7. & l. 6. c. 3 Sic Georg. 2. *Non ego cuncta meis amplecti versibus opto. Non mihi si linguæ centum.* &c. Hoc autem poëtis solemne esse, & eos tot linguas optare solitos, affirmat Persius Sat 5. *Vatibus hic mos est, centum sibi poscere voces, Centum ora, & linguas optare in carmina centum.* 9 Sibyllæ. 10 Tametsi. 11 Infrangibilis. 12 Species 13 Celeriter pertractare genera & species 14 Sibylla, quæ diu vixit. Enumeratis Tartari pœnis, hortatur Æneam, ut Proserpinæ aurei rami donum reddat, antequam longius progrediantur 15 Perge, progredere 16 Aureum ramum redde Proserpinæ; mox, *perfecto munere Divæ.* 17 Officium. 18 Properemus ad patrem tuum. 19 Ministrorum Vulcani, Jovi fulmina fabricantium. Inter eos præcipui Brontes, Steropes & Pyracmon. 20 Mœnia in altum ducta una cum caminis veluti Cyclopum opera, inquiunt interpretes. Non placet. Dixerim potius, Mœnia ferrea in Cyclopum fornacibus fabricata: quia suprà. *Stat ferrea turris ad auras;* & quia omnia magnæ molis opera, mœnia præcipuè Cyclopum credebantur. *Mœnia magna vides manibus fabricata Cyclopum.* 21 In fornacibus. 22 In arcu seu circumferentia ex adverso stante, id est, video regiam Plutonis. *Fornix* est arcus in ædificiis, & quodcunque opus concameratum. Ponitur & pro lupanari seu meretricia sella. 23 Institutiones Deorum. 24 Ramum aureum. 25 Sibylla. 26 Opacitates 27 Ad fores portarum. 28 Ingreditur viriliter, ne præveniatur. 29 Semper fluenti. 30 Ut religiosum se ostendat, & religioni satisfaciat, non quoad pollutus ullo vel aspectu, vel tactu esset.

His

His demùm [1] exactis, [2] perfecto munere [3] divae,
Devenêre [4] locos [5] laetos, & amoena [6] vireta
[7] Fortunatorum nemorum, sedesque [8] beatas.
[9] Largior hîc campos [10] aether & lumine [11] vestit
[12] Purpureo; solemque [13] suum, [14] sua [15] sidera norunt.
[16] Pars in [17] gramineis exercent membra [18] palaestris;
Contendunt ludo, & fulvâ luctantur [18] arenâ:
Pars [19] pedibus plaudunt choreas, & [20] carmina dicunt.
Nec non [21] Threïcius [22] longa cum veste [23] sacerdos
[23] Obloquitur numeris [24] septem [25] discrimina vocum:
[26] Jamq; [27] eadem digitis, jam pectine pulsat [28] eburno.
Hîc genus [29] antiquum Teucri, pulcherrima [30] proles,
Magnanimi heroës, nati [31] melioribus [32] annis,
[33] Ilusque, [34] Assaracusque, & Trojae Dardanus auctor.
Arma [35] procul, currusque virûm [36] miratur inanis.
Stant [37] terra defixae [38] hastae, passimque [39] soluti
Per campos [40] pascuntur equi. [41] Quae gratia [42] currûm
Armorumque fuit [43] vivis, quae cura [44] nitentis

1 Peractis. 2 Perfectis reddendi rami ceremoniis. 3 Proserpinæ. 4 Sc ad, vel *in*. 5 Elysium sc. beatarum animarum domicilium. 6 Virentium, ut arborum & herbarum, nativa loca. 7 In quibus sunt fortunati seu beati. Alludit ad insulas Fortunatas, in quibus Elysium statuunt nonnulli, ut & alii in Hispania Bætica. 8 In quibus beatorum animæ quiescunt. 9 Et purior quàm in orbe nostro. Pluto apud Claudianum: *sunt altera nobis Sidera, sunt orbes alii, lumenque videbis Purius, Elysiosque magis mirabere campos*, &c. lib. 2. de raptu Proserp. Plutarch. & alii 10 Splendor cœlestis. 11 Circumfulget. 12 Pulchro, rutilo 13 Tanquam in alio mundo, & à nostro hoc diverso 14 Propria & convenientia. 15 Cùm apud inferos atris tenebris omnia horreant. 16 Nonnulli beatorum spirituum. 17 Luctationibus in gramine. 18 In arena. 19 Plaudendo pedibus choreas ducunt. 20 Choreis apta 21 Orpheus Thracius, Oeagri & Calliopes filius, à qua tam egregiè citharam sonare didicit, ut saxa & feras commovisse dicatur. 22 Apparens cum habitu citharœdi. 23 Pulsans pariter & cantans musica proportione facit. *Digiti cum voce locuti*. Tib. 24 Lyra à Mercurio inventa habuit 7. nervos, addidit Pythagoras octavum, nomen Terpander, vel Apollo. 25 Septem chordarum 26 Sinistra chordas pulsat digitis; dextra pectine vel plectro, h. e. intùs canit & foris. 27 Discrimina. 28 Ex ebore facto. 29 Nobile à Teucro deductum 30 Progenies 31 Felicioribus, quam qui Laomedonti contigerant & Priamo. 32 Temporibus 33 Æneæ proavus, qui regiam urbem de se Ilium vocavit. 34 Rex item Troianus, filius Troïs, pater Capyos, & Anchisæ avus. 35 Sc. *objecta*. 36 Cernit Æneas. 37 In terra 38 Sc. *inanes* 39 Liberi & vagantes. 40 Pascentium similes erant 41 Studia quippe & affectus etiam hinc cum mortuis transire credebat antiquitas. Sua: *cura non ipsâ in morte relinquunt*. Cœl. l. 10. c. 9. 42 Curruum. 43 Dùm viverent. 44 Bene curatos.

[1] Pasce-

[1] Pascere equos, eadem sequitur [2] tellure repostos. 659
[3] Conspicit, ecce, alios [4] dextra, laevaque per herbam
[5] Vescentes, laetumque [6] choro [7] Paeana [8] canentis,
Inter [9] odoratum lauri nemus: [10] undè [11] supernè
[12] Plurimus [13] Eridani per silvam volvitur amnis.
Hîc [14] manus, [15] ob patriam pugnando volnera passi,
[16] Quique sacerdotes casti, dùm vita manebat, 661
Quique [17] pii vates, & [18] Phoebo digna locuti,
[19] Inventas aut qui vitam [20] excoluêre per artis,
Quique [21] sui memores alios fecêre [22] merendo:
Omnibus his [23] niveâ cinguntur tempora [23] vittâ. 665
Quos [24] circumfusos sic est adfata Sibylla:
[25] Musaeum [26] ante omnis: [27] medium nam plurima [28] turba
Hunc habet, atque humeris [29] exstantem [30] suspicit altis:
Dicite, felices animae, tuque, optime [31] vates;
Quae regio Anchisen, quis habet locus? illius [32] ergo 670
Venimus, & magnos [33] Erebi [34] tranavimus amnis.
Atque [35] huic responsum paucis ita reddidit [36] heros:

1 Pascendi. 2 Sub terra repositos & constitutos, id est, apud inferos. 3 Æneas 4 Id est, utrimque. 5 Discumbentes. 6 In choro & cœtu læto 7 Apollini sacrum hymnum, qui victorialis canitur a ducibus jam post bellum, & parta victoria Namque & alter Pæan, quem Marti ante congressum canebant 8 Carmine laudantes. 9 Odoriferum, quod ex se odorem latè spirat. 10 De quo nemore. 11 Ad superos. 12 Ingens quippe qui triginta amnibus augetur. 13 Padii fluvii 14 Exercitus seu multi viri 15 Pro salute patriæ. Respicit ad L. Junium Brutum, tyrannidis regiæ vindicatorem (de quo & aliis vide Liv. ab V. [illegible]) Curium, utrumque Decium Coclitem Scævolam Horatios, Codrum Atheniensium regem Philenos fratres, & innumerabiles alios magnanimos cives, qui fortiter pugnando pro patria ceciderunt. 16 Et hi qui fuerunt sacerdotes nullo incestu polluti, nullis adulteriis infames, sed puri tùm animo, tùm corpore, dum vivebant. 17 Deorum cultores: ut ab impiis, & qui mendaci spiritu afflantur, eos discriminet. 18 Vera, quæ Apollinem decebant, sive quæ Apollo inspirasse censeatur. 19 Rerum inventores. 20 Ornaverunt. 21 Grato in se animo, id est, quicunque de aliis benè meriti sunt, sic ut sui memoriam reliquerint post mortem. 22 Beneficia conferendo. Q. d. qui suis meritis sui memoriam reliquerunt. 23 Sertis candidissimis, insigni castitatis, virtutis & divinitatis. 24 Circa se collectos, sc. novitatis gratia: nam novum erat illic viva corpora conspicere. Metaphora ab inanimato ad animatum. 25 Theologum, Orphei discipulum. 26 Imprimit. 27 Ut principem. 28 Vatum & sacerdotum. 29 Eminentem A corporis proceritate. 30 Admiratur. 31 Musæe. 32 Causa, gratia, id est, propter illum Vim nominis habet hec particula, cum genitivo constructa, significatque quod Græcis ἕνεκα. 33 Inferni, inferorum. Exaggerat causam itineris à difficultate & periculis 34 Trajecimus, transnatavimus. 35 Sibillæ. 36 Musæus heroica virtute præditus.

[1] Nulli

[1] Nulli certa [2] domus. Lucis habitamus [3] opacis,
[4] Riparumque toros & prata [5] recentia rivis
Incolimus. [6] Sed vos, si fert ita corde voluntas,
[7] Hoc superate jugum; & [8] facili jam tramite sistam.
[9] Dixit, & ante [10] tulit gressum, camposque nitentis
Desuper ostentat: dein summa [11] cacumina linquont.
At pater Anchises, [12] penitùs convalle virenti
[13] Inclusas animas, superumque [14] ad lumen ituras,
[15] Lustrabat studio recolens, omnemque [16] suorum
Forte recensebat numerum, carosque [17] nepotes,
[18] Fataque, [19] Fortunasque virûm, [20] moresque, [21] manusque.
[22] Isque ubi [23] tendentem adversum per gramina vidit
Aenean, [24] alacris [25] palmas utrasque [26] tetendit:
[27] Effusaeque [28] genis lacrimae; & [29] vox excidit [30] ore:
Venisti [31] tandem, tuaque [32] spectata [33] parenti
Vicit [34] iter [35] durum pietas? [36] datur ora tueri,
Nate, tua; & notas audire & reddere voces?
Sic equidem [37] ducebam animo, rebarque [38] futurum,

1 Sc. *nostrum*. Anima enim à corpore secreta non terminatur, nec includi aut coërceri potest, quippe substantia incorporea. Heroum tamen animæ in lucis coli solitæ. 2 Quam solam habitare debeamus. 3 Densis, propter arborum umbras. 4 Herbas intortas (à quibus lecti tori appellantur) quæ sunt in ripis. 5 Virentia propter irrigationem ex rivis, id est, quæ recentibus rivis perpetuam voluptatem amœnitatemque pariant. 6 Transit ad id, quod interrogationis pars præcipua, sc. velle se Anchisen alloqui. Hunc igitur illis monstrat, ut edocti de habitationis ratione eo potiantur. 7 Ascendite hanc partem montis circa verticem ejus. Ad eundem modum *Superare montes*, pro ascendere sive transcendere dicimus: *Superare amnes & flumina*, pro trajicere. 8 Constituam vos jam viâ, quâ transmeetis aut transmittamini facili transitu, id est, mox apparere faciam Anchisen. 9 Musæus. 10 Preivit. 11 Montis. 12 Penè intus. 13 Separatas à multitudine ceterâ, ut possent distinctè lustrari animæ in vitam hanc redituræ, & facilius agnosci. 14 Al. *limen*. 15 Inspiciebant studiose in memoriam revocans, mente tractans eas. 16 A se orituororum, id est, posterorum suorum. 17 Posteros. 18 Et fatalem posterorum suorum successum. 19 Opes, gloriam, triumphos, imperium virorum. 20 Virtutem, pacis studia & jura. 21 Res bello gestas aut gerendas. 22 Anchises. 23 Ex adverso se patrem ejus petentem. 24 Lætus. 25 Manus. Synecdoche. A signis paterni affectus erga filium. 26 Extulit, expandit ad cœlum. Diis gratias agens, quod ad se filium venire permiserant. 27 Affectu & gaudio. 28 Palpebris Anchisæ. 29 Oratio sequens elapsa est, ut seni. 30 Anchisæ. 31 Post longos errores, & varia discrimina rerum. 32 Probata & cognita. Quæ translatio est a probationibus operum, vel ab auro. 33 Mihi, præcipue, dum eum humeris suis extulerat incendio Troiano. 34 Ad inferos. 35 Difficile. 36 Conceditur ne mihi? 37 Opinabar te sic facturum. 38 Ut me visas.

[1] Tempora dinumerans: nec me [2] mea cura fefellit.
Quas ego te [3] terras, & quanta per aequora vectum
Accipio! quantis jactatum, nate, periclis!
Quàm metui, [4] ne quid [5] Libyae tibi regna nocerent!
Ille autem: Tua me, genitor, [6] tua [7] tristis imago,
Saepius [8] occurrens, [9] haec limina tendere [10] adegit.
Stant [11] Sale [12] Tyrrheno [13] classes: da jungere dextram,
Da, genitor; teque [14] amplexu ne [15] subtrahe nostro.
Sic [16] memorans [17] largo fletu simul ora rigabat.
[18] Ter [19] conatus ibi collo [20] dare brachia [22] circùm:
Ter [21] frustrà [22] conprensa [23] manus effugit imago,
Par levibus ventis, [24] volucrique simillima somno,
[25] Intereà videt Aeneas in valle [26] reductâ
[27] Seclusum nemus, & virgulta sonantia silvis,
[28] Lethaeumque, [29] domos placidas qui [30] praenatat, amnem.
[31] Hunc circùm [32] innumerae gentes, populique volabant.
Ac [33] veluti in [34] pratis, ubi apes [35] aestate serenâ
Floribus [36] insidunt [37] variis, & candida [38] circùm
[39] Lilia [38] funduntur: strepit omnis [40] murmure campus.

1 Disquirens quanto tempore opus sit ad hanc profectionem 2 Desiderium & spes, cujus cura semper est comes 3 Regiônes. 4 Propter odium dolosque Junonis & amorem Didonis: unde fieri posset, ut Italiæ suæ oblivisceretur. 5 Carthaginis Continens pro contento. 6 Lib. 4. *Me patris Anchisæ, quoties humentibus umbris Nox operit terras, quoties astra ignea surgunt, Admonet in somnis, & turbida terret imago*: & lib. 5. *Ditis tamen antè Infernas accede domos, & Averna per alta Congressus pete, nate, meos* 7 Mœsta, propter timorem quem habuisti, ne quid Libyæ mihi regna nocerent. 8 In somnis. 9 Ad hæc limina regni beatorum. 10 Impulit. 11 In mari, ἁλί. 12 A Tyrrheno denominato. 13 Nostræ. 14 Ex amplexu, id est, dum te amplecti conor. 15 Aufer. 16 Loquens Æneas. 17 Simul largè flebat. 18 Τρὶς μὲν ἐφωρμήθην, ἑλέειν τέ με θυμὸς ἄνωγε, Τρὶς δέ μοι ἐκ χειρῶν σκιῇ εἴκελον ἢ καὶ ὀνείρῳ Ἔπτατο. Odyss. 11. 19 Æneas conatus est eo tempore. 20 Circumdare. Tmesis 21 Quia retineri non potuit. 22 Comprehenso. 23 Æneæ comprehendentis. 24 Citò avolanti. 25 Dùm talia moliretur 26 Recedente, in recessum remota, in qua quis à ventis & injuriâ cœli tutus esse queat Sic Horat. Od. 2. Epod. *Aut in reducta valle mugientium Prospectat errantes greges.* 27 Sejunctum à frequentia eorum, qui Elysium incolebant. 28 Amnem oblivionis, ad quem properabant animæ rediturae ad corpora, qui potus, animis rerum omnium, quæ in vita priore actæ sunt, inducit oblivionem, λήθην: ut mox. 29 Elysios campos, sedes beatas 30 Præterfluit 31 Amnem. 32 Innumerarum gentium & populorum animæ 33 Quemadmodum omnis campus strepit. 34 Agris, ex quibus fœnum percipitur, pascuis. 35 Dùm tempus æstivum est serenum. 36 Insident, mel exsugentes. 37 Variorum colorum. 38 Circumfunduntur. Tmesis 39 Flores omnis generis. Species pro genere. 40 Vel bombo seu suavi sono apum: *vel*. murmure animarum circumvolantium.

Horrescit [1] visu subito, causasque requirit
[2] Inscius Aeneas: [3] quae sint ea flumina [4] porrò,
Quive viri tanto complerint [5] agmine [6] ripas.
Tùm pater Anchises: [7] Animae, quibus [8] altera [9] fato
Corpora debentur, Lethaei ad fluminis undam
[10] Securos [11] latices, & longa [12] oblivia potant.
[13] Has equidem [14] memorare tibi, atque ostendere [15] coràm,
[16] Jampridem hanc prolem cupio enumerare [17] meorum:
[18] Quo magis Italiâ mecum laetere repertâ.
[19] O pater, [20] anne aliquas ad caelum [21] hinc ire putandum est
[22] Sublimis animas, iterumque ad [23] tarda reverti
Corpora? quae [24] lucis miseris tam [25] dira cupido?
Dicam equidem; nec te [26] suspensum, nate, tenebo.
[27] Suscipit Anchises, atque ordine [28] singula pandit.

1 Visione subito oblatâ. 2 Nescius talium rerum. 3 Et requirit, quæ, &c. 4 Procul apparentia. 5 Impetu, multitudine aut frequentia. 6 Lethæi fluminis. 7 Philosophiam hanc Socraticam (vel Pythagoricam μετεμψύχωσιν & animarum παλιγγενεσίαν, & tamen eandem somniavit Empedocles) à Platone sæpiùs inculcatam, in Phædone maxime & Philebo, exploserunt jamdudum saniores Philosophi, ὥσπερ ἐνδεχόμενον κατὰ τοὺς Πυθαγορικοὺς μύθους, τὴν τυχοῦσαν ψυχὴν εἰς τὸ τυχὸν ἐνδύεσθαι σῶμα. Arist. 1. de anima cap. 3. 8 Secunda. 9 Necessitate quadam, aut Deorum voluntate. 10 Qui poti curas & labores prioris vitæ tollunt, adeoque eorum memoriam. Ut jam purgatam non pigeat in vitam redire. 11 Aquas oblivionem rerum gignentes. 12 Malorum & pœnarum, quæ & quas semel perpessi sunt, dùm essent in hac vita. Alludit ad vocis etymon: ἀπὸ τῆς λήθης enim *Lethe* derivari volunt. 13 Animas sc. incorpore migraturas. 14 Enarrare. 15 Oculis tuis. 16 Jam à plusculo tempore. 17 A meis descensurorum. 18 Causa finalis. ab utili. Promiserat etiam id ipsum filio per somnum in Sicilia, ut dicitur l. 5. *Tùm genus omne tuum, & quæ dentur mœnia disces.* 19 Sc. *Æneas ait.* 20 An credibile utique est animas, exsertas jam prioris vitæ labores & ærumnas, velle ex beatissima hac quiete Elysia redire sublimes ad vitam, orasque superas relinquere, & denuò aliis corporibus uniri? 21 Ex his tam beatis locis 22 Egregias 23 Animæ comparatione, quâ nihil velocius est: uno enim momento cuncta discurrit. 24 Vitæ. 25 Dira, ut sc. ex perpetua quiete cupiant in vitam miseriis refertissimam remeare, in corpore vinciri, & quasi in sepulchro condi. 26 Dubium. 27 Excipit orationem filii, & sic aggreditur relationem. 28 Expositurus, quomodo ex Elysio in corpora humana mittantur animæ, altiùs orditur mundi creationem, à Deo & divina potentia, quâ singula continentur.

1 Prin-

[1]Principio *I.* caelum, *II.* ac *III.* terras, *IV.* campoſque liquentis,
[2]Lucentemque globum Lunae, [3]Titaniaque aſtra,
V. Spiritus intùs alit, totamque infuſa per [4]artus
[5]Mens [6]agitat molem, & magno [7]ſe [8]corpore miſcet.
[9]Indè hominum pecudumque genus, vitaeque [10]volantum,
Et quae [11]marmoreo fert [12]monſtra ſub aequore [13]pontus.
Igneus eſt ollis vigor, & caeleſtis origo
[14]Seminibus [15]quantum non [16]noxia corpora [17]tardant,
Terrenique [18]hebetant artus [19]moribundaque membra.
[20]Hinc [21]metuunt, cupiuntque: dolent, gaudentque: [22]neque auras
Deſpiciunt clauſae tenebris & carcere [23]caeco.
[24]Quin & [25]ſupremo cùm [25]lumine [26]vita [27]reliquit,
Non tamen omne malum [28]miſeris, nec [29]funditùs omnes

1 Ut à primordiis incipiam. Digreditur in locum Philoſophicum, Deum ſc. eſſe mundi animam ex Platonicorum opinione. Vide Macrob. de Som. Scip. l. 1. c. 14. I. *Aërem.* II. *Ignem* III. *Terram.* IV. *Aquam.* V *Deus*, νοῦς *Mens mundi. ſpiritu quaſi genitali fovet, animat, informat, complet, movet qualitatibus & potentiis inſtruit propriis ad munia ſua obeunda. Ex elementis itaque & ſpiritu infuſo, prægnante, alenteque illa naſcitur* τὸ πᾶν, *Mundus & quæ in mundo omnia: Cœlum, Sol, Luna, Aſtra, Homines, Pecudes, Volucres, Piſces, Homini vero, ad ſumma nato, nobiliorem quàm cæteris animalibus indulſit animam: quam Philoſophi eſſentiam ſe moventem,* ἐντελέχειαν *ideam, harmoniam, lucem, Solis, aut ſtellæ alicujus ſcintillam, quintam eſſentiam, ignem, aërem, ſpiritum, alii aliud opinati ſtatuebant* 2 Lumine à ſole recepto. 3 Solem & ſtellas Titan, inquit Pauſanias in Corinthiacis. Solis motum & anni rationem ſolertiſſime obſervavit, unde fratrem Solis eum commenti ſunt: inde Sol *Titan* dictus. ut 4 Æn *Ubi primos craſtinus ortus Extulerit Titan.* Et aſtra dicta *Titania* 4 Elementa ſingula, quæ mundi membra ſunt. 5 Divina ſc. 6 Movet mundi machinam, cum orbibus & circulis cœleſtibus. 7 Per præſentiam. 8 Mundi. 9 Ex hac infuſione ſpiritus illius divini. 10 Volucrum. 11 Marmorei coloris. 12 Diverſæ piſcium ſpecies, ſc. *ortæ ſunt & vivunt* 13 Mare 14 Animis, quæ ſunt ſemina vitæ. 15 In tantum eſt illis cœleſtis natura, quantum, &c. 16 Nociva. 17 Deprimunt & offuſcant virtutem cœleſtem. 18 Sc. *ſeminant.* Id eſt, animas. 19 Seneſcentia, & paulatim ſenio ad mortem properantia. 20 Ex his membris terrenis & moribundis, ſive ex hac conjunctione animi & corporis. 21 Animæ variis afficiuntur paſſionibus circa bonum & malum, de præterito & futuro, metu, ſpe, dolore & lætitia. 22 Obliviſcuntur cæleſtis ſuæ naturæ ac puritatis, tenebroſo ſc. corporis carcere incluſæ. 23 Fas excæcante. 24 Quinetiam exutæ corpore animæ, non tamen ſtatim etiam exuuntur ſordibus & vitiis, quæ ex diutino corporis commercio contraxerint: verum neceſſe eſt, ut pœnis exercitæ, pro peccatorum natura varie luſtrentur & expurgentur. 25 In ultimo vitæ 16 Anima. 27 Corpus. 28 Animis & animabus. 29 A fundo & radicitus.

Corporeae excedunt [1] peſtes: [2] penitùſque neceſſe eſt
[3] Multa diu [4] concreta [5] modis [6] inoleſcere miris.
[7] Ergo [8] exercentur poenis, veterumque malorum
Supplicia [9] expendunt. [10] Aliae panduntur [11] inanis
Suſpenſae ad ventos: aliis ſub [12] gurgite vaſto
[13] Infectum [14] eluitur ſcelus, aut exuritur igni.
[15] Quiſque ſuos patimur [16] Manis: [17] exindè per [18] amplum
Mittimur [19] Elyſium, & pauci [20] laeta arva tenemus:
Donec [21] longa dies, [22] perfecto [23] temporis orbe,
[24] Concretam [25] exemit labem, [26] purumque reliquit
[27] Aetherium ſenſum, atque [28] auraï ſimplicis ignem.
[29] Has omnis, [30] ubi mille [31] rotam volvère per annos,
[32] Lethaeum ad fluvium [33] deus evocat agmine magno:
Scilicet [34] inmemores, [35] ſupera ut [35] convexa reviſant,
Rurſus & incipiant in corpora velle reverti.
Dixerat Anchiſes: natumque, unàque Sibyllam,
[36] Conventus trahit [36] in medios, [37] turbamque ſonantem:
Et [38] tumulum capit, [39] undè [40] omnis longo ordine poſſit

1 Sordes & vitia corporis. quibus anima inficitur. Occurrit ergo hic tacitæ quæſtioni, quà objici poterat. Ergo animæ corporis cuſtodiâ liberatæ, rectà ad ſuæ originis principia pergunt. Non ſic eſſe ait. 2 Omnino. 3 Mala ſc. 4 Contracta, conglutinata cum corpore. 5 Purgandi. 6 Aboleri. 7 Quia purgatas oportet 8 Afficiuntur pœnis. dant pœnas. 9 Perſolvunt 10 Animæ. 11 Forſan ad eas reſpicit. quæ inanem gloriam nimis ſecutæ ſunt, ut ſimili delicto pœna afficiantur. 12 Mari 13 Quo animæ ſunt infectæ. 14 Auferter, lavando purgatur. deletur. 15 Neque noſtrorum quiſquam tam piè vixit, ut impune concreta ex corporis commercio vitia ferat. Quiſque pro ſuo merito patitur ſupplicia & tormenta Auſonius, *tormentaque fera gehennæ Anticipat, patiturque ſuos mens conſcia manes.* 16 Inferos genitos. lemures. id eſt, quiſque pro merito ſuo patitur ſupplicia & tormenta 17 Deindè, poſtquam ad iſtum modum ſumus purgati. 18 Capacem. 19 Sc. *campum.* 20 Beata. 21 Longum tempus 22 Peracto, exacto. 23 Purgationi debiti. 24 Contractam. 25 Dempſit & expulit. 26 Immaculatum, qualem eum corpus ſuſceperat 27 Animam, æthereæ ſubſtantiæ, quam de cælo ſumpſerat: ut ſuprà Horatius. *affigit humi divinæ particulam auræ.* Sat. 2. l. 1. 28 Auræ, id eſt, animæ puræ, id eſt, pauciſſimi ſine purgatione prævia tranſimus ad læta arva. 29 Animas purgatas. 30 Poſtquam in campis Elyſiis peregerunt ſpatium mille annorum. 31 Temporis. 32 Ad fluvium oblivionis, ut ibi animæ obliviſcantur omnium, quæ in corpore paſſæ ſunt. 33 Sunt qui hîc Mercurium ſignari volunt. 34 Obliti honorum, quæ jam habebant, & malorum, quæ habuerant in vitâ. 35 Convexitatem cœleſtem. 36 In medium eorum, qui convenerant, id eſt, in conventicula animarum in corpora tranſiturarum. 37 Multitudinem quæ cum ſonitu convenerat. 38 Colliculum aſcendit. 39 De quo. 40 Qui convenerant.

[1] Ad-

[1] Adversos [2] legere, & [3] venientum [4] discere voltus.
[5] Nunc age, [6] Dardaniam prolem, quae [7] deinde sequatur
[8] Gloria, [9] qui maneant Italâ de gente nepotes,
[10] Illustris animas, nostrumque in [11] nomen ituras,
[12] Expediam dictis, [13] & te tua fata docebo.
Ille ([14] vides) [15] purâ juvenis qui [16] nititur hastâ,
Proxima sorte tenet [17] lucis loca: primus ad auras
[18] Aetherias [19] Italo commixtus sanguine surget,
[20] Silvius, [21] Albanum nomen, [22] tua [23] postuma proles:
Quem tibi [24] longaevo [25] serum Lavinia conjux
[26] Educet silvis [27] regem, [28] regumque parentem:
[29] Undè genus [30] Longâ nostrum [31] dominabitur [32] Albâ.
[33] Proximus ille [34] Procas, [35] Trojanae gloria gentis,
Et [36] Capys, & Numitor, & qui te nomine [37] reddet

1 Ex adverso sitos. 2 Lustrare & discernere: ut suprà, *Perlegerent oculis omnia.* 3 Dùm per ordinem venirent transituri. 4 Ex inspectione. 5 Verba sunt Anchisæ. 6 Trojanam, ex Dardano per nos orituram, id est, Albanos reges, & Romanos. 7 Posthac. 8 Ex rebus præclare gestis 9 Qui posteri futuri sint ex commixtione gentis Italæ. 10 Claras futuras. 11 Familiam, progeniem. 12 Paucis enarrabo. 13 Et explicabo tibi, quæ tibi fata promittant, id est, quæ tibi bella gerenda, eorumque quis futurus sit exitus. 14 Videsne eum? 15 Non præpilata, sine ferro. Alii, incruenta. 16 Incumbit, sustentatur. 17 Vitæ, id est, primus ex te nasciturus est. 18 Cœlestes. 19 Generatus ex commixtione sanguinis Trojani cum Italo: quia ex te, & Lavinia, Latini regis filia, nascetur. 20 In sylvâ natus, quo fugerat Lavinia metu Ascanii, post mortem Æneæ. 21 Quod nomen Albanis regibus permansurum est Albani enim reges omnes ab eo dicti Sylvii. 22 Apostrophe ad filium Æneam. 23 Post humationem & sepulturam tuam nascitura. 24 Longævi, ævum cum Diis agenti, id est, immortali 25 Sero partu editum. 26 Edet è sylvis, in quas fugiet. 27 In regem Albanum. 28 Quia XIII. fuerunt Albani reges ab eo orti, Sylviique nomen prætulerunt Est autem hic Paronomasia perelegans. 29 A quo. 30 A situ. 31 Trecentos ferè annos Sylvii posteritas Albæ regnasse dicitur. 32 In civitate illa Italiæ, quam Ascanius conditurus est, quæ *Alba* dicetur, ab *albâ* sue illic inventâ. 33 Non quod statim & immediate post Sylvium in mundum sit venturus, sed quod proximus in ordine ibi fuerit collocatus, & post Sylvium monstranti Anchisæ apparuerit. Erit enim decimus tertius rex Albanorum, pater Numitoris & Amulii. Neque iustum observat ordinem noster, neque consentiunt historici, Dion. l. 1. Antiq. Liv. l. 1. Ovid 4 Fast. 34 Numitoris & Amulii pater; quorum ille Romuli & Remi avus, a fratre regno exutus, & in carcere detentus fuit. 35 Nam is origo & prima stirps Romani populi censetur, utpote avus Rheæ Sylviæ, matris conditorum urbis Romæ. 36 Septimus ab Ascanio, Capeti filius: ut & Numitor decimus quartus, vel quintus. Fuit & alter Capys Trojanus Anchisæ pater. 37 Repræsentabit.

[1] Silvius Aeneas; pariter pietate, vel armis
Egregius, [2] si umquam regnandam [3] acceperit Albam.
Qui juvenes quantas [4] ostentant, aspice, vires!
Atque [5] umbrata gerunt [6] civili [7] tempora [6] quercu.
Hi tibi [8] Nomentum. & [9] Gabios, urbemque [10] Fidenam,
Hi [11] Collatinas inponent montibus arces,
[Laude pudicitiae celebres, addentque superbos]
[12] Pometios,[13] Castrumq; Inüi,[14] Bolamque [15] Coramque
Haec [16] tùm [17] nomina erunt: nunc sunt [18] sinè nomine terrae.
[19] Quin & [20] avo comitem sese [21] Mavortius addet
Romulus; [28] Assaraci [23] quem [24] sanguinis Ilia [25] mater
[26] Educet. Viden' ut [27] geminae stent [28] vertice [29] cristae,
Et [30] pater ipse [31] suo [32] superûm jam signat honore?

1 Tertius. 2 Vix enim & serò, anno sc. quinquagesimo tertio recuperavit regnum, quod invaserat tutor ipsius. 3 A tutore, 4 Ad ostentationem monstrant. 5 Umbris cooperta, corollis virtute patris inumbrata. 6 Corona quernea, ob cives servatos, & urbes conditas Agell lib 5. c. 6. 7 Caput, cui imponebatur civica corona. Synecdoche Claud. 3. de laud Stiliconis: *Mos erat in veterum castris, ut tempora quercu Velaret, validis fuso qui viribus hoste, Casurum potuit morti subducere civem.* 8 Opp Sabinorum 9 Antiqui Latii urbem. in via Prænestina, Sexti Tarquinii dolo interceptam 10 Fidenas. Sabinorum opp. *Castel Jubileo* hodie. ab urbe 5. mill. 11 Collatiam, Sabinorum opp. in montibus. ab urbe 4. mill. in via Tiburtina. 12 Suessam Pometiam, Volscorum opp. 13 Castrum Inui, id est, Panos in Volscia: hodie *Cornetto*. 14 Æquorum opp. in confinio Latinorum: jamdudum sine vestigiis 15 Volscorum opp. hodiè retinens nomen, Cluver. 3 l Italiæ antiquæ cap. 8 qui exactissimus Italiæ pervestigator de his consulendus. 16 Quando hi regnabunt 17 Urbium & terrarum. 18 Quia incultæ & inhabitatæ 19 Quinetiam. Missis Albanorum regibus & rebus, ad res Romanas transit. 20 Romulus. Martis ex Ilia filius. Numitori avo regnum restituet, cum eo aliquandiu regnabit, & Amulium expellet. 21 Vide quæ nos ad Florum p. 6. & 7. 22 A quo deductum stemma. hinc Capyos. Anchisæ, Æneæ, illinc Priami 23 Romulum. 24 De sanguine Assaraci. 25 Romuli sc. Numitoris filia Ovid. *Ilia cum Lauso de Numitore sati.* Hæc & *Rhea* dicebatur. De hac habes l 1. Æn. v 177. Hæc, à patruo Amulio per honoris speciem Vestalis facta, a Marte, cum forte aquam pro sacris hausitura exiisset, compressa fuit. ex quo Romulum & Remum concepisse dicitur: quos cum enixa esset. ad Tiberim exponi jussit Amulius, ipsamque apud eundem amnem defodi vivam. Pueri inventi in ripâ, a Faustulo pastore ablati, & uxori Laurentiæ educandi traditi sunt: ubi cum adolevissent a pastore de genere suo edocti, Amulium trucidant. & Numitori patruo regnum restituunt. 26 In lucem edet. 27 Duæ & æquales 28 In summitate galeæ. 29 Supereminentiæ sive coronæ galearum, in morem cristarum gallorum gallinaceorum. 30 Mars Romulum. in Deorum numerum relatum, nomine suo Quirini & honore insignit. *Quirinus Martis equis Acheronta fugit* Hor. 3. l. 3 Ode. Vide quæ nos ad Flor. p 15 Alii ad Jovem referunt Romuli apotheosin. utpote cujus solius sit transcribere heroas in Deorum album. 31 Proprio & debito superis. 32 Superorum: vel, superum. id est, cœlestem, & ad superos transferendum.

En

En, [1] hujus, nate, [2] auspiciis illa [3] inclita [4] Roma
[5] Imperium terris, [6] animos aequabit Olympo,
[7] Septemque [8] una sibi [9] muro circumdabit [10] arces,
Felix [11] prole [12] virûm: qualis [13] Berecyntia [14] mater
Invehitur curru, Phrygias [15] turrita per urbis,
Laeta [16] deûm partu, [17] centum conplexa [18] nepotes,
Omnis caelicolas, omnis [19] supera alta tenentis.
[20] Hùc [21] geminas nunc flecte [21] acies, [22] hanc aspice gentem,
Romanosque [23] tuos. [24] Hic [25] Caesar, & omnis [26] Iüli
Progenies, [27] magnum caeli ventura sub axem.
Hic vir, hic est, tibi quem promitti saepiùs audis,
[28] Augustus Caesar, Divi genus, [30] aurea [31] condet
Saecula qui rursùs [32] Latio, regnata per arva

1 Viri Romuli. 2 Inceptis & præsidiis 3 Clara & gloriosa. 4 *Roma* urbs est Italiæ, regina urbium, & totius mundi caput. Vide quæ nos ad Sal. p. 22. 5 Tantum habebit imperium, quantæ erunt terræ. 6 Magnanimitatem Romanorum æquiparabit cœlo, ita ut cœlum mereantur Romani principes. 7 Hunc versum habes 2. Georg. sub finem: vide quæ nos ibi. 8 Cum nisi una sit Roma. 9 Secure 10 Colles, montes. Solent enim veteres montium summitates *Arces* vocare 11 Fœcunditate 12 Fortium & magnanimorum virorum 13 Cybele à *Berecyntho*, monte Phrygiæ. 14 Deorum. 15 Turribus pro corona insignita; vel, *Quòd primus turres urbibus illa dedit*. 16 Quia tot Deos peperit. 17 Multos. 18 Posteros à se ortos. 19 Cœlestia regna. 20 Ad hanc partem, quam tibi monstraturus sum. 21 Geminum acumen oculorum tuorum. 22 Præclaram. Trah"t ad celebrationem Cæsaris Dictatoris & Augusti 23 A te descensuros & tibi promissos. 24 In hoc cœtu est. 25 Julius Cæsar, quem, cæteris regibus omissis, Romulo adjungit, ut secundum conditorem 26 Ab Iulo descensura. 27 Assecutura divinum honorem 28 Vide quæ nos ad Flor. p. 258.

29 Al. *Divi*, id est, C. Julii Cæsaris. Fuit enim Augusti avunculus major. 30 Ecl. 4 Tanta enim tranquillitate, devictis primum hostibus, totos quadraginta annos reipp. gubernavit, ut nova mundo facies inducta videretur: adeò ut ejus tempora *Aurea sæcula* dicta fuerint. Hoc tempore tam pacifico, Christus, Dei filius, Princeps pacis, nasci voluit, ut pace nihil melius, nihil sibi gratius esse nobis ostenderet. Cæterum ex variis hominum moribus quatuor ætates Poëtæ effecerunt, quibus pro morum qualitate a metallis nomina imposuerunt. Prima enim *Aurea* fuit appellata, quod optimis moribus illo tempore, quo Saturnus regnavit homines floruerint. Secunda *Argentea*, quòd, quo tempore cœpit regnare Jupiter, in vitia homines inclinare cœperint. Tertia *Ærea*, quam bella occuparunt. Quarta *Ferrea*, quod in eâ a nullo crudelitatis genere homines abstinuerint. Lege Ovid. Met. 1. Fab. 1. & 4. 31 Perpoliet, in talem splendorem producet, ut pro novis haberi possint. Sic Flor 143. 1. *Hic*, sc Tullus Hostilius, *omnem militarem disciplinam, artemque bellandi* condidit. Sic gentem Tyriorum *condidit* Alexander. Justin. 18, 4, 1. Imperium Carthaginensium Mago. Justin. 19, 1, 1. 32 In Italiâ.

[1] Saturno quondam, [2] super & Garamantas, & Indos
Proferet imperium. Jacet [3] extra sidera [4] tellus,
Extra anni, [5] Solisque vias, [6] ubi [7] caelifer [8] Atlas
[9] Axem humero [10] torquet stellis [11] ardentibus [12] aptum.
[13] Hujus in adventum jam nunc & [14] Caspia regna
[15] Responsis horrent divûm, & [16] Maeotica tellus,
Et [17] septem gemini [18] turbant [19] trepida ostia [20] Nili.
[21] Nec verò [22] Alcides [23] tantum telluris obivit;
[24] Fixerit [25] aeripedem cervam licet, aut [26] Erymanthi
[27] Pacarit nemora, & [28] Lernam tremefecerit arcu.
Nec, [29] qui [30] pampineis [31] victor [32] juga flectit habenis.
Liber, agens celso Nysae de vertice tigris.
[33] Et dubitamus adhuc virtutem [34] extendere factis?
Aut metus Ausoniâ prohibet consistere terrâ?

1 A Saturno. 2 Ultra Garamantas, populos inter Libyam & Africam, juxta Zonam torridam, & Orientales populos, ad quorum hoes nullius adhuc gentis imperium pervenit, imperium extendet, propagabit. 3 Ultra Cancri & Capricorni Tropicos, intra quos Zodiacum perambulat Sol. 4 Quædam regio. 5 Duodecim signorum Zodiaci, quibus annus deprehenditur, & per quas Sol decurrit. 6 In qua tellure. Æthiopiam significat, quæ Atlantem respicit. Hæc quoque regio a Romanis subjugata fuit, duce M. Petronio. 7 Cœlum ferens. 8 Mons Mauritaniæ. 9 Cœlestem globum: cum proprie poli extremi, in quibus universa machina volvitur, *Axes* dicantur: sumpta Metaphora à curtus parte, cui rotæ inferuntur. 10 Sustinet, regit. 11 Ardenter resplendentibus. 12 Vicinum sive conjunctum, vel conspersum & contextum. 13 Ad adventum Augusti. 14 Quæ tellus, & regna Caspia, id est, Parthica, Assyria, Persica, &c. 15 Suet in Cæs. auctor est, oraculis Divorum responsum, toti orbi nasciturum in vicinum imperatorem: quod posteà ad Augustum retulêre. Quod sanè non ad Augustum, sed ad Christum referri debuit. 16 Scythica, ubi est Mœotis palus, id est, Scythiæ & Sarmatæ. 17 In septem ostia divisi, septem ostiis mare intrantis. 18 Sc. se, vel turbantur. Enallage generis. 19 Quia Cæsar & Augustus Ægyptum subacturi sunt. 20 Ægypti fluvii, Mediterraneum mare intrantis, omnium maximi, Asiam ab Africa discriminantis. 21 Terris ab Hercule & Baccho devictis anteponit Augusti victorias. 22 Hercules. 23 Quantum Augustus. Celebrantur passim 12. labores Herculis: de quibus vide, quæ nos breviter congessimus ad Sal. p. 117. & seqq. 24 Confixerit sagittis. 25 Habentem æreos pedes, id est, veloces, χαλκόποδα. 26 Montis Arcadiæ. 27 Occidendo aprum ferocissimum. 28 Hydram in Lernâ palude confecerit. 29 Bacchus ex India, in qua urbe Nysa, victor, vehebatur curru, quem traxerunt tigres junctæ, quas ille regebat pampineis habenis. 30 Ex frondibus vitium factis. 31 Voti compos. 32 Montium. 33 Et dubitamus tamen per virtutem arduam grassari ad tantam gloriam, tantum imperium, tantos nepotes? 34 Ampliare.

[1] Quis

[1]Quis procul ille autem ramis insignis [2]olivae,
[3]Sacra ferens? [4]nosco crinis, [5]incanaque menta
[6]Regis Romani; primam qui [7]legibus [8]urbem
[9]Fundabit, [10]Curibus parvis, & [11]paupere terrâ
Missus in imperium [12]magnum. [13]Cui deinde [14]subibit,
[15]Otia qui rumpet [15]patriae, [16]residesque movebit
[17]Tullus in arma viros, & [18]jam desueta [19]triumphis
[20]Agmina. [21]Quem juxta sequitur [22]jactantior [23]Ancus,

1 Redit desultoria relatione ad reges Romanos: quoniam verò successio regiæ stirpis in Romulo defecit, fingit se ægre agnoscere Numam, a Curibus, Sabinorum urbe, accitum in regnum Rom. pacis, religionis, legum latorem. 2 Oleæ, quæ arbor Minervæ sacra, & pacis insigne est. Numa autem pacis amator erat. 3 Quia etiam valde erat religiosus. 4 Agnosco ex crine & valde cana barba Numam secundum regem Romanorum. *Sed de his regibus, & illustribus viris, qui seq videndi Dionysius, Livius, Plutarchus, historicique alii.* 5 Valde cana. Nam 80. annos natu decessisse fertur. 6 Numæ Pompilii, secundi Romanorum regis, Pomponii filii. Numæ gesta scribunt Liv. l. 1. 18. & seqq. Eutrop. 1, 8. Val. Max 1, 2, 1. Plin. 13, 13 Ov. Met 15. Fab. 44. Plut. in vitâ Numæ. Dionys 2, 59. Flor. l. 1. c. 2. 7 Religiosis. 8 Romam. *Urbem* cum dicimus, κατ᾽ ἐξοχὴν intelligimus Romam. Nam Proprie hæc *urbs* dicta; cæteræ, hac unâ exceptâ, *oppida* sunt vocitata: vel ab *ope*, quòd *opis* causa mœnibus cingantur: vel ab *opere*, quòd *opus* sint ad vitam gerendam: vel ab *opponendo* se hostibus; vel ab *opibus*. Hujus enim rei gratiâ mœnia constituta sunt, ut homines *opes* suas eò conferrent, ubi nullum esset hostium periculum. Vide quæ nos ad Flor. p. 6. 9 Instruet, stabiliet. 10 De civitate illa parva Sabinorum. Declinatur autem, *hæ Cures, harum Curium, &c.* undè Quirites dicti putantur, ab hastis sc. quas Sabini *Cures* vocabant. 11 Respectu Romani imperii. 12 Romanum sc in quo propter vitæ integritatem confirmatus fuit. Lege Liv. l. 1. ab V. C. 13 Regi Numæ. 14 Succedet. 15 Pacem, quam in patria inveniet à Numâ constitutam. Pacem enim sub Numâ 43. annis integram habuerunt Romani. 16 Otio deditos, segnes excitabit. 17 Tullus Hostilius, tertius Romanorum rex, populi jussu, Patrum autoritate creatus, militari iterum disciplina armisque senescentem populi Romani virtutem acuet Albanos trigeminorum Horatiorum pugna in potestatem redactos, Alba diruta, Romam traduxit Hunc Livius dicit nepotem fuisse illius Hostilii, qui fortiter pugnans adversus Sabinos, in lacum Curtium lapsus est, qui deinde *lacus hostilius* dictus est Regnavit Hostilius annis 32. fulmine ictum cum regia, uxore, filiis, omnique familia conflagrasse, ex Plinio & Dionysio liquet. Vitam Tullii Hostilii Regis scribunt Liv. 1, 22. Dionys l 3. Eutrop. 1, 9. Flor. 1. 3. Val Max. 3, 4, 1. 7. 4, 1. 9, 12, 1. 18 A tempore, quo Numa regnare cœperat. 19 Quia ad eos non pervenitur sine pugna. 20 Milites geminatim incedere solitos 21 Tullum Hostilium 22 Arrogantior quod sc. ex regia Numæ stirpe prognatus esset: quam nobilitatem præcedens Tullus jactare non poterat 23 Ancus Martius, Numæ ex filia & Martio Pontifice nepos, populi jussu, Patrum autoritate quartus Romanorum rex declaratus est. Imperavit annis 24. relictis duobus filiis Dictus autem *Ancus* ἀπὸ τῦ ἀγκῶνος, id est, *à cubito*, quem incurvum habuit De hoc lege Liv. l. 1. Flor. l. 1. c. 2. & quæ nos ibid. Dionys. l. 3. Claud. in Gild. 109.

Nunc quoque jam nimiùm [1] gaudens [2] popularibus auris.
Vis & [3] Tarquinios [4] reges, [5] animamque superbam
[6] Ultoris [7] Bruti, [8] fascisque videre [9] receptos?
[10] Consulis imperium [11] hic primus, [12] saevasque secures
Accipiet: [13] natosque pater, [14] nova bella moventis, 821
[15] Ad poenam [16] pulchra pro libertate [17] vocabit,
Infelix! Utcumque [19] ferent [20] ea facta minores;
[21] Vincet amor patriae, laudumque inmensa cupido.

1 Quippe cui, regia stirpe genito, omnium ordinum consensu & favore regnum deferretur. 2 Assentationibus ac favoribus populi. Metaphora. Horat. Od. 2. l. 3. *Nec sumit* (virtus) *aut ponit secures Arbitrio popularis auræ. Aura* propriè est lenior ventorum flatus. 3 Tarq. Priscum, quintum regem: & Tarq. Superbum, septimum: omisso Servio Tullio, qui sextus: Fortè quia à serva natus est, & à Tarquinio genero trucidatus: per cujus cadaver filia carpentum egit. 4 Romanos. De Servio Tullio scribunt L. l. 5. Flor. l. 1. c. 6. Dionys. l. 4. c. 1. Valer. Max. 1, 6, 1, &c. 5 Animum nobilem, illustrem ac generosum: quippe qui populum R. Tarquinii Superbi Tyrannide oppressum in libertatem vindicare ausus fuerit, exactis urbe regibus. Tarquiniis. 6 Superbiæ Tarquiniorum, & Sexti, Tarquinii filii, violatoris Lucretiæ. 7 Cognomen istud ille obtinuit à simulata stultitia, cùm verum ei nomen L. Junio esset. Fuit autem M. Juni filius, ex Tarquinia, regis Superbi sorore, natus. Cum enim ob opulentiam occiso patre & fratre, sibi quoque à Tarquinio metueret, sub hac persona latuit, donec capta occasione proruмperet. Ovid 2. Fast. *Brutus erat stulti sapiens imitator, ut esset Tutus ab insidiis, dire Superbe, tuis.* 8 Imperium consulare. Nam 12 lictores (ferentes ante consules Romanos fasces virgarum, in quibus securis inclusa erat, quibus significabant se jus habere in corpus) item corona aurea, sella eburnea in triumphis, quæ regum ad id tempus usque fuerant, consularia insignia deinceps facta sunt. De quibus vide quæ nos ad Sal p. 71. h. & 74 a. ad Val.Max.p.1. 187.& ad Flor.p.27 *Fascis* propriè est lignorum aliarumve rerum congeries, quam ligando facimus. 9 De Etruscis, à Romanis principibus. 10 Consulere Brutus enim cum Tarquinio Collatino primum consulatum gessit, sed cum plebi Tarquinium nomen, ob Tarquinii Superbi tyrannidem, invisum esset, collegæ auctor fuit, ut sponte se consulatu abdicaret, quod & fecisse eum scribit Livius, cujus in locum Brutus Valerium Publicolam suffecit. 11 Brutus. 12 Quibus in filios sæve usus est. 13 Filios suos duos inter alios nobiles juvenes de reducendis Tarquiniis conjuratos, ipse Brutus primus cum Tarq. Collatino Consul virgis cæsos securi feriri jubebit. 14 Bella intestina, sive proditionem contra consules Romanos. 15 Ad capitis supplicium. Utrique enim (ut jam diximus) magnâ populi miseratione caput amputatum. 16 Ad libertatem partam melius conservandam. 17 Deposcet, & produci curabit. 18 Utcunque judicabunt posteri de hoc Bruti facto, patriæ tamen amor & justitiæ laus præponderabunt naturalem affectum. 19 Accipient, & patientur, id est, sive laudabunt, sive vituperabunt. 20 Bruti sc. quibus ille sævit in liberos suos. 21 Rumores populi sc.

[1] Quin

[1] Quin [2] Decios, [3] Drusosque procul, [4] saevùmque securi
Aspice [5] Torquatum, & [6] referentem [7] signa [8] Camillum.
Illae autem, [9] paribus quas fulgere cernis in armis,
Concordes [10] animae [11] nunc, & dùm [12] nocte prementur;
Heu quantum inter se bellum, si [13] lumina vitae
Adtigerint; quantas [14] acies, [15] stragemque ciebunt!
[16] Aggeribus [17] socer Alpinis, atque arce [18] Monoeci
Descendens; [19] gener [20] adversis instructus Eois.
[21] Ne, [22] pueri, ne [23] tanta animis [24] adsuescite bella:
Neu patriae validas [25] in viscera vertite vires.
[26] Tuque prior, tu [27] parce, [28] genus qui ducis [29] Olympo:
[30] Projice [31] tela manu, [32] sanguis meus.

1 Quinetiam. Transit obiter ad Consules, quorum virtus Remp. Romanam auxit. 2 Patrem & filium, qui se pro salute legionum & patriæ devoverunt, pater bello Latino, filius Gallico. 3 Neronem, qui Hasdrubalem fratrem Annibalis cum exercitu vicit, & Claudium, Augusti privignum, qui Germanos domuit. 4 T. Manlium, qui Dictator filium suum securi cædi jussit, quod provocatus ab hoste contra imperium paternum pugnasset, utcunque feliciter. 5 T. Manlium, Dictatorem intelligit, qui singulari certamine cum Gallo congressus, occiso, aureum torquem detraxit, ex quo *Torquati* nomen nactus est. 6 Quæ Galli, duce Brenno, abstulerant, victis hostibus, & urbe sibi restituta. Liv. 5. Plutarch. in Camillo. Polyb. 2. Florus l. 1. cap. 13. 7 Vexilla. 8 Intelligit Furium Camillum, qui Gallos, Romam opprimentes, tota Italia expulit. 9 Æque potentibus 10 Cæsaris & Pompeji: quorum ille superiorem, hic parem ferre non potuit. 11 Apud inferos. 12 Nondum ingressæ vitam: *vel*, quamdiu hic apud umbras sunt. 13 Plenam vitæ ætatem. 14 Quanta prælia. 15 Cladem, occisionem, cadaverum interfectorum multitudinem concitabunt? 16 Per montes Alpinos, id est, Alpes, per quos Cæsar Germanorum & Gallorum robore instructus adversus Pompejum generum in Italiam descendit. 17 Cæsar, cujus filia Julia Pompejo nupserat. 18 Ubi Hercules Monœcos, id est, solus colitur: ubi Hercules contra Ligures à Jove auxilium impetrasse dicitur; nam lapidibus pluit, & ita solus ibi mansit, ὡς μόνος οἰκῶν: unde videtur dictus à μόνος *solus*, & οἰκέω *habito*. 19 Pompejus ciebit milite suo & auxiliis regum & pop. Orientalium instructus. 20 Ex adverso venientibus: quia Galli ad Occidentem vergunt. 21 Dehortatur, blande & cum affectu compellatos senex à bello civili. 22 Familiæ suæ filii. 23 Quanta gesturi exitis, si animum non represseritis. 24 Assuefacite. Enallage generis. Sic Flor. 4. 11, 43. *Armenios, victo rege Tigrane, in hoc unum servitutis genus Pompejus assueverat, ut rectores à nobis acciperent.* 25 In concives per bella intestina. 26 Cæsar, victor, qui certè victoriâ clementer usus est. 27 Abstine à bello. 28 Propter Venerem, Æneam, Iülum, undè duxit Cæsar originem. 29 A Jove, rectore Olympi. 30 Jace procul. 31 Arma, belli instrumenta. 32 Qui de sanguine meo oriturus es.

[1] Ille [2] triumphatâ, [3] Capitolia ad alta, [4] Corintho
Victor aget [5] currum, [6] caesis insignis [7] Achivis.
[8] Eruet [9] ille [10] Argos, [11] Agamemnoniasque Mycenas,
[12] Ipsumque Aeaciden, [13] genus armipotentis [14] Achilli;
Ultus [15] avos Trojae, templa & [16] temerata Minervae.
Quis te, [17] magne Cato, [18] tacitum, aut te, [19] Cosse, relinquat?
Quis [20] Gracchi genus, aut [21] geminos duo [22] fulmina belli
[23] Scipiadas; [24] cladem Libyae? [25] parvoque potentem
Fabricium: vel te [26] Sulco, [27] Serrane, serentem?
Quò fessum rapitis, [28] Fabii? [29] tu Maximus ille es,

1 L. Mummius, qui vicit Achæos, Corinthum delevit, triumphans egit currum ad Capitolium, pro more triumphantium. 2 Cum triumpho devicta. 3 Ad arcem Romanam, in quâ Jupiter colebatur. Mos enim erat, triumphantes curru in urbem & Capitolium invehi. Dictum est autem *Capitolium à capite Toli* cujusdam hominis ibi reperto, dum foderent fundamenta. Antea enim *arx Tarpeja* aut *Tarpejus* hic mons dicebatur, à virgine Vestali *Tarpejâ*, quæ ibi à Sabinis necata & sepulta est. Liv. l. 1. 4 Urbe Achaiæ, duobus inclytâ portubus. 5 Triumphalem. 6 Occisis. 7 Populis in Peloponneso, id est, Achæis, Chalcidensibus & Bœotis. 8 Funditus evertet & delebit. 9 Alius sc. Q. Metellus. 10 Oppidum illud Argivorum. 11 Et Mycenas, Peloponnesi urbem, non procul ab Argis à Perseo, Danaës filio, ædificatam, Agamemnonis patriam. 12 Et alius sc. Curius Dentatus vincet ipsum Æaci nepotem Pyrrhum, Epirotarum regem: hunc enim Curius Dentatus Italiâ expulit & vicit, 20. Hostium millibus cæsis. 13 Qui est de genere. Appositio. 14 Achillis. Genitivus Græcus. 15 Majores suos Trojanos, unde Romani originem ducturi sunt. 16 Profanata, polluta à Græcis furto Palladii & stupro Cassandræ: quorum hoc ab Ajace, Oilei filio; illud ab Ulysse & Diomede perpetratum fuit. 17 Cato major, Censorie: qui max. Orator, max. Imperator, max. Senator fuit. 18 Tacendo de te. 19 Cornelius Cossus, victo Larte Tolumnio, Vejentium rege, opima spolia Jovi Feretrio tulit. 20 Sempronium & filios Tiberium & Caium, ex Corneliâ, viros eloquentia claros, sed infelices. 21 Duos. Numerus distributivus pro cardinali. 22 Terrores. 23 Majorem & Minorem Africanum. 24 Stragem Carthaginensium. Scip. Major Carthaginem tributariam fecit, Minor delevit. 25 Continentem, in re tenui repudiantem à Samnitum legatis oblatum aurum, dicentemque, *Malle se aurum habentibus imperare, quam aurum habere*. 26 Al. *Sulces*. 27 Cincinnatum intelligit civem Romanum Atiliæ gentis: cui agrum colenti delata ob virtutem dictatura est, teste Livio. *Serranus* autem à *serendo* dictus est: quòd ab iis, qui dictaturam ei delatam nunciabant, agellum *serere* inventus fuerit. Plin. l. 18 c. 3. De Fabiis, vide quæ nos ad Sal. p. 201 a. & b. Val. Max. p. 71. & Flor. p. 50. Hoc solummodò addam, quod cognomen hoc *Fabiorum* sortiti sint ex re rusticâ, nempè à *fabarum* satione, sicut alii veterum haud infimæ sortis. Ita Cicerones, Pisones, ac Lentuli ob ciceres, pisa, lentesque eximiè satos, generosum familiæ nomen adinvenêre. 28 Cujus familiæ 306. uno prælio contra Vejentes ad Cremeram fl. interierunt. 29 Q. Fabium Maximum innuit, qui cedendo sequendoque vicit Hannibalem.

[1] Unus qui [2] nobis [3] cunctando [4] reſtituis rem.
[5] Excudent [6] alii [7] ſpirantia [8] mollius [9] aera:
Credo equidem, vivos [10] ducent de marmore [11] voltus:
[12] Orabunt cauſas melius: [13] caeliique meatus
[14] Deſcribent radio, & [15] ſurgentia ſidera dicent.
Tu regere [16] imperio populos, Romane, memento,
([17] Hae tibi erunt artes) pacisque inponere [18] morem;
[19] Parcere ſubjectis, & [20] debellare ſuperbos.
Sic [21] pater Anchiſes; atque [22] haec [23] mirantibus addit:
Aſpice, [24] ut inſignis [25] ſpoliis [26] Marcellus [27] opimis
Ingreditur, victorque viros [28] ſupereminet omnis!

1 Solus. De quo ſic ſcripſit Ennius: *Unus homo nobis cunctando reſtituit rem.* 2 Generi noſtro, id eſt, populo Romano. 3 Morando, moram trahendo, & ſic Hannibalem illudendo. Undè *Cunctator* appellatus eſt. Lege Flor. & quæ nos ibid. p. 103. 4 Al. *reſtitues*: quod non diſplicet. 5 Excurrendo effingent. Ab enumeratione illuſtrium Imperatorum, tranſit ad partitionem rerum, in quibus diverſæ gentes excelluerunt; q. d. Alii aliis artibus præſtabunt, at Romani, belli ſtudiis, & rei militaris artibus omnes alios populos ſuperabunt, toti orbi imperabunt, defendent afflictos, & injurios atque inſolentes bellis compeſcent. 6 Corinthios innuere videtur. 7 Quaſi ſpiritum habere apparentia. Fuſoriam intelligit & conflaturam metallorum. 8 Dulcius & magis ad vivum. 9 Signa ærea. 10 Quod ſucceſſu temporis fundent. 11 Statuariam innuit, quæ ars vivas perſonarum quarumlibet effigies imitatur. 12 Alii (ut Athenienſes, qui eloquentia claruerunt) oratione cauſam alicujus melius defendent, agent. Sic Terent. Phor. 1. 5. *Servum hominem cauſam orare leges non ſinunt.* 13 Aſtrorum motus & curſus 14 Alii (ut Chaldæi & Ægyptii, qui Aſtronomiâ inſignes fuère) deſcribent virga, qua in pulvere Geometræ deſcribunt menſuram atque ſitus rerum, locorumque earum. *Radius* propriè eſt ſplendor a Sole emicans. Item textoris inſtrumentum. *Radii* quoque in rotis dicuntur, qui hinc centro, illinc canthis inſeruntur. Inſtrumentum etiam quo raduntur menſuræ: quod alio nomine *Hoſtorium* nominant. 15 Quæ ſigna & quando ſurgant, id eſt, peritiores erunt Geometriæ & Aſtronomiæ. 16 Per imperium. 17 Sequentes ſc. 18 Leges, id eſt, moderari pacem. 19 Ignoſcere, veniam & impunitatem dare ſubditis ac ſe dedentibus. 20 Imperio parêre detrectantes, rebelles bello perſequi. 21 Sc. *locutus eſt* Verba ſunt Virgilii, qui novam narrationem texentem inducit Anchiſen. 22 Sequentia 23 Dùm Æneas & Sibylla mirarentur. 24 Quomodo. 25 Interfecto Gallorum duce Viridomaro ad Claſtidium oppidum, detractiſque eidem opimis ſpoliis. 26 Claudius Marcellus, qui docuit Annibalem poſſe vinci. 27 Magnificis, egregiis, amplis, principi, exercitus hoſtium, ſc. Viridomaro, Gallorum duci, detractis. *Opima* enim *ſpolia* vocantur arma, quæ dux occiſo à ſe hoſtium duci detrahit. Dicuntur autem fere *Opima*, non addita voce *ſpoliorum*, intellecta tamen. Ita Sen. Herc. Fur. Opima *victi regio ad ſuperos refert.* 28 Excellit gloria rei militaris, prudentia & virtute.

Hic rem Romanam, magno [1] turbante tumultu
[2] Sistet: [3] eques [4] sternet [5] Poenos, [6] Gallumque [7] rebellem,
[8] Tertiaque [9] arma [10] patri suspendet [9] capta [11] Quirino.
Atque [12] hic Aeneas; [13] unà namque ire videbat
Egregium formâ juvenem, & fulgentibus armis,
Sed [14] frons [15] laeta parum, & [16] dejecto [17] lumina [18] voltu)
Quis, pater ille, [19] virum qui sic comitatur [20] euntem?
Filius, anne aliquis [21] magnâ de stirpe [22] nepotum?
Qui [23] strepitus [24] circa comitum! [25] quantum instar in ipso est!
Sed [26] nox atra [27] caput tristi circumvolat umbrâ,
Tum [28] pater Anchises; lacrimis [29] ingressus obortis:
O nate, ingentem luctum, ne quaere [30] tuorum:
[31] Ostendent terris hunc tantum fata; neque [32] ultrà
Esse sinent. [33] Nimium vobis Romana [34] propago

1 Sc. *eam*, id est, dum magnus erit tumultus. *Tumultus* autem erat, cum ex subito & vicino plerumque bello summa oriebatur perturbatio. Ideò tunc, indicto Senatus decreto justitio, saga sumebantur. Nec enim juridicendo vacáre se debere prudentes existimarunt, cum securos fortè cives aut mitiora sperantes praesentis ac magni periculi suo ipsi exemplo admonere debebant, & leges frustra exerceri ostendere, ni imminens iis pernicies armis omnium averteretur. Nec id sufficiebat, etiam delectus isto tempore & in Urbe & in Italiâ habebatur promiscuè, nec ullum excusabat vacatio. 2 Tranquillam faciet. 3 De ordine equestri. 4 Quod fecit bis ad Nolam, devicto Annibalis exercitu. 5 Punicos. 6 Viridomaro occiso, & reliquis Mediolanum fuga se recipientibus. 7 Quod saepius victus, & in deditionem receptus, iterùm bellum instaurat, & victoris Imperium detrectat, ut ex Caesare constat. 8 Nam prima Romulus Jovi Feretrio, Acrone, Caeninensium duce, occiso: secunda Corn. Cossus, obtruncato Larte Tolumnio, Veientium rege, suspenderant; de quibus Ep. Liv. 20. 9 Opima spolia. 10 Patriae patri, ipsique urbis conditori. 11 Romulo, sed tamen Jovi Feretrio dedicata. 12 Hoc loco, vel hoc tempore sc. *ait*. 13 Simul cum M. Claudio Marcello, qui ab Hannibale per insidias caesus fuit. 14 Sc. *ejus erat*. 15 Quia citò moriturus erat. 16 Ad terram inclinato, quod vicinae mortis indicium est. 17 Oculi sc. *erant*. 18 In vultu. 19 Cl. Marcellum Cos. 20 Ingredientem cum victoria & opimis spoliis. 21 Egregia. 22 Posterorum nostrorum à nobis descensurorum. 23 Plausus & popularis favor, ac pompa frequens Romanorum funus ejus sequentium. 24 Fuit. 25 Quanta indoles & spes ad summos honores & gloriam? *vel*, quam refert superiorem illum Marcellum? unde sperandum est fore, ut illum virtute aequiparet. 26 Caligo densa, vel mors. Catul. Nox *est perpetuò una dormienda*. 27 Ejus. 28 Aeneae. 29 Sc. *est*, id est, loqui coepit. 30 Minorum, ut Augusti & Octaviae. 31 Introibit vitae hoc theatrum, tantùm ut exeat, natus enim annos 18. aut ut alii, 20. interiit Ant. Musae medici incuria. 32 Sc. *in terris*. 33 Invidistis sc. Romanis diuturnam vitae ipsius usuram, & perpetuum tanti viri futuri donum. 34 Propagatio, progenies Romana, id est, Romani ab ipsa Aeneae posteritate propagati. Metaphora, à vitiseâ parte, quae paulatim ducitur, & latiùs atque latius extenditur.

Visa

Visa potens, Superi, [1] propria haec si [2] dona fuissent.
[3] Quantos ille virûm magnam [4] Mavortis ad urbem
[5] Campus [6] aget gemitus! vel quae, [7] Tiberine, videbis
[8] Funera, cum tumulum praeterlabêre [9] recentem!
Nec puer [10] Iliacâ quisquam de gente [11] Latinos
[12] In tantum spe [13] tollet avos: nec [14] Romula quondam
Ullo se [15] tantum tellus jactabit [16] alumno.
Heu pietas, heu [17] prisca fides, invictaque bello
Dextera! non illi [18] se quisquam inpune tulisset
[19] Obvius armato; seu cûm pedes iret in hostem,
Seu spumantis equi foderet calcaribus armos.
Heu, [20] miserande [21] puer! [22] si [23] quà fata [24] aspera rumpas,
Tu [25] Marcellus eris. [26] Manibus date lilia plenis:
[27] Purpureos spargam flores, [28] animamque [29] nepotis
His [30] saltem [31] adcumulem donis, & fungar [32] inani
Munere. [33] Sic totâ passim [34] regione [35] vagantur

1 Perpetua: ut l. 2. Propriamque *dicabo*. Sic Ter. Andr. 4. 3. *Nihilne esse proprium cuiquam?* 2 Si Romanis sua felicitas per Marcellum diuturna fuisset. 3 Quanto luctu, quanta pompa ducetur funus illius in campo Martio, juxta Tiberim sexcentis sc. lectis ornatum. 4 Martis urbem, id est, à Romulo, Martis filio, conditam, Epenthesis. 5 Martius. Est autem Metonymia; neque enim campus ipse, sed frequens populi Rom. multitudo carissimum sibi principem lugebat. 6 Excitabit, ducet. 7 Deus Tiberis. 8 Quod sumus. 9 In quo recens aggesto ipsius Marcelli cineres conditi sint. 10 Trojana. 11 Italicos. 12 Usque adeò. 13 Eriget parentes & propinquos, quibus de se egregium virtutis specimem polliceri visus fuerit. 14 Romulea, Romana. 15 Quantum de hoc uno. 16 Quem aluerit & genuerit: q. d. nullo principe tam se efferet Roma, quam hoc Marcello. 17 Antiqua fidelitas, quæ ex hujus indoledeprehen detur. 18 Sc. *obvius*. 19 Obviam. Enallage partis: *vel*, obvium. Enallage casus. 20 Miseratione digne. 21 Pathos ab ætate. 22 Quod si Deorum benignitate, aut quâ ratione aliâ poteris fatalem moriendi necessitatem effugere, tu verè eris Marcellus Fertur Poëta recitasse librum hunc sextum coram Augusto, præsente Octavia, quæ audito nomine filii sui, quod ille hucusque suspenderat, spiritu defecisse dicitur; refocillata tandem fletu atque ejulatu omniâ miscuisse, sed Poëtæ pro singulis hujus argumenti versibus dena sestertia dari jussisse. 23 Aliqua ratione. 24 Inimica vincas. 25 Octaviæ filius. 26 Hortatur posteros Romanos ad persolvenda puero magnifico apparatu justa. 27 Ut inspergam tumulo mortui rosas 28 Pro more funerum ornandorum, maximè in juvenum funeribus, quorum immaturam mortem referebant flores illi decerpti sparsique. 29 Marcelli. 30 Ut minimum floribus, quandoquidem alio munere eum cumulare non possum. 31 Augeam, coacervem. 32 Nihil profuturo defuncto, cujus nullus sensus ad eum sit perventurus; quia pompa funebris solatio est vivis, non mortuis. 33 Talia dicendo redit ad narrationem, undè digressus fuerat. 34 Sc. *in*. 35 Anchises, Æneas & Sibylla.

[1] Aëris in campis latis, atque omnia [2] lustrant.
Quae postquam Anchises [3] natum per singula duxit,
Incenditque animum [4] famae venientis amore:
Exin bella [5] viro memorat, quae deinde [6] gerenda,
[7] Laurentisque docet populos, urbemque [8] Latini:
Et [9] quo quemque [9] modo fugiatque feratque laborem.
[10] Sunt [11] geminae [12] Somni portae: quarum altera [13] fertur
Cornea; quâ veris facilis datur exitus [14] umbris:
[15] Altera candenti perfecta nitens [16] elephanto:
Sed [17] falsa [18] ad caelum [19] mittunt [20] insomnia [21] Manes.
[22] His [23] ibi tùm natum Anchises, unàque Sibyllam
Prosequitur [22] dictis, portaque [24] emittit [25] eburnâ.
[26] Ille viam [27] secat ad navis, [28] sociosque revisit.
Tùm se ad [29] Cajetae [30] recto fert [31] litore portum.
A[illegible]e [32] prora [33] jacitur: stant [34] litore [35] puppes.

1 Aëriis: ubi umbræ aëriæ. 2 Circumspiciunt & disquirunt. 3 Filium suum Æneam. 4 Futuræ laudis. 5 Æneæ. 6 In Italia, cum Turno & Mezentio 7 Et indicat populos Laurentum, Latii oppidum incolentes, ad quos accessurus est, quique cum iis sit tractaturus. 8 Regiam Latini regis, oppidum Laurentum. 9 Quomodo. Tmesis. 10 Apud inferos Totius libri Epilogus, constans descriptione portarum Somni, quas describit à materia, & ab usu. 11 Duæ. 12 Somnii. Hom. δοιαὶ πύλαι εἰσὶν ὀνείρων, &c Cum duas somniorum portas faciat. Corneam unam, oculorum se à cornea tunica, Eburneam alteram, oris, cujus septum dentium eburneum; illam veram, hanc falsam; quia quæ videntur certiora sunt, quam quæ audiuntur ore prolata: Æneam porta eburnea emittit: obscure ac symbolicè indicans totam hanc τερατολογίαν, descensum & relationem de inferis æquè vera esse ac somnia ex eburnea porta emissa. Macrob. l. 1. in Somn. Scip. c. 3. 13 Dicitur esse 14 Phantasmatibus 15 Sc. est. 16 Ebore, parte elephantis. Synecdoche. 17 Quæ aliud repræsentant, quàm sint 18 Ad regionem mortalium, in mundum, qui Manibus superi: somnia autem ab inferis mitti credita 19 Per eam. 20 Somnia & phantasmata. *Insomnium* propriè dicitur, quoties ea cura, idque studium dormienti occurrit, quo se vigilantem fatigavit. 21 Inferi. 22 His memoratis. 23 Quo loco. 24 Fos 25 Per quem falsa emittuntur insomnia. 26 Æneas. 27 Proficiscitur, se recipit, tenet: unde *secta* dicitur, quia propositum tenet. 21 Quos illic in littore reliquerat 29 Qui paulò post dictus est portus Cajetæ, à *Cajetâ*, Æneæ nutrice, quæ ibi mortua est, denominatus. 30 Recta via progrediendo 31 Per littus. 32 Priore parte navis. 33 A sociis. 34 Ad littus applicitæ. 35 Naves. Synecdoche.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS
AENEIDOS
LIBER VII.

ARGUMENTUM.

CAietam, nutricem suam, Æneas sepelit, locumque ipsum ab ejus nomine Caietam appellat. Inde Circes sedem prætervehitur, secundoque vento ad Tiberis ostia defertur: adversoque flumine subvectus, in Laurentem agrum egreditur. Ibi cum ex Ascanii verbis cognovisset, eam esse terram fatis sibi debitam, ad Latinum regem, qui ejus tractus regnum obtinebat, centum oratores mittit, qui & suo nomine illi munera offerrent, & urbis condendæ locum peterent. Latinus, legatione benigne audita, præter postulata, Laviniam filiam suam, quam & ex Fauni, patris sui, oraculis, & Augurum responsis externo viro tradere jubebatur, ultro Æneæ conjugem offert. Interim Juno prosperis Trojanorum rebus offensa, Alecto ad disturbandam pacem ab inferis evocat: quæ primum Amatam, Latini uxorem, deinde ipsum etiam Turnum furiis suis implet: atque inde ad Trojanorum juventutem conversa, quæ tum forte venationi operam dabat, mansuetum illis cervum objicit, Tyrrhi, armentarii regii, liberis imprimis charum, quem cum Ascanius sagitta vulnerasset, rustici, arreptis armis, in Trojanos impetum faciunt. Alecto ex superiore loco classicum canit; cadunt in eo tumultu Almon, Tyrrhi filius, natu maximus, & Galesus, agricola regionis totius locupletissimus: qui cum in urbem mortui essent relati, Turnus, & Amata regem Latinum ad bellum suscipiendum, injuriamque manu vindicandam extimulant. Verum cum ille & fatorum, & fœderis, nuper cum Trojanis initi, memor, adduci non posset, ut illis bellum indiceret, Juno ipsa belli portas aperuit. Turni auspicia ad bellum sequitur Mezentius, una cum Lauso filio: item Aventinus, Herculis ex Rhea filius, Catillus & Coras Tiburtini fratres, Camilla è Volscorum gente, mulier fortissima, aliique complures, quorum catalogus ad finem libri recensetur.

TU [1] quoque litoribus [2] nostris [3] Aeneïa nutrix,
Aeternam moriens [4] famam, Cajeta, dedisti.
Et nunc [5] servat honos [6] sedem tuus, [7] ossaque [8] nomen

1 Sicut Palinurus promontorio in Lucania; Misenus monti in Campania. lib 5 & 6. sic & tu Cajeta, nutrix Æneæ, nomen dedisti portui. Quem tamen alii a καίειν dictum volunt, quod ibi Trojanorum classis incensa fuerit. 2 Italicis. 3 Nutrix Æneæ 4 Nomen 5 Sedes servat tuum honorem. Hypallage. 6 Sepulchrum tuum, quod tuum nomen inscriptum habet. 7 Tua. 8 Tuum.

[1] Hespe-

[1] Hesperiâ in magnâ ([2] si qua est ea gloria) signant.
At pius [3] exsequiis Aeneas [4] ritè solutis,
Aggere [5] composito [6] tumuli, postquam [7] alta [8] quierunt
Aequora, [9] tendit iter velis, [10] portumque relinquit.
[11] Adspirant aurae [12] in noctem, [13] nec candida [14] cursus
Luna negat: splendet [15] tremulo sub lumine pontus.
Proxima [16] Circaeae [17] raduntur litora terrae,
[18] Dives [19] inaccessos [20] ubi Solis [21] filia lucos
Assiduo [22] resonat [23] cantu, [24] tectisque superbis
Urit [25] odoratam nocturna in lumina [26] cedrum,
[27] Arguto [28] tenuis percurrens pectine telas.
[29] Hinc [30] exaudiri gemitus, iraeque leonum,
Vincla recusantum, & serâ sub nocte rudentum:
[31] Saetigerique sues, atque in praesepibus ursi
Saevire, ac formae magnorum ululare luporum:
[32] Quos hominum ex facie [33] dea saeva potentibus herbis
[34] Induerat Circe in voltus ac terga ferarum.
[35] Quae ne monstra pii paterentur talia Troës
Delati in portus, neu litora [36] dira [37] subirent;
[38] Neptunus ventis implevit vela [39] secundis:
Atque [40] fugam dedit, & [41] praeter vada [42] fervida vexit.
Jamque rubescebat [43] radiis mare, & aethere ab alto
Aurora in roseis fulgebat [44] lutea bigis:
Cum venti [45] posuêre, omnisque repente [46] resedit

1 Italia; dicta Græcis, quod ad Vesperum sita esset. Ut Italis Hispania, dicta Hesperia ultima; *magna* ab armis & gloria: est enim minor quam Hispania. Poëtis dicitur ab Hespero fratre Atlantis. 2 Quia multi censent eam gloriam nihil ad defunctos pertinere. 3 Officiis funebribus. 4 Juxta ritum. 5 Accumulato. 6 Sepulchri. 7 Profunda. 8 Tranquilla facta sunt. 9 Navigat tensis velis. 10 Cajetæ. 11 Increbescunt. 12 Circa noctem. 13 Luna clare lucebat. 14 Suum. 15 Scintillante. 16 Quam Circe habitabat. 17 Leniter tanguntur à navibus Æneæ, id est, perranint Circæam terram. 18 Expressa hæc ex Hom. 5. Odyss. de Calypso, & 10. de Circe: vide & hæc imitatum Ovidium 10. Met. 19 Inaccessibiles, nulli impunè adeundos ob periculum artium magicarum: *vel*, propter paludes & brevia. 20 In quâ terra. 21 Circe. 22 Resonare facit. 23 Lenicndo lanæ ac telæ studio. 24 Magnifico domicilio. 25 Odoriferam. 26 Faces; vel oleum è cedro, in usum lampadum, loco olei, quod tunc in Italia in usu non erat. 27 Subtili, stridulo. 28 Extenuatas. 29 Ex his locis Circeæ terræ. 30 Exaudiebantur. Enallage modi. 31 Porci magnas setas gerentes. *Multa boum circa mactantur corpora morti*, Setigerosque *sues*, &c. 32 Leones, sues, ursos & lupos. 33 Solis filia, Circe venefica. 34 Transformaverat in formas belluinas. 35 Ne contingeret piis Trojanis in hujusmodi monstra mutari. 36 Quæ à dira habitantur venefica. 37 Subintrarent. 38 Deus maris. 39 Prosperis, à tergo flantibus. 40 Facultatem fugiendi. 41 Prætervexit Trojanos. Tmesis. 42 Periculosa navigantibus. 43 Solaribus. Descriptio matutini temporis a signis antecedentibus. 44 Lutei coloris, qui est subrubeus. 45 Sc. *se*, id est, sedati sunt, cessavêre, quievêre. 46 Quievit.

Flatus

Flatus, & in [1]lento luctantur [2]marmore [3]tonsae.
Atque hic Aeneas ingentem ex [4]aequore [5]lucum
Prospicit. [6]Hunc inter [7]fluvio [8]Tiberinus [9]amoeno,
[10]Vorticibus rapidis, & multâ flavus [11]arenâ,
In mare [12]prorumpit. [13]Variae [14]circumque supràque
Adsuetae ripis volucres, & fluminis alveo
Aethera mulcebant cantu [15]lucoque volabant.
[16]Flectere iter sociis, [17]terraeque advertere [18]proras
[19]Imperat, & laetus fluvio succedit [20]opaco.
[21]Nunc age, qui reges, Erato, quae tempora rerum,
Quis Latio [22]antiquo fuerit status, [23]advena [24]classem
Cum primum [25]Ausoniis exercitus adpulit oris,
[26]Expediam, & primae [27]revocabo [28]exordia pugnae.
Tu [29]vatem, tu, diva, [30]mone. Dicam [31]horrida bella;
Dicam [32]acies, [33]actosque animis in funera reges,
[34]Tyrrhenamq; manum, totamq; [35]sub arma coactam
[36]Hesperiam. Major [37]rerum mihi [38]nascitur ordo:
[39]Majus opus [40]moveo. [41]Rex arva Latinus, & urbis,
Jam [42]senior, longa placidas in pace regebat.
[43]Hunc [44]Fauno & nymphâ genitum [45]Laurente
[46]Marica

1 Tranquillo, quietè restuente, non commoto. 2 Mari marmorei coloris. 3 Sc. *palmulæ*, id est, remi. *Tonsæ* autem dictæ sunt vel à *tondendo*, i.e. radendo quod fluctus radant & decurtiant: vel, à *tundendo*, quòd fluctus *tundant* & verberent. 4 Æquoro mari 5 Sylvam Jovis indigetis, quæ non cæditur. 6 Lucum. 7 Profluxu. 8 Fluvius ipse, vel Deus fluminis. 9 Tranquillo. Sic l. 2. Æn. *Ubi Lydius arva inter opima virûm, leni fluit agmine Tibris.* 10 Aquis rotatis 11 Quem concitant vortices. 12 Vi exit 13 Variarum specierum 14 Per circuitum, id est, antè, retrò, & utrimque & à parte superiori. 15 Per lucum. 16 Quia flectendo naves, facimus iter, quà volumus. 17 Ad terram. 18 Anteriores partes navium. 19 Mandat Æneas 20 Umbroso, propter lucum, quem medium interfluit. 21 Alteram operis partem, quæ est de bellis ab Ænea in Italia gestis aggressurus, invocat Musam, quæ *nomen amoris* habet (quia Ἔρως, Ἔρωτος, *amor* dicitur) ad bella illa dicenda; eò quod hæc bella ex amore & nuptiarum Laviniæ ambitu orta sint. 22 In quo multò antè longa serie à priscis regibus, Jano Saturnoque, regnatum fuerat. 23 Externus. 24 Sc. *hanc*. 25 Italicus. 26 Expedite recitabo. 27 Ab oblivione ad memoriam. 28 Cervi interitum: cujus causa fuerat Ascanius, qui venando eum vulneraverat. 29 Me Poëtam. 30 Inspirando. 31 Quæ subsecuta sunt. 32 Exercitus ad pugnam instructos 33 Impulsos animositate in mortem suam: quia reverà & Latinus, & Turnus, & Æneas interiisse dicuntur. 34 Copias Tyrrheni populi, propter Tarcontem 35 Ad arma compulsam & congregatam. 36 Sc. *magnam*, id est, Italiam propter Diomedem. 37 Gerendarum 38 Oritur & ordiendus est mihi. 39 Quam præcedens. 40 Aggredior. 41 Aboriginum sc. Incipit jam narrare. 42 Provectioris ætatis 43 Regem Latinum. 44 Deo agresti. 45 Ejus provinciæ, ubi Laurentum erat, & Laurentes populi 46 Minturnensis littoris juxta Lirim fluvium Deâ dictâ.

[1] Ac-

[1] Accipimus. Fauno [2] Picus pater: [3] isque [4] parentem
Te, Saturne, [5] refert: tu [6] sanguinis [7] ultimus auctor.
Filius [8] huic, [9] fato divûm, prolesque virilis
Nulla fuit, [10] primâque oriens [11] erepta [10] juventâ est.
[12] Sola [13] domum, & [14] tantas [15] servabat [16] filia sedes,
Jam matura [17] viro, jam [18] plenis nubilis annis.
[19] Multi [20] illam magno è Latio totâque [21] petebant
Ausoniâ: [22] petit ante alios pulcherrimus omnis
[23] Turnus, [24] avis atavisq; potens: quem [25] regia conjunx
[26] Adjungi generum miro properabat amore;
Sed variis [27] portenta deûm [28] terroribus [29] obstant.
[30] Laurus erat tecti [31] medio in [32] penetralibus altis,
[33] Sacra comam, multosque [34] metu [35] servata per annos:
[36] Quàm [37] pater inventam, primas cùm conderet [38] arces,
Ipse [39] ferebatur Phoebo sacrasse Latinus,
[40] Laurentisque ab [41] eâ nomen posuisse [42] colonis.
[43] Hujus apes summum [44] densae (mirabile dictu)
Stridore ingenti, liquidum trans aethera [45] vectae,
Obsedêre [46] apicem, &. [47] pedibus [48] per mutua nexis,
[49] Examen [50] subitum [51] ramo frondente pependit.

1 Adhuc quotidiè audimus & intelligimur. 2 Frat. 3 Picus. 4 Suum 5 Repræsentat. 6 Generis Latini, & etiam Æneæ. 7 Remotissimus a fine, id est, primus, ultra quem non ascenditur. 8 Latino. 9 Voluntate & præordinatione Deorum, quia constituerant Dii, ut per filiam Æneas regnum obtineret, & genus suum Italico sanguini commisceret. 10 In flore juventæ 11 Proles virilis. 12 Sine fratre. 13 Regiam 14 Quia regales 15 Paterni regni hæres conservabat, aut possidebat 16 Lavinia. 17 Martiali copulæ. 18 Matrimonium. 19 Præpotentes viri. 20 Unicam filiam. 21 Matrimonio 22 Fam 23 Rutulorum rex, Dauni filius 24 Majoribus suis. 25 Latini regis uxor Amata. 26 Sc. sibi, id est, constituere maritum filiæ suæ. 27 Prodigia & monstra, quæ portendebant ac incutiebant Amatæ terrorem divinæ iræ, ne sc. auderet Turno filiam dare nuptum. 28 Terribilibus signis 29 Matrimonio & conatibus Amatæ. 30 Primum prodigium, sc. Examen apum, considentium in apice lauri. 31 Sc. in. 32 Interioribus ædium locis, quæ planè, ut religiosa, ita inaccessa erant 33 Habens frondem sacram. 34 Religione, quæ nascitur ob timorem. *Primus in orbe Deos fecit timor.* 35 Observata 36 Laurum. 37 Laviniæ. 38 Regiæ. 39 Dicebatur Apollini, ut vaticiniorum præsidi, consecrasse. 40 Laurentis urbis, *vel*, Laurentes populos, id est, ut dicerentur Laurentes 41 Lauro. 42 Incolis sive habitatoribus ejus loci. 43 Lauri. 44 In unum collectæ. 45 Quæ advolaverant. 46 Cacumen 47 Earum. 48 Per mutuas intricationes complicatis 49 Fœturæ sive multitudo & collectio apum in morem uvæ condependentium, quæ ex alvearibus suis evolaverant. Nam alias transfertur ad quamlibet multitudinem Sic apud Liv *Examina avium.* Just. 25. 1 8. *Quanquam Gallorum eâ tempestate tantæ fœcunditatis juventus fuit, ut Asiam omnem velut* examine *aliquo implerent. Examen* quoque stylus est in lance sive statera, qui, quò pondus se vergit, exit. Unde Metaphoricè ponitur pro exacto judicio Vide quæ nos ad Flor. p. 213. 50 Subitò apparens. 51 Sc. de.

[a] Con-

[1] Continuò vates, Externum cernimus, inquit,
Adventare [2] virum, & [3] partis petere [4] agmen easdem
[5] Partibus ex iisdem, & [6] summâ dominarier [7] arce.
[8] Praetereà, [9] castis [10] adolet dum altaria taedis,
Et juxta genitorem adstat Lavinia virgo,
[11] Visa ([12] nefas) longis comprendere [13] crinibus ignem,
Atque omnem ornatum flammâ [14] crepitante cremari;
[15] Regalisque accensa comas, accensa coronam
Insignem gemmis: [16] tum [17] fumida lumine fulvo
Involvi, ac totis [18] Volcanum spargere [19] tectis.
Id vero horrendum, ac visu mirabile [20] ferri:
Namque fore [21] inlustrem [22] famâ fatisque canebant
Ipsam; sed populo magnum [23] portendere bellum.
At [24] rex sollicitus [25] monstris, [26] oracula Fauni,
[27] Fatidici genitoris, adit, [28] lucosque [29] sub [30] altâ
Consulit [31] Albuneâ: nemorum [32] quae maxima [33] sacro
[34] Fonte sonat, [35] saevamque [36] exhalat opaca [37] mephitim.
[38] Hinc Italae gentes, omnisque [39] Oenotria tellus,
In [40] dubiis [41] responsa petunt. [42] Huc [43] dona [44] sacerdos

1 Statim viso illo portento. 2 Maritum. 3 Ubi laurus est. 4 Virorum. 5 Id est, ex eodem mari infero, unde venêre aves, advenire. 6 Sc. *in*. 7 Sicut apes summum apicem obsederant. 8 Secundum prodigium, sc. Flamma lambens. Doctum videtur ex historiâ Servii Tullii: quâ memoriae proditum est, flammam, caput ejus lambentem, regnum ei portendisse: de qua lege Cic. de Divin. l. 1. Valer. Max. 1, 6, 1. Liv. 1, 39. Flor. 1, 6, 1. & quae nos ibid. 9 Impollutis. 10 Latinus incendit. 11 Illa visa est. 12 Quod nefas videtur, & bellum portendere cruentum. 13 Quae res claritatem ejus, ad quam perventura erat, indicabat. 14 Multum sonante. 15 Regaliter ornatas. 16 Deinde visa est. 17 Existens fumosa. Quae res tristitiam portendebat, quia fumus lachrymas excitat. 18 Ignem lambentem. 19 Quod signum erat belli alicubi gerendi. 20 Ferebatur. Enallage modi. 21 Claram & nobilem. 22 Propter Romanos, qui inde habituri erant originem. 24 Porrò, id est, prorsum tendere, praedicere, praemonstrare. 24 Latinus. 25 Prodigiis hisce. 26 Loca, ubi responsa dabantur. 27 Fata dicentis & annuntiantis. 28 Consilium petit ab iis, qui praeerant lucis. 29 In. 30 Densissimâ. 31 Fonte & nemore agri Tiburtis, sacro Albuneae Nymphae. 32 Albunea sylva. 33 Omnis enim fons alicui Deo dicatus. 34 Habet fontem cum sonitu defluentem. 35 Gravem. 36 Exspirat condensa & umbris tecta. 37 Sulphureum vaporem, assurgentem ex aquis Albulis, cujus gravi odore afflati futura canebant. 38 Ab hac sylvâ & fonte. 39 Italia primum dicta est Hesperia, deinde Ausonia, mox Oenotria, ab *Oenotro*, Lycaonis filio, Arcade huc advecto. Cluv. 3, l. 1, c. 40 Casibus. 41 Oracula Deorum. 42 Ad hanc sylvam. 43 Sacrificia. 44 Eorum sc. qui responsa petunt, & nunc ipsius Latini.

Cum

[1] Cùm tulit, & [2] caeſarum ovium [3] ſub nocte ſilenti
[4] Pellibus [5] incubuit [6] ſtratis, [7] ſomnoſque petivit,
Multa modis ſimulacra videt volitantia miris:
Et [8] varias audit voces, [9] fruiturque deorum
Conloquio, atque imis [10] Acheronta [11] adfatur Avernis.
Hîc, & tùm [12] pater ipſe petens reſponſa Latinus,
[13] Centum lanigeras mactabat [14] ritè [15] bidentis:
Atque [16] harum [17] effultus tergo, ſtratiſque jacebat
Velleribus. [18] Subita ex [19] alto vox reddita luco eſt:
Ne [20] pete connubiis [21] natam [22] ſociare [23] Latinis,
O mea progenies, thalamis neu [24] crede [25] paratis.
Externi venient [26] generi, qui [27] ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra [28] ferent, quorumque ab ſtirpe [29] nepotes
Omnia ſub [30] pedibus, [31] quà ſol [32] utrumque recurrens
Aſpicit Oceanum, vertique regique videbunt.
Haec reſponſa [33] patris Fauni, [34] monituſque [35] ſilenti
Nocte datos, non ipſe ſuo [36] premit ore Latinus:
Sed circùm latè volitans jam Fama per urbis
Auſonias tulerat: cùm [37] Laomedontia [38] pubes
Gramineo ripae [39] religavit ab aggere [40] claſſem.
Aeneas, primique duces, & pulcher Iülus
[41] Corpora ſub ramis [41] deponunt arboris altae:
Inſtituuntque dapes, & adorea [42] liba per herbam
[43] Subjiciunt epulis, (ſic Juppiter ipſe monebat)
Et [44] Cereale ſolum pomis agreſtibus augent.
[45] Conſumptis hîc fortè [46] aliis, [47] ut vertere morſus
Exiguam in [48] Cererem [49] penuria adegit edendi,

1 Al *contulit*. 2 Mactatarum. 3 Tempore nocturno. 4 Velleribus. Oraculum autem conſulturus purgabatur primum, deinde caeſi arietis pelli incubuit, hinc per ſomnium captabat reſponſum. 5 Ad captanda oracula. 6 Ad ſacrificium inſtratis. 7 Ad ſuſcipiendas viſiones. 8 Ob multa ſimulacra. 9 Per averni ſpecum colloquium habet cum Diis infernis. 10 Poteſtates quae ſunt in Acheronte. 11 Dormiendo. 12 Ab honore. 13 Numerus certus pro incerto. 14 Juxta morem. 15 Oves biennes. 16 Centum ovium. 17 Suſterratus. 18 Subitò. 19 Altarum arborum. 20 Quaere. 21 Filiam tuam Laviniam. 22 Conjungere. 23 Alicujus viri è Latio. 24 Confide. 25 Turno. 26 Gener. Synecdoche numeri. 27 Propagatione ſuâ. 28 Efferant. 29 Ut Auguſtus. 30 Imperio ſuo & poteſtate. 31 Ab eâ parte, quâ &c. 32 Orientalem & Occidentalem. 33 Sui. 34 Admonitiones 35 Cum nullus adeſſet arbiter. 36 Non tacet, nec celat; ſed protinus divulgat & aperit. 37 Troiana, à Laomedonte denominata. 38 Juventus: quia ſenes in Siciliâ fere manſerant. 39 Iterum firmius ligavit. 40 Suam. 41 Recubant. 42 Ex farre, melle, oleo placentas factas. 43 Supponunt. 44 Onerant, accumulant menſas, id eſt, liba adorea vel quadras è pane, ſuſtentantes cibum, fructibus aliiſque eduliis. *Solum* enim id omne dicitur, quod aliquid ſuſtinet. 45 Comeſis 46 Eduliis. 47 Poſtquam. 48 Menſas adoreas. 49 Inedia & defectus edulii.

Et

Et [1] violare [2] manu, [3] malisque audacibus [4] orbem
[5] Fatalis [6] crusti, [7] patulis nec parcere [8] quadris;
Heus! etiam mensas [9] consumimus! inquit Iülus,
[10] Nec plura [11] adludens. Ea vox audita laborum
Prima [12] tulit finem, primamque loquentis ab [13] ore
[14] Eripuit [15] pater, ac stupefactus [16] numine [17] pressit.
Continuo, Salve [18] fatis mihi debita Tellus,
Vosque, ait, ô fidi Trojae salvete [19] Penates.
[20] Hîc [21] domus, haec patria est: [22] genitor mihi talia, (namque
Nunc [23] repeto) Anchises fatorum [24] arcana reliquit:
[25] Cum te, nate, fames ignota ad litora vectum
[26] Accisis coget [27] dapibus consumere [28] mensas;
Tùm sperare domos defessus, ibique memento
Prima locare manu [29] molirique aggere tecta.
Haec erat [30] illa fames: haec nos [31] suprema [32] manebat,
[33] Exitiis positura [34] modum.
[35] Quare agite, & [36] primo laeti cum lumine Solis,
[37] Quae loca, quive [38] habeant homines, ubi [39] moenia [40] gentis,
[41] Vestigemus, & à portu [42] diversa petamus.
Nunc [43] pateras [44] libate [45] Jovi, precibusque [46] vocate
[47] Anchisen [48] genitorem, & vina [49] reponite mensis.

1 Mensæ enim sacræ habitæ. 2 Frangendo. 3 Maxillis. *Mala* enim est pars faciei eminens inter oculum, nasum & buccam. 4 Placentam orbicularem in quatuor partes sectam 5 A fatis, ut ita absumatur, provisi. Erat enim in fatis, & ab Harpyia Celæno prædictum supra l. 3. v. 255. non prius habituros errorum & laborum finem, quam dira eos fames adegisset mensas absumere 6 Partis durioris & exterioris ipsius panis. 7 Apertis. 8 Frustis panis in formam quadratam incisis. 9 Comedimus. 10 Sc. *erat*. 11 Ad oraculi conformitatem, id est, non plura dicebat, quæ oraculo responderent. 12 Attulit. 13 Ascanii 14 Eam vocem se vix exspectans, donec totam eloqueretur. 15 Æneas. 16 Oraculi fide & miraculo. 17 Suppressit eam vocem, ut posset ipse precari. 18 Ex fatorum permissione. 19 Dii domestici. 20 Quo nunc appulsi sumus. 21 Sc. *firma*. 22 Tribuit patri quod edixerat Harpyia: vel fortè idem prædixerat Anchises 23 Memoria revolvo. 24 Secreta. 25 Verba sunt Anchisæ. 26 Circumcisis & cortosis, ita ut nihil reliquum sit. 27 Obsoniis. 28 Super quas cibum pones. 29 Cum molimine munire mœnibus primam urbem. 30 Quam pater prædixerat. 31 Ultima. 32 Exspectabat. 33 Maris erroribus & periculis: *nam terrâ graviora manent* 34 Finem. 35 Exhortatur socios ad explorandam regionem 36 Ut primùm Sol crastinus ortus fuerit. 37 Sc. *hæc sint*. 38 Incolant, habitent; ut Græcè ἔχειν. 39 Sc. *sint* 40 Hujus populi. 41 Exploremus 42 Loca. 43 Vina è pateris Continens pro re contentâ. 44 Offerte degustantes. 45 Fatorum auctori. 46 Invocate. 47 Consecratum scil. ut lib. 5. 48 Patrem meum. 49 Iterum ponite: nam propter verba Ascanii turbata erant omnia.

Sic

Sic deindè effatus, [1] frondenti [2] tempora ramo
[3] Implicat, & [4] Geniumque loci, [5] primamque deorum
[6] Tellurem, Nymphasque, & adhùc ignota precatur
[7] Flumina: [8] tùm Noctem, noctisque orientia signa,
[9] Idaeumque Jovem, [10] Phrygiamque [11] ex ordine [10] Matrem,
Invocat, & [12] duplicis Caeloque, Ereboque [13] parentes.
Hîc [14] pater omnipotens ter [15] caelo [16] clarus ab alto
Intonuit: radiisque [17] ardentem lucis, & [18] auro,
Ipse manu quatiens ostendit ab aethere nubem.
[19] Diditur hic subitò Trojana per agmina rumor,
Advenisse diem, quo [20] debita moenia condant.
Certatim [21] instaurant epulas, atque [22] omine magno
[23] Crateras laeti statuunt, & [24] vina [25] coronant.
[26] Postera cùm primâ [27] lustrabat [28] lampade terras
Orta dies; urbem, & finis, & litora gentis
[29] Diversi explorant: [30] haec fontis stagna [31] Numici,
Hunc Thybrim fluvium, hic fortis habitare [32] Latinos.
Tùm [33] satus Anchisa delectos [34] ordine [35] ab omni
Centum [36] oratores [37] augusta ad moenia [38] regis
Ire jubet, ramis [39] velatos [40] Palladis omnes:
Donaque ferre [41] viro, pacemque exposcere Teucris.

1 Viridi. 2 Caput. 3 Cingit, coronat, ritu sacrificantium. 4 Deum Topicum, sc. Apollinem, ut volunt. Regionem aliquam ingressis religiosi moris erat Genios loci Deosque Topicos salutare 5 Quia mater Deorum dicitur. 6 Deam terræ, id est, Opim. 7 Deos fluminum. 8 Deinde post Deos locorum 9 Ab Ida monte Phrygiæ, vel Ida Cretæ, in qua natus & educatus dicitur Jupiter 10 Cybelen. 11 Quia prima reverentia debebatur Jovi. 12 Venerem apud Superos. Anchisen apud Inferos. 13 Suos. 14 Jupiter se significans eius se preces exaudisse. 15 Aëre. 16 Claro sono & sereno cœlo; quod fausti erat ominis 17 Resplendentem. 18 Fulgore aureo. 19 Longè lateque spargitur Lucret lib 5 de fulmine: *indè omnis flammarum diditur ardor*. 20 Fatis promissa. 21 Ex novo instituunt. Dixerat iam. Et vina reponite mensis. 22 Tali augurio læti. 23 Magna pocula vinaria constituunt 24 Pocula. Metonymia. 25 Non vino tantùm ad summam coronam & marginem implent, sed & crateras floreis coronis ornant, convivalis hilaritatis causa & libationis. 26 Matutini temporis descriptio 27 Inspiciebat. 28 Luce Solis 29 In diversa abeuntes, in diversas partes profecti 30 Et explorando ab incolis discunt, & exploratum referunt, hæc esse stagna Numicii, &c. 31 In hoc fluvio bello Latino ultimo submersus creditur Æneas. 32 Sc. *populos*. 33 Procreatus. 34 Qualitate dignitatis. 35 Ex. 36 Legatos. Sic l. 11 *Centum* oratores *prima de gente Latinos Ire placet*. 37 Augurio consecrata: *vel*, majestatis plena. 38 Latini. 39 Coronatis. 40 Olivæ paciferæ, cuius inventrix dicitur Pallas: ut qui pacem peterent. 41 Latino.

[1] Haud

[1]Haud mora: [2]festinant [3]jussi, rapidisque feruntur
Passibus. [4]Ipse humili designat moenia fossâ,
[5]Moliturque locum; primasque in litore [6]sedes,
[7]Castrorum in morem, [8]pinnis, atque [9]aggere cingit.
Jamque [10]iter emensi, turres ac tecta [11]Latinorum
Ardua cernebant [12]juvenes, [13]muroque subibant.
Ante urbem pueri, & [14]primaevo flore juventus,
Exercentur equis, domitantque in pulvere [15]currus:
Aut [16]acris tendunt arcus, aut [17]lenta lacertis
[18]Spicula contorquent, [19]cursuque ictuque lacessunt.
Cùm [20]praevectus equo, [21]longaevi regis ad auris
Nuntius ingentis ignotâ in veste reportat
Advenisse viros. [22]Ille intra tecta vocari
Imperat, & [23]solio medius consedit [23]avito.
Tectum [24]augustum, ingens, centum [25]sublime columnis,
[26]Urbe fuit [26]summâ, Laurentis regia Pici,
[27]Horrendum silvis, & relligione parentum.
[28]Hic [29]sceptra accipere, & primos [30]attollere fascis
Regibus [31]omen erat: [32]hoc illis curia templum,
Hae [33]sacris sedes epulis: hìc ariete [34]caeso
[35]Perpetuis [36]soliti [37]patres [38]considere mensis.
[39]Quin etiam veterum [40]effigies ex ordine avorum

1 Sc. *fit.* 2 Ire. 3 Oratores sc. 4 Æneas sc. auctor legationis. 5 Vallis munit. 6 Habitationes, atque oppidum primum. 7 Ut castra metari solent. 8 Vallis acutis. *Pinnae* sunt summitates mœnium & vallorum. 9 Terra aggestâ & accumulatâ, vel, muro, in quo sunt pinnæ. 10 Viam. Redit ad legatos seu oratores. 11 Al. *Latini:* ad cavendum Hypermetrum. 12 Oratores sive legati. 13 Sub murum. Al. *muros.* 14 In primo flore ævi sui, id est, qui puberes erant. Nam 16. ætatis anno adhùc tyrones erant. 15 Equos sub curribus: *vel*, equos currentes in pulvere. Allusum autem ad exercitia pubis & juventutis Romanæ. 16 Fortes, & acriter expellentes sagittas. 17 Tenuia & flexibilia. 18 Jacula. 19 Et fatigant & impellunt illa simul ex impetu cursus & brachiorum tunc, *cum praevectus*, &c. 20 Al. *provectus.* 21 Latini, qui senex erat & grandævus. 22 Rex. 23 In sede regali, in qua avus ejus Picus solebat jura dicere: *vel*, ab avis frequentatâ. *Avitum* enim dicitur, quod ab avo aut aviâ ad nos pervenit. 24 Augurio consecratum. 25 Erectum. Videtur alludere ad domum Augusti in Palatio conditam. 26 Ἐν πόλει ἀκροτάτῃ Acropoli: ad arcem urbis. 27 Arboribus consitum, quarum horror sacrum quendam horrorem animis incuteret. 28 In hoc tecto. Allusum ad Rom. mores, Capitolii, Curiæ Hostiliæ, palatii: unde magistratus fasces desumebant, ubi sacra curabant, epulas dabant. 29 Insignia regalia. 30 Constituere lictores, qui fasces ferant. 31 Faustum initium. 32 Sc. *erat.* 33 Solennibus. 34 Ad sacrificium. 35 Continuis & sine intermissione protensis. 36 Erant. 37 Proceres & Senatores. 38 Alludit ad priscorum Romanorum ritum, quo sedentes epulari solebant. 39 Insup[er]. 40 Statuæ, stemmata, simulacra.

Antiquâ è [1] cedro; [2] Italusque, paterque Sabinus,
[3] Vitisator, curvam servans [4] sub imagine [5] falcem,
[6] Saturnusque senex, [7] Janique [8] bifrontis imago,
[9] Vestibulo adstabant: aliique [10] ab origine reges,
[11] Martia qui ob patriam pugnando volnera passi.
Multaque praetereà [12] sacris in [13] postibus [14] arma,
[15] Captivi pendent currus, curvaeque secures,
Et [16] cristae capitum, & [17] portarum [18] ingentia claustra,
[19] Spiculaque, clipeique, [20] ereptaque rostra carinis.
Ipse [21] Quirinali lituo, [22] parvâque [23] sedebat
Succinctus [24] trabeâ, laevâque [25] ancile gerebat

1 Quæ cariem non sentit. Atque ita perpetuarum statuarum monumenta, à materia ostendit. 2 Enumerat priscos Italiæ sive Aboriginum reges. 3 Qui primus apud Italos vitem sevit. 4 Sub simulacro suo. 5 Quâ vitem putare docuit 6 Hic cœli & Terræ filius fuit, ac à Jove filio fugatus, in Italiam ad Janum venit, à quo in regni societatem, propter virtutem & prudentiam, receptus fuit. Monstravit enim incolis rationem plantandi vites, & metendi segetes. 7 *Janus* dictus est a *januis*, quod januis præesset. Primus docuit Italos vinum & far ad sacrificia, & religionem magis, quam ad esum & potum. 8 Appellatur autem *bifrons*, ob singularem prudentiam, quâ prævideret futura, & præterita sciverit 9 In primo introitu. 10 Aboriginum reges: *vel*, perpetua serie à prima origine ad Latinum regem. 11 Qui in bellis pro patriâ pugnando ceciderunt. 12 Arma Diis consecrata sustinentibus. 13 Alludit ad Capitolium & Curiam Romanam, in quæ hostium spolia & rostra navium illata fuerant. 14 Spolia. 15 Quos captivit abstulerunt. 16 Galeæ, quæ sunt capitum munimenta. Synecdoche. *Crista* propriè dicitur conus ille in vertice galli. 17 Urbium captarum 18 Ingentes seræ. 19 Jacula. 20 Munimenta navium ærea proris illarum navalibus præliis detracta: cujusmodi posteà Romæ Antiatibus adempta, ad Curiam Hostiliam suspensa fuêre: à quibus ipse locus nomen etiam fuit sortitus. 21 Baculo augurali incurvo, quali posteà Romulus usus fuisse dicitur: qui ab ejus, quo canitur, litui similitudine nomen invenit. Hoc autem lituo utebantur augures ad designanda in aëre spatia, quæ *templa* appellata sunt. Fuit autem hic *lituus* baculus ipsius Romuli, conservatus in Palatino colle, usque ad Gallorum tempora, à quibus capta incensaque Roma fuit, sed posteà ejectis à Camillo hostibus, inter altissimos cinerum cumulos illæsus, cùm omnia ignis consumpsisset, inventus est. Est etiam *lituus* genus buccinæ incurvæ: quâ qui cecinerit *Liticen* dicitur. Virg. *Et lituo pugnas insignis obibat & hastâ.* 22 Brevi. 23 In sculpturis. 24 Tunica, quam augures cocco & purpurâ trabeatim intertextam gerebant. aliam ab hac reges, aliam equites induebant. 25 Scutum breve & undique rotundum, sine angulis, & ἄγκυλον, id est, incurvum. Dictum est *ancile* ab *ancisione*, quod sit ab omni parte veluti ancisum, id est, circumcisum & rotundum, regnante Numâ cœlo delapsum. Ovid. *Idque ancile vocant, quòd ab omni parte recisum est: Quemque notes oculis, angulus omnis abest.* Vide quæ nos ad Valer. Max. pag. 5. & Flor. pag. 18.

Picus,

Picus, [1] equûm domitor; quem [2] capta cupidine [3] conjunx
[4] Aurea percussum [5] virgâ, [6] versumque venenis,
Fecit avem Circe, sparsitque [7] coloribus [8] alas.
Tali intùs templo divom, [9] patriâque Latinus
Sede sedens Teucros ad sese in tecta vocavit:
Atque haec [10] ingressis [11] placido [12] prior [13] edidit ore:
Dicite Dardanidae, (neque enim nescimus & [14] urbem
Et genus, [15] auditique [16] advertitis [17] aequore cursum,
Quid petitis? quae causa rates, aut [18] cujus egentes
Litus ad [19] Ausonium per tot [20] vada caerula vexit?
Sive errore viae, seu tempestatibus acti,
([21] Qualia multa mari nautae patiuntur in [22] alto)
[23] Fluminis intrastis ripas, [24] portuque sedetis;
Ne fugite [25] hospitium; neve ignorate Latinos,
[26] Saturni gentem, [27] haud vinclo, nec legibus [28] aequam,
[29] Sponte suâ, [30] veterisque dei se more tenentem.
Atque equidem memini (fama est obscurior [31] annis)
[32] Auruncos ita ferre senes, his ortus ut agris
[33] Dardanus Idaeas [34] Phrygiae penetravit ad urbis,
Threïciamque Samum, quae nunc Samothracia fertur.
[35] Hinc [36] illum [37] Corythi Tyrrhenâ ab sede [36] profectum,
[38] Aurea nunc [39] solio [40] stellantis regia caeli

1 Qui ad libitum equis uti sciebat in bellis. 2 Irretita illius amore. 3 Circe, quæ conjux non erat, sed esse volebat: uxorem enim Picus habuit Canentem, Jani ex Venilià filiam. Vide Ovid Met. 14. 4 Pulchra, Solis filia. Aliis placet, ut contractus sit Ablativus, & referatur ad *virgâ*. 5 Magicà. 6 Et mutatum veneficiis ejus. 7 Variis sc. 8 Pici sc. in Picum avem mutati. 9 Quam paterna hæreditate possidebat. 10 Trojanis oratoribus seu legatis. 11 Benevolentiam indicante. 12 Legatorum enim fuerat, ut ipsi antè loquerentur. 13 Locutus est. 14 Urbem vestram Trojam. 15 Et vos cogniti ex auditu & relatione: quia sæpè audivimus de vobis. 16 Ad nos. 17 Per æquor. 18 Rei. 19 Italicum. 20 Maria periculosa. 21 Sc. *mala*, ut errorem & tempestatem. 22 Mari 23 Sc. *hujus*, id est, Tybridis 24 Ad portum. 25 Nostrum. 26 Cui Saturnus aliquando præfuit. 27 Non pœnis & legibus coërcitam, & coactam. *Non vincla minacia collo Ære ligabantur*. Ovid 1. Met. *sed vindice nullo Sponte suâ sine lege fidem rectumque colentem*, referentem scil. aurei sæculi mores. 28 Justam. 29 Sed suapte natura. 30 Saturni, proavi mei: quo regnante, aurea erant sæcula, & summa sine legibus æquitas. 31 Propter annositatem: quia multi interfuerunt anni. 32 Veteres Campaniæ populos, Rutulis vicinos. 33 Dardanus, Jovis ex Electrà filius, propter fratrem Iasium interremptum ex Italia in Samothraciam fugit, inde Phrygiam: sacra, quæ ex Italia secum asportavit, retulit multa post secula Æneas. 34 Quia est etiam Ida in Cretâ. 35 Ab hac regione qui profectus est. 36 Dardanum. 37 Arcis Etruscæ, *Coriona*, Vid. l. 3. *Coritum terrasque require Ausonias*. 38 Pulcherrima. 39 Sede regali. 40 Stellati, aut stellas ferentis.

T 2 Acci-

Accipit; & numero divorum [1] altaribus addit.
* Dixerat. Et [3] dicta [4] Ilioneus sic [5] voce secutus:
* Rex, genus egregium [7] Fauni, nec fluctibus actos
* Atra subegit hiems vestris succedere terris,
Nec [9] sidus [10] regione viae, litusve [11] fefellit.
Consilio [12] hanc omnes animisque [13] volentibus urbem
Adferimur pulsi regnis, quae [14] maxima quondam
[15] Extremo veniens Sol aspiciebat [15] Olympo.
Ab Jove principium [16] generis: Jove [17] Dardana pubes
Gaudet [18] avo. [19] Rex ipse Jovis de gente, [20] supremâ
Troïus Aeneas tua nos ad limina misit.
Quanta per [21] Idaeos [22] saevis effusa [23] Mycenis
[24] Tempestas [25] ierit campos; [26] quibus [27] actus uterque
Europae atque Asiae fatis concurrerit [28] orbis,
* Audiit: & [30] si quem tellus [31] extrema [32] refuso
[33] Summovet Oceano, [34] & si quem [35] extenta plagarum
Quatuor in medio [36] dirimit [37] plaga Solis iniqui.
[38] Diluvio ex illo tot [39] vasta per aequora vecti,
DIs sedem exiguam patriis, litusque rogamus
[40] Innocuum, & [41] cunctis undamque [42] auramque patentem.

1 Sacrificiis sibi factis, id est, ipse nunc inter Deos superos versatur. 2 Latinus. 3 Latini. 4 Facundissimus inter oratores, qui & l. 1. Æn. apud Didonem Trojanorum caussam egit. 5 Sermone. 6 Benevolentiam concilias ab honore & genere 7 Antiquissimus hic omnium regum in Latio, qui Aboriginibus imperavit, fuit, quos ab agresti incultâque vitâ ad mansuetiorem vitæ cultum assuefecit. 8 Tempestas caliginosa & nubilosa coëgit nos intrare vestras terras. 9 Sideris observatio, ad quod solent nautæ navigationis suæ cursum dirigere. 10 Sc. *ignotâ*. 11 Nos. 12 Ad hanc urbem. 13 Deliberatis. 14 Potentissima, id est, pulsi è regno Trojano 15 A primâ parte cœli. 16 Nostri. 17 A Dardano orta. 18 Quia fuit pater Dardani. 19 Noster. Commendatio Æneæ à generis nobilitate. 20 Summâ. 21 Trojanos. 22 Immanibus, propter principem. 23 Patriâ Agamemnonis. 24 Belli. 25 Debacchata sit. 26 *Graecia Barbariae lento collisa duello*. Hor. 1. ep. lib. 1. 27 Impulsus. 28 Pars mundi. 29 Audierunt id, & qui extra Herculeas fauces, quia se refundit Oceanus, habitant, & si qui sub torrida Zona, quæ media est quatuor aliarum, degant. 30 Si quis est, *quem* &c. Id est, si quis procul habitat. 31 Remotissima. 32 Per Oceanum refluum. 33 Separat à nobis. 34 Et is audiit, si quis est, *quem*, &c. 35 Id est, quinta, quæ utrimque habet duas, unam temperatam, & unam frigore inhabitabilem. 36 Separat à nobis, 37 Regio solis nimiùm torrentis, id est, si quis est, quem Zona torrida separat à nobis, is audivit commotionem Trojani belli. 38 Clade universa, sive inundatione & incendio belli & excidii Trojani. 39 Amplissima. 40 In quo nos innocui habitemus, & unde vobis nihil sit detrimenti. 41 Jure naturæ & gentium aquæ & aëris usum liberum. 42 Aërem, qui omnibus patere debet.

Non

Non erimus [1] regno indecores: nec vestra feretur
Fama [2] levis, tantive [3] abolescet gratia facti:
Nec [4] Trojam [5] Ausonios [6] gremio excepisse pigebit.
Fata per [7] Aeneae juro, dextramque potentem,
[8] Sive fide, seu quis bello est [9] expertus & armis;
[10] Multi nos populi, multae (ne [11] temne, quod ultrò
[12] Praeferimus manibus [13] vittas ac [14] verba precantia)
Et petière sibi, & voluère adjungere [15] gentes.
Sed nos fata deûm vestras exquirere terras
Imperiis [16] egêre suis. [17] Hinc Dardanus ortus,
[18] Hùc repetit, jussisque ingentibus [19] urguet Apollo
[20] Tyrrhenum ad Thybrim, & fontis vada sacra Numici.
[21] Dat tibi praeterea [22] Fortunae parva prioris
Munera, relliquias Trojã ex ardente receptas.
[23] Hoc [24] pater Anchises auro [25] libabat ad aras:
[26] Hoc Priami [27] gestamen erat, cùm [28] jura vocatis
[29] More daret populis; sceptrumque, [30] sacerque tiaras,
[31] Iliadumque labor vestes.
[32] Talibus Ilionei dictis defixa Latinus
[33] Obtutu tenet ora, soloque inmobilis [34] haeret,
[35] Intentos volvens oculos. Nec [36] purpura [37] regem

1 Regno vestro ad dedecus, id est, ornabit vos societas nostra. *Hic & hac indecor* dicitur. 2 Parvi momenti ac ponderis. 3 In oblivionem ibit. 4 Trojæ reliquias. Æneadas, qui novam Trojam exstruent. Metonymia. 5 Italos. 6 Receptaculo terræ suæ. 7 Quæ impulerunt ipsum Italiam petere. 8 Sive quis periculum fecerit de fide ejus, seu bello & armis. 9 Eum aut eam. 10 Siculi, Pœni, 11 Contemne. 12 Prætendimus ante nos. 13 Serta alligata ramis olivæ. Supplices pacem aut veniam petentes præferebant oleæ ramos laneis vittis obvolutos, qui repræsentarent manus velamentis illigatas, vinctas & sese dedentes. Humilem orationem more supplicantium, id est, ne ideò, quia humiles & paciferi ad te accessimus, nos contemnas: quia, quod à te petimus, multi ultrò obtulerunt. 15 Carthaginenses, Epirotæ, Siculi. 16 Coëgerunt, impulerunt. 17 Quia Dardanus, auctor generis nostri, ortus est ex his terris. 18 Et Dardanus Æneas repetit has terras, in quibus nunc sumus. 19 Constringit manere. 20 Qui influit in mare Tyrrhenum. 21 Rex Æneas 22 Sc. *respectu*. 23 Hac patera aurea, hoc cratere aurato. 24 Æneæ. 25 Libare solebat. 26 Quod tibi nunc repræsento. 27 Capitis ornamentum, id est, diadema. 28 Edicta & leges. 29 Ex consuetudine. 30 Sacerdotis pileus seu mitra, infulis ornata, quâ in sacris utebatur. Persis & Turcis hodie in usu: *Een Turckschen Tulbant.* 31 Aut Trojanorum mulierum acu pingendum, aut Phrygiorum, qui acu pingunt vestes regias & sacras. 32 Propter talem orationem 33 Cum firmo conspectu continuo deorsum. 34 Inhæret. 35 Ipse intentus. 36 Vestis purpurea. 37 Latinum.

[1] Picta [2] movet, nec sceptra movent Priameïa [3] tantùm,
Quantum in connubio natae, thalamoque [4] moratur:
Et [5] veteris Fauni volvit sub pectore [6] sortem.
[7] Hunc illum fatis [8] externâ ab sede profectum
[9] Portendi generum, [10] paribusque in regna vocari
[11] Auspiciis: [11] huic progeniem virtute futuram
Egregiam, & totum quae viribus occupet orbem.
[12] Tandem laetus ait: DI nostra incepta [13] secundent,
[14] Auguriumque suum. Dabitur, Trojane, [15] quod optas.
Munera [16] nec sperno. Non vobis rege Latino
Divitis [17] uber agri, Trojaeve [18] opulentia deerit.
Ipse [19] modò Aeneas ([20] nostri si tanta cupido est,
Si jungi [21] hospitio properat, sociusve vocari)
Adveniat; voltus neve exhorrescat amicos.
Pars mihi [22] pacis erit [23] dextram tetigisse [24] tyranni.
Vos contrà [25] regi mea nunc mandata referte.
Est mihi nata, viro gentis quam jungere [26] nostrae,
Non [27] patrio ex adyto sortes, non plurima [28] caelo
Monstra sinunt: [29] generos externis adfore ab [30] oris,
Hoc Latio restare [31] canunt, qui [32] sanguine [33] nostrum
Nomen in astra [34] ferant. Hunc illum poscere fata
Et reor, & (si quid veri mens [35] augurat) opto.
Haec effatus, [36] equos numero [37] pater eligit omni.

1 Acu laborata, quod Phrygum inventum fuit: ita ut adhuc *acu pictores Phrygiones* appellentur 2 Delectat, affigit, sollicitat 4 In ventum. 4 Animadvertens advenisse generum oraculo promissum. 5 Diu pro Deo habiti, & ita magis credendi. 6 Oraculum, responsum. 7 Volvito, hunc Æneam, &c. 8 Respicit ad verba illius paterni oraculi, *Externi venient generi*. 9 Significari. 10 Pari providentia & favore Deorum. 11 Et volvit, ex hoc viro, &c. 12 Post longam deliberationem 13 Prospera faciant. 14 Et quod suo augurio nobis significaverunt. 15 Unda, aura, terra, pax, quæcunque optas. 16 Et libenter accipio, amo, grata habeo, ut firmior sit amicitia & hospitalitas. Sic Horat. Od. 1. l. 1. Nec *partem solido demere de die* Spernit, id est, amat, jucundum illi est, frangere diem. 17 Ubertas, fœcunditas. 18 Plenitudo opum. 19 Tantummodò facite ut, &c. 20 Amicitiæ & fœderis nostri 21 Jure hospitalitatis. 22 Fœderis. Consequens pro antecedente. 23 Hæc enim amicitiæ atque pacis symbolum esse dicitur. 24 Regis vestri. Τυράννυς nomen initio honestum erat: posteà principum improbitate odio esse cœpit. 25 Regi vestro Æneæ. 26 Latinæ aut Italicæ. 27 Oracula ex secreto loco patris mei Fauni. 28 Per cœlum significata, ut de flamma & apibus. 29 Generum. Synecdoche. Occurrit fatis ab Ilioneo memoratis oraculum Fauno redditum Latino de genero externo. 30 Regionibus. 31 Vates aut monstra indicant. 32 Propagatione sanguinis sui. 33 Latinum. 34 Extollant. 35 Auguratur, præsagit. 36 Quos illi donaret. 37 Latinus.

Stabant

Stabant [1] ter centum nitidi in praesepibus altis.
[2] Omnibus extemplò Teucris [3] jubet [4] ordine duci
Instratos [5] ostro [6] alipedes pictisque [7] tapetis.
Aurea [8] pectoribus demissa [9] monilia pendent:
[10] Tecti [11] auro, fulvum [12] mandunt sub dentibus [13] aurum.
[14] Absenti Aeneae currum [15] geminosque jugalis
[16] Semine ab aetherio, [17] spirantis [18] naribus ignem,
[19] Illorum de [20] gente, [21] patri quos [22] daedala Circe
[23] Suppositâ de [24] matre [25] nothos [26] furata [27] creavit.
[28] Talibus [29] Aeneadae donis dictisque Latini
Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant.
Ecce autem [30] Inachiis sese referebat ab Argis
[31] Saeva [32] Jovis conjunx, [33] aurasque invecta tenebat:
Et [34] laetum Aenean, classemque ex aethere [35] longo
[36] Dardaniam Siculo prospexit ab usque [37] Pachyno.
[38] Moliri jam tecta videt, jam fidere terrae:
Deseruisse rates. [39] Stetit acri fixa [40] dolore.
[41] Tùm quassans caput, haec effundit pectore dicta:
Heu stirpem invisam, & [42] fatis [43] contraria nostris
Fata Phrygum! nùm [44] Sigeïs [45] occumbere campis,
Nùm capti [46] potuêre [47] capi? nùm incensa cremavit
Troja viros? [48] medias acies, mediosque per ignes
Invenêre viam; [49] at ([50] credo) [51] mea numina tandem

1 Trecenti equi. 2 Ad omnes illico Trojanos. 3 Rex. 4 Per ordinem meritorum. 5 Purpura. 6 Volucres pedes habentes. 7 Dicitur *Tapes, tapetis*; & *Tapetum, tapeti*. 8 Per pectora. 9 Ornamenta collorum, phaleræ. 10 Equi. 11 Phaleris auratis. 12 Mordent. 13 Fræna aurea. 14 Et jubet duci ad Æneam absentem. 15 Equos jugo aptos & currui assuefactos duos. 16 Qui referant patres Solis equos *animosos ignibus illis. Quos in pectore habent quos ore & naribus efflant.* 17 Efflantes. 18 Per nares 19 Equorum. 20 Genere. 21 Soli 22 Ingeniosa artifex, ut Dædalus erat. Lucret. l. 1. de numine Veneris: *Tibi suavis Dædala tellus summittit flores; tibi rident æquora ponti.* 23 Equis patris, id est, Solis. 24 Mortali matre, equâ. 25 Ignobiles. 26 Subripiens eos 27 Procreari fecit. 28 Cum talibus. 29 Socii aut legati Æneæ. 30 Ab Inacho olim regnatis: ad differentiam. Nam & Argi erant in Italia, à Diomede conditi. 31 In Trojanos. 32 Juno. 33 Et dùm invehebatur, tenebat, tanquam domina, aërem lenem. 34 De prospera legatione. 35 Procul. 36 Trojanam, ad littus Italicum applicitam 37 Promontorio Siciliæ. 38 Eos cum molimine exstruere domos & oppida. 39 Impedita. 40 Invidia: quâ *Siculi non invenêre tyranni Majus tormentum*, teste Horatio. 41 Deinde frequenter concutiens, in signum vehementis iræ. 42 Voluntatibus: quia voluit imperium summum traducere in Carthaginem. 43 Imò victricia. 44 Trojanis; a *Sigæo* promontorio. 45 Mori 46 Phryges. 47 Sic capi, ut nullus elaberetur? 48 Quod propter Æneam dicit, qui de se dixit in 2. Æn. *Expedior, dant tela locum, flammæque recedunt.* 49 At me forte defessam aut odiis exsaturatam cessare putant? Non ita *Non sic abibunt odia* apud Sen. Herc. F. 50 Q. d. scilicet. Ironice. 51 Potestates meæ divinæ.

Fessa jacent, odiis aut exsaturata quievi.
Quin etiam patriâ [1] excussos [2] infesta per undas
[3] Ausa sequi, & [4] profugis toto me obponere [5] ponto.
Absumtae [6] in Teucros [7] vires caelique marisque.
Quid [8] Syrtes, aut Scylla mihi, quid [9] vasta Charybdis
[10] Profuit? [11] optato conduntur Thybridis alveo,
[12] Securi pelagi atque mei. [13] Mars [14] perdere gentem
[15] Inmanem [16] Lapithûm valuit: concessit [17] in iras
[18] Ipse deûm [19] antiquam genitor Calydona Dianae:
[20] Quod scelus aut [21] Lapithas tantum, aut Calydona merentem?
Ast ego magna Jovis conjunx nil linquere [22] inausum
Quae potui infelix, quae memet [23] in omnia verti,
Vincor ab [24] Aeneâ. Quòd si mea numina non sunt
Magna satis; [25] dubitem haud equidem implorare quod usquam est.
Flectere si nequeo Superos, [26] Acheronta movebo.
[27] Non dabitur regnis, [28] esto, [29] prohibere Latinis,
[30] Atque [31] inmota [32] manet fatis Lavinia conjunx.
[33] At [34] trahere, atque moras [35] tantis licet addere rebus:
At licet [36] amborum populos [37] exscindere regum.
Hac [38] gener atque socer [39] coëant mercede [40] suorum.
[41] Sanguine Trojano & Rutulo dotabere, [42] virgo:

1 Trojanos expulsos. 2 Irata. 3 Contra fata, atque extra meæ ditionis regna, Neptuni scil. Queritur conatus suos irritos fuisse. 4 Illis. 5 Per totum æquor, ubicunque fuerint. 6 Contra Trojanos. 7 Imbres, tempestates, &c. aëris vires, quæ tamen omnia incassum cesserunt. 8 Brevia, scopuli, maris monstra. 9 Valdè ampla. 10 Mihi sc. Q. d. Nihil 11 Quem diu optaverunt. 12 Sine cura & metu de periculis maris, atque de periculis & malis, quæ ego inferre possem. 13 Iratus Pirithoo, quod in nuptiali solemnitate ab ipso præteritus fuisset; cæteris Diis adeoque Centauris invitatis, immisit furorem ad disturbandas nuptias & excidium Lapitharum. 14 Interimere 15 Ferocissimam. 16 Populorum Thessaliæ. 17 Suas iras in Calydona effundere, atque ita ulcisci, ut iræ suæ satisfaceret. 18 Juppiter permisit Dianæ ulcisci Oenea, regem Calydonis, inmisso apro, quòd de primitiis sacrificasset reliquis Diis, illa excepta. 19 Nobilem. 20 Quam sceleris pœnam tantam? 21 Merentibus. 22 Quod non auderem. 23 In omnes conatus, tam dignos, quàm indignos. 24 Uno viro. 25 Certè non verear in auxilium meum ploratu illicere, quicquid numinis sit ubicunque. 26 Excitabo inferos Acheronta colentes. 27 Et si quis dicat, ne inferos quidem posse, cùm fata obstent, concedam ita esse, quòd non concedetur à fatis, &c. 28 Concessio. 29 Trojanos. 30 Atque quod. 31 Inmutabilis 32 Æneæ. 33 Sed saltem. 34 Protrahere & differre. Fata enim differri tantum, non prorsus tolli possunt. 35 Tam lætis ac felicibus. 36 Latini & Æneæ. 37 Bello exterminare 38 Æneas & Latinus. 39 In amicitiam & fœdus. 40 Subditorum. 41 Quia utriusque effusionem quasi loco dotis adferes. 42 Lavinia, regis Latini filia.

Et

Et [1] Bellona [2] manet te pronuba. [3] Nec face [4] tantùm
Cisseïs [5] praegnans [6] ignis enixa [7] jugalis:
[8] Quin idem [9] Veneri partus suus, & [10] Paris alter,
[11] Funestaeque iterùm recidiva in Pergama [11] taedae.
[12] Haec ubi dicta dedit, terras horrenda petivit:
[13] Luctificam [14] Alecto, [15] Dirarum ab sede sororum
[16] Infernisque [17] ciet tenebris: [18] cui tristia bella,
Iraeque, insidiaeque, & [19] crimina [20] noxia [21] cordi,
Odit & ipse [22] pater Pluton, odêre [23] sorores
Tartareae [24] monstrum: tot sese vertit in [25] ora,
Tam saevae [26] facies, tot [27] pullulat atra colubris.
[28] Quam Juno his [29] acuit verbis, ac talia fatur:
Hunc mihi da [30] proprium, virgo [31] sata Nocte, laborem,
[32] Hanc operam, [33] ne noster honos, [34] infractave [35] cedat
Fama loco: neu [36] connubiis ambire Latinum
Aeneadae possint, Italosve obsidere finis.
Tu potes [37] unanimos armare in proelia [38] fratres,
Atque odiis [39] versare domos: [40] tu [41] verbera tectis,
Funereasque inferre faces: tibi nomina mille,

1 Dea belli, haud ego. 2 Exspectat te, ut sit praefecta nuptiis tuis. 3 Neque enim Hecuba, Cissei filia, Priami uxor, sola experta est verè somniasse se parituram facem, quae Trojam incenderet. 4 In tantum, quantum tu, aut solummodò, quia etiam tu. 5 Gravida. 6 Illicitis conjugiis patriae suae incendium & exitium illaturos. 7 Conjugales, id est, matrimonio conceptos. Facem enim parere se somniârat Hecuba, cum Paridem paritura esset, ut diximus. 8 Æneas erit alter Paris, Venus Hecuba, Lavinia Helena. 9 Qui per Venerem Paris Helenam rapuit. 10 Similis Paridi, quia erit raptor Laviniae, Turno desponsatae, ut Paris Helenae, quae Menelao nupserat. 11 Nuptiae exitiales, & quae sint funeris causae, non laetae erunt in moenia haec Trojana, post ruinam restituta, vel iterum in interitum recisura. *Recidivum* enim dicitur, quod post casum restitutum denuò concidit. Inde *febres recidivae* dicuntur, in quas secundò recidimus. 12 Postquam Juno locuta est haec. 13 Luctus facientem. 14 Furiam infernalem. 15 Aliarum Furiarum, Megaerae & Tisiphones. 16 Infernalibus. 17 Excitat. 18 Furiae Alectoï. 19 Ob quae fiunt bella. 20 Nociva. 21 Voluptati & curae sunt. 22 Inferorum. Venerationis autem hic nomen est, non naturae. Nam *Furiae* sunt Acherontis & Noctis filiae: sequitur enim. *Virgo sata Nocte.* 23 Reliquae Furiae, Tisiphone & Megaera. 24 Alecto. 25 Vultus horrendos. 26 Sunt illi. 27 Geminat. 28 Furiam Alecto. 29 Ad iram. 30 Qui tuae naturae conveniens est, *vel*, quem mihi peculiarem opto, ita ut nulli alteri eum impertias. 31 Noctis filia Alecto. 32 Sc. *impende mihi*. 33 Propositio Junonis. 34 Hucusque infracta, vel jam valde fracta, & in nihilum redacta. 35 Cadat, vincatur. 36 Ad connubia ambiendo allicere. 37 Qui prius erant concordes. 38 Ut Eteoclem & Polynicem, Romulum & Remum, Amulium & Numitorem. 39 Evertere familias, ut parentes & liberos, maritum & uxorem. 40 Sc. *potes*. 41 Flagella in tecta & domos.

Mille nocendi artes. [1] Fecundum [2] concute pectus,
[3] Disjice [4] compositam pacem, sere [5] crimina belli:
Arma [6] velit, [7] poscatque simul, [8] rapiatque [9] juventus.
[10] Exin [11] Gorgoneis Alecto infecta [11] venenis,
Principio Latium, & [12] Laurentis tecta [13] tyranni
Celsa petit, [14] tacitumque obsedit limen [15] Amatae:
[16] Quam [17] super adventu Teucrûm Turnique [18] hymenaeis
[19] Femineae [20] ardentem curaeque iraeque [21] coquebant.
[22] Huic [23] Dea caeruleis unum de crinibus [24] anguem
Conjicit, inque sinum [25] praecordia ad intima subdit,
[27] Quo furibunda [27] domum monstro permisceat omnem.
[28] Ille, inter vestis & [29] levia pectora labsus,
[30] Volvitur attactu nullo, [31] fallitque [32] furentem,
Vipeream inspirans [33] animam. Fit [34] tortile [35] collo
Aurum ingens coluber; fit longae [36] taenia vittae,
[37] Innectitque [38] comas, [39] & membris lubricus errat.
Ac dùm prima [40] lues [41] udo sublabsa veneno
[42] Pertentat [43] sensus, atque ossibus inplicat [44] ignem;
Necdùm animus toto [45] percepit pectore [46] flammam;
[47] Molliùs, & solito matrum de more, locuta est;
[48] Multa [49] super natâ lacrimans Phrygiisque hymenaeis:

1 Plenum artibus nocendi. 2 Comprime, ut exeant arrestur in opus. 3 Dissipa. 4 De quâ jam convenit inter Trojanos & Latinos. 5 Causas & semina. Ut, Crimen amor vestrum. 6 Ut animo velit. 7 Voce. 8 Manibus, contra jus, omina, fata, regit imperium. 9 Itala & Trojana. 10 Ex eo momento, id est, statim. 11 Serpentibus quales Gorgones pro capillis habere dicuntur, praesertim Medusa. 12 Latini. 13 Regis, ut suprà: *Pars mihi pacis erit, dextram tetigisse tyranni.* 14 Tacitè, & sine strepitu. 15 Reginae, uxoris Latini. 16 Amatam. 17 De. 18 Legitimis nuptiis. 19 Quae plurimum foeminis dominari solent. 20 Inflammatam. 21 Vexabant, cruciabant. Cic. Coquit *me cura.* Appositè: nam & *cura* dicta est, quod *cor urat.* 22 In hanc reginam Amatam. 23 Alecto. 24 Vesanum mentis affectum, errorem, dissidium. 25 Affectuum sive passionum sedes. 26 Cujus monstri stimulo. 27 Totam perturbet familiam. 28 Anguis. 29 Plana & non aspera. 30 Volubilitate suâ progreditur quasi nihil attingens: *vel*, ut tactus ejus non sentiretur. 31 Sine sensu accipientis furorem injicit. 32 Per se insanientem mulierem. 33 Anhelitum. 34 Aurum tortum, ut torques. 35 Per collum: *vel*, dependens de collo. 36 Extrema pars fasciae, ambientis caput muliebre. 37 In morem vittae. 38 Amatae. 39 Et facile elabens discurrit libere per membra ejus. 40 Infectio. 41 De udo corpore manante. 42 Apprehendit, corripit. Suprà, *tremor pertentat equorum Corpora.* Pertentare propriè est, sententiam alicujus callidè expiscari Ter. *Sed ea gratia simulavi, vos ut pertentarem.* 43 Reginae Amatae. 44 Ardorem furoris. 45 Al. *concepit.* 46 Furorem. 47 Mitiùs. 48 Multum. Æn. 1. Multa *super Priamo rogitans super Hectore* multa. 49 Propter filiam suam, & nuptias cum Phrygio Æneâ contrahendas.

1 Exu-

[1] Exulibusne [2] datur ducenda [3] Lavinia Teucris,
O genitor? nec te miseret nataeque, tuique?
Nec [4] matris miseret, [5] quam [6] primo Aquilone relinquet
Perfidus, [7] alta petens abductâ [8] virgine [9] praedo?
At non sic [10] Phrygius penetrat [11] Lacedaemona [10] pastor,
[12] Ledaeamque Helenam Trojanas vexit ad urbes.
[13] Quid tua [14] sancta fides, quid cura antiqua [15] tuorum,
Et [16] consanguineo totiens data [17] dextera Turno?
Si gener externâ petitur de gente Latinis,
Idque [18] sedet, Faunique [19] premunt te [20] jussa parentis;
Omnem equidem sceptris terram, [21] quae libera nostris
Dissidet, externam reor, & sic [22] dicere divos,
[23] Et Turno, si prima [24] domus repetatur origo,
[25] Inachus [26] Acrisiusque patres, [27] mediaeque Mycenae.
His ubi nequicquam dictis [28] experta, Latinum
[29] Contrà stare videt, penitusque in [30] viscera lapsum
Serpentis [31] furiale malum, [32] totamque pererrat;
Tùm [33] verò infelix, ingentibus [34] excita monstris,
Inmensam [35] sine more furit [36] lymphata per urbem:
Ceu [37] quondam torto [38] volitans sub verbere turbo,

1 Patriâ expulsis. Indignationis plenum exordium. 2 Visne ut detur nuptum? 3 Filia nostra unica. 4 Filiae tuae, id est, mei Amatae. 5 Matrem. 6 Cum primo vento prospero, id est. primâ oblatâ navigandi occasione. 7 Maria. 8 Filia nostra, quae virgo est. 9 Praedator, sc. Æneas 10 Paris, à cujus exemplo dehonatur nuptias Horat. Od. 15. l. 1. Pastor *cum traheret per freta navibus Idaeis Helenam perfidus hospitam* *Pastorem* ergo vocat, quia fuerat in monte Idâ expositus propter Hecubae somnium, & à pastore quodam educatus. 11 Spartam. 12 Ledae ex Jove filiam. 13 Quid prodest, vel reputabitur posthac. 14 Priùs inviolata. 15 Quam habuisti de tuis. 16 Filio Veniliae, quae soror Amatae. 17 Promissio fida. 18 Placet, ea sententia firma est. 19 Cogunt te ad hoc. 20 Monita. 21 Quae divisim sita est, quae non est sub nostrâ ditione. 22 Censere. 23 Insuper. 24 Familiae. 25 Inachus primus fuit rex Argivorum, Acrisius ultimus, ab eo translatum regnum Mycenas. Acrisius filiam Danaën, arcâ inclusam, in mare projecit, quam littori Apulo appulsam Pilumnus duxit, ex iis natus, Daunus, pater Turni ex Venilia Nympha. 26 Sc *Invenientur*. 27 Quae sunt in penitiore parte regionis sc. *sint Turno patria*. 28 Amata sc quae fecerat periculum, an posset mutare animum Latini. 29 Obstare. 30 Amatae. 31 A furia inmissi serpentis. 32 Sc. *mulierem*, id est, obsidet omnes vires rationis ejus. 33 Maximè. 34 Commota furiis. 35 Sine modo ac modestia. 36 Mente mota, furibunda, ὑδροφοβικῷ πάθει agitata. 37 Aliquando. 38 Lignum in formam pilae (quod & *Trochus* dicitur) velociter à pueris actum sub scutica. Tibul. El. 5. l. 1. *Namque agor, ut per plana citus sola verbere turbo. Quem celer assuetâ versat ab arte puer.* *Turbo* est etiam ventus validissimus & verticosus, obvia quaeque prosternens.

[1] Quem pueri magno in [2] gyro [3] vacua atria circùm
Intenti ludo [4] exercent: [5] ille [6] actus habenâ
Curvatis fertur spatiis: stupet [7] inscia supra
[8] Inpubesque manus, mirata [9] volubile buxum:
[10] Dant animos plagae. Non cursu [11] segnior [12] illo
Per medias urbis [13] agitur populosque feroces.
Quin etiam in silvas, [14] simulato numine Bacchi,
Majus [15] adorta nefas, majoremque orsa furorem,
[16] Evolat, & natam frondosis montibus [17] abdit;
Quo [18] thalamum eripiat [19] Teucris, [20] taedasque moretur:
[21] Evoe, [22] Bacche, [23] fremens, solum te [24] virgine dignum,
Vociferans. Etenim [25] mollis [26] tibi [27] sumere thyrsos,
[28] Te lustrare choros, sacrum tibi [29] pascere crinem.
Fama volat: Furiisque accensas [30] pectore matres
[31] Idem omnis simul [31] ardor agit, nova [32] quaerere tecta.
Deseruêre [33] domos: ventis dant colla comasque.
Ast aliae [34] tremulis ululatibus aethera complent.
[35] Pampineasque gerunt incinctae [36] pellibus hastas.
[37] Ipsa inter [38] medias [39] flagrantem [40] fervida [41] pinum
[42] Sustinet, ac natae Turnique canit [43] hymenaeos,

1 Turbinem. 2 Circuitu. 3 Spatiosa, ampla. Sic I e Æn. *Porticibus longis fugit, & vacua atria lustrat Saucius.* 4 Agitant 5 Turbo. 6 Impulsus scuticâ per circuitum procurrit. Al. *habenis.* 7 Ignara causæ, quomodo in gyrum agatur. 8 Multitudo impuberum. 9 Turbinem, ex buxo factum, volubilem. 10 Percussiones dant turbini talem velocitatem, ac si animos haberet: *vel*, pueri accommodant totam intentionem flagellationi. 11 Tardior. 12 Qui in turbine dictus est. 13 Amata regina. 14 Ita furens, ut Bacchi sacra celebrare videretur: non ergò quòd ipsa simularet: id enim est sanorum. 15 Insidiosè aggrediens. Al. *adorsa.* 16 Velociter currit. 17 Abdit. 18 Nuptias, vel jus connubii. Metaphora. *Thalamus* propriè est communo utriusque conjugis cubiculum. 19 Præcipuè Æneæ. 20 Faces nuptiales differat. 21 Acclamatio Bacchica, εὐοῖ. 22 Apostrophe sive aversio ad Bacchum. 23 Cum fremitu clamans. 24 Sc. *tali.* 25 Hastas pampineas, (ut mox) pampinis & hedera vestitas. 5. Ecl. 26 In tuam gratiam. tibi devotam. tuis nuptiis dignam atque è voto tibi nutrire comam. 27 Amatæ sumebat. 28 Et circumspiciebat per te & furore tuo exercita, vel propter te, & tui honoris causa, choros bacchantium. 29 Nutriebat. Post pueritiam, sive pueri, sive puellæ, crinem dedicabant aris. 30 Sc. *in* 31 Eadem vehemens cupido. 32 Illæ quærebant. 33 Proprias. 34 Quia à trementibus factis. 35 Pampinis, quæ sunt frondes vitium, involutas, id est, thyrsos, quos in Bacchi sacris gestabant. 36 Cervinis: quibus indutus rediit Bacchus ab expeditione Indicâ. 37 Regina Amata. 38 Latinas matronas 39 Ardentem 40 Vehemens ac concitata. 41 Pineam facem, ut pronuba, quæ nuptias filiæ suæ cum Turno caneret. 42 Gestat, seorsum tenet. 43 Carmen nuptiale filiæ & Turni.

[1] Sanguineam [2] torquens aciem; [3] torvumque repentè
Clamat: Iô matres, audite [4] ubi quaeque, Latinae,
Si qua piis [5] animis manet infelicis [6] Amatae
Gratia, si juris [7] materni cura [8] remordet;
[9] Solvite [10] crinalis vittas, capite orgia mecum.
[11] Talem inter silvas, inter [12] deserta ferarum,
[13] Reginam [14] Alecto stimulis [15] agit undique [16] Bacchi.
Postquam [17] visa satis primos acuisse furores,
Consiliumque omnemque domum vertisse Latini:
Protinùs [18] hinc [19] fuscis tristis [20] dea tollitur alis
[21] Audacis Rutuli ad muros: quam dicitur [22] urbem
[23] Acrisioneïs Danaë fundasse colonis,
[24] Praecipiti delata noto. Locus Ardea quondam
Dictus [25] avis: & nunc magnum [26] manet Ardea [27] nomen.
[28] Sed fortuna fuit. Tectis hîc Turnus in altis
Jam [29] mediam [30] nigrâ carpebat nocte quietem.
Alecto [31] torvam faciem & [32] furialia membra
Exuit: in voltus sese transformat [33] anilis,
Et frontem [34] obscaenam [35] rugis arat. Induit [36] albos
Cum [37] vitta crinis; [38] tùm ramum innectit olivae.

1 Oculos, irâ & furore inflammatos. l. 4. *Sanguineam volvens aciem.* Dementiam reginæ exponit. Nam modò filiam destinaverat Baccho: modò Turnum canit. 2 Revolvens. 3 Torvè. 4 Ubicunque, aut quæcunque estis. 5 Vestris. 6 Mei, quæ Amata dicor. 7 Quod matres habent in liberos. 8 Cruciat conscientias vestras. Sic 1. Æn. *Quando hæc te cura remordet.* 9 Solutis crinibus celebrate mecum Bacchanalia, ab ὀργῇ: arcentur enim a sacris profani, & non initiati. 10 Fasciolas, quibus crines implicantur. 11 Tali modo, tali furore percitam. 12 Loca deserta ab hominibus, sed habitata à feris. 13 Amatam. 14 Furia illa infernalis. 15 Versat & exagitat. 16 Qualibus Bacchantes in furorem instigari solent. 17 Alecto visa est sibi 18 Ab hac domo. 19 Subnigris & obscuris. 20 Furia: *Dea dira.* 12 Æn. *invisum numen* infrà: Pœnarum Dea. 21 Animosi Turni urbem 22 Ardeam. 23 A patris *Acrisii* nomine dictis colonis: *vel*, qui è Græcia ad urbem, à Danaë conditam, adventârint. Servius vult esse Nominativum Patronymicum fœm. referetque ad *Danaë*, id est, Acrisii filia. 24 Vento præcipitanter impellente è Græciâ in Italiam devecta 25 Ab ave. Ovid. 14. Met. 26 Al. *tenet.* 27 Urbis Ardeæ. 28 Quod nomen Arduæ civitati imponeretur ab Ardea: *vel*, fortuna sic tulit, ut Turnus carperet quietem: ita ut ad sequentia referatur. 29 Quæ ad medium ferè noctis solet esse media 30 Obscura: quia *tùm tenebris nigrescunt omnia circum.* 31 Torvam & sævam. 32 Furiæ apta. 33 Anni convenientes. 34 Fœdam. 35 Laxis pellibus exstantibus corrugat. Ovid 1. de Arte: *Jam venient rugæ quæ tibi corpus arent.* Et alibi: *Jamque meos vultus ruga senilis arat.* 36 Canos. 37 Cum redimiculo sacerdotali, ut quæ sumeret sibi formam sacerdotis. 38 Insuper.

[1] Fit Chalybe, Junonis [2] anus [3] templique sacerdos;
Et [4] juveni ante oculos his secum [5] vocibus [6] offert:
[7] Turne, tot [8] incassum [9] fusos patiêre labores,
[10] Et tua Dardaniis transscribi sceptra colonis?
[11] Rex tibi [12] conjugium, & [13] quaesitas [14] sanguine dotes
Abnegat; [15] externusque in regnum quaeritur heres.
I nunc, [16] ingratis [17] offer te, inrise, periclis;
[18] Tyrrhenas, i, sterne acies: tege [19] pace Latinos.
Haec adeò tibi me, [20] placidâ cum nocte jaceres,
Ipsa palam fari [21] omnipotens [22] Saturnia jussit.
Quare age, & armari pubem portisque moveri
Laetus [23] in arma para, & Phrygios, qui [24] flumine pulchro
Consedêre, [25] duces, [26] pictasque exure carinas.
[27] Caelestûm [28] vis magna [29] jubet. [30] Rex ipse Latinus,
Ni [31] dare conjugium, & [32] dicto parêre fatetur,
Sentiat, & tandem [33] Turnum experiatur in armis.
[34] Hic [35] juvenis, [36] vatem inridens, sic [37] orsa vicissim
Ore refert: [38] Classis invectas Thybridis alveo
Non (ut [39] rere) meas effugit [40] nuntius [41] auris,
[42] Ne tantos mihi finge metus: nec regia Juno

1 Transformatur in Calybis speciem. Sic l. 5. *Fit Berof.* 2 Vetula sacerdos. 3 Junonis. 4 Turno 5 Vernis. 6 Exhibet. Ter. *Opportune mihi te offers.* 7 Exordium à castigatione tolerantiæ, quam exasperat ab indigno, exhortans eum ad suscipienda arma contra Latinum. 8 Frustra. Tractum à *cassum*, id est, vanum, inane. 9 Sc *esse*, id est, ut fundantur. 10 Et patieris regna tua tradi ac transferri ad colonos Dardanios. *Transcribere* enim sæpius, est rem nostram in alterius dominium transferre, & propriè de colonis dicitur: illi enim *transcribi* dicebantur. 11 Latinus. Narratio rei gestæ. 12 Laviniæ. 13 Parias. 14 Tuo tuorumque, fuso in præliis, dùm Latino auxilium fers contra Thuscos. l. 8. Amplificatio ignominiæ, 15 Latinus enim, cùm sine prole virili esset, quærebat filiæ maritum, & successorem regni. 16 Pro quibus nulla tibi gratia reddetur, quæque rem ingratam adferant, nisi obstiteris. 17 Objice. 18 Hetruscas apud Tyrrhenum mare. 19 Quam eis cum Hetruscis peperisti. 20 Cùm requiesceres. 21 Omnipotentis conjux. 22 Saturni filia Juno. 23 In exercitium armorum. 24 Ad flumen pulchrum Tiberim. Suprà: *fluvio Tiberinus amœno.* 25 Aggrederè. 26 Ad pompam potiùs, quam pugnam, adornatas: *vel potius*, ob Deos tutelares & insigne navis in puppi pictos. 27 Cœlestium. 28 Juno 29 Ut id facias. 30 Et ut ipse rex, &c. 31 Quod concedit. 32 Deorum; *aut*, pacto inter vos. 33 Te Turnum. 34 Ad hæc ejus dicta. 35 Turnus. 36 Alecto, quam credidit esse Calyben, Junonis sacerdotem. 37 Sermones orsos. 38 Externas. 39 Opinaris ipsum effugisse, id est, benè audivi, licet aliter putes. 40 Nuntius, nuntians. 41 Quia nuntiatum est mihi, venisse Phrygas. 42 Ne putes me propterea usque adeò formidare, ut cœpto desistam.

Inmemor eſt noſtri.
[1] Sed te [2] victa [3] ſitu [4] verique effoeta ſenectus,
O [5] mater, curis nequicquam [6] exercet, & arma
[7] Regum inter falſâ [8] vatem formidine ludit.
[9] Cura tibi, divûm effigies & templa [10] tueri:
Bella viri pacemque gerant, quis bella gerenda.
Talibus Alecto dictis [11] exarſit in iras.
[12] At juveni oranti ſubitos tremor [13] occupat artus:
Diriguêre [14] oculi: tot [15] Erinnys ſibilat [16] hydris,
[17] Tantaque ſe facies [18] aperit: tùm [19] flammea torquens
Lumina [20] cunctantem & [21] quaerentem dicere plura
[22] Reppulit, & [23] geminos erexit crinibus angues,
[24] Verberaque inſonuit, [25] rabidoque haec addidit ore:
[26] En, [27] ego victa ſitu, quam [28] veri effoeta ſenectus
Arma inter regum falſâ formidine ludit:
Reſpice ad [29] haec: adſum [30] dirarum ab ſede ſororum:
Bella [31] manu letumque [32] gero.
Sic [33] effata [34] facem [35] juveni conjecit, & [36] atro
Lumine fumantis fixit [37] ſub pectore taedas.
[38] Olli ſomnum ingens [39] rumpit pavor: oſſaq; & [40] artus
Perfundit [41] toto proruptus corpore ſudor.
Arma [42] amens [43] fremit; arma toro [44] tectiſque requirit.
[45] Saevit amor [46] ferri, & [47] ſcelerata inſania belli:

1 Sed te ſenectus gravis & delira à veris ad vana & curas, nihil ad te pertinentes, abducit. 2 Squalore conſumpta, id eſt, quæ ſe a ſordibus vindicare neſcit. 3 Qui ex vetuſtate naſcitur. 4 Nec quidquam veri amplius in ſe habet. 5 Quod grandæva ſit & anus. 6 Vexat. 7 Quæ reges tractare decet. 8 Te cum ſis vatem. 9 Sc. *ſit*. 10 Contemplari. 11 Accenſa eſt ira. 12 At Turno etiamnum loquenti. 13 Invadit. 14 Ejus, à ſignis iræ. 15 Furia. 16 Serpentibus. 17 Tam immanis, ut ille trepidaret. 18 Oſtentat. 19 Illa revolvens oculos ignitos. 20 Hæſitantem Turnum præ timore. 21 Molientem. 22 Rejecit à ſe. 23 Inſtar cornuum erexit. *Alii*, pares crinibus. *Alii*, exſpuit in Turnum duos angues. 24 Et inſonare fecit flagella. 25 Furioſo. 26 Verba Turni inſultans Furia in ipſum retorquet. Sarcasticè. 27 Vide, an ego, ut dicis, ſim illa, quam, &c. 28 Quæ omne verum enixa eſt. 29 Angues, facem, flagellum, inſignia belli ac lethi: & agnoſce Furiam, & an ad me bella regum nihil pertineant. 30 Reliquarum Furiarum, id eſt, ab inferis adveni. 31 In poteſtate. 32 Habeo. 33 Alecto elocuta. 34 Incendentem deſiderium belli ferro ac face furentis. 35 In juvenem Turnum. 36 Furiali, nocivo. 37 In præcordiis ejus 38 Turno. 39 Interrumpit. 40 Turni. 41 Porrò erumpens ſeſe per totum corpus. 42 Captus mente. 43 Cum fremitu & cum clamore poſcit. 44 Per tecta. 45 Crudeſcit. 46 Habendi. 47 Quæ cum ſcelere ſæpe fit.

[1] Ira ſuper, [2] magno veluti cùm flamma [3] ſonore
[4] Virgea [5] ſuggeritur coſtis undantis aëni,
[6] Exſultantque aeſtu latices; furit intùs [7] aquaï
Fumidus atque [8] altè ſpumis [9] exuberat amnis:
Nec jam ſe [10] capit unda; volat [11] vapor ater ad auras.
[12] Ergo iter ad regem [13] pollutâ pace Latinum
Indicit primis juvenum, & jubet arma parari,
Tutari Italiam, detrudere [14] finibus hoſtem:
[15] Se [16] ſatis ambobus Teucrisque [17] venire Latinisque
Haec ubi dicta [18] dedit, divosque [19] in vota vocavit;
[20] Certatim ſeſe Rutuli exhortantur in arma.
[21] Hunc decus egregium formae [22] movet atque [23] juventae;
[24] Hunc atavi reges; hunc [25] claris [26] dextera factis.
Dùm Turnus Rutulos animis audacibus inplet,
Alecto [27] in Teucros [28] Stygiis ſe concitat alis;
[29] Arte novâ ſpeculata locum, [30] quo litore pulcher
[31] Inſidiis curſuque feras agitabat Iülus.
Hic [32] ſubitam canibus rabiem [33] Cocytia virgo
Objicit, & [34] noto [35] naris contingit odore,
Ut cervum [36] ardentes [37] agerent: [38] quae prima [39] laborum
Cauſa fuit, [40] belloque animos accendit [41] agreſtis.
Cervus erat formâ praeſtanti & cornibus ingens,

1 Et ira ſævit inſuper. 2 Lege Macrob. l. 5. c. 11. Sat. exponentem hanc comparationem. & cum Homeri loco Il. 21. conferentem. 3 Sono, ſtrepitu. 4 De virgis facta. 5 Supponitur lateribus lebetis ebullientis. 6 Et aquæ extrà frequenter ſaliunt propter fervorem. 7 Ebullientis. 8 In altum. 9 Superabundat curſus aut gurges aquæ. 10 Continere poteſt intra ahenum. 11 Exhalatio fumoſa. 12 Mittit Turnus principes juvenum ad Latinum, qui moneant, bellum indicant, &c. 13 A Turno, qui violavit pacem initam inter Latinum & Æneam: vel a Latino, qui violavit pacem cum Turno. 14 Limitibus Italiæ. 15 Et dicit, *ſe*, &c. 16 Sufficientem. 17 Venturum eſſe, id eſt, ſe ſuffecturum utrique in bello. 18 Turnus. 19 Quia votis nuncupatis, bella ſumebantur. 20 Cum certamine. 21 Quemvis ex Rutulis. Reddit autem tres cauſas impulſivas ad bellum: formam Turni, nobilitatem antiquam, & res geſtas ſummâ cum laude. 22 Ad bellum inſtigat. 23 Turni. 24 Quemvis alium majores ejus inſtigant. 25 Quà clara facinora edidit. 26 Turni. 27 Volat in Teucros animo nocendi. 28 Infernalibus. 29 Inventione. 30 Ad quem. 31 Subſeſſoribus & alatis venatoribus. 32 Subito provenientem. 33 Infernalis, id eſt, Furia Alecto, à *Cocyto*, fluvio infernali, ſic dicta. 34 Cervino, qualem ſectari ſolent. 35 Canum. 36 Ferventes, rabie concitati. 37 Inſequerentur. Horat. Epod. Od. 6. Agam *per altas aure ſublatâ nives, Quæcunque præcedet fera*. 38 Sc *res*, id eſt, interfectus cervus principium fuit belli in Rutulos & Trojanos. 39 Subſecutorum. 40 Ad bellum. 41 Agreſtium virorum.

[1] Tyrrhidae pueri quem [2] matris ab ubere raptum
[3] Nutribant, Thyrrhusque [4] pater cui [5] regia [6] parent
Armenta, & lati custodia credita campi.
Adsuetum imperiis soror omni [7] Silvia curâ
[8] Mollibus [9] intexens ornabat [10] cornua sertis,
Pectebatque [11] ferum, puroque in fonte lavabat.
Ille, [12] manûm patiens, mensaeque adsuetus [13] herili,
[14] Errabat silvis; rursusque ad limina nota
Ipse domum serâ [15] quamvis se nocte ferebat.
[16] Hunc [17] procul [18] errantem [19] rabidae venantis Iüli
[20] Commovêre canes, fluvio cùm fortè [21] secundo
[22] Deflueret, ripâque aestus [23] viridante levaret.
Ipse etiam, [24] eximiae laudis succensus amore,
Ascanius curvo direxit spicula [25] cornu:
Nec [26] dextrae [27] erranti [28] deus [29] abfuit, [30] actaque multo
Perque uterum sonitu perque ilia venit [31] arundo.
[32] Saucius at [33] quadrupes nota intra tecta refugit,
Successitque [34] gemens stabulis, [35] questuque [36] cruentus
Atque [37] inploranti similis [38] tectum omne replebat.
[39] Silvia prima [40] soror, palmis [41] percussa lacertos,
Auxilium vocat, & [42] duros [43] conclamat agrestis.
Olli ([44] pestis enim [45] tacitis latet [46] aspera silvis)
[47] Inprovisi adsunt: [48] hic torre armatus [49] obusto,

1 Filii Tyrrhi, qui regii pecoris magister & custos erat. 2 Cum adhuc lacteret. 3 Nutriebant. 4 Eorum. 5 Ad regem pertinentia. 6 Custodiæ & gubernationi deputata sunt 7 Soror Tyrrhidarum puerorum. Tyrrhi filia. 8 Ex herbis & floribus. 9 Ea. 10 Eius cervi 11 Cervum, qui naturâ ferus erat: ut 2. Æn. *In latus, inque feri*, &c. de equo ligneo. Al. *feram*. 12 Manuum. 13 Heri, aut domini sui Tyrrhi. 14 Liberè vagabatur & pascebatur. Sic Ecl. 2. *Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ*. 15 Quantumvis. 16 Cervum. 17 A domo Tyrrhi. 18 Pascentem. 19 In animalibus observatum, ubi de feritate sermo, nominari fœminas; ubi de generositate, mares. 20 Ad cursum excitaverunt. 21 Defluente. 22 Cervus deorsum flueret ad delectationem 23 Virente, & virides herbas habente. 24 Qualem putavit tam præstantem cervum figere. 25 Arcu, habente in extremis cornu incurvatum. 26 Ascanii. 27 Nescienti qualem cervum feriret. 28 Alecto Dea, suprà: Deos autem volunt esse ἀρσενοθήλεις: ut 2. Æn. *Descendo, ac ducente Deâ*, id est, Venere. 29 Imò auxilio fuit. 30 Directa. 31 Sagitta arundinea. 32 Vulneratus. 33 Cervus. 34 Pathos. 35 Querelâ. 36 Cruore perfusus 37 Auxilium. 38 Totam domum Tyrrhi. 39 Filia Tyrrhi, quæ cervum illum comere & ornare solebat. 40 Tyrrhidarum. 41 Percutiens. 42 Ex laborum consuetudine. 43 Clamore convocat. Aliàs (verbum castrense) ad bellum, vel convasare significans. 44 Furia pestifera Alecto. 45 Secretis, *vel* ipsa latens. 46 Perniciosa. 47 Subiti. 48 Adest. 49 Circumusto.

Sti-

Stipitis [1] hic [2] gravidi nodis. [3] Quod cuique repertum
[4] Rimanti, telum ira facit. [5] Vocat agmina Thyrrhus,
[6] Quadrifidam quercum [7] cuneis ut fortè [8] coactis
Scindebat, [9] raptâ [10] spirans inmanè securi.
At saeva è [11] speculis tempus [12] dea nacta nocendi
Ardua tecta petit stabuli; & [13] de culmine summo
[14] Pastorale canit [14] signum, cornuque recurvo
[15] Tartaream [16] intendit vocem: quâ protenùs omne
Contremuit [17] nemus,& silvae [18] intonuêre [19] profundae.
[20] Audiit & [21] Triviae [22] longe [23] lacus, audiit amnis
[24] Sulfureâ [25] Nar albus aquâ, fontesque [26] Velini:
Et trepidae matres [27] pressêre ad pectora natos.
Tùm verò ad [28] vocem celeres, quâ buccina signum
Dira dedit, raptis concurrunt undique telis
[29] Indomiti agricolae: nec non & Troïa [30] pubes
Ascanio auxilium castris effundit [31] apertis.
Direxêre acies. Non [32] jam [33] certamine agresti,
Stipitibus duris agitur, [34] sùbidusve praeustis;
Sed ferro [35] ancipiti [36] decernunt, atraque late
[37] Horrescit [38] strictis [39] seges ensibus, [40] aeraque fulgent
[41] Sole lacessita, & lucem sub nubila jactant:
[42] Fluctus uti primo coepit cum albescere vento,
Paullatim sese [43] tollit mare, & altiùs undas
Erigit, indè imo consurgit ad aethera fundo.

1 Arius armatus adest. 2 Ponderosi. 3 Quod quaerens quisque reperit, ira jubet illi esse pro telo: ut 1. Æn. *furor arma ministrat*. 4 Disquirenti. 5 In agmen convocat dispersos. 6 In quatuor partes fissilem, *vel*. magnam & horribilem. 7 Instrumentis findendi. 8 Simul impressis. 9 Vi recepta. 10 Anhelans immaniter & supra modum. 11 Locis altioribus, undè illud speculabatur. 12 Alecto 13 E summo tecto stabuli, quod ipsis speculae vice erat. 14 Pastoribus notum classicum, quo audito, ad arma concurrere solebant. 15 Infernalem. 16 Auget Al. *incendit*. 17 Aricinum 18 Al. *insonuêre*. 19 Densae arboribus. 20 Vocem Alectus. 21 Dianae. 22 Sc. *positus*. 23 Arcinus sc. qui & *Dianae speculum* dicitur. 24 Sulphuris odorem habente. 25 Fluvius, Sabinos ab Umbris distermimans: hodiè *la Solphorata*, à sulphureis aquis. 26 Qui posteà Velini dicti sunt. Velinus fl. per lacum Velinum defluit in Narem 27 Arctiùs, ut in timore, complexae sunt liberos suos. 28 Buccinae 29 Efferaeni. 30 Juventus. 31 Parentibus ad exitum. 32 Postquam collecti erant hinc rustici, illinc Troiani. 33 Ut in certamine agrestium solet fieri, sc. stipitibus, &c. 34 Perticis antè ustis loco ferri. 35 Utrimque incidenti 36 Pugnant, dimicant, contendunt 37 Fit aspera. 38 Denudatis: unde vaginas in terram dejiciebant. 39 Terra. Metaphora à densitate culmorum in agris, id est, horrescunt vorati enses instar segetis fluctuantis. Sic 2. Georg *densisque virûm seges horruit hastis*. 40 Ærea arma Trojanorum. 41 Ex repercussu Solis: *vel*, radiis solaribus percussa. 42 Sc. *lucem jactat* Comparationem hanc cum Homerica vide apud Macrob. l. 5. Sat. c. 13. 43 Erigit.

[1] Hîc

[1] Hic juvenis primam ante aciem ſtridente [2] ſagittâ,
Natorum Thyrrhi fuerat qui maximus, Almo,
[3] Sternitur. Haeſit enim ſub gutture [4] volnus, & [5] udae
Vocis [6] iter, [7] tenuemque [8] incluſit ſanguine [7] vitam.
[9] Corpora multa virûm circà, ſeniorque [10] Galaeſus,
[11] Dùm [12] paci medium ſe offert: juſtiſſimus unus
Qui fuit, Auſoniiſque olim ditiſſimus arvis:
Quinque greges [13] illi [14] balantum, quina [15] redibant
[16] Armenta, & terram centum [17] vertebat aratris.
[18] Atque [19] ea per campos [20] aequo dùm Marte geruntur,
[21] Promiſſi [22] dea facta potens, ubi [23] ſanguine bellum
[24] Inbuit, & primae commiſit funera pugnae,
Deſerit [25] Heſperiam, & caeli [26] convexa per auras,
[27] Junonem [28] victrix adfatur voce ſuperba:
En, perfecta tibi bello [29] diſcordia [30] triſti.
[31] Dic, in amicitiam coëant, & foedera jungant:
Quandoquidem [32] Auſonio [33] reſperſi ſanguine Teucros.
Hoc etiam his addam, tua ſi mihi [34] certa voluntas,
[35] Finitimas in bella [36] feram [37] rumoribus [35] urbis,
Accendamque [38] animos [39] inſani Martis amore:
Undique ut auxilio veniant. [40] Spargam arma per agros.
Tùm contrà Juno: [41] Terrorum & [42] fraudis abunde eſt.
[43] Stant belli cauſae: pugnatur [44] comminùs armis.

1 In hoc congreſſu. 2 Quâ vulneratus erat. 3 Proſternitur, humi dejicitur, occiditur. 4 Sagitta vulnerans, *vel*, vulnus infixum a ſagitta 5 Quæ aërem, qui udus eſt, deſiderat. 6 Meatum. 7 Fragilem ſpiritum vitalem 8 Interclufit, ſuffocavit. 9 Sc. *ſternuntur.* 10 Sc *ſternitur.* 11 Pathos à cauſa & fortuna: de quo vide Macrob. Sat. 4. c. 3. & 4 12 Concordiæ faciendæ. 13 Ad illius commodum. 14 Ovium. 15 Ex paſcuis domum. 16 Greges magnorum animalium. 17 Arabat, id eſt, benè pavit, & benè aravit. 18 A pugnæ narratione tranſit ad Furiam Alecto, ejuſdemque exultationem, quod bellum concitarit. 19 Ejuſmodi certamina. 20 Juſto prælio & jam diſſidio palam facto: neque enim æquo Marte pugnatum, cùm Itali ſoli fuerint interempti. 21 Promiſſæ diſcordiæ. 22 Alecto. 23 Fuſo. 24 De novo tinxit. 25 Italiam. 26 Convecta & delata per cœli auras: ut in 4. Georg. *amnis devexus ab Indis:* non ut l. 6. Æn. *cœli convexa tueri* 27 Dominam ſuam. 28 Voti compos 29 Sc. *eſt.* 30 Qui Almoo & Galeſus interfecti erant. 31 Ironica inſultatio Significat enim tantum inter eos odii ſe ſeviſſe, ut facile in gratiam redire non poſſint. 32 Italico. 33 Contaminavi. 34 Explorata ſit. 35 Urbes in confinio ſitas, id eſt, cives urbium finitimarum. 36 Inducam. 37 Inimicitiæ plenis. 38 Finitimorum. 39 Deteſtandi belli. 40 Omnes undique agreſtes concitabo ad arma. 41 Populorum ſc. concitatorum. 42 Per te factæ, ex cervo ſc. vulnerato. 43 Jacta ſunt belli fundamenta, ſparſa ſemina idonea. 44 De propè, quaſi conſerta & commiſſa manu.

Quae [1] fors prima dedit, sanguis novus [2] inbuit arma.
Talia [3] connubia, & talis celebrent [4] hymenaeos
[5] Egregium Veneris genus & rex ipse Latinus:
Te super aetherias [6] errare licentiùs auras,
Haud [7] pater ille velit summi regnator Olympi.
Cede [8] locis. Ego, [9] si qua [10] super fortuna laborum [10] est.
Ipsa regam. Talis dederat [11] Saturnia voces;
[12] Illa autem [13] attollit stridentis anguibus alas,
[14] Cocytique petit sedem, [15] supera [16] ardua linquens.
Est locus Italiae medio sub montibus altis
[17] Nobilis, & famâ multis memoratus in [18] oris,
[19] Amsancti valles. Densis [20] hunc frondibus [21] atrum
Urguet utrimque latus nemoris, [22] medioque [23] fragosus
Dat sonitum [24] saxis & [25] torto vertice [26] torrens.
Hic specus horrendum, saevi [27] spiracula Ditis,
Monstratur, [28] ruptoque ingens [29] Acheronte vorago
[30] Pestiferas [31] aperit faucis: [32] quis condita Erinnys,
Invisum numen, terras caelumque [33] levabat.
[34] Nec minùs [35] interea [36] extremam Saturnia bello
Inponit Regina manum. Ruit omnis in [37] urbem
Pastorum ex [38] acie numerus, caesosque reportant,
Almonem [39] puerum, [40] foedatique ora [41] Galaesi:

1 Alea & fortuna. 2 Humefecit. 3 Conjugia. 4 Nuptias. 5 Æneas. Ironicè. 6 Vagari cum ampliori licentia. 7 Jupiter. 8 Tibi negatis. 9 Si in aliqua re laborandum erit, ut perficiatur inceptum bellum. 10 Superest fortuna laborum. Tmesis. 11 Saturni filia Juno. 12 Furia Alecto. 13 Erigit. 14 Fluvii infernalis, id est, inferos & Ditis profunda, undè fuerat à Junone evocata, repetit. 15 Quæ sunt in regione superna, respectu inferni. 16 Sc. *loca*. 17 Famosus, & multum notus. *Nobilis* dicitur quasi *noscibilis*, id est, dignus, cujus nomen omnibus cognitum sit. Unde fit, ut sæpius pro digno, atque excellenti in quacunque re ponatur. Liv. *Nobilis ille clade Romanâ locus*. Aliquando idem est quod notus. Ter. *Mea est potens, procax, magnifica, sumptuosa*, nobilis. 18 Regionibus. 19 Quasi ἄμ, id est, *circùm*, id est, undique sacri. 20 Locum. 21 Umbrosum. 22 Existens medio vallis. 23 Cum fragore decurrens. 24 Inter saxa. 25 Confracto. 26 Amnis rapidus. 27 Hiatus unde spirare possint. 28 Vi serumpente. 29 Fluvio illo infernali. 30 Gravi odore pestem adferentes. 31 Refert. 32 Quibus faucibus abscondita Furia infernalis Alecto. Per specum hunc, fauces pestiferas & spiracula Ditis ad inferos remeasse Furiam dicit Poëta. 33 Recreabat, & a tristitia relevabat: quippe quod cœlo ac terræ sua præsentia fuisset onerosum & grave. 34 Nihilominus, quanquam Furia jam discesserat. 35 Dum Alecto abiret. 36 Saturni filia Juno finivit ac perfecit bellum. Metaphora ab ædificatoribus petita, qui, absoluto ædificio, fastigium aliquod solent imponere. 47 Latini sc. id est, Laurentum. 38 Conflictu, prælio. 39 Filium Tyrrhi. 40 Fœde Interempti ac cruentati, dum se medium offerret paci. 41 Senioris.

In-

Inplorantque [1] deos, [2] obtestanturque [3] Latinum.
Turnus adest, medioque in crimine [*] caedis & [4] igni
Terrorem [5] ingeminat: [6] Teucros [7] in regna vocari,
Stirpem [8] admisceri Phrygiam; se [9] limine pelli.
[10] Tùm quorum [11] attonitae Baccho [12] nemora avia matres
Insultant [13] thyasis ([14] neque enim leve nomen Amatae)
Undique collecti [15] coëunt, [16] Martemque fatigant.
[17] Ilicet [18] infandum cuncti contra [19] omina bellum,
Contra [20] fata deûm [21] perverso [22] numine poscunt.
Certatim regis circumstant tecta Latini.
[23] Ille, velut pelagi [24] rupes inmota, [25] resistit:
Ut pelagi [26] rupes, magno veniente [27] fragore,
Quae sese, multis [28] circùm latrantibus undis,
[29] Mole tenet, scopuli nequicquam & [30] spumea circùm
Saxa fremunt, [31] laterique [32] inlisa refunditur [33] alga.
Verùm ubi nulla [34] datur [35] caecum [36] exsuperare potestas
Consilium, & saevae [37] nutu Junonis [38] eunt res;
[39] Multa deos aurasque [40] pater testatus [41] inanis,
[42] Frangimur heu [43] fatis, inquit, ferimurque [44] procellâ!
Ipsi has [45] sacrilego [46] pendetis sanguine poenas,
O miseri. Te, Turne, nefas, te triste [47] manebit

1 Deorum auxilium. 2 Citant in testem acti. 3 Qui Trojanis pacem in Latio dederat. * In calore cædis, id est, cum pugna & injuria recens facta esset. 4 Al. *igni*, id est, furore & seditionis impetu. 5 Multiplicat. 6 Et asserens Trojanos, &c. 7 Quasi exules & perditos. 8 Fortibus Latinis. 9 Suo. 10 Insuper illi juvenes. 11 Stupefactæ Bacchanalia celebrando cum Amatâ. 12 Per nemora remota ab omni via. 13 Choreis, saltationibus. *Thyasus* enim saltatio dicitur, quæ Baccho exhibebatur. Eclog. 5. *thyasos inducere Baccho*. 14 Quia nomen Amatæ non erat parvi momenti inter matronas. 15 Conveniunt. 16 Et prælium incendunt, stimulant, aut belli causas quærunt. 17 Statim 18 Detestandum. 19 Prodigia apum, & flammæ in Lavinia visæ. 20 Oracula ac responsa Fauni. 21 Irato. 22 Junonis. 23 Latinus. 24 Scopulus qui aquis feritur, sed non movetur. 25 Petitionibus illorum. 26 Sc. *est immota*. 27 Collisione aquarum. 28 Sonitum latratui similem in circuitu facientibus. 29 Magnitudine & vi sua sustentat. 30 Spumis perfusa. 31 Ad latus. 32 Violentia aquarum avulsa. 33 Herba, quæ nascitur in aquis marinis. 34 Latino. 35 Cæci populi, bella poscentis. 36 Qua superet, vincat. 37 Ex voluntate. 38 Procedunt. 39 Multum. 40 Latinus. 41 Quas frustrà testatus erat. 42 Utcunque firmus, uti pelagi rupes, frangor tamen, & tanquam navis, vi tempestatis victa, auferor. 43 Quæ dixerant Laviniam fore claram, sed exitialem populo. 44 Impetu populi furentis. 45 Vos sacrilegi, quia sacris Deorum prodigiis & oraculis adversati bella parabant. 46 Persolvetis. 47 Exspectabit. Horat. *Omnes una manet nox*.

[1] Supplicium ; votisque deos [2] venerabere [3] seris.
Nam mihi [4] parta quies , [5] omnisque in limine portus :
[6] Funere felici spolior. Nec plura locutus
[7] Sepsit se tectis , rerumque reliquit habenas.
[8] Mos erat [9] Hesperio in Latio , [10] quem [11] protenùs urbes
Albanae coluêre sacrum , nunc maxima rerum
Roma [12] colit, [13] cum prima movent in proelia Martem,
Sive [14] Getis inferre [15] manu [16] lacrimabile bellum ,
Hyrcanisve , [17] Arabisve parant , seu tendere ad Indos,
[18] Auroramque sequi , Parthosque reposcere [19] signa.
[20] Sunt [21] geminae belli portae , (sic [22] nomine dicunt)
Relligione [23] sacrae, & saevi formidine [24] Martis :
Centum aerei [25] cludunt [26] vectes , [27] aeternaque ferri
Robora : nec [28] custos [29] absistit limine [30] Janus.
[31] Has , ubi [32] certa sedet patribus sententia [33] pugnae ,
Ipse [34] Quirinali trabeâ [35] cinctuque Gabino
[36] Insignis [37] reserat stridentia limina Consul ;
[38] Ipse [39] vocat pugnas : sequitur tùm cetera [40] pubes:

1 Nempe mors ignominiosa. 2 Precabere. 3 Nimium tarde susceptis. 4 Vicinæ mortis beneficio, nam jam senex sum. 5 Securitas omnis vitæ est mihi in promptu & proximo , id est , ego in portu navigo , atque extra omne periculum & in tuto sum. Metaphora à navigantibus sumpta. 6 Ego careo tantùm pompâ regali , quam more felicium in pace moriens habere possem. 7 Recepit se in tecta sua , & absolvit se à gubernaculo Reipublicæ , cum videret neminem fere sibi obtemperantem 8 Vetus institutum. 9 Quod est in Hesperiâ. Nam duo Latia fuerunt. 10 Morem. 11 Continuò , perpetuò. 12 Observat istum morem nunc, cum hæc scriberet Poëta. 13 Cum prima prælia cum novis hostibus commissuri sunt. 14 Scythiæ populis animosis qui hodie *Tartari* dicuntur. 15 Exercitu. 16 Quod matres multis lachrymis detestentur 17 Vel Arabiæ populis. 18 Populos ad orientem habitantes. 19 Vexilla, Crasso & Antonio à Parthis adempta : quæ posteà Parthi Augusto sponte remiserunt. 20 Romæ. 21 Duæ. 22 Nominant eas. 23 Observandæ. 24 Belli aut Dei. 25 Eas. 26 Instrumenta , quibus portæ clausæ vel januæ adversus vim muniuntur. 27 Et repagula fortia ex ferro inconsumptibilia. Lucret. 2. l. *& duri robora ferri.* 28 Portarum belli. 29 Semper adest. 30 Index pacis & belli , apertus, significabat in armis esse civitatem ; clausus , pacatos esse omnes populos. Liv 1. l. Hinc Janus *Patulcius* , hinc *Clusius* cognominabatur Vide quæ nos ad Flor. p. 19. & Flor. l. 2. c. 3. & l. 4. c. 12. 31 Portas belli. 32 Confirmata est & placet Senatoribus. 33 Pugnandi 34 Quali utebatur postea Quirinus , id est , Romulus, primus Rom. rex , regiâ sc. purpureâ, cui admistum est aliquid albi: supra. 35 Vestitu , sc. toga sic in tergum rejectâ , ut ejus lacinia revocata hominem cingeret: à Gabiis mos ortus , quorum cives ad subitaneum bellum ita cincti exilierunt , redieruntque victores. 36 Præter alios redimitus. 37 Retrò seram trahit, aperit, 38 Consul. 39 Indicit bellum. 40 Multitudo juvenum.

Aereaque [1] adſenſu [2] conſpirant [3] cornua rauco.
[4] Hoc & tùm [5] Aeneadis indicere bella Latinus
[4] More jubebatur, [6] triſtisque [7] recludere portas.
[8] Abſtinuit tactu pater, [9] averſusque [10] refugit
[11] Foeda miniſteria, & [12] caecis ſe condidit [12] umbris.
Tùm [13] regina deûm caelo delabſa, [14] morantis
Inpulit ipſa manu portas, & [15] cardine verſo
Belli [16] ferratos rupit [17] Saturnia poſtes.
[18] Ardet [19] inexcita Auſonia, atque inmobilis ante.
Pars [20] pedes ire parat [21] campis; [22] pars arduus altis
[23] Pulverulentus equis [24] furit: [25] omnes arma requirunt.
Pars [26] levis clipeos, & [27] ſpicula lucida [28] tergent
[29] Arvinâ pingui, [30] ſubiguntque in [31] cute ſecuris:
[32] Signaque ferre [33] juvat, ſonitusque audire tubarum.
Quinque [34] adeò magnae [35] poſitis incudibus urbes
[36] Tela novant, [37] Atina potens, [38] Tiburque [39] ſuperbum,
[40] Ardea, [41] Cruſtumerique & [42] turrigerae [43] Antemnae.
[44] Tegmina tuta cavant capitum, [45] flectuntque [46] ſalignas
Umbonum cratis: alii [47] thoracas aënos.

1 Sono aſſenſum ſignificante. 2 Simul inflantur. 3 Tubæ. 4 Quem Roma obſervavit. 5 Trojanis ſub Æneâ militantibus. 6 Triſtis belli indices. 7 Aperire. 8 Latinus noluit attingere portas ad eas aperiendas. 9 Indignatus. Al. *adverſus*, ideſt, repugnans voluntati populi. 10 Vitavit 11 Impia, ſceleſta: quia contra fœdus Æneæ datum. 12 Locis tenebroſis in regia ſua, ibi videri non poterat. 13 Juno. 14 Non apertas ſtatim, ſed quaſi cunctantes & obſtantes. 15 Ferramento, ſuper quod volvitur janua, quod eſt quaſi cor januæ, inverſo. 16 Ferro munitos. 17 Saturni filia Juno portas è cardinibus evellit. 18 Ardore bellico. 19 Non excita, ſed quieta Italia. 20 Pedeſtris. 21 Per campos. 22 Alii ſublimes in equis. Adſenſum, non ad vocem, reſpexit. 23 Plenus pulvere. 24 Furenti ſimilis per campos vehitur. 25 Tam pedites, quam equites. 26 Politos, glabros 27 Ferra ſpiculorum, quæ tergendo efficiunt lucida. 28 Abſtergunt. 29 Pinguedine duriuſcula, quæ eſt inter carnem & cutem. 30 Acuunt 31 Lapide duriſſimo ad acuendum apto. 32 Vexilla. 33 Delectat omnes. 34 Valde. Recenſet urbes, quæ Turnum ad belli auſpicia ſunt ſecutæ 35 Inſtrumentis ferreis, ſuper quæ fabri ferrum cudunt, diſpoſitis ad novanda tela. 36 Arma parant ad bellum inſtruunt, quia diu arma reliquerant. 37 Urbs Campaniæ 38 Vetuſtiſſimum in Sabinis oppidum. 39 Prolepſis reſpiciens tempora Romana. Cum enim à Senatu auxilia poſcerent Tiburtes commemoratis ſuis beneficiis, & quaſi bene meritis debita, tulerunt reſponſum, *Superbi eſtis*: *vel*, quia in monte ſitum Hor. *Tiburque ſupinum*: & *Tiburis arces*, 40 Latii oppidum. 41 Cruſtumerium: in Sabinis oppidum. 42 Turribus inſignitæ. 43 Oppidum à Latinis conditum cis Anienem, unde nomen, *ante amnem poſita* 44 Galeas, capita tutantes, cavas faciunt. 45 In uſum ſcutorum, quæ teguntur corio. 46 E ſalice. 47 Munimina pectorum.

Aut

Aut [1] levis ocreas [2] lento [3] ducunt argento.
[4] Vomeris [5] hùc, & [6] falcis honos, hùc [7] omnis aratri
[8] Cessit amor: [9] recoquunt patrios fornacibus ensis.
[10] Classica [11] jamque sonant: [12] it bello tessera signum.
Hic [13] galeam [14] tectis [15] trepidus rapit: ille [16] frementis
[17] Ad juga cogit equos; clipeumque, [18] auroque trilicem
Loricam induitur; [19] fidoque accingitur ense.
[20] Pandite nunc [21] Helicona, [22] deae, [23] cantusque movete,
Qui [24] bello exciti reges, quae [25] quemque secutae
Complerint campos acies; quibus Italia jam tùm
Floruerit terra alma viris; quibus [26] arserit armis.
Et [27] meministis enim, divae, & memorare potestis:
Ad nos vix [28] tenuis famae perlâbitur aura.
[29] Primus init bellum [30] Tyrrhenis [31] asper ab oris
[32] Contemtor divûm Mezentius, [33] agminaque [34] armat.
[35] Filius [36] huic juxtà Lausus, quo pulchrior alter
Non fuit, [37] excepto Laurentis corpore Turni.
Lausus, equûm [38] domitor, debellatorque ferarum,
Ducit [39] Agyllinâ [40] nequicquam ex urbe secutos
Mille viros; dignus, [41] patriis qui laetior esset

1 Polita tibiarum munimina. 2 Flexibili & tenui. 3 Obducunt & ornant. 4 Ferramenti aratri, quo sulci fiunt; ita dicti, quod terram *vomat*, id est, eruat. 5 Ad has urbes. 6 Ferramenti adunci, quo segetes & herbæ secantur, vites & arbores putantur. 7 Omnium agriculturæ instrumentorum. 8 Traductus est, ut fierent hæc arma. 9 Coquendo instrumenta rustica in fornacibus faciunt enses, quibus pro more patriæ in bello uti solent. 10 Tubæ, quibus ad pugnam datur signum 11 Paratis armis. 12 Symbolum seu signum bellicum, quod habent milites inter se, ut dignoscantur ab hostibus exploratoribus, vel nomine, vel aliquo signo, procedit ad bellum gerendum. 13 Cassidem. 14 Sc. *suis*, ad quæ pendebat. 15 Festinus, properè hùc illuc discurrens 16 Clangore bellico. 17 Sub juga impellit, id est, ut juga ferant. 18 Tria licia, id est, tres ordines annulorum habentem, quorum unus ordo erat ex aureis annulis. 19 Cui confidit, aut qui virum fortem non deserit. 20 Aperite. Catalogum ducum, qui Turni arma secuti fuère, contexturus, iterat invocationem ad Musas. 21 Montem Bœotiæ, Musis sacrum. 22 O Musæ, Deæ Poëtarum. 23 Et instigate me ut cantu manifestem. 24 Ad bellum excitati sint. 25 Regum 26 Resplenduerit: *vel*, quorum armorum amore flagraverit; *vel*, quibus armis ardenter præliata sit Italia. 27 Estis enim filiæ Mnemosynes. 28 Modicus rumor labendo venit. 29 Præcipuus. 30 A regionibus Etruscis. 31 Ferox in Latinos hostes. 32 Quia suis imperavit ut sibi offerrent primitias Diis debitas. 33 Quas duxit. 34 Armis instruit. 35 Ejus. 36 Juxta hunc Mezentium, patrem suum. 37 Excepto Turno. Hellen. 38 Ad habitum gubernator. 39 Agylla oppidum Etruriæ, eadem cum Cære. 40 Frustrà. Statim enim perierunt in bello una cadente duce. 41 Qui pareretur imperia patris benignioris, qui non esset contemptor Divûm.

Imperiis, & cui pater haud Mezentius esset.
Post [1] hos insignem [2] palmâ per gramina currum,
[3] Victoresque ostentat equos, [4] satus Hercule pulchro
Pulcher [5] Aventinus: [6] clipeoque [7] insigne paternum
Centum angues, cinctamque gerit serpentibus Hydram:
Collis Aventini [8] silvâ [9] quem [10] Rhea sacerdos
[11] Furtivum partu sub luminis edidit oras,
[12] Mixta deo mulier, postquam Laurentia victor,
[13] Geryone [14] exstincto, [15] Tirynthius attigit arva,
[16] Tyrrhenoque [17] boves in [16] flumine lavit [18] Iberas.
[19] Pila manu, [20] saevosque [21] gerunt in bella [20] dolones:
Et [22] tereti pugnant mucrone [23] veruque Sabello.
[24] Ipse [25] pedes [26] tegumen torquens immane leonis,
[27] Terribili inpexum saetâ, cum dentibus albis
Indutus [28] capiti, [29] sic [30] regia tecta subibat,
[31] Horridus, [32] Herculeoque humeros innexus amictu.
Tùm [33] gemini fratres [34] Tiburtia moenia linquunt,
[35] Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,
Catillusque, [36] acerque Coras, [37] Argiva juventus;
Et primam ante aciem densa inter tela [38] feruntur.
[39] Ceu duo [40] nubigenae cùm vertice montis ab alto
Descendunt Centauri, [41] Homolen [41] Othrymque [42] nivalem

1 Mezentium & Lausum. 2 Quo n graminibus victoriam obtinuerat. Qui vicerant in curuli certamine. Progenitus. De catalogi hujus arificio fabulisque vero miscendis, ide Macrob. 5. l. Sat. c 16. In ib. enim Aventini, ex Hercule & heâ nati, respicit ad historiam Romuli & Remi, qui Marte & Iliâ geiti. 5 Cui à sylva collis *Aventini*, ubi natus est, nomen inditum ait. 6 In clypeo. 7 Ornamenta arma patris sui Herculis 8 In lva. 9 Aventinum. 10 Ilia, Nuitoris Albani regis filia. 11 Furre conceptum peperit & eduxit in unc mundum. 12 Quæ, cum mu'r esset, commissa erat seu concuerat cum Hercule. Τῷ θεῷ μιγεῖσα ῃ. 13 Rege Hispaniæ, qui tria itur habuisse corpora. 14 Interto. 15 Hercules à *Tirynthia*, pido Argis vicino, ubi nutritus est. Tibride. 17 Vaccas, Geryoni mptas. 18 Hispanas. 19 Tela longa. 20 Flagella dolosa & formidanda, quia sunt baculi, in quibus mucrones inclusi sunt. 21 Subditi ejus. 22 Longo & rotundo. 23 Veru vel veruto, quali Sabini uti solebant, cui teres mucro. 24 Aventinus, dux eorum. 25 Pedibus, non equo, incedens: ut imitaretur Herculem patrem, qui pedibus lustravit orbem terrarum. Hercules enim semper pedes incessit. 26 Pellem circum se sustinens. 27 Villosum duro pilo & terribili. 28 Ad caput usque: *vel*, pro munimento capitis. 29 In talibus armis. 30 Domum regis 31 Tremendus. 32 Quali Hercules uti solebat. 33 Duo & æquales. 34 Tibur oppidum. 35 Sui. 36 Strenuus. 37 Quæ ex Græcia huc venerat, filii sc. Amphiarai, qui ab Argis huc vecti Tibur condiderunt. 38 In equis. 39 Quemadmodum feruntur. 40 Ex nube geniti. 41 Thessaliæ montes. 42 Nive oppletum.

Linquentes cursu rapido: dat [1] euntibus ingens
Silva locum, & magno cedunt virgulta fragore.
[2] Nec Praenestinae fundator [2] defuit urbis,
Volcano genitum pecora inter [3] agrestia regem,
Inventumque [4] focis omnis quem credidit aetas,
[5] Caeculus. Hunc [6] legio latè comitatur [7] agrestis:
Quique [8] altum [9] Praeneste viri, quique arva [10] Gabinae
Junonis, [11] gelidumque [12] Anienem, & [13] roscida rivis
[14] Hernica saxa [15] colunt; quos [16] dives Anagnia pascis,
[17] Quos, [18] Amasene [19] pater. Non [20] illis omnibus arma,
Nec clipei, [21] currusve [22] sonant. [23] Pars maxima [24] glandes
[25] Liventis plumbi [26] spargit: [27] pars [28] spicula gestat
Bina manu, fulvosque lupi de pelle [29] galeros
[30] Tegmen habent [31] capiti: [32] vestigia nuda sinistri
[33] Instituêre pedis; [34] crudus tegit [35] altera pero.
At Messapus, equûm domitor, [36] Neptunia proles,
Quem neque [37] fas [38] igni cuiquam, [39] nec sternere ferro,
[40] Jam pridem [41] resides [42] populos, [43] desuetaque bello
Agmina, in arma vocat subitò, [44] ferrumque retractat.

1 Illis celeriter descendentibus. 2 Adfuit cum reliquis. 3 In agro pasci solita. 4 Locis, ubi ignis fovetur. 5 A parvis oculis sic dictus. 6 Certa multitudo. 7 Quia agrestium rex erat 8 Editum, in monte situm. 9 Italiæ oppidum. 10 Quæ Gabiis colitur. 11 Frigidum quia per sylvas defluentem. 12 Fluvium, è montibus Trebanorum labentem. 13 Fluviis præterfluentibus irrigata. 14 Loca montosa & saxa, quæ *Hernæ* à Sabinis dicuntur. 15 Incolunt. 16 Fertilis urbs. 17 Sc. *pascis irrigas*. 18 *Amasenus* Campaniæ fluvius est. 19 Nympharum sc. id est, aquarum. 20 Hernicos describit ab armorum genere, & prodeundi ad bellum consuetudine. 21 Quibus commeatum aut arma ferant. 22 Id est, illi omnes non ferunt secum arma, &c. ut cæteræ nationes. 23 Funditores sc. 24 Globulos. 25 Livorem inducentis. 26 E funda 27 Eorum. 28 Jacula. 29 Pileos rotundos. Dicitur etiam *hoc Galerum* 30 Ut sint vestimentum. 31 Suo. 32 Pede sinistro nudo pugnare instituerunt. Hernicos, ab Ætolis oriundos, ad ipsorum morem μονοκρήπιδας producit. Macrob. vide l. 5. Sat. c. 18. 33 Habent sinistros pedes nudos. 34 E crudo corio factum calceamentum rusticum dextrum pedem vestit. 35 Vestigia dextri pedis. 36 Neptuni filius: quia per mare in Italiam venit. Sic enim mari advectos aliunde appellabant. 37 Erat. 38 Quia Dei aquarum filium. 39 Id est, qui neque ferro, neque igni extingui poterat. 40 Jam à plusculis temporibus. 41 Ab armorum exercitio. 42 Etruscos. 43 Aliena à consuetudine bellandi. 44 Et iterùm sive denuò tractat arma ferrea, quæ tractare desueverat.

[1]Hi [2] Fescenninas acies, [3] aequosque [4] Faliscos,
Hi [5] Soractis [6] habent arces [7] Flaviniaque arva,
Et Cimini [8] cum monte lacum, lucosque [9] Capenos.
Ibant [10] aequati numero, [11] regemque canebant:
[12] Ceu [13] quondam [14] nivei liquida inter nubila [15] cycni,
Cùm sese è pastu referunt, & longa [16] canoros
Dant per colla [16] modos, [17] sonat [18] amnis, & [19] Asia longè
[20] Pulsa palus.
[21] Nec quisquam [22] aeratas acies ex agmine tanto
Misceri putet: [23] aëriam sed gurgite ab alto
[24] Urgueri volucrum [25] raucarum ad litora [25] nubem.
Ecce, [26] Sabinorum prisco de sanguine magnum
Agmen [27] agens Clausus, magnique ipse agminis instar:
[28] Claudia nunc à quo [29] diffunditur & [30] tribus & [31] gens
Per Latium, [32] postquam in partem [33] data Roma Sabinis.
[34] Unà ingens [35] Amiterna cohors, priscique [36] Quirites,
[37] Ereti [38] manus omnis, [39] oliviferaeque Mutuscae:

1 Populi Messapo subditi. Enumerat populos, quos secum sub suis signis ad bellum traxit Messapus. 2 A Fescennia, Tusciæ opp. Epithalamio, ab eâ invento, nobili. 3 Justos à quibus Romani acceperunt jura fecialia & supplementa 12 tabularum: *vel*, à sanctitate, quâ tuti per ardentes prunas illæsi incedebant. Æn. 4 Ex Faliscâ Etruriæ urbe. 5 Montem Soracte in Faliscis Apollinis templo clarum 6 Incolunt. 7 Flavina Etruriæ oppidum sub Soracte monte. 8 Qui est juxtà montem. 9 Capena, oppidum non longè à Faliscis & Soracte. 10 In pares ordines & numeros digesti. 11 Messapum Neptuni filium. 12 Plausum ac fremitum militum, regem Messapum canentium, cygnorum à pastu clangori comparat. 13 Aliquando. 14 Candore nivali. 15 Canunt 16 Modulos bene sonantes more canentium 17 Resonat 18 Cayster Asiæ minoris fluvius, juxta quem canunt. 19 Ad differentiam regionis. 20 Repercussa à sono cygnorum. 21 Qui dictos viros audirent canentes regem, non putaret eos esse armatos, nec bellicos: sed putaret, &c. 22 Æreis armis tectas. 23 In aëre volantem. 24 Depelli. 25 Cygnorum gregem, quorum vox dulciter raucescit. 26 Populorum Italiæ non longè à Roma 27 Conducens 28 Claudiorum, qui Romæ nobiles erant. 29 Multiplicatur diffundendo in diversas familias. 30 Quæ olim fuerunt divisæ à Romulo in tres partes. 31 Progenies. 32 Postquam Sabini donati sunt civitate Romanâ. Respicit tempora Romana: conciliatos à feminis Sabinis Romanos & Sabinos, indè initam pacem & fœdus, urbem datam. 33 Data est à Romulo. 34 Enumerat populos Lausum secutos. 35 Ex Amiterno oppido. 36 Sabini, à quibus & Romani dicti Quirites. 37 Oppidi Sabinorum, non procul à Tiberi in colle siti. 38 Multitudo. 39 Multum olearum ferentis.

Qui [1] Nomentum urbem, qui [2] Rosea rura Velini,
Qui [3] Tetricae horrentis rupes, montemque Severum,
[4] Casperiamque [5] colunt, [6] Forulosque, & [7] flumen [8] Himellae:
Qui Tiberim [9] Fabarimque bibunt, quos frigida misit
[10] Nursia, & Hortinae classes, populique Latini:
Quosque [11] secans [13] infaustum [14] interluit [15] Allia nomen:
[16] Quàm multi Libyco volvuntur [17] marmore fluctus,
Saevus ubi [18] Orion hibernis [19] conditur undis,
Vel cùm sole [20] novo [21] densae torrentur [22] aristae
Aut [23] Hermi campo, aut Lyciae [24] flaventibus arvis;
[25] Scuta sonant, pulsuque pedum tremit excita tellus.
[26] Hinc [27] Agamemnonius, Trojani nominis hostis,
[28] Curru jungit Halesus equos, [29] Turnoque feroces
Mille [30] rapit [31] populos: vertunt [32] felicia Baccho
Massica qui [33] rastris, & quos de collibus altis
[34] Aurunci [35] misêre patres, [36] Sidicinaque juxta
Aequora, quique [37] Cales linquunt, amnisque [38] vadosi
Accola Volturni, pariterque [39] Saticulus [40] asper,
[41] Oscorumque [42] manus. [43] Teretes sunt aclides illis
Tela: sed [44] haec [45] lento mos [46] est aptare flagello.

1 Oppidum in Latio. 2 Rosea, campus Reatini agri fertilissimus prope Velinum fluvium. Al. *roscida*, id est, multo rore versusa. 3 Tetricum & Severum, montes in Sabinis ardui & asperi: à quibus homines tristes ac severi *Tetrici* dicuntur. 4 Oppidum Sabinorum. 5 Incolunt 6 *Foruli* Sabinorum oppidum: ab eo *Forenses*. 7 Prope Casperiam. 8 Himellam Sic supra, *Urbem Buthroti*. 9 Qui & *Farsarus* dictus, hodiè *Farsa*. 10 Antiqua Sabinorum urbs. 11 Ex Hortâ vel Hortano Etruriæ oppido milites sive equites in classes divisi. 12 Dividens eos per medium. 13 Propter cladem Romanorum apud eum fluvium à Gallis Senonibus acceptam 15. Kal. August. Brenno duce: qui dies est & infaustus. 14 Inter medios alluendo fluit. 15 Fluvius non longe ab urbe est. 16 Simul venerunt, *quam*, &c. 17 Mari marmorei coloris: ut aliquoties suprà, & præcipue v.28. h. l. 18 Sidus Orionis, ortu & occasu nimbosum. 19 Absconditur. 20 Recens orto, aut in principio æstatis. 21 Crebræ. 22 Spicæ. 23 In campo, quem Hermus, fluvius Lydiæ, irrigat. 24 Propter aristas. 25 Tam multa scuta eorum, qui in bellum congressuri sunt. 26 Post hos. 27 Agamemnonis dudum partes secutus: Agamemnonis comes vel nothus. 28 Ad currum. 29 In auxilium Turni. 30 Raptim colligit, adducit. 31 Campanos sc. Auruncos, Sidicinos, Cilenos, Vulturni fl. accolas, Saticulos, Oscos. 32 Fertiles vino montes Massicos in Campaniâ. 33 Instrumentis dentatis, glebis confringendis idoneis. 34 Antiquissimi Italiæ populi. 35 In auxilium Turni. 36 Ab oppido Sidicino dicta. 37 Campaniæ oppidum. 38 Vadis pleni. 39 Campaniæ populi. 40 Moribus. 41 Populorum Italiæ. 42 Multitudo. 43 Tela ansata, quæ fune religata post inflictum vulnus retrahuntur in longum, sunt Oscis pro telis. 44 Has Aclides. 45 Flexibili. 46 Illis.

[1] Lac-

[1] Laevas [2] caetra tegit; [3] falcati [4] comminùs [5] enses.
[6] Nec tu carminibus nostris indictus abibis,
[7] Oebale: quem generasse Telon [8] Sebethide nymphâ
Fertur, [9] Teleboûm Capreas cùm regna teneret
Jam senior: [10] patriis sed non & [11] filius arvis
Contentus, latè jam tùm [12] ditione premebat
[13] Sarrastis [14] populos, & quae rigat [15] aequora [16] Sarnus,
Quique [17] Rufras [18] Batulumque tenent, atque arva [18] Celennae,
Et quos [19] maliferae [20] despectant moenia [21] Abellae:
[22] Teutonico ritu soliti torquêre [23] cateias:
[24] Tegmina quis capitum raptus de subere cortex:
[25] Aerataeque micant peltae, micat aereus ensis.
Et te [26] montosae misère in proelia [27] Nersae,
Ufens, insignem famâ & [28] felicibus armis:
[29] Horrida praecipuè [30] cui gens, adsuetaque [31] multo
Venatu nemorum, [32] duris [33] Aequicula glebis
Armati terram [34] exercent, semperque [35] recentis
Convectare [36] juvat praedas, & vivere [37] rapto.
Quin & [38] Marrubiâ [39] venit de gente sacerdos,
[40] Fronde super galeam & felici comtus olivâ,
Archippi regis [41] missu, fortissimus Umbro:
[42] Vipereo generi, & graviter spirantibus [43] hydris,

1 Sinistras partes corporum eorum. 2 Scutum breve loreum, quo tunc utebantur Hispani & Afri. 3 Incurvi. 4 De propè, quasi cum manibus. 5 Tegunt manus dextras. 6 Carmina nostra te quoque dicent 7 Rex Laconum: à quo regio *Oebalia*. 8 Sc. ex. Sebethus fl. Campaniæ prope Neapolim 9 Teleboarum. Syncope. *Teleboæ* Ætoliæ populi fuerunt. 10 Paternis. 11 Oebalus. 12 Imperio. 13 Sarni montis accolas. 14 Enumerat populos, quos sub suam ditionem redegerat Oebalus 15 Agros planos. 16 Campaniæ fluvius, è monte Sarnio oriens. 17 Opp. in finibus Hirpinorum, ultra Apenninum. 18 Oppida in Samnio, prope Campaniam. 19 Multa mala adferentis. 20 Deorsum inspectando vident. 21 Oppidum suprà fontes Literni fl. malis Punicis nobile 22 More Teutonum, quòd hi in bello hujusmodi telis uti soleant. 23 Tela Gallica & Germanica. 24 Quibus galeæ erant factæ è recenti subere, id est, de arbore illâ, cujus cortex facile flectitur. 25 Ex quibus scuta brevia æreis laminis tecta resplendent. 26 In montibus positæ. 27 Cives urbis Nersæ. 28 Quibus feliciter uti solebas. 29 Aspera cultu. 30 Ufenti. 31 Frequenti venatione. 32 Ad colendas duras glebas. 33 Oppidum Æquorum, qui quotannis rebelles, semper raptores. 34 Colunt. 35 Recenter raptas. 36 Delectat eos. 37 Ex rapinâ. 38 Marrubium urbs, caput Marsorum 39 In prælia. 40 Oleaginâ fronde undique comptâ coronatus uti sacerdos. *Undique decerpta frondem præponere olivæ.* Hor 1 l. Od. 7 Sed variatur lectio 41 Ex missione. 42 Viperis, id est, terrenis serpentibus. 43 Serpentibus aquaticis.

[1] Spargere qui somnos [2] cantuque [3] manuque solebat,
[4] Mulcebatque [5] iras, & [6] morsus [7] arte [8] levabat.
Sed non [9] Dardaniae [10] medicari [9] cuspidis ictum
[11] Evaluit; neque eum juvêre [12] in volnera cantus
Somniferi, & [13] Marsis quaesitae in montibus herbae.
Te nemus Anguitiae, [14] vitreâ te [15] Fucinus undâ,
Te liquidi flevêre lacus.
Ibat & [16] Hippolyti proles pulcherrima [17] bello
[18] Virbius: [19] insignem quem mater Aricia misit,
Eductum [20] Egeriae [21] lucis, [22] Hymettia circùm
Litora, [23] pinguis ubi & [24] placabilis ara Dianae.
Namque [25] ferunt [26] famâ Hippolytum, postquam [27] arte [28] novercae
[29] Occiderit, [30] patriasque explêrit [31] sanguine poenas
[32] Turbatis [33] distractus equis, ad sidera rursus
[34] Aetheria & [35] superas caeli venisse sub auras,
[36] Paeoniis [37] revocatum herbis & amore [38] Dianae.
[39] Tùm pater omnipotens, aliquem [40] indignatus ab umbris
Mortalem infernis ad lumina surgere vitae,
Ipse [41] repertorem medicinae talis & artis
Fulmine [42] Phoebigenam [43] Stygias detrusit in undas.
At [44] Trivia Hippolytum [45] secretis [46] alma recondit
Sedibus, & nymphae Egeriae [47] nemorique [48] relegat:
Solus ubi in in silvis Italis [49] ignobilis [50] aevum

1 Conficere, infundere. 2 Incantatione. 3 Herbis potentibus. 4 Sedebat. 5 Viperarum & hydrarum. 6 Serpentinos. 7 Medica. 8 Curabat & tollebat. 9 Teli Trojani, quo occisus est. 10 Medice curare. 11 Ad plenum nequivit. 12 Contra. 13 Quibus gens Marsorum multum potest. 14 Habens aquam vitrei coloris. 15 Opp. apud ipsum lacum Fucinum in Marsis, id est, *Luco*. 16 Thesei ex Hippolyta Amazone filii, qui novercæ injuriâ miserè interiit 17 Ad bellum. 18 Primò, *Demophoon* dictus est: ab equis discerptus, *Hippolytus*: ab Æsculapio restitutus vitæ, *Virbius*. 19 Clarum & nobilem. 20 Nymphæ, cum quâ Numa nocturnos congressus simulavit 21 Sylvis. 22 Hymetii fluminis. 23 Sacrificio pecudum. 24 Mitis, & non gaudentis sanguine humano 25 Plurimi. Digreditur ad fabulam Hippolyti: quam vide apud Ovid. Met. 15. 26 Ex relatu aliorum. 27 Fraudulenta insimulatione 28 Phœdræ, Minois filiæ. 29 Mortuus fuerit. 30 A patre Theseo illatas 31 Vitâ suâ. 32 Consternatis, attonitis. 33 In diversa tractus & dissolutus. 34 Cœlestia. 35 Revixisse. 36 Medicinalibus, a *Paone*, Deorum medico. 37 In vitam. 38 Amitæ Æsculapii, qui eum in vitam revocavit. 39 Deinde. 40 Ægrè ferens. 41 Æsculapium. 42 Æsculapium Phœbo genitum. Phœbi filium. Al. *pænigenam*, id est, Coronidis matris pœnâ natum. 43 Infernales. 44 Diana. 45 Ne à Jove prosterneretur. 46 Vitæ ejus altrix. 47 Egeriæ sacro. 48 Segregatum ab aliis commendat. 49 Ignotus, latens, incognoscibilis. 50 Reliquum vitæ suæ tempus transigeret.

Exi-

Exigeret, [1] versoque ubi nomine [2] Virbius esset.
Unde etiam templo [3] Triviae lucisque [4] sacratis,
[5] Cornipedes [6] arcentur equi; quòd [7] litore [8] currum
Et [9] juvenem [10] monstris pavidi effudêre marinis.
[11] Filius [12] ardentis [13] haud secius [14] aequore campi
[15] Exercebat equos, [16] curruque in bella ruebat.
[17] Ipse inter [18] primos praestanti corpore Turnus
[19] Vertitur arma tenens, & toto vertice [20] suprà est.
[21] Cui [22] triplici crinita jubâ galea alta [23] Chimaeram
Sustinet, [24] Aetnaeos efflantem faucibus ignis.
[25] Tam magis [26] illa fremens, & [27] tristibus [28] effera flammis,
[29] Quàm magis effuso crudescunt sanguine pugnae.
At [30] levem clipeum [31] sublatis cornibus [32] Io
Auro [33] insignibat, jam [34] saetis obsita, jam bos,
[35] Argumentum ingens, & [36] custos [37] virginis [38] Argus,
[39] Caelatâque [40] amnem fundens [41] pater Inachus [42] urnâ.
[43] Insequitur [44] nimbus peditum, [45] clipeataque totis
Agmina densentur campis, [46] Argivaque pubes,
[47] Auruncaeque manus, Rutuli, veteresque [48] Sicani,
Et [49] Sacranae acies, & [50] picti scuta [51] Labici:
Qui saltus, Tiberine, [52] tuos, sacrumque [53] Numici

1 Traducto ab eventu: sicut priùs *Hippolytus*, quia equis solutus. 2 Quasi *viribus* effectus. 3 Dianæ. 4 Triviæ. 5 Corneos pedes habentes. 6 Depelluntur. 7 Per litus. 8 Hippolyti. 9 Hippolytum, Thesei filium. 10 Consternati phocis, id est, vitulis marinis. 11 Hujus Hippolyti Virbii, ab equis in littore distracti. 12 Animosi. 13 Nihilominus, non segniùs, quamvis pater ab equis interemptus esset. 14 In planitie. 15 Agebat. 16 De quo pugnabat. 17 Dux & caput belli. 18 Principes viros 19 Versatur, hinc inde se rotans. 20 Præeminet supra reliquos. 21 Turno. 22 Habens quasi pro crinibus triplicem jubam, Τριφάλεια, galea insignis tribus conis seu cristis. 23 Chimæræ effigiem, ad terrorem. 24 Instar Ætnæ, montis Siculi, efflantem ignes sulphureos 25 Tantò. Sal. Quam *quisque pessimè facit*, *tam maximè tutus est*. 26 Chimæra est. 27 Tristitiam adferentibus. 28 Terribilis. 29 Quantò. 30 Politum, ob nitorem, vel Io nondum cornutam. 31 Depositis. 32 Inachi filia, olim in vaccam mutata. 33 Decorabat, ornabat. 34 Duris pilis tecta, obducta. 35 Cælatura hæc argumentum erat generis ducti ab Acrisio rege Argivorum, atque inde ab Inacho. 36 Additus à Junone, ne referri posset in formam priorem 37 Iûs. 38 Vir ille centum oculos habens. 39 Sculpta. 40 Aquam. 41 Puellæ. 42 Vase, quo aqua è puteis fluminibusve hauritur: quo significabatur Deus fluminis. 43 Turnum. 44 Copiosus exercitus, pulverulentam nubem excitans 45 Clypeis munita. 46 Ab Argis oriunda: Turnus enim è Græcis oriundus erat. 47 Et exercitus Auruncorum. 48 Siculi. 49 Sacranorum. 50 Habentes scuta depicta. 51 Latii populi a Glauco Libico oriundi, Minois filio: qui pictum generis suæ scutum primus in Italia ostendit. 52 Flumini suo vicinos. 53 Fluvii, in quem Æneas submersus dicitur.

Litus arant, Rutulosque [1] exercent vomere collis,
[2] Circaeumque jugum; quis Juppiter [3] Anxurus arvis
Praesidet, & viridi gaudens [4] Feronia luco:
[5] Quà [6] Saturae [7] jacet atra palus, [8] gelidusque per imas
Quaerit iter vallis, atque [9] in mare conditur [10] Ufens.
[11] Hos super advenit [12] Volscâ de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & [13] florentis aere catervas,
[14] Bellatrix. [15] Non illa colo, [16] calathisve Minervae
Femineas adsueta manus; [17] sed proelia [18] virgo
Dura [19] pati, cursuque pedum [20] praevertere ventos:
[21] Illa vel [22] intactae segetis per summa [23] volaret
Gramina, nec teneras [24] cursu laesisset [25] aristas:
Vel mare per medium, [26] fluctu suspensa [27] tumenti,
[28] Ferret iter, [29] celeris nec [30] tingeret aequore plantas.
[31] Illam omnis tectis agrisque [32] effusa [33] juventus,
Turbaque miratur matrum, & prospectat [34] euntem,
Attonitis [35] inhians animis: [36] ut [37] regius [38] ostro
Velet honos [39] levis [40] humeros, ut Fibula crinem
[41] Auro internectat; [42] Lyciam ut gerat ipsa pharetram,
Et [43] pastoralem [44] praefixa cuspide [45] myrtum.

1 Sulcant. 2 Circæum promontorium, à *Circe* denominatum. 3 Ανευ ξυρȣ, id est, *sine novacula*: quia adhùc imberbis. 4 Juno. 5 Parte, regione 6 Regionis. 7 Sita est. 8 Frigidus. 9 In mare Tyrrhenum incidit 10 Fluvius juxta Terracinam, vulgò *Fanto*. 11 Ultra hos jam dictos. 12 Priverno, Volscorum oppido, profecta à gente Amazonum, quæ in Attica devictæ in Italiam fugerunt. 13 Fulgentes æreis armis copias. Lucr. 4. *florentia lumina flammis*. 14 Existens bellicosa 15 Illa non habuit manus fœmineas assuetas instrumento nendi sive lanificio, cujus repertrix Minerva fuisse dicitur. 16 Vasculis vimineis, in quibus lanificæ pensa aut fila lanea revolvunt 17 Describit Camillam à studio rei militaris, pedum velocitate, & ornatu, quo in prælium prodiit. 18 Cùm esset virgo. 19 Sc. *assueta fuit*. 20 Anteveniendo impedire, id est, tam celeriter currebat, ut ventos præverteret. Hyperbole. 21 Nobilissima bellatrix. 22 A pedibus ejus 23 Volare posset. 24 Currendo superent. 25 Extremas spicæ partes. 26 Cujus cursu ne tumor quidem fluctuum deprimeretur. 27 Per tumorem erecto. 28 Incedere posset. 29 Celerrimè procurrentes. 30 Madefaceret aqua marina. 31 Camillam. 32 Sine ordine cum tumultu egressa. 33 Multitudo juvenum. 34 Procedentem gressu virili. 35 Avide intenta, ore ob stuporem patefacto. 36 Quomodo. 37 Regalis & debitus. 38 Purpura vestiat. 39 Non pilosos, nec asperos, sed succi plenos. 40 Camillæ. 41 Reticulo aureo habente fibulam. 42 Apollinis & Dianæ gestamen, qui in Lycia colebantur. Lycii autem sagittandi arte claruerunt. 43 Quæ pastoribus usui esse potuisset umbra sua. 44 Habentem cuspidem ferream præfixam in morem hastæ. 45 Hastam myrteam.

P. VIRGILII MARONIS
AENEIDOS
LIBER VIII.

ARGUMENTUM.

BElli signum Turnus ex Laurenti arce proponit, Latiique totius, finitimarumque urbium sibi auxilia adjungit. Venulus quoque Argos ad Diomedem mittitur, ut eum periculi similitudine ad belli societatem impellat. Quibus rebus permotus Æneas, copiarumque suarum paucitati diffidens, Tiberini monitu, adverso flumine in ea loca subvehitur, in quibus postea Roma condita fuit: Evandrique regis, qui ex Arcadiâ profugus, in Palatino monte oppidum, nomine Pallanteum, condiderat, auxilium implorat. Evander Æneam, adventus ejus causâ cognitâ, benignè hospitio excipit: sacrisque Herculis, quibus tum intentus erat, adhibitum, causam, ritusque sacrificii edocet, locaque ejus tractus nobiliora obiter hospiti recenset. Postridiè Æneas, equitum quadringentorum subsidio, adjutus (quibus præerat Pallas, unicus Evandri filius) partem copiarum secundo flumine ad suos remittit: ipse cum reliquis Agyllam, florentissimam Tyrrhenorum civitatem, petit: cui cum Mezentio, quem ob intolerandam crudelitatem regno expulerat, internecina odia intercedebant. Interim Vulcanus uxoris blanditiis adductus, privigno suo arma fabricatur, eademque à Venere ad Æneam deferuntur: qui armorum pulchritudine delectatus, cùm cætera omnia, tùm clypeum imprimis, qui res à posteritate sua strenuè gerendas habebat depictas, studiose admiratur.

[1] UT belli [2] signum [3] Laurenti [4] Turnus ab arce
[5] Extulit, & [6] rauco strepuerunt cornua cantu,
Utque [7] acris [8] concussit equos, utque [9] inpulit arma;

1 Postquam. 2 Vexillum, ad comitia, & exercitum conscribendum. Alludit autem ad Romanorum consuetudinem, qui subitis tumultibus, cùm justum conscribendi exercitus tempus non suppetebat, duo vexilla ex Capitolio proferebant, ad quæ, qui Remp. salvam vellent, sese reciperent. 3 Lauro Lavinii ex regia Latini 4 Namque Latinus sese abstulerat *se tectis*, *rerumque* reliquerat *habenas*, suprà l. 7. v. 600. 5 Expandit. 6 Bellicum cantatum est. 7 Animosos, vehementi spiritu fretos. 8 Commovit, excitavit strepitu cornuum & clangore tubarum. 9 Animos, diu jam segnes ad arma retractanda, vibratione, ventilatione & concussione exacuit. Allusum volunt ad Rom. morem, ubi qui curam belli susceperat Martis sacrarium ingressus ancilia movit, ipsumque Martis simulachrum, cum hoc dicto, *Mars vigila*. Quidam exponunt de hasta in hostium fines impulsa.

[1] Extemplò [2] turbati [3] animi: simul omne [4] tumultu
Conjurat trepido Latium, saevitque juventus
[5] Effera. [6] Ductores primi [7] Messapus & Ufens,
[8] Contemptorque deûm Mezentius, undique [9] cogunt
[10] Auxilia; & latos [11] vastant cultoribus agros.
[12] Mittitur & magni [13] Venulus [14] Diomedis ad urbem,
[15] Qui [16] petat auxilium, & [17] Latio consistere Teucros,
Advectum [18] Aenean [19] classi, [20] victosque penatis
[21] Inferre, & [22] fatis [23] regem se dicere posci,
[24] Edoceat, multasque viro se [25] adjungere gentis
Dardanio, & latè [26] Latio [27] increbrescere [28] nomen.
[29] Quid struat his coeptis, [30] quem, si Fortuna [31] sequatur,
Eventum pugnae [32] cupiat, manifestius [33] ipsi,
Quàm [34] Turno [35] regi, aut regi apparere [34] Latino.
[36] Talia per [37] Latium: quae [38] Laomedontius heros
Cuncta [39] videns magno curarum [40] fluctuat [41] aestu:
Atque animum nunc [42] hùc celerem, nunc [43] dividit [44] illùc,
In partisque [45] rapit varias, perque omnia versat.

1 Illicò, è vestigio. 2 Turbati sunt furore bellico. 3 Italorum sc. qui convenerant. 4 Sicut in bello tumultuario fieri solet. *Tumultus* enim erat, cùm ex subito, & vicino plerumque bello summa oriebatur perturbatio: dictus quasi *timor multus*, quo tempore & in Urbe & in Italiâ delectus promiscuè habebatur, nec ullum excusabat vacatio, cogebantur enim ad arma etiam emeriti. Vide quae nos supra l. 6. Ejus rei videtur admonere Poëta, & hoc bellum Latinorum cum Trojanis in ipso Latio, vocare *tumultum*. Omnis igitur tumultus bellum est: sed non quodvis bellum, tumultus 5 Existens indomita. 6 Duces. 7 De his suprà 7. l. 8 Qui sibi divinos honores & primitias offerri imperavit. 9 Congregant, colligunt 10 Auxiliares copias 11 Pecore, frugibus, ipsis colonis spoliant: quia agricolas ad bella vocabant. 12 A Turno. 13 Orator Turni 14 Argyripam, sive Argos opp. in Apuliâ, a Diomede, Aetolia pulso, conditum. 15 Ut is. 16 A Diomede. 17 In Italiâ. 18 Hostem Diomedis. 19 Classe, multis navibus. 20 A Graecis semel. 21 Latio. 22 Per fata, quae id jusserunt. 23 Ut sit rex Latinorum. 24 Significet Diomedi. 25 Ut magis invidiam concitaret. 26 Per Latium. 27 Divulgari, innotescere, favente Latino. 28 Æneae, vel Trojanum. 29 Et edoceat, quid praetendat: q. d. non aliud, quàm occupato regno, reliquos omnes Italiae habitatores expellere. 30 Qualem. 31 Æneae faveat. 32 Æneas optet. 33 Diomedi, ut qui Trojanos prius propiùsque noverat; quia antiquus hostis. 34 Quibus fraus Trojanorum nondùm satis perspecta, sed tamen audita erat. 34 Rutulorum duci, aut cujus ad regnum Laurenti. 36 Gerebantur, fiebant. 37 Italiam. 38 Æneas, à *Laomedonte*, Trojanorum rege, denominatus. 39 Considerans 40 Jactatur agitatur. 41 Fervore. 42 In hanc sententiam. 43 In diversa vertit. 44 In illam sententiam l. 10. *animo nunc huc, nunc fluctuat illùc.* Leguntur iidem duo versus 4. Æn. 45 Animum. 46 Consilia, aut quae agenda erant.

1 Sicut

[1] Sicut [2] aquae [3] tremulum [4] labris ubi [5] lumen aënis
[5] Sole repercussum, [6] aut [7] radiantis imagine Lunae,
Omnia pervolitat latè loca, jamque [8] sub auras
Erigitur, summique ferit [9] laquearia tecti.
Nox erat; & terras animalia [10] fessa per omnis
[11] Alituum [12] pecudumque genus sopor [13] altus [14] habebat:
Cùm [15] pater in ripâ [16] gelidique sub aetheris axe
Aeneas tristi turbatus pectora bello
Procubuit, [17] seramque dedit per membra quietem.
[18] Huic deus ipse loci fluvio Tiberinus amoeno
[19] Populeas inter senior se attollere frondis
[20] Visus. [21] Eum tenuis [22] glauco velabat amictu
[23] Carbasus, & [24] crinis umbrosa tegebat [25] arundo.
Tum sic [26] adfari, & curas his demere dictis:
[27] O sate gente deûm, [28] Trojanam ex [29] hostibus [28] urbem
Qui [30] revehis [31] nobis, [32] aeternaque Pergama [33] servas,
[34] Exspectate solo Laurenti, arvisque [35] Latinis;
Hic tibi [36] certa dòmus: certi ([37] ne absiste) Penates:
Neu [38] belli [39] terrêre minis. [40] Tumor omnis & irae

1 Comparatio est. Ita animus Æneæ fluctuabat, ut cùm aqua feritur radio solari, parvo momento lumen huc illùc properat. 2 In quibus est aqua. 3 Radius solaris subitò motus. 4 In vasis majoribus. 5 Generatum ex repercussione radiorum Solis. 6 Sc. *repercussum*. 7 Resplendentis. 8 In altum. 9 Connexiones trabium aut tabulatorum. 10 Diurno labore defatigata. 11 Alitum, id est, degentium in aëre. Epenthesis. 12 Degentium in terris. 13 Profundus. 14 Habebat. 15 Vir veneratione paternâ dignus. 16 Sub dio. 17 Tardè concessam propter gravamen membrorum, aut dedit per membra, cùm animum nondum quietum haberet. 18 Æneæ dormienti. 19 Populi arboris ad ripam crescentis. Propter Herculem, qui in illis locis versatus fuerat, illi populus dicata, ut Myrtus Veneri, Laurus Apollini, quercus Jovi. 20 Est. 21 Tiberinum. 22 Cæruleo, id est, vestitu coloris aquæ convenientis. Hoc enim vestitu Dii fluviorum & maris pingebantur & capite arundine tecto. 23 Vestis carbasina, id est, è genere lini aut veli facta. 24 Tiberini. 25 Corona arundinea, quâ prætexebantur ripæ. 26 Tiberinus cœpit alloqui Æneam. 27 O Ænea, progenite genere Deorum. 28 Auspicia novæ Trojæ condendæ. 29 Græcis. 30 Ob Dardanum, Troiani generis auctorem, ex Italiâ profectum. Ita Ilioneus l. 7. suprà: *Hinc Dardanus ortus Hùc repetit.* 31 Ad nostram gloriam & utilitatem. 32 Indelebilia. 33 Ne intereant, reliquiis advectis; servando facis ut sint æterna. 34 Optate & desiderate regioni, ubi Laurentum est, & Laurentes habitant. 35 Latino subditis. 36 Quam mutare non debes. 37 Ne discedas; nec statuas te aliò: *vel*, ne deseras inceptum tuum. 38 Contra te moti. 39 Terrearis. 40 Inflatio animi, id est, iracundia.

[1] Concessêre [2] Deûm.
Jamque tibi, ne vana putes haec fingere somnum,
[3] Litoreis ingens [4] inventa sub [5] ilicibus [6] sus,
[7] Triginta capitum foetus enixa, jacebit;
Alba, solo recubans, albi circum ubera [8] nati.
[[9] Hic locus [10] urbis erit, requies [11] ea certe laborum :]
[12] Ex quo [13] ter denis urbem [14] redeuntibus annis
Ascanius [15] clari condet [15] cognominis Albam.
[16] Haud incerta cano. Nunc quâ [17] ratione, quod [18] instat,
[19] Expedias [20] victor, paucis ([21] adverte) docebo.
[22] Arcades [23] his oris, genus à [24] Pallante [25] profectum,
Qui regem Euandrum comites, qui [26] signa secuti,
Delegêre locum, & [27] posuêre in [28] montibus urbem,
Pallantis [29] proavi de nomine Pallanteum.
[30] Hi bellum assiduè [31] ducunt cum gente [32] Latinâ :
Hos [33] castris adhibe socios, & foedera junge.
[34] Ipse ego te ripis & [35] recto flumine ducam,
[36] Adversum remis [37] superes subvectus ut amnem.
Surge, age, nate deâ; [38] primisque cadentibus astris
[39] Junoni [40] fer ritè preces, iramque [41] minasque
[42] Supplicibus [43] supera votis. Mihi victor [44] honorem
Persolves. Ego sum, pleno quem flumine cernis
[45] Stringentem [46] ripas, & pinguia [47] culta [48] secantem,

1 Sedatæ sunt. Alii exponunt, indulserunt, permiserunt : & tum hemistichium illud sic concludunt : *Concessêre Deûm profugis nova mœnia Teucris.* 2 Jovis, &c namque Junonis etiamnum manebant. 3 Heleni idem vaticinium iisdem versibus prolatum habes l. 3. v. 390. 4 Aræ. 5 Arboribus glandiferis. 6 Porca. 7 Porcelli 30. signant annos totidem, quibus exactis, Ascanius conditurus erat urbem à sue albâ dictam Albam. *Et stabit Alba potens albæ suis omine dicta.* Propert. l. 4. El. 1. 8 Fœtus jacebunt. 9 In quo jacebit. 10 Olim condendæ, quæ & Alba vocabitur. 11 Urbs erit. 12 Post cujus inventionem. 13 Triginta. 14 Exactis. 15 Cognominandam ab alba sue inventâ & clarâ oraculorum manifestatione. 16 Certa, id est, certissimis oraculis sibi priùs significata. 17 Viâ, modo. 18 Gerendum sc. 19 Id bellum. 20 Cum victoria. 21 Animum. 22 Populi ex Arcadiâ. 23 In his regionibus. Annis sexaginta ante bellum Trojanum, Arcades in Latium navigavêre, duce Euandro, filio Mercurii & Nicostratæ, quæ & Themis & Carmentis dicta est. 24 Arcadiæ rege. 25 Ortum. 26 Prodigia oraculorum. 27 Condiderunt. 28 Colliculis hisce. 29 Euandri 30 Populi. 31 Gerunt. 32 Cum quâ tibi gerendum est. 33 Exercitui tuo in castris degenti 34 Deus fluminis A tuto & commodo 35 Nullo errore te circumventuro. 36 Contra fluxum ejus. 37 Ascendas. 38 Cum primum astra occiderint, id est, cum primâ luce, albescente Aurorâ, quæ fugat astra. 39 Adversariæ tuæ. Idem suadet Helenus l. 3. v. 437. 40 Offer ut decet. 41 Junonis. 42 Suppliciter factis. 43 Evince. 44 Sacrificium honorificum. 45 Minuentem, excavantem, radentem, subruentem, quæ Tibridis natura est. 46 Tiberinas. 47 Arva. 48 Interfluentem.

[1] Caeruleus Thybris, [2] caelo gratissimus amnis.
[3] Hîc mihi magna domus celsis caput urbibus exit.
[4] Dixit, deinde [5] lacu fluvius se condidit alto,
[6] Ima petens. [7] Nox Aeneam somnusque reliquit.
Surgit, &c. [8] aetherei [9] spectans [10] orientia Solis
Lumina, [11] rite [12] cavis [13] undam de [14] flumine palmis
Sustulit, ac talis effundit ad aethera voces:
Nymphae, [15] Laurentes Nymphae, [16] genus amnibus undè est,
Tuque, ô Thybri tuo genitor cum flumine sancto,
Accipite [17] Aenean, & tandem arcete [18] periclis.
[19] Quo te cumq; [20] lacus miserantem incommoda nostra
Fonte tenet, [21] quocumque solo pulcherrimus exis;
Semper [22] honore meo, semper [23] celebrabere [22] donis,
[24] Corniger [25] Hesperidum fluvius regnator aquarum.
[26] Adsis [27] ô [28] tantum, & [29] propiùs tua [30] numina firmes.
Sic [31] memorat, geminasque [32] legit de classe [33] biremis,
[34] Remigioque aptat; [35] socios simul instruit [36] armis.
Ecce autem, subitum atque [37] oculis mirabile [38] monstrum,
Candida per silvam cum [39] foetu [40] concolor albo
Procubuit, viridique in litore conspicitur sus:
Quam pius Aeneas tibi enim, tibi, maxima Juno,
Mactat, [41] sacra ferens, & cum [42] grege [43] sistit ad [44] aram.

1 Marini coloris 2 Cœlitibus, sive iis qui in cœlo sunt. Continens pro re contenta. 3 Ingens domicilium extenditur mihi in hoc fluvio, existens columen aut decus præcipuum urbibus Etruscis, atque allis ad Tiberim sitis 4 Tiberinus. 5 Antro, regiâ, domo suâ 6 Profundum adiens. 7 Æneas, oriente die, expergiscitur. 8 Cœlestis. 9 Ad orientem Solem conversus, ter libato vivo flumine se lustravit. 10 Cum Sole. 11 Juxta morem sacrificandi. 12 In concavitatem contractis. 13 Aquam recentem. 14 Tiberino. 15 Quæ præestis fontibus & amnibus Laurentibus. 16 A quibus amnes ducunt originem: lymphis sc. 17 Me. 18 Ingruentibus. 19 Quocunque loco effusus sit lacus ubi habitas. 20 Antrum, regia. 21 Quacunque terrâ. 22 Sacris. 23 Cum celebritate honoraberis. 24 Cornua gerens, id est, similitudinem cornuum; vel, quod fluvii dividant se in brachia, partes, vel ostia, quæ cornua vocantur: vel, quod mugitum boum imitatur murmur aquarum. 25 Italicarum. 26 Auxilio sis, igitur celeritatem petit. 27 Optantis est. 28 Post tanta marium pericula. 29 Familiarius. 30 Divina munera nobis oblata. 31 Loquitur Æneas. 32 Eligit. 33 Naves duorum ordinum remorum. 34 Ad remigium, id est, ut possint remis agi. 35 Remiges, nautas, milites. 36 Remis, armamentis, telis. 37 Æneæ. 38 Portentum, prædictum ab Heleno. 3. l. & à Tiberino, suprà. 39 Triginta capitum. 40 Ejusdem coloris. 41 Sacrificans. Sic l. 3. Æn. *Junoni* fer sacra *libens*. 42 Fœtu, suculis. 43 Stare facit eam. 44 Tibi exstructam.

[1] Thybris eâ fluvium,[2] quàm longa est, nocte [3] tumentem
[4] Leniit, & [5] tacitâ refluens ita substitit undâ,
Mitis ut [6] in morem stagni [7] placidaeque paludis
[8] Sterneret aequor aquis, remo ut [9] luctamen abesset.
[10] Ergo iter inceptum celerant rumore secundo:
[11] Labitur [12] uncta [13] vadis [14] abies: [15] mirantur & undae,
Miratur nemus [16] insuetum fulgentia longè
Scuta [17] virûm, [18] fluvio [19] pictasque innare carinas.
Olli [20] remigio noctemque diemque [21] fatigant,
Et [22] longos [23] superant flexus, variisque teguntur
[24] Arboribus, viridisque [25] secant placido aequore [26] silvas.
[27] Sol medium caeli conscenderat igneus orbem,
Cùm muros arcemque [28] procul, ac rara domorum
Tecta [29] vident; quae nunc Romana potentia caelo
[30] Aequavit: tùm res [31] inopes [32] Euandrus habebat.
[33] Ociùs [34] advertunt proras, urbique [35] propinquant.
Fortè [36] die sollemnem illo [37] rex Arcas [38] honorem
[39] Amphitryoniadae magno divisque [40] ferebat
Ante [41] urbem in [42] luco. Pallas [43] huic [44] filius unà,
Unà omnes juvenum [45] primi, [46] pauperque senatus,
Tura dabant; [47] tepidusque cruor fumabat [48] ad aras.
Ut celsas vidêre rates, atque inter opacum
Adlabi nemus, & [49] tacitis incumbere remis;

1 Deus fluvii. 2 In quantum. 3 Inflatum priùs. 4 Tranquillum fecit. 5 Sine murmure rediens ita mansit stans. 6 Ad similitudinem aquæ stantis. 7 Tranquillæ. 8 Sternendo se faceret planitiem in ipsis aquis. 9 Labor & difficultas, id est, ut non esset luctandum remo cum aquis adversis & defluentibus, cùm navis ascenderet. 10 Itaque, quia vident fluvium tam convenientem, profectionem ad Euandrum celeriter peragunt cum prospero æstu ac murmure Tiberis. 11 Celeriter agitur. 12 Picata. 13 Per vada Tiberis. 14 Ex abiete facta. Metonymia materiæ. 15 Tam celerem navis ascensum. 16 Videre talia. 17 Virorum fortium 18 Tiberi. 19 Rubrica, vel puppes pictas, vel Phrygias. Juno 7 Æn. suprà, *pictasque exure carinas.* 20 Remigando. 21 Donec pervenissent ad Euandrum. 22 Quia Tibris semper flectitur. 23 Transcendunt 24 In littore stantibus. 25 Intercidunt, id est, feruntur per medias arbores 26 Impendentium sylvarum imagines in placidis undis apparentes *Reddit navales vitreo sub gurgite formas*, Auson. Mosel. 27 Jam meridies erat. 28 Cùm adhùc longè essent. 29 Trojani. 30 Æquiparavit. 31 Tenues & modicas 32 Arcas. 33 Celeriter. 34 Trojani. 35 Appropinquant. 36 Quo Trojani advenerant. 37 Euander. 38 Sacrificium. 39 Herculi, Amphitryonis filio putativo. 40 Offerebat, id est, sacrificabat. 41 Pallanteum. 42 Sylva Herculi consecrata. 43 Cum parte. 44 Euandri 45 Principes. 46 Patres seniores, qui tunc pauperes erant. 47 Ex mactatis hostiis. 48 Juxta. 49 In amne placido, nullo aut leni remorum luctamine, remis nihil murmuris facientibus.

Terren-

Terrentur visu subito, cunctique relictis
[1] Consurgunt [2] mensis. [3] Audax [4] quos [5] rumpere Pallas
[5] Sacra vetat, raptoque volat telo [6] obvius ipse;
Et procul è [7] tumulo: [8] Juvenes, quae caussa [9] subegit.
Ignotas tentare vias? quò tenditis? inquit.
Qui [10] genus? [11] undè domo? pacemne hùc fertis, an [12] arma.
Tùm pater Aeneas puppi sic fatur ab altâ,
[13] Paciferaeque manu ramum praetendit olivae:
[14] Trojugenas, ac [15] tela vides inimica [16] Latinis;
[17] Quos [18] illi bello [19] profugos [20] egêre superbo.
[21] Euandrum petimus. Ferte [22] haec, & dicite [23] lectos
[24] Dardaniae [25] venisse duces, [26] socia arma rogantis.
Obstupuit [27] tanto perculsus nomine [28] Pallas:
Egredere ô, quicunque es, ait, [29] coramque parentem
Adloquere, ac nostris succede [30] penatibus [31] hospes.
[32] Excepitque manu, [33] dextramque amplexus [34] inhaesit.
Progressi [35] subeunt luco, fluviumque relinquunt.
Tùm [36] regem Aeneas dictis adfatur [37] amicis.
Optume [38] Grajugenum, [39] cui me Fortuna [40] precari,
Et [41] vittâ comtos voluit praetendere [42] ramos;
[43] Non equidem extimui, Danaûm quòd ductor, & [44] Arcas,

1 A sacrificio. 2 Deorum sc. ad quas solennes epulas ponebant. 3 Propria virtute confisus. 4 Arcades. 5 Interrumpere sive intermittere sacrificia cœpta: id enim nefas putabatur, infaustique ominis. Unde etiam l. 3. Helenus jubet Æneam velatâ facie sacrum facere, ne quidquam videat, quod sacrificium cœptum posset obturbare. 6 Adventantibus. 7 Colliculo. 8 Quia seniores manserant in Sicilia. 9 Coëgit vos. 10 E quo genere, id est, gente, estis? 11 E qua domo, id est, patriâ? 12 Bellum. 13 Pacem adferentis. Pacem petentes præferebant oleæ ramos laneis vittis obvolutos l. 7. *Præferimus manibus vittas:* vittas autem religionis, oliva pacis insigne, quod & columba a Noacho emissa significavit. 14 Viros in Troja genitos. 15 Arma. 16 Quibus & vos inimici estis. 17 Trojugenas. 18 Latini. 19 Uti & vos, advenas. 20 Expulerunt. 21 Hujus loci regem, 22 Pacis indicia, ramum olivæ. 23 Electos. 24 Trojanæ patriæ. 25 Ad eum. 26 Socialia in Latinos 27 Tanti nominis commemoratione. sc. Dardanii; scivit enim Dardanum ab Jove ortum. 28 Filius Euandri. 29 In præsentia ejus. 30 Laribus. 31 Jure hospitalitatis. 32 Excepit Æneam è navi. 33 Fidei pignus. 34 Moram traxit in amplexu. 35 Subintrant lucum, ubi sacrificia fiebant Herculi. 36 Euandrum. 37 Amabilibus. 38 Grajugenarum, id est, à Græcis, aut inter Græcos genitorum. 39 Ad cujus honorem. 40 Suppliciter pacem petere. 41 Innexos & illigatos vittâ laneâ. 42 Olivæ paciferæ ramum. 43 Occupatio. cur. cum Trojanus sit. non dubitet tamen supplex venire ad Græcum. 44 Ex Arcadia oriundus.

[1]Quodque [2] ab ſtirpe fores geminis conjunctus [3] Atridis;
Sed mea me virtus, & ſancta oracula Divom,
[4] Cognatique patres, tua terris [5] didita fama,
Conjunxêre tibi, & [6] fatis [7] egêre volentem.
Dardanus, Iliacae [8] primus pater urbis & auctor,
Electrâ (ut [9] Graji perhibent) [10] Atlantide [11] cretus,
Advehitur [12] Teucros: Electram maxumus Atlas
[13] Edidit, aetherios humero qui [14] ſustinet orbis.
[15] Vobis Mercurius pater eſt, quem [16] candida Maja
[17] Cyllenae gelido conceptum vertice [18] fudit.
At [19] Majam, auditis ſi quicquam credimus, Atlas,
Idem Atlas generat, caeli qui ſidera [20] tollit.
[21] Sic genus [22] amborum [23] ſcindit ſe ſanguine ab uno.
[24] His [25] fretus [26] non legatos, neque prima per [27] artem
[28] Tentamenta tui pepigi: me, me ipſe, meumque
[29] Objeci caput, & ſupplex ad [30] limina veni.
Gens eadem, quae te, [31] crudeli [32] Daunia bello
Inſequitur; nos ſi [33] pellant, nihil [34] abfore credunt,
Quin omnem [35] Heſperiam penitùs ſua ſub juga mittant:
Et mare, quod [36] ſuprà, teneant, quodque [37] adluit [38] infrà.

1 Ex Sterope, Atlantis filiâ, natus Oenomaus; ex illo Hippodamia; è quâ Pelops Atreum genuit, patrem Agamemnonis & Menelai. Ex Majâ, Steropes ſorore, Mercurius; ab illo Euander. 2 Ab origine generis. 3 Atrei filiis, Agamemnoni & Menelao. 4 Majores noſtri de eâdem ſtirpe nati. Dardanus, Trojanæ gentis pater, filius Majæ, quæ ſoror Electræ: filia utraque Atlantis, ut ſeq. quamvis tres fuerint Atlantes, Rex Mauritaniæ, Rex Arcadiæ, & Rex Corinthi, qui pater Electræ. 5 Sparſa & divulgata per terras. 7. Æn Dlditur *hic ſubito Trojana per agmina rumor.* 6 Sic jubentibus: quæ teſte Senecâ, *fata volentem ducunt, nolentem trahunt.* 7 Impulerunt me. 8 Præcipuus: Teucer enim prior erat. 9 Græci atteſtantur. 10 Atlantis filia. 11 Progenitus. 12 Ad eos, qui tunc Teucri dicebantur. 13 Progenuit. 14 Surſum tenet & portat cœlos. Montis altitudinem ad hominem tranſtulit. Alludit enim ad illam fabulam, quâ Atlas, Mauritaniæ Rex, conſpecto Meduſæ capite, in montem converſus fingitur: cujus tanta eſt altitudo, ut cœlum attingere videatur. 15 Arcadibus. 16 Pulchra: vel cum reſpectu ad Pleiades, quarum lucidiſſima eſt Maja. 17 Montis Arcadiæ. 18 Progenuit. 19 Mercurii matrem. 20 Gubernat. 21 Quia nos ab Atlante per Electram deſcendimus, & ab Jove per Dardanum: & vos ab eodem Atlante deſcendiſtis per Mercurium; & per eundem ab Jove. 22 Noſtrum. 23 Dividit ſe in diverſos conſanguinitatis ramos. 24 Virtute meâ, Deorum oraculis, cognatione noſtra. 25 Confiſus. 26 Neque per fœdera aut legatos experiri aut paciſci placuit; ſed ipſe coram & cum fiducia ſupplex adſum. 27 Artificioſam orationem. 28 Experimenta ad amicitiam conciliandam pactus ſum. 29 Fidei tuæ commiſi. 30 Tuæ. 31 Impie ſuſcepto. 32 Rutuli, à *Dauno*, Turni patre. 33 A finibus ſuis. 34 Abfuturum ſive defuturum eſſe. 35 Italiam. 36 Ab Orientali plaga, id eſt, mare Adriaticum. 37 Italiam. 38 Ab inferiori parte, id eſt, mare Tyrrhenum.

[1] Ae-

[1] Accipe, [2] daque [3] fidem. Sunt nobis fortia [4] bello
Pectora, sunt animi, & [5] rebus [6] spectata juventus.
Dixerat Aeneas. [7] Ille os, oculosque [8] loquentis
[9] Jam dudùm, & totum lustrabat [10] lumine [11] corpus.
Tum sic [12] pauca refert: [13] Ut te, fortissime Teucrûm,
[14] Accipio adgnoscoque libens! ut [15] verba parentis,
Et [16] vocem Anchisae magni, voltumque [17] recordor!
[18] Nam memini Hesionae visentem regna [19] sororis
[20] Laomedontiaden Priamum, [21] Salamina petentem,
[22] Protenùs Arcadiae gelidos [23] invisere finis.
Tùm mihi prima genas [24] vestibat [25] flore juventa;
Mirabarque [26] duces Teucros, mirabar & ipsum
[27] Laomedontiaden: sed [28] cunctis altior [29] ibat
[30] Anchises. Mihi mens [31] juvenali ardebat amore
[32] Compellare virum, & [33] dextrae conjungere [34] dextram,
[35] Accessi, & [36] cupidus [37] Phenei sub moenia [38] duxi.
Ille mihi insignem pharetram, [39] Lyciasque sagittas
[40] Discedens, [41] chlamydemq; [42] auro dedit intertextam,
Frenaque [43] bina, [44] meus quae nunc habet, aurea, Pallas.
[45] Ergo &, quam petitis, [46] juncta est mihi [47] foedere
[48] dextra:
Et, lux cùm primùm terris se crastina reddet,

1 A nobis. 2 Nobis. 3 Sanctam promissionem. 4 Ad bellum gerendum 5 Bellicis. 6 Perspecta & explorata: quia Trojano bello per decennium vexata fuit 7 Euander. 8 Æneæ. 9 Ab eo tempore, quo loqui cœperat, aut cùm primum vidisset 10 Visu, id est, circumspiciebat. 11 Reliquum. 12 Euander paucis respondet. Loquax senectus rerum antiquarum commemoratione gaudet Vide Macrob Sat. l. 5. c. 14. 13 Ὡς, quam. 14 Hospitio. 15 Formam dicendi. 16 Modum proferendi. 17 Ad memoriam refero. 18 Refert, ubi Anchisen viderit, Euander, comitem sc. Priami, cùm sororem Hesionem, Telamoni Salamino nuptam, viseret, undè Arcadiam venêre. ubi excepti sunt ab Euandro in Pheneo, urbe Arcadiæ. 19 Suæ. 20 Laomedontis filium. 21 Patriam Telamonis 22 Continuato itinere, eàdem profectione. 23 Transire. 24 Vestiebat. 25 Lanugine, id est, barbâ tenui. 26 Qui cum Priamo venerant. 27 Laomedontis filium. 28 Omnibus reliquis. 29 Incedebat. 30 Pater tuus. 31 Quia juvenes gaudent proceritate & elegantià corporum. 32 Alloqui cum veneratione. Plaut. *Sine me hanc compellare.* 33 Illius. 34 Meam. 35 Ad eum 36 Ejus amicitiæ. 37 Oppidi Arcadiæ, cujus dux Agapenor. 38 Illum. 39 Apollinis 40 Cùm discedere vellet Consuetudo enim veteribus fuit, ut discessuri invicem munera hospitalia relinquerent, sui monumentà, & amoris fideique mutua pignora. 41 Vestem militarem. 42 Filis aureis. 43 Duo. Impropriè & Poëticè; nam *bina*, secundum Ciceronem, non dicuntur, nisi de his, quæ sunt numeri tantùm pluralis. 44 Filius. 45 Clausula constat concessione petitionis. 46 Sancita. 47 Antiquis amicitiis per illud Anchisæ hospitium. 48 Fides.

[1] Auxi-

[1] Auxilio laetos dimittam, opibusque juvabo.
Intereà sacra haec, quando hùc venistis amici,
[2] Annua, quae [3] differre [4] nefas, celebrate [5] faventes
Nobiscum, & jam nunc [6] sociorum adsuescite mensis.
Haec ubi [7] dicta, dapes jubet & [8] sublata [9] reponi
Pocula, [10] gramineoque viros locat ipse sedili:
[11] Praecipuumque [12] toro & [13] villosi pelle leonis
Accipit Aenean, [14] solioque [15] invitat [16] acerno.
Tùm [17] lecti juvenes certatim [18] araeque sacerdos
[19] Viscera tosta ferunt taurorum, [20] onerantque canistris
[21] Dona laboratae Cereris, [22] Bacchumque ministrant.
Vescitur Aeneas, simul & Trojana juventus,
[23] Perpetui tergo bovis, & [24] lustralibus [25] extis.
Postquam [26] exempta fames, & amor compressus edendi,
Rex Euandrus ait: Non haec sollemnia nobis,
Has [27] ex more dapes, hanc [28] tanti numinis aram
[29] Vana superstitio veterumque ignara deorum
Inposuit. Saevis, hospes Trojane, [30] periclis
Servati [31] facimus, [32] meritosque [33] novamus honores.
[34] Jam primùm [35] saxis suspensam hanc aspice rupem:
[36] Disjectae procul [37] ut [38] moles, [39] desertaque montis
Stat dòmus, & scopuli [40] ingentem traxêre ruinam.
Hic spelunca fuit [41] vasto summota recessu,

1 Copiis militaribus. Eodem versu supra usus est l. 1. in oratione Did. ad Trojanos 2 Quæ quotannis hoc die fiunt. 3 In aliud tempus. 4 Sit. 5 Animis linguisque. εὐφημοῦντες. 6 Sociali fœdere conjunctorum. 7 Sunt ab Euandro. 8 Timore hostilis adventus. 9 Ad mensas. 10 Ex cespite facto. 11 Principem virum. 12 Herbis & frondibus exstructo : στιβάδι. 13 Hirsuti, villis pleni. Priscis hic mos fuit, ut proceres nobilium in pellibus ferarum sederent 14 Sacra Herculis celebrantes sedere moris erat. Macrob. Sat. l. 3. c. 6 15 Acceptum collocat eum super solio. 16 Ex acere arbore confecto. 17 Egregii. 18 Quæ *Maxima* appellata fuit. 19 Carnes taurinas assas adferunt. 20 Et onerando apponunt è corbibus l. 1. *Cereremque canistris Expediunt.* 21 Panem artificiose ex Cerere, id est, frumento confectum & elaboratum. 22 Vinum propinant. 23 Integri, solidi, aut unde datur perpetuum epulum. 24 Purgativis, quæ ad expurgationem oblata erant. 25 Quæ reliqua erant è sacrificio. 26 Sedata est epulis. 27 Quas ex more damus & edimus 28 Herculis sc. quæ, Magno dicata numini, dicta est *Maxima* : infra, *quæ Maxima semper*, &c. 29 Stulta religio. 30 Imminentibus à Caco. 31 Hæc solennia. 32 Quos Hercules meruit, servando nos. 33 Quotannis renovamus. 34 Pro exordio narrationis meæ. 35 Labentem & ruinam minitantem, lapsuræ similem. 36 Devolutæ sint. 37 Quomodo. 38 Saxorum. 39 Et ut spelunca & habitatio, quam Cacus habuerat in monte Aventino, stat derelicta ab habitatore interfecto. 40 Ruendo ingentem partem secum traxerunt. 41 Seposita à frequentia hominum valde amplo secessu, sive loco secretiore.

[1] Semihominis [2] Caci: [3] facies [4] quam [5] dira [6] tenebat
Solis [7] inaccessam radiis: semperque recenti
[8] Caede tepebat [9] humus; foribusque adfixa [10] superbis
Ora virûm [11] tristi pendebant pallida [12] tabo.
[13] Huic monstro Volcanus erat pater: [14] illius [15] atros
Ore [16] vomens ignis magnâ se [17] mole ferebat.
Attulit & [18] nobis [19] aliquando optantibus [20] aetas
[21] Auxilium adventumque dei. Nam maxumus [22] ultor
[23] Tergemini [24] nece [25] Geryonae [26] spoliisque [27] superbus,
[28] Alcides aderat, taurosque [29] hac victor agebat
Ingentis: [30] vallemque boves [31] amnemque tenebant:
At [32] furiis Caci mens [33] effera, ne quid [34] inausum
Aut intractatum sceleris ve dolive fuisset,
Quatuor à [35] stabulis praestanti corpore tauros
[36] Avertit, totidem formâ [37] superante juvencas:
[38] Atque [39] hos, ne qua forent pedibus [40] vestigia [41] rectis,
Caudâ in speluncam tractos, [42] versisque [43] viarum
[44] Indiciis raptos, [45] saxo occultabat [45] opaco.
[46] Quaerenti nulla ad speluncam [47] signa ferebant.
Intereà, cum jam stabulis saturata moveret
[48] Amphitryoniades armenta, [49] abitumque pararet,

1 Feritate corrupti, & habentis solum figuram humanam. Infrà. *villosaque setis Pectora semiferi.* Fabulam hanc de furto & nece Caci etiam Ovid. refert. 1. Fast. & Justin. l. 44. 2 Infamis latronis, filii Vulcani. 3 Caci. 4 Speluncam. 5 Execranda. Undè Ovid. *Dira viro facies, vires pro corpore, corpus Grande: pater monstri Mulciber hujus erat.* 6 Al *regebat.* 7 Non aditam 8 Sanguine effuso per cædem. 9 Fundi ejus. 10 Tyrannicis 11 Aspectu. 12 Cruore & sanie. 13 Caco 14 Patris sui Vulcani. 15 Fumosos. 16 Qui vomens. 17 Cum vasto corpore. 18 Sicut antè multis aliis. 19 Tandem. 20 Longa tempestas, aut ævum illud. 21 Herculis. 22 Scelerum vindex, tyrannorum exactor, monstrorum domitor. 23 Tricorporis, cui propter concordiam & mutuum auxilium 3. fratrum, tria affinguntur corpora. Justin. l 44. Horat. Od. 14 l. 1. *qui ter amplum Geryonem, Tityonque tristi Compescit undâ* Vid. Sil. l. 1. 24 Cæde. 25 Hispaniæ regis. 26 Bobus abductis ex Hispania in Italiam, occiso Geryone. 27 Magnificus. 28 Alcei nepos Hercules. 29 Ad nos, aut ad hanc regionem. 30 Sc. *hanc*, vicinam Tiberi. 31 Hunc Tiberim. 32 Avaritiæ. 33 Eminenter fera. 34 Quod non auderet aut quod non attentaret. 35 Armentorum Herculis. 36 Avertendo abegit. 37 Præstanti. 38 Mart. l. 5. *Sylvarumque tremor, tacitâ qui fraude solebat Ducere nec rectas Cacus in antra boves. Hic ne certa forent manifesta signa rapinæ, Aversos caudâ traxit in antra boves.* Propert. 4 l. 10. Eleg. quem lege ad plenum fabulam Caci referentem; ut & Liv. 1. l. 39 Tauros & juvencas. 40 Indicia, quibus investigari possent. 41 Naturali ordine introgressis. 42 Ita ut, quæ intrârant, exivisse videantur, & aversa, non adversa putentur. 43 Quæ vestigiis signatæ furtum sæpè patefaciunt. 44 Vestigiis. 45 Speluncâ opacâ, saxo obstructâ. 46 Herculem. 47 Vestigia. 48 Hercules, Amphitryonis filius putativus. 49 Profectionem in aliam regionem.

Di-

Discessu [1] mugire boves, atque omne [2] querelis
Inpleri nemus, & colles clamore relinqui.
[3] Reddidit una [4] boum vocem, vastoque sub antro
Mugiit, & [5] Caci spem custodita fefellit.
Hic verò Alcidae furiis exarserat [6] atro
Felle dolor: rapit [7] arma manu, [8] nodisque gravatum
[9] Robur; & [9] aetherii cursu petit [10] ardua [11] montis.
Tùm primùm [12] nostri Cacum vidêre timentem,
Turbatumque [13] oculis. Fugit ilicet ocior Euro,
[14] Speluncamque petit: pedibus timor addidit [15] alas.
Ut sese inclusit, ruptisque [16] inmane catenis
[17] Dejecit saxum, [18] ferro quod & arte paternâ
[19] Pendebat, [20] fultosque emuniit [21] objice postes;
Ecce, furens animis aderat [22] Tirynthius, omnemque
[23] Accessum lustrans, hùc ora ferebat & illùc,
Dentibus [24] infrendens. Ter totum fervidus irâ
[25] Lustrat [26] Aventini montem; ter saxea [27] tentat
Limina nequidquam: ter [28] fessus valle resedit.
[29] Stabat acuta silex, praecisis undique [30] saxis,
[31] Speluncae [32] dorso insurgens, altissima visu;
[33] Dirarum nidis domus [34] opportuna volucrum.
[35] Hanc, [36] ut prona [37] jugo [38] laevum incumbebat ad
[39] amnem,

1 Mugiebant, vel relicti pascui, vel abactorum boum desiderio, ut Livius. 2 Querulosis mugitibus 3 Respondit mugiendo ad mugitum aliarum discedentium. 4 Inclusarum. 5 Custodientis & observantis ne mugirent. 6 Amarâ fellis commotione. Fel autem iracundiæ sedes est. 7 Arcum & sagittas. 8 Nodosam clavam robustam, sive nodis oneratam: ῥόπαλον. 9 Alti & in aëra protensi. 10 Sublimitatem & verticem. 11 Aventini 12 Subditi. 13 Qui mentis perturbationis indices. 14 Suam. 15 Quia timentes quasi avolant. 16 Tam magnum ut terrori esset. 17 Deorsum jecit. 18 Quod ferreis catenis libratum arte Vulcani, obstrueret aditum antri. 19 Supra speluncam. 20 Sustentatos 21 Pessulo ferreo. 22 Hercules, a *Tirynthiâ*, civitate Argis vicinâ, in qua nutritus est, ut supra. 23 Aditum indagans. 24 Stridens. 25 Perambulat, circumit. Ecl. 10. *Interea mixtis lustrabo Mænala Nymphis.* Cic. *Pythagoras Ægyptum lustrasse dicitur* 26 Qui unus est ex septem Romæ montibus, ab *Aventino*, qui illic sepultus est, sic dictus Ovid. 14. Met. de successione regum Albanorum: *Fratre suo sceptrum moderatior Acrota forti Tradit Aventino: qui, quo regnarat, eodem Monte jacet positus, tribuitque vocabula monti.* *Aventini montem* dixit, *ut fontem Timavi, Buthroti urbem* 27 Frangere aut irrumpere. 28 Non corpore, sed animo, id est, egens consilii in valle sedendo requievit 29 Eminebat in altum. 30 Reliquis. 31 In quâ erat Cacus. 32 Super dorsum eminens. 33 Rapacium & mali ominis, ut bubonum, strigum, & similium. 34 Idonea 35 Silicem. 36 Prout, secundum quod. 37 In jugo montis. 38 A sinistra fluentem. 39 Tiberim.

[1] Dexter

[1]Dexter in adversum nitens concussit, & imis
Avolsam [2] solvit radicibus: indè repentè
[3]Inpulit. Inpulsu quo [4] maximus [5] insonat aether:
[6]Dissultant ripae, [7] refluitque [8] exterritus amnis.
At [9] specus, & Caci [10] detecta [11] apparuit ingens
[12]Regia, & umbrosae penitus patuêre cavernae:
Non secùs, [13] ac si quâ penitùs vi terra [14] dehiscens
Infernas [15] reseret sedes, & regna [15] recludat
Pallida, [16] Dis invisa; [17] superque inmane [18] barathrum
Cernatur, trepidentque inmisso lumine [19] Manes.
[20] Ergo [21] insperata [22] deprensum in luce repentè,
Inclusumque cavo [23] saxo, atque [24] insueta [25] rudentem,
Desuper [26] Alcides telis premit, omniaque arma
[27] Advocat, & [28] ramis vastisque [29] molaribus instat.
[30] Ille autem (neque enim [31] fuga jam super ulla pericli)
Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
Evomit, involvitque [32] domum caligine [33] caecâ,
[34] Prospectum eripiens oculis; [35] glomeratque sub antro
[36] Fumiferam noctem commixtis igne tenebris.
Non [37] tulit Alcides [38] animis, seque ipse per ignem
Praecipiti injecit saltu, [39] quà plurimus undam
Fumus agit, [40] nebulaque ingens specus [40] aestuat [41] atrâ.
Hic Cacum in tenebris incendia [42] vana vomentem
Corripit [43] in nodum [44] complexus, & [45] angit inhaerens
[46] Elisos [47] oculos, & [48] siccum sanguine guttur.

1 Hercules stans à dextris, innitens ex adversa parte, in adversam partem. 2 Dissolvit radicitus, à fundo usque. 3 Silicem. 4 Summus. 5 Multum sonat. 6 Ex repercussione aëris. 7 Recurrit. 8 Quasi exterritus. 9 Spelunca. 10 Nudata, amoto silice. 11 Latè patuit. 12 Secundum opinionem Caci, quia illic tyrannidem exercuerat. 13 Quam. 14 Hiatum faciens. 15 Aperiat 16 Superis, id est, Stygia. 17 Desuper. 18 Immensa profunditas & vorago inferorum: propriè, puteus profundus Athenis, in quem nocentes dabantur praecipites. 19 Cum quibus confertur Cacus. 20 Itaque, quia saxum dejecerat. 21 Quam non timuerat in speluncam ingressuram. 22 Deprehensum. 23 Spelunca saxea. 24 Insueto more. 25 Clamantem. De Caco semper, ut de fera, loquitur. 26 Hercules urget armis Cacum. 27 In auxilium vocat. 28 De arboribus detractis. 29 Lapidibus tam magnis, ut ex iis molares fieri possent. 30 Cacus. 31 Evitatio. 32 Speluncam suam. 33 Prohibente visum. 34 Inspectionem. 35 Circumagit. 36 Nebulam fumum afferentem. 37 Passus est. 38 Propter magnanimitatem suam. 39 Quà est plurimum vaporis, qui in morem undae circumvolvebatur. Ducta Metaphora ab aquarum inundatione. 40 Fumo. 41 Effervet. 42 Nihil adversus Herculem proficientia, nihil Herculem laedentia. 43 Per medium in morem nodi. 44 Eum. 45 Stringit. 46 Elidendo eos 47 Caci. 48 Sine sanguine, quia flammas evomebat.

[1] Panditur extemplò [2] foribus domus atra [3] revolsis:
Abstractaeque boves, [4] abjurataeque rapinae
[5] Caelo ostenduntur, pedibusque informe cadaver
Protrahitur. Nequeunt [6] expleri [7] corda [8] tuendo
Terribilis oculos, voltum, [9] villosaque saetis
Pectora [10] semiferi, atque exstinctos [11] faucibus ignis.
Ex [12] illo celebratus [13] honos, laetique [14] minores
[15] Servavêre [16] diem, primusque [17] Potitius auctor,
Et domus Herculei [18] custos [17] Pinaria sacri
Hanc aram [19] luco statuit. Quae Maxima semper
Dicetur nobis, & erit quae maxima semper.
Quare agite, ô [20] juvenes, tantarum in [21] munere laudum
Cingite [22] fronde comas, & [23] pocula porgite dextris,
[24] Communemq; vocate deum, & [25] date vina volentes.
[26] Dixerat: [27] Herculeâ [28] bicolor cùm [29] populus umbrâ
Velavitque [30] comas, [31] foliisque innexa pependit:
Et [32] sacer inplevit [33] dextram [34] scyphus. [35] Ociùs [36] omnes
[37] In mensam laeti libant, divosque precantur.
[38] Devexo intereà propior fit vesper [39] Olympo:
Jamque sacerdotes [40] primusque Potitius ibant,
Pellibus in [41] morem cincti, flammasque ferebant.
[42] Instaurant [43] epulas, & [44] mensae grata secundae

1 Aperitur 2 Valvis. 3 Abstractis à cardine suo. 4 Obstinatè abnegatæ, quas jurejurando negaverat esse apud se: vel pejerando retinebat. 5 Revelantur, in lucem veniunt. 6 Satiari. 7 Arcadum astantium. 8 Aspiciendo. 9 Durissimos pilos habentia. 10 Caci ex dimidia parte feri. Anteà *semihominem* vocavit. 11 Intrà fauces ejus. 12 Sc. *tempore*, id est, post illud tempus. 13 Honorificum sacrificium. 14 Posteri. 15 Observaverunt. 16 Illum. 17 Sc. *erat*. Potitium & Pinarium senes duos instituebat Hercules socerdores suos: mansitque cultus ratio &. sacrorum Herculis munus diù in duabus illis familiis: primus honor Potitiis, secundus Pinariis datus: rationem vide apud Livium, 1. I. Festum, Macrob. 3. Sat. 6. 18 Ministra, observatrix. 19 Sc. *in*. 20 Trojani. 21 Officio. 22 Populeâ. 23 Vasa potoria porrigite & præbete. 24 Trojanis & Arcadibus ex æquo & communiter colendum invocate. 25 Libate illi voluntariè sacrificium vini 26 Euander. 27 Quâ Hercules refocillatus erat, id est populeâ Populus alba ab Hercule ad inferos descendente in coronam adoptata: cujus interior parr, quâ capiti adhæsit, alba permansit; exterior ab inferis nigredinem contraxit. 28 Duorum colorum 29 Coronâ populea. 30 Ejus, & cæterorum. 31 Habens frondes insertas. 32 Herculi propriè dicatus, ut Baccho cantharus: capax scil. ut qui manum impleverit. 33 Euandri, libaturi vina 34 Poculum magnum. 35 Celeriter. 36 Arcades, & Trojani, qui sacris intererant. 37 Secundùm ordinem mensæ, cui astabant. 38 In noctem inclinante, id est, stella vespertina cœpit occidere. 39 Cœlo. 40 Sacerdotum. 41 Sacerdotum sacrificantium. 42 Innovant, & in statum priorem reducunt. 43 Solennes. 44 Bellaria intelligit.

Dona

Dona ferunt, [1] cumulantque oneratis lancibus aras.
[2] Tùm [3] Salii ad cantus, incensa altaria circùm,
[4] Populeis adsunt evincti tempora ramis;
[5] Hic juvenum chorus, ille senum; qui [6] carmine laudes
Herculeas, & [7] facta ferant: [8] ut [9] prima [10] novercae
Monstra manu, geminosque premens [11] eliserit anguis:
Ut bello egregias [12] idem [13] disjecerit urbis,
[14] Trojamque, [15] Oechaliamque: ut duros [16] mille labores
Rege sub [17] Eurystheo, fatis Junonis iniquae,
Pertulerit. [18] Tu [19] nubigenas, invicte, [20] bimembris
[19] Hylaeumque, [19] Pholumque manu, tu [21] Cresia [22] mactas
[23] Prodigia, & [24] vastum [25] Nemeae sub rupe leonem.
[26] Te Stygii tremuêre lacus, te [27] janitor Orci,
[28] Ossa super recubans antro semesa [29] cruento:
Nec te ullae [30] facies, non terruit ipse [31] Typhoëus
Arduus, arma tenens: [32] non te, rationis egentem
Lernaeus [33] turbâ capitum circumstetit [34] anguis.
Salve, vera Jovis proles, [35] decus [36] addite divis:
Et nos, & tua [37] dexter [38] adi pede sacra [39] secundo.
[40] Talia carminibus [41] celebrant: [42] super omnia Caci

1 Reddunt extrà. 2 Deinde. 3 Sacerdotes, qui saltantes circulbant aras. *Salii* propriè sacerdotes Martis sunt: postea Romæ à Numâ instituti: à *saltando* dicti quod in portandis Ancilibus *saltarent*. 4 Populi arboris, Herculi sacræ. 5 Alter erat cœtus juvenum canentium. 6 Hymno rhytmico. 7 Egregia Herculis facinora efferunt, extollunt. 8 Quomodo. Hymnus laudes Herculis comprehendens. 9 In cunis jacens. 10 Junonis. 11 Strangulaverit Hercules. 12 Hercules. 13 Expugnatione. 14 A Laomedonte pactâ mercede fraudatus. 15 Ab Euryto rege rejectus in nuptiis desponsatæ ei filiæ Ioles. 16 Plurimos. 17 Rege Argivorum, ministro Junonis, Herculem ad difficillima obeunda adigente. 18 O Hercules. 19 Centauros ex nube, in Junonis speciem informata, & Ixione genitos. 20 Duplicium membrorum: quia umbilico tenus equina habebant membra, & supernè, humana. 21 Taurum Cretensem, Pasiphaës adulterum: sed de his videndi Mythologi. Ovid. 9. Met. &c. 22 Occidis. 23 Monstra. 24 Ingentem. 25 Sylvæ. 26 Cum ad inferos descendisset, Pirithoum liberaturus. 27 Cerberus, custos januæ inferni quem Hercules vinctum ad superos attraxit. 28 Quia carnes devoraverat. 29 Cruore & sanie asperso. 30 Formæ monstrorum, species malorum. 31 Gigas, a Jove fulmine prostratus. 32 Non exanimatum, aut confusum te sensit Hydra multiceps. 33 Multitudine, utpote septem, vel, ut alii, centum 34 Hydra, quam in Lerna palude exussit. 35 Ornamentum. 36 O Hercules. 37 Favens, propitius. 38 Aggredere. 39 Prospero. 40 Facinora Herculis. 41 Celebria faciunt sacerdotes, cæterique juvenes, qui sacris intererant. 42 Post, ultra omnia, aut præcipuè.

[1] Speluncam adjiciunt, [2] ſpirantemque ignibus [3] ipſum.
[4] Conſonat omne nemus [5] ſtrepitu, collesque reſultant.
[6] Exin ſe cuncti divinis rebus ad urbem
Perfectis referunt. [7] Ibat [8] rex [9] obſitus aevo,
Et [10] comitem Aenean [11] juxtà [12] natumque tenebat
Ingrediens, [13] varioque [14] viam ſermone levabat.
[15] Miratur, [16] facilisque oculos fert omnia circùm
Aeneas, [17] capiturque locis; & ſingula laetus
[18] Exquiritque, [19] auditque virûm [20] monumenta priorum.
Tùm [21] rex Euandrus Romanae [22] conditor arcis:
Haec nemora [23] indigenae Fauni Nymphaeque [24] tenebant,
[25] Gensque virûm truncis & duro robore nata:
[26] Quis neque [27] mos, neque [28] cultus erat: nec [29] jungere tauros,
Aut [30] componere opes norant, aut parcere parto:
Sed [31] rami, atque [32] aſper victu venatus [33] alebat.
[34] Primus ab [35] aetherio [36] venit Saturnus [37] Olympo,
Arma [38] Jovis fugiens, & regnis exul [39] ademtis.
[40] Is [41] genus [42] indocile, ac diſperſum montibus altis

1 Ab Hercule expugnatam. 2 Emittentem anhelitum cum ignibus, id eſt, ſimul ignes. 3 Cacum. 4 Simul ſonat. 5 Saltantium & pſallentium. 6 Ex eo loco & tempore. 7 In urbem. 8 Euander. 9 Annis confectus. Ter. Eun. *pannis annisque obſitus*. Metaphora ab agris, qui frugibus obſiti ac pleni ſunt. 10 Comitantem. 11 Incedentem. 12 Filium ſuum Pallanta. 13 De variis rebus. 14 Moleſtiam viæ. *Facundus comes in viâ pro vehiculo eſt*, ait Publius Syrus. Ecl. 9. duo paſtores cantu viam levant: *Cantantes licet uſque, minus via lædet, eamus.* 15 Omnia. 16 Vagantes, mobiles, atque omnia luſtrantes. 17 Et delectatur amœnitate locorum. 18 Variis percunctationibus præbet Euandro ſequentis narrationis occaſionem, quæ ſenibus inprimis ſolet eſſe jucunda. Vide Macrob. 7. c. 2. 19 Ab Euandro. 20 Veſtigia & indicia relicta ad memoriam virorum priſcorum. 21 Inquit. 22 Ædificator arcis Palanteæ, ubi poſteà Palatium fuit. 23 Inde geniti, & qui aliunde non advenerant. Primi autem homines, priuſquam eſſet repertus uſus ædificiorum, habitabant cavos truncos arborum & antra, indeque geniti putabantur. Hi vivebant brutorum animalium more, ut ait Lucret. l. 5. 24 Dum illuc adveniret. 25 Et genus virorum. 26 Quibus viris aut gentibus. 27 Conſuetudo convivendi ab antiquo inſtituta 28 Sui, aut agrorum. 29 Ad aratrum, ut arent, aut currum trahant. 30 Nec congerere ſive quærere, nec parta tueri, ut Ovidius loquitur: q. d in diem vivebant, non cogitantes de craſtino. 31 Fructibus ſponte natis veſcebantur, venatione victitabant. 32 Difficilis exercitationibus. 33 Eos. 34 Creta pulſus à Jove filio; propter artes ab indigenis de cœlo deſcendiſſe creditus. 35 Sublimi. 36 In Italiam. 37 Cœlo, aut ab Olympo, monte Cretæ. 38 Filii ſui. 39 A filio ablatis. 40 Saturnus. 41 Hominum. 42 Rude & ferum, indoctum, aut difficulter docile.

[1] Composuit, legesque [2] dedit, [3] Latiumque vocari
Maluit, his quoniam [4] latuisset [5] tutus in [6] oris.
Aurea quae [7] perhibent, illo sub [8] rege fuêrunt
Saecula: sic placidâ populos in [9] pace regebat.
[10] Deterior donec paullatim, ac [11] decolor aetas,
Et belli rabies, & amor [12] successit [13] habendi.
Tùm manus [14] Ausonia, & gentes [15] venêre [16] Sicanae;
Saepius & [17] nomen posuit [18] Saturnia tellus.
[19] Tùm reges,[20] asperque [21] inmani corpore [22] Thybris:
A quo [23] pòst [24] Itali fluvium cognomine Thybrim
Diximus: amisit [25] verum [26] vetus Albula nomen.
Me pulsum [27] patriâ, [28] pelagique extrema sequentem,
Fortuna [29] omnipotens, & [30] ineluctabile fatum,
His posuêre locis: [31] matrisque [32] egêre [33] tremenda
Carmentis Nymphae monita, & Deus [34] auctor Apollo.
Vix [35] ea dicta: dehinc [36] progressus monstrat & [37] aram,
Et [38] Carmentalem [39] Romano nomine portam:
Quam [40] memorant Nymphae priscum Carmentis honorem
Vatis [41] fatidicae: cecinit quae prima [42] futuros
[43] Aeneadas magnos, & [44] nobile [45] Pallanteum.

1 Congregavit. 2 Illis populis, quos illic ostenderat. 3 Quàm suo aut pristino nomine, quod illi erat. 4 Ovid. 1. Fast. *Indè diu genti mansit Saturnia nomen Dicta quoque est* Latium *terra, latente Deo.* 5 A filio Jove. 6 Regionibus. 7 Plerique omnes attestantur. 8 Saturno. 9 Ut aurea censerentur sæcula. 10 Minus bona. 11 Colore detrito ac vitiato, ab auri splendore in argenti pallorem, mox in ferruginem belli, avaritiæ, & omnium vitiorum degenerans. 12 In locum placidæ pacis, & parsimoniæ, atque asperi victus 13 Divitiæ ac regna. 14 Ab *Ausone*, Ulyssis filio, denominatæ. 15 In Italiam. 16 Siculæ. 17 Nomen vetus deposuit, mutavit in aliud, accipiendo novum: undè Itali, Oenotrii, Ausonii, Latini, Hesperii, Arunci, Sabini, Tyrrheni, Etrusci, Tusci, aliisque nominibus appellati sunt. 18 A Saturno primum denominata & recta. 19 Deinde reges venerunt. 20 Acer, quia rex prædonum. 21 Valdè magno. 22 Thuscorum dux prædabundus Albulâ demersus, mutavit fluvio nomen. 23 Postea. 24 Nos Itali 25 Ei ex re conveniens. 26 Fluvius antiquus. 27 Meâ. 28 Durissima, quæ in pelago pati solemus. 29 Secundum Epicureos. 30 Inevitabile, secundum Stoïcos. 31 Meæ. 32 Compulerunt me ad hæc loca. 33 Reverenda. 34 Monitorum matris. 35 Sc. *erant*. 36 Euander. 37 Carmentæ matri dicatam. 38 A *Carmente*, Euandri matre, dictam, quæ posteà *Scelerata* appellata est, quòd hac portâ emissi sint Fabii, qui ad Cremeram perierunt. 39 Sicut illam posteà Romani nominârunt. 40 Sc. *retinuisse*. 41 Vaticinantis & fata enuntiantis. 42 In Italiâ. 43 Viros ab Ænea oriundos, ut sunt Julius, & Augustus, & Romulus. 44 Futurum nobile per accessionem Æneadarum. 45 Palatium Romani imperii sedem.

[1] Hinc [2] lucum ingentem, [3] quem Romulus acer Aſylum
Rettulit, & gelidâ monſtrat ſub [4] rupe [5] Lupercal,
[6] Parrhaſio dictum Panos de more Lycaei.
Nec non & [7] ſacri monſtrat nemus [8] Argileti,
[9] Teſtaturque locum, & [10] letum docet [11] hoſpitis Argi.
Hinc ad [12] Tarpejam ſedem, & Capitolia ducit,
[13] Aurea nunc, olim ſilveſtribus horrida [14] dumis.
[15] Jam tùm relligio [16] pavidos terrebat agreſtis
[17] Dira loci: jam tùm ſilvam [18] ſaxumque [19] tremebant.
Hoc nemus, [20] hunc, inquit, [21] frondoſo vertice collem
(Quis Deus, incertum eſt) habitat Deus: [22] Arcades ipſum
Credunt ſe [23] vidiſſe [24] Jovem, cùm ſaepè [25] nigrantem
[26] Aegida concuteret dextrâ, nimboſque cieret.
[27] Haec duo praetereà [28] disjectis [29] oppida muris,
[30] Relliquias, veterumque vides monumenta virorum.
[31] Hanc Janus pater, hanc Saturnus condidit arcem:
Janiculum [32] huic, [33] illi fuerat Saturnia nomen.
Talibus inter ſe dictis ad tecta [34] ſubibant

1 Sc *monſtrat.* 2 Locum arboribus conſitum. 3 Quem Romulus ſtrenuus poſteà in morem Aſyli Athenienſis effecit, quò quicunque confugerent, benignè accepti in ſocietatem invitabantur. De hoc Romuli Aſylo lege Liv. l. 1. Plut. in Rom. In ſacris literis *urbes perfugii* dicuntur *Aſyla*, quæ Deus ipſe conſtituit certis quibuſdam caſibus, atque iis, qui delicta non voluntaria commiſerant: ut ſuprà diximus. 4 Monte Palatino. 5 Locum ſic dictum à *Lupâ*, Romuli & Remi nutrice, ut docet Servius. 6 Appellatum ſic Arcadio ritu Panos, Dei Arcadum, in monte Lycæo, qui in Arcadia eſt, verſari ſoliti. 7 Execrandi: vel, ipſi hoſpiti interempto conſecrati. 8 A *letho Argi* cujuſdam, qui hoſpitio ab Euandro acceptus, conjurabat in Euandrum, à cujus comitibus interfectus eſt. 9 Et obteſtatur loci conſecratione ſe immunem à letho hoſpitis. 10 Cauſam & formam necis. 11 Sui. 12 Arcem Tarpeiam dictam à filiâ Sp. Tarpeji, quæ illam Sabinis prodidit: poſteà Capitolium, à *capite* Toliabi invento. Liv. Dionyſ. alii. 13 Adeò ornata fuerunt, ut numerentur quaſi prima inter ſeptem ſpectacula mundi. Ovid. 1. Faſtor. & Propert. 4. lib. 1 el. 14 Spinis, id eſt, penitùs inculta ab hominibus. 15 Sic l. 7. de Latini tecto. *Horrendum ſilvis & relligione parentum.* 16 Rerum divinarum. 17 Magna & terribilis. Ut, *an ſua cuique Deus ſit dira cupido?* 18 Rupem, ubi poſteà arx Tarpeia & Capitolium erant 19 Religioſe obſervabant. 20 Rupem Tarpejam. 21 Habentem verticem frondoſum. 22 Noſtri, qui mecum ex Arcadia venerunt. 23 In hoc nemore. 24 Agnitum poſtea à Romanis, & Capitolini nomine & honore cultum. 25 Nigram propter nubes & tonitrua, quæ illic concitabat. 26 Scutum Jovis, Amaltheæ nutricis ſuæ pelle tectum. 27 Unum Jani, alterum Saturni. 28 Dirutis nunc. 29 Quæ olim erant oppida. 30 Quæ antiquiſſimi viri reliquerant monumenta ſui. 31 Quæ nunc diruta eſt. 32 Urbi à Jano conditæ. 33 Urbi à Saturno conditæ. 34 Æneas, Euander & Pallas.

Pau-

Pauperis Euandri, [1] passimque [2] armenta videbant
[3] Romanoque foro & [4] lautis mugire [5] Carinis.
Ut ventum ad [6] sedes: [7] Haec, inquit, limina victor
Alcides [8] subiit; [9] haec illum regia [10] cepit.
Aude,[11] hospes, contemnere opes: & te [12] quoque dignum
Finge Deo; rebusque veni [13] non asper egenis.
Dixit, & [14] angusti subter fastigia [15] tecti
[16] Ingentem Aenean duxit, [16] stratisque locavit
[17] Effultum [18] foliis, & pelle [19] Libystidis ursae.
Nox [20] ruit, & [21] fuscis tellurem amplectitur [21] alis.
At Venus [22] haud animo [22] nequidquam exterrita [23] mater,
[24] Laurentumque minis & [25] duro [26] mota tumultu,
[27] Volcanum adloquitur, thalamoque [28] haec [29] conjugis [30] aureo
Incipit, & [31] dictis divinum adspirat amorem.
Dum bello Argolici vastabant [32] Pergama reges
[33] Debita, [34] casurasque [35] inimicis ignibus [36] arces;
Non ullum auxilium [37] miseris, non arma [38] rogavi
Artis [39] opisque tuae: nec te, carissime conjunx,
[40] Incassumve tuos volui exercere labores:
Quamvis & Priami deberem plurima [41] natis,
Et [42] durum Aeneae flevissem saepè laborem.
Nunc Jovis imperiis [43] Rutulorum [44] constitit oris.

1 Ferè per singulos passus, circa regiam Euandri. 2 Quasi rura, Caco mortuo. 3 Illo loco, in quo posteà erant Romanum forum & Carinæ. 4 Ædificiorum magnificentia, namque ibi Pompeii domus postea, Ciceronis & aliorum. 5 Vico Rom. exstructo ædificiis in morem carinarum inversarum. 6 Sc. *regias*, id est, domicilia Euandri. 7 Hercules ille monstrorum domitor, victo Geryone & Caco, reversus non dedignatus est subire humilia hæc limina, hanc qualemcunque regiam. Tu quoque tantum Heroa imitatus, imo Deum ipsum, contemnendo opes luxuriosas, noli fastidire tenues, sed lætus succede angustis hisce tectis. Seneca laudato hoc versu, ep. 18 *Nemo*, inquid, *alius est Deo dignus, quàm qui opes contempsit* Et Juv. 11 Sat. Persicum ad frugalem invitans cœnam, *habebis Euandrum. venies Tirynthius, aut minor illo Hospes*, &c. 8 Intravit. 9 Tam modica. 10 Accepit, seu recepit. 11 Ænea. 12 Effice ac ostende factis etiam te dignum, qui pro Deo habearis. 13 Benignus in res modicas. 14 Pulchra Antithesis. Sic Martialis de Domitiano. 4 l. 8. Epigr. *Ingentique tenet pocula parca manu*. 15 Domicilii. 16 Lectisterniis. 17 Sustentatum. 18 Arborum. 19 Ursæ ex Libya. 20 Interea dum cœnarent. 21 Umbris telluris. 22 Non frustrà, sed gravi de causa. 23 Æneæ. 24 Latinorum. 25 Difficili sedatu. 26 Commota. 27 Maritum suum. 28 Hunc sermonem. 29 Mariti sui. 30 Pulchro, ornatissimo. 31 Verbis suis. 32 Trojam. 33 Ruinæ & exitio destinata à fatis. 34 Quæ cadere debebant. 35 Inimicorum. 36 Ilii. 37 Trojanis. 38 Abs te 39 Facultatis 40 Frustra. 41 Paridi præcipuè, qui me judicavit forma superare Minervam & Junonem: & Creusæ, quæ Æneæ nupsit. 42 Vix tolerabilem, aut diu duraturum. 43 Populorum Turno subditorum. 44 Constitutus est.

Ergo [1] eadem supplex [2] venio, & [3] sanctum mihi numen
Arma rogo, genetrix nato. Te [4] filia Nerei,
Te potuit lacrimis [5] Tithonia [6] flectere conjunx.
Aspice, qui [7] coëant populi, [8] quae moenia clausis
Ferrum acuant [9] portis [10] in me, [11] excidiumq; meorum.
[12] Dixerat: & [13] niveis [14] hinc atque hinc Diva lacertis
[15] Cunctantem amplexu molli fovet. [16] Ille repentè
Accepit [17] solitam [18] flammam: notusque medullas
Intravit [19] calor, & [20] labefacta per ossa cucurrit.
[21] Non secùs atque olim, tonitru cùm rupta corusco
[22] Ignea rima [23] micans percurrit lumine [24] nimbos.
[25] Sensit laeta [26] dolis, & formae conscia conjunx.
Tùm [27] pater [28] aeterno fatur [29] devinctus amore:
Quid caussas petis [30] ex alto? [31] fiducia [32] cessit
Quò [33] tibi, Diva, mei? [34] similis si cura fuisset,
[[35] Tùm quoque fas nobis Teucros armare fuisset,]
Nec [36] pater omnipotens Trojam, nec [37] fata vetabant
[38] Stare, decemque alios Priamum [39] superesse per annos.
Et nunc, si [40] bellare paras, atque haec tibi mens est;
Quidquid in arte meâ possum promittere [41] curae,
[42] Quod fieri ferro, [43] liquidove potest [44] electro,
Quantum ignes [45] animaeque valent; absiste precando

1 Quæ priùs nihil contra fata molita sum. 2 Ad te. 3 O numen observandum mihi. 4 Thetis, Achillis genitrix. 5 Aurora Memnonis mater. Argumentatur Venus ab exemplis minoribus. Thetis pro Achille filio impetravit arma à te, item Aurora pro Memnone: ego, quæ sum filia Jovis, & tua conjux: non impetrabo? 6 Ut Memnoni, filio ejus, arma fabricares. 7 Congregentur. 8 Suprà l. 7. *Quinque adeò magna, positis incudibus, urbes Tela novant.* 9 Civitatum. 10 Contra. 11 Destructionem. 12 Venus. 13 Candidissimis. 14 Utrimque. 15 Vulcanum dubitantem, an pro filio ex adulterio concepto, obsequi deberet. 16 Vulcanus. 17 Consuetam illi. 18 Amoris, vel Veneris. 19 Ignis amoris. 20 Mollificata & labentia. 21 Comparatione ostendit, quo pacto calor amoris per ossa Vulcani serpserit. 22 Fissura, aut per fissuram exiliens fulmen, quod per rimas nubium exilit. 23 Resplendens. 24 Nubes ventosas. 25 Percepit Vulcanum amore captum. 26 Fraude suâ, id est, artificiosâ circumventione. 27 Vulcanus sc. Æneas patris loco futurus. 28 Magno & divino, qualem agnoscunt Dii æterni. 29 Al. *devictus*, id est, obligatus Veneri. 30 Ab ovo quasi Trojani belli, ab exemplis, longè petitas, & per circumlocutionem, ab excidio Trojæ. 31 Quam priùs habuisti de me. 32 Recessit. 33 A te. 34 Si similis sollicitudo de armis habendis fuisset tibi priùs. 35 *Dum bello Argolici vastabant Pergama reges.* 36 Juppiter. 37 Fata Trojæ mutare non potui, differre potui 38 Diutiùs esse. 39 Exstare. 40 Bella gerere. 41 Sollicitæ diligentiæ. 42 Et id, *quod*, &c. 43 Puro. 44 Metallo fortissimo. Quoties quinta portio argenti in auro est, Electrum vocatur. 45 Venti possunt efficere in fabrili arte.

Viri-

Viribus [1] indubitare tuis. Ea verba [2] locutus
Optatos dedit amplexus, placidumque petivit
Conjugis infusus gremio per [3] membra soporem.
[4] Indè, ubi prima quies medio jam noctis [5] abactae
[6] Curriculo [7] expulerant somnum, cum femina [8] primum,
Cui [10] tolerare [11] colo vitam tenuique [12] Minervâ,
[13] Impositum cinerem, & [14] sopitos suscitat ignis,
Noctem addens operi; famulasque ad [15] lumina longo
[16] Exercet penso; castum ut servare cubile
[17] Conjugis, & possit parvos [18] educere natos.
Haud secùs [19] ignipotens, nec [20] tempore [21] segnior illo
Mollibus è [22] stratis opera ad fabrilia surgit.
[23] Insula [24] Sicanium juxta latus [25] Aeoliamque
[26] Erigitur [25] Liparen, [27] fumantibus ardua saxis:
[28] Quam subter specus, & [29] Cyclopum exesa [30] caminis
Antra [31] Aetnaea [32] tonant, validique [33] incudibus ictus
Auditi [34] referunt [35] gemitum, [36] striduntque [37] cavernis
[38] Stricturae Chalybum, & fornacibus ignis [39] anhelat;
[40] Volcani domus, & Volcania [41] nomine tellus.
[42] Hoc tunc [43] ignipotens caelo descendit ab alto.
[44] Ferrum exercebant [45] vasto [46] Cyclopes in antro,
[47] Brontesque, [48] Steropesque, & [49] nudus membra
[50] Pyracmon.

1 Diffidere de viribus tuis, id est, desine, precando me, ostendere te incertam de auctoritate, qua valere possis apud me 2 Vulcanus. 3 Sc. *singula*, id est, placidè dormivit in gremio conjugis. 4 Deinde. 5 Transactæ 6 Cursu. 7 Post mediam noctem. 8 Veluti. Al *tum*. 9 Cui præcipuum est. 10 Sustentare, alere. *Benè ac pudice vitam instituit, lanâ ac telâ victum quæritans*. Terent. Andr. 11 Instrumento, quod pensa continet, id est, nendo 12 Lanificio Minervæ invento ac opere. 13 Super ignem. 14 Cineribus coopertos. 15 Lucernarum. 16 Fatigat stamine. 17 Sui. 18 Educare liberos. 19 Vulcanus, Deus ignis 20 Quo fœmina surgit. 21 Quam fœmina dicta. 22 Ubi Venerem reliquit 23 Hiera insula Vulcani officina, inter Siciliam & Liparen ... 24 Siciliense, id est, intere Ætnam. 25 ... Unam ex Æoliis insulis. 26 Eminet. 27 Ex ardore intrinsecus proveniente. 28 Insulam arduam. 29 Qui fabricam ferrariam invenisse feruntur. 30 Fornacibus 31 Ignivoma, instar Ætnæ. 32 Achementem sonitum edunt. 33 Qui super incudes fiunt. 34 Per echo. 35 Ingentem sonum. 36 Ictu sc. malleorum in incudibus. 37 Per cavernas. 38 Scintillæ erumpentes è candenti ferro, dum malleis cuditur. 39 Quasi respirat, & anhelitum defessus emittit. 40 Qui locus est domus Vulcani. 41 Nominatur 42 Huc, id est, ad hanc insulam. 41 Vulcanus. 44 Fabricabant. 45 Valde amplo. 46 Fabri, ejus famuli, unum cyclum, id est, oculum latum in fronte habentes. 47 Unus ex ministris Vulcani qui Jovi cudunt fulmina, à *tonitru* dictus. 48 *A fulgetro* sive *fulgure* sic dictus 49 Habens membra nuda. 50 Ab *igne*. qui nunquam à calenti igni discedit.

[1] His [2] informatum [3] manibus jam parte politâ
Fulmen erat; toto [4] genitor [5] quae plurima caelo
Dejicit in terras: pars [6] inperfecta manebat.
[7] Tris imbris [8] torti [9] radios, [10] tris nubis [11] aquosae
[12] Addiderant, [13] rutuli [14] tris ignis, & [15] alitis [16] Austri.
Fulgores [17] nunc horrificos, [18] sonitumque, [19] metumque
Miscebant operi, flammisque [20] sequacibus iras.
Parte aliâ Marti currumque, rotasque volucris
[21] Instabant, [22] quibus ille viros, quibus excitat urbis:
[23] Aegidaque horriferam [24] turbatae Palladis arma
Certatim [25] squamis serpentum [26] auroque [27] polibant,
Conexosque anguis, ipsamque in pectore [28] Divae
[29] Gorgona [30] desecto vertentem [31] lumina collo.
Tollite [32] cuncta, [33] inquit, [34] coeptosque auferte labores,
Aetnaei Cyclopes; & [35] hùc advertite mentem.
[36] Arma [37] acri facienda viro. Nunc viribus [38] usus,
Nunc manibus [39] rapidis, omni nunc arte [40] magistrâ.
[41] Praecipitate moras. Nec plura [42] effatus: at [43] illi
Ociùs [44] incubuêre omnes, [45] pariterque laborem
Sortiti. [46] Fluit aes rivis, [47] aurique metallum;
[48] Volnificusque chalybs vastâ fornace liquescit.
Ingentem clipeum [49] informant, [50] unum omnia contra
Tela Latinorum: septenosque [51] orbibus orbis

1 Fabris. 2 Adhuc informe, nondum perfectam habens formam. 3 In manibus. 4 Jupiter, πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε, id est, pater hominumque Deorumque. 5 Fulmina. 6 Quia nondum absolverant. 7 Grandinis 8 Constricti & coacti in grandinem. 9 Fulminis. 10 Pluviae tres. 11 In aquam resolubilis. 12 Commiscuerant prius. 13 Rutilantis & resplendentis. 14 Ignis, seu aestuantis aëris tres. 15 Venti tres. 16 Intelligunt quidam per *Austrum*, Autumnum: per *rutilum ignem*, Aestatem; per *nubem aquosam*, Ver: per *imbrem tortum*, Hyemem. 17 Cum Vulcanus adveniret. 18 Tonitrua 19 Fulgetraque. 20 Persecutricibus vim prosternendi, qualis est in iratis 21 Omni cura ac studio fabricabant. 22 Quibus in bello utitur. 23 Scutum sive munimentum pectoris aureum, Jovis aut Palladis proprium, squammoso draconum corio contectum, sic ut extremum ipsius ambitum dracunculi ad limbi aut fimbriae vicem circumcluderent: in medio habens Gorgonis caput. 34 Ad bellum concitatae, turbidis oculis torvum intuitae. 25 In modum squamarum, quas habent serpentes 26 Squammis aureis. 27 Poliebant Antiquè. 28 Quae penderet de pectore Palladis. 29 Medusam, cujus capilli in angues versi erant. 30 Ense amputato. 31 Oculos, sc. ex indignatione. 32 Omnia haec. 33 Vulcanus. 34 Al. *certos*, qui quotidianâ operâ exercentur, qui vobis praecipuè soliti. 35 Ad hoc quod dicam. 36 Sunt. 37 Strenuo. 38 Utilitas & opus est. 39 Raptim operantibus 40 Ut utiliter, citò & scienter fiant 41 Praecipitanter abjicite. 42 Elocutus est Vulcanus 43 Cyclopes. 44 Operam dederunt. 45 Diviserunt inter se opera. 46 Liquefit ad modum fluentis aquae. 47 Et ipsum metallum. 48 Vulnera facere solitus. 49 Artificiose faciunt. 50 Qui solus sit. 51 Singulis.

[1] Inpediunt. [2] Alii ventosis follibus [3] auras
Accipiunt [4] redduntque: alii [5] stridentia tingunt
Aera lacu. [6] Gemit inpositis incudibus antrum.
[7] Illi inter sese multâ vi brachia tollunt
[8] In numerum, versantque [9] tenaci forcipe massam.
Haec [10] pater [11] Aeoliis [12] properat dùm [13] Lemnius oris,
[14] Euandrum ex humili tecto lux suscitat alma,
Et matutini [15] volucrum [16] sub culmine cantus.
Consurgit senior, [17] tunicaque [18] inducitur artus,
Et [19] Tyrrhena pedum circumdat [20] vincula plantis.
[21] Tùm lateri atque humeris [22] Tegeaeum subligat ensem,
[23] Demissa ab laevâ pantherae terga retorquens.
Nec non & [24] gemini custodes limine ab [25] alto
Procedunt, gressumque [24] canes comitantur [26] herilem.
[27] Hospitis Aeneae [28] sedem, & [29] secreta petebat,
Sermonum memor, & promissi [30] muneris [31] heros.
[32] Nec minùs Aeneas se [33] matutinus agebat.
Filius [34] huic Pallas, [35] illi comes ibat Achates,
Congressi jungunt dextras, mediisque [36] residunt
Aedibus, & [37] licito [38] tandem sermone fruuntur.
[39] Rex prior haec:

1 Implicant. 2 Quidam ex illis. 3 Ventos. 4 Acceptos ventos, id est, afflant. 5 Tingendo stridere faciunt ferrum aquâ. 6 Tonat, resonat, quasi gemitum referens. 7 Fabri. 8 In ordinem, ita ut ex alternis ictibus numerus & concentus advertatur: Vide quæ ad hos versus sup. 4. Georg. v. 174 9 Instrumento, quo ferrum calidum capitur è fornace fortiter tenenti. 10 Fulminis & fabrorum, & Æneæ paternâ affectione obsequens. 11 Quibus Æolus præsidet. 12 Properanter facit. 13 Vulcanus, à *Lemno* insula, in quâ à Lemniis excipiebatur, cœlo à Junone dejectus ob deformitatem: nec non præcipitatus à Jove eodem cecidit. Il. α. 14 Redit ab excursu ad intermissam narrationem, id est, ad res Euandri. 15 Præcipuè hirundinum. 16 Quæ sub culmine nidificant. 17 Interiore. 18 Habet artus inductos & vestitos. 19 Thusca. 20 Calceamenta, quæ ligabant & muniebant. 21 Deinde. 22 Arcadium: à Tegeâ, urbe Arcadiæ. 23 Pellem pantheræ ab humero lævo demissam revocans ad partem sinistram. 24 Ita Telemachum ἅμα δύω κύνες ἀργοὶ ἕποντο. 2. Odyss. Antiqui ad custodiam corporis canes habebant. 25 Respectu canum; sed respectu regum erant humilia limina. 26 Heri ac domini sui Euandri. 27 Quem hospitio exceperat. 28 Cubile. 29 Locum remotum à turba, ut illic quietius colloqueretur. 30 Auxilii. Promiserat enim auxiliari Æneæ. 31 Euander. 32 Consimiliter. 33 Frigebat se mane surgens. 34 Euandro. 35 Æneæ. 36 Concidunt. 37 Quem non nisi fidissimis communicare licebat, & quem illis tuto inter se conferre licebat. 38 Remotis arbitris. 39 Rex loci Euander dixit.

[1] Maxime Teucrorum [2] ductor, quo [3] sospite nunquam
[4] Res equidem Trojae victas, aut regna fatebor;
Nobis ad belli auxilium [5] pro nomine tanto
Exiguae [6] vires. [7] Hinc [8] Tusco claudimur [8] amni,
[9] Hinc [10] Rutulus [11] premit, & [12] murum circumsonat armis.
Sed tibi ego [13] ingentis populos opulentaque [14] regnis
Jungere castra [15] paro: quam fors inopina salutem
[16] Ostentat. [17] Fatis huc te poscentibus adfers.
Haud procul [18] hinc saxo incolitur fundata [19] vetusto
Urbis [20] Agyllinae sedes: [21] ubi Lydia quondam
Gens, bello praeclara, [22] jugis [23] insedit Etruscis.
[24] Hanc multos florentem annos [25] rex deinde superbo
Imperio & [26] saevis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem [27] infandas caedes; quid facta tyranni
[28] Effera? DI capiti ipsius, generique reservent.
Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
Componens [29] manibusque [30] manus, atque oribus ora,
Tormenti [31] genus; & [32] sanie [33] taboque fluentis
[34] Complexu in misero longâ sic morte necabat.
At [35] fessi tandem [36] cives [37] infanda furentem
Armati circumsistunt, ipsumque [38] domumque:
Obtruncant socios, ignem ad [39] fastigia jactant.
[40] Ille [41] inter caedes Rutulorum elabsus in agros
[42] Confugere, & [43] Turni [44] defendier [45] hospitis armis.

1 Suasorii generis oratio quâ consulit Æneæ Euander, ut à Tarchonte, Etruscorum duce auxilium petat. 2 Dux. 3 Incolumi. 4 Imperium: ut suprà l. 3. v. 1. *Postquam res Asiæ &c.* 5 Pro tui nominis gloriâ. 6 Sunt. 7 Ex unâ parte. 8 Tiberi qui per Etruriam fluit 9 Ex alterâ parte. 10 Populus ferox. 11 Nos. 12 Facit arma sua sonare circùm muros nostros. 13 Etruriam, in qua 12. urbes à Tyrrheno conditæ sub præfectis totidem 14 Per diversa regna. 15 Intendo & meditor. 16 Tibi. 17 Venis ad has oras juxta oracula Etruscis facta. 18 Ab his locis 19 Antiquo opere: ut. *Templa Dei saxo venerabar structa* vetusto 20 Agylla, quæ & Cære dicitur, urbs Etruriæ. 21 Lydi venerunt in Italiam, Tyrrheno duce, Atys filio, & sederunt in Etruriâ. 22 In montibus. 23 Sedem cepit. 24 Gentem. 25 Etruscorum. 26 Tyrannicis 27 Tum detestabiles, ut de iis fari nemo debeat. 28 Immania. 29 Defunctorum. 30 Viventium. 31 O genus cruciatus. 32 Corrupto sanguine mortuorum. 33 Putrido liquore viventium. 34 Tam diu cogebat se complecti, dùm vivorum sanguis in tabum converteretur, & defunctorum pus in saniem. 35 Sævitiâ Mezentii. 36 Ejus 37 Infandùm, infando more, scelere & suppliciis. Hellenismus. 38 Familiam ejus. 39 Culmina domus ejus. 40 Mezentius. 41 Dùm socii ejus occiderentur. 42 Confugiebat ad Turnum. 43 Inversa à nostro historia: namque Turnus ad Mezentium confugit Liv. 1. lib. 44 Defendebatur 45 Cui jure hospitalitatis erat devinctus.

Ergo

Ergo omnis [1] furiis [2] ſurrexit Etruria [1] juſtis :
[3] Regem ad ſupplicium [4] praeſenti [5] Marte repoſcunt.
His ego te, Aenea, ductorem millibus addam :
Toto namque fremunt condenſae litore puppes,
[6] Signaque ferre jubent : [7] retinet longaevus [8] haruſpex
[9] Fata canens : [10] O [11] Maeoniae [12] delecta juventus,
Flos veterum virtusque virûm, quos juſtus in hoſtem
Fert dolor, & meritâ [13] accendit Mezentius irâ ;
Nulli fas Italo tantam [14] ſubjungere [15] gentem :
Externos [16] optate duces. Tùm Etruſca [17] reſedit
Hoc acies [18] campo, moniiis exterrita Divom.
Ipſe [19] oratores ad me, regnique [20] coronam
Cum [21] ſceptro miſit, mandatque [22] inſignia [23] Tarchon,
[24] Succedam caſtris, Tyrrhenaque regna capeſſam.
[25] Sed mihi tarda [26] gelu [27] ſaeclisque effoeta ſenectus
Invidet imperium, [28] ſeraeque ad [29] fortia [30] vires.
Natum exhortarer, ni [31] mixtus matre Sabellâ
[32] Hinc partem patriae traheret. Tu, cujus & [33] annis
Et [34] generi fata [35] indulgent, quem [36] numina [37] poſcunt,
[38] Ingredere, ô Teucrûm, atq; Italûm fortiſſime [39] ductor.
Hunc tibi praetereà, ſpes & ſolatia noſtri,

1 Irâ, tumultu juſtè ſuſcepto 2 Contra Mezentium. 3 Mezentium. 4 Ne morâ intermiſſus tepeſcat calor. 5 Bello. 6 Bellica ſc. id eſt, vexilla. 7 Immoratur eos, ne exeant in bella 8 Tarchon ſc. Tyrrhenis aſſerens quaerendum eſſe ducem externum. 9 Voluntates Deorum ſibi revelatas. 10 Verba aruſpicis, quae refert Euander. 11 Hetruſci à Lydis & Maeoniis oriundi, qui ſub Tyrrheno, Lydi fratre, duce, hanc Italiae partem appulſi occuparunt. 12 Ad expeditionem praeſentem. 13 Contra ſe. 14 Subjugare. 15 Rutulorum & Latinorum, quibuſcum Mezentius nunc foedus percuſſit. 16 Adoptate, diligite. 17 Quievit. 18 Ubi erat. 19 Legatos. 20 Diadema. 21 Virgâ regali. 22 Caetera ornamenta regalia; ut faſces lictorum, &c. 23 Qui electus erat eorum dux. 24 Ut veniam ad caſtra, & eam captum Etruriam, in quam Tyrrhenus venit ex Moeonia. 25 Occurrit tacitae objectioni Euander. Poterat enim quaerere Aeneas, quare, cum ipſe externus eſſet, ſeſe Tyrrhenis ducem non praeſtitiſſet, aut, ſi aetate prohiberetur, quare Pallantem ipſis non praefeciſſet. 26 Frigore, imminuto ſanguine, gelida ſenecta novis imperiis inepta. 27 Annis & ſenio debilitata, exinanita. Saeculum hic 10. annos habere cenſetur. 28 Tardae. 29 Gerenda. 30 Invident mihi Imperium. 31 Miſtus ex Sabinis genere Italorum. Duxerat enim Euander filiam regis Sabinorum. 32 A materna parte eſſet Italus. 33 Cum reſpectu ad Euandrum, quia floridus es. 34 Cum reſpectu ad Pallantem : quia Phrygius. 35 Indulgenter concedit regnum Etruriae. 36 Deorum oracula. 37 Ad Etruriae ductum. 38 Procede in bellum. 39 Dux, id eſt, qui Trojanos atque Italos duces.

[1] Pallanta adjungam. Sub te tolerare magistro
Militiam, & grave [2] Martis opus, tua cernere [3] facta
[4] Adsuescat, primis & te [5] miretur ab annis.
Arcadas huic equites [6] bis centum, [7] robora pubis
[8] Lecta dabo; [9] totidemque suo tibi nomine [10] Pallas.
Vix ea fatus [11] erat: [12] defixique [13] ora tenebant
Aeneas [14] Anchisiades & [15] fidus Achates,
Multaque [16] dura suo tristi cum corde [17] putabant;
Ni [18] signum caelo [19] Cytherea dedisset [20] aperto.
Namque inproviso [21] vibratus ab aethere fulgor
Cum [22] sonitu venit, & ruere omnia [23] visa repentè,
[24] Tyrrhenusque tubae mugire per aethera clangor.
[25] Suspiciunt: [26] iterùm, atq; iterùm fragor intonat ingens.
[27] Arma inter [28] nubem caeli in regione serenâ
Per [29] sudum [30] rutilare vident, & [31] pulsa [32] tonare.
Obstupuêre animis alii; sed [33] Troïus heros
[34] Adgnovit sonitum, & Divae promissa [35] parentis.
[36] Tùm memorat: Ne verò, hospes, ne [37] quaere profectò,
[38] Quem casum portenta ferant: [39] ego poscor Olympo.
Hoc signum [40] cecinit missuram Diva [41] creatrix,
Si bellum ingrueret; [42] Volcaniaque arma per auras
[43] Laturam auxilio.
Heu, quantae miseris caedes Laurentibus [44] instant!
Quas poenas mihi, Turne, dabis! quàm multa sub undas
Scuta [45] virûm, galeasque, & [46] fortia corpora [47] volves,
Thybri pater! [48] poscant acies, & foedera rumpant.

1 Filium meum. 2 Bellum. 3 Facinora egregia. 4 Sc. *ut* 5 Propter admirationem incitetur. 6 Ducentos. 7 Fortis corpora juventutis 8 Electa 9 Alteros ducentos. 10 Si *dabit*. 11 Fuander. 12 In terram 13 Vultus suos, ut anxii & cogitabundi facere solent. 14 Anchisæ filius. 15 Fidelis Æneæ comes. 16 Adversa. 17 Reputassent, volvissent 18 Adventus sui. 19 Venus, ab insula *Cytheris*, ad quam orta mari appulit. 20 Disrupto & hiante fulgetris, & tonitribus. 21 Vibrando concussus. 22 Tonitru. 23 Propter concussionem sonitus. 24 A Tyrrhenis & Lydis inventus. Cum respectu tamen ad Etruscos, ducem externum jam poscentea 25 Æneas & Achates attoniti. 26 Frequenter sc. ad firmandum omen 27 Cimbrico bello armorum sonitus auditus cœlo. 28 Quam Venus assumpserat. 29 Serenum, purum. 30 Micare. 31 Arma 32 Sonum tonitrui imitari. 33 Æneas 34 Prodigio hoc armorum conjicit sibi delata à matre arma contra arma inimica; nec non acies & prælia. 35 Veneris. 36 Deinde Æneas dicit. 37 Doceri. 38 Qualem rei exitum hæc portenta & bona omina afferant. 39 Ego exigor de cœlo ad hoc bellum. 40 Prædixit se missuram. 41 Mater Venus; quia omnia gignit. 42 A Vulcano, marito suo fabricata. 43 Allaturam in auxilium meum. 44 Imminent 45 Virorum fortium interemptorum. 46 Robusta, dùm viverent. 47 Tuas. 48 Permissio Ironica. Eant jam Laurentes, vi ac bello rumpant fœdera, quæ cum Latino inivissem, nisi Turnus omnia turbasset; sed non diu impunè.

Haec

Haec ubi dicta [1] dedit, solio se tollit ab alto;
Et primùm Herculeis [2] sopitas ignibus [2] aras
Excitat, [3] hesternumque larem, [4] parvosque Penatis
Laetus adit, mactant [5] lectas de more [6] bibentis,
Euandrus [7] pariter, pariter Trojana juventus.
Post [8] hinc ad [9] navis [10] graditur, sociosque revisit:
Quorum de numero, qui [11] sese in bella sequantur,
Praestantis virtute [12] legit: [13] pars cetera [14] pronâ
Fertur aquâ, [15] segnisque [16] secundo defluit [17] amni,
[18] Nuntia ventura Ascanio [19] rerumque patrisque.
[20] Dantur equi [21] Teucris Tyrrhena petentibus arva:
[22] Ducunt exsortem Aeneae; quem fulva leonis
Pellis [23] obit totum, praefulgens unguibus [24] aureis.
  Fama volat parvam subitò volgata per [25] urbem,
Ociùs ire equites [26] Tyrrheni ad limina regis.
Vota metu [27] duplicant [28] matres, [29] propiusque periclo
It timor, & [30] major [31] Martis [32] jam apparet imago.
Tum pater Euandrus [33] dextram complexus [34] euntis
[35] Haeret, [36] inexpletum lacrimans, ac talia fatur:
O mihi praeteritos referat [37] si Juppiter [38] annos!
Qualis eram, [39] cùm primam [40] aciem [41] Praeneste sub ipsâ
[42] Stravi, [43] scutorumque incendi victor acervos;
Et [44] regem hac Herilum dextrâ [45] sub Tartara misi:

1 Æneas. 2 Sopitos ignes in aris Herculeis. Hypallage. 3 Ignem pridianum, quo pridie ejus diei in sacrificiis Herculis usi erant. 4 Domesticos, pro fortunæ tenuitate modicos. 5 E grege electas. 6 Oves, duos annos habentes 7 Cum Æneâ 8 Ex hoc loco sacrificii. 9 Ubi socii erant. 10 Æneas. 11 Eligentem Æneam. 12 Eligit. 13 Sociorum 14 Defluâ. 15 Existens tardior ad bella, aut quia sine remis erant 16 Defluente. 17 Tibri. 18 Ut veniat annuntiatrix 19 Gestarum à patre. 20 Ab Euandro. 21 Electis illis, qui cum Ænea ad Tarchontem in Etruriam profecturi 22 Arcades, ministri regis Euandri ducunt ad manum ad Æneam, & ad militatem ejus equum extra sortem dandum, id est, egregium, eximium super alios, leonis eximii pelle instratum. 23 Circumdat & operit. 24 Aurum inferentibus, aut aureis unguibus arte insertis; aut aureis laminis opertis. 25 Pallanteum. 26 Tarchontis, sc. in Etruriam. 27 Duplicia faciunt. 28 Arcadum, qui cum Ænea profecturi erant. 29 Timent propinquum periculum. 30 Evidentior. 31 Belli. 32 Cùm abirent juvenes. 33 Æneæ. 34 Abjre parantis 35 Adhæret ei. 36 Inexplebiliter: quia non poterat se continere à lachrymis. 37 Utinam 38 Ut talis sim, *qualis eram*, &c. 39 Euandrum, ex Arcadia venientem in Italiam, repellere conatus est Herilus rex Prænestinus; sed ab Euandro victus, cæsusque. 40 Italorum, Euandrum repellere volentium. 41 Latii Oppido. 42 Prostravi. 43 Prostratorum hostium. Victores arma, scuta præsertim, eorum, quos vicerant, incendebant ex more & voto 44 Prænestinorum. 45 Ad inferos.

[1] Nascenti cui [2] tris animas [3] Feronia [4] mater
(Horrendum dictu) dederat, terna arma [5] movenda;
Ter [6] leto sternendus erat: cui tunc tamen [8] omnis
Abstulit haec animas dextra, & [9] totidem [10] exuit armis.
[11] Non ego nunc dulci amplexu divellerer usquam,
Nate, tuo: neque finitimo Mezentius usquam,
Huic capiti insultans, [12] tot ferro saeva dedisset
Funera, [13] tam multis [14] viduâsset civibus [15] urbem.
At vos, ô superi, & Divom tu maxime rector
Juppiter, [16] Arcadii quaeso miserescite regis,
Et [17] patrias audite preces. [18] Si [19] numina vestra
Incolumem [20] Pallanta mihi, si fata reservant,
Si [21] visurus eum vivo, & venturus in [22] unum,
[23] Vitam [24] oro: patiar quemvis [25] durare laborem.
Sin aliquem infandum [26] casum, Fortuna, minaris;
Nunc, ô nunc liceat [27] crudelem abrumpere vitam,
Dùm curae [28] ambiguae, dùm spes incerta futuri,
Dùm te, care puer, mea [29] sera & sola voluptas,
Complexu teneo: [30] gravior ne nuncius auris
Volneret. Haec [31] genitor [32] digressu dicta supremo
[33] Fundebat: famuli [34] collabsum in [35] tecta ferebant.
Jamque [36] adeò exierat portis [37] equitatus apertis:
Aeneas inter primos, & fidus Achates:
[38] Indè alii Trojae [39] proceres. Ipse agmine Pallas
In medio, [40] chlamyde, & pictis [41] conspectus in [42] armis.

1 Cùm nasceretur. 2 Tres vitas, tamque *ter letho sternendus erat*: seq. 3 Dea nemoris Tarracini, Jovis Anxuris uxor: supra 7 lib. 4 Ejus. 5 A quo amovenda erant. 6 Morte. 7 Cùm solidum robur haberem. 8 Tres. 9 Etiam tribus. 10 Corpora. 11 Semper in complexu tuo essem, & tecum proficiscerer, si juvenis essem. 12 Tot bonos cives occidisset. 13 Quam multis nunc viduavit. 14 Orbasset, privasset. Horat. Od. 9. l. 1. *aut Aquilonibus Querceta Gargani laborant: Et foliis viduantur orni*. 15 Suam. 16 Mei, qui rex sum Arcadiæ. 17 Quas ego pater pro filio effundo. 18 Si reducem filium sospitem recepturus sum. 19 Vestræ divinæ potestates. 20 Filium meum. 21 Qui adhuc videam eum. 22 Locum, cum filio meo. 23 Ad id tempus duraturam. 24 Peto à vobis. 25 Duriter tolerare. 26 Mortem filii; sed male ominato verbo abstinet. 27 Quæ crudelis esset, si appetat durare usque ad mortem filii. 28 Dubiæ sunt inter spem & metum. 29 Mihi seni, natus, & unigena. 30 Tristior, quàm facile pati possem. 31 Evander. 32 In digressione. 33 Ex animo elocutus est. 34 Postquam præ dolore conciderat. 35 Regiam. 36 Præcipuè, omninò. 37 Cœtus aut classis equitum. 38 Deinde. 39 Principes exierant. 40 In veste militari. 41 Conspicuus, spectabilis. 42 Quæ à patre obtinuerat.

Qua-

[1]Qualis, ubi Oceani [2] perfusus Lucifer undâ,
Quem [3] Venus ante alios astrorum diligit [4] ignis,
Extulit [5] os sacrum caelò, [6] tenebrasque resolvit.
Stant pavidae in muris matres, [7] oculisque sequuntur
[8] Pulveream nubem, & fulgentis [9] aere catervas.
Olli per [10] dumos, [11] quâ proxima meta viarum,
Armati tendunt. [12] It [13] clamor, &, [14] agmine facto
[15] Quadrupedante putrem sonitu quatit [16] ungula campum.
[17] Est ingens [18] gelidum lucus prope [19] Caeritis [20] amnem,
Relligione [21] patrum latè sacer: undique [22] colles
[23] Inclusêre [24] cavi, & [25] nigrâ nemus abiete cingunt.
Silvano fama est veteres [26] sacrâsse [27] Pelasgos,
Arvorum pecorisque Deo, lucumque [28] diemque,
[29] Qui primi finis aliquando [30] habuêre Latinos.
Haud procul [31] hinc Tarcho, & [32] Tyrrheni tuta tenebant
Castra [33] locis, celsoque omnis de colle [34] videri
Jam poterat [35] legio, & [36] latis [37] tendebat in arvis.
[38] Hùc pater Aeneas, & [39] bello lecta juventus,
Succedunt, fessique & equos & corpora [40] curant.
At Venus * aetherios inter dea [41] candida * nimbos
[42] Dona ferens aderat: natumque in valle [43] reducta

1 Exierat talis, *qualis*, &c. 2 Lotus Ex opinione veterum, qui humore ali sidera credebant. 3 Veneris enim stella dicitur. 4 Fulgores. 5 Conspectum tuum venerabilem. 6 Nocturnas: undè *Lucifer*, quòd lucem *adferat*, dicitur. 7 Obtutu. 8 Pulverulentam, ex pulvere pedum equorum concitatam. 9 Armis æreis. 10 Loca invia. 11 Qua proximum compendium viarum erat. 12 Diffunditur per aëra. 13 Se instigantium. 14 Ordine militariter procedentium instituto. *Agmen* enim propriè est multitudo ordinata & incedens. 15 A quadrupedantibus, id est, quaternis pedibus incedentibus facto. 16 Calceus corneus equorum. Quinque perpetui dactyli profectionis celeritatem exprimunt. 17 Luci religiosi descriptio. Totum autem hunc locum diligenter expendit Macrob. Sat. l. 3. c. 3. 18 Frigidum. 19 Urbis Agyllinæ sive Agyllæ. Declinatur *hoc Care*, *Caretis* 20 Minionem fluvium. 21 Majorum. 22 Monticuli. 23 Lucum illum. 24 Habentes vallem interjacentem. 25 Umbrosa 26 Consecrasse. dicasse. 27 Græcos, qui in Italiam venerant. 28 Festum annua celebritate 29 Pelasgi 30 Possederunt, id est, qui primi è Græcia advenæ incoluêre Italiam. 31 Ab hoc luco. 32 Populi. 33 Munitione locorum. 34 Ab Ænea. 35 Exercitus Tyrrhenorum. 36 Latè se extendentibus. 37 Tentoria habebat Sic 2. Æn. *Hic Dolopum manus*, *hîc sævus* tendebat *Achilles*. 38 Ad hunc collem, ubi erat Tarchon. 39 Ad bellum electa. Suprà: *qui sese in bella sequantur*, *Præstantes virtute legit* 40 Reficiunt, priusquam ad Tarchontem accederent. * Nubem lucidam. 41 Relucens. 42 Arma à Vulcano fabrefacta. 43 Inter duos colles inclusa.

Ut procul [1] egelido [2] ſecretum flumine vidit,
Talibus adfata eſt dictis, ſeque [3] obtulit [4] ultrò:
En, perfecta mei [5] promiſſâ [6] conjugis arte
Munera: ne mox aut Laurentis, nate, ſuperbos,
Aut [7] acrem [8] dubites in proelia [9] poſcere Turnum.
Dixit, & amplexus nati Cytherea petivit:
Arma ſub [10] adverſâ poſuit [11] radiantia quercu.
[12] Ille [13] Deae donis & tanto laetus [14] honore,
[15] Expleri nequit, atque oculos per [16] ſingula volvit,
[17] Miraturque, interque manus, & brachia verſat
[18] Terribilem criſtis galeam, flammasque vomentem,
[19] Fatiferumque enſem, [20] loricam ex [21] aere rigentem,
[22] Sanguineam, ingentem, [23] qualis, cùm caerula nubes
Solis [24] inardeſcit [25] radiis, longéque [26] refulget.
[27] Tùm [28] levis ocreas [29] electro, auroque [30] recocto,
Haſtamque, & clipei [31] non enarrabile textum.
[32] Illic res Italas, Romanorumque triumphos,
[33] Haud vatum ignarus, venturique inſcius aevi,
Fecerat [34] Ignipotens: illìc genus omne futurae
Stirpis [35] ab Aſcanio, [36] pugnataque in ordine bella
[37] Fecerat & viridi [38] foetam [39] Mavortis in antro

1 Multum & eminenter gelido. 2 Procul diviſum ab exercitu aliorum. 3 Videndam conſpectui eius 4 Non requiſita. 5 Quam ipſe mihi promiſerat. 6 Vulcani 7 Strenuum. 8 Vereatis: is enim eſt elegans hujus verbi uſus Plaut *Quid iſtud dubitas dicere?* Sic Cic *Non dubitat*, inquit. *P Lentulum æternis vinculis mandare* 9 Provocare. 10 E regione & ex adverſo ſitá. 11 Reſplendentia, & quaſi radios emittentia. 12 Æneas. 13 Matris. 14 Quia mater ipſum ſuo complexu dignata erat: aut, quia tam inſignibus armis fulgebat. 15 Satiari vidéndo 16 Arma. 17 Ea. 18 Caſſidem habentem terribiles criſtas. 19 Fatalem ſeu mortiferam Turno & aliis. 20 Thoracem. 21 Squammis æreis. 22 Sanguinei coloris. 23 Talem, qualis eſt nubes cærulei coloris. 24 Reſplendet 25 Ex adverſo incumbentibus. 26 Refulgere videtur. 27 Sc. *miratur & verſat.* 28 Munimina crurum polita. 29 Facta ex metallo mixto: ubi auro conflatur quinta argenti portio: ſuprá 30 Iterum fuſo. 31 Sculpturam clypei enarratu difficilem. 32 In illo clypeo. Ab hoc loco ad finem uſque libri, inſigniora quædam Rom. geſta in clypeo cælata exequitur. 33 Peritus artis vaticinandi, & futura præſciens 34 Vulcanus 35 Sc. ad Auguſtum Cæſarem uſque. 36 Ut geſta erant. 37 Orditur à conditorum urbis ortu & educatione. 38 Partu levatam, enixam. 39 Martis, id eſt, ubi erant Martis filii, Romulus & Remus, ab ea nutriendi.

Procubuisse [1] lupam : [2] geminos [3] huic ubera circum
Ludere pendentis [2] pueros, & lambere [4] matrem
Inpavidos : [5] illam [6] tereti cervice reflexam
[7] Mulcere alternos, & [8] corpora [9] fingere linguâ.
Nec procul [10] hinc Romam, & [11] raptas sine [12] more [13] Sabinas
[14] Consessu caveae, [15] magnis [16] Circensibus [17] actis,
Addiderat, [18] subitóque novum consurgere [19] bellum
[20] Romulidis, Tatioque seni, [21] Curibusque [22] severis.
Pòst [23] Idem inter se [24] posito certamine reges
Armati Jovis ante aram, [25] paterasque tenentes
Stabant, & caesâ [27] jungebant foedera [28] porcâ.
[29] Haud procul [30] indè, [31] citae [32] Metium [33] in diversa [31] quadrigae

1 Verane fuerit lupa, an Laurentia Faustuli uxor, quæ ob vulgati corporis vilitatem *Lupa* dicta fuit, non conveniunt auctores. Priorem sententiam confirmant Plut. Cic. 2. de Divin. Ovid. 3 Fast. Iustin. l. 43. Posteriorem refert Liv. l. 1. 2 Romulum & Remum. 3 In applausum hujus lupæ. 4 Lupam, quæ tanquam matrem se gerebat, lambere pueros imperterritos : aut, pueros impavidos dulciter sugere lupam pro matre. De expositione geminorum illorum, ac de materno in eos lupæ hujus officio lege Ovid. Fast. 2. 5 Lupam. 6 Rotundâ in longum. 7 Placare lambendo. 8 Infantum. 9 Solidare. Allusum ad ursos, qui informi fœtui lambendo formam inducere finguntur. 10 Ab hac sculptura jam dicta. 11 A Romulo & cohabitatoribus ejus, postquam à finitimis conjugia impetrare non poterant. Numerus raptarum apud Dionys. est 683. 12 Exemplo, honestate. 13 Virgines & matronas. 14 In loco concavo ubi consederant, in circuitu spectantes ludos. *Cavea* enim est, ubi populus spectat. 15 Magnis Diis institutis, magnisque impensis. Vide Plut. in Romulo. 16 Sc. *ludis*. *Circenses* dicti sunt, quod exhibebantur & fiebant in *Circo*. *Circus* autem locus erat muris septus, in quo equi, pugilesque exercebantur. Vide quæ nos ad Sal. p. 298. b. 17 Dum agerentur, Romulus Circenses ludos simulavit, quando rapuit Sabinas. 18 Et addiderat, &c. 19 Sabinum, quod secutum est ex raptu virginum. 20 Inter Romulidas, Tatiumque senem, Sabinorum regem : qui regnavit posteà cum Romulo post bellum Sabinum. 21 Inter cives Curienses severos. *Cures* Sabinarum urbium opulentissima fuit : undè *Quirites* dicti putantur, ab *hastis* sc. quas Sabini *Cures* vocabant. Hac urbe natus fuit Numa Pompilius. 22 Quia cæteris quiescentibus injuriam ulcisci voluerunt, & tria bella cum Romanis gesserunt, ac morum severitatem & disciplinam coluerunt. 23 Romulus & Tatius in acie conciliati interventu Sabinarum. 24 Sedato 25 Quibus Jovi libabant 26 Icta & percussa silice. Nam qui fœdus, percutientes porcum, inibant, dicebant, antequam ferirent : *Audi, Jupiter, populum Romanum sic ferito, ut ego hunc porcum ferio : tantoque magis ferito, quanto magis potes, si fidem non serves.* Vide quæ nos ad Sal. p. 355. 27 Inibant firmabant & sanciebant conjunctiones, pactiones. 28 In sacris potentiores victimæ fœmineæ. 29 Percurrit cætera Romanorum gesta. 30 A jam dictâ picturâ. 31 Equi quaterni trahentes currus, aut currus ipsi concitati & instigati. 32 Metium Suffetium Albanorum regem, qui a Tullo Hostilio in auxilium contra Fidenates accitus, suos in collem subduxit. Rom. victor eum binis quadrigis illigatum discerpsit. 33 In diversas partes.

3 Distu-

[1] Distulerant, ([2] at tu dictis, Albane, maneres)
[3] Raptabatque [4] viri mendacis viscera [5] Tullus
Per silvam, & [6] sparsi [7] rorabant [8] sanguine [9] vepres.
Nec non [10] Tarquinium [11] ejectum [12] Porsenna [13] jubebat
Accipere, [14] ingentique [15] urbem obsidione premebat:
[16] Aeneadae in ferrum pro libertate ruebant.
[17] Illum indignanti similem, similemque minanti
[18] Aspiceres; [19] pontem auderet quòd [20] vellere [21] Cocles,
Et fluvium [22] vinclis innaret [23] Cloelia ruptis.
[24] In summo custos [25] Tarpejae Manlius arcis
Stabat [26] pro templo, & [27] Capitolia celsa tenebat,
[28] Romuleoque [29] recens [30] horrebat [31] regia culmo.
Atque [32] hìc auratis [33] volitans [34] argenteus [35] anser
Porticibus [36] Gallos in [37] limine adesse canebat:
[38] Galli per dumos aderant, [39] arcemque [40] tenebant,
Defensi tenebris, & [41] dono noctis [42] opacae.
[43] Aurea caesaries ollis, atque aurea [44] vestis.
[45] Virgatis lucent [46] sagulis: tùm [47] lactea colla

1 Distraxerant, discerpserant. Unde Ovid. 1. Trist. El 3 *Sic doluit Metius tunc, cùm in contraria versus Ultores habuit proditionis equos.* Lege Val. Max. 7. 4. 1. Claud in Gildon. 254 2 Tametsi hoc crudele videtur tibi, ô Meti, tu stare deberes promissis & fœdere percusso cum Romanis 3 Distrahere faciebat. 4 Metii. 5 Hostilius. 6 Respersi. 7 Guttatim distillabant. 8 Metii. 9 Sentes. 10 Superbum. 11 Romæ propter superbiam ejus, & Lucretiæ a filio constuprationem. 12 Rex Etruscorum Tarquinium regem, Româ electum, restituere conatus. 13 Jubere Romanis videbatur ut reciperent 14 Arctissima. 15 Romam. Historiam hanc scribunt Liv. 2 10. Dionys. 5, 21. Flor. 1, 12. Eutrop. 1. 11. Sil 10, 482. 16 Romani, qui ab Æneâ descenderant, & præcipuè Brutus Collatinus & Tricipitinus, in arma ruebant ad tuendam libertatem partam exactis regibus. 17 Porsennam. 18 In clypeo. 19 Sublicium sc. id est, ligneum, Tiberi impositum, ad eam partem, quâ Janiculum ab Urbe dirimitur, eâ arte constructum, ut trabes sine fulturis eximi possent. *Sublica* autem est palus seu pertica, quæ in aqua defigebatur ad pontis alicujus sustentationem. 20 Divellere & interrumpere securi, ingruentibus hostibus. 21 Horatius. *Cocles* dictus, ab uno oculo, amisso altero hostium telis in trajectu amnis. 22 Custodiis arctis. 23 Virginum Vestalium unâ, quæ obses Porsennæ data, deceptis custodibus, Tibrim ad suos tranavit equo. 24 In summa clypei parte. 25 Capitolii, à Tarpeja virgine posteà denominati. 26 Pro defensione templi Jovis Capitolini 27 Unde *Capitolinus* dictus est. 28 Sicut Romulus coluerat, & culmis cooperuerat. 29 Paucis annis anteà constructa. 30 Horrida & aspera erat. 31 Calabria domus 32 In Capitolio. 33 Volitanti & alas clangenti similis. 34 Candidus, aut in clypeo argenteus, ut albedinem referret. 35 Galli, cùm arcem Capitolinam noctu, admotis scalis, ascendissent, anser clangorem edidit. Quare Manlio primum excitato Romani opem tulerunt. Inde in templo Jovis Capitolini anseris imaginem fecère. 36 Senones 37 Ingressu. 38 Sc *nam.* 39 Quam Romulus texerat culmo. 40 Parum abfuit, quin tenerent. 41 Beneficio & opportunitate. 42 Valde tenebrosæ. 43 Coma aurei coloris, ut fulva, erat illis. 44 Barba. 45 Vario colore ad modum virgarum distinctis. 46 Indumentis militaribus. 47 Candidissima.

[1] Auro innectuntur. Duo [2] quisque [3] Alpina [4] corufcant
Gaesa manu, fcutis protecti corpora longis.
Hic [5] exultantis [6] Salios, [7] nudosque Lupercos,
[8] Lanigerosque [9] apices, & labfa [10] ancilia [11] caelo
[12] Extuderat: caftae ducebant facra per [13] urbem
[14] Pilentis [15] matres in [16] mollibus. [17] Hinc procul [18] addit
[19] Tartareas etiam fedes, [20] alta oftia [21] Ditis;
Et [22] fcelerum poenas, & te, Catilina, [23] minaci
Pendentem fcopulo, [24] Furiarumque ora trementem,
[25] Secretosque [28] pios: [27] his dantem [28] jura [29] Catonem.
[30] Haec inter [31] tumidi latè [32] maris [33] ibat imago
[34] Aurea; fed fluctu fpumabant [35] caerula [36] cano:
Et [37] circùm [38] argento clari delphines in [39] orbem
Aequora verrebant caudis, [40] aeftumque fecabant.
In [41] medio claffis [42] aeratas, [43] Actia bella
Cernere [44] erat: totumque inftructo Marte [45] videres
[46] Fervere [47] Leucaten, [48] auroque effulgere [49] fluctus.
[50] Hinc Auguftus [51] agens Italos in proelia Caefar

1 Torquibus aureis. 2 Singuli quatiunt. 3 Ex arboribus montanis Alpinis fc. 4 Jacula Gallorum, uti pila Romanorum. 5 Cum ancilibus. 6 Sacerdotes Martis, dùm ancilia ferreut per urbem falientes. *Salii* (tefte Livio 12.) in urbe fuere a Numâ conftituti, & Marti Gradivo confecrati, qui totidem ancilia per urbem cum faltibus geftabant atque tripudiis; undè & nomen habent. 7 Sacerdotes Panos Lycæi, qui nudi per compita in Lupercalibus difcurrebant. 8 Lanam gerentes. 9 Pileos Flaminum & facerdotum. 10 Clypeos incurvos, quorum unus è cœlo delapfus, cum fato Imperii, ad cujus formam & undecim alii effecti, ne internofceretur verus. 11 E cœlo. 12 Studiofe fecerat in clypeo Vulcanus 13 Romam. 14 Vehiculis, quibus matres facrificaturæ Cereri, aut alii alicui Deæ, antiqua confuetudine vehebantur. 15 Matronæ. 16 Molliter incedentibus. 17 Ab horum fculptura. 18 Vulcanus. 19 Infernales. 20 Profunda. 21 Plutonis. 22 Sceleratorum conjuratorum, Cethegi & Cornelii Lentuli. 23 Minanti tibi affiduè præcipitium. 24 Infernalium. 25 Segregatos. 26 Manes Romanorum piorum dùm viverent. Pii dicuntur, qui in Elyfiis funt. 27 Piis. 28 Jufta moderamina vitæ. 29 Majorum fc. qui *Cenforius* dictus eft. 30 Summa & infima: nam Capitolium in fummo, & regna Ditis in imo erant. 31 Inflati. 32 Actiaci. 33 Ire videbatur. 34 Ex auro fculpta. 35 Maria. 36 Subalbo. 37 In circuitu. 38 Fulgentes ex fplendore argenti 39 Circuitum. 40 Et dividebant fervorem aquarum. 41 Maris. 42 Ære munitas. 43 Quibus bella depugnata fub Actio, oppido Acarnaniæ maritimo, poftmodum inter Auguftum & Antonium gefta funt. 44 Dabatur. 45 Videre poffet 46 Agitari fulgoribus armatorum, aut claffibus æratis. 47 Montem in promontorio Epiri. 48 Aureorum armorum & roftrorum reflexu. 49 Juxta Leucaten. 50 Ex unâ parte erat. 51 Impellens.

[1] Cum patribus, Populoque, Penatibus, & magnis [2] DIs,
Stans celsâ in puppi: geminas [3] cui tempora [4] flammas
[5] Laeta vomunt, [6] patriumque [7] aperitur vertice [8] sidus.
[9] Parte aliâ ventis, & DIs [10] Agrippa [11] secundis
[12] Arduus [13] agmen agens: [14] cui [15] belli insigne superbum,
Tempora [16] navali fulgent [17] rostrata coronâ.
[18] Hinc [19] ope [20] barbaricâ, [21] variisque [22] Antonius armis,
[23] Victor ab Aurorae [24] populis & [25] litore rubro
[26] Aegyptum, viresque [27] Orientis, & [28] ultima secum
[28] Bactra vehit; [29] sequiturque ([30] nefas) [31] Aegyptia conjunx.
Una omnes [32] ruere, ac totum spumare [33] reductis
Convolsum remis, [34] rostrisque stridentibus, aequor.
[35] Alta [36] petunt: [37] pelago credas innare [38] revolsas
[39] Cycladas, aut montis concurrere [40] montibus altos.
[41] Tantâ mole viri [42] turritis puppibus instant.
[43] Stuppea flamma manu, [44] telisque [45] volatile ferrum
[46] Spargitur. * Arva [47] novâ * Neptunia [48] caede rubescunt.

1 A Cæsare stabant Senatus, & populus. Penates, & Dii magni; Jupiter, Mercurius, Minerva suprà l. 3 Vid. Macrob. l. 3. c. 4 Sat. 4 Quos præsentes sculpserat Vulcanus, tanquàm Augusti partes tutantes. 3 Augusto. 4 Oculorum. 5 Quod boni exitus signum est 6 Patris ejus adoptivi Julii Cæsaris. 7 Apertè videtur in summitate galeæ. 8 Cometa, qui Cæsaris mortui simulacro super verticem Romæ publicè adjectus fuerat. 9 A latere. 10 Affinis & amicus Augusti 11 Prosperis, & proximè Augusti auspicia secundis. Namque Augustus dextrum, M Agrippa, gener ejus, sinistrum cornu classis tuebatur. 12 Erat sublimis. 13 Italorum. 14 Agrippæ. 14 Quæ erant ornamentorum gloriosum & magnificum belli navalis 16 Quæ fiebat ex rostris navium victarum, & dabatur ei, qui maritimo prælio primus in hostium naves vi armatus transiliisset. Hæc aurea erat. 17 Quasi rostris navium ornata. 18 Ex adversa parte 19 Africæ, Ciliciæ, Cappadociæ, Thraciæ, aliisque auxiliis. 20 A Barbaris contracta. 21 Variorum populorum. 22 Marcus Antonius Triumvir. 23 Parthos decem & octo præliis vicerunt. 24 Parthis 25 Mari Erythræo, quod est inter Ægyptum & Indiam. 26 Populum & potentiam Ægypti. 27 Populi Orientalis. 28 Bactrianos populos ultimos in imperio Antoniano Orientem versus 29 Exercitum 30 Contra disciplinam Rom. militiæ & quia peregrina, & maximè repudiatâ uxore Octavia, sorore Imp. Rom. 31 Cleopatra. 32 Ruere videbantur. 33 Retrorsum dictis 34 Navium 35 Profunda maria. 36 Omnes. 37 Per pelagus. 38 A continentibus. 39 Insulas 40 Altis. 41 Tanto molimine. 42 Turres sive propugnacula habentibus. 43 Radicata in stupa, id est vili lino. Cæsariani ignitis telis, & Antoniani missilibus pugnabant. 44 Cum telis. 45 Quod ad volatum affixum est. 46 In naves. * Mare. 47 Magna & insolita. 48 Effusione sanguinis.

[1]Regina in [2]mediis patrio vocat [3]agmina [4]sistro:
Necdùm etiam geminos [5]à tergo [6]respicit [7]anguis.
[8]Omnigenûmque Deûm monstra, & latrator [10]Anubis,
[11]Contra [12]Neptunum, & Venerem, contraq; Minervam
Tela tenent. Saevit medio in certamine [13]Mavors,
[14]Caelatus ferro, *tristesque [15]ex aethere *Dirae;
Et [16]scissâ gaudens vadit Discordia pallâ:
Quam cum sanguineo sequitur [17]Bellona flagello.
[18]Actius [19]haec cernens arcum intendebat Apollo
[20]Desuper: omnis eo terrore [21]Aegyptus, & Indi,
Omnis Arabs, omnes [22]vertebant terga Sabaei.
Ipsa [23]videbatur ventis [24]regina [25]vocatis
Vela dare, & [26]laxos jam jamque [27]inmittere funis.
Illam inter [28]caedes pallentem [29]morte futurâ
[30]Fecerat Ignipotens undis & [31]Iapyge [32]ferri;
[33]Contrà autem [34]magno [35]maerentem [36]corpore [37]Nilum,
Pandentemque [38]sinus, & [39]totâ veste vocantem
[40]Caeruleum in gremium, [41]latebrosaq; flumina [42]victos.
At [43]Caesar, [44]triplici invectus Romana [44]triumpho

1 Cleopatra Ægyptiorum regina. Jusserat enim Antonius, ut legiones parerent Cleopatræ. 2 Bellantium. 3 Suorum. 4 Instrumento musico sive crepitaculo æneo Ægyptiorum, quo Ægyptii sacerdotes in Isidis sacris uti solent: quod opponit Poëta buccinæ Rom. *Sistrum* dictum volunt ἀπὸ τοῦ σείειν. i. a *quatiendo*, quia concussum, sonorum ederet tinnitum. 5 Qui eam persequebantur à tergo. 6 Nondum videbat mortem sibi imminentem. 7 Aspices, in clypeo à tergo Cleopatræ, cælatas: quarum morsu interiisse creditur. 8 Omnigenorum, id est, omnis generis. Ægyptus quippe colit canem, felem, upupam, crocodilum, cepam, & alia monstra. *Quis non scit qualia demens Ægyptus portenta colat?* Juven. 15. Sat. 9 Deorum Ægyptiorum 10 Ægyptiacâ linguâ dicitur canis, sub cujus formâ Mercurius colebatur 11 Pugnat Antonius, faventibus Diis Ægyptiorum. 12 Quia Augusto favebant. 13 Mars Deus belli 14 Insculptus in clypeo. * Deæ ultrices vadunt ad ulciscendum Antonium, qui matrimoniale læserat fœdus. 15 Sc. *demissæ*. 16 Divisa per factionem. 17 Dea belli, id est, bellum ipsum. 18 Littoralis, id est, qui in Leucadico littore colebatur; vel, qui Augusto in Actiaco bello auxiliatus est. 19 Hanc commotionem & aleam belli, quòd Mars anceps esset in victoria 20 Ex alto 21 Ægyptii. 22 Fugiebant Sic l 6. *Pars vertere terga*. 23 In clypei cælaturâ. 24 Cleopatra 25 Optatis aut invocatis ad celerem fugam. 26 Ut plus venti suscipiant, & fortiùs impellantur. 27 Magis & magis. 28 Cadavera suorum. 29 Omine mortis futuræ; quia tunc primum timere cœperat 30 Cælârat Vulcanus. 31 Cauro, id est, vento ab Occasu solstitiali, & ex Apulia spirante 32 Vehi. 33 Vulcanus fecerat è contrario. 34 Septemfluo 35 Dolentem. Prosopopœia. 36 Fluctus sui. 37 Ægypti fluvium. 38 Allusum ad septem Nili ostia. 39 Exterioribus indiciis suis, 40 In receptacula maris. 41 Occulta, aut de quorum origine dubitatur 42 Ægyptios suos & reliquos Antonii socios. 43 Augustus. 44 De Dalmatis, de Antonio, & de Alexandrinis. Hinc Sueton c. 22. *Curules triumphos tres egit, Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinum, continuo triduo omnes.*

[1]Moe-

[1] Moenia, DIs Italis [2] votum [3] inmortale [4] sacrabat.
Maxima tercentum totam [5] delubra per Urbem
Laetitiâ, ludisque [6] viae plausuque fremebant:
Omnibus in templis [7] matrum chorus, [8] omnibus arae:
Ante aras terram [9] caesi [10] stravêre juvenci.
[11] Ipse, sedens [12] niveo [13] candentis limine Phoebi,
[14] Dona [15] recognoscit [16] populorum, [17] aptatq; [18] superbis
Postibus: incedunt [19] victae longo ordine gentes,
Quàm [20] variae [21] linguis, habitu [22] tam vestis & armis.
Hic [23] Nomadum genus, & [24] discinctos [25] Mulciber [26] Afros,
Hic [27] Lelegas, [28] Carasque, [29] sagittiferosque [30] Gelonos
[31] Finxerat. [32] Euphrates ibat jam [33] mollior undis,
[34] Extremique hominum [35] Morini, [36] Rhenusque [37] bicornis;
[38] Indomitique [39] Dahae, & [40] pontem indignatus [41] Araxes.
Talia, per clipeum Volcani, dona [42] parentis
Miratur, * rerumque [43] ignarus * imagine gaudet;
[44] Attollens humero [45] famamque, & fata nepotum.

1 Diruptis enim mœnibus intrabant triumphantes, non portis. 2 Vota in periculis extremis nuncupare solebant Imperatores, Augustus templum Apollini. 3 Quod semper duraturum est. 4 In sculpturis clypei 5 Templa. 6 Compita & trivia. 7 Matronarum supplicantium. 8 In omnibus templis. 9 Mactati ad sacrificium. 10 Æquaverunt corpore suo. 11 Augustus. 12 Marmoreo (cujus meminit Suet. c. 29) templo Apollinis ab Augusto exstructo in Palatio, marmore advecto à portu Lunæ in Liguriâ. 13 Resplendentis. 14 In his coronas & aurum 15 Recenset. 16 Quæ populus in nova templa conferebat. 17 Affigit ea. 18 Magnificè exstructis. 19 Ab Augusto. 20 Incedunt gentes victæ. 21 Loquelis. 22 Sc. *variæ*. 23 Numidarum, Africæ populorum. 24 Veste usque ad talos fluente; vel, minime accinctos & imparatos ad bellum. 25 Vulcanus: quod omnia *mulceat* ignis. 26 Reliquos. 27 Mysiæ populum. 28 Minoris Asiæ populum. 29 Sagittas, quibus plurimum valent, in bella gerentes. 30 Scythiæ populum. 31 Sculpserat. 32 Mesopotamiæ fluvius. 33 Lentior, quasi sentiens etiam se victum à Cæsare. 34 Sc. *ibant molliores*. 35 Populi Galliæ Belgicæ. 37 Germaniæ fluvius, Galliam ab Alemannia disterminans. 37 Ostiis duobus, cognomine altero, altero Vahali in mare exiens. 38 Difficulter domabiles. 39 Scythiæ populus. 40 Quem Xerxes super eum exstruxerat: quia disrupit eum rapiditate suâ. 41 Armeniæ fluvius sc. ibat mollior, quia se quoque domandum sentiebat ab Augusto. 42 Matris suæ Veneris. * Sculpturis rerum. 43 Et nesciens quæ res significarent. 44 Erigens. 45 Gloriam, & res futuras haud dubie posteris suis.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS

AENEIDOS

LIBER IX.

ARGUMENTUM.

ABsente Æneâ, & in Tusciâ conquirendis auxiliis occupato, Turnus à Junone per Iridem admonitus, ne tantam rei bene gerendæ occasionem amitteret, quàm proxime ad hostes copias admovet. Qui cum suis se mœnibus continerent, neque æquo loco facerent dimicandi potestatem, ut illis spem omnem fugæ intercluderet, classem exurere conatur. Erat ejus classis materia ex Idææ matris luco cæsa: quapropter matris precibus adductus Jupiter, naves omnes instanti incendio eripuit, & in totidem Nymphas marinas convertit. Post hæc imminente jam nocte, Turnus adversus hostium eruptiones ad oppidi portam excubias disponit: iis Messapum præficit. Interim consultantibus Trojanorum ducibus, quemnam potissimum ad Æneam mitterent, qui de suorum periculo eum faceret certiorem; ultrò eam provinciam suscipiunt Nisus & Euryalus, conjunctissimum amicorum par: qui cum urbe emissi, hostium excubias vino somnoque obrutas offendissent, Rhamnetem cum magno Rutulorum numero trucidant, eorumque se spoliis exornant. Verum cùm, instante jam luce, se recipere conantur, à Volscentis equitibus conspecti, ad sylvas confugiunt. Ibi Euryalus armorum pondere, viæque errore impeditus, in hostes incidit, & a Volscente, frustrà deprecante Niso, confoditur. Nisusquoque, cæso Volscente, & Euryali nece strenue vindicatâ multis vulneribus confossus super amici corpus concidit. Capita hastis affixa, in castra deferuntur: ubi à Trojanis è mœnibus agnita, ingentem in urbe luctum excitant. Interim Turnus totis viribus hostes oppugnat, magna utrimque strages editur. Ibi Ascanius Numanum, insolentius se jactantem, sagittæ ictu interficit. Pandarus & Bitias successu elati portam recludunt, hostesque subeuntes ingenti cæde propellunt. Ejus rei nuntio accepto Turnus per portam patentem in oppidum irrumpit, Trojanosque in fugam convertit: tandem hostium multitudine circumventus, paulatim cedit ad eam oppidi partem, quæ fluvio alluitur, & ut erat armatus, flumen tranans incolumis ad suos revertitur.

[1] ATque [2] ea [3] diversâ [4] penitùs dùm parte [5] geruntur.
[6] Irim de caelo misit [7] Saturnia Juno

1 Transitio, quæ hunc librum connectit cum superiori. 2 Quæ in 8. narrata sunt. 3 Remota, in Etruria; ubi jam Æneas.... 4 .. Longe à castris *extremas Coryti penetravit ad urbes*: mox. 5 Ab Æneâ & Evandro, id est, dum Æneas in Etruria comparat auxilia. 6 Deam, arcus cœlestis pedissequam suam. 7 Saturni filia.

[1] Au-

[1] Audacem ad Turnum. Luco tùm fortè [2] parentis
[3] Pilumni Turnus [4] ſacratâ valle [5] ſedebat.
Ad [6] quem ſic [7] roſeo [8] Thaumantias ore locuta eſt:
[9] Turne, quod optanti Divûm [10] promittere nemo
Auderet, [11] volvenda dies, en, attulit [12] ultrò.
Aeneas, [13] urbe, & ſociis, & claſſe relictâ,
Sceptra [14] Palatini, ſedemque [15] petit Euandri.
Nec [16] ſatis: extremas [17] Corythi [18] penetravit ad urbes:
[19] Lydorumque manum, & collectos armat agreſtis.
Quid [20] dubitas? nunc tempus equos, nunc [21] poſcere currus.
[22] Rumpe moras omnis, & [23] turbata arripe caſtra.
[24] Dixit, & in caelum [25] paribus ſe ſuſtulit [25] alis;
Ingentemque [26] fugâ [27] ſecuit ſub nubibus arcum.
[28] Adgnovit [29] juvenis, [30] duplicisque ad ſidera [31] palmas
Suſtulit, & tali [32] fugientem eſt [33] voce ſecutus:
Iri, [34] decus caeli, quis te mihi [35] nubibus actam
[36] Detulit in terras? [37] undè haec tam clara repentè
Tempeſtas? medium video [38] diſcedere caelum,
[39] Palantisque polo ſtellas. Sequor [40] omina tanta,
[41] Quisquis in arma vocas. Et ſic effatus ad [42] undam
Proceſſit, ſummoque hauſit de gurgite [43] lymphas,

1 Fortem ſine felicitate. 2 Avi ſui. Unde infrà: *Cui Pilumnus avus*, &c. Fuit enim Turnus Dauni filius, cujus pater fuit Pilumnus. 3 A *pilo*, id eſt, inſtrumento, quo aliquid in mortario teritur, ſic dictus fuit Saturnus, quòd primus docuiſſe dicatur frumenta io pilo comminuere. 4 Illi. 5 Otioſus. 6 Turnum illic ſedentem. 7 Subrubro. 8 Thaumantis filia Iris. 9 Exhortatoria oratio, ad invadenda caſtra hoſtium. 10 Quia contra fatum Trojani videntur, per oblatam occaſionem, Italiâ poſſe depelli, & penitùs deleri. 11 Se volvens, jam voluta, id eſt, tempus ipſum. 12 Non requirente te. 13 Novâ ſc. in morem caſtrorum extructâ. 14 Palatium & Pallanteum oppidum tenentis. 15 Petiit: ne prima ſyllaba Euandri corripiatur: cùm alias legatur, *petivit*. 16 Eſt petiiſſe Euandrum. 17 Arcis Etruriæ, ſuprà l 3. & 7. 18 Inſuper. 19 Etruſcorum exercitum. Namque Lydi, Tyrrheno duce in hac Italiæ parte conſederant. 20 Vereris invadere caſtra? 21 Poſcendi Græciſmus. 22 Sic Ovid Rumpe moram: *nocuit ſemper differre paratis*. Et Virg. alibi: *Eja age*, rumpe moras, *teque*, &c. 23 Quæ facile turbare pores, aut abſente Æneâ, auxilio & conſilio deſtituta. 24 Iris. 25 Pleno volatu. 26 Simul cùm fugeret. 27 Ipſa ſuo ſubvecta arcu. 28 Irim, ſive arcum cœleſtem & ejus naturam. 29 Turnus. 30 Complicatas. 31 Manus erexit. 32 Irim. 33 Oratione. 34 Ornamentum, propter ſpecimen colorum. 35 Per nubes. 36 Demiſit. 37 Sc. *orta eſt*. 38 Schiſmate & hiatu diviſum aperiri. 39 Tempore locoque non ſuo apparentes, *vel*, errantes per polum. 40 Prodigia tua. 41 Quicunque es, qui vocas in arma. 42 Fluentem. Hoc genus purgationis erat apud antiquos. 43 Puriſſimas aquas, quibus vitâ purgaret, puriorque ad precandum accederet.

1 Mul-

[1] Multa deos orans; [2] oneravitque aethera [3] votis.
[4] Jamque omnis campis [5] exercitus ibat apertis,
Dives [6] equûm, dives [7] pictaï vestis & auri.
[8] Messapus primas acies, [9] postrema coërcent
Tyrrhidae juvenes: [10] medio [11] dux agmine Turnus.
[[12] Vertitur [13] arma tenens, & toto vertice [14] suprà est.]
Ceu [15] septem surgens [16] sedatis amnibus altus
[17] Per tacitum [18] Ganges, aut [19] pingui flumine Nilus,
[20] Cùm refluit campis, & jam se condidit alveo.
[21] Hic [22] subitam nigro [23] glomerari pulvere nubem
Prospiciunt Teucri, ac [24] tenebras insurgere campis.
Primus ab [25] adversâ [26] conclamat [27] mole [28] Caïcus:
[29] Quis [30] globus, ô cives, [31] caligine volvitur atrâ!
Ferte citi [32] ferrum, date tela, & [33] scandite muros.
Hostis adest, [34] eja. Ingenti clamore per omnis
[35] Condunt se Teucri portas, & [36] moenia complent.
Namque ita discedens [37] praeceperat [38] optimus armis
Aeneas: [39] si qua interea Fortuna fuisset,
Neu [40] struere auderent aciem, neu [41] credere [42] campo:
Castra [43] modò, & [44] tutos servarent [45] aggere muros.

1 Multum, aut multas res. 2 Multiplicia vota indicat, quæ Diis diversis pro suâ & exercitus salute vovit. 3 Promissis, pollicendo, si victoriam consequatur. 4 Post vota & preces Turni. 5 Turni, lib. 7. descriptus. 6 Equorum. 7 Pictæ. Diæresis. *Equûm domitor, Neptunia proles*, suprà l. 7. 9 Extrema agmina, aut extremas partes exercitus claudunt Tyrrhi filii, magistri pecorum: de quibus suprà l. 7 10 Sc. in. 11 Totius exercitus. 12 Versatur, circumvolvitur. 13 Hostilia. 14 Eminet supra reliquos. 15 Cum respectu ad Nilum septemfluum, namque unicum Gangis ostium agnoscunt auctores probati, nisi intelligi placeat de fluminibus, quæ recipit Ganges profundus amnis. 16 Compressis. 17 Per profundam altitudinem, vel tacitè, postquàm sedati sunt amnes. 18 Indiæ fluvius maximus, secum aureas arenas trahens 19 Fœcundans & pinguem faciens Ægyptum 20 Cùm ab inundatione recedit redditque de suo alveo. 21 In hoc Turni exercitu. 22 Repente ortam A signis adventantium hostium. 23 In globos colligi. 24 Caliginem è pulvere. 25 Ex adverso sitâ. 26 Non interrogans (ipse enim nunciat) sed cum admiratione. 27 Turri speculatoriâ. 28 Vir Trojanus, cujus item meminit in primo. 29 Quantus: admirantis est, non interrogantis. 30 Numerus incedentium in globum collectorum. 31 Cum molimine incedit cum nube pulverulenta & nigra. 32 Arma repulsiva. 33 Al. *& scandite*, alii, *ascendite*. 34 Dicentes eja, id est, se mutuò cohortando. 35 Includunt. 36 Muros, & propugnacula castrorum. 37 Mandaverat. Alludit ad disciplinam Romanæ militiæ, quâ severissimè animadvertebatur in eos, qui injussu Imperatoris in hostem pugnassent 38 Rei militaris scientissimus ac peritissimus: id est, sicut decet optimum ducem. 39 Si qui forte oppugnationis aliusve belli casus, se absente, daretur. 40 Instruere. 41 Committere se. 42 Patenti. 43 Solummodò. 44 Tutò munitos. 45 Accumulatis terris & vallo.

Ergo

Ergo, etsi [1] conferre manum pudor iraque [2] monstrat,
[3] Objiciunt portas tamen, & [4] praecepta [5] facessunt,
Armatique cavis exspectant [6] turribus hostem.
Turnus, [7] ut antè volans [8] tardum praecesserat [9] agmen,
Viginti [10] lectis [11] equitum [12] comitatus, & urbi
Inprovisus adest: [13] maculis [14] quem [15] Thracius albis
Portat equus, cristâque tegit galea aurea rubrâ.
Ecquis erit mecum, juvenes, qui [16] primus in hostem?
En, ait. Et [17] jaculum adtorquens emittit in auras,
Principium pugnae; & campo sese [18] arduus infert.
[19] Clamore excipiunt socii, fremituque [20] sequuntur
Horrisono. Teucrûm mirantur [21] inertia corda;
[22] Non aequo dare se campo, non obvia ferre
Arma [23] viros, sed castra fovere. * Hùc [24] turbidus atque hùc
* Lustrat [25] equo [26] muros, aditumque [27] per avia quaerit.
[28] Ac veluti pleno lupos insidiatus ovili,
Cùm fremit ad [29] caulas, ventos perpessus [30] & imbris,
[31] Nocte super mediâ; [32] tuti sub matribus agni
[33] Balatum exercent: [34] ille asper [35] & inprobus [36] irâ
[37] Saevit in [38] absentis: collecta [39] fatigat edendi
[40] Ex longo * rabies, & [41] siccae [42] sanguine [43] fauces.
Haud aliter [44] Rutulo, muros & castra [45] tuenti,

1 Cum hostibus insultantibus. 2 Suadet, urget, hortatur eos. 3 Hostibus 4 Æneæ. 5 Faciunt. 6 In propugnaculis factis in extremitatibus castrorum, quæ in morem urbis exstruxerant. 7 Prout, secundum quod 8 Tarde incedens, respectu equitum: *vel*, Turno festinanti tardum visum. 9 Peditum. 10 Electis ex omnibus aliis. 11 Ex equitibus. 12 Stipatus. 13 Albas habens maculas. Sic lib. 5. *quem Thracius albis Portat equus bicolor maculis.* 14 Turnum. 15 E Thraciâ. 16 Irruat. 17 Respicit mores Romanorum, ubi dux, hastâ in fines hostium missa, principium pugnæ dedisse putabatur. 18 Eminens. 19 Rutuli acclamant & applaudunt illi facto, sc. hastæ jactui. 20 Turnum. 21 Ignava, quod non venirent, instructa acie, in pugnam: idque secundum Rutulorum opinionem, quos latebat mandatum Æneæ. 22 Quod non darent & crederent se. 23 Cùm viri sint. * Circumspicit vagando in diversos angulos. 24 Turnus commotus irâ. 25 In equo. 26 Castrorum. 27 Per loca inaccessa. Insolentiam notat Turni, & furorem, qui per avia quærebat viam. 28 Comparatio, quâ clarissimè impotentes Turni affectus ob oculos ponuntur. 29 Stabula ovium, ovilia. 30 Dum exspectat aditum. 31 Ultra mediam noctem. 32 Per munimenta caularum. 33 Quo lupum irritant. 34 Sc. *unde.* 35 Effectus. 36 Furore, quia repellitur, aut secluditur. 37 Sævitiam suam acuit. 38 Seclusos à se, & quos rapere negatum. 39 Torquet & urget ipsum. * Fames rabiosa. 40 Sc. *tempore.* 41 Non imbutæ ex longo tempore. 42 Prædarum. 43 Sc. *fatigant ipsum.* 44 Turno, quem lupo comparat. 45 Inspicienti.

Ignes-

[1] Ignescunt irae: duris dolor [2] ossibus ardet;
Quâ [3] tentet ratione aditus, [4] & quâ via clausos
Excutiat [5] Teucros vallo, atque [6] effundat in aequor.
[7] Classem, quae lateri castrorum adjuncta latebat,
Aggeribus [8] septam circum & fluvialibus [9] undis,
[10] Invadit: [11] sociosque incendia poscit ovantis:
Atque manum [12] pinu flagranti fervidus inplet.
Tùm verò [13] incumbunt; [14] urguet praesentia Turni:
Atque omnis facibus [15] pubes [16] accingitur [17] atris.
[18] Diripuêre [19] focos: [20] piceum fert fumida lumen
Taeda, & [21] conmixtam [22] Volcanus ad astra [23] favillam.
[24] Quis Deus, ô Musae, tam [25] saeva incendia [26] Teucris
Avertit? tantos ratibus [27] quis [28] depulit ignes?
Dicite. [29] Prisca fides facto, [30] sed fama perennis.
Tempore quo primùm Phrygiâ [31] formabat in Idâ
Aeneas classem, & pelagi petere alta parabat;
Ipsa Deûm fertur genetrix [32] Berecyntia, magnum
Vocibus his adfata Jovem: Da, nate, petenti;
Quod tua cara [33] parens * domito te poscit * Olympo.
[34] Pinea silva [35] mihi, multos [36] dilecta per annos,
[37] Lucus in [38] arce fuit [38] summâ, [39] quò sacra [40] ferebant,
[41] Nigranti [42] piceâ trabibusque obscurus [43] acernis:
[44] Has ego [45] Dardanio juveni, cum classis egeret,
[46] Laeta dedi: nunc [47] sollicitam timor [48] anxius angit.

1 Ignitæ fiunt & incenduntur. 2 Medullas usque penetrant 3 Cogitanti, quo modo moliatur. 4 Et quà ratione via aliqua eliciat aut excutiat Troas castrorum vallo: proinde init consilium incendendæ classis. 5 Quos ovibus, intra caulas conclusis, comparat 6 Effusim venire cogat in aciem & campum planum ad pugnandum. 7 Cohortem Teucrorum 8 Circumseptam, id est, circumcinctam. 9 Numici 10 Hoc cogitans, Turnus invadit 11 Et exposcit à sociis lætis ignem, id est ut immittant faces incendia facturas. 12 Face pingui & resinosâ, quam in naves torqueat. 13 Rutuli combustioni navium. 14 Instigat eos 15 Juventus Rutulorum. 16 Expedite instruitur, armatur. 17 Fumosis ex pice 18 Rutuli sc. quia Turnus poposcerat ignem 19 Ignes. Continens pro contento. 20 Quale ex pice fit. 21 Fuligine piceâ. 22 Incendium, vel ignis. 23 Flammulam. 24 Rem incredibilem narraturus, invocat Musas Poëta. 25 Magna & violenta. 26 A navibus Trojanorum. 27 Sc. *Deus*. 28 Cybele depulit ignes è ratibus. 29 Factum hoc est valdè antiquum, & ita obscurum. 30 Sed tamen fama est per annos durans & constans. 31 Formare parabat: non enim in Ida, sed in Antandro facta. 32 Cybele, quæ in *Berecyntho*, Phrygiæ monte, colitur. 33 Ego. * Postquam cœli dominus effectus es. 34 In qua plurimæ pinus nascuntur. 35 A me. 36 Pinus Magnæ matri sacra. 37 Ut sit mihi lucus consecratus. 38 Summo cacumine Idæ montis, quæ Gargara dicuntur. 39 Ad quem lucum. 40 Phrygii. 41 Ad nigredinem tendenti. 42 Arbore. 43 Ex acere arbore. 44 Arbores. 45 Æneæ. 46 Lubens & volens. 47 Quia solvit classem Æneæ appetendam ignibus. 48 Anxietatem adferre solitus.

[1] Solve metus, atque hoc precibus sine posse parentem,
[2] Neu cursu quassatae ullo, neu turbine venti
[3] Vincantur. [4] Prosit nostris in montibus [5] ortas.
[6] Filius huic contrà, torquet qui sidera mundi:
O genetrix, [8] quo fata [9] vocas? aut quid petis [10] istis?
[11] Mortaline manu factae [12] inmortale carinae
[12] Fas habeant? [13] certusque incerta pericula lustret
Aeneas? cui [*] tanta Deo permissa [*] potestas?
[14] Immò, ubi [15] defunctae [16] finem portusque tenebunt
Ausonios, [17] olim quaecumque evaserit [18] undis,
[19] Dardaniumque ducem Laurentia vexerit [20] arva,
Mortalem [21] eripiam formam, magnique jubebo
Aequoris esse deas: qualis [22] Nereïa Doto,
Et Galatea secant spumantem pectore pontum.
[23] Dixerat: idque [24] ratum [25] Stygii per flumina fratris,
Per pice [26] torrentis, atrâque voragine [27] ripas
[28] Adnuit, & totum nutu tremefecit [29] Olympum.
Ergo aderat [30] promissa dies, & tempora Parcae
Debita complerant, cùm Turni [31] injuria [32] matrem
Admonuit [33] ratibus sacris depellere [34] taedas.
[35] Hîc primum [36] nova lux oculis offulsit, & ingens
Visus [37] ab aurorâ [38] caelum transcurrere [39] nimbus,
[40] Idaeique [41] chori: [42] tùm vox [43] horrenda per auras
[44] Excidit, & Troûm, [45] Rutulorumque agmina complet.

1 Ex me mihi timorem, libera me hoc metu. Petitio. 2 Ne intereat classis pinea. 3 Trabes, quæ sacræ mihi sunt. 4 Ipsis. 5 Ortas esse in luco meo. 6 Jupiter respondet. 7 Sustinet, regit, id est, cui est rerum omnium potestas. 8 In quam conditionem. 9 Trahis, ut contra fatorum ordinationem, corruptibiles arbores non corrumpantur. 10 Pro illis vilibus rebus, aut, istis precibus. 11 Ab hominibus, qui mortales sunt. 12 Jus immortalitatis, id est, petis-ne ut immortales sint? 13 Securus eventuum & periculorum: quia potius qui navigat, incertus certa adit pericula. * Ex mortali facere immortalem. 14 Quinimo id potiùs faciam. 15 Liberatæ munere navigandi vehendique Æneam 16 Navigationum. 17 Aliquando, tempore futuro, post septennales errores. 18 Ab undis, à procellis. 19 Æneam. 20 Sc. ad. 21 Ei. 22 Nerei filia. 23 Jupiter. 24 Firmum esse. 25 Styga Plutonis, per quam non poterant Dii pejerare. l. 6. *Dii cujus jurare timent & fallere numen.* 26 Ardentes. 27 Per Stygias paludes. Confirmat autem promissum juramento peculiari. 28 Nutu significat. 29 Cœlum. 30 Tempus solvendi promissum, sive quo naves, munere suo defunctæ, salvum Æneam in Italiam perduxissent 31 Violentia injusta. 32 Deorum sc. id est Cybelen. 33 Sacratis arboribus factis. 34 Faces ex tædis factas. 35 In hac exustione navium, aut hoc loco dicto. 36 Magnus & insolitus nimbus Deorum. 37 Incipiens ab Oriente. 38 Aërem. 39 Nubes splendore insignis, in quâ Cybele, & Phrygiæ Deæ comites 40 Qui sunt in tutela matris Deorum. 41 Sc. *visi sunt.* 42 Insuper. 43 Metuenda. 44 Ex nimbo. 45 Populorum Turni.

1 Ne

[1] Ne trepidate [2] meas, Teucri, defendere navis,
Neve [3] armate manus: maria [4] antè exurere Turno,
Quàm [5] sacras dabitur [5] pinus. [6] Vos ite solutae,
Ite, [7] deae pelagi; [8] Genetrix jubet. Et [9] sua quaeque
Continuo [10] puppes abrumpunt [11] vincula ripis,
Delphinumque [12] modo demersis aequora rostris
Ima petunt. [13] Hinc virgineae (mirabile monstrum)
[Quot priùs [14] aeratae steterant ad litora [15] prorae]
[16] Reddunt se totidem facies, [17] pontoque feruntur.
Obstupuêre animi Rutulis: conterritus [18] ipse
Turbatis Messapus equis: [19] cunctatur & amnis,
Rauca sonans, [20] revocatque pedem [21] Tiberinus ab alto.
At [22] non audaci cessit fiducia Turno:
Ultrò [23] animos [24] tollit dictis, atque [25] increpat ultrò:
[26] Trojanos haec monstra petunt: his [27] Juppiter ipse
[28] Auxilium solitum eripuit: [29] non tela, nec ignes
Exspectant [30] Rutulos. [31] Ergo maria [32] invia Teucris,
Nec [33] spes ulla fugae: [34] rerum pars altera [35] adempta est.
Terra autem [36] in nostris manibus: [37] tot millia gentes
[38] Arma ferunt Italae. [39] Nil me fatalia terrent.
Si qua Phryges prae se [40] jactant [41] responsa Deorum.
Sat [42] fatis, [43] Venerique [44] datum, tetigêre quod arva
Fertilis [45] Ausoniae Troës. Sunt & mea contra

1 Ne festinate cum timore. Loquitur Cybele. 2 Mihi propter pinus sacratas. 3 Ad defensionem. 4 Citiùs, faciliùs. 5 Naves è pinibus sacris mihi ædificatas 6 Adhùc naves 7 Transformatæ in Deas pelagi: lege Ovid. 14. Met. 8 Deorum. Verba hæc sunt vel Cybeles, vel Poëtæ. 9 Vincula. 10 Naves, incipientes à puppibus Nymphæ fieri. 11 Retinacula. 12 More. 13 Emergentes ex aquis. 14 Rostris æreis armatæ. 15 Naves. 16 Exhibent. 17 In mare. 18 Etsi Neptuni esset filius. 19 Fixus manet. 20 Non audet influere altum mare, id est, Tyrrhenum mare, in quod se Nymphæ, ex navibus factæ, receperant. Sic 8. l. *refluitque exterritus amnis*: de eodem Tibri. 21 Deus, id est, Tiberis. 22 Animositas non ademta est à Turno audace. 23 Suorum obstupescentium. 24 Erigit verbis consolatoriis. 25 Redarguit eos. 26 Portenta hæc Trojanos spectant, eorum perniciem prædicunt, malum Trojanis portendunt. 27 Quem dicunt profectionis suæ autorem. 28 Quia non poterunt ampliùs navibus aufugere, ut hactenus aufugerunt. 29 Non exspectant Trojani, ut Rutulorum telis, aut ignibus pereant, qui jam navium amissione perierunt, id est, debent jam non exspectare, sed vereri. 30 Rutulorum manibus immissos. 31 Quia naves ablatæ sunt. 32 Sunt inaccessibilia. 33 Est eis relicta, id est, fugere non poterunt. 34 Auxiliorum, sc. beneficium navigationis, facultas navigandi 35 Amissis navibus. 36 In nostra est potestate, nobis paret. 37 Copiæ & auxilia recensita suprà l. 7. Al. *gentis*. 38 Contra tam paucos. 39 Nihil moveor, quod fatale eis fuerit in Italiam pervenire 40 Quasi confingant ista. 41 Oracula. 42 Trojanorum. 43 Petitioni Veneris. 44 Concessum est. 45 Italiæ.

Fata [1] mihi, [2] ferro [3] sceleratam exscindere gentem,
[4] Conjuge praereptâ: nec [5] solos [6] tangit [7] Atridas
Iste dolor, solisque licet [8] capere arma [9] Mycenis.
[10] Sed periisse semel satis est. Peccare fuisset
Antè satis, penitùs modò non genus omne perosos
Femineum: quibus haec [11] medii fiducia [12] valli,
[13] Fossarumque morae, [13] leti discrimina parva,
Dant [14] animos. At non viderunt [15] moenia Trojae,
Neptuni fabricata manu [16] considere in ignis?
[17] Sed vos, ô [18] lecti, ferro [19] qui scindere [20] vallum
Apparat, & mecum invadit [21] trepidantia castra?
[22] Non armis mihi Volcani, [23] non mille carinis
Est opus [24] in Teucros. [25] Addant se [26] protenùs omnes
Etrusci socios: [27] tenebras, & [28] inertia furta
[29] Palladii, [30] caesis summae custodibus [31] arcis,
Ne timeant; nec [32] equi [33] caecâ condemur in alvo.
[34] Luce, [35] palàm certum est igni [36] circumdare muros.
Haud sibi cum Danais [37] rem faxo & [38] pube Pelasgâ
Esse putent, decumum [39] quos [40] distulit Hector in annum.

1 Faventia mihi Trojanorum fatis vicissim sua opponit. sc ut gentem Trojanam in hac ipsa terra deleat, quæ aliena præripit conjugia. 2 Gladio. 3 Impiam, conjugii violatricem. 4 Sponsâ Laviniâ. 5 Etiam me tangit. 6 Lædit Ter. *Quo pacto Rhodium* tetigerim *in convivio*. 7 Menelaum, cui ablata fuit Helena uxor. 8 Contra raptorem conjugis. 9 Populis Menelai. Mycenæ patria Agamemnonis 10 Verùm dicent Trojani, se satis punitos propter Helenæ raptum à Paride factum. Resp. desiissent ergo peccare: didicissent odisse potius fœminas omnes, quàm vel unam rapere: quod quia in Lavinia faciunt, iterùm pereant. 11 Quia vallum habent intermedium, quo à nobis eripiuntur. 12 Dilationes, quas fossæ faciunt. 13 Parvæ distantiæ à morte 14 Fiduciam. 15 A Majori ad Minus. 16 Æn. 1. *Tum verò omne mihi visum* considere in ignes *Ilium*. 17 Exhortatur ad oppugnandum. 18 Viri delecti ad militiam. 19 Veterum. 20 Castrorum Trojanorum munitionem. 21 Infirma, aut Trojanorum trepidantium metu. 22 Non mihi, ut Achilli, opus est πανοπλίᾳ Vulcaniisque armis: satis ensis erit. 12. Æn. 23 Ut Græcis, Trojam expugnaturis. 24 Ad excidium Trojanorum. 25 Hoc propter Euandri, Tarchontis, Thuscorumque auxilia 26 Porrò tenùs, id est circumquaque, aut statim 27 Non est, quod timeant, ne per tenebras, & noctu capiantur, quod tempus maximè est opportunum insidiis. 28 Quæ inertibus, non strenuis viris, conveniunt. 29 Quibus Ulysses cum sociis Palladium ex arce Trojana sustulit. 30 Per insidias interemptis. 31 Ilii. 32 Lignei. 33 Tenebrosa, id est, non insidiis, ut Græci, rem agemus. Victoria non dolo sed virtute paranda est. 34 Ergo non per tenebras. 35 Ergo non per inertia furta. 36 Obsidere. 37 Militarem, id est, bellum. 38 Q. d. ignava respectu nostri. 39 Danaos & Pelasgos. 40 Dimovit à patria & victoria, aut extendit in castris versantes.

Nunc

Nunc adeò, [1] melior quoniam pars [2] acta diei,
Quod supereſt, laeti benè geſtis corpora rebus
[3] Procurate, viri; & [4] pugnam [5] ſperate parari.
[6] Intereà vigilum excubiis [7] obſidere [8] portas
Cura datur Meſſapo, & [9] moenia cingere [10] flammis.
Bis ſeptem, Rutulo [11] muros qui [12] milite ſervent,
Delecti: aſt illos centeni [13] quemque ſequuntur
[14] Purpurei criſtis juvenes auroque [15] coruſci:
Diſcurrunt, [16] variantque vices, [17] fuſique per herbam
Indulgent vino, & [18] vertunt crateras [19] aënos.
[20] Collucent ignes: noctem [21] cuſtodia ducit
Inſomnem ludo.
Haec [22] ſuper è vallo proſpectant Troës, & armis
[23] Alta [24] tenent: nec non [25] trepidi formidine [26] portas
Explorant, [27] pontisq; & [28] propugnacula [29] jungunt:
Tela [30] gerunt. [31] Inſtant Mneſtheus [32] acerque Sereſtus:
[33] Quos pater Aeneas, ſi quando [34] adverſa [35] vocarent,
Rectores [36] juvenum, & [37] rerum dedit eſſe magiſtros.
Omnis [38] per muros [39] legio, [40] ſortita periclum,
Excubat, [41] exercetque vices, quod cuique [42] tuendum eſt.
Niſus erat portae cuſtos, [43] acerrimus armis,
[44] Hyrtacides; comitem Aeneae quem miſerat [45] Ida
Venatrix, [46] jaculo celerem [47] levibusque ſagittis:
Et [48] juxtà comes [49] Euryalus, quo pulchrior alter

1 Major, aut magis opportuna. 2 Tranſacta. 3 Reficite. 4 Contra Trojanos. 5 Refecti affectate, aut cum ſpe exſpectate invaſionem Teucrorum. 6 Dùm ſe reficiunt. 7 Obſidendi. Enallage conjugationis. 8 Novæ Trojæ aut caſtrorum Trojanorum. 9 Vallum caſtrorum cingendi. 10 Accenſis ab excubitoribus. 11 Caſtrorum 12 Multitudine militum. 13 Quemlibet centurionum. 14 Habentes in galeis criſtas purpureas. 15 Fulgentes. 16 Per vices ſuccedunt vigiliis, primæ, ſecundæ, tertiæ. 17 Diſperſi. 18 Funditùs ebibunt. 19 Æreos. 20 In caſtris & cuſtodia 21 Milites, qui excubabant, traducunt ludendo noctem ſine ſomno. 22 Deſuper. 23 Propugnacula. 24 Defendunt. 25 Trepidantes & feſtinantes 26 An ſatis firmiter clauſæ atque munitæ ſint. 27 Ligneos, quos ſurſum trahunt. 28 Pinnas ferro munitas, quibus hoſtem arceant. 29 Portis. 30 Ad muros. 31 Operi. 32 Vir ſtrenuus. 33 Duos. 34 Sicut hoſtium oppugnationes & obſidiones 35 Exigerent eorum præſidium. 36 Al *juvenis*, id eſt, Aſcanio, proſpectores, conſultores, inſtitutores, præſides. 37 Gerendarum. 38 In circuitu murorum. 39 Exercitus. 40 Sorte diviſa ad pericula depellenda 41 Per vices excubat. 42 Defendendum eſt. 43 Maximè ſtrenuus in rebus bellicis. 44 Hyrtaci filius. Deſcribit Niſum à parente, ſtudioque jaculandi. Niſus & Euryalus numerantur inter amicorum paria, ut Pylades & Oreſtes & alii 45 Mons Phrygiæ, patria & parens venatorum opt. inter alios Niſus; aut, *Ida*, mater ejus 46 Quia ſolùm jaculum portare ſolebat. 47 Non ponderoſis. 48 Niſum. 49 Erat.

Non fuit [1] Aeneadûm, [2] Trojana neque induit arma;
Ora puer [3] primâ signans intonsa [4] juventâ.
[5] His amor [6] unus erat, pariterque in bella ruebant:
Tum quoque [7] communi portam statione tenebant.
Nisus [8] ait, DIne hunc [9] ardorem [10] mentibus addunt,
Euryale? [11] an sua cuique deus fit [12] dira cupido?
Aut pugnam, aut aliquid jam dudum invadere magnum
Mens [13] agitat mihi; [14] nec placidâ contenta quiete est.
Cernis, quae Rutulos [15] habeat fiducia rerum.
[16] Lumina rara micant: somno vinoque [17] sepulti
Procubuêre: silent late loca. Percipe [18] porrò,
[19] Quid dubitem, & quae nunc animo sententia surgat.
Aenean [20] acciri omnes [21] populusque patresque
Exposcunt; mittique [22] viros, qui [23] certa reportent.
[24] Si tibi, quae posco, promittunt, (nam mihi facti
Fama sat est) [25] tumulo [26] videor reperire sub illo
Posse viam ad muros & [27] moenia Pallantea.
Obstupuit magno [28] laudum percussus amore
Euryalus; [29] simul his [30] ardentem adfatur [31] amicum:
Mene igitur socium summis adjungere [32] rebus,
Nise, [33] fugis? solum te in tanta pericula [34] mittam?
Non [35] ita me genitor [36] bellis adsuetus Opheltes
[37] Argolicum terrorem inter Trojaeque labores

1 Æneadarum, id est, inter Æneadas. 2 Neque omnium, qui Trojana induerunt arma, alius quisplam pulchrior fuit. 3 Imberbia & lævia. 4 Lanugine & erumpente barba insigni. 5 Duobus. 6 Uniformis. 7 Deputati ad standum pro portis in eodem loco. 8 Ad Euryalum. 9 Vehementem affectum ad aliquid novi perficiendum. 10 Nostris. 11 An suam quisque cupiditatem magnam pro Dei instinctu habet? 12 Vehemens & magna. 13 Meditatur. 14 Nec mens potest quiescere, etiamsi quiescere conet. 15 Teneat. 16 Nocturnorum ignium. 17 Sepulti, obruti. 18 Profundius. 19 Quid mihi, varia in animo versanti, deliberetur tandem fixumque sedeat. 20 Advocari ad nos. 21 Alludit ad Romanorum consuetudinem apud quos primum populus jubebat, deinde patres fiebant auctores. 22 Aliquos. 23 Renuncient; quid certi de hac re sit. 24 Propositio consilii. Si proceres Trojani tibi se soluturos promiserint, quasi poscam expeditionis hujus præmia: nam mihi facti fama sat est. Rationes enim postea reddit tres, cur Euryalum non admissurus comitem, sibi superesse velit. 25 Colliculo. 26 Mihi. 27 Ad Euandrum, ubi Æneam esse putabat. 28 Quia laus erat, per medios hostes ivisse ad Æneam. 29 Cùm obstupesceret. 30 Cupidine gloriæ 31 Nisum. 32 Quas paras. 33 Renuis? 34 Mitti unum? 35 Ut me socium fugere debeas. 36 Commendat patrem à virtute militari 37 Inter bella, quæ Græci Trojanis inferebant, natum educatumque. Ter. *Quicquid peperisset, decreverunt* tollere. Nati enim infantes & ab obstetrice sublati, protinus nudi in terra statuebantur: Deorumque auxilium nascenti invocabatur. Indè a patribus tollebantur. Qui autem non tollebatur, pro abdicato & projectitio habebatur.

Subla-

Sublatum erudiit: nec tecum [1] talia gessi,
Magnanimum Aenean & [2] fata extrema secutus.
Est hic, est [3] animus [4] lucis contemtor, & [5] istum
Qui [6] vitâ benè credat emi, [7] quo tendis, honorem.
[8] Nisus ad [9] haec: Equidem de te nil [10] tale verebar:
Nec [11] fas: [12] non. [13] Ita me [14] referat tibi magnus [15] ovantem
Juppiter, aut [16] quicumque oculis haec aspicit [17] aequis.
Sed si quis ([18] quae multa vides [19] discrimine tali)
Si quis in [20] adversum rapiat casusve, Deusve,
Te [21] superesse velim: tua [22] vitâ dignior [23] aetas.
[24] Sit, qui me [25] raptum [26] pugnâ, [27] pretiove redemtum
[28] Mandet humo [29] solitâ: aut, si qua [30] id Fortuna vetabit,
[31] Absenti [32] ferat [33] inferias, [34] decoretque [35] sepulcro.
Neu [36] matri miserae tanti sim caussa doloris:
Quae te sola, puer, multis è [37] matribus [38] ausa,
Persequitur, magni [39] nec moenia curat Acestae.
[40] Ille autem: Caussas nequidquam [41] nectis inanis,
Nec mea jam mutata loco sententia [42] sedit.
[43] Acceleremus, ait. [44] Vigiles simul excitat. Illi
[45] Succedunt, servantque [46] vices: [47] statione [48] relictâ

1 Ut me comitem fugias. 2 Usque ad fatalem terram 3 Meus est. 4 Vitæ, præ gloria, id est, non curo mori. 5 Tuum, & à te modò contemptum. 6 Vitæ pretio. 7 Ad quem properas. 8 Respondit. 9 Euryali verba 10 Quale tu suspicaris in præsentia, id est, satis confidebam virtuti & animositati tuæ. 11 Æquum erat de te quidquam dubitare. 12 Non fas est. 13 Quod sentio, dico. 14 Reducat. 15 Mediocri victoria lætantem. 16 Deus 17 Favorabilibus. 18 Qualia pericula. 19 In periculo tali, quale est, per medios hostes viam captare. Solet enim rebus, præclarè cœptis, rarò fortuna respondere. 20 Rem adversam, id est, mortem. 21 Supervivere post mortem meam. 22 Quàm mea 23 Est. 24 Ut sit. 25 Morte. 26 Inter pugnandum. 27 Sicut Achilles Hectoris corpus reddebat. 28 Sepeliat. 29 Ubi cæteri sepeliuntur: vel, more solito debitoque exequiarum munere. 30 Me habere legitimam sepulturam. 31 Mihi, id est, ut sit aliquis, *qui*, &c. 32 Inferebantur autem sacris hisce mortuorum, mel, lac, oleum, vinum, sanguis, comæ. 33 Sacrificium inferis placandis fieri solitum. 34 Et qui ornet me. 35 Sc. *inani*, id est, cenotaphio. 36 Tuæ. 37 Trojanis, quæ in Sicilia manserant. 38 Mare iterùm ingredi. 39 Nec cum reliquis matribus remansit in urbe, ab Acestâ, rege Siciliæ, condita donataque Trojanis: ut l. 5. 40 Euryalus respondit. 41 Ingeris nihil in me profuturas. 42 Mutabitur, neque cedet à statione suâ. 43 Properemus ad conceptum facinus 44 Qui officio vigilandi addicti erant. 45 Quia Euryalus & Nisus vigiles erant: ideo illi successêre. 46 Officium vigilandi. 47 Loco, vigilibus ad excubias agendas assignato. 48 Ab Euryalo.

[1] Ipse comes Niso graditur, [2] regemque requirunt.
Cetera per terras omnis animalia [3] somno
Laxabant curas, & corda [4] oblita laborum,
[5] Ductores Teucrûm [6] primi, delecta juventus,
Consilium [7] summis regni de rebus habebant,
Quid facerent, quisve Aeneae [8] jam [9] nuntius esset:
[10] Stant longis [11] adnixi [12] hastis, & scuta tenentes,
Castrorum & [13] campi [14] medio. Tùm Nisus & unà
Euryalus [15] confestim [16] alacres [17] admittier orant:
[18] Rem magnam, pretiumque [19] morae [20] fore. Primus Iülus
Accepit [21] trepidos, ac Nisum [22] dicere jussit.
Tùm [23] sic Hyrtacides: [24] Audite ô mentibus aequis,
Aeneadae: neve haec nostris [25] spectentur ab annis,
Quae [26] ferimus. [27] Rutuli somno vinoque [28] soluti
[29] Procubuêre. [30] Locum [31] insidiis conspeximus ipsi,
Qui patet in bivio [32] portae, quae proxima ponto.
[33] Interrupti [34] ignes, aterque ad sidera [35] fumus
Erigitur. [36] Si fortunâ permittitis uti,
[37] Quaesitum Aenean ad moenia Pallantea,
Mox hic cum spoliis, ingenti caede [38] peractâ,
[39] Adfore cernetis: [40] nec nos via fallit euntis.
[41] Vidimus obscuris † primam sub vallibus † urbem

1 Euryalus. 2 Ascanium principem, regis filium, cui jus ad regnum. Ita l. 6. Ariadna, Minois regis filia, dicitur *regina*: & Laviniæ datur corona 7. l. 3 Dormiendo. 4 Erant 5 Duces, gubernatores. 6 Præcipui. 7 Et jam quasi extremis, & in summo periculo sitis. 8 In tam arctâ obsidione. 9 Qui talia nuntiaret. 10 Ductores Troianorum. 11 Suffulti. 12 Quas in mœnibus habebant. 13 Arcæ, quæ erat in nova urbe nondum ædificata. 14 Sc. *in*. 15 Pariter. 16 Læti. & præ se ferentes fiduciam. 17 Admitti ad consilium. 18 Sc. & *promittunt*. 19 Differendi consilii. Quod fieri quidem potest, ut importunus videatur interventus hic noster, qui consultationes vestras remoretur; fore tamen speramus, ut rei oblatæ pondus moram officio compenset. 20 Ex ipsorum admissione. 21 Gestientes. 22 Quod vellet. 23 Filius Hyrtaci Nisus sic orsus est. 24 Quæ dicam. 25 Considerentur, id est, non judicentur pro juvenili ætate nostra: quia sumus penè pueri. 26 Adferimus 27 Qui urbem hanc obsident. 28 Immersi. 29 Id est, prostraverunt se. 30 Aptum. 31 Rutulis faciendis. 32 Quod tendit ad portam castrorum, quæ proxima est Tyrrheno mari. 33 Aliis sc. exstinctis, aut certe deficientibus, quod ex fumo apparet: quod signum est ignium sopitorum, atque eos dormire. 34 Rutulorum. 35 Sine flamma. 36 Si occasione fortuitò nobis oblatâ per vos vestrumque imperium uti liceat: neque enim ex rei militaris disciplina atque sacramenti licet à castris discedere inconsulto duce. 37 Investigatum à nobis 38 Adfuturum. 39 Ab ipso nobiscum. 40 Multos in viâ occidemus. 41 Dat causam † Frontem ædificiorum urbis Pallantei exstantem sub vallibus obscuris; sic enim è longinquo spectantibus visa nemus & luci: l. 8. *solemnem rex Arcas honorem Herculi ferebat Ante urbem in luco.*

1 Ve-

[1] Venatu assiduo, & totum cognovimus [2] amnem.
[3] Hic [4] annis gravis atque [5] animi maturus [6] Aletes:
DI patrii, quorum semper sub [7] numine Troja est,
[8] Non tamen omninò Teucros delere paratis,
[9] Cùm talis animos juvenum, & tam certa [10] tulistis
Pectora. Sic [11] memorans, humeros dextrasque tenebat
[12] Amborum, & voltum lacrimis atque ora rigabat:
Quae vobis, quae digna, [13] viri, pro laudibus istis,
Praemia posse reat solvi? [14] pulcherrima primùm
DI, moresque dabunt vestri: [15] tùm cetera reddet
[16] Actutùm pius Aeneas, atque integer aevi
Ascanius, meriti tanti non [17] inmemor unquam.
Immò ego vos, cui sola salus genitore reducto,
[18] Excipit Ascanius, per magnos, Nise, Penatis,
[19] Assaracique Larem, & [20] canae penetralia [20] Vestae,
[21] Obtestor. [22] Quaecumque mihi fortuna [23] fidesque est,
In vestris [24] pono [25] gremiis. Revocate parentem:
[26] Reddite [27] conspectum. [28] Nihil illo triste [29] recepto.
Bina [30] dabo [31] argento perfecta atque aspera [32] signis
Pocula; [33] devictâ genitor quae [34] cepit [35] Arisbâ:
Et [36] tripodas geminos, auri duo magna talenta,
Cratera antiquum, quem [37] dat Sidonia Dido.
Si verò capere Italiam, [38] sceptrisque potiri
[39] Contigerit victori, & praedae [40] ducere sortem:
Vidisti, quo Turnus equo, quibus [41] ibat in armis

1 Priusquàm obsidio esset. 2 Tiberim qui Pallantis urbem præter labitur. 3 Inquit ad hæc verba. 4 Senio fessus, confectus. Horat Sat. 1 1. *O fortunati mercatores, gravis annis Miles ait.* 5 Consilio cæteros anteibat. Nam in senibus viget prudentia. Undè Ovid *Seris venit usus ab annis.* Sic Æn. 5. *Hoc Helymus facit, hoc ævi maturus Acestes.* 6 Vir Trojanus, cujus consilio in 5. usus est Æneas. 7 Divino nutu & potestate. 8 Tam etsi hactenus in summo periculo versamur. 9 Quandoquidem. 10 Protulistis, produxistis. 11 Aletes 12 Euryali & Nisi. 13 O viriles animi. 14 Præmia. 15 Insuper. 16 Statim & in præsentia Æneas, in posterum & æternum Ascanius, ubi ad ætatis maturitatem & imperium summum pervenerit. 17 Futurus. 18 Sermonem ex ore loquentis capit Ascanius, ut ad quem ista propiùs spectant. 19 Et per Deum familiarem domus Anchisæ. 20 Antiquissimæ Deorum terræ, & parentis Deorum. 21 Adjuro. 22 Quicquid casu aut consilio agendum est. 23 Quæ in principe debet esse maxima. Colloco eam fortunam & fidem. 25 Potestate vestrâ, id est, me commendo vestræ virtuti. 26 Nobis. 27 Ejus. 28 Erit nobis. 29 In castra sua. 30 Vobis. 31 Sc. ex. 32 Insculptis. 33 A Trojanis priùs; posteà iterùm à Græcis expugnata. 34 Ab Heleno. 35 Phrygiæ oppido. 36 Sedes, quales sunt tripodes Apollinis. 37 Vobis: quia mihi ab ea datum est 38 Regalibus insignibus. 39 Mihi, aut patri. 40 Constituere, ita ut dux sibi quodvis munus extra sortem recipiat. 41 Equitabat heri, cùm nos provocaret in campum.

[1] Aureus: [2] ipsum illum [3] clipeum [4] cristasque [5] rubentis
[6] Excipiam sorti, [7] jam nunc tua praemia, Nise.
Praetereà bis sex genitor lectissima [8] matrum
Corpora captivosque dabit, suaque omnibus arma:
[9] Insuper his, campi quod rex habet ipse Latinus.
Te verò, mea [10] quem spatiis propioribus aetas
Insequitur, [11] venerande [12] puer, jam [13] pectore toto
Accipio, & [14] comitem casus complector in omnis.
Nulla meis sine te quaeretur gloria rebus:
Seu pacem, seu bella geram; tibi maxima rerum
Verborumque [15] fides. Contra quem talia fatur
Euryalus: Me [16] nulla dies tam fortibus ausis
[17] Dissimilem arguerit: [18] tantùm: Fortuna secunda
Aut adversa cadat. Sed te [19] super omnia dona
Unum oro: genetrix Priami de [20] gente vetustâ
Est mihi, quam miseram [21] tenuit non [22] Ilia tellus
Mecum excedentem, non [23] moenia regis Acestae.
Hanc ego nunc ignaram hujus quodcumque pericli est,
[24] Inque salutatam [25] linquo; nox, & tua testis
[26] Dextera, quòd nequeam lacrimas perferre parentis.
At tu, oro, solare [27] inopem, & succurre [28] relictae.
Hanc sine me spem ferre [29] tui: [30] audentior ibo
In casus omnis. [31] Percussa mente dederunt
Dardanidae lacrimas: ante omnis pulcher [32] Iülus:
Atque [33] animum [34] patriae [35] strinxit pietatis [36] imago.
Tùm sic [37] effatur:
Sponde digna tuis ingentibus omnia coeptis.

1 Aureis armis insignitus. 2 Equum. Sic Il. 10. Hector Doloni promittit equos Achillis. 3 Quem Turnus habebat. 4 Galeæ ejus, 5 Purpureas. 6 Extra sortem divisæ prædæ, exsortes recipiam, & tibi dabo 7 Ex hoc tempore. 8 Ancillarum fertilium. 9 Sc. *dabit*. 10 Qui mihi ætate viciniores, & minùs anteis, quam Nisus. 11 Formâ & forti pectore. 12 Euryale. 13 Perfecto amore. 14 Te socium. 15 Commissio & creditio erit. 16 Nullum tempus. 17 Imparem aut indignum probaverit. 18 Hoc tantum de me promitto: fortuna, quod volet, faciat, qualitercunque evenerit, sive prospere, sive adverse. Al. *tantum fortuna secunda, Haud adversa cadat.* 19 Plus quàm. 20 Genere nobili & antiquo ipsius Priami. 21 Ut me sequeretur. 22 Trojana. 23 Tenuerunt in Siciliâ 24 Tmesis. Insalutatam, non valedicto. 25 Relinquo. 26 Virtus. 27 Miseram & consolationis atque auxilii indigentem. 28 A me. 29 De te, id est, fac me posse sperare, te non defuturum precibus meis. 30 Audacior. 31 Commiseratione pueri. 32 Dedit lachrymas. 33 Ejus. 34 Qualis est in Æneâ patre. Pathos à similitudine passionis, quam Oratores ὁμοιοπαθείαν vocant: de quo vide Macrob. Sat. l. 4. c. 6 35 Coarctavit. 36 Repræsentavit Euryalus caritatem erga parentes. 37 Iülus, id est, Ascanius.

[1] Namque erit ista mihi genetrix, nomenque [2] Creüsae
Solum [3] defuerit; nec [4] partum gratia talem
Parva manet; casus factum quicumque sequentur.
Per [5] caput [6] hoc juro, per quod [7] pater [8] antè solebat:
Quae tibi polliceor [9] reduci, rebusque [10] secundis,
Haec eadem matrique tuae generique [11] manebunt.
Sic [12] ait inlacrimans: humero simul [13] exuit ensem
Auratum, mirâ quem fecerat arte Lycaon
[14] Gnossius, atque [15] habilem vaginâ aptârat [16] eburnâ.
Dat Niso Mnestheus [17] pellem horrentisque leonis
Exuvias: galeam fidus [18] permutat [19] Aletes.
Protenùs armati incedunt: quos omnis euntis
[20] Primorum [21] manus ad portas juvenumque senumque,
[22] Prosequitur votis. Nec non & pulcher Iülus,
Ante [23] annos animumque gerens curamque virilem,
Multa [24] patri portanda [25] dabat mandata; sed aurae
Omnia [26] discerpunt, & nubibus [27] inrita donant.
[28] Egressi [29] superant [30] fossas, [31] noctisque per umbram
Castra [32] inimica petunt, multis tamen [33] antè futuri
[34] Exitio. Passim somno vinoque per herbam
[35] Corpora [36] fusa vident, [37] arrectos litore [38] currus,
Inter [39] lora [40] rotasque viros; simul arma jacêre,

1 Nam habeo eam matris loco. 2 Matris meæ. 3 Deerit. 4 Nam quæ te talem peperit, ingentem meretur gratiam, sive incolumis redieris, sive non. Præmia enim non eventis, sed virtuti, debentur. 5 More sumpto à *Græcis jurare patris per caput alterius*. Juv. 6 Sat. 6 Meum 7 Æneas. 8 Priùs. 9 Reducto & redeunti. 10 Benè gestis. Silentio mittit adversa omnia. 11 Firma & conservata erunt, si quid adversi acciderit. Mos erat, ut decreta dona alicui, si cecidisset, cui debebantur, darentur domui suæ. 12 Ascanius. 13 Ut daret Euryalo. 14 Cretensis, ad distinctionem Lycaonis, quem in lupum fabulæ mutatum tradunt. 15 Portatilem 16 Ex ebore facta. 17 Quâ exuerat leonem horribilem. 18 Quia sunt aliæ galeæ explorantium. 19 Senior ille. 20 Procerum, à nominativo, *primores*. 21 Multitudo. 22 Porrò & longo ordine sequitur. 23 Maturos 24 Ad patrem suum deferenda. 25 His. 26 Distrahunt omnia mandata: quia non pertulerunt illa Æneæ. Promissa & mandata, quæ exitum non habent, Poëtæ dicunt à ventis discerpi. Catul. *Quæ cuncta aërii discerpunt irrita venti.* 27 Ad Æneam non perventura propter eorum necem. 28 Castris, aut castra. 29 Transgrediuntur. 30 Ante castra factas 31 Quia nox erat, & non videbantur. 32 Hostilia & ipsis nocitura, mortemque allatura: quia illic diu commorati in hostes incident. 33 Priusquam castra illa inimica eis sint perniciosa. 34 Ad exitium, id est, necem. 35 Rutulorum. 36 Prostrata 37 Habentes temones arrectos ad littus. 38 Quibus depugnabant. 39 Habenas. 40 Curruum.

[1] Vina simul. Prior Hyrtacides sic [2] ore locutus:
Euryale, [3] audendum dextrâ. Nunc ipsa [4] vocat res
[5] Hâc [6] iter est. Tu, ne qua [7] manus se [8] attollere nobis
A [9] tergo possit, [10] custodi, & [11] consule longè.
Haec ego [12] vasta dabo, & [13] lato te limite ducam.
Sic [14] memorat, [15] vocemque premit; simul ense [16] superbum
[17] Rhamnetem adgreditur, [18] qui fortè tapetibus altis
[19] Extructus toro proflabat pectore [20] somnum;
Rex [21] idem, & regi Turno gratissimus augur:
[22] Sed non [23] augurio potuit depellere [24] pestem.
Tris [25] juxtà famulos [26] temerè inter tela jacentis,
Armigerumque Remi [27] premit, aurigamque [28] sub ipsis
[29] Nactus equis; [30] ferroq; secat [31] pendentia [32] colla.
Tùm caput ipsi aufert [33] domino, [34] truncumque reliquit
Sanguine [35] singultantem: [36] atro tepefacta cruore
Terra torique [37] madent. [38] Nec non Lamyrumque Lamumque,
Et juvenem Sarranum, illâ qui [39] plurima nocte
Luserat, insignis facie, multoque jacebat
Membra [40] Deo victus: felix, si [41] protenùs illum
Aequasset nocti ludum, [42] in lucemque [43] tulisset.
[44] Inpastus ceu [45] plena leo per ovilia [46] turbans

1 Dolia, scyphos, vasa vinaria. Continens pro contento: *vel*, vina, quæ pota evomuerant. 2 Non solo nutu, sed expressa voce. 3 Audacter operandum est. 4 Suadet occasio, opportunitas 5 Per hostium nostra virtute cæsorum cedem, & nostràm audaciam. 6 Ad Æneam. 7 Multitudo bellantium. 8 Erigere, assurgere contra nos. 9 Nostro. 10 Observa. 11 Provide latè. 12 Fusa humo corpora. Al. ego dabo hæc loca sine obstaculo pervia. 13 Aperiam tibi viam, quâ sequaris, latam. 14 Nisus. 15 Submisse loquitur, aut supprimit & tacet. 16 Superbè ornatum. 17 Rutulum illum. 18 Rhamnes. 19 Fultus toro alto, tapetibus ornato, stertebat. Al. *Extructis*. 20 Vapores, unde somnus producitur. 21 Idem Rhamnes erat rex. 22 Ἀλλ' οὐκ οἰωνοῖσιν ἐρύσατο κῆρα μέλαιναν. Il. 3. 23 Arte augurandi, quâ debebat mala sua prævisa cavere. 24 Mortem, pernitiem, cædem à Niso illatam 25 Junctam simul, ut sint famuli Rhemi. Enumerat eos Poëta, quos Nisus, castra hostium ingressus, interfecit. 26 Negligenter, securè, mixtim & sine ordine. 27 Opprimit, id est, interficit. 28 Inter aut circa equos 29 Eum. 30 Gladio aut securi amputat. 31 Quia caput vino somnoque gravatum erat. 32 Aurigæ, vel equorum. 33 Rhemo. 34 Corpus truncatum, & sine capite. l. 2. *jacet ingens littore truncus*. 35 Quasi singultando fluentem. 36 Quia potu vitiato. 37 Humectantur. 38 Insuper premit, id est, opprimit. 39 Plurimùm, id est, in plurimam usque noctem, sive ad maximam noctis partem. 40 Vino, vel somno. 41 Porrò tenùs, ulteriùs pergendo, vel non intermittendo, id est, si lusisset noctem totam. 42 Usque. 43 Illum ludum. 44 Famelicus, & qui pabulum non invenit. 45 Ovium. 46 Grassatur. Alii agnoscunt Tmesin, perturbant ovilia.

Sua-

([1] Suadet enim [2] vesana fames) manditque trahitque
[3] Molle pecus, [4] mutumque metu: [5] fremit ore [6] cruento.
Nec [7] minor Euryali [8] caedes. [9] Incensus [10] & ipse
[11] Perfurit; ac multam [12] in medio [13] sinè nomine plebem,
Fadumq; Hebesumq; [14] subit, Rhoetumque, Abarimque,
[15] Ignaros; Rhoetum vigilantem, & [17] cuncta videntem;
[18] Sed magnum metuens se post [19] cratera [20] tegebat:
Pectore in adverso [21] totum [22] cui [23] comminùs ensem
[24] Condidit adsurgenti, & [25] multâ morte recepit.
[26] Purpuream vomit [27] ille [26] animam; & cum sanguine mixta
Vina [28] refert moriens. [29] Hic furto [30] fervidus instat.
Jamque ad Messapi socios tendebat, ubi ignem
[31] Deficere extremum, & [32] religatos [33] ritè videbat
Carpere gramen equos: breviter cùm talia Nisus,
(Sensit enim nimiâ caede atque [34] cupidine [35] ferri)
[36] Absistamus, ait: nam lux [37] inimica propinquat.
Poenarum exhaustum satis est: [38] via facta per hostes,
[39] Multa virûm [40] solido argento perfecta relinquunt,
Armaque craterasque simul, pulchrosque tapetas.
Euryalus [41] phaleras Rhamnetis, & [42] aurea bullis
Cingula, [43] Tiburti Remulo ditissimus olim
Quae [44] mittit dona, [45] hospitio cum [46] jungeret absens,
Caedicus: [47] ille suo moriens [48] dat habere [49] nepoti.

1 Lupo ovilia perturbare. *Quos improba ventris Exegit caecos rabies*, dixit 2. Æn. de lupis esurientibus. 2 Male aut parum sana. 3 Teneros agnos. 4 Et quibus balatus ablatus est prae timore. 5 Leo. 6 Sanguine perfuso, aut sanguinis fluente. 7 Quàm caedes Nisi, id est, quam Nisus fecerat. 8 Erat. 9 Inflammatus ardore vindictae. 10 Etiam. 11 Perfectè furit. 12 Existens in medio eorum. 13 Ignobilem. 14 Aggreditur. 15 Dormientes, somno vinoque sepultos. 16 Sc. *sed*. 17 Quae fecerant Nisus & Euryalus. 18 Sc. *ille*. 19 Vas vinarium, tanquàm clypeum, qui alias pro telo. 20 Abscondere volebat 21 Capulo tenùs. 22 Rhoeto. 23 De propinquo. 24 Abdidit Euryalus. 25 Cum multo cruore gladium iterùm ad se traxit atque eduxit. 26 Sanguinem, qui est sedes animae. 27 Rhoetus. 28 Evomit. 29 Euryalus furtivas ac nocturnas caedes prosequitur. 30 Ex successu. 31 Extingui. 32 Ad stipitem, circum quem pascebant. 33 Ex more militari. 34 Affectione caedendi. 35 Euryalum efferri. 36 Desinamus. 37 Nobis, qui pauci sumus. 38 Est. 39 Et hoc dicto, *relinquunt*, &c. 40 Integro & impermixto. 41 Ornamenta equorum. 42 Aureas bullas habentia. 43 Tiburtino. 44 Mittebat pro donis. 45 Jure hospitalitatis. 46 Sc. illi. Fuit mos hospitalitatis apud majores, ut hospites invicem sibi munera darent 47 Remulus Tiburtinus. 48 Dat ea habenda. Hellenismus. 49 Rhamneti.

Post mortem bello [1] Rutuli pugnamque [2] potiti.
Haec rapit, atque humeris [3] nequidquam fortibus [4] aptat.
Tùm galeam [5] Messapi [6] habilem cristisque [7] decoram
Induit. [8] Excedunt [9] castris, & [10] tuta capessunt.
Intereà [11] praemissi equites ex [12] urbe Latina,
Cetera dùm [13] legio [14] campis instructa moratur,
[15] Ibant, & Turno regis [16] responsa ferebant,
[17] Tercentum, [18] scutati omnes, Volscente [19] magistro.
Jamque [20] propinquabant [21] castris, murosque subibant.
Cùm procul [23] hos [24] laevo [25] flectentis [24] limite cernunt:
Et [26] galea Euryalum [26] sublustri noctis in umbra,
[28] Prodidit [29] inmemorem, [30] radiisque [31] adversa refulsit.
Haud temerè est [32] visum conclamat ab agmine Volscens:
[33] State, viri. Quae caussa viae? quive estis in armis?
Quòve [34] tenetis iter? [35] Nihil illi tendere contrà:
Sed [36] celerare fugam in silvas, & fidere [37] nocti.

1 Alicujus viri fortis. 2 Iis cingulis, id est, Cædicus, postquam à Rutulo quovis divite, à se superato bello publico, & singulari pugnà cingula illa abstulisset, legavit ea Remulo Tiburtino, qui moriens testamento legavit Rhamneti, nunc interfecto, unde abstulit Euryalus. 3 Frustra & sine utilitate Neque enim diu fruiturus erat: periturus sc. Volscentis manu. 4 Accommodat ea. 5 Dormientis, Messapus enim non erat cæsus. 6 Portabilem, aptam & convenientem. 7 Splendentem, pulchram 8 Nisus & Euryalus. 9 Rutulorum. 10 Capiunt eunt loca, quæ putabant esse sine hostibus: sed adventante novo equitatu, minime tuta invenerunt. 11 Ut unà cum Turno obsidionem firmarent: nam totum Latium conjuraverat in Trojanos. 12 Laurolavinio, regis Latini urbe. 13 Peditum, id est, peditatus, cui tardior incessus, quàm equitibus. 14 In locis amplis. 15 Prodibant. 16 Super ea re, an sc. venturi essent Latini auxilio contra Trojanos. 17 Trecenti equites. Respicit militiam Rom. ubi equitum hic numerus in quaque legione. 18 Armati: ubi Servius ait, scuta fuisse equitum clypeos peditum. 19 Equitum sc. quæ dignitas secunda erat à dictatura. 20 Hi trecenti equites appropinquabant. 21 Suorum, aut Trojanorum. 22 Vallum seu mœnia Trojanorum, muro designat. 23 Nisum & Euryalum. 24 Per viam transversam a sinistra parte. 25 Iter. 26 Messapi, cristis decora. 27 Parum lucis habente, non penitus illustri, quod l. 6. dicit, *Lunæ sub luce maligna.* 28 Manifestavit hostibus. 29 Galeæ levis & nitidæ, quæ ipsum proditura esset, nam potius galeam abjecisset fulgentem. 30 Lunaribus, aut diei appetentis: suprà, *nam lux inimica propinquat.* 31 Objecta. 32 A Volscente illos fugere. 33 Sistite cursum. 34 Tenditis? 35 Nisus & Euryalus nihil ei respondebant, neque contra adversos tendebant. 36 Celeriter arripiebant 37 Tenebris, per quas elabi sperabant.

Objiciunt equites, sese ad [1] divortia [2] nota
[3] Hinc atque hinc, omnemque [4] abitum custode [5] coronant.
[6] Silva [7] fuit, latè dumis atque ilice [8] nigrâ
[9] Horrida, quam [10] densi complêrant undique [10] sentes:
[11] Rara per [12] occultos lucebat semita callis.
Euryalum tenebrae ramorum onerosaque [13] praeda
Impediunt, [14] fallitque timor regione viarum.
Nisus [15] abit: jamque [16] inprudens evaserat hostis,
Atque lacus; qui post [17] Albae de nomine, [18] dicti
Albani: [19] tùm rex [20] stabula alta Latinus habebat.
[21] Ut stetit, & frustra absentem respexit [22] amicum:
[23] Euryale, infelix quâ te regione reliqui?
Quàve sequar? rursus [24] perplexum iter omne revolvens
[25] Fallacis silvae, simul & vestigia [26] retrò
[27] Observata [26] legit, [28] dumisque silentibus errat:
Audit equos, audit strepitus, & signa sequentum.
Nec longum [29] in medio [30] tempus; cùm [31] clamor ad [32] auris
Pervenit, ac videt Euryalum: quem jam [33] manus omnis
[34] Fraude loci & noctis, subitò [35] turbante tumultu,
Oppressum rapit, & conantem [36] plurima [37] frustrà.
[38] Quid [39] faciat? [40] qua vi juvenem, quibus audeat armis
Eripere? an sese medios [41] moriturus in enses
Inferat, & pulchram [42] properet per [43] volnera mortem?

1 Diverticula viarum, semitas transversas. 2 Sibi, qui Latini erant. 3 Utrimque. 4 Locum, per quem abire possent. 5 In morem coronæ cingunt. 6 Descriptio sylvæ ab arborum generibus. 7 Illic. 8 Densâ & obscurâ. 9 Asperà. 10 Spinæ densè conditæ. 11 Angusta. 12 A spinis & vepribus. 13 Spoliorum. 14 Facit eum errare, quia ignoravit regionem viarum. 15 Aufugit. 16 Ignarus relicti Euryali. 17 Urbis. 18 Sunt. 19 Cum hoc fieret. 20 Equorum. 21 Postquàm Nisus stetit ad illos lacus. 22 Euryalum. 23 Hæc secum. 24 Implicitum variis circuitibus. 25 Ambagibus semitarum. 26 Repetit. 27 Memoriæ mandata. Idem dictum est in 2 de Æneâ, Creüsam repetente. 28 Inter dumos, ubi alta erant silentia. 29 Inter auditum sonum, sive clamorem, & visum Euryalum. 30 Erat. 31 Eorum sc. qui Euryalum comprehenderant. 32 Nisi. 33 Multitudo. 34 Quia non invenerat per sylvas abitum. Sic modò dixit, *Fallacem sylvam*. 35 Perturbante eum. 36 Sc. eluctari, aut hostem ferire. 37 Quia circumventus à multis, nihil potuit. 38 Pathos ab addubitatione, quam Græci ἀπόρησιν vocant. Vide Macrob. Sat. l. 4. c. 6. 39 Nisus. 40 Quibus viribus, copiis aut auxiliis? 41 Certus mori. 42 Celeriter provocet. 43 Et ab hostibus illata, & ab iis suscepta.

[1] Ociùs

[1] Ociùs [2] adducto torquens [3] hastile lacerto,
Suspiciens altam Lunam, & sic [4] voce precatur:
Tu, [5] Dea, tu [6] praesens nostro succurre [7] labori,
Astrorum [8] decus, & nemorum [9] Latonia custos;
Si qua [10] tuis umquam [11] pro me pater Hyrtacus [10] aris
Dona tulit, si [12] qua ipse meis venatibus auxi,
Suspendive [13] tholo, aut [14] sacra ad [14] fastigia fixi;
[15] Hunc sine me turbare globum, & [16] rege tela per auras.
[17] Dixerat: & toto conixus corpore, [18] ferrum
Conjicit. Hasta volans noctis diverberat [19] umbras,
Et venit [20] adversi in [21] tergum [22] Sulmonis, ibique
[23] Frangitur, ac [24] fisso transit [25] praecordia [26] ligno.
[27] Volvitur [28] ille vomens calidum de pectore [29] flumen
Frigidus, & longis singultibus ilia [30] pulsat.
[31] Diversi [32] circumspiciunt. [33] Hôc acrior idem
Ecce aliud [34] summâ telum [35] librabat [34] ab aure;
Dùm [36] trepidant, [37] iit hasta Tago per tempus utrumque
[38] Stridens, trajectoque [39] haesit tepefacta cerebro.
[40] Saevit atrox [41] Volscens, nec teli conspicit usquam
Auctorem, nec [42] quò se ardens [43] inmittere possit.
Tu [44] tamen [45] intereà calido mihi sanguine poenas
Persolves [46] amborum, inquit: [47] simul ense [48] recluso

1 Citò. 2 Ad se, ut fortiùs emittat. 3 Jaculum. 4 Verbis expressis, cùm & mente precari posset. 5 Quia Dea es. 6 Favorabilis, aut citò. 7 Laborioso periculo. 8 Ornamentum. 9 Latonæ filia Diana, aut Luna. 10 Ad tuas aras. 11 Pro salute mea. 12 Aliqua dona. 13 Ad trabium in æde tuâ connexionem. *Tholus* enim est pars illa sub tecto, in quâ trabes coëunt, fixo insuper scuto. à quo dona & spolia suspendebantur, quæ sacrabantur Diis. 14 Sublimitatem delubri aut vestibuli sacri. 15 Multitudinem hanc trecentorum militum confusam distrahere ac dissipare, quo amicum eripiam. 16 Nam & ipsa Diana venatrix jaculatoriæ arti præest cum fratre. 17 Nisus. 18 Hastile ferreum. 19 Tenebras dubias. 20 E regione stantis. Al. *aversi*, id est, averse stantis, aut aversi à Niso, conversi ad Euryalum. 21 Scutum tergore tectum. 22 Interemit Sulmonem. 23 Hasta. 24 Al. *fixo*, id est, injecto. 25 Intima cordis. 26 Scuti. 27 Retrorsùm. 28 Sulmo. 29 Sanguinem. 30 Trahit. 31 Ad diversa loca. 32 Rutuli admirati, unde telum in Sulmonem per tenebras proficisceretur 33 Per hunc talem eventum Nisus vehementior factus. 34 Desuper, & longe educto brachio. Gestus jaculantis exprimitur. Nam manualia tela, aut ab aure, aut à latere jaciuntur. 35 Circumrotando emittebat. 36 Metu & festinatione. 37 Al. *it*, id est, transit. 38 Cum impetu magno volans. 39 In eo. 40 Ferocior fit. 41 Equitum magister. 42 In quem. 43 Inferre. 44 Tametsi non conspiciam autorem, nec quem punire meritò debeam. Ad Euryalum loquitur. 45 Dum autor teli latebit. 46 Sulmonis & Tagi cæsorum. 47 Cùm id diceret. 48 Evaginato.

Ibat

Ibat [1] in Euryalum. Tùm [2] verò exterritus, [3] amens
Conclamat Nisus: nec se celare tenebris
Ampliùs, aut [4] tantum potuit perferre dolorem:
[5] Me, me, (adsum qui [6] feci) in me convertite ferrum,
O Rutuli, mea fraus omnis; nihil [7] iste nec ausus,
Nec potuit: [8] caelum hoc, & [9] conscia sidera [10] testor.
[11] Tantùm infelicem nimiùm dilexit amicum.
Talia dicta [12] dabat: sed viribus ensis [13] adactus
[14] Transabiit costas, & candida pectora rumpit.
[15] Volvitur Euryalus leto, pulchrosque per artus
[16] It cruor, inque humeros cervix conlabsa recumbit:
[17] Purpureus veluti cùm flos [18] succisus aratro
[19] Languescit [20] moriens; [21] lassove [22] papavera collo
Demisère caput, pluviâ cùm forte gravantur.
At Nisus ruit in [23] medios, [24] solumque per omnis
Volscentem petit: [25] in solo Volscente moratur.
Quem circum glomerati hostes, hinc comminùs atque hinc
[26] Proturbant. [27] Instat [28] non seciùs, [29] ac rotat ensem
[30] Fulmineum; donec [31] Rutuli clamantis in ore
[32] Condidit adverso, & [33] moriens animam abstulit [34] hosti.
Tùm super [35] exanimem sese projecit [36] amicum,
[37] Confossus, [38] placidâque ibi demùm morte quievit.
Fortunati [39] ambo! si quid mea carmina [40] possunt,
Nulla dies umquam [41] memori vos eximet aevo:

1 Contrà. 2 Maximè. 3 Existens sine mente, quia Euryalum salvare non poterat. 4 Quantus erat, amicum ante oculos interfici. 5 Me occidite, me ferro petite. 6 Facinus, quo illi perierunt 7 Quem occiditis. 8 Sub quo sumus. 9 Facti & testes rerum in nocte gestarum 10 In testimonium veritatis cito. 11 Me, cui se comitem junxit. Potest & esse Epiphonematis loco. In tantum Nisus dilexit infelicem Euryalum! 12 Nisus. 13 A Volscente. 14 Transiit. 15 Prosternitur 16 Fluit. 17 Hyacinthus 18 Recisus vomere aut falce. 19 Flaccescit. 20 More animæ vegetativæ id est, desiccari incipit. 21 Defatigato pondere. 22 Herbæ somniferæ. 23 Hostes 24 Alios omnes præteriens Volscentem aggreditur. 25 Cùm illo solo congreditur, eumque unum sternere conatur. 26 Protelant, cum turbâ & impetu irruunt, ut Volscentem protegant. 27 Nisus instat in persequendo Volscente. 28 Ac si proturbatus non esset. 29 Circumagit. 30 In morem fulminis vibratum. 31 Volscentis. 32 Abscondidit eum. 33 Lethaliter vulneratus. 34 Volscenti. 35 Mortuum, in quo non erat anima. 36 Euryalum. 37 Ipse à se, vel ab hostibus. 38 Placente, quia ibi erat corpus amici: *vel*, contentus peremto hoste. 39 Estis 40 Ad felicitatem facere possunt. 41 Vestri.

[1] Dùm domus Aeneae Capitoli [2] immobile ſaxum
Accolet, [3] imperiumque [4] pater Romanus habebit.
[5] Victores [6] praedâ Rutuli [7] ſpoliiſque potiti,
Volſcentem [8] exanimum flentes in [9] caſtra ferebant,
Nec minor in caſtris [10] luctus, Rhamnete reperto
[11] Exſangui, & [12] primis [13] unâ tot [14] caede peremtis,
Sarranoque, Numâque. Ingens [14] concurſus ad ipſa
Corpora, [15] ſeminecesque viros, tepidaq; [16] recentem
Caede locum, & plenos ſpumanti ſanguine rivos.
Adgnoſcunt ſpolia inter ſe, galeamque [18] nitentem
Meſſapi, & multo phaleras ſudore [19] receptas.
[20] Et jam prima novo ſpargebat lumine terras
[21] Tithoni [22] croceum linquens [23] Aurora cubile:
Jam ſole [24] infuſo, jam [25] rebus luce [26] retectis,
Turnus in arma viros, armis circumdatus ipſe,
Suſcitat, [27] aeratasque acies in proelia cogit:
[28] Quisque [29] ſuos, variisque [30] acuunt [31] rumoribus
[32] iras.
[33] Quin ipſa arrectis (viſu miſerabile) in haſtis
Praefigunt capita, & multo clamore ſequuntur,
Euryali, & Niſi.
Aeneadae [34] duri murorum in parte ſiniſtra,
Oppoſuêre aciem, (nam [35] dextera cingitur [36] amni)
Ingentisque [37] tenent foſſas, & [38] turribus altis
Stant [39] maeſti: [40] ſimul ora virûm [41] praefixa movebant,

1 Quamdiu familia Æneæ habitabit Romam. 2 Tarpejam rupem, vel Terminum Deum. Cùm Tarquinius voviſſet Jovi templum in rupe Tarpeja, cæterique Dii à Numâ ibi dicati ceſſiſſent, Terminus ſolus, qui ſub formâ ſaxi colebatur, cedere noluit: quod omen arripuerunt Romani, imperium ſibi fore æternum. 3 Rerum omnium. 4 Princeps, Imperator. 5 Qui ſe victores jactabant, cùm potius victi cenſendi eſſent 6 Rerum, quas exportarant. 7 Quæ è caſtris Turni extulerant. 8 Mortuum. 9 Turni 10 Erat. 11 Sine ſanguine, id eſt, occiſo. 12 De primoribus. 13 Unius noctis occiſione. 14 Fit 15 Semimortuos. 16 Sanguine recenter per cædem effuſo 17 Quorum fuerant, quæ Niſo & Euryalo abſtulerant 18 Quâ agnitus erat Euryalus. 19 Iterum atque iterum captas, & prius ab Euryalo aliis ablatas, & nunc rurſus à Rutulis Euryalo. 20 Deſcriptio diei. 21 Regis Orientalis. 22 Crocei coloris. 23 Pars auroræ. 24 In aërem. 25 Quæ occultæ fuerant tenebris. 26 Denudatis & apertis. 27 Æreis armis munitas 28 Quilibet ducum. 29 Subditos. 30 Incendunt. 31 Duos Romanos Euryalum & Niſum, per eorum caſtra tranſire auſos, tantam cædem ſtragemque in caſtris nocte eâ edidiſſe. 32 Ex Euryali & Niſi audacia ſuſceptas 33 Quinetiam. 34 Laboribus aſſueti, & adverſa fortiter tolerantes. 35 Pars. 36 Tiberi 37 Defendunt. 38 Sc. *in*, aut *pro*. 39 Propter amicorum necem. 40 Simulac 41 Haſtis.

Nota nimis miseris, atroque fluentia [1] tabo.
Intereà pavidam [2] volitans pennata per urbem.
[3] Nuncia Fama ruit, matrisque [4] adlabitur auris
Euryali. At [5] subitus [6] miserae calor ossa reliquit.
Excussi manibus [7] radii, [8] revolutaque [9] pensa.
[10] Evolat infelix, & femineo ululatu,
Scissa comam, muros amens atque [11] agmina cursu
[12] Prima petit. Non illa [13] virûm, non illa pericli,
Telorumve memor: caelum [14] dehinc [15] questibus implet:
[16] Hunc ego te, Euryale, aspicio? tune ille [17] senectae
Sera meae [18] requies potuisti linquere solam
Crudelis? nec te, sub tanta pericula missum,
Adfari [19] extremùm miserae [20] data copia [21] matri?
Heu, [22] terra ignota canibus date praeda Latinis,
[23] Alitibusque jaces! nec te tua [24] funera mater
Produxi, [25] pressive oculos, aut vulnera lavi,
[26] Veste tegens; tibi [27] quam noctes festina diesque
[28] Urguebam, & [29] telâ curas [30] solabar [31] anilis.
Quò [32] sequar? aut quae nunc artus avolsaque membra,
Et [33] funus lacerum tellus habet? [34] hoc [35] mihi de te,
Nate, refers? hoc sum terraque marique secuta?
[36] Figite me, si qua [37] est pietas; in me [38] omnia tela
Conjicite, ô Rutuli. Me primam absumite [39] ferro,

1 Sanguine corrupto. 2 L. 11. *Et jam fama volans, tanti praenuntia luctus, Evandrum, Evandrique domos & moenia complet.* L. 12. *Hinc totam infelix vulgatur fama per urbem.* 3 Malorum. 4 Lapsu pervenit. 5 Subitò aufugiens. 6 Matri. 7 Rotae, quâ nebat, aut fila ad textoriam artem volvebat. 8 Retrorsùm voluta sunt. 9 Fila nendo 10 E domo. 11 Virorum. 12 Mulierum. 13 Quòd non deceret inter viros sic divagari. 14 Postquam nati ora conspexit. 15 Querelis. 16 Talem sc. detruncatum, & atro tabo fluentem? Lamentatio matris Euryali. 17 Spe meâ futurae requies senectae meae. 18 Quem sperabam fore requiem? 19 Supremo loco. 20 Facultas est facta. 21 Mihi. 22 Sc in. 21. Avibus. 23 Sc. in vel, ad: vel, funera, i. e. nec ego funerea quae debebam esse, funera tua, id est, praefecta funeri tuo, extuli ad vestibulum domus, cùm efferretis. 25 In morte clausi. Oculos mortuorum claudere solebant proximi, filii, mater, aut pater. Penelope apud Ovid in Hero. ep. *Dii, precor, hoc jubeant, ut, euntibus ordine fatis, ille* (Telemachus) *meos oculos comprimat, ille tuos.* Ariadne ad Theseum: *Ergo ego nec lacrymas matris moritura videbo, Nec, mea qui digitis lumina condat, erit.* 26 Funebri. 27 Ex more veterum, qui sibi aut suis in vita funebrem parabant vestem, quâ mortui efferrentur. 28 Urgenter contexebam, aut nebam. 29 Texendo telam. 30 Leniebam. 31 Senectutis. 32 Te. 33 Cadaver. 34 Hoc caput, funus, vel etiam solatium, aut beneficium? 35 Matri tuae. 36 In vobis. 37 Transfigite jaculis. 38 Omne genus telorum. 39 Gladio ferreo.

Aut

Aut tu, magne [1] pater Divom, [2] miserere, tuoque
[3] Invisum [4] hoc detrude [4] caput sub Tartara [5] telo:
[6] Quando [7] aliter nequeo [8] crudelem abrumpere vitam.
[9] Hoc fletu [10] concussi [11] animi, [12] maestusq; per [13] omnis
It gemitus: [14] torpent [15] infractae ad proelia vires.
[16] Illam [17] incendentem luctus [18] Idaeus, & Actor,
Ilionei monitu, & multùm lacrimantis Iüli,
[19] Corripiunt, [20] interque manus sub tecta reponunt.
At [21] tuba [22] terribilem sonitum procul aere canoro
Increpuit. [23] Sequitur [24] clamor caelumque [25] remugit,
[26] Accelerant actâ pariter [27] testudine [28] Volsci,
Et [29] fossas inplere [30] parant, ac [31] vellere vallum.
Quaerunt pars aditum, & scalis adscendere muros;
[32] Quà rara est [33] acies, [34] interlucetque corona
[35] Non tam spissa viris. Telorum effundere contrà
Omne genus [36] Teucri, ac duris [37] detrudere [38] contis,
Adsueti [39] longo muros defendere bello.
Saxa quoque [40] infesto volvebant pondere, si [41] quà
Possent [42] tectam aciem perrumpere: cùm tamen [43] omnis
[44] Ferre [45] libet subter densa testudine [43] casus.
Nec jam [46] sufficiunt. Nam, quà [47] globus inminet ingens,
[48] Inmanem Teucri [49] molem [50] volvuntq; [51] ruuntque:

1 O Jupiter. 2 Mei. 3 Superis. 4 Me. 5 Fulmine. 6 Quandoquidem. 7 Aliâ viâ. 8 Miserabilem, me crudeliter torquentem. 9 Matris Euryali. 10 Perculsi sunt. 11 Troianorum. 12 Mœroris index. 13 Troianos. 14 Pigrescunt, labascunt 15 Prius infractæ, nunc torpent: vel *infractæ*, idest, valdè fractæ. 16 Matrem Euryali. 17 Excitantem 18 Troiani illi. 19 Simul rapiunt, & abducunt. 20 Adductum 21 Bellica. Præparatio ad oppugnationem. 22 Bellicum sc. signum. 23 Tubæ clangorem. 24 Virorum 25 Resonat. 26 Celeriter insultum faciunt. 27 Coopertura ex clypeis, sicut testudo testâ suâ integitur 28 Italiæ populi, qui Volscente magistro advenerant. 29 Vallorum. 30 Nituntur. 31 Diruere seu dejicere munitionem castrorum ex palis seu stipitibus factam. 32 Quà rari stant propugnatores. neque corona & pinnæ murorum frequenti defensore stipatæ. 33 Troianorum. 34 Per medium, ac parum lucet circumstantium manus 35 Habens intervalla, per quæ lux quædam apparebat. 36 Parant. 37 Ascendentes. 38 Sudibus. 39 Bello decennali in Troja antiqua. 40 Molestante. 41 Sc. *vi*, aut *ratione*, id est, ut quacunque ratione. 42 Clypeis, id est, sub testudine incedentem. 43 Omnia adversa. 44 Tolerare. 45 Hostibus eorum, id est, Volscis & Rutulis. 46 Rutuli non ferre seu sustinere valent vim Teucrorum. 47 Cuneus hostium. 48 Maximi ponderis 49 Fragmentum muri aut rupis. 50 Devolvunt. 51 Cum impetu prosternunt. Sic Ter. *Cæteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, prosternerem.*

Quae [1] stravit Rutulos latè, armorumque resolvit
[2] Tegmina. Nec curant [3] caeco contendere Marte
Ampliùs [4] audaces Rutuli, sed pellere vallo
[5] Missilibus certant.
Parte aliâ horrendus visu quassabat [6] Etruscam
[7] Pinum, & [8] fumiferos infert Mezentius ignis.
At Messapus equûm domitor, [9] Neptunia proles,
[10] Rescindit vallum, & scalas [11] in moenia [12] poscit.
[13] Vos, ô [14] Calliope, precor [15] adspirate canenti;
Quas ibi [16] tùnc [17] ferro strages, quae funera Turnus
Ediderit; quem quisque virûm demiserit [18] Orco:
Et mecum ingentis [19] oras evolvite belli.
Et [20] meministis enim, divae, & memorare potestis.
[21] Turris erat [22] vasto suspectu, & [23] pontibus altis,
Opportuna [24] loco: summis quam viribus omnes
[25] Expugnare Itali, summaque [26] evertere [27] opum vi-
Certabant, [28] Troës contrà defendere saxis,
Perque [29] cavas [30] densi tela [31] intorquere fenestras.
[32] Princeps ardentem conjecit [33] lampada Turnus,
Et [34] flammam adfixit [35] lateri; quae [36] plurima vento
[37] Corripuit tabulas, & postibus haesit [38] adesis.
Turbati [39] trepidare [40] intùs, frustraque [41] malorum
Velle fugam. Dùm se [42] glomerant, retroque [43] residunt
In partem, quae [44] peste caret, tùm [45] pondere turris

1 Prostravit. 2 Ex clypeis facta, idest, ipsam testudinem, quae armorum erat connexio. 3 Non visi, nec planè videntes, id est, subter testudine. 4 Licet audaces. 5 Sagittis 6 Quia ipse Etruscus erat. 7 Hastam ex solidâ pinu, *vel*, facem pineam 8 Pice & resinâ, aut sulphure illitos. 9 Neptuni filius, quia equi originem habuerunt a Neptuno. 10 Resecat. 11 Ad moenia expugnanda, dissecto prius vallo. 12 Exigit à suis. 13 Musas omnes. 14 Unam nominat, reginam sc. & principem, reliquas Musas implicitè invocat 15 Favorem date, & inspirate mihi. 16 Cùm assilirent castra Trojanorum. 17 Ense ferreo. 18 Ad infernum. 19 Extremitates, id est, etiam extremas partes, spatia magna Metaphora est petita ab annalibus, qui evolvuntur ab iis, qui res gestas disquirunt. 20 Memoriâ tenetis haec omnia, utpote Mnemosynes filiae: vide eundem hunc versum l. 7. v. 645. 21 Quaedam. 22 Habens vastum suspectum, id est, turris erat alta & ampla 23 Tabulatis, quibus ascendebatur turris ab intrà, *vel* pontibus inter propugnacula: ut suprà. 24 Circa portas. 25 Evincere. 26 Funditus dejicere. 27 Auxiliorum & facultatum suarum. 28 Certant. 29 Patulas. 30 Frequentes, sc. *certabant*. 31 In Italos. 32 Exercitus & ejus oppugnationis. 33 Facem. 34 Facem, in qua erat flamma. 35 Turris. 36 Plurimùm aucta. 37 Simul invasit & incendit. 38 Quos adedit. 39 Trepidabant. 40 Qui intùs erant. 41 Periculorum imminentium, id est, eversionis cum turri. 42 In morem glomeris volvuntur. 43 Se recipiunt 44 Incendio, igne. Sic l. 5. *Est vapor, & toto descendit corpore pestis*, id est, flamma. 45 Mole sua.

Pro-

[1] Procubuit subitò, & caelum tonat omne [2] fragore.
[3] Semineces ad terram, inmani mole [4] secuta,
Confixique suis [5] telis, & pectora duro
[6] Transfossi ligno veniunt. Vix unus Helenor,
[7] Et Lycus [8] elabsi: quorum [9] primaevus Helenor,
Maeonio regi [10] quem serva [11] Licymnia [12] furtim
[13] Sustulerat, [14] vetitisque ad Trojam miserat armis,
Ense [15] levis [16] nudo, [17] parmâque inglorius albâ.
[18] Isque ubi se Turni media inter [19] millia vidit;
[20] Hinc acies, [20] atque hinc acies adstare Latinas:
Ut [21] fera, quae densî [22] venantum [23] septa coronâ
Contra tela furit, seseque [24] haud nescia morti
Injicit, & saltu supra [25] venabula fertur:
Haud aliter [26] juvenis medios [27] moriturus in hostis
Inruit; &, quà tela videt densissima, tendit.
At [28] pedibus longè [29] melior Lycus [30] inter & hostis,
Inter & arma, [31] fugâ [32] muros [33] tenet, altaque [34] certat
Prendere [35] tecta [36] manu, sociûmque attingere dextras.
Quem Turnus, pariter cursu teloque secutus,
Increpat [37] his [38] victor: Nostrasne [39] evadere, demens,
Sperasti te posse manus? simul arripit ipsum
Pendentem, & magnâ muri cum parte [40] revellit:

1 Prostrata est. 2 Ruinæ. 3 Ipsi Trojani corruunt semimortui, priusquam terram contingerent. 4 Sequente eos, id est, cadente, postquam ipsi cum altera parte ceciderant. 5 Quæ in manibus habebant. 6 Transfixi. 7 Sc *alter*. 8 Elapsi sunt è ruina. 9 Adhùc in primo ævo florens. Ætate major forte cum respectu ad Lycum tanquam fratrem. 10 Helenorem. 11 Nomine. 12 Illegitimo concubitu. 13 Natum educaverat. Sic suprà v. 201. *Argolicum terrorem inter, Trojæque labores* Sublatum *erudiit*. 14 Lege militari, quæ servis olim capitis pœna interdicebat militiam: vel *vetitis*, proptereà quòd tyro esset & nondum bella tractare sciret. 15 Celer & expeditus. 16 Stricto, id est, levis armaturæ miles, habens solum modò ensem. 17 Brevi scuto, & nullo insigni adhuc ornato, ignobilis, nullamque gloriam consecutus. Tironibus Rom. ad quos allusum, dabatur parma alba & pura, insigni prorsus nuda; quòd argumento facinoris alicuius, à se editi, insignire in sua manu & virtute erat. 18 Helenor. 19 Armatorum. 20 Ab utraque parte. 21 Leo, aut sus sylvester. 22 Venatorum. 23 Circumdata. 24 Certa mori, & desperata: *si subeant venabula pectus, Per ferrum tanti securus vulneris exit*, Lucan. I. 25 Venatorum tela. 26 Helenor. 27 Certus mori. 28 Cursu & velocitate pedum. 29 Præstantior, quàm Helenor. 30 Per. 31 Fugiendo. 32 Novæ Trojæ. 33 Apprehendit. 34 Contendit accipere. 35 Al. *saxa*. 36 Quia tunc alti non erant muri, sed ad impetum tantùm repellendum. 37 Verbis. 38 Cùm esset voti compos, & eum teneret. 39 Effugere. 40 Abstrahit illum.

* Qua-

*Qualis, ubi aut leporem, aut [1] candenti corpore cycnum,
Sustulit [2] alta petens pedibus [3] Jovis armiger [4] uncis:
[5] Quaesitum [6] aut [7] matri multis balatibus agnum
[8] Martius à stabulis rapuit [8] lupus. Undique [9] clamor
[10] Tollitur. [11] Invadunt, & fossas [12] aggere complent.
Ardentis taedas alii ad [13] fastigia jactant.
Ilioneus saxo, atque ingenti fragmine [14] montis
† Lucetium,[15] portae subeuntem, ignisq; [16] ferentem;
† Emathiona ‡ Liger, ‡ Corinaeum sternit † Asylas:
[17] Hic jaculo [18] bonus, [19] hic [20] longè fallente sagitta.
† Ortygium ‡ Caeneus, victorem Caenea Turnus:
[21] Turnus ‡ Ityn, ‡ Cloniumque, ‡ Dioxippum, ‡ Promulumque,
Et ‡ Sagarim, & summis [22] stantem pro turribus ‡ Idan:
‡ Privernum † Capys. [23] Hunc primò [24] levis hasta ‡ Temillae
[25] Strinxerat: [26] ille manum projecto [27] tegmine [28] demens
Ad [29] vulnus tulit. [30] Ergo [31] alis adlabsa [32] sagitta,
Et [33] laevo adfixa est lateri [34] manus, abditaque intùs
[35] Spiramenta animae [36] letali vulnere [37] rumpit.
Stabat in egregiis [38] Arcentis filius armis;
[39] Pictus acu chlamydem, & [40] ferrugine [41] clarus [42] Hibera,

* Existens talis, *qualis*, &c. Macrob. Sat. l. 5. c. 12. & 13. ex Hom. Il. 12. & 22. 1 Candido. 2 Erigens se è terra. 3 Aquila, Jovis dicta armigera, quod sublime volet, nec unquam fulmine tangatur aut exanimetur. Plin. 10. l. 3, 6. 4 Incurvis. 5 Qui nunc quaeritur. 6 Aut qualis est lupus, ubi rapuit, &c. 7 Ovi 8 Martis fera, in tutela Martis habitus. 9 Rutulorum. 10 Erigitur. 11 Rutuli. 12 Terrâ, quae aggesta erat. 13 Culmina turrium saepè laciunt. Æn. 2. *flammas ad culmina jactant.* 14 Rupis saxosae. † Italos. ‡ Trojanos. 15 Ab inferiori imminentem ad portam. 16 Inferentem. 17 Choriniaeus erat. 18 Peritus & utilis. 19 Asylas erat bonus. 20 Eminus enim missa non animadvertitur, neque ita facile declinatur 21 Anadiplosis. 22 Pro defensione turrium, id est, propugnantem defendentemque turres. 23 Privernum, quem Capys stravit. 24 Leviter veniens. 25 Leviter vulneraverat. 26 Privernus. 27 Corporis, id est, clypeo. 28 Immemor salutis suae, quia clypeum projecit. 29 Factum à sagitta Themillae. 30 Quia inermis videbatur. 31 Pennata, pennis illapsa est. 32 À Capy immissa. 33 Simul cum laevo latere transfixa est. 34 Quam ad vulnus tulerat. 35 Pulmonem, instrumentum respirationis, aut cor, domicilium spirationis. 36 Mortifero. 37 Fregit. 38 Siculi. Personae descriptio à genere armorum, habitu, forma & loco, in quo educatus fuerat. 39 Phrygio opere intertextam, quia ipse Phryx. 40 Purpura subnigra. Ferrugineus color ferro candenti, aut certè ferrugini, i. e. rubigini ferri similis est. 41 Relucens. 42 Hispana aut Baetica.

Insignis

Insignis facie: genitor quem miserat Arcens,
[1] Eductum [2] Martis luco, [3] Symaethia circùm
Flumina: [4] pinguis ubi & placabilis ara [5] Palici.
[6] Stridentem fundam, [7] positis Mezentius hastis,
Ipse ter adductâ circùm caput egit [8] habenâ;
Et [9] media [10] adversi [11] liquefacto [12] tempora [13] plumbo
[14] Diffidit, ac [15] multâ [16] porrectum extendit arenâ.
Tùm primùm [17] bello [18] celerem intendisse sagittam
Dicitur, [19] antè feras solitus terrere fugaces,
Ascanius, fortemque [20] manu [21] fudisse Numanum;
Cui Remulo cognomen erat; Turnique [22] minorem
Germanam nuper [23] thalamo sociatus habebat.
Is primam ante aciem digna atque indigna [24] relatu
Vociferans, tumidusque novo praecordia [25] regno
[26] Ibat, & ingentem sese clamore ferebat:
Non [27] pudet obsidione iterùm valloque teneri,
[28] Bis capti Phryges, & [29] morti [30] praetendere muros?
En, [31] qui [32] nostra sibi bello conubia poscunt!
Quis Deus [33] Italiam, quae vos dementia adegit?
Non hic [34] Atridae, nec [35] fandi fictor Ulixes.
[36] Durum ab stirpe genus, natos ad flumina primùm

1 Educatum. 2 Marti sacro. 3 Simethum Siciliæ fl. prope Catanam h. *la Jaretta.* 4 Frequenti sacrificio 5 Palicorum. Erant *Palici* duo filii Jovis & Thaliæ Nymphæ, Siculis Dii habiti: culti ad lacus duos, *Crateras* dictos; insignes juramenti religione, in perjurum sc. implacabiles, in veracem placabiles: quorum aræ uberibus fertilis Siciliæ donis annuis coronantur. Vide Macrob. Sat. 5 l. 19 c. 6 Cum stridore eu itientem glandem aut lapides. 7 Depositis. 8 Fundæ, quâ tenebatur 9 Per medium. 10 Ex adverso stantis. 11 Ex attritione aëris, & celeri motu, quo aër attenuatus accenditur. 12 Arcentis. 13 Glande plumbea. 14 Dissecuit. 15 In media. 16 Arcentem extensum, cùm morte gravaretur. 17 More bellico, aut animo bellandi & hostili 18 Celeriter emissam 19 Illa tempora. 20 Sagitta è manu missa. 21 Prostrasse. 22 Quia major soror Turni dicebatur Juturna. 23 Matrimoniali. 24 Quæ referantur. 25 Regis Turni affinitate: namque Regum fratres & affines olim nomine Regum insigniebantur 26 Conspicuus. 27 Vox. 28 Imò ter, ab Hercule primùm; secundò ab Amazonibus; postremò à Græcis, duce Agamemnone. Desidet Trojanos 29 Bello mortifero: quia omninò moriemini in hoc bello. 30 Objicere. 31 Quales: q. d. muliebris animi, qui se intra muros claudant. 32 Nobis pacta & debita. 33 Bello claram petere vos imbelles adegit? 34 Sunt 35 Exornator loquendi, id est, non confidimus calliditati sermonum, sed virtuti nostræ. 36 Non enim *durum*, &c. ut primùm nati sunt infantes, gelidis undis fluviorum induramus Allusum ad Celtas, qui recens natos ad fl. Rhenum clypeo impositos deferebant, exploraturi, si fluitaret scutum, sobolem genuinam; si mergeretur, spuriam: nec non ad indurandum eos bello & rebus asperis: *vel*, Natationi à prima pueritia natos nostros assuefacimus.

De-

Deferimus, saevoque gelu duramus & undis:
[1] Venatu invigilant [2] pueri, [3] silvasque fatigant:
Flectere [4] ludus equos, & spicula tendere [5] cornu.
At patiens operum [6] parvoque adsueta juventus
Aut rastris terram [7] domat, aut [8] quatit oppida bello,
Omne aevom ferro teritur, versâque [9] juvencûm
Terga fatigamus [10] hastâ: nec [11] tarda senectus
Debilitat vires animi, mutatque vigorem.
[12] Canitiem galeâ premimus; semperque [13] recentis
[14] Comportare juvat praedas, & [14] vivere [15] rapto.
Vobis [16] picta croco & fulgenti [17] murice vestis,
Desidiae [18] cordi; juvat [19] indulgere choreis:
Et [20] tunicae [21] manicas, & habent [22] redimicula [23] mitrae.
[24] O verè [25] Phrygiae, neque enim [26] Phryges, ite per [27] alta
Dindyma; ubi [28] adsuetis [29] biforem dat tibia cantum.
Tympana vos [30] buxusque [31] vocant [32] Berecyntia [33] matris
[34] Idaeae. Sinite arma [35] viris, & [36] cedite ferro.
[37] Talia [38] jactantem [39] dictis, ac [40] dira canentem
[41] Non tulit Ascanius; [42] nervoque obversus equino

1 Venatui. 2 Cum adhùc sunt pueri. 3 Feras sylvarum. 4 Qui viris alibi labor, nostris pueris ludus est. 5 Ex arcu cornu muoito, saltem in extremis angulis. 6 Parcimoniæ. 7 Colit. 8 Concutit, ut eruat. 9 Boum aratoriorum. 10 Srimuli loco. 11 Tardificans corpus. 12 Canos capillos, id est, etiam canescentes induimur galeâ. 13 Recenter raptas. 14 Qui primis hominibus, rudibus & ferarum more viventibus, honor erat. 15 Ex his, quæ ab hoste, aut in sylvis, rapuimus 16 Crocotium innuit, vestem muliebrem, acu pictam, croco & purpurâ intertinctam. 17 Purpura. 18 Sunt ad placitum vestrum, id est, placent vobis. 19 Animum laxare tripudiis & saltationibus. 20 Vestræ. Tunicas χειροδυτὰς innuit, prolixas sc. infra brachia, & usque in primores manus gestare viris Rom. indecorum fuit. Agell. 7. l. 12. c. 21 Tegmina ad manus usque protensa. 22 Religaturas ad ornamentum spectantes. 23 Mitræ quidem Lydis ac Phrygibus tegmina erant capitis: aliis verò gestare turpe habebatur, magis, si redimiculis, mento subligarentur. 24 Ἀχαιΐδες οὐκέτ' Ἀχαιοί. Il. 7. 25 Mulieres ex Phrygia. 26 Viri ex Phrygia. 27 Alios montes Phrygios, Cybeli sacros. 28 Vobis assuetis ad sonum tibiarum. 29 Gravem & acutum, binis foraminibus emissum, tibiis sc. dextris & sinistris, quæ Phrygiæ. 30 Fistula ex buxo. 31 Vos ad choreas. 32 Quæ crescit in monte Phrygiæ Berecyntho. 33 Deorum. 34 Phrygiæ. 35 Vos, qui mulieres estis, relinquite nobis, qui viri sumus, arma. 36 Discedite, aut date locum armis ferreis, quæ tractare nescitis 37 Facinora sua & suorum. 38 Numanum. 39 Verbis laudatoriis. 40 Execrabilia in Trojanos. 41 Æn. 2. Non tulit *hanc speciem furiata mente Chorœbus.* l. 8. Non tulit *Alcides animis.* 42 Contra versus (ut fortius jaciat) arcu corroborato nervo ex equinis setis.

[1] Intendit telum, [2] diversaque brachia ducens
Constitit, [3] ante Jovem supplex [4] per vota precatus:
Juppiter omnipotens, [5] audacibus adnue coeptis.
Ipse tibi ad tua templa [6] feram sollemnia dona,
Et statuam ante aras [7] auratâ fronte juvencum
[8] Candentem, [9] pariterque caput cum matre ferentem,
Jam cornu [10] petat, & pedibus qui spargat arenam.
[11] Audiit, & caeli [12] Genitor de parte [13] serenâ
Intonuit [14] laevum: sonat una [15] fatifer [16] arcus.
[17] Effugit [18] horrendum stridens adducta sagitta:
Perque caput [19] Remuli venit, & [20] cava tempora [21] ferro
Trajicit. [22] I, verbis virtutem [23] inlude superbis.
[24] Bis capti Phryges haec Rutulis responsa remittunt.
Hoc tantùm [25] Ascanius. Teucri [26] clamore sequuntur,
Laetitiâque fremunt, animosque ad sydera [27] tollunt.
[28] Aetheria tùm fortè [28] plagâ [29] crinitus Apollo
[30] Desuper [31] Ausonias acies [32] urbemque videbat,
[33] Nube sedens, atque [34] his [35] victorem adfatur Iülum:
[36] Macte [37] novâ virtute puer, [38] sic itur [39] ad astra,

1 Toto conatu tendit in hostem. 2 In diversas partes, ita ut arcus, lignum aut chorda multum distraherentur. 3 In conspectu Jovis 4 Simul vovens. 5 Quia audacia erat in ephebo talem virum appetere. 6 Offeram taurum solennem, aut spolia Numani Remuli. 7 Taurorum cornua deaurare; vitulorum frontes aureis laminis & coronis ornare in sacris, ad magnificentiam victimæ faciebat. 8 Candidum, nitidum, ac præpinguem. 9 Staturâ matri æqualem. 10 Provocet. 11 Exaudit Ascanium. 12 Deorum ac hominum Jupiter. 13 Prodigiosum, ut quod extra rationis aleam. 14 Tonare fecit sinistram partem cœli: quod boni ominis. Nam læva tonitrua felicia putantur, quòd, quæ nobis sinistra sunt, ea superis dextra esse credantur. Sic 2. Æn. *subitoque fragore* Intonuit lævum. 15 Mortem allaturus Numano. 16 Ascanii. 17 Fugienti similis pervolat. 18 Horribiliter. 19 Numani. 20 Cerebri expertia. 21 Quod ei affixum erat. 22 Vade modò. Loquitur Ascanius. 23 Desine superbe loquendo. Versus leoninus. 24 Sic respondet temeritati Rutulorum, fortiter agendo, & parum dicendo. Sarcasticè in Numanum sua dicta, cum lethifera sagitta repensa. 25 Et dixit, & fecit. 26 Applausu 27 Extollunt. 28 A regione cœlesti. 29 Propter radios Solis dicitur Apollo crinitus, qui quandam capillorum speciem videntur referre: ut & sagittis instructus. 30 A superiore loco. 31 Italorum. 32 Trojanorum obsessam. 33 Super nubem. 34 Verbis. 35 Numanum. 36 Amplificate honore. Rituale à sacris, in quibus hostia immolata & cæsa, boni ominis gratia, dicebatur, mactus esto taurus, id est, magis auctus. *Mactus* enim idem est, quod magis auctus. Solus autem vocativus utriusque numeri est in usu, *macte*, & in pl. *macti*, quibus propriè aliquem ob rem pene cœptam laudamus, & ad perficiendum adhortamur. Liv. Macti *virtute, milites Romani este.* 37 Insolita. 38 Per talia facinora. 39 In numerum Deorum.

[1] DIs genite, & geniture [2] Deos. Jure omnia bella
Gente sub [3] Assaraci [4] fato ventura [5] resident:
[6] Nec te [7] Troja capit. Simul haec [8] effatus, ab alto
Aethere se mittit, [9] spirantis dimovet auras,
Ascaniumque petit. Formam tùm vertitur [10] oris
[11] Antiquom in Buten. [12] Hic [13] Dardanio Anchisae
Armiger antè fuit, fidusque [14] ad limina custos.
Tum [15] comitem Ascanio [16] pater [17] addidit. Ibat Apollo
[18] Omnia [19] longaevo similis, vocemque, coloremque
Et crinis [20] albos; & [21] saeva sonoribus [22] arma:
Atque [23] his [24] ardentem dictis [23] adfatur Iülum:
[25] Sit satis, [26] Aeneide, telis [27] inpunè Numanum
[28] Oppetiisse tuis: Primam hanc tibi magnus Apollo
Concedit laudem, & [29] paribus non invidet armis.
[30] Cetera [31] parce, puer, bello. Sic orsus Apollo
Mortalis [32] medio adspectus sermone reliquit,
Et procul in tenuem ex [33] oculis evanuit auram.
Adgnovêre [34] Deum [35] proceres [36] divinaque tela
[35] Dardanidae, pharetramque fugâ sensêre sonantem
[37] Ergo [38] avidum pugnae, [39] dictis ac numine Phoebi,
Ascanium [40] prohibent: ipsi in certamina rursus
Succedunt, [41] animasque in aperta pericula mittunt.
[42] It clamor [43] totis per propugnacula muris:
Intendunt [44] acris arcus, [45] amentaque torquent.

1 Venere & Jove. 2 Julium Cæs. & Augustum, pro Diis habendos. 3 Auspiciis gentis Trojanæ. Assaracus pater Capyos fuit patris Anchisæ. 4 Per fatalem præordinationem. 5 Sedabuntur, quiescent in te: quia solus Ascanius superstes mansurus est, intereuntibus Latino & Ænea. 6 Major es quàm quem caperet Troja. 7 Hæc parva. 8 Apollo. 9 Suave à Deo Sole spirantes 10 Vultus. 11 In similitudinem Butis senis. 12 Butes. 13 A Dardano orto. 14 Æditiuus seu atriensis: ut, *ad pocula*, *ad mensam*, &c. 15 Custodem & pædagogum. 16 Æneas. 17 Buten. 18 Per omnia: κατὰ. 19 Buti. 20 Canos. 21 Terribilia strepitu, quem faciebat, cùm armatus incederet. 22 Arcum & pharetram. 23 Hæc coram & clarè: nam prius illud elogium ad Ascanii aures non pervenit. 24 Desiderio dimicandi. 25 Tibi. 26 O Æneade, id est, fili Æneæ. 27 Sine vindicta, ac citra noxam tuam. 28 Interfectum esse. 29 Et gloriam tibi concedit in suis armis, id est, arcu & sagittis. 30 Cæterum in præsens supersede, cessaque ab ulteriore pugna. 31 Abstine. 32 Ad medium tantum producto: quia responsum non exspectabat, sine quo sermo non est completus. 33 Mortalium. 34 Apollinem. 35 Principes Trojani. 36 Pharetram Apollinis. 37 Quia Apollinem agnoverant. 38 Cupidum pugnandi. 39 Monitis ac autoritate Apollinis: dixerat enim *Cætera parce puer bello.* 40 A pugna. 41 Vitam. 42 Diffunditur. 43 Quæ erant in totis muris. 44 Robustos, *vel* ipsi acres 45 Amentata, id est, tela amentis, id est, loris, quibus alligantur & jaciuntur tela.

[1] Sternitur omne solum telis: cùm [2] scuta, cavaeque
Dant sonitum [3] flictu galeae: pugna aspera [4] surgit.
Quantus ab occasu veniens pluvialibus [5] Haedis
[6] Verberat imber humum: quàm multâ grandine nimbi
In vada [7] praecipitant; cùm [8] Jupiter horridus Austris
[9] Torquet aquosam [10] hiemem, & [11] caelo cava nubila [12] rumpit.
[13] Pandarus & Bitias, [14] Idaeo Alcanore [15] creti,
Quos [16] Jovis [17] eduxit lùco [18] silvestris [19] Hiera
Abietibus juvenes [20] patriis & montibus [21] aequos,
Portam, quae [22] ducis imperio [23] commissa, [24] recludunt
Freti [25] armis, [26] ultróque invitant moenibus hostem.
Ipsi intùs dextra ac laeva [27] pro turribus adstant
Armati ferro, & [28] cristis capita alta corusci:
Quales [29] aëriae [30] liquentia flumina circùm,
Sive Padi [31] ripis, [32] Athesim seu [33] propter [34] amoenum,
Consurgunt geminae quercus, [35] intonsaque [36] caelo
Attollunt capita, & sublimi vertice [37] nutant.
[38] Inrumpunt, [39] aditus [40] Rutuli ut vidêre patentis.
Continuò [41] Quercens, & pulcher [41] Aquicolus armis,
Et [42] praeceps animi [43] Tmarus, & [43] Mavortius [43] Haemon,
[44] Agminibus totis aut versi terga [45] dedêre,
[46] Aut ipso portae posuêre in limine vitam.
Tùm magis [47] increscunt animis [48] discordibus [47] irae,

1 Cooperitur. 2 Quibus repulsa erant tela. 3 Afflictu, ictu. 4 Instauratur. 5 Stellis duabus in Aurigæ brachio, quarum ortu & occasu concitantur pluviæ, tempestates: quæ in Octobri oriuntur. 6 Impetu aquarum. 7 Præcipites cadunt. 8 Aër. Sic Horat. *Manet sub* Jove *frigido Venator.* 9 In grandinem rotat; *vel*, deorsum impellit. 10 Tempestatem. 11 Per cœlum. 12 Tonitru. 13 Maximi illi Trojani. 14 Trojano. 15 Procreatis. 16 Jovi sacro. 17 Extulit. 18 In sylvis versari solita. 19 Mater Idæa. 20 In patria illorum nascentibus. 21 Pares, similes. 22 Æneæ abeuntis. 23 Conjuncta & obstrusa erat. 24 Aperiunt. 25 Quibus hostem propellere sperabant. 26 Sine instantia ejus. 27 Propugnantes: ut suprà, *stantem pro turribus Idam.* Al. ipsi Pandarus & Bitias instar ac vice turrium, quia *abietibus Idæis & montibus æqui.* 28 Galearum. 29 Valde altæ. 30 Venetiæ. 31 In. 32 Celebrem & maximum, post Padum, Italiæ fl. 33 Juxta. 34 Placidum aspectu. 35 Ramosa & frondosa. 36 Ad cœlum usque erigunt. 37 Casum minari videntur. 38 Irruptionem faciunt. 39 Portarum. 40 Populi Turni. 41 Itali duces. 42 Instabilis. 43 Bellicosus & Marti similis. 44 Sc. *ab.* 45 Fugæ. 46 Significat, eos primò fugatos esse, & inde cæsos. 47 Augmentantur iræ Trojanorum. 48 Differentibus: alii enim expugnare, alii propugnare prætendebant.

Et

Et jam collecti Troës glomerantur [1] eodem,
Et conferre manum, & procurrere [2] longiùs audent.
[3] Ductori Turno, [4] diversâ in parte furenti,
Turbantique viros, perfertur nuntius, hostem
[5] Fervere caede novâ, & portas praebere patentis.
[6] Deserit inceptum, atque [7] inmani concitus irâ
[8] Dardaniam [9] ruit ad portam, [10] fratresque superbos:
Et primùm Antiphaten, is enim se primus [11] agebat,
Thebana de matre [12] nothum [13] Sarpedonis [14] alti,
Conjecto sternit jaculo. Volat [15] Itala cornus
Aëra per tenerum, stomachoque infixa sub [16] altum
Pectus abit: reddit [17] specus atri vulneris undam
Spumantem, & fixo ferrum in pulmone [18] tepescit.
Tùm Meropem atque Erimantha [19] manu, tum sternit Aphidnum:
Tùm Bitian ardentem oculis, animisque frementem,
[20] Non jaculo: [21] neque enim jaculo vitam ille dedisset:
Sed magnum stridens [22] contorta [23] phalarica venit,
Fulminis acta modo: quam [24] nec duo taurea terga,
[25] Nec duplici squamâ lorica fidelis & auro
Sustinuit: [26] conlabsa ruunt inmania membra.
Dat tellus gemitum, & [27] clipeum super intonat ingens.
[28] Qualis in [29] Euboico Bajarum litore [30] quondam
[31] Saxea pila cadit; magnis quam molibus antè
Constructam [32] ponto jaciunt: [33] sic [34] illa ruinam

1 Ad eundem locum, quo hostes. 2 Extra portas. 3 Ad ducem Turnum. 4 Ab hac, ubi porta erat aperta. 5 Enallage conjugationis. 6 Turnus. 7 Sævissima. 8 Castrorum portam, cognominem illi veteris Trojæ, quam Trojani aperuerant. 9 Præcipitanter currit. 10 Pandarum & Bitian. 11 Obviam. 12 Filium illegitimum. 13 Viri Trojani. 14 Nobilis, utpote nepotis Jovis. 15 Telum factum ex Italica cornu, à Turnò emissum. 16 Profundum. 17 Hiatus, cavitas seu foramen vulneris. 18 Ibidem. 19 Hos tres comminus: Antiphaten eminus interfecerat. 20 Sc. *sternit* 21 Nam ille non potuisset lethaliter vulnerari jaculo. 22 Brachiis Turni. 23 Hasta valido præfixa ferro, sulfure, resinâ, bitumine, stupisque convoluta, infuso oleo incendiario: quæ balistæ impetu destinata, ardens figitur palis & turribus incendendis 24 Non clypeus ex duplici taurino tergore sustinere valuit, ita ut omnia penetraret. 25 Nec lorica ex laminis aureis squammarum in morem conserta. 26 Simul labentia corruunt. 27 Super quem cecidit; vel sic, ingens clypeum super eum insonat. 28 Qualiter 29 Ab Euboicis Chalcidensibus in Italia juxta Bajas habitato. 30 Aliquando. 31 Moles ex saxo, latere, cæmento, ligneisque pilis jacta eductaque ad arcendum mare & tutandos portus: *vel*, columna lapidea. 32 Fluctus aut procellæ dejiciunt per mare. 33 Ut Bitias cecidit. 34 Saxea pila.

[1] Prona trahit, penitusque [2] vadis inlisa [3] recumbit.
[4] Miscent se maria, & [5] nigrae [6] attolluntur arenae.
Tùm sonitu [7] Prochyta alta tremit, [8] durumque cubile
[9] Inarime Jovis imperiis inposta Typhoëo.
[10] Hic Mars [11] armipotens animum viresque [12] Latinis
Addidit, & stimulos [13] acris sub pectore [14] vertit:
Inmisitque [15] fugam Teucris, [16] atrumque timorem.
Undique [17] conveniunt; quoniam data [18] copia pugnae,
Bellatorque [19] animos [20] Deus incidit.
Pandarus, ut fuso [21] germanum corpore cernit,
Et [22] quo sit Fortuna [22] loco, qui casus agat [23] res,
Portam vi [24] multâ [25] converso cardine [26] torquet,
[27] Obnixus latis humeris, multosque [28] suorum
[29] Moenibus exclusos [30] duro in certamine [31] linquit:
Ast [32] alios secum includit recipitque [33] ruentis,
Demens! [34] qui Rutulum in medio non [35] agmine [36] regem
Viderit [37] inrumpentem, [38] ultròque incluserit urbi:
[39] Inmanem [40] veluti pecora inter [41] inertia [42] tigrim.
[43] Continuò nova lux [44] oculis offulsit, & [45] arma
[46] Horrendùm sonuêre: tremunt in [47] vertice cristae

1 Ad terram inclinata. 2 Ad vada. 3 Prosternitur 4 Intra molem & extra. 5 Quia profundæ, aut quia paludosæ. 6 Eriguntur. 7 Insula littoris Campani inter Misenum promontorium & insulam Pithecusam quæ ... 8 Ut sit illi mortiferum cubile. 9 Ænaria & Inarime, quam, quòd flammis quandoque vomit, Typhœo giganti contra Deos pugnare auso, superjactam fabulantur 10 Transitio ad pulcherrimum facinus Turni, qui intra muros conclusus, fortissime cum hostibus dimicavit. 11 Armorum & bellorum Deus. 12 Turni populis. 13 Vehementis furoris & iræ. 14 Vertendo pungit: tractum à virga, quæ dum vertitur, boves stimulantur. 15 Animum fugiendi. 16 Funestum, turpem: ut Horat. *atra cura:* quòd atra inauspicata & funesta erant. 17 Itali, quibus Mars animos addidit 18 Copiosa pugnandi facultas. 19 In animum eorum, id est, omnem acceperunt animum seu cupiditatem bellandi. 20 Mars. 21 Bitian. 22 In quo statu: quia videt eam ad Latinos, relictis Teucris, defecisse. 23 Bellicas. 24 Magna. 25 Quam convertebat ad postes suos ut claudatur. 26 Torquendo claudit. 27 Conatus. 28 Ex suis commilitonibus 29 Novæ Trojæ. 30 Quia invito Marte, qui, quos Latinis addidit, Teucris abstulerat animos 31 Sinè spe evadendi. 32 Suos, Trojanos: nam Turnus solus ex hostibus receptus. 33 Præcipitantur accurrentes. 34 Utpote qui, quòd. 35 Trojanorum, ruentium ad portas. 36 Turnum. 37 Vi intrantem 38 Ultra id, quod debebat facere. 39 Ferocissimam. 40 Sc. *includeret* 41 Arte se defendendi carentia, ut sunt oves & capræ. 42 Turnum Martis stimulis concitatum, Tigri, Trojanos, timore perculsos, pecori comparat. 43 Statim, postquam inclusus est Turnus. 44 Turni. 45 Ejus. 46 Horribiliter. 47 Capitis ejus.

[1] San-

[1] Sanguineae, [2] clipeoque [3] micantia fulmina mittunt.
Adgnoſcunt faciem inviſam atque [4] inmania membra
Turbati ſubitò [5] Aeneadae. Tùm Pandarus ingens
[6] Emicat, & [7] mortis fraternae [8] fervidus irâ
Effatur: [9] Non haec dotalis regia Amatae,
Nec muris [10] cohibet [11] patriis [12] media [13] Ardea Turnum.
Caſtra [14] inimica [15] vides: nulla hinc [16] exire [17] poteſtas.
Olli [18] ſubridens ſedato pectore Turnus:
[19] Incipe, ſi qua animo virtus, & conſere dextram:
[20] Hìc etiam inventum Priamo narrabis Achillem.
[21] Dixerat. [22] Ille rudem nodis & cortice [23] crudo
[24] Intorquet ſummis adnixus viribus haſtam.
[25] Excepêre aurae vulnus; (Saturnia Juno
[26] Detorſit [27] veniens) portaeque infigitur haſta.
[28] At non hoc [29] telum, mea quod vi dextera [30] verſat,
Effugies: [31] neque enim [32] is teli nec vulneris [33] auctor.
Sic ait, & ſublatum altè [34] conſurgit in enſem,
Et mediam [35] ferro gemina inter tempora [36] frontem
Dividit, [37] inpubesque [38] inmani volnere malas.
[39] Fit ſonus: ingenti concuſſa eſt [40] pondere tellus.
Conlabſos artus atque arma cruenta [41] cerebro
[42] Sternit humi moriens: atque illi [43] partibus aequis
[44] Hùc caput atque illùc humero ex utroq; pependit.

1 *Sanguinei coloris* 2 In clypeum. 3 Radios in morem fulminis reſplendentes. 4 *Praſtanti corpore Turnum, ac toto vertice ſuprà.* 5 Trojani Æneæ ſubditi. 6 Eminet. 7 Propter necem fratris Bitiæ concepta. 8 Incenſus 9 Hæc non eſt regia Latini. quam tibi filiæ dotis nomine ſpopondit Amata Latini conjux. 10 Continet 11 Intra quos natus eſt. 12 Medio ſui. 13 Civitas, patria Turni. 14 Hoſtilia. 15 O Turne. 16 Exeundi. 17 Eſt tibi. 18 Sui fiducia, neglectu & contemptu hoſtis. 19 Mecum certamen. 20 Manu meâ cæſus, nuncius ibis Priamo apud inferos, narrans te incidiſſe in alterum Achillem, id eſt, Turnum, id eſt, morieris. 21 Turnus. 22 Pandarus. 23 Viridi, impoſito. 24 In Turnum, licet in eum non pervenerit. 25 Aër & ventus vulnerata ſunt. 26 De Turno. 27 Haſtam venientem in Turnum. 28 Loquitur Turnus Pandaro. 29 Enſe. 30 Vibrat & tractat. 31 Neque enim ego ſic, ut tu modò, erravero. 32 Eſt talis, qualis tu es. 33 Ductor. 34 Erigit ſe. 35 Enſe ferreo. 36 Pandari. 37 Imberbes. 38 Sævilſimo. 39 Ex ictu 40 Corporis cadentis. 41 Effuſo. 42 Nam Pandarus ſternit ſuper humum. 43 In partibus æqualibus. Diviſum enim fuit æquali parte caput Pandari. 44 In utramque partem, tam dextram, quam ſiniſtram.

 *Dif-

[1] Diffugiunt [2] versi [3] trepidâ formidine Troës.
Et [4] si [5] continuò victorem ea cura subîsset,
Rumpere claustra manu [6] sociosque inmittere [7] portis,
Ultimus ille dies [8] bello [9] gentique fuisset.
Sed [10] furor ardentem [11] caedisque insana cupido
[12] Egit in [13] adversos.
[14] Principio Phalarim, & [15] succiso poplite Gygen
[16] Excipit: [17] hinc [18] raptas fugientibus ingerit hastas
[19] In tergus. Juno vires animumque ministrat.
[20] Addit Halym [21] comitem, & confixa Phegea [22] parma;
[23] Ignaros deinde [24] in muris [25] Martemque cientis
Alcandrumque Haliumque Noëmonaque Prytanimque,
Lyncea [26] tendentem contrà, [27] sociosque vocantem,
[28] Vibranti gladio conixus ab aggere [29] dexter
Occupat: huic uno dejectum [30] comminùs ictu
Cum galeâ [31] longè jacuit caput. Indè ferarum
[32] Vastatorem [33] Amycum, quo non [34] felicior alter
Unguere tela manu, ferrumque armare [35] veneno:
Et Clytium [36] Aeoliden, & [37] amicum Crethea Musis;
Crethea Musarum comitem, cui carmina semper
Et citharae [38] cordi, [39] numerosque intendere nervis:
Semper equos, atque arma virûm, pugnasque canebat.
Tandem ductores, audita caede suorum,
Conveniunt Teucri, Mnestheus [40] acerque Serestus;
[41] Palantisq; vident socios, [42] hostemq; [43] receptum.

1 In diversa fugiunt. 2 In fugam. 3 Mentes Trojanorum trepidas faciente. 4 Si Turno victori in animum subiisset portas reserare. Si tam uti victoriâ, quam vincere novisset. 5 Ut diffugerunt. 6 Rutulos commilitones. 7 In portas. 8 Cum Trojanis gerendo. 9 Trojanae, quam morte Ascanii delevisset. 10 Martius. 11 Occidendi. 12 Impulit eum. 13 Eos, qui ante eum ex adverso ei erant. Al. *aversos*, id est, fugientes, quos insequi ardebat. 14 Enumerat aliquot, qui in pugna Turni manu ceciderunt. 15 Cui poples priùs ab eo succisus erat. 16 E medio tollit. 17 Deinde, aut ex hac nece. 18 Quas in fugâ trepidi hostes Trojani abjecerant. 19 Quia terga dederunt. 20 Prostratis. 21 Socium mortis. 22 Simul cum parma. 23 Ignorantes, quòd Turnus intra mœnia esset. 24 Intra muros. 25 Bellum. 26 Impetum facientem. 27 Exclusos. 28 Evaginato & micanti 29 A parte dextra, aut expeditus bellator. 30 Se. *facto*, id est, conjunctâ manu 31 A trunco. 32 Interfectorem 33 Occupat. 34 Peritior, magis idoneus. 35 Toxicô lethali & immedicabili. 36 Ex Æoli familia, aut ex Æolia in Trojam, indè cum Æneâ in Italiam profectum. 37 Vatem Lyricum, philomusum. 38 Voluptati erant. 39 Rhytmos facere intentione aut crepitu nervorum, id est, qui secundum chordas verba componebat 40 Strenuus 41 Passim vagantes & oberrantes 42 Turnum. 43 Intra mœnia.

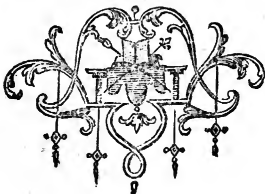
Et

Et Mnestheus : Quo [1] deinde fugam, quò tenditis? inquit.
Quos alios muros, quae jam [2] ultra moenia habetis?
[3] Unus homo, & vestris, ô cives, undique [4] septus
Aggeribus, tantas strages [5] impunè per [6] urbem
[7] Ediderit? juvenum [8] primos tot miserit [9] Orco?
Non [10] infelicis patriae veterumque [11] deorum,
Et [12] magni Aeneae [13] segnes [14] miseretque [14] pudetque?
[15] Talibus [16] accensi [17] firmantur, & agmine denso
[18] Consistunt. Turnus paullatim excedere pugna,
Et [19] fluvium petere, ac [20] partem, [21] quae cingitur amni.
[22] Acriùs hoc Teucri clamore incumbere magno,
Et [23] glomerare manum: [24] ceu saevum [25] turba leonem
Cùm telis premit [26] infensis: at territus [27] ille,
Asper, [28] acerba tuens, retrò redit: & neque [29] terga
Ira dare aut virtus patitur: [30] nec tendere contrà
Ille, quidem [31] hoc cupiens, potis est per [32] tela virosque.
Haud aliter retrò [33] dubius vestigia Turnus
[34] Inproperata refert, & [35] mens [36] exaestuat ira.
[37] Quin etiam bis tùm medios invaserat hostes:
Bis confusa fuga per muros [38] agmina vertit.
Sed [39] manus è castris properè coït omnis in unum:
Nec [40] contrà vires audet Saturnia Juno
[41] Sufficere, [42] aëriam caelo nam Juppiter Irim

1 Deinceps dirigitis vos fugientes? 2 Ista. 3 A turpi, quod multi ab uno in fugam verterentur. 4 Circumvallatus. 5 Sine vindicta 6 Vestram. 7 Permittetur ne edere? 8 Principes. 9 Ad infernum? 10 Quæ penitus exterminatur. 11 Penates intelligit. 12 Tanti viri. 13 O ignavi. 14 *Miseret* respicit ad *patriam: pudet* ad *Æneam*. 15 Verbis Mnesthei. 16 Trojani. 17 Firmi & constantes efficiuntur. 18 Circumstant Turnum. 19 Tiberim. 20 Urbis. 21 Id est, dexteram. 22 Tantò vehementius. 23 Circumducere, globum facere. Æn. 2 *Sed glomerare manum bello, & concurrere in arcem. Cùm sociis ardens animi.* 24 Aptissima comparatio, quâ Turnum leoni confert, qui neque omnium tela solus sustinere, neque præ animi generositate fugam potest arripere. 25 Multitudo venantium. 26 Vim inferentibus. 27 Leo. 28 Videns acerbè. 29 In fugam verti. 30 Nec impetum facere in tantam multitudinem venantium. 31 Licet cupiat tendere contrà. 32 Quibus impeditur. 33 Quid faceret. 34 Non properata, id est, lentè & paulatim decedit. 35 Ejus. 36 Excandescit. 37 Insuper. 38 Trojanorum. 39 Tota armatorum multitudo. 40 In contrarium, id est, contrà Trojanorum impetum. 41 Subministrare. Sic Æn. 2. *Ipse pater Danais animos, viresque secundas Sufficit.* 42 In aëre versari solitam ad arcum cœlestem.

Demisit, [1] germanae [2] haud mollia jussa ferentem;
Ni Turnus cedat Teucrorum moenibus altis.
[3] Ergo nec clipeo [4] juvenis [5] subsistere tantum,
Nec dextrâ valet: injectis sic undique telis
Obruitur. Strepit assiduo cava tempora circùm
[6] Tinnitu [7] galea, & [8] saxis [9] solida aera fatiscunt;
Discussaeque [10] jubae [11] capiti: nec sufficit [12] umbo
Ictibus: [13] ingeminant hastis & Troës & ipse
[14] Fulmineus Mnestheus. Tum toto [15] corpore sudor
[16] Liquitur, & [17] piceum (nec [18] respirare potestas)
Flumen [19] agit: fessos [20] quatit [21] acer anhelitus artus.
Tum demùm praeceps [22] saltu sese omnibus armis
In fluvium dedit. [23] Ille suo cum gurgite [24] flavo
[25] Accepit venientem, ac [26] mollibus [27] extulit undis;
Et laetum [28] sociis [29] ablutâ caede remisit.

1 Sorori Iovis, id est, Junoni. 2 Minacia, aspera, superba, sc. interitum Turni. 3 Quia Juno retraxit manum, & ita auxilio Deorum destitutus erat. 4 Turnus. 5 Sustinere tantam vim. 6 Crepitu, qualem æs reddere solet. 7 Turni. 8 Iniectis in ea. 9 Arma ærea firma & fortia hiscunt. 10 Cristæ galeæ. 11 A capite. 12 Curvatura sive media pars clypei. 13 Ictus. 14 In morem fulminis impetum faciens. 15 Turni. 16 Defluit. 17 Pulvere misto sordidum, *vel* lentum & viscosum. 18 Respirandi. 19 Impellit. 20 Trahit. 21 Saucius & defatigatus 22 Sese armatum in fluvium Tiberim projecit. Allusum ad historiam Romanam Horatii Coclitis. 23 Fluvius. 24 Eo colore aqua Tiberis est. 25 Eum. 26 Molliter & lentè defluentibus. 27 Extra tulit. 28 Ad socios. 29 Aquis Tiberinis sanguine, ex cæde superfuso, abluto: nam cæde contaminati, aquâ se abluere solebant.

P. VIRGILII MARONIS

AENEIDOS

LIBER X.

ARGUMENTUM.

JUpiter, convocato Deorum concilio, ad concordiam ipsos adhortatur ibi Venus de Trojanorum periculo, insatiabilique Junonis odio conqueritur, aliquamque tandem tot calamitatum requiem petit. Juno contra malorum omnium causam in Trojanos, veluti primos belli auctores, atque adeò in Venerem ipsam rejicit. Frustrà itaque tentatà reconciliatione, Jupiter, ubi nullum videt esse contentionum finem, ne aut uxorem, aut filiam læderet, se neutrarum partium studia secuturum pronunciat, sed, pro sua æquitate, omnia fatis esse permissurum. Interim Rutuli totis viribus ad oppugnationem redeunt: non minore animo obsessi se ad defensionem parant. Dum hæc in Latio geruntur, Æneas, rebus in Etruria ex animi sententia confectis, multorumque sibi populorum auxiliis adjunctis, triginta navium classe ad suos revehitur. Ibi Nymphas, paulò antè in eam formam ex navibus suis transformatas, obvias habet: ex his, & de classis amissione, & de suorum periculo certior redditur. Inde in hostium usque conspectum profectus, copias suas exponit. Rutuli oppugnatione desistunt, occurrentesque ad littus, terrà hostem prohibere conantur. Magno utrimque detrimento pugnatur. Ibi Pallas, magnà prius editâ hostium strage tandem à Turno occiditur. Cujus rei dolore percitus Æneas, magnos Rutulorum acervos amico inferias mittit: Ascanius quoque, eruptione facta, suas cum patre copias conjungit. Quibus rebus permota Juno, & pro Turno solicita, impetrata à Jove veniâ, præsenti eum periculo eripit, objectà illi falsâ Æneæ imagine, quam dùm in navim quandam fugientem insequitur, vinculis à Junone ruptis, vi tempestatis ad littora Ardeæ proxima devehitur. Interim Mezentius, Jovis monitu pugnæ succedens, magnum tam Trojanorum, quàm Etruscorum numerum prosternit: donec ab Ænea hastæ ictu vulneratus, & à Lauso filio protectus, ægrè se ad obligandum vulnus ex acie recipit. Ibi Lausus quoque, dùm patrem ulcisci conatur, ab Ænea interficitur: ejus rei nuntio accepto, Mezentius conscenso equo in prælium redit: ubi dùm filii mortem vindicare parat, eàdem, quà filius, dextrà concidit.

[1] PAnditur [2] intereà [3] domus [4] omnipotentis [3] Olympi,

1 Aperitur, id est, factus est dies. Nam, oriente Sole, cœlum videtur aperiri, sicut occidente, claudi. Unde est illud 1 Æn. *Antè diem clauso componet vesper Olympo.*

2 Dùm talia geruntur à Turno & Trojanis. 3 Cœlum. 4 Omnia complectentis, omnibusque potentis: Al. *omnipatentis*, id est, omni ex parte patentis.

[1] Conciliumque [2] vocat Divûm pater atque hominum rex
[3] Sideream in sedem: terras undè arduus omnes,
Castraque [4] Dardanidûm aspectat, populosque [5] Latinos.
[6] Considunt tectis [7] bipatentibus. [8] Incipit ipse:
[9] Caelicolae magni, [10] quia nam [11] sententia vobis
[12] Versa retrò, tantumque animis certatis [13] iniquis?
[14] Abnueram bello Italiam concurrere [15] Teucris.
[16] Quae contra [17] vetitum discordia? [18] quis metus aut [19] hos
Aut [20] hos arma sequi, [21] ferrumque lacessere suasit?
Adveniet [22] justum pugnae ([23] ne arcessite) [24] tempus,
Cùm fera Carthago Romanis arcibus olim
[25] Exitium magnum atque [26] Alpes inmittet [27] apertas:
Tùm certare odiis, tùm res [28] rapuisse licebit,
Nunc [29] sinite; & [30] placitum [31] laeti componite foedus.
[32] Juppiter haec [33] paucis: at [34] non Venus [35] aurea contrà
[34] Pauca [36] refert.
O [37] pater, ô hominum Divûmque [38] aeterna potestas?
(Namque [39] aliud quid sit, quod jam [40] inplorare queamus?

1 Deorum. 2 Convocat Jupiter Ovid. 1. Met. *Ingentes animos, dignas Jove concipit iras*, Conciliumque vocat: *tenuit mora nulla vocatos.* 3 In Cœli summam arcem & palatium Jovis Allusum ad circulum Lacteum ἀστερόεντα, *Quâ super, iter est ad magni tecta Tonantis, Regalemque domum.* Ovid. Met. 1. 4 Dardanidarum, id est, Trojanorum, à Dardano, Jovis filio, ortorum. 5 Italicos, Turno faventes. 6 Dii simul sedem capiunt. 7 Utrimque patentibus superne & infernè, aut ob ortu & occasu. 8 Concionem. 9 Cœlum colentes. 10 Al. *quanam.* 11 Decretum fatale. 12 Non sortitur effectum, sc. ut Æneas in Italiæ possessionem veniat? 13 Contra decretum molientibus? 14 Nolueram, & contra nutum, id est, voluntatem meam erat: ut vicissim *annuere* dicitur, cum nutu, quo totum Olympum tremefacit, sibi aliquid placere testatur. 15 Cùm Trojanis. 16 Qualis est ista. 17 Prohibitionem meam. 18 Quæ afflictio? 19 Trojanos. 20 Rutulos. 21 Ferro se lacessere. 22 Legitimum. 23 Nolite advocate, adducere. Tibul. l. 1. el. 10. *Quis furor est atram bellis* arcessere *mortem? Imminet, & tacito clam venit illa pede* 24 Bellum inquit Punicum secundum, quo Hannibal Italiam perpetuos octodecim annos crudelissime vexavit. 25 Magnam cladem multorum civium. 26 Alpinos populos, aut eos, quos per Alpes traduxit Hannibal. 27 Ab Annibale, igne & aceto: Unde Juv. *montem qui fregit aceto.* 28 Res per injuriam abreptas repetere: bellum per feciales indicere; indè quà vi, quà armis rapere. 29 Definite. 30 Sc. *mihi*, qui nolo Italiam concurrere Teucris. Al. *placidum.* 31 Concordes ac faventes. 32 Elocutus est 33 Verbis. 34 Multa. 35 Formosissima. 36 Respondet. 37 Omnium. 38 Qui æternam potestatem seu imperium habes in homines & Deos. 39 Quod aliud numen aut auxilium sit alibi, quam in te? 40 Cum misericordia poscere.

Cernis [1] ut [2] insultent Rutuli; Turnusque feratur
Per [3] medios insignis equis, [4] tumidusque secundo
Marte ruat? Non [5] clausa [6] tegunt jam [7] moenia Teucros:
[8] Quin intra portas, atque ipsis proelia [9] miscent
Aggeribus [10] moerorum, & [11] inundant [12] sanguine [13] fossae.
[14] Aeneas [15] ignarus abest. Numquamne [16] levari
Obsidione sines? muris iterùm inminet hostis
[17] Nascentis Trojae: nec non [18] exercitus [19] alter:
Atque iterùm in Teucros Aetolis surgit ab [20] Arpis
[21] Tydides. Equidem (credo) mea volnera [22] restant:
Et [23] tua progenies mortalia demoror arma.
Si sinè [24] pace tuâ, atque invito [25] numine Troës
Italiam petiêre; [26] luant peccata: neque illos
Juveris auxilio. Sin tot responsa secuti,
Quae [27] Superi [28] Manesque dabant; cur nunc tua [29] quisquam
[30] Vertere jussa potest? aut cur nova condere [31] fata?
[32] Quid repetam exustas [33] Erycino in litore classis?
Quid tempestatum [34] regem, ventosque furentis
[35] Aeoliâ excitos? aut actam nubibus [36] Irim?

1 Quomodo. 2 Ob victoriam partam insolentiores effecti. 3 Rutulos. 4 Et ut inflatus bello, prospere favore Martis peracto, præceps vehatur? 5 Tametsi clausa. 6 Protegunt. 7 Pa-hos à loco, ad concitandam hosti-[illegible] invidiam. 8 Quinetiam. 9 R[illegible]tuli. 10 Mœnium. 11 Ex unda[illegible]t, diffluunt. 12 Cæde meorum Trojanorum. 13 Sub aggeribus factæ. 14 Princeps. eorum & protector. 15 Tantæ cladis. 16 Eos liberari. 17 Reædificari cœptæ. 18 Sicut exercitus Græcorum imminuit muris veteris Trojæ. 19 Latinorum. 20 A Diomede, ex Ætolia adveniente, in Apulia ædificata. 21 Diomedes Tydei filius. Diomedes non erat venturus, sed timebat: nam Rutuli Venulum legatum ad Diomedem miserant pro auxilio. 22 Quòd iterum vulnerabor a Diomede, sicut ante Trojam vulnerata sum. Respexit ad vulnus, quod acceperat à Diomede, cum filio suppetias ferre vellet. II. 5. 23 Ego à te genita, id est, Jovis filia & Dea exspecto arma à mortali, mihi inferenda. 24 Suffragio, veniâ. 25 Divinâ tuâ voluntate. 26 Dent pœnas pro peccatis suis. 27 Jupiter lib. 1. *Cernes urbem, & promissa Lavini Mœnia.* Et Apollo lib. 3. *Antiquam exquirite matrem.* 28 Inferi, Creüsa lib. 2 *Ad terram Hesperiam venies.* Et Anchises, *gens dura atque aspera cultu, Debellanda tibi Latio est.* l. 5. & 6. 29 Intelligit de Junone. 30 Invertere & in perniciem mutare, id est, cur cedit Trojanis in perniciem, tuis paruisse mandatis? 31 Ut cadant, qui non sunt casuri. 32 Ad, quid, q. d. frustra, cum manifestum sit. 33 Siculo, juxta Erycen, ubi Venus templum habet, & præcipuè colitur. l 5. Æn. 34 Æolum, suprà lib. 1. pag. 162. 35 Excitatos & evocatos ex Æoli regia ad nocendum Trojanis. 36 Quæ Turno dedit obsidendæ novæ urbis consilium, lib. 5. & 9 supra.

Nunc etiam * Manis (haec [1] intentata manebat
[2] Sors rerum) [3] movet, & [4] superis inmissa repentè
[5] Alecto, medias Italûm [6] bacchata per [7] urbis.
[8] Nil super imperio moveor: [9] speravimus ista,
Dùm Fortuna [10] fuit: vincant, quos vincere mavis.
Si nulla est regio, Teucris quam det tua [11] conjux
Dura; per eversae, genitor, [12] fumantia Trojae
Excidia obtestor: liceat dimittere ab armis
Incolumem Ascanium, liceat superesse [13] nepotem.
Aeneas sanè ignotis jactetur in [14] undis;
Et, quamcumque viam dederit Fortuna, sequatur.
[15] Hunc tegere, & dirae valeam subducere pugnae.
Est [16] Amathûs, est celsa mihi [16] Paphus, atque [16] Cythera,
[16] Idaliaeque domus. [17] Positis [18] inglorius armis
[19] Exigat hîc aevum. Magnâ ditione jubeto
Carthago premat Ausoniam. Nihil urbibus [20] indè
Obstabit [21] Tyriis. Quid [22] pestem evadere [23] belli
[24] Juvit, & [25] Argolicos medium fugisse per ignis?
Totque maris, vastaeque exhausta pericula terrae,
Dùm Latium Teucri [26] recidivaque Pergama quaerunt?
[27] Non satiùs cineres [28] patriae [29] insedisse supremos,
Atque solum, quo Troja fuit? [30] Xanthum & Simoënta
Redde, oro, [31] miseris: iterumque revolvere casus

* Inferos. Undè ait ipsa Juno l. 7. *Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.* 1 Anteà non sollicitata 2 Obiter tangit eam fabulam, quà rerum universitas inter Jovem, Neptunum & Plutonem sorte dicitur esse divisa. Undè est illud Neptuni l. 1. *Non illi imperium pelagi, sævumque tridentem, Sed mihi sorte datum.* 3 Juno. 4 Ad superos 5 Furia illa infernalis. 6 Est 7 Laurentum & Ardeam. 8 Nullo modo afficior super promissione facta de imperio. 9 Inania ista pollicita speravimus olim felices: nunc sufficiet, si salvi evadere possimus. 10 Talis, ut sperare possimus. 11 Juno. 12 Adhuc pene fumantia, nec dùm exstincta. Ad movendum misericordiam. 13 Meum, id est, servetur Ascanius, à quo est futura gens Juliorum. 14 Tiberi vivus, Numicio mortuus. 15 Ascanium protegere. L. 12. *nec Dii texêre Cupentum, Ænea veniente, sui.* 16 Cypri ins. urbs Enumerat tuta aliquot Cypri loca, in quæ Ascanium ex hostium manibus submoveat. 17 Depositis. 18 Non gloriosus nec inclytus. 19 Ascanius 20 Ab Italia. 21 Carthagini præcipuè. 22 Incendium evasisse. 23 Trojani, quo victores fuerunt Græci. 24 Profuit. 25 Per medios ignes ab Argolicis, id est, Græcis Trojæ immissos 26 Renascentia in Italia ex reliquiis Trojæ, regna rediviva: *vel*, quæ bis ceciderunt, semel ab Hercule, atque iterum ab Agamemnone eversa. 27 Nonne melius fuit? 28 Trojæ 29 Inhabitasse. 30 Fluvios Trojanos. 31 Trojanis.

Da,

Da, pater, Iliacos Teucris. [1] Tùm [2] regia [3] Juno
[4] Acta furore gravi: Quid me [5] alta silentia cogis
[6] Rumpere, & [7] obductum verbis [8] volgare dolorem?
Aenean hominum quisquam divûmque [9] subegit
Bella sequi, aut hostem regi se inferre Latino?
Italiam [10] fatis petiit auctoribus: [11] esto:
[12] Cassandrae inpulsus [13] furiis. Nùm linquere castra
Hortati sumus, aut vitam committere [14] ventis?
Nùm [15] puero [16] summam belli, nùm credere muros?
[17] Tyrrhenamve fidem, aut gentis [18] agitare [19] quietas?
Quis Deus in [20] fraudem, quae dura potentia nostri
[21] Egit? [22] Ubi hîc Juno, demissave nubibus Iris?
Indignum est, Italos [23] Trojam circumdare flammis
Nascentem, & patriâ Turnum consistere terrâ:
Cui [24] Pilumnus avus, cui [25] diva Venilia mater.
[26] Quid [27] face Trojanos [27] atrâ vim ferre Latinis?
Arva aliena [28] jugo premere, atque [29] avertere praedas?
Quid [30] soceros [31] legere, & [30] gremiis abducere pactas?
Pacem orare [32] manu, praefigere puppibus arma?
Tu potes Aenean manibus [33] subducere [34] Grajûm,
[35] Proque viro [36] nebulam & ventos [37] obtendere inanes:

1 Deinde, postquam conticuit Venus 2 Conjux. 3 Inquit. 4 Stimulata 5 Alto seu imo pectore recondita. 6 Interrumpere, id est, quid me cogis eloqui, quæ silere malim, quam in te quidquam dicere? 7 Celatum. 8 Vulgo manifestare. 9 Coëgit. 10 Fatorum autoritate. 11 Concedatur, & ita fit. 12 Filiæ Priami, Anchises 3. lib. *Sola mihi tales casus Cassandra canebat, Et sæpè Hesperiam, sæpè Itala regna vocare*, &c. 13 Insano vaticinio 14 Incertis & inanibus rebus. 15 Ascanio: cui tamen Æneas non crediderat: sed Mnestheo & Sergesto. 16 Præcipuam administrationem. 17 Etruscorum auxilium Ter. *Di vestram* fidem! 18 Lacessere. 19 Ante adventum Æneæ. 20 Damnum faciendum Turno. 21 Impulit eum 22 Ubi fuit ad has res faciendas Juno? 23 Castra Trojana flammâ & ferro oppugnare: ut lib. 9. Ironia 24 Deus. 25 Ut male utat Venerem, & Turni natales natalibus Æneæ adæquare videatur. Veniliam appellat Divam, quæ Nympha maris 26 Quid censeres, justum-ne an injustum sit? 27 Bello sævo ac pernicioso. 28 Servitute. 29 Deprædari agros, avertendo pecora & armenta. Hæc propter cervum Tyrrhidasque l. 7. 30 Latinum. Ad invidiam plurali utitur: ut & gremio Turni intercipere desponsatam Laviniam. 31 Suffurari. 32 Indiciis manuum, præferendo ramum olivæ, pacem prætendere, & bellum minari, ac statim inferre? idque propter *Centum oratores augusta ad*, &c. *Et geminasque legit de classe biremes. Remigioque aptat, socios simul instruit armis:* & *Scuta virum fluvio*, &c. lib. 7. 33 Clam abducere. 34 Diomedis. Il 5. & Achilles Il. 20. quibuscum Æneas congressus, ultimo discrimini ereptus est à Venere & Neptuno. 35 Quem virum esse jactas. 36 Nubem, id est, rem inanem. 37 Contra tendere & præsentare.

Et

Et [1] potes in totidem [2] classem convertere Nymphas:
Nos [3] aliquid Rutulos contrà juvisse, [4] nefandum est.
[5] Aeneas ignarus abest: ignarus & [6] absit.
[7] Est Paphus, Idaliumque tibi, sunt alta Cythera.
[8] Quid [9] gravidam bellis urbem, & [10] corda aspera [11] tentas?
Nosne tibi [12] fluxas Phrygiae res [13] vertere fundo
Cōnamur? [14] nos? [15] an miseros qui Troas Achivis
Objecit? quae caussa fuit consurgere in arma
[16] Europamque [17] Asiamq; & [18] foedera solvere [19] furto?
[20] Me duce Dardanius [21] Spartam expugnavit [22] adulter?
Aut ego tela dedi, fovive Cupidine bella?
[23] Tunc decuit metuisse tuis: nunc [24] sera querelis
Haud justis [25] adsurgis, & [26] inrita jurgia jactas.
Talibus [27] orabat Juno: cunctique [28] fremebant
Caelicolae [29] adsensu vario. Ceu [30] flamina [31] prima,
Cùm [32] deprensa fremunt silvis, & [33] caeca volutant
Murmura, venturos nautis [34] prodentia ventos.
Tùm [35] Pater omnipotens, rerum cui prima potestas,
[36] Infit. Eo dicente [37] Deûm domus alta silescit,
Et [38] tremefacta solo tellus; silet [39] arduus aether:

1 Licet hoc Cybele fecerit, tamen hoc Veneri imputatur, quia in ejus gratiam factum est. 2 Supra l. 9. 3 In aliquo. 4 Secundum iniquum tuum judicium. Ironicè: vel interrogatoriè. 5 Se. *inquis*. Eadem verba repetit, quibus suprà usa est Venus, irrisoriè & contemtim. 6 Q. d. quid tùm postea, si abest à terra aliena. 7 Q. d. abduc Æneam tuum illùc. 8 Omnium bellorum causam in Venerem rejicit, ut quæ Paridi rapiendæ Helenæ fuerit auctor 9 Ardeam, quæ olim multa bella gessit, & Rutulos acres. *Durum à stirpe genus*, &c. ut Numanus suprà 9. l. 10 Virorum 11 Lacessis? 12 Fragiles ex se aut etiam sine inimicis perituras. 13 Evertere funditus. 14 Nosne id conamur? 15 An is, sc. Paris, qui raptâ Helenâ prædâque abacta Troas obnoxios fecit Græcis? Omnem culpam Trojæ dirutæ in adulterum Paridem confert. Sic apud Horat. Od. l. 3. *Ilion, Ilion, Fatalis, incestusque judex, Et mulier peregrina vertit in pulverem.* 16 Propter Græcos. 17 Propter Trojanos. 18 Hospitia. 19 Furtivo raptu Helenæ. 20 Q. d. non, sed te. 21. Amyclas nomine. 22 Paris. 23 Cùm ille raperet Helenam. 24 Nimis serò. 25 Contra nos. 26 Inania ac nihil profutura: quia ipsi Trojani peccaverunt. 27 Caussam suam defendebat. 28 Indignabantur, propter certamen inter Deas. 29 Quia alii Veneri, alii Junoni assentiebantur. 30 Flatus ventorum. 31 Primum. 32 Percepta sylvis. 33 Ignota, quorum ratio non apparet. Fit enim quadam arcanâ naturæ ratione, ut sit murmur in sylvis ante ventorum flatum. 34 Significantia procellas ventorum. 35 Juppiter. 36 Loqui incipit. 37 Cœlum, id est, cœlicolæ. Continens pro contento. 38 Est. 39 *Sublimis.*

Tùm

Tùm [1] Zephyri [2] posuêre : [3] premit placida aequora pontus.
[4] Accipite [5] ergo, animis atque haec mea [6] figite dicta.
Quandoquidem [7] Ausonios conjungi foedere Teucris
[8] Haud licitum ; nec vestra capit discordia finem :
[9] Quae [10] cuique est Fortuna hodiè, [11] quàm quisque [12] secat spem,
Tros Rutulusve [13] fuat, nullo discrimine habebo :
Seu [14] fatis Italûm [15] castra obsidione tenentur,
Sive [16] errore malo [17] Trojae [18] monitisque [19] sinistris.
Nec Rutulos [20] solvo. [21] Sua cuique exorsa laborem
Fortunamque ferent. Rex Juppiter omnibus [22] idem.
Fata [23] viam invenient : [24] Stygii per flumina [25] fratris,
Per pice [26] torrentis, [27] atrâque voragine ripas,
[28] Adnuit, & totum nutu tremefecit Olympum.
[29] Hic [30] finis fandi. Solio tùm Juppiter aureo
Surgit, [31] caelicolae [32] medium quem ad [33] limina ducunt.
[34] Intereà Rutuli portis circum omnibus instant
Sternere caede [35] viros, & [36] moenia cingere [37] flammis.
At legio [38] Aeneadûm [39] vallis [40] obsessa tenetur :
Nec spes ulla fugae. Miseri stant turribus altis
Nequidquam, & [41] rarâ muros cinxêre [42] coronâ.
Asius [43] Imbrasides, [44] Hicetaoniusque Thymoetes,

1 Venti. Species pro genere. 2 Sc. *flatus*. id est, quievère. sedati sunt. Æn. 7. *Cùm venti posuere. omnisque repentè resedit Flatus.* 3 Cohibet, ne adsurgant, aquas maris æquas & tranquillas. 4 Auribus, id est, audite. 5 Quia nulla est in vobis concordiæ via. 6 Animis vestris, id est, memores estote. 7 Italos. 8 Propter odia vestra. 9 Quæcunque, sive prospera. 10 Pugnatorum, id est, cuilibet per mittam suâ fortunâ uti. & neutrarum partium studia sequar. 11 Quam quisque spei suæ & sectæ viam aperit. 12 Tenet, habet. 13 Antiquè, pro *fuerit* : ab antiquo verbo *fuo*. 14 Fatali pernicie & malo exitu : sc. *non absolvo Trojanos*. 15 Ipsa nova Troja. 16 Malè & sinistrè interpretati responsa, ut Italiam peterent. 17 Trojanorum. 18 Deorum. 19 Sinistrè datis, ac malè intellectis. 20 Absolvo, libero, indemnes facio. 21 Sua cuique, Rutulo, aut Trojano, opera adferent aut cladem aut victoriam. 22 Æquus erit, & in neutrarum partium studia inclinans. 23 Perveniendi ad id, quod in fatis est, sc. ut Æneas imperet in Italia 24 Solemne & inviolatum Deorum juramentum. l. 6. 25 Plutonis. 26 Abundantes. 27 Nigrâ aut obscurâ. 28 Jupiter nutu se approbare, quod dixit, significavit. 29 Hoc juramentum Jovis. 30 Fuit 31 Allusum ad morem Senatorum deducentium è curiâ domum Coss. 32 Qui est principum locus. 33 Cœlestis throni. 34 Dùm sic Rutuli consultant. 35 Troianos. 36 Novæ Trojæ seu castrorum. 37 Facibus ardentibus 38 Trojanorum. 39 Rutulorum. 40 Obsidetur. 41 Minimè densâ. 42 Propugnantium multitudine, in coronæ formam stante. 43 Imbrasi filius. 44 Hicetaonis filius.

Assa-

Assaracique [1] duo, & senior cum Castore [2] Thybris,
Prima acies. Hos germani [3] Sarpedonis ambo,
Et Clarus, & Haemon, Lyciâ comitantur ab [4] altâ.
Fert ingens toto conixus corpore saxum,
Haud partem exiguam montis, [5] Lyrnessius Acmon,
Nec Clytio genitore minor, nec fratre Menestheo.
[6] Hi jaculis, [7] illi certant defendere saxis,
[8] Molirique ignem, [9] nervoque aptare sagittas.
Ipse inter [10] medios, [11] Veneris justissima cura,
[12] Dardanius [13] caput, ecce, puer [13] detectus [14] honestum:
Qualis gemma micat, fulvum quae [15] dividit aurum,
Aut [16] collo decus, aut [16] capiti: vel quale [17] per artem
Inclusum buxo, aut [18] Oriciâ [19] terebintho.
Lucet ebur: [20] fusos cervix [21] cui [22] lactea crinis
Accipit, & molli [23] subnectens [24] circulus auro.
Te quoque [25] magnanimae viderunt, Ismare, gentes
[26] Volnera dirigere, & [27] calamos armare veneno.
[28] Maeoniâ [29] generose domo: ubi pinguia [30] culta
Exercentque viri, [31] Pactolosque inrigat [32] auro.
Adfuit & Mnestheus, [33] quem pulsi [34] pristina Turni
Aggere moerorum sublimem gloria [35] tollit;
Et [36] Capys: [37] hinc nomen [38] Campanae ducitur [38] urbi.
[39] Illi inter sese duri certamina belli
[40] Contulerant: mediâ [41] Aeneas freta nocte secabat.

1 Major & minor. 2 Sc. *stabant.* 3 Regis Lyciæ, qui Troianis venerat auxilio. 4 Nobili ac sublimi. 5 Ex Lyrneso, urbe Phrygiæ, oriundus 6 Troiani. 7 Itali. 8 Cum mole ejicere ignem è phalaricis 9 Arcui nervis obducto. 10 Troianos. 11 Quia scivit illi regnum deberi. 12 Ascanius. 13 Sine galeâ. Respicit autem ad Julium Cæsarem, qui nudo capite sæpè cum hoste conflixit. 14 Pulchrum, & præ seferens honestatem. 15 Auro sc. inclusa, circumdata, *vel*, quæ est in medio annuli aurei: ut 1. Æn. *aut ubi flavo Argentum Pariusve lapis circumdatur auro.* 16 Monile, aut corona. 17 Artificiosè 18 In Orico, Epiri urbe maritimâ, nascente. 19 Arbore nigrâ, ex quâ destillat laudatissimum resinæ genus, quam *Terebinthinam* Latini vocant. 20 Diffusos 21 Ascanio, id est, ad cujus decorum. 22 Lactei coloris. 23 Capillos. 24 Redimiculum capitis. 25 Italæ. 26 Tela, quibus directis, vulnerasti multos. 27 Mittentem arundines, id est, leves sagittas veneno illitas: ut vel levi ictu interimant. 28 Lydiâ: unde Tyrrheni originem traxerunt. 29 O Ismare, alii & magni generis. 30 Arva colunt 31 Lydiæ fluvius 32 Aureis fluctibus. 33 Cujus hortatu & virtute pulsus castris Turnus lib. 9. 34 Pridiè ejus diei parta. 35 Extollit. 36 Adfuit. 37 Ab hoc 38 Capuæ 39 Rutuli & Itali 40 Commiscuerant. 41 Redit ad Æneam, quem ad finem l. 8. dixit in Etruriam ad Tarchontem esse profectum.

Nam-

Namque ab Euandro [1]castris [2]ingressus Etruscis,
[3]Regem adit, & regi memorat [4]nomenque [5]genusque;
Quidve petat, quidve ipse [6]ferat, [7]Mezentius arma
[8]Quae sibi conciliet, violentaque pectora Turni,
Edocet: [9]humanis quae sit fiducia rebus
Admonet; [10]inmiscetque preces. Haud fit mora; [11]Tarchon
Jungit opes, foedusque ferit: tùm [12]libera fati
Classem conscendit jussis [13]gens Lydia Divûm,
Externo conmissa [14]duci. [15]Aeneïa puppis
[16]Prima tenet, [17]rostro [18]Phrygios subjuncta leones;
[19]Inminet Ida super, [20]profugis gratissima Teucris.
[21]Hîc magnus sedet Aeneas, secumque volutat
Eventus belli varios: [22]Pallasque sinistro
Adfixus lateri jam quaerit [23]sidera, opacae
Noctis iter, [24]jam [25]quae[26]passus terrâque marique.
[27]Pandite nunc Helicona,[28]Deae,[29] cantusque movete;
Quae manus intereà [30]Tuscis comitetur ab oris
Aenean, armetque rates, pelagoque vehatur.
[31]Massicus [32]aeratâ [33]princeps secat aequora [34]tigri:
Sub [35]quo mille [36]manus juvenum, qui [37]moenia Clusi,
Quique[38] urbem liquêre Cosas: quis [39]tela, sagittae,

1 In castra Etruscorum. Græca constructio. 2 Ingressus est Æneas. 3 Tarchonta. lib. 8. 4 Suum. 5 Significans se nobilem. 6 Adferat. 7 Sævissimus Etruscorum rex, & ab eis propter sævam tyrannidem expulsus 8 Qualia, nempe potentissima Latini & Turni regum auxilia. 9 Fragilem esse humanam conditionem; cùm etiam justi ab impiis opprimi soleant, nisi viriliter resistant. 10 Et simul precatur, ut in commune consulant. 11 Etruscorum rex. 12 Absolutâ religione interdicti aruspicis Etrusci, ne militarent sub Etruscis auspiciis, sed *externos adoptarent duces*. lib. 8. 13 Hetrusci ex Lydia orti; suprà lib. 8. & 9 14 Æneæ. 15 In quâ Æneas vehebatur. 16 Prætoria sc. & regia, quæ flammas noctu cæteris præfert; *vel* tenet prima loca, seu primas partes in navigando. 17 In rostro. 18 Qui erant insignia Phrygum. 19 In puppi effigiata erat Ida. sylva Phrygiæ, ut imminere videatur desuper, quæ suppeditaverat materiam classi Æneæ. 20 Quia illùc convenerant. 21 In hac puppi. 22 Filius Euandri. 23 Nomina & naturam syderum, quæ apparebant in nocte opacâ. 24 Et quærit aliquando. 25 Mala & adversa. 26 Æneas passus sit. 27 Aperite nobis novum catalogum eorum, qui Æneam ex Etruria ad bellum sint secuti, contexturus; iterat invocationem ad Musas. 28 O Musæ. 29 Et excitate carmina rerum occultarum. 30 Ab Etruria. 31 Rex Clusinorum. 32 Ære rostratâ. 33 Suorum. 34 Navi, cui nomen ab insigni Tigridis. 35 Massico. 36 Multitudo erat. 37 Urbem Etruriæ Clusium, Porsenæ posteà regiam. 38 Etruriæ, cui subjacet Herculis portus. 39 Erant.

[1] Prona trahit, penitusque [2] vadis inlisa [3] recumbit.
[4] Miscent se maria, & [5] nigrae [6] attolluntur arenae.
Tùm sonitu [7] Prochyta alta tremit, [8] durumque cubile
[9] Inarime Jovis imperiis inposta Typhoëo.
[10] Hic Mars [11] armipotens animum viresque [12] Latinis
Addidit, & stimulos [13] acris sub pectore [14] vertit:
Inmisitque [15] fugam Teucris, [16] atrumque timorem.
Undique [17] conveniunt; quoniam data [18] copia pugnae,
Bellatorque [19] animos [20] Deus incidit.
Pandarus, ut fuso [21] germanum corpore cernit,
Et [22] quo sit Fortuna [22] loco, qui casus agat [23] res,
Portam vi [24] multâ [25] converso cardine [26] torquet,
[27] Obnixus latis humeris, multosque [28] suorum
[29] Moenibus exclusos [30] duro in certamine [31] linquit:
Ast [32] alios secum includit recipitque [33] ruentis,
Demens! [34] qui Rutulum in medio non [35] agmine [36] regem
Viderit [37] inrumpentem, [38] ultróque incluserit urbi:
[39] Inmanem [40] veluti pecora inter [41] inertia [42] tigrim.
[43] Continuò nova lux [44] oculis offulsit, & [45] arma
[46] Horrendùm sonuêre: tremunt in [47] vertice cristae

1 Ad terram inclinata. 2 Ad vada. 3 Prosternitur. 4 Intra molem & extra. 5 Quia profundæ, aut quia paludosæ. 6 Eriguntur. 7 Insula littoris Campani inter Misenum promontorium & insulam Pithecusamque... 8 Ut sit illi mortiferum cubile. 9 Ænaria & Inarime, quam, quòd flammis quandoque vomit, Typhœo giganti contra Deos pugnare auso, superjactam fabulantur. 10 Transitio ad pulcherrimum facinus Turni, qui intra muros conclusus, fortissime cum hostibus dimicavit. 11 Armorum & bellorum Deus. 12 Turni populis. 13 Vehementis furoris & iræ. 14 Vertendo pungit: tractum à virga, quæ dum vertitur, boves stimulantur. 15 Animum fugiendi. 16 Funestum, turpem: ut Horat. *atra cura*: quòd atra inauspicata & funesta erant. 17 Itali, quibus Mars animos addidit. 18 Copiosa pugnandi facultas. 19 In animum eorum, id est, omnem acceperunt animum seu cupiditatem bellandi. 20 Mars. 21 Bitian. 22 In quo statu: quia videt eam ad Latinos, relictis Teucris, descivisse. 23 Bellicas. 24 Magna. 25 Quam convertebat ad postes suos ut claudatur. 26 Torquendo claudit. 27 Conatur. 28 Ex suis commilitonibus. 29 Novæ Trojæ. 30 Quia invito Marte, qui, quos Latinis addidit, Teucris abstulerat animos. 31 Sinè spe evadendi. 32 Suos, Trojanos: nam Turnus solus ex hostibus receptus. 33 Præcipitantur accurrentes. 34 Utpote qui, quòd. 35 Trojanorum, ruentium ad portas. 36 Turnum. 37 Vi intrantem. 38 Ultra id, quod debebat facere. 39 Ferocissimam. 40 Sc. *includeret*. 41 Arte se defendendi carentia, ut sunt oves & capræ. 42 Turnum, Martis stimulis concitatum, Tigri, Trojanos, timore perculsos, pecori comparat. 43 Statim, postquam inclusus est Turnus. 44 Turni. 45 Ejus. 46 Horribiliter. 47 Capitis ejus.

[1] San-

[1] Sanguineae, [2] clipeoque [3] micantia fulmina mittunt.
Adgnoſcunt faciem inviſam atque [4] inmania membra
Turbati ſubitò [5] Aeneadae. Tùm Pandarus ingens
[6] Emicat, & [7] mortis fraternae [8] fervidus irâ
Effatur: [9] Non haec dotalis regia Amatae,
Nec muris [10] cohibet [11] patriis [12] media [13] Ardea Turnum.
Caſtra [14] inimica [15] vides: nulla hinc [16] exire [17] poteſtas.
Olli [18] ſubridens ſedato pectore Turnus:
[19] Incipe, ſi qua animo virtus, & conſere dextram:
[20] Hîc etiam inventum Priamo narrabis Achillem.
[21] Dixerat. [22] Ille rudem nodis & cortice [23] crudo
[24] Intorquet ſummis adnixus viribus haſtam.
[25] Excepêre aurae vulnus; (Saturnia Juno
[26] Detorſit [27] veniens) portaeque infigitur haſta.
[28] At non hoc [29] telum, mea quod vi dextera [30] verſat,
Effugies: [31] neque enim [32] is teli nec vulneris [33] auctor.
Sic ait, & ſublatum altè [34] conſurgit in enſem,
Et mediam [35] ferro gemina inter tempora [36] frontem
Dividit, [37] inpubesque [38] inmani volnere malas.
[39] Fit ſonus: ingenti concuſſa eſt [40] pondere tellus.
Conlabſos artus atque arma cruenta [41] cerebro
[42] Sternit humi moriens: atque illi [43] partibus aequis
[44] Hùc caput atque illùc humero ex utroq; pependit.

1 Sanguinei coloris. 2 In clypeum. 3 Radios in morem fulminis reſplendentes. 4 *Præſtanti corpore* Turnum, *ac toto vertice ſuprà.* 5 Trojani Æneæ ſubditi. 6 Eminet. 7 Propter necem fratris Bitiæ concepta. 8 Incenſus. 9 Hæc non eſt regia Latini, quam tibi filiæ dotis nomine ſpopondit Amata Latini conjux. 10 Continet. 11 Intra quos natus eſt. 12 Medio ſui. 13 Civitas, patria Turni. 14 Hoſtilia. 15 O Turne. 16 Exeundi. 17 Eſt tibi. 18 Sui fiducia, neglectu & contemptu hoſtis. 19 Mecum certamen. 20 Manu meâ cæſus, nuncius ibis Priamo apud inferos, narrans te incidiſſe in alterum Achillem, id eſt, Turnum, id eſt, morieris. 21 Turnus. 22 Pandarus. 23 Viridi, impolito. 24 In Turnum, licet in eum non pervenerit. 25 Aër & ventus vulnerata ſunt. 26 De Turno. 27 Haſtam venientem in Turnum. 28 Loquitur Turnus Pandaro. 29 Enſe. 30 Vibrat & tractat. 31 Neque enim ego ſic, ut tu modò, erravero. 32 Eſt talis, qualis tu es. 33 Ductor. 34 Erigit ſe. 35 Enſe ferreo. 36 Pandari. 37 Imberbes. 38 Sæviſſimo. 39 Ex ictu. 40 Corporis cadentis. 41 Effuſo. 42 Nam Pandarus ſternit ſuper humum. 43 In partibus æqualibus. Diviſum enim fuit æquali parte caput Pandari. 44 In utramque partem, tam dextram, quam ſiniſtram.

[1] Diffugiunt [2] versi [3] trepidâ formidine Troës.
Et [4] si [5] continuò victorem ea cura subîsset,
Rumpere claustra manu [6] sociosque inmittere [7] portis,
Ultimus ille dies [8] bello [9] gentique fuisset.
Sed [10] furor ardentem [11] caedisque insana cupido
[12] Egit in [13] adversos.
[14] Principio Phalarim, & [15] succiso poplite Gygen
[16] Excipit: [17] hinc [18] raptas fugientibus ingerit hastas
[19] In tergus. Juno vires animumque ministrat.
[20] Addit Halym [21] comitem, & confixa Phegea [22] parma;
[23] Ignaros deinde [24] in muris [25] Martemque cientis
Alcandrumque Haliumque Noëmonaque Prytanimque,
Lyncea [26] tendentem contrà, [27] sociosque vocantem,
[28] Vibranti gladio conixus ab aggere [29] dexter
Occupat: huic uno dejectum [30] comminùs ictu
Cum galeâ [31] longè jacuit caput. Indè ferarum
[32] Vastatorem [33] Amycum, quo non [34] felicior alter
Unguere tela manu, ferrumque armare [35] veneno:
Et Clytium [36] Aeoliden, & [37] amicum Crethea Musis;
Crethea Musarum comitem, cui carmina semper
Et citharae [38] cordi, [39] numerosque intendere nervis:
Semper equos, atque arma virûm, pugnasque canebat.
Tandem ductores, audita caede suorum,
Conveniunt Teucri, Mnestheus [40] acerque Serestus;
[41] Palantisq; vident socios, [42] hostemq; [43] receptum.

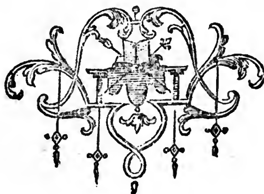
1 In diversa fugiunt. 2 In fugam. 3 Mentes Trojanorum trepidas faciente. 4 Si Turno victori in animum subiisset portas reserare. Si tam uti victoriâ, quam vincere novisset. 5 Ut diffugerunt. 6 Rutulos commilitones. 7 In portas. 8 Cum Trojanis gerendo. 9 Trojanae, quam morte Ascanii delevisset. 10 Martius. 11 Occidendi. 12 Impulit eum. 13 Eos, qui ante eum ex adverso ei erant. Al. *aversos*. id est, fugientes, quos insequi ardebat. 14 Enumerat aliquot, qui in pugna Turni manu ceciderunt. 15 Cui poples prius ab eo succisus erat. 16 E medio tollit. 17 Deinde, aut ex hac nece. 18 Quas in fugâ trepidi hostes Trojani abjecerant. 19 Quia terga dederunt. 20 Prostratis. 21 Socium mortis. 22 Simul cum parma. 23 Ignorantes, quòd Turnus intra moenia esset. 24 Intra muros. 25 Bellum. 26 Impetum facientem. 27 Exclusos. 28 Evaginato & micanti 29 A parte dextra, aut expeditus bellator. 30 Sc. *facto*, id est, conjuncta manu 31 A trunco. 32 Interfectorem 33 Occupat. 34 Peritior, magis idoneus. 35 Τοξικῷ lethali & immedicabili. 36 Ex Æoli familia, aut ex Æolia in Trojam, indè cum Æneâ in Italiam profectum. 37 Vatem Lyricum, philomusum. 38 Voluptati erant. 39 Rhythmos facere intentione aut crepitu nervorum, id est, qui secundum chordas verba componebat 40 Strenuus 41 Passim vagantes & oberrantes. 42 Turnum. 43 Intra moenia.

Et Mnestheus : Quo [1] deinde fugam, quò tenditis ? inquit.
Quos alios muros, quae jam [2] ultra moenia habetis?
[3] Unus homo, & vestris, ô cives, undique [4] septus
Aggeribus, tantas strages [5] impunè per [6] urbem
[7] Ediderit ? juvenum [8] primos tot miserit [9] Orco ?
Non [10] infelicis patriae veterumque [11] deorum,
Et [12] magni Aeneae [13] segnes [14] miseretque [14] pudetque ?
[15] Talibus [16] accensi [17] firmantur, & agmine denso
[18] Consistunt. Turnus paullatim excedere pugna,
Et [19] fluvium petere, ac [20] partem, [21] quae cingitur amni.
[22] Acriùs hoc Teucri clamore incumbere magno,
Et [23] glomerare manum : [24] ceu saevum [25] turba leonem
Cùm telis premit [26] infensis : at territus [27] ille,
Asper, [28] acerba tuens, retrò redit : & neque [29] terga
Ira dare aut virtus patitur : [30] nec tendere contrà
Ille, quidem [31] hoc cupiens, potis est per [32] tela virosque.
Haud aliter retrò [33] dubius vestigia Turnus
[34] Inproperata refert, & [35] mens [36] exaestuat ira.
[37] Quin etiam bis tùm medios invaserat hostes :
Bis confusa fuga per muros [38] agmina vertit.
Sed [39] manus è castris properè coït omnis in unum :
Nec [40] contrà vires audet Saturnia Juno
[41] Sufficere, [42] aëriam caelo nam Juppiter Irim

1 Deinceps dirigitis vos fugientes? 2 Ista. 3 A turpi, quod multi ab uno in fugam verterentur. 4 Circumvallatus 5 Sine vindicta 6 Vestram. 7 Permittetur ne edere? 8 Principes. 9 Ad infernum? 10 Quæ penitus exterminatur. 11 Penates intelligit. 12 Tanti viri. 13 O ignavi. 14 *Miseret* respicit ad *patriam* : *pudet* ad *Æneam*. 15 Verbis Mnesthei. 16 Trojani. 17 Firmi & constantes efficiuntur. 18 Circumstant Turnum. 19 Tiberim. 20 Urbis. 21 Id est, dexteram. 22 Tantò vehementius. 23 Circumducere, globum facere. Æn. 2 *Sed glomerare manum bello, & concurrere in arcem. Cùm sociis ardens animi.* 24 Aptissima comparatio, quâ Turnum leoni confert, qui neque omnium tela solus sustinere, neque præ animi generositate fugam potest arripere. 25 Multitudo venantium. 26 Vim inferentibus. 27 Leo. 28 Videns acerbè. 29 In fugam verti. 30 Nec impetum facere in tantam multitudinem venantium. 31 Licet cupiat tendere contrà. 32 Quibus impeditur. 33 Quid faceret. 34 Non properata, id est, lentè & paulatim decedit. 35 Ejus. 36 Excandescit. 37 Insuper. 38 Trojanorum. 39 Tota armatorum multitudo. 40 In contrarium, id est, contra Trojanorum impetum. 41 Subministrare. Sic Æn. 2. *Ipse pater Danais animos, viresque secundas Sufficit.* 42 In aëre versari solitam ad arcum cœlestem.

Demisit, [1] germanae [2] haud mollia jussa ferentem;
Ni Turnus cedat Teucrorum moenibus altis.
[3] Ergo nec clipeo [4] juvenis [5] subsistere tantum,
Nec dextrâ valet: injectis sic undique telis
Obruitur. Strepit assiduo cava tempora circùm
[6] Tinnitu [7] galea, & [8] saxis [9] solida aera fatiscunt;
Discussaeque [10] jubae [11] capiti: nec sufficit [12] umbo
Ictibus: [13] ingeminant hastis & Troës & ipse
[14] Fulmineus Mnestheus. Tum toto [15] corpore sudor
[16] Liquitur, & [17] piceum (nec [18] respirare potestas)
Flumen [19] agit: fessos [20] quatit [21] acer anhelitus artus.
Tum demùm praeceps [22] saltu sese omnibus armis
In fluvium dedit. [23] Ille suo cum gurgite [24] flavo
[25] Accepit venientem, ac [26] mollibus [27] extulit undis;
Et laetum [28] sociis [29] ablutâ caede remisit.

1 Sorori Jovis, id est, Junoni. 2 Minacia, aspera, superba, sc. interitum Turni. 3 Quia Juno retraxit manum, & ita auxilio Deorum destitutus erat. 4 Turnus. 5 Sustinere tantam vim. 6 Crepitu, qualem æs reddere solet. 7 Turni. 8 Injectis in ea. 9 Arma ærea firma & fortia hiscunt. 10 Cristæ galeæ. 11 A capite. 12 Curvatura sive media pars clypei. 13 Ictus. 14 In morem fulminis impetum faciens. 15 Turni. 16 Defluit. 17 Pulvere misto sordidum, *vel* lentum & viscosum. 18 Respirandi. 19 Impellit. 20 Trahit. 21 Saucius & defatigatus 22 Sese armatum in fluvium Tiberim projecit. Allusum ad historiam Romanam Horatii Coclitis. 23 Fluvius. 24 Eo colore aqua Tiberis est. 25 Eum. 26 Molliter & lentè defluentibus. 27 Extra tulit. 28 Ad socios. 29 Aquis Tiberinis sanguine, ex cæde superfuso, abluto: nam cæde contaminati, aquâ se abluere solebant.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER X.

ARGUMENTUM.

JUpiter, convocato Deorum concilio, ad concordiam ipsos adhortatur. Ibi Venus de Trojanorum periculo, insatiabilique Junonis odio conqueritur, aliquamque tandem tot calamitatum requiem petit. Juno contra malorum omnium causam in Trojanos, veluti primos belli auctores, atque adeò in Venerem ipsam rejicit. Frustrà itaque tentatâ reconciliatione, Jupiter, ubi nullum videt esse contentionum finem, ne aut uxorem, aut filiam læderet, se neutrarum partium studia secuturum pronunciat, sed, pro sua æquitate, omnia fatis esse permissurum. Interim Rutuli totis viribus ad oppugnationem redeunt: non minore animo obsessi se ad defensionem parant. Dum hæc in Latio geruntur, Æneas, rebus in Etruria ex animi sententia confectis, multorumque sibi populorum auxiliis adjunctis, triginta navium classe ad suos revehitur. Ibi Nymphas, paulò antè in eam formam ex navibus suis transformatas, obvias habet: ex his, & de classis amissione, & de suorum periculo certior redditur. Inde in hostium usque conspectum profectus, copias suas exponit. Rutuli oppugnatione desistunt, occurrentesque ad littus, terrâ hostem prohibere conantur. Magno utrimque detrimento pugnatur. Ibi Pallas, magnâ prius editâ hostium strage tandem à Turno occiditur. Cujus rei dolore percitus Æneas, magnos Rutulorum acervos amico inferias mittit: Ascanius quoque, eruptione facta, suas cum patre copias conjungit. Quibus rebus permota Juno, & pro Turno solicita, impetrata à Jove veniâ, præsenti eum periculo eripit, objectâ illi falsa Æneæ imagine, quam dùm in navim quandam fugientem insequitur, vinculis a Junone ruptis, vi tempestatis ad litiora Ardeæ proxima devehitur. Interim Mezentius, Jovis monitu pugnæ succedens, magnum tam Trojanorum, quàm Etruscorum numerum prosternit: donec ab Ænea hastæ ictu vulneratus, & à Lauso filio protectus, ægrè se ad obligandum vulnus ex acie recipit. Ibi Lausus quoque, dùm patrem ulcisci conatur, ab Ænea interficitur: ejus rei nuntio accepto, Mezentius conscenso equo in prælium redit: ubi dùm filii mortem vindicare parat, eâdem, quâ filius, dextrâ concidit.

1 PAnditur 2 intereà 3 domus 4 omnipotentis 3 Olympi,

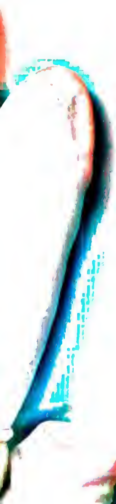
1 Aperitur, id est, factus est dies. Nam, oriente Sole, cœlum videtur aperiri, sicut occidente, claudi. Unde est illud 1 Æn. *Antè diem clauso componet vesper Olympo.*

2 Dùm talia geruntur à Turno & Trojanis. 3 Cœlum. 4 Omnia complectentis, omnibusque potentis: Al. *omnipatentis*, id est, omni ex parte patentis.

[1] Conciliumque [2] vocat Divûm pater atque hominum rex
[3] Sideream in sedem: terras undè arduus omnes,
Castraque [4] Dardanidûm aspectat, populosque [5] Latinos.
[6] Considunt tectis [7] bipatentibus. [8] Incipit ipse:
[9] Caelicolae magni, [10] quia nam [11] sententia vobis
[12] Versa retrò, tantumque animis certatis [13] iniquis?
[14] Abnueram bello Italiam concurrere [15] Teucris.
[16] Quae contra [17] vetitum discordia? [18] quis metus aut [19] hos
Aut [20] hos arma sequi, [21] ferrumque lacessere suasit?
Adveniet [22] justum pugnae ([23] ne arcessite) [24] tempus,
Cùm fera Carthago Romanis arcibus olim
[25] Exitium magnum atque [26] Alpes inmittet [27] apertas:
Tùm certare odiis, tùm res [28] rapuisse licebit,
Nunc [29] sinite; & [30] placitum [31] laeti componite foedus.
[32] Juppiter haec [33] paucis: at [34] non Venus [35] aurea contrà
[34] Pauca [36] refert.
O [37] pater, ô hominum Divûmque [38] aeterna potestas?
(Namque [39] aliud quid sit, quod jam [40] implorare queamus?

1 Deorum. 2 Convocat Jupiter Ovid. 1. Met. *Ingentes animos, dignas Jove concipit iras*, Conciliumque vocat: *tenuit mora nulla vocator.* 3 In Cœli summam arcem & palatium Jovis Allusum ad circulum Lacteum ἀστερόεντα. *Quà super, iter est ad magni tecta Tonantis, Regalemque domum.* Ovid. Met. 1. 4 Dardanidarum, id est, Trojanorum, à Dardano, Jovis filio, ortorum. 5 Italicos, Turno faventes. 6 Dii simul sedem capiunt. 7 Utrinque patentibus superne & infernè, aut ob ortu & occasu. 8 Concionem. 9 Cœlum colentes. 10 Al. *quanam.* 11 Decretum fatale. 12 Non sortitur effectum, sc. ut Æneas in Italiæ possessionem veniat? 13 Contra decretum molientibus? 14 Nolueram, & contra nutum, id est, voluntatem meam erat: ut vicissim *annuere* dicitur, cum nutu, quo totum Olympum tremefacit, sibi aliquid placere testatur. 15 Cùm Trojanis. 16 Qualis est ista. 17 Prohibitionem meam. 18 Quæ religio? 19 Trojanos. 20 Rutulos. 21 Ferro se lacessere. 22 Legitimum. 23 Nolite advocate, adducere, Tibul. l. 1. el. 10. *Quis furor est atram bellis arcessere mortem? Imminet, & tacito clam venit illa pede* 24 Bellum inquit Punicum secundum, quo Hannibal Italiam perpetuos octodecim annos crudelissime vexavit. 25 Magnam cladem multorum civium. 26 Alpinos populos, aut eos, quos per Alpes traduxit Hannibal. 27 Ab Annibale, igne & aceto: Unde Juv. *montem qui fregit aceto.* 28 Res per injuriam abreptas repetere: bellum per feciales indicere; indè quà vi, quà armis rapere. 29 Desinite. 30 Sc. *mihi*, qui nolo Italiam concurrere Teucris. Al. *placidum.* 31 Concordes ac faventes. 32 Elocutus est 33 Verbis. 34 Multa. 35 Formosissima. 36 Respondet. 37 Omnium. 38 Qui æternam potestatem seu imperium habes in homines & Deos. 39 Quod aliud numen aut auxilium sit alibi, quam in te? 40 Cum misericordia poscere.

Cernis [1] ut [2] insultent Rutuli; Turnusque feratur
Per [3] medios insignis equis, [4] tumidusque secundo
Marte ruat? Non [5] clausa [6] tegunt jam [7] moenia Teucros:
[8] Quin intra portas, atque ipsis proelia [9] miscent
Aggeribus [10] moerorum, & [11] inundant [12] sanguine [13] fossae.
[14] Aeneas [15] ignarus abest. Numquamne [16] levari
Obsidione sines? muris iterùm inminet hostis
[17] Nascentis Trojae: nec non [18] exercitus [19] alter:
Atque iterùm in Teucros Aetolis surgit ab [20] Arpis
[21] Tydides. Equidem (credo) mea volnera [22] restant:
Et [23] tua progenies mortalia demoror arma.
Si sinè [24] pace tuâ, atque invito [25] numine Troës
Italiam petiêre; [26] luant peccata: neque illos
Juveris auxilio. Sin tot responsa secuti,
Quae [27] Superi [28] Manesque dabant; cur nunc tua [29] quisquam
[30] Vertere jussa potest? aut cur nova condere [31] fata?
[32] Quid repetam exustas [33] Erycino in litore classis?
Quid tempestatum [34] regem, ventosque furentis
[35] Aeoliâ excitos? aut actam nubibus [36] Irim?

1 Quomodo. 2 Ob victoriam partam insolentiores effecti. 3 Rutulos. 4 Et ut inflatus bello, prospere favore Martis peracto, præceps vehatur? 5 Tametsi clausa. 6 Protegunt. 7 Pathos à loco, ad concitandam hostibus invidiam. 8 Quinetiam. 9 Rutuli. 10 Mœnium. 11 Exundant, diffluunt. 12 Cæde meorum Trojanorum. 13 Sub aggeribus factæ. 14 Princeps eorum & protector. 15 Tantæ cladis. 16 Eos liberari. 17 Reædificari cœptæ. 18 Sicut exercitus Græcorum imminuit muris veteris Trojæ. 19 Latinorum. 20 A Diomede, ex Ætolia advenienete, in Apulia ædificata. 21 Diomedes Tydei filius. Diomedes non erat venturus, sed timebat: nam Rutuli Venulum legatum ad Diomedem miserant pro auxilio. 22 Quòd iterum vulnerabor a Diomede, sicut ante Trojam vulnerata sum. Respexit ad vulnus, quod acceperat à Diomede, cum filio suppetias ferre vellet. II. 5. 23 Ego à te genita, id est, Jovis filia & Dea exspecto arma à mortali, mihi inferenda. 24 Suffragio, veniâ. 25 Divinâ tuâ voluntate. 26 Dent pœnas pro peccatis suis. 27 Jupiter lib. 1. *Cernes urbem, & promissa Lavini Mœnia.* Et Apollo lib. 3. *Antiquam exquirite matrem.* 28 Inferi, Creüsa lib. 2 *Ad terram Hesperiam venies.* Et Anchises, *gens dura atque aspera cultu, Debellanda tibi Latio est.* l. 5. & 6. 29 Intelligit de Junone. 30 Invertere & in perniciem mutare, id est, cur cedit Trojanis in perniciem, tuis paruisse mandatis? 31 Ut cadant, qui non sunt casuri. 32 Ad, quid, q. d. frustra, cum manifestum sit. 33 Siculo, juxta Erycen, ubi Venus templum habet, & præcipuè colitur. l. 5. Æn. 34 Æolum. suprà lib. 1. pag. 162. 35 Excitatos & evocatos ex Æoli regia ad nocendum Trojanis. 36 Quæ Turno dedit obsidendæ novæ urbis consilium, lib. 5. & 9 supra.

Nunc etiam * Manis (haec [1] intentata manebat
[2] Sors rerum) [3] movet, & [4] superis inmissa repentè
[5] Alecto, medias Italûm [6] bacchata per [7] urbis.
[8] Nil super imperio moveor: [9] speravimus ista,
Dùm Fortuna [10] fuit: vincant, quos vincere mavis.
Si nulla est regio, Teucris quam det tua [11] conjux
Dura; per eversae, genitor, [12] fumantia Trojae
Excidia obtestor: liceat dimittere ab armis
Incolumem Ascanium, liceat superesse [13] nepotem.
Aeneas sanè ignotis jactetur in [14] undis;
Et, quamcumque viam dederit Fortuna, sequatur.
[15] Hunc tegere, & dirae valeam subducere pugnae.
Est [16] Amathûs, est celsa mihi [16] Paphus, atque [16] Cythera,
[16] Idaliaeque domus. [17] Positis [18] inglorius armis
[19] Exigat hîc aevum. Magnâ ditione jubeto
Carthago premat Ausoniam. Nihil urbibus [20] indè
Obstabit [21] Tyriis. Quid [22] pestem evadere [23] belli
[24] Juvit, & [25] Argolicos medium fugisse per ignis?
Totque maris, vastaeque exhausta pericula terrae,
Dûm Latium Teucri [26] recidivaque Pergama quaerunt?
[27] Non satiùs cineres [28] patriae [29] insedisse supremos,
Atque solum, quo Troja fuit? [30] Xanthum & Simoënta
Redde, oro, [31] miseris: iterumque revolvere casus

* Inferos. Undè ait ipsa Juno l. 7. *Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.* 1 Anteà non sollicitata 2 Obiter tangit eam fabulam, quà rerum universitas inter Jovem, Neptunum & Plutonem sorte dicitur esse divisa. Undè est illud Neptuni l. 1. *Non illi imperium pelagi, saevumque tridentem. Sed mihi sorte datum.* 3 Juno. 4 Ad superos 5 Furia illa infernalis. 6 Est 7 Laurentum & Ardeam. 8 Nullo modo afficior super promissione facta de imperio. 9 Inania ista pollicita speravimus olim felices: nunc sufficiet, si salvi evadere possimus. 10 Talis, ut sperare possimus. 11 Juno. 12 Adhuc pene fumantia, nec dùm exstincta. Ad movendum misericordiam. 13 Meum, id est, servetur Ascanius, à quo est futura gens Juliorum. 14 Tiberi vivus, Numicio mortuus. 15 Ascanium protegere. L. 12. *nec Dii texêre Cupentum, Ænea veniente, sui.* 16 Cypri ins. urbs Enumerat tuta aliquot Cypri loca, in quæ Ascanium ex hostium manibus submoveat. 17 Depositis. 18 Non gloriosus nec inclytus. 19 Ascanius. 20 Ab Italia. 21 Carthagini præcipuè. 22 Incendium evasisse. 23 Trojani, quo victores fuerunt Græci. 24 Profuit. 25 Per medios ignes ab Argolicis, id est, Græcis Trojæ immissos 26 Renascentia in Italia ex reliquiis Trojæ, regna rediviva: *vel*, quæ bis ceciderunt, semel ab Hercule, atque iterum ab Agamemnone eversa. 27 Nonne melius fuit? 28 Trojæ 29 Inhabitasse. 30 Fluvios Trojanos. 31 Trojanis.

Da;

Da, pater, Iliacos Teucris. [1] Tùm [2] regia [3] Juno
[4] Acta furore gravi: Quid me [5] alta silentia cogis
[6] Rumpere, & [7] obductum verbis [8] volgare dolorem?
Aenean hominum quisquam divûmque [9] subegit
Bella sequi, aut hostem regi se inferre Latino?
Italiam [10] fatis petiit auctoribus: [11] esto:
[12] Cassandrae inpulsus [13] furiis. Nùm linquere castra
Hortati sumus, aut vitam committere [14] ventis?
Nùm [15] puero [16] summam belli; nùm credere muros?
[17] Tyrrhenamve fidem, aut gentis [18] agitare [19] quietas?
Quis Deus in [20] fraudem, quae dura potentia nostri
[21] Egit? [22] Ubi hîc Juno, demissave nubibus Iris?
Indignum est, Italos [23] Trojam circumdare flammis
Nascentem, & patriâ Turnum consistere terrâ:
Cui [24] Pilumnus avus, cui [25] diva Venilia mater.
[26] Quid [27] face Trojanos [27] atrâ vim ferre Latinis?
Arva aliena [28] jugo premere, atque [29] avertere praedas?
Quid [30] soceros [31] legere, & [30] gremiis abducere pactas?
Pacem orare [32] manu, praefigere puppibus arma?
Tu potes Aenean manibus [33] subducere [34] Grajûm,
[35] Proque viro [36] nebulam & ventos [37] obtendere inanes:

1 Deinde, postquam conticuit Venus 2 Conjux. 3 Inquit. 4 Stimulata 5 Alto seu imo pectore recondita. 6 Interrumpere, id est, quid me cogis eloqui, quæ silere malim, quam in te quidquam dicere? 7 Celatum. 8 Vulgo manifestare. 9 Coëgit. 10 Fatorum autoritate. 11 Concedatur, & ita fit. 12 Filiæ Priami, Anchises 3. lib. *Sola mihi tales casus Cassandra canebat, Et sæpè Hesperiam, sæpè Itala regna vocare*, &c. 13 Insano vaticinio. 14 Incertis & inanibus rebus 15 Ascanio: cui tamen Æneas non crediderat: sed Mnestheo & Sergesto. 16 Præcipuam administrationem. 17 Etruscorum auxilium Ter. *Di vestram* fidem! 18 Lacessere. 19 Ante adventum Æneæ. 20 Damnum faciendum Turno. 21 Impulit eum 22 Ubi fuit ad has res faciendas Juno? 23 Castra Trojana flammâ & ferro oppugnare: ut lib. 9. Ironia 24 Deus. 25 Ut male utat Venerem, & Turni natales natalibus Æneæ adæquare videatur, Veniliam appellat Divam, quæ Nympha maris 26 Quid censeres, justum-ne an injustum sit? 27 Bello sævo ac pernicioso. 28 Servitute. 29 Deprædari agros, avertendo pecora & armenta. Hæc propter cervum Tyrrhidasque l. 7. 30 Latinum. Ad invidiam plurali utitur; ut & gremio Turni intercipere desponsatam Laviniam. 31 Sufurari. 32 Indiciis manuum, præferendo ramum olivæ, pacem prætendere, & bellum minari, ac statim inferre? idque propter *Centum oratores augusta ad*, &c. *Et geminasque legit de classe biremes, Remigioque aptat, socios simul instruit armis*: & *Scuta virum fluvio*, &c. lib. 7. 33 Clam abducere. 34 Diomedis. Il. 5. & Achilles Il. 20. quibuscum Æneas congressus, ultimo discrimini ereptus est à Venere & Neptuno. 35 Quem virum esse jactas. 36 Nubem, id est, rem inanem. 37 Contra tendere & præsentare.

Et

Et [1] potes in totidem [2] classem convertere Nymphas:
Nos [3] aliquid Rutulos contrà juvisse, [4] nefandum est.
[5] Aeneas ignarus abest: ignarus & [6] absit.
[7] Est Paphus, Idaliumque tibi, sunt alta Cythera.
[8] Quid [9] gravidam bellis urbem, & [10] corda aspera [11] tentas?
Nosne tibi [12] fluxas Phrygiae res [13] vertere fundo
Cōnamur? [14] nos? [15] an miseros qui Troas Achivis
Objecit? quae caussa fuit consurgere in arma
[16] Europamque [17] Asiamq; & [18] foedera solvere [19] furto?
[20] Me duce Dardanius [21] Spartam expugnavit [22] adulter?
Aut ego tela dedi, fovive Cupidine bella?
[23] Tunc decuit metuisse tuis: nunc [24] sera querelis
Haud justis [25] adsurgis, & [26] inrita jurgia jactas.
Talibus [27] orabat Juno: cunctique [28] fremebant
Caelicolae [29] adsensu vario. Ceu [30] flamina [31] prima,
Cùm [32] deprensa fremunt silvis, & [33] caeca volutant
Murmura, venturos nautis [34] prodentia ventos.
Tùm [35] Pater omnipotens, rerum cui prima potestas,
[36] Infit. Eo dicente [37] Deûm domus alta silescit,
Et [38] tremefacta solo tellus; silet [39] arduus aether:

1 Licet hoc Cybele fecerit, tamen hoc Veneri imputatur, quia in ejus gratiam factum est. 2 Supra l. 9. 3 In aliquo. 4 Secundum iniquum tuum judicium. Ironicè: vel interrogatoriè. 5 Sc. *inquis*. Eadem verba repetis, quibus supra usa est Venus, irrisoriè & contemtim. 6 Q. d. quid tùm postea, si abest à terra aliena. 7 Q. d. abduc Æneam tuum illùc. 8 Omnium bellorum causam in Venerem rejicit, ut quæ Paridi rapiendæ Helenæ fuerit auctor. 9 Ardeam, quæ olim multa bella gessit, & Rutulos acres *Durum à stirpe genus*, &c. ut Numanus supra 9. l. 10 Virorum. 11 Lacessis? 12 Fragiles ex se aut etiam sine inimicis perituras. 13 Evertere funditus. 14 Nos-ne id conamur? 15 An is, sc. Paris, qui raptâ Helenâ prædâque abacta Troas obnoxios fecit Græcis? Omnem culpam Trojæ dirutæ in adulterum Paridem confert. Sic apud Horat. Od. l. 3. *Ilion, Ilion, Fatalis, incestusque judex, Et mulier peregrina vertit in pulverem.* 16 Propter Græcos. 17 Propter Trojanos. 18 Hospitia. 19 Furtivo raptu Helenæ. 20 Q. d. non, sed te. 21. Amyclas nomine. 22 Paris. 23 Cùm ille raperet Helenam. 24 Nimis serò. 25 Contra nos. 26 Inania ac nihil profutura: quia ipsi Trojani peccaverunt. 27 Causam suam defendebat. 28 Indignabantur, propter certamen inter Deas. 29 Quia alii Veneri, alii Junoni assentiebantur. 30 Flatus ventorum. 31 Primum. 32 Percepta sylvis. 33 Ignota, quorum ratio non apparet. Fit enim quadam arcanâ naturæ ratione, ut fit murmur in sylvis ante ventorum flatum. 34 Significantia procellas ventorum. 35 Juppiter. 36 Loqui incipit. 37 Cœlum, id est, cœlicolæ, Continens pro contento. 38. Est. 39 Sublimis.

Tùm

Tùm [1] Zephyri [2] posuêre : [3] premit placida aequora pontus.
[4] Accipite [5] ergo, animis atque haec mea [6] figite dicta.
Quandoquidem [7] Ausonios conjungi foedere Teucris
[8] Haud licitum; nec vestra capit discordia finem:
[9] Quae [10] cuique est Fortuna hodiè, [11] quàm quisque [12] secat spem,
Tros Rutulusve [13] fuat, nullo discrimine habebo:
Seu [14] fatis Italûm [15] castra obsidione tenentur,
Sive [16] errore malo [17] Trojae [18] monitisque [19] sinistris.
Nec Rutulos [20] solvo. [21] Sua cuique exorsa laborem
Fortunamque ferent. Rex Juppiter omnibus [22] idem.
Fata [23] viam invenient: [24] Stygii per flumina [25] fratris,
Per pice [26] torrentis, [27] atrâque voragine ripas,
[28] Adnuit, & totum nutu tremefecit Olympum.
[29] Hic [30] finis fandi. Solio tùm Juppiter aureo
Surgit, [31] caelicolae [32] medium quem ad [33] limina ducunt.
[34] Intereà Rutuli portis circum omnibus instant
Sternere caede [35] viros, & [36] moenia cingere [37] flammis.
At legio [38] Aeneadûm [39] vallis [40] obsessa tenetur:
Nec spes ulla fugae. Miseri stant turribus altis
Nequidquam, & [41] rarâ muros cinxêre [42] coronâ.
Asius [43] Imbrasides, [44] Hicetaoniusque Thymoetes,

1 Venti. Species pro genere. 2 Sc. *flatus*, id est, quievère, sedati sunt. Æn. 7. *Cùm venti posuere. omnisque repentè resedit Flatus.* 3 Cohibet, ne adsurgant, aquas maris æquas & tranquillas. 4 Auribus, id est, audite. 5 Quia nulla est in vobis concordiæ via. 6 Animis vestris, id est, memoreresto. te. 7 Italos. 8 Propter odia vestra. 9 Quæcunque, sive prospera. 10 Pugnatorum, id est, cuilibet permittam suâ fortunâ uti. & neutrarum partium studia sequar. 11 Quam quisque spei suæ & sectæ viam aperit. 12 Tenet, habet. 13 Antiquè, pro *fueris*: ab antiquo verbo *Fuo*. 14 Fatali pernicie & malo exitu: sc. *non absolvo Trojanos*. 15 Ipsa nova Troja. 16 Malè & sinistrè interpretati responsa, ut Italiam peterent. 17 Trojanorum. 18 Deorum. 19 Sinistrè datis, ac malè intellectis. 20 Absolvo, libero, indemnes facio. 21 Sua cuique, Rutulo, aut Trajano, opera adferent aut cladem aut victoriam. 22 Æquus erit, & in neutrarum partium studia inclinans. 23 Perveniendi ad id, quod in fatis est, sc. ut Æneas imperet in Italia 24 Solemne & inviolatum Deorum juramentum. l. 6. 25 Plutonis. 26 Abundantes. 27 Nigrà aut obscurà. 28 Jupiter nutu se approbare, quod dixit, significavit. 29 Hoc juramentum Jovis. 30 Fuit 31 Allusum ad morem Senatorum deducentium è curià domum Coss. 32 Qui est principum locus. 33 Cœlestis throni. 34 Dùm sic Rutuli consultant. 35 Trojanos. 36 Novæ Trojæ seu castrorum. 37 Facibus ardentibus 38 Trojanorum. 39 Rutulorum. 40 Obsidetur. 41 Minimè densâ. 42 Propugnantium multitudine, in coronæ formam stante. 43 Imbrasi filius. 44 Hicetaonis filius.

Assa-

Assaracique [1] duo, & senior cum Castore [2] Thybris,
Prima acies. Hos germani [3] Sarpedonis ambo,
Et Clarus, & Haemon, Lyciâ comitantur ab [4] altâ.
Fert ingens toto conixus corpore saxum,
Haud partem exiguam montis, [5] Lyrnessius Acmon,
Nec Clytio genitore minor, nec fratre Menestheo.
[6] Hi jaculis, [7] illi certant defendere saxis,
[8] Molirique ignem, [9] nervoque aptare sagittas.
Ipse inter [10] medios, [11] Veneris justissima cura,
[12] Dardanius [13] caput, ecce, puer [13] detectus [14] honestum:
Qualis gemma micat, fulvum quae [15] dividit aurum,
Aut [16] collo decus, aut [16] capiti: vel quale [17] per artem
Inclusum buxo, aut [18] Oriciâ [19] terebintho.
Lucet ebur: [20] fusos cervix [21] cui [22] lactea crinis
Accipit, & molli [23] subnectens [24] circulus auro.
Te quoque [25] magnanimae viderunt, Ismare, gentes
[26] Volnera dirigere, & [27] calamos armare veneno.
[28] Maeoniâ [29] generose domo: ubi pinguia [30] culta
Exercentque viri, [31] Pactolosque inrigat [32] auro.
Adfuit & Mnestheus, [33] quem pulsi [34] pristina Turni
Aggere moerorum sublimem gloria [35] tollit;
Et [36] Capys: [37] hinc nomen [38] Campanae ducitur [38] urbi.
[39] Illi inter sese duri certamina belli
[40] Contulerant: mediâ [41] Aeneas freta nocte secabat.

1 Major & minor. 2 Sc. *stabant.* 3 Regis Lyciæ, qui Troianis venerat auxilio. 4 Nobili ac sublimi. 5 Ex Lyrneso, urbe Phrygiæ, oriundus 6 Troiani. 7 Itali. 8 Cum mole ejicere ignem è phalaricis 9 Arcui nervis obducto. 10 Troianos. 11 Quia scivit illi regnum deberi. 12 Ascanius. 13 Sine galeâ. Respicit autem ad Julium Cæsarem, qui nudo capite sæpè cum hoste conflixit. 14 Pulchrum, & præ se ferens honestatem. 15 Auro sc. inclusa, circumdata, *vel*, quæ est in medio annuli aurei: ut 1. Æn. *aut ubi flavo Argentum Pariusve lapis circumdatur auro.* 16 Monile, aut corona. 17 Artificiosè 18 In Orico, Epiri urbe maritimâ, nascente. 19 Arbore nigrâ, ex quâ destillat laudatissimum resinæ genus, quam *Terebinthinam* Latini vocant. 20 Diffusos 21 Ascanio, id est, ad cujus decorum. 22 Lactei coloris. 23 Capillos. 24 Redimiculum capitis. 25 Italæ. 26 Tela, quibus directis, vulnerasti multos. 27 Mittentem arundines, id est, leves sagittas veneno illitas: ut vel levi ictu interimant. 28 Lydiâ: unde Tyrrheni originem traxerunt. 29 O Ismare, alti & magni generis. 30 Arva colunt 31 Lydiæ fluvius 32 Aureis fluctibus. 33 Cujus hortatu & virtute pulsus castris Turnus lib. 9. 34 Pridiè ejus diei parta. 35 Extollit. 36 Adfuit. 37 Ab hoc 38 Capuæ 39 Rutuli & Itali 40 Commiscuerant. 41 Redit ad Æneam, quem ad finem l. 8. dixit in Etruriam ad Tarchontem esse profectum.

Namque ab Euandro [1] castris [2] ingressus Etruscis,
[3] Regem adit, & regi memorat [4] nomenque [5] genusque;
Quidve petat, quidve ipse [6] ferat, [7] Mezentius arma
[8] Quae sibi conciliet, violentaque pectora Turni,
Edocet: [9] humanis quae sit fiducia rebus
Admonet; [10] inmiscetque preces. Haud fit mora; [11] Tarchon
Jungit opes, foedusque ferit: tùm [12] libera fati
Classem conscendit jussis [13] gens Lydia Divûm,
Externo commissa [14] duci. [15] Aeneïa puppis
[16] Prima tenet, [17] rostro [18] Phrygios subjuncta leones;
[19] Imminet Ida super, [20] profugis gratissima Teucris.
[21] Hic magnus sedet Aeneas, secumque volutat
Eventus belli varios: [22] Pallasque sinistro
Adfixus lateri jam quaerit [23] sidera, opacae
Noctis iter, [24] jam [25] quae [26] passus terrâque marique.
[27] Pandite nunc Helicona, [28] Deae, [29] cantusque movete;
Quae manus intereà [30] Tuscis comitetur ab oris
Aenean, armetque rates, pelagoque vehatur.
[31] Massicus [32] aeratâ [33] princeps secat aequora [34] tigri:
Sub [35] quo mille [36] manus juvenum, qui [37] moenia Clusi,
Quique [38] urbem liquêre Cosas: quis [39] tela, sagittae,

1 In castra Etruscorum. Græca constructio. 2 Ingressus est Æneas. 3 Tarchonta. lib. 8. 4 Suum. 5 Significans se nobilem 6 Adferat. 7 Sævissimus Etruscorum rex, & ab eis propter sævam tyrannidem expulsus 8 Qualia, nempe potentissima Latini & Turni regum auxilia. 9 Fragilem esse humanam conditionem; cùm etiam justi ab impiis opprimi soleant, nisi viriliter resistant. 10 Et simul precatur, ut in commune consulant. 11 Etruscorum rex. 12 Absolutâ religione interdicti aruspicis Etrusci, ne militarent sub Etruscis auspiciis, sed *externos adoptarent duces.* lib. 8. 13 Hetrusci ex Lydia orti; suprà lib. 8. & 9 14 Æneæ. 15 In quâ Æneas vehebatur. 16 Prætoria sc. & regia, quæ flammas noctu cæteris præfert; *vel* tenet prima loca, seu primas partes in navigando. 17 In rostro. 18 Qui erant insignia Phrygum. 19 In puppi effigiata erat Ida. sylva Phrygiæ, ut imminere videatur desuper, quæ suppeditaverat materiam classi Æneæ. 20 Quia illùc convenerant. 21 In hac puppi. 22 Filius Evandri. 23 Nomina & naturam syderum, quæ apparebant in nocte opacâ. 24 Et quærit aliquando. 25 Mala & adversa. 26 Æneas passus sit. 27 Aperite nobis novum catalogum eorum, qui Æneam ex Etruria ad bellum sint secuti, contexturus; iterat invocationem ad Musas. 28 O Musæ 29 Et excitate carmina rerum occultarum. 30 Ab Etruria. 31 Rex Clusinorum. 32 Ære rostratâ. 33 Suorum. 34 Navi, cui nomen ab insigni Tigridis. 35 Massico. 36 Multitudo erat. 37 Urbem Etruriæ Clusium, Porsenæ posteà regiam. 38 Etruriæ, cui subjacet. Herculis portus. 39 Erant.

[1] Corytique leves [2] humeris, & [3] letifer arcus.
[4] Unà [5] torvus Abas. Huic totum insignibus armis
[6] Agmen, & aurato fulgebat [7] Apolline puppis.
Sexcentos illi dederat [8] Populonia [9] mater
[10] Expertos belli juvenes: ast Ilva trecentos
[11] Insula, [12] inexhaustis Chalybum [13] generosa metallis.
Tertius, ille hominum [14] divûmque interpres Asylas,
[15] Cui [16] pecudum fibrae, caeli cui sidera [17] parent,
Et linguae volucrum, & [18] praesagi fulminis ignes,
[19] Mille [20] rapit [21] densos acie, atque [22] horrentibus hastis.
[23] Hos [24] parêre jubent Alpheae ab origine [25] Pisae:
Urbs Etrusca [26] solo. Sequitur pulcherrimus Astur,
Astur [27] equo fidens, & [28] versicoloribus armis.
[29] Tercentum adjiciunt, ([30] mens omnibus una sequendi)
Qui [31] Caerete domo, qui sunt [32] Minionis in arvis,
Et [33] Pyrgi veteres, [34] intempestaeque [35] Graviscae.
Non ego te, [36] Ligurum ductor fortissime [37] bello,
[38] Transierim, Cinyra, & [39] paucis comitate Cupavo,
[40] Cujus olorinae surgunt de vertice pennae:
[41] Crimen [42] amor [43] vestrum, [44] formaeque insigne
[44] paternae.
Namque ferunt, luctu Cycnum Phaëthontis amati,

1 Pharetræ, sive sagittarum thecæ. 2 Ab humeris dependentes. 3 Mortem adferre inimicis solitus. 4 Incedebat. 5 Torvus vultu in hostem. 6 Erat. 7 Simulacro Apollinis. 8 Civitas Thusciæ. 9 Patria: ut, *quem mater Aricia misit*. 7. I. 10 Peritos. 11 Adjacens Thusciæ. 12 Nunquam exhausta è fodinis suis, quin supersit semper quod exhaurias. 13 Nobilitata & clara. 14 Quorum oracula interpretatus est. 15 Asylæ De Heleno lib. 3. *qui numina Phœbi, Qui tripodas, Clarii lauros, qui sidera sentis, Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ.* 16 Venæ jecoris ovium. 17 Peritissime agnoscuntur, id est, qui peritissimus est aruspex, & astrologus & augur. 18 Sagacis, portendentis futura, id est, portentorum optimus interpres. 19 Juvenes aut viros. 20 Raptim ducit. 21 Agminatim incedentes. 22 Asperis, & horrorem incutientibus. 23 Mille. 24 Duci suo Asylæ. 25 Urbs Etruriæ, quæ traxit originem & denominationem à Pisis opp. juxta Alpheum Arcadiæ fl. 26 Situ & loco. 27 Equitandi peritissimus, ἱππόδαμος. 28 Variè depictis. 29 Trecenti viri adjungunt se Asturi. 30 Voluntas erat. 31 Ex urbe Thuscâ Cere seu Cærete, Agylla, lib. 8. 32 Etruriæ fl. 33 Parvum oppidum in Thusciâ ab antiquis temporibus Etruscorum piraticâ nobile. 34 Pestiferæ, quasi sine temperie. 35 Sic dictæ, quòd gravem aërem sustinerent. 36 Populorum Italiæ. 37 In bello. 38 Nolim præteriisse. 39 *Qui pauci numero, sed bello vivida virtus.* 5. Æn. 40 Cycni filius. qui cristas ex olorinis plumis in galeâ gestabat. 41 Est. Dicit causam, quare ferret pennas oloris. 42 Quia nimium inter vos amatis. 43 O Cygne & Phaëton. 44 Ex formâ paternâ sumptum, seu patris in cygnum mutati. Ovid 2. Met. Erat autem Cygnus rex Ligurum, in Musicis eximius.

Populeas inter frondis, umbramque [1] ſororum,
Dum canit, & [2] maeſtum [3] Muſâ ſolatur amorem,
[4] Canentem [5] molli plumâ [6] duxiſſe ſenectam;
[7] Linquentem terras, & ſidera voce ſequentem.
[8] Filius, [9] aequales [10] comitatus claſſe catervas,
Ingentem remis [11] Centaurum promovet: ille
[12] Inſtat aquae, ſaxumque undis inmane minatur
Arduus, & longâ ſulcat maria alta carinâ.
Ille etiam [13] patriis agmen [14] ciet Ocnus ab oris,
[15] Fatidicae [16] Mantûs, & [17] Tuſci filius amnis:
[18] Qui muros matriſque dedit tibi, Mantua, nomen;
Mantua dives [19] avis. Sed [20] non genus omnibus unum.
[21] Gens illi triplex, populi ſub gente quaterni:
[22] Ipſa caput [23] populis: [24] Tuſco de ſanguine [25] vires.
[26] Hinc quoque quingentos [27] in ſe Mezentius armat,
Quos [28] patre Benaco velatus arundine glauca
[29] Mincius [30] infeſtâ ducebat in aequora [31] pinu.
[32] It [33] gravis Auletes, [34] centenâque arbore fluctus
Verberat [35] adſurgens: [36] ſpumant vada [37] marmore verſo.
[38] Hunc vehit inmanis [39] Triton, & caerula [40] conchâ
Exterrens freta: [41] cui laterum tenus [42] hiſpida nanti
Frons [43] hominem praefert, in [44] priſtin deſinit alvus;

1 Arborum in quas ſorores Phaëtontis mutatæ dicuntur. 2 Qui cauſa mœſtitiæ erat. 3 Cantu ſuo. 4 Caneſcentem. 5 Qualem cygni aut olores habent. 6 Traduxiſſe. 7 Subvolantem, & cum cantu ſonoro cœlum petentem, *vel*, in ſidera relatum, ut videmus in Sphærâ. 8 Cygni, ſc. Cupavo. 9 Socias, virtute & cultu æquales, *vel*, diſtributas per proportionem navium. 10 Habens in comitatu. 11 Navem cui nomen ab inſigni Centauri; qui in prora effigiatus, ſaxum ingens projecturus in mare videbatur. 12 Inſtanter incumbit. 13 Patriæ ſuæ, id eſt, Etruſcis. 14 Excitat. 15 Vaticinantis. 16 *Manto* filia fuit Tireſiæ vatis, & mater Ocni. 17 Tibris. 18 Ocnus. 19 Majoribus, ædificatoribus. 20 Fuit. 21 Mantua, urbs Tuſciæ, tres habuit tribus, & in ſingulis tribubus fuerunt quatuor curiæ. 22 Mantua fuit. 23 Illis ter quaternis, id eſt, omnes illi populi in Mantua progeniti ſunt. 24 Ex eo illi duodecim populi robur & autoritatem traxerunt. 25 Erant. 26 Ex his populis Mantuanis. 27 In odium & vindictam ſua in arma compellit Mezentius, ſub Ocno duce. 28 Habens originem ſive profluens ex lacu Benaco 29 Fluvius juxta Mantuam fluens. Erat & puppis hujus inſigne. 30 Vim hoſtibus inferente. 31 Navi ex pinu factâ. 32 Progreditur. 33 Infeſtus Mezentio, fortis & militaris. 34 Centum remis. 35 Deſuper incumbens. 36 Propter ictus violentos. 37 Mari inverſo palmulis remorum. 38 Auleten. 39 Navis, cui inſigne Triton. 40 Vehit hunc. 41 Navi aut conchæ. 42 Piloſa. 43 Formam humanam. 44 Piſcem marinum longiſſimum, atque anguſti corporis.

Spu-

Spumea [1] semifero sub pectore murmurat unda;
Tot lecti [2] proceres [3] ter denis navibus ibant
[4] Subsidio [5] Trojae, & campos [6] salis [7] aere secabant.
Jamque [8] dies [9] caelo concesserat: [10] almaque curru
[11] Noctivago [12] Phoebe medium pulsabat Olympum:
Aeneas ([13] neque enim membris dat cura quietem)
[14] Ipse [15] sedens [16] clavumque [14] regit [17] velisque ministrat.
Atque [18] illi medio in [19] spatio [20] chorus, ecce, suarum
Occurrit comitum: [21] Nymphae (quas alma [22] Cybele
[23] Numen habere maris, Nymphasque [24] è navibus esse
Jusserat) [25] innabant pariter, fluctusque [26] secabant,
Quot prius aeratae steterant ad [27] litora prorae.
Adgnoscunt longè [28] regem, [29] lustrantque choreis.
[30] Quarum, quae [31] fandi doctissima, [32] Cymodocea
[33] Ponè sequens dextrâ [34] puppim tenet, ipsaque dorso
Eminet, ac laevâ [35] tacitis [36] subremigat undis.
Tùm sic [37] ignarum adloquitur. Vigilasne, Deûm [38] gens,
Aenea? vigila, & [39] velis inmitte rudentes.
Nos [40] sumus Idaeae [41] sacro de [42] vertice pinus,
[43] Nunc pelagi Nymphae, [44] classis tua. [45] Perfidus ut nos
Praecipites ferro [45] Rutulus flammâque premebat;

1 Cujus facies præcipuè humana erat, sed cætera in piscem desinebant. 2 Primores. 3 Triginta. 4 Ad auxilium. 5 Novæ, id est, Æneæ & Trojanorum. 6 Maris, id est, aquas marinas. 7 Navibus rostris navium ære munitis. 8 Dies prior, qui Romanis absolvebatur meridie, id est, nocte mediâ. 9 Ab hemisphærio nostro discesserat. 10 Rerum altrix, quæ cum ejus incremento crescunt. 11 Per noctem vagari solito: erat ergo medium noctis. 12 Luna ascenderat ad medium usque cœli. 13 Quia præ curâ dormire non potest. 14 Sic & l. 5. Amisso Palinuro *ipse ratem nocturnis rexit in undis.* 15 Ad gubernaculum. 16 Gubernaculum dirigit. 17 Ministrum se præbet velis 18 Æneæ. 19 Cursus sui. 21 Multitudo concedentium suarum Nympharum, ex navibus, quas à Troja eduxerat, in totidem Nymphas maris mutatarum: supra lib. 9. 21 Quæ erant Nymphæ. 22 Mater Deorum. 23 Divinam potestatem. 24 Versas è navibus, id est, quæ priùs fuerant naves. 25 Illæ occurrentes 26 Pectore suo. 27 Ripas Tiberis 28 Regem suum Æneam. 29 Circumeunt natatu. 30 Ea. 31 Erat eloquentissima. 32 A *fluctuum receptu* dicta. 33 A tergo, 34 Æneæ. 35 Nulla vi agitatis. 36 More remigantis natat. 37 Rerum, quæ in castris, & navium ab incendio liberatarum, atque in Nymphas transformatarum. 38 Progenies. 39 Pande totos sinus velorum & propera. 40 Quæ fuimus olim. 41 Matri Deorum. 42 Idæ. 43 Sumus. 44 Quæ fuimus. 45 Turnus, qui post fœdus Latini cum Æneâ, pacem rupit, & bellum excitavit.

Rupi-

Rupimus [1] invitae tua [2] vincula, teque per aequor
Quaerimus. Hanc [3] genetrix * faciem [4] miserata * refecit,
Et dedit esse deas, [5] aevumque agitare sub undis.
At puer Ascanius muro fossisque [6] tenetur
[7] Tela inter media atque horrentis [8] Marte Latinos.
Jam loca [9] jussa tenent forti permixtus [10] Etrusco
[11] Arcas eques. Medias [12] illis opponere turmas,
Ne castris jungant, [13] certa est sententia Turno.
[14] Surge age, & Aurorâ socios veniente vocari
Primus in arma jube, & clipeum cape: quem dedit ipse
[15] Invictum [16] Ignipotens, atque [17] oras ambiit auro.
[18] Crastina lux, mea si non [19] inrita dicta putâris,
Ingentes [20] Rutulae spectabit [20] caedis acervos.
[21] Dixerat: & dextrâ discedens inpulit altam,
[22] Haud ignara modi, puppim. Fugit [23] illa per undas
[24] Ocior & jaculo, & ventos [25] aequante sagittâ.
Inde [26] aliae [27] celerant [28] cursus. Stupet [29] inscius ipse
Tros [30] Anchisiades: animos tamen [31] omine [32] tollit.
Tùm breviter [33] supera aspectans convexa precatur:
Alma parens [34] Idaea Deûm, cui [35] Dindyma cordi,
[36] Turrigeraeque urbes, [37] bijugique [38] ad frena leones;
[39] Tu mihi nunc pugnae [40] princeps, tu ritè [41] propinques

1 Q. d. Maluissemus tibi servire, quàm in Nymphas mutari, si per vim Rutulorum licuisset. 2 Retinacula. 3 Mater Deorum Cybele * Transformavit nos. 4 Conditionem nostram. 5 Longissimum tempus. 6 Protegitur. 7 Hostium 8 Bello. 9 Quæ jussisti ut caperentur ab iis. 10 Militi. 11 Auxilia equitum ex Arcadia profectorum, aut Euandri. 12 Equitibus venientibus. 13 Decrevit Turnus. 14 Exhortatio ad arma suscipienda. 15 Invincibilem. 16 Vulcanus. 8. Æn. 17 Extremitates clypei. 18 Dies crastinus. 19 Frivola & inania. 20 Cadaverum Rutulorum occisorum. 21 Cymodocea Nympha. 22 Perita modi impellendi, ut quæ ipsa fuerat navis 23 Navis. 24 Velociùs. Hyberbole. 25 Velocitate volatus. 26 Nymphæ. 27 Celeriter peragunt. 28 Navium. 29 Ignarus undè tanta esset celeritas. 30 Anchisæ filius Æneas. 31 Tali cursu prospero viso & audito. 32 Extollit. 33 Cœlestia 34 Quæ in Ida, monte Phrygiæ, præcipuè coleris. 35 Mons Phrygiæ sacer Cybelæ. 36 Turritæ. Cybele, quæ eadem cum Vestâ & Terra, *turrita* incedere dicitur, propter turritas urbes quas gerit. vel, *Quod primis turres urbibus illa dedit.* 37 Bini ad jugum currus tui nexi. Alludit ad fabulam, quâ dicitur Cybele Hippomenem & Atalantam, in leones commutatos, currui suo subjugasse. Vide Ovid. 10. Met. 38 Domiti. Nam, quæ animalia frænos recipiunt, domita sunt. 39 Sis. 40 Præses. 41 Propiùs advenire facias portentum hoc.

Augu-

Augurium,[1] Phrygibusque adsis pede,diva,[2] secundò.
[3] Tantum [4] effatus: & intereà [5] revoluta ruebat
Matura jam luce dies, noctemque fugarat.
Principio sociis [6] edicit, [7] signa sequantur,
Atque animos [8] aptent armis, pugnaeque parent se.
Jamque [9] in conspectu Teucros habet; & sua castra,
Stans celsâ in puppi: [10] clipeum cùm deinde sinistrâ
Extulit [11] ardentem. Clamorem ad sidera [12] tollunt
Dardanidae è muris. [13] Spes [14] addita suscitat [15] iras.
Tela manu jaciunt: [16] quales sub nubibus atris
[17] Strymoniae dant [18] signa [19] grues, atque aethera tranant
Cum sonitu, [20] fugiuntque notos clamore [21] secundo.
At [22] Rutulo Regi ducibusque [23] ea mira [24] videri
Ausoniis; donec versas ad litora [25] puppes
Respiciunt, totumque [26] adlabi [27] classibus aequor.
[28] Ardet [29] apex capiti, [30] cristisque [31] à vertice flamma
Funditur, & [32] vastos [33] umbo vomit aureus ignes:
Non secùs, [34] ac liquidâ si quando nocte [35] cometae
[36] Sanguinei [37] lugubre rubent, aut [38] Sirius ardor:
Ille sitim morbosque [39] ferens mortalibus [40] aegris
Nascitur, & [41] laevo contristat lumine [42] caelum.
Haud [43] tamen audaci Turno fiducia [44] cessit
Litora [45] praecipere, & [46] venientis pellere terra.
[[47] Ultrò animos [48] tollit dictis, atque [49] increpat ultrò:]

1 Tui cultoribus. 2 Favorabili. 3 Id solùm. 4 Æneas. 5 Rediens per revolutionem. 6 Æneas manifestè præcipit. 7 Vexilla. 8 Irritent ad arma. 9 Ut possit castra sua conspicere. & a suis conspici. 10 A Vulcano factum. 11 Radiantem. 12 Cognito Æneâ. 13 Victoriæ, viso rege. 14 Quæ accesserat. 15 Animositatem, qualis est in iratis. 16 Vide Macrob. Sat. l. 5. c. 10. 17 Thraciæ. *Strymon* enim Thraciæ fluvius est. Species pro genere 18 Avolatus, id est, cum quali clamore avolant. 19 Nam gruum in aëre clangor prognosticum est ingruentis tempestatis. 20 Redeuntes sc. à Nilo ad suum Strymona Thraciæ fl. 21 Læto, & ominis boni. 22 Turno. 23 Signa lætitiæ. 24 Videbantur. 25 Æneæ & sociorum ejus. 26 Ad littora. 27 Cum navibus ipsis. 28 Resplendet in capite ejus. 29 Summitas galeæ Æneæ. 30 Sc. à. 31 Desuper 32 Valdè amplos. 33 Curvatura clypei. 34 Humida & sublucida. 35 Ignes vomunt. 36 Sanguinei coloris & sanguinis effusionem portendentes. 37 Lugubriter. 38 Illius stellæ ardentis. Sirius est stella in ore Canis majoris, pestifer, & morbos adferens *Jam rapidus torrens sitientes Sirius agros Ardebat cœlo.* Georg. 4. 39 Adferens. 40 Miseris. 41 Infelici & tristi. 42 Aërem. 43 Licet sic animatos videret in castris & accedentes è navibus. 44 Discessit, amota est. 45 Ante capiendi. 46 Ad eam Etruscos. 47 Insuper. 48 Erigit, effert. 49 Cum increpatione cohortatur.

Quod votis optaſtis, adeſt, [1] perfringere dextra:
[2] In manibus Mars ipſe, viri. Nunc conjugis eſto
[3] Quiſque ſuae [4] tectique memor: nunc magna [5] referto
Facta [6] patrum, laudes. [7] Ultrò occurramus ad [8] undam,
Dùm [9] trepidi, [10] egreſſisque [11] labant veſtigia prima.
[12] Audentis Fortuna juvat.
Haec ait, & ſecum [13] verſat, quos ducere [14] contrà,
Vel quibus obſeſſos poſſit concredere [15] muros.
[16] Intereà Aeneas ſocios de puppibus altis
[17] Pontibus exponit: multi [18] ſervare recurſus
Languentis pelagi, & [19] brevibus ſe credere [20] ſaltu:
Per [21] remos [22] alii. Speculatus litora [23] Tarchon,
[24] Quà vada non [25] ſpirant, nec [26] fracta [27] remurmurat unda,
Sed mare [28] inoffenſum creſcenti [29] adlabitur aeſtu;
[30] Advertit ſubitò proras, ſociosque precatur:
Nunc, ô [31] lecta manus, validis incumbite remis;
[32] Tollite, [33] ferte rates; [34] inimicam findite [35] roſtris
Hanc terram, ſulcumque ſibi [36] premat ipſa [37] carina.
Frangere nec tali [38] puppim [39] ſtatione recuſo;
Arreptâ tellure ſemel. Quae talia poſtquam
Effatus Tarchon, ſocii conſurgere [40] tonſis,
[41] Spumantisque rates arvis inferre Latinis:
Donec [42] roſtra tenent [43] ſiccum, & [44] ſedêre carinae
Omnes [45] innocuae. Sed [46] non puppis tua, Tarchon.

1 Hoſtem conterere. 2 Poteſtas pugnandi eſt in promptu: nam præſentes jam ſunt hoſtes. 3 Veſtrum. 4 Domus. 5 Quiſque facito ut repræſentet. 6 Majorum ſuorum. 7 Priuſquàm nos invadant. 8 Tiberis. 9 Sunt. 10 E navi egredientibus 11 Titubant & vacillant. 12 Sic Ennius: *Fortibus eſt Fortuna viris data.* Vide Macrob. Sat. l. 6. c. 1. 13 Cogitat. 14 Adventantes hoſtes. 15 Caſtrorum, id eſt, quos relinquat in obſidione. 16 Dum hæc ageret Turnus. 17 Per ſcalas navium. 18 Obſervabant tranquilli maris refluxum. 19 Vadis pelagi 20 Saliendo in ea. 21 Auxilio remorum projectorum è navi ad modum ponticulorum *vel* ſcapharum. 22 Credebant ſe brevibus. 23 Etruſcorum rex. 24 Quà ſperabat profundum eſſe mare. *ſpirant*, id eſt, quà vada non movent aquas. 25 Timet. 26 Nimio impetu. 27 Vehementem ſonum edit, id eſt, ubi neque defectus, neque nimia vis eſt aquarum. 28 Non impeditum, *vel* non offendens. 29 Ad litus. 30 Applicat. 31 Multitudo armatorum electa. 32 Erigite. 33 Transferte ad litus. 34 Indignatione & odio in Mezentium & Italos. 35 Navium. 36 Premendo faciat. 37 Venter navis. 38 Al. *puppes.* 39 Portu. 40 Remis. Al *tranſtris.* 41 Spumis aquarum reſperſas. 42 Anteriores partes prorarum. 43 Sc. *litus.* 44 Super fundum. 45 Sine noxâ ſive nocumento. 46 Sedit innocua.

Namque inflicta vadis [1] dorso dùm pendet [2] iniquo,
[3] Anceps sustentata diu, [4] fluctusque fatigat,
[5] Solvitur, atque viros mediis exponit in undis:
Fragmina remorum quos & [6] fluitantia [7] transtra
Inpediunt, retrahitque [8] pedem simul unda relabens.
Nec Turnum [9] segnis retinet mora: sed [10] rapit acer
Totam aciem in Teucros, & [11] contrà in litore [12] sistit.
[13] Signa [14] canunt. Primus turmas invasit [15] agrestes
Aeneas, [16] omen pugnae; stravitque Latinos,
[17] Occiso Therone, virûm qui maximus [18] ultro
Aenean [19] petit. [20] Huic gladio perque aerea suta,
Per tunicam [21] squalentem auro, [22] latus haurit apertum,
Indè Lichan ferit, [23] exsectum jam matre peremtâ,
Et [24] tibi, Phoebe, [25] sacrum; [26] casus evadere [26] ferri
Quod licuit [27] parvo. Nec [28] longè Cissea [29] durum,
[30] Inmanemque Gyan, sternentes [31] agmina [32] clavâ,
Dejecit leto: nihil illos [33] Herculis arma,
Nec validae juvêre manus, [34] genitorque Melampus,
Alcidae comes, [35] usque gravis cùm terra [36] labores
[37] Praebuit. Ecce Pharo, voces dùm [38] jactat [39] inertis,
[40] Intorquens jaculum [41] clamanti [42] sistit [43] in ore.
Tu quoque, flaventem primâ lanugine malas
Dùm sequeris [44] Clytium [45] infelix nova [46] gaudia, Cydon;
[47] Dardaniâ stratus dextrâ, [48] securus amorum,

1 Scopuli. 2 Nimis alto. 3 Vacillans. 4 Dùm eorum impetus sustinet. 5 Frangitur. 6 Per aquas. 7 Summa tabulata navium. 8 Lapsantes. 9 Quæ segnes facere ac segnibus esse solet. 10 Celeriter adducit. 11 Ex adverso. 12 Exercitum statuit. 13 Ineundi prælii. 14 Cornicines & tubicines canendo faciunt. 15 Agricolarum. 16 Portendens indigenas superandos, cùm agrestes superentur 17 Enumerat eos, qui manibus Æneæ in primo conflictu concidêre. 18 Non lacessitus. 19 Aggreditur. 20 Theroni. 21 Auro contextam in speciem squammarum. 22 Sanguinem & spiritum a latere confosso elicit. 23 Per sectionem exemptum. 24 Qui prodeunt exsecti ex matris utero, Phœbo, ut medicorum præsidi, sacri sunt. Hinc Æsculapius Phœbi filius. 25 Consecratum. 26 Necem per ferrum, quam nunc incurrit senior. 27 Cùm adhùc in utero matris esset. 28 Ab iis jam dictis. 29 Fortem. 30 Ingentem & ferocem. 31 Trojanorum & Etruscorum. 32 Baculo nodato, quali usus est Hercules. 33 Quibus Hercules ubique victor usus erat, ut clava. 34 Eorum. 35 Semper. 36 Monstra, virtutis exercendæ segetem & materiam. 37 Herculi. 38 Jactanter effutit. 39 Frivolas & sine sale. 40 Æneas. 41 Pharoni. 42 Statuit ipsum. 43 Cùm jam esset in ore; alioqui dicendum esset *in os*. 44 Puerum, quem turpiter amabat. 45 Amore perdito. 46 Novas amorum voluptates. 47 Æneæ Trojani. 48 Privatus, secretusque ab amorum curâ.

[1] Qui juvenum tibi ſemper erant, miſerande, jaceres:
Ni fratrum ſtipata cohors foret obvia, Phorci
Progenies, ſeptem numero, ſeptenaque tela
[2] Conjiciunt. Partim [3] galeâ clipeoque [4] reſultant
[5] Inrita, deflexit partim [6] ſtringentia [7] corpus
Alma Venus. [8] Fidum Aeneas adfatur Achaten:
[9] Suggere tela mihi, (non [10] ullum dextera fruſtra
Torſerit in Rutulos) [11] ſteterunt quae in corpore Grajûm
[12] Iliacis campis. Tùm magnam corripit haſtam,
Et [13] jacit. Illa volans clipei transverberat aera
Maeonis, & [14] thoraca ſimul cum pectore rumpit.
[15] Huic [16] frater [17] ſubit Alcanor, fratremque ruentem
Suſtentat dextrâ: trajecto [18] miſſa lacerto
[19] Protinùs haſta [20] fugit, ſervatque cruenta [21] tenorem:
Dexteraque ex humero [22] nervis [23] moribunda pependit.
Tùm Numitor, jaculo fratris de corpore rapto,
Aeneam petiit: ſed non & [24] figere contrà
Eſt licitum, magnique [25] femur perſtrinxit Achatae.
Hîc [26] Curibus, fidens [27] primaevo corpore, Clauſus
Advenit, & [28] rigidâ [29] Dryopen ferit eminùs haſtâ,
Sub [30] mentum [31] graviter preſſâ, pariterque [32] loquentis
Vocem animamque [33] rapit [34] trajecto gutture: at [35] ille
[36] Fronte [37] ferit terram, & craſſum vomit ore cruorem.
Tris quoq; [38] Threïcios, [39] Boreae de gente ſupremâ,
Et tris, quos Idas pater & [40] patria [41] Iſmara [42] mittit,
[43] Per varios [44] ſternit caſus. Accurrit Halaeſus,
[45] Auruncaeque manus: [46] ſubit & Neptunia proles,
[47] Inſignis [48] Meſſapus equis: [49] expellere [50] tendunt

1 Amores. 2 Uno impetu: quia ſinguli ſingula. 3 Æneæ. 4 Tela retrò ſaliunt. 5 Sc. *effecta*. 6 Leviter contingentia. 7 Æneæ. 8 Arcigerum. 9 Subminiſtra. 10 Telum eorum. 11 Idomeneus. Il. 13. Αχλαμμένων ἀποκίνυμαι. 12. Sc. *in*. 13 Eam. 14 Munimentum pectoris. 15 Mæoni. 16 Ejus. 17 Succurrit. 18 Ab Æneà. 19 Continuò. 20 Propellitur. 21 Currendi modum. 22 Per nervos. 23 Jam jam moritura. 24 In corpus Æneæ. 25 Coxam leviter vulneravit. 26 Sabinis, quos è Curibus, oppido Sabinorum, eduxerat. Al. *viribus*. 27 Exiſtens in primo flore ætatis. 28 Durà & difficulter flexibili. 29 Rutulum. 30 Dryopis. 31 Violenter impreſſâ. 32 Dryopis. 33 Aufert. 34 Transfixo. 35 Dryopis. 36 Ο δὲ χθόνα τύπτε μετώπῳ Od. 21. 37 Concutit. 38 Thracios viros 39 Thraciam perflantis, id eſt, ab extremo Septentrione 40 Illorum. 41 Thraciæ mons & urbs. 42 In auxilium. 43 Vario eventu & vario genere mortis. 44 Clauſus. 45 Auruncorum, qui ſunt antiquiſſimi Italiæ populi. 46 Subſequitur in auxilium veniens. 47 Inſigniter inſtructus. 48 *At Meſſapus equûm domitor, Neptunia proles, Quem neque fas igni cuiquam, nec ſternere ferro* l. 7. 49 Adverſarios ſuos. 50 Contendunt aliquando unius partis, aliquando alterius partis.

Nunc hi, nunc illi: certatur [1] limine in ipso
Ausoniae. [2] Magno discordes aethere venti
Proelia ceu [3] tollunt, animis & viribus [4] aequis.
[5] Non ipsi inter se, non nubila, non [6] mare cedunt:
[7] Anceps [8] pugna diu: stant [9] obnixi [10] omnia [11] contra.
Haud aliter Trojanae acies aciesque Latinae
[12] Concurrunt: [13] haeret pede pes, densusque viro vir.
[14] At parte ex alia, qua saxa [15] rotantia latè
Inpulerat [16] torrens, [17] arbustaque diruta [18] ripis,
Arcadas, [19] insuetos acies inferre pedestris,
Ut vidit [20] Pallas [21] Latio dare terga sequaci,
[22] Aspera [23] quis natura loci dimittere quando
Suasit equos; [24] unum quod rebus restat egenis,
Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris:
Quò fugitis, socii? [25] per vos, & fortia [26] facta,
Per [27] ducis Euandri [28] nomen, [29] devictaque bella,
Spemque [30] meam, [31] patriae [32] quae nunc subit [33] aemula laudi,
[34] Fidite ne pedibus. Ferro [35] rumpenda per [36] hostis
Est via, qua [37] globus ille virûm [38] densissimus urguet:
Hâc vos, & [39] Pallanta [40] ducem patria [41] alta reposcit.
Numina nulla [42] premunt: [43] mortali urguemur ab hoste
Mortales: totidem nobis animaeque [44] manusque.

1 Littore & ingressu Italiæ. 2 Spatioso aëre. Ὡς δ' εὖρός τε, νότος τ' ἐριδαίνετον, &c. Il. 16. 3 Erigunt. 4 Æqualibus. 5 Ipsi venti non cedunt alter alteri. 6 Aqua maris. 7 Incertæ victoriæ. 8 Committitur. 9 Ventis obnitentes. 10 Elementa. 11 Ex adversâ parte. 12 Contra stant. Φράξαντες δόρυ δουρί, σάκος σάκεϊ προθελύμνῳ, Ἀσπὶς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ. Il. 16. 13 Pes unius adversarii conjungitur pedi. 14 Omisso Æneâ, narrat ea, quæ ab Arcadibus in diversâ campi parte sint fortiter gesta. 15 Obvoluta. 16 Amnis impetuosus. 17 Erant. 18 In aut cum. 19 Non solitos pedestri prælio certare. 20 Filius Euandri. 21 Latinis insequentibus. 22 Quia inaccessibilis videbatur, id est, cùm non possent per loca, saxis & arbustis impedita, equos agere, ac proinde deberent descendere ab equis, & pedestres certare. 23 Quibus Arcadibus. 24 Fuga sc. quæ in rebus extremis sola salus, ultimum perfugium: vel sic: accendit animositatem eorum aliquando precibus, & aliquando increpationibus, quæ una & sola res reliqua est rebus consilio & ope egentibus. 25 Obsecro. 26 Vestra in aliis præliis. 27 Qui vos duxit. 28 Famam & gloriam 29 Finita, cum victoria gesta. 30 Quæ est de me, *vel*, quam habeo de vobis. 31 Paternæ, id est, patris mei Euandri. 32 Spes mea. 33 Imitatrix. 34 Nolite spem in fuga collocare. 35 Aperienda. 36 Medios. 37 Cœtus 38 Frequentissimus. 39 Me, id est, patria hoc petit a nobis, ut, victis ac cæsis hostibus revertamur. 40 Vestrum. 41 Nobilis. 42 Opprimunt nos. 43 Qui potest mori, uti nos 44 Sunt.

Ecce

Ecce, maris magna claudit nos [1] objice pontus:
[2] Deest jam terra fugae. Pelagus Trojamne petemus?
Haec [3] ait, & medius densos prorumpit in hostis.
Obvius [4] huic [5] primùm, fatis adductus [6] iniquis,
Fit [7] Lagus: [8] hunc, [9] magno vellit dùm pondere saxum;
[10] Intorto [11] figit telo, discrimina costis
Per medium quà spina dedit: hastamque receptat
Ossibus haerentem. [12] Quem non super occupat Hisbo,
Ille quidem [13] hoc sperans: nam Pallas [14] antè ruentem,
Dùm furit incautum crudeli morte [15] sodalis,
[16] Excipit, atque ensem [17] tumido in pulmone recondit.
[18] Hinc [19] Sthenelum [20] petit, & [21] Rhoeti de [22] gente vetustâ
Anchemolum, [23] thalamos ausum [24] incestare [25] novercae.
Vos etiam gemini Rutulis cecidistis in arvis,
[26] Daucia Laride, Thymberque, simillima proles,
Indiscreta suis, gratusque [27] parentibus error.
[28] At nunc [29] dura dedit vobis [29] discrimina Pallas:
Nam tibi, Thymbre, caput [30] Euandrius abstulit ensis:
Te decisa [31] suum, Laride, dextera quaerit;
[32] Semanimesque micant digiti, [33] ferrumque retractant.
[34] Arcadas accensos monitu, & praeclara tuentes
Facta [35] viri, mixtus dolor & pudor armat in hostes.

1 Objectu & obstaculo. 2 Et ità non est, quò fugiamus, locus. Ergo via ferro per hostes est facienda cum magna laude 3 Pallas. 4 Pallanti. 5 Primo loco 6 Ipsum ad mortem urgentibus. 7 Rutulus. 8 Lagum 9 Magni ponderis: ut: Ære cavo *clypeum magni gestamen Abantis*, id est. æris cavi 10 Introrsum torto. 11 Transfigit. 12 Quem tamen Pallanta inclinatum, ut hastam revelleret non occupavit desuper, uti speraverat Hisbon. 13 Posse occupare Pallanta. 14 Priùs. 15 Sui. 16 Ipsum. 17 Inflato. 18 Post hos. 19 Servius legit *Sthenium*. 20 Aggreditur. 21 Marrubiorum regis. 22 Rhœtus enim originem ducebat à Phorco marino Deo. 23 Rhœtus, Marrubiorum in Italia rex. Casperiam secundam uxorem filio Anchemolo superinduxerat. privignus novercam stupravit: hinc iratum patrem fugiens, se ad Turnum contulit. 24 Per incestum polluere. 25 Casperiæ. 26 Larides, Thymberque gemelli, Dauci filii, ita inter se similes, ut vix discerni possent, ne à parentibus quidem. 27 Quia parentes alium pro alio nominabant 28 *Discrevit mors sæva viros*, &c Luc 3. 29 Intolerabiles differentias 30 Pallantis, filii Euandri. 31 Fautorem & adjutorem. 32 Semivivi adhuc palpitantes se movent 33 Arma. 34 Commemorat stragem, quam cum suis edidit Pallas. 35 Viriliter agentis Pallantis.

[1] Tùm Pallas, [2] bijugis [3] fugientem Rhoetea praeter
[4] Trajicit. Hoc ſpatium, tantumq; [5] morae fuit [6] Ilo:
[7] Ilo namque procul validam [8] direxerat haſtam:
Quam [9] medius Rhoeteus [10] intercipit, [11] optime Teuthra,
Te fugiens, fratremque Tyren: curruque [12] volutus
[13] Caedit ſemanimis Rutulorum [14] calcibus arva.
Ac velut [15] optatò, ventis aeſtate coortis,
Diſperſa inmittit [16] ſilvis incendia paſtor:
Correptis ſubitò [17] mediis, extenditur unà
Horrida per latos [18] acies Volcania campos;
[19] Ille ſedens [20] victor flammas [21] deſpectat [22] ovantis.
Non aliter [23] ſocium virtus [24] coït omnis in unum:
Teque juvat, Palla. Sed [25] bellis acer [26] Haleſus
Tendit in [27] adverſos, ſeque in ſua [28] colligit arma.
[29] Hic mactat † Ladona, † Pheretaque, † Demodocumque:
† Strymonio dextram fulgenti deripit enſe
[30] Elatam in [31] jugulum: ſaxo ferit ora † Thoantis,
[32] Oſſaque diſperſit cerebro permixta cruento.
Fata [33] canens ſilvis [34] genitor celarat Haleſum;
Ut [35] ſenior leto [36] canentia lumina ſolvit.
[37] Injecêre manum Parcae, [38] teliſque [39] ſacrarunt
Euandri. Quem ſic Pallas [40] petit antè precatus:

1 Deinde cùm videret ſuos, animatos. 2 Binis equis 3 Praeterfugientem Rhoetea: qui Rutulus erat & Ilus 4 Transfigit haſtâ. 5 Dilationis à morte. 6 Cujus mortem aliquantulum morata eſt mors interpoſita Rhoeti. 7 In Ilum. 8 Pallas 9 In medium occurrens. 10 Intercurrens in ſe capit. 11 Peritiſſime. 12 Dejectus 13 Ferit. 14 Pedibus 15 Ex voto, in tempore: ut. *Optatò advenis.* 16 In ſylvas 17 Obſtantibus. 18 Ignis, copia flammarum. 19 Paſtor, qui optatò incendia immiſit. 20 Voti compos. 21 Deſuper aſpicit. 22 More ovantium ſalientes & creptitantes 23 Sociorum Pallantis. 24 Convenit in unum conſenſum & locum. 25 Strenuus bellator. 26 Rutulus. 27 Arcadas. 28 Circumvolvit & communiit ſe ſcuto ſuo, propter vim plurimorum. 29 Haleſus occidit. † Arcadas.

30 Extenſam. 31 Jugulo Haleſi vulnus minantem. 32 Capitis Thoantis. 33. Praedicens ei. Al. *cavens*, id eſt, evitans fatalem neceſſitatem; quae Haleſo necem minabatur 34 Pater Haleſi. Ad delectandum inſerit Poëta fabulam Haleſi, fato in bellum, mortuo patre, protracti 35 Pater 36 Pupillas albicantes diſſolvit, id eſt, poſt obitum verò patris. 37 Deae, fatorum diſpenſatrices, vindicárunt ſibi & traxerunt ſibi debitum. Locum hunc interpretatur Macrob. Sat. l. 3. c. 7. ubi Virgilium hoc in verſu *proprietatem & humani & divini juris executum eſſe* dicit. *Nam ex manus injectione, mancipium deſignavit. & ſacrationis vocabulo, obſervantiam divini juris implevit.* 38 Ut illis inactetur. 39 Addixerunt. 40 Aggreditur.

Da nunc, Thybri [1] pater, ferro, [2] quod missile libro,
[3] Fortunam atque viam duri per pectus Halesi.
Haec arma exuviasque viri [4] tua quercus habebit.
Audiit [5] ille Deus: dùm [6] texit Imaona Halesus,
[7] Arcadio infelix [7] telo dat pectus [8] inermum.
[9] At non caede viri tantâ perterrita Lausus,
Pars ingens belli, sinit agmina: [10] primis [11] Abantem
[12] Oppositum interimit, pugnae [13] nodumq; [14] moramque.
Sternitur [15] Arcadiae proles; [16] sternuntur Etrusci;
Et [17] vos, ô Grajis [18] inperdita corpora, Teucri.
Agmina concurrunt ducibusque & viribus [19] aequis.
Extremi [20] addensent acies: [21] nec turba moveri
Tela manusque sinit. [22] Hinc Pallas instat & urguet,
[23] Hinc contrà [24] Lausus, (nec multùm [25] discrepat [26] aetas)
Egregii formae; sed quis fortuna negârat
In patriam reditus. Ipsos concurrere passus
Haud tamen inter se magni regnator [27] Olympi:
Mox [28] illos [29] sua fata manent [28] majore sub hoste.
Intereà [30] soror alma monet succurrere Lauso
[31] Turnum; qui [32] volucri curru medium secat agmen.
Ut [33] vidit [34] socios: [35] Tempus [36] desistere pugnae.
Solus ego in Pallanta feror; soli mihi [37] Pallas
Debetur: cuperem ipse [38] parens spectator adesset.

1 Numen vicinum & præsens invocat: nam circa ripas ejus pugnabant. 2 Quod, ut emittatur, districtum teneo 3 Prosperum contactum. 4 Tibi sacra. 5 Vota & verba Pallantis. 6 Dùm scuto suo protegit Imaona. Al. Dum detexit, id est, spoliat 7 Ab Arcade, id est, Pallante, misso. 8 Sine armis. 9 At Lausus, filius Mezentii, non patitur agmina Rutulorum esse perterrita sive perterreri tam vehementi cæde Halesi: quin ipse restaurat prælium. 10 Sc. *irrumpens*. 11 Trojanum. 12 Obstantem, fortiter pugnantem. 13 Robur & firmamentum, id est, qui sustentaret onus ingruentium pugnatorum. Elegans Metaphora ab arboribus ducta, quæ, qua ex parte sunt nodosæ, difficulter cuneis perrumpi possunt. *Nodus* proprie est densa peditum multitudo 14 Obstaculum moram facturum ingruere volentium. 15 Juventus ex Arcadia profecta, quæ duce Pallante venerat. 16 Qui cum Tarchonte venerant auxilio Æneæ occiduntur a Lauso. 17 Sternimini à Rutulis & Latinis. 18 Quos non perdiderant Græci, reliquiæ Danaum. 19 Æqualibus. 20 Condensant. 21 Turba densa & consertanon dat spatium movendis telis manibusque ad feriendum. 22 Ex una parte 23 Ex alia parte ex adverso. 24 Filius Mezentii. 25 Distat. 26 Amborum. 27 Cœli, id est, Jupiter 28 Pallantem interimendum à Turno, Lausum ab Ænea 29 Propria moriendi genera exspectant. 30 Juturna soror Turni, quæ Diva & Nympha, adeoque præsens. 31 Fratrem suum. 32 Velociter acto. 33 Turnus. 34 Contra Pallanta certantes. 35 Loquitur Turnus. 36 Desistendi à pugna. 37 Victoria de Pallante. 38 Euander.

Haec ait; & ſocii [1] ceſſerunt aequore [2] juſſo,
At [3] Rutulûm abſceſſu [4] juvenis, tùm [5] juſſa ſuperba
Miratus, ſtupet in Turno, [6] corpuſque per ingens
[7] Lumina volvit, [8] obitque truci procul [9] omnia viſu.
Talibus & dictis it contra dicta [10] tyranni:
Aut ſpoliis ego jam raptis laudabor [11] opimis,
Aut [12] leto inſigni. [13] Sorti pater aequus utrique eſt.
Tolle minas. Fatus medium procedit in [14] aequor,
[15] Frigidus Arcadibus [16] coït in praecordia ſanguis.
Deſiluit Turnus [17] bijugis: pedes apparat ire
Comminùs. Utque leo, [18] ſpeculâ cum vidit ab altâ
Stare procul campis [19] meditantem in proelia taurum.
[20] Advolat; haud alia eſt Turni [21] venientis imago.
Hunc [22] ubi contiguum miſſae fore credidit haſtae,
[23] Ire prior Pallas, ſi quà fors adjùvet [24] auſum
Viribus [25] inparibus; magnumque ita [26] ad aethera fatur:
Per [27] patris hoſpitium, & menſas, quas [28] advena adiſti,
Te precor, Alcide, coeptis ingentibus [29] adſis:
[30] Cernat [31] ſemineci ſibi me rapere arma [32] cruenta,
[33] Victoremque ferant morientia lumina Turni.
Audiit Alcides [34] juvenem, magnumque ſub imo
Corde premit [35] gemitum, lacrimaſque effudit [36] inanes.
Tùm [37] genitor natum dictis adfatur amicis:
[38] Stat ſua cuique dies: breve & [39] inreparibile tempùs

1 Diſceſſerunt à campo plano & æquo. 2 Al. *juſſo*, id eſt, quod eos juſſerat derelinquere. 3 Quia Rutuli tam citò parebant. 4 Pallas. 5 Turni 6 Ejus. 7 Oculos. 8 Circumagit. 9 Quæ Turnum contingebant 10 Superbi regis. 11 De principe hoſtilis exercitus detractis. 12 Morte glorioſa. 13 Æquo, certò ſcio, animo feret pater meus Euander, quem cupis ſpectatorem adeſſe, utramque ſortem aut victoriæ, aut pulchræ mortis: reſp ad id, *cuperem ipſe parens ſpectator adeſſet*, 14 Planitiem. 15 Præ timore. Congelatur. 17 Bigis 18 Montis. aut rupis 19 Animo agitantem. id eſt, ſe exercentem ad prælia 20 Ad taurum. 21 Contra Pallanta. Turnum enim leoni, Pallantem tauro comparat. 22 Ubi credidit Turnum eſſe intra jactum haſtæ, & poſſe eà feriri. 23 Voluit aut cœpit. 24 Audentem contendere Alludit ad ſententiam illam *Audentes fortuna juvat*. 25 Longè inferi ribus. 26 Cœlum ſuſpiciens, ubi Hercules. 27 Euandri, qui te hoſpitio interempto Caco, accepit. 28 Cùm ex Hiſpania externus & ignotus primùm advenires 29 Ut auxilio ſis. 30 Videat Turnus 31 Seminecato. 32 Cruore ſuo perfuſa. 33 Me victorem patiantur, id eſt, cogantur in vita hoc ſpectaculum ferre. 34 Pallanta. 35 Quia exaudire non potuit. 36 Non profuturas, nihil impetraturas, ut cui contra fata auxilio venire non liceret 37 Jupiter Herculem. 38 Unicuique conſtitutum eſt proprium tempus vitæ. 39 Poſtquam ſemel elapſum eſt.

Omni-

Omnibus est [1] vitae: sed [2] famam extendere factis,
Hoc virtutis opus. [3] Trojae sub moenibus altis
[4] Tot gnati [5] cecidêre Deûm: [6] quin occidit unà
Sarpedon, [7] mea progenies. Et jam [8] sua Turnum
Fata vocant, [9] metasque dati [10] pervenit ad aevi.
Sic [11] ait, atque [12] oculos Rutulorum [13] rejicit arvis.
At [13] Pallas magnis emittit viribus hastam,
Vaginâque [14] cavâ fulgentem deripit ensem.
[15] Illa volans, humeri surgunt quà [16] tegmina summa,
Incidit, atque viam clipei [17] molita [18] per oras,
[19] Tandem etiam magno [20] strinxit de corpore Turni.
Hîc Turnus ferro praefixum [21] robur acuto
In Pallanta diu [22] librans jacit, atque ita fatur:
Aspice, nùm mage sit nostrum [23] penetrabile telum.
Dixerat; at clipeum, tot ferri [24] terga, tot aeris,
Cùm pellis totiens obeat circumdata tauri,
[25] Vibranti medium cuspis transverberat ictu,
Loricaeque [26] moras, & [27] pectus perforat ingens.
[28] Ille rapit [29] calidum frustrà de volnere [29] telum:
[30] Una eademque via sanguis [31] animusque [32] sequuntur.
[33] Corruit [34] in [35] vulnus: sonitum [36] super arma dedêre:
Et [37] terram [38] hostilem moriens petit ore cruento.

1 Etiam longissimæ. Horat. Od. 3. l. 1. *Omnes eodem cogimur, omnium Versatur urna, seriùs, ociùs, Sors exitura, & nos in æternum Exilium impositura cymbæ.* Ovid. 10. Met. *Serius aut citiùs metam properamus ad unam: Tendimus huc omnes: hac est domus ultima, vosque Humani generis longissima regna tenetis.* 2 Æternum nomen præclaris facinoribus propagare aut promereri, hoc est opus ad virtutem pertinens. 3 A majori ad minus. 4 Achilles Thetidis. Memnon Auroræ, Ascalaphus Martis filius. 5 Occubuerunt. 6 Quin etiam cecidit pariter cum aliis. 7 Filius meus, qui à Patroclo fuit interfectus. 8 Debita: quia & ipse occidetur, sed ab Æneâ. 9 Periodum vitæ concessæ. 10 Fere. 11 Jupiter ad Herculem. 12 Avertit oculos à Rutulorum campis, neutrius exercitus res curaturus, permittens omnia fatis. 13 Pugna Pallantis cum Turno 14 Quam cavam reliquit. 15 Hasta. 16 Munimenta. 17 Sc. *est*, quasi cum difficultate. 18 Per extremas circumferentias clypei. 19 Post varios conatus. 20 Levi sc. vulnere non nihil abstulit. 21 Hastam ex robore. 22 Cùm diu librasset & direxisset. 23 Penetrativum. 24 Laminas, quibus armabatur clypeus è taurinâ pelle. 25 Per hastam vibrantem illato. 26 Impedimenta, id est, monumentum pectoris. 27 Pallantis. 28 Pallas extrahit. 29 Hastam calefactam. 30 Per vulnus. 31 Anima. 32 Telum. 33 Pallas. 34 Super. 35 Quod in pectore habuit. 36 Desuper. 37 Γαῖαν ὀδὰξ εἷλε. Il. *Procubuit moriens, & humum simul ore momordit.* Æn. 11. 38 Quam hostis occupavit.

Quem Turnus [1] super adsistens:
Arcades, haec, inquit, memores mea dicta referte
[2] Euandro. Qualem [3] meruit, Pallanta [4] remitto.
Quisquis honos tumuli, quidquid solamen [5] humandi est,
[6] Largior. [7] Haud illi stabunt Aeneïa parvo
Hospitia. Et laevo [8] pressit pede, talia fatus,
[9] Exanimem, rapiens inmania pondera [10] baltei,
Inpressumque [11] nefas: unâ sub nocte [12] jugali
[13] Caesa manus juvenum [14] foede, [15] thalamiq; [16] cruenti:
Quae [17] Clonus Eurytides [18] multo [19] caelaverat auro:
[20] Quo nunc Turnus [21] ovat spolio gaudetque [22] potitus.
[23] Nescia [24] mens hominum [25] fati sortisque futurae,
[26] Ne servare [27] modum rebus sublata [28] secundis.
Turno tempus [29] erit, [30] magno cùm optaverit emtum
Intactum Pallanta, & cùm [31] spolia ista [32] diemque
Oderit. At socii multo gemitu lacrimisque
[33] Inpositum [34] scuto referunt Pallanta frequentes.
[35] O dolor, atque decus magnum rediture [36] parenti;
Haec te prima dies bello dedit, haec eadem [37] aufert:
Cùm tamen ingentis [38] Rutulorum linquis [38] acervos!

1 Pede premens, & insultabundus. 2 Ad Euandrum. 3 Remitti à me, id est, mortuum, qui ad me occidendum missus erat. Aliis visum est potiùs elogium, quàm Sarcasmus. 4 Ei talem. 5 Sepeliendi. 6 De largitate mea, & non ex merito ipsius dono totum honorem. 7 Non modico, sed magno constabunt ei jura hospitalitatis cum Æneâ contracta. 8 Obvolvit. 9 Mortuum Pallanta. 10 Quo ornatus erat Pallas. 11 In quo insculptum erat nefandum facinus Danai filiarum sc. *manus juvenum*, &c. 12 Nuptiali, quamprimum juncti erant cum novis nuptis. 13 Multitudo juvenum, id est, quinquaginta filiorum Ægypti, occisa à Danai filiabus, uxoribus suis, exceptâ Hypermnestrâ, quae sola Lynceum servavit. 14 Turpiter & inhoneste; quia contra jura consanguinitatis. 15 Erant insculpti in balteo. 16 Cruore aspersi. 17 Al. *bonus Eurytion*. Sculptor bonus & peritus. 18 Denso. 19 Inscripserat. 20 Cujus baltei spolio. 21 Exultat. 22 Eo. 23 Exclamatio in Turni temerariam exultationem ob Pallantis necem: qui, cùm in secunda fortuna sibi imperare nequiret, haud multò post similem sortem experturus erat. 24 Est. 25 Praeordinationis divinae: quia saepè laeta principia infelicem sortiuntur exitum. 26 Sc. *nescia*. 27 Mensuram eis. 28 Elata. 29 Adveniet. 30 Pretio, id est, carè emisse, quòd non tetigisset Pallanta. 31 Namque Æneam, dubium utrum parceret Turno supplici, admonuit vindictae balteus iste in humero Turni conspectus: ut ad finem l. 12. videre est. 32 Quo ea abstulit. 33 Ex more & honore militari. 34 Suo. 35 O Palla. Exclamatio Poëtae, aut sociorum, cadaver reportantium, lamentatio in luctum & dolorem senis Euandri, ubi casum filii acceperit. 36 Parenti Euandro jam orbo & seni. 37 Te bello per mortem. 38 Editâ à te tantâ Rutulorum strage, quorum acervos liquisti.

Nec

Nec jam [1] fama mali tanti, ſed [2] certior auctor,
Advolat [3] Aeneae, [4] tenui diſcrimine leti
Eſſe [5] ſuos: tempus [6] verſis [7] ſuccurrere Teucris.
Proxima quaeque [8] metit gladio, [9] latumque per [10] agmen
[11] Ardens limitem agit ferro; te, Turne, ſuperbum
[12] Caede [13] novâ [14] quaerens. Pallas, Euander, in ipſis
[15] Omnia ſunt [16] oculis: menſae, quas [17] advena primas
Tunc adiit, [18] dextraeque [19] datae.. [20] Sulmone [21] creatos
Quatuor [22] hic juvenes, totidem, quos educat [23] Ufens,
Viventis [24] rapit, [25] inferias [26] quos inmolet [27] umbris,
[28] Captivoque [29] rogi perfundat ſanguine flammas.
Inde [30] Mago procul [31] infenſam contenderat haſtam;
[32] Ille aſtu ſubit: at [33] tremebunda [34] ſupervolat haſta.
Et [35] genua [36] amplectens effatur talia ſupplex:
Per [37] patrios manis, per ſpes [38] ſurgentis Iüli,
Te precor, hanc [39] animam ſerves [40] natoque patrique.
[41] Eſt domus alta: jacent [42] penitùs defoſſa [43] talenta
Caelati argenti: ſunt auri pondera [44] facti,

1 Rumor incertus. 2 Nuncius ſuper eâ remiſſus. 3 Ad Æneam. 4 In modica diſtantia. 5 Æneæ ſocios 6 In fugam. 7 Opem ferendi. 8 Amputat. 9 Latam per cæſos hoſtes ſibi ſternit viam. 10 Hoſtiunn. 11 Furore excandeſcens. 12 Pallantis. 13 Inſolitâ & magnâ. 14 Ut te interimat. 15 Hæc. 16 Æneæ, id eſt, Æneas hæc omnia conſiderat. 17 Cùm adveniret. 18 Amicitiæ & fidei 19 Euandro. 20 Urbe Latii 21 Procreatos. 22 In hujuſmodi ardore. 23 Etiam quatuor filios Ufentis. 24 Capit. 25 Ut ſint ſacra mortuorum, quæ inferis ſolvuntur. Moris erat in funere virorum fortium, captivos necari, ſeu inferias placandis eorum manibus. Quod poſtquam crudele viſum eſt, placuit gladiatores ante ſepulchra dimicare: qui a *buſtis Buſtiarii* dicti ſunt. Il 23. Achilles 12. Trojanos Patroclo mittit inferias. 26 Ideò ut eos 27 Manibus Pallantis. 28 Captivorum: ut, Captivi *pendent currus*. 29 Pyræ incenſæ, in qua Pallas concremabitur. 30 In Magnum, virum magnum. Sic ſupra: Ilo *namque procul*, &c. 31 Vim inferentem 32 Magus. videns haſtam venientem, fraude & aſtutia infert ſe ſub haſtam. 33 Ex forti impulſu. 34 Volat ſupra ipſum, nec contingit. 35 Pro more ſupplicum. Verecundiæ veteres frontem aſſignabant, impudentiæ os, ſagacitati vel irriſioni naſum, judicio aurem, faſtui ſupercilium, virtuti & fidei dextram, miſericordiæ genua, quæ illius, cui ſe ſupplices ingererent, contingebant. 36 Magno. 37 Patris tui Anchiſæ. 38 Ad gloriam & imperium. 39 Meam, quâ ablatâ, etiam præ dolore moriturus eſt. 40 Unico filio meo & patri mihi. 41 Mihi. 42 Altè infoſſa in hac alta domo 43 Pondera. 44 In vaſis & ſignis ſculpti.

[1]Infectique mihi. [2]Non hîc victoria Teucrum
[2]Vertitur; aut [3]anima una dabit [4]discrimina tanta.
[5]Dixerat. Aeneas contrà cui talia [6]reddit:
Argenti atque auri memoras quae multa talenta,
Gnatis [7]parce tuis. Belli [8]commercia Turnus
Sustulit ista prior, jam tum [9]Pallante peremto.
[10]Hoc patris Anchisae-manes, hoc sentit Iülus.
Sic [11]fatus galeam laevâ tenet, atque [12]reflexâ
[13]Cervice [14]orantis [15]capulo tenùs adplicat ensem.
[16]Nec procul Haemonides, Phoebi[17]Triviaeque sacerdos,
[18]Infula cui [19]sacrâ redimibat tempora vittâ,
Totus conlucens veste, atque insignibus [20]armis.
Quem [21]congressus agit campo, labsumque superstans
Inmolat ingentique umbrâ [22]tegit. [23]Arma [24]Cerestus
[25]Lecta refert humeris, tibi, rex [26]Gradive, [27]tropaeum.
Instaurant [28]acies, Volcani stirpe creatus
[29]Caeculus, & veniens [30]Marsorum montibus Umbro.
[31]Dardanides contrà furit: Anxuris ense sinistram,
Et totum clipei ferro dejecerat orbem.
Dixerat [32]ille aliquid [33]magnum, [34]vimque adfore verbo
Crediderat, [35]caeloque animum fortasse [36]ferebat;
[37]Canitiemque sibi & longos [38]promiserat annos.
Tarquitus exsultans [39]contrà fulgentibus armis,
[40]Silvicolae Fauno Dryope quem Nympha [41]creârat,

1 Nondùm signati. 2 Non mutatur nec transfertur in hac re, id est, si me servas. 3 Unius hominis vita. 4 Ut eâ salvâ, victi censerentur Trojani. 5 Magus. 6 Respondet. 7 Conserva. 8 Ignoscendi facultatem, sive ut caput auro redimas. 9 Simulac Pallanta peremit. 10 Ut similiter faciam. Resp. ad illud. *Per patrios manes & spes surgentis Iüli.* 11 Æneas. 12 Incurvata. 13 In. 14 Magis. 15 Usque ad manubrium, quo capitur. Pathos à modo: de quo Macrob. Sat. l. 4. c. 4. 16 Abest. 17 Dianae. 18 Velamentum capitis sacerdotalis vittis ornatum laneis, albis, & coccineis, iisque utrinque dependentibus. 19 Sacerdoti consecrata. 20 Al: *albis.* 21 Æneas congrediens persequitur. 22 Cadavere ejus. 23 Sc. *illa insignia.* 24 Trojanus. 25 Collecta. 26 O Mars. 27 In victoriæ monumentum. 28 Fusas ab Æneâ & sociis ejus. 29 De Cæculo & Umbrone lib. 7. sub finem 30 Populorum Italiæ. 31 Dardani nepos Æneas. 32 Auxur. 33 Elatum, superbificum. τί μέγα. 34 Efficaciam, 35 Ad cœlum usque. 36 Efferebat, extollebat. 37 Senectutem. Seneca: *Nemo tam Divos habuit faventes, Crastinum ut possit sibi polliceri,* nedùm canitiem. *Et certam præsens vix habet hora fidem.* dixit Ovid. Cic. *Quis est enim, quamvis adolescens, cui exploratum sit, se ad vesperam esse victurum?* 38 Cum inter dicendum & cogitandum trajiceretur. 39 Ex adverso contra Æneam. 40 Sylvas colenti. 41 Procreaverat.

Obvius

Obvius [1] ardenti ſeſe obtulit. [2] Ille [3] reductâ,
[4] Loricam clipeique ingens onus inpedit haſtâ.
Tùm caput [5] orantis nequidquam, & multa parantis
Dicere deturbat [6] terrae; truncumque [7] tepentem
Provolvens, [8] ſuper haec inimico pectore fatur:
Iſtic nunc, [9] metuende, jace. Non te optima mater
[10] Condet humi, [11] patriove [12] onerabit membra [13] ſepulcro:
Alitibus linquêre feris: aut gurgite merſum
Unda feret, piſceſque [14] inpaſti volnera [15] lambent.
[16] Protenùs Antaeum & Lucan, [17] prima agmina Turni,
[18] Perſequitur, fortemq; Numam, fulvumq; Camertem,
Magnanimo Volſcente [19] ſatum: ditiſſimus agri
Qui fuit [20] Auſonidûm, & [21] tacitis regnavit [21] Amyclis.
[22] Aegaeon qualis, centum cui brachia dicunt,
Centenaſque manus, quinquaginta oribus ignem
Pectoribuſque [23] arſiſſe, [24] Jovis cùm fulmina contra
Tot paribus ſtreperet clipeis, tot [25] ſtringeret enſis.
Sic toto Aeneas [26] deſaevit in aequore victor,
[27] Ut ſemel intepuit mucro. [28] Quin ecce Nyphaei
Quadrijuges in equos adverſaque pectora [29] tendit:
Atque [30] illi [31] longè gradientem, & [32] dira frementem
Ut videre metu verſi retróque ruentes
Effunduntque [33] ducem, rapiuntque ad [34] litora currus.
Intereà [35] bijugis infert ſe Lucagus albis
In [36] medios, fraterque Liger: ſed [37] frater habenis
Flectit equos: ſtrictum [38] rotat [39] acer Lucagus enſem.

1 Æneæ ferro ſævienti in hoſtes. 2 Ardens Æneas. 3 Retroacta ad majorem vibrandi impetum. 4 Æneas confixit haſtâ loricam & clypeum Tarquiti, adeoque impedivit. 5 Tarquiti. 6 Ad terram. 7 Id eſt, ſemicalidum. 8 Inſuper. 9 Qui te metuendum putabas. 10 Sepeliet. 11 Patris. 12 Accumulabit 13 In. 14 Famelici. 15 Vorabunt. 16 Poſt cædem Tarquiti. 17 Qui ſuſtentabant prima agmina. 18 Æneas 19 Progenitum. 20 Auſonidarum. 21 Latii oppido propè Tarracinam, quod ſilentio periiſſe fertur, captum ſc. ab hoſte, cujus adventum nemo nunciare auderet, poſtquam interdicto cautum eſſet, ne quis interturbaret Remp. multoties rumoribus hoſtilibus territam. 22 Sicut gigas Briareus deſævit, qui centum brachia totidemque manus, quinquaginta capita, totidem ventres habuiſſe fingitur. 23 Spiraſſe, evomuiſſe. 24 In bello giganteo. 25 Evaginaret. 26 Multum ſævit. 27 Poſtquàm ſemel incaluit ſanguine mucro ejus, id eſt, poſtquàm ſemel concitatus eſt ad iram. 28 Quinimò. 29 Æneas. 30 Equi. 31 Longis gradibus ſpirantem Æneam. 32 Dire. 33 Nyphæum. 34 Tiberina. 35 Equis. 36 Pugnantium. 37 Liger aurigandi fungitur officio. 38 Circumagit. 39 Strenuus bellator.

Haud [1] tulit Aeneas tanto fervore furentes:
[2] Inruit, [3] adversâque [4] ingens apparuit hastâ.
Cui [5] Liger:
[6] Non [7] Diomedis equos, nec currus cernis [8] Achilli,
Aut Phrygiae [9] campos: [10] nunc belli finis & [11] aevi
His dabitur terris. [12] Vesano talia [13] latè
Dicta [14] volant Ligeri: sed non & [15] Troïus heros
Dicta parat contrà: jaculum nam torquet in [16] hostem.
Lucagus, ut [17] pronus pendens in verbera [18] telo
Admonuit [19] bijugos, [20] projecto dùm pede laevo
Aptat se pugnae, subit [21] oras [22] hasta per imas
Fulgentis clipei: tùm laevum [23] perforat [24] inguen,
[25] Excussus curru moribundus volvitur [26] arvis.
Quem [27] pius Aeneas dictis adfatur amaris:
Lucage, [28] nulla [29] tuos currus fuga segnis equorum
Prodidit, aut vanae vertêre ex hostibus [30] umbrae.
Ipse [31] rotis saliens [32] juga deseris. Haec ita fatus
Arripuit [33] bijugos. [34] Frater tendebat inermes
Infelix palmas, curru delabsus [35] eodem.
[36] Per te, per qui te [37] talem genuêre parentes,
Vir Trojane, [38] sine hanc animam, & [39] miserere precantis.
[40] Pluribus oranti [41] Aeneas: [42] Haud talia [41] dudùm
Dicta dabas. Morere, & [43] fratrem ne desere frater.
Tùm latebras animae [44] pectus mucrone [45] recludit.
Talia per campos [46] edebat funera [47] ductor
Dardanius, torrentis aquae vel turbinis [48] atri
More furens. Tandem erumpunt, & [49] castra relinquunt

1 Eos. 2 In eos. 3 Ex adverso inferendâ. 4 Uti Heroas inducunt Poëtæ. 5 Ait. 6 Sic Turnus l. 9. *Haud sibi cum Danais rem faxo, & pube Pelasgâ Esse putent*, mollitiem sc. exprobrans. 7 Quamvis à Diomede fere superatus fueris. 8 A quo etiam, licet non omninò victus fuit. Oblique fugacitatem Æneæ exprobrat Liger 9 E quibus evasisti. 10 Sed vides equos & currum eorum, qui te in hostili terrâ nunc interficient: nam *belli finis*, &c. 11 Vitæ tuæ. 12 Vaniloquo. 13 Diffusè. 14 Effluunt. 15 Æneas non respondet illi verbis vanis. 16 Lucagum. 17 Habitum hunc aurigarum memoravit sub finem 3. Georg *pronique in verbera pendent*. 18 Flagello aut telo instigavit. 19 Equos 20 Extento. 21 Extremitates. 22 Ab Æneâ missa. 23 Hasta. 24 Femur. 25 Lucagus. 26 Per arva. 27 Quamvis pius. 28 Nec te equi tardè fugientes, nec territi prodiderunt, sed te ipse. 29 Ut meos. 30 Apparitiones. 31 Curru. 32 Equorum. 33 Equos albos. 34 Liger. 35 Quo frater deciderat. 36 Oro. 37 Tam inclytum & victoriosum. 38 In corpore. 39 Mei. 40 Verbis. 41 Respondit. 42 Paulò antè. 43 Lucagum. 44 Sc. pectus 45 Aperit. 46 Exhibebat. 47 Æneas. 48 Caliginosi. 49 Sua.

Ascа-

Ascanius puer, & nequidquam obsessa juventus.
[1] Junonem intereà compellat Juppiter ultrò:
[2] O germana mihi atque eadem gratissima conjunx,
[3] Ut rebare, Venus (nec te sententia fallit)
Trojanas sustentat [4] opes: non [5] vivida bello
[6] Dextra viris, animusque ferox, patiensque pericli.
Cui [7] Juno [8] summissa: Quid, ô pulcherrime conjunx,
[9] Sollicitas [10] aegram, & tua [11] tristia dicta timentem?
Si mihi, quae quondam fuerat, quamque esse [12] decebat,
[13] Vis in amore foret; [14] non hoc mihi namque negares,
[15] Omnipotens; [16] quin & pugnae subducere Turnum,
Et Dauno possem incolumem servare [17] parenti.
Nunc [18] pereat, Teucrisque [19] pio det sanguine poenas.
Ille tamen [20] nostrâ deducit origine nomen,
Pilumnusque illi [21] quartus pater: & tua largâ
Saepe manu, multisque oneravit [22] limina donis.
Cui Rex [23] aetherei breviter sic fatur Olympi:
Si [24] mora [25] praesentis leti tempusque [26] caduco
Oratur [27] juveni, [28] meque hoc ita ponere sentis;
[29] Tolle fugâ Turnum, atque instantibus [30] eripe fatis,
Hactenùs indulsisse vacat. Sin [31] altior istis
Sub precibus [32] venia ulla latet, totumque [33] moveri
Mutarive putas bellum; spes [34] pascis inanis.
Et [35] Juno adlacrumans: [36] Quid si, quod [37] voce [38] gravaris,
[39] Mente dares; atque haec Turno [40] rata vita maneret?

1 Interserit Poëticum figmentum. 2 Juno quare soror & conjux Jovis fingatur, vide suprà lib. 1. vs. 50. & apud Macrob. in Som. Scip l. 1. c. 17. 3 Ironicè: q. d. vides, quod non auxilio Veneris, sed propriâ virtute freti superent Trojani. 4 Facultates. 5 Fortis in bello vel ad bellum. 6 Est. 7 Respondit. 8 Humilis. 9 Afficis novo cruciatu. 10 Animos quia video, quod mihi maximè displicet, sc. virtute Trojanos superiores esse. 11 Severa. Ἔπεσι κερτομίοισι 4. Il. 12 Sc. tum. 13 Ea vehementia. 14 Quod peto. 15 Cùm sis omnipotens. 16 Quo minus possem etiam subtrahere 17 Patri Turni. 18 Turnus. Concedit Ironicè: quod ne fiat, tacitè optat. 19 Te piè colentis. 20 A stirpe Deorum. 21 Suprà lib. 6. *parens*; hoc libro, *avus*; hic, *quartus pater*. A primo generis autore Pilumno posteri quoque dicti Pilumni: ut Arsaces, Pharaones, Ptolemaei, Caesares. 22 Templi tui. 23 Coelestis: quia sunt Olympi montes in terris. 24 Dilatio. 25 Imminentis. 26 Mortali, & in bello hoc casuro, sive morituro. 27 Turno. 28 Statuere me talem modum posse putas cupisque. 29 Amove ab oculis Æneae. 30 Libera. 31 Majoris momenti, sc. ut aliud indulgeam. 32 Indulgentia. 33 Sc. putas. 34 Foves. 35 Ait. 36 Quid mali esset. 37 Fato: namque *Jovis vocem fata sequuntur*. 38 Negas dare. 39 Nutu ac voluntate. 40 Firma & constans.

[1] Nunc [2] manet [3] insontem [4] gravis exitus: aut ego veri
[5] Vana feror. [6] Quod ut ô potiùs formidine falsâ
Ludar, & in melius tua, qui potes, [7] orsa reflectas!
Haec ubi dicta dedit, caelo se protenùs alto
[8] Misit, [9] agens hiemem [10] nimbo succincta per auras:
Iliacamque aciem, & [11] Laurentia castra petivit.
[12] Tùm [13] Dea [14] nube cavâ tenuem sine viribus [15] umbram
[16] In faciem Aeneae (visu mirabile monstrum)
Dardaniis [17] ornat telis; clipeumque [18] jubasque
[19] Divini adsimulat [20] capitis: dat [21] inania verba;
Dat sine [22] mente sonum, [23] gressusque effingit [24] euntis.
Morte [25] obitâ [26] quales fama est [27] volitare [26] figuras,
Aut quae [28] sopitos deludunt [29] somnia sensus.
At primas laeta ante acies exsultat [30] imago.
Irritatque [31] virum telis, & [32] voce lacessit.
[33] Instat cui Turnus, stridentemque eminùs hastam
Conjicit: [34] illa [35] dato [36] vertit vestigia tergo.
Tùm verò Aenean aversum ut [37] cedere Turnus
Credidit, atque animo spem [38] turbidus hausit inanem:
[39] Quò fugis, Aenea? thalamos ne desere [40] pactos:
[41] Hâc dabitur [42] dextrâ [43] tellus quaesita per [44] undas.
Talia [45] vociferans [46] sequitur, [47] strictumque [48] coruscat

1 Quia fata mutare non vis 2 Exspectat. 3 Turnum. 4 Molesta & ignominiosa mors. 5 Ducor imperita veritatis, id est, à vero aberro & falsa sum. 6 Utinam illudar & decipiar potius. 7 Statuta fatalia exorsa. 8 Demisit. 9 Impellens ante se tempestatem ventosam, qualis in hyeme esse solet. 10 In cyclum collecta condensâ nube. 11 Laurentium populorum. 12 Docet, quomodo abductus fuerit Turnus astutiâ Junonis. Αὐτὰρ ὁ εἴδωλον τεῦξ' ἀργυρότοξος Ἀπόλλων, Αὐτῷ τ' Αἰνείᾳ ἴκελον καὶ τεύχεσι τοῖον. Hom. 5. Il. 13 Juno. 14 Ex aëre. 15 Simulacrum corporis 16 In similitudinem. 17 Effingit. 18 *Terribilem cristis galeam.* Æneæ. l. 8 Galeas autem ornare solebant avium pennis plumisque, leonum & equorum jubis, vel etiam setis caudæ equinæ. 19 Quòd in Deum esset assumendus. 20 Ejus. 21 Fictitia, venientia ab umbrâ. 22 Mentis conceptu. 23 Modum incedendi. 24 Æneæ. 25 Suscepta & completa. 26 Qualia simulacra 27 Per umbras infernas. 28 Sopore oppressos. 29 Insomnia & phantasmata. 30 Juno versa in umbram Æneæ. 31 Turnum. 32 Verbis contumeliosis provocat. 33 Instanter imminet 34 Imago. 35 Insequenti 36 Obvertit per fugam. 37 Locum dare. 38 Arrogantiâ tumens, atque adeò vanâ spe elatus. 39 Vociferabatur, *quo*, &c. 40 Cum Latino de Laviniâ. 41 Ironicè: ut illud. *En agros, &, quem bello, Trojane, petisti Hesperiam metire jacens.* 42 Quia interfectum sepeliendum dabo. 43 Italia. 44 Maris. 45 Turnus. 46 Simulacrum Æneæ. 47 Evaginatum. 48 Vibrat.

Mu-

Mucronem: [1] nec ferre videt sua gaudia ventos.
[2] Fortè [3] ratis celsi [4] conjuncta [5] crepidine saxi
Expositis stabat [6] scalis, & [6] ponte parato;
[7] Quâ rex [8] Clusinis [9] advectus [10] Osinius [8] oris.
[11] Hùc sese trepida Aeneae fugientis imago
Conjicit in latebras: nec Turnus [12] segnior instat:
Exsuperatque [13] moras, & pontis transilit altos.
Vix proram [14] attigerat; rumpit [15] Saturnia [16] funem;
[17] Avolsamque rapit [18] revoluta per aequora navem.
[19] Illum autem Aeneas absentem in proelia poscit:
[20] Obvia multa [21] virûm demittit corpora [22] morti.
Tum [23] levis haud [24] ultrà latebras jam quaerit imago,
Sed [25] sublime volans [26] nubi se inmiscuit atrae:
Cùm Turnum [27] medio intereà fert aequore [28] turbo.
Respicit [29] ignarus rerum, [30] ingratusque salutis,
Et [31] duplices [32] cum voce manus ad sidera [33] tendit:
[34] Omnipotens genitor, tanton'me [35] crimine dignum
[36] Duxisti, & [37] talis voluisti [38] expendere poenas?
Quò [39] feror? undè abii? quae me [40] fuga, [41] quemve [42] reducet?
[43] Laurentisne iterùm muros aut castra videbo?
[44] Quid [45] manus illa virûm, qui me meaque arma secuti:
Quosque nefas) omnis infandâ in morte reliqui?
[46] Et nunc [47] palantis [48] video, gemitumque [49] cadentum

1 Nec animadvertit vanum esse suum gaudium, ut quod venti dissipent. 2 Præter spem Turni 3 Navis 4 Fune alligata eminentiæ abruptæ rupis 5 Crepidini 6 Quibus in navem conscenderetur. 7 Rate aut nave. 8 Clusio, Thusciæ civitate 9 Erat. 10 Osinius Masicus 11 Ad hanc ratem. 12 Tardior. 13 Impedimenta, quæ moras facere possent 14 Turnus. 15 Juno. 16 Retinacula, ne redire posset in prælium, deprehenso dolo 17 A littore. 18 Navem revolutam, Hypallage 19 Turnum. 20 Occurrentia. 21 Rutulorum 22 Ad mortem. 23 Inane & sine corpore. 24 Ulteriùs, id est, Juno evanuit. 25 In altum. 26 Resoluta est in atram nubem. 27 Sc. in. 28 Impetus ventorum. 29 Turnus, nesciens propter suam salutem id Junonem egisse 30 Acceptâ salute ingratus, nullamque gratiam habens pro illis quæ in ejus salutem facta erant; utpote qui ea nesciret 31 Complicatus. 32 Simul precans ac dicens 33 Tollit. 34 Jupiter 35 Dedecore, aut tam nefando facinore inhonestæ fugæ. 36 Censuisti? 37 Tam contumeliosas Credebat se in aqua perire 38 Persolvere. 39 Impellor? 40 Aufert. 41 Qualem? fugæ se criminis obnoxium, meorumque desertorem. 42 Fuga. 43 Laurentis civitatis, id est, Laurolavini 44 Faciet, aut de me dices? 45 Ille exercitus 46 Sc. quos. 47 Oberrantes, quasi oves sine pastore, amisso duce. 48 Videre mihi videor. 49 Occumbentium.

[1] Accipio. Quid ago? aut quae jam satis ima [2] dehiscat
Terra mihi? vos ô potiùs miserescite, [3] venti.
In rupes, in [4] saxa (volens vos Turnus adoro)
[5] Ferte ratem, [6] saevisque vadis immittite Syrtes:
[7] Quò neque me Rutuli, neque [8] conscia fama sequatur.
Haec [9] memorans, animo [10] nunc hùc nunc fluctuat illùc;
An sese [11] mucrone ob tantum dedecus amens
[11] Induat, & [12] crudum per costas exigat ensem:
[13] Fluctibus an [14] jaciat [13] mediis, & litora nando
Curva petat, Teucrûmque iterùm se reddat [15] in arma.
Ter [16] conatus [17] utramque viam: ter maxima Juno
Continuit, [18] juvenemque animo miserata [19] repressit.
[20] Labitur [21] alta secans fluctuque aestuque secundo:
Et [22] patris [23] antiquam Dauni defertur ad [24] urbem.
At Jovis intereà monitis Mezentius [25] ardens
Succedit pugnae, Teucrosque invadit [26] ovantes.
Concurrunt [27] Tyrrhenae acies, atque omnibus [28] uni,
Uni odiisque viro, telisque frequentibus instant.
[29] Ille, (velut rupes, vastum quae [30] prodit in aequor,
Obvia ventorum [31] furiis, [32] expostaque ponto,
Vim cunctam, atque minas [33] perfert caelique marisque:
Ipsa inmota [34] manens) [35] prolem Dolicaonis Hebrum,
Sternit humi, cum quo Latagum, Palmumque [36] fugacem:
Sed [37] Latagum saxo, atque ingenti fragmine montis
Occupat os [38] faciemque adversam: poplite Palmum

1 Auribus sc. id est, audio. 2 Hiatum faciat. 3 Quia terra deest. 4 Scopulos. 5 Impellite navem, id est, rumpite navem, & submergite me. 6 Per vada sæva Syrtis, id est, in Syrtes & ad extrema maris loca, ut obruar & vercam. 7 Ad quas Syrtes. 8 Talis dedecoris 9 Turnus. Docet, quò Turnus delatus sit, & in ejus locum suffectus Mezentius. 10 Nunc in hanc, nunc in illam sententiam per modum fluctus agitur. 11 Sic 7. Bell Gall. Cæs. *Se ipsi acutissimis vallis induebant: vel*, an se gladio suo transfigat. 12 Crudelem. 13 In medios fluctus. 14 Sese. 15 Armis. 16 Turnus. 17 Et se interficere, & in fluctus dare, & sic natare ad littus 18 Turnum. 19 Eum. 20 Turnus celeriter navigat. 21 Maria. 22 Ejus. 23 Nobilem. 24 Ardeam. 25 Accensus furore bellico. 26 De victoria. 27 Etruscæ. 28 Mezentio 8. lib. 29 Mezentius. 30 Protenditur. 31 Vehementi impetui. 32 Exposita mari. 33 Ad finem sustinet. 34 Al. *manens*. 35 Filium. 36 Fugere solitum. 37 Mezentius sternit. 38 Ejus, id est, Latagis.

Succiso [1] volvi [2] segnem finit; [3] armaque [4] Lauso
Donat habere [5] humeris, & [6] vertice figere [7] cristas.
[8] Nec non Euanthen [9] Phrygium, Paridisque Mimanta
[10] Aequalem comitemque: [11] una quem nocte [12] Theano
[13] In lucem genitori Amyco dedit, & face praegnans
Cisseïs regina Parin creat: [14] urbe paternâ
Occubat: [15] ignarum [16] Laurens habet [16] ora Mimanta.
Ac velut ille [17] canum morsu de montibus altis
[18] Actus aper, multos [19] Vesulus quem [20] pinifer annos
Defendit, multosque palus [21] Laurentia, silvâ
Pastus arundineâ, postquam inter retia ventum est,
Substitit, infremuitque ferox, & inhorruit [22] armos.
Nec [23] cuiquam [24] irasci [25] propiusve accedere [26] virtus:
Sed jaculis [27] tutisque procul clamoribus instant.
Haud aliter, justae quibus est Mezentius [28] irae,
[29] Non ulli est [30] animus stricto concurrere ferro:
[31] Missilibus longè, & [32] vasto clamore [33] lacessunt.
[34] Ille autem inpavidus partes [35] cunctatur in omnis,
Dentibus infrendens, & [36] tergo decutit hastas,
[37] Venerat antiquis [38] Corythi de finibus Acron,
Grajus homo; [39] infectos linquens [40] profugus [39] himenaeos:
Hunc ubi [41] miscentem longè media agmina [42] vidit,
[43] Purpureum pennis & [44] pactae conjugis ostro:
[45] Inpastus stabula alta leo ceu saepè [46] peragrans,

1 Occumbere. 2 Non ambulantem ob succisum poplitem ejus. id est, nervum post genua. 3 Palmi & Latagi. 4 Folio suo. 5 Ad ornatum humerorum. 6 Super caput suum 7 Palmi 8 Sternis. 9 Troianum 10 Corynum. 11 Eadem nocte, quâ Hecuba, Cissei regis Thraciæ filia, peperit Paridem Priami filium, quem utero gestans se facem parturire somniavit. 12 Mater. 13 Peperit. 14 Qui Paris in Troja sepultus jacet. 15 Ignoratum, advenam, peregrinum. 16 Provincia, quæ est juxta Laurolavinium in agro Laurenti. 17 Quem canes minati erant. 18 Pulsus. 19 Mons Liguriæ. 20 Ferens pinos in vertice 21 Larina. 22 Anteriores humeros. 23 Venatorum. 24 More iratorum irruere. 25 *Licet eminùs esse Fortibus.* Ovid 26 Fortitudo est. 27 Quibus se tutabantur, aut quibus nihil imminet periculi. 28 Ad iram. 29 Eorum. 30 Audentia. 31 Jaculis 32 Valdè amplè diffuso. 33 Provocant Mezentium 34 Mezentius. 35 Versat, disponit se. 36 Scuto suo tergore bubulo munito. 37 Docet jam, quam stragem Mezentius ediderit, & primùm mortem Acronis, deinde Orodis 38 Thusciæ oppidi, patriæ Dardani. 39 Sponsam, nuptias imperfectas. 40 Patriam fugiens. 41 Turbantem. 42 Mezentius 43 Purpureâ eminentem cristâ, & purpurâ sponsæ suæ insigni. 44 Desponsatæ. 45 Famelicus. 46 Circumiens.

[1] Sua-

[1] Suadet enim [2] vesana fames, si forte fugacem
[3] Conspexit capream, aut [4] surgentem in cornua cervum;
Gaudet hians [5] inmane, comasque [6] arrexit, & haeret
Visceribus [7] super incumbens: [8] lavit [9] inproba [10] teter
Ora cruor:
Sic [11] ruit in [12] densos alacer Mezentius hostes.
Sternitur [13] infelix Acron, & [14] calcibus [15] atram
Tundit humum [16] exspirans, [17] infractaque tela cruentat.
Atque [18] idem fugientem haud est dignatus Oroden
Sternere, nec [19] jactâ [20] caecum dare cuspide volnus:
[21] Obvius, [22] adversoque occurrit, seseque viro [23] vir
Contulit, haud [24] furto melior, sed [25] fortibus armis.
Tum super [26] abjectum posito pede nixus & hasta:
Pars belli [27] haud temnenda, [28] viri, [29] jacet [30] altus Orodes.
Conclamant socii laetum [31] Paeana [32] secuti:
[33] Ille autem exspirans: [34] Non me, quicumque es, [35] inulto,
Victor, nec [36] longùm laetabere: te quoque [37] fata
Prospectant [37] paria, atque eadem mox [38] arva tenebis.
Ad quem [39] subridens mixtâ Mezentius irâ;
[40] Nunc morere. Ast [41] de me [42] Divûm pater atque hominum rex
Viderit. Hoc [43] dicens [44] eduxit corpore telum.
Olli [45] dura quies oculos & [46] ferreus urget
[46] Somnus, in aeternam clauduntur lumina noctem.

1 Lupo, id est, incitat lupum. 2 Vesaniam pariens 3 Talis leo 4 Cui cornua incipiunt surgere, *vel* cornibus eminentem 5 Immani tet. 6 Erexit prius. 7 Quasi de super. 8 Polluit. 9 Famelica. 10 Immundus. 11 Irruit. 12 Confertos. 13 Quòd cum tali congredi debebat 14 Præ colore. Pathos à modo: de quo Macrob. Sat. l. 4. c. 4 15 Perniciosam. 16 Spiritum emittens. 17 Quæ nunquam fregerat. 18 Mezentius. 19 A tergo 20 Improvisum. 21 Mezentius 22 Ex adverso occurrenti. 23 Mezentius. 24 Non insidiis aut dolis peritior, quàm Orodes. 25 Multâ virtute agendis. 26 Prostratum Oroden. 27 Sed magni facienda. 28 Mezentius ait, viri, &c. 29 Prostratus 30 Magnus. 31 Acclamationem exultantium super hoste Orode strato Propriè *Pæan* est hymnus in laudem Apollinis. ἀπὸ τȣ̃ παίειν, id est, à *feriendo*, quòd sagittis suis Pythonem serpentem confecisset. 32 Subsequentes & approbantes dictum ejus. 33 Orodes inquit. 34 Sc ea. 35 Ultio fiet de morte meâ in te. 36 Per longum tempus. 37 Similes exitus 38 Prosterneris etiam in his arvis 39 Dixit. 40 Mors tua tibi certa & inevitabilis est. 41 An mihi nocere possit. 42 Quem vos talem putatis. 43 Mezentius. 44 Extraxit. 45 Mors. 46 Sopor mortis.

[1] Cae-

[1] Caedicus Alcathoum obtruncat, [1] Sacrator Hydaspen,
Partheniumque [1] Rapo, & [2] praedurum viribus Orsen:
[1] Messapus Cloniumque Lycaoniumque Erichaten;
[3] Illum [4] infrenis equi labsu tellure jacentem,
[5] Hunc peditem [6] pedes. Et Lycius [7] processerat Argis:
[8] Quem tamen [9] haud expers [1] Valerus [9] virtutis avitae
Dejicit: [1] Authronium Salius, Saliumque [1] Nealces,
[10] Insignis jaculo & [11] longè fallente sagittâ.
Jam [12] gravis aequabat luctus & [13] mutua Mavors
Funera: caedebant pariter pariterque [14] ruebant
[15] Victores victique: neque [16] his fuga nota, neque [17] illis.
DI [18] Jovis in tectis [19] iram [20] miserantur [21] inanem
[22] Amborum, & tantos mortalibus esse labores.
[23] Hinc Venus, [24] hinc contrà spectat [25] Saturnia Juno:
[26] Pallida Tisiphone media inter [27] millia [28] saevit.
At [29] verò ingentem quatiens Mezentius hastam
Turbidus [30] ingreditur campo: [31] quàm magnus Orion,
Cùm pedes incedit medii per maxima [32] Nerei
Stagna viam [33] scindens, humero supereminet [34] undas;
[35] Aut summis referens [36] annosam montibus ornum,
Ingrediturque [37] solo, & caput inter nubila [38] condit:
Talis se [39] vastis infert Mezentius armis.
[40] Huic contrà Aeneas, [41] speculatus in agmine longo,
Obvius ire parat. Manet inperterritus [42] ille,
[43] Hostem magnanimum opperiens, & mole suâ [44] stat:

1 Rutuli, reliqui sunt Troiani. 2 Valdè durum 3 Priorem, id est. Clonium. 4 Efferati, non parentis, nec audientis habenas 5 Lycaonium. 6 Pedester obtruncat. 7 Dimicaturus contra Messapum. 8 Lycium. Particeps, id est, non degenerans à virtute avi & majorum suorum. 10 Valdè expeditus. 11 Ex improviso invadente, & quae missa eminus non advertitur, nec cavetur. 12 Durus. 13 Mutuò illata. 14 Cadebant. 15 Prius. 16 Unius partis viris. 17 Alterius partis viris. 18 In coelo. 19 Mortalium. 20 Cum miseratione aspiciunt. 21 Nihil proficientem ad hujus aut illius partis victoriam. 22 Populorum, Rutulorum sc. & Trojanorum. 32 Ex unâ parte Trojanos versus. 24 E contrario, ex oppositâ parte. 25 Saturni filia. 26 Furor bellicus pallorem inducens. 27 Pugnantium 28 Grassatur. 29 Praecipuè. 30 Incedit per campum. 31 Qualis Orion, qui ab Oenopione occoecatus consuluit oraculum qua ratione posset visum recipere: responsum tulit, si per mare, ortum versus incederet, ut solis radii oculis illucescerent: quod fecit. 32 Maris. 33 Intersecans. 34 Maris. 35 Aut quàm magnus incedit. 36 Vetustam, annis plenam. 37 Super terram. 38 Abscondit. 39 Valdè amplis. 40 Mezentio. 41 Ipsum. 42 Mezentius. 41 Aeneam. 44 In vestigio consistit virtute suâ confisus.

Atque

Atque oculis [1] ſpatium emenſus, [2] quantum ſatis haſtae:
Dextra [3] mihi deus, & telum quod miſſile [4] libro,
Nunc adſint: [5] voveo [6] praedonis corpore raptis
Indutum ſpoliis ipſum te, [7] Lauſe, [8] tropaeum
Aeneae. [9] Dixit. [10] Stridentemque eminùs haſtam
Injicit: illa volans [11] clipeo eſt excuſſa, [12] proculque
Egregium [13] Antorem latus inter & ilia figit:
Herculis Antorem comitem, qui miſſus ab [14] Argis
[15] Haeſerat Euandro, atque [16] Italâ conſederat urbe.
Sternitur [17] infelix [18] alieno volnere, caelumque
Adſpicit, & dulcis moriens reminiſcitur [19] Argos.
Tùm pius Aeneas haſtam jacit: illa per [20] orbem
[21] Aere cavum triplici, per [22] linea terga, [23] tribusque
Tranſiit intextum [23] tauris opus, [24] imaque ſedit
Inguine, ſed [25] vires haud [26] pertulit. Ociùs enſem
Aeneas, viſo [27] Tyrrheni ſanguine laetus,
Eripit [28] à femine, & [29] trepidanti fervidus inſtat.
Ingemuit cari graviter genitoris amore,
Ut [30] vidit, [31] Lauſus, lacrimaeque per [32] ora volutae.
Hîc mortis [33] durae caſum, tuaque optima facta,
(Si qua [34] fidem tanto eſt [35] operi [36] latura vetuſtas)
Non equidem nec te, juvenis memorande, ſilebo.
[37] Ille pedem referens, & inutilis, [38] inque ligatus
Cedebat, [39] clipeoque [40] inimicum haſtile trahebat.
[41] Prorumpit [42] juvenis, ſeſeque inmiſcuit armis:
Jamque [43] adſurgentis [44] dextra plagamque ferentis

1 Tantum. 2 Sit. 3 Sint mihi loco numinis. Hinc ſuprà; *Contemptor Divûm Mezentius.* 4 Concutio. 5 Conſecro, dedico. 6 Alienam terram invadentis. 7 Qui filius erat. 8 Converſi & victi hoſtis inſigne. 9 Mezentius. 10 Ex celeri motu. 11 Æneæ, à Vulcano fabrefacto. 12 Stantem. 13 Al. *Antonem*: undè Antonicorum familiam duci volunt. 14 Civitate Peloponneſi. 15 Adhæſerat. 16 Pallantea ſimul ſedem & habitationem acceperat. 17 Author. 18 Telo in alium, ſc. Æneam, non in illum directo. Pathos à cauſâ. Vide Macrob. l. 4. c. 4. 19 Patriam ſuam. In ſing. dicitur *hoc Argos*: in pl. *hi Argi.* 20 Clypeum. 21 Confectum. 22 Tergora trium taurorum in ſcuto, tecta lino, cui poſſet appingi inſigne. 23 Trium taurorum tergoribus. 24 Et ad imum deducta manſit hærens ad inguen Mezentii. 25 Armorum & corporis. 26 Superavit. 27 Mezentii. 28 Qui ad femur pendebant. 29 Mezentio. 30 Talia 31 Filius Mezentii. 32 Lauſi. 33 Acerbæ & præmaturæ. 34 Credulitatem. 35 Pietati & virtuti tuæ. Nam ex ſcelerato patre Lauſus generatus, pius ac mitis erat. 36 Allatura. 37 Mezentius, Pater Lauſi. 38 Illigatus & impeditus haſtâ Æneæ. 39 Simul cum clypeo. 40 Quo ab inimico vulneratus erat. 41 Al. *prorupit.* 42 Lauſus. 43 Erigentis ſe, ut deſuper feriat. 44 Al. *dextram.*

Aeneae ſubiit mucronem, [1] ipſumque morando
Suſtinuit. [2] Socii magno clamore ſequuntur;
[3] Dum genitor nati [4] parmâ protectus abiret:
Telaque conjiciunt, proturbantque eminùs [5] hoſtem
Miſſilibus. [6] Furit Aeneas, [7] tectusque tenet ſe.
[8] Ac velut, effuſâ ſi [9] quando grandine [10] nimbi
[11] Praecipitant, omnis campis diffugit arator,
Omnis & agricola, & tutâ latet [12] arce viator,
Aut amnis ripis, aut alti [13] fornice ſaxi,
[14] Dùm pluit; in terris ut poſſint, ſole reducto,
[15] Exercere diem: [16] ſic obrutus undique [17] telis
Aeneas [18] nubem belli, [19] dùm detonet, omnem
Suſtinet,& Lauſum [20] increpitat,Lauſoque minatur:
Quò moriture ruis, majoraque [21] viribus audes?
[22] Fallit te incautum [23] pietas tua. Nec minùs [24] ille
[25] Exſultat demens. [26] Saevae jamque [27] altiùs irae
Dardanio ſurgunt [28] ductori, [29] extremaque Lauſo
Parcae fila legunt: validum namque [30] exigit enſem
Per medium Aeneas juvenem, [31] totumque [32] recondit.
Tranſiit & parmam mucro levia [33] arma [34] minacis,
Et tunicam, [35] molli [36] mater quam neverat auro:
Inplevitque [37] ſinum [38] ſanguis: tùm [39] vita per auras
[40] Conceſſit maeſta ad [41] manis, corpusque reliquit.
At verò ut voltum vidit [42] morientis & ora,
[43] Ora modis [44] Anchiſiades pallentia miris,
Ingemuit miſerans graviter, dextramque [45] tetendit:

1 Æneam facientem impetum in patrem, impediendo impeditum te nuit. 2 Lauſi, id eſt, Rutuli. 3 Donec. 4 Scuto. 5 Æneam. 6 Quod plenam de tanto hoſte victoriam reportare non poſſit. 7 Tectus clypeo ſe tuetur continetque, donec detonet telorum imber. 8 Comparatione Hyperbolica vim telorum, quæ in Æneam undique conjiciuntur, amplificat. 9 Quandoque. 10 Nubes ventoſæ. 11 Se. 12 Arboris, ripæ, aut ſaxi, quæ vim & injuriam tempeſtatis arceat. 13 Circumferentia. 14 Quamdiu. 15 Redire ad opus diurnum, aut exerceri per diem. 16 Eodem modo, ut agricola ſerenitatem exſpectans, grandine obruitur, oppreſſus eſt. 17 Inimicorum. 18 Bellantium impetum. 18 Donec deferveat. 20 Redarguit. 21 Quam ſint vires tuæ. 22 Quia conaris, quod perficere non poteris. 23 In patrem. 24 Lauſus. 25 Inſultat in Æneam. 26 Magnæ & diræ. 27 Profundiùs, intenſius. 28 Æneæ. 29 Extremum contextum vitæ, id eſt, mortem, jam jam inpendentem Lauſo, colligunt. 30 Educit. 31 Enſem. 32 Abſcondit in corpore juvenis. 33 Juvenis. 34 Æneæ. 35 Nobili & ſubtili. A materia. 36 Lauſi. 37 Lauſi. 38 Effuſus. Pathos ab atteſtatione: de quo Macrob. Sat. l. 4. c. 6. 39 Anima Lauſi. 40 Commigravit. 41 Inferos. 42 Lauſi. 43 Anadiploſis. 44 Anchiſæ filius Æneas. 45 Extendit & porrexit Lauſo, *vel*, extenſam & ſuſpenſam tenuit, ne ampliùs percuteret.

[1] Et mentem patriae ſtrinxit pietatis imago.
Quid tibi nunc, miſerande puer, pro [2] laudibus iſtis,
Quid pius Aeneas tantâ dabit indole dignum?
Arma, quibus [3] laetatus, habe tua: teque parentum
Manibus & [4] cineri, [5] ſi qua eſt ea cura, remitto.
Hoc tamen infelix miſeram ſolabere mortem;
[6] Aeneae magni dextrâ cadis. Increpat ultrò
[7] Cunctantis ſocios, & terrâ [8] ſublevat ipſum,
Sanguine [9] turpantem comtos [10] de more capillos.
Intereà [11] genitor Tiberini ad fluminis undam
[12] Volnera [13] ſiccabat lymphis, corpuſque [14] levabat
Arboris [15] adclinis trunco. Procul aerea [16] ramis
Dependet galea, & prato gravia [17] arma quieſcunt.
Stant [18] lecti circùm juvenes: ipſe [19] aeger, [20] anhelans
Colla fovet, fuſus [21] propexam [22] in pectore barbam:
Multa [23] ſuper [24] Lauſo rogitat: multoſque remittit,
Qui [25] revocent, [26] maeſtique [27] ferant mandata parentis.
At Lauſum ſocii [28] exanimem ſuper [29] arma ferebant
[30] Flentes, [31] ingentem, atque [32] ingenti volnere victum:
Adgnovit longè [33] gemitum [34] praeſaga mali [35] mens:
[36] Canitiem multo deformat pulvere, & ambas
[37] Ad caelum tendit palmas, & [38] corpore inhaeret.
Tantane me tenuit vivendi, nate, voluptas,
Ut pro me hoſtili [39] paterer ſuccedere dextrae,

1 Et commovit animum Æneæ, quoniam ipſe afficeretur dolore, ſi quid ſimile ſuo contigiſſet Aſcanio: *vel*, imago pietatis, quam erga patrem habuerat. 2 Laudabilibus tuis auſis. 3 Es in vita. 4 Antiquæ ſepulturæ majorum tuorum 5 Si qua te fato functum muneris hujus tangat cura aut gratia. 6 Morienti ſolatium eſt, magni potiùs alicujus manibus perire, quàm gregarii militis. 7 Immorantes levare Lauſum. 8 Surſùm levat. 9 Fœdantem. 10 Tunc enim viri, ut mulieres, componebant capillos. 11 Mezentius. Aut ad fabulam alludit, quâ dicuntur defuncti, ubi ſemel lethæas aquas guſtaverint, rerum omnium terrenarum curam deponere. 12 Sua, ab Æneâ illata. 13 Siſtebat ſanguinem, lavabat, purgabatque aquis. 14 Al. *lavabat*. 15 Accumbens. 16 Arboris illius. 17 Clypeus jacet, poſitus eſt. Ab animali ad non animal. 18 Ad corporis tutelam. 19 Saucius. 20 Crebrò reſpirans reficit colla laſſa, ſuſtinens ſe arboris trunco. 21 Multum & per omnia pexam. 22 Per pectus. 23 De 24 Filio ſuo. 25 Ipſum à pugnâ. 26 Quod filium in tali diſcrimine reliquerit. 27 Adferant. 28 Mortuum. 29 Clypeum ejus. 30 Defluentes. 31 Juvenem. 32 *Validum namque exigit enſem Per medium Æneas juvenem, totumque recondit.* 33 Sociorum, id eſt, cauſam gemitus, quæ mors Lauſi erat. 34 Præſagiens malum. 35 Mezentii. 36 Quod in gravi luctu fieri ſolet, caput canum ſpargit fœdatque pulvere. Pathos ab ætate: ut eſt apud Macrob. Sat l. 4. c. 3 37 Non precaturus, ſed execraturus Deos. 38 Hæret in corpore Lauſi. 39 Te.

[1] Quem genui? Tuane haec genitor per [2] volnera [3] servor,
Morte tuâ vivens? Heu, nunc misero mihi [4] demùm
[5] Exsilium infelix! nunc [6] altè [7] volnus [8] adactum!
[9] Idem ego, nate, tuum maculavi [10] crimine [11] nomen,
Pulsus [12] ob invidiam [13] solio sceptrisque paternis.
[14] Debueram patriae poenas, odiisque [15] meorum:
[16] Omnis per mortes animam [17] sontem ipse [18] dedissem.
[19] Nunc vivo: neque adhuc [20] homines [21] lucemque relinquo:
Sed [22] linquam. Simul hoc dicens [23] attollit in [24] aegrum
Se femur; &, quamquam [25] vis alto volnere [26] tardat,
[27] Haud dejectus, [28] equum [29] duci jubet. [30] Hoc [31] decus illi,
Hoc solamen erat: bellis [32] hoc victor [33] abibat
Omnibus. [34] Adloquitur [30] maerentem, & talibus infit:
[30] Rhoebe, diu (res si qua diu mortalibus ulla est)
Viximus. Aut hodiè [35] victor spolia illa [36] cruenta,
Et caput Aeneae referes, [37] Lausique dolorum
Ultor eris mecum: aut, [38] aperit si nulla [39] viam vis,
Occumbes pariter. Neque enim, fortissime, credo
Jussa aliena pati, & [40] dominos dignabere Teucros.
[41] Dixit, & exceptus [42] tergo [43] consueta locavit

1 Pathos à relatione. 2 Vulnus, quod aspicio ab Æneâ tibi illatum. Invidiosè & patheticè. 3 Salvor. 4 Cum tui carendum est 5 Expulsio è patria mea est mihi dura & intolerabilis 6 Profundè. 7 Doloris 8 Per filii mei pectus, vel meum pectus. 9 Qui causa mortis fui. 10 Tyrannide meâ. 11 Tuam gloriam: qui fuisses regis filius habitus. 12 Quia nihil mihi mei invidebant. 13 Regno meo. 14 Morte tuâ luis crimen, invidiam, pœnas meas: quas ipse lubens obiissem. 15 Quæ de me, patre tuo, erant. 16 Per omnia mortis genera. 17 Culpabilem & noxiam. 18 Dare debuissem, id est, debueram me cuilibet periculo sinè ullius mortis metu objicere. Est autem pathos per hyperbolen, id est, nimietatem Vide Macrob. l. 4. c. 6 19 Qui mori debui. 20 Societatem hominum. 21 Vitam, aut lumen cœli. 22 Statim, vitam. 23 Erigit. 24 Saucium, vulneratum. 25 Violentia profundi vulneris prius suscepti 26 Ipsum 27 Tamen non dejectus animo. 28 Suum. 29 Adduci. 30 Equum tristem, quia dominum suum tristem sentiebat. Sic Achilles Xanthum equum alloquitur. 19. Il 31 Equi. 32 Per hunc equum. 33 Evadebat. 34 Mezentius. 35 Mecum. 36 Arma Æneæ Lausi sanguine perfusa. Namque arma Lauso jussit habere sua. 37 Quos pro Lauso patior 38 Si virtuti adversus sit eventus. 39 Ad tantam victoriam. 40 Tuos effectos. 41 Mezentius. 42 E. qui se præbentis. 43 Equo.

Membra, manusque ambas jaculis oneravit acutis;
[1] Aere caput fulgens, [2] cristâque hirsutus equinâ.
Sic cursum in [3] medios [4] rapidus dedit. [5] Aestuat ingens
Uno in corde [6] pudor, mixtoque insania [7] luctu,
[Et furiis agitatus [8] amor, & [9] conscia virtus:]
Atque hîc Aenean magnâ [10] ter voce vocavit.
Aeneas adgnovit [11] enim, laetusque precatur:
[12] Sic pater ille Deûm faciat, [12] sic altus Apollo,
[13] Incipias [14] conferre manum.
[15] Tantum effatus, & [16] infestâ [17] subit [18] obvius hastâ.
[19] Ille autem: Quid me erepto, saevissime, nato
Terres? [20] haec via sola fuit, quâ perdere posses.
Nec mortem [21] horremus, [22] nec Divûm parcimus ulli.
[23] Desine. Jam venio moriturus, & haec tibi porto
[24] Dona priùs. Dixit, telumque intorsit in [25] hostem:
Indè [26] aliud [27] super atque aliud figitque volatque
Ingenti gyro: sed [28] sustinet aureus umbo.
Ter circùm [29] adstantem [30] laevos equitavit in [31] orbis,
Tela manu jaciens: ter secum Troius heros
Inmanem aerato circumfert [32] tegmine [33] silvam.
Indè ubi [34] tot traxisse moras, tot [35] spicula [36] taedet
[37] Vellere, & urguetur pugnâ congressus [38] iniquâ;
Multa [39] movens animo, jam tandem [40] erumpit, & inter

1 Galeâ æneâ. 2 In galeâ positâ. Κόρυθ' ἱπποδασείαν. 3 Hostes. 4 Celer. 5 Ebullit. 6 Quod filium occidi permisisset, & vulneratus discessisset. 7 Quod filium amisisset. 8 In filium. 9 Cujus sibi conscius erat. 10 Sæpe. 11 Vocem ejus. 12 Al. *Sit* Precantis optantisque Adverbium. 13 Sc. *ut*. 14 Concertare mecum. 15 Id solum. 16 Ad vulnus infligendum paratâ, protensâ. 17 Accedit. 18 Mezentio. 19 Mezentius ait. 20 Extincto nato: quia si vivere voluissem, nunquam me interficere potuisses: nunc autem, quia invitus vivo, forte me perdere poteris. 21 Expavescimus. 22 Neque enim Deorum quempiam veneror supplex, uti tu, neque ulli Deûm vitam debere volo, cujus me usque tædet amisso filio. Impiè, ex persona contemptoris Deum. 23 Terrere, aut mortem minari. 24 Infesta jacula. 25 Æneam. 26 Telum. 27 Insuper. 28 Vim telorum Mezentii. 29 Æneam. 30 Sibi lævos, ut sc. dextram Æneæ partem circumveniret, quæ nuda erat, neque scuto tecta. 31 Gyros. 32 Clypei. 33 Clypeum præfert impeditum, tot exceptis jaculis horrentem instar sylvæ. 34 Tantum distulisse mortem Mezentii. 35 A Mezentio missa. 36 Æneam 37 Avellere. 38 Inæquali: cùm ipse pedes contra Mezentium equitem ingressus esset. 39 Considerans, quomodo sc. se contra hostem munitum tueeret, & tamen illum vinceret. 40 In pugnam.

[1] Bellatoris equi cava tempora conjicit hastam.
Tollit se arrectum [2] quadrupes, & calcibus auras
Verberat, [3] effusumque equitem super ipse secutus
[4] Inplicat, [5] ejectoque incumbit [6] cernuus armo.
Clamore incendunt caelum Troësque, Latinique.
[7] Advolat Aeneas, vaginâque eripit ensem,
Et [8] super haec: Ubi [9] nunc Mezentius [10] acer, & illa
[11] Effera vis animi? contrà [12] Tyrrhenus, ut auras
Suspiciens [13] hausit caelum, mentemque recepit:
Hostis amare, quid increpitas, mortemque minaris?
[14] Nullum in caede nefas. Nec sic ad proelia veni,
Nec tecum [15] meus haec pepigit mihi [16] foedera Lausus.
[17] Unum hoc, [18] per, si qua est victis venia hostibus, oro;
Corpus [19] humo patiare [19] tegi. Scio [20] acerba meorum
Circumstare odia: hunc (oro) defende [21] furorem:
Et me [22] consortem nati concede sepulcro.
Haec [23] loquitur, [24] juguloque [25] haud inscius accipit [26] ensem,
[27] Undantique animam diffundit in arma cruore.

1 Belligeri. 2 Equus. 3 Excussum 4 Ipsum. 5 Mezentio 6 Pronus ac in faciem cadens ruit supra dominum. 7 Celeriter accurrit ad lapsum. 8 Insuper ait. 9 Est ille. 10 Strenuus. 11 Immanis. 12 Mezentius, ut ad se rediit, recepitque animum ruinâ equi & suâ consternatum. 13 Oculis. 14 Neque duxi nefas mori; neque vivendi animo hùc veni. 15 Filius. 16 Ut mihi parcas. 17 Solum 18 Eam veniam, quæ est hostibus. 19 Sepeliri. 20 Immitia in me. 21 Sc. *meorum*, ne propter hunc furorem insepultum me dilanient, & projiciant devorandum feris & alitibus. 22 Ejusdem sortis cum filio Lauso. 23 Mezentius. 24 Suo, id est, gutture. 25 Sciens & videns. 26 Æneæ. Ostendit illum præbuisse jugulum. 27 Ordo est: *Et diffundit animam in arma cum cruore undanti*, id est, undatim effluenti.

P. VIRGILII MARONIS

AENEIDOS

LIBER XI.

ARGUMENTUM.

OCcifo Mezentio, victor Æneas Marti tropæum erigit. Pallantis mortui corpus magno pompæ apparatu ad Evandri urbem remittit: ubi fummo & patris & fuorum omnium luctu excipitur. Interim oratores à Latinis miffi, dierum 12. inducias impetrant: quo temporis fpatio utrique fuorum cadavera perquirunt, fupremoque fepulturæ honore profequuntur. Eodem quoque tempore Venulus, quem fub belli initium legatum ad Diomedem miferant Latini, ad fuos rediens, auxilia fibi denegata renunciat. Eâ fpe deftitutus Latinus, confilio convocato, de fumma belli confultat, legatofque de pacis conditionibus ad Æneam mittendos cenfet. Ibi Drances & Turnus, pro inveterato inter ipfos odio, fe mutuis conviciis profcindunt. Interim Æneas bipartitò divifis copiis, levis armaturæ equites planis itineribus ad urbem præmittit: ipfe cum reliquo exercitu per loca fylvis montibusque impedita, ad editiorem oppidi partem contendit. Cujus rei nuncio Laurentum perlato, concilium dimittitur: parantur que ea, quæ ad urbis defenfionem putantur pertinere. Turnus, cognito per exploratores Æneæ confilio, bifariam & ipfe fuas copias partitur. Equitibus Meffapum & Camillam præficit, eofque hoftium equitibus opponit: ipfe cum peditibus anguftias, quà neceffario Æneæ ad urbem iter erat, breviori itinere occupat, atque ibi in infidiis fubfiftit. Interim equeftre prælium committitur, diuque dubio utrimque eventu pugnatur. Ibi Camilla, magnâ prius editâ hoftium ftrage, dum Chloreum Cybeles facerdotem, armorum ejus pulchritudine capta incautius fequitur, ex infidiis ab Arunte haftâ trajicitur. Quam tamen facræ virginis cædem Aruns non diu tulit inultam: nam & ipfe pauló pòft ab Opi Dianæ miniftrâ, fagittâ trajectus, offenfi numinis pœnas perfolvit. Camillæ nece confternati Rutuli, fugam arripiunt. Trojani urbis oppugnationem parant. Ejus calamitatis nuncio ab Acca, Camillæ comite, ad Turnum perlato, relictis, quas obfederat, anguftiis fuis, auxilio accurrit. Eodem fubfequitur & Æneas, & quoniam imminente jam nocte prælium committi non poterat, utrique pofitis ante urbem caftris confidunt.

[1] OCeanum [1] intereà furgens aurora reliquit.
Aeneas, quamquam & [3] fociis dare tempus [4] humandis

1 Mare, quod totum circuit terrarum orbem. Exordium à tempo tis matutini defcriptione. 2 Dum gererentur, quæ dicta funt. 3 Interfectis. 4 Sepeliendis.

[1] Praecipitant curae, [2] turbataque [3] funere [4] mens eſt,
Vota [5] Deûm [6] primo [7] victor ſolvebat [6] Eoo.
Ingentem quercum deciſis undique ramis
Conſtituit [8] tumulo, fulgentiaque [9] induit arma,
Mezentl ducis [10] exuvias; tibi, magne, [11] tropaeum,
[12] Bellipotens: aptat [13] rorantis [14] ſanguine [15] criſtas,
[15] Telaque [16] trunca viri, & [17] bis ſex [15] thoraca petitum
Perfoſſumque locis: [15] clipeumque ex aere [18] ſiniſtrae
Subligat, atque [15] enſem [19] collo ſuſpendit [20] eburnum.
Tùm ſocios, namque omnis eum [21] ſtipata tegebat
Turba ducum, ſic [22] incipiens hortatur [23] ovantis:
[24] Maxima res effecta, viri. Timor omnis abeſto.
[25] Quod [26] ſupereſt: haec ſunt ſpolia, & [27] de rege ſuperbo
Primitiae: manibusque [28] meis [29] Mezentius [30] hic eſt.
Nunc [31] iter ad [32] regem nobis murosque Latinos.
[33] Arma parate animis, & ſpe [34] praeſumite bellum:
Ne qua mora [35] ignaros, ubi primùm [36] vellere ſigna
[37] Adnuerint Superi, [38] pubemque educere caſtris,

1 Feſtinate urgent. premuntque. 2 Percuſſa. 3 Pallantis imprimis. 4 Eius. 5 Quæ Diis pro victoria habenda voverat. 6 Primo mane, cum primo ortu Solis. 7 Sc. *tamen*. 8 In colliculo: quia tropæa non figebantur, niſi in eminentioribus locis. 9 Quercum. 10 Quæ fuerant ſpolia, quibus exutus erat Mezentius. 11 Spolia detracta duci, & ad tuam gloriam ſuſpenſa. Solebant enim victores tropæum, in victoriæ ſignum, in colle aliquo conſtituere, & arma, hoſtibus victis erepta, & alias exuvias ad tropæum affixa ſuſpendere. *Tropæum* propriè eſt ſignum & monumentum victoriæ erectum, & quidem eo loco, in quo hoſtes in fugam verſi ac victi ſunt: à Τρέπω, id eſt, *verto*. 12 Mars. 13 Diſtillantes 14 Mezentii. 15 Galeæ Mezentii. Ut tropæum referat hominis formam, ecce primum criſtas galeæ, deinde tela in manu, clypeum ad ſiniſtram, thoraca in media arbore, enſem dimiſſum ad latus ex balteo, qui collo appenſus. 16 Perfracta: ita enim tropæa poni conſuevêre. 17 Duodecim vulneribus ab Æneâ perfoſſum thoraca intelligo potius, quàm à 12. Etruriæ principibus, ut volunt quidam. 18 Ad ſiniſtram partem. 19 Ad collum Mezentii. 20 Habentem eburneam vaginam aut capulum. 21 Denſe circumſtans. 22 Æneas. 23 Exultantes præ gaudio. 24 Quia primam victoriam, eamque inſignem conſecutus erat. 25 Sc. *ejus*. 26 Sc. de reliqua belli parte 27 Primæ exuviæ Mezentio detractæ 28 Cum reſpectu, ad ſpolia opima ubi dux ſuâ manu hoſtium ducem confecit. 29 Refero ad titulum tropæi. *Mezentius hic eſt*, &c. 30 Talis, ſc. victus & occiſus. Ut, *hunc ego te, Euryale, aſpicio*. 31 Eſt, aut reſtat Propoſitio conſilii. 32 Latinum. 33 Parate animos armis. Hypallage. 34 Mente præoccupate 35 Vos improviſos & imprudentes. 36 A loco ſuo, ubi fixa erant. Bonum omen erat, ſi evulſa ſequerentur. 37 Nutu conceſſerint Neque enim niſi captato augurio, aut ſine Deûm numine evellebantur ſigna. 38 Tirones, id eſt, novos milites.

Inpediat; segnesque metu sententia tardet.
Intereà socios [1] inhumataque corpora terrae
Mandemus: [2] qui solus [3] honos [4] Acheronte sub imo est.
Ite, [5] ait, egregias animas, quae sanguine nobis
Hanc [6] patriam peperêre suo, decorate [7] supremis
Muneribus: [8] maestamque Euandri primus ad urbem
Mittatur Pallas, quem [9] non virtutis egentem
Abstulit [10] atra dies, & [11] funere [12] mersit [11] acerbò.
Sic ait [13] inlacrimans, recipitque ad [14] limina gressum:
Corpus ubi exanimi [15] positum Pallantis Acoetes
Servabat senior: qui [16] Parrhasio Euandro
[17] Armiger [18] antè fuit; sed [19] non felicibus [20] aequè
Tùm comes auspiciis caro datus [21] ibat [22] alumno.
Circùm omnis [23] famulûmque manus, Trojanaque turba,
Et maestum [24] Iliades crinem de more [25] solutae.
Ut verò Aeneas foribus sese intulit altis,
Ingentem gemitum [26] tunsis ad sidera [27] tollunt
Pectoribus, [28] maestoque [29] inmugit [30] regia luctu.
[31] Ipse caput [32] nivei [33] fultum Pallantis & ora
Ut [34] vidit, [35] levique [36] patens in [37] pectore vulnus
[38] Cuspidis Ausoniae, lacrimis ita fatur obortis:
Tene, inquit, miserande [39] puer, cùm [40] laeta veniret,
Invidit Fortuna mihi, ne regna videres

1 Inhumatorum sociorum. Cæsorum in bello funebres pompæ à suis honestabantur elogiis, orationibus, epitaphiis. 2 Τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ θανόντων. 16. Il. 3 Humandi. 4 Est apud inferos: quia sine sepultura non traducuntur ad inferos, sed *centum errant annos*, ut in 6. vidimus. 5 Æneas ad socios suos. 6 Regionem acquisiverunt. 7 Ultimis officiis. 8 Propter mortem futuri regis. 9 Abundè magnâ virtute præditum. Litotes, id est, tenuitas vel simplicitas sermonis. 10 Funesta & inimica 11 Fato immaturo, & *miser ante diem*. Translatio à pomis. 12 Oppressit 13 Æneas. 14 Castrorum. 15 Repositum. Ritè omnia conclamatorum corpora in limine ædium collocabantur efferenda: pedibus ad viam exientis, quasi non reversuris, aut quia homines capite nascuntur, pedibus efferuntur. In funere verò familia, amici, fœminæ imprimis, φιλοῖ κτίςον γένος, crinibus solutis, luctu, planctu, ejulatu omnia replebant. 16 Arcadico. 17 Ab officio. 18 Quàm Pallanti. 19 Propter mortem Pallantis. 20 Ut patri armiger fuerat. 21 Iverat. 22 Filio Pallanti. 23 Arcadum multitudo. 24 Trojanæ ancillæ erant aut stabant in circuitu. 25 In signum tristitiæ. 26 Percussis. 27 Erigunt. 28 Mœstitiæ indice. 29 Intrinsecus mugit & resonat. 30 Æneæ in castris. 31 Æneas. 32 Albissimi. 33 Sustentatum pulvinari, & toro funereo. 34 Pathos ab attestatione rei visæ: ut annotavit Macrob. Sat. l. 4. c. 6. 35 Pulchro, nondum piloso. 36 Amplum & latè apertum. 37 Ejus. 38 Ab hasta Turni illatum. 39 Pathos ab ætate. 40 Injectâ jam spe potiundæ Italiæ.

No-

Nostra, neque ad sedes victor veherêre paternas?
Non haec Euandro de [1] te promissa parenti
Discedens dederam: cùm me [2] complexus [3] euntem
[4] Mitteret in magnum imperium, [5] metuensque moneret
Acris esse [6] viros, cum [7] durâ [8] praelia gente.
Et nunc [9] ille [10] quidem [11] spe multum captus inani
[12] Fors & [13] vota facit, [14] cumulatque altaria donis.
Nos juvenem exanimum, & [15] nil jam caelestibus ullis
Debentem, [16] vano maesti comitamur honore,
[17] Infelix, nati funus [18] crudele videbis.
[19] Hi nostri reditus, [20] exspectatique triumphi?
Haec mea magna [21] fides? At [22] non, Euandre, pudendis
Volneribus [23] pulsum aspicies: [24] nec [25] sospite dirum
Optabis nato funus pater. Hei mihi, quantum
Praesidium Ausonia, & quantum tu perdis, Iüle!
Haec ubi deflevit, tolli miserabile [26] corpus
Imperat, & toto [27] lectos ex agmine mittit
Mille [28] viros, qui supremum comitentur [29] honorem,
Intersintque [30] patris lacrimis; solatia luctus
Exigua ingentis, misero [31] sed debita patri.
Haud segnes alii cratis, & [32] molle feretrum
Arbuteis texunt virgis, & vimine [33] querno,
Exstructosque [34] toros [35] obtentu frondis [36] inumbrant.
Hic [37] juvenem [38] agresti sublimem stramine ponunt:
[39] Qualem [40] virgineo demessum pollice florem,

1 Incolumitate tuâ. 2 Euander. 3 Abire volentem. 4 Me. 5 Tibi. 6 Quibuscum bellandum esset. 7 Aspera, & laboris patiente, ut Latinâ, Rutulâ, Volscâ. l. 9. 8 Esse. 9 Pater tuus Euander. 10 Certè. 11 Pathos praeter spem: de quo Macrob. Sat. l. 4. cap. 6. 12 Fortè etiam. 13 Pro salute & laeto reditu tuo. 14 Cumulatim onerat. 15 Non ultrà obnoxium Diis cœlestibus pro salute & vita conservanda. 16 Nihil defuncto profuturo 17 Euandre. 18 Crudeliter affectum. 19 Sunt-ne hujusmodi? 20 Multum optati. 21 Quâ promiseram te incolumem reducendum? 22 Non aversis & tergo acceptis, sed pulchris, loco honestis, adverso pectore: id quod fortiter pugnando morientis est, non autem vertentis tergum. 23 Pallanta filium tuum. 24 Neque imprecaberis tibi aut filio mortem, tedio aut pudore, quod filius inhonesta fuga saluti suæ consuluerit. 25 Incolumi. 26 Pallantis. 27 Electos. 28 Trojanor, Thuscos, Arcades. 29 Funeris. 30 Euandri. 31 Sc. *tamen*. 32 Mollem capulum, quo mortui efferri solent. 33 Quod ex quercu est. 34 Lectulos. 35 Obtentis frondibus 36 Umbrâ tegunt. 37 Pallanta. 38 Super frondes. 39 Sc. *ponunt* Vide Catul. 63 Ep. Est autem pathos à parabola, ut annotavit Macrob. Sat. l. 4. c. 5. 40 Virginis.

Seu mollis violae, seu languentis hyacinthi,
Cui neque fulgor adhùc, nec dùm [1] sua forma recessit:
Non jam [2] mater alit tellus, viresque ministrat.
[3] Tùm geminas vestis, auroque [4] ostroque rigentis
Extulit Aeneas: quas [5] illi [6] laeta laborum
Ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido
Fecerat, & tenui telas [7] discreverat auro.
[8] Harum unam [9] juveni [10] supremum maestus honorem,
Induit, arsurasque [11] comas obnubit amictu.
Multaque praethereà Laurentis [12] praemia pugnae
[13] Aggerat, & longo praedam jubet ordine duci.
Addit equos, & tela, quibus spoliaverat hostem.
Vinxerat & post terga [14] manus, quos mitteret umbris
[15] Inferias, [16] caeso sparsuros sanguine flammam:
Indutosque jubet [17] truncos hostilibus armis
Ipsos ferre duces, [18] inimicaque nomina [19] figi.
[20] Ducitur [21] infelix [22] aevo confectus Acoetes,
Pectora nunc foedans pugnis, nunc unguibus [23] ora:
Sternitur & toto projectus corpore [24] terrae.
Ducunt & [25] Rutulo perfusos sanguine [26] currus.
Pòst bellator [27] equus [28] positis insignibus Aethon
It lacrimans, guttisque humectat grandibus ora.
Hastam alii [29] galeamque ferunt: nam [30] cetera Turnus
Victor habet. Tùm maesta [31] phalanx, Teucrique sequuntur,
[32] Tyrrhenique duces, & [33] versis Arcades armis.
Postquam omnis longè comitum processerat ordo,
Substitit Aeneas, gemituque [34] haec addidit alto:
Nos alias hinc [35] ad lacrimas eadem horrida belli

1 Propria pulchritudo. 2 Procreans eum. 3 Funebris pompæ descriptio. 4 Purpura. 5 Æneæ. 6 Quia in gratiam Æneæ, quem amabat, munus hoc fecerat. 7 Depinxerat. 8 Harum geminarum vestium. 9 Corpori Pallantis 10 Sc. *in*. 11 Capillos ejus velat alterâ veste. 12 Spolia 13 Accumulat. Al *Aggregat*. 14 Eorum. 15 *Inferiæ* sunt sacra mortuorum. 16 Quem cæsi spargerent. 17 Arborum. 18 Inimicorum, quibus arma illa fuerant adempta. 19 Affigi truncis.

20 Quasi præ dolore non posset ire. 21 *Qui non felicibus æque Tùm comes auspiciis*, &c. modò. 22 Senio confectus. Pathos ab ætate & gestu. 23 Faciem. 24 In terram. 25 Rutulorum. 26 Hostibus ereptos 27 Pallantis. 28 Exutus phaleris. 29 Pallantis. 30 Arma cum balteo. 31 Peditum multitudo. 32 Etrusci. 33 Inversis hastis, mucrone inclinato & per terram tracto, pro usitato more ac recepto in exsequiis militaribus. 34 Verba. 35 Ad alia funera sequentis belli.

Fata

Fata vocant. [1] Salve aeternùm mihi, maxume Palla,
Aeternùmque [1] vale. Nec plura [2] effatus ad altos
Tendebat muros, gressumque in castra ferebat.
[3] Jamque [4] oratores aderant ex [5] urbe Latinâ,
[6] Velati ramis [7] oleae, [8] veniamque rogantes:
Corpora, per [9] campos [10] ferro quae [11] fusa jacebant,
Redderet, ac tumulo sineret [12] succedere terrae:
[13] Nullum cum victis [14] certamen & [15] aethere cassis:
Parceret [16] hospitibus [17] quondam, [18] socerisque vocatis.
[19] Quos bonus Aeneas, [20] haud aspernanda precantis,
[21] Prosequitur veniâ, & verbis haec insuper addit:
[22] Quaenam vos tanto Fortuna [23] indigna, Latini,
[24] Inplicuit bello, [25] qui nos fugiatis amicos?
Pacem me exanimis, & [26] Martis sorte peremtis
Oratis? [27] equidem & vivis concedere vellem.
Nec [28] veni, nisi fata locum sedemque [29] dedissent;
Nec bellum cum [30] gente [31] gero: [32] rex [33] nostra reliquit
Hospitia, & Turni potiùs se credidit armis.
Aequius [34] huic Turnum fuerat se [35] opponere [36] morti.
Si bellum finire manu, si [36] pellere Teucros
[37] Adparat; his mecum [38] decuit concurrere telis:
[39] Vixet, cui vitam Deus aut sua dextra dedisset.
Nunc ite, & [40] miseris subponite civibus [41] ignem.
Dixerat Aeneas. Olli obstupuêre silentes;

1 Mortuis *Salve* & *Vale* dicitur, quod ab eis dividimur, non ultra visuri eos. 2 Æneas. 3 Describit adventum legatorum à Latino missorum, petentium veniam sepeliendi corpora defuncta, quam eis Jubens concessit Æneas. 4 Caduceatores, legati. 5 Lautolavinio, urbe Latini. 6 In signum pacifici adventus. 7 Arboris olivæ. 8 Beneficium, concessionem petitionis cujusdam. 9 Qui jam penes Trojanos victores. 10 Armis ferreis. 11 Prostrata. 12 Terram subire, terrâ condi. 13 Sc. *dicentes*. 14 Esse debere. 15 Mortuis, vitâ privatis 16 Latinis. 17 Antequàm Turnus fœdus inter Latinum & Æneam disturbaret. 18 Al. *sociisque*. 19 Oratores. 20 Licita & honesta: quia sepeliendi beneficium universis debetur. 21 Quibus concedit veniam. 22 Qualis. Admirantis est, non dubitantis. 23 Aspernanda. 24 Illaqueavit. 25 Utpote qui. 26 Bellica, quam Mars sibi vindicat. 27 Sepulturam mortuis, & pacem vivis concedere vellem. 28 Venissem in Italiam. Enallage modi. 29 Mihi. 30 Vestra Latina, sed cum Turno. 31 Volens ac lubens. 32 Latinus. 33 Jura hospitalitatis inter nos contracta. 34 Huic periculo mortis. Q. d. decuisset Turnum, violatorem pacis, singulari potiùs certamine mecum decertasse, quàm hunc suorum fudisse sanguinem. Δεικτικῶς, quasi jacentes ostendit. 35 Objicere. 36 Ab Italia. 37 Prætendit. 38 Eum. 39 Is nostrum vixisset. Syncope. 40 Qui alienâ culpâ pereunt. 41 Quo crementur.

Converſique oculos inter ſe atque ora tenebant.
Tùm ſenior ſemperque odiis & [1] crimine Drances
Infenſus juveni Turno ſic ore viciſſim
[2] Orſa refert: O famâ ingens, ingentior [3] armis,
Vir Trojane, quibus [4] caelo te laudibus aequem?
[5] Juſtitiaene [6] priùs [7] mirer, belline laborum?
Nos verò [8] haec patriam grati referemus ad [9] urbem:
Et te, [10] ſi qua [11] viam dederit Fortuna, Latino
[12] Jungemus regi. Quaerat ſibi foedera Turnus.
Quin & [13] fatalis murorum [14] attollere moles,
Saxaque [15] ſubvectare humeris [16] Trojana [17] juvabit.
[18] Dixerat haec, [19] unoque [20] omnes eadem [19] ore fremebant.
Bis ſenos [21] pepigêre dies, & [22] pace ſequeſtrâ
Per ſilvas Teucri, mixtique inpunè Latini,
[23] Erravêre jugis. [24] Ferro ſonat [25] icta [24] bipenni
Fraxinus: evertunt [26] actas ad ſidera pinus:
[27] Robora nec cuneis, & [28] olentem ſcindere [29] cedrum,
Nec [30] plauſtris ceſſant [31] vectare [32] gementibus ornos.
[33] Et jam Fama volans, [34] tanti praenuncia luctus,
Euandrum, Euandrique domos & moenia [35] complet,
[36] Quae modo victorem Latio Pallanta ferebat.
Arcades [37] ad portas ruere, & de [38] more vetuſto

1 Turni qui pacem ruperat, aut inviſus. 2 Exordia ſermonis ſui. 3 Effectu ipſo 4 Cœlitibus ob pietatem & virtutem æquiparem & æqualem cenſeam: *vel*, quibus laudibus ad cœlum te tollam? 5 Conſtructio Græca: τῆς δικαιοσύνης σε θαυμάσαιμι ἄν; & ſubintelligendum ἕνεκα, id eſt, *cauſâ*; vel *laudem*. 6 Principalius. 7 In te. 8 Humanitatis tuæ indicia. 9 Laurolavinium. 10 Si voluntatem noſtram fortuita occaſio comitetur. 11 Modum. 12 Conciliabimus. 13 Fato tibi promiſſa novæ urbis mœnia. 14 Erigere. 15 Ad conſtructionem murorum. 16 Ad Trojæ novæ conſtructionem. 17 Delectabit nos. 18 Drances. 19 Pari conſenſu 20 Reliqui legati. 21 Pacti ſunt. 22 Ad tempus mediâ & quaſi depoſitâ, quæ non terminet, ſed diſſerat bellum, id eſt, induciis. 23 Libere divagati ſunt in ſummitatibus ſub vertice montium. 24 Securi ancipiti, aut duas pinnas habente. 25 Al *alta*. 26 Extenſas. 27 Ligna querna. 28 Ut cadaverum fœtorem expellat. 29 Funeream arborem, quæ & odorem in funere ipſo, & famam fortiter cadentibus æternam referat. 30 Curribus. 31 Ad pyram conſtruendam. 32 Præ magnitudine ponderis. 33 Proſequitur lamentationem & affectus paternos Euandri in Pallanta filium unigenitum. 34 Qualis eſſe ſolet in nece unigeniti regis. 35 Luctu, aut ſermone de morte Pallantis. 36 Eadem fama, quæ adferebat paulò antè Pallanta victorem eſſe in agro Latino: quia multos, priuſquàm occumberet, ſtravit. 37 Ex urbe ad portas effuſim currebant. 38 Inſtituto.

[1] Funereas rapuêre faces. Lucet via longo
Ordine flammarum, & latè [2] discriminat agros.
[3] Contrà turba [4] Phrygum veniens plangentia jungunt
Agmina. Quae postquàm [5] matres succedere [6] tectis
Viderunt, maestam [7] incendunt clamoribus urbem.
At non Euandrum potis est vis ulla tenere:
Sed venit in [8] medios. [9] Feretro [10] Pallanta [9] reposto
Procumbit super, atque [11] haeret lacrimansque gemensque,
Et [12] via [13] vix tandem [14] voci laxata [15] dolore est:
Non [16] haec, ô Palla, dederas promissa [17] parenti,
[18] Cautiùs ut saevo velles te [19] credere Marti.
Haud ignarus eram, quantum nova gloria in [20] armis,
Et [21] praedulce decus primo certamine posset.
[22] Primitiae juvenis miserae, bellique propinqui
[23] Dura rudimenta, & [24] nulli exaudita Deorum
Vota precesque meae! tuque, ô [25] sanctissima [26] conjunx,
[27] Felix morte tuâ, neque in hunc servata dolorem!
Contrà ego vivendo [28] vici mea fata, superstes
Restarem ut genitor. Troûm [29] socia arma [30] secutum
[31] Obruerent Rutuli [32] telis: [33] animam ipse dedissem,
Atque [34] haec pompa domum me, non Pallanta, [35] referret.

1 Raptim & festinanter tulerunt faces funeribus aptas, *vel* quas noctu ante funera gestare solebant. 2 Illustrat ita agros, ut in latum discerni ac discriminari possent. 3 Ex adverso. 4 Troianorum, ab Æneâ cum funere missorum. 5 Arcadum. 6 Ad tectum regium. 7 Quasi in publico incendio ululatibus omnia complent, miscentque. Ducta Metaphora à re militari, quâ igne ac flammis urbes incenduntur. 8 Pompam ducentium. 9 Capulo, quo ferebatur, reposito. 10 Al. *Pallante*. 11 In eo 12 Meatus & arteria. 13 Cum difficultate. 14 Sermoni. 15 Propter dolorem nimium constricta. 16 Huiusmodi Pathos contrarium illi, quod sumitur à loco praeter spem, id est, ex eo quod jam speravit. Vide Macrob. Sat l. 4. c. 6. 17 Mihi. 18 Prudentius. 19 Committere bello. 20 Apud armatum; cujus consilium cupiditas victoriae plerumque conturbat. 21 Belli gloria inexpertis nimium dulcis. 22 Principia tua, ô Palla, sunt infelicia. 23 Eruditiones & tyrocinia ad bellum propinquum gerendum sunt difficilia atque infelicia. 24 A nullo. 25 Casta, pia, purissima, non alicujus religionis, sed solius castitatis respectu. Consule Macrob. Sat l. 3. c. 3. 26 Mater Pallantis. 27 Felix es, quod mortua sis. 28 Inverso & praepostero fatorum ordine, filio meo supervivo. Q. d. Superavi naturalem ordinem vitâ longiore, qui est, ut sint parentibus superstites filii. 29 Æquius fuerat me secutum Trojana arma, mortem oppetiisse, quam te. 30 Sc. *quem*. 31 Obruere debebant. 32 Suis. 33 Ego dare debuissem vitam. 34 Hic magnificus apparatus funebris. 35 Referre deberet.

[1] Nec vos [2] arguerim Teucri, nec foedera, [3] nec, quas
Junximus hospitio, dexteras: [4] sors ista senectae
Debita erat nostrae. Quod si [5] inmatura manebat
Mors natum, [6] caesis Volscorum millibus [7] antè,
[8] Ducentem in Latium Teucros [9] cecidisse juvabit.
[10] Quin ego [11] non alio digner te funere, Palla,
Quàm pius [12] Aeneas, & quàm [13] magni Phryges, & quàm
Tyrrhenique duces, Tyrrhenûm exercitus omnis.
Magna [14] tropaea ferunt, [15] quos [16] dat tua dextera leto.
[17] Tu quoque nunc stares inmanis [18] truncus in [19] armis,
[20] Esset par aetas, & idem si robur ab annis,
Turne. Sed infelix Teucros quid [21] demoror armis?
[22] Vadite, & haec memores [23] regi mandata referte:
Quòd vitam [24] moror [25] invisam, [26] Pallante peremto,
Dextera causa tua est; [27] Turnum gnatoque patrique
[28] Quam debere vides. [29] Meritis vacat hic tibi solus
Fortunaeque locus. Non vitae gaudia quaero,
Nec fas: [30] sed gnato [31] manis [32] perferre sub imos.

1 Quin & absolvo Teucros: misero meo fato magis imputo. 2 Reprehensos velim. 3 Neque fidem jure hospitalitatis mutuò datam & acceptam. 4 Hoc infortunium & misera conditio 5 Præcox, & antè debitos annos veniens exspectabat. 6 Occisis ab eo. 7 Priusquam caderet. 8 Ipsum. 9 Oppetiisse delectabit me, solatio mihi erit. 10 Quinetiam Aliud argumentum solatii. 11 Aliâ pompâ funebri te non dignum censeam aut faciam. 12 Dignatur. 13 Magnifici. 14 Nam ferunt secum magna spolia, ab hostibus superatis aut in fugam versis detracta, eorum, &c. 15 Hi fuêre. Lagus, Sthenius, Rhœtus, Anchemolus, Larides, Tiber, Rhœteus, Hilus, Halesus. 16 Dedit. 17 Sicut reliqui duces, à Pallante cæsi, de quibus hæc sunt tropæa. 18 Detruncatus capite aut aliis membris. 19 Tuis, sicut in Mezentii tropæo visum est. 20 Si Pallas fuisset æqualis tibi ætate, id est, si Pallas non fuisset junior, quam ut tecum contenderet. 21 Detineo ab armis, id est, cur eos non remitto, ut Turnum cædant? 22 Ite, ô Teucri. 23 Vestro Æneæ. 24 Sustineo. 25 Molestam & odiosam mihi. 26 Id est, non ampliùs vellem vivere, nisi dextera tua esset in causa. 27 Necem Turni 28 Quam dextram ultricem necis filii mei futuram & spero, & ob hoc solum in vita maneo, ut interfecti Turni nuncium ad natum ipse moriens deferam. 29 Benè merendi de Evandro, id est, dicite, nihil est aliud, quod possit vel virtus tua, vel fortuna præstare; (nam his rebus victoria contingit) nisi ut, occiso Turno, & vindices filium, & patrem consoleris orbatum. Id quod etiam paulò pòst ab Ænea præstitum est. 30 Desiderio. 31 Ad inferos, ubi sunt manes Pallantis. 32 Nuncium necis Turni.

[1] Aurora [2] intereà [3] miseris mortalibus [4] almam
Extulerat lucem, referens opera atque labores.
Jam pater Aeneas, jam curvo in litore [5] Tarchon
Constituêre [6] pyras. [7] Hùc corpora [8] quisque [9] suorum
[10] More tulêre patrum: [11] subjectisque ignibus [12] atris
Conditur in tenebras [13] altum [14] caligine caelum.
Ter circùm accensos, [15] cincti fulgentibus * armis,
Decurrêre [16] rogos: ter [17] maestum funeris ignem
[18] Lustravêre in equis, [19] ululatusque ore dedêre.
[20] Spargitur & tellus lacrimis, sparguntur & [21] arma.
[22] It caelo clamorque virûm, clangorque tubarum.
[23] Hinc alii spolia occisis derepta Latinis
Conjiciunt [24] igni; galeas, ensisque decoros,
Frenaque,[25] ferventisque [26] rotas;[27] pars [28] munera nota,
Ipsorum clipeos, & [29] non felicia tela.
Multa boum [30] circà mactantur corpora morti;
[31] Saetigerosque sues, raptasque ex omnibus agris
[32] In flammam jugulant pecudes: tùm [33] litore toto
Ardentis spectant socios, semustaque servant
Busta; neque avelli possunt; [34] nox humida donec
Invertit caelum stellis fulgentibus [35] aptum.
Nec minùs & miseri diversa in parte Latini
[36] Innumeras struxêre pyras, & corpora partim
Multa virûm [37] terrae infodiunt,[38] avectaque partim
Finitimos tollunt in agros, [39] urbique remittunt.
[40] Cetera, [41] confusaeque ingentem [41] caedis acervum,

1 Refert, quomodo per inducias & pacem sequestram mandata sint sepulturæ interfectorum utrimque corpora. 2 Dum hæc apud Evandrum fierent. 3 Quia lucis egentibus. 4 Altricem vitæ. 5 Etruscorum rex. 6 Strues lignorum, ut incendantur. 7 Ad has pyras. 8 Æneas Troianos, Tarchon Etruscos suos; uterque Arcadas. 9 Amicorum. 10 Ex vetere patrum institutione. 11 Sub pyras. 12 Funebribus aut fumosis futuris 13 Altè & profundè 14 Fumi. 15 Teucri & Hetrusci. * Gladiis. 16 Congeries lignorum. 17 Mœstitiam adferentem. 18 Circumierunt more lustrantium. 19 Ejulatus lamentabiles. 20 Conspergitur. 21 Eorum. 22 Diffunditur ad cœlum. 23 Deinde 24 In ignem. 25 Quondam fervide actas, ferventes continuo motu. 26 Curruum. 27 Alii conjiciunt in ignem. 28 Arma ipsis occisis nota. 29 Quibus infeliciter usi erant, cùm prostrati sint. 30 Corpora urenda. 31 Apros. 32 Projiciendos. 33 Per totum litus. 34 Donec nox ingruit. Namque ossilegium de nocte erat, si planè essent combusti: alias extinguebatur flamma vino, & die sequente rursus accensa. 35 Ἀπλὸμενον, ἄρμενον, stellis quasi clavis fixum & distinctum. 36 Utpote longe majori clade affecti. 37 In terram, super quam jacebant. 38 Amicorum cadavera nota cremanda mittunt. 39 Ad urbem eorum, qui illic oriundi erant. 40 Corpora. 41 Stragis cæsorum commixtæ, quia ignobilium & plebejorum.

[1] Nec numero [2] nec honore cremant; tunc undique vasti
Certatim crebris conlucent ignibus agri.
Tertia [3] lux gelidam caelo dimoverat [4] umbram:
Maerentes [5] altum cinerem & confusa ruebant
Ossa focis, tepidoque [6] onerabant aggere terrae.
[7] Jam verò in tectis [8] praedivitis urbe Latini,
Praecipuus [9] fragor, & longi pars maxima luctus.
Hîc [10] matres, miseraeque [11] nurus, hîc cara sororum
Pectora [12] maerentum, [13] puerique parentibus orbi,
[14] Dirum execrantur bellum, [15] Turnique hymenaeos:
[16] Ipsum armis, ipsumque [17] jubent decernere ferro;
Qui regnum Italiae, & [18] primos sibi poscat honores.
[19] Ingravat haec [20] saevus Drances, solumque [21] vocari
Testatur, solum [22] posci in certamina Turnum.
Multa simul contrà variis sententia dictis
[23] Pro Turno, & magnum [24] reginae nomen obumbrat:
Multa [25] virum [26] meritis [27] sustentat fama [26] tropaeis.
[28] Hos inter motus, medio in flagrante tumultu,
Ecce, [29] super maesti magna Diomedis ab [30] urbe
[31] Legati responsa [32] ferunt: nihil omnibus [33] actum

1 Et sinè numero, id est, non numerando eorum corpora. 2 Et sine honore, id est, sine insignibus comburunt. 3 Solis. 4 Terræ, id est, noctem humidam & frigidam. 5 Fruebant ossa & cineres è focis, quæ terræ mandabant, exstructo aggere. 6 Ea. 7 Describit statum domus Latini, in quâ variæ de bello habitæ sunt sententiæ, aliis Turnum accusantibus, aliis propter Amatam reginam defendentibus. 8 Præter cæteros, divitis, habentis latam familiam, multosque cives. 9 Concrepitus murmurantium erat. 10 Quæ liberos lugebant. 11 Quæ maritos ac sponsos lugebant. 12 Propter necem fratrum. 13 Filii cæsorum. 14 Cum Deorum irâ acceptum. 15 Turnum, Laviniæ nuptias, quasi sponsalium jure sibi debitas, poscentem. 16 Turnum. 17 Volunt. 18 Regales. 19 In malum Turni auget, & graviora, id est majoris momenti facit: ut qui eadem audierat ex ore Æneæ, suprà: *Æquiùs huic Turno fuerat se opponere morti, Si bellum finire manu, si pellere Teucros Apparat, his decuit mecum concurrere telis.* 20 Inimicus Turni. 21 Provocari ab Ænea in singulare certamen ex legatione affirmat. 22 Ab Ænea. 23 Contra Drancem facit. 24 Amatæ magna autoritas quasi umbrâ suâ protegit Turnum. Metaphora ab arbore. 25 Turnum. 26 Præclaris facinoribus, per quæ tropæa figere meruerat, nam multos obtruncaverat. 27 Defendit. 28 In urbe concitatos. 29 Insuper. 30 Arpis sive Argyripâ. 31 Venulus, aliique, missi a Latino, Turno, Mezentio ad Argyripam petitum auxilia a Diomede l. 8. *Mittitur & magni Venulus Diomedis ad urbem, Qui petat auxilium.* 32 Adferunt. 33 Ille, id est, frustrà petitum esse auxilium.

Tan-

[1] Tantorum inpensis [1] operum : nil dona, neque aurum,
Nec magnas [2] valuisse preces : alia arma Latinis
Quaerenda, aut [3] pacem [4] Trojano ab rege [3] petendum.
[5] Deficit ingenti [6] luctu rex ipse Latinus.
[7] Fatalem Aenean manifesto numine [8] ferri,
Admonet [9] ira Deûm, [10] tumulique [11] ante ora recentes.
Ergo [12] concilium magnum, [13] primosque suorum
[14] Imperio accitos, alta intra [15] limina [16] cogit.
[17] Olli convenêre, [18] fluuntque ad regia [19] plenis
Tecta [19] viis. Sedet in [20] mediis [21] & [22] maxumus aevo,
[23] Et primus sceptris, [24] haud laetâ fronte, Latinus.
Atque hîc legatos [25] Aetolâ ex urbe [26] remissos,
Quae [27] referant, fari jubet, & [28] responsa [29] reposcit
Ordine cuncta suo. Tùm [30] facta silentia linguis,
Et [31] Venulus [32] dicto parens ita farier [33] infit.
Vidimus, ô cives, Diomede [34] Argivaque castra;
Atque iter emensi [35] casus superavimus omnis;
Contigimusque [36] manum, quâ concidit [37] Ilia tellus.
[38] Ille urbem [39] Argyripam, [40] patriae cognomine gentis,
[41] Victor [42] Gargani condebat [42] Japygis [43] arvis.
Postquàm [44] introgressi, & [45] coràm data [46] copia fandi;
[47] Munera praeferimus, [48] nomen patriamque docemus:

1 Tàm sumptuosæ legationis. 2 Apud Diomedem contra Æneam. 3 Aitiov aipeovv. Græcismus Lucretio familiaris. *Pœnas in morte timendum*: &, *motu privandum est corpora*. 4 Æneâ. 5 Viribus. 6 Dolore, quod sue auxiliorum à Diomede destitutus esset, in quo anchoram salutis suæ posuerat. 7 Fatis advectum 8 Duci ad regnum Italiæ. 9 Pugna infelix, qui Diis iratis videtur commissa. 10 Occisorum. 11 Admonent id. 12 Convocatorum cœtum. 13 Primores. 14 Mandato regio advocatos. 15 Regiæ domus. 16 Congregat Latinus. 17 Omnes illi, qui convocati erant. 18 Confluunt, celeriter accurrunt. 19 Opplendo vias. 20 Ut omnes audire posset. 21 Al. *Rex*. 22 Annosissimus 23 Ut ætate, ita imperio primus: *vel*, primus inter sceptra tenentes duces, Turnum, Mezentium, &c. ut qui sceptris innixi curiam intrarint 8. Æn. *Quam Turno regi*, &c. 24 Tristi, ob responsum inexspectatum. 25 Quam Ætoli, id est, ex Ætoliâ profecti construxerant in Apulia 26 A Diomede. 27 Reportent à Diomede. 28 Diomedis. 29 Exigit. 30 Sunt. 31 Princeps legationis. 32 Mandato regio obediens. 33 Incipit. 34 Castella ab Argivis in Italia constituta. 35 Itineris, ut flumina, latrones, id est, perfecimus legationem nostram 36 Diomedis 37 Urbs Ilii: nam Ulysses cum Diomede Palladium sustulit. 38 Diomedes, ad quem legati sumus. 39 Argyripam, Argos: hodiè, *monte S. Angelo*: 40 Argi. 41 Voti compos. 42 Gargani Japygii: est autem *Japygia* pars Apuliæ, in qua mons Garganus. 43 In 44 Sumus. 45 In præsentia eius. 46 Facultas loquendi. 47 Pro more gentium, ut legati semper munera ferant. 48 Nobilitatem & genus nostrum.

Qui

[1] Qui bellum intulerint, quae caussa [1] attraxerit Arpos.
[2] Auditis ille haec [3] placido sic reddidit ore:
O fortunatae gentes, [4] Saturnia regna,
[5] Antiqui Ausonii, quae vos fortuna [6] quietos
Sollicitat, [7] suadetque [8] ignota lacessere bella?
Quicumque Iliacos ferro [9] violavimus agros,
([10] Mitto ea, quae [11] muris bellando [12] exhausta sub altis,
[13] Quos Simoïs [14] premat ille viros) [15] infanda per orbem
Supplicia, & [16] scelerum poenas expendimus omnes,
Vel Priamo miseranda [17] manus: [18] scit triste Minervae
[19] Sidus, & [20] Euboïcae cautes, [21] ultorque [22] Caphereus.
[23] Militiâ ex illa diversum ad litus [24] adacti;
[25] Atrides [26] Protei Menelaus [26] adusque columnas
Exsulat, [27] Aetnaeos vidit Cyclopas Ulixes.
Regna [28] Neoptolemi [29] referam, [30] versosque penatis
[31] Idomenei? Libycone habitantes [32] litore [33] Locros?
[34] Ipse Mycenaeus magnorum ductor Achivom,
[35] Conjugis infandae [36] prima intra limina dextrâ

1 Nos. 2 Nobis. 3 Benigno. 4 In quibus Saturnus olim regnavit cum Jano, & aurea condidit sæcula. 5 Qui primi Italiam tenuistis. 6 Quietos alioqui & amantes pacis 7 Vobis. 8 Quæ si noveritis, longe fugeritis 9 Devastavimus tanquam sacros seq. inde, scelesti *supplicia expendimus.* 10 Prætermitto & dicere nolo. 11 Trojæ, id est, quod strages de nobis illic editæ sint, quamvis victores fuerimus. 12 Transacta sunt 13 Qui pro sepulchro habuerunt Simoënta notissimum fluvium Trojæ. 14 Obrutos aquis, id est, immersos continet. Undè in 1. *Ubi tot Simoïs correpta sub undis Scuta virûm, galeasque, & fortia corpora volvit.* 15 Quæ effari nequeo. 16 De sceleribus in Trojanos commissis. 17 Existens multitudo armata miseranda etiam hosti nostro. 18 Testis & infensæ Minervæ irâ tempestas concitata, qua naufragi allisi sumus ad rupes Euboïcas & promontorium Capharea. 19 Arcturus, aliis Aries: aliis ipsa Minerva tempestatem ex sideris ortu concitans; aliis fax, quam Nauplius, Palamedis filii mortem ulturus, Minervæ suasu extulit noctu Græcis tempestate laborantibus, quasi signum portus; unde illi ad Capharea & cautes Euboïcas naufragi interierunt. 20 Quæ sunt in Eubœâ insulâ. 21 Injuriæ, Minervæ illatæ: (nam Ajax Oileus vim Cassandræ in Palladis templo obtulerat) *vel* Nauplio, propter mortem Palamedis. 22 Promontorium Græcorum naufragio infame. 23 Infausta sc. quam apud Trojam gessimus. 24 Sumus. 25 Atrei filius. 26 Ad fines Ægypti, ubi regnavit Proteus. 27 Ulysses longis erroribus per Siciliam, Cyclopas, in Ætnâ, Siciliæ monte, habitantes, vectus est 28 Ab Oreste occisi in templo Apollinis, cùm vellet ducere Hermionem, Oresti desponsatam. 29 Vultis ut. 30 Eversos, dirutos, & ad alium translatos, ipso à civibus pulso. 31 Regis Cretensium. 32 In. 33 Ajacis Oilei socios, à Trojano bello redeuntes. 34 Agamemnon. 35 Uxoris Clytemnestræ. 36 Cum primùm domum suam ingrederetur.

[1] Oppetiit: [2] devictam Asiam subsedit adulter.
[3] Invidisse Deos, patriis ut redditus oris,
Conjugium [4] optatum & [5] pulchram [6] Calydona viderem?
Nunc etiam horribili visu portenta [7] sequuntur,
Et socii amissi [8] petierunt aethera pennis,
[9] Fluminibusque vagantur [10] aves (heu dira [11] meorum
Supplicia!) & scopulos lacrimosis vocibus implent.
[12] Haec [13] adeò ex illo mihi jam [14] speranda fuerunt
Tempore, cùm ferro [15] caelestia corpora demens
Appetii, & [16] Veneris [17] violavi vulnere dextram.
Ne verò, ne me ad [18] tales impellite pugnas.
Nec mihi cum Teucris ullum post [19] eruta [20] bellum
Pergama, nec veterum memini, [21] laetorve [22] malorum.
Munera, quae patriis ad me portatis ab oris,
Vertite ad Aenean: stetimus [23] tela aspera contrà,
[24] Contulimusque manus: [25] experto credite, [26] quantus
In clipeum adsurgat, quo [27] turbine torqueat [28] hastam.
Si [29] duo [30] praetereà [31] tales [32] Idaea [33] tulisset
Terra viros, ultrò [34] Inachias venisset ad urbes
Dardanus, & [35] versis lugeret Graecia fatis.
Quidquid apud [36] durae [37] cessatum est moenia Trojae,
Hectoris Aeneaeque manu victoria Grajûm

1 Terram, id est, occisus est. 2 Cùm Agamemnon Trojam devicisset, Ægisthus remanens inhabitans, id est, Trojam potuit vincere sed non adulterum pellere. 3 Vultis ut referam & mihi invidisse Deos, id est, noluisse quasi per invidiam. 4 Castum. 5 Impollutam 6 Civitatem meam. 8 Persequuntur me. 8 Avolaverunt, in aves, quæ *Diomedeæ* dicuntur, mutati: de quibus Ovid Met. 14. 9 Per flumina. 10 In aves conversi. 11 Sociorum. 12 Dicta mala. 13 Omninò. 14 Exspectanda, timenda. Sic l. 5. *At sperate Deos memores fandi atque nefandi.* 15 Martis & Veneris. Il. 5. 16 Æneæ filio succurrentis. 17 Vulneravi. 18 Quarum etiam victoria perniciosa est: quia contra Deorum gentem, & Veneris filium Æneam. 19 Eversa. 20 Est, aut erit. 21 Supra hoc l. *quas illi læta laborum, Ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido Fecerat.* Cui non dissimilis & illa constructio. *Justitia ne prius mirer, belline laborum?* supra hoc l. 22 Quæ Teucris intulimus 23 Æneæ. 24 Cum eo, id est, & cominùs & eminùs inter nos bella tractavimus. Describit hanc pugnam Homer. Il. 5. 25 Mihi, qui periculum feci. 26 Quantum valeat impulsu clypei in congressu 27 Impetu cum gyro. 28 Quam impellit. 29 Duos. 30 Præter hos. 31 Qualis est Æneas. 32 Phrygia. 33 Produxisset. 34 Argolicas, quas Inachus olim possederat, est est, populus Dardanius seu Trojani in Græciam venissent. 35 Mutatis, ita ut, quæ nunc victoria gaudet, lugeret, quòd victa esset. 36 Difficulter expugnabilis. 37 Ab expugnatione.

[1] Hae-

[1] Haesit, & in decumum vestigia [2] rettulit annum.
[3] Ambo [4] animis, ambo insignes praestantibus armis:
[5] Hic pietate [6] prior. [7] Coëant in foedera dextrae,
[8] Quà datur: ast, [9] armis concurrant [10] arma, cavete.
[11] Et responsa simul quae [12] sint, [13] rex optime, regis
Audisti, & quae [14] sit magno [15] sententia [16] bello.
[17] Vix ea legati: variusque per ora cucurrit
[18] Ausonidum [19] turbata fremor: ceu saxa morantur
Cùm [20] rapidos amnis, fit [21] clauso [22] gurgite murmur,
Vicinaeque fremunt ripae [23] crepitantibus undis.
Ut primùm [24] placati animi, & [25] trepida ora quiêrunt;
[26] Praefatus Divos solio [27] rex [28] infit ab alto:
[29] Antè equidem [30] summâ de re statuisse, Latini,
Et vellem, & fuerat [31] melius; non tempore tali
[32] Cogere concilium, [33] cùm muros adsidet hostis.
Bellum [34] inportunum, cives, cum [35] gente Deorum,
Invictisque viris, gerimus; [36] quos nulla [37] fatigant
Proelia, [38] nec victi possunt absistere ferro.
Spem, si quam adscitis [39] Aetolûm habuistis in armis,
[40] Ponite; spes sibi [41] quisque. Sed haec, [42] quàm angusta, videtis.
[43] Cetera [44] quâ rerum jaceant perculsa ruinâ,

1 Immorata est, dubia fuit. 2 Extendit, id est, dilata est. 3 Tam Æneas, quam Hector. Εκτωρ, Αἰνείας τ' οἳ Τρώων εἰσὶν ἄριστοι. Il. 17. 4 Magnanimitate. 5 Æneas. 6 Præstantior est. 7 Feriant fœdus cum Ænea. & Ineant pacem. 8 Quàcunque ratione aut conditione licet, & permittitur. 9 Cum armis illius. 10 Vestra. 11 Hæc erant verba Diomedis, quæ nunc refert Venulus concludens. 12 Nobis data, aut qualia sint responsa Diomedis. 13 Latinè 14 Diomedi. 15 Quia suadet, ut pacem ineamus. 16 De. 17 Retulerant. 18 Ausonidarum 19 De conditione belli. 20 Impetuosos. 21 Saxorum objectione præcluso. 22 Impetu aquarum. 23 Ex confractione. 24 Fuerunt. 25 Timore & irâ. 26 Præmissa precatione & invocatione Deorum. Nam apud antiquos, antequam verba in senatu, vel concione facerent, Deos precabantur. 27 Latinus. 28 Incipit loqui. 29 Priusquàm ad hunc statum & acceptam cladem pervenisset. 30 De salute Reipublicæ consuluisse. 31 Utilius 32 Congregate. 33 Q. d cùm serum est, 34 Contra id quod oportebat, & non suo tempore susceptum. 35 Originem ducente à Diis, propter Æneam, nec non Trojanos. 36 Hinc Annibali suo dat orationem illam Livius *Cum eo hoste res est, qui nec bonam nec malam ferre fortunam potest, seu vincit, ferociter instat victis; seu victus est, instaurat cum victoribus certamen.* 37 Locus ab impossibili. 38 Etiam quando vincuntur, & inferiores sunt viribus, adhuc rebellant. 39 Ætolorum, qui cum Diomede in Apuliam venerant. 40 Deponite eam. 41 Sit, id est; quisque speret in virtute sua & non in auxilio alieno 42 Sit hæc spes, quam in se quisque locat 43 Præter spem, sc. vires, auxilia. 44 At quam ruinam minentur, aut quomodo jam labefactata sint.

An-

Ante [1] oculos [2] interque manus sunt omnia vestras.
Nec quemquam [3] incuso. [4] Potuit quae plurima virtus
Esse, fuit. Toto certatum est [5] corpore regni.
Nunc adeò, [6] quae sit dubiae sententia menti,
[7] Expediam, & paucis (animos adhibete) [8] docebo.
[9] Est [10] antiquus ager, [11] Tusco mihi proximus [11] amni,
[12] Longus in occasum, finis super usque [13] Sicanos,
[14] Aurunci Rutulique serunt, & vomere duros
Exercent collis, atque [15] horum [16] asperrima pascunt.
Haec omnis regio, & celsi plaga [17] pinea montis
[18] Cedat amicitiae Teucrorum: & foederis aequas
[19] Dicamus [20] leges, sociosque [21] in regna vocemus:
Considant, si [22] tantus amor, & moenia condant.
Sin alios finis, aliamque capessere gentem
Est animus, [23] possuntque solo decedere nostro:
[24] Bis denas [25] Italo [26] texamus robore navis,
Seu [27] pluris complere valent: [28] jacet omnis ad [29] undam
Materies: ipsi numerumque modumque [30] carinis
Praecipiant: nos [31] aera, [32] manus, [33] navalia demus.
Praetereà, qui dicta [34] ferant, & foedera [35] firment,
Centum oratores [36] primâ de gente Latinos
[37] Ire placet, [38] pacisque manu [39] praetendere [38] ramos;

1 Vestros. 2 Videris, & tractatis res bellicas, & ita nosse potestis, in quàm fragili sint statu. 3 Damno. Occupatione tacitæ suspicioni occurrit, ne sc. videatur infelicem belli eventum aut Turni, aut alterius cujuspiam ignaviæ imputare. 4 Quia quid virtutis erat, impertitum est. 5 Totis imperii viribus. 6 Quid sentiam in hac re dubia faciendum. 7 Expeditè & paucis dicam. 8 Quid sentiam. 9 Describit agrum, qui est inter Laurentum & Tiberim, quem ajunt à Latinis accepisse Æneam. 10 Diù à meis non innovatus, id est, inutilis mihi. 11 Tiberi. 12 Longè protensus occidentem versus. 13 Sicilienses, id est, ad Siciliam. 14 Quem agrum Arunci, antiquissimi Italiæ populi, &c. 15 Collium, id est, loca montosa & sylvis aspera in pascuorum usum vertunt. 16 Incultissima depascunt per greges suos. 17 Pinis consita. 18 Concedatur, aut convertatur ad amicitiam Trojanorum obtinendam. 19 Adferamus. 20 Ut neque victi planè, neque victores censeantur. 21 In partem regni. 22 Considendum in Italia est ipsis. 23 Al. *poscuntque* 24 Quo numero instructi Trojani à Troja exierant, mare conscenderant. l. 9. 25 In Italiâ nato. 26 Ædificemus. 27 Naves, texamus eas. 28 Parata. 29 Tiberinam 30 Ædificandis. 31 Ad rostra facienda. 32 Operarios. 33 Trabes & loca, atque cætera ad constructionem navium necessaria. 34 Adferant & dicant. 35 Cum eo. 36 Nobilissimâ ac principali progenie. 37 Proficisci ad Æneam. 38 Oleam, pacis insigne. 39 Præferre.

[1] Munera portantis aurique, eborisque talenta,
[2] Et sellam, regni, [3] trabeamque, insignia nostri.
Consulite [4] in medium, & rebus succurrite [5] fessis.
[6] Tùm [7] Drances idem [8] infensus, quem gloria Turni
[9] Obliquâ invidiâ stimulisque agitabat amaris,
[10] Largus opum, & [11] linguâ melior, sed [12] frigida bello
[13] Dextera, [14] consiliis habitus [15] non futilis auctor,
[16] Seditione potens (genus huic materna superbum
Nobilitas dabat, [17] incertum de patre [18] ferebat)
Surgit, & his [19] onerat dictis, atque [20] aggerat iras:
Rem [21] nulli obscuram, nostrae nec [22] vocis egentem,
Consulis, ô bone rex: Cuncti se scire fatentur,
[23] Quid Fortuna ferat populi; sed dicere [24] mussant.
Det [25] libertatem fandi, [26] flatusque remittat,
Cujus ob [27] auspicium infaustum moresque [28] sinistros
([29] Dicam equidem, licet arma mihi mortemque minetur)
Lumina tot cecidisse ducum, totamque videmus
[30] Consedisse urbem luctu: dùm Troïa [31] tentat
Castra, [32] fugae fidens, & [33] caelum territat armis.

1 Ex consilio Diomedis, qui censuerat, regia munera ad Æneam justiùs vertenda, quàm ad se. 2 Curulem. Cùm respectu ad Romanos, qui regibus benè meritis & sociis summo pro munere mittebant sellam eburneam curulem, quali vehebantur magistratus sui præcipui, Ædiles, Prætores, Consules. 3 Vestem auguralem, segmentis varii coloris, instar trabium pictam. 4 Εἰς κοινὸν, in rem communem, & non ad suum quisque commodum. 5 Debilibus, belloque defessis. 6 Deinde postquam conticuit Latinus. Post concionem Latini addit sententiam Drancis, qui admonuit Laviniam quoque cum cæteris donis Æneæ concedendam, aut Turno, si eam vindicare velit, cum Æneâ singulari certamine congrediendum esse. 7 De quo priùs meminit. 8 Multum offensus & molestus Turno. 9 Occultâ, non apertâ. 10 Largiter dives. 11 Abundantior sermone facundo. Contrà, Hercules apud Ovid. Met. 9. *Melior mihi dextera lingua.* 12 Tarda ad bellum. 13 Ejus erat. 14 In consiliis dandis. 15 Non inanis nec profusus verborum. 16 Per seditionem, aut ad seditionem concitandam valens. 17 Ignotum. 18 Efferebat: quia nesciebatur, quis ejus esset pater. 19 Turnum. 20 Accumulat. 21 Omnibus manifestam. 22 Declarationis. 23 Id est, pacem petendam esse. 24 Contra Turnum clare eloqui non audens, ne mutire quidem: mussant ergo, & intra se murmurant: μύζουσι. 25 Ut det παῤῥησίαν. 26 φύσημα, spiritus altos, superbiam, ventosas minas. 27 Inauspicatos ductus. 28 Pravos. 29 Quod verum est, & quod Reipublicæ conducere sentio. 30 Clade afflictam in luctu jacere, in luctu esse demersam. 31 Quasi congredi non audens. 32 Fugam Turno objicit, quòd falsam Æneæ imaginem, à Junone objectam, quo Turnum eriperet, insecutus è prælio fuerit subductus. l. 10. 33 Multum minatur.

[1] Unum

[1] Unum etiam donis iſtis, quae plurima [2] mitti
Dardanidis [3] dicique jubes, unum, optime regum,
Adjicias; nec te ullius violentia vincat,
[4] Quin [5] natam egregio genero dignisque [6] hymenaeis
Des pater, & pacem hanc aeterno [7] foedere jungas.
[8] Quòd ſi tantus habet mentis & pectora [9] terror;
[10] Ipſum obteſtemur, [11] veniamque oremus ab ipſo:
[12] Cedat, jus proprium regi, [13] patriaeque remittat.
Quid miſeros toties in aperta pericula civis
Projicis, ô [14] Latio caput horum & cauſa malorum?
Nulla [15] ſalus bello: [16] pacem [17] te poſcimus omnes,
Turne; ſimul pacis ſolum inviolabile [18] pignus.
Primus ego (inviſum quem tu tibi fingis, & [19] eſſe
[20] Nil moror) en [21] ſupplex venio. Miſerere tuorum;
[22] Pone animos, & [23] pulſus [24] abi. [25] Sat funera [26] fuſi
Vidimus, ingentis & [27] deſolavimus agros.
Aut, ſi [28] fama [29] movet, ſi tantum pectore [30] robur
Concipis, & ſi adeò [31] dotalis regia [32] cordi eſt;
Aude, atque [33] adverſum fidens fer pectus in [34] hoſtem.
[35] Scilicet, ut Turno [36] contingat regia conjunx,
Nos, [37] animae viles, inhumata infletaque turba,
Sternamur [38] campis. Et jam tu, ſi qua tibi [39] vis,
Si [40] patrii quid [40] Martis habes, [41] illum aſpice [42] contrà,

1 Donum. 2 Sc. aurum, ebur & ſellam. 3 Sc de navibus, vel agro, quæ verbis offerenda ſunt. Al *ducique*, ſc. Æneæ. 4 Quò minùs, ut non. 5 Filiam tuam Laviniam. 6 Æneæ, externo generi. 7 Affinitatis matrimonialis. 8 Quòd ſi per Turnum facere non audes, oremus ipſum tandem, ut patiatur te Regem ac patrem uti jure tuo. Invidioſè & Ironicè. 9 Metus de Turno. 10 Turnum obſecremus. 11 Hanc gratiam. 12 Ut concedat. 13 Et concedat hoc propter ſalutem patriæ. 14 Italiæ, id eſt, ò Turne. 15 Eſt. 16 De pacis commodis lege Tibul. l. 1. El 10. 17 O Turne, à te exigimus pacem, qui ſolus das bellum. 18 Laviniam, quæ ſola eſt inviolabile pignus pacis. 19 Invicto tibi. 20 Non recuſo, dùm Reip. conſulam 21 Ironia. 22 Depone ferociam. 23 A fortiori. Reſpicit commentum illud Junonis, quo ſubtrahebatur Turnus l. 10. 24 Ab inſtituto. 25 Satis funerum. 26 Fugati & proſtrati. 27 Inaratos ac vaſtos reliquimus, ut quibus deſunt manus agricolarum, abductis ad bella colonis. 28 Nominis tui. 29 Incitat te ad audendum. 30 Fortitudinem. Metaphora à ligno ad animum. 31 Regnum Latini, quod tu tibi dotale ex nuptiis Laviniæ tibi deberi credis & ſpe devoraſti. 32 Tantum tibi placet. 33 Tu ſingulari certamine cum Ænea congredere. 34 Æneam. 35 Nos intereà, ut tu potiaris Laviniâ & regno, mactemur tanquam viles more pecudum honore funeris & luctus deſtituti. 36 Cæſo Æneâ. 37 Tanquam animæ viles. 38 Per campos. 39 Virtus eſt. 40 Animi virilis & bellicoſi, qualis in patria tua eſſe ſolet. 41 Æneam. 42 Ex adverſo. Iterat exhortationem ad monomachiam.

Qui

Qui [1] vocat.
[2] Talibus [3] exarsit [4] dictis [5] violentia Turni:
Dat gemitum, [6] rumpitque has [7] imo pectore voces:
[8] Larga quidem, Drance, semper tibi [9] copia fandi;
Tùm, cùm bella [10] manus poscunt, patribusque vocatis
Primus [11] ades: sed non replenda est curia verbis,
[12] Quae tuto tibi magna volant, dùm [13] distinet hostem
Agger moerorum, nec inundant sanguine fossae.
Proinde [14] tona eloquio, [15] solitum tibi: meque timoris
Argue [16] tu, Drance; [17] quando tot [18] stragis acervos
Teucrorum tua dextra dedit, passimque [19] tropaeis
[20] Insignis agros. Possit quid vivida [21] virtus,
Experiare licet: nec longè scilicet hostes
Quaerendi nobis: circumstant undique [22] muros.
[23] Imus in adversos? quid [24] cessas? an tibi [25] Mavors
[26] Ventosâ in linguâ, pedibusque [27] fugacibus istis
Semper erit?
[28] Pulsus ego? aut quisquam merito, foedissime,
[29] pulsum
Arguet, Iliaco [30] tumidum qui crescere Thybrim
Sanguine, & [31] Euandri totam cum stirpe videbit
Procubuisse domum, atque exutos Arcadas armis?
[32] Haud ita me experti Bitias & Pandarus [33] ingens,
Et quos [34] mille [35] die victor sub Tartara misi,
[36] Inclusus muris, hostilique aggere [37] septus.
[38] Nulla salus bello. [39] Capiti [40] cane talia demens

1 Provocat te ad singulare certamen. 2 Subinfert responsum Turni, multùm in Drancem commoti, &c. 3 Excanduit. 4 Verbis Drancis. 5 Turnus ipse. 6 Violenter exprimit. 7 Summâ indignatione. 8 Abundans. Superest quidem tibi eloquentia, sed importuna & impotens: poscunt hæc tempora non in Curiâ orationem, sed urbis propugnationem. 9 Fuit. 10 Operationes, non verba. 11 In consultando. 12 Quæ tibi extra periculum posito & in pacis tempore excutiuntur inflata. 13 Arcet, διείργει. à te tenet. 14 Altè tona. 15 Pro more tuo, quod facere soles. 16 Qui timidissimus es 17 Amarissima Ironia. 18 Stratorum hostium. 19 A te in fugam versorum. 20 Id est, nobilitas, clarificas: ab *insignio*. Al. *insignes*, id est, Insignitos. 21 Tua. 22 Civitatis nostræ. 23 Quin age, progrediamur in hostem jam in proximo experturi uter nostrum fortior, quid, an cessas ire? *Tutius est igitur vanâ contendere linguâ, Quàm pugnare manu.* 24 Differs exire in hostem? 25 Animositas bellica. 26 Vaniloqua. 27 Assiduè fugere solitis. 28 Respondet ad illa, quæ dixerat Drances. *fuga fidens*, & *pulsus abi*. 29 In fugam versum. 30 Inflatum & crassum. 31 Cæso Pallante filio ejus unico. 32 Non talem, ut me pulsum dicas. 33 Giganteæ molis uterque l. 9. 34 Viri. 35 Uno, id est, spatio unius diei. 36 Intra ipsa hostium castra, sub finem l. 9. 37 Circumdatus. 38 Repetit cum indignatione & Ironicè verba hæc Drancis. 39 Æneæ. 40 Prædica.

Dar-

Dardanio, [1] rebusque tuis. Proinde omnia magno
Ne cessa turbare metu, atque [2] extollere vires
Gentis [3] bis victae; contrà [4] premere arma Latini.
[5] Nunc & [6] Myrmidonum [7] proceres Phrygia arma [8] tremiscunt,
Nunc & [9] Tydides, & [10] Larissaeus Achilles:
Amnis & [11] Hadriacas retrò fugit [12] Aufidus [11] undas.
Vel cùm se [13] pavidum contra mea jurgia fingit
[14] Artificis scelus, & [15] formidine crimen acerbat.
[16] Numquam animam [17] talem dextrâ hac ([18] absiste moveri)
Amittes: [19] habitet tecum, & sit pectore in [20] isto.
[21] Nunc ad te, & tua magna, [22] pater, [23] consulta revertor.
[24] Si *I.* nullam nostris ultrà spem ponis in armis;
II. Si tam deserti sumus, *III.* & semel [25] agmine [26] verso
[27] Funditùs occidimus, *IV.* neque habet Fortuna [28] regressum;
[29] Oremus pacem, & dextras [30] tendamus [31] inertis.
[32] Quamquam, ô, si [33] solitae quidquam virtutis [34] adesset,
[35] Ille mihi ante alios [36] fortunatusque laborum,
Egregiusque [37] animi, qui, ne [38] quid tale videret,

1 Quibus nulla salus est per bellum, quia eas defendere non audes. 2 Efferre. 3 Sub Laomedonte, & sub Priamo. 4 Deprimere & vilipendere. 5 Secundum judicium tuum. 6 Populorum Thessaliæ, 7 Ductores, sc. Achilles & Patroclus 8 Ironia, cum minime tremant. 9 Diomedes Tydei filius. 10 Thessalus, ex Larissâ, Thessaliæ oppido. 11 Mare Adriaticum. 12 Apuliæ fl. se in mare Adriaticum exonerans. 13 Non audere verum dicere. 14 Artifex sceleftus, id est, Drancet, qui dixerat, *licet arma mihi, mortemque minetur* Est enim sceleratorum, simulare formidinem. 15 Innuit crimen meum multò majus esse, si auderet. 16 Per me fruere animâ ignavâ, & indignâ, qua inquinetur manus mea. *Nos hac à scabie tenemus ungues.* 17 Tam vilem & meticulosam. 18 O Drance, desine conturbari: nolo enim in te irruere. 19 Anima tua. 20 Tuo tam vili pectore. 21 Postquàm acerbe respondit dictis Drancis, transit ad dicta Latini. 22 Latinè. 23 Consultationes, aut res, de quibus consultum est. Latinus hortatus fuerat, *consulite in medium.* 24 Objectiones *IV*, diluit disertè, rationibus contra allatis totidem. *I. II. III. IV.* 25 Exercitu nostro. 26 In fugam 27 Ad fundum usque penitus occubuimus 28 Reditum cum favore ad eum, unde discesserit. 29 Ab hoste nostro. 30 Protendamus. 31 Imbelles. victas. 32 Utinam sit mihi iterùm cum hoste congrediendi potestas. Ἀποσιώπησις, quasi abhorrentis illud *Oremus pacem* Vide Macrob. Sat. l. 4. c 6 33 Antiquæ. 34 Inesset nobis. 35 Haberetur à me praestans. 36 Feliciter functus laboribus vitæ. Hellen. ut *Egregius animi.* 37 Egregium habens animum. 38 Deditionem hosti factam.

Procubuit moriens, & humum [1] ſemel ore momordit.
I. Sin & opes nobis, & adhùc [2] intacta juventus,
II. [3] Auxilioque urbes Italae, [4] populique ſuperſunt;
III. Sin & Trojanis cum multo [5] gloria venit
[6] Sanguine; ſunt illis ſua funera, parque per omnis
Tempeſtas; cur [7] indecores in [8] limine primo
Deficimus? [9] cur ante tubam tremor occupat artus?
[10] Multa dies variique [11] labor mutabilis aevi
Rettulit in [12] melius: *IV.* multos [13] alterna reviſens
[14] Luſit, & in [15] ſolido [16] rurſùs Fortuna locavit.
[17] Non erit auxilio nobis Aetolus, & [18] Arpi.
At Meſſapus erit, [19] felixque Tolumnius, & quos
Tot populi miſère duces. [20] Nec tarda ſequetur
Gloria [21] delectos Latio & Laurentibus agris.
Eſt [22] & [23] Volſcorum egregiâ [24] de gente Camilla,
[25] Agmen agens equitum, & [26] florentis aere catervas.
[27] Quòd ſi me ſolum Teucri in [28] certamina poſcunt,
Idque [29] placet, [30] tantumque [31] bonis communibus obſto:

1 Uno impetu, id eſt, morſu terram petens ex indignatione, ne vocem emitteret viro forti indignam, id eſt, utinam potiùs, quam deditius fiam, ego occubuerim fortiter ſicut Mezentius & Lauſus occubuerunt. 2 De qua adhùc delectus habendus eſt. 3 Ad auxilium, id eſt, qui nobis auxilio ſint. 4 Italiæ. 5 Victoriæ 6 Suorum ſc. effuſo. 7 Contrà decus agentes. 8 Principio belli. 9 Cur ante claſſicum, & antequàm appareat periculum, trepidi malè ominamur belli exitum? 10 Ecphoneſis in ludibrium fortunæ inconſtantis & variæ, quæ cùm in omnibus rebus, tùm maximè in bello dominatur. 11 Conatus & caſus. 12 Meliorem exitum, quàm incepta ſint. 13 Alternatim, modò hos, modò illos: ἀλλοπρόσαλλ@. 14 Illuſit & depreſſit. Ovid 3 Triſt. *Nempe dat, & quodcunque libet fortuna, rapitque, Irus & eſt ſubitò, qui modò Crœſus erat* Idem l. 4. de Ponto: *Ludit in humanis divina potentia rebus, Et certam præſens vix habet hora fidem.* 15 Statu. Al. *ſolio.* 16 Jam illuſos 17 Quid ſi Græculus ille, Diomedem innuit, iners & infelix, quod accepiſtis ex oratione legatorum, neget auxilia: at certè aderit nobis Meſſapus fortis, utpote invulnerabilis lib. 7. & Tolumnius augur lib. 8. 18 Populi Arpenſes 19 In bello. 20 Imò magna. 21 Id eſt, ſine externo milite ſuperabunt. 22 Etiam auxilio nobis. 23 Populorum Italiæ. 24 Virgo bellatrix. De Camilla vide quæ ad l. 7. ſub finem; ubi & hoc hemiſtichium cum ſeqq. verſu habetur. 25 Dux equitum. 26 Copias adunatas armis æreis. 27 Ad id reſpondet, quod in fine orationis adjecerat Drances, provocatum Turnum ab Ænea, ut ſingulari certamine rem decernerent. 28 Singularia. 29 Tibi, ô Rex. 30 Quantum Drances dicit. 31 Paci, concordiæ ac ſaluti Reipublicæ obſum, ut, niſi dimicavero, concidant Latini.

[1] Non adeò has exosa manus Victoria fugit,
Ut tantâ quidquam pro spe tentare recusem.
Ibo animis [2] contrà: [3] vel magnum [4] praestet [5] Achillem,
[6] Factaque Volcani manibus [7] paria induat arma
Ille licet. [8] Vobis animam hanc soceroque Latino
Turnus ego, haud [9] ulli veterum virtute [9] secundus,
[10] Devovi. [11] Solum Aeneas vocat. [12] Et, vocet oro.
Nec Drances [13] potiùs, [14] sive est haec ira deorum,
[15] Morte luat: [16] sive est virtus & gloria, [17] tollat.
[18] Illi haec inter se dubiis de rebus [19] agebant
Certantes: castra [20] Aeneas [21] aciemque movebat.
Nuncius ingenti per [22] regia tecta tumultu
Ecce [23] ruit, magnisque urbem terroribus inplet,
Instructos acie [24] Tiberino à flumine [25] Teucros,
[26] Tyrrhenamque manum totis descendere campis.
[27] Extemplò turbati [28] animi, [29] concussaque volgi
Pectora, & [30] arrectae stimulis haud mollibus irae.
Arma manu trepidi poscunt: [31] fremit arma juventus.
Flent maesti [32] mussantque patres. Hic undique clamor
[33] Dissensu vario magnus se tollit in auras.
[34] Haud secùs, atque alto in luco cùm forrè catervae
[35] Consedêre avium, [36] piscosove amne [37] Padusae

1 Non tam infelix hactenus in bello fui, ut recusem conari quantumlibet difficile pro rebus communibus, *vel* pro spe tantæ laudis, quam consequar, si solus cæteris omnibus salutem peperisse dicar. 2 Æneam, vel obvius Æneæ. 3 Etiamsi. 4 Superet viribus. 5 Qui Hectora vicit. 6 Qualia Æneas reverà habuit, licet id ignoraret Turnus. 7 Armis Achillis. 8 Pro salute vestra, ô Latini. 9 Ullo inferior. 10 Morti addico. Allusum ad mortem & formulam Rom. ducum se pro legionibus & patria devoventium. De devotionis formula vide Liv. 9. & quæ nos ad Flor. p. 56. Videndus præter alios Casaubonus ad Suet. Calig. c. 14. 11 Si verum est, quod Æneas vocat me solum. 12 Sine eum vocare, paratus sum. 13 Quàm ego. 14 Sive Diis iratis & nobis adversis bellare cœpimus. 15 Oro aut volo ut persolvat morte hoc discrimen belli. 16 Sive ex hoc bello maneat. 17 Ea, id est, nolo Drances, aut succumbat, aut vincat, ubi solus Turnus vocetur. 18 Turnus & Drances aut Latini omnes. 19 Consultabant & disserebant. 20 Sc. *dum*. 21 Instructam multitudinem populorum. 22 Regiam Latini. 23 Præcipitanter cucurrit. 24 Ubi prima castra locaverant. 25 Nuncians. 26 Exercitum Etruscorum, quorum dux erat Tarchon. 27 E vestigio, statim. 28 Populi. 29 Attonita sunt. 30 Accensæ sunt puncturis duris. 31 Cum fremitu efflagitat arma, conclamat ad arma. 32 Intra se murmurant & queruntur seniores: suprà, *sed dicere mussant*. 33 Quia alii à Turno, alii à Drance dissentiebant. 34 Sc. voces in auras tollunt. Comparatio ducta ab avium diversarum concentu. 35 Simul sedem ceperunt. 36 Piscibus abundanti. 37 Fluvii, qui in Padum influit.

Dant sonitum [1] rauci per stagna [2] loquacia cycni.
Immò, ait, ô cives, [3] arrepto tempore, Turnus,
[4] Cogite concilium, & pacem [5] laudate [6] sedentes:
Illi armis in [7] regna ruant. Nec plura locutus
[8] Corripuit sese, & tectis citus extulit altis.
Tu, Voluse, [9] armari Volscorum [10] edice [11] maniplis:
Duc, ait, & Rutulos. Equitem [12] Messapus [13] in armis,
Et cum [14] fratre Coras latis [15] diffundite campis.
[16] Pars [17] aditus urbis [18] firment, [19] turresque [20] capessant:
Cetera, [21] quà [22] jusso, mecum [23] manus inferat arma:
[24] Ilicet in muros tota discurritur urbe.
[25] Concilium ipse pater & magna [26] incepta Latinus
Deserit, ac tristi turbatus tempore [27] differt:
[28] Multaque se incusat, [29] qui non [30] acceperit ultrò
[31] Dardanium Aenean, [32] generumque adsciverit [33] urbi.
[34] Praefodiunt alii portas, aut [35] saxa [36] sudesque
Subvectant: [37] bello dat signum [38] rauca [39] cruentum
Buccina. Tum muros [40] variâ cinxêre [40] coronâ

1 Cum raucedine quadam canori. *Raucus* enim, teste Servio, dictio media est. *Volucrum raucarum ad littora nubem* Æn. 7. 2 Sonora, cygnorum voces referentia; *vel* loquaces cygni. Hypallage. 3 Sumpta hac occasione, id est, postquam ex subito assultu Æneæ opportunitatem habuit concilii dissolvendi. 4 Consultate. Ironica exhortatio in eos, qui pacem suaserant. 5 Est autem hic modus imperandi, qui vim prohibendi habet: vult enim dicere, non esse tempus consultandi, sed bellandi. 6 In concilio; *vel* desides, pigri. 7 Nostra. 8 Raptim se retraxit, & egressus est è concilio. 9 Ut armentur. Sic lib 1. *Tu das epulis accumbere Divûm.* 10 Edic, impera. 11 Manipularibus, id est, signiferis militibus, qui triginta fuerunt in legione *Manipulus* à *manu* fit, & proprie significat manualem herbarum fasciculum, quem manu quis apprehendit metendo Ponitur tamen pro exigua militum manu, quæ unum signum sequebatur Erat autem pars Centuriæ ita dicta, quod sub Romulo pauper adhuc Romanus exercitus, *manipulos* fœni ac herbarum hastis alligatos pro signis sive vexillis gerebat in bello. Hinc *Manipulares milites* dicti. Ovid. 3. Fast. *Pertica suspensos portabat longa maniplos: Undè maniplaris nomina miles habet.* 12 Messape. 13 Armatos. 14 Catillo, l. 7. 15 Diffusè reducite. 16 Civium aut militum. 17 Accessus. 18 Muniant, obstruant. 19 Murorum. 20 Teneant & defendant. 21 In omnem occasionem & eventum. 22 Jussero: ut *faxo*, pro fecero. 23 Armata multitudo. 24 Confestim. 25 Cœtum procerum. 26 De pace tractanda. 27 Pacem in aliud tempus. 28 Πολλὰ, multum, sæpe. 29 Quòd, quia. 30 In generum & regnum. 31 A Dardano ortum. 32 Maritum filiæ. 33 Ad aut in urbem suam. 34 Ducunt fossas ante portas: ut ex præcepto Turni *aditus urbis firment.* 35 Ad feriendum & repellendum hostem. 36 Stipites. 37 Ineundo. 38 Rauce sonans. 39 Cruoris effundendi indicium. 40 Vario cœtu, in modum coronæ circumstante.

Ma-

Matronae puerique: vocat [1] labor [2] ultimus omnis.
Nec non ad templum summasque ad Palladis arces
[3] Subvehitur magnâ [4] matrum [5] regina catervâ,
[6] Dona ferens: [7] juxtáque [8] comes Lavinia virgo,
Caussa mali [9] tanti, oculos [10] dejecta [11] decoros.
[12] Succedunt matres, & templum ture vaporant;
Et maestas alto fundunt de [13] limine voces:
[14] Armipotens praeses belli, [15] Tritonia virgo,
[16] Frange manu telum [17] Phrygii [18] praedonis, & [19] ipsum
[20] Pronum sterne [20] solo, [21] portisque [22] effunde sub altis.
[23] Cingitur ipse [24] furens certatim in proelia Turnus.
Jamque adeò [25] Rutulum [26] thoraca indutus aënis
Horrebat [27] squamis, [28] surasque incluserat [29] auro,
[30] Tempora [31] nudus adhùc; laterique accinxerat ensem,
Fulgebatque altâ decurrens [32] aureus [33] arce:
Exsultatque animis, & spe jam [34] praecipit [35] hostem.
[36] Qualis, ubi abruptis fugit [37] praesepia vinclis,
Tandem liber equus, campoque potitus aperto,
Aut [38] ille in [39] pastus [40] armentaque [41] tendit equarum,
Aut adsuetus aquae perfundi flumine noto
Emicat, arrectisque fremit cervicibus altè
[42] Luxurians: luduntque [43] jubae per colla, per armos.
Obvia [44] cui, Volscorum acie comitante, Camilla
Occurrit, portisque ab equo [45] regina [46] sub ipsis
Desiluit. Quam tota [47] cohors imitata relictis

1 Extrema necessitas, quasi ille dies vitæ aut mortis, libertatis aut servitutis futurus sit arbiter. 2 Summus & maximus. 3 Sursum vehitur pilento: ut lib. 8. *castæ ducebant sacra per urbem Pilentis matres in mollibus.* 4 Matronarum. 5 Amata. 6 Palladi apta, ut peplum. adferens aut offerens. 7 Propè ipsam. 8 Matri. 9 Quantum bellum adferebat 10 Propter virginalem verecundiam. 11 Pulchros. 12 Templum intrant. 13 Templi. 14 Habens potestatem super arma & bella. 15 Pallas. 16 Irritum fac. 17 Æneæ. 18 Prædatoris. qui Turno conjugem prædari conatur. 19 Prædonem. 20 Inclinatum ad terram. 21 Nostris. 22 Evacua vires ejus. 23 Armis suis. 24 Amore Laviniæ. 25 Quali Rutuli utuntur. 26 Munimentum pectoris sive loricam. 27 Integumentis in modum squammarum piscium factis. 28 Crura sua. 29 Aureis ocreis. 30 Quo obequitans agnosceretur à suis, dum oratione eos cohortaretur. 31 Nondum habens galeam, id est, sinè galeâ. 32 Aureis armis instructus. 33 Regiæ, quâ Laviniam videre sperabat. 34 Præoccupat. 35 Præcipuum Æneam. 36 Existens talis, *qualis*, &c. Vide Macrob. Sat. l. 6. c. 3. 37 Stabulorum 38 Equus 39 Gregem. 40 Pascua. 41 Petit 42 Petulanter decurrens. 43 Ejus. 44 Turno sic decurrens. 45 Volscorum. 46 Ante ipsas portas. salutatura Turnum, ut exercitus ducem. 27 Turma Volscorum: nam *cohors* proprie est equitum.

Ad terram [1] defluxit equis. Tùm talia [2] fatur:
Turne, [3] sui meritò si qua est fiducia [4] forti,
Audeo, & [5] Aeneadûm promitto occurrere turmae,
Solaque Tyrrhenos equites ire obvia contrà.
Me [6] sine prima manu tentare [7] pericula belli:
Tu [8] pedes ad [9] muros [10] subsiste, & moenia [11] serva.
Turnus ad haec, oculos [12] horrendâ in virgine fixus:
O [13] decus Italiae, virgo, quas [14] dicere gratis,
Quasve [15] referre [14] parem? sed nunc, est omnia quando
[16] Iste animus [17] supra, mecum [18] partire laborem.
Aeneas, ut fama [19] fidem missique reportant
Exploratores, [20] equitum levia [21] inprobus arma
Praemisit, [22] quaterent campos: ipse [23] ardua montis
Per deserta jugo superans adventat ad urbem.
[24] Furta paro belli convexo in tramite silvae,
[25] Ut bivias armato obsidam milite fauces.
Tu [26] Tyrrhenum equitem conlatis excipe signis:
Tecum [27] acer Messapus erit, turmaeque Latinae,
[28] Tiburnique manus: ducis & tu [29] concipe curam.
Sic [30] ait, & [31] paribus Messapum in [32] proelia dictis
[33] Hortatur, [34] sociosque duces; & pergit in hostem.
Est curvo [35] amfractu valles, [36] adcommoda fraudi
[37] Armorumque dolis. [38] Quam densis frondibus [39] atrum
[40] Urguet utrimque latus; tenuis [41] quo semita ducit,

1 Expedite & cum arte quadam descendit ex equis. 2 Camilla. 3 Benè sperandi de se. 4 Cuicunque, sive viro, sive mulieri, id est, si unusquisque fortis fidit viribus suis. 5 Æneadarum, ad urbem ingruentium. 6 Permitte. 7 Experimenta seu præludia belli. 8 Pedester sine equo. 9 Civitatis hujus. 10 In insidiis remorare. 11 Custodi. 12 Armis terribili ac metuenda, aut veneratione colenda. 13 Ornamentum. 14 Coner dicere tibi verbis gratias. 15 Re ipsa exhibere & reddere. 16 Tuus. 17 Vincit omne genus beneficii, aut quia sine pari magna es. 18 Divide. 19 Credulitatem & certificationem. 20 Velites, id est, levis armaturæ equites. 21 Improbandus & detestabilis prædo. 22 Ut perturbarent eos, qui in campis sunt. 23 Loca inaccessa. 24 Animus est mihi eum adoriri aut insidiis excipere. 25 Postquam obsidebo exitus ab iis, qui in sylva sunt, aut introitus ingredi volentibus, in duas vias divisos. 26 Tyrrhenos equites conjunctis ducibus (Messapo & Tyburto) per insidias cape & adorire. 27 Strenuus bellator. 28 Exercitus Tyburti ducis, sc. Catillus & Coras, Tyburti fratres. 29 Simul cum illis cape ac gere. 30 Turnus. 31 Iis, quibus Camillam hortatus est. 32 Obeunda. 33 Admonet & animat. 34 Ejus, aut suos duces, id est, ductores aliorum. 35 In loco circumfracto, id est, angulo. 36 Idonea insidiis, quas paulo antè appellavit *furta belli*. 37 Armatorum. 38 Vallem. 39 Obscurum. 40 Coarctat. 41 Al. *qua*, i. e. per quam viam.

An-

Angustaeque ferunt [1] fauces [2] aditusque maligni.
[3] Hanc super in [4] speculis summoque in vertice montis
Planities [5] ignota jacet, [6] tutique receptus:
Seu [7] dextrâ laevâque velis occurrere [8] pugnae:
Sive [9] instare jugis, & grandia [10] volvere saxa.
[11] Hùc [12] juvenis notâ fertur regione viarum;
[13] Arripuitque locum, & silvis [14] insedit [15] iniquis.
[16] Velocem [17] intereà [18] superis in sedibus [19] Opim,
Unam ex [20] virginibus sociis [21] sacrâque catervâ,
[22] Compellabat, & has tristi [23] Latonia voces
[24] Ore dabat: Graditur bellum ad [25] crudele Camilla,
O [26] virgo, & nostris [27] nequidquam cingitur [28] armis,
[29] Cara mihi ante alias. Neque enim novus iste [30] Dianae
Venit amor, [31] subitâque animum dulcedine [32] movit.
Pulsus ob invidiam [33] regno viresque [34] superbas
[35] Priverno [36] antiquâ [37] Metabus cùm excederet urbe,
[38] Infantem, [39] fugiens media inter proelia belli,
[40] Sustulit exsilio comitem, matrisque [41] vocavit
Nomine Casmillae, [42] mutatâ parte, Camillam.
[43] Ipse, [44] sinu [45] prae se [46] portans, juga [47] longa petebat
[48] Solorum nemorum: tela undique [49] saeva [50] premebant,
Et [51] circumfuso [52] volitabant milite [53] Volsci.

1 Exitus. 2 Accessus obscuri & nimis arcti. 3 Vallem. 4 Loco, apto speculationi 5 Æneæ, aut occulta. 6 Latebræ seu receptacula, quò se tutò recipere potest exercitus. 7 A dextrâ parte vel sinistrâ. 8 In pugnam. 9 Velis insistere per juga. 10 Desuper in ascendentes hostes. 11 Ad hanc vallem. 12 Turnus. 13 Occupavit. 14 Insidias facturus locum cepit. 15 Quia videre permittunt & non videri. 16 Facta digressione in consilium & colloquium Dianæ cum Nympharum suarum una, de conservanda ab interitu Camilla, describit studium & genus Camillæ. 17 Dùm hæc à Turno fierent. 18 Cœlo. 19 Nympham venatricem. 20 Comitibus Dianæ, Nymphis; quin & ipsa Diana Opis vocabatur. Macrob. Sat. l. 5. c. 22. 21 Et ex choro Dianæ consecrato. 22 Alloquebatur. 23 Latonæ filia Diana. 24 Eloquebatur. 25 Quia fata ipsi per id mortem minantur. 26 Opi. 27 Quippe illis peritura. 28 Sagittis. 29 Dilecta mihi plus quàm aliæ. 30 Mihi. 31 Quæ citò perire posset, sed antiqua. 32 Affecit. 33 Suo. 34 Potentiorem inimicorum. 35 Volscorum oppidum, hodiè *Peperno*. 36 Nobili, & quæ diu regnaverat. 37 Privernorum rex, pater Camillæ. 38 Adhuc. 39 Camillam. 40 Sursum & in humeris tulit, ut esset comes exilio suo 41 Eam Camillam. 42 Quia ablata litera S. Al. *mutilatâ*. 43 Pater 44 Suo, id est, in brachia. Ovid. de Latona Met. 6. *Hinc quoque Junonem fugisse puerpera fertur, Inque suo portasse sinu duo numina natos.* Horat. Od. 18. l. 2. *Pellitur paternos in sinu ferens Deos, Et uxor, & vir, sordidosque natos.* 46 Ante. 46 Filiam. 47 Longè posita, remotiore. 48 Desertorum: ne in manus persequentium veniret cum filia sua. 49 Sævorum hostium, ipsum persequentium. 50 Eum. 51 Ut non esset evadendi locus. 52 Circa eum. 53 Privernates.

Ecce, [1] fugae medio summis [2] Amasenus [3] abundans
Spumabat ripis; tantus se [4] nubibus imber
[4] Ruperat. [5] Ille, [6] innare parans, infantis amore
[7] Tardatur, [8] caroque oneri timet. [9] Omnia secum
[10] Versanti subitò vix haec sententia [11] sedit.
[12] Telum inmane, manu validâ quod fortè gerebat
Bellator, [13] solidum nodis & robore [14] cocto;
[15] Huic [16] natam, [17] libro & silvestri subere clausam,
[18] Implicat, atque [19] habilem mediae [20] circumligat hastae:
[21] Quam dextrâ ingenti librans ita [22] ad aethera fatur:
Alma, tibi [23] hanc, nemorum [24] cultrix, Latonia virgo,
Ipse pater [25] famulam voveo: [26] tua prima per auras
Tela tenens supplex hostem fugit. Accipe, [27] testor,
Diva [27] tuam, quae nunc [28] dubiis committitur auris.
[29] Dixit, & [30] adducto [31] contortum hastile lacerto
[32] Inmittit: [33] sonuêre [34] undae. Rapidum super [35] amnem
[36] Infelix fugit [37] in jaculo stridente Camilla.
At Metabus, magnâ propiùs jam urguente [38] catervâ,
Dat sese [39] fluvio, atque hastam [40] cum virgine [41] victor
[42] Gramineo [43] donum Triviae de [42] cespite vellit.
Non [44] illum tectis [45] ullae, non [46] moenibus urbes
Accepêre, neque ipse [47] manus feritate dedisset:

1 Cùm Metabus, existens in medio fugae, pervenisset transiturus ad eum. 2 Volscorum fluvius. 3 Superfluens. 4 Per nubes ruptas dissolverat se, id est, descenderat 5 Pater. 6 In Amaseno, ut salvet infantem. 7 Impeditur: quia noluit eam relinquere. 8 Filiae quam in sinu gerebat. 6 Omnes modos se & filiam servandi. 10 Cogitanti Metabo 11 Placuit & cordi fuit. 12 Accipit hastam valde magnam. 13 Existens integrum & durum, non cavernosum, sed firmum propter nodos. 14 Indurato ab aetate, sole, igne, fumo: *ut ramale vetus praegrandi subere coctum*: Persius de hoc ipso Virgilii opere. 15 Telo, id est, hastae. 16 Camillam. 17 Interiori arboris cortice & ligno levi, quod facile supernatat, è sylvis rapto involutam. 18 Implicando alligat. 19 Portabilem per aquas. 20 Filiam. 21 Hastam. 22 Coelum suspiciens me precatus. 23 Filiam eam. 24 Habitatrix. 25 Tibi dico & consecro ut serviat tibi. 26 Tibi sacra, id est, illa tuis telis alligata. 27 Obtestor tibi devotam & dedititiam. 28 De quibus dubitandum est, an incolumem eam redditurae sint. 29 Metabus finiverat jam preces. 30 Ad se tracto. 31 Impulsum. 32 In auras. 33 Ex impulsu. 34 Amaseni. 35 Amasenum. 36 Misera. 37 Alligata jaculo stridenti. 38 Hostium. 39 In fluvium. 40 Ad quam Camilla erat alligata. 41 Voti compos. l. 8. *mihi* victor *honorem Persolves*. 42 Terra herbosa, in quâ fixa erat hasta. 43 Filiam, Dianae munere & opera incolumem. Al. quam pater Dianae dederat. 44 Metabum. 45 Quaecunque in Italia essent. 46 Nec in civitates, nec in privatam admissus est domum. 47 Subdidisset se, consensisset recipere volentibus prae feritate suâ, id est, quia ferae vitae assuetus erat.

Pastorum & [1] solis [2] exegit montibus [3] aevum.
[4] Hic natam, in dumis interque [5] horrentia [6] lustra,
[7] Armentalis equae mammis & lacte [8] ferino
[9] Nutribat; teneris inmulgens [10] ubera [11] labris.
Utque pedum primis [12] infans vestigia [13] plantis
[14] Institerat, jaculo [15] palmas oneravit acuto:
Spiculaque ex humero [16] parvae suspendit, & arcum.
[17] Pro crinali auro, pro longae tegmine pallae,
[18] Tigridis exuviae per dorsum à vertice [18] pendent.
Tela manu [19] jam tum tenerâ [20] puerilia [21] torsit,
Et [22] fundam [23] tereti circùm caput [24] egit [23] habenâ:
[25] Strymoniamque gruem, aut album dejecit [26] olorem.
Multae [27] illam [28] frustrà [29] Tyrrhena per oppida matres
Optavêre [30] nurum. Solâ contenta [31] Dianâ
[32] Aeternûm [33] telorum, & virginitatis amorem
[34] Intemerata colit. Vellem [35] haud correpta fuisset
Militiâ [36] tali, conata lacessere Teucros:
Cara mihi, comitumque foret nunc una mearum.
[37] Verùm age, quandoquidem fatis urguetur [38] acerbis,
[39] Labere, Nympha, polo, finisque [40] invise Latinos,
Tristis ubi [41] infausto committitur omine pugna.
[42] Haec cape, & [43] ultricem pharetrâ deprome sagittam:
Hâc quicumque [44] sacrum violârit volnere corpus,

1 Desertis. 2 Transegit. 3 Vitam. 4 In solis montibus. 5 Inculta. 6 Speluncas ferarum. 7 Indomitae, & quae gregatim inter armenta versabatur. 8 Equae ferae. 9 Nutriebat 10 Equae. 11 In labia Camillae. 12 Camilla. 13 Primo ingressu. 14 Signaverat. 15 Manus ejus. 16 Cum adhuc esset parva 17 Loco vittae aureae, quâ virgines capillos suos alligant, & cooperimenti vestis muliebris ad talos usque demissae. 18 Pellis tigridis devictae pendet illi 19 Cum adhuc esset infans. 20 Pueritiae apta. 21 Illa. 22 Instrumentum effundendi atque jaciendi lapidem. 23 Loro, quo habetur, id est, tenetur, rotundo in longum. 24 Rotavit. 25 Threiciam, è Thracia advenam, & in Strymone fluvio versari solitam. 26 Cygnum. 27 Camillam. 28 Quia nubere nolebat. 29 Nobiles matronae quae habitant in diversis oppidis Tyrrhenis 30 Filiorum suorum conjugem. 31 Me & praesidio meo. 32 In aeternum. 33 Venatoriorum 34 Existens intacta & incorrupta. 35 Quod non implicata fuisset. 36 Quam Latini contra fata adversus Trojanos gerunt. 37 Epilogus constat mandatis exequendis. 38 Immaturis & inevitabilibus. 39 O Opi, leniter descende caelo. Βάσκ' ἴθι Ἶρι ταχεῖα λιποῦσ' ἕδος Οὐλύμποιο, Il. 21. 40 Scrutare. 41 Quia interficietur. 42 Tela. 43 Vindicatricem necis ejus. 44 Mihi dicatum.

[1] Tros Italusve, mihi [2] pariter det sanguine poenas.
[3] Post ego [4] nube cavâ miserandae corpus & arma
[5] Inspoliata [6] feram [7] tumulo, [8] patriaeque [9] reponam.
[10] Dixit: at [11] illa levis caeli delabsa per auras
Insonuit, [12] nigro circumdata turbine corpus.
[13] At [14] manus [15] intereà muris Trojana propinquat,
Etruscique duces, equitumque exercitus omnis;
[16] Compositi numero in turmas. Fremit [17] aequore toto
Insultans [18] sonipes, & [19] pressis [20] pugnat habenis
[21] Hùc obversus & hùc: tùm latè [22] ferreus [23] hastis
[24] Horret ager, campique armis [25] sublimibus [26] ardent.
Nec non Messapus [27] contrà, [28] celeresque Latini,
Et cum [29] fratre Coras, & virginis [30] ala Camillae,
[31] Adversi [32] campo apparent: hastasque [33] reductis
Protendunt longè dextris, & spicula [34] vibrant:
Adventûsque virûm fremitusque [35] ardescit equorum.
Jamque [36] intra jactum teli progressus [37] uterque
[38] Substiterat: subito [39] erumpunt clamore, [40] frementisque
Exhortantur equos: fundunt simul undique tela

1 Sive sit Trojanus sive Italus. 2 Pari forma. 3 Postea, quam interfecta fuerit. 4 Tecta in nube concavâ, quæ Deorum machina fertur à Poëtis. 5 Per spoliationem non ablata. 6 Inferam in tumullum. Τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ θανόντων. Il. 16. 7 Defendebantur cadavera ab amicis, ne spoliarentur. 8 Suæ. 9 Restituam. 10 Diana. 11 Opis. 12 Ad luctum concolori nube tecta descendit. Venut contra ad lætitiam *æthereos inter Dea candida nimbos Dona ferens aderat* lib. 8. 13 Narrat, quomodo exercitus Æneæ ad urbem advenerit, & quomodo acceptus sit à Latinis, qui jam exierant. 14 Exercitus. 15 Distributi secundum numerum debitum in turmas: turma autem constat ex 10. ut plurimum equitibus. 16 Cum Opim dimittebat Diana. 17 Campo plano. 18 Equus, à calceamentis ferreis, quibus sonum edit ingrediens. 19 Compressis, ne in hostem ruat. 20 Repugnat. 21 Modò in hanc, modo in illam partem, cum maluisset in hostem progredi. 22 Armis ferreis armatorum coopertus. 23 Extensis. 24 Terribilis est. 25 Ab altis viris gestis. 26 Resplendent. 27 Ex adversa parte. 28 Agiles & expediti in bello. Respicit militiam Romanam & equites Romuli, quos *Celeres* appellavit. 29 Catillo. 30 Equitum cornu, quod duxit Camilla. *Ala* enim propriè equitum, ut *Cornua* peditum. 31 Ex adverso stantes. 32 In. 33 Manu retrorsum ductis, ad majorem impetum. 34 Quatiunt. 35 Fervet moræ impatiens. 36 Ut telo jacto contingere se mutuo possent. 37 Exercitus Trojanorum & Latinorum. 38 Restiterat. 39 Ex statione suâ in pugnam. 40 Furentes, id est, Martio furore accensos.

Cre-

Crebra [1] nivis ritu, [2] caelumque [3] obtexitur [4] umbrâ
Continuò [5] adversis [6] Tyrrhenus & acer Aconteus
Conixi incurrunt [5] hastis, primique [7] ruinam
Dant sonitu ingenti, [8] perfractaque [9] quadrupedantum
Pectora [10] pectoribus rumpunt. [11] Excussus Aconteus,
Fulminis in morem, aut tormento [12] ponderis acti,
[13] Praecipitat longè, & vitam dispergit in auras.
[14] Extemplo [15] turbatae [16] acies, [17] versique Latini
[18] Rejiciunt parmas, & [19] equos ad moenia vertunt.
Troës [20] agunt: [21] princeps [22] turmas [23] inducit [24] Asylas.
Jamque propinquabant portis, [25] rursusque Latini
Clamorem tollunt, & mollia [26] colla reflectunt:
[27] Hi fugiunt, penitusque datis referuntur habenis.
Qualis ubi [28] alterno procurrens [28] gurgite [29] pontus
[30] Nunc ruit ad terras, [31] scopulosque superjacit undam
[32] Spumeus, [33] extremamque [34] sinu perfundit arenam:
Nunc rapidus retrò, atque aestu revoluta resorbens
Saxa fugit, litusque [35] vado labente relinquit.
Bis Tusci Rutulos egêre ad moenia [36] versos:
Bis [37] rejecti [38] armis respectant terga tegentes.
Tertia sed postquam congressi in proelia, totasque
[39] Inplicuêre inter se acies, [40] legitque virum vir;

1 Ad morem nivis ex aëre decidentis 2 Licuit ergo in umbrâ pugnare, quod dixit Lacon. 3 Obtegitur. 4 Telorum. 5 In hastas mutuas. 6 Videtur hic esse Orphitus, Æneæ favens, cui à se interfecto infrà insultat Camilla: *Silvis te, Tyrrhene, feras agitare putasti?* 7 Dejecti mutuò impetu. 8 Perfracta. 9 Equorum, quaternis pedibus currentium. 10 Mutuò occurrentibus. 11 Equo 12 Pilæ ferreæ vel plumbeæ sive glandulæ à machina bellica actæ. 13 Se, id est, præcipitatur, præceps ruit. 14 Illicò, ut viderunt Aconteа excussum. 15 Attonitæ sunt. 16 Latinorum. 17 In fugam. 18 Retrò agunt, non abjiciunt, scuta sua levia. 19 Fugiunt Latini morte Acontei. 20 Persequuntur sic arte fugientes 21 Principium tenens. 22 Equitum Latinorum. 23 Immittit, contra hostes inducit. 24 Trojanus. 25 Resumptis viribus: *vel*, quia fugam ex arte & consilio simulaverant Al. *versique*, se in persequentes. 26 Equorum. 27 Trojani, qui priùs insecuti erant. 28 Alternis fluctibus, æstu reciproco fluens refluensque. 29 Mare. 30 Aliquando. 31 Jacit undam super scopulos. 32 Spumosus. 33 Profundissimam, remotissimam. 34 Curvatione & flexu undarum. 35 Labens ipse per vadum. Hypallage. 36 In fugam 37 Repulsi. 38 Rutulorum. 39 Statario jam prælio & manu conserta. 40 Quisque sibi hostem ex adverso eligit cum quo confligeret.

Tùm verò & [1] gemitus morientum, & sanguine in [2] alto
Armaque, corporaque, & permixti caede virorum
Semanimes volvuntur equi: pugna [3] aspera surgit.
[4] Orsilochus Remuli, quando [5] ipsum horrebat adire,
Hastam intorsit equo, ferrumque sub aure reliquit.
[6] Quo sonipes ictu furit [7] arduus, altaque jactat
Volneris inpatiens arrecto pectore crura.
Volvitur [8] ille [9] excussus humi. [10] Catillus Iolan,
Ingentemque animis, ingentem corpore & armis
Dejicit Herminium: nudo cui vertice fulva
[11] Caesaries, nudique humeri. Nec [12] volnera [13] terrent:
[14] Tantus [15] in arma patet. Latos huic hasta per armos
Acta tremit, [16] duplicatque virum [17] transfixa dolore.
Funditur ater ubique cruor, [18] dant funera ferro
Certantes, [19] pulchramque petunt per volnera mortem.
[20] At medias inter caedes exsultat, [21] Amazon,
Unum exserta latus pugnae, [22] pharetrata Camilla:
Et [23] nunc [24] lenta manu spargens hastilia [25] denset:
Nunc validam dextrâ rapit indefessa [26] bipennem.
Aureus ex [27] humero sonat arcus, & [28] arma Dianae.
[29] Illa etiam, si quando [30] in tergum pulsa recessit,
Spicula [31] converso [32] fugientia dirigit arcu.
At [33] circùm [34] lectae [35] comites, Latinaque virgo,
Tullaque, & aeratam quatiens Tarpeja securim,
[36] Italides; [37] quas ipsa [38] decus sibi [39] dia Camilla
Delegit, pacisque bonas bellique ministras.

1 Auditi aut facti sunt. 2 Profundo & denso. 3 Quia neutri cedebant. 4 Thuscus ille. 5 Orsilochum formidabat invadere lancea. 6 Parem in equo Mezentii casum habes lib. 10. sub finem. 7 Erecta cervice. 8 Orsilochus. 9 Ab equo. 10 Frater Cotæ. 11 Erat. 12 Tela, quibus vulnera fiunt. 13 Eum. 14 Epiphonema in hominis infractum animi robur. 15 Contra tela hostilia. 16 Ingeminat dolorem à vulnere duplici, quia transfixa. 17 Secundum humerum penetrans. 18 Efficiunt. 19 Honorabilem. Æn. 2. *pulchrumque mori succurrit in armis.* 20 Refert pugnam & variam stragem Camillæ. 21 Tanquam Amazon, Amazonidum more habens lævam mammam nudam, dextram verò cauterio exustam, ut expeditius tela torqueret & sagittas mitteret. Hinc *Amazon* componitur ex ἀ priv. & μαζός, *mamma*. 22 Pharetris instructa. 23 Aliquando. 24 Flexibilia. 25 Multiplicat ea. 26 Securim duas pinnas habentem. 27 Ejus. 28 Sagittæ. 29 Camilla. 30 Retrorsum. 31 In hostem. 32 Cum ea; *vel*, ipsa fugiens. Parthorum more, *qui mittunt post terga sagittas*. 33 Camillam. 34 Delectæ ad hoc munus, sc. *erant*. 35 Camillæ. 36 In Italia ortæ fœminæ. 37 Italidas. 38 Ad decus, ad ornamentum. 39 Generosa. Al. *diva*.

Qua-

[1] Quales [2] Threïcia cùm flumina [3] Thermodontis
Pulsant, & pictis bellantur Amazones armis:
Seu circum [4] Hippolyten, seu cùm se [5] Martia [6] curru
Penthesilea [7] refert, magnoque ululante tumultu
Feminea exsultant [8] lunatis agmina peltis.
[9] Quem telo primum, quem postremum [10] aspera virgo
Dejicis? aut quot humi morientia corpora fundis?
Eunaeum [11] Clytio [12] primùm patre: cujus [13] apertum
[14] Adversi longâ transverberat [15] abiete pectus.
Sanguinis [16] ille [17] vomens rivos cadit, atque cruentam
[18] Mandit humum, moriensque suo se in [19] volnere versat.
[20] Tùm Lirim, Pagasumque [21] super: quorum [22] alter [23] habenas
[24] Suffosso revolutus equo dùm colligit, [25] alter
Dùm [26] subit, ac dextram [27] labenti [28] tendit [29] inermem,
Praecipites pariterque ruunt. His [30] addit Amastrum
[31] Hippotaden: [32] sequiturque incumbens eminùs hastâ
Tereaque, Harpalycumque, & Demophoonta, Chromimque:
Quotque emissa manu contorsit spicula virgo,
Tot Phrygii cecidêre viri. Procul [33] Ornytus armis
[34] Ignotis, & equo [35] venator [36] Iapyge fertur:
[37] Cui [38] pellis latos humeros erepta juvenco
[39] Pugnatori operit: [40] caput ingens oris [41] hiatus,
Et [42] malae texêre lupi cum dentibus albis,

1 Existentes tales, *quales* &c. 2 In Thracia olim residentes. 3 Fluminis Thraciæ, hodie *Pormon.* 4 Hippolyte & Penthesilea sorores erant, reginæ Amazonum: illa Theseo, ex quo Hippolytum peperit; hæc bello Trojano nobilitata. 5 Bellatrix, bellicosa. 6 De quo pugnaverat. 7 E pugna. 8 Cetris seu brevibus scutis in formam lunæ incisis, aut lunam semiplenam referentibus. 9 Ἔνθα τίνα πρῶτον, τίνα δ' ὕστατον ἐξενάριξεν: Hector. 5. Il. Homeri. 10 Acris & strenua Camilla. 11 Cui Clytius erat pater. 12 Illa dejicit. 13 Nudatum. 14 Ex adverso stantis 15 Hasta abiegna. 16 Eumenius. 17 Æn. 9 *Purpuream vomit ille animam:* & l. 9. de Euryalo moriente: *Volvitur ille, vomens calidum de pectore flumen.*

18 Mordicus oppetit Sic supra: *Humum semel ore momordit.* 19 Sanguine. 20 Deinde dejicit. 21 Eumenium. 22 Prior Liris. 23 Equi 24 Transfosso. 25 Posterior Pagasus. 26 Succurrit, & se ad sustentationem ruentis inclinat. 27 Liri 28 Extendit, porrigit. 29 Parum efficacem, nihil proficientem. 30 Camilla. 31 Hippotæ filium 32 Persequitur. 33 Tyrrhenus ille. 34 Novis, insuetis, quæ mox numerantur: pro loricâ tergus taurinum, pro galea lupi caput, pro hastâ sparus. 35 Quo venari solitus erat. 36 Apulo. Apulia *Iapygia* dicta fuit. 37 Orphito. 38 Lorica ex corio juvenci conserta. 39 Bellatori. 40 Et cui... 41 Rictus. 42 Maxillæ.

[1] Agrestisque manus armat [1] sparus. [2] Ipse [3] catervis
[4] Vertitur in mediis, & toto vertice [5] suprà est.
Hunc illa [6] exceptum ([7] neque enim labor agmine verso)
Trajicit, & super haec inimico pectore fatur:
[8] Silvis te, [9] Tyrrhene, feras agitare putasti?
Advenit qui vestra dies [10] muliebribus armis
Verba redargueret. [11] Nomen tamen [11] haud leve [12] patrum
[13] Manibus hoc referes, telo [14] cecidisse Camillae.
[15] Protenùs Orsilochum, & Buten, duo maxima Teucrûm
Corpora: sed Buten [16] adversum cuspide [17] fixit
Loricam galeamque inter, quà colla [18] sedentis
Lucent, & laevo dependet [19] parma lacerto.
[20] Orsilochum [21] fugiens, magnumque agitata per [22] orbem
[23] Eludit [24] gyro interior, [25] sequiturque sequentem.
Tum validam perque arma [26] viro perque ossa securim,
Altiòr exsurgens, oranti & multa precanti
[27] Congeminat: vulnus [28] calido rigat ora cerebro.
Incidit [29] huic, subitoque aspectu territus [30] haesit
[31] Apenninicolae bellator filius Auni,
[32] Haud Ligurum extremus, [33] dùm [34] fallere fata sinebant.

1 Et cui telum rusticum &c. 2 Pugnator Orphitus. 3 Suis aut Rutulorum. 4 Agit. 5 Omnes, id est, eminet. 6 Fraude circumventum, cum in se irrueret. 7 Quod illi non difficile erat, toto agmine in fugam converso unàque Orphito. 8 An utique putabas tibi venatori rem esse cum feris? est cum viris, imò cum fœmina: eàque, cujus manu cecidisse tibi laudi erit, & apud inferos solatio. 9 Orphite. 10 A virgine tractaris. 11 Laudem gravem & magni momenti. 12 Majorum tuorum. 13 Ad manes. 14 Quòd occisus sis telo meo, cujus nomen tam inclytum est. 15 Statim, post Orphiti necem. Prosequitur reliquam Camillae pugnam, & quam fecerit stragem. 16 Ex adverso stantem. 17 Transfigit Camilla. Al. *figit*. 18 Sessoris, equitis. 19 Scutum. 20 Et fixit 21 Cum fugam simularet. 22 Circuitum. 23 Eum. 24 Breviori sc. circulo seu revolutione & recursu & ad centrum tendente: revertendi sc. animo, illumque ex compendio adoriendi 25 Quod necesse est in circulo redeuntibus: quia uterque alternus sequebatur. Unde Ovid. *Volvitur Ixion, & se sequiturque fugitque.* 26 Orsilocho figit. 27 Multiplicat. 28 Recenter effuso. 29 In hanc virginem. 30 Restitit. 31 Apenninum montem incolentis. Liguria majore ex parte Apennino monti subjacet. 32 Bellator non vilissimus, sed inter primos Ligurum. 33 Donec. 34 Uti fallaciis in bello.

[1] Isque ubi se nullo jam cursu evadere [2] pugnae
Posse, neque [3] instantem [4] reginam avertere cernit;
[5] Consilio versare dolos ingressus & astu,
Incipit haec: Quid [6] tam egregium, si femina forti
Fidis [7] equo? dimitte [8] fugam, & te comminùs [9] aequo
Mecum crede solo, pugnaeque accinge [10] pedestri:
Jam nosces, [11] ventosa [12] ferat cui gloria [13] laudem.
[14] Dixit: at [15] illa [16] furens, acrique accensa dolore,
Tradit equum [17] comiti, paribusque [18] resistit in armis,
Ense [19] pedes nudo [20] puràque interrita parmâ.
At [21] juvenis, [22] vicisse dolo ratus, avolat ipse,
(Haud [23] mora) [24] conversisque [25] fugax aufertur habenis,
[26] Quadrupedemque citum [27] ferratâ calce fatigat.
[28] Vane Ligus, frustraque animis elate [29] superbis,
Nequidquam [30] patrias tentasti [31] lubricus artis:
Nec fraus te [32] incolumen fallaci perferet [33] Auno.
Haec fatur virgo, & [34] pernicibus [35] ignea plantis
Transit equum cursu, frenisque [36] adversa prehensis
[37] Congreditur, poenasque [38] inimico ex sanguine sumit.
[39] Quàm facile accipiter saxo [40] sacer ales ab alto

1 Aunus, filius Auni. 2 Ut 10. Æn. *tempus desistere pugnæ.* Al. *pugnam.* vel *Pugnâ.* 3 Insequentem eum. 4 Camillam. 5 Conatus tractare dolos providentia & calliditate. 6 Esse putans tam excellens facinus. 7 Quo avehi posse speras. 8 Equum fugæ præsidium & spem. 9 Committe te terræ æqualiter utrique ad certamen congruæ. 10 Quæ fit à peditibus. 11 Vana, inanis more venti. 12 Adferat 13 Id est, cedat in laudem. Al *fraudem*, id est, damnum, perniciem. 14 Aunus. 15 Camillâ 16 Irâ. 17 Suæ. 18 Astat congredi parata. Al *resistit*. 19 Pedestris. 20 Solâ sine alio munimento, *vel*, nondùm depicta aliquo insigni. Jam enim primum in bella descenderat Camilla, nec dum specimen aliquod virtutis ediderat, quo palma insigniri mereretur. 21 Aunus. 22 Evasisse illam, se votum obtinuisse. 23 Fit. 24 Ad nutum, id est, facta plena potestate. 25 Ut fugax vel fugiens. 26 Equum celerem. 27 Ferreo calcari munita. 28 Inanis, mentiens in factis & verbis. Nam Ligures, qui Apenninum tenuerunt, latrones, insidiosi, fallaces, mendaces, fuerunt. 29 Quod sic viceris per fraudem evadens. 30 Patris tui, id est, fraudulentas. 31 Fallax, & ut anguilla lubrica elabi sperans, mobilis. 32 Salvum. 33 Patri. 34 Velocibus. 35 Citato cursu & quasi igneo levis, ipsum equitem antevertit: de Camillæ pernicitate dictum 7. lib. sub finem. *Illa vel intactæ segetis per summa volaret,* &c. 36 Ex adverso veniens & opposita equo, quem præverterat. 37 Cum Auno. 38 Auni sc. 39 Tam facilè, *quàm*, &c. Comparatione victoriæ celeritatem amplificat. 40 Marti consecratus, ut Aquila Jovi, Columba Veneri, Pavo Junoni. Huic avi nativum odium, & internecinum bellum est cum aquilâ. Ovid. 1. Trist. el. 1. *Terretur minimo pennæ stridore columba Unguibus, accipiter, saucia facta tuis.*

Consequitur pennis [1] sublimem in nube columbam,
Comprensamque [2] tenet, [3] pedibusque eviscerat uncis:
Tùm cruor, & volsae labuntur ab [4] aethere plumae.
At [5] non [6] haec [5] nullis [7] hominum sator atque Deorum
Observans oculis summo sedet altus Olympo.
[8] Tyrrhenum genitor Tarchonem in proelia saeva
[9] Suscitat, & stimulis [10] haud mollibus [11] injicit iras.
Ergo inter caedes, [12] cedentiaque [13] agmina, Tarchon
Fertur equo, variisque instigat [14] vocibus [15] alas,
[16] Nomine quemque [17] vocans: [18] reficitque in proelia [19] pulsos.
[20] Quis metus, ô [21] nunquam dolituri, ô semper [22] inertes
Tyrrheni, quae tanta [23] animis ignavia venit?
[24] Femina [25] palantis agit, atque [26] haec agmina [27] vertit?
[28] Quò ferrum, quidve haec gerimus tela [29] inrita dextris?
At non in [30] Venerem segnes, [31] nocturnaque bella;
Aut, ubi curva [32] choros indixit tibia Bacchi,
[33] Exspectare dapes, & [34] plenae pocula mensae.
[35] Hic amor, [36] hoc studium; [37] dùm [38] sacra [39] secundus haruspex
Nuntiet, ac [40] lucos [41] vocet hostia pinguis in altos.
Haec [42] effatus, equum in [43] medios, moriturus & [44] ipse,

1 In sublimi volantem. 2 Columbam. 3 Unguibus eam visceribus spoliat. 4 Ubi columbam deprehendit & evisceravit. 5 Non negligentibus, sed diligentibus & certis. 6 Quæ Camilla gesserat. 7 Jupiter. 8 Tyrrhenorum ducem 9 Occulta inspiratione. 10 Duris & acribus. 11 Al. incitat iras, id est, indignationem & ulciscendi animum. 12 Tergadantia, id est, inter occisos & fugientes. 13 Peditum. 14 Cohortationibus. 15 Equitum. 16 Proprio. 17 Compellans. 18 Instaurat. 19 Prius. 20 Qualis, vel quantus. 21 Stupidi. dolorem non sentientes, semper toleraturi tantam stragem tantumque dedecus. 22 Ignavi, sine arte. 23 Vestris. 24 Una. 25 Vos oberrantes, ut stolida pecora, fugat? A turpi. 26 Tanta. 27 In fugam. 28 Ad quem usum geritis gladium? 29 Inutilia vobis, cùm fugiatis omnes unam fœminam. 30 Amores, id est, non soletis sic fœminas fugere, rem Veneream cum eis habituri, ut nunc unam fugitis. 31 Quæ cum puellis geruntur in cubiculis. 32 Bacchantium. 33 Observare. 34 Qualia solent propinari in cœnâ opiparâ & plenâ. 35 In hac re est vobis amor. 36 Hæc disciplina, hæc militia vestra est. 37 Donec. 38 Secunda. 39 Secunda & prospera nuntiaturus. 40 Ubi sacris diebus epulabantur posteà Romani. 41 Vos. 42 Tarchon. 43 Hostes. 44 Eo consilio, ut mortis discrimina adiret.

Con-

Concitat, & Venulo adversum se [1] turbidus [2] infert,
Dereptumque ab equo dextrâ complectitur hostem,
Et gremium ante suum multâ vi concitus [3] aufert.
[4] Tollitur in caelum clamor, cunctique Latini
Convertêre oculos. Volat [5] igneus aequore Tarchon,
Arma [6] virumque ferens: tùm summâ [7] ipsius ab hastâ
Defringit ferrum; & partis [8] rimatur [9] apertas,
Qua vulnus [10] letale ferat: contrà [11] ille repugnans
[12] Sustinet à [13] jugulo [14] dextram, & vim viribus [15] exit.
Utque volans altè [16] raptum cùm fulva draconem
Fert aquila, [17] inplicuitque pedes, atque unguibus haesit:
[18] Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
Arrectisque [19] horret [20] squamis, & sibilat ore,
[21] Arduus insurgens: [22] illa [23] haud minus [24] urguet obunco
[25] Luctantem rostro, simul aethera verberat alis.
Haud aliter praedam [26] Tiburtum ex [27] agmine Tarchon
Portat [28] ovans. [29] Ducis exemplum eventumque secuti
[30] Maeonidae [31] incurrunt. Tùm [32] fatis debitus Arruns
Velocem jaculo, & multâ [33] prior [34] arte Camillam
Circuit, &, [35] quae sit [36] fortuna [37] facillima, tentat.
[38] Quà se cumque furens [39] medio tulit [39] agmine virgo,
Hâc Arruns [40] subit, & tacitus [41] vestigia [42] lustrat:

1 Commoto animo, vel terribilis. 2 Al: *offert*. 3 Ipsum. 4 A Tyrrhenis Hoc est, quod alibi dixit: *It clamor cœlo*. 5 Cursu citatus celeri: ut modò de Camilla. 6 Venulum. 7 Venuli. 8 Diffidens scrutatur. 9 Nudatas. 10 Mortiferum. 11 Venulus obluctans, ne occidatur. 12 Seorsum tenet. 13 Suo. 14 Tarchontis. 15 Evitat, aut etiam evitare laborat: sic de Entello l. 5. *Corpore tela modò atque oculis vigilantibus exit*. 16 A se. 17 In draconem. 18 Vulneratus ab unguibus. 19 Fit asper ac rigidus. 20 Ejus. 21 Desuper. 22 Aquila. 23 Imò plus. 24 Serpentem. 25 Ut evadat. 26 Tyburtinorum. 27 Toto. 28 Exultans. 29 Tarchontis ductum, & virtutem & felicitatem. 30 Tyrrheni, Tarchontis socii, ex Mæonia, id est, Lydia oriundi. lib. 8. Mæoniæ *delecta juventus*. 31 Impetum faciant 32 Destinatus fataliter ad mortem. Fatale enim erat, ex mandato Dianæ, ut suprà, mori illum, quisquis Camillam interficeret. 33 Peritior. 34 Fraude & quasi ex insidiis: non ausus congredi. 35 Quæ offeratur occasio, quâ citius & tutius eam intercipere posset. 36 Adoriendi Camillam. 37 Maxime opportuna. 38 Quacunque viâ. 39 Per medium agmen. 40 Clam & successive subsequitur. 41 Ejus. 42 Observat.

Quà

Quà victrix redit [1] illa, pedemque ex hoste reportat,
Hâc [2] juvenis [3] furtim celeris detorquet [4] habenas.
Hos [5] aditus, jamque hos aditus, omnemque [6] pererrat
Undique [7] circuitum; & [8] certam quatit [9] inprobus [10] hastam.
[11] Fortè sacer [12] Cybelae Chloreus, olimque sacerdos,
Insignis longè Phrygiis fulgebat in armis,
[13] Spumantemque agitabat equum, [14] quem pellis aënis
[15] In plumam squamis, [16] auro conserta, [17] tegebat.
[18] Ipse, [19] peregrinâ ferrugine [20] clarus & ostro,
Spicula torquebat Lycio [21] Gortynia [22] cornu.
Aureus ex humeris sonat arcus, & aurea vati
[23] Cassida: tùm [24] croceam chlamidemque [25] sinusque [26] crepantis
[25] Carbaseos fulvo in nodum collegerat auro,
[27] Pictus acu tunicas, & [28] barbara [29] tegmina crurum.
[30] Hunc virgo, sive ut [31] templis praefigeret arma
Troïa, [32] captivo sive ut se ferret [33] in auro,
Venatrix, [33] unum ex omni certamine pugnae
[34] Caeca sequebatur; totumque [35] incauta per agmen
[36] Femineo praedae & spoliorum ardebat amore.
Telum ex insidiis [37] cum tandem, [38] tempore capto

1 Camilla. 2 Aruns. 3 Clam. 4 Quibus celeriter utebatur. 5 Accessus ad Camillam. 6 More errantium circumvagaretur. 7 Quem Camilla fecerat. 8 Inevitabilem. 9 Improbandus: quia nimiùm avidus & insidiosus. 10 Quam missurus est in Camillam. 11 Cùm Camilla occurreret. In hac parte describit necem Camillæ ab Arunte illatam, dum ardentior atque incautior Chlorea sacerdotem Cybeles insequitur. 12 Consecratus Cybele Al. *Cybelo*, nempe ut mons pro numine, quod ibi colitur, ponatur. 13 Animosum. 14 Equum. 15 In morem plumarum. 16 Squamis aureis constructa. 17 Id est, habebat pro cooperimento tegmen ex pelle, cui insertæ erant squamæ æreæ, & aureæ in morem plumarum ac squammarum piscium se mutuò tegentes. 18 Chloreus eques erat. 19 Hispana ferrugine & ostro. propriè: utroque claruit enim Hispania ferro & cocco, ut & vestibus nativi ferruginei coloris, lib. 9. *ferrugine claras Iberâ*. 20 Insignis. 21 Cretensia: *Cortyna* enim urbs Cretæ, sagittandi arte nobilis. 22 Arcu. 23 Cassis aut galea. 24 Crocei coloris. 25 Laxas vestes per sinum diffluentes ex carbaso factas. 26 Quia auro rigebant. 27 Indutus tunicam Phrygia pictam arte & acu. 28 Externa. 29 Ut ocreas, vel braccas 30 Chlorea sacerdotem. 31 Templo Dianæ. A causa finali. 32 In vestibus ac armis aureis ab hoste detractis. 33 Solum inter omnes in pugna certantes 34 Cupidini potiundi horum spoliorum. 35 Al. *incauto*. 36 Vehementi. 37 Al. *cui*, id est, Camillæ moranti. 38 Opportunitate captâ.

Con-

Concitat, & superos Arruns sic voce precatur:
[1] Summe Deûm, sancti custos [2] Soractis Apollo,
Quem [3] primi colimus, cui [4] pineus ardor acervo
Pascitur; & [5] medium freti pietate per ignem
Cultores multâ premimus vestigia [6] prunâ;
Da, Pater, hoc nostris aboleri [7] dedecus [8] armis,
Omnipotens. Non exuvias, [9] pulsaeve tropaeum
Virginis, aut spolia ulla peto. Mihi [10] cetera laudem
Facta [11] ferent. Haec dira meo [12] dùm volnere [13] pestis
Pulsa cadat, patrias [14] remeabo inglorius urbis.
[15] Audiit, & [16] voti Phoebus succedere [16] partem
[17] Mente dedit: [18] partem volucris dispersit in auras.
[16] Sterneret ut subitâ turbatam morte Camillam,
[17] Adnuit oranti: [18] reducem ut [19] patria alta [20] videret,
Non [21] dedit; inque [22] notos [23] vocem vertêre procellae.
Ergo, ut missa [24] manu sonitum dedit hasta per auras,
Convertêre [25] animos [26] acris, oculosque [27] tulêre
Cuncti ad [28] reginam Volsci. Nihil ipsa neque aurae,
Nec sonitus [29] memor, aut venientis ab aethere teli;
Hasta sub [30] exsertam donec perlata [31] papillam
[32] Haesit, [33] virgineumque altè bibit acta cruorem.
[34] Concurrunt trepidae [35] comites, [36] dominamque ruentem
Suscipiunt. Fugit ante omnis [37] exterritus Arruns,
[38] Laetitiâ mixtoque metu: nec jam ampliùs hastae

1 Duo precatur, ut Camillam sternat, & in patriam redeat. 2 Montis Hirpinorum. 3 Praecipui. 4 Pyra è prunis pineis acervatim aggeritur. id est, qui tibi ingentem pyram exstruimus. 5 Nos cultores tui incedimus illaesi per medium ignem super prunas 6 Carbone. 7 Quod à virgine superamur tot viri. 8 Hoc telo. 9 Occisae. 10 Quae posthac facturus sum. 11 Adferent 12 Dummodò. 13 Camilla, ut pestis multos interimens. 14 Revertam sine gloria. Soracte. 15 Preces Aruntis. 16 Τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατήρ, ἕτερον δ' ἀνένευσεν. Il 16. Annuit sc. de occidenda Camilla, abnuit de redeundo in patriam. 17 Secundum mentem & voluntatem ejus. 18 Voti partem irritam fecit, ventis itaque dedit, negavit sc. reditum in patriam. 19 Assensus est Arunti 20 Aruntem. 21 Concessit. 22 Ventos. 23 Preces. 24 Aruntis. 25 Ad stridorem hastae. 26 Ast. acies. sc. Volscorum. 27 Direxerunt. 28 Camillam. 29 Fuit. 30 Abscissam more Amazonum, erga sinistram, ut sit habilis sagittationi: vide suprà hoc l. 31 Mamillae partem, quae lactantibus immittitur. 32 Infixa est. 33 Est tincta est cruore Camillae virginis. Pathos à sexu 34 Refert fugam Aruntis, & ultima verba morientis Camillae. 35 Latina, Acca, & reliquae. 36 Reginam. Camillam. 37 Tanto facinore. 38 Habens laetitiam admixtam metui: quia laetus erat de morte, sed metuebat ultionem.

Cre-

Credere, nec telis occurrere [1] virginis audet.
At velut [2] ille, priùs quam tela inimica sequantur,
Continuo in montis sese [3] avius abdidit altos,
Occiso pastore, [4] lupus, magnove juvenco,
Conscius audacis facti, caudamque [5] remulcens
[6] Subjecit [7] pavitantem utero, silvasque petivit;
Haud secus ex oculis se [8] turbidus abstulit Arruns;
[9] Contentusque fugâ mediis se inmiscuit armis.
[10] Illa manu moriens telum [11] trahit: ossa sed inter
Ferreus ad costas [12] alto stat volnere [13] mucro.
Labitur exsanguis: labuntur [14] frigida leto
Lumina. Purpureus [15] quondam color [16] ora reliquit.
Tùm sic exspirans Accam, ex [17] aequalibus unam,
Adloquitur; fida ante alias quae sola Camillae,
Quîcum [18] partiri curas; atque haec ita fatur:
[19] Hactenus, Acca soror, [20] potui: nunc vulnus acerbum
[21] Conficit, & [22] tenebris nigrescunt omnia [23] circùm.
Effuge, & haec [24] Turno mandata [25] novissima perfer:
Succedat [26] pugnae, Trojanosque [27] arceat urbe.
Jamque vale. Simul his dictis linquebat [28] habenas,
Ad terram non [29] sponte fluens. Tùm frigida toto
Paullatim [30] exsolvit se corpore, [31] lentaque colla,
Et [32] captum leto posuit caput, arma relinquens:
[33] Vitaque cum gemitu fugit [34] indignata sub umbras.

1 Camillæ, lethaliter vulneratæ. 2 Sævissimus. 3 Existens, sine via, id est, nullam viam tenens, sed, quà datur, fugiens. 4 Aruntem lupo comparat. 5 Demittens & subter alvum retrahens. 6 Eam. 7 Ipse pavitans. 8 Turbatus metu & lætitiâ. 9 Non attendens ad protectionem sui, sed soli fugæ intentus. 10 Camilla. 11 Extrahit. 12 Profundo. 13 Acumen hastæ. 14 Oculi morientes. 15 Dùm vivens, valensque esset. Pathos ab ætate & formâ. 16 Ejus. 17 Coævis & sodalibus. 18 Solebat partiri, partiebatur, communicabat. 19 Ad hanc usque ætatem. 20 Bello potens fui. 21 Interficit. Propriè hoc verbum convenit gladiatoribus iis, qui gravissimis vulneribus se mutuò dilaniant. Vide quæ nos ad Sal. p. 145. 22 Caligine mortis 23 Me. 24 Ad Turnum. Sui secura, de publico sollicita, ad Turnum mittit mandata. 25 Ultima 26 Ad pugnam. 27 Depellat Laurolavinio. 28 Equi. 29 Ultrò, sicut priùs, cum Turno obviam veniret 30 Animam exhalat. 31 Flexibilia, vigore defecta: *inque humeros cervix collapsa recumbit.* l. 9. Pathos ab habitu. 32 Interceptum morte inclinavit. 33 Anima, quà vivebat. Hoc etiam versu librum duodecimum clausit. 34 Quod ante diem cogebatur exire.

Tùm

Tùm verò inmensus [1] surgens [2] ferit aurea [3] clamor
Sidera: dejectâ [4] crudescit pugna Camillâ:
[5] Incurrunt [6] densi simul omnis copia Teucrûm,
Tyrrhenûmque duces, [7] Euandrique Arcades alae.
[8] At [9] Triviae custos [10] jamdudùm in montibus [11] Opis
[12] Alta sedet summis, spectatque interrita pugnas:
Utque procul medio juvenum in clamore furentum
Prospexit [13] tristi [14] multatam morte Camillam;
Ingemuitque, deditque has imo pectore voces:
Heu nimiùm, virgo, nimiùm crudele luisti
Supplicium, Teucros conata [15] lacessere bello!
Nec tibi [16] desertae in dumis coluisse Dianam
Profuit, aut [17] nostras humero gessisse pharetras:
Non tamen [18] indecorem tua te [19] regina reliquit
Extremâ jam in morte: neque hoc [20] sine nomine letum
Per gentis [21] erit, [22] aut famam patieris inultae.
Nam quicumque tuum [23] violavit vulnere corpus,
Morte luet [24] meritâ. Fuit ingens [25] monte sub alto
Regis [26] Dercenni terreno ex aggere [27] bustum
Antiqui [28] Laurentis, [29] opacâque ilice tectum:
[30] Hic Dea se primùm [31] rapido pulcherrima [32] nisu
Sistit, & Aruntem tumulo speculatur ab alto.
Ut [32] vidit fulgentem armis, ac [33] vana tumentem;
Cur, inquit, [34] diversus abis? hùc dirige gressum,
Hùc periture veni: capias ut [35] digna [36] Camillae

1 Oriens. 2 Extenditur usque ad sidera. 3 Trojanorum exultantium ob interfectam Camillam. 4 Crudelior fit cæde multorum. 5 In Volscos & cæteros hostes. 6 Stipati & agminatim irruentes 7 Et milites leves, quos Euander Arcas cum Pallante filio suo miserat. 8 Redit ad narrationem necis Aruntis ab Opi interfecti sagittis Dianæ. 9 Ministra Dianæ, cui ultio Camillæ mandata: Macrob. l. 5. c. 6. 10 Ab eo tempore, quo à Diana demissa erat 11 Sic dicta quod ejus auxilio vita humana adjuvetur. 12 Ut melius prospiceret. 13 Quia insidiosa. 14 Afflictam. 15 Provocare. 16 In sylvis degenti, solitariæ. 17 Venatorias. 18 Sine decore. 19 Diana. 20 Ignobile, imò gloriosum. 21 Divulgabitur. 22 Id est, ultio fiet de te. 23 Vulneravit. 24 Indecora, qualem meruit: quia insepultus relinquetur. 25 Aut enim sub montibus, aut domibus veteres sepeliebantur. 26 Regis forte antiqui Aboriginum, vel urbis Laurentis: cui certe deest lux historiæ. 27 Sepulchrum, continens cineres corporis combusti. 28 Soli. 29 Ramosa & umbrosa. 30 Sub hac ilice. 31 Conatu celeri. 32 Illum. 33 Vano Camillæ à se interemptæ honore tumidum. 34 A nobis. 35 Te. 36 Pro Camillæ morte.

Prae-

Praemia. [1] Tune [2] etiam telis moriêre Dianae?
[3] Dixit, & auratâ volucrem [4] Threïssa sagittam
Depromsit pharetrâ, [5] cornuque [6] infensa tetendit,
Et [7] duxit [8] longè, donec curvata [9] coïrent
Inter se [10] capita, & manibus jam tangeret [11] aequis,
Laevâ aciem [12] ferri, dextrâ [13] nervoque papillam.
Extemplò teli stridorem aurasque sonantis
Audiit unà Arruns, haesitque in corpore ferrum.
[14] Illum exspirantem socii atque [15] extrema gementem
[16] Obliti ignoto camporum in pulvere [17] linquunt:
Opis ad [18] aetherium [19] pennis aufertur Olympum.
Prima fugit, dominâ amissâ, [20] levis ala Camillae:
[21] Turbati fugiunt Rutuli: [22] fugit [23] acer Atinas:
[24] Disjectique duces, [25] desolatique manipli,
Tuta petunt, & equis [26] aversi ad [27] moenia tendunt.
Nec quisquam instantis Teucros, letumque ferentis
Sustentare valet telis, aut [28] sistere contrà:
Sed [29] laxos referunt humeris [30] languentibus arcus:
[31] Quadrupedumque [32] putrem cursu quatit ungula campum.
Volvitur ad muros caligine turbidus atrâ
Pulvis, & è [33] speculis percussae pectora matres
Femineum [34] clamorem ad caeli sidera tollunt.
Qui cursu [35] portas primi inrupêre patentis,
Hos inimica super [36] mixto premit agmine [37] turba:

1 Usque adeò gloriosæ mortis te furiavit ambitio, ut Dianæ telis perire cuperes, violatâ cæsâque ipsius ministrâ. 2 Respicit ad Niobes sobolem, quæ telis Dianæ confixa periit. 3 Opis. 4 Tanquam Threïssa venatrix sagittandi arte nobilis. 5 Arcum. 6 Arunti. 7 Sinuavit. 8 A chorda. 9 In circuli formam. 10 Arcûs extremitates. 11 Æqualiter extensis. 12 Sagittæ se cujus ferrum pervenerat ad sinistram, quâ arcum tenebat. 13 Chorda ex nervo facta. 14 Aruntem efflantem animam. 15 Mala mortis. 16 Dianâ id procurante. 17 Eum. 18 Cælestem, undè demissa erat, dicente Dianâ: *Labere Nympha polo.* 19 Alis assumptis. 20 Agilis & inconstans. 21 Consternati. 22 Tamen. 23 Quamvis strenuus. 24 A statione suâ. 25 Signiferi relicti sinè consolatione. 26 A facie hostium. 27 Urbis. 28 Firmare gressum contra irruentes Teucros. 29 Solutos, non amplius tensos. 30 Laxis & lassis, languente animo. 31 Equorum. Sic lib 8. *Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.* 32 Resolutum in pulverem. 33 Unde speculabantur accursum & fugam suorum 34 Ejulatum. 35 Pathos a loco; ut annotavit Macrob. Sat. lib. 4. cap. 1. 36 Confuso. 37 Hostium persequentium.

Nec

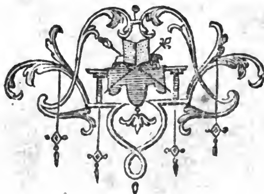
Nec miseram effugiunt mortem sed [1] limine in ipso,
Moenibus in patriis, atque inter [2] tuta domorum,
Confixi [3] exspirant animas. Pars claudere portas;
Nec sociis aperire viam, nec moenibus audent
Accipere [4] orantis: [5] oriturque miserrima caedes
Defendentum armis [6] aditus, inque [7] arma [8] ruentum.
Exclusi ante oculos lacrimantumque ora parentum
[9] Pars in [10] praecipitis [11] fossas, urguente [12] ruina,
Volvitur: [13] inmissis pars [14] caeca & concita frenis
[15] Arietat in portas, & [16] duros objice postes.
Ipsae de muris summo certamine matres,
([17] Monstrat amor verus patriae) ut vidêre [18] Camillam,
Tela manu [19] trepidae jaciunt; [20] ac robore duro
Stipitibus ferrum sudibusque imitantur obustis
[21] Praecipites, [22] primaeque mori pro moenibus ardent.
Intereà Turnum in [23] silvis saevissimus inplet
[24] Nuntius, & [25] juveni ingentem [26] fert [27] Acca tumultum:
Deletas Volscorum acies, [28] cecidisse Camillam:
[29] Ingruere infensos hostis, & Marte [30] secundo
[31] Omnia corripuisse: [32] metum jam ad moenia ferri.
[33] Ille [34] furens (& [35] saeva Jovis [36] sic [35] numina poscunt)

1 Urbis. 2 Tecta. 3 Efflant. 4 Socios. 5 Surgit & fit. 6 Urbis. 7 Quæ tenebant contra hostem. 8 Cadentium. 9 Exclusorum. 10 Declives, in quas quis potest præcipitari. 11 Vallorum aut mœnium. 12 Irruptione irruentium, multitudine cadentium. 13 Equis. 14 Improvida & festina. 15 More arietis, bellici instrumenti, irruit sive insultum facit in portas clausas. Sic Plaut. in Truc. *Quis tam proterve nostras ædes arietat?* 16 Propter obicem durè obstantes. 17 Indicat ita faciendum esse. 18 Mortuam. 19 *Vel*, natura sua, *vel*, festinæ. 20 Pro ferro utuntur palis, & sudibus præustis & igne obduratis. 21 Præcipitanter in mortem ruentes. 22 Etiam priùs quam viri. 23 Ubi insidias struebat. 24 Res nunciata, aut nuncians. 25 Turno. 26 Refert. 27 Ex mandato Camillæ morientis: suprà. 28 Occisam esse. 29 Impetum facere: ut, Ingruit *Æneas armis*. 30 Favente. 31 Loca. 32 Timeri jam etiam urbi, periculum, jam ipsi urbi imminere. 33 Turnus. 34 Dolore amens. 35 Fatum inevitabile, irrevocabile. 36 Ut furore percitus, ulcisceretur Camillæ mortem, & omissâ intercipiendi ex insidiis Æneæ opportunitate, laborantibus suis succurreret, neque adventum ejus exspectare posset.

De-

Deſerit obſeſſos collis, nemora [1] aſpera linquit.
Vix è conſpectu exierat, campumque tenebat,
Cùm pater Aeneas, ſaltus [2] ingreſſus [3] apertos,
[4] Exſuperatque [5] jugum, ſilvâque [6] evadit [7] opacâ.
Sic ambo ad muros [8] rapidi totoque feruntur
Agmine; nec longis inter ſe paſſibus [9] abſunt:
Ac ſimul Aeneas [10] fumantis pulvere campos
Proſpexit longè, [11] Laurentiaque agmina vidit;
Et [12] ſaevum Aenean adgnovit Turnus in armis,
Adventumque [13] pedum [14] flatusque audivit equorum:
Continuóque [15] ineant pugnas, & proelia tentent,
Ni [16] roſeus feſſos jam [17] gurgite [16] Phoebus [17] Hibero
[18] Tinguat equos, noctemque die [19] labente reducat.
Conſidunt [20] caſtris ante urbem, & moenia [21] vallant.

1 Difficilia acceſſu. 2 Ex ſylvis. 3 Inſidiis jam vacantes, non, ut ante, obſeſſos. 4 Tranſcendit. 5 Montis. 6 Exit 7 Frondibus denſa. 8 Veloces. 9 Diſtant. 10 Veluti fumantes. A ſignis excitati pulveris, ſurgentes in cœlum, colligit hoſtem adeſſe. 11 Laurentium ſeu Latinorum. 12 Hoſtem, jamque ferocius appropinquantem muris. 13 Sc. *ſtrepitum*. 14 Hinnitus. 15 Iniiſſent pugnam ſingularem, tentaſſentque prælia, niſi diſtinuiſſet utrumque nox interveniens. 16 Sol rubens ſub occaſum. 17 Mari ſeu Oceano Hiſpanico *Iberus* fluvius ex Hiſpaniæ: à quo Hiſpani ipſi *Iberi* dicti ſunt. 18 Periphraſis occidentis Solis. 19 Occidente. 20 In tentoriis ſuis. 21 Circumdant vallo Turnus & Æneas.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS

AENEIDOS

LIBER XII.

ARGUMENTUM.

ATtritis duobus adversis præliis Latinorum viribus, animisque eorum fractis, Turnus, ubi omnem spem suam in seipso sitam videt, frustrà dissuadente Latino, reginaque multis eum cum lacrimis nequicquam retinente, singulari certamine cum Æneâ dimicare statuit: ejusque rei Æneam, per quemdam ex suis, Idmonem nomine, facit certiorem. Accipit conditionem Æneas, solemnique utrimque sacramento fœdus sancitur. Id Junonis impulsu à Juturna Nympha, Turni sorore, in falsam Camertis imaginem conversa, perturbatur: primusque omnium Tolumnius, augur falso augurio certam suis victoriam promittens, unum ex Gylippi filiis hasta trajicit. Æneas quoque, dum subiti tumultus causam ignorans, suos revocare conatur, ab incerto auctore sagittâ vulneratus, prælio excedere cogitur. Qua re intellecta Turnus magnam sibi rei bene gerendæ occasionem oblatam ratus, ingentem hostium stragem edit. Interim Venus, decerpto ex Idâ Cretensi dictamno herbâ, filio suo medetur. Refectis viribus Æneas, Ascanium paucis suo exemplo ad virtutem cohortatus, suis auxilio accurrit, Turnumque nominatim ad pugnam deposcit. Verùm cùm Turnus sui copiam non faceret (Juturna enim, quæ, excusso Metisco auriga, currum ejus moderabatur, in diversam semper partem habenas deflectens, congredi eos non patiebatur) oppugnandæ urbis consilium capit; admotoque ad mœnia exercitu, in propugnacula, proximaque ædificia ignem conjicit. Ibi Amata, cum Turnum occisum arbitraretur, doloris impatientia laqueo vitam finit. His rebus Turno per Sagem nunciatis, cum eò rem reductam videret, ut sibi necessariò dimicandum esset, nisi perpeti mallet sociorum urbem, se inspiciente, in hostium potestatem pervenire, ultrò Æneam ex præscripto fœderis ad singulare certamen provocat. Eâ pugnâ superior Æneas, cum victi hostis precibus jam pene ad misericordiam flecteretur, conspecto in humeris ejus balteo, quem occiso Pallanti Turnus detraxerat, repentè irâ accensus, gladio per pectus adacto, cum vitâ spoliat.

TUrnus ut [1] infractos [2] adverso Marte Latinos
[3] Defecisse videt, sua nunc [4] promissa [5] reposci,

1 Valde & vere fractos. Nam *in* auget hoc loco. Liv. l. 3. *oratio submissa & infracta* Val. Max. l. 4 c. 7. *Accedit huc, quod infractæ fortunæ homines magis amicorum studia desiderant, vel præsidii, vel solatii gratiâ*: vel, *infractos*, id est, nunquam antea victos, anteà semper infractos & invictos. 2 Quia Martem & cæteros Deos adversos habuerant 3 Animos despondisse. 4 De singulari certamine, quibus promiserat. Sic lib. 11. *Ibo animis contrà: vel magnum præstet Achillem.* 5 Exigi à suis victis.

Se [1] signari oculis, ultrò inplacabilis [2] ardet:
Attollitque animos. [3] Poenorum qualis in arvis,
Saucius [4] ille gravi [5] venantum vulnere pectus,
[6] Tùm demùm movet [7] arma leo, [8] gaudetque [9] comantis
Excutiens cervice toros, [10] fixumque [11] latronis
Inpavidus frangit telum, & fremit ore cruento.
Haud secùs [12] accenso [13] gliscit violentia Turno.
Tùm sic adfatur [14] regem, atque ita [15] turbidus infit:
[16] Nulla mora in Turno, [17] nihil est quòd [18] dicta [19] retractent
[20] Ignavi Aeneadae; nec, quae [21] pepigêre, [22] recusent.
[23] Congredior. [24] Fer sacra, [25] pater, & concipe [26] foedus.
Aut hac Dardanium dextrâ [27] sub Tartara mittam,
[28] Desertorem Asiae, (sedeant spectentque Latini)
Et solus ferro [29] crimen commune refellam:
Aut habeat [30] victos; [31] cedat Lavinia conjunx.
Olli [32] sedato respondit corde Latinus:
O praestans animi juvenis, quantùm ipse [33] feroci
Virtute exsuperas, tantò [34] me [35] inpensius aequum est
[36] Consulere, atque omnis [37] metuentem [38] expendere casus.
I. Sunt tibi regna patris Dauni, sunt oppida capta

1 Notari oculis omnium suorum, eum alloqui non audentium, sed tacitè id petentium miserabili conspectu. Undè post dicturus est: *In te ora Latini, In te oculos referunt.* 2 Excandescit. 3 Punicis. Species pro genere: sive quod in Africâ propter plagæ ejus ardorem sint violentiores. 4 Sævissimus princeps ferarum. Κατ' ἐξοχήν. 5 Quod venantes fecerant. 6 Postquam vulneratus est. 7 Naturalia, id est, iram excitat arrectis jubis. 8 De futura pugna. 9 Erigens villos crispantes. 10 In pectore suo. 11 Venatoris, qui à latere, aut è latibulis adortus est eum. 12 Per iram. 13 Crescit. 14 Latinum. 15 Plenus perturbationis. Cui opponitur, *Sedato corde*, mox de Latino. 16 Paratus sum, quod excipiunt Trojani, singulare obire certamen. 17 Nulla est ratio, cur. 18 Respexit ad nuncium Æneæ. l. 11. *His decuit mecum concurrere telis.* 19 Per alium contractum revocent. 20 Inertes, & sine industria suum periculum in caput regis sui rejicientes. 21 Pacti sunt nobiscum. 22 Pacti. 23 Paratus sum congredi. 24 Feri porcum ad fœdus percutiendum. 25 Latine. 26 Cum Ænea dimicandi. Cujus formam habes infrà. 27 Interficiam. 28 Ex Asiâ profugum, patriæ desertorem, imò proditorem. 29 Quod est, ab extremo omnes à sedibus pelli, aut iniquas leges suscipere. 30 Omnes Q. d. aut ego occidar illius manibus. 31 Concedatur illi desertori Asiæ. 32 Tranquillo & pacato. Gravi sanè consilio & rationibus adductis *VII* dissuadet à μονομαχίᾳ. 33 Bellica fortitudine me excedis. 34 Ætate provectiorem. 35 Diligentius. 36 Prospicere reipublicæ. 37 Me. 38 Examinare dubios rerum eventus.

Multa

Multa manu; nec non aurumque, [1] animusque Latino est.
II Sunt [2] aliae innuptae Latio, & Laurentibus agris;
[3] Nec genus indecores. Sine me haec [4] haud mollia fatu
Sublatis aperire [5] dolis: simul hoc [6] animo hauri.
III. Me natam nulli [7] veterum sociare procorum
[8] Fas erat, idque omnes [9] divique [10] hominesque canebant.
[11] Victus amore tui, [12] cognato sanguine [13] victus,
[14] Conjugis & moestae lacrimis, [15] vincla omnia rupi:
[16] Promissam eripui [17] genero; arma [18] inpia sumsi.
IV. [19] Ex illo qui me casus, quae, Turne, [20] sequantur
Bella, vides; quantos [21] primus patiare labores.
[22] Bis magnâ victi pugnâ vix urbe tuemur
Spes Italas: [23] recalent nostro Tiberina [24] fluenta
Sanguine adhuc, campique ingentes [25] ossibus albent.
[26] Quò referor toties? quae [27] mentem insania mutat?
V. Si Turno exstincto [28] socios sum [29] adscire paratus;
Cur non [30] incolumi potiùs [31] certamina tollo?
Quid [32] consanguinei Rutuli, quid cetera dicet
[33] Italia; ad mortem sic te ([34] Fors dicta [35] refutet)
[36] Prodiderim, natam & conubia nostra petentem?
VI. Respice [37] res bello varias: *VII.* miserere parentis

1 Liberalis, id est, juvabo te opibus meis ad alias nuptias. 2 Virgines nubiles præter Laviniam. A facultate quærendi aliam. 3 Non habentes genus inhonestum, sed nobile & honestum. 4 Res non leves seu frivolas ad fandum, sed graves & magni momenti. 5 Fraudibus & verborum ambagibus. 6 Omni attentione animadverte, 7 Qui priùs eam conjugem petierant. 8 Fatis permissum erat. 9 Fauni oraculum & vates: redi ad lib. 7. 10 Augures & aruspices vaticinabantur illud, quod non erat fas. 11 Ego tamen contra fata & responsa Deorum *victus*, &c. 12 Cognatione. Venilia enim, mater Turni, erat soror Amatæ, uxoris Latini. 13 Epanalepsis. 14 Amatæ. 15 Fœdera cum Ænea icta. 16 Filiam. 17 Æneæ. 18 Quod, prohibentibus Diis, ea induerit. 19 Post illud tempus & factum. 20 Persequantur 21 Præcipuus. 22 Semel, occiso Mezentio l. 10. iterùm, Camilla cæsa l. 11. 23 Ob repetitam cladem, quasi secundò calent. 24 Flumina. 25 Nostrorum sc. qui insepulti relicti sunt. 26 In quam sententiam reducor, id est, cur semel non ausim dicere, quod sæpè sensi? 27 Ut, quod rectè deliberaverim, exequi non audeam? 28 Regni. 29 Trojanos. 30 Turno. 31 Cur non dirimo litem? Argumentatur, citra bellum se debuisse sibi Trojanos adjungere. 32 Laviniæ per Amatam. 33 Gens Itala. 34 Quod omen avertant Superi. 35 Irrita faciat. 36 Exposuerim ac porrò dederim. 37 Incertos belli exitus, & quos suprà dixerat casus.

[1] Longaevi, quem nunc [2] moestum [3] patria Ardea longè
[4] Dividit. Haudquaquam [5] dictis violentia Turni
Flectitur: exsuperat magis, [6] aegrescitque [7] medendo.
Ut primùm fari potuit, sic institit [8] ore:
Quam pro [9] me curam geris, hanc precor, [10] optime, [11] pro me
Deponas, letumque sinas pro laude [12] pacisci.
[13] Et nos tela, pater, [14] ferrumque haud debile dextrâ
Spargimus, & [15] nostro sequitur de vulnere sanguis.
[16] Longè illi Dea mater erit, quae nube [17] fugacem
[18] Femineâ tegat, & [19] vanis sese occulat umbris.
At [20] regina, [21] novâ pugnae conterrita sorte,
Flebat; & [22] ardentem generum moritura tenebat:
Turne, per has ego te lacrimas, [23] per si quis Amatae
Tangit honos [24] animum: (spes tu nunc una, [25] senectae
[26] Tu requies [27] miserae: decus imperiumque Latini
[28] Te penes: in te omnis [29] domus [30] inclinata [31] recumbit)
Unum oro: desiste manum [32] committere Teucris.
[33] Qui te cumque [34] manent isto certamine casus,
Et me, Turne, manent. [35] Simul [36] haec invisa relinquam
[36] Lumina, nec [37] generum Aenean captiva videbo.

1 Dauni senioris. Pathos ab ætate: de quo Macrob. Sat. lib. 4 cap 3. 2 Propter absentiam & periculum tuum. 3 Tua. 4 Separat. 5 Latini. 6 Quæ furoris remedia sperabat Latinus, sedatam orationem & rationes ponderosissimas, adaugent illa ægrum turbatumque Turni animum. 7 Dum illi mederi conatur. 8 Expresse loqui. 9 Vita mea servanda. 10 Pater, aut rex. 11 Pro honore meo servando. 12 Eligere 13 Etiam nos, non solùm Trojani. 14 Tela robusta. 15 A nobis illato. 16 Procul erit Æneæ, nihil illi proderit, non semper eum victori eripiet Venus. Nam ut *adesse* alicui dicitur, qui eum defendit: ita *abesse* & longè *esse*, à quo non potest præsens auxilium sperari. Sic Flor. 2, 1. 8. Longè *illis nauticæ artes*: & 2, 6, 14. Longe *illi triplex murus*. Vide quæ nos ibid. 17 Frequenter fugere solitum. 18 Velamento fœminis apto: ut in bello Trojano, cùm commissus cum Diomede, nube à matre morti subtraheretur. 19 Inanibus. 20 Amata regis uxor. 21 Insolita: quia Turnus non solitus erat cum tali viro congredi. 22 Turnum, quem generum esse cupiebat, vehementer incensum ad pugnam, similis morituræ vel certa mori retinebat. 23 Per honorem, venerationem Amatæ. 24 Tuum. 25 Nostræ. 27 Pathos per repetitionem, quam Græci vocant Epanaphoram. Vide Macrob Sat. l. 4. c. 6 27 Amatæ. 28 Est in tua potestate. 29 Latini. 30 Ad ruinam. 31 Reposuit, spem in te, id est, tota domus tibi innititur, ita ut columen familiæ nostræ sis. 32 Conserere cum Trojanis. 33 Mihi enim certum exstincto tibi non superesse 34 Exspectant. 35 Cùm mortem tuam audiero. 36 Hanc vitam mihi molestam. 37 Meum.

[1] Accepit vocem lacrimis Lavinia matris,
[2] Flagrantis perfusa genas: [3] cui [4] plurimus ignem
Subjecit rubor, & [5] calefacta per ora [6] cucurrit.
[7] Indum [8] sanguineo veluti [9] violaverit ostro
Si quis ebur, aut mixta [10] rubent ubi lilia multâ
Alba rosâ: talis virgo dabat [11] ore colores.
[12] Illum turbat amor, [13] figitque in virgine vultus:
Ardet [14] in arma [15] magis, paucisque adfatur Amatam:
Ne, quaeso, ne me lacrimis, neve [16] omine tanto
Prosequere in [17] duri certamina Martis euntem,
O mater: [18] neque enim Turno [19] mora libera mortis.
Nuntius haec Idmon Phrygio mea dicta [20] tyranno
Haud placitura refer. Cùm primùm crastina [21] caelo
Puniceis invecta rotis Aurora rubebit,
Non Teucros agat in Rutulos: Teucrûm arma quiescant,
Et Rutulûm. Nostro [22] dirimamus sanguine bellum.
[23] Illo quaeratur [24] conjunx Lavinia campo.
[25] Haec ubi dicta [26] dedit, [27] rapidusque in tecta recessit,
Poscit equos, gaudetque [28] tuens ante [29] ora [30] frementis:
[31] Pilumno quos ipsa [32] decus dedit [33] Orithuia,
[34] Qui candore nives anteirent, [35] cursibus auras.

1 Lavinia virgo, filia Latini & Amatæ, intellexit vocem matris suæ una cum lacrymis. Amata enim, non Lavinia, flebat. 2 Igneo rubore præ pudore ardentes. 3 Cui Laviniæ verecundia sive pudor ruborem generans, per genas suffuderat ardorem, aut igneum colorem. 4 Abundantissimus. 5 Per ruborem. 6 Diffusus est. 7 Indicum, quod albissimum est. 8 Sanguinei coloris. 9 Miscuerit. 10 Attrahentia sibi ruborem à vicinia rosarum. 11 Facie suâ. 12 Turnum. 13 Postquam semel oculos in eam conjecerat. 14 Ad arma tractanda in certamine cum Ænea. 15 Quam priùs. 16 Indicio tristis exitus. 17 Rigidi, inexorabilis. 18 Non est hæc res libera & arbitrii mei: detrectare certamen non licet: eundum mihi vel ad certam mortem. 19 Dilatio mortis: siquidem moriendum est. 20 Æneæ. 21 Per cœlum, per aërem. 22 Finiamus. 23 Per tale certamen. *Ense petas: medio posuit Deus omnia campo.* Pompejus apud Lucanum lib. 7. 24 Victoris. 25 Docet, quomodo se Turnus instruxerit ad pugnam, armaveritque insignibus. 26 Turnus. 27 Festinus. 28 Aspiciens eos. 29 Sua. 30 Animose gestientes. 31 Atavo Turni. 32 Ad decus & insigne domum. Sic suprà: *Quos ipsa decus sibi dia Camilla Delegit.* 33 Orithei, regis Athenarum, filia, & uxor Boreæ, qui ex equabus Erichthonii generavit equos velocissimos. 34 Λευκότεροι χιόνος, θείειν δ' ἀνέμοισιν ὁμοῖοι. Iliad 10. de equis Rhesi. 35 Velocitate ventos.

Circumstant [1] properi aurigae, manibusque [2] lacessunt
[3] Pectora [4] plausa cavis, & colla [5] comantia pectunt.
Ipse dehinc auro [6] squalentem [7] alboque [8] orichalco
Circumdat loricam humeris: simul aptat [9] habendo
Ensemque, clipeumque, & rubrae [10] cornua cristae:
Ensem, quem Dauno [11] ignipotens Deus ipse [12] parenti
Fecerat, & [13] Stygiâ [14] candentem tinxerat undâ.
Exin, quae mediis ingenti [15] adnixa columnae
Aedibus adstabat, [16] validam vi corripit hastam,
[17] Actoris Aurunci spolium: [18] quassatque trementem,
Vociferans: [19] Nunc, ô [20] numquam frustrata vocatus
Hasta meos, [21] nunc tempus adest: te maximus [22] Actor,
Te Turni nunc dextra gerit. Da sternere [23] corpus,
Loricamque manu valida lacerare [24] revolsam
[25] Semiviri Phrygis, & foedare in pulvere crinis
[26] Vibratos calido ferro, myrrhâque madentis.
[27] His [28] agitur Furiis. Totoque ardentis ab ore
[29] Scintillae absistunt: oculis micat [30] acribus ignis.
[31] Mugitus veluti cùm prima in proelia taurus
Terrificos ciet, atque irasci in cornua tentat,
Arboris obnixus trunco; ventosque lacessit
[32] Ictibus, & sparsâ ad pugnam proludit arenâ.

1 Agasones properare & urgere parati. 2 Provocant ad cursum & animositatem. 3 Equorum. 4 Palpata. 5 Pilosa. 6 Aureis laminis contextam, in speciem squamarum dispositis 7 Respectu auri, id est, paulò pallidiore. 8 Ὀρείχαλκος, quasi dicas, æs montanum. 9 Ad habendum, id est, habilem facit, ut congruè possit inhærere. 10 Comas. 11 Vulcanus. 12 Turni. 13 Qua inconsumtibilem effecerat. 14 Cùm ipsum temperaret. 15 Incumbens. 16 Valdè fortem & magnam. 17 Dono acceptam ab Actore Aurunco, quam tamen ille inter alia spolia detraxerat cuipiam hosti. 18 Quassando trementem facit hastam. 19 Ita equum suum alloquitur Mezentius sub exitu l. 10. 20 Quæ semper perfecisti meas invocationes & desideria mea, ad quæ te vocavi. 21 Quo tui egebo. 22 Aliquando gessit. 23 Æneæ. 24 A corpore. 25 Trojani Æneæ mollis & effæminati. *Et nunc ille Paris cum semiviro comitatu*, &c. Hiarbas suprà l. 4. 26 Crispatos calamistro, & unguento delibutus ex myrrhâ facto. 27 Ut hastam alloqueretur, quasi rationem habentem. 28 Turnus 29 Signa ardoris diffunduntur, id est, inflammatur facies ejus. 30 Acrimoniæ indicibus, id est, scintillant oculi. Ovid. 3. de Arte: *Ora tument irâ, nigrescunt sanguine venæ. Lumina Gorgonio sævius angue micant.* 31 Præludit pugnæ mugitu, experiendo cornua ad arboris truncum, tanquàm ad palum se exercendo, ventilatione, & arenâ pedum pulsu sparsâ; vide l. 3. Georg. ubi hi versus. 32 Cornuum.

[1]Nec minus intereà [2]maternis [3]ſaevus in armis
Aeneas acuit [4]Martem, & ſe [5]ſuſcitat irâ,
[6]Oblato gaudens [7]componi foedere bellum.
Tùm ſocios, [8]moeſtique metum ſolatur Iüli,
[9]Fata docens: regique jubet reſponſa Latino
Certa referre viros, & [10]pacis dicere [11]leges.
[12]Poſtera [13]vix ſummos ſpargebat lumine montis
Orta dies; cùm primùm alto ſe [14]gurgite tollunt
Solis equi, [15]lucemque [16]elatis naribus efflant;
Campum [17]ad certamen magnae ſub moenibus urbis
[18]Dimenſi Rutulique viri Teucrique parabant;
In [19]medioque [20]focos, & [21]Dîs communibus aras
[22]Gramineas. Alii [23]fontemque ignemque ferebant,
Velati [24]lino, & [25]verbenâ tempora vincti.
[26]Procedit legio [27]Auſonidûm, [28]pilataque [29]plenis
Agmina ſe [30]fundunt [29]portis. [31]Hinc Troïus omnis,
Tyrrhenusque ruit variis exercitus [32]armis;
Haud ſecùs inſtructi [33]ferro, quàm ſi aſpera Martis
Pugna [34]vocet. Nec non mediis in millibus ipſi
Ductores auro volitant [35]oſtroque decori,
Et [36]genus Aſſaraci Mneſtheus, & fortis Aſylas,
[37]Et Meſſapus equûm domitor, Neptunia proles.
Utque dato ſigno ſpatia in ſua quisque receſſit,

1 Quàm Turnus. 2 Quæ mater ei impetraverat à Vulcano l. 8. 3 Fortis 4 Acuit ſe ad futurum certamen. 5 Ad pugnam 6 Ut ſingulariter certet cum hoſte. 7 Finiri Sic lib. 1. *Ante diem clauſo componet veſper Olympo.* 8 Ob periculum, in quod pater ſe immiſſurus erat 9 Eſſe in fatis, ut ab ipſius victoriâ Urbi & Imperio æterno jaciantur fundamina. 10 Ineundæ. 11 Conditiones. 12 Poſtridie ejus diei. 13 Vix illuxerat dies. Sic 4. Æn. *Et jam prima novo ſpargebat lumine terras, Tithoni croceum linquens Aurora cubile.* 14 Muris. 15 Claritatem diei. Ennius: *fundunt elatis naribus lucem*, ἵπποι πῦρ πνέοντες. Pindarus Ode 7. Olymp. *ignemque vomentes.* Ovid. 2. Met. 16 Erectis ad ortum. 17 Sc. *aptum.* 18 Dimetientes, & per certa ſpatia inter ſe dividentes. 19 Campi. 20 Aras, ad quas, præſentibus Diis, fœdus percutiebatur. 21 Utriuſque gentis Diis, & neutri partium plus, quàm alteri, faventibus, futuris ſc. fœderum utrimque teſtibus. Sic l. 5. *adhibete penates, Et patrios epulis, & quos colit hoſpes Aceſtes:* quamvis agnoſcam alias & Deos communes eſſe Martem, Bellonam, Victoriam. 22 E ceſpitibus factas 23 Aquam. Synecdoche. Adhibita in fœderibus feriendis Aqua, & Ignis, ſicut etiam arcendi à ſocietate interdicebantur aquâ & igni. 24 Lineâ veſte Pro more ſacrorum, ubi pura & candida omnia, feciales, cognitores arbitrique pacis & belli, lineis induti veſtibus. 25 Herba pura, ſacra. 26 In campum. 27 Auſonidarum. 28 Pilis, id eſt, telis utentia 29 Quantos portæ effundere poſſunt. 30 Effundunt. 31 Deinde. 32 Inſtructus. 33 Ferreis armis. Al *bello* 34 Eos ad certamen. 35 Auratâ purpurâ, inſignes. 36 Duo filii Aſſaraci. 37 Hoc eodem verſu bis antea uſus eſt, ſemel l. 7. atque iterum l. 9.

[1] Defigunt tellure hastas, & scuta reclinant.
Tùm [2] studio effusae matres, & [3] volgus inermum,
Invalidique senes, turris, & tecta domorum
Obsedêre: alii portis sublimibus adstant.
[4] At Juno è summo, qui nunc Albanus habetur,
([5] Tum neque nomen erat ; nec honos, aut gloria monti)
Prospiciens tumulo campum aspectabat, & ambas
Laurentum Troumque acies, urbemque Latini.
Extemplò Turni sic est adfata [6] sororem,
[7] Diva deam, [8] stagnis quae fluminibusque sonoris
Praesidet: [9] hunc illi rex aetheris altus honorem
Juppiter ereptâ pro [10] virginitate sacravit:
[11] Nympha, [12] decus fluviorum, animo gratissima nostro,
Scis, ut te [13] cunctis [14] unam, quaecumque Latinae
Magnanimi Jovis [15] ingratum ascendêre cubile,
Praetulerim, [16] caelique lubens in parte locârim:
Disce tuum, [17] ne me incuses, Juturna, dolorem.
[18] Quà visa est fortuna pati, Parcaeque sinebant
[19] Cedere res Latio, Turnum, & tua moenia texi:
Nunc [20] juvenem [21] inparibus video [22] concurrere fatis:
[23] Parcarumque dies, & [24] vis inimica propinquat.
[25] Non pugnam aspicere hanc oculis, non foedera possum.

1 Milites deorsùm figunt. Sic Il 3. παρὰ δ' ἔγχεα μακρὰ πέπηγεν: & ἀσπίσι κεκλιμένοι. 2 Cupiditate videndi 3 Puerorum. 4 Ad Dearum consilium transitio, ut fœdus aliquâ vi disturbetur. 5 Alba enim, a quâ mons Albanus nomen accepit, post mortem Æneæ ab Ascanio condita est teste Livio lib. 1. 6 Juturnam 7 Deæ divam. Hypallage. *Divi* enim assumpti sunt, *Dii* æterni. Quin & Juno Diva, quia Jupiter Divus: sub Divo, vel Dio, id est, sub Jove. 8 Italiæ: numen quippe fontis juxta Numicum fluvium 9 Ut Nympha sit 10 A meritis. 11 Nymphæ, id est, fontes omnes sub Junonis, id est aëris præsidio sunt, ex causa naturali. 12 Vel à salubritate, utpore cujus aqua ægrotis medetur: vel a sanctitate: hinc enim aqua ad omnia sacrificia Romam allata. 13 Pellicibus Latinis. 14 Solam. 15 Eis minimè profuturum. 16 Divinitatis. Huic Deæ Lutatius Catulus templum fecit in campo Martio. 17 Quod non tibi significaverim. 18 Quatenus à fortuna & fatis concessum est, ego protexi fratrem tuum & urbem. 19 Succedere populo Latino. 20 Turnum. 21 Æneæ plus, quàm ipsi, faventibus. 22 Concursurum esse. 23 Periodus vitæ à Parcis constituta. 24 Fatalis necessitas Turno adversa, cui mortem minatur, instat. 25 Επεὶ ὔ πως τλήσομ' ἐν ὀφθαλμοῖσιν ὁρᾶσθαι Μαρνάμενον φίλον υἱὸν ἀρηϊφίλῳ Μενελάῳ, Priamus. 3. Il. quia & amica numina morituram deserere dicuntur.

Tu, pro germano si quid [1] praesentius audes,
[2] Perge: decet. Forsan [3] miseros [4] meliora sequentur.
[5] Vix ea: cùm lacrimas oculis Juturna profudit,
Terque quaterque manu pectus percussit [6] honestum.
[7] Non lacrimis hoc tempus, ait Saturnia Juno:
Adcelera, & fratrem (si quis modus) [8] eripe morti:
Aut tu bella [9] cie, conceptumque [10] excute foedus.
Auctor [11] ego audendi. Sic [12] exhortata reliquit
[13] Incertam, & tristi [14] turbatam volnere mentis.
Intereà [15] reges (ingenti [16] mole Latinus
[17] Quadrijugo vehitur curru, cui tempora [18] circùm
[19] Aurati bis sex radii fulgentia [18] cingunt,
Solis avi specimen: bigis [20] it Turnus in [21] albis,
Bina manu lato [22] crispans hastilia ferro.
[23] Hinc pater Aeneas, [24] Romanae stirpis origo,
[25] Sidereo [26] flagrans clipeo, & [27] caelestibus armis,
Et juxtà [28] Ascanius, magnae spes altera Romae)
Procedunt castris, [29] purâque in veste sacerdos
[30] Saetigeri foetum suis, intonsamque bidentem
Attulit, admovitque [31] pecus [32] flagrantibus aris.
[33] Illi ad surgentem conversi lumina Solem

1 Felicius, efficacius. 2 Persevera, & perfice id, quia decet. 3 Bis victos 4 Ne fortè possit fatorum ordo mutari. 5 Vix ea fata est Juno, cùm Juturna tota in lacrymas solvitur. 6 Pulchrum. 7 Congruit, indiget. 8 Libera à morte. 9 Concita 10 Rejice abs te. 11 Ero, aut esse volo. 12 Juturnam. 13 Quid agat. 14 Perculsam 15 Latinus & Turnus ex unâ parte, & Æneas & Ascanius ex alterâ. Docet, quomodo reges, icturi fædus, convenerint: & primò, quibus verbis Æneas usus sit. 16 Pompa & comitatu. 17 Quaternis equis tracto 18 Circumcingunt. 19 Corona radios habens 12. referens signa Zodiaci, argumentum generis sui, cui mater erat Circe, filia Solis. 20 Invehitur. 21 Quod essent de genere equarum Erichthonii. 22 Vibrans, coruscans, πάλλων: versus hic habetur 1. Æn. 23 Ex hâc parte. 24 Nam ab eo domus Julia orta est. 25 Cœlo demissis, a Vulcano fabricatis. 26 More siderum splendente, aut divino artificio fabricato. 27 Resplendens. 28 Vehitur juxta patrem. 29 Καθαρᾷ ἐσθῆτι κεκοσμένος, candida se impolluta & sacrificiis apta. *Casta placent superis, purâ cum veste venite.* Tibul. 2. Eleg. 2. 30 Porcum procreatum à sue setas gerente, & ovem biennem nondùm tonsam, sed adhuc crescentem ut fœdus diu duret. Porcum in fœderibus feriendis cædi solitum nemo non novit ex Liv. lib. 1. Suetonii Claud. cap. 25. suprà Æn. 8. *Cæsâ jungebant fœdera porcâ.* 31 Quod feriret. 32 Incensis 33 Reges, qui fœdus percussuri sunt, ad orientem conversi. Diis superis sacra fiebant Sole oriente, Inferis obeunte.

[1] Dant fruges manibus salsas, & tempora [2] ferro
Summa [3] notant pecudum, [4] paterisque altaria libant.
Tùm pius Aeneas stricto sic ense precatur:
[5] Esto nunc Sol testis, & haec mihi [6] terra vocanti,
Quam propter tantos potui perferre labores,
Et [7] Pater omnipotens, & tu Saturnia Juno;
Jam [8] melior, jam, Diva, precor: tuque inclute Mavors,
Cuncta tuo qui bella, pater, sub numine [9] torques:
Fontisque, fluviosque [10] voco, [11] quaeque aetheris alti
Relligio, & [12] quae caeruleo sunt numina ponto:
Cesserit Ausonio si [13] fors victoria Turno;
[14] Convenit Euandri [15] victos discedere ad urbem.
Cedet [16] Iülus agris, [17] nec post arma ulla rebelles
Aeneadae referent, ferrove [18] haec regna lacessent.
[19] Sin nostrum adnuerit nobis victoria Martem,
(Ut potiùs [20] reor, & potiùs Dî [21] numine firment)
Non ego nec Teucris [22] Italos parêre jubebo,
[23] Nec mihi regna peto. Paribus se legibus ambae
[24] Invictae gentes [25] aeterna in foedera mittant.
[26] Sacra [27] Deosque dabo: socer [28] arma Latinus habeto;
Imperium [29] sollemne socer: mihi moenia Teucri
Constituent, urbique dabit Lavinia nomen.
[30] Sic prior Aeneas: sequitur sic deinde Latinus,
Suspiciens caelum, [31] tenditque ad sidera dextram:
[32] Haec eadem, Aenea, terram, mare, sidera juro,

1 Prima hostiæ probatio fiebat sparsa mola, vel è frugibus salsis, id est, farre tosto & sale misto. Secunda, setis inter cornua vel è fronte hostiæ avulsis vel desectis, inde in ignem conjectis. Tertia, vino inter cornua fuso, & è pateris in aram libato. Æn 4. & 6. 2 Forcipe. 3 Vulnerant. 4 Et imbuunt ad futurum sacrificium altaria vino è pateris superfuso. 5 Cum respectu hæc ad Romani fœderis morem, quem dabit Livius l. 1. *Audi Jupiter, & tu Juno, Quirine, Diique omnes cœlestes, vosque terrestres, vosque inferni audite*, &c. nec non fœdus Græcorum & Trojanorum Il. 3. 6 Italica. 7 Jupiter. 8 Faventior, clementior solito jam & verè Dea sis, precor. 9 Regis, sustines. 10 Invoco. 11 Et quicunque Dii in æthere religiose coluntur. 12 Obtestor omnia numina cœli, maris, terræ, & inferorum. 13 Fortè. 14 Conveniens est & placet. 15 Nos. 16 Filius: cui regnum Italiæ sciebat deberi. 17 Nunquam deinceps rebellabunt. 18 Pro quibus certamus, quæ sunt Latini. 19 Hypallage. Si nobis annuerit victoriam Mars, & *noster*, id est, nobis favens. 20 Futurum. 21 Nutu & divinâ suâ voluntate confirment. 22 Ut deditios. 23 Nec peto solus dominari. 24 Quasi invictæ sint. 25 Indissolubilia. 26 Ego fungar Pontificatu, ac religionis curam habebo. 27 Penates. 28 Jus armorum. 29 Solidum, & toto anno duraturum. 30 Recitat verba Latini ad fœdus sanciendum. 31 Extendit. 32 Quæ jurasti.

[1] Latonaeque genus duplex, [2] Janumque [3] bifrontem,
Vimque Deûm [4] infernam, [5] duri sacraria Ditis:
Audiat [6] haec Genitor, [7] qui foedera fulmine sancit:
[8] Tango aras, medios ignis, & [9] Numina testor:
[10] Nulla dies pacem hanc Italis, nec foedera rumpet,
[11] Quo res cumque cadent: nec me vis ulla [12] volentem
Avertet; [13] non si tellurem effundat in undas
Diluvio miscens, caelumque in Tartara solvat:
[14] Ut sceptrum hoc (dextrâ sceptrum nam fortè gerebat)
Numquam fronde levi [15] fundet virgulta, neque umbras,
Cùm semel in silvis imo de stirpe recisum
[16] Matre caret, [17] posuitque comas & brachia ferro;
[18] Olim arbos, nunc artificis manus [19] aere decoro
Inclusit, [20] patribusque dedit [21] gestare Latinis.
Talibus inter se [22] firmabant foedera dictis,
Conspectu in medio procerum. Tùm [23] rite sacratas
In flammam jugulant pecudes, & viscera vivis
[24] Eripiunt, [25] cumulantque [26] oneratis lancibus aras.

1 Apollinem & Dianam, id est, Solem & Lunam. 2 Deum patrium, nec non pacis bellique arbitrum. 3 Bicipitem, ob singularem prudentiam, quâ prævidit futura & præterita scivit. 4 Quæ est apud inferos: Proserpinam, Plutonem, & quantum Deorum apud inferos est, juro. 5 Loca exsecrabilia immitis Plutonis. 6 Quæ dicturus sum. 7 Qui sanctè constituit & stabilit fœdera punitione fulminis, si violentur. 8 Ex solenni jusjurandum & preces concipientium more. 9 Deorum. 10 Nullum tempus. 11 In quemcunque statum res pervenient. 12 Hæc fœdera firma & rata esse. 13 Sc *avertet ulla vis*. Perpetuitatem fœderis asseverat, adjunctâ conditione impossibili, quæ vim habet negationis, q. d. Diluvio prius aut machinæ hujus in Chaos reversæ ruinâ interibunt omnia, quam pacis hujus fœderisque dissolutio. 14 Quemadmodum. 15 Germinabit. 16 Terrâ: ut 11. Æneid. *Non jam mater alit tellus*: vel, arbore: ut 2. Georg. *Laurus Parva sub ingenti matris se subjicit umbrâ*. 17 Deposuit, amisit frondes & ramos cultro. Horat. Od. 7. l. 4. *Diffugêre nives, redeunt jam gramina campis, Arboribusque comæ*. 18 Quod fuit olim arbor virens. 19 Orichalco splendorem auri possidente, ipsumque decorante. 20 Regibus. 21 Q. d. Non priùs dissolvetur hoc fœdus, quàm hoc sceptrum revirescet & frondebit. 22 Reges. Æneas & Latinus. 23 Expurgatas, probatas secundum ritum & ceremonias sacrificantium. 24 Palpitantia enim & adhuc spirantia exta raptim evellebantur victimis, ut possent consuli. Æn. 4. 26 Cumulatim opplent. 26 Plenis & ponderosis.

[1] At verò Rutulis [2] inpar ea pugna videri
Jamdudum, & vario misceri pectora [3] motu:
Tùm magis, ut [4] propius cernunt [5] non viribus aequis.
[5] Adjuvat [6] incessu tacito progressus, & aram
Suppliciter venerans demisso [7] lumine Turnus,
[8] Tabentesque genae, & juvenali in corpore pallor.
Quem simul ac Juturna [9] soror [10] crebrescere vidit
[11] Sermonem, & volgi [12] variare [13] labantia corda:
In medias acies, [14] formam adsimilata [15] Camerti,
Cui genus à proavis ingens, clarumque paternae
Nomen erat virtutis, & ipse [16] acerrimus armis,
In medias dat sese acies, haud nescia rerum,
Rumoresque [17] serit varios, ac talia [18] fatur:
Non pudet, ô Rutuli, pro [19] cunctis talibus [20] unam
Objectare animam? numerone, an viribus [21] aequi
Non sumus? En, omnes & [22] Troës, & Arcades, hi sunt,
[23] Fatalisque manus, [24] infensa Etruria Turno.
[25] Vix hostem, alterni si congrediamur, habemus.
[26] Ille quidem ad superos, quorum [27] se devovet aris,
Succedet famâ, vivusque per ora [28] feretur:
Nos, patria amissa, [29] dominis parêre superbis
Cogemur, qui nunc [30] lenti consedimus [31] arvis.

1 Refert, quomodo Juturna, videns Rutulos, diffidentes viribus Turni, de iniquâ conditione fœderis querulosos, in speciem Camertis fœdera disrumpere cohortata sit. 2 Inæqualis, quia Æneas animo, ætate, experientiâ & militari scientiâ visus melior: Turni verò ad aram accedentis infirmitatem proderent incessus segnis, oculi demissi, tabentes genæ, pallor. 3 Commotione. 4 Attentiùs & diligentius vident: videbantur Æneas & Turnus non habentes vires æquales. 5 Talem de eo opinionem. 6 Pathos à signis & gestibus. 7 Vultu. Pathos ab habitu personæ. 8 Al. pubentesque, id est, tenui lanugine tectæ. 9 Turni. 10 Crebriorem fieri, & magis magisque dispergi. 11 De Turno. 12 Sermonem aut sententias de Turno, aliis dicentibus eum victurum, alii vincendum esse. 13 Vacillantia. 14 Per formam. 15 Viro strenuo. 16 Maximè strenuus erat. 17 Dispergit. 18 Juturna, Camerti assimilata. 19 Pro tam arduis negotiis, in quibus certatur pro libertate patriæ. 20 Unius hominis Turni vitam periculo & aleæ belli objicere? 21 Æquales Trojanis. 22 Qui observari nobis possint. 23 Trojanorum sc. qui fataliter in Italiam se venisse jactant. 24 Propter societatem Mezentii. 25 Alternatim, ut, dum alter habeat, alter non habeat, id est, pro dimidio exercitu, id est, si secundus quisque nostrûm congrediatur Illis ergo duplo plures sumus. 26 Turnus quidem merebitur immortalitatem. 27 Morti addicit & sacrificat se. 28 Transferetur, id est, tanquam de vivo omnes loquentur. 29 Tyrannis Phrygiis. A turpi. 30 Otiosi & ignavi. Ecl. 1. tu Tityre lentus in umbrâ, &c. Penelope Ulyssi apud Ovid. *Hanc tua Penelope lento tibi mittit Ulyssi.* 31 In campis, ubi illi congressuri sunt.

Talibus

Talibus [1] incensa est juvenum sententia [2] dictis,
Jam magis atque magis; [3] serpitque per agmina murmur.
Ipsi Laurentes mutati, ipsique Latini.
Qui sibi jam requiem pugnae, rebusque salutem
Sperabant, nunc arma volunt, foedusque precantur
[4] Infectum, & [5] Turni [6] sortem miserantur iniquam.
His [7] aliud majus Juturna adjungit, & alto
Dat [8] signum caelo; quo [9] non praesentius ullum
Turbavit mentis Italas, [10] monstroque fefellit.
Namque volans [11] rubrâ fulvos [12] Jovis ales in [11] aethrâ,
[13] Litoreas agitabat avis, turbamque [14] sonantem
Agminis aligeri; subitò cùm [15] labsus ad undas
Cycnum excellentem [16] pedibus rapit [17] inprobus uncis.
Arrexêre animos Itali, cunctaeque volucres
[18] Convertunt clamore fugam, mirabile visu;
Aetheraque obscurant pennis, [19] hostemque per auras
[20] Factâ nube premunt: donec vi [21] victus, & ipso
[22] Pondere defecit, [23] praedamque ex unguibus ales
Projecit [24] fluvio, penitusque in [25] nubila fugit.
Tùm verò [26] augurium Rutuli clamore [27] salutant,
[28] Expediuntque manus: primusque Tolumnius augur,
Hoc erat, hoc votis, inquit, quod saepè [29] petivi.
[30] Accipio, adgnoscoque Deos: [31] me, me duce ferrum
Corripite, ô miseri, [32] quos inprobus [33] advena bello
Territat, invalidas ut avis; & litora vestra.

1 Ad disrumpendum fœdus. 2 Juturnæ sub specie Camertis. 3 Sc. fœdum esse. Turnum solum pro omnium libertate dimicare. 4 Ut sint non factum, aut annihilatum 5 Qui solus contra fortiorem se dimicaturus sit. 6 Conditionem. 7 Portentum 8 Prodigium in aëre. 9 Non efficacius, quia opportunum: vel ex mandato Junonis supra: *Tu pro germano, si quid præsentius audes, Perge.* Al. *præstantius.* 10 Augurio, sed futili, & sinistre excepto expositoque. 11 Summa aëris regione, propè ignem. 12 Aquila. 13 In littore versari solitas. Has ipsi interpretabantur Rutulos, aquilam Æneam. 14 Bene sonantium, id est, canentium avium, id est, cygnorum. 15 Ales Jovis. 16 Unguibus. 17 Immuniter. 18 Redeunt cum clamore, sicut in exercitu solet fieri. 19 Aquilam; cui Æneam comparat, & Turnum cygno, a suis eripiendum. 20 Densitate alarum multarum factâ. 21 Ales. 22 Arduitas negotii. 23 Cygnum. 24 In fluvium. 25 Obscurum aërem. 26 Per Juturnam fraude oblatum. 27 Venerantur, & ratum esse cupiunt. 28 Aptant ad pugnam. 29 Desideravi. 30 Ratum habeo & agnosco favorem Deorum erga nos. Augurium oblativum in impetrativum vertit, sinistrè interpretatus. 31 Epizeuxis 32 Consilium perversum consultori pessimum fuit. Aquilam interpretatur Æneam Italica littora vastantem; littoreas volucres, Rutulos; cygnum, Turnum. 33 Æneas.

Vi [1] populat. [2] Petet ille fugam, penitusque [3] profundo
Vela dabit. Vos unanimi densate catervas,
Et [4] regem vobis pugnâ defendite raptum.
[5] Dixit, & adversos telum contorsit in hostis
Procurrens: sonitum dat stridula [6] cornus, & auras
[7] Certa secat. Simul [8] hoc, simul ingens [9] clamor, & omnes
Turbati [10] cunei, calefactaque corda tumultu.
Hasta volans, ut fortè novem pulcherrima fratrum
Corpora [11] constiterant contrà, quos [12] fida creârat
Una tot Arcadio conjunx Tyrrhena Gilippo;
Horum [13] unum [14] ad medium, teritur quà [15] sutilis [16] alvo
Balteus, & [17] laterum juncturas fibula mordet,
Egregium formâ juvenem, & fulgentibus armis,
Transadigit costas, fulvâque [18] effundit arenâ.
At fratres, animosa [19] phalanx, accensaque [20] luctu,
Pars gladios stringunt manibus, pars [21] missile ferrum
Corripiunt, [22] caecique [23] ruunt. Quos agmina contra
Procurrunt Laurentum. Hinc [24] densi rursùs [25] inundant
Troës, [26] Agyllinique, & [27] pictis Arcades armis.
Sic omnis amor [28] unus habet [29] decernere ferro.
Diripuêre [30] aras: it [31] toto turbida caelo
[32] Tempestas telorum, ac [33] ferreus [34] ingruit imber:
Craterasque, [35] focosq; [36] ferunt. [37] Fugit ipse [38] Latinus,

1 Populatur ac deprædatur. 2 Sicut aquila periit. 3 Mari: sicut aquila, penitus in nubila fugit. 4 Turnum. 5 Tolumnius augur. 6 Hasta cornea. Sic suprà l. 9. *Volat Itala* cornus. Materia pro materiato. Nam cornus, cùm lignum habeat durissimum, hastis aptissima est: *& bona bello cornus.* Georg 2. 7 Inevitabilis. 8 Fit. 9 Fit. 10 Peditum ordines in formam cunei redactorum. *Cuneus* propriè instrumentum ferreum est, quo ligna finduntur: a cujus similitudine peditum multitudo dicitur *Cuneus*, quæ primâ fronte angustior quidem, sed paulatim latior procedit. 11 Simul steterant ex adverso. 12 Fidelis marito suo. 13 Uni. 14 Circa umbilicum. 15 Consutus. 16 Juxta alvum. 17 Quà fibula morsu jungit latera baltei. 18 Al. *extendit*. Extensum prosternit eum. 19 Conserta & instructa turba ad modum phalangis Macedonicæ. 20 Dolore fratris occisi. 21 Jaculum ferreum. 22 Excæcati ac perciti furore, salutis improvidi. 23 In hostem. 24 Stipati & se mutuò comprimentes. 25 More undarum irruunt. 26 Cærites, ab Agylla urbe missi. lib. 7. 27 Insignitis. 28 Uniformis. 29 Utri fortiores sint armis. 30 Ad fœdus faciendum exstructas. In bello neque sacris, neque profanis parcitur. 31 Turbans & obscurans totum aërem. 32 Præcipitatio telorum grandinis aut nivis similis. 33 Ferratorum telorum. *Hastati spargunt hastas, fit ferreus imber.* Ennius 8. 34 Toto cœlo. 35 In quibus fovebatur ignis sacrificiis aptus. 36 Auferunt Rutuli. 37 A tumultu belli. 38 Rex.

[1] Pulsatos referens [2] infecto foedere [3] Divos.
Infrenant alii [3] currus, [4] aut corpora saltu
Subjiciunt in equos, & strictis ensibus [5] adsunt.
Messapus regem, regisque [6] insigne gerentem,
Tyrrhenum Aulesten, avidus [7] confundere foedus,
[8] Adverso [9] proterret equo: [10] ruit ille [11] recedens,
Et miser [12] oppositis à tergo involvitur aris
In caput, inque humeros. At fervidus advolat hasta
Messapus, teloque [13] orantem multa [14] trabali
Desuper [15] altus equo graviter ferit, atque ita fatur:
[16] Hoc habet: [17] haec [18] melior magnis data victima
Divis.
Concurrunt Itali, [19] spoliantque [20] calentia membra.
[21] Obvius [22] ambustum torrem [23] Corynaeus ab arâ
Corripit, & venienti Ebuso, [24] plagamque ferenti
[25] Occupat os flammis. Olli ingens barba reluxit,
[26] Nidoremque [27] ambusta dedit. [28] Super [29] ipse secutus
[30] Caesariem laevâ [31] turbati corripit [32] hostis,
Inpressoque genu nitens terrae [33] adplicat ipsum:
[34] Sic rigido latus ense ferit. [35] Podalirius Alsum
Pastorem, [36] primâque acie per tela ruentem,
Ense [37] sequens nudo [38] superinminet: [39] ille securi
[40] Adversi frontem mediam mentumque [41] reductâ
[42] Disjicit, & [43] sparso latè [44] rigat [45] arma [46] cruore.
Olli dura quies oculos & [47] ferreus urguet

1 Simulachra Deorum violata, ex aris sublata 2 Non consummato. 3 Equos: ut Georg 1. *neque audit currus habenas* 4 Aut saliunt super equos. 5 Praesto sunt. 6 Diademа. 7 Disturbandi. 8 Ex adverso objecto 9 Procul terret. 10 Praeceps cadit. 11 Recedere parans. 12 Quia invenit aras oppositas. 13 Aulesten. 14 Ingenti instar trabis. 15 In equo alio. 16 Vulnus lethale: formula accepta ab arena & ludo gladiatorio: ubi hac voce usus victor insultabat victo. Ter. *Captus est*, habet. 17 Est. 18 Quam porcus, qui fuisset in foedere caesus. 19 Diademate. 20 Adhùc palpitantia. 21 Obviàm veniens. Docet. quae reliqua subsecuta sit pugna, & quomodo vulneratus sit Æneas. 22 Fa̧cem circumustam. 23 Alterius Chorinei, caesi ab Asylo, lib. 9. meminit Vide Macrob. Sat. l. 5. c. 15. 24 Inferenti, aut inferre volenti vulnus. 25 Impedit. 26 Foetorem. 27 Circumusta. 28 Insuper. 29 Chorineus. 30 Capillos. 31 Flammis. 32 Ebusi. 33 Admoves 34 Applicito terrae. 35 Etiam de parte Æneae. 36 In. 37 Persequens. 38 Eminenter super illum incumbit. 39 Superimminens Podalirius, aut potiùs Alsus restans, ubi fugere ampliùs non poterat. 40 Oppositi & contrà stantis. 41 Retrorsum ductâ, ut fortiùs feriret. 42 Discidit. 43 Sparsim effuso. 44 Madefacit. 45 Interfecti. 46 Al. *cerebro*: ut l. 9 *arma cruento cerebro*. 47 Durus & imperturbabilis. Hom. 22. Il. κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον.

[2] Somnus; in aeternam clauduntur [2] lumina [3] noctem.
At pius Aeneas dextram tendebat [4] inermem,
[5] Nudato capite, atque [6] suos clamore vocabat.
Quò ruitis? quaeve ista [7] repens discordia surgit?
O cohibete iras! ictum jam foedus, & omnes
Compositae [8] leges: mihi jus [9] concurrere soli:
[10] Me sinite, atque auferte [11] metus. Ego foedera [12] faxo
Firma [13] manu: [14] Turnum jam debent haec mihi [15] sacra.
Has inter voces, media inter talia verba,
Ecce, [16] viro stridens alis adlapsa sagitta est,
[17] Incertum quâ [18] pulsa manu, quo [19] turbine adacta;
Quis [20] tantam Rutulis laudem, casusne, Deusne
Attulerit. [21] Pressa est insignis gloria facti:
Nec sese [22] Aeneae jactavit [22] vulnere quisquam.
[23] Turnus, ut Aenean cedentem ex agmine vidit,
[24] Turbatosque duces, [25] subitâ spe [26] fervidus ardet.:
Poscit equos, atque arma simul, saltuque superbus
[27] Emicat in [28] currum, & manibus [29] molitur habenas.
Multa virûm [30] volitans dat fortia corpora leto:
[31] Semineces volvit multos, aut agmina curru
Proterit, aut [32] raptas fugientibus ingerit hastas.
Qualis apud [33] gelidi cùm flumina concitus [34] Hebri
Sanguineus Mavors clipeo [35] increpat, atque furentis

1 Mortem Poëtæ noctem, soporem, somnum vocant. Est enim *consanguineus Lethi sopor.* Catul. *Soles occidere possunt, Nobis cùm semel occidit brevis lux, Nox est perpetuò una dormienda.* 2 Ejus. 3 Caliginem, id est, mortem oblit. 4 Quo in fœdere faciendo admoneret omnes pacis. 5 Ut agnosceretur. Alludi volunt ad Iulium Cæsarem, qui, ut obequitans à suis agnosceretur, suosque alloqueretur, nudato capite processit in aciem, ut suos in prælium revocaret, quod & factitabant alii Imperatores, Cyrus, Annibal, Masinissa, Æmilius Adrianus, aliique. 6 Utrumque exercitum jam suum vocabat. 7 Repentina. Al. *recens.* 8 Conditiones pacis aut fœderis. 9 Cum Turno. 10 Solum concurrere. 11 Quos infertis. 12 Faciem. 13 Victo sc. hoste capitali. 14 Vitam Turni. 15 Sacrificia à Turno violata. 16. In virum Æneam.

17 Autor vulneris ignotus est; creditur tamen submissus aliquis à Juturna, ex incusatione Jovis, infra: *Mortalin' decuit violari vulnere civem?* & Junonis responso. *Juturnam misero, fateor, succurrere fratri Suasi, & pro vitâ majora audere probavi: Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum.* 18 Allapsa sit. 19 Impetu, aut tormento. 20 Ut Ænea vulneratus sit. 21 Suppressa, ignorato autore. 22 Quòd Æneam vulneraverit. 23 Inducit Æneam propter vulnus illatum à bello destitisse. 24 Animo consternatos. 25 Subitò ortâ. 26 Incensus. 27 Eminenter pervenit. 28 Undè depugnaret. 29 Cum molimine regit. 30 Percurrens celeriter. 31 Semioccisos protterit. 32 Celeriter correptas. 33 Nivibus. 34 Fluvii Thraciæ. 35 Crepare facit ac resonare illisa clypeo hasta.

Bella

Bella movens inmittit equos: [1] illi aequore aperto
Ante [2] Notos Zephyrumq; [3] volant. Gemit [4] ultima pulsu
[5] Thraca [6] pedum, circumque [7] atrae formidinis ora
Iraeque, insidiaeque, Dei [8] comitatus, [9] aguntur.
[10] Talis equos alacer media inter proelia Turnus
Fumantis sudore quatit, miserabile caesis
Hostibus insultans: spargit rapida [11] ungula rores
Sanguineos, mixtâque cruor calcatur arenâ.
Jamque neci [12] Sthenelumque dedit, Thamyrimque, Pholumque,
[13] Hunc [14] congressus, & [15] hunc; [16] illum eminùs: eminùs ambos
[17] Imbrasidas, Glaucum atque Laden, quos Imbrasus ipse
Nutrierat Lyciâ, paribusque [18] ornaverat armis;
Vel [19] conferre manum, vel [20] equo praevertere ventos.
[21] Parte aliâ media Eumedes in proelia fertur,
[22] Antiqui proles bello [23] praeclara Dolonis;
[24] Nomine avom referens, [25] animo [26] manibusque parentem:
[27] Qui quondam, castra ut Danaûm speculator adiret,
[28] Ausus [29] Pelidae [30] pretium sibi poscere currus:
Illum [31] Tydides alio pro talibus ausis
Adfecit [32] pretio: [33] nec equis adspirat Achillis.
Hunc procul ut [34] campo Turnus prospexit aperto,
Antè levi jaculo longum per [35] inane secutus;
[36] Sistit equos bijugis, & curru desilit, atque
Semianimi labsoque supervenit, &, pede collo
Inpresso, dextrae mucronem [37] extorquet, & alto
[38] Fulgentem [39] tinguit [40] jugulo; atq; haec insuper addit:

1 Equi jam immissi. 2 Rapidissimos ventos. 3 Cursu praevertunt. 4 Tota & ad ultimam usque oram. 5 Θρήκη, Thracia. 6 Equorum. 7 Perniciosae. 8 Dignus Marte comitatus, Formido, Ira, Insidiae Iliade vero 4. Δεῖμός τ' ἠδὲ Φόβος, καὶ Ἔρις ἄμοτον μεμαυῖα, Ἄρεος ἀνδροφόνοιο κασιγνήτη ἑτάρη τε. 9 Impelluntur. 10 Qualis Mars. 11 Equorum. 12 Tres Trojanos. 13 Sthenelum. 14 Cominus 15 Thamyrim. 16 Philum. 17 Imbrasi filios. 18 Ab infantia. 19 Invadere. 20 Celeriter effugere. 21 A Turno. 22 Nobilis aut annosi.

23 Inclyta. 24 Quia & avus ejus, pater Dolonis, Eumedes dictus erat. 25 Animositate. 26 Rebus praeclare gestis. 27 Dolon, missus speculatum res Graecorum, à Diomede & Ulysse interceptus, caesusque fuit. 28 Fuerat. 29 Pelei filii. 30 In mercedem. 31 Diomedes, Tydei filius. 32 Mercede, poena alia: quia occidit eum. 33 Nec ausus est aspirare ad equos Achillis habendos. 34 In. 35 Aërem, qui inanis putatur 36 Stare facit. 37 Vi expellit. 38 Prius. 39 Imbuit mucronem extortum. 40 Occisi.

[1] En, agros, &, quam bello, Trojane, petisti,
[2] Hesperiam metire [3] jacens: haec praemia, qui me
Ferro ausi [4] tentare, [5] ferunt: [6] sic moenia condunt.
[7] Huic comitem [8] Asbuten conjectâ cuspide [9] mittit:
Chloreaque, Sybarimque, Daretaque, Thersilochumque,
Et [10] sternacis equi lapsum [11] cervice [12] Thymoeten.
Ac velut [13] Edoni Boreae cùm spiritus alto
Insonat [14] Aegaeo, sequiturque ad litora [15] fluctus,
Quà [16] venti incubuêre; [17] fugam dant nubila [18] caelo:
Sic Turno, quacumque viam secat, agmina cedunt,
[19] Conversaeque ruunt acies: fert impetus [20] ipsum,
Et cristam [21] adverso curru quatit aura [22] volantem.
[23] Non tulit instantem [24] Phegeus, animisque [25] frementem:
Objecit sese ad currum, & spumantia [26] frenis
Ora [27] citatorum dextrâ detorsit equorum.
Dùm [28] trahitur, pendetque jugis [29] hunc [30] lata retectum
Lancea consequitur, rumpitque infixa [31] bilicem
Loricam, & summum [32] degustat vulnere corpus.
[33] Ille tamen clipeo [34] objecto conversus in [35] hostem
Ibat, & auxilium [36] ducto mucrone petebat.
Cum [37] rota praecipitem, & [38] procursu concitus axis
Inpulit, effuditque solo: Turnusque [39] secutus,
Imam inter galeam summi thoracis & [40] oras,
[41] Abstulit ense caput, [42] truncumque reliquit arenae.

1 Agros, quos speraști tibi tuisque, tanquam victoribus, dividendos. 2 Italiam. 3 Prostratus. 4 Provocare. 5 Auferunt à me. 6 Q. d. prosternuntur exangues. 7 Eumedi. 8 Trojanum. 9 Ad inferos. 10 Ferocis, qui sessorem facile sternit atque excutit: *vel*, calcitronis. 11 De. 12 Meminit hic noster Poëta l. 2. Thymoetæ, qui primus equum intra muros duci hortabatur, & arce locari. 13 Thracii: nam *Edon* mons est Thraciæ. 14 Mari. 15 Ægæi maris. 16 Flatus Boreæ. 17 Boreas enim nubila dissipat, cœlum serenat. 18 Per aërem, id est, quemadmodùm nubes & procellæ aquarum diffugiunt à facie impetuosissimi venti. 19 In fugam. 20 Turnum. 21 Ex adverso veniente. 22 Celeriter agitatam. 23 Non est perpessus Turnum instantem sibi aut aliis. 24 Vir Trojanus 25 Ferocientem. 26 Contrahendo frena. 27 Concitatorum. 28 Namque dum equos torquet ac trahit, ipse trahitur & pendet jugis equorum. 29 Phegea. 30 Latum ferrum habens. 31 Duabus liciis seu ordinibus squammarum constantem. 32 Leviter sauciat superficiem corporis, id est, cutem. 33 Phegeus. 34 Contra ictus. 35 Turnum. 36 Nudato. 37 Currus. 38 Procurrendo concitatus. 39 Cadentem. 40 Extremitates, id est, secando cervicem, ubi ima pars galeæ fere conjungitur loricæ seu thoraci: quamvis thorax in pectore propriè sit 41 Illi. 42 Truncatum & mutilum corpus.

At-

Atque ea dùm campis victor dat funera Turnus,
Intereà Aenean Mnestheus, & fidus Achates,
Ascaniusque[1] comes, castris [2] statuère [3] cruentum.
[4] Alternos longâ nitentem [5] cuspide gressus.
[6] Saevit, & infractâ luctatur [7] arundine telum
Eripere, [8] auxilioque viam, quae proxima, poscit:
Ense [9] secent lato vulnus, [10] telique latebram
Rescindant penitùs, seseque in bella remittant.
Jamque [11] aderat [12] Phoebo ante alios dilectus Iâpyx
[13] Iasides: [14] acri quondam [15] cui captus amore
Ipse suas artis, sua [16] munera, laetus Apollo
[17] Augurium, [18] citharamque [19] dabat, celerisque sagittas.
[20] Ille, [21] ut depositi proferret fata parentis,
Scire [22] potestates herbarum, [23] usumque medendi
Maluit, & [24] mutas [25] agitare [26] inglorius artis.
Stabat [27] acerba fremens, ingentem nixus in hastam,
Aeneas, magno juvenum & [28] maerentis Iüli

1 Socius laboris. 2 Collocaverunt. 3 Ex vulnere. 4 Alternatim & longo labore factos, id est, vulnerati pedis passus hastili sustentantem & fulcientem: alter enim pes, qui saucius non erat, sine adminiculo firmos & liberos metiebatur gressus. 5 Cui incumbebat. 6 Sui contemptor, gloriæ dominus, civium servator, indignatur, sibique irascitur, quod saucius ad pugnam procedere nequeat, neque suis adesse. 7 Cuspide intrinsecus fractâ. 8 Et petit à præsentibus modum & rationem sanandi, quæ præsentissima aut vicinissima est ad auxilium. 9 Hamata ergo sagitta hæc, & quæ citra ἐκλαμὸν evelli non posset. 10 Latentem sagittæ cuspidem scindendo aperiant funditus. 11 Auxilio. 12 Ab Apolline, summo medicorum principe 13 Medicus, Iasii filius: nec ineptè παρὰ τὸ ἰᾶσθαι: à medendo 14 Vehementi. 15 Iapi. 16 Officia. 17 Peritiam divinandi. 18 Artem Musicam. 19 Dare voluit, offerebat 20 Iapis. 21 Ut protraheret sive produceret vitam patris desperati, id est, de cujus vita desperatum à medicis. Talis antiquitus traditur fuisse consuetudo, ut, qui laborarent periculoso aliquo morbo, & de quibus desperatum erat, ante ædium suarum januas collocarentur, vel ut ibidem extremum spiritum ederent, vel ut à transeuntibus possent fortè curari, si quis aliquando simili morbo laborasset. Et hi *depositi* dicebantur. Ovid. *Jam propè depositus, certè jam frigidus æger.* 22 Vim, possibilitatem. 23 Medicinam in usu, non in ratione constantem. 24 Occultas, & gloriam non afferentes, si cum cæteris Apollinis artibus, Musica & Divinatione, comparentur. Alii ad tactum venæ referunt. Alii *mutas* dici volunt, quia apud veteres manibus magis medicina tractata est, unde & *Chirurgia* dicta. Ubi enim manu res agebatur, cessabat oratio. 25 Sectari, exercere 26 Sine gloriâ. Cum respectu hoc ad Romanos & alias gentes, quibus medicina non in honore, adeoque servis communicata. 27 Acerbè. 28 Propter dolorem patris, & belli periculum.

Con-

Concursu, [1] lacrimis [2] inmobilis. [3] Ille retorto
Paeonium in morem [4] senior succinctus amictu,
[5] Multa manu medicâ [6] Phoebique [7] potentibus herbis
Nequidquam trepidat, nequidquam [8] spicula dextrâ
[9] Sollicitat, [10] prensatque tenaci forcipe [11] ferrum.
[12] Nulla viam Fortuna regit: nihil [13] auctor Apollo
Subvenit: & saevus [14] campis magis ac magis horror
[15] Crebrescit, propiusque [16] malum est. Jam pulvere caelum
[17] Stare vident: [18] subeunt equites, & spicula castris
[19] Densa cadunt mediis. [20] It tristis ad aethera clamor
Bellantum juvenum, & duro sub Marte cadentum.
[21] Hic Venus, [22] indigno nati [23] concussa dolore,
[24] Dictamnum [25] genetrix [26] Cretaeâ carpit ab Idâ,
[27] Puberibus [28] caulem foliis, & flore comantem
Purpureo: [29] non illa feris incognita capris
[30] Gramina, cùm [31] tergo [32] volucres haesêre sagittae.
[33] Hoc Venus, [34] obscuro [35] faciem circumdata nimbo,
Detulit: hoc [36] fusum labris splendentibus [37] amnem
Inficit, occultè medicans, spargitque [38] salubris

1 Juli & aliorum. 2 Stabat immutabilis 3 Japis medicus retro verso, id est, rejecto amictu more medicorum manu operantium. *Paan* enim nomen medici apud Homerum Il. 5. à quo Pluto curatus, quin & ipse Apollo *Paan* dictus 4 Aetate provectior, longaevus: infra vocatur ideò peritior, quia *feris venit usus ab annis*. 5 Multa trepidus & properans tentat, sed frustra, nihil arte. 6 Quas Apollo eum docuerat, *vel*, quarum virtutes primus deprehendit. 7 Ad medicinalem virtutem. 8 Telum infixum. 9 Educere tentat. 10 Frequenter capere tentat. 11 Teli. 12 Nullus eventus inopinatus rationem dirigit ac praestat. 13 Medicinae inventor. Undè ipse apud Ovid Met. 1. ait: *Inventum Medicina meum est* 14 Per campos ubi Turnus stragem faciebat. 15 Fit creber. 16 Periculum, ex fuga Trojanorum. 17 Densum ac plenum esse: 18 Appropinquant. 19 Densè, aut frequenti 20 Diffunditur. 21 Tùm. Narrat sanationem Aeneae operâ maternâ factam, ejusque armationem, & in praelium properationem. 22 Qui natus erat ex vulnere indignè illato filio suo, sc. per insidias, inter feriendum foedus. 23 Percussa. 24 Herbam 25 Mater Aeneae. 26 Monte Cretensi: ad differentiam Idae Phrygiae 27 Adultis villosâ pube lanuginosis, vel succo pubescentibus ac florentibus: ut 4. Aen *Pubentes herbae* 28 Costam per medium herbarum protensam. 29 Ferunt in Creta capras, cum sagittis feriuntur, Dictamnum quaerere ibi nascens, quod ut ederint, excutiunt statim sagittas. 30 Herbae Dictamni. 31 Dorso earum. 32 Veloces. 33 Dictamnum. 34 Aëre septa tota, ne videretur atque agnosceretur. 35 Totum corpus. Pars pro toto. 36 Miscet hoc Dictamno aquam infusam lebeti splendenti, lavando ac fovendo vulneri. 37 Aquam. Totum pro parte. Sic suprà; Fontemque *ignemque ferebant*. 38 Salutem adferentis.

[1] Ambrosiae succos, & odoriferam [2] panaceam,
Fovit eâ [3] volnus [4] lymphâ [5] longaevus Iâpyx
[6] Ignorans, subitoque omnis de [7] corpore [8] fugit
[9] Quippe dolor: omnis [10] stetit [11] imo volnere sanguis.
Jamque secuta [12] manum, nullo cogente, sagitta
Excidit, atque novae rediêre in [13] pristina vires.
Arma [14] citi properate viro. Quid statis? Iâpyx
Conclamat, primusque [15] animos accendit in hostem.
Non haec humanis [16] opibus, non [17] arte magistrâ
Proveniunt. Neque te, Aenea, mea dextera servat:
Major [18] agit [19] Deus, atque opera ad majora [20] remittit.
[21] Ille avidus pugnae suras [22] incluserat [23] auro
[24] Hinc atque hinc, oditque moras, hastamque [25] coruscat.
Postquam habilis lateri clipeus [26] loricaque tergo est,
Ascanium [27] fusis circùm complectitur armis,
[28] Summaque per galeam [29] delibans oscula fatur:
Disce, puer, virtutem ex me, verumque laborem;
[30] Fortunam ex [31] aliis. Nunc te mea dextera bello
Defensum dabit, & [32] magna inter praemia ducet.
[33] Tu facito, mox cùm [34] matura adoleverit aetas,
[35] Sis memor, & te [36] animo repetentem exempla tuorum
Et [37] pater Aeneas, & [38] avunculus excitet Hector.

1 Herbæ. *Ambrosia* est cibus Deorum, ut *Nectar* potus. 2 Herbam ipso nomine omnia promittentem remedia: ex πᾶν & ἄκ@ς. 3 Æneæ. 4 Aquâ sic temperatâ. 5 Longi ævi medicus: quem suprà *senio-rem* appellavit 6 Quod talis esset. 7 Æneæ. 8 Evanuit. 9 Utpote dolor, & non vulnus, fuisset. 10 Sistebat se. 11 Id est, non effluxit. 12 Medici. 13 Usum pristinum, aut membra pristina. 14 Festinanter adferte Æneæ. 15 Teucrorum. 16 Potestatibus. 17 Magisterio artis medicinæ. 18 Hanc curam. 19 Apollo, inventor Medicinæ: *vel*, Venus, ut 2. Æn. *ducente Deo*. Vide locum. 20 Iterum mittit. 21 Æneas. 22 Priusquàm advenerant, qui ipsum armarent. 23 Ocreis aureis, vel auratis. 24 Ex utrâque parte. 25 Quatit vibratque, πάλλει. 26 Postquam armatus erat. 27 Circumfusis. 28 Summis labris. 29 Præbens. 30 Et opta. 31 Felicioribus me. 32 Ducet te participem magnorum prœmiorum. 33 A suo & Herculis exemplo. 34 Adolescendo cœperit esse matura. 35 Sc. *meorum factorum. Autores referat generosa propago: respiciat suos*; domi enim habet, undè discat. 36 Memoria repetentem, id est, considerantem 37 Cic. 1. Offic. *Optima hæreditas à patribus traditur liberis, omnique patrimonio præstantior, gloria virtutis, rerumque gestarum: cui dedecori esse, nefas & vitium judicandum est* Sal. *Nam sæpe audivi, Q. Maximum, P. Scipionem, præterà civitatis nostræ præclaros viros solitos ita dicere; cùm majorum imagines intuerentur, vehementissimè sibi animum ad virtutem accendi.* 38 Frater Creüsæ, quæ filia Priami, & mater Ascanii.

Haec

Haec ubi dicta [1] dedit, [2] portis sese extulit ingens,
[3] Telum inmane manu quatiens: simul agmine denso
Antheusque Mnestheusque ruunt; omnisque relictis
Turba fluit castris. Tùm [4] caeco pulvere campus
Miscetur, pulsuque pedum tremit [5] excita tellus.
Vidit ab [6] adverso [7] venientis aggere Turnus,
[8] Vidêre Ausonii: [9] gelidusque per ima cucurrit
[10] Ossa tremor. Prima ante [11] omnis Juturna Latinos
Audiit, adgnovitque sonum, & tremefacta refugit.
[12] Ille volat, campoque [13] atrum [14] rapit agmen aperto.
[15] Qualis ubi ad terras [16] abrupto sidere [17] nimbus
It mare per medium: miseris, heu, [18] praescia longè
[19] Horrescunt corda agricolis: [20] dabit ille ruinas
Arboribus, stragemque satis; [21] ruet omnia latè:
[22] Antè volant, sonitumque ferunt ad litora venti.
Talis in [23] adversos ductor [24] Rhoeteius hostis
Agmen [25] agit: densi [26] cuneis se quisque [26] coactis
[27] Adglomerant. Ferit ense [28] gravem [29] Thymbraeus Osirim,
Archetium [30] Mnestheus, Epulonem obtruncat Achates,
Ufentemque Gyas. [31] Cadit ipse Tolumnius augur,
Primus in adversos telum qui torserat hostis.
Tollitur in caelum [32] clamor, versique [33] vicissim
Pulverulenta fuga Rutuli dant terga per agros.
[34] Ipse neque [35] aversos dignatur sternere [36] morti;
Nec pede congressos aequo, nec [37] tela ferentis

1 Dixit Æneas. 2 Castrorum. 3 Hastam terribilem præ magnitudine. 4 Excæcante. 5 Commota. 6 Ex opposito sito 7 Teucros cum Æneâ 8 Itali viderunt venientes. 9 Frigidus & horrorem incutiens. 10 Italorum. 11 Latinos. 12 Æneas. 13 Pulveris nube coopertum. 14 Raptim secum trahit. 15 Gravi comparatione Æneæ descendentis in pugnam, robur, & hostium tacitum metum depingit. 16 Tempestate, quam sidus aliquod ortu vel occasu suo ciere solet, dissolutâ. 17 Est. 18 Calamitatis futuræ. 19 Horrore rigescunt. 20 Nimbus prosternet arbores, & fata. 21 Eruet, evertet. Simplex pro composito. 22 Antevolant nimbum; quia nimbus crassior aër est; itaque ventus post & antè, & cum illo. 21 Hostem sibi oppositos. 21 Æneas Trojanus, à *Rhæteo*, promontorio Trojæ, sic denominatus. 25 Impellit 26 Aciebus in morem cuneorum in unum compulsis. 27 Condensant. 28 Gravatum pondere aut senio. 29 Vir Trojanus. 10 Vir Trojanus. 31 Redit in autorem scelus: recidit in Tolumnium augurium, consiliumque pessimum, fœdus ruptum. 32 Ex ejus casu. 33 Vulnerato quippe Æneâ, Trojanos prius in fugam verterant. 34 Æneas. 35 Al *Adversos*, id est, quos obvios, & adversos offendit. 36 Ad mortem. 37 Id est, licet animosos offenderet, qui viriliter resisterent, tamen non dignatur eos prosternere.

Insequitur: solum densa in caligine Turnum
[1] Vestigat lustrans, [2] solum in certamina poscit.
Hoc concussa metu mentem Juturna [3] virago
Aurigam Turni media inter lora Metiscum
[4] Excutit, & longè labsum [5] temone relinquit.
[6] Ipsa [7] subit, manibusque [8] undantis flectit habenas,
Cuncta [9] gerens, vocemque, & corpus, & arma Metisci.
[10] Nigra velut magnas domini cùm divitis aedes
Pervolat, & [11] penitus alta atria [12] lustrat hirundo,
[13] Pabula parva legens, nidisque [14] loquacibus escas;
Et nunc porticibus [15] vacuis, nunc humida circùm
Stagna sonat: [16] similis medios Juturna per hostis
Fertur equis, [17] rapidoque volans [18] obit omnia curru:
Jamque hic [19] germanum, jamque hîc ostentat ovantem:
Nec [20] conferre manum patitur: volat [21] avia longè.
Haud minùs Aeneas [22] tortos legit obvius orbis,
[23] Vestigatque virum, & disjecta per agmina longa
Voce [24] vocat. Quoties oculos conjecit in hostem,
[25] Alipedumque fugam cursu [26] tentavit equorum;
[27] Aversos toties currus Juturna retorsit.
Heu, quid [28] agat; vario nequidquam fluctuat [29] aestu:
[30] Diversaeque vocant animum in contraria curae.
Huic Messapus, uti laeva duo fortè gerebat
[31] Lenta [32] levis cursu [33] praefixa hastilia ferro,
[34] Horum unum [35] certo contorquens dirigit ictu.
Substitit Aeneas, & [36] se collegit in arma,
Poplite subsidens: [37] apicem tamen incita summum

1 Circumspiciens inquirit. 2 Turnum in singulare certamen: sic enim fœdus exigebat. 3 Virum agens, fungens virili officio. 4 Ab equis. 5 Ligno oblongo, quo currus connectitur & dirigitur. 6 Juturna. 7 Officium gubernandi. 8 Undarum more crispantes & sinuosos. Æn. 5. *undantia lora*. 9 Præ se ferens. 10 Comparatione exornat pietatem Juturnæ. 11 Ubique. 12 Circumvolat. 13 Muscas & culices colligens. 14 In quibus sunt pulli garruli. 15 Magnis: ut l. 2. vacua *atria lustrat Saucius*. 16 Similiter. 17 Raptim acto. 18 Circumit. 19 Turnum. 20 Conferere eum manum cum Ænea. 21 Sine via & ordine longè ab Ænea, id est, declinat congressum Æneæ.

22 Ut obvius sit, peragit circuitus obliquos. 23 Inquirit Turnum. 24 Ipsum. 25 Quasi alatos pedes habentium. 26 Simulavit. 27 Ab Ænea. 28 Ageret Æneas? Pathos ab exclamatione & addubitatione: de quo vide Macrob. Sat. l. 4. c. 6. 29 Fervore. 30 Nunc hoc, nunc illud attentavit, ut congrederetur cum Turno. 31 Flexibilia. 32 Levi militiâ instructus. 33 Hastas habentes ferrum præfixum. 34 Hastilium. 35 Inevitabili & firmo. 36 Clypeo se texit adversus ictum hastæ. 37 Conum galeæ, vel cristam in cono: *tamen inde volans secum abstulit hasta Insigne*, Ennius Macrob. 6. Sat. c. 1.

Hasta

Hasta tulit, summasque excussit vertice cristas.
Tùm verò [1] adsurgunt irae, insidiisque [2] subactus,
[3] Diversos ubi sensit equos currumque [4] referri,
[5] Multa Jovem, & laesi testatus foederis aras,
Jàm tandem invadit medios, & [6] Marte secundo
Terribilis, saevam nullo discrimine caedem
Suscitat; irarumque omnes effundit [7] habenas.
Quis mihi nunc tot [8] acerba Deus, quis carmine caedes
Diversas, obitumque ducum, quos aequore toto
[9] Inque vicem nunc Turnus agit, nunc Troïus heros,
Expediat? tanton' [10] placuit concurrere motu,
Juppiter, aeternâ gentis in pace futuras?
Aeneas Rutulum Sucronem (ea prima [11] ruentis
Pugna loco [12] statuit Teucros) haud [13] multa moratus,
Excipit in latus, &, [14] quà fata celerrima, [15] crudum
Transadigit costas & [16] crates pectoris ensem.
Turnus equo dejectum Amycum, fratremque Diorem
Congressus [17] pedes, [18] hunc [19] venientem [20] cuspide longâ,
[21] Hunc [22] mucrone ferit; [23] curruque abscisa duorum
Suspendit capita, & [24] rorantia sanguine portat.
[25] Ille Talon Tanaïmque neci, fortemque Cethegum,
[26] Tris uno congressu, & [27] maestum mittit Onyten,
[28] Nomen Echionium, matrisque genus Peridiae.
[29] Hic fratres [30] Lyciâ missos & Apollinis agris,

1 Duci Trojano. 2 Impulsus: quia vidit se insidiis appeti. 3 In diversas partes agi. 4 A cursu instituto, cùm obviam traheretur. 5 Multùm. Nomen pro Adverbio. 6 Prospero successu belli. 7 Potestatem, id est, irae permittit saeviendi liberam potestatem: ut l. 1. *Et premere, & laxas sciret dare jussus habenas.* Sumpta Metaphora ab equis, qui currum trahentes, habenis vel retinentur, vel laxis effunduntur soluti ad cursum. 8 Funera aut vulnera. 9 Invicem, vicissim. Tmesis 10 Tibi. 11 Cum duce Æneâ persequentes hostem, palabundo fortasse agmine & effuso impetu, donec ventum est ad Sucronem, militem strenuum, is paulum remoratus est ruentium vim, statariamque fecit pugnam: quem tamen Æneas interfecit. 12 Stare fecit 13 Multùm. 14 Quà mors celerrimè accedit, *Quaque est via proxima letho*, Ovid. 18. Met. quia vulnerato corde, statim morimur. 15 Duro. 16 Juncturas. 17 Pedester. 18 Priorem Amycum. 19 Contra se. 20 Hastâ. 21 Diorem. 22 Gladio caesum. 23 A curru, ad currum 24 Ea destillantia. 25 Æneas. 26 Viros. 27 Severum. 28 Thebanum genere, & filium Peridiae *Echion* autem Cadmi comes fuit, in condendis Thebis. 29 Turnus mittit neci 30 Ex Lyciâ venientes auxilio Trojanis, ubi agri Apollini sacri.

Et juvenem exosum [1] nequidquam bella Menoeten
[2] Arcada: [3] piscosae [4] cui circùm flumina [5] Lernae
Ars fuerat, [6] pauperque domus; [7] nec nota potentum
Munera, [8] conductâque pater tellure serebat.
[9] Ac velut immissi diversis partibus [10] ignes
Arentem in silvam, & virgulta sonantia [11] lauro;
Aut ubi decursu rapido de montibus altis
Dant sonitum spumosi amnes, & in [12] aequora currunt,
[13] Quisque suum populatus iter: [14] non segniùs ambo
Aeneas Turnusque ruunt per proelia: [15] nunc, nunc
Fluctuat ira intus: [16] rumpuntur nescia vinci
[17] Pectora: nunc totis in vulnera viribus [18] itur.
[19] Murrhanum [20] hic, [21] atavos & avorum antiqua sonantem
Nomina, per regesque [22] actum genus omne Latinos,
Praecipitem scopulo, atque [23] ingentis turbine saxi
[24] Excutit, effunditque [25] solo. [26] Hunc [27] lora & juga subter
Provolvêre rotae: crebro [28] super ungula pulsu
[29] Incita [30] nec domini [30] memorum [31] proculcat equorum.
[32] Ille [33] ruenti [34] Hyllo, animisq; [35] inmane frementi
Occurrit, telumque [36] aurata ad tempora torquet:
Olli per galeam fixo stetit hasta cerebro,
Dextera nec tua te, Grajûm fortissime Creteu,
Eripuit Turno: [37] nec DI texêre Cupencum,
Aeneâ [38] veniente, [39] sui. [40] Dedit obvia [41] ferro

1 Namque in bello occisus est. 2 Ex Arcadia. 3 Piscium plenae 4 Menoeti 5 Paludis in agro Argivo seu Mycaeneo. 6 Tugurium, casa rustica. 7 Neque enim cliens frequentabat potentiorum limina. Al *Munera*, id est, obsequia, dona, id est, qui nihil à potentioribus acceperat. 8 Vectigali & stipendiarià, qualem regis Latini agrum Aurunci Rutulique ferebant. Æn 11. 9 Duabus comparationibus caedem utrimque editam velut ob oculos ponit 10 Sc. *ruunt*. 11 Frondibus aut foliis lauri. 12 Campos planos. 13 Uterque amnium currit devastans & secum trahens, quicquid in via sua offendit 14 Sed aeque impetuosè, ut illi ignes in sylvam aridam missi, & illi amnes in aequora decurrentes 15 Maximè nunc. 16 Saevitia. 17 Amborum. 18 Ab ambobus. 19 Regem Latinorum 20 Alter eorum Aeneas 21 Habentem nomen suorum majorum: quia omnes *Murrani* appellati erant. 22 Actum. 23 Saxo ingenti turbine impulso. *Ingenti fragmine montis*. lib 9. 24 E curru. 25 In terram. 26 Murranum excussum. 27 Equorum. 28 Insuper, aut super hunc. 29 Incitata. 30 Oblitorum. 31 Eum. 32 Turnus. 33 Praecipitanter currenti. 34 Trojano. 35 Immaniter 36 Tecta galea inaurata lib 8. *geminas cui tempora flammas Laeta vomunt*. 37 Neque Dii, quorum sacerdos erat, potuerunt servare Cupencum. *Cupencus* autem lingua Sabina *sacerdotem* significat. 38 Impetum in eum faciente 39 Faventes 40 Cupencus. 41 Mucroni ferreo.

Pe-

Pectora: nec [1] misero clipei mora profuit aerei.
Te quoque Laurentes viderunt, Aeole, campi
Oppetere, & latè terram consternere tergo.
[2] Occidis, [3] Argivae quem non potuêre [3] phalanges
Sternere, nec Priami regnorum [4] eversor Achilles.
[5] Hîc tibi mortis erant metae, [6] domus alta sub Idâ;
[7] Lyrnessi domus alta, [8] solo Laurente sepulcrum.
Totae [9] adeò conversae acies, omnesque Latini,
Omnes Dardanidae: Mnestheus, acerque Serestus,
Et [10] Messapus equûm domitor, & fortis [11] Asylas,
Tuscorumque phalanx, Euandrique Arcades [12] alae:
Pro se [13] quisque viri [14] summâ nituntur [15] opum vi.
Nec mora, nec [16] requies: [17] vasto certamine [18] tendunt.
[19] Hîc [20] mentem Aeneae Genetrix [21] pulcherrima misit,
Iret ut ad muros, [22] urbique adverteret agmen
Ociùs, & [23] subitâ turbaret clade Latinos.
[24] Ille, ut [25] vestigans diversa per agmina Turnum,
Hùc atque hùc [26] acies circumtulit; aspicit urbem
Inmunem tanti belli, atque [27] impunè quietam.
Continuò pugnae [28] accendit majoris imago:
Mnesthea, Sergestumque [29] vocat, fortemque Serestum
[30] Ductores, [31] tumulumque capit: [32] quò cetera Teucrûm
Concurrit legio: nec scuta aut spicula [33] densi
Deponunt. Celso medius [34] stans [35] aggere fatur:
Ne qua meis esto dictis mora. Juppiter [36] hâc stat.
Neu quis ob inceptum subitum mihi segnior ito.

1 Cupenco. 2 Tu Æole in mortem cadis. 3 Instructæ acies Græcorum. 4 Sublato Hectore, per quem stetit Troja. 5 Metæ, quas mors vitæ adfert, erant tibi constitutæ in campis Laurentibus. 6 Clara progenies erat tibi. 7 Opp. ad radices Idæ, patria Briseidos. Plin. 5. l. 30. c. est & insula Sigæo opposita. 8 In campo Latino sepulchrum est tibi. 9 Omnino coactæ sunt in prælium, ita ut contrà se mutuò starent omnes. 10 Qui Italus erat. 11 Qui etiam Italus erat. 12 Velites, quos cum Pallante miserat Euander Arcas. 13 Nititur. 14 *Romani scalis summa nituntur opum vi*, ex Ennii lib. 6. citante Macrob. Sat. l. 6. c. 1. 15 Facultatum suarum. 16 Fuit. 17 Omnia vastante. 18 Contendunt. 19 In hoc rerum statu. 20 Consilium & animum. Sic l. 1. *Quà facere id possis, nostram nunc accipe mentem.* 21 Venus. 22 Ad urbem appelleret. 23 Ex improviso orta. 24 Æneas, 25 Inquirens. 26 Oculorum acumen, id est, oculos. 27 Sinè pœnâ, id est, quæ debuit pœnas luere propter fœdus abruptum. 28 Inflammat ipsum. 29 Ad se 30 Duces exercitus. 31 Colliculum, aut locum altiorem. 32 Ad quem. 33 Quamvis stipati. 34 Æneas. 35 In colliculo. 36 Hac parte nostrâ, id est, favet nobis; quia Rutuli fœdus ruperunt. Ex Ennio sumptum citat Macrob. Sat. l. 6. c. 1. *Non semper vestra avertit, nunc Juppiter hac stat.*

Ur-

Urbem hodie [1] caussam belli, regna ipsa Latini,
Ni frenum accipere, & [2] victi parère [3] fatentur,
[4] Eruam, & [5] aequa solo fumantia culmina ponam.
[6] Scilicet exspectem, libeat [7] dum proelia Turno
Nostra pati; rursusque velit concurrere [8] victus?
[9] Hoc caput, ô cives, haec belli [10] summa nefandi.
Ferte faces properè, [11] foedusque reposcite flammis.
[12] Dixerat: atque animis pariter certantibus omnes
[13] Dant cuneum; densâque ad muros [14] mole feruntur.
[15] Scalae inproviso, subitusque [16] apparuit ignis.
Discurrunt [17] alii ad portas, [18] primosque trucidant:
Ferrum alii [19] torquent, & [20] obumbrant aethera telis.
Ipse inter primos dextram sub moenia [21] tendit
Aeneas, magnâque incusat voce Latinum;
Testaturque Deos iterum se ad proelia [22] cogi:
[23] Bis jam [24] Italos hostis, haec [25] altera foedera [26] rumpi.
Exoritur trepidos inter discordia civis:
Urbem alii [27] reserare jubent, & [28] pandere portas
Dardanidis; ipsumque [29] trahunt in moenia regem.
Arma ferunt alii, & pergunt defendere muros.
Inclusas ut cùm [30] latebroso in pumice [31] pastor
[32] Vestigavit apes, fumoque [33] inplevit amaro;
Illae intùs [34] trepidae rerum per [35] cerea castra
Discurrunt, magnisque [36] acuunt stridoribus iras.
Volvitur [37] ater odor [38] tectis: tùm [39] murmure [40] caeco

1 Quia illic erat Lavinia, Latini filia. 2 Sicut equus, fræno constrictus, paret. 3 Cives 4 Evertam. 5 Ponam domorum summitates aut fumaria æqualia & æque plana ut solum est. 6 Quasi vero exspectare debeam. Ab iniquo. 7 Donec. 8 Cujus jam partes bis victæ. 9 Hæc urbis est præcipua causa. 10 Præcipua ratio 11 Renovate fœdus urbis incendio. 12 Æneas. 13 Componunt se in cunei formam ad invadendos muros. 14 Multitudine. 15 Apparent. 16 Urbanis. 17 Teucrorum. 18 Quos primos obvios habent. 19 In eos, qui fortè in muris erant 20 Obscurant quasi umbrâ. Hyperbole. 21 Extendit. 22 Non sponte, sed propter læsa numina. 23 Violato bis fœdere; semel in adventu, & nunc per Juturnam. 24 Esse aut effectos. 25 Secunda. Primum fœdus initum, per Ilioneum legatum l. 7. alterum per me ipsum de singulari certamine, hoc ipso lib. utrumque violatum à Latinis. 26 Violari, dissolvi. 27 Aperire. 28 Aperire. 29 Trahere volunt Latinum, ut sit spectator suæ cladis: *vel*, trahunt ipsum Æneam, ut rex sit. 30 Cavo, latebris pleno. 31 Mellarius. 32 Inquisivit & invenit. 33 Cavernas. 34 Sollicitæ, quid rebus suis agant 35 Favos suos cereos. *certa regna* Georg lib 4. 36 Provocant. 37 Teter & rei fumosæ. Respexit ad colorem fumi: nam in odore color non est. 38 Per tecta. 39 Apum. 40 Occulto.

Intùs saxa sonant: vacuas it fumus ad auras.
[1] Accidit haec fessis etiam [2] fortuna Latinis,
Quae totam luctu [3] concussit funditùs urbem.
Regina ut [4] tectis venientem prospicit hostem,
[5] Incessi muros, ignis ad tecta volare;
Nusquam acies [6] contrà Rutulas, nulla agmina Turni:
Infelix pugnae [7] juvenem in certamine credit
Exstinctum; &, subito mentem turbata dolore,
Se caussam clamat, crimenque, caputque malorum:
Multaque per [8] maestum demens effata furorem,
Purpureos [9] moritura manu [10] discindit amictus,
Et [11] nodum [12] informis leti trabe nectit ab altâ.
Quam [13] cladem miserae postquam [14] accepêre Latinae,
Filia prima manu flavos Lavinia crinis,
Et roseas laniata genas; tùm cetera [15] circùm
[16] Turba furit: resonant latae plangoribus aedes.
[17] Hinc totam [18] infelix volgatur fama per urbem:
[19] Demittunt mentis: it [20] scissâ veste Latinus,
Conjugis [21] attonitus [22] fatis, urbisque [23] ruinâ,
[24] Canitiem inmundo perfusam pulvere [25] turpans:
[[26] Multaque se incusat, [27] qui non acceperit [28] antè
Dardanium Aenean, [29] generumque adsciverit ultrò.]
Intereà [30] extremo bellator [30] in aequore Turnus
[31] Palantis sequitur paucos, jam segnior, atque

1 Docet, quomodo Amata, cùm videret urbem in periculo, laqueo vitam finiverit, &c. 2 Adversa, propter suspendium reginæ Amatæ. 3 Turbavit. 4 Ad tecta 5 Refertur ad *scalas* supra Al. *inscendi*, id est, invadi. 6 Esse, apparère, aut stare ex adverso. 7 Turnum. 8 Ex mœstitiâ ortum. 9 Quia certa erat mori. 10 Ex more lugentium & furiatorum. *Tum pius Æneas humeris* abscinde[re] *veštem.* Æn. 5. *it* scissâ *veste La*[tin]*us*: infrà. *Et* scissâ *gaudens vadit Discordia pallâ* sub exitu lib 8. 11 Laqueum in nodum contractum. 12 Inhonesti: quia, qui laqueo sibi vitam ademerant, insepulti abjiciebantur propter fœditatem mortis. 13 Calamitatem. 14 Intellexerunt, sc. laniatæ genas furore se[q]untur. 15 Cadaver Amatæ.

16 Multitudo Latinorum. 17 Ex his ædibus, id est, ex regia. 18 Infelicia nuncians. 19 Omnes demittunt animos, id est, desperant, despondent animum. 20 Dilacerata. 21 Quasi tonitru percussus. 22 Morte. 23 Quam imminere videbat 24 Quod in dolore & luctu factitatum. Mezentius lib 10. *canitiem immundo deformat pulvere.* Pathos ab habitu & senecta. Macrob. Sat. lib. 4. c. 3. 25 Fœdans. 26 Multum. 27 Utpote qui, quòd. 28 Priusquam cogeretur, aut ea mala provenissent. 29 In generum, vel ut sit sibi gener. advocaverit. 30 In acie extrema, non inter primos; idque dolo Juturnæ, animi sui languore, & equis fatigatis. 31 Oberrantes hostes sine ductore.

Jam

Jam minùs, atque minùs [1] ſucceſſu laetus [2] equorum.
Attulit huic [3] illi [4] caecis terroribus aura
Commixtum clamorem, [5] arrectasque [6] inpulit auris
Confuſae ſonus urbis, & [7] illaetabile murmur.
Hei mihi! quid tanto turbantur moenia luctu?
Quisve ruit tantus [8] diverſâ clamor ab urbe?
Sic ait, [9] adductisque amens ſubſiſtit habenis.
Atque [10] huic, in faciem [11] ſoror ut converſa Metiſci
Aurigae, currumque, & equos, & [12] lora regebat,
Talibus occurrit dictis: [13] Hâc, Turne, ſequamur
Trojugenas, quà prima viam victoria [14] pandit:
Sunt alii, qui tecta manu defendere poſſint.
[15] Ingruit Aeneas Italis, & proelia miſcet:
Et nos [16] ſaeva manu mittamus funera [17] Teucris:
Nec [18] numero [19] inferior, pugnae nec honore [20] recedes.
[21] Turnus ad haec:
O ſoror, & dudùm agnovi, [22] cùm prima per artem
Foedera turbaſti, teque haec in bella dediſti:
[23] Et nunc [24] nequidquam fallis [25] dea. Sed quis [26] Olympo
Demiſſam tantos voluit te [27] ferre labores?
An fratris miſeri letum ut crudele videres?
Nam quid ago? aut quae jam [28] ſpondet Fortuna ſalutem?
Vidi oculos ante ipſe meos [29] me voce vocantem
Murrhanum, quo non [30] ſuperat mihi carior alter,

1 Invalido. 2 Quia videbat equos quoque ſegnes effectos, animoſque demiſiſſe. 3 Turno. 4 Clamoribus incertis, undè procederent. 5 Quas impulſas erigebat, ut melius audiret. Metaphora ſumpta ab iis animantibus, quæ ut à longè audiant, aures ſurrigunt, quæ etiam timidiora ſunt. Æn. 1. *arrectiſque auribus adſtant.* 6 Perculit illi. 7 Nullo modo lætificans. 8 A diverſa parte urbis. 9 Animo conſternatus & conſilii inops ad ſe traxit habenas & ſubſtitit. 10 Turno. 11 Juturna. 12 Equorum. 13 Perſequamur Trojanos per hanc viam. 14 Aperit & monſtrat. 15 Irruit in Italos. 16 Magna & crudelia. 17 In Teucros. 18 Cæſorum à te hoſtium. 19 Æneâ, id eſt, tot & cum tanto honore occides. 20 Diſcedes ſic faciendo. 21 Reſpondit. 22 Cum tu primum Camerti aſſimilata, nec minùs uſa Tolumnii operâ, præcipuum fœdus turbaſti per aſtutiam tuam. 23 Aſſumptâ Metiſci, aurigæ mei, perſonâ & munere. 24 In nullo. 25 Quamvis Dea. 26 Cœlo. 27 Perferre. 28 Promittit. 29 Κατὰ τὸ σιωπώμενον: nulla enim mentio ſuprà facta Turni, à Murrano in auxilium vocati; vel omen mortis eſt, ſibi audire viſi vocem Murrani vocantis, ut 4. lib. *Hinc exaudiri gemitus, & verba vocantis Viſa viri.* 30 Supereſt, ſuperſtes eſt, vivit.

[1] Oppetere [2] ingentem, atque ingenti volnere victum.
Occidit infelix, [3] ne nostrum dedecus Ufens
Aspiceret. Teucri potiuntur corpore & [4] armis.
[5] Exscindine domos (id [6] rebus defuit unum)
Perpetiar? [7] dextrâ nec [8] Drancis dicta [9] refellam?
Terga dabo? & Turnum fugientem haec terra videbit?
[10] Usque adeone mori miserum est? [11] vos ô mihi Manes
Este boni: quoniam Superis [12] aversa voluntas.
Sancta ad vos anima, atque istius [13] inscia [14] culpae
Descendam, [15] magnorum haud umquam indignus [16] avorum.

Vix ea fatus erat; medios volat, ecce, per hostis
Vectus equo spumante Saces, adversa sagitta
Saucius ora, ruitque [17] inplorans nomine Turnum:
Turne, [18] in te [19] suprema salus: miserere tuorum.
[20] Fulminat Aeneas armis, summasque minatur
Dejecturum arcis Italûm, [21] excidioque daturum:
Jamque faces ad tecta volant. [22] In te ora Latini,
In te oculos referunt: [23] mussat rex ipse Latinus,
Quos generos vocet, aut quae sese ad foedera [24] flectat.
Praetereà [25] Regina, tui fidissima, [26] dextrâ
Occidit ipsa suâ, [27] lucemque exterrita fugit.
Soli [28] pro portis Messapus & acer Atinas
Sustentant aciem. Circum hos utrimque phalanges

1 Mori. 2 Sic Lucret. 1. lib. *Et graviter magni magno cecidere ibi casu.* 3 Ne nos victos videret. 4 Ejus. 5 Urbem capi & dirui 6 Nostris miseriis, quò minùs periissent funditùs. 7 Viriliter agendo. 8 Hostis mei capitalis, qui dixerat, *dùm Troja tentat Castra, fugae fidens.* 9 Refutabo. 10 In tantum, ut malim inhonestè fugere, quam fortiter mori? Q. d. Non est miserum mori. 11 Vos inferi Manes estote mihi morituro propitii & faventes: neque enim mei ulterior cura a Diis superis. 12 A me. 13 Nescia & insons. 14 Fugae, quae grave viro forti crimen. 15 Et ipse claris majoribus ortus. Constructio Graeca. 16 Sc. generis. 17 Imploratu vocans. 18 Amata suprà, *decus imperiumque Latini Te penes: in te omnis domus inclinata recumbit.* 19 Ultima. 20 In morem fulminis prosternit ac saevit. *Horrendumque intonat armis:* infrà. 21 Ad excidium 22 *Latini Te signant oculis, tua nunc promissa reposcunt:* supra ad congressum singularem. 23 Intra se murmurat, dubius utrum admittat generum: *Flent maesti, mussantque patres.* Æn. 11. 24 Inclinet. 25 Amata. 26 Manu: quia se suspendit. Pathos à modo: de quo Macrob. Sat. l. 4. c. 4. 27 Vitalem, malens mori, quàm hostem tàm terribilem videre. 28 Ante portas pro defensione earum.

Stant

Stant densae, [1] strictisque [2] seges mucronibus horret
[3] Ferrea, tu currum [3] deserto in gramine [4] versas.
Obstupuit [5] variâ confusus imagine rerum
Turnus, & obtutu tacito stetit. [6] Aestuat ingens
Uno in corde pudor, mixtoque insania luctu,
Et Furiis agitatus amor, & [7] conscia virtus.
[8] Ut primùm discussae umbrae, & lux reddita menti,
Ardentis oculorum orbis ad moenia torsit
Turbidus, [9] èque rotis magnam respexit ad urbem.
Ecce autem, flammis inter [10] tabulata volutus
Ad caelum [11] undabat vortex, turrimque [12] tenebat.
[13] Turrim, compactis trabibus quam eduxerat [14] ipse,
Subdideratque [15] rotas, [16] pontisque instraverat altos.
Jam jam fata, soror, [17] superant; absiste morari:
Quò Deus, & quò dura vocat Fortuna, sequamur.
[18] Stat conferre manum [19] Aeneae, stat, quidquid acerbi est,
Morte pati: nec me [20] indecorem, germana, videbis
Ampliùs. Hunc, oro, sine me furere [21] antè [22] furorem.
Dixit, & è curru saltum dedit ociùs [23] arvis:
Perque hostis, per tela ruit: maestamque sororem
Deserit, ac rapido cursu media [24] agmina rumpit.
Ac veluti montis saxum, de vertice praeceps
Cùm ruit avolsum, vento, seu turbidus imber
[25] Proluit, aut annis [26] solvit sublabsa vetustas,
[27] Fertur in [28] abruptum magno [29] mons inprobus [30] actu,

1 *Densisque virûm seges horruit hastis.* 2. Georg. 2 Pubes armata. 3 Ab hostibus. *Extremo bellator in aequore Turnus.* 4 Agitas. 5 Tot simul rerum nuncio, quorum imago varia animum ipsius distraxit, ac certo, & ipse vario confusus est affectu stupore, pudore, insaniâ, luctu, amore, sui fiduciâ 6 Effervet 7 Cujus ipse conscius erat. 8 Quamprimum verò turbidam hanc affectuum caliginem dispulerat ratio & mora, sibique lux rationis reddita est. 9 Et è curru. Pars pro toto 10 Turris. 11 Ingens cumulus flammarum & fumi undatim ascendebat. 12 Occupabat. 13 Turrim ambulatoriam. 14 Turnus 15 Ad motum, ut hùc illuc trahi posset 16 Altas scalas, quibus in ipsam ascenderetur. 17 Vincunt me. 18 Certum mihi est, decrevi. 19 Cum Æneâ. 20 Expertem decoris & honoris. 21 Priusquam moriar 22 Ardentem hunc impetum, qui me incitat cum Æneâ confligere. *Aut pugnam, aut aliquid jamdudum invadere magnum Mens agitat mihi*, Nisus 9 Æn. 23 In arva. 24 Hostium. 25 Ipsum saxum. 26 Saxum. 27 Saxum. 28 Praecipitium prius excisum 29 Existens instar montis improbi: quia nulli parcit. 30 Agmine, impetu.

Exſultatque ſolo; ſilvas, armenta, viroſque
Involvens ſecum. Disjecta per agmina Turnus
Sic urbis ruit ad muros; ubi plurima fuſo
Sanguine terra madet, ſtriduntque [1] haſtilibus aurae:
[2] Significatque manu, & [3] magno ſimul incipit ore:
Parcite jam; Rutuli; & vos tela [4] inhibete, Latini:
Quaecumque eſt Fortuna, mea eſt: me [5] verius [6] unum
Pro vobis [7] foedus luere, & [8] decernere ferro.
Diſceſſêre omnes [9] medii, [10] ſpatiumque dedêre.
[11] At [12] pater Aeneas, audito nomine Turni,
Deſerit & muros, & ſummas deſerit [13] arcis;
[14] Praecipitatque [15] moras omnis: [16] opera omnia rumpit:
Laetitiâ exſultans, [17] horrendumque intonat [18] armis:
Quantus [19] Athos, aut quantus [20] Eryx, aut ipſe coruſcis
Cùm fremit ilicibus quantus, gaudetque [21] nivali
Vertice ſe attollens [22] pater [23] Apenninus ad auras.
Jam verò & Rutuli certatim, & Troës, & omnes
[24] Convertêre oculos Itali; [25] quique alta tenebant
Moenia, [26] quique [27] imos pulſabant ariete muros:
[28] Armaque depoſuêre humeris. Stupet ipſe [29] Latinus,
Ingentis, [30] genitos diverſis partibus orbis,
Inter ſe coïſſe viros, & [31] cernere ferro.
Atque [32] illi, ut [33] vacuo patuerunt [34] aequore campi,
[35] Procurſu rapido, conjectis eminùs haſtis,

1 Miſſis. 2 Indicium ſiſtendi. 3 Magniloquo ore, magnâ voce. 4 Continere thecis ſuis. 5 Juſtiùs, æquiùs eſt 6 Solum. 7 Fœderis violati pœnas perſolvere ac purgare. 8 Pugnare pro vobis armis cum Ænea. 9 Qui prius erant in medio. 10 Turno ſc. ut cum Ænea dimicet. 11 Refert congreſſum Turni & Æneæ, in quo Turnus, gladio effracto, in fugam verſus eſt, ſed non effugit penitùs. 12 Vir paternâ veneratione dignus. 13 Quas expugnabat. 14 Celeritate ſuperat. 15 Inſtitutæ oppugnationis. 16 Interrumpit prætermittitque omnes conatus inceptos. 17 Horribiliter. 18 Armatus atque in ipſis armis. 19 Macedoniæ mons. 20 Siciliæ mons, ab *Eryce*, in eo ſepulto, nomen ſortitus. 21 Nivibus tecto. 22 Princeps montium eſt. 23 Italiæ mons, id eſt, tantùm eminebat Æneas inter cæteros bellatores, quantùm montes in ſuis locis inter vicinos colles. 24 In ſuum quique ducem. 25 Sc. Latini. 26 Sc. Trojani & Etruſci. 27 Conabantur evertere à fundamentis muros machinâ bellicâ in morem arietis fronte ferienti. 28 Quippe qui jus & officium bellandi ad duces ſuos referrent. 29 Rex, & cujus maximè intererat. 30 Æneam Aſiâ oriundum, Turnum Europâ. 31 Decernere armis. 32 Turnus & Æneas. 33 Hominibus. 34 Æquo ſpatio. 35 Curſu longè incepto, feſtino.

[1] Invadunt Martem clipeis atque [2] aere sonoro.
Dat [3] gemitum tellus: tùm crebros ensibus ictus
Congeminant. [4] Fors & virtus miscentur in unum.
Ac velut, ingenti [5] Silâ, [6] summove [7] Taburno
Cùm duo [8] conversis inimica in proelia tauri
Frontibus incurrunt, pavidi cessêre [9] magistri:
Stat pecus omne [10] metu mutum, [11] mussantque juvencae,
[12] Quis nemori imperitet, quem tota armenta sequantur:
[13] Illi inter sese multa vi vulnera [14] miscent,
Cornuaque obnixi infigunt, & sanguine largo
Colla armosque lavant: [15] gemitu nemus omne [16] remugit.
Haud aliter Tros Aeneas & [17] Daunius heros
Concurrunt clipeis. Ingens fragor aethera complet.
[18] Juppiter ipse duas [19] aequato examine lances
Sustinet, & fata [20] inponit diversa [21] duorum;
[22] Quem damnet labor, & [23] quo vergat pondere letum.
[24] Emicat hic, [25] inpunè putans, & corpore toto
Altè sublatum consurgit Turnus in ensem,
Et [26] ferit. [27] Exclamant Troës trepidique Latini,
[28] Arrectaeque amborum acies. At [29] perfidus ensis
Frangitur, in medioque [30] ardentem deserit ictu:

1 Incipiunt & ineunt pugnam. 2 Sonoritate cæterorum armorum. 3 Ex sonitu armorum & procursu pedum 4 Id est, quidquid fortuna aut virtus poterat, impertitum est pugnæ. 5 Monte Lucaniæ. 6 Altissimo, aut in altissima ejus parte, ubi planitiem habet. 7 Monte Campaniæ; hodie *Tabor*. 8 Contra se invicem versis 9 Bubulci, pastores. 10 Tacitum & stupefactum præ horrore tanti certaminis. 11 Tacitè & intra se mugiunt. 12 Uter illorum. 13 Tauri concertantes. 14 Mixtim inferunt. 15 Ipsorum. 16 Resonat. 17 Dauni filius Turnus. 18 Fatorum conditor. 19 Hasta seu lingua, quâ de pondere discernitur, in æquali distantiâ constituta, id est, diu facit ambiguum, uter victurus sit. 20 Trutinæ æquali 21 Amborum: quia alter victurus, alter vincendus erat. 22 Utrum eorum studium & periculum bellandi damnet ad mortem, id est, à quo frustrà labor suscipiatur. Al. quem labor morti destinet. Al. liberet, parta victoria: ut. *damnabis tu quoque votis*. 23 Qua vi mors ad exitum tendat, & premat laborantem. 24 Eminenter agit sese. 25 Sinè periculo & pœna posse ferire. 26 Percutit Æneam. 27 Ut sibi caveat deinceps Æneas. 28 Attentiores factæ sunt, cùm ambæ sperarent & timerent. 29 Fidem domino violans. 30 Ardentem percutientem.

Ni fuga [1] subsidio subeat. Fugit [2] ocior Euro,
[3] Ut capulum ignotum dextramque aspexit [4] inermem,
Fama est, [5] praecipitem, cùm prima in proelia junctos
Conscendebat equos, [6] patrio mucrone relicto,
[7] Dùm trepidat, ferrum aurigae rapuisse Metisci:
[8] Idque diu, dùm terga dabant [9] palantia Teucri,
[10] Suffecit. Postquam arma [11] Dei ad Volcania ventum,
[12] Mortalis mucro, glacies ceu [13] futilis, ictu
Dissiluit: fulvâ resplendent [14] fragmina arenâ.
[15] Ergo amens [16] diversâ fugâ petit [16] aequora Turnus:
Et nùnc hùc, indè huc incertos [17] implicat orbis.
Undique enim [18] densâ Teucri [19] inclusère [18] coronâ:
Atque hinc vasta palus, hinc ardua moenia cingunt.
Nec minùs Aeneas, quamquam tardata [20] sagittâ
Interdùm genua impediunt, [21] cursumque recusant,
[22] Insequitur, [23] trepidique pedem pede [24] fervidus urguet,
[25] Inclusum veluti si quando flumine nactus
Cervum, aut [26] puniceae septum * formidine [26] pennae,
[27] Venator cursu canis & latratibus instat:
[28] Ille autem, insidiis & [29] ripâ territus altâ,
Mille fugit, refugitque vias: at [30] vividus Umber
Haeret hians, [31] jam jamque tenet, similisque tenenti
Increpuit [32] malis, [33] morsuque elusus [34] inani est.

1 Ad subsidium. 2 Celerior. Hyperbole. 3 Ut gladium ex manubrio non suum esse agnovit. 4 Sinè gladio, cùm effractus esset solusque capulus remansisset. 5 Festinum. Supra disrupto foedere festinus *poscit equos atque arma simul.* 6 Paterno gladio, *quem Dauno ignipotens Deus ipse parenti fecerat, & Stygiâ candentem tinxerat undâ*, suprà: nam Dauni fuerat gladius. 7 Dùm properat. 8 Ferram. 9 Oberrantia in variam fugam. 10 Satis fuit, ac valuit invadendis Teucris fugientibus. 11 A Deo Vulcano fabricata. Al. *Dei*, id est, Æneæ. 12 Mortali manu factus, fragilis. 13 Fragilis & quæ citò rumpitur. 14 Ensis & gladii. 15 Quia dextram inermem habebat. 16 Diversa loca campi plani. 17 Implicando facit gyros. 18 Corona circumcingente, densè stante: Idcòque non potuit evadere, neque excurrere. 19 Eum. 20 Vulnere ex sagitta suscepto. 21 Cursumque vix sufficiunt, inepta sunt ad currendum. 22 Turnum. 23 Turni trepidanter aufugientis. 24 Ferventer instans. 25 Canibus aut retibus. 26 Aquilarum insectantium, quibus pennæ punicei sunt coloris. * Linea plumis variis iisdemque usitatis intertexta suspenditur ad terrendas feras, quò in verris plagas obitantes impellat. 27 Venaticus canis. 28 Cervus, sic circumdatus. 29 Quam se superare non posse veretur, quin à canibus deprehendatur. 30 Canis Thuscus agilis persequitur inhians. 31 Et proximus est ut teneat. 32 Maxillis crepitum dedit, quibus mordere sperabat jam elapsum. 33 *Alter in ambiguo est, an sit comprensus, & ipsis Morsibus eripitur, tangentiaque ora relinquit.* Ovid. 1 Met. 34 Nihil inter dentes offendenti.

Tùm

[1] Tùm verò exoritur clamor, ripaeque lacusque
[2] Respondant circà, & [3] caelum tonat omne tumultu,
[4] Ille simul fugiens, Rutulos simul [5] increpat omnis.
Nomine [6] quemque vocans, [7] notumque efflagitat ensem.
Aeneas mortem contrà, praesensque minatur
Exitium, si quisquam [8] adeat: terretque trementis,
Excisurum urbem minitans, & saucius [9] instat.
[10] Quinque orbis explent cursu, totidemque [11] retexunt
Hùc illuc. Neque enim levia aut ludicra [12] petuntur
Praemia: sed Turni de vitâ & sanguine certant.
Fortè [13] sacer [14] Fauno foliis [15] oleaster amaris
Hic steterat, nautis [16] olim [17] venerabile lignum:
[18] Servati ex undis ubi figere dona solebant
Laurenti Divo, & [19] votas suspendere vestis.
Sed [20] stirpem Teucri [21] nullo discrimine [22] sacrum
Sustulerant, [23] puro ut possent concurrere campo.
[24] Hic [25] hasta Aeneae stabat: hùc inpetus illam
Detulerat fixam, & [26] lentâ in radice tenebat.
[27] Incubuit, voluitque manu convellere [28] ferrum
[29] Dardanides: [30] teloque sequi, quem prendere cursu
Non poterat. Tùm verò amens formidine Turnus,
Faune, precor, [31] miserere, inquit: tuque optima [32] ferrum
Terra tene; colui vestros si semper honores;
Quos contrà [33] Aeneadae bello fecère [34] profanos.
[35] Dixit, opemque Dei [36] non cassa in vota vocavit.

1 Cum Turnum Æneas tenere videretur. 2 Frequenter respondent & sonitum referunt per circuitum. 3 Totus aër. 4 Turnus 5 Objurgat, ob inertiam & imprudentiam, quia gladium non adferrent etiam non admoniti. 6 In quo spem habebat. 7 Paternum. 8 Accedat Turnum. 9 Instanter persequitur Turnum. 10 Illi (alter fugiendo, alter persequendo) percurrunt quinque gyros 11 Replicant currentes huc illuc. 12 Affectantur. 13 Consecratus. 14 Deo sylvestri. 15 Olea sylvestris. 16 Priusquam. Trojani sustulerant. 17 Veneratione & religione cultum à nautis. 18 Ad quam nautæ, qui fractâ navi incolumes in littus ejecti fuerant, solebant suspendere dona votiva Fauno. Sic l. 1. Servatum ex undis *Strophadum me littora primum Accipiunt.* 19 Voto promissas, quibus servati erant 20 Radicem arboris. 21 Sinè discretione & intuitu religionis, nescientes arborem sacram esse. 22 Fauno. 23 Plano, & sinè arborum asperitate 24 Ad hujus arboris radicem. 25 Conjecta in Turnum fugientem. 26 Tenaci. 27 Innixus est. 28 Hastæ 29 Hasta jacta consequi, ferire Turnum. 30 Dardani nepos Æneas. 31 Mei. 32 Hastæ. 33 Socii adhærentes Æneæ. 34 Procul à fano, id est, templo, id est, reprobandos & Diis indignos. *Profanum* quid sit explicat Macrob. 3 Sat. c. 3. 35 Turnum. 36 Quæ non carent, efficacia ratificanda.

Namque diu luctans, lentoque in stirpe moratus,
Viribus haud ullis valuit [1] discludere morsus
Roboris Aeneas. Dùm nititur acer, & instat,
Rursus in aurigae faciem mutata Metisci
Procurrit, fratrique ensem [2] dea Daunia reddit.
Quod Venus audaci [3] nymphae indignata licere,
Accessit, telumque [4] altâ ab radice revellit.
[5] Olli sublimes, armis, animisque [6] refecti,
[7] Hic gladio fidens, [8] hic acer & arduus hastâ,
Adsistunt contra certamina Martis [9] anheli.
Junonem intereà Rex [10] omnipotentis Olympi
Adloquitur, fulvâ [11] pugnas de [12] nube tuentem:
Quae jam finis erit, conjunx? quid denique restat?
[13] Indigetem Aenean scis ipsa, & scire fateris,
Deberi caelo, fatisque ad sidera tolli.
[14] Quid struis? aut quâ spe gelidis in nubibus haeres?
[15] Mortalin' decuit violari vulnere divum?
Aut ensem (quid enim sinè te Juturna valeret?)
Ereptum reddi Turno, & [16] vim crescere victis?
Desine jam tandem, precibusque [17] inflectere nostris:
[18] Nec te tantus edat tacitam dolor: & mihi curae
Saepe tuo dulci tristes ex ore recursent.
Ventum [19] ad supremum est. Terris agitare, vel undis
Trojanos [20] potuisti: [21] infandum accendere bellum,
Deformare domum, & [22] luctu miscere [23] hymenaeos.
Ulteriùs [24] tentare veto. Sic Juppiter orsus,
Sic dea [25] submisso contrà Saturnia vultu:
Ista quidem quia nota mihi tua, [26] magne, voluntas,

1 Aperire, id est, non potuit recipere hastam, quam mordicùs arbor oleaster tenebat. 2 Juturna, Dauni regis filia 3 Juturnae. 4 Profunda. 5 Illi, Turnus & Æneas. Antithesis 6 Instaurati; antea enim armorum inopiâ animi utriusque torpebant. 7 Turnus. 8 Æneas elatus & superbus. 9 Anhelantes 10 Cœli, in quo est omnipotens. 11 Turni & Æneæ. 12 Propriè, ut quæ Dea sit regionis imæ aëris. 13 Inter Deos agentem & nullius egentem futurum esse in cœlo post victoriam. Nam *Dii Indigetes* sunt, qui ex mortalibus indigenis in Deorum numerum relati sunt 14 Quid conaris contra fata? 15 Æquum ne fuerat Æneam Divum futurum, vulnerari ut mortalem? *vel* vulnere, mortali manu inflicto, sc. ab aliquo à Juturnà submisso; suprà, *Incertum quà pulsa manu.* 16 Vires 17 Permitte te flecti. 18 Si quid animum tuum edat, noli te cruciare, sed amanter potius ad me defer querelas tuas. 19 Ad finem fatorum. 20 Sc. *hactenus.* 21 Detestabile inter generum & socerum. 22 Matris Amatæ a se suspensæ, & aliorum interfectorum. Quod minata fuerat Juno 7. l. *Bellona manet te pronuba.* 23 Nuptias virginis. 24 Conari. 25 Humili; quia *Omnibus nobis, ut res dant sese, ita magni atque humiles sumus.* Ter. Hecyr. Act. 3. Sc. 5. 26 Al. *magna voluntas.*

Jup-

Juppiter, & Turnum, & [1] terras invita reliqui.
Nec tu me aëriâ solam nunc sede videres
[2] Digna indigna pati; sed [3] flammis cincta sub ipsam
Starem aciem, traheremque [4] inimica in proelia Teucros.
Juturnam misero, fateor, succurrere [5] fratri
Suasi, & pro [6] vitâ [7] majora audere [8] probavi;
Non ut tela [9] tamen, non ut contenderet arcum:
Adjuro [10] Stygii caput inplacabile fontis:
[11] Una superstitio superis quae [12] reddita [13] Divis.
Et nunc cedo equidem, pugnasque exosa relinquo.
Illud te, nulla fati quod lege tenetur,
Pro Latio obtestor, pro majestate [14] tuorum:
Cùm jam connubiis pacem felicibus (esto)
Component, cùm jam leges & [15] foedera jungent;
[16] Ne vetus [17] indigenas nomen mutare Latinos,
Neu Troas fieri jubeas, Teucrosque vocari;
Aut [18] vocem mutare [19] viros, aut [20] vertere vestis.
Sit Latium: sint Albani per saecula reges:
Sit [21] Romana potens [22] Itala virtute propago:
Occidit, occideritque sinas [23] cum nomine Troja.
Olli subridens hominum rerumque [24] Repertor:
[25] Et germana Jovis, Saturnique [26] altera proles,
[27] Irarum tantos volvis sub pectore fluctus?
Verùm age, & inceptum frustrâ [28] submitte furorem.
Do, quod vis; & me victusque volensque remitto.
Sermonem [29] Ausonii patrium, moresque tenebunt.

1 Negotia terrena. 2 Quælibet: ut *fabla, infecta, dicenda, tacenda, locutus.* 3 Ut Æn. 2. *Ferro accincta.* 4 Hostilia ipsis, id est, in quibus perirent. 5 Turno. 6 Fratris servanda. 7 Quam alioqui liceret. 8 Approbavi. 9 Tamen non suasi, ut emitteret, id est, emittere faceret sagittam. Hinc intelligi potest, auctorem vulneris Æneæ fuisse Juturnam. 10 Ipsam Stygem, lacum infernalem, *Dii cujus jurare timent, & fallere numen.* Vid. Æn. 6. 11 Quæ sola religio Diis superstes reddit eos inferis obnoxios, si Stygem jurati fallant. 12 Contra perjurium. 13 Quia non suaserim, ut contenderet arcum. 14 Latini exterorumque Regum Italorum, qui à patre tuo Saturno in Latio regnaverunt: *vel*, qui magis tui sunt, quàm Trojani. 15 Perpetuæ concordiæ. 16 Aboleatur modò mihi infestum nomen Trojanorum, sub Latino nomine manente vel etiam Albano aut Romano vigeat; imperet, det jura triumphato orbi. Vide Hor. lib. 4. Od. 1. 17 Inde, id est, ex Latio, & non aliunde genitos. 18 Sermonem patrium. 19 Latinos. 20 Mutare formam vestium. 21 Ex Albanis orta. 22 Sub titulo virtutis Italicæ, & non Trojanæ: 23 Ita ut ne nomen quidem maneat. 24 Reparator, aut productor, sc. *vicissim respondit.* 25 Non degeneras à patre aut fratre, si iram retineas; & hoc tibi indulgendum est, cognationis nomine, ut & indignationem & votum condonem: do ergo quod vis, nomen patrium, linguam & vestes retineant. 26 Secunda. 27 Q. d. Non decet id. 28 Demitte, supprime. 29 Itali.

Urque est, nomen [1] erit: commixti [2] corpore tanto
[3] Subsident Teucri. Morem, ritusque [4] sacrorum
Adjiciam, faciamque omnis [5] uno ore Latinos.
[6] Hinc genus, [7] Ausonio mixtum quod sanguine surget,
Supra homines, [8] supra ire Deos pietate videbis:
Nec gens ulla [9] tuos aequè celebrabit [9] honores.
[10] Adnuit his Juno, & mentem laetata [11] retorsit.
Intereà excedit [12] caelo, [13] nubemque reliquit.
His [14] actis, [15] aliud Genitor secum ipse [16] volutat:
Juturnamque parat fratris dimittere ab armis.
Dicuntur [17] geminae pestes, cognomine [18] Dirae,
Quas & [19] Tartaream Nox [20] intempesta [19] Megaeram
Uno eodemque tulit partu, [21] paribusque [22] revinxit
Serpentum [23] spiris, [24] ventosasque addidit alas.
[25] Hae Jovis ad solium, [26] saevique in limine [27] regis
[28] Apparent, [29] acuuntque metum [30] mortalibus aegris,
Si quando letum horrificum morbosque Deûm rex
[31] Molitur, [32] meritas aut bello territat urbis.
[33] Harum unam [34] celerem demisit ab aethere summo
Juppiter, [35] inque omen Juturnae occurrere jussit.
Illa volat, celerique ad terram [36] turbine fertur:
[37] Non secùs, ac [38] nervo per nubem inpulsa sagitta;

1 Eis. 2 Et non nomine, neque sermone. 3 Remanebant, occultè sedem capient. 4 Trojanorum. 5 Unà appellatione, uno sermone. 6 Ex Trojanis. 7 Italico. 8 Quod dicit propter multos è Julia familia relatos in Deos: *vel* propter clementiam Julii Cæsaris & Augusti. 9 Propter templum Junonis in monte Aventino, & Junonia festa, celebrata summâ populi Rom. propensione; nec non Junonis simulacrum evocatum Carthagine & Romam advectum à Scipione Æmiliano tertio bello Punico. 10 Assensum præbuit. 11 Mutavit, reflexit ab irâ animum aut memoriam odii. 12 Aëre. 13 E quà priùs speculabatur. 14 Cum Junone jam placatâ 15 Ad aperiendam fatis viam. 16 Agitat. 17 Secernit à sororibus Megæram, aptam huic ministerio à Jove destinatam. Acherontis & Noctis filias esse furias dictum 7 Æn ubi de Alecto. 18 Execrabiles. 19 Tertiam Furiam. 20 Ad nullum opus tempestiva sive opportuna. 21 Æqualibus numero & mole. 22 Illigarat. 23 Annulis, quos pro capillis habent. 24 Tam celeres, ut vento agi viderentur. 25 Furiæ, Tisiphone, Alecto & Megæra. 26 Cum sævitiam suam ex aliqua causa ostendere vult. 27 Jovis: aut de diversis loquitur, ut per *sævum regem* Plutonem intelligat. 28 Præstò sunt ad obsequium & mandata Jovis: estque nomen Juris: undè *Apparitores* Magistratuum dicti. 29 Acriorem faciunt. 30 Hominibus ægrè viventibus, multisque miseriis obnoxiis 31 Cum difficultate disponit. 32 Ut ostenderet, Jovem non sævum esse, sed justum: illis enim hæc immittit, qui peccando meruerint. 33 Trium Furiarum. 34 Celeriter descendentem 35 Ut Juturnæ omen mortis fratris Turni efficeret, & illa, id agnoscens, abiret. 36 Impetu. 37 Hyperbolicâ comparatione amplificat velocitatem Furiæ. 38 Arcu nervato.

[1] Armatam saevi Parthus quam [2] felle veneni,
Parthus, sive [3] Cydon, telum inmedicabile torsit;
Stridens, & [4] celeris incognita transilit umbras.
Talis se [5] sata Nocte tulit, terrasque petivit.
Postquam acies videt Iliacas atque agmina Turni;
[6] Alitis in parvae subitam conlecta figuram,
Quae quondam in bustis, aut culminibus desertis
Nocte sedens, [7] serùm canit inportuna per umbras:
Hanc [8] versa in [9] faciem, Turni se [8] pestis ob ora
Fertque refertque sonans, [10] clipeumque everberat alis.
[11] Illi membra [12] novus [13] solvit formidine [12] torpor:
[14] Arrectaeque horrore comae, & vox faucibus [15] haesit.
At, procul ut Dirae [16] stridorem agnovit & [17] alas,
Infelix crinis scindit Juturna solutos,
[18] Unguibus ora soror foedans, & pectora pugnis;
Quid nunc te tua, Turne, potest germana juvare?
Aut quid jam durae [19] superat mihi? qua tibi [20] lucem
Arte morer? talin' possum me opponere [21] monstro?
Jam jam linquo acies. Ne me terrete timentem
Obscoenae [22] volucres: [23] alarum verbera nosco,
[24] Letalemque sonum. Nec [25] fallunt jussa superba
Magnanimi Jovis. [26] Haec pro [27] virginitate [28] reponit?
[29] Quo vitam dedit aeternam? cur mortis adempta est
Conditio? possem tantos finire dolores
Nunc certè, & misero fratri comes ire per [30] umbras.
[31] Inmortalis ego? aut quidquam mihi dulce [32] meorum
Te sine, frater, erit? [33] O quae satis [34] alta dehiscat

1 Infectam Sic I 9. *Ungere tela manu, ferrumque armare veneno* qui mos Parthis, aliisque barbaris, tingere spicula veneno, ut Hercules felle Hydræ. 2 Amaritudine 3 Cretensis, à *Cydone*, urbe Cretæ: quæ insula sagittando clara 4 Quas celeriter percurrit. 5 Progenita Nocte, id est, Furia, movit se. 6 In noctuæ figuram mutata ex Furiâ. 7 Serò, noctu. 8 Furia mutata. 9 Effigiem hujusmodi avis. 10 Turni. 11 Turno. 12 In Turno insolens, sive vehemens concretio sanguinis. 13 Dissolvit. 14 Ὀρθαὶ δὲ τρίχες ἔσταν. Il. ω. Idem versus l. 4 legitur 15 Adhæsit. 16 Infelix augurium, oscinis in stridore, præpetis in alis. 17 Stridorem alarum Furiæ. 18 Parthos à gestibus 19 Superest, restat. 20 Vitam detinebo? 21 Augurio ex Jovis voluntate venienti. 22 Invidiose, namque de unâ tantum sermo 23 Vestrarum, sc. *quid portendant*. 24 Mortis Turni indicem. 25 Latent me. 26 Præmia 27 Quæ rapta est. 28 Rependit & persolvit? 29 Ad quid. 30 Infernales. 31 Al. *Immortalis ego: haud*, &c. id est, sed immortalis sum. *Nec finire licet tantos mihi morte dolores*. Al. *Jam mortalis ego* 32 Eorum, quæ mihi contingent. 33 Optantis est. 34 Profunda, ut me devoret.

Terra mihi, manisque [1] Deam demittat ad imos?
Tantum [2] effata, caput [3] glauco [4] contexit amictu
[5] Multa gemens, & se fluvio Dea condidit alto.
Aeneas [6] instat contrà, [7] telumque coruscat
Ingens arboreum, & [8] saevo sic pectore fatur:
Quae nunc deinde mora est? aut quid jam, Turne, [9] retractas?
Non cursu, [10] saevis certandum est comminùs armis.
Verte omnis tete in facies; & [11] contrahe, quidquid
Sive animis, sive arte vales: opta ardua [12] pennis
Astra [12] sequi, clausumque cavâ te condere terrâ.
[13] Ille caput [14] quassans, Non me tua fervida terrent
Dicta, ferox. DI me terrent, & [15] Juppiter hostis.
Nec plura effatus, saxum circumspicit ingens,
Saxum antiquum, ingens, [16] campo quod forte jacebat,
[17] Limes agro positus, [18] litem ut discerneret arvis.
Vix illud [19] lecti bis sex cervice subirent,
Qualia [20] nunc hominum producit corpora tellus.
Ille manu raptum [21] trepidâ [22] torquebat in hostem:
Altior [23] insurgens, & cursu [24] concitus heros.
[25] Sed neque currentem se, nec cognoscit euntem,
Tollentemve manu, saxumque inmane moventem.
[26] Genua labant: gelidus concrevit [27] frigore sanguis.
[28] Tùm lapis ipse [29] viri, vacuum per [30] inane volutus,
[31] Nec spatium evasit totum, nec [32] pertulit ictum.
Ac velut in somnis, oculos ubi languida pressit
Nocte quies, nequidquam [33] avidos extendere cursus
Velle videmur, & in mediis conatibus aegri
Succidimus; non lingua [34] valet, non [35] corpore notae

1 Quamvis Deam. 2 Juturna. 3 Marini coloris. Dea enim fluvii, cui convenit glaucus amictus. *Tiberinum glauco velabat amictu Carbasus* l. 8 4 Prae tristitiâ, aut missura se in aquas. 5 Multùm. 6 Instanter urget Turnum. Ad singulare certamen, omissis Deorum consiliis, redit. 7 Hastam ingentem ex arbore factam. 8 Acri & magnifico. 9 Declinas & refugis praelium? 10 Hostilibus. 11 In unum collige. 12 Involare Ab impossibili. 13 Turnus. 14 Ex indignatione. 15 Juppiter mihi infensus 16 In campo. 17 Signum termini. 18 Ut dirimeret agris contentionem agricolarum aut possessorum. 19 Viri. 20 Nostra tempestate. 21 Festina. 22 Saxum illud. 23 Erigens se. 24 Concitatus Turnus. 25 Sed eventu irrito, quia ipse prae formidine nec mentis nec virium compos. 26 Turni sc. auxilio numinis destituti. 27 Timoris. 28 Insuper. 29 Quem ipse impulit. 30 Aërem. 31 Non pervenit ad hostem Æneam. 32 Et non ad finem usque tulit, id est, evacuatus est impetus ipsius spatio longiore. 33 Avide procul excurrere. 34 Proloqui. 35 Corpori, vel in corpore.

Suf-

Sufficiunt vires, [1] nec vox aut verba [2] sequuntur:
Sic Turno, quâcumque [3] viam virtute petivit,
Successum [4] Dea dira negat. [5] Tùm pectore sensus
[6] Vertuntur varii. [7] Rutulos aspectat & urbem,
Cunctaturque metu, [8] telumque instare tremiscit.
Nec quò se eripiat, nec quâ vi tendat in hostem,
Nec currus usquam videt, [9] aurigamve sororem.
Cunctanti telum Aeneas [10] fatale [11] coruscat,
[12] Sortitus fortunam oculis; & corpore toto
Eminùs [13] intorquet. [14] Murali [15] concita numquam
Tormento sic saxa [16] fremunt, nec [17] fulmine tanti
Dissultant crepitus. Volat [18] atri turbinis instar
[19] Exitium dirum hasta ferens, [20] orasque recludit
Loricae, & clipei extremos [21] septemplicis orbis:
Per medium stridens transit femur. Incidit [22] ictus
Ingens ad terram [23] duplicato poplite Turnus.
[24] Consurgunt gemitu Rutuli, totusque remugit
Mons circùm, & [25] vocem latè nemora alta remittunt.
Ille [26] humilis supplexque oculos dextramque [27] precantem
Protendens, Equidem [28] merui, [29] nec deprecor, inquit:
[30] Utere sorte tuâ. [31] Miseri te si qua parentis
Tangere [32] cura potest; oro, (fuit & tibi [33] talis
Anchises genitor) Dauni miserere senectae.
[34] Et me, seu corpus spoliatum lumine mavis,
Redde meis. Vicisti, & victum [35] tendere palmas

1 *Clamor frustratur hiantes*, Æn. 6. l. 1. 2 Conatus nostros. 3 Processum. 4 Furia. 5 Insuper. 6 Flunt. 7 Quod desperantis signum est 8 Hastam Æneæ imminere. 9 Quæ prius functa fuerat munere aurigæ. 10 Lethale. 11 Vibrat 12 Hunc locum ad feriendum oculis elegit Æneas, quem fortuna destinaverat vulneri, & ubi Turnum feriret. Εισορόων χρόα καλὸν ὅπῃ εἴξειε μάλιστα. Il. 22. v. 321. 13 Telum. 14 Quo muri quatiuntur. 15 Concite missa. 16 Strident. 17 Tonitru, sinè quo numquam est fulmen. 18 Venti impetuosi. 19 Mortem diram. 20 Et aperit resolvitque extremitates tunicæ, quæ olim è loris fiebat. 21 Septiès implicitis diversis tergoribus.

22 Percussus. 23 Compressis genibus. 24 Rutuli simul gemere incipiunt. 25 Gementium. 26 Turnus victus & humi stratus. 27 Sublatam more supplicum. 28 Mortem. 29 Et non precor, ut non fiat mihi. 30 Interfice hostem tuum, in quem Fortuna tibi potestatem indulsit. 31 Non est quod mihi parcas causâ meâ: ego quidem mori meritus sum: Sed tamen, in gratiam patris mei senis Dauni, miserere: memor quam gravis foret tuo patri mors filii immatura. 32 Commiseratio. 33 Ut ejus gratiâ tibi parcendum esset Pathos a similitudine passionis. Macrob Sat l. 4 c. 6. 34 Et me, si non vivum, mortuum saltem redde meis sepeliendum. 35 Extendere manus supplices.

[1] Ausonii vidêre. Tua est [2] Lavinia conjunx: [3]
Ulterius ne tende odiis. Stetit [4] acer in armis
Aeneas, [5] volvens oculos, dextramque [6] repressit.
Et jam jamque magis [7] cunctantem [8] flectere [9] sermo
Coeperat; [10] infelix [11] humero cùm apparuit alto
Balteus, & [12] notis fulserunt cingula [13] bullis
Pallantis pueri: [14] victum quem vulnere Turnus
Straverat, atque humeris [15] inimicum insigne gerebat.
[16] Ille, oculis postquam saevi monumenta doloris
[17] Exuviasque hausit, furiis accensus, & irâ
Terribilis: Tune [18] hinc spoliis indute meorum
Eripiare mihi? [19] Pallas te [20] hoc vulnere, [19] Pallas
[21] Inmolat, & poenam [22] sceleraro ex sanguine [23] sumit.
Hoc [24] dicens, ferrum [25] adverso sub pectore condit
[26] Fervidus. Ast [27] illi solvuntur [28] frigore membra,
[29] Vitaque cum gemitu fugit [30] indignata sub [31] umbras.

1 Itali. 2 Regis filia, proqua certavimus. 3 Ne procedas ad majorem ultionem: quia ad gloriam satis est me victum fateri. 4 Strenuus. 5 In supplicem. 6 Cohibuit ab ictu. 7 Æneam morantem 8 Movere ad misericordiam. 9 Turni supplicantis. 10 Lethalis atque infelicitatem adferens Turno, Æneæ in memoriam revocans cæsum à Turno Pallantem 11 Turni. 12 Æneæ. qui agnoscebat insignia Pallantis sibi Turnum aptasse. 13 Quibus stellatum & inoculatum fuit balteum. 14 Pallanta. 15 Quod ipse ad gloriam gestabat, utpote spolium hosti ereptum, *vel inimicum*, id est, perniciosum, exitiale 16 Æneas. 17 Spolia Pallantis vidit: ut lib 4 Hauriat *hunc oculis ignem crudelis ab alto Dardanus.* 18 Ab hoc loco, ubi sub pedibus meis jaces? Q. d. minime. 19 Filius Euandri Iteratum Pallantis nomen denotare videtur ictum repetitum. 20 Quod tibi ejus gratiâ infero. 21 Ad suæ mortis & rupti fœderis ultionem te, tanquam hostiam, sacrificat Diis manibus. 22 Multis sceleribus polluto 12 Per me. 24 Æneas. 25 Opposito. 26 Ad vindictam Pallantis sumendam. 27 Turno transfixo. 28 Morte frigere faciente. 29 Anima, qua vivebat. Hunc eundem versum l. 11. v. 831. posuit in morte Camillæ 30 Quod ante diem fatalem exire cogeretur. *vel*, quia ab hoste precata veniam, exorare non poterat. 31 Infernales.

F I N I S.

Re-

Rerum ac Verborum in VIRGILIO Observandorum INDEX.

A.

B.

C.

Ca-

Cy-

E.

F.

Mac-

N.

Nep-

O.

P.

So-

V.

FINIS.

